

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΥΡΤΣΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ. ΑΓΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ
ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ - ΘΕΣΙΣ
ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.
Η ΠΟΛΙΤΕΙΟΚΡΑΤΙΑ - ΑΡΧΙΣ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΑΘΗΝΑΙ 1951

BK

K330γ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

026000334323

Αριθ. εω. 139051

ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΚΟΥΡΥΤΣΑΣ ΚΑΙ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΟ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ, ΑΓΩΝ ΥΠΕΡ ΤΩΝ
ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ - ΘΕΣΙΣ
ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.
Η ΠΟΛΙΤΕΙΟΚΡΑΤΙΑ - ΑΡΧΙΣ

ΤΟΜΟΣ Α΄.

ΑΘΗΝΑΙ 1951

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ σ. α'—ε'.

Τοῖς ἐντευξομένοις. Ἀνασκόπησις κεφαλαίων τινῶν καὶ συμπληρώσαις σ. 5'—15'.—Πατριαρχικά γράμματα καὶ κρίσεις σ. 17'—19'.—Γράμματα: Τοῦ πρεσβευτοῦ κ. Δ. Ι. Παπαῦ σ. 19'.—Τοῦ κ. Ἀλεξ. Βελλίνη σ. 19'.

Βιβλιοκρισίαι : Τοῦ καθ. κ. Ἰ. Παπαδοπούλου μεγάλου ὑπομνηματογράφου, σ. 19'—25'.—Τοῦ μεγ. δικαιοφύλακος κ. Σοφ. Χουδαβερδόγλου—Θεοδότου σ. 25'—27'.—Τοῦ δικηγόρου κ. Δ. Ἀντύπα σ. 27'—28'.

Εἰσαγωγή. Γεροντικοὶ λήροι τοῦ Γεδεών καὶ ἀνακολουθία.—Μία παρ' ἡμεῖς. Βίος καὶ πολιτεία πατριάρχου Μελετίου Μεταξάκη.—Ἐπιβεβλημένη ἀπάντησις εἰς Ἰασονίδην σελ. 1—20.

Α'.—Τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐν Ἑλλάδι πραγμάτων.

1. Ἀληθὴς ἐννοία τοῦ ἐνιαίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ σπουδαιότης αὐτῆς σ. 20—25.

2. Σύγκρουσις ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐν τῇ πράξει.—Νόμοι ἀντικανονικοὶ καὶ συνεχεῖς ἀνήκουστοι αὐθαιρεῖται.—Ἐκκλησία τελείως ὑποτεταγμένη εἰς τὸ κράτος.—Ἡ διάλυσις τῶν μονῶν σ. 25—36.

3. Στραλερὰ διάκρισις κανόνων εἰς δογματικούς καὶ διοικητικούς.—Πόθεν προήλθεν ; σ. 36—42.

4. Ἐξακολούθησις περὶ τοῦ ἐπισφαλοῦς τῆς διακρίσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογματικούς καὶ μή.—Πῶς ἀνεκινήθη ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἱεροψαλτῶν.—Φρικταὶ ἐπιτιμήσεις καὶ ἀναθέματα τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν παραβατῶν τῶν κανόνων σ. 32—55.

Β'.—Μοναστηριακὰ καὶ Ἀγιορειτικά.

5. Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἀγιορειτικά μετόχια.—Πῶς παρεβιάσθη δ καταστατικὸς χάρτης εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλοτριώσεως.—Αἱ ποινικαὶ ρητρεαὶ τῶν βασιλικῶν χρυσοβούλλων.—Τὸ ἀναπαλλοτριωτὸν τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων.—Ἡ εὐλάβεια τῶν Σουλτάνων.—Ἡ κατοχύρωσις τοῦ Ἁγίου Ὁρους σ. 56—79 (βλ. σ. 258, 266).

6. Ἀναδρομή διὰ τὸ ἀναπαλλοτριώτον εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς.— Νεαρὰ τοῦ Νικ. Φωκᾶ πρὸς περιορισμὸν τῶν μονῶν.— Συμπλήρωμα εἰς τὰ περὶ Μεταξάκη καὶ καὶ Ἀγίου Ὁρους εἰρημένα.— Ἐπίθεσις Αὐρ. Σπαθάρη κατὰ Ἰασονίδου καὶ δευτερολογία τοῦ γράφοντος.— Τὰ ἔκτροπα τοῦ μοναχικοῦ βίου.— Ἡ κἀτάργησις τῶν ἀνατρεπτικῶν Νεαρῶν.— Αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς ἐκλαίτκευσιν τῶν μονῶν.— Τὰ «χαριστικάρια».— Ἀγῶνες τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ.— Ἀρπαγὴ ἱερῶν κειμηλίων διὰ τὸν πόλεμον.— Ἡ σθεναρὰ τῆς ἐκκλησίας ἀντίστασις.— Ὁ θρίαμβος, ἐπίσημος ὑπὸ τοῦ κράτους ἀναγνώρισις τοῦ ἀναπαλλοτριώτου σ. 76—111.

Γ'.— Τὸ ἀνόσιον πραξικόπημα τοῦ αὐτοκεφάλου, ὁ Φαρμακίδης (1).

7. Ἀντικανονικὴ ἀνακήρυξις τοῦ αὐτοκεφάλου ἐν τῇ Α' συνελεύσει τοῦ 1843.— Σφοδρὰ ἀντιπολίτευσις κατ' αὐτοῦ ἐν τῇ Β' Συνελεύσει τοῦ 1863.— Ὁ πολυθρύλητος ἀγὼν Φαρμακίδου καὶ Οἰκονόμου περὶ τοῦ πνεύματος τῶν συνοδ. κανόνων καὶ περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου.— Τὰ ἀκαθαίρετα προνόμια καὶ τὸ πατριαρχικὸν μεγαλεῖον.— Τὸ αὐτοκέφαλον ἄγνωστον ἐν τῇ ἀρχαιότητι, καταργοῦν τὴν ἐνότητά τῆς ἐκκλησίας.— Παραβολώταται ἰδέαι τοῦ Κοραῆ ἐπιδράσασαι εἰς τὸ πραξικόπημα.— Αἱ ἀρχαὶ τῆς πρεσβυτεριανῆς ἐκκλησίας ὑποστηριζόμεναι ἐπίσημως ἐν Ἑλλάδι καὶ νέα ρῆξις τοῦ Οἰκονόμου πρὸς τὸν Φαρμακίδην.— Ἡ ἐκθεσις τοῦ Γερμανοῦ ἱεροκήρυκος.— Τὸ πρῶτον καταστατικὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ κακὰ ἀποτελέσματα σ. 111—133.

Δ'.— Τὸ Οἶκου. Πατριαρχεῖον καὶ τὸ αὐτοκέφαλον.

8. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὰ ἀδιάσειστα προνόμια μεσοῦντος τοῦ 10' αἰῶνος.— Τὰ μετὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τοῦ 1843, ὁ πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Κωλέτης καὶ τὰ Ἐκκλησιαστικὰ νομοσχέδια.— Ὁ ἀντικειμενικὸς θεσμὸς τοῦ βασι. ἐπιτρόπου.— Ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Φανάριον, σχετλιασμὸς.— Ἡ περιωπὴ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐπὶ τουρκοκρατίας, τὰ προνόμια.— Τὰ δικαιώματα τοῦ κλήρου ἀνώτερα τῶν ἐν Ἑλλάδι.— Ἡ εὐεργετικὴ δρᾶσις τοῦ πατριαρχείου ἐν τῇ διασπορᾷ.— Αἱ πρὸς τὴν Ρωσίαν καὶ τὰ Βαλκ. κράτη ἐκδουλεύσεις.— Ἱεραπόστολοι ἐν Ἑλλάδι.— Ὕμνος πρὸς τὸν κυρίαρχον Πατριάρχην.— Μία ἔξομολόγησις τοῦ Φαρμακίδου.— Πρῶτη ἐπαφὴ καὶ προσέγγισις πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον.— Ὁ δάκτυλος τῆς διπλωματίας, ἡ «Μεσευρώπη καὶ ἡ χριστιανικὴ ὁμοσπονδία».— Ὁ Σουλτάν - Μετζήτ καὶ τὸ Πατριαρχεῖον.— Τὸ καθεστῶς τοῦ Ἀγίου Τάφου καὶ ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος.— Ἐκκλησις τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὰ πα-

1. Καὶ καθ' ὅλον μὲν τὸ ἔργον, ἀλλ' ἰδίᾳ εἰς τὸ τμήμα τοῦτο καὶ τὸ μεθεπόμενον Ε' φέλλομεν «τὸν ἀναβαλλόμενον» εἰς τὸν ἥρωα τοῦ πραξικοπήματος (βλ. καὶ σ. 404 Ἐπισημειώσεις περὶ Φαρμακίδου).

τριαρχεία, διαβουκόλησις.—'Η Μ. ἐκκλησία διασκέπτεται, προσυνενοήσεις μετὰ τὸν Ὑψηλῆς πύλης.—'Ο «Συνοδικὸς τόμος» καὶ ἡ ἀθυροστομία τοῦ Φαρμακίδου.—'Ερευνα ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀνταλλαγέντων γραμμῶν.—Οἱ ἀπραγματοποίητοι ὄροι τοῦ τόμου καὶ ἡ ἀπόγνωσις τοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῇ ἀπάτῃ σ, 133—203.

Ε'.—Τὰ ἐπακόλουθα τοῦ Συνοδικοῦ τόμου. Αἱ διαμάχαι.

9. Οἱ «ὄροι» τὸ ἀντιλεγόμενον σημεῖον.—Τί γράφουσι τὰ πρακτικὰ τῆς «Μεγ. Συνόδου».—Οἱ ἑπτὰ «ὄροι» εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τοῦ Τόμου.—'Αδικαιολόγητος λοιπὸν ὁ θόρυβος, «ἐφοβήθησαν φόβον, οὐ οὐκ ἦν φόβος».—Τὸ ἀσυγκράτητον πάθος τοῦ Φαρμακίδου, χαρακτηρισμὸς Καρολίδου.—'Η ὑπεροχὴ τῶν τοσρκομεριτῶν ἀντιφαρμακιστῶν.—'Ανακεφαλαίωσις τῶν δογμάτων τοῦ Φαρμακίδου περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας.—'Ανατροπὴ τοῦ ἱεροῦ τόμου σ. 203—231.

10. Κρίσεις καὶ συμπεράσματα.—'Ο Φαρμακίδης ὡς ἐργάτης τῶν γραμμῶν καὶ θεολόγος.—Χαλκέντερος συγγραφεὺς καὶ νεωτερίζων ἀγωνιστής.—'Η ματαιοδοξία του.—'Ο διδάσκαλος τοῦ γένους Νεόφυτος Δούκας μάντις κακῶν διὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Φαρμακίδου, κηρύσσεται κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου.—Φαρμακίδης καὶ Οἰκονόμος, διατὶ ἐνίκησεν ὁ πρῶτος;—Ποία τῆς ἐπισήμου ἐκκλησίας ἡ στάσις ἐν τῇ σκληρῇ τούτῳ ἀγῶνι;—Χλιαραὶ διαμαρτυρίαι καὶ αὐλοδουλεία.—'Ο σθεναρὸς Διονύσιος Κυνουρίας.—'Ο φιλόλογος Θηβῶν Παῖσιος.—'Ο λαὸς ἐξεγείρεται ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης θρησκείας. 'Ο Ὅθων διορίζει ἀπ' εὐθείας τοὺς ἐπισκόπους. πῶς κατήντησε τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς χεῖρας τῆς πολιτείας;—Πῶς ἡ Μεγ. ἐκκλησία ὑπερήσπιζε τὰ προνόμια;—Παράδειγμα αὐτοθυσίας ἀξιωματικόν σ. 231—274.

Ζ'.—'Ο συνταρακτικὸς περὶ τῶν προνομίων ἀγῶν.

11. Τὸ προνομιακὸν ζήτημα εἰς δξύτατον σημεῖον ἐπὶ Διονυσίου τοῦ Ε'.—'Η ἀδιάλλακτος τοῦ Τρικρούπη πολιτικῆ.—'Η παραίτησις τοῦ πατριάρχου.—'Ατελειώτος ἀνταλλαγὴ γραμμῶν μετὰ Πατριαρχείων καὶ τουρκ. κυβερνήσεως περὶ τῆς ἐννοίας τῶν προνομίων καὶ τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν.—'Η διαφώτισις τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος.—Τὸ «σημεῖον θανάτου» ἦτοι τὸ κλεισιμον τῶν ναῶν.—Συνταρακτικὴ ἐντύπωσις ἐν Τουρκίᾳ, συγκλίσεις ἐν τῇ χριστιανικῇ Εὐρώπῃ καὶ ἀγανάκτικαις ἱεράς ἐν Πετρούπολει.—'Η παραμονὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ τὸ τελετήγραφον τοῦ Ἰσάβου.—Τὸ ἀνοιγμα τῶν ναῶν καὶ ὁ θρίαμβος τοῦ προνομιακοῦ ἀγῶνος.—'Ο ἥρωας Γερμανὸς Χαλκηδόνος.—Τὰ παρεπόμενα καὶ ὁ διακανονισμὸς τῶν ἀμφισβητουμένων ζητημάτων.—Τὰ προνόμια ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Ἱεροσολύμων καὶ Ἀλεξανδρείας.—Τὸ κῦρος τῆς δοσιδικίας ἐπὶ

Βυζαντινῶν καὶ ἡ συνέχισις ἐπὶ τουρκοκρατίας.—Τὰ ἀθέμιτα συνοικέσια καὶ ἡ ἐπέμβασις τῶν τουρκ. δικαστηρίων.—Ἡ καταπληκτικὴ αὔξησις τῶν ἐν τῷ παρόντι χρόνῳ διαζυγίων σ. 273—360.

Ζ'.—Οἱ πρωταγωνισταὶ καὶ οἱ ἀνταγωνισταὶ τοῦ πατριαρχ. μεγαλειού. —Τὰ ἄλλα πατριαρχεῖα.

12. Ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις καὶ αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ πατριαρχικοῦ μεγαλειού.—Τὰ ἀνεγνωρισμένα δικαιώματα τοῦ ἑλλην. ἔθνους, ἐπὶ τοῦ οἴκου-θρόνου.—Ἀδρομερῆς Ἰωακείμ Γ' χαρακτηρισμός καὶ ὁ φυλετικὸς ἀγών.—Ἡ ἀμερόληπτος περὶ Διονυσίου Ε' κρίσις.—Ὁ ἀκριτόμυθος καὶ ἀλλοπρόσαλλος Μαν. Γεδεών.—Ἡ στάσις τοῦ οἴκουμ. πατριαρχεῖου ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν φυλετικῶν διακρίσεων.—Ἡ στάσις τοῦ Ἰωακείμ ἐν τῷ βουλγαρικῷ ζητήματι καὶ ὁ φιλορρωσισμὸς του.—Διαξιφισμοὶ πρὸς τὸν προκάτοχόν του Κωνσταντῖνον Ε', καὶ ὁ Μελέτιος Μεταξάκης.—Ὁ Ἄγγλος λευίτης J. A. Douglas ἐνθερμος συνήγορος περὶ ἀποδόσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας σ. 362—403.

13. Ἐπισημείωσις περὶ Φαρμακίδου, θαυμασταὶ καὶ κατήγοροι.—Ὁ ἄρχιμ. Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτης παλινωδῶν.—Ὁ Γεδεών καὶ τὸ αὐτοκέφαλον.—Οἱ ἀγῶνες τῶν μεγάλων πατριαρχῶν τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολύμων.—Ὁ Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτης, (νῦν Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερζάλων), ἀπολογούμενος. σ. 404—414.

Η'.—Ἡ πατριαρχικὴ αὐλὴ καὶ τὸ ἀρχοντολόγιον.—Οἱ ὀφφικιάλιοι.—Πῶς ἐκλαΐκεύεται τὸ μοναστήριον τοῦ Φαναρίου ;

14. Ἡ ἐκλαΐκευσις τῶν πατριαρχείων ἐκ τῆς εἰσοδοχῆς λαϊκῶν ἀρχόντων.—Πόθεν τὸ ὀνοματολόγιον.—Ἱερατικὰ ὀφφίκια εἰς λαϊκοὺς.—Ἱερὸς κληρὸς καὶ κληρὸς(=οἱ λαϊκοὶ ἄρχοντες).—Ἐξωκατάκοιλοι.—Ἀνώτατοι ὀφφικιάλιοι οἱ διάκονοι.—Ὁ ρεφερενδάριος.—Τὰ διπλᾶ ὀφφίκια.—Οἱ λαϊκοὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰσεπήδησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.—Λαϊκοὶ μοναχοὶ καὶ χαριστικάρια, —Πῶς ἐδημιουργήθη ἡ φαναριωτικὴ ἀριστοκρατία ;—Ἐκ τῶν ὑπαλλήλων τῆς πατρ. αὐλῆς ἔμεινε κληρικὸς μόνος ὁ ἀρχιγραμματεὺς τῆς ἱερᾶς Συνόδου.—Τὸ πατριαρχικὸν γραφεῖον.—Ὁ ὑπατος τῶν φιλοσόφων.—Ὁ χαρτοφύλαξ καὶ τὸ χαρτοφυλακεῖον, ποῦ διεσώθη ;—Πρωτονοτάριος, νοτάριος, σεκρετάριος καὶ ταβουλλάριος, ἀλλὰ καὶ γραμματικὸς.—Περὶ διπλῶν καὶ πολλαπλῶν τίτλων.—Τὸ «σύστημα τῶν κληρικῶν γραφῶν». —Ὁ «μέγας γραμματικὸς». —Οἱ νομικοὶ σύμβουλοι.—Ὁ κωδικογράφος (ἀντὶ τοῦ ὑπομνημοτογράφου).—Λαοκρατία καὶ ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Ἀθηνῶν.—Τὰ ἐλέθρια ἀποτελέσματα.—Ἰπῆρχε καὶ σπουδαῖος λόγος τῆς τῶν λαϊκῶν ἀρχόντων προσλήψεως.—Μέγιστον τὸ ἀξίωμα τοῦ χαρτοφύλακος θεσπισθὲν ὑπὸ οἰκ. συνόδων.—Οἱ ὀφφικιάλιοι τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἡ

τεραστία τῆς πόλεως ἀκμή.—Οἱ ἄρρενες ἱερόδουλοι (=νεωκόροι).—Οἱ «ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες» καὶ τὰ δικαστικὰ ἔργα.—Σπουδαῖον ἀθωνικὸν ἔγγραφον.—Οἱ «πανσέβαστοι σεβαστοί».—Ἱερομνήμων, κουδουκλήσιος καὶ νομικὸς κληρικὸς, λιβελλίσιος καὶ συμβολαιογράφος,—Πρωτόπαπας.—Ἀνώτατον δικαστήριον διὰ τὰ ὄρια καὶ φορολογικά.—Βουλευταὶ (=οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι).—Πρωτεύοντες καὶ κτήτορες.—Κληρικὸς κουδουκλίων καὶ ὄρφανοτρόφος.—Κουδούκλης καὶ κουδικουλάριος (διάφορος τοῦ κουβουκλησίου, ταυτοσήμου τῷ συγγέλλῳ).—Πρωτονοταρίου σπουδαῖον ἀξίωμα.—Ὁ σακελλάριος ἐπὶ τῆς οἰκονομίας.—Κληρικοὶ ἀναλαμβάνοντες κρατικὰς ὑπηρεσίας.—Ὁ λογιστὴς τῶν φόρων καὶ γενικὸς καλούμενος.—Οἱ καθολικοὶ κριταί.—Δοσιδικία τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τῶν δημοσίων.—Τὸ σεκρέτον τοῦ οἰκονόμου.—Τὸ ντιβάνιον (=κριτήριο) τῆς μεγ. πρωτοσυγκελλίας.—Ἡ καταγωγή τῶν ἐν τοῖς πατριαρχείοις Δύο σωμάτων σ. 415-428.

Θ'.—Συμπληρώσεις καὶ ἐπανορθώσεις, παροράματα.

15. Συμπληρώσεις καὶ ἐπανορθώσεις Ἡ ἀκριτομυθία τοῦ τοποτηρητοῦ Δωροθέου Μαιέλη.—Ὁ Μετζάκης.—Ἀγιορεῖται καὶ Ὁρχάν.—Τὸ ἀναπαλλοτρίωτον (βλ. καὶ Εἰσπαγωγή).—Ἀλέξιος Κομνηνός, χαριστικάρια καὶ πρεσβυτεριανοί.—Πορθητὴς καὶ Γεννάδιος.—Μεσευρώπη καὶ Μέντζικωφ.—Τὰ «πνευματικὰ δίκαια» τῆς Ἐκκλησίας.—Ἡ πλαστογραφία τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1833.—Γ. Μαυροκορδατος, ὁ συγγρ. τῆς «Ἀναιρέσεως τοῦ Ἀντιτόμου».—Ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ κατὰ τῆς «Διακηρύξεως».—Διὰ τὸ πλῆθος τῶν μεταθέσεων, οἱ δίγαμοι καὶ τρίγαμοι.—Παραδείγματα τῆς «Ἐκκλησίας ἐν διωγμῷ».—Ὁπλοφορία κληρικῶν ἐπιτετραμμένη, μοναχοὶ πολεμοῦντες, ὁ Ἰωαννίνων Ἰωακείμ (ὁ ἐπειτα πατριαρχεύσας) ξιφήρης κατὰ λησττανταρτῶν! σ. 429—432.

Παροράματα καὶ προσθήκαι. (βλ. καὶ ἐν τέλει).—σ. 36 μέσ. γράφε Μάουρερ κ.ἀ.—σ. 13 κάτ. ὁ Ὁθων ἦτο καθολικὸς, διότι ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ' δὲν ἐπέτρεψε νὰ γείνη ὀρθόδοξος. Ἡ Ἀμαλία ἦτο διαμαρτυρομένη.—σ. 48 γρ. τῆς Δ' οἰκ. συν.—σ. 116, σημ. 1. ὁ συγγρ. τοῦ βιβλίου «Ἐλληνισμὸς ἢ ρωσισμὸς», εἰς ὃ πολλάκις παραπέμπομεν, εἶναι ὁ Κων. Δόσιος, λόγιος ἐκ Μοναστηρίου. Συνταχθεὶς μετὰ τοῦ Φαρμακίδου ἠρθρογράφητε θερμῶς ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου. Ἐγένετο καὶ πληρεξούσιος τῶν Μακεδόνων τῷ 1863. Κατ' αὐτοῦ ἐδημοσιεύθη φυλλάδιον ἐν Ἀθήναις τῷ 1860 ὑπὸ Π. Καλέβρα: «Ἡ ρωσσοφοβία καὶ ὁ πανσλαβισμὸς. Ἡ πολιτικὴ τῆς Δύσεως καὶ Ρωσίας, ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα...» Τὰς δύο ταύτας μονογραφίας οὐδεὶς ἐμελέτησεν.—σ. 142 κ. ἀ. ἐποιήσαμεθα λόγον περὶ ἀπρονεμηθεισῶν τιμῶν εἰς τὸν Γεννάδιον ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ, ἃς συμπληροῦσιν αἱ ἀνακαλυφθεῖσαι ἐναγχοὺς τουρκικαὶ πηγαί. Περὶ τῆς πρὸς τὸν σουλτάνον παρρησίας αὐτοῦ ὁ Κριτόβουλος γράφει: «καὶ διαλέξεις πολλὰς καὶ καλὰς ἐνδίδωσιν αὐτῷ ἐνώπιον αὐτοῦ ἀδεῶς καὶ ἐλευθέρως ποιεῖσθαι, αὐτὸς φοιτῶν παρ' αὐτόν, ἄγων τε μεθ' ἑαυτοῦ τοῦ παρ' αὐτῷ ἐντίμους τε καὶ σοφοῦς, τιμῶν

κάν τούτοις αὐτόν» (Müller Fragm. Hist. graec. V, σ. 107). Ταῦτα ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ὑπὸ τοῦ Μαλαξοῦ ἐν τῇ «Πατριαρχικῇ ἱστορίᾳ», ἐν Τυρκογρ. Κρουσίῳ I, 108: «Ἔθεν πολλάκις μετεκαλέσατο τὸν πατριάρχην καὶ ἐδωρήσατο δῶρα... καὶ ἔλεγον καὶ ἐκ τούτων πολλοὶ πολλὰ περὶ τούτου τοῦ σουλτάνου, ὅτι ἐνωτισθεὶς καὶ πληροφορηθεὶς τὰ περὶ τῆς ἀληθοῦς πίστεως τῶν χριστιανῶν ἐν ἀμφιβολίᾳ ἦν περὶ τῆς ἑαυτοῦ». Τὸ τοιοῦτον ὀρθῶς ποιῶν ἀποκρούει ὁ καθ. Νικ. Ἀνδριώτης ἐν «Ἑλληνικοῖς» Β', 1922, σ. 193. Τὴν φιλοτιμίαν τοῦ Μωάμεθ Β' πρὸς τὸν Γεννάδιον, ὡς ἀναγράφομεν ἐν σ. 363—364, ἔχει σχεδὸν ὁμοίαν καὶ ὁ Φραντζῆς παρὰ Migne 156, στ. 893-894. Ἰστέον, ὅτι καὶ ὁ Φραντζῆς ἔχει διεξοδικὴν ἀνατροπὴν τῆς διδασκαλίας τοῦ Μωάμεθ, ἥτις ἔρχεται εἰς ἐπίρρωσιν τῶν ὑπὸ τοῦ Γενναδίου λεχθέντων (αὐτ. στ. 913-962). Δύο ἐκδόσεις τῆς «Διαλέξεως» ἢ «Ὁμιλίας» μετὰ τοῦ σουλτάνου φέρονται (παρὰ Migne 160, στ. 320έ. 333έ.) ἢ 6' εἶναι λίαν ἐκτενῆς (βλ. ἐν τέλει τοῦ βιβλίου σ. 429).—σ. 363, στ. 9 κάτ. γρ. Πατριαρχικὴ ἱστορία.—σ. 416, στ. κάτ. γρ. ἱεροκρατίαν ἀντὶ Καισαροπαπισμόν. σ, 83, τὸν Ἰασονίδην καὶ τοὺς Μεταξαικοὺς τοῦ Φαναρίου παραπέμπω εἰς φυλλάδιον: «Παράρτημα Πανταίου. Ἐπίσημα ἔγγραφα περὶ ἐκλογῆς Μελετίου». (Ἀλεξάνδρεια 1922). Κατὰ ταῦτα ἡ ἐκλογικὴ ἐκεῖνη συνέλευσις ἦτο ληστρική, ἐφ' ὅσον διηυθύνετο ὑπὸ λογχοφόρων τῆς «Ἐθνικῆς ἀμύνης»: ἀνώτερος γὰρ ἀξιωματικὸς «ἦγε καὶ ἔφερε» καὶ ἐτρομοκράτει τοὺς ἐκλογεῖς πειθαναγκάζων τοὺς ἀρχιερεῖς, ἵνα ψηφίσωσι Μεταξάκην. Ἄλλ' ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ συνήθους ὁρίου 7% ἀνῆλθεν εἰς 74% ! (σ. 32) καὶ ἀντὶ τῶν 68 συμψήφων μητροπολιτῶν ἐψήφισαν μόνον 13 ! (σ. 30) ἦτοι ὁ τοποτηρητὴς Δωρόθεος Μαμέλης, τρεῖς συνοδικοὶ (Ἀμασείας, Ἀγκύρας καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν) καὶ οἱ Χαλκηδόνος, Δέρκων, Βερροίας, Νεοκαισαρείας, Ρόδου, Βάρνης, Χαλδίας, Ἡλιουπόλεως καὶ Μετρῶν. Πέντε δὲ ἀπόντες ἐθεωρήθησαν σύμψηφοι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν 18 ἔλαβε μόνον 9 ὁ Μελέτιος, καὶ τότε ἐξεδιάσθη ὁ Ἀμασείας νὰ ἐκχωρήσῃ αὐτῷ τὰς 5 ψήφους καὶ ὁ Χαλκηδόνος τὰς 2. Ἀξιομνημόνευτοι οἱ λόγοι τοῦ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Μικτοῦ Ἐθν. Συμβουλίου Ε'. Καραθεοδωρῆ, ὅστις ἐκβιαζόμενος νὰ ψηφίσῃ εἶπε; «Τὴν στιγμήν ταύτην ὁμοιάζομεν πρὸς ἀνθρώπους κομίζοντας τὴν ἀγίαν κοινωνίαν πρὸς ἐπιθανάτιον νεκρόν, καὶ ὁ ἐπιθανάτιος οὗτος νεκρὸς εἶναι ἡ ἐκκλησία, ἡ δὲ συνείδησις δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ γίνωμεν ὑφουπουργοὶ τοιοῦτου σκληροῦ πραξικοπήματος!» (σ. 35). Προφητικώτεροι λόγοι οὐδέποτε παρ' ἀνθρώπου ἐξηνέχθησαν!

ΤΟΙΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ

Ἡ τελευταία ραγδαία μετὰ τὸν πρῶτον εὐρωπαϊκὸν πόλεμον ἐξέλιξις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ὁ ἀπροσδόκητος περιορισμὸς ἐδαφικῶς εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπέβαλεν ἡμῖν νὰ ἐξετάσωμεν τὰ ἀπώτερα αἷτια τῆς καταπτώσεως ταύτης. Μοῦ ἐζητήθη ἡ συνεργασία εἰς τὸ πατρῶζον φύλλον, τὸν «Προσφυγικὸν κόσμον», ὅπου γράφουσι μᾶλλον Κωνσταντινουπολίται. Πρόσφυξ καὶ γὰρ δὲν ἠδυνάμην ν' ἀρνηθῶ. Ἡ εὐμενὴς ὑποδοχὴ τῶν πρῶτων ἄρθρων μὲ ὑποχρέωσε νὰ συνεχίσω πληρῶν τὴν ἐπιφυλλίδα ἐπὶ τριετίαν σχεδὸν (1). Εἰς ἀρθρογραφίαν τοιαύτην δὲν δύναται τις ν' ἀξιῶσῃ τὴν αὐστηρὰν ἐν πᾶσιν ἐνότητά καὶ τὰ ἄλλα προτερήματα, ἅπερ ἔχει τὸ τακτικὸν βιβλίον. Ὑπάρχουσι θεθαίως καὶ παρεκβάσεις, διότι ἤμην ὑποχρεωμένος ν' ἀπαντήσω εἰς ἐπικρίσεις, ἃς οὕτω μετὰ τὰ πρῶτα ἄρθρα καὶ ἐσταμάτησα. Αἱ προτασσόμεναι κρίσεις ἀνδρῶν διασήμων ἐν τοῖς γράμμασι καὶ δὴ εἰδημόνων τῶν πατριαρχικῶν θεμάτων καὶ τοῦ καθεστῶτος τοῦ Φαναρίου, ἐπέχουσι καὶ θέσιν περιλήψεως τῶν σπουδαιοτέρων κεφαλαίων. Αἱ δὲ πατριαρχικαὶ εὐλογίαι ἐπαναφέρουσι τὴν καλὴν συνήθειαν, ἣν πρὸ ἑκατονταετίας καὶ πέραν διετήρουν ἀπαρασαλεύτως οἱ συγγραφεῖς (2). Τούτου ἕνεκα ὀλίγα κεφάλαια θὰ ἀνακεφαλαιώσω, ἅπερ οὐδόπως ἐβίγησαν ὑπὸ τῶν ἐν λόγῳ κριτῶν, παρακολουθησάντων τὴν δημοσίευσιν τῶν ἄρθρων καὶ θὰ προσθέσω νέα τινὰ συμπληρωματικά.

Ἡ διέξοδική αὕτη πραγματεία εἶναι εἰς τὸ εἶδος ὄντος πρωτότυπος, διότι ὄρμηται ἐξ ἀνακλήψεως νέων βιβλίων καὶ πηγῶν, ἀποκειμένων ἐν ἀρχαίοις καὶ τῇ ἐμῇ συλλογῇ καὶ ἐκ τῶν πρᾶκτικῶν τελομένων. Προσεπάθησα πανταχοῦ νὰ θηρεύσω τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἐκθέσω ἀπηκριβωμένως τὰ συμβαίνοντα. Ἐν ταῖς κλειναῖς Ἀθήναις πρὸ ἑκατονταετίας τὴν μετὰ δυστοκίας καὶ πάροδον 20ετίας ἐκδόσιν τοῦ «Συνοδικοῦ τόμου» ἐπανηγύριζον μεγαλοπρεπῶς. καί, ὡς το αὐτοκέφαλον ὑπῆρξεν ὀλέθριον, ἦτο αὐτοκτονία τῆς ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας καὶ ἀνεξαρτησία μὲν ἀπὸ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου, ἀλλὰ τελεία ὑποδούλωσις εἰς τὴν Πολιτείαν, αὐτὸ ἦτο τὸ μέγα κατόρθωμα τοῦ δῆθεν ἐθνικιστοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Δὲν ἔλαβεν οὗτος ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ ρωσικὴ πολιτικὴ ἐπέδωκε τὸν διαμελισμὸν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου διὰ τοῦ

1. Ἀπὸ 10—8—47 μέχρι 4—6—50, ἀριθμ. 869—1016. Τὸ ἐβδομαδιαῖον τοῦτο φύλλον ἔχει τὸν τύπον καὶ τὴν κυκλοφορίαν τῆς τεργεσταίας «Νέας ἡμέρας», εἶναι κοινὸν τῶν εὐπατριδῶν καὶ ἀποδήμιων ἐλλήνων ἀνάγνωσμα.

2. Εἰς πάντα, οἵτινες μὲ ἐκάμαν τὴν ἐξαιρετικὴν τιμὴν νὰ παρακολουθήσω τὴν ἀρθρογραφίαν καὶ ἐπὶ πλέον εἶχον καὶ τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ σημειώσω καὶ εὐμενεῖς περὶ τοῦ ἔργου μου κρίσεις, ἀπευθύνω θερμὰς εὐχαριστίας. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον ἐνδιαφέρον ἔχουσιν αἱ τοιαῦται μελέται, τόσοσιν σπανίζουσαι παρ' ἡμῖν.

σχηματισμοῦ μικρῶν κρατιδίων, ὅπερ ὑπεστήριζε τότε καὶ ἡ Ἀγγλία διὰ διὰ τὸ σχέδιον τῆς «Μεσευρώπης». Αὕτη, ἐὰν ἐπραγματοῦτο, βεβαίως δὲν ἔμελλε νὰ ὑφίσταται τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Φαναρίου. Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος ἔδωκε τὴν εὐκαιρίαν εἰς τὴν Ρωσίαν νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ σχέδιον. Ἐὰν αὕτη δὲν ὑπεστήριξε τὸ αὐτοκέφαλον, τοῦτο συνέβη, διότι δὲν ἐγένετο κατὰ τὴν γνώμην της. Ἄλλ' οἱ πείσμονες αὐτοκεφαλισταὶ περιεφρόνουν τὰς συνετὰς ὑποδείξεις τοῦ ἐξ οἰκονόμων Κ. Οἰκονόμου **καὶ ἔδωκαν τὸ σύνθημα πρὸς διάλυσιν τῆς οἰκου-
μενικότητος τοῦ Πατριαρχείου**, ἀφαιρέσαντες αὐτοί, Ἕλληνας ὄντες, τὸν πρῶτον καὶ στερέμνιον κίονα. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἕτερον σκέλος τοῦ σώματος τοῦ διβλίου τούτου, εἶναι τὸ σπουδαιότερον διὰ τοὺς ὀρθοδόξους. Ἕλληνας καὶ ἐπιστῶ αὐτῶν τὴν προσοχὴν. Ἐμπνευσμένως Ἕλληνας γράφει (1).

«Βέβαια εἶναι τολμηρό, μπορεῖ καὶ ἄδικον, νὰ πῆ κανεὶς πὼς ὁ Φαρμακίδης ἦταν ἕνας ἄπιστος. Ἦταν ἔμως, χωρὶς νὰ τὸ καταλαβαίῃ καὶ ὁ ἴδιος, ἕνα γέννημα τοῦ Οὐμαντισμοῦ, ποῦ κατὰ βάθος ἀντιπολιτεύτηκε τὸν Θεὸν καὶ γύρεψε ν' ἀπαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον ἀπ' τὸ ζυγὸν τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ παραμονὴ του στὴ Βιέννη, οἱ σπουδῆς εἰς τὰ γερμανικὰ πανεπιστήμια καὶ ὁ θαυμασμός του γιὰ τὸν Κοραῖ τὸν εἶχαν ὀλοτέλα ἀπομακρύνει ἀπὸ τὸ πνεῦμα ἱερωμένων, σὰν τὸν ἅγιον Κοσμά, σὰν τὸν Νικόδημον τὸν Ἀγιορείτη ἢ σὰν τὸν Μακάριο Νοταρᾶ. Ἐπίστευε πὼς ἡ παιδεία εἶναι αὐτόνομο ἀγαθὸ καὶ συχνὰ λησμονοῦσε «ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθὴ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθεν ἐστὶ καταβαίνον». Διαφορετικὰ δὲν μπορεῖ νὰ καταλάβῃ κανεὶς καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὴν πεποίθησίν του, ὅτι ἡ πνευματικὴ γραμμὴ τοῦ Κοραῖ, κατὰ βάθος καλόπιστη καὶ ἐντιμη, ἀλλὰ σὲ πολλὰ σφαλερή, ἔφτανε γιὰ τὴν πνευματικὴν ἀνάπλασιν τοῦ ἀνθρώπου . . . .

Ἐπίστευε ἔμως δὲν τὸν γοήτευσε περισσότερο, ἔσο ὁ ρόλος τοῦ κληρικοῦ διπλωμάτου καὶ αὐτὸ τὸ ρόλον τὸν ἐπαιξεν ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του.

«Δὲν στάθηκε οὐδὲ μία στιγμὴ ἐλεύθερο πνεῦμα καὶ ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ ὑψωθῇ εἰς τὰ ψηλῶματα τῆς χριστιανικῆς λευτεριάς, ξέπεσε καὶ ἔγινεν ἕνας ἐγκόσμιος φιλελεύθερος . . . . .

«Ἀγωνίστηκε μὲ φανατισμὸν γιὰ νὰ ἀνεξαρτοποιήσῃ τὴν Ἑλληνικὴ Ἐκκλησίαν ἀπ' τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, κσίγοντας ἄρθρον λιθάνι στὸ ξόανον.

1. Ἡ κατὰ τοῦ Φαρμακίδου ἐπιθετικὴ μου εἶναι ὀλίγον ζωνηρὰ καὶ ἐσκανδαλίσε τινὰς τῶν ἐν Φαναρίῳ περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὸν καθηγητὴν τῆς Πατρολογίας, ὅστις θελήσας ν' ἀπαθανατίσῃ τὸν Φαρμακίδην ἔθεσεν ἑαυτὸν εἰς τοὺς ἀντίποδας τῶν ὀρθῶς νῦν σκεπτομένων ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου. Ἰσως ἐκεῖθεν προσκλήθη ἄρθρον τι ἐν τῇ ἡμιεπισήμῳ Πατριαρχικῇ ὀργάνῳ, «Ἀποστόλῳ Ἀνδρέᾳ» (ἔτ. Δ', 8—10—51) ὑπὸ τὸν τίτλον «Θεόκλητος Φαρμακίδης». Τοῦτο ἐστάλη ἐκ Ν. Ὑόρκης ὑπὸ τοῦ συντάκτου τοῦ «Ἐθνικοῦ Κήρυκος» κ. Κώστα Μπαρτιᾶ, τοῦ γνωστοῦ δημοσιολόγου καὶ συγγραφέου τοῦ ἐν λόγῳ φύλλου. Δὲν ἀμφισβῆλω, ὅτι ἔμειναν ἀναυδοὶ, ὅταν ἀνέγνων τὸ δηκτικώτατον ἄρθρον διότι ἐγὼ θαγκάνω, ἀλλὰ δὲν βάπτω τοὺς ὀδόντας, ὡς ἔλεγεν ὁ Ὀράτιος εἰς τὴν σάτυράν του, *dentibus albis*. Ἴδου περικοπὰί τινὰς τοῦ ἀξιολόγου ἄρθρου :

τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ δὲν τὸν πείραζε νὰ βλέπη αὐτὴν τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ξεπέφτῃ σ' ἓνα παρακλάδι τῆς κρατικῆς γραφειοκρατίας καὶ νὰ κυβερνιέται οὐσιαστικὰ ἀπὸ τὸν Μάουρερ, ποῦ τὸ καταστατικό του διήρκεσε τόσα χρόνια.

Ἐνηρμονισμέος πρὸς τὸν φιλελευθερισμὸ του καὶ τὴ λατρεία, ποῦ εἶχε στὸν τύπο τοῦ λογίου, συχαινόταν ἀνθρώπους ἀφωσιωμένους στὴν ἀλύγιστη ὀρθοδοξία τους καὶ εἰς τὰς μεγάλας παραδόσεις γιὰ τὴν μόρφωσι τοῦ λαοῦ. Καὶ ἡ συνέπειες αὐτῆς τῆς γραμμῆς ὑπῆρξαν τρομερές».

Ἡ λεπτομερῆς καὶ ἐμπεριστατωμένη ἀνάλυσις τῆς «**Διακηρύξεως**» τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν συναφῶν νομοθετημάτων ἀποδεικνύει ἡλίθιου φαινότατον εἰς τί ἐφείλεται ἡ κατάπτωσις αὐτῆς. Ὁ δημιουργὸς τῶν κατασκευασμάτων τούτων κατὰ κοινὴν ὁμολογίαν ὑπῆρξεν ὁ πολὺς ὀργανωτῆς τοῦ κράτους Βαυαρὸς Μάουρερ ἔχων συνεργὸν ἐν πᾶσι καὶ ἀμύντορα ἀκατάβλητον τὸν Φαρμακίδην. Οὗτοι **ἐπηρεάζονται διαρκῶς ὑπὸ τοῦ πνεύματος καὶ γράμματος τῶν προτεσταντικῶν κοινιστορῶν**. Πρὸς τελείαν κατατόπισιν ἐπὶ τοῦ διεξαγομένου τότε ἀγῶνος ἦτο ἀνάγκη νὰ καταφύγωμεν εἰς τὰ πρακτικὰ τῶν δύο ἔθνικων συνελεύσεων τοῦ 1843 καὶ 1863, ἐν αἷς αἱ σθεναραὶ ἀγορεύσεις ἰδίᾳ τῶν Ἑπτανησίων πληρεξουσίων διέσεισαν μέγαν τὸ κύρος τῶν διὰ τὴν σύστασιν τοῦ αὐτοκεφάλου ἀποφάσεων. Τέλος ἐξύπνησε τότε καὶ ἡ ἱεραρχία καὶ ἡ φωνὴ τῶν 2—3 ἐν ἀρχῇ ἀντιπροσώπων τοῦ γνησίου καὶ κανονικοῦ πνεύματος τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐνισχύθη. Ἡ ἱερὰ σύνοδος ἐθάρρησε πλέον καὶ ἤρξατο νὰ διαμαρτύρηται καὶ νὰ ὑποδεικνύῃ τὰ σωστικὰ μέτρα πρὸς ἀναστολὴν τοῦ συντελεσθέντος κακοῦ. Ἀλλὰ τὸ σκοτεινὸν πνεῦμα εἶχε κατακτήσει τοὺς κυβερνῶντας καὶ τὰ ἀντισχέδια καὶ νομοσχέδια αὐτῆς ἐρρίπτοντο εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων καὶ αἱ λαϊκαὶ ὑπὲρ τῶν πατρῶν ἐξεγέρσεις κατεστῆλλοντο διὰ τοῦ βαυαρικοῦ στρατοῦ! Εἶχε καταστρωθῆ τέλειον στρατηγικὸν σχέδιον. Ἐπρεπε πρῶτον ν' ἀφοπλισθῆ ἡ ἐκκλησία, νὰ ἀπογυμνωθῆ τῶν ἐγγείων κτήσεων καὶ τῶν βιοτικῶν μέσων, νὰ πεινάσῃ. Τὰ φρούρια αὐτῆς καὶ ὁ πλοῦτος ἦσαν αἱ ἱεραὶ μοναὶ, ὁ δούρειος ἵππος, ὅθεν διὰ τῶν αἰῶνων ἐξήρχοντο αἱ φάλαγγες τῶν ὑπεραπιστῶν τῆς πίστεως, οἱ διδάσκαλοι τοῦ λαοῦ, οἱ φρουροὶ τῶν παραδόσεων. αἱ μοναὶ, τὰ καταφύγια τῶν δοκιμαζομένων ἐν τῇ ἀγῶνι τοῦ βίου κλπ. Ἐκ τῶν 450 περίπου διελύθησαν τὰ 2/3 καὶ ἐδημεύθησαν καὶ κατὰ τὸν ἀσεβέστερον ἀπεμπολήθησαν τὰ ἱερὰ ἀμφια καὶ σκεύη, ὄλος ὁ βυζαντινὸς διάκοσμος τῶν ναῶν!

Κατ' ἀκολουθίαν φυσικωτάτην ὁ Ἁγιορείτης συγγραφεὺς μεταφέρεται εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὄρους καὶ ἐκθέτει λίαν ἐπικαίρως τοὺς ἀγῶνας, τοῦ ἱεροῦ τόπου, ὧν αὐτὸς ἐχρημάτισεν ἑξαρχὸς ἐπὶ δεκαετίαν ἕλην πρὸς ἀποσοβῆσιν τῆς δημεύσεως τῶν μετοχῶν—αὕτη συνετελέσθη μετὰ τὴν ἀποχώρησίν μου ἐκ τῶν κοινῶν—πρὸς διαφύλαξιν τῶν ἱερῶν κειμηλίων, τῶν θησαυροφυλακίων καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν καὶ ἐν γένει ὅλου τοῦ βυζαντινοῦ πλοῦτου, ὅστις **τάσσει τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τῶν πλουσιωτέρων μουσειῶν τοῦ κόσμου**. Ὁ αὐτὸς σθεναρῶς καὶ ἀποτελεσματικῶς ἀπέκρουσε **νέον κίνδυνον δημεύσεως**

πρὸ διετίας τῶν θησαυρῶν τούτων εὐστοδομηθέντα ἐν μέσαις Ἀθήναις κατὰ σατα-
νικὸν τρόπον. Ἡ διαρπαγὴ τῶν μονῶν εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῶν βυζαντινῶν χρόνων
(IB' αἰών): διότι παρεχωροῦντο εἰς εὐνοούμενα πρόσωπα λαϊκὰ ὑπὸ τὸν τύπον
τῶν «**χαριστικαρίων**». Τοῦτο ἐμμήθη καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τὸ Πατριαρχεῖον καὶ
ἐχορήγει εἰς τοὺς ὑφικίλους τὰς «**ἐξαρχίας**» ἤτοι τὰς προσόδους μονῶν καὶ
χωρίων ὁλοκλήρων. Τὸ Ἅγιον Ὅρος ἀπηλλάγη τῶν τοιούτων εὐσχήμεων τρόπων
νοσητισμοῦ, διότι ἐκέκτητο διοικητικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ τὰς
Μεγ. Ἐκκλησίας. Τὰ μετόγια δημευθέντα κατ' ἀρχὰς ὑπὸ τοῦ ὄθωμ. κρά-
τους ἐξηγοράσθησαν ἔπειτα καὶ ἐγένοντο ἰδιοκτησία τῶν μοναχῶν, ὥστε δὲν
ἀληθεύει, ὅτι οἱ χριστιανοὶ τὰ ἔδωκαν οἱ χριστιανοὶ τὰ παίρνουν». Ὁ ἐπινοη-
θεὶς τύπος εἶναι ὁ μετριοπαθέστερος «**ἀπαλλοτριώσεις**», ἐκτιμηθέντων τῶν μετο-
χίων εἰς 300 ἑκατ. χρυσᾶ φράγκα, ἅπερ ἐθεωρήθησαν ὡς πάγια καὶ ἐξεδό-
θησαν μετοχαί. Τὰ εἰσπραττόμενα τοκομερίδια πρὸ τοῦ πολέμου ἐπληρώνοντο
εἰς 15 ἑκατ. χρυσ. φρ. κατ' ἔτος, νῦν 2000 ἑκατ. ἤτοι ψυχία! Ἀλλὰ καὶ
«**πολυετῆ ἐνοικίασιν**» ἐκάλεσαν τὴν πράξιν, ἔν' ἀναπαύσῃ τὴν συνείδησιν
καὶ καταταίλωσι τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἀγιορειτῶν. Ἄς ἀκούσωσιν ἕμως
κλεινὸν ἱεράρχην, μάλιστα ἐχθρόν τῶν μοναχῶν: «**Νῦν δὲ ἀποθεοῦσθαι δο-
κοῦμεν, εἰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ νοσηζόμεθα. Πολὺς ἐν ἡμῖν ὁ λόγος τὸ καὶ
τί δήποτε ὁ θεὸς καὶ οἱ τοῦ θεοῦ ἄγιοι τῶν τοιούτων δέονται, οἱ μῆτε σπεί-
ροντες, μῆτε θερίζοντες, μῆτε τρώγοντες, μῆτε πίνοντες; εἰ δὲ χάριν ἄλλων
ταῦτα, ἵνα οἱ πένητες, φασίν, ἐκ τῶν τοιούτων ἀποτρέφονται, ἴδού ἡμεῖς πτω-
χοὶ οὐ κατέξομεν αὐτὰ καὶ θρεψόμεθα; Ὡ ἐλεεινοὶ τοιοῦτοι ἀδελφοὶ οὐκ
οἴδατε, θεοῦ καὶ τῶν θείων καταπαίζοντες οὐδὲ ἐνθυμεῖσθε, μεζο-
νας ἑαυτοῦ τοῦ θεοῦ καθιστῶντες, εἴπερ ὑμεῖς μὲν ἀποχαριστάμενοι τὰ
δηθεν ὑμέτερα φίλοις ἢ συγγενέσιν ἢ ἄλλως οἰκείοις, οὔτε θέλετε, οὔτε δύνασθε
αὐθις αὐτὰ κτήσασθαι ἀναλαβόμενοι τὸ μὲν, ἵνα μὴ ψευδεῖς φανείητε καὶ ἄστα-
τοι καὶ παλίμβουλοι, τὸ δέ, ὅτι προεῖσθε τὸν τὰ τοιαῦτα κολάζοντα νόμον
καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ τίμημα· τὰ δὲ τῷ θεῷ καὶ τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ ἀποχαρι-
σθέντα καθαρπάζοντες οὐ λογίζεσθε παροργίζειν ἐκείνους, οὐδὲ εὐ-
λαβεῖσθε δικαιοτάτην ἄμνην· ἀλλὰ τὴν τοῦ θεοῦ φιλανθρωπίαν, ὅσα (;) καὶ
ἀσπίδα στερρὰν ὑποδύοντες τοξάζεσθε κατὰ τῶν αὐτοῦ ἱερέων καὶ ἱερῶν. Εὐχοί-
μεθα, μὴ πάλιν ἐκθυμώσωμεν αὐτόν. Εἰ γὰρ αὐτὸ γένηται, τότε μαθήσεσθε ἀπ'
αὐτῶν ἔργων, οἷος ἐκεῖνος τὴν ἀγανάκτησιν, ὅς, καθάπερ οὐ φιλεῖ κλεπτόμε-
νος, οὕτως οὐδὲ ἀρπαζόμενος. Τοῦ κυρίου ἢ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· ἐχέτω
οὐν ἕκαστος, ὅσα θεόθεν ἔλαβεν, ἵνα μὴ ἀδικῶν οὐ πάθοι εὐλογίαν» (1).**

1. Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης. Opuscula, ἐκδ. Tafel, σ. 72. Βλ. E. Herrman, Ricerche sulle istituzioni monastiche bizantine, typica, kletorica, caristicari et monasteri «liberi», ἐν Orientalia christiana periodica, 6, 1940, σ. 293—375. Τὰ κατὰ μοναχῶν ψαλλόμενα ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου ἐγρᾶψάμεν ἐν σ. 96—7. Χρυσόβουλλον

Πρὸ παντὸς ἐξησφάλισε μεγάλως τὰς μοναστηριακὰς καὶ ἐκκλησιαστικὰς κτήσεις ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς ιε' Νεαρᾶς τοῦ 535 «περὶ τοῦ μὴ ἐκποιεῖσθαι ἢ ἀνταλλάττεσθαι τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα». Ἐν τῷ προοιμίῳ λέγει, ὅτι ἡ Νεαρὰ τοῦ Λέοντος, ἣτις ὠρίζε *«μῆτε τὸν θεοφιλέστατον ἀρχιεπίσκοπον καὶ πατριάρχην τῆς εὐδαιμονος ταύτης πόλεως .. μῆτε οἰκονόμον πιπράσκειν ἢ δωρεῖσθαι ἢ ἄλλως ἐκποιεῖν πρᾶγμα ἀκίνητον...»*, κατηγορήθη διὰ τῆς πανούργου ἐπινοήσεως τοῦ «παροικικοῦ» καὶ ἐπιφέρει : *«ὅπερ ἡμεῖς τοῦ λοιποῦ πράττεσθαι κενωλύναμεν»* (Teubner» I, 1881, σ. 76). Ἐπειδὴ δὲ ἡ κατ' ἐξοχὴν τότε μοναστικὴ χώρα ἦτο ἡ Αἴγυπτος, ὀρίζει ἐπιτακτικῶς : *«ἐπειδὴ δὲ ἔγνωμεν δεινὸν τι πλημμέλημα γινόμενον παρὰ τὴν Ἀλεξανδρεῦσι καὶ Αἰγυπτίοις ἤδη καὶ ἐν τισιν ἑτέροις τῶν ὑπηκόων τόποις, τὸ τινὰς θαρρεῖν αὐτὰ δὴ τὰ εὐαγγῆ μοναστήρια πωλεῖν ἢ ἀμείβειν ἢ δωρεῖσθαι, ἐν οἷς θυσιαστήριόν τε καθιδρῦθη καὶ ἱερὰ γέγονε λειτουργία... ὥστε αὐτὰ μεταβαλεῖν ἐξ ἱεροῦ καὶ θεοφιλοῦς σχήματος εἰς ἰδιωτικὴν δλιαιτάν τε καὶ κατάστασιν, τοῦτο παντελῶς τοῦ λοιποῦ γίνεσθαι κωλύομεν»* (αὐτ. σ. 81 καὶ 90-91 καὶ ἐν ἄλλαις πολλαῖς Νεαραῖς). Καὶ οὕτω μὲν τὸ πάλαι, ὅτε διώκει τὸ αὐστηρὸν πνεῦμα τῶν ἱερῶν κανόνων, νῦν δ' ἐν Ἑλλάδι ἀνετρέπη ἄρδην τὸ κύρος αὐτῶν, καὶ οἱ θέλοντες νὰ ὑπερασπίσωσι τὰς μοναστηριακὰς περιουσίας ἐξετάζουσι τὸ ζήτημα ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως. Ὁ ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας τῷ 1947 ἐξέδωκε Νομ. διάταγμα (ἀριθ. 327). *«Περὶ ἀναγκαστικῆς μισθώσεως γαιῶν (μοναστηριακῶν) ὑπὲρ ἀκτημόνων γεωργῶν καὶ κτηνοτρόφων»*. Ὁ ἡγούμενος τῆς Πεντέλης κατέφυγεν εἰς τὸ Συμβ. τῆς Ἐπικρατείας, οὗ ἡ μὲν πλειονοψηφία ὑπεστήριξε τὸ Νομ. διάταγμα, ἡ δὲ μειονοψηφία ἀπεφαίνετο, ὅτι *«ἀντιβαίνει ἀπολύτως εἰς προστατευτικὴν τῆς ἰδιοκτησίας διάταξιν τοῦ 17' ἄρθ. τοῦ ἐν ἰσχύι Συντάγματος... καὶ θὰ κλονίσῃ ἐπικινδύνως τὸν θεσμόν αὐτῆς ἀποτελοῦντα τὸ θεμέλιον τοῦ πολιτικοῦ καὶ κοινωνικοῦ καθεστώτος»* (2). Εἰς τὸ Σύνταγμα τοῦ 1927 εἶχεν ἀποφασισθῆ, ὅτι εἰδικοὶ νόμοι θὰ ρυθμίσουν τὸ θέμα διὰ τὰς ἀπαλλοτριώσεις *κατὰ παρέκκλισιν τῶν συνταγμ. διατάξεων*, ἀλλὰ μέχρι τοῦ 1949 ἐν τῷ συνόλῳ δὲν εἶχον γί-

τοῦ Μιχ. Παλαιολόγου «ἐπὶ τοῖς δωρηθεῖσι τῇ ἐκκλησίᾳ κτήμασιν» ἐδημοσιεύθη ἐν «Ἐυαγγ. κήρυκι», Η', 1864, σ. 559 ἐ. Ὁ Μαν. Κομνηνός, ὅστις μετὰ τὸν Ἀλέξιον πολλὰ ἀφιερῶματα καὶ ἀκίνητα κτήματα ἀπεχαρῖσατο εἰς τὸν ναόν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Σοφίας καὶ τὰ μοναστήρια, ἐξέδοτο περὶ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου αὐτῶν Νεαρᾶν, *«Περὶ τοῦ ἀνέπαφα εἶναι ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ δημοσίου τὰ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν κατὰ τὴν πόλιν μοναστηρίων ἀκίνητα»* ταῦτα ἀναγνωρίζονται ὡς ἀσύδοτα ἤτοι ἀφορολόγητα (Πατρ. Migne, τόμ. 133, σ. 728—734. Ἐν γένει ἐπιθι ἐν τῇ «Ἐκκλησ. Ἀληθ.» τὸ ἄρθρον : *«Περὶ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῶν τῷ Θεῷ καὶ ταῖς μοναῖς ἀφιερωμάτων»*. ἐτ. ΛΘ', σ. 3 ἐ., Ἱερὸν σὺνδεσμον, ἔτος. ΙΒ', 1908, ἀριθ. 87, σ. 8—1 καὶ Κ. Ράλλη «Τὸ ἀναπαλλοτριώτον τῆς ἐκκλησ. περιουσίας», Ἀθήναι 1903.

2. «Ἐκκλησία», ἔτος ΚΕ', 1948, σ. 107—8. Ὁ ὑπουργὸς ἐν προκειμένῳ οὐτὲ ἠρώτησε καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον!

νει αἰ ἀπαλλοτριώσεις καὶ διαμαρτύρεται ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἀγροτικοῦ κόμματος κ. Ἀλέξ. Μυλωνᾶς (νῦν διοικητὴς τῆς Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς) ἀπειλητικῶς μάλιστα, διότι ἐγένετο ἐξαίρεσις τις ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας χάριν τῆς συντηρήσεως ἱστορικῶν μνημῶν καὶ γράφει ἀφελέστατα : «*ἡ συνταγματικὴ ἐξαίρεσις ὑπὲρ αὐτῆς ἀποτελεῖ ἀντικοινωνικὴν πράξιν μὲ δυσμενῆ ἀπήχησιν εἰς τὸν λαόν· διότι ἡ στενότης γῆς δὲν δύναται ν' ἀντιμετωπισθῆ παρὰ διὰ παραχωρήσεως μεγάλων κτημάτων, ὡς τὰ ἐκκλησιαστικά, τῶν ὁποίων ἡ κάρπωσις γίνεται ἀντικοινωνικῆ κτλ.*» («*Νέα*» 30-11-49). Ἡ ἐξαίρεσις 250.000 καλλιεργησίμων στρεμμάτων καὶ ἄλλων τόσων βοσκησίμων ὑπὲρ δεκάδος ἱστορικῶν μνημῶν ὀνομάζεται ἀντικοινωνικὴ πράξις!!!

Αἰ τολμηραὶ αὗται κατὰ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καθεστῶτος ἐν Ἑλλάδι πράξεις ἔσχον ἰσχυρὸν ἀντίκτυπον ἐν Τουρκίᾳ. Ἔως τότε οἱ Τούρκοι ὀπισθόποτε ἐσέβοντο τὴν αὐτονομίαν καὶ τὰ προνόμια τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ συνωδᾶ τῷ ἱερῷ αὐτῶν νόμῳ (Σερὶ) τὸ καθεστῶς αὐτὸ ἐτήρουν ἀπαραβίαστον ἢ ἐπὶ τέλους, ἐσάκις ἐπεχείρουν νὰ τὸ παραβιάσουν, δὲν προέβαινον μέχρι τῶν ἄκρων. Οὗτοι δὲν ἐχώριζον τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν ἔννοιαν τῆς θρησκείας. ἐν τῷ Κορανίῳ εἶναι στενωῶς ταῦτα συνδεδεμένα· ἔθεν καὶ ὁ πατριάρχης ἔλαβε τὰς δύο ἐξουσίας (ἔπως καὶ ὁ σουλτάνος), ἦτο ἀρχηγὸς (μιλλέτ μπασί) ἦτοι ἐθνάρχης καὶ ἡ ἐκκλησία περιελάμβανε κοινωνίαν συντεταγμένην, ἦτο κράτος ἐν κράτει. Κατ' οὐσίαν ὁ πατριάρχης ἐκάθητο ἐπὶ τοῦ θρόνου ὡς διάδοχος τῶν βυζ. αυτοκρατόρων, ὑπέριτος ἐθνάρχης καὶ κριτῆς ('). Ἐπὶ τριαύτης στερεᾶς θέσεως ἐξησφαλίζοντο τὰ προνόμια καὶ ὁ πατριάρχης ἦτο ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον πρόσωπον. Διερωτῶμαι ἤδη, ὅταν οὗτος παρεδιάζετο καὶ ἐξηναγκάζετο εἰς ὑποχώρησιν παρὰ τῶν ὁμοφύλων καὶ ὁμοδόξων του, τί ἔπρεπε νὰ πράξῃ ὁ σουλτάνος, ὅστις διαρκῶς ἐσκέπτετο πῶς νὰ καταργήσῃ τὰ προνόμια; **Τὸ αὐτοκέφαλον τῆς Ἑλλάδος ἔδωκεν εἰς αὐτὸν τὸ δπλον.** Τούτου ἕνεκα ἀκολουθεῖ ὁ περὶ τῶν προνομίων ἀγὼν ἐν τῷ βιβλίῳ, ἐπακόλουθον εἶναι καὶ τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα καὶ τὸ αὐτοκέφαλον τῆς τῶν Βαλκανίων καὶ τέλος τῆς Ἀλθανικῆς ἐκκλησίας. Τὸ προνομιακὸν ζήτημα εἰσάγεται μᾶλλον παρεπιπτόντως ἵνα

1) Τὰ δύο ταῦτα ἀξιώματα ὁ μέγας Κωνσταντῖνος κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν πρωτόκολλον εἶχεν ἐνώσει ἐν τῷ αὐτοῦ προσώπῳ, ὡς ἐν τῷ Β' τόμῳ διαλαμβάνομεν, ἀκολουθῶν καὶ τῷ α', 6 τῆς Ἀποκαλύψεως : «*καὶ ἐποίησεν ἡμᾶς βασιλεῖς (ἢ βασιλείαν κατὰ Nestle) καὶ ἱερεῖς τῷ θεῷ*». Μήπως καὶ ὁ σουλτάνος δὲν ἐμιμήθη τοῦς Βυζαντινοῦς κὰν τούτῳ, ὅπως καὶ ἐν ἄλλοις πλείστοις; Ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἴστατο πάντοτε ἐπὶ ἐκκλησ. ἐδάφους μηδὲ ὅπως παρουσιαζόμενος ὡς κοσμικὸς ἀρχὼν μεταλλάσων τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν μεγαλειότητα—καὶ κατὰ τοῦτο διαφέρει τοῦ ἐπηρμένου Παπακαίσαρος—διήγεν ἐν χριστιανικῇ πτωχείᾳ καὶ ταπεινοφροσύνῃ, ἀλλ' ἐτήρει ἐναντι τῆς τουρκικῆς δυναστείας ἀκλινην στάσιν ὡς ἀρχηγὸς στρατευομένης ἐκκλησίας προκινδυνεύων ὑπὲρ τῶν δικαίων καὶ προνομίων αὐτῆς καὶ ρυθμίζων τὰς σχέσεις τοῦ ὑποδούλου γένους πρὸς τοὺς κατακτητὰς (βλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου, «*Ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας ἐν τῷ τουρκ. κράτει*» σ. 10.

ἀποδειξωμεν πρὸς τοὺς ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησιαστ. ἡγέτας, ὅτι ἡ αὐτοτελεία τῆς ἐκκλησίας διέτρεξε μείζονα κίνδυνον ἐν Τουρκίᾳ, εἰς τὸ παντοδύναμον κράτος τῶν Παδισάχ, ἀλλ' οἱ τεταγμένοι φρουροὶ δὲν ὑπεχώρησαν, οὐδ' ὅταν ἠπειλήθη ἡ ζωὴ των καὶ ἡ ζωὴ τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος, ἀπεφάσισαν νὰ θυσιασθῶσι καὶ ἐκήρυξαν ἐνώπιον τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἐν διωγμῶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐκλείσαν τοὺς ναοὺς ! Οἱ ἀγῶνες θέλουν μάρτυρας, καὶ ἐπὶ τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων στηρίζεται ἡ ἐκκλησία. Ἐνίκησαν, ἐθριάμβευσαν· διότι ἐπίστευον εἰς τὸ δίκαιον καὶ ὁ Χριστὸς εἶπε : «καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον. ἡ πίστις ὑμῶν». Πρὸς τηλαυγὲς παράδειγμα σκιαγραφῶ τοὺς δύο ἥρωας πατριάρχας, τὸν Ἰωακεῖμ Γ' καὶ τὸν Διονύσιον Ε' καὶ τὸν ἐκ τῶν συνοδικῶν ἀτρόμητον πρωταθλητὴν του Χαλκηδόνος Γερμανόν, ὅστις ἀπέθανεν ἐπίσης ὡς Γερμανὸς πατριάρχης ὁ Ε'. Τὴν ἀγαστὴν ταύτην πατριαρχικὴν τῶν ἐσχάτων χρόνων τριάδα δεόν νὰ ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν, ὅσοι θέλουσι νὰ διοικήσωσι τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ (1).

Ἄλλ' οἱ ἐν Ἑλλάδι, ἀπαξ «πῆραν κατήφορον», δὲν δύνανται νὰ συγκρατηθῶσι, καὶ ἐσχάτως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀστικοῦ κώδικος ἠβουλήθησαν καὶ τοὺς αἰωνοβίους γαμικοὺς θεσμοὺς ν' ἀνατρέψωσιν συμπληρώνοντες τὸ καταχθόνιον σχέδιον τοῦ Μάουρερ καὶ νὰ ἀφαιρέσωσιν τὰ ἀπαράγραπτα τῆς ἐκκλησίας δικαιώματα, ἧτις κυρίως μεριμνᾷ διὰ τὴν σύστασιν τῆς οἰκογενείας. Ἐδωκαν οὕτω τὸ δικαίωμα εἰς τοὺς Τούρκους νὰ διεδικήσωσιν ὑπὲρ τοῦ κράτους τὰ γαμικὰ συμβόλαια καὶ τὰς διαθήκας.

Ἡδραιωμένη εἶναι ἡ γνώμη, ὅτι ἀνέκαθεν εἰς πᾶσαν ἐλληνικὴν πολιτείαν ἢ οἰκογένειαν καὶ ὁ, δι' οὗ ἰδρύεται αὕτη, γάμος ὡς ἠθικὸς κοινωνικὸς θεσμὸς ὑπῆρξεν ἀείποτε τὸ σταθερώτερον θεμέλιον. «Γάμου σεμνότερον ἀνθρώποις οὐδὲν ἐστίν, ἐξ οὗ παῖδες καὶ τῶν ἐφεξῆς γενῶν διαδοχαί, χωρίων τε καὶ πόλεων οἰκῆσεις καὶ πολιτείας ἀρίστη σύστασις». Ἄλλὰ καὶ ἡ Ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ὁ ἄλλος σιδηροῦς κρῖκος τῆς συνεκτικότητος τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς, τὴν σπουδαίαν σημασίαν τοῦ νομίμου γάμου κατιδοῦσα ἔγνω τὰ κατ' αὐτὸν λεπτομερῶς νὰ ρυθμίσῃ καὶ τὴν τέλεσιν αὐτοῦ διὰ θρησκευτικῆς τελετῆς, καὶ πανηγυρικοῦ τύπου, ἀδεία τοῦ ἐπισκόπου, νὰ καθιερώσῃ (2).

1. Ἐσχάτως ἐκυκλοφόρησεν τοῦ μύστου καὶ ἑντρίβοῦς τοῦ ἐκκλησ. δικαίου θεράποντος κ. Π. Παναγιωτάκου λαμπρὰ μονογραφία (ἀνασκόπησις περιληπτικὴ λίαν ἐπὶ τῇ θάσει γνωστῶν πηγῶν). «Ὁ οἰκουμενικὸς πατριαρχικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἐκκλησιαστ. καὶ πολιτικὴ θέσις» Ἀθῆναι 1948. Δὲν ἠθνηθήθη ὁμως νὰ τὴν χρησιμεποιήσω, ὅπως κηρύσσεται ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου, ἀλλ' ἐντύπωσιν μοὶ ἔκαμεν, ὅτι οὐδένα λόγον ποιεῖται περὶ τοῦ προνομιακοῦ τούτου ἀγῶνος.

2. Ἐν ἀρχῇ τῆς συστάσεως τῆς ἐλλαδικῆς ἐκκλησίας ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐξέδωκε δύο ἐγκυκλίους συμμορφουμένη πρὸς ἱεροὺς κανόνας, ἀπὸ 81—8—84 καὶ 2—4—85, δι' ὧν ἀπαγορεύει τὴν τέλεσιν γάμου ἀνευ ἐπισκοπικῆς ἀδείας ἐπὶ ἀπειλῇ τῶν κενονομισμένων ποινῶν κατὰ τοῦ παραβάτου ἱερέως, τοῦ εὐλογοῦντος τοιοῦτον γάμον κα ἀκυρότητος αὐτοῦ τοῦ γάμου» κατὰ Γ. Δουβουνιώτην «Ἑλληνικοὶ κώδικες... Ἑλληνικὴ

Ἦδη εἶπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἑλλάδος διακρίνει ἀπόλυτος σχεδὸν θρησκευτικὴ καὶ φυλετικὴ ἐνότης καὶ ὁμοιογένεια, ἐνῶ ἐξ ἑτέρου μεταξὺ πολιτείας καὶ ἐκκλησίας δὲν ὑφίσταται ἀντίθεσις τις, ἀλλὰ τοῦναντίον ὡς πρὸς τοῦτο συμπαραοδεύουσιν ἐν τῇ ἐπιδιώξει τῆς ἠθικῆς ἐξυψώσεως τῶν πολιτῶν καὶ τῆς ἀρτιωτέρας, ὠφελιμωτέρας καὶ διαρκεστέρας συνθέσεως καὶ ἐνώσεως τῶν φύλων πρὸς συγκρότησιν ὑγιῶν καὶ ἀρμονικῶν οἰκογενειῶν. Ἐπειδὴ ἐκ τούτων ἡ εὐρυτέρα κοινωνία ἀπῆρτηται, ἡ τήρησις καὶ παραφυλακὴ τοῦ ἀπ' αἰῶνων ἰσχύοντος θρησκευτικοῦ τύπου τοῦ γάμου ἐπιβάλλεται ἐπιτακτικῶς. ἵνα διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εὐλογίας αὐτοῦ ἐμπεδοῦται ἡ κοινὴ πεποίθησις διὰ τὴν ἠθικὴν φύσιν καὶ τὸ ἀρρηκτὸν τοῦ οὕτω συναπτομένου δεσμοῦ. Ἐκτὸς ὅμως τούτου καὶ ἄλλα τινὰ ἐμπερηῆ ζήτήματα, οἷον τὰ ἀναγόμενα εἰς τὰ κωλύματα, τοὺς λόγους τῆς διαζεύξεως, τοὺς μικτοὺς γάμους κλπ. ἐπιδέονται δοκιμῶν ἀνερευνήσεως καὶ ὀρθῆς λύσεως καὶ διατυπώσεως.

Κατὰ ταῦτα τὸ **νευραλγικώτερον τῶν προνομίων ζήτημα ὑπῆρξε τὸ τοῦ γάμου** καὶ τῶν παρεπομένων αὐτῶ. αἰεποτε ἡ ἐκκλησία ἐθεώρησε ζωτικώτατα, ὡς συνιστῶντα καθαρὰν τὴν οἰκογένειαν καὶ προλαμβάνοντα τὸν ἐκφυλισμὸν. Ταῦτα δὲ εἶναι ὁ βαθμὸς τῆς συγγενείας καὶ ἀγχιστείας, τὰ προικοσύμφωνα τὰ συμβόλαια τῆς τῶν ὀρφανῶν διατροφῆς καὶ τέλος τὰ διαζύγια. Ταῦτα ἀνέκα-

ἐκκλησία». Ἀθῆναι 1901. σ. 102 καὶ 195. (οὕτω διορθωτέον καὶ τὸ ἐν σ. 430 μέσ. «Ἐκκλησιαστικά»). Ἐσχάτως ἀνεκινήθη τὸ ζήτημα τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία τὸ ἀπέκρουσεν. Ἐπὶ τουρκοκρατίας κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12' αἰῶνος ἐπολλαπλασιάσθησαν οἱ ἄθεσμοὶ γάμοι, Τούρκων λαμβανόντων ὑπάνδρους χριστιανὰς γυναῖκας ἐπὶ πληρωμῇ (καπήνιον) «γάμος δι' ἐκμισθώσεως», ὅστις διέλυε τὴν οἰκογένειαν καὶ ἦρε πᾶσαν μυστηριακὴν ἔννοιαν (εἶδος ἐξισλαμισμού) βλ. σ. 348 ἐ. Περὶ τῶν ἐκ πορνείας τέκνων βραχέα τινὰ ἔγραψεν ὁ καθ. Γ. Θ. Γάμμος (Ἀκτίνες, ἐτ. Γ'. 1947, σ. 18-21): «Ἡ θέσις τῶν ἐξωγάμων τέκνων εἰς τὴν σημερ. ἐλλ. νομοθεσίαν». Αὕτη δυστυχῶς τῷ 1926 ἀνεγνώρισε τὰ τέκνα ταῦτα ἄνευ σχεδὸν περιορισμῶν. τοῦθ' ὅπερ ἐπεκύρωσε καὶ ὁ ἀστικὸς κώδιξ. Οὕτως ἔρχεται εἰς πλήρη ἀντίθεσιν ἡ Πολιτεία πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἣν θέλει νὰ στηρίξῃ ὁ Ράμμος. Ἐν τέλει ὅμως περὶ τῶν διατάξεων τοῦ Ἀστ. κώδ. φρονεῖ «ὅτι ἀκολουθοῦν τὴν ὀρθὴν ὁδόν»! Ὁ Κοσμάς Φλαμιάτος ἀποθίδει τὴν κακαδαιμονίαν τῆς ἐκκλησίας εἰς ἐπηρείας τῶν Ἀγγλων: «Εἰς αὐτὰ τὰ δύο κράτη (Ἑπτανησίων καὶ Ἑλλάδος) διὰ νόμου καὶ συστηματικῶς, οὐ μόνον ἀνθρωπολαϊκοὶ καὶ ἀσεβεῖς, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ ἀδιάλλακτοὶ ἐχθροὶ τοῦ Θεοῦ διοικοῦσι τὴν ἐκκλησίαν, οἱ δὲ ἔτι νῦν σωζόμενοι ὀλίγοι ἐπίσκοποι οὐ μόνον ἔπεισαν εἰς τὴν κατὰ τῆς πίστεως συνωμοσίαν καὶ θεωροῦνται εὐστοχα ὄργανα τῶν ἐχθρῶν, οὐδὲν ἄλλο ἴδιον ἔχοντες ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ καθήκοντα, εἰμὴ τὸ ὄνομα καὶ τὸν τύπον, ἀλλὰ καὶ διὰ νόμου ὑπάλληλοι τῆς ἀρχῆς... Διὰ τοῦ φρικτοῦ αὐτοῦ συστήματος πνεῦμα ἀδιαλείπτως κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς διαφθορᾶς καὶ τῆς πλάνης ὁ κλῆρος, καταργοῦνται κατὰ μικρὸν καὶ ἀνεπανορθώτως τὰ ὀρθόδοξα δόγματα καὶ μυστήρια καὶ ἀντεισάγονται αἱ κακοδοξίαι τῆς πλάνης». Γράμμα σταλὲν ἀπὸ 1 Ἰουλ. 1846 πρὸς τὸν Πατριτὸν Διονύσιον διάκονον Ἰσθριτὴν μαθητὴν τῆς αὐτόθι σχολῆς, ὡς ἀπογοητευόμενον ἐκ τοῦ μοναχικοῦ βίου, καὶ δικαίως ὁ Γεδεῶν (Μνεῖα σ. 122) ἀναφωνεῖ «ὅποια φοβερὰ προφητεία!!!».

θεν διεξεδίκητε καὶ εἶχε εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἡ ἐκκλησία, ὡς **ἀρρήτως συνδεδεμένα πρὸς τὴν ἱερότητα τοῦ μυστηρίου**. Ἀπὸ τῶν βυζ. χρόνων ἦτο ἀνένδοτον τὸ πατριαρχεῖον ὡς πρὸς τὴν παραχώρησιν τῆ πολιτείας τοιούτων δικαιοματίων, πολλῇ μᾶλλον τῇ ὀθωμανικῇ κυβερνήσει πρὸς ἣν ἀνθίστατο συστηματικῶς ὡς καὶ εἰς τὸ ζήτημα τῶν μικτῶν (μετ' ὀθωμανῶν) γάμων καὶ τὸ δυσδιάλυτον τῶν ἐκ πορνείας τέκνων. Ταῦτα παρ' ἡμῖν ἠδὲξήθησαν καταπληκτικῶς καὶ **τὰ διαζύγια ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον, ὥστε** ἐπὶ δικαστηρίῳ νὰ παρέρχωνται τυπικῶς... Τοῦτου ἕνεκα ἔρχεται εἰς τὰ χεῖλη μου νὰ εἶπω πρὸς τοὺς Ἕλληνας νομοθέτας: ἀφήσατε, κύριοι, τὴν ἐκκλησίαν μὲ τὸ «Ἱερόν Πηδάλιον» εἰς χεῖρας, ἂν θέλητε νὰ ἔχητε οἰκογένειαν. Μετὰ τὸν πολιτικὸν γάμον ἐγράψαμεν τὰ δέοντα καὶ περὶ τῆς καταργηθείσης τολμηρίας (1).

Τὴν κατάργησιν τοῦ ἐκκλησ. διακόσμου εἰς τὴν αὐτοκέφαλον τῆς Ἑλλάδος ἐκκλησίαν προδίδει καὶ ἡ ἀπουσία τῶν **ὀφφικιάλων** ἢ ἀξιωματικῶν τῆς ἐπισκοπικῆς αὐλῆς—μέχρι τοῦ Μελ. Μεταξάκη **οὔτε πρωτοσύγκελλος ὑπῆρχεν** ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει.—Αὐτὸ μαρτυρεῖ τὴν ὀλοσχερῇ διάλυσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ κράτους Καὶ ὅμως ἐν τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ ἦτο ἐν ἀκμῇ καὶ συγκρατεῖται μόνις καὶ μετὰ βίας καὶ νῦν ἡ «Πατριαρχικὴ αὐλή», ὅπως καὶ εἰς τὰς σπουδαιότερας μητροπόλεις τοῦ πατριαρχ. κλίματος ὑπῆρχον τὰ

1. Βλ. σ. 399 ἐ. Ἀνωτέρω εἶπομεν, ὅτι τὸ Ἅγιον Ὅρος μετὰ τὰ μετόχια διέτρεξε νέον κίνδυνον δημεύσεως καὶ εἶχομεν ὑπ' ὄφιν τὸ ἐπύρατον διάταγμα τῆς 28—7—49 διὰ τὸ «Τεκτονικὸν Ἰδρυμα τῆς Ἑλλάδος», εἰς ὃ ἐδίδετο τὸ δικαίωμα ν' ἀπογυμνώσῃ τοὺς ναοὺς καὶ τὰ σκευοφυλάκια τῶν ἱερῶν μονῶν. **Ἐρρήξαμεν κραυγὴν διαμαρτυρίας, ἐνηργήσαμεν δραστηρίως καὶ εὐτυχῶς μετὰ ἐξάμηνον ἀνεκλήθη** (βλ. ἄρθρον ἡμῶν ἐν τῇ «Ἀγιορειτικῇ βιβλιοθήκῃ» ἐτ. ΙΕ', 1950, σ. 1—14 ὑπὸ τὸν τίτλον «Φωνὴ ἐν Ραμᾷ»). Ἐγράφε σχεδὸν σύμπας ὁ ἐκκλησιαστικὸς τύπος πλὴν τοῦ ἐπισήμου ὀργάνου, τῆς «Ἐκκλησίας», ἣτις μόνον ἅμα τῇ ἀνακλήσει ἐδημοσίευσε τὴν παλαιὰν κατὰ τοῦ τεκτονισμοῦ ἀπόφασιν τῆς Ἱεραρχίας, χωρὶς νὰ εἶπῃ λέξιν περὶ τοῦ νέου τολμήματος καὶ νὰ καυτηριάσῃ αὐτό. Καὶ ὅμως ὁ καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Κερκύρας κ. Α. Γρηγορίου Βουτσῆνος ὑπὸ τὸν τίτλον «Μετὰ τὸ πρόσφατον διάταγμα. Ὁ μαρσωνισμὸς καὶ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος» ἔγραψε τρία πύρινα ἄρθρα εἰς τὴν «Καθολικὴν» (ἐτ. ΚΒ', 6 Δεκεμ. 1949). Τέκτων καὶ ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων (;) ἀπήντησεν εἰς τὴν «Καθολικὴν» 19—7—49, ὁ Ν. Λε. διὰ τῆς «Βραδυνῆς» τῆς 16 Νοεμ. Ἐγὼ τε καὶ ὅσοι ἀνέγνωσαν, ὑπέθεσαν τὸν καθ. τῆς θεολογίας Ν. Λούδαρην καὶ ἤλεγξα αὐτὸν εἰς τὸ εἰρημένον ἄρθρον μου ὡς καὶ ἐνταῦθα (σ. 400—401), τὸν ἀντέκρουσε δὲ καὶ ἡ «Καθολικὴ» 25—11—49. Ἐρωτήσας τὸν ἀρθρογράφον ἔμαθον, ὅτι εἶναι εἰς ἀπλοῦς ἄνθρωπος ὁ ὑποκρυπτόμενος Λούδαρης! καὶ ἅμα δισχυρίσθη, ὅτι δὲν εἶναι ὁ καθηγητῆς. Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει διατὶ αὐτὸς ὁ ἴδιος δὲν ἀπελογήθη; ἐκ δὲ τῶν γραφομένων δὲν φαίνεται ἀπλοῦς. Θέλω νὰ πιστεύω, ὅτι οἱ καθολικοὶ ὑπεχρεώθησαν νὰ ἀποκρύψουν τὸν δρᾶστην τοῦ λιθέλλου κατὰ τῆς Ἱεραρχίας καὶ τῶν Πατριαρχῶν διὸ πάλιν τὰς ὑπονοίας διατηροῦμεν περὶ τοῦ καθηγητοῦ, γνωστοῦ ἄλλως νεωτεριστοῦ καὶ ἐλευθερόφρονος. (Βλ. «Βέβηλοι κενοφωνοὶ τοῦ κ. Ν. Λούδαρη, ὑπόμνημα πρὸς τὴν Δ. Ἱεράν Σύνοδον Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος Μητροπολίτου Παροναξίας (νῦν Ἀκαρνανίας) Ἱεροθέου», Ἀθήναι 1930.

κυριώτερα τῶν ἑφφικίων. Ἔδει τὸ Πατριαρχεῖον νὰ ἦ καὶ κατὰ τύπους συνέχεια τῆς ἐθνικῆς βασιλείας. Εἶχε λοιπὸν τοὺς ποικιλιωνόμους, τοὺς μικροὺς καὶ μεγάλους, ἑφφικιάλους, διηρημένους κατὰ τὸ «Συνταγματικόν» τοῦ Ἱεροσολύμων Χρυσάνθου εἰς 8 πεντάδας καὶ συνοπτικῶς εἰς δύο κατηγορίας, «χοροὺς» (διότι πολλοὶ τούτων εἶχον ὑπουργήματα καὶ ἐν τῷ ναῷ). Εἶναι ἀρχοντολόγιον τελείως ὀργανωμένον. Ὑπὲρ ἐν σμικρῷ παρουσιάζει τὴν ἐκκλησίαν **Ἱεροκοσμικὸν κράτος** (οὐχὶ καισαροπαπικόν, ὅπως τὴν εἶχον σχεδὸν καταστήσει οἱ Βυζαντινοί). Εἶναι ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως ἀξιοπρόσεκτον τὸ φαινόμενον τῆς ἐπιμονῆς τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας νὰ διατηρήσῃ τοὺς τύπους καὶ τὰ δικαιώματα τῶν δύο ἐξουσιῶν, καὶ νὰ μὴ παραδώσῃ τὸ πλήρωμα αὐτῆς εἰς ἀλλοφύλων καὶ ἀλλοδόξων χεῖρας. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ διηγετικὸς καὶ ἀμελικτὸς ὑπὲρ τῶν προνομίων ἀγῶν, ἀγῶν ὑπὲρ τῶν πατρῶν, ὑπὲρ ἱερῶν καὶ ὁσίων, ὑπὲρ τῆς διασώσεως τοῦ γένους. Ὁ πατριάρχης ἦτο ἱερεὺς καὶ βασιλεὺς φέρων καὶ τὴν αὐτοκρατορικὴν στολήν, ὅστις προσέλαβε μετὰ τὴν ἄλωση καὶ τὸ βασιλικὸν στέμμα ἢ τὴν μίτραν. Τὸ ἐν παραρτήματι ἄρθρον, «**Ἡ ἐκλαίκευσις τῶν Πατριαρχείων**» προεκλήθη ἐκ Φαναρίου ὑπὸ πατριαρχικοῦ ἀρχόντου λαϊκοῦ, δυσανασχετοῦντος διὰ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτὴν τοῦ ἀρχοντολογίου. Ἐθλίβημεν καιρίως ἐπὶ τούτῳ καὶ ἀπαντῶντες αὐτῷ περιελάβομεν καὶ περὶ τούτου λίαν συνοπτικῶς ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν, ἐπιφυλασσόμενοι νὰ ἐκδώσωμεν πλήρες τὸ σχεδιάγραμμα τῶν ἑφφικίων καὶ τὰς γενομένας ἐκάστοτε μεταβολὰς μέχρι τοῦ ἐνεστῶτος. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἐπονησάμεθα κατὰ πρόσκλησιν τοῦ «Συνδέσμου τῶν Μεγαλοσχολιτῶν» καὶ διὰ λέξιν πέρυσιν ἐν τῷ «Παρνασσῷ».

Ὁ ἀναγνώστης θέλει διαπορήσει, ὅτι παρὰ τὸν τίτλον καὶ τὰ γραφόμενα ἐν τῇ 1 σελίδι τοῦ βιβλίου βραχὺς λόγος γίνεται περὶ Ἡρακλείας. Ἐξηγοῦμαι καὶ λέγω, ὅτι τὰ πρῶτα ἄρθρα ἐστρέφοντο περὶ τὴν ἀναίρεσιν τοῦ γεδεωνικοῦ φληναφήματος «**Ἀρχιερέων Ἡρακλείας ἀσύστατα προνόμια**»· ἀλλ' οἱ φίλοι αὐτῷ φρονοῦντες μὲ παρεκάλεσαν νὰ μὴ λυπήσω αὐτὸν εἰς τὰς δυσμὰς τοῦ βίου εὐρισκόμενον· διὸ καὶ ἀνέβαλον πρὸς καιρὸν¹. Εἶμαι ὑποχρεωμένος ὁμως νὰ γράψω ἐνταῦθα διὰ τὸν ἀδελφὸν Ἡλιουπόλεως κ. Γεννάδιον, ὅστις ἔγραφε μετὰ

1) Φέρω εἰς γνῶσιν, ὅτι ἔχω ἑτοιμον πρὸς ἐκτύπωσιν τὸν Β' τόμον συμπληρωματικὸν τοῦ παρόντος. Οὗτος κυρίως θὰ πραγματευθῆται περὶ τῶν σχέσεων Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ὡς αὐταὶ ὑπῆρχον τὸ πάλαι καὶ ὡς νῦν διεμορφώθησαν ἐν τῷ ἐλληνικῷ κράτει μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ «Συνοδικοῦ Τόμου» καὶ περὶ τῆς ἐκκλησι. νομοθεσίας. Ἀλλὰ τὸ ἀχαλίνωτον γερωντικόν τοῦ Γεδεῶν πάθος ἐπεξετάθη μετὰ τὴν νομιζομένην κατάρριψιν τῶν «προνομίων» τοῦ Ἡρακλείας καὶ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τοῦ Βυζαντίου. τοὺς πρώτους 24 μέχρι τοῦ Μητροφάνους, προεδρεύσαντος τῆς Α' οἰκ. συνόδου, θεωρεῖ **μυθολογικὰ πρόσωπα**, διαφεύδων οὕτως ἑαυτὸν δι' ὅσα εἶχεν ἐκθέσει ἐν ἅπασιν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ περὶ τῆς ἀποστολικότητος τοῦ οἴκουμ. θρόνου, καὶ ἐγνώρισε τὴν ἀλήθειαν, ἀφ' ὅτου ἀνήρτησε τὴν καπικὴν εἰκόνα εἰς τὸ γραφεῖόν του! ὡς λέγει ἐπὶ λέξει: «δυναμένοσ αὐτὴν καὶ νὰ καταστήσω γινωστήν νῦν, ἦν ἀδύνατον ἦν νὰ γράψω πρὸ τεσσαράκοντα ἔτων, νεώτεροσ ὢν (τεσσαρακοντούτης!) καὶ στεροῦμενοσ θάρρους, ὅπερ ἔχω νῦν...» (σ. 8).

τὰ πρῶτα ἄρθρα ἐναντίον μου ἐν τῷ αὐτῷ φύλλῳ : « Ἀποκατάστασις ἱστορικῶν ἀληθειῶν » (7—9—47) ἄρρητα ρήματα. καὶ ἀπήντησα μὲν εἰς τὸ ἐπόμενον φύλλον (14—9—47), εἰς τινα σημεῖα μόνον, ἀφείδ τὰ ἄλλα νὰ ἀπαντήσω, δταν ἐν τῷ βιβλίῳ ἔλθω εἰς τὸ θέμα αὐτό. Τώρα θὰ εἶπω μόνον ὀλίγα περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου (περὶ τοῦ ἐν ἐκτάσει εἰς τὸν Β'. τόμον) Ὁ κ. Γεννάδιος, διότι εἶπον περὶ τοῦ θεσμοῦ τούτου, ὅτι ἦτο ἄγνωστος ἐν τῇ ἀρχαιότητι καὶ ἐδικαιολόγησα διὰ βραχέων (βλ. σ. 116—17), μοὶ ἐπιτίθεται γράφων τάναντία καὶ ἐπικαλούμενος τὸ τοῦ Βαλσαμῶνος « ἕκαστος ἐπίσκοπος ἦτο αὐτοκέφαλος ». Τοῦτο ὅμως ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, ὅπερ ἐπανορθούμενος ὁ Παπαρρηγόπουλος (Β', σ41) γράφει : « δὲν ἦσαν αὐτοκέφαλοι αἱ πρῶται ἐκκλησίαι » δηλ. πρὶν ὀργανωθῆ ἡ ἐκκλησία ἦσαν ἀνεξάρτητοι οἱ ἐπίσκοποι, ἔπειτα ὅμως ὑπὸ τὸν πρῶτον τῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην (βλ. σ. 116 σημ. 2). ἀλλαγῶ δὲ λέγει ὁ βαθὺς ἱστορικὸς « τὸ αὐτοκέφαλον, κακὴ κληρονομία ἐν Ἑλλάδι » (Δ', σ51). Ἄλλ' ἡ θέσις, ἣν ὑποστηρίζει ἐνταῦθα ὁ ἅγιος Ἡλιουπόλεως, ἀντιφάσκει τελείως πρὸς τὸ ἄρθρον αὐτοῦ ἐν τῇ « Ὁρθοδοξία » (Ε', 1930, σ. 37—41) ἐνθα δι' ἀκαταμαχίτων ἐπιχειρημάτων καταπολεμεῖ τὸ αὐτοκέφαλον ὡς « νεωτέραν ἀντίληψιν συγχρόνου προελεύσεως » (σ. 40) καὶ ἐπάγεται συνωδὰ τοῖς ὑπ' ἐμοῦ λεχθεῖσιν, ὅτι « ὁ θρυμματισμὸς αὐτὸς τῆς Ὁρθοδοξίας ἔβλαψε, βλάπτει καὶ θὰ βλάπτῃ τὴν ἐνέργειαν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας » (σ. 41). Ἐν δὲ τῇ Μεγ. Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τόμ. ΙΗ', 1932, σ. 772γ) περὶ τοῦ Πατριαρχείου τῆς Ρωσίας γράφει : « ἐν τούτοις ἡ ἀνεξαρτησία αὐτῆ (τοῦ 1589) δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς αὐτοκεφαλία ὑπὸ τὴν σύγχρονον σημασίαν τῆς λέξεως... ἀλλὰ μᾶλλον αὐτονομία ». ποῖα νὰ πιστεύσωμεν τώρα τὰ πρῶτα ἢ τὰ τελευταῖα τοῦ κύριου Γενναδίου διδάγματα ; Λυποῦμαι, διότι ἡ ἀτυχὴς τοῦ ἄρθρου ἐπιγραφὴ καὶ τὸ ἀντιφατικὸν περιεχόμενον κατέληξαν εἰς βᾶρος τοῦ φιλοπόνου ἱεράρχου, ὃν ἐκτιμῶ μεγάλως, ὡς ἔγραψα καὶ εἰς τὴν ἀπάντησιν.

Ἴνα καὶ ἱστορικῶς καταδειχθῆ, ὅτι ἡ ἐννοια τοῦ αὐτοκεφάλου ἦτο ξένη πρὸς τὸ καθεστῶς τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας, ἀναφερόμεθα εἰς τὸ Δεσποτάτον τῆς Ἡπείρου. Τοῦτο ἦν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ κράτους τῆς Νικαίας καὶ μάλιστα πολέμιον, ἀλλ' ἡ ἐκκλησία οὐδόλως ἐχωρίσθη ἀπὸ τοῦ ἐκεῖ ἐδρεύοντος οἰκουμενικοῦ πατριάρχου. Ἦτο δὲ τότε Γερμανὸς ὁ Β', ὅστις ἀπέστειλε πρὸς τὸν Δεσπότην τῆς Ἡπείρου Μανουὴλ τὸν μητροπολίτην Ἀγκύρας Χριστοφόρον τῷ 1233. Ἴνα διεκδικήσῃ τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα, καὶ τὴν ἐνωσιν. ἐκεῖνος ἀπαντήσας (1) θαυμάζεται διὰ τὴν πρὸς τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν κέν-

1) Ὁ Μανουήλ. ἐάν ἐσκέπτετο οὐχὶ ὡς Βυζαντινός, ἀλλ' ὡς οἱ σημερινοὶ Ἕλληνας, εἶδει νὰ κηρύξῃ καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἀνεξάρτητον· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐπραξεν. Ἐσπευσε ν' ἀναγνωρίσῃ τὰς προνομίας τοῦ πατριάρχου καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ποθουμένην ὑπὸ πάντων ἐνωσιν. ἀπὸ φιλοτιμίας ἐκκλησιαστικῆς ἰδικῶς τοῦτο τὸ δίκαιον φθέγγεται ὁ Βαλσαμῶν (παρὰ Meursius) βλ. Ed. Kurtz, Christophoros von Ankyra als Exarch des patriarchen Germanos II. (ἐν Byzant. Zeitschr. XVI, (σ. 120—142) τὸ ἱστορικόν.

τρον προσήλωσιν και τήν ἄκραν ἀφοσίωσιν : «Οὐκέτι γοῦν Ἐφραϊμ και Ἰούδας, οὐδέ καταφάγεται οὗτος ἐκείνον και ἐκείνος τοῦτον, ἀλλ' εἰς λαός, ὁ ἐξ Ἰακώβ, αἰνοῦντες ὁμοστώμως και εὐλογοῦντες τὸν Θεὸν ὑπο χορείᾳ ἀρχῆ τῷ μεγάλῳ πατριάρχει... τῷ ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασι τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἄγοντι και ποικιλλοῦσι τὴν παρατεθειμένην τούτῳ ποιήμην παρὰ Θεοῦ και δύο ἀδελφὰς νυμφευσαμένῳ, τὴν ἀνατολήν, φημί, και τὴν δύσιν. Μακάριος εἰ οὐκέτι γὰρ ὠδε και ἐκεῖ τὸ πατριαρχικὸν ὑποτονθορυσθήσεται κλέος ἐν τῇ ἐφ' ἡμᾶς ἐπικρατείᾳ, ἀλλ' ὑπὸ πλατεῖ στόματι και γλώσση εὐφήμῳ δεδοξα- σμένα περὶ αὐτοῦ λαληθήσεται· τὸ γὰρ τοῦ Χριστοῦ μου πρᾶϋθυμον ὡς ἄγκιστρον ἐκ τῶν ἐώων σκοπέλων ἐν τῇ δυτικῇ καθυποχαλάσας θαλάσση ζω- γριάν ἀνήνεγκας μυριάδας ἀνθρώπων οὐκουν ἀριθμητῶν, ἄριστον ἀρίστως ἡτοι- μασμένον αὐτῷ και πανδαισίαν τῇ ἑαυτοῦ τραπέζῃ ἀρμόδιον. Εὐλογητὸς οὖν αὐτὸς ὁ συνάπτων τὰ νέα τοῖς παλαιοῖς... Μεριμνῶν οὖν και τυρβάζων περὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐνταῦθα κλίματος, καιπερ μὴ τραχηλιάζοντος, εἰς τὸ κατασκηνοῦσθαί σου τὴν δόξαν ἐν τῇ γῆ ἡμῶν, εὖρες, ἔπερ ἐζήτεις... ὦ μέγας τῆς οἰκουμένης φωσφόρε. ἠνοίγησάν σοι αἱ ὁδοί, τὰ τῶν λίθων προσκρούσματα μετετέθησαν. τοῦ λοιποῦ ἔππευε και τῇ δύσει και διφρηλάτει ταχύς ὡς γίγας, καλὸς ὡς νυμφίος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ, πάντα περισκόπει, καταφώτιζε ξύμπαντα, μηδεὶς ἢ μηδὲν ὑπο- κρυπτέσθω τὴν θέρημην σου... Δοξάζεται οὖν ὁ Θεός., ἔτι διεῖλες τὸ ὄνομα τοῦ φραγμοῦ, ἔτι συνῆψας τὰ δύο εἰς ἓν, ἔτι οὐχ ἑτεροπρεπῶς και περὶ μέρος, ἀλλ' ἐξίσῃς καταφωτίζεις τὰ ἔθνη και τὰ ἑσπέρια... ἔτι δὲ τὰ ὄρη τῆς ἐρημωθείσης γῆς ἡμῶν πιανθήσεται και πληρωθήσονται οἱ ἄλωνες ἡμῶν και ὑπερεκχυθήσονται οἱ ληνοὶ και παλαιὰ παλαιῶν φαγόμεθα και αἶνεσιν Κυρίου λαλήσει τὸ στόμα ἡμῶν ... Αἱ ἄγιοι εὐχαὶ τῆς μεγαλειότητός σου εἶεν παραφρουρησάμενοι ἡμᾶς». Ὁ ἐξαίσιος οὗτος ὕμνος πρὸς τὴν πατριαρχικὴν μεγαλειότητα ἔστω ὡς ὑπογραμμὸς τοῖς μεταγενεστέροις, τοῖς ἀκολουθοῦσι τοῖς σκοτεινοῖς τοῦ Φαρμακίδου δόγ- μασι, δι' ὧν ὑπεβιδάσθη και ἐξηυτελίσθη τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα, ὥστε οἱ φίλοι μας Τοῦρκοι νὰ θεωρῶσι τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ὡς πρωτόπαπαν!

Ἐν κατακλειδί τοῦ προλόγου τούτου ὑπενθυμίζω εἰς τὸν ἀναγνώστην τὸ τοῦ ἐκκλησ. χρονογράφου Σωκράτους §', 1, ἵνα μὴ σκανδαλισθῇ διὰ τὴν ζωη- ρότητα τῆς φράσεως και ἔτι χάριν τῆς ἀληθείας «οὐ λαμβάνω πρόσωπον ἀνθρώ- που ὑπ' ὄψιν». Ἐχει δὲ τὸ χωρίον ὠδε : «Τῶν ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ἡλικίας γεγο- νότων ἀπτόμενοι δεδοίκαμεν μὴ οὐκ ἀρέσκοντα τοῖς πολλοῖς δόξωμεν γράφειν· ἢ ἔτι τὸ ἀληθὲς ἐστὶ πικρὸν, ἔτι μὴ σὺν ἐγκωμίῳ τὰ ὀνόματα, ἢ φιλοῦσι, παρα- λαμβάνομεν, ἢ ἔτι μὴ τὰς πράξεις αὐτῶν μεγαλύνομεν ... Ἐπ' αὐτὴν λοιπὸν βαδιοῦμαι τὴν ἐξήγησιν, ἢ τε αὐτὸς ἐθεασάμην συγγράφων, ἢ τε παρὰ τῶν ἐω- ρακότων ἠδυνήθημεν μαθεῖν, δοκιμάζων τὰληθὲς ἐκ τοῦ μὴ παραλλάττειν κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν τοὺς διηγουμένους αὐτά».

Ἐγγραφον ἐν Ψυχικῷ, Ἀθηνῶν Προαστείῳ, τῇ 8 Νοεμβρίου 1951

† Ὁ Κορυτσᾶς Εἰλογιὸς Κοῦριας

✠ Σειφοσόφιαν Πάβλου Ἀλεξάνδρου ἐπίσκοπου Ἀργυρίου
καταναύα ἀναίκα ἀναίκα ἀναίκα

Τῇ Αὐτοῦ Σεβασμιότητι τῷ Μητροπολίτῃ Κορυτσᾶς κ. Εὐλογίῳ Κουρίλα,
ἀγαπητῷ ἐν Χῶ ἀδελφῷ, ἀσπασμόν ἅγιον ἐν Κυρίῳ.

Ἄριθμ. Πρωτ. 2115

Μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος παρηκολουθήσαμεν ἐν τῷ Προσφυ-
γικῷ κόσμῳ τὸ «Περὶ τῶν προνομίων τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρ-
χείου» ἔργον τῆς Ὑμετέρας Σεβασμιότητος. Σφόδρα τοίνυν ἠγάσθη-
μεν ἐπὶ τε τῇ χάριτι τῆς φράσεως καὶ τῇ ἀξιολόγῳ διεξαγωγῇ τοῦ
ἐπιληφθέντος θέματος. Ἐν τῇ ἐρεύνη μιᾶς περιόδου ἑκατονταετη-
ρίδος συνυφαίνεται τεχνηέντως καὶ διερευνᾶται μετὰ κριτικῆς
δεινότητος ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ παρελθὸν τοῦ Οἴκουμενικοῦ
θρόνου, ἐξαιρεται ἡ μεγαλειώδης καὶ εὐεργετικὴ δρᾶσις, θί-
γονται λίαν εὐστόχως τὰ οὐσιώδη σημεῖα, ἅπερ ἔστερέωσαν καὶ
ἀνύψωσαν τὴν οἴκουμενικότητα καὶ τὸ κῦρος αὐτοῦ, ἀλλὰ το-
νίζονται ἅμα καὶ ὅσα ἐγένοντο αἰτία τῆς νῦν δυσποτηρίας καὶ
καταρρεύσεως αὐτοῦ.

Εὐλόγως οὖν τὸν πρῶτον διασεισμόν ἀποδίδωσιν Αὕτη εἰς τὴν
αὐθαίρετον διακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας,
γενομένην κακὸν παράδειγμα καὶ εἰς τὰ ἄλλα ὄμορα ἔθνη, ἧς ἐπακο-
λούθημα τὸ Βουλγαρικὸν σχίσμα καὶ τὸ ἀνακύψαν τότε «Προνομια-
κὸν ζήτημα». τὸ αὐτοκέφαλον ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς πραγματείας.

Βαθυτάτην ἐντύπωσιν ἐμποιεῖ τῷ φιλοχρίστῳ ἀναγνώστῃ ἡ λε-
πτομερῆς ἐξιστόρησις τοῦ προνομιακοῦ δράματος καὶ ἡ σθεναρὰ καὶ
ἀξιομίμητος στάσις τῆς σεπτῆς τῶν Πατριαρχῶν ξυνωρίδος Ἰωακείμ
τοῦ Γ' καὶ Διονυσίου τοῦ Ε', συνεπικουροῦντος ὡς πρωταθλητοῦ τοῦ
Ἡρακλείας Γερμανοῦ. Καὶ ἡ ἡρωϊκὴ αὐτῶν στάσις ἀντιπαραβάλ-
λεται πρὸς τὴν χαλαρὰν καὶ ἀξιόποινον τῶν ταγῶν τῆς αὐτοκεφάλου
Ἐκκλησίας ἐναντι τῆς πολιτείας. Ἡ αὐστηρὰ κριτικὴ τῆς Ὑμετέρας
Σεβασμιότητος περὶ τοῦ ἀμειλίκτου πολεμίου τῆς Μ. Ἐκκλησίας Θεο-
κλήτου Φαρμακίδου καὶ τοῦ ἑκατονταετοῦς ἀνεξαρτήτου βίου τῆς
Ἐκκλησίας ταύτης, αἰεὶ βαινούσης κατὰ κρημνῶν, πληρέστατα δικαιοῖ
τάς προβλέψεις τοῦ Μεγ. Οἰκονόμου καὶ τῶν Τουρκομεριτῶν ἀντι-
φαρμακιστῶν καὶ τὴν εἰκοσαετῆ ἄρνησιν τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἧτις ὁμῶς
δὲν ἔπρεπε νὰ ὑποχωρήσῃ ἕνεκα ἐθνικῶν ἰσθμῶν λόγων. Ὁρθῶς δια-

τυποῦται, ὅτι «ἡ πατριδοκαπηλεία εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν καλύπτει τοὺς ἀνομολογήτους σκοπούς, οὓς ἐπιδιώκει ὁ ὕβριστὴς καὶ λιβελλογράφος Φαρμακίδης».

Εἴμεθα σύμφωνοι, ὅτι «αἱ τύχαι τοῦ Οἴκ. Θρόνου δὲν πρέπει νὰ ταυτίζωνται πρὸς τὰς τύχας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους»· διότι «τὸ σχῆμα τούτου τοῦ κόσμου παράγει», ὁ δὲ θρόνος τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἀσάλευτος «διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος», ὅταν ἡ Ἐκκλησία εἶναι πνευματικὴ καὶ οὐχὶ πολιτικὴ κοινότης. Σύμφημι κάγώ, ὅτι «ὁ Οἴκουμ. Πατριάρχης ὡς τοιοῦτος δὲν ἀνήκει πλέον εἰς ἑαυτὸν, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἰς τὴν Πανορθοδοξίαν», ὅπερ θαυμασίως ἐξυπηρετεῖ καὶ τὸ συμφέρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὡς ἀπήντησεν ὁ Ἰωακείμ πρὸς τὸν Τρικούπην. Πρέπει νὰ ἀναχθῆ εἰς δόγμα τὸ γραφόμενον, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ εἶναι ὑπερεθνικὴ.

Εἴμεθα σύμφωνοι καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸν ἄρχοντα Μυρεψὸν τῶν Πατριαρχείων κινήσαντα τὸν κάλαμόν σας νὰ γράψητε τὸ παράρτημα «Περὶ ἐκλαϊκείσεως τῶν Πατριαρχείων», τῶν ὀφφικιάλων. Τοῦτο ἐστοίχισεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὸν ὑπὸ τούτων νοσοφισμὸν μεγάλων προσόδων ἐκ τῶν ἐξαρχιῶν καὶ τῶν Ἐκκλησι. κτημάτων, ὧν οὗτοι ἐγίνοντο κύριοι. Ἐκ τῶν μοναστηρίων τούτων οἱ ἄρχοντες ἐγένοντο πλούσιοι ἅμα καὶ πανίσχυροι ἀναβιβάζοντες μετὰ τῶν συντεχνιῶν καὶ καταβιβάζοντες τοὺς Πατριάρχας. Πράγματι τὸ κακὸν τοῦτο ἀναγεται εἰς τὰ «χαριστικάρια» τῶν Βυζαντινῶν, ἅπερ καταπολέμησεν ἡ Ἐκκλησία.

Ἐκφράζομεν τὰς εὐχαριστίας τῇ Ὑμετ. Σεβασμιότητι, διότι πρὸς ταῦτα συνέδεσε καὶ τὰ νῦν διαδραματιζόμενα ἐν τῷ Ἡμετέρῳ Πατριαρχείῳ ὑπὸ τῆς βουλμίας καὶ αὐθαιρεσίας τῶν κοινοταρχῶν, ἀπαιτούντων τὴν ἀπὸ τῆς διοικήσεως τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων ἀπομάκρυνσιν τοῦ Πατριάρχου ὑπὸ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους προωθουμένων· ὡσαύτως καὶ διότι παρενεῖρει ἔστω καὶ διὰ βραχέων τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τοῦ Ἀγιοταφ. ζητήματος προδιδόντων βαθυτάτην γνῶσιν αὐτοῦ.

Ὡς Ἀγιοταφίτης πολλὰ περὶ τοῦ ζητήματος γράψας καὶ πλείονα ἀναγνοὺς γνωρίζω, ὅτι οὐδεὶς μέχρι τοῦδε ὑπέδειξε τὴν ὁδόν, δι' ἧς θὰ ἐξέλθωμεν τῆς ἀποτελεματώσεως, εἰς ἣν κατηντήσαμεν. Ἡ Ὑμετ. Σεβασμιότης, διέγνω καὶ διακηρύττει, ὅτι ἡ εὐκταία λύσις θὰ ἀναζητηθῆ οὐχὶ ἐν τῇ ἱστορικῇ ἀλληλουχίᾳ τῶν γεγονότων, ἥτις διακόπτεται καὶ ἀφήσει μεγάλα κενά, ἀλλ' ἐν τῇ ἀδιασείστῳ καὶ ἀδιακόπῳ θρησκευτικῇ συνειδήσει, ἐν τῇ ἐδραίᾳ Ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει καὶ τῇ ἀδιαφιλονικήτῳ διεθνῇ κοινῇ γνώμῃ, ὅτι διὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος ἀνεπτύχθη

καὶ διετηρήθη τὸ Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων καὶ ὅτι αὐτοὶ ἠγωνίσθησαν κραταιῶς καὶ διετήρησαν μέχρι σήμερον τὰ δίκαια καὶ προνόμια τοῦ Ἁγίου Τάφου ἔναντι τῶν βαρβάρων καὶ ἀλλοδόξων.

Περαιόντες εὐλογοῦμεν τὸ ὄνομα τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, ὅστις ἐφώτισεν ὑμᾶς, τὸν καθηγητὴν τῆς ἀρχαίας ἱστορίας, νὰ ἐπιληφθῆτε τῆς σοβαρᾶς ταύτης καὶ ἐξονυχιστικῆς ἐκκλησιαστικῆς πραγματείας ἐν οὕτω δυσχειμέρῳ χρόνῳ, καθ' ὃν ἐν τῇ ἀντιξόῳ φορᾷ τῆς τύχης τοῦ Οἴκουμ. θρόνου καὶ ἐν τῇ δίνῃ τῶν κατακλυζουσῶν τὸν κόσμον νέων ἰδεῶν λίαν ἐπικινδύνως κλυδωνίζεται τὸ σκάφος τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ τοποθετήσητε σπουδαῖα ἱστορικά αὐτῆς συμβάντα ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς καθολικῆς ἱστορίας καὶ νὰ καταστήσητε τὰ δίκαια αὐτῆς ἀκαταμάχητα καὶ ἀπαράτρεπτα. Συμφωνοῦμεν πληρέστατα καὶ εἰς τὰ ἐξῆς:

«Πᾶν τὸ περιλαμβανόμενον εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἱστορικῶν νόμων ἀνήκει εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἠθικῶν ἐν τῷ κόσμῳ νόμων, ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας διεπομένων, ἐπομένως εἶναι καθεστῶς ἀκαθαίρετον, αἰωνόβιον, διότι ἀποτελεῖ τὸ φυσικὸν δίκαιον».

Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν

Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῇ 11|12|50

ἐν Χριστῷ ἀδελφός † Ὁ Ἀλεξανδρείας Χριστοφόρος,

Τοῦ Πρεσβευτοῦ κ. Δ.Ι. Παπᾶ

Ἐν Βερολίνῳ τῇ 22α Σεπτεμβρίου 1951

Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυτσᾶς κύριον Εὐλόγιον. Ψυχικὸν—Ἀθήνας
Σεβασμιώτατε,

Μετ' ἰδιαιτέρας εὐχαριστήσεως πληροφοροῦμαι, ὅτι ἡ Ὑμετέρα Σεβασμιότης προτίθεται νὰ ἐκδώσῃ εἰς βιβλίον τὰς μελέτας αὐτῆς, τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν ἀπὸ τῆς Ἀλώσεως καὶ ἐντεῦθεν ἱστορίαν τοῦ Οἴκουμηνικοῦ Πατριαρχείου.

Ὅτε πρὸ ἐτῶν ἡμῶν ὑπεύθυνος διὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ὡς Διευθυντὴς Ἐκκλησιῶν τοῦ Ἰπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, εἶχον παρακολουθήσει τὴν δημοσίευσιν τῶν μελετῶν ὑμῶν τούτων εἰς τὰς ἐπιφυλλίδας τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου».

Δεδομένου δὲ ὅτι εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι μόνον ἐκ τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τοῦ παρελθόντος δύναται νὰ προκύψῃ ἡ ἠρθὴ ἡμῶν τοποθέτησις ὡς πρὸς τὰ προβλήματα, ὡς ταῦτα ἢ συνέχεια τοῦ χρόνου παρουσιάζει ἡμῖν, θεωρῶ τὴν ὑμετέραν συμβολὴν, τὴν διδακτικὴν τοῦ παρελθόντος, διδακτικὴν καὶ τῆς ὀρθῆς τῶν πραγμάτων τοποθετήσεως καὶ κατανοή-

σεως τῶν ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας εἰς ἡμᾶς καὶ τοὺς μεταγενεστέρους ἐκ τῶν πραγμάτων τίθενται καὶ θὰ τεθοῦν.

Θὰ χαρῶ, ὅταν δυνηθῶ νὰ κατατάξω τὸν νέον τόμον τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος εἰς τὴν ἰδιαιτέραν μου βιβλιοθήκην καὶ διατελῶ μετὰ φιλικωτάτων αἰσθημάτων καὶ πλήρους σεβασμοῦ.

Ἵμέτερος

Δ. Ι. Παππᾶς, πρεσβευτῆς τῆς Ἑλλάδος.

Τοῦ κ. Ἀλεξ. Βελλίνη,

Σεβασμιώτατε,

Ἡ εἶδησις, ὅτι προτίθεται ἡ ὑμετέρα Σεβασμιότης νὰ καταστήσῃ εὐκολώτερον προσιτὰς τὰς ἱστορικὰς ἀπὸ τῆς μελέτης διὰ τὰ πράγματα, τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν, τὰ διαμορφώσαντα τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ Φαναρίου, μὲ χαροποιεῖ ἰδιαιτέρως. Εἶθε νὰ διδαχθῶμεν ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ταύτην καὶ εἶθε νὰ ἐννοήσωμεν ἅπαντες, ὅτι ἡ *πρὸ: αὐτεξουσιότητα ἐκκλησιαστικὴν ἔφεσις τῶν πατέρων ἡμῶν, ἡμῶν τῶν Ἑλλαδικῶν, δὲν ἦτο ἀπόρροια ὠριμότητος καὶ σοφίας, ἦτο παιδικὴ ἢ ἐπιθυμία χειραφετήσεως ἀπὸ τῆς μητρὸς, τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Καὶ ἐτραυματίσαμεν τὴν μητέρα ταύτην Μ. Ἐκκλησίαν, μὴ ἐννοήσαντες τὰς τάσεις μεγάλων διεθνῶν πολιτικῶν συμφερόντων, ἅτινα ὤθησαν ἡμᾶς τότε πρὸς τὴν γντωστήν *πραξικοπηματικὴν λύσιν*. Ἀλλὰ καὶ ἡ συνέχεια εἶναι γνωστὴ. Ἐπαξ τραυματίσαντες τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἠσχολήθημεν ἐν συνεχείᾳ μὲ τὴν πρόχειρον ἐπούλωσιν τῶν πληγῶν, πάντοτε *ἐπιπολαίως καὶ ἀνακολούθως*. Ἀλλ', ὡς ὀρθότατα ἡ ὑμετέρα Σεβασμιότης ἀναλύει, ἀτυχῶς αἱ σχέσεις τῆς ἔπαξ ἀποσπασθείσης ἀπὸ τοῦ οἴκ. Πατριαρχείου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Κράτους *ἀπέβησαν εἰς βάρος αὐτῆς*: διότι δὲν ἔχομεν τὴν πραγματικὴν μὀρφωσιν διὰ νὰ κατανοήσωμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι φρουρὸς τῆς συντηρητικῆς ἀντιλήψεως περὶ οἰκογενείας καὶ κοινωνίας, διότι ἐνομίσαμεν, ὅτι θύοντες εἰς ὑποτιθεμένην προοδευτικότητα δὲν ὑπονομεύομεν τὴν σύνθεσιν τῶν ἀξιῶν, εἰς τὴν ὁποίαν ὀφείλομεν τὴν ἰδιοφυσῆ ὑπαρξίν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους.*

Συγχαίρων ἐγκαρδίως τὴν ὑμετέραν Σεβασμιότητα διὰ τὴν δημιουργίαν τῆς ὀλοκληρωμένης ταύτης μελέτης, ἐνθυμοῦμαι τὸ ρῆμα ἑνὸς τῶν διασημοτέρων ἴσως, συγχρόνων φιλοσόφων, ὅστις εἶπε καὶ ἀνέλυσε παρουσίᾳ τοῦ γράφοντος, ὅτι «τὸ δημιουργικὸν βλέμμα εἶναι τὸ πρὸς τὰ ὀπισθεν ἐστραμμένον». Εἶναι οὗτος ὁ Λουδοβίκος Κλάγκες.

Ἐπικαλούμενος τὰς εὐλογίας τῆς ὑμετέρας Σεβασμιότητος διατελῶ μετὰ βαθυτάτου σεβασμοῦ.

Κηφισιά 2—9—51

Ἀλέξανδρος Βελλίνης (1)

1. Τὴν σπουδαιότητα τῆς ἀποφαντικῆς ταύτης τοῦ κ. Βελλίνη κρίσεως θὰ ἐκτι-

Βιβλιοκρισία τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Παπαδοπούλου, μεγάλου ὑπομνηματογράφου τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ὁ ἀνυπολόγιστος ὁ βῆθος τοῦ μεγαλείου, εἰς τὸ ὅποτον εὗρισκετο τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον μέχρι καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος καὶ ρίπτων βλέμμα ἐπὶ τῆς σημερινῆς του καταστάσεως, καταλαμβάνεται ὑπὸ βαθυτάτης μελαγχολίας καὶ εὐλόγως διερωτᾶται ποῖοι νὰ ἦσαν οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ φθάσῃ τοῦτο εἰς τὸ σημερινόν του κατάντημα.

Τὸ μετὰ χεῖρας βιβλίον ἐπαγγέλλεται νὰ ἐξηγήσῃ τοὺς λόγους τούτους. Ἄλλ' ἀπλή ἀνάγνωσις, τὸ διάβασμα δηλαδή, δὲν εἶναι ἱκανὴ νὰ δώσῃ τὴν ἀναμενομένην διαφώτισιν. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται μελέτη, μελέτη ἐνδελεχῆς καὶ προσοχῆς, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἐκτρεπομένη τῆς ταλαεργοῦ προσπαθείας· διότι ὁ πολυίδρις συγγραφεὺς ἀντλῶν ἐκ τοῦ ὠκεανοῦ τῶν γνώσεών του ἐκσιπᾶ ὡς χεῖμαρρος ὀρμητικὸς κατάγων κατὰ τὸν ῥοῦν του καὶ χάλικας καὶ κροκάλας καὶ πέτρας καὶ ὄγκολίθους καὶ κορμούς δένδρων καὶ εἴτι ἄλλο, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀναγνώστης, ἐὰν δὲν εἶναι ὀπλισμένος διὰ τῆς σιδηρᾶς ὑπομονῆς, τὴν ὅποیان ἀπαιτεῖ ἡ ἐμβρίθεια, δὲν θὰ κατορθώσῃ νὰ ἀποκομίσῃ κέρδος σημαντικόν.

Ἡ δι' ὄλου τοῦ πολυσελίδου ἔργου διήκουσα ἰδέα εἶναι μία : ἡ ἔξαρσις τοῦ ἀδιασεῖστου τῶν προνομίων τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἐκ τῶν ὁποίων ἐπ' ἀγαθῶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους ἀπορρέουσα ἐξουσία ἤσκειτο ἢ ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως ἢ διὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ κλίματος τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἀνωτάτων λειτουργῶν, Μητροπολιτῶν, Ἐπισκόπων κ.λ.π. Ἐν τῇ οἰκουμενικότητι δὲ αὐτοῦ ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἡμερῖνα καὶ ὑπὲρ τῶν λοιπῶν πρεσβυγενῶν τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησιῶν.

Τοῦ ἀδιασεῖστου τῶν προνομίων προσβληθέντος καὶ παραβιασθέντος ἐπηκολούθησεν ἡ ἐξουθένωσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ ὑπονόμευσις τῶν θεμελίων τοῦ καθ' ἡμᾶς κοινωνικοῦ βίου.

Ὁ Σεβασμιώτατος συγγραφεὺς ἐκθέτει τὰ διαδραματισθέντα πρὸς προσβολὴν τοῦ ἀδιασεῖστου τῶν προνομίων τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας διαιρέσας τὴν ὕλην του εἰς δύο σαφῶς διαφερούσας ἀλλήλων περιόδους : εἰς τὰ ἐν Ἑλλάδι λαβόντα χώραν καὶ εἰς τὰ ἀπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς

μῆσιν δεόντως πᾶς τις γνωρίζων τὸ κύρος αὐτοῦ. Οὗτος ἐξ οἰκογενειακῆς παραδόσεως ἀσχολούμενος ἰδιαζόντως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά ἐν γένει καὶ τὰ ἐθνικοπολιτικά ζήτήματα καὶ μνηθεὶς εἰς ταῦτα ὑπὸ τοῦ θεοῦ του Γ. Στρέιτ, καθηγητοῦ καὶ διπλωμάτου, ὑπηρετήσας δὲ καὶ ἐπὶ μακρὰ ἔτη εἰς τὸ πολιτικόν γραφεῖον τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου Β', ἦτο ὁ μόνος ἀρμόδιος νὰ ἔχῃ τὴν δεδηλωμένην ἐν προκειμένῳ γνώμην.

πλήρους εξουθενώσεως τῶν προνομίων. Καί τὰ μὲν τῆς πρώτης περιόδου γεγονότα ὡς γνωστότερα τὰ πραγματεύεται συντομώτερον, ἐν ἐκτάσει δὲ τὰ τῆς δευτέρας περιόδου προσκομίζων καὶ νέα στοιχεία πρὸς συμπλήρωσιν καὶ πλήρη διασάφισίν των.

Ἡ κατὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κακοεργὸς δράσις ἐν Ἑλλάδι ἤρξατο ἀμέσως τὴν ἐπομένην τῆς κατόπιν ἀφαντάστων ἡρωϊκῶν ἀγῶνων κατασυντριψέως τῶν δεσμῶν τῆς, συγκεκριμένως ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς διαβολῆτος «Διακηρύξεως» (1833). Ἄλλ' ἐν τῇ κακοεργῷ ταύτῃ προσπαθεῖα τοὺς πάντας ὑπερηκόντισεν ὁ ἀξιοθρήνητος ἐκεῖνος Φαρμακίδης, ὑπερβάς κατὰ πολὺ καὶ αὐτὸν τὸν Βαυαρὸν Μίζουρερ. Οἱ ἐχθροὶ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας προέτειναν ἐσκεμμένως, ἕως ὅτου κατώρθωσαν, νὰ ἀποσείσωσι τὸν «ζυγόν» (!) τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς ἔλεγον, καὶ νὰ ἐπιτύχωσιν τὸ ἀντικανονικὸν αὐτοκέφαλον τῆς «Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας».

Μόλις τὸ 1868 ἤρχισαν νὰ συνέρχωνται καὶ νὰ ἀναμετρῶσι τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ, πρόξενον τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀνατροπῆς ἀπεργασαμένη περίφημος ἐκείνη «Διακήρυξις».

Πράγματι τὴν 2 Μαΐου τοῦ ἔτους 1868 ἡ ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐναρέτου ἐκεῖνου Θεοφίλου συνελθοῦσα Σύνοδος εἰς ἐπίσημον ἔκθεσίν τῆς ἐστιγμάτισε δεόντως τὴν «Διακήρυξιν» ἀπαριθμήσασα ἐν πρὸς ἐν ἅπαντα τὰ κακὰ τῶν ὁποίων αὕτη ἐγένετο πρόξενος :

Καταφρόνησις τῆς ἐκκλησίας.

Ἐξευτελισμὸς τοῦ κλήρου.

Διαστροφή καὶ ἀνατροπὴ τῶν ἱερῶν κανόνων.

Τοῦτο δὲ ἦτο ὁ κύριος σκοπόςτης, διότι ἀμέσως ἐπηκολούθησεν ἡ διάλυσις τετρακοσίων Μονῶν, ἡ καταστροφή πάσης κινητῆς καὶ ἀκινήτου περιουσίας, ἡ διασκόρπισις τῶν μοναχῶν, ἡ κατάργησις 24 ἐπισκοπῶν, ἡ ἠθικὴ διαστροφή καὶ ἡ ἄρσις τοῦ σεβασμοῦ εἰς τὰ ἱερά καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὰ καθεστῶτα.

Ὁ Σεβασμιώτατος συγγραφεὺς τοῦ μετὰ χεῖρας βιβλίου ὀρθότατα παρατηρεῖ μετὰ πάσης λεπτομερείας ἐκθέτων πάντα ταῦτα καὶ δὴ τὴν φθοροποιὸν δράσιν τοῦ Φαρμακίδου, ἔτι καὶ τὸ σημερινόν μας κατάντημα ἐκείθεν ἔχει τὴν ἀρχήν. Σπουδάζων ἐν τῇ Σορβόννῃ εἶχον ἓνα συμφοιτητὴν, ὅστις ἐν μα:ρᾱ πραγματεία του, πρρουσιασθείση εἰς τὸν καθηγητὴν μας, ἐπεχείρησε νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ὑπόληψιν τοῦ Νέρωνος ἀποδίδων τὴν πυρκαϊάν τῆς Ρώμης εἰς τοὺς χριστιανούς. Τὸ τόσον ὠραῖον ὄσον καὶ ἀνθελληνικώτατον «Quo vadis» ὁμοίως ἐπιχειρεῖ ν' ἀπαλλάξῃ τῆς εὐθύνης τῆς πυρκαϊᾶς τῆς Ρώμης τὸν Νέρωνα ἐπιρρίπτων αὐτὴν εἰς τοὺς Ἕλληνας. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὡς μὴ ὄφειλε, σοφὸς ἀνὴρ, καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός, ἐπεχείρησε τὸ 1933 νὰ ὑποκαταστήσῃ τὴν ὑπόληψιν τοῦ Φαρμακίδου ! Ἄλλὰ σήμερον κλαίοντες πρὸ τῶν συσσωρευθέντων ἑρειπίων καὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς Κοινωνίας ἀδυνατοῦμεν ὄχι μόνον νὰ ἐπιδοκιμάσωμεν ἐν τούτῳ τὸν κατὰ τὰ ἄλλα σοφώτατον

ἀπολογητήν, ἀλλ' οὐδὲ κἄν νὰ ἀντιληφθῶμεν, διατί ἐπεχειρήθη τὸ τοιοῦτον, ἀφοῦ ἡ ἱστορία ἐξέφρασεν ἤδη τὴν καταδικαστικὴν ἐτυμηγορίαν τῆς.

Οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀνατροπῆς μετῆλθον πρὸς ἐξουθένωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πᾶν μέσον βάλλοντες ἐπὶ πάντων τῶν κυρίων καὶ ζωτικῶν σημείων. Ἀφοῦ προσέβαλον τὸ κύρος τῆς Οἰκουμενικότητος αὐτοῦ, ὡσὰν μὴ ἦρκει τοῦτο, ἐπεχείρησαν ν' ἀπογυμνώσουν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τοῦ κλέους τῆς ἀποστολικότητος του, ἀναλαβόντες νὰ δείξουν, ὅτι ὁ ἀπόστολος Ἄνδρέας δὲν ἐδίδαξεν ἐν Βυζαντίῳ, οὐδὲ ἐν Ἡρακλείῳ, ὅποθεν εἶχε τὴν χειροτονίαν ὁ τοῦ Βυζαντίου ἐπίσκοπος. Ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ προσῆλθεν ἀρκετὰ καθυστερημένος ὁ Μανουὴλ Γεδεών, ὁ περιβεβλημένος μὲ ἀνώτατα πατριαρχικὰ ὀφίγια καὶ δι' ἔλου τοῦ θίου τοῦ σιτιζόμενος ἐκ τῆς Πατριαρχικῆς αὐλῆς. Γενόμενος δεκτὸς ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῷ 1932 ἐσοφίσθη, διὰ νὰ καταστήσῃ τὴν ἐξοδὸν του ἐν αὐτῇ ἕσον ἔνεστι αἰσθητήν, νὰ ρίψῃ ἐν πυροτέχνημα, περιβαλὼν αὐτὸ καὶ μὲ τὸν πέπλον μυστηρίου. Προβαίνω, εἶπεν, εἰς τὴν «ἀποκάλυψιν» ταύτην, διότι νῦν εἶμαι ἀπηλλαγμένος τοῦ φόβου τὸν ὁποῖον εἶχον εὕρισκόμενος ἐν τοῖς Πατριαρχείοις! Ὅχι δὲ! Ὁ Γεδεών ἐφοβεῖτο! Αὐτὸς ὁ ὁποῖος ἐκαυχᾶτο, ὅτι πάντες ἔτρεμον ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐνώπιον τοῦ ἔνεκα τῆς ἐλευθεροστομίας του, τὴν ὁποῖαν ἐδικαιολόγει ἀνοίγων τὸ νωδὸν στόμα του καὶ λέγων: **«Βλέπετε δὲν ἔχω ἔρκο; ὀδόντων»**. Ἄλλ' ἂν τοῦλάχιστον ἐν προκειμένῳ ἔλεγε ἐν πολυγραφώτατος ἀνὴρ κἄποιαν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, θὰ ἦτο ἐν μέρει συγγνωστός. Ἐπανελάμβανεν ἀπλῶς κατηγορίαν ἀβασάνιστον πολλάκις ἐκτοξευθεῖσαν κατὰ τοῦ ἀγιωτάτου ἀποστολικοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν του καὶ ξένων καὶ ἡμετέρων καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου.

Ὁ Σεβασμιώτατος Συγγραφεὺς ψέγει διὰ μακρῶν τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας, διότι διὰ τῆς παθητικῆς στάσεώς των καὶ τῆς παγερᾶς ἀδιαφορίας πρὸ τῶν συσσωρευμένων ἐρειπίων διεμορφώθη καὶ ἐκορυφώθη τὸ κακόν. Οὐδεμία τότε σθεναρὰ ἀντίδρασις ἐσημειώθη ἐκ μέρους των. Ἀλλὰ καὶ σήμερον, ὅποτε ὑποσκάπτεται κατὰ τρόπον ἀνίερρον ἢ μᾶλλον αὐτόχρημα σατανικὸν ἢ ὑπόστασις τοῦ Ἀγιωνύμου ὄρους, τοῦ ζωντανοῦ τούτου Μουσείου τοῦ δεκάτου αἰῶνος, τοῦ μοναδικοῦ σημαντικοῦ κέντρου τῆς χριστιανικῆς εὐσεβείας, ὅπως τὸ ὠνόμασεν ὁ πάπας Πῖος ὁ δέκατος, βλέπουν ἀπαθῶς καὶ ὀρθοδῶντες νὰ διαρπάξῃται ἡ κτηματικὴ περιουσία του, νὰ ἐξανεμιζῶνται τὰ ὑπάρχοντά του καὶ νὰ καθίσταται τὸ πολυθρύλητον «περιβόλι τῆς Παναγίας» γῆς Μαδιδάν.

Ὅτε ἐν Ἑλλάδι ὑπεσκάφησαν ἐπαρκῶς αἱ ρίζαι τῆς προαιωνίου ὑψικαρήνου ὄρους, ἤρχισαν νὰ ἐκδηλοῦνται αἱ φρικταὶ συνέπειαι τοῦ ἀνουσουργήματος: **«Δρυὸς πεσοῦσης πᾶς ἀνὴρ ξυλευέται»**. Τὸ κατόπιν τόσων ἀνοσιῶν ἀγῶνων ἐπιτευχθὲν αὐτοκέφαλον τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας δὲν ἔδωκε τὸ παράδειγμα καὶ τὴν ἀφορμὴν, ἀλλὰ καὶ τὴν δικαιολογίαν εἰς ἀπαξάπαντας τοὺς ὀρθοδόξους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς νὰ ἐπιδιώξωσι καὶ νὰ ἐπιτύχωσι τὴν ἰδίαν χειραφέτησιν ἀπὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας;

Και οὕτω ὁ Σεβασμιώτατος Συγγραφεὺς εισέρχεται εἰς τὸ δευτέρον μέρος τῆς πραγματείας, τοῦ ἐκθέτων διεξοδικώτατα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα προσκομίζων καὶ νέας πηγὰς καὶ κατόπιν ἐπιλαμβάνεται τῶν ἀγώνων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου πρὸς τοὺς Τούρκους σχετικὰ πρὸς τὸ προνομιακὸν ζήτημα ἐκτιθέμενον καὶ τοῦτο διὰ μακρῶν. Ἐνταῦθα ἐξαίρεται ἡ δρᾶσις Διονυσίου τοῦ Ε' καὶ πρὸ πάντων τοῦ τότε Ἡρακλείας Γερμανοῦ καὶ μετέπειτα μετατεθέντος εἰς τὴν μητρόπολιν Χαλκηδόνος καὶ ἐν τέλει ἀναδειχθέντος Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου μετὰ τὸν θάνατον Ἰωακείμ τοῦ Γ', ἵνα κρημνισθῆ κατόπιν ἀπὸ τοῦ θρόνου του κατὰ τὸν πλέον ἄδοξον τρόπον.

Ἐκτοτε ἀγόμεθα γοργῶ τῷ ποδὶ πρὸς τὴν καταρράκωσιν τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ συντελεσάσης εἰς τοῦτο καὶ τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς.

Ἴσως, ἐὰν ἔμενεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ὁ ἦρωσ τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος Γερμανὸς ὁ Ε', κατὶ νὰ περιεσώζετο. Ὁ διαδεχθεὶς ἀμέσως μετὰ τὴν πτώσιν του τὸν Γερμανὸν ὡς τοποτηρητῆς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου μητροπολίτης Προύσης Δωρόθεος, ἀνὴρ ἀγαθώτατος καὶ συμπαθέστατος, ἐστερημένος πολιτικοῦ νοῦ, ἀπέθανε τοῦλάχιστον ἐντίμως ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων, ὅποτε μεταβάς εἰς Λονδίνον διὰ νὰ ἐκλιπαρήσῃ τὴν προστασίαν τῆς Μεγάλῃς Βρετανίας τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας εὐρέθη πρὸ ἀρνήσεως κατηγορηματικῆς. Ἀπητεῖτο νῦν ἀνὴρ σθεναρὸς, γνόστης τῆς καταστάσεως, ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἀπεδοκίμαζον τὰ προκλητικὰ γεγονότα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ὅποια προὐκάλουν καθ' ἑκάστην οἱ Ἀμυνῖται, καὶ ὑπεστήριζον τὸ ἐπιχείρημα καθ' ὃ, ἐπειδὴ τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι θεσμὸς τουρκικὸς, δὲν ἦτο πρέπον νὰ συνδέσῃ τὴν τύχην του μετὰ τῆς ἡττημένης Ἑλλάδος. Βεβαίως οἱ Κεμαλικοὶ εἶχον ἤδη προδιαγεγραμμένον σχέδιον κατὰ τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ καὶ εἶναι ἀμφίβολον, ἂν θὰ ἦτο δυνατόν καὶ ὁμαλῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων νὰ ἐδείκνυσον εὐμενεστέρας ὑπὲρ αὐτοῦ διαθέσεις. Πάντως ἕμως δὲν θὰ εἶχον ἀφορμὴν διὰ νὰ δικαιολογῶσι τὴν ἀγρίαν καὶ αὐτοῦ στάσιν των.

Τὸ ἐν ἀπογνώσει διατελοῦν ὀρθόδοξον πλήρωμα ὀρθότατα ἀπέβλεπε τώρα μετ' ἐλπίδος καὶ ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸν Ἀδριανουπόλεως Πολύκαρπον καὶ δὴ πρὸς τὸν Κασσανδρείας Εἰρηναῖον. Ἀλλ' ἀμφοτέρους ἀπέκλεισαν οἱ Ἀμυνῖται καὶ ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ θρόνου Μελέτιον τὸν Δ'.

Κανεὶς δὲν ἀρνεῖται τὸ μεγαλεπήβολον τοῦ ἀνδρός. Μεγάλῃ ὄντως φυσιογνωμία, ἥτις εἰς ὁμαλωτέραν κατάστασιν πράγματι θὰ ἐμεγαλοῦργει. Ἐκαμε μέγα λάθος τὸ ἐτι ἐδέχθη τὸν θρόνον παραπεισθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀμυνιτῶν. Μετ' οὐ πολὺ τὸ μοιραῖον ἐπῆλθεν. Δύναται ἐν προκειμένῳ νὰ λέγῃ ὁ καλὸς κάγαθος κ. Λ. Ἰασονίδης ὅ,τι θέλει, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ σοφοῦ κ. Αὐρηλίου Σπαθάρη, ὅστις ἔθεσε δι' ἐπιστολῆς, τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὸν «Προσφυγικὸν Κόσμον», τὰ πράγματα εἰς τὴν θέσιν του, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι αὐτόπται καὶ γινώσται τῆς καταστάσεως.

Ἐπεσε τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ δὲν ἦτο μικρὰ καὶ ἡ πτώσις, τὴν ὅποίαν ταῦτοχρόνως ὑπέστησαν οἱ Ἀγγλοὶ οἱ πρωτεργάται τῆς καταστάσεως. Ἐτυχε νὰ παρευρισκώμαι, καθ' ἣν ἡμέραν ἀνεχώρει τὸ πρὸ τῆς Χαλκηδόνος ναυλοχοῦν

ἀγγλικὸν θωρηκτὸν «Μπλάκ Πρίντς», εἶχον συσσωρευθῆ ἐκεῖ ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Μοδιού ἕλος ὁ Τουρκικὸς ὄχλος καὶ σύμπαντες οἱ Ἀθίγγανοι τῆς περιοχῆς, οἱ ὅποιοι μὲ γιουχαΐσιμους, μὲ γκαζοτενεκέδες καὶ μὲ συριγμούς προέπεμψαν τὴν τελευταίαν μονάδα τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, ἣ ὁποία εἶχεν ἀπολειφθῆ εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κων)πόλεως. Ἐκτοτε ἡ Ἀγγλία μετὰ δυσκολίας κατορθώνει νὰ συγκατατῆ τὴν ἐξέχουσαν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ἐν τῷ κόσμῳ.

Τὸ σύγγραμμα τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Κορυνησῆς καὶ Σελασφῆρου Κυρίου μοι Κυρίου Εὐλογίου, τακτικοῦ Καθηγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, εἶναι λεπτομερεστάτη περιγραφὴ ἀπασῶν τῶν δραματικῶν περιπετειῶν τοῦ ψυχορραγήματος τοῦ τέλους τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς διαβοήτου «Διακηρύξεως» 1832 μέχρι τῆς ἀπὸ τοῦ θρόνου ἀπομακρύνσεως Μελετίου τοῦ Δ' 1923

Χάρις εἰς τὸ θαυμάσιον σύστημα τῆς ἀποδελιτώσεως, τὸ ὁποῖον ἔχει παρ' ἑαυτῷ συγκεντρώσει, ἔχει πάντοτε πρόχειρον καὶ εἰς τὴν διάθεσίν του τὸ πλουσιώτατον ὕλικόν, τὸ ὁποῖον περισυνέλεξε κατόπιν ἀτρύτων μόχθων καὶ ὕλικῶν θυσιῶν δυσβαστάκτων. Τὸν φιλολογικὸν τούτων ἀμητὸν ἐχρησιμοποίησεν ἐν προκειμένῳ κατόπιν αὐστηροῦ ἐλέγχου καὶ κριτικῆς αὐστηράς. Ἄριστος χειριστῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λόγου καὶ πεπροικισμένος μὲ τάλαντον λογοτεχνικόν, τρέφων δὲ στοργὴν ἄπειρον καὶ σεβασμὸν βαθύτατον πρὸς τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ἐφιλοπόνησε τὸ μετὰ χεῖρας σύγγραμμα, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐν μέγα δίδαγμα προκύπτει διὰ τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ δὴ τῆς Ἑλληνικῆς, ὅτι ὁ θρόνος τῶν δὲν εἶναι πρὸς ἀνάπαυσιν καὶ ἐπίδειξιν μεγαλείου, ἀλλ' ἐπαλξίς ἐπὶ τῆς ὁποίας πρέπει νὰ ἀγωνίζωνται ἀνεκδιότως μέχρι θανάτου. Ἄν κάθε χριστιανὸς πρέπη νὰ ἔχη ἐν νῷ τὸ τοῦ Παύλου «Ἔσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθητε», πολλῷ μᾶλλον οἱ ἀρχιερεῖς, εἰς χεῖρας τῶν ὁποίων εἶναι ἐμπεπιστευμένοι καὶ οἱ θεομοὶ καὶ τὰ θεῖα μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Σεβασμιώτατος Συγγραφεὺς ἐπισυνάπτει ἐν παραρτήματι εἰς τὸ ἔργον του ἐμβριθεστάτην πραγματείαν περὶ τῶν ὄρφικῶν τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας. Παρατηρεῖ ὀρθότατα, ὅτι ταῦτα ἀπένεμεν ἡ Ἐκκλησία εἰς λαϊκοὺς, ἰδίᾳ κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους, ἐπιβραβεύοντα τὴν ὑπηρεσίαν τῶν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸ γένος. Τὰ πλεῖστα τῶν ὄρφικῶν τούτων, τῶν ἀπονεμομένων εἰς λαϊκοὺς, ἦσαν φύσεως ἐκκλησιαστικῆς ἀπονεμόμενα πρὸ τῆς Ἀλώσεως μόνον εἰς κληρικούς.

Βιβλιοκρισία τοῦ κ. Σοφ. Χουδαβερδόγλου—Θεοδότου.

Καὶ ἤδη μὲν ἐν τῇ γενετείρᾳ μου, ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκ παραδόσεως οἰκογενειακῆς οὐδέποτε εἶχα παύσει διαθέτων τὰς ὥρας σχολῆς μου περὶ τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην παντὸς συγγράμματος ἔχοντος ὡς θέμα τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἀλλὰ καὶ τώρα, ὅποτε βίᾳ ἐκπα-

τρισθεις ἀπὸ βωμῶν καὶ ἐστιῶν καὶ καταδεδικασμένος, ὅπως οὐδέποτε ἐπανάδω τὴν Πόλιν μου, ἐφ' ἧς ἐπεκάθισε τὸ κατὰ τὸν Προφήτην Δανιὴλ «βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως», διέρχομαι τὸ δυστυχὲς γῆράς μου ἐν μονῶσει δυσχειμέρῳ. ὁ πόνος, ἡ στοργή, ἡ συμπάθειά μου περιστρέφονται πάντοτε περὶ τὴν Πόλιν μου, καὶ οὐδέποτε παύω μελετῶν καὶ ἀκουράστως ἀναγινώσκων ὅσα βιβλία τῆς πατρικῆς μου βιβλιοθήκης περιέσωσα ἐν σχέσει πρὸς αὐτήν. Στεροῦμαι μὲν τῶν τόμων τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας», ἧς πλήρη σειρὰν εἶχα κληρονομήσει ἀπὸ τὸν ἀείμνηστον πατέρα μου, διατελέσαντα σύμβουλον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ μέλος ἐκλογικῶν πατριαρχικῶν συνελεύσεων—ἐδημέυθησαν καὶ οὗτοι ἀπὸ τοῦς Τούρκους, πάντοτε Τούρκους, ὁμοῦ μὲ τὴν ἐπίλοιπον κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν μου, ἀλλὰ περισώζω τὸν Κωνσταντῖον Α΄, τὸν ἀπὸ Σιναίου καὶ Ἰωάννην Μ. Ραπτάρχη καὶ Γερμανὸν Ἀφθονίδην, ἀρχιμανδρίτην Σιναΐτην, καὶ Ἀθανάσιον Κομνηνὸν Ὑψηλάντην καὶ Σταῦρον Βουτυράν (τὰς Σαββατιαίας ἐπιθεωρήσεις του) καὶ Σκαρλάτον Βυζάντιον καὶ Μανουὴλ Γεδεών καὶ εἴτινα ἄλλον. Καί, φυσικῶς τῷ λόγῳ, δασάκις περιπέσουν εἰς χεῖράς μου νεώτεραι μελέται περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Πόλεως μου, ἡ καρδιά μου σκιρτᾷ ἐν τῇ ἀναγνώσει των.

Οὕτως ἐσκήρτησε καὶ ὅταν ὁ παλαιὸς μου φίλος Σεβ. Μητροπολίτης Κορυτσᾶς κ. Εὐλόγιος Κουρίλας, τακτικὸς καθηγητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν, μοι ἐπέστελλε τὰ φύλλα τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου», ἐν οἷς ἐχειρίσθη μετὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν ἐμβριθείας καὶ μελετηρότητος, τὸ θέμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ἀδιασείστων προνομίων του. Δὲν μοι ἐστάλησαν δυστυχῶς τὰ πρὸ τῆς 17 Αὐγούστου 1947 φύλλα, ἐν οἷς εἶχεν ἀρχίσει δημοσιευομένη ἡ **σπουδαιότατη μελέτη** του, ἀλλὰ καὶ τὰ δοθέντα μοι μοι ἤρκεσαν, ἕπως καὶ διὰ τῆς μελέτης του καὶ διὰ τῶν εἰς ταύτην γενομένων ἐντευθέν τε καὶ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀπαντήσεων καὶ παρατηρήσεων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀντιπαρατηρήσεών τε καὶ παραλλήλων μελετῶν αὐτοῦ διδαχθῶ πολλά ἀεὶ γηράσκων ἢ μᾶλλον γηράσας.

Ὁ Σεβασμιώτατος κ. Εὐλόγιος δὲν εἶναι Κωνσταντινουπολίτης, καὶ ἀγνοῶ ἂν διέμεινε πολὺ ἢ ὀλίγον ἐν τῇ Πόλει μου, ἐνθα ἐν τῷ Πατριαρχικῷ ναβὶ ἐτελέσθη ἢ εἰς Ἀρχιερέα χειροτονία του. Ἀλλ' ἡ ἐπὶ τέσσαρα (4) ἔτη διαρκέσασα μελέτη του περὶ τῶν Προνομίων τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ ἡ παράλληλος «περὶ Ἐκλαϊκεύσεως τῶν Πατριαρχείων» καὶ πότε ἐνεφανίσθησαν τὸ πρῶτον οἱ ὑφικιάλιοι λαϊκοὶ (ὄντως σπουδαῖον πατριαρχικὸν ζήτημα) ἐπιρρωννύουσι τὴν ἀντίληψιν, ἣν ἔχω σχηματίσει περὶ αὐτοῦ, ὅτι **ἔχει καταστῆ διὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν μας Ἱστορίαν καὶ δὴ τὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ μας Πατριαρχείου διὰ καὶ ὁ Παπαρρηγόπουλος διὰ τὴν τοῦ Γένους ἡμῶν καθόλου**. Καθ' ἐν τρόπον ἀναγινώσκει τις τοῦτον, δεχόμενος ἀσυζητητεῖ τὰς κρίσεις καὶ γνώμας του, ὡς προϊόντα βαθυτάτης μελέτης καὶ ἐρεύνης, τὸ αὐτὸ παρατηρεῖ καὶ περὶ τῶν προϊόντων τοῦ καλάμου τοῦ Σεβ. κ. Εὐλόγιου.

Καὶ ἐγὼ μὲν ἔνεκα τοῦ τε γήρατός μου τῶν 79 ἐτῶν καὶ τῆς στερήσεως ἄλλων πηγῶν ὁμολογῶ, ὅτι δὲν εἶμαι εἰς θέσιν νὰ κάμω γενικῶς παρατηρήσεις, οἷας ἐποίησαν ὁ Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος (7-9-47), ὁ κ. Αὐρ. Σπαθάρης (14.9.47) ὁ κ. Ν. Γ. Μακρίδης (28.9-47), ὁ Ἰάκ. Χατζησάββας (5-10.47), ὁ Θ. Σ. Θεοφανίδης (27-2-49), ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ κ. Λ. Ἰασονίδης κατὰ τρόπον οὐκ εὐλαβῆ (21-12-47). Ἀνέγνωσα μετὰ προσοχῆς τὰς παρατηρήσεις ταύτας, καὶ τὰς ἀναιρέσεις τοῦ Σεβασμιωτάτου κ. Εὐλογίου, καθὼς καὶ τὴν ἀπάντησιν, τὴν δίδει (6-2-49) εἰς τὸν ἄρχοντα Μυρεψὸν τῶν Πατριαρχείων κ. Αἰμιλιάδην εἰς ἐπιστολὴν του. ἄνομολογῶ, ὅτι συμφωνῶ πληρέστατα μὲ τὸν Σεβ. κ. Εὐλόγιον ἰδιαιτέρως δι' ὅσα γράφει περὶ Μελετίου Μεταξάκη. Ἄλλ' ἡ γενικὴ ἀντίληψίς μου εἶναι, ὅτι, ἂν πρόκειται περὶ «ὀγκολίθων», τοιοῦτους εὖρ σκεῖ τις ἐν τῇ μελέτῃ τοῦ Σεβ. κ. Εὐλογίου, ὅστις ἀποδεικνύει, ὅτι δὲν γράφει εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐμβαθύνων, ἐρευνῶν, συγκρίνων, μελετῶν καὶ ἐξάγων συμπεράσματα ἱστορικὰ ἐν τοῖς πλείστοις ἀναμφισβήτητα. Θὰ γηῶν μὴν βεβαίως, ὅπως ἡ ἐργασία του αὕτη ἐκδοθῆ εἰς τεῦχος, ὅποτε ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆς δὲν θὰ ἦτο κοπιαστικὴ καὶ θὰ εἶχεν ὁ ἀναγνώστης τὴν εὐκαιρίαν νὰ δύναται νὰ ἀνατρέχῃ εἰς ὅλα τὰ γραφόμενα αὐτοῦ καὶ νὰ λαμβάνη σημειώσεις.

Ἐπειδὴ δὲ ποιεῖται μνείαν λίαν ἐγκωμιαστικὴν τοῦ ἀπὸ Κώου—Ρόδου—Ἡρακλείας—προέδρου Χαλκηδόνος Γερμανοῦ Καδακοπούλου, αἰσθάνομαι τὸ καθήκον, ὅπως ἐν συνειδήσει μνησθῶ γεγονότων καὶ πραγμάτων, ἅτινα ὀφείλου νὰ μείνουν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὅταν ἦτο Μητροπολίτης Ἡρακλείας, ἔνεκα τῆς κακοδιοικήσεώς του καὶ τῆς ὄλης διαγωγῆς του, κατήντησε νὰ μὴ τολμᾷ νὰ θέτῃ τὸν πόδα εἰς τὴν ἔδραν τῆς ἐπαρχίας του, τὴν Ραιδεστόν, ὅπου εἶχεν ἀποκηρυχθῆ, καὶ οὕτως ἐπωφελήθη τῆς κενώσεως τῆς Ἐπαρχίας Ἐφέσου διὰ νὰ ἐκδιᾶσῃ τὸν Χαλκηδόνος Ἰωακείμ Εὐθυβούλην, ὅπως γίνῃ Ἐφέσου, καὶ ἐπικαθίσῃ αὐτὸς εἰς τὴν Χαλκηδόνα, καταχρηστικῶς, ἐφόσον ἦτο ἡ τετάρτη ἐπαρχία του, καὶ κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἐδικαιούτο νὰ λέγεται Μητροπολίτης, ἀλλὰ μόνον Πρόεδρος Χαλκηδόνος. Ἡ διαγωγή του ἐν Χαλκηδόνι ἦτο αὐτόχρημα σατραπικὴ. Οὐδὲν ἐσέβετο. Ἡ ἀσέβειά του πρὸς τὰ θεῖα μάλιστα ἦτο σκανδαλώδης, ἐφόσον καὶ πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπεζῆς εὕρισκόμενος, πρὸ τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου, ἐξήμει ὕβρεις «κακοχρονονάχης!» καὶ ἄλλας. Ἡ γρηματολατρεία του ἦτο ἀπίστευτος. Μιμούμενος τὸν τῷ 1787 προλάτοχόν του Ἰωαννίκιον Καρατζᾶν κατεχρᾶτο τὰς προσόδους ρωσικοῦ χρυσοβούλλου τοῦ ἐν Χαλκηδόνι ναοῦ τῆς Ἁγίας Εὐφημίας, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὸ ἐπαρχιακὸν ταμεῖον Χαλκηδόνος. Οἱ Μητροπολίται Κίτρους καὶ Σερρών, οἵτινες ὑπῆρξαν βοηθοὶ ἐπίσκοποι του, δύναται νὰ ἐπιβεβαιώσουν ταῦτα καὶ πλείστα ἄλλα, καθὼς π.χ. καὶ τὸ πῶς τὴν μητρόπολιν Χαλκηδόνος ἐνέμετο ἡ ἀνεψιά του, ἡ περίφημος «καμπουρίτσα». Περιορίζομαι ἱστορικῶς εἰς τὰ ὀλίγα ταῦτα. Μένουν δὲ εἰς βᾶρος του αἰ ἐναντίον του ἐν τοῖς ναοῖς Χαλκηδόνος ἀποκηρύξεις «ἀντί-

ξιος!» και πρό του τουρκικού δικαστηρίου Σκουτάρεως άγωγή του έναντίον των προϋχόντων Χαλκηδόνας ένεκα των άποκηρύξεων τούτων. Περί τούτων έχουν έκδοθῆ δύο λίαν άποκαλυπτικά τεύχη, ιστορικά διά τήν Ἐκκλησίαν Χαλκηδόνας. (Είμαι κάτοχος τούτων).

Καταλήγων αισθάνομαι τό εϋσεβές καθήκον, όπως συγχαρώ έξ δλης ψυχῆς τόν Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Κορυθαῶς και φίλον μου κ. Εδλόγιον Κουρίλαν, διότι διά των άποσταλέντων μοι φύλλων του «Προσφυγικού Κόσμου» μοι επέτρεψεν, όπως αναζήσω σελίδας τῆς γενετείρας μου, και να εϋχηθῶ, όπως ο Κύριος τῷ παρέχη υγείαν και μακροζωϊαν, ίνα εξακολουθῆ πλουτίζων ούτω τήν Ἐκκλησιαστικήν μας Ἱστορίαν.

Σοφοκλῆς Ἄβρ. Χουδαβερδόγλους — Θεόδοτος

Ἐντιμολογιώτατος Ἄρχων Μέγας Δικαιοφύλαξ τοῦ Ἁγιωτάτου

Ἀποστολικοῦ και Πατριαρχικοῦ Οἴκουμενικοῦ θρόνου».

Ἐν Παλαιῷ Φαλήρῳ, Ἀμφιτρίτης 24, τῆ 2ῃ Νοεμβρίου 1950.

Σχόλιον. Διασαφήσεις αναγκαίαι περί τοῦ βίου και τῆς δράσεως τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Β' ἐν σχέσει πρός τάς αὐστηράς ταύτας κρίσεις.

Τά τελευταία ως αναφερόμενα εἰς τόν ιδιωτικόν βίον, νομίζω, δι δέν μειώνουσι τήν αξίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς και ἐθνικῆς δράσεως τοῦ ἱεράρχου. Ὁ ἱστορικὸς λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τήν ἀνάμειξιν τοῦ γράφοντος εἰς τά κοχλάζοντα τότε ἀνθρώπινα πάθη, οστις θά μοι ἐπιτρέψῃ να κάμω μίαν πρόχειρον κριτικήν εἰς τά φυλλάδια τά τότε κυκλοφορήσαντα.

Ἀπό τοῦ 1909 ἠγέρθη σφοδρά πολεμική κατά τῆς διοικήσεως κοινοτήτων πραγμάτων τῆς ἐπαρχίας Χαλκηδόνας και ἐξεδόθησαν κατά τοῦ ἀειμνήστου Γερμανοῦ φυλλάδια και λίβελλοι. Ἰνα ἐννοήσῃ ο ἀναγνώστης μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐμπαθείας ἐφθασαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι καταχωρίζω ἐν μόνον ἄρθρον κατηγορίας.

«Οἱ κ.κ. Ἐλεγχογράφοι μάς ἐρωτοῦν, διατί θεωροῦμεν τόν σεβασμιώταταν ως δοσίλογον και καταδιωκτέον. Ἀπαντῶμεν... «Διότι ἐννοεῖ να σώσῃ ἄτρωτον τό ἐθνικόν του παρελθόν», λέγουν οἱ κ.κ. Ἐλεγχογράφοι. Αὐτό δέ μάς κοπανίζουν διηνεκῶς και οἱ ὁμόφρονές του, χωρίς ποτε να μάς καθορίσουν τί ἦτο αὐτό τό ἐθνικόν αὐτό παρελθόν. Τί τό ἐθνωφελές ἐπραξεν ἐν Κῷ, ἐν Ρόδῳ, ἐν Ἡρακλείᾳ, ἐν Χαλκηδόνι; Τί δέ κατά τήν 12ετή ἐν τοῖς Πατριαρχείοις παραδυναστείαν του; Μήπως ἐννοοῦν τήν ἀναβίβασιν εἰς τόν Πατριαρχικόν θρόνον ἀνθρώπων τῆς ὑψηλῆς ταύτης θέσεως; Ἡ μήπως διότι διά τῆς ἐμπαθοῦς και ἀντεθνικωτάτης αὐτοῦ πολιτείας κατά τήν 12ετή ἐν τοῖς Πατριαρχείοις παραδυναστείαν του, ἦς και μόνῃς προῖδον και ἀπαύγασμα και ἐμπνευσις εἶναι και ἡ νῦν κατατρύχουσα τό Ἐθνικόν ἡμῶν Κέντρον ἐκρυθμὸς κατάστασις, ἐφ' ἧ χαιρεκάκως βεβαίως ἐπιχαίρει, κατῶρθωσε να διαχωρίσῃ εἰς δύο ἀντιμαχόμενα στρατόπεδα Ἐθνος και Κλήρον, ἧ μᾶλλον μόνον τόν λεγόμενον ἀνώτερον κλήρον, καθότι ο λοιπὸς κλήρος εἶναι ἀπαξάπας σύμφωνος τῷ λαῷ, πλήν

Ίσως τῶν προαλειφόμενων νὰ μεταπηδῆσωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ λεγομένου ἀνωτέρου κλήρου ἢ τῶν παρ' αὐτῷ ψωμιζομένων ; Ἡ τὸ ἀστοχον πυροτέχνημα τοῦ κλεισίματος τῶν ἐκκλησιῶν, οὔτινος ἢ ἀποτελεσματικότης μέχρι τοῦδε εἶναι πλέον ἢ ἀμφίβολος ; Ἄλλως τε τὸ τοιοῦτο, εἴτε καλόν, εἴτε κακόν, δὲν ἦτο ἔργον τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Διονυσίου Ε'. ἦτο δὲ ὄπλον ἐσχάτης ἀνάγκης, ὅπερ, ὡς διεκηρύχθη τότε, ἔδει πάντοτε νὰ προβάλλῃ ἢ Ἐκκλησία, χωρὶς ποτε νὰ ἐκτελῇ. Ὅσον διὰ τὸ ἐθνικόν του παρόν, ὅς εἶπουν καὶ ἄλλοι, ἐκ δὲ τοῦ ἐθνικοῦ παρελθόντος του καὶ τοῦ παρόντος του δύνανται τις νὰ εἰκάσῃ καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ του μέλλοντος» (1).

ΤΟ ΠΑΣΧΑ τοῦ 1914 ἦταν πολὺ πένθιμο γιὰ τὸν ἑλληνισμὸ τῆς Τουρκίας καὶ ἰδιαιτέρως γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Πόλης.

ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ἦτο τότε Γερμανὸς Ε', ποὺ ὡς Μητροπολίτης Ἡρακλείας στὰ 1891 ἦταν ὁ κυριώτερος σύμβουλος τοῦ Οἰκ. Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε', τὸν ὅποτον ἐπεισε νὰ κλείσῃ τις Ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας, διότι ἡ Ὑψηλὴ Πύλῃ εἶχε παραχωρήσει στὴ βουλγαρικὴ Ἐξαρχία καὶ νέα θεράτια (αὐτοκρατορικὲς ἀδείες) γιὰ τὴν ἴδρυσιν τριῶν νέων Μητροπόλεων. Τώρα ὁ Γερμανὸς προσπαθοῦσε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς συνοδικοὺς Μητροπολίτας καὶ τὸν λαὸ, συνιστώντας μετριοπαθεῖς στάσεις ἔναντι τῆς νεοτουρκικῆς κυβερνήσεως. Συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς ἦταν τότε ὁ Ἀμασειᾶς Γερμανὸς Καραβαγγέλης, ὁ Προύσης Δωρόθεος, ὁ κατοπινὸς τοποτηρητὴς καὶ ὁ Αἰνίου Ἰωακείμ, ποὺ ἐπέιξαν τὸν Πατριάρχη νὰ ἀναλάβῃ γενικωτέρα στάσι. Ἐκεῖνος δὲν τοὺς ἤκουε. Τὸν ἐπηρέαζε καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας ντὲ Γκιέρς, ὁ ὅποτος τοῦ συνίστα νὰ μὴ ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα.

Ἐτσι ἐφθασεν ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάς καὶ τὸ Πάσχα. Ὅταν ὁ Πατριάρχης μὲ τοὺς συνοδικοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τὴν ἀκολουθίαν του εἰσῆρχοντο εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν ἀναγκαζότανε νὰ περάσῃ ἀνάμετα ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες, ποὺ εὗρισκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν καὶ δὲν κατώρθωναν νὰ συγκρατήσωσιν τὰς διαμαρτυρίας των.

Στὰ «Πατριαρχεῖα, ὡς γνωστόν, ἐτελεῖτο μὲ ἰδιαιτέραν μεγαλοπρέπειαν ἢ τελετὴ τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς δευτέρας Ἀναστάσεως. Κατ' αὐτὴν προσῆρχοντο ὅλοι οἱ λογάδες τοῦ ἔθνους μὲ ἐπίσημον στολὴν καὶ οἱ πρεσβευταὶ τῶν ὀρθόδοξων κρατῶν. Συνοδευόμενος ἀπὸ αὐτοὺς κατήρχετο ὁ Πατριάρχης στὴν ἐκκλησία. Κατὰ παλαιὸν ἔθιμον ἐκ δεξιῶν του εἶχε τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν, τὸν ἐκπρόσωπον τοῦ τσάρου πασῶν τῶν Ρωσιῶν, καὶ ἐξ ἀριστερῶν τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν.

1. «Ἀναίρεσις τοῦ ἐλέγχου πρὸς τοὺς Χαλκηδόνιους κλπ.» ἐν Χαλκηδόνι 1910, σ. 19-20. βλ. καὶ 10-25. Διὰ τὸ «ἐθνικὸν μέλλον» τοῦ Γερμανοῦ ὁ Χαμουδόπουλος γράφει: «Μακεδονία» 29-4-51 (βλ. κατ. σ. 314 ἐ. 321-322 κ. ἀ.). ὁ ἀρθρογράφος ἐζη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Χάριν τῆς ἱστορίας παραλαμβάνω τὸ ἀρθρον ἐν τῇ κειμένῃ αὐτοῦσιον.

«Ευρέθηκα στήν τελετή αὐτήν κατὰ τὸ πένθιμο ἐκεῖνο Πάσχα τοῦ 1914. Ὅλη ἡ χαρὰ τῆς λαμπερᾶς ἑορτῆς τῆς Ἀναστάσεως ἔσθυνε μπροστὰ στήν θλιβεράν εἰκόνα τοῦ κόσμου—οἱ περισσότεροι ἦσαν γυναικόπαιδα—ποῦ ξεριζωμένοι ἀπὸ τίς ἐστίες των εἶχαν συγκεντρωθῆ στὸν αὐλόγυρο τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ποῦ πρὶν ἑνενήντα χρόνια, ἓνα ἄλλο πένθιμο Πάσχα εἶχε κρεμασθῆ ἐκεῖ κοντὰ ὁ Ἐθνάρχης τῶν Ἑλλήνων Γρηγόριος ὁ Ε΄. Τότε χτυποῦσαν τίς κορυφές, τώρα οἱ Νεότουρκοι ξεκλήριζαν τίς ρίζες.

«Ἦταν πραγματικά τραγική ἡ ὄψις τοῦ Γερμανοῦ τοῦ Ε΄. Προχωροῦσε κατακίτρινος ἀνάμεσα στοὺς ἐπισήμους συνοδούς του. Ὁ Ἑλληὺν πρεσβευτῆς Πανᾶς ἦταν ἐπίσης κατακίτρινος, ἐνῶ ὁ Ρῶσσος εἶχε ἓνα πολὺ σοβαρὸ καὶ ἐπίσημο ὕφος.

«Ἡ ἀκολουθία μέσα στήν ἐκκλησία εἶχε κάτι τὸ πολὺ θλιβερὸ καὶ ὄλο τὸ ἐκκλησίασμα μόλις ἔκρυβε τὰ δάκρυά του.

«Ὁ Γερμανὸς ὁ Ε΄, συγκινήθηκε ἰδιαιτέρως ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτὴν καὶ τότε ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ἀντιπροσωπεῖες ἀπὸ κληρικοὺς στίς πρωτεύουσες τῶν ὀρθοδόξων κρατῶν νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τοὺς διωγμοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχαν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὰ μικρασιαστικὰ παράλια. Ἐπίσης ἀπεφάσισε νὰ κλείσῃ τίς ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα.

«Ἐν τῷ μεταξὺ, ὅμως ὁ διεθνὴς ὀρίζων ἐσκοτείνιαζε καὶ ἡ κατάστασις ἐξελίσσεται ραγδαίως πρὸς τὴν κήρυξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ αἱ διαμαρτυρίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, δὲν εἶχαν πλέον κανένα νόημα κτλ.»

Θὰ μοὶ συνομολογήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι τὰ τοῦ κ. Σοφοκλέους εἶναι ὑπερβολαί. «μηδὲν ἄγαν» καὶ φέρουσιν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Αἱ ἄλλαι κατηγορίαι εἶναι κοιναί, καὶ αὐτὰς, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω, κοπανίζουσι πάντες κατὰ τῶν μητροπολιτῶν. Τινὲς ὅμως εἶναι κατάντικρυ καὶ ἄδικοι, ὅτι δηλ. εἶχε διορῆσει ἐκπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν ἀπὸ 6 κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. καὶ τί ἄλλο ἔπρεπε νὰ κάμῃ; (Ἐκκλησις πρὸς τοὺς Χαλκηδόνιους, 1909, ἀνώνυμος σ. 4). Πῆραν ἄερα τὰ μυαλὰ μὲ τὸ τουρκ. σύνταγμα καὶ ἐζήτησαν διὰ κάθε «ψύλου πῆδημα» γενικὰς συνελεύσεις. ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν καὶ οἱ Κανονισμοί, διότι ἦσαν ἀπολυταρχικοί. «Ἡ ἀπολυταρχία τοῦ Κράτους κατέπεσε καὶ ἡ τῆς Χαλκηδόνος ὑφίσταται!» γράφουσι (σ. 7). Θεωρεῖται ἔγκλημα, διότι ὑφίστατο διαρκῆς ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ (σ. 8). Τοὺς ἱερεῖς πρέπει νὰ τοὺς ἐκλέγῃ ὁ λαός, ὅπως ἐκλέγει καὶ τοὺς δουλευτάς (σ. 10). Ἀλλ' αὐτὸ δὲν γίνεται οὔτε ἐν Ἑλλάδι παρ' ὅλον τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. Ὁ Γερμανὸς διετῆρει 4 θεολόγους κληρικοὺς ἐν τῇ μητροπόλει καὶ αὐτὸ ἔθεωρεῖτο ἔγκλημα. πρέπει νὰ εἶναι ἀγράμματοι, διότι μόνον οἱ ἀγράμματοι εἶναι εὐσεβεῖς! (Ἀναίρεσις σ. 16). καὶ ὁ ἐπίλογος εἶναι: «ἄφετε νὰ κοιμηθῶσι νόμοι καὶ κανονισμοὶ μὴ προερχόμενοι ἐκ τῆς ἐλευθερίας θελήσεως τοῦ λαοῦ καὶ μὴ κωλύετε αὐτόν, ὅπως... κανονίσῃ ὁ ἴδιος τὴν

Ίσως τῶν προαλειφόμενων νὰ μεταπηδήσωσιν εἰς τὰς τάξεις τοῦ λεγομένου ἀνωτέρου κλήρου ἢ τῶν παρ' αὐτῶ ψωμιζομένων ; **Ἡ τὸ ἄστοχον πυροτέχνημα τοῦ κλεισίματος τῶν ἐκκλησιῶν, οὔτινος ἢ ἀποτελεσματικότης μέχρι τοῦδε εἶναι πλέον ἢ ἀμφίβολος ;** Ἄλλως τε τὸ τοιοῦτο, εἴτε καλόν, εἴτε κακόν, δὲν ἦτο ἔργον τοῦ ἰδίου, ἀλλὰ τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Διονυσίου Ε'. ἦτο δὲ ὄπλον ἐσχάτης ἀνάγκης, ὅπερ, ὡς διεκηρύχθη τότε, ἔδει πάντοτε νὰ προβάλλῃ ἢ Ἐκκλησία, χωρὶς ποτε νὰ ἐκτελῇ. Ὅσον διὰ τὸ ἐθνικόν του παρόν, ὡς εἶπουν καὶ ἄλλοι, ἐκ δὲ τοῦ ἐθνικοῦ παρελθόντος του καὶ τοῦ παρόντος του δύναται τις νὰ εἰκάσῃ καὶ περὶ τοῦ ἐθνικοῦ του μέλλοντος» (1).

«ΤΟ ΠΑΣΧΑ τοῦ 1914 ἦταν πολὺ πένθιμο γιὰ τὸν ἑλληνισμό τῆς Τουρκίας καὶ ἰδιαίτερος γιὰ τοὺς Ἕλληνας τῆς Πόλης.

«ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ἦτο τότε Γερμανὸς Ε', ποὺ ὡς Μητροπολίτης Ἡρακλείας στὰ 1891 ἦταν ὁ κυριώτερος σύμβουλος τοῦ Οἴκ. Πατριάρχου Διονυσίου τοῦ Ε', τὸν ὅποτον ἐπεισε νὰ κλείσῃ τις Ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα εἰς ἔνδειξιν διαμαρτυρίας, διότι ἡ Ἰψηλὴ Πύλη εἶχε παραχωρήσει στὴ βουλγαρικὴ Ἐξουχία καὶ νέα θεράτια (αὐτοκρατορικὲς ἄδειες) γιὰ τὴν ἴδρυσιν τριῶν νέων Μητροπόλεων. Τώρα ὁ Γερμανὸς προσπαθοῦσε νὰ καθησυχάσῃ τοὺς συνοδικοὺς Μητροπολίτας καὶ τὸν λαό, συνιστώντας μετριοπαθεῖς στάσεις ἐναντι τῆς νεοτουρκικῆς κυβερνήσεως. Συνοδικοὶ ἀρχιερεῖς ἦταν τότε ὁ Ἀμασειᾶς Γερμανὸς Καραβαγγέλης, ὁ Προύσης Δωρόθεος, ὁ κατόπιν τοποτηρητῆς καὶ ὁ Αἴνου Ἰωακείμ, ποὺ ἐπέιζαν τὸν Πατριάρχη νὰ ἀναλάβῃ γενικωτέρα στάσι. Ἐκεῖνος ὁμως δὲν τοὺς ἤκουε. Τὸν ἐπηρέαζε καὶ ὁ πρεσβευτῆς τῆς Ρωσίας ντὲ Γκιέρς, ὁ ὅποτος τοῦ συνίστα νὰ μὴ ἐξωθήσῃ τὰ πράγματα εἰς τὰ ἄκρα.

«Ἔτσι ἐφθασεν ἡ Μεγάλῃ Ἑβδομάς καὶ τὸ Πάσχα. Ὅταν ὁ Πατριάρχης μὲ τοὺς συνοδικοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ τὴν ἀκολουθίαν του εἰσῆρχοντο εἰς τὸν πατριαρχικὸν ναὸν ἀναγκαζότανε νὰ περάσῃ ἀνάμετα ἀπὸ τοὺς πρόσφυγες, ποὺ εὕρισκοντο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν καὶ δὲν κατώρθωναν νὰ συγκρατήσωσιν τὰς διαμαρτυρίας των.

«Στὰ «Πατριαρχεῖα, ὡς γνωστόν, ἐτελεῖτο μὲ ἰδιαίτεραν μεγαλοπρέπειαν ἢ τελετὴ τοῦ ἑσπερινοῦ τῆς δευτέρας Ἀναστάσεως. Κατ' αὐτὴν προσῆρχοντο ὅλοι οἱ λογάδες τοῦ ἔθνους μὲ ἐπίσημον στολὴν καὶ οἱ πρεσβευταὶ τῶν ὀρθόδοξων κρατῶν. Συνοδευόμενος ἀπὸ αὐτοὺς κατήρχετο ὁ Πατριάρχης στὴν ἐκκλησία. Κατὰ παλαιὸν ἔθιμον ἐκ δεξιῶν του εἶχε τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν, τὸν ἐκπρόσωπον τοῦ τσάρου πασῶν τῶν Ρωσσιῶν, καὶ ἐξ ἀριστερῶν τὸν Ἕλληνα πρεσβευτὴν.

1. «Ἀναίρεσις τοῦ ἐλέγχου πρὸς τοὺς Χαλκηδόνιους κλπ.» ἐν Χαλκηδόνι 1910, σ. 19-20. βλ. καὶ 10-25. Διὰ τὸ «ἐθνικὸν μέλλον» τοῦ Γερμανοῦ ὁ Χαμουδόπουλος γράφει: «Μακεδονία» 29-4-51 (βλ. κατ. σ. 314 ἐ. 321-322 κ. ἀ.). ὁ ἀρθρογράφος ἔζη εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Χάριν τῆς ἱστορίας παραλαμβάνω τὸ ἀρθρον ἐν τῷ κειμένῳ αὐτοῦσιον.

«Ευρέθηκα στην τελετή αυτήν κατά τὸ πένθιμο ἐκεῖνο Πάσχα τοῦ 1914. Ὅλη ἡ χαρὰ τῆς λαμπερᾶς ἐορτῆς τῆς Ἀναστάσεως ἔσθυνε μπροστὰ στην θλιβερὰν εἰκόνα τοῦ κόσμου—οἱ περισσότεροι ἦσαν γυναικόπαιδα—ποῦ ξεριζωμένοι ἀπὸ τίς ἐστίες των εἶχαν συγκεντρωθῆ στὸν αὐλόγυρο τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, ποῦ πρὶν ἑννενηντα χρόνια, ἓνα ἄλλο πένθιμο Πάσχα εἶχε κρεμασθῆ ἐκεῖ κοντὰ ὁ Ἐθνάρχης τῶν Ἑλλήνων Γρηγόριος ὁ Ε΄. Τότε χτυποῦσαν τίς κορυφές, τώρα οἱ Νεότουρκοι ξεκλήριζαν τίς ρίζες.

«Ἦταν πραγματικὰ τραγικὴ ἡ ὄψις τοῦ Γερμανοῦ τοῦ Ε΄. Προχωροῦσε κατακίτρινος ἀνάμεσα στοὺς ἐπισήμους συνοδοὺς του. Ὁ Ἑλλην πρεσβευτῆς Παναῶς ἦταν ἐπίσης κατακίτρινος, ἐνῶ ὁ Ρῶσος εἶχε ἓνα πολὺ σοβαρὸ καὶ ἐπίσημο ὕφος.

«Ἡ ἀκολουθία μέσα στὴν ἐκκλησίᾳ εἶχε κάτι τὸ πολὺ θλιβερὸ καὶ ὄλο τὸ ἐκκλησιαστικὸν μόλις ἔκρυβε τὰ δάκρυά του.

«Ὁ Γερμανὸς ὁ Ε΄, συγκινήθηκε ἰδιαίτερος ἀπὸ τὴν εἰκόνα αὐτὴν καὶ τότε ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ ἀντιπροσωπεῖτες ἀπὸ κληρικοὺς στίς πρωτεύουσες τῶν ὀρθοδόξων κρατῶν νὰ διαμαρτυρηθοῦν γιὰ τοὺς διωγμοὺς, οἱ ὅποιοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχαν ἐπεκταθῆ καὶ εἰς τὰ μικρασιαστικὰ παράλια. Ἐπίσης ἀπεφάσισε νὰ κλείσῃ τίς ἐκκλησίες καὶ τὰ σχολεῖα.

«Ἐν τῷ μεταξὺ, ὅμως ὁ διεθνὴς ὀρίζων ἐσκοτείνιαζε καὶ ἡ κατάστασις ἐξελίσσετο ραγδαίως πρὸς τὴν κήρυξιν τοῦ παγκοσμίου πολέμου καὶ αἱ διαμαρτυρίαι τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, δὲν εἶχαν πλέον κανένα νόημα κτλ.»

Θὰ μοὶ συνομολογήσῃ ὁ ἀναγνώστης, ὅτι τὰ τοῦ κ. Σοφοκλέους εἶναι ὑπερβολαί. «μηδὲν ἄγαν» καὶ φέρουσιν ἀντίθετον ἀποτέλεσμα. Αἱ ἄλλαι κατηγορίαι εἶναι κοιναί, καὶ αὐτάς, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω, κοπανίζουσι πάντες κατὰ τῶν μητροπολιτῶν. Τινὲς ὅμως εἶναι κατάντικρυ καὶ ἀδικοὶ, ὅτι δηλ. εἶχε διορθεῖ ἐκπαιδευτικὴν ἐπιτροπὴν ἀπὸ 6 κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. καὶ τί ἄλλο ἔπρεπε νὰ κάμῃ; (Ἐκκλησις πρὸς τοὺς Χαλκηδόνιους, 1909, ἀνώνυμος σ. 4). Πῆραν ἄερα τὰ μυαλὰ μὲ τὸ τουρκ. σύνταγμα καὶ ἐζήτουν διὰ κάθε «ψύλου πῆδημα» γενικὰς συνελεύσεις. ἔπρεπε ν' ἀλλάξουν καὶ οἱ Κανονισμοί, διότι ἦσαν ἀπολυταρχικοί. «Ἡ ἀπολυταρχία τοῦ Κράτους κατέπεσε καὶ ἡ τῆς Χαλκηδόνος ὑφίσταται!» γράφουσι (σ. 7). Θεωρεῖται ἔγκλημα, διότι ὑφίστατο διαρκὴς ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ (σ. 8). Τοὺς ἱερεῖς πρέπει νὰ τοὺς ἐκλέγῃ ὁ λαὸς, ὅπως ἐκλέγει καὶ τοὺς ὀουλευτάς (σ. 10). Ἄλλ' αὐτὸ δὲν γίνεται οὔτε ἐν Ἑλλάδι παρ' ὅλον τὸ φιλελεύθερον πολίτευμα. Ὁ Γερμανὸς διετῆρει 4 θεολόγους κληρικοὺς ἐν τῇ μητροπόλει καὶ αὐτὸ ἔθεωρεῖτο ἔγκλημα. πρέπει νὰ εἶναι ἀγράμματοι, διότι μόνον οἱ ἀγράμματοι εἶναι εὐσεβεῖς! (Ἀναίρεσις σ. 16). καὶ ὁ ἐπίλογος εἶναι: «ἄφετε νὰ κοιμηθῶσι νόμοι καὶ κανονισμοὶ μὴ προερχόμενοι ἐκ τῆς ἐλευθερίας θελήσεως τοῦ λαοῦ καὶ μὴ κωλύετε αὐτόν, ὅπως... κανονισμὸς ὁ ἴδιος τὴν

διοίκησιν τῶν ἑαυτοῦ» (σ. 24) (1). Ὁμολογῶ τῇ ἀληθείᾳ ὅτι, ἐὰν τοιαῦτα ἦσαν τὰ ἐλαττώματα τοῦ ἀειμνήστου Χαλκηδόνου Γερμανοῦ, ἀποδεικνύεται οὗτος **ὑπέροχος ἀνὴρ**, (ἂν καὶ ἐν τισιν ἦν σφαλερός), καὶ εὐγνωμονῶ τὸν ἐξαίρετον φίλον κ. Σοφοκλῆν, διότι μοὶ παρεχώρησε πρὸς ἀνάγνωσιν τοὺς κατ' αὐτοῦ λιβέλλους. Ἄλλ' ἀκουσώμεθα καὶ κρίσεις ἄλλων συγχρόνων, τῶν **ἀσπονδοτέρων μάλιστα ἐχθρῶν τοῦ κλεινοῦ ἱεράρχου**: «οἶδε καὶ πολέμιος θαυμάζειν ἀρετὴν ἀνδρός»! καίτοι δὲ αὐτὸ συμβαίνει συνήθως μετὰ θάνατον, ὁπότε ἡ παγερὰ τοῦ τάφου πλάξ παραλύει καὶ ἀπονεκροῖ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀντεγκλήσεις, ἀναφέρω τὸν σύγχρονον κ. Κων. Σπανοῦδην, τὸν φανατικὸν Ἰωακειμικόν, ὅστις ὡς ἐν ἀναγλύφῳ, ἐν ἀξιολόγῳ καὶ ὀγκώδει συγγράμματι κατὰ πλάτος ἐσχεδιαγράφησε τὸν βίον καὶ τὰς πράξεις Ἰωακείμ τοῦ Γ', κατὰ τὴν τὸ δ' ἀνοδὸν του εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον. Οὗτος ἐψάλλε τοῦ ἐκπρεπέστερον ὕμνον εἰς αὐτόν, ἀλλ' ἅμα καὶ τοῦ δεινοτέρου ἀντιπάλου αὐτοῦ, τοῦ Χαλκηδόνου Γερμανοῦ ἐξῆρε τὰς σπανίας ἀρετάς, ζῶντος ἔτι καὶ ἀγρίως ἀντιτιθεμένου τῷ προκαθημένῳ. «πλεῖστοι τῶν... κορυφαίων τῶν διαβουλίῶν τούτων, γράφει διὰ τὴν ἀντιπολίτευσιν, μετέστησαν πρὸς τὰς αἰωνίους μονάς· ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις ἐξόχως διέπρεψεν εἰς τὸ κόμμα τούτο καὶ ὅστις εὐθὺς ἀμέσως ἐκ τοῦ ἀφανοῦς ἐξεληθὼν ἀπέδειξε τὴν **ὑπέροχον αὐτοῦ ἀξίαν καὶ ἰκανότητα, συνάμα δὲ καὶ ὄλον τὸν εὐρύτατον ὄριζοντα τῆς ὁμολογουμένης αὐτοῦ τόλμης, εἶναι ὁ ... νῦν Χαλκηδό- νος Γερμανός. Κρίσεως καὶ θελήσεως σπανίας, διπλωματικῆς ἀξίας ἀναμφισβητήτου, εἰς ἐπίμετρον τόλμης καὶ θάρρους καὶ ἀποφασιστικότητος ἀσυνήθους ... κατιώρθωσεν ὁ ἐπιφανῆς οὗτος κληρικὸς ὄχι μόνον βεβαίαν καὶ ἀσφαλῆ νὰ καταγάγῃ τὴν νίκην... Εἰς τοῦτον κυρίως καὶ κατ' ἐμὲ εἰς αὐτόν καὶ μόνον ὀφείλεται ἡ κατὰ τὴν περιστάσιν ταύτην ἐπιτυχία, εἰς τὸ τεχνικώτατον δὲ πρόγραμμα τῶν ἐνεργειῶν του ἢ ἀλάνθαστος καὶ ἀσφαλῆς τοῦ ἀγῶνος διεξαγωγῆ...»⁽²⁾. Ταῦτα ὡς πρὸς τὴν κατὰ τοῦ Ἰωακείμ ἀντιπολίτευσιν, ἐν θὰ διεδέχετο ἀσφαλῶς, ἐὰν δὲν ὑπερίσχυεν ὁ «γεροντισμὸς» ἐν τῷ προσώπῳ Διονυσίου Ε', ὁ τότε Ρόδου Γερμανός. «Αὐτὸς κατέστη ὁ σύμβουλος αὐτοῦ, συνεχίζει ὁ Σπανοῦδης, καὶ μετ' ὀλίγον ὁ ἐκ τοῦ ἀφανοῦς διευθύνων τὴν πατριαρχικὴν Πολιτείαν... καὶ ὁ πατριάρχης προὔτιμησε νὰ ἐγκαταλειψῇ καὶ τὴν διακυβέρνησιν τῶν ἐθνικῶν πραγμάτων καὶ τῆς ἐκκλησίας εἰς**

1. Ὁ δεῦτερος οὗτος λιβέλλος φέρει εἰκοσάδα ὑπογραφῶν, ἐν αἷς καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ Σοφοκλῆς Χουδαβερδόγλου (ὁ καὶ συντάκτης αὐτοῦ), καὶ ὁ εὐσεβέστατος πατὴρ αὐτῶν Ἀβραάμ εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς τὴν κίνησιν ταύτην, ἀλλὰ δὲν ἐξῆσε νὰ υπογράψῃ. Ἄλλ' ὁ φίλος Σοφοκλῆς πρὸ 42 ἐτῶν γράφας ταῦτα ἦτο νέος εἰς τὸ συγγράφειν καὶ ἐν μέσῳ τῶν κοχλαζόντων προσωπικῶν παθῶν δὲν ἦτο εὐκόλον ν' ἀλιεύσῃ τὴν ἀληθειαν, ἣν ὁ ἱστορικὸς ἔχει καθῆκον ν' ἀνακαλύψῃ.

2. «Ἱστορικαὶ σελίδες Ἰωακείμ ὁ Γ'» Κων)πολις 1902, σελ. 64. Εἰς τὴν ἐν τῇ μονῇ Λαύρας βιβλιοθήκην μου ἔχω τὴν μικρὰν ἔκδοσιν. Ἐσχάτως ἐνταῦθα εὑρον καὶ τὴν μεγάλην, εἰς ἣν καὶ παραπέμπω, ὅπου ἐν σ. 65 καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ Γερμανοῦ.

τόν παρ' αὐτῷ **στιβαρόν** μητροπολίτην. Ὁ Διονύσιος ἐκράτησεν αὐτόν ἀριστίνδην ὡς δυσαναπλήρωτον καὶ τῷ 1888 προήγαγεν εἰς τὸν πρωτόθρονον Ἡρακλείας, ὅτε «ἀνεῦρε καὶ ἱεραρχικῶς τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπιδείξῃ **τὴν ὑπερέχουσαν αὐτοῦ ἀξίαν π. νταχοῦ ἀναμάτως καὶ δραστηρίως πρωτοστατῶν καὶ ἐργαζόμενος**. Τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου ὄμως 1890 ἀναφυέν (περὶ τῶν προνομίων) ζήτημα ἀνέδειξεν **ιδιαιτέρως τὸν ἐπιφανῆ ἱεράρχην καὶ κατέκτησε τὴν φήμην αὐτοῦ περικλεᾶ**» (αὐτ. σ. 70—71).

Βιβλιοκρισία «**Δημ. Χ. Ἀντύπα** δικηγόρου παρ' Ἀρεῖω Πάγῳ, θεολόγου, δημοσιολόγου».

«ΙΣΤΟΡΙΚΟΚΡΙΤΙΚΟΙ ΣΤΑΛΑΚΤΙΤΑΙ»

«Ἡ ἱστορία ἀληθῶς εἶναι ὁ μάρτυς τῶν χρόνων, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἡ ζωὴ τῆς μνήμης. ὁ διδάσκαλος τοῦ βίου, ὁ ἄγγελος τῆς ἀρχαιότητος».

ΚΙΚΕΡΩΝ

«Καλλίστην παιδείαν πρὸς ἀληθινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας περιγινομένην ἐμπειρίαν. μόνη γὰρ αὕτη, χωρὶς βλάβης ἀπὸ πικρῶς καιροῦ καὶ περιστάσεως, κριτὰς ἀληθινούς ἀποτελεῖ τοῦ βελτίου».

ΠΟΛΥΒΙΟΣ

I. Ἀφορμὴν πρὸς συγγραφὴν τῆς περισπουδάστου ταύτης μελέτης ἔδωκεν ἡ ἐν τῇ ἐν Ἀθήναις Ἀκαδημία γενομένη ἀνακοίνωσις τοῦ Μ. Γ. Γεδεῶν ὑπὸ τήνδε τὴν ἐπιγραφὴν: «Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἀρχιερέων Ἡρακλείας ἀσύστατα προνόμια» ἀποπειρωμένου ν' ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριάρχου δικαιώματα τῶν Ἀρχιερέων τῆς Ἡρακλείας εἶναι ὅλως ἀσύστατα.

II. Κατὰ τῶν τοιούτων καινοφανῶν τε καὶ κενοφώνων ἐξεγείρεται ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς Εὐλόγιος Κουρίλας, ὁ ὅποιος, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἑαυτοῦ ἀκαταμαχήτων ἐπιχειρημάτων, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν δύναμιν τῆς ἱστορικῆς αὐτοῦ καταρτίσεως καὶ εὐρυμαθείας, προσβάλλει ἰσχυρῶς τὸν τολμητὴν ἀνατρέπων καὶ μεταβάλλων εἰς τρίμματα τὸ κακόφωνον κήρυγμα.

III. Αἱ ἱστορικαὶ ἀναδρομαὶ συχναὶ καὶ μεθοδικαὶ καταδεικνύουσι τὴν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως πλήρη καὶ ἐνδελεχῆ γνῶσιν καὶ στερεὰν κατοχὴν τοῦ πραγματευομένου θέματος. Ἐν ταῖς ἀναδρομαῖς αὐταῖς καταδεικνύει τὰς ταπεινώσεις καὶ τοὺς ἐξευτελισμούς, οὓς ὑπέστη ἡ ἐκκλησία ἐν τῇ διὰ μέσου τῆς ἱστορίας πορείᾳ αὐτῆς, ἅμα δὲ καὶ τὰς εἰς ἕκαστον αὐτῆς ὑπερβασίας καὶ ἀδικίας τῆς πολιτείας, μετὰ πάσης ἀμεροληψίας καυτηριάζων ὀριμύτατα τὰς τε ἀτασθαλίαις καθ' ἑαυτὰς καὶ τοὺς ὑπευθύνους ἐργάτας τούτων.

IV. Καθρῶν καταστρεπτικὴν διὰ τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐξάρτησιν αὐτῆς

ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ μονοουχί ὀλεθροποιὸν καὶ τῶν κακῶν πάντων καὶ ὀλισθημάτων αἰτίαν, καταδεικνύει τὴν ἀνάγκην τοῦ χωρισμοῦ ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ἵνα παύσῃ ἡ ἐκκλησία διατελοῦσα ὑποχείριος θεραπεινῆς καὶ ἐν ἀκριβείᾳ εἰπεῖν δεσμίᾳ τῆς πολιτείας. Πιστεύων ὑποστηρίζει μετὰ θερμῆς καὶ δυνάμειος, ὅτι ἡ ἐκκλησία ἀποκτῶσα αὐτοτέλειαν, αὐτοδυναμισμὸν καὶ ἀνεξαρτησίαν, θὰ καταστῆ θαλερά, ἀκμάζουσα καὶ ζῶσα πρὸς ἐπιτέλειαν τοῦ οὐρανοῦ καὶ ὑψηλοῦ αὐτῆς προορισμοῦ. Τὴν περὶ χωρισμοῦ γνώμην κατοχυροῖ θαυμασίως ἐπιστηρίζων ἐπὶ γρανιτωδῶν καὶ ὀγκολιθικῶν ἐπιχειρημάτων. Γνωστὸν βεβαίως, ὅτι καὶ ἄλλοι διαπρεπεῖς ἐκκλησιαστικοὶ ἄνδρες (ἐν οἷς καὶ ὁ πολὺς δογματικὸς Χ. Ἀνδροῦτσος) εἶχοντο στερρῶς τῆς δόξης τοῦ χωρισμοῦ, ἰσχυρῶς τε δὲ καὶ πεπαρρησιασμένως διεκῆρυττον ταύτην, θεωροῦντες τὴν ἐξάρτησιν ὡς τὴν μοναδικὴν αἰτίαν τῆς κακοδαιμονίας τῆς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας ἐξίκετο ἄχρι τοῦ ἀφθάστου καὶ ἀνεφίκτου.

V. Μετὰ τὰ περὶ χωρισμοῦ περιγράφει τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγωγὴν διαφόρων καινοτομιῶν. Ἀδιστάκτως δὲ καὶ μετὰ σθένους ἐπικρίνει αὐστηρῶς καὶ καυτηριάζει σιδήρῳ πεपुरακτωμένῳ τοὺς μετὰ περισσῆς εὐκολίας καὶ ἐλαφρῆ τῇ συνειδήσει καινοτόμους.

VI. Δι' ἰσχυροτάτου καλᾶμου ἀνάγει εἰς τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν καὶ περιωπὴν τὸν μοναχικὸν βίον. Διαστίζει, ἐπιτονίζει καὶ δεικνύει τὴν μεγάλην αὐτοῦ σημασίαν διὰ τὴν ἐκκλησίαν, σημασίαν μεγαλωστὶ μεγάλην. Περιγράφει τὰ ἔργα τῆς εὐποιίας, ἅτινα οἱ μοναχοὶ κατειργάζοντο, τὴν ἔλπην ἐν γένει συμβολὴν τῶν μοναχῶν καὶ τὴν εὐεργετικὴν αὐτῶν ἐπίδρασιν, ἀποδεικνύων μετὰ θαυμαστῆς ἀριστοτεχνίας τὴν ἀξίαν τῆς ἀποστολῆς τῶν μοναχῶν καὶ τὴν ἐκ τούτων κοινωνικὴν ὠφέλειαν. Καὶ εἰλικρινῆς φίλος καὶ θιασώτης ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας τοῦ μοναχισμοῦ, τοῦ ὁποῦ αὐτὸς γνήσιον γέννημα, θρέμμα καὶ δημιουργήμα, ὑπερμαχεῖ κρατερῶς ὑπεραμυνόμενος τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων καὶ προνομίων τῶν διαφόρων μονῶν.

VII. Ὑπεραμύνεται μετ' αὐθεντίας τοῦ κύρους τῶν ἱερῶν κανόνων, ὑψῶν ἄχρις οὐρανοῦ βροῶσαν φωνὴν διαμαρτυρίας κατὰ τῶν ἀθετούντων καὶ καταπατούντων αὐτούς. Καταδεικνύει τὸ ὅλως ἄστοχον καὶ ἀνυπόστατον τῆς διακρίσεως καὶ διχοτομήσεως τούτων εἰς δῆθεν δογματικούς καὶ μὴ τοιούτους, ἧτις διάστιξις χρησιμοποιεῖται ὑπὸ τῶν παραβατῶν ὡς πρόσξις διὰ τὴν παραβίασιν τῶν δῆθεν... «μὴ δογματικῶν» κανόνων.

VIII. Παρακατιῶν ὁ χαλκέντερος συγγραφεὺς εἰσέρχεται εἰς τὸ πεδίου τῶν σφοδρῶν ἀγώνων καὶ πυρπολικῶν καὶ ὀλεθροποιῶν ἐκείνων διενέξεων διὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου. Καὶ ἐμφανίζων ἀνάγλυφον τὴν εἰκόνα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καθιστᾷ ταύτην ἐναργῆ καὶ ζῶσαν. Περιγράφων δι' ὑπερόχου χρωστήρος τοὺς δεινοὺς ἀνταγωνισμούς, ἀλλὰ κυρίως τοὺς μεταξὺ τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων καὶ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, καταδείκνυσι τοῦ Οἰκονόμου τὴν συντηρητικότητά, τὴν σύνεσιν καὶ

τὴν μετριοπάθειαν, τοῦ Φαρμακίδου δὲ τὸ ρηξικέλευθον καὶ τὴν ἀλόγιστον καινοτομίαν, ἐπαινῶν τὸν μὲν καὶ δριμύτατα κατακρίνων τὸν ἕτερον. Ἐν κατακλειδί δὲ ἐξηγεῖ δι' ἱστορικῶν δεδομένων τοῦ σώφρονος Οἰκονόμου τὴν ἀποτυχίαν καὶ τοῦ ἄφρονος Φαρμακίδου τὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἐπικράτησιν, ἐπιρρίπτων μομφὴν καὶ κατὰ τῆς τότε διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας, ἥτις, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, δὲν ἐξηγέρθη κατὰ τῶν φρενῆρων ἰδεῶν τοῦ Φαρμακίδου, ἀλλ' ἐτήρησεν ἔνοχον ἀνοχὴν καὶ σιγὴν, ἂν μὴ στάσιν ἐπιδοκιμασίας. Καὶ θρηνῶν ὁ ἡμέτερος κρατερός συγγραφεὺς διὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου καταδεικνύει τὰς κακὰς τούτου συνεπειάς. Ὑπερμαχῶν δὲ μετὰ σθένους τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὡς τῆς κεφαλῆς καὶ κορυφῆς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀποδείκνυσι περιτρώως τὰ ἀναμφισβήτητα προνόμια αὐτοῦ.

IX. Ἡ ὄλη ἐργασία εἶναι μεγαλειώδης καὶ ἀρίστη, γεγραμμένη ἅμα μετὰ πολλῆς τῆς γλαφυρότητος καὶ τῆς καλλιπεείας. Κατέχων δ' ἅμα ὡς ἄριστα καὶ βαθυστοχάστως ἕκαστον θέμα ἀνατέμνει τοῦτο διεξερχόμενος μετὰ πολλῆς τῆς εὐχερείας. Ἐν τῇ διαρθρώσει δὲ τῆς περιπύστου συγγραφῆς ταύτης ὁ πεφωτισμένος ἡμέτερος συγγραφεὺς τηρεῖ ἀπαραταλεύτως τὴν ἱστορικὴν μέθοδον. Καὶ παρεκβάσεις τινὲς ἀπαντῶμεναι, συντελεστικαὶ ὅμως εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ ὅλου θέματος, ἥκιστα δύνανται, καὶ κατ' αὐστηρὰν ἔτι κρίσιν, νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μειοῦσαι τὴν ἀξίαν τῆς ὄλης μελέτης. Ἐξ ἐνός ἐκάστου ζητήματος ἐξάγονται πολὺτιμα ἱστορικὰ διδάγματα. Τὰ πάντα ἐξηγοῦνται φυσικῶς, λογικῶς, ἀπερίττως καὶ ἀβιάστως.

X. Ἡ βιβλιογραφία ἰκννώτατα ἐκτενὴς καὶ πλουσία, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν παρατιθεμένων παραπομπῶν. Ὁ σοφὸς συγγραφεὺς ἐχρησιμοποίησεν οὐ μόνον τὰ παλαιότερα, ἀλλὰ καὶ τὰ πρόσφατα προϊόντα τῆς ἐπιστημονικῆς ἱστορικῆς ἐρεύνης, ἑλληνικά τε καὶ ξένα.

XI. Ἐν τῇ κλασσικῇ μελέτῃ ταύτῃ διαφαίνεται καταυγάζουσα ὡς ἐν κρυστάλλῳ ἡ ἐγνωσμένη εὐρυμάθεια καὶ ἡ ἱστορικὴ ἰδίᾳ κατάρτισις καὶ ἐμβρίθεια τοῦ γεραροῦ συγγραφέως. Ἀμα δ' ἀμιλλῶνται ἡ πεφωτισμένη αὐτοῦ κρίσις, ἡ δξύτης τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ ἡ ἰδιάζουσα ἰκανότης αὐτοῦ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν γεγονότων. Ἐπὶ τούτοις ἡ μελέτη αὕτη ἐκτός τῶν πολλῶν ἄλλων ἀρετῶν αὐτῆς διακρίνεται καὶ διὰ τὴν ἀκρίβειαν, τὴν ἀντικειμενικότητα, ἅμα δὲ καὶ διὰ τὴν σαφήνειαν αὐτῆς, ἀνυψοῦσα ἔτι πλέον τὸν πολὺν, βαθυνοῦστατον καὶ πολυγραφώτατον συγγραφέα Εὐλόγιον Κουρίλαν.

Τὸν Εὐλόγιον Κουρίλαν ! Τὸν πολυῦμνητον, τὸν σοφόν, τὸν ἐπιστήμονα, τὸν θεολόγον, τὸν φιλόλογον, τὸν ἱστορικόν, τὸν ἐρευνητὴν, τὸν γνήσιον Ἑλληνα, τὸν ἐθνικὸν ἡρωϊκὸν ἀγωνιστὴν, τὸν εὐωδιάζοντα ἐπικὸν Ἀγιορείτην... ἀληθῶς ποία γλῶσσα, ποία γραφὴ δύναται νὰ περιγράψῃ καὶ ὑμνήσῃ δεόντως καὶ ἐπαξίως ; Διὰ τὸν Εὐλόγιον Κουρίλαν κατὰ τοὺς σημερινούς δυσχειμέρους, αἰχμηρούς καὶ σκοτεινοὺς τῆς λειψανδρίας χρόνους προσαρμόζεται ἄριστα καὶ ἐπακριβῶς τὸ διὰ τὸν κατὰ τὸν 17ον αἰῶνα Τραπεζοῦντιον Σεβαστὸν Κυμινῆτην,

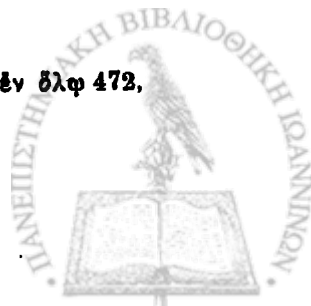
τὸν σοφὸν διδάσκαλον τοῦ Γένους, τὸν πολυγραφώτατον συγγραφέα καὶ δεινὸν ἐρευνητὴν τῆς φιλολογίας, θεολογίας, φιλοσοφίας, τῆς ἠθικοπρακτικῆς καὶ πάσης ἐπιστήμης, τὸν πνευματικὸν δημιουργόν, τὸ ὑπὸ τοῦ Παπαδοπούλου Κεραμέως ἀναφερόμενον ἐπίγραμμα : « Ἡ πανσοφωτάτη μέλισσα, ἡ καλλικέλαδος γλῶσσα καὶ ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ, ὁ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος καὶ τῆς ἀσεβείας ἀντίπαλος, ὁ τέταρτος κατὰ τοὺς σημερινούς καιροὺς τῶν σοφῶν ἐκείνων ἱεραρχῶν, πλὴν τοῦ ἀξιώματος, τὸ καύχημα τοῦ γένους τῶν χριστιανῶν, ὁ σοφώτατος καθηγεμιῶν καὶ διδάσκαλος » (Μητροπολίτου Τραπεζοῦντος Χρυσάνθου « Ἡ ἐκκλησία Τραπεζοῦντος » σελ. 730).

Αὐτὸς εἶναι ὁ Μητροπολίτης Κορυθαῶς Εὐλόγιος Κουρίλας ! Αὐτὸ τὸ ἐπίγραμμα τὸ διὰ τὸν Σεβαστὸν Κυμινῆτην προσιδιάζει ἐν τῷ ἱστορεῖν αὐτόν.

Καὶ ἔμως... τὴν «ἐμπνοον στήλην» αὐτὴν ἐκκλησίας καὶ γένους, τὸν Εὐλόγιον Κουρίλαν, τὸν πολυτιμότετον τοῦτον θησαυρὸν ἐκκλησία καὶ πολιτεία παρέρριψαν ἀγνοοῦντες ! Καὶ δὴ τὸ Πανεπιστήμιον ἠτύχησε μὴ ἐπιτυχὸν τὴν διατήρησιν ἐν ταῖς ἐπάλξεσιν αὐτοῦ τοῦ λάμπροντος τούτου πολυφώτου ! Τὸν χαλκέντερον ἐν σοφίᾳ καὶ ἐπιστήμῃ, τὸν ζῶντα καὶ πεπνυμένον ἱεράρχην, τὸν τέταρτον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν, ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου ἀναδύεται ἡ δόξα καὶ ἡ αἰγλη τῶν τεσσάρων πρώτων αἰώνων τῆς χρυσοῦς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐποχῆς καὶ τῆς ἀργυρᾶς τῶν τελευταίων ἀναλαμπῶν τῶν πρὸ καὶ μετὰ τὴν «Πτώσιν» χρόνων, τὸν ἀκατάβλητον ἀγωνιστὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ ἔθνικῶν ἐπαλξεων, διατηροῦσι μακρὰν δράσεως ἐν... «ἀποστρατεία», ἐν καιροῖς χαλεπωτάτοις ! Ἀγνοεῖται καὶ παραρρίπτεται τὸ Ἄπολλώνιον φῶς ! Καὶ ἐν τῇ «γνοφερᾷ πλάνῃ» κρατοῦσι καὶ ἀρχοῦσιν οἱ «διαβεβλημένοι», οἱ διὰ δημοσίας κραυγῆς διωκόμενοι ! καὶ τὰ ἀδιαπέραστα κελαινὰ σκότη... φωτίζουσι πυγολαμπίδες ! Ἄλλ' ὁ Εὐλόγιος Κουρίλας, παρὰ ταῦτα τὰ ἀνεκδιήγητα, ἀπὸ τοῦ ἐρημητηρίου του μελετῶν καὶ γράφων ἐκπέμπει δέσμας φωτὸς ἀπλέτου τιμῶν τὴν ἐκκλησίαν, τὸ ἔθνος, τὴν ἐπιστήμην. Οὐδὲν ἀπολύτως ἐλλείπει ἀπὸ τὴν δόξαν του, ἀτυχέστατα δὲ μόνον ἡ ἐκκλησία, ἡ πολιτεία, τὸ Πανεπιστήμιον δὲν τυγχάνουσι τῆς ὑπάτης τιμῆς νὰ μετέχωσι τῆς ἐκείνου δόξης.

3-6-51 Ἀθήνησιν
Δημ. Χ. Ἀντύπας (1)

1. Κατὰ λάθος ὁ Πρόλογος δὲν ἐσελιδοποιήθη δι' ἑλλ. ἀριθμῶν. Σελίδες ἐν ὄλφ 472.

ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΝ ΗΡΑΚΛΕΙΑ, ΚΑΙ ΤΑ ΑΔΙΑΣΕΙΣΤΑ ΠΡΟΝΟΜΙΑ

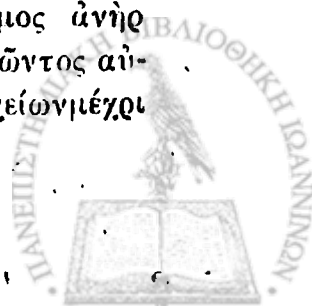
ΤΟ ΑΝΤΙΚΑΝΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

«Νῦν οὖν κατέχει ὁ θεοφρούρητος θρόνος Κωνσταντινουπόλεως, ὃν ὁ πρωτόκλητος Ἀνδρέας ἐνίδρυσε, πρῶτον ἐπίσκοπον ἐν αὐτῷ καταστήσας τῆς πόλεως ἔτι Βυζαντίου οὔσης, μέρος οὐκ ὀλίγον τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀσίας».

Νεῖλος Δοξαπατρῆς (1143. Parthey, Hieroclis syndemus et notitiae graecae puscopatum, Berlin 1866, σ. 296).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τῷ 1940 φυχὰς τῶν κορυβαντιῶντων ἐν Ἀλβανίᾳ φρατέλλων ἀσμένως ἐσχόλαζον ἐνταῦθα εἰς μελέτας διασκεδάζων τὴν ἐκ τῆς πείνης ἀνίαν, ἅτε ἐγκαταλειφθεὶς ὑπὸ πάντων ἐκείνων, οὔτινες διὰ τοσούτων ἐπαγγελιῶν ἔπειθόν με ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην νὰ ἀνέλθω εἰς τὸν Γολγοθᾶν. Τότε ἔξεπλάγην τυχαίως περιελθούσης εἰς χειρὰς μου ἀνακοινώσεώς τινος γενομένης εἰς τὴν Ἀθηναίαν Ἀκαδημίαν (Μαΐος 1930) ἐπιγραφομένης: «Μ. Ω. Γεδεών, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία. Ἀρχιερέων Ἡρακλείας ἀσύστατα προνόμια». Τὴν ἐκ τοῦ τίτλου κατάπληξίν μου ἐπηύξησε τὸ περιεχόμενον: «Οἱ μυθολόγοι τῶν παλαιῶν χρόνων ἀναγιγνώσκοντες ἐν ὑπομνήμασι τὴν πολιτικῶς ὑποταγὴν τῆς τοῦ Βυζαντίου κόμης, πρώην πόλεως, εἰς τὴν Ἡρακλείαν ἐδημιούργησαν καὶ συμπέρασμα ἀμμοθέμεθλον, ὅτι καὶ ὁ τότε ἐπίσκοπος τοῦ Βυζαντίου—βεβαίως ἀνύπαρκτος—ἐγένετο ὑποτελής τῷ τῆς Ἡρακλείας ἐπισκόπῳ, ὃν ἐπίσης ἀνύπαρκτον τῷ τότε χρόνῳ φρονῶ, ἕως οὗ ἀποδειχθῆ τὸ τέως ἀσύστατον τῆς ὑπάρξεως ἐπισκόπων ἐν Βυζαντίῳ πρὸ τοῦ 211—217 καὶ κατ' ἐμὲ καὶ ἐν Ἡρακλείᾳ». (Αὐτ. σ. 4). Καὶ ἐπειδὴ τέως ὁ ἐλλόγιμος ἀνήρ—νῦν πρὸς Κύριον ἐκδημίσας μὴ προλαβὼν ν' ἀναγνῶ ὅσα ζῶντος αὐτοῦ ἔγραψα καὶ δημοσιεύω κατωτέρω—τρόφιμος τῶν Πατριαρχείων μέχρι

λιπαροῦ γήρατος καὶ κατάφορτος πατριαρχικῶν τιμῶν καὶ ὄφφικίων, δι' ὅλου τοῦ βίου εἶχε γράψει καὶ κατὰ κόρον τάναντία διακηρύξει, ἐνόμισεν ὅτι δικαιολογεῖται πρὸ τοῦ ἱστορικοῦ βήματος καὶ τῆς κοινῆς γνώμης ἐπισφραγίζων τὴν ἀνακοίνωσιν ὧδε : *«Τῶν ἐν τύποις σήμερον ὑπ' ἐμοῦ διασωζομένων ἱστορημάτων τούτων, τὰ μὲν ἐκ πηγῶν ἐντύπων ἀθροίσας, τὰ δὲ μαθὼν ἐκ παραδόσεως, ὑποβάλλω κατὰ καθῆκον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δυνάμενος αὐτὴν νὰ ἀκριβώσω καὶ καταστήσω γνωστὴν νῦν, ἣν ἦν ἀδύνατον νὰ γράψω πρὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν, νεώτερος ὢν, καὶ στερούμενος θάρρους, ὅπερ ἔχω νῦν, περὶ τὸ δειλινὸν δυστυχῶς τοῦ βίου μου.» !!!*

Κ' οἱ μὲν ἀκούσαντες ἀκαδημαϊκοὶ καὶ ἀναγνόντες ἔπειτα Ἀθηναῖοι «ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ», τὸ δὲ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον ἐμβρόντητον ἐπὶ τῇ γεροντικῇ ἀπονοίᾳ τοῦ «μεγάλου ἄρχοντος, χαρτοφύλακος καὶ χρονογράφου» ἠρξέσθη τότε ν' ἀπογυμνώσῃ τὸν τολμητῖαν καὶ διαστροφέα τῆς ἀληθείας παντὸς ἀξιώματος πατριαρχικοῦ, ἐπεστράτευσε δὲ τοὺς δύο διαπρεπεῖς ἱστορικοὺς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας—ἀμφοτέρωθεν νῦν ἐν τοῖς μακαριστοῖς—καὶ ἐπεφόρτισε ν' ἀνατρέψωσι τὰ φληναφήματα ταῦτα, οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ ἐπίσημον πατριαρχικὸν ὄργανον δὲν ἀδιαφόρησεν. Ὅλοι οἱ γράψαντες λόγῳ σκοπιμότητος δὲν ἠθέλησαν νὰ κατονομάσωσι καὶ νὰ ἐρεθίσωσι ἐπὶ πλεόν τὸ κακότροπον γερόντιον, δαγκάνοντες πολλάκις τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ θεατρίσωσι «οἰκεῖα κακά». Ὁ ἀναγνώστης, ὁ μὴ γνωρίζων τὰ συμβάντα, ἀπορεῖ τῇ ἀληθείᾳ διὰ τὴν ἀνακίνησιν τοῦ ζητήματος περὶ τοῦ Παπικοῦ πρωτείου, ὡς ἐπέγραψαν τὰς συγγραφάς των, ὃ τε Ἡρακλείας Φιλ. Βαφείδης καὶ ὁ Ἀθηναῖος Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Ἐν δὲ τῇ «Ὁρθοδοξίᾳ» ἔγραψαν ὁ μὲν Καλλίνικος Δελικάνης : *«Ἡ ἀποστολικότης τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Κωνσταντινουπόλεως»* ὁ σεβ. Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος : *«Τὰ ἰδιαίτερα δικαιώματα τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου καὶ ἡ θέσις αὐτοῦ ἐναντι τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν»* καὶ ὁ ἀείμνηστος Σάρδεων Γερμανός : *«Ἀνδρέας ὁ πρωτόκλητος ἐπὶ τῇ βίᾳ παραδόσεως καὶ ἱστορίας»*

Φρονῶ, ὅτι τὸ θέμα δὲν ἐξηγητήθη περὶ τοῦ Ἡρακλείας καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχικοῦ δικαιωμάτων αὐτοῦ—εἶναι ὁ χειροτονῶν τὸν Πατριάρχην καὶ παραδιδούς αὐτῷ τὴν ποιμαντικὴν ράβδον—σχεδὸν οὔτε λόγος γίνεται (ἵνα μὴ γεννηθῇ ὑπόνοια) ἐπομένως αἱ ἐρεσχελίαι τοῦ Γεδεὼν δὲν ἀνηρέθησαν καὶ ἀποτελοῦσι κατ' ἐμὲ τὰ προνόμια αὐτοῦ τὸν θεμέλιον λίθον τοῦ οἰκοδομήματος. Τὰ δικαιώματα τοῦ Ἡρακλείας, πρῶτον «μητροπολίτου τῆς Εὐρώπης», μετεβιβάσθησαν εἰς τὸν ἐπίσκοπόν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἀπετέλεσαν οὕτω τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας. Οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καλῶς ἐγνώριζον τὴν σημασίαν τοῦ συνδέσμου τούτου καὶ διετήρησαν αὐτὸν ἀπαρασάλευτον μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν.

Εἰς ὅλην τὴν ἀνακινήθεισαν ἐπ' ἐσχάτων ὑπόθεσιν ταύτην ὑπάρχει καὶ σόλικόν τι, ὅπερ τῇ ἀληθείᾳ ἀνατρέπει ἄρδην τὴν ὅλην βάσιν. Ὁ συγκεχωρημένος Παπαδόπουλος πρὸς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος τῆς διηγήσεως τοῦ ψευδοδωροθέου ἐπεκαλέσατο τὴν μαρτυρίαν φανατικοῦ παπιστοῦ συγγραφέως, τοῦ Richler. Ἀλλὰ φεῦ! Τὸ γερμανικὸν κείμενον δὲν κατενοήθη, παρερμηνεύθη οἰκτροῶς, καὶ τὸ χείριστον, ὅτι τὸ-ἐπιχείρημα τοῦ Παπαδοπούλου ἐπανέλαβον κατὰ κόρον καὶ οἱ μετ' αὐτὸν περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης γράψαντες. Ὅλα ταῦτα ἐκίνησαν τὸν κάλαμόν μου καὶ θέλω νὰ πιστεύω, ὅτι τὸ κατὰ δύναμιν ἔλυσα τὰ σπουδαιότερα τῶν προβλημάτων, ἔρριψα ἄρκετὸν φῶς εἰς τὰς σκοτεινὰς ἀτραπούς, ὅπου πλανῶνται ἔξ ἀγνοίας οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα ἀσχολούμενοι, καὶ ἀποκατέστησα τὴν ἀλήθειαν. Τὰ δημοσιεύμενα ἐνταῦθα ἀποτελοῦσι δύο κεφάλαια τοῦ ὑπερχιλιοσελίδου ἔργου «Heraclaea Sacra», ὅπερ ἔλαβε πέρας τῷ 1943, καὶ ἐπειδὴ δὲν θέλω νὰ θίξω τὸ κείμενον—διὰ νὰ ἀποδείξω, ὅτι οὐδόλως ἔκτοτε μέτεβαλον γνώμην—συνεχίζω τὴν δε τὴν εἰσαγωγὴν, ἵν' ἀποδειχθῇ ἡ ἀναγκαιότης τῆς δημοσιεύσεως τῶν κεφαλαίων, ἐν ᾧ χρόνῳ παρακληθεῖς ἀναλαμβάνω νὰ προσφέρω τὸν ἔρανον μου εἰς τὸν «Προσφυγικὸν Κόσμον».

Ἡ ἔγκριτος αὕτη ἐφημερίς, ἣτις διὰ τῆς ἐκλεκτῆς ἀρθρογραφίας ὑπενθυμίζει ἡμῖν τὴν Τεργεσταίαν «Ν. Ἡμέραν» καὶ τὸ «Πανελλ. Κράτος», ἐγκαινιάζει νῦν καὶ τὸν προκείμενον ἀγῶνα. Ὁ κ. Μιχ. Καλογερόπουλος εἰς τὸ φύλλον τῆς 27 Ἰουλίου δημοσιεύει ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὸ πρωτεῖον τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης» προλογίζων ὡδε: «*Εἰς τὰ τελευταῖα φύλλα τῆς ἐφημερίδος «Καθολικὴ», ἐπίσημου ὄργανου τοῦ Καθολικισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐδημοσιεύθη μελέτη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως», διὰ τῆς ὁποίας ὁ συγγραφεὺς προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς Νέας Ρώμης ὑπῆρξαν «σφετερισταὶ» τῆς πνευματικῆς ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου τῆς Παλαιᾶς Ρώμης ἐπὶ πάσης τῆς χριστιανωσύνης καὶ τῆς πρωτοκαθεδρίας αὐτοῦ. Ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ἀνωτέρω μελέτην του ἐπαναλαμβάνει τὰ γνωστὰ ἐπιχειρήματα τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ Πάπα».* Ὁ κ. Καλογερόπουλος κατώρθωσεν ἐν ὀλίγοις νὰ περιλάβῃ τὰ οὐσιωδέστερα τῆς ὑποθέσεως ταύτης στοιχεῖα ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς ἐξελίξει, ἀλλ' ἐνῶ παραπέμπει εἰς τὴν ἐκκλησ. ἱστορίαν τοῦ Βαφείδου, ἀγνοεῖ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ μελέτην περὶ τοῦ Πρωτείου.

Οἱ Καθολικοὶ ἀφορμὴν λαβόντες ἐκ τῶν ἀκριτομυθιῶν τοῦ Μανουὴλ Γεδεών καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου σχεδὸν συγκαταβάσεως πρὸς ἀναγνώρισιν τοῦ παπ. Πρωτείου, ἔχοντες δὲ ἐν ὄψει καὶ τὴν ἐξουθένωσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ νέᾳ Τουρκίᾳ, ἥδη μετὰ πατάγου ἐπαναλαμβάνουσι τὰς παλαιὰς καὶ ἐνώ-

λους ἀξιώσεις ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπὶ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας. Τὸ πολυμήχανον Βατικανὸν μετέρχεται πρὸς ἐπιτυχίαν καὶ πολιτικὰς μεθόδους. Ἐναλλάσσει ἐνίοτε τὴν πολεμικὴν τακτικὴν διὰ τῆς εἰρηνοφίλου. Πάπας ὁ XI ἰδρύει ἐν Βελγίῳ τῷ 1925 τὸ «Τάγμα τῆς ἐνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν», καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπομένου ἔτους κυκλοφορεῖ τακτικῶς ἀξιόλογον περιοδικόν, τὸ «Irenikon», (Bulletin mensuel des moines de l'union des eglises, Prieuré d'Amay sur Meuse). Ἄλλη συμφιλιωτικὴ πολιτικὴ τοῦ Βατικανοῦ διενεργεῖται πρὸς ἀντίδρασιν κατὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς προπαγάνδας τοῦ Πατριάρχου Μόσχας. Οὗτος ἅμα τῇ ἐγκαθιδρύσει ἔλαβε τὴν πρωτοβουλίαν ἀρχηγοῦ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, κινεῖται ἀκαταπαύστως, ἵνα συγκεντρώσῃ περὶ ἑαυτὸν τὰς Ὁρθοδόξους Ἐκκλησίας καὶ καταδιώκει ἀμελείκτως τοὺς καθολικούς. Τοῦτο ἐπιμόνως ἤξιωσε νὰ πράξῃ ἐν Ρουμανίᾳ καὶ ὁ πατριάρχης Νικόδημος. Ὁ νῦν Πάπας ἴν' ἀντεπεξέλθῃ κατ' αὐτοῦ συνέστησε τὴν «Ἐπιτροπὴν διὰ τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως». Ἀλλὰ πῶς ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ Μόσχας Ἀλέξιος;

Τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον κατὰ τοὺς ἐσχάτους καιροὺς διέρχεται σοβαρὰν κρίσιν, οἷαν οὐδέποτε ἔδοκίμασεν, ἀπογυμνωθὲν ἀπάσης τῆς ἀρχαίας ἐκείνης αἰγλῆς καὶ ἐναγωνίως προσπαθεῖ ὡς ὄστρακον προσκεκολλημένον ἐπὶ τοῦ ἀρραγοῦς ἐκείνου βράχου τοῦ Βοσπόρου ν' ἀντιστῇ κατὰ ἐπαφριζόντων ἀγρίων κυμάτων. Ἡμεῖς διακρίνομεν μόνον τὸν εἰς τὰ πέριξ ἐκτινασσόμενον ἀφρόν, ἀλλὰ δὲν αἰσθανόμεθα τὸν μαρτυρικὸν βίον τοῦ σεπτοῦ πρωθιεράρχου, τοῦ προσπεπεταλευμένου νέου Προμηθέως, ὅστις ἀναμένων τὸν Λυτρωτὴν ἀνιᾶται καὶ καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀγχώδους μελαγχολίας πρὸ τῶν ἀνηκέστων συμφορῶν. Τὰ ἀλλεπάλληλα κύματα ἐξωγκώθησαν, ἀφ' ὅτου ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς εἰρήνης ἐν Λωζάννῃ (1922—23) ἠκούσθη, φεῦ!, ἡ στυγνὴ φωνὴ τοῦ Ἑλλήνος ἀντιπροσώπου. «εἶναι δεδομένον, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι ἴδρυμα τουρκικὸν καὶ ὄχι ποσῶς ἑλληνικόν»! (ἐκ τῆς Πρασίνης Βίβλου, τόμ. Α'. βλ. ἄρθρον πολιτευτοῦ Ἀθηνῶν ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῶν Ἀθηνῶν», 9 Δεκ. 1934). Διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶχεν ἀπολεσθῆ τὸ πᾶν εἰς τὸ Μικρασιατικὸν μέτωπον, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐθνύσιαζον τὰ πάντα, ἵνα σωθῶσιν, ὅπως ὁ ναυαγὸς ρίπτει εἰς τὴν θάλασσαν πᾶν τὸ περιεχόμενον τοῦ πλοίου, ἵνα σώσῃ τοὺς ἐπιβάτας. Ἀντιγράφω καὶ ἐξ ἐκκλησ. πηγῆς τὰ ἑξῆς: «Κατὰ τὴν «περίληψιν τῶν πρακτικῶν τῶν συνεδριῶν τῆς τε ὑποεπιτροπῆς καὶ τῆς Γενικῆς ἐπὶ τῶν ἐδαφικῶν ἐπιτροπῆς τῆς συνδιασκέψεως τῆς Λωζάννης» δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ «Ν. Ποιμένος» παραρτ. τῆς Ἐκκλ. Ἀληθείας (τόμ. Ε', σ. 129—142), τὸ ζήτημα ἐκτίθεται ὡς ἑξῆς: «Ἡ Τουρκικὴ ἀντιπροσωπεῖα κατὰ

τὴν συνεδρίαν τῆς ὑποεπιτροπῆς τῆς 16 Δεκ. ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Μεγ. Ἐθνοσυνελεύσεως τῆς Τουρκίας... κατήργησε τὰς προνομίας, τὰς ὁποίας ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία παρεχώρησεν εἰς τὰς τὰς μὴ μουσουλμανικὰς κοινότητας... τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ ὑπῆρξε πάντοτε ὄργανον πολιτικόν, ἔδει νὰ μεταφερθῆ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς Τουρκίας, καθότι μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν πολιτικῶν προνομίων... ἀπώλεσε πάντα λόγον ὑπάρξεως». Κατὰ τῆς προτάσεως ταύτης εἶχον ἀποφανθῆ ἢ τε Βρεττανικὴ καὶ ἢ Γαλλικὴ ἀντιπροσωπεΐα. Τότε ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Ὑποεπιτροπῆς Μοντάνα, ἀντιπροσώπου τῆς Ἰταλίας, τὸ ζήτημα τίθεται ὡδε: «Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἄνω δηλώσεως, ἡ ἀντιπροσωπεΐα τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν τῆς Ἀμερικῆς ἐξέφρασεν ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεώς της τὴν ἐκδηλωθεῖσαν ἐπιθυμίαν ὑπὸ μεγάλης μερίδος τῆς δημοσίας ἀμερικ. γνώμης ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐν Κωνσταντινουπόλει».

«Ἡ ἑλληνικὴ ἀντιπροσωπεΐα ἐδήλωσεν, ὅτι ἠδυνάτει νὰ λάβῃ μέρος εἰς συμφωνίαν σκοποῦσαν τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐκ Κ)πόλεως, διότι ἡ παρὰ τῆς Ἑλλάδος ὑπογραφή τῆς συμφωνίας ταύτης δὲν θὰ εἶχεν οὐδεμίαν ἰσχύν, καθότι ἐπρόκειτο περὶ θεσμοῦ Τουρκικοῦ καὶ οὐχὶ Ἑλληνικοῦ». (αὐτ. σ. 131).

Ὁ Σέρβος Ράκιτς συνηγορεῖ ὑπὲρ τοῦ Πατριαρχείου. θερμότατα ὀνομάζει «τετιμημένον αἰωνόβιον χριστ. θεσμόν ἀρχαιότερον ἐν Κων)πόλει καὶ αὐτοῦ τοῦ Καλιφάτου καὶ τοῦ ὁποίου τὸ ἐκπολιτιστ. καὶ ἠθικῆς ἀγαθοεργίας ἔργον οὐδέποτε διεκόπη...» (ἔπειτα καὶ ὁ Βενιζέλος, θαρρήσας ἐκ τῆς θερμῆς συνηγορίας τοῦ Κούρζων, ὑπερασπίζεται σ. 140—41). Καὶ κατωτέρω κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 2 Ἰαν. ἡ τουρκ. ἀντιπροσωπεΐα ἐπιμένουσα «κατηγορηματικῶς εἰς τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἐκ Κ)πόλεως, λέγει, ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος ἐπολιτεύθη πάντοτε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ πολιτεύηται ἐν Τουρκίᾳ. Ἐξῆρε τὴν ἐχθρικήν στάσιν τοῦ Πατριαρχείου ἀπέναντι τοῦ Κράτους κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον...» σ. 136.

Τὸ αἰωνόβιον Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐθνυσιάζετο, ἢ αὐτίδος δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖον ἐσβέννυτο, καὶ μόλις αἱ σφοδραὶ διαμαρτυρίαι τοῦ Γιουγκοσλάβου Ράκιτς ἐπέτυχον νὰ διατηρηθῆ μέχρι σήμερον σκιά τις πατριαρχικῆ. Περιορίζετο ἢ δικαιοδοσία τοῦ Πατριαρχικοῦ Θρόνου ἐπὶ τοῦ κέντρου μόνον, εἰς τὴν νομαρχίαν Κων)πόλεως, ἀφοῦ δὲν ἐζήτησαν οὐδὲ Ἕλληνας ἀντιπρόσωποι τὴν δημαρχιακὴν περιφέρειαν, ἥτις ἐπεκτείνεται μέχρι Ραιδεστοῦ καὶ Ἡρακλείας, διότι ὑπελάμβανον τὴν ἐν Τουρκίᾳ διαίρεσιν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν! Ἐπὶ τῷ θλιβερωῦ καὶ σπαράξικαρδίῳ τούτῳ ἀκούσματος ὁ τότε προκαθήμενος ἐν Φαναρίῳ ἐξεμάνη, καὶ διερρήγγυε τὰ ἱματῖά του καταρώμενος τὸν Βενι-

ζέλον, διότι δὲν ἐπέτρεψεν, ὅπως παρουσιασθῆ αὐτοπροσώπως ἐν τῷ συνεδρίῳ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἀπαραγράπτων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας.

Ἄλλὰ τι ἔκαμνε καὶ ὁ Μελέτιος Μεταξάκης, ὅστις ἐγκαταλιπὼν τὴν ἐναντι τῶν Τούρκων πατροπαράδοτον συνετήν τῆς Ἐκκλησίας πολιτικὴν, ὕψου τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὸ πατριαρχεῖον, πρὸ πάσης συζητήσεως περὶ τῆς τύχης τῆς Κ)πόλεως, πανηγυρίζων τὸν θρίαμβον τῶν συμμαχικῶν ὕπλων καὶ ὑπέστελλε μὲν αὐτήν, διότι ἔβλεπεν ὅτι οἱ σύμμαχοι κανονίσαντες τοὺς λογαριασμοὺς τῶν ἐφαίνοντο προστάται τῶν Τούρκων καὶ ὑπερασπισταὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, ἐξοπλίζοντες μάλιστα δι' ὅλων τῶν μέσων τὸν ἐχθρὸν ἡμῶν, ἀλλ' ἦτο ἀργά. Ἡ ἀσύνητος καὶ προκλητικὴ πολιτεία αὐτοῦ, ἐπιβάντος τοῦ θρόνου πραξικοπηματικῶς διὰ τῶν λογγῶν τῶν ἀμυνιτῶν Ἑλλήνων, οἵτινες εἰς τοὺς διαδρόμους τῶν πατριαρχείων ἐξεβίαζον τοὺς ἁγίους Συνοδικοὺς νὰ καταψηφίσωσι τὸν Καραβαγγέλην ὑπὲρ τοῦ Μεταξάκη καὶ ἄλλαι ἀτάσθαλοι ἐνεργεῖαι, εἶχον ἐξερεθίσαι εἰς ἀπίστευτον βαθμὸν τοὺς κρατοῦντας Τούρκους καὶ σχηματίζει τὴν ἀποπνικτικὴν ἀτμόσφαιραν, εἰς ἣν κατεπνίγετο πᾶσα φωνὴ ὑπὲρ τῶν πατριαρχικῶν δικαίων. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἶχεν ὑποστῆ τὴν πρώτην ἡτταν, ὅτε ὑπεδέχετο τὸν ἐξ Ἀμερικῆς ἐπιστρέφοντα ἀρράσωτον Μεταξάκην ὡς Πατριάρχην, ἔκτοτε καθ' ἑκάστην ὑφίστατο κλονισμοὺς διὰ τῶν ἀλογίστων καὶ ἐξωφρενικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ὥστε νὰ φθάσωσι τὰ πράγματα εἰς τὴν ἄρσιν τῶν προνομίων τῶν διὰ τοῦ πορθητοῦ ἐπιδαψιλευθέντων καὶ διὰ τεσσάρων πλήρων ἑκατονταετηριδίων κατοχυρωθέντων, οἱ δὲ Τούρκοι νὰ θρασυνθῶσιν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὑβρεως καὶ ἀσεβείας, ὥστε νὰ ἀποκαλῶσι τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην μπάς παπᾶ! Ἐνῶ δὲ τὸ Πατριαρχεῖον, ἡ θεόσωστος κιβωτὸς τῆς πίστεως καὶ τοῦ γένους ὁ θεματοφύλαξ, οὕτω κατέρρεεν, ὁ εὐλογημένος Μεταξάκης, ἐνῶ ἔβλεπεν ὅτι τὸ ἔδαφος διαρκῶς ἔφευγεν ὑπὸ τοὺς πόδας του, συνεκάλει *Πανορθόδοξον Συνέδριον* διὰ νὰ εἰσαγάγῃ τὰς καινοτομίας ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ! Ἡ καθιέρωσις τοῦ Παπικοῦ Ἡμερολογίου καὶ αἱ ἄλλαι ἄκαιροι συζητήσεις περὶ ἀποβολῆς τοῦ ράσου, περὶ τοῦ γάμου τῶν ἀρχιερέων κττ. οὐ σμικρὸν ἐσκανδάλισαν τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν καὶ ἐπέφερον δεινὸν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ σάλον, ὅστις ἐκορυφώθη διὰ τοῦ σχίσματος τῶν Παλαιοημερολογιτῶν. Ὁ ἔξυπνος κατὰ τὰ ἄλλα Μελέτιος Μεταξάκης δὲν ἀντελήφθη τὴν παγίδα, ἣν τοῦ ἔστησαν οἱ Σλαῦοι ἐν τῷ συνεδρίῳ. Ὁ τῆς Σερβίας ἀντιπρόσωπος, μητροπολίτης Κέτιγνης, Γαβριὴλ Δόζιτς (νῦν Πατριάρχης τῶν Σέρβων) εἶναι ὁ προτείνων καὶ πείσων τοὺς Ἕλληνας καὶ Ρουμάνους νὰ υἱοθετήσωσι τὸ Γρηγοριανὸν Ἡμερολόγιον, οἱ

δὲ Σέρβοι, Βούλγαροι καὶ Ρῶσοι διετήρησαν τὸ Ἰουλιανὸν πρὸς καταισχύνην μας διὰ νὰ ἐμφανίζονται ὡς οἱ θεματοφύλακες τῶν ἀρχαίων ἐκκλησιαστικῶν παραδόσεων. Ἀπεδείξαμεν ἄλλοτε, ὅτι οὐχὶ τὸ Ἰουλιανόν, ἀλλ' ἀντιθέτως τὸ Γρηγοριανὸν Ἡμερολόγιον εἶναι ἐσφαλμένον, καὶ διὰ τοῦτο ἡ Γαλλικὴ Ἀκαδημία ἀπὸ πολλῶν δεκαετηρίδων ἐργάζεται πρὸς σύνταξιν ἐπιστημονικοῦ πανχριστιανικοῦ ἡμερολογίου καὶ ἔφερον μάρτυρα τὸν δεινὸν μαθηματικὸν Γορδᾶτον τὸν Χῖον, ὅστις, ὅτε ὁ Πάπας (1583) ἐτόλμησε νὰ μεταβάλλῃ τὸ πάτριον ἡμερολόγιον, ἔγραφε πρὸς φίλον του καρδινάλιον, ὅτι τὴν διόρθωσιν τοῦ Ἰουλιανοῦ ἐπήνεγκον οἱ ἀστρονόμοι τῆς Ἀλεξανδρείας, εἰς οὓς οἱ ἅγιοι πατέρες τῆς Α' Οἴκουμ. Συνόδου παρέπεμψαν τὴν σύνταξιν τοῦ αἰωνίου Πασχαλίου.

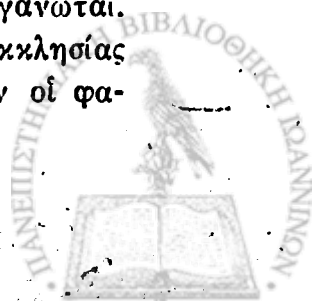
Ὁ περιορισμὸς τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ εἰσαγωγή τοῦ νέου ἡμερολογίου (καίτοι δὲν ἐφηρμόσθη πλήρως, διότι τὸ Πάσχα ἐορτάζεται κατὰ τὸ παλαιόν) ἔδωσαν τοῦνδόσιμον εἰς τοὺς Σλαύους νὰ θεωρήσωσι προβληματικὴν τὴν θέσιν τοῦ πατριαρχείου καὶ σειόμενα τὰ θεμέλια τοῦ παγκοσμίου κέντρου τῆς Ὁρθοδοξίας, διὸ καὶ προέβησαν εἰς τὴν ἀνασύστασιν τοῦ Πατριαρχείου τῆς Μόσχας.

Ὡς γνωστὸν ἡ πρώτη σύστασις Πατριάρχου ἐν Μόσχᾳ ἐγένετο τῷ 1589 ὑπὸ τοῦ μεγαλοπράγμονος Πατριάρχου Ἱερεμίου Β', ἀλλ' ὑπὸ διαφόρους τῶν σημερινῶν συνθήκας. Ἐως τότε ἡ ρωσ. ἐκκλησία ἐξηρτάτο ἀπὸ τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου, ὡς μία τῶν πολλῶν μητροπόλεων καὶ διωκεῖτο ἐντεῦθεν. Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ πρᾶγμα αὐτὸ εἶχε πολλὰς δυσκολίας. Εἶχον παρέλθει 130 ἔτη καὶ μητροπολίται πολλοὶ ὑπὸ τῆς ἐνδημούσης συνόδου διορισθέντες δὲν εἶχον κανονικῶς ἀναγνωρισθῆ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου, ποικίλαι δὲ αἰρέσεις ἐτάρασσον τὸ χριστιανικὸν τῆς Ρωσσίας πλήρωμα. «Ὁ συνεχισμὸς τοιαύτης καταστάσεως ἠδύνατο νὰ καταντήσῃ ἐπικίνδυνος», γράφει Ρῶσσος συγγραφεὺς τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας (μετάφρασις Θ. Βαλλιάνου, Ἀθῆναι 1851, σ. 140). Ἡ παραδοχὴ ἦτο μικρὰ καὶ ἀνταπόδοσις πρὸς τὸν προστάτην τῆς Ὁρθοδοξίας Ἰσάρον Θεόδωρον, ὅστις ὑπέβαλεν τὴν παράκλησιν πρὸς τὸν Ἱερεμίαν ἀποδημοῦντα ἐν Μόσχᾳ περὶ ἀναγνωρίσεως τοῦ Μόσχας Ἰωβ ὡς Πατριάρχου. Ὁ δεινοπαθῶν Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν ἀνάγκην τῆς ἀμέσου ὑλικῆς καὶ ἠθικῆς ἀντιλήψεως τοῦ ρώσσου αὐτοκράτορος, ἵνα κατορθώσῃ νὰ σώσῃ τὴν ἐκκλησίαν ἐκ τῶν διωγμῶν, οὓς σκληρότερον ἐσυνέχισεν ὁ διάδοχος τοῦ Σελῆμ Β' καὶ υἱὸς αὐτοῦ Μουράτ ὁ Γ'. Οὗτος διέταξεν ἀμέσως πάντες οἱ ναοὶ τῆς Πόλεως νὰ μεταβληθῶσιν εἰς τουρκικὰ τεμένη, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐγένετο ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ κατὰ

τὰς ἐορτὰς τῆς περιτομῆς τοῦ διαδόχου ἐπηκολούθησαν ἀθροαί ἐξωμοσίαι Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν. Οὗτοι ἐν μέσῳ τοῦ βακχεύοντος Τουρκικοῦ ὄγλου ἐν τῷ Ἰπποδρομίῳ, ἵνα φανῶσιν εὐάρεστοι εἰς τὸν παῖνιγγυρίζοντα μονάσχη, ὕψωνον τὸν δάκτυλον καὶ ὑπέκλυτον εἰς πρᾶξιν ἀτιμωτικὴν, ἀνταλλάσσοντες ἀντὶ προσκαίρου κέρδους καὶ δόξης τὰ αἰώνια ἀγαθὰ. Ἐν μόνῃ τῇ Κων)πόλει κατὰ τὰς 50 ἡμέρας τῶν ἐορτῶν περιετμήθησαν 6000 χριστιανοί! Ὅποια κατάπτωσις! Αὐτὰ ἠνάγκαζον τὸν Ἱερομίαν νὰ κάμῃ τὴν γενναίαν χειρονομίαν καὶ τὴν ἱερὰν τετρακτῆν τῶν πατριαρχῶν, οἵτινες κατὰ τὸν τύπον τῶν τεσσάρων Ἐὐαγγελιστῶν, εἶναι οἱ τέσσαρες ἀρραγεῖς τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας στῦλοι, νὰ μεταβάλῃ εἰς πεντάδα (νῦν δὲ κινδυνεύει νὰ φθάσωμεν τὴν δεκάδα). Τὰ περαιτέρω τῆς ὑποθέσεως ταύτης δύναται νὰ παρακολωθῆσῃ τις παρὰ Ζαμπελίῳ ἐν τῷ I' τόμῳ τῆς Πανδώρας τοῦ 1860 καὶ παρὰ τῷ ὑποκόμητι Εὐγενίῳ Melchoir de Vogué ἐν *Revue des deux mondes* τόμ. 32, σ. 5—36 (1879): «*De Bygance à Moscou. Les voyages d' un Patriarche*». Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον τῆς Ρωσσίας κατήργησεν ὁ Μέγ. Πέτρος (1700) καὶ μέχρι ἐσχάτων ἡ ἐκκλησία διηυθύνετο ὑπὸ τῆς «Διοικούσης Συνόδου», ὃν τύπον παρέλαβε καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τοῦ Οἴκου. Πατριαρχείου, ὅπως καὶ τῶν ἄλλων βαλκανικῶν κρατῶν αἱ ἐκκλησίαι, ἔτι καὶ αὐτὸ τὸ Οἴκ. Πατριαρχεῖον ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν »Γεν. κανονισμῶν«. Ἐπιμείνωμεν μικρὸν εἰς τὸ συνοδικὸν τοῦτο σύστημα, ὃπερ ἀποτελεῖ τὴν διοικητικὴν μορφήν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν νεωτέρῳ χρόνων, ἄγνωστον ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ, καὶ εἶναι ἀνελεύθερος θεσμὸς εἰς τὴν ἐκλαίκευσιν αὐτῆς τείνων. Δυστυχῶς καὶ ἐν Ἀθῶνι, ὅπου διεσώθη ἐν ἰσχύϊ ἡ Ἀθηναίων πολιτεία τοῦ Ἀριστοτέλους, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος, ἐπέδρασε τὸ σύστημα τοῦτο καὶ συνέστη ἡ «Ἱερὰ κοινότης» ἐν Καρναῖς ὡς διαρκῆς διοικητικὴ ἀρχή. Αὕτη παρέλυσε τὸν τύπον καὶ ἐχαλάρωσε τοὺς αὐστηροὺς μοναχικοὺς θεσμοὺς τῆς πειθαρχίας.

Ὡς γνωστὸν ὁ Μέγ. Πέτρος ἐκπαιδευθεὶς καὶ ἀναμορφωθείς ἐν τῇ Δύσει ἐπηρεάσθη μεγάλως ἐκ τοῦ προστεταντισμοῦ. Ἡ ἰδρυθῆῖσα ὑπ' αὐτοῦ Σύνοδος ἐπισκόπων, παρ' οἷς συμπαρήδρευον καὶ ἀπλοῖ ἱερεῖς, (δικασταὶ τῶν ἐπισκόπων!), ἐγκρύπτει τάσεις πρεσβυτεριανὰς καὶ προσπελάζει πρὸς τὸν Λουθηρανισμόν. Παρ' ὅλον ὅπου οὗτος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς μεταρρυθμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων διώρισε ἱεράρχην διαπρηπῆ, τὸν Θεοφάνην Προκόποβιτς (ὁ Φαρμακίδης τῆς Ρωσ. Ἐκκλησίας), ἐν τούτοις ἐπεβάλλοντο οἱ ἑτερόδοξοι ὄργανοι. Ὅταν ἐδημοσιεύθη τὸ νέον *Statutum canonicum* τῆς Ἐκκλησίας (βαναρικὸν κατὰ τὸν Pichler consistorium) ἀνεστατώθησαν οἱ φα-

ναϊκότερον ὁπαδοὶ τῶν πατριῶν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ σχίσμα τῶν Ρωσσο-
κολνίκων. Ὁ Τσάρος ἀντικαθίστα σχεδὸν τὴν καταλυθεῖσαν πατρι-
αρχικὴν ἐξουσίαν. *Ἡ ἐκκλησία κατήντησε κρατικὴ καὶ τὸ κυριώτερον*
προνόμιον τοῦ θρόνου ἦτο ὁ διορισμὸς τῶν ἐπισκόπων.

Ὁ βίος τῆς Ρωσσο. Ἐκκλησίας ὑπῆρξε περιπετειώδης, διότι ἡ ἐκ-
κλησιαστ. ὁργάνωσις ἔτεινεν ἀεὶ νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὴν πολιτ. ὁρ-
γάωσιν, ἐφ' ὅσον τὰ ἴδια τῶν δύο ἐξουσιῶν παρ' ἡμῖν συγγέονται.
Εἶναι τὰ δύο ταῦτα ἀδιάσπαστα, σύμφωνα πρὸς τὴν ἐθνικὴν μορφήν
τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, αἵτινες ὡς ἐκ τούτου εἰσι μᾶλλον ἐκτε-
θειμένοι εἰς τὴν ἐπιρροὴν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας, μᾶλλον ὑποκείμε-
ναι εἰς τὸν ἀντίκτυπον τῶν κρατικῶν καὶ κοινωνικῶν μεταβολῶν, ὅ-
περ δὲν παρατηρεῖται εἰς τὴν Δυτικὴν ἐκκλησίαν. Εἰς τὴν διοίκησιν
συμβαδίζουσι πρὸς τὰς κρατικὰς μεταβολάς, καὶ ἡ ἐλευθερία αὐτῶν
σταθμίζεται καὶ εἶναι ἰσοστάσιος πρὸς τὰς πολιτικὰς ἐλευθερίας. Οὕ-
τως ἡ αὐτὸτέλεια καὶ ἡ θεοκρατικὴ ἐξουσία τῆς ἐκκλησίας, ἀντὶ νὰ
ἐπηρεάσῃ τὴν διαμόρφωσιν τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας καὶ νὰ διέπῃ τὰς
κοινωνικὰς ἀλλοιώσεις συμπνίγεται καὶ ὑποτάσσεται εἰς αὐτάς. Μάτην
ἐπικαλούμεθα καθ' ἑκάστην διὰ τοῦ «ἐλθέτω ἡ βασιλεία σου» τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὡς ἐνετείλατο ἡμῖν ὁ Σωτὴρ «ζητεῖτε πρῶτον τὴν
βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ καὶ ταῦτα πάντα προ-
στεθήσεται ἡμῖν» (Ματθ. στ', 33). Δὲν ἀφήνει ἡμᾶς ν' ἀνακύψωμεν
ἢ κοσμοκρατορία τῶν ἀνθρώπων, ἢ κρατικὴ ἐξουσία. *Ἡ κατάστασις ἐν*
Ρωσσίᾳ ἦτο πολὺ διάφορος ἐφ' ὅσον ἡ ἐκκλησία ὑπετάσσεται εἰς τὸν Οἰ-
κουμενικὸν Πατριάρχην. Εἶχε τοιαύτην ἰσχύν οὗτος, ὥστε πολλάκις ἐστελ-
λε καὶ Ἕλληνας μητροπολίτας, ὡς εἰς ἰδίαν ἐπαρχίαν, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ
θεοῦ ἐπεσκίαζε τὸν ρωσσο. λαόν. Τότε ἐξεχριστιανίσθη ἡ ἀπέραντος καὶ
ὑπὸ ποικίλων ἐθνῶν οἰκουμένη ἐκείνη χώρα. Τότε ἐκτίσθησαν πόλεις
καὶ ἐξημερώθη αὕτη διὰ τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἀπετέλε-
σε τὸ μεγαλύτερον καὶ ἰσχυρότερον ἐν τῷ κόσμῳ κράτος, ἀπέκρουσε
πολλὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ἀπηλλάγη ἀπᾶξ
διαπαντός τοῦ ταταρικοῦ ζυγοῦ, ἐπεξετάθη δὲ μέχρι τῆς Βαλτικῆς
θαλάσσης, καὶ αὐτὴ ἡ Πολωνία περιλαμβάνετο εἰς τὴν ρωσσο. ἐπι-
κράτειαν. Τότε Συμεὼν ὁ Ὑπερήφανος (1340—1353) πρῶτος ἔλαβε
τὸν τίτλον τοῦ «μεγάλου ἡγεμόνος πασῶν τῶν Ρωσσοῶν». Ἡ ἐπιρροὴ
τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Μ. Πέτρου περίοδον ἦτο μεγίστη
ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων, καὶ ἡ εὐλάβεια αὐτῶν πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτῶν ἐκλε-
γομένους καὶ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐπικυρουμένους μητροπολίτας ἀπε-
ριόριστος. Οὗτοι μετέδωκαν τὴν εὐλάβειαν καὶ πρὸς τὸν Μογγόλον
Χάν, ὥστε νὰ διατηρήσῃ ἀνέπαφα τὰ προνόμια τῆς ἱεραρχίας. Ρωσσοὶ
καὶ Τάταροι διημιλλῶντο εἰς τὴν ἐξύψωσιν τοῦ γοήτρου τοῦ κλήρου,

καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἐχρησίμευον ὡς διαιτηταὶ μεταξὺ τῶν κνιάζων καὶ ὡς συνήγοροι εἰς τὸν κατακτητήν. Ἡ ἐξουσία τοῦ μητροπολίτου, ὅστις ἦτο εἰς, ἐξετείνετο πέραν τῆς τῶν πριγκήπων, οἵτινες ἦσαν πολλοί. «*Πράγματι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἐνότης ἐν Ρωσσίᾳ τῇ ἐποχῇ ἐκείνῃ παρεσκεύασε τὴν πολιτικὴν ἐνότητα, οἱ δὲ ῥωσσοὶ μητροπολίται δύναται τὰ καταχθῶσι μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν τῆς Ρωσσίας*», γράφει ὁ Α. Μελίδης εἰς περισπούδαστον πραγματείαν (Ἐκκλ. Ἀληθ. ΛΖ', 1917, σ. 45). Ἀφ' οὔτου ὁ μητροπολίτης Μόσχας ἀντετάχθη σθεναρῶς χάριν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐκκλησίας πρὸς Ἰβάν τὸν Τρομερὸν καὶ ἐθυσιάσθη ὑπὲρ αὐτῆς, ὁ μητροπολίτης ἐθεωρεῖτο ὑπέρτατος ἀρχηγὸς τῆς ῥωσικῆς ἐκκλησίας, καὶ ἀπέβη πρόσωπον σημαντικώτερον καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος. Ἦτο ὄντως πατριάρχης πρὶν-ἢ δώση τὸν τίτλον τοῦτον ὁ Ἱερεμίας. Ἀλλ' ὁ τίτλος δὲν παρῴσχεν εἰς αὐτὸν μετὰ τῆς λαμπρότητος καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ἀνεξαρτησίας. Ἡ χειραφέτησις ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀφῆκεν αὐτὸν ἐκτεθειμένον εἰς πᾶσαν πολιτικὴν ἐπέμβασιν, ἕως οὔτου κατέστησαν αὐτὸν ὑπαχίριον τοῦ αὐτοκράτορος, ὅστις καὶ εὐρὼν εὐκαιρίαν κατήργησεν ἐν τέλει τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα, πλέον τοῦ ἐνὸς αἰῶνος διαρκέσαν (1589—1700)· καὶ ὁμως ὁ πατριάρχης ὑπῆρξεν ὁ ἐγγχειρίσας τὴν ἀρχὴν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Ρωμανῶν.

Εἰς ἀνταπόδοσιν δὲ ὁ Μ. Πέτρος ἐγένετο ὁ πατριοίας τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου. Πολλάκις ὁμως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐνοστάλησαν τὴν ἐπαναφορὰν, ἀλλ' ἡ ζωντανὴ μορφή τοῦ ἀδαμάστου ἐκείνου Πατριαρχου Νίκωνος ἀπέτρεπεν εἰς τοιαύτην ἀπόπειραν πάντα αὐτοκράτορα. Ἡ ἀντικατάστασις ὁμως τοῦ πατριαρχ. θεσμοῦ ἐγένετο κατὰ τὸν χειρότερον τρόπον. Ὁ Πέτρος Ἀλεξιάδης (ὅπως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐκαλεῖτο) ἦτο ὁ Λούθηρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ δὲ ἀρὰ κυρίως ἔβλαψε ὄχι αὐτόν, ἀλλὰ τὴν ὀρθοδοξίαν, μεταδοθεῖσα ὡς μίασμα ἔπειτα εἰς ὅλα τὰ ἐλευθερούμενα κράτη. Μαθητῆς οὗτος τῶν προτεσταντῶν μετέδωκε τὸ πνεῦμα τῆς μεταρρυθμίσεως εἰς τὴν διατύπωσιν τοῦ νόμου, ὅστις ἀπετέλεσε τὸν κώδικα τῆς ῥωσικῆς ἐκκλησίας. Ἀνηγγέλθη τοῦτο δι' ἐκκλησιαστικῆς διατριβῆς ἐπ' εὐκαιρία τοῦ γάμου Πέτρου τοῦ Γ' πρὸς τὴν Γερμανίαν, ὅτι ἡ ῥωσικὴ ἐκκλησία «*ἐγκαθιδρυθεῖσα καὶ ἀποκαθαρθεῖσα παρὰ τοῦ Πέτρου*» στενωδῶς ἀπτεται τοῦ Λουθηρανισμοῦ (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 90). Ἐὰν ἠδύνατο θὰ εἰσῆγεν αὐτόν, ἠρκέσθη ὁμως νὰ ἐμβολιάσῃ τὸ δένδρον τῆς ὀρθοδοξίας ἐν Ρωσσίᾳ, ὅπερ βλέπομεν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν τίνας καρποὺς ἀποδίδει. Ἐκτοτε ἐκεῖ ἡ θρησκεία παρέχει πᾶσαν ἀφορμὴν εἰς ἐπαναστάσεις. Ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἐκκλησ. διοικήσεως πρὸς ἐναρμόνισιν πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξήρχετο πάντοτε μειουμένη ἡ ἐκκλησία, ἐντεῦθεν ἡ διαμαρ-

τύρησις καὶ ἐξέγερσις τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ κινουμένη ὑπὸ φανατικῶν μοναχῶν, ἐντεῦθεν ὁ *μηδενισμός*, ὃν ἐδημιούργησαν πρὸς τῇ ἀπολυταρχίᾳ τοῦ κράτους καὶ ὁ ἔκρυθμος βίος τῶν ταγῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ ἡ παραλυσία τῶν πολυαρίθμων μονῶν. Τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ὁ μητροπολίτης, ὅταν ὡς τοιοῦτος ἐξελέγετο ὁ καλύτερος στυλοβάτης τοῦ ἀπολυταρχικοῦ καθεστῶτος; ἢ οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες ἴσαν οἱ δορυφόροι τῶν τυράννων; Ἡ «ἀγιωτάτη διοικοῦσα σύνοδος» δὲν ἦτο ἀνωτέρα πνευματικὴ ἐξουσία ἐμπνέουσα εἰς τὴν κρατικὴν ἐξουσίαν τὰς ὑψηλὰς εὐαγγελικὰς ἀρχάς, ποδηγετοῦσα τὸν λαὸν πρὸς νομὰς σωτηριώδεις καὶ προλαμβάνουσα τὰς ἀκρότητας, ἦτο *σύμμορφος πρὸς τὴν κυβέρνησιν* καὶ τὴν νεωτερίζουσαν ἀνωτέραν ρωσσ. κοινωνίαν, ἐφ' ὅσον κατὰ τὸν καταστατ. χάρτην αὕτη ἐνήργει οὐχὶ αὐτοβούλως, ἀλλὰ κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος, *ἐπισείοντος διαρκῶς τὸ βέτο διὰ τοῦ παρεδρεύοντος αὐτοκρατικοῦ ἐπιτρόπου*· καὶ ἐνθυμοῦνται ὅσοι ἔζων περὶ τὰς δυσμὰς τῆς τσαρικῆς ἐξουσίας τὸ ἀνάστημα τοῦ Ποπιεδονόστσεφ ἐν τῇ Συνόδῳ· ἦτο παντοδύναμος, ἤγε καὶ ἔφερε αὐτὴν κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τοῦ κυριάρχου. Τὸ κράτος κατ' οὐσίαν ἦτο ὁ ρυθμιστὴς καὶ ἐκανόνιζε τὸ πολίτευμα τῆς ἐκκλησίας ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ βούλησιν, ἂν καὶ ἡ παντοδυναμία αὐτοῦ περιεστέλλετο ἐνίοτε διὰ τῶν ἐθνικῶν τῆς ἐκκλησίας παραδόσεων καὶ τῶν βαθυτάτων θρησκ. ἠθῶν καὶ ἐθίμων τοῦ εὐσεβοῦς ρωσσ. λαοῦ. Εἶναι σημαντικὸν εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, ὅτι ἔχομεν τὴν ὁμολογίαν τοῦ Ποπιεδονόστσεφ, ὅστις ἐν τῇ «Ἐκθέσει αὐτοῦ περὶ τῶν ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν» κατὰ Δεκεμβρ. 1886 μέμφεται τὴν Ἑλλάδα, Σερβίαν καὶ Ρουμανίαν (αἵτινες εἶχον ἐνστερνωσθῆ τὸ συνοδικὸν σύστημα κατὰ πίστην ἐκ τοῦ ρωσικοῦ ἀντιγραφῆν), διότι κατέστησαν τὴν ἐκκλησίαν ὄργανον πολιτικόν, θέσασαι αὐτὴν ὑπὸ τὴν πλήρη ἐξάρτησιν τῶν κυμαινομένων πλειονοψηφιῶν, «τῶν τιτλοφορουμένων ἀντιπροσώπων τῆς λαϊκῆς θελήσεως» ὥστε νὰ πέσῃ αὕτη εἰς τὸ ἔλεος τῶν κομμάτων καὶ νὰ καταστῇ ἔρμαιον τῶν ἰδιωτικῶν συμφερόντων, χωρὶς ἢ ἐλαχίστη νὰ ὑπάρχῃ δι' αὐτὴν ἐλευθερία. Ἄλλ' ὁ μέγας οὗτος πανσλαβιστὴς λέγων ταῦτα ἤθελε νὰ διαπιστώσῃ, ὅτι μόνον ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ ρωσικοῦ τσαρισμοῦ ἠδύνατο νὰ εἶναι ἐλευθέρη ἡ ἐκκλησία! (αὐτ. σ. 96). *Ἐκτοτε τὸ ὄνειρον τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου*, ὅπερ τοσοῦτον πεισμόνως ἐπιδιώκεται σήμερον, ὅποτε διὰ νὰ σωθῆ ἐν Ρωσίᾳ ἡ ἐκκλησία ἐξηναγκάσθη νὰ περιβληθῆ τὴν στολὴν τοῦ κράτους. Αὕτη δὲ τοσοῦτο προσεκολλήθη εἰς τὰ μέλη αὐτῆς, ὥστε, ὡς ἀποφαίνεται ὁ Σολόβιεφ, δὲν εἶναι πλέον κυρία νὰ ἀποβάλλῃ τὸ ἁμαρτωλὸν αὐτὸ ἔνδυμα, ἀλλ' ἤρχισε διὰ τοῦ νέου πατριάρχου νὰ τὸ παρουσιάσῃ εἰς τὰ νεογέννητα τοῦ κομμουνισμοῦ τέκνα, ἐν τοῖς Βαλκανίοις, ἐπιδεικτικῶς! Ἴδου τὸ κα-

τάγμα, όταν τὸ θεῖον ἴδιωμα, γίνηται ἐκκλησία κράτους. Πανταχοῦ ἡ ἐνῶσις ἐκκλησίας καὶ κράτους ἐπέφερε τὴν ἐξάρτησιν καὶ ὑποδούλωσιν τῆς ἐκκλησίας, διότι ἐφόσον καθίσταται στενωτέρα ἢ ἐνωσις, ἡ ἐξάρτησις ἀποβαίνει πληρεστέρα.

Τὰ ἐκκλησιαστικά τῆς Ρωσσίας ἔβαινον κατὰ Ἰσραὴλ ἐν τῇ παρόδῳ τοῦ χρόνου καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπὶ τοῦ συνοδικοῦ καθεστῶτος ἀπώλεσε τὴν αὐτοτέλειαν, ὑπεδουλοῦτο εἰς τὸ κράτος καὶ τὸ χεῖριστον, ὅτι ἐγένετο ἐθνικὴ, ὄργανον τυφλὸν τῆς Πανσλαβιστικῆς Ἐταιρείας. Ἐκραγείσης τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 ἐν Ἑλλάδι ἡ Ρωσσία ἐτήρησε παθητικὴν στάσιν. Ὅτε δὲ ἐπέισθη ὅτι ὁ ἀγὼν ἐκραταιοῦτο καὶ ἡ Ἀγγλία ἕως τοῦ 1823 βυσοδομοῦσα, ἐθριάμβευε ἤρχισε κινουμένη ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς. Θέλουσα ν' ἀναγκασθῇ τὰ πράγματα προτείνει εἰς τὰς Μεγ. Δυνάμεις σχέδιον ὀργανώσεως τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀπελευθερουμένων ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἤτοι νὰ διαιρεθῶσιν εἰς τρεῖς ἡγεμονίας, ὧν ἀντιπρόσωπος παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἤθελεν εἶσθαι ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης (βλ. Ἑλληνισμὸς ἢ Ρωσσιζμὸς Ἀθῆναι 1854, σ. 2.) Εἶχεν ἐφαρμοσθῆ τὸ σχέδιον εἰς τὰς «Ἠνωμένας ἡγεμονίας» τῆς Μολδοβλαχίας καὶ ἀποδώσει ἀγλαοὺς καρποὺς εἰς τὴν βουλιμῶσαν ρωσικὴν πολιτικὴν· οἱ βαλκαν. λαοὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἀποτελῶσιν ἐνότητα, διότι διηρημένοι ὄντες καὶ ἐρίζοντες ἔδιδον ἀφορμὴν πρὸς ἐπεμβάσεις. Τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον κατὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Μεγ. Πέτρου ἔπρεπε ἐν ὅλῃ τῇ ἰσχύϊ καὶ μεγαλοπρεπείᾳ, καὶ οὐχὶ ἐξησθενημένον καὶ ἐξηυτελισμένον, νὰ περιέλθῃ εἰς τὴν Ρωσσίαν, ὅπως καὶ ἡ Κων)πολις νὰ γένηται ἡ πρωτεύουσα. Καὶ νῦν ἐξηγεῖται διατὶ ἡ ρωσσ. διπλωματία κατεπολέμει τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας, ὁ δὲ Φαρμακίδης κατηγορεῖ τὸν Οἰκονόμον ὡς ἀπεμπολημένον, διότι ἐφρόντιζε διὰ τὴν διατήρησιν καλῶν σχέσεων μετὰ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας (1). Τούτου δὲ μὴ ἐπιτευχθέντος τότε ὁ Ποπιεδονόστσεφ, ὁ πανίσχυρος βασιλικὸς ἐπίτροπος ἐν τῇ ρωσσ. συνόδῳ, ἐπεδίωκε τὴν πρόσάρτησιν τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν τῶν Βαλκανίων εἰς τὴν ρωσσ. ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ πανρλαυβιστὴς καὶ φιλολογικώτατος ἀρχιμ. Πορφύριος Οὐσπένσκης, ὅστις διὰ τῆς δεκατόμου «Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς» διήνοιξε νέους ὁρίζοντας εἰς τὴν ρωσσ. πολιτικὴν κατάκτησιν τῆς Ἀνατολῆς. Τὸ 1840 δι' ὑπομνήματος πρὸς Νικόλαον Α' ὑπεδείκνυεν, ὅτι ἔπρεπε νὰ περιέλθωσιν «εἰς τὴν ἁγίαν καὶ ἱερὰν Ρωσσίαν» οἱ πατριαρχικοὶ θρόνοι Ἱερουσαλήμ, Ἀντιοχείας καὶ Ἀλεξανδρείας καὶ ἔπειτα τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον· διότι δὲν δὴ ἦτο ἄνεκτὸν παρὰ τῷ ρωσσ. λαῷ, ὅστις περιβάλλει δι' ἄκρου σεβασμοῦ τὸ κέντρον

(1) Βλ. Ζ. Μαυρετ, Das griechische Volk, II, 1885, σ. 156—157.

τῆς Ὁρθοδοξίας, βίαιος τρόπος. Καὶ ὁ Νικόλαος ἀπέρριψε τὴν πρότασιν ὡς ἀπότομον ἔγχειρημα, καὶ ἐνεκαινίασε τὸ προνομακὸν ζήτημα, ὅπερ ἐπὶ ὄθειάν διαρκῶς ἀνανεούμενον ἐξησθένει μὲν τὸ Πατριαρχεῖον, ἀλλ' ἐδίδου ἀφορμὰς εἰς ρωσικὰς ἐπεμβάσεις καὶ ἐκδουλεύσεις εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ὁ Αὐτοκράτωρ οὗτος ἦτο πανορθόδοξος, φωτισμένος τὸν νοῦν διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας· διὸ καὶ ἠρκέσθη τότε νὰ ὑπαγάγῃ τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολήν ὑπὸ τὴν προστασίαν του καὶ τὴν ἠθικὴν ἐξάρτησιν, ἀκολουθήσας τὴν πατροπαράδοτον πολιτικὴν τῆς Μεγ. Αἰκατερίνης (1). Μετὰ τὸν Κορμαϊκὸν πόλεμον ὁ Μελιτουπόλεως Κύριλλος, μεγάλως ἐπιβαλλόμενος εἰς τοὺς πανσλαβ. κύκλους, ὑποβάλλει διάγραμμα καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τίθησιν εἰς ἐνεργεῖαν. Ὁ ἄγων οὗτος κατέληξεν εἰς πλήρη ἐπιτυχίαν ὡς πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον Ἀντιρρείας, ὅπερ ὑπέκλυεν εἰς τὴν ρωσ. ἐπιρροήν. Καὶ εἰς τὸ πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων κατωρθώθη καὶ νὰ ἀνέρχονται σποραδικῶς ρωσσοφρονες πατριάρχαι (Κύριλλος, Νικόδημος) καὶ νὰ ὑποκινηθῶνται ἐκάστοτε τὸ ἰθαγενὲς στοιχεῖον τῶν Ἀράβων εἰς ἐπανάστασιν. Ἀλλ' ὁ δεινὸς τοῦ σχεδίου τούτου ἐκτελεστής εἶναι ὁ περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δράσας πρὸς ἐκσλαυισμόν τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου, ὁ περιβόητος Ἰγνάτιεφ, πρεσβευτὴς ἐν Κηπόλει (ἀπὸ τοῦ 1864) ἔχων συνάντιλήπτορα τὸν εἰρημένον Ποπιεδονόστσεφ, ὅστις καὶ διεδέξατο αὐτὸν ἐν τῇ ἱερᾷ Συνόδῳ. Ἔργον αὐτοῦ εἶναι τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα, ἡ ἐπανάστασις Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, μεθ' ἣν ἀπεσπάσθη τῷ 1876 ἡ Σερβία μετὰ τοῦ Μαυροβουνίου· Αἰ σφαγαὶ τῶν Βουλγάρων ἐν Βατὰκ τῷ 1876 προκάλεσαν τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον, οὗ καρπὸς ἡ Ἰγνάτιεφ συνθήκη τοῦ ἁγίου Στεφάνου. Τὸ πραγματικόν αὐτοῦ, δι' οὗ ἡ Ρωσσία, ἀφοῦ ἀπεγύμνου τῶν πέριξ μεγάλων περιφέρειῶν τὸ Πατριαρχεῖον, ἐπολιόρκει αὐτό, ἀνέτρεψεν ἐν τῷ Βερολινεῖῳ συνεδρίῳ ἡ ἔγκαιρος ἀντίδρασις τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἠκολούθησε τὸ τῆς ἀνατ. Ρωμυλίας τοῦ 1885 ὑπὸ τὰς εὐλογίας τῶρα τῆς εἰρημένης Δυνάμεως ἐπιλαθομένης τοῦ δόγματος τῆς ἀκραιότητος τῆς Τουρκίας, ὑπερ διεκινδύνευσε τὴν ἑλλ. ἐπανάστασιν, καὶ χρησιμεύει ἔκτοτε ὡς Ἀχίλλειος πτέρνα. Τὸν τεῦθεν ἄρχεται ἐφαρμοζομένη ἡ Μεγάλῃ ἰδέα καὶ ὁ λυσσώδης ἄγων τῶν Βουλγάρων πρὸς σφετερισμὸν τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης. Τὸ σύνθημα εἶναι ὁ ἐθνικὸς αὐ-

(1) Περὶ τοῦ εἶδους τῆς προστασίας παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς λίαν διαφωτιστικὸν, ἀλλὰ στεροῦμενον κρίσεως βιβλίον τοῦ Δημ. Ἀναστασοπούλου: «Πανσλαυσταί, οἱ μεγάλοι ἐχθροὶ τοῦ γένους», Ἀθῆναι 1906, σ. 94; «Λυσσώδης πόλεμος τῶν πανσλαβιστῶν κατὰ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου». Βλ. καὶ Μελ. Μεταξάκη μητροπ. Κιτίου, «Τὸ Ἅγιον Ὄρος καὶ ἡ Ρωσ. πολιτικὴ εἰς τοὺς Ἀγ. Τόπους». Ἀθῆναι 1914.

τῶν ὕμνος ἀρχόμενος οὕτως: Ἄρα, ἄρα, Τσαρεγράντε νάς! (Ἐμπρός, ἔμπρός, ἡ Κωνσταντινούπολις ἰδική μας). Ὁ πανσλαβισμός, εἶναι δαιμόνιος νοῦς, ἄλλοτε μετεχειρίζετο ὡς τῆφλά ὄργανα τὰ ἀριστερὰ ὄπλα, τοὺς Μηδενιστάς, ὅπως νῦν τοὺς κομμουνιστάς, πρὸς κατακτήσεις ὑπερσφίους. Αἱ δύο τέως ἀντίθετοι δυνάμεις ἀφομοιοῦνται πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑπὸ Βουλγάρων κατακτήσεως ἑλλην. ἐπαρχιῶν (βλ. Ἀναστασόπουλον ἐν θ' ἄνωτ. 124). Μετριοπαθέστερος ἐφάνη ὁ διάδοχος τοῦ Ἰγνάτιεφ, ὁ Ζηνόβιεφ. «Εἶναι ἡ ἑπαλις ἀφ' ἧς πολεμεῖ ἡ Πύλη τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον, εἶναι ὁ μύστης τῆς διὰ τῆς σιγῆς διπλωματικῆς μεθόδου εἰς κάθε κατὰ τοῦ Πατριαρχείου ἐν Μακεδονία ἐκρηξίν τῆς βουλγαρ. ἐξαρχίας... εἰς κάθε της δολοφονικὸν κατόρθωμα. Εἶναι ὁ ἐφαρμοστής τῶν ἀποφάσεων τοῦ Παλαιστινείου θρέμματος τοῦ Οὐσπένσκη καὶ τοῦ Κυρίλλου ἐκείνου, ἧς ὡς διὰ σιδηροῦ κρῖκου ἡ λύσσα ἀπὸ τοῦ Σινᾶ μέχρι τοῦ Ἰορδάνου καὶ μέχρι τῆς Δαμασκοῦ καὶ μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ μέχρι τοῦ Ἀγ. Ὅρους περιβάλλει ὅλην τὴν ἑλλην. Ἀνατολὴν ἕως διὰ τὴν πνίξη ἀπ' ἄκρου ἕως ἄκρου» (αὐτ.)

Ἄλλ' ἕτερος ἐχθρὸς γηγενῆς πλέον καὶ συμφυῆς, κατοικῶν ἐν τοῖς σπλάγγνοις ἡμῶν δῶρον προσφιλὲς τοῦ Βορρά καὶ τοῦτο πρὸς διηγετικὴν ἐσωτερικὸν ἀγῶνα καὶ παράλυσιν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι τὸ αὐτοκέφαλον μὲ τὸ περίφημον καὶ πρωτάκουστον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἱστορικὸν συνοδικὸν σύστημα. Δὲν ἀνασύρω τὴν πτυχήν τῶν συμβαινόντων εἰς τὰς ρωσσοθρέπτους βαλκ. ἐκκλησίας. Δὲν θέλω νὰ ἀναφερθῶ εἰς τὰ ἐσχάτως παρ' ἡμῖν συμβάντα, τὰ ἐξουθενώσαντα τὴν ἑλληνικὴν ἱεραρχίαν καὶ ἐξευτελίσαντα τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὰ ὄμματα τοῦ λαοῦ, ἀνοίγω μίαν σελίδα τῆς γείτονος ρουμανικῆς ἐκκλησίας, ἧτις ἐπεδείξατο ἀπροσδόκητον σθένος κατὰ τῶν αὐθαιρεσιῶν τῶν κοσμικῶν, παράδειγμα ἀξιωματικόν. Εἰς τὴν Γερουσίαν τῷ 1893 εἰσήγετο ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας νομοσχέδιον «περὶ μεταρρυθμίσεως τοῦ ὀρθοδόξου κλήρου» ὅπερ ἔτεινεν εἰς τὴν ἐκλαίκευσιν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλ' εὗρεν ἀντιμέτωπον τὸν μητροπολίτην Μολδαβίας Ἰωσήφ Νανιέσκου, ὅστις διὰ σθεναρᾶς φωνῆς ἐβροντοφώνησεν ἀξιωματικῶς: «*Ἡ ἡμετέρα ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία δὲν ἐπιδέχεται μεταρρυθμίσεις, διότι αὕτη ἐστὶν ἰδρυμα θεῖον καὶ αἰώνιον ἔχον ὡς βάσιν καὶ θεμέλιον τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὸ ἱερόν εὐαγγέλιον*». (Λόγος ἀπαγγελθεὶς... ἐν ταῖς συνεδριάσεσι τῆς ρουμ. γερουσίας... μετάφρ. ἐκ τοῦ Ρωμμουνικοῦ, Ἀθήναι 1894, σ. 19) «διωργανώθη διὰ τῶν ἱερῶν κανόνων, οὓς αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι σύνοδοι ἐθέσπισαν, αἵτινες ἀπετελοῦντο ἐξ ἁγίων πατέρων συναθροισθέντων ἐκ πάντων τῶν μερῶν τοῦ χριστιαν. κόσμου, ἀπὸ ἀνατολῶν μέχρι δυομῶν, ἀπὸ τοῦ βορρά μέχρι τῆς μεσημβρίας...

Πεπροικισμένοι διὰ πάντος εἶδους ἐπιστήμης, θεολογίας τε καὶ φιλοσοφίας, ἱστορίας τε καὶ ἰατρικῆς, μαθηματικῆς καὶ ἄλλων ἐπιστημῶν... *Ἐγένοντο ὑπὸ ἐμβριθῶν μαθηματικῶν λογισμοὶ περὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα καὶ ὑπ' ἐκείνων τῶν ἁγίων πατέρων ὠρίσθησαν οἱ περὶ τοῦ ἡμερολογίου κανόνες, οὓς ἀκολουθεῖ ἡ ἡμετέρα ὁρθόδοξος ἐκκλησία»* σ. 23—4 καὶ ἐπαγόμενος τὰ ἱερὰ κείμενα ἐπιλέγει: *«ἱεροὶ κανόνες ἐκφράζοντες ἀπολύτους ἀληθείας καὶ οὐχὶ σχετικὰς, ἅς εὐρίσκομεν καὶ ἐν ταῖς ἐπιστήμας»*. καὶ καταλήγει: *«Ἡ διοίκησις τοῦ κλήρου ἀνετέθη τοῖς ἐπισκόποις ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων νὰ διαχειρίζονται οὗτοι καὶ τὴν ὑλικὴν περιουσίαν τῆς ἐκκλησίας»* σ. 35) καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλλάδι παρεδώκαμεν τὴν περιουσίαν εἰς τὸ κράτος, τὰ πλούσια τοῦ ἁγίου Ὄρους μετόχια καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ μοναχοὺς διὰ νὰ περιφέρονται ρακένδυτοι!

Καὶ ἐν μὲν τῇ Ρουμανίᾳ ἀντιπροσωπεύεται εἰς τὸ κοινοβούλιον ἡ ἐκκλησία καὶ ἀκούεται ἡ φωνὴ αὐτῆς, παρ' ἡμῖν τὰ πράγματα ἔφθασαν εἰς τὸ μὴ περαιτέρω, ψηφίζονται ὀλέθριοι ἐκκλησιαστικοὶ νόμοι καὶ δημεύονται αἱ μοναστηριακαὶ γαῖαι ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς (βλ. ὑπόμνημα Εἰρηναίου Σάμου πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, Ἀθήνας 1946 καὶ τὰ τελευταῖα τεύχη τῆς «Ἐκκλησίας»).

Εἰς τὸ βιβλιάριον τοῦτο, μὲ τὸ ὁποῖον ἠσχολήθη ὁ «Προσφυγ-Κόσμος» θὰ ἐπανέλθωμεν ὅσον ἀφορᾷ τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον.

ΜΙΑ ΠΑΡΕΝΘΕΣΙΣ

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΜΕΛΕΤΙΟΥ ΜΕΤΑΞΑΚΗ

ΕΠΙΒΑΛΛΟΜΕΝΗ ΑΝΤΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Εἰς τὸ προηγουμένον φύλλον πικροχόλως καθάπτεται μου ὁ ἀξιόλογος βουλευτὴς κ. Α. Ἰασονίδης, ἐπὶ «Κατακρεουργήσει τῆς ἀληθείας» εἰς τὰ περὶ Μελετίου, προτάσεων καὶ ρητῶν ἀρχαίων ἠκρωτηριασμένον καὶ ἐξηλωμένον. Εἶναι τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους πρὸς τὸν διδάσκαλόν του λεγθέν: *«Δυοῖν ὄντοι φίλοι ὄσιον προτιμᾶν τὴν ἀλήθειαν. Φίλος μὲν Πλάτων, φίλος Σωκράτης, ἀλλὰ φιλιότερὴ ἡ ἀλήθεια»*. Ἐπειδὴ δὲ εἰμι εἰς ὑπερβολὴν λάτρες τῆς ἀληθείας, ἥτις εἶναι ἡ ψυχὴ τῆς ἱστορίας, εὐχαρίστως θὰ ἐδεχόμην τὸν ἔλεγχον καὶ δὴ παρὰ κληρικόφρονος· διότι γλυκύτερα τραύματα φίλων ἢ φιλήματα ἐχθρῶν» ἀλλὰ λυποῦμαι, διότι δὲν ἔχει οὕτως τὸ πρᾶγμα καὶ τὸ καθῆκον μὲ ἀναγκάζει ν' ἀντεπεξέρχωμαι κατὰ πατρός τοῦ ἔθνους συμπολίτου μάλιστα τοῦ ἁγίου πατρὸς τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Λαυριώτου. Γλυκειαν ἀνάμνησιν θὰ διασώζωσι πάντοτε οἱ Λαυριῶται διὰ

τὸν αὐγκλητικὸν λόγον τοῦ κ. Ἰασονίδου, ὃν ἐξεφώνησε τῷ 1925 ὡς προσκυνήτης ἔλθων εἰς Λαύραν. Κατὰ πόσιν δὲ ἐγὼ λαμβάνω ὑπ' ὄψιν «πρόσωπον ἀνθρώπου» προκειμένου νὰ εἰπω ἀληθείας γνωρίζει τοῦτο, εἶπερ τις καὶ ἄλλος ὁ κ. Ἰασενίδης. Ἦκουσα τὸν «Ἱστορικὸν λόγον» μου ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Βατοπεδίου τῷ 1931, ὅστις ἠγάγκασε τὸν συγχωρημένον Βενιζέλον νὰ τιναχθῇ ἀπὸ τὴν θέσιν του καὶ νὰ λύσῃ τὸν δεσμόν τῆς γλώσσης. Δὲν ἔβλεπον τότε ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ τὸν Βενιζέλον, παρὰ τῶν ὁπαδῶν τοῦ ὁποίου ἐσύρθη ἐπὶ 2 ἔτη εἰς τὰς φυλακὰς ἕως βασιλόφρων καὶ προγονόπληκτες, ἔβλεπον τὸν ἐπίσημον κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος, ἔλθόντα εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ στερεώσῃ τὸ κλονιζόμενον ἔδαφος, ἔβλεπον τὸν διάδοχον τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων—ἢ ἀπάντησίς του ἀπέδειξεν, ὅτι εἶχε τὴν ἐπίγνωσιν ταύτην—καὶ ὄντως τὸ προσκύνημά του τοῦτο τὸ ἠυλόγησεν ὁ Θεός, εἶχεν ὡραία ἀποτελέσματα διὰ τὸν Ἅθω. Δι' ἐμὲ ὅμως εἶχεν οὐχὶ καλὰ ἐπακόλουθα ὁ λόγος μου—ἐγενόμην ὁ στόχος τῶν ὀρθοδόξων βασιλόφρονων, οἵτινες χυδαιότατα μὲ ἐξύβρισαν. Τὸ ἀπέδωκα εἰς πώρωσιν. Ἐπρεπε τοῦλάχιστον νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἤμην ὁ μόνος Ἕλληνας, ὅστις ἤλεγξα κατὰ πρόσωπον τὸν πολιτικὸν ἄνδρα, ὅστις κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν θυσιάζων τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς φιλίας ἀπεκήρυττε τὴν «μεγάλην ἰδέαν» ὡς προγονοπληξίαν. Ἄλλ' ὡς σταματήσω ἐδῶ, ἀρκοῦσι ταῦτα ὡς προοίμιον. Καὶ τώρα ἴδωμεν τίς ὁ κακοποιῶν τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν. Καὶ πρῶτον περὶ τῆς ὑψώσεως τῆς σημαίας. Ὁμολογῶ, ὅτι γράφων περὶ καταρρέυσεως τοῦ Οἴκου. Θρόνου, ἤθελον νὰ τονίσω, ὅτι ἐν τῶν σφαλμάτων ἦτο καὶ ἡ σημαία, ἀδιάφορον ποῖος ἕψωσεν αὐτήν. Βεβαίως ἡμεῖς οἱ εὐρισκόμενοι ἐδῶ εἰς Ἀθήνας αὐτὸ ἠκούσαμεν ἀφοῦ τὸ τραγικὸν δράμα ἐτελείωσεν ὑπεύθυνον εἰς πάντα ἐθεώρουν τὸν δυστυχεῖν Μεταξάκη. Ἐγὼ ἤκουσα τοῦτο παρὰ τοῦ Μεγ. πρωτοσυγκέλλου Παντελεήμονος Χρυσόχοῦ Λαυριώτου, ὅστις ἦτο τὸ «ἄλτερ ἔγχο» τοῦ πατριάρχου. Πρέπει δὲ νὰ γνωρίζῃ ὁ επικριτὴς μου, ὅτι ἡ ἱστορία τοῦ δράματος ἐκείνου σώζεται μόνον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἀφηγήσεις τῶν ἐφημερίδων. Λοιπὸν διατί δὲν ἐφρόντιζεν ὁ κ. Ἰασονίδης νὰ συγγράψῃ διὰ νὰ μάθωμεν τὴν πραγματικὴν ἀλήθειαν; Τίς πταίει; Ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια» τῶν Πατριαρχείων, ἥτις μόνη θὰ ἠδύνατο νὰ μᾶς διαφωτίσῃ, ἐφιμώθη τότε ὑπὸ τῆς λογοκρισίας, καὶ δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τὸν νέον Πατριάρχην, εἰμὴ ἐπ' ὀλίγον νὰ πανηγυρίσῃ τὸν θρίαμβον τῶν συμμαχικῶν ὀπλων. Δύνασθε νὰ με διαψεύσητε, κ. Ἰασονίδη, ὅτι δὲν ἐξηκολούθει ὁ πανηγυρισμὸς, καὶ ὅτι οἱ Ἕλληνες ὅλοι ἠγούμενου τοῦ Πατριάρχου ἐνεδύθησαν σάκκον καὶ ἔρριψαν τέφραν εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν; Τότε πῶς ἐξηγεῖται ἡ παρου-

σία τῶν ἀμυνιτῶν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα κατὰ τὴν πατριαρχικὴν ἐκλογὴν καὶ οἱ ἄλλοι ἐξ ὀφρενισμοῦ τοῦ ἑλλ. στοιχείου; Κ' ἀφοῦ δὲν εἶχε κλείσει ἡ εἰρήνη, τίς θὰ ἠδύνατο νὰ ἐμποδίσῃ τὰς διαδηλώσεις; Ἐπὶ δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς δράσεως τοῦ παναγιωτάτου, φίλου τοῦ κ. Ἰασονίδου, πρόκειται περὶ τῆς ὑψώσεως τῆς σημαίας, ἣτις κατεβίβασε τὸ γόητρον τοῦ Φαναρίου, ὑψώθη ἢ δὲν ὑψώθη;

Μάλιστα ὑψώθη! Ἐξαιρετικόν, ἂν τοῦτο ἐγένετο κατὰ τὴν ἀναγκήν. Ἰδοὺ τὴν ἀναγινώσκω εἰς τὸ εἰρημένον ἐπίσημον ὄργανον τῶν Πατριαρχείων (ἔτος ΛΗ', 27 Ὀκτ. 1918, σ. 160).

«Προκειμένον περὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαδηλώσεων ἡ Α. Σεβασμιότης (ὁ τοποτηρητὴς Δωρόθεος) ἐδήλωσεν (εἰς τὸν συντάκτην τῆς «Τασφιρ Ἐφκιάρ») ὅτι κατ' ἀρχὴν δὲν ἔλαβον χώραν ἐπρόκειτο δὲ περὶ ἀπλοῦ σημαιοστολισμοῦ, εἰς ὃν προέβησαν ὡς ἀπλοὶ πολῖται οἱ ἐνδιαφερόμενοι ἐπὶ τῇ λήξει τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου».

Ἐσημαιοστολίσθη ἡ Πόλις δι' ἑλληνικῶν βεβαίως σημαίων, ἐσημαιοστολίσθησαν καὶ τὰ κάτω Πατριαρχεῖα, ὡς ἔχω ἀκούσει ἀπὸ στόματος αὐθεντικοῦ μάρτυρος, παρόντος ἐνταῦθα ἀνωτέρου ὑπαλλήλου εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, ἐπάνω δὲ ὁ Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἀθηναγόρας ὑψωσε βυζαντινὴν σημαίαν. *Ἐπιβεβαίωσις τοῦ κ. Χατζοπούλου Α' γραμματέως τοῦ Ε. Μ. Συμβουλίου.*

Ἐγγραφα καὶ ἐπιμὲνω ὅτι ὁ Πατριάρχης Μελετίος ἐξελέγη διὰ τῆς τρομοκρατίας τῶν Ἀμυνιτῶν ὁ κ. Ἰασονίδης ἀρνεῖται, διότι καὶ αὐτὸς ἦτο μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Ἐθν. Ἀμύνης. Τοῦτο μὲ ἱκανοποιεῖ, διότι μαρτυρεῖ μεταμέλειαν. «Ἐξελέγη, γράφει, συμφώνως πρὸς τοὺς Ἐθν. Κανονισμούς». Δυστυχῆς ἀλήθεια πῶς λακπατεῖσαι! Ἐρωτῶ πόσοι ἐκ τῶν μητροπολιτῶν τοῦ πατρ. κλίματος παρευρέθησαν τότε ἐν Κ)πόλει ἢ ἀπέστειλαν τὰ ψηφοδέλτια; 18 μόνον καὶ τούτων πολλοὶ ἐκλήθησαν ἔπειτα ἐναντίον τῶν Κανονισμῶν. Ἐκ τῶν ἀποτελούντων τὴν Σύνοδον, 8 παρητήθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ νῦν ἐπιζῶν ἐνταῦθα μητροπολίτης Τραπεζοῦντος κ. Χρῦσανθος. Οἱ ἄλλοι μητροπολίται τί ἔπραξαν; Συνῆλθον πρὸ τῆς ἐκλογῆς περὶ τοὺς 50 ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ ἐζήτησαν νὰ ἐμποδίσωσιν αὐτήν, διότι ἡ ἀνοδος τοῦ Μελετίου ἐπὶ τοῦ Θρόνου ἐσήμαινε κίνδυνον διὰ τὸν πατριαρχικὸν θεσμόν. Δὲν εἰσηκούσθησαν. Συνῆλθον ἔπειτα ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ διεμαρτυρήθησαν ἐντόνως διὰ τὴν παράνομον ἐκλογὴν καὶ τὴν τελείαν ἀνατροπὴν τῶν «Ἐθν. κανονισμῶν». Ἀπήτησαν νὰ παραιτηθῇ ἀμέσως ὁ νέος Πατριάρχης. Δυστυχῶς δὲν εἰσηκούσθησαν. Ὁ Μελετίος ἀπήντα τότε ἀγερώχως δι' ἀκατανομάστων λιβέλλων κατὰ τῆς συνελθούσης Ἱεραρχίας διὰ τῶν ἐγκαθητόντων του. *«Τὰ ἐν Φαναρίῳ λοιπὸν παρασκήνια ἦτοι ὁ κύκλος ἐκεῖνος τῶν συγγενῶν καὶ φίλων, τὸν δὲ ποῖον σχηματίζουσιν περὶ ἑαυτοὺς οἱ ἐκάστοτε ἐν τῇ Ἱ. Συνόδῳ παρεδρεύοντες μητροπολίται καὶ ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπὸ ἄρ-*

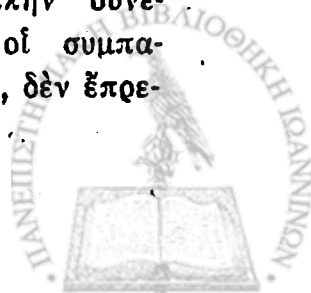
ρήνας και εύτραφείς θηλυκούς (σίκ) ύπαλλήλους, άνεψιούς και άνεψιάς, θείας ζωντοχήρας και εύπαρύφους γεροντοκόρας, ειναι έκείνα τά όποϊκ μεγάλως συμβάλλουσιν εις τήν κχτεύθουσιν τών οκέφεων και ένεργειών τών ίσρχών μχς, δεσμευομένων έκάστοτε δι' ήθικών και ύλικών άρρηκτων δεσμών προς τόν περι αύτους κύκλον....» («Τά άπόκρυφα του Φαναρίου και πραγματικά αίτια τής διαστάσεως τών άποσυνόδων», έν Θ)νίκη Μάϊος 1922, σ. 8).

Ούτω χαρακτηρίζεται όλη ή ίεραρχία του Οίκουμενικου Θρόνου, Αϊδώς Άργεϊοι! ύπό του άναλαβόντος τότε να ύπερασπίση τήν θέσιν «του εύκλεως πατριαρχούντος Οίκουμενικου Πατριάρχου κ. Μιλετίου», ότι ή «έκλογή είναι κανονική και συμφωνοτάτη προς τό έκκλησ. καθεστώς (!)» σ. 3.

Και όμως ούδέποτε σί έν Άθήναις έξεστόμισαν τοιαύτας βωμολοχίας, κατά του Μεταξάκη, καιτοι δια τάς εισαχθείσας ένταύθα καινοτομίας και μεταρρυθμίσεις είχεν έξεγείρει εις άπίστευτον βαθμόν τήν άγανάκτησιν του έλλ. λιου. Δέν νομίζει ό αναγνώστης ότι ή τελευταία φράσις του επικριτου μου, παρουσιάζει αυτόν συνεδριόρον του λιβελλογράφου; ύφου μάλιστα μās παραβάλλει προς όλμην τεταριχευμένων ίχθύων (άλλ' ό πατήρ τής παρομϊώσεως ταύτης είναι γνωστός ως καλογερομάχος). Μεταξύ όμως τών ύθλων του φυλλαδίου εύρίσκομεν και άληθειάς τινάς χρησίμους προς επικύρωσιν τών ειρημέων μου: «Οί έπτά συνοδικοί μητροπολίται ήτοι ό τέως Κυζίκου και νυν Προύσης κ. Κωνσταντίνος (διάδοχος του Μεταξάκη), Πισιδείας κ. Γεράσιμος, Αϊνου κ. Ιωακείμ, Σηλυβρίας κ. Εύγένιος, Βιζύης κ. Ανθιμος, Τυρολόης κ. Χρυσόστομος και Δαρδανελλίων κ. Ειρηναϊος (ό νυν Σάμου), έχοντες συμπράκτορας τόν παρεπιδημούντα δοκησίσοφον τέως Τραπεζοϋντος και νυν Μαρωνείας κ. Χρύσανθον και τινας άλλους, επλανήθησαν μεγάλως έν τή έκτιμήσει του χαρακτηρος και του σθένους τών τήν μειοψηφίαν έν τή συνόδω άποτελούντων συναδέλφων των και έν τή τάσει των προς επίτευξιν τής ύπό τής έλλ. κυβερνήσεως τών πατριδοκαπήλων παλαιοκομματικών πάση θυσία επιζητουμένης άναβολής τής έκλογής, ένόμισαν ότι δια τής κωλυσιεργίας θα έξαναγκάσουν τήν πλειοψηφίαν τών δύο σωμάτων να ύποκύψη». σ. 15.

Άλλά δια τούς άμυνίτας τότε τί πάντα ήσαν εύκολα. Άφου συνεπλήρωσαν έκ τών παρεπιδημούντων τήν σύνεδον, διέλυσαν τά δύο σώματα ως μη άποτελοϋντα άπαρτίαν χρησίμην αυτοϊς και έκαμαν ήλλα: τά πάντα παρεβιάσθησαν χάριν του μεγαλοπράγμονος Μεταξάκη, όν έφερον ως άλλον Μωϋσην έκ του Όρους Σινά να σώση τήν κιβωτόν τής Έκκλησίας.

Άφου ό κ. Γιασονίδης ήτο τότε παρών και έν μέσω τών πραγμάτων έκλεγείς μάλιστα και άντιπρόσωπος εις τήν έκλογικήν συνέλευσιν τής συντεχνίας τών καπήλων τής Κ)πόλεως, διότι οι συμπατριώται του Τραπεζοϋντιοι άπεχώρησαν ως διάφωνήσαντες, δέν επρε-

πε νὰ εἶπη ἱστορικὰς ἀναληθείας, ὅτι ὅτε ἦλθεν ἐπὶ τοῦ Θρόνου ὁ Μελέτιος «μυριάδες προσφύγων κατέκλυζον ἤδη τὰ παρῶλια τῆς Μ. Ἀσίας». Πῶς τοῦτο; Τὸν Νοέμβριον τοῦ 1921 εἶχε σπάσει τὸ μέτωπον; Δὲν εἶναι αὐτὴ «κατακρεοῦργησις τῆς ἀληθείας»; Ἐγγραφα ὅτι ὑπέσχετο πολλὰ εἰς τοὺς Ἕλληνας ὁ μακ. Μελέτιος Μεταξάκης διὰ νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸν Θρόνον. Εἶχε δὲ ὄντως ὁ μακαρίτης ὀργανωτικὸν πνεῦμα καὶ ἦτο εἰς ἄκρον δραστήριος καὶ μεγαλεπήβολος, ἐνήμερος ὡς οὐδεὶς ἄλλος τῶν διοικητικῶν ἀναγκῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπέρομαχος τῆς αὐτετελείας αὐτῆς, ἀλλὰ ἔστερεῖτο πρακτικοῦ, ἦτο ὀρηκτικὸς, ἐπιπόλαιος καὶ φαντασιόπληκτος. Ἀλλὰ τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἀφ' οὗ ὡς ὡς ἔλεγεν, διερχόμενος ἐκ Λονδίνου, ἤκουσε παρὰ τοῦ Λόυδ Τζῶρτζ, ὅτι ἐπίκεινται δεινὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἄρα ἐδημοκόπει—ὁ θεὸς νὰ τὸν συγχωρέσῃ.—Τὸ πρῶτον ἔργον τοῦ ἀνεληθόντος εἰς τὸν θρόνον, ἦτο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τῶν τουρκ. ἀρχῶν, ὅπερ δὲν τὸ ἐπέτυχεν: Ἐπειτα ἐλθὼν εἰς ἐπαφὴν μετὰ στρατηγοῦ, δραπετεύσαντος ἐκ τοῦ μετώπου, κατέστρωον σχέδια, ἵνα φέρωσιν ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὴν μαχομένην Ἑλλάδα καὶ ἐβυσσοδόμουν ἔκρηξιν χωριστικοῦ κινήματος—ὅπως οἱ κουκουέδες σήμερον—νὰ συστήσωσι κράτος Μικρασιατικὸν, καίτοι εἶχον ἴδει τὴν προκοπὴν τοῦ κράτους τοῦ Πόντου. Ταῦτα δὲ ἐνῶ ὁ στρατὸς ἐμάχετο εἰς τὰ βάθη Μ. τῆς Ἀσίας ἀπεγνωσμένως.

Ὅτι δὲ δὲν εἶναι μῦθος τὸ «χωριστικὸν κίνημα», ὑπενθυμίζω εἰς τὸν ἐπικριτὴν τὴν ταυτόχρονον προκήρυξιν τοῦ τότε πρωτοπόρου τῶν Ἀρμενιτῶν Γ. Κονδύλη, δημοσιευθεῖσαν ἐν τῇ «Πατρίδι» τῆς Κωνσταντινῶpolis. Ἦμην τότε ὅπως καὶ καθ' ὅλους τοὺς περιπετειώδεις ἐκείνους χρόνους ἐνταῦθα καθηγητὴς τῶν ἑλληνικῶν τοῦ Γ' Γυμνασίου, καὶ ἐπιβεβαιούμαι τὴν κατάπληξιν τοῦ λαοῦ, ὅτε ἀνέγνω εἰς τὰς ἐφημερίδας τὴν ἀναδημοσίευσιν τῆς προκηρύξεως, ἵν' ἐπιτραλήτω μοι νὰ εἴπω, μόνον Τοῦρκοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἀπευθύνωσι πρὸς Ἕλληνας. Πίσση θυσίᾳ ἐπεδίωκον τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ μικρασιατικοῦ μετώπου διὰ νὰ διώξωσι τὸν Κιρκιζαντίνον. Τοιαῦτα ἐντυπα ἐτυπώοντο καὶ εἰς τὸ μέτωπον, ἵνα δηλητηριάσωσι τὸν στρατὸν, καὶ ὅταν ὑπεδεικνύομεν ταῦτα εἰς τὸν δύσμοιρον πρωθυπουργὸν τῆς καταστροφῆς ἀπὴντα χριστιανικώτατα: «ἐγὼ δὲν ἦλθον νὰ εὐρύνω, ἀλλὰ νὰ γεφυρώσω τὸ χάσμα» καὶ ἤκουεν: «θὰ γεφυρώσητε, κ. Πρόεδρε, τὸ χάσμα, ἀλλὰ θὰ περᾶσουν ἐκεῖνοι ἀπὸ πάνω καὶ ὑμεῖς ἀπὸ κάτω!» Ὅπερ κρίμασιν οἷς εἶδεν ὁ Κύριος ἐπηλήθευσεν. Αὐτὸ πῶς νὰ χαρακτηρισθῇ κ. Ἰασνοῖδη; Ἀλλ' ἄς μὴ ἀνακινῶμεν τὸν ἀνάγυρον καὶ ἄς μὴ διαταράττωμεν τὸν ὕπνον τοῦ δικαίου. Ἀρκοῦσι ταῦτα νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν ἐρίπτομεν τὸν λίθον τοῦ λιβέλλου». Ἀλλ' ἐγκαλοῦμαι καὶ ὡς παλαιοημερολογίτης. Ἀλλ' εἶθε νὰ μὲ ἤκουεν ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1923,

ὄτε ἐπεχείρησε νὰ διασπάσῃ τὴν ὀρθοδοξὸν ἐκκλησίαν καὶ μύρια κακὰ νὰ δημιουργήσῃ εἰς τὸ ἔθνος. Χαίρω, διότι ἐκράτησα τὸ "Ἅγιον" Ὁρος, ὅπου ἀνεκλήθη τῷ 1924 διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου, εἰς τὰς κανονικὰς μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖου σχέσεις. Πόσον δὲ ἠγωνίσθη εἰς τοῦτο γνωρίζει ὅλος ὁ κόσμος ἐπὶ δεκαετίαν ὅλην διὰ νὰ ἀποσβῆσω τοὺς κυκλοῦντας τὸν ἱερόν ἐκεῖνον τόσον μυριολέκτους κινδύνους. Ὅλιγοὶ δραπέται ἁγιορεῖται περιφέρονται ἔξω καὶ ταράσσουν τὸ πᾶν· τί θὰ ἐγίνετο, ἂν ὅλοι ἦσαν τοιοῦτοι ἀπειθεῖς εἰς τὸν Πατριάρχην καὶ ἐρρίπτοντο εἰς τὸν ἀγῶνα; Ἐὰν καὶ ἡ ἱστορία σιωπήσῃ διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ἡμερολογίου, τίς ὁ ἀρμόδιος νὰ ἀλλήσῃ; Ἡ πληγὴ αὐτὴ δυστυχῶς χαίνει καὶ δεῖται ταχίστης ἐπουλώσεως, οὐδεὶς δὲ ὁ θεράπων.

«Ἰκκνὰ γὰρ τὰ κατ' ἀγνοίαν γινόμενα τοῖς γράφουσιν, ἃ διαφυγεῖν ἀνθρώπον δυσχερές, ἐὰν δὲ κατὰ προαίρεσιν ψευδογραφῶμεν ἢ πατρίδος ἕνεκεν ἢ φίλων ἢ χάριτος, τί διοίσομεν τῶν ἀπὸ τούτου τὸν βίον ποριζομένων; Ὡσπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῷ λυσιτελεῖ μετροῦντες, ἀδεκίμους ποιοῦσι τὰς ἐκυτῶν συντάξεις, εὖτως εἰ πολιτικῶν τῷ μισεῖν ἢ τῷ φιλεῖν ἐλκόμενοι πολλάκις εἰς τὸ αὐτὸ τέλος ἐμπίπτουσι τοῖς προειρημένοις». Πολύβιος ΧVI, 14, 7—9.

Ψυχικόν 1. Σεπτ. καὶ ἀρχὴ τοῦ ἐκκλησ. ἐνιαυτοῦ.

Μετὰ τὰ προοιμιακὰ ταῦτα καὶ ἐκ τῶν περιστάσεων δεδομένα εἰσερχόμεθα εἰς τὸ κύριον μέρος τῆς Εἰσαγωγῆς.

ΚΕΦ. Α'. ΤΟ ΑΥΤΟΚΕΦΑΛΟΝ ΚΑΙ Η ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. Ἀληθὴς ἐννοία τοῦ ἐνιαίου τῆς Ἐκκλησίας καὶ σπουδαιότης αὐτῆς.

Αὐτοκέφαλον καὶ αὐτοτέλεια, φαινόμενον ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολ. Ἐκκλησίᾳ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνων, ἀντίκειται εἰς τὸ πνεῦμα καὶ εἰς τὴν οὐσίαν τῶν κανόνων αὐτῆς, εἶναι ἀνατροπὴ θεμελιώδους δόγματος, περιλαμβανομένου ἐν αὐτῷ τῷ Συμβόλῳ τῆς Πίστεως, ὅπερ καθ' ἑκάστην ἀκούομεν καὶ πιστεύομεν: «Εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν ἐκκλησίαν». Κατὰ μίαν, τὴν γραμματικὴν ἐκδοχὴν, τὸ καθολικὸς=οἰκουμενικὸς, ὅρα αἱ αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι εἶναι ἄρνησις καὶ ἀναίρεσις τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ Πατριάρχου. Ὁ ἱερεὺς φωνάζει ἐν τῇ θείᾳ λειτουργίᾳ «τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως», ὅπερ δὲν ἀρκεῖ, ὡς λέγουσιν οἱ ἀκέφαλοι, ὅτι πνευματικὴ ἐνότης μόνον χρειάζεται; ἀλλ' ἐπάγεται «καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἁγίου πνεύματος παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα». Εἶναι ὁ διὰ τῆς θείας χάριτος ἀποτελεσθεῖς σύνδεσμος τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἧτις συγκροτεῖ τὸν διάκυσμον αὐτῆς, τὴν χριστοπολιτείαν. Ὁ χωρισμὸς καὶ

ἡ ἀποσκόρτησις κατέστησε τὰς ἐκκλησίας ἦττον μὲν χριστιανικὰς μᾶλλον δὲ πολιτικὰ καὶ ἔθνικα σωματεῖα· τὸ πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ ἀπεροφήθη ὑπὸ τοῦ κρατικοῦ καὶ κοσμικοῦ πνεύματος, δι' ὃ ὁ σύνδεσμος τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ὅστις ἦν ὡνε τὰ ἔθνη ἀπὸ τῆς ἀποσπάσεως ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου, ἐξέλιπεν. Ἐφεξῆς οἱ καρποί, ἀντεγκλήσεις, διηνεκεῖς ἔριδες καὶ μάχαι, σχίσματα καὶ μυθία κακά. Δὲν βασιλεύει ἐν ἡμῖν πλέον ὁ Χριστός, ἀλλ' οἱ κοσμοκράτορες τοῦ αἰῶνος τούτου. «Μία ἔθνικὴ ἐκκλησία, ὅταν δὲν θελήσῃ νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ κράτους· νὰ παύσῃ νὰ εἶναι ἐκκλησία, εἰμὴ τμήμα τῆς πολιτικῆς διοικήσεως, ὀφείλει νὰ ἔχῃ πραγματικὸν στήριγμα ἐκτὸς τοῦ κράτους καὶ τοῦ ἔθνους, προσκεκολλημένη εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὸ κράτος διὰ δεσμῶν φυσικῶν καὶ ἱστορικῶν, ὀφείλει ταύτοχρόνως νὰ ἀνήκῃ ὑπὸ τὴν ἰδιότητά της ὡς ἐκκλησία εἰς κύκλον εὐρύτερον μετὰ κέντρου ἀνεξαρτήτου καὶ ὀργανώσεως παγκοσμίου, οὗ ἡ τοπικὴ ἐκκλησία θὰ πρέπη νὰ εἶναι ἐπὶ ἡμέρους ὄργανον». Ταῦτα γράφει ὁ μέγιστος τῶν Ρώσων φιλοσόφων Σκολόβιεφ ἐν τῷ ἔργῳ του «Λὰ Ρουσσί ἐ λ' ἐκκλιζ οὐνιβερσέλλ», δευτ. ἔκδ. 1906, σ. 70. Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρει Γερμανὸς φιλόσοφος προτεστάντης ὁ Φρ. Φόρστερ ἐν «Ἐκκλιζ οὐνιβερσέλλ» τρίτῃ ἔκδ. σ. 111. Οἱ Γερμανοὶ πρὸ τοῦ παγκοσμίου πολέμου, ἀποφασίσαντες νὰ ὀργανώσωσι τὴν κατακερματισμένην αὐτῶν προτεστ. ἐκκλησίαν ἀντέγραψαν τὸ σύστημα τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας ἰδρύσαντες ἑξῆς ἑκκλησίαν καὶ θέσαντες ἐπὶ κεφαλῆς ἀρχιεπίσκοπον ὡς ἀπόλυτον μονάρχην. Ἕλληνας θεολόγος ἀποσταλεὶς δαπάναις τοῦ Ἐκκλησ. Ταμείου (ΟΔΕΠ) τῷ 1934—1937 νὰ σπουδάσῃ τὴν ἐκκλησ. ταύτην κίνησιν ἔγραψεν ἀταλαιπώρως, ὅτι «ἡ ἐπιβολὴ τῆς ἐνότητος ἐν τῇ προτεσταντικῇ ἐκκλησίᾳ (τῶν 28 ἐκκλησιῶν τῶν χωρῶν Λανδερκίρχεν εἰς μίαν)... ἀποτελεῖ πληγὴν κατὰ τῆς ἰδέας τῆς ἐλευθέρως ἐκκλησίας ἐν ἐλευθέρῳ κράτει, ὡς ταύτην ὑποστηρίζει ἡ γνησίως λουθηρανικὴ θεωρία». Καὶ κατωτ. «Ἡ νέα κατάστασις τῆς γερμ. εὐαγγελ. ἐκκλησίας δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ παράδειγμα δι' ἡμᾶς, ὡς τινες ἐσφαλμένως ὑπεστήριξαν, ἀλλὰ καὶ δι' οὐδεμίαν ἄλλην ἐκκλησίαν, διότι ἡ ἐξωτερικὴ ἐνότης ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ καθολ. ἐκκλησίᾳ δέον ν' ἀποτελῇ ἔμφανσιν τῆς ἐσωτερικῆς». (Ὡστε δὲν ὑφίσταται ἐσωτερικὴ ἐνότης παρ' ἡμῖν). Διὰ τὴν διαφώτισιν ταύτην οὗτος ἔλαβεν ὡς ἀμοιβὴν καθηγεσίαν (Γ. Ι. Κονιδάρη, «Ἡ ἔθνικιστικὴ Γερμανία ἐκκλησιαστικῶς», Ἀθήναι 1934—37 σ. 65 καὶ 138). Ἄλλ' ὁ πατριαρχ. ἔξαρχος, ὁ σεβ. Θυατείρων κ. Γερμανὸς εἰς τὴν ὑποβληθεῖσαν ἐπίσημον ἔκθεσιν γράφει τὰ ἀντίθετα: «ἡ νέα ὀργανώσις τῆς εὐαγγ. ἐκκλησίας χωρεῖ ἀπὸ πάσης

πολιτικῆς κηδεμονίας κράτους καὶ κομμάτων κατ' ἴδιαν αὐτῆς κρίσιν καὶ ἀπόφασιν καὶ ὅπως τὸ κράτος μὴ ἀπαιτήσῃ τι παρ' αὐτῆς, ὅπερ δὲν ἤθελεν ἀπαιτήσῃ ἐξ ἴσου καὶ παρὰ τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας». «Ἐλευθέρᾳ ὄρα ἐκκλησία ἐν ἐλευθέρῳ κράτει», ἰδοὺ ἡ ἀρχὴ τὴν ὁποίαν ἐξ ἀρχῆς ὑπερήσπισε τὸ κρατοῦν ἐκκλησ. κόμμα τῶν Γερμανῶν, ἔχον εἰς τοῦτο σύμφωνον καὶ τὸ ἀνταγωνιζόμενον πρὸς αὐτὸ κόμμα «Εὐαγγέλιον καὶ Ἐκκλησία». Καὶ πράγματι ὁ μετὰ προσοχῆς μελετῶν τὸ νέον σύνταγμα (1922) τῆς Γ' Εὐαγγελικῆς Ἐκκλησίας εὐκόλως πείθεται, ὅτι ἐν οὐδενὶ τῶν ἀρθρῶν αὐτοῦ προδίδεται ὑποταγὴ τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν Πολιτείαν, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ συνόλου αὐτῶν διήκει ἡ ἰδέα τῆς ἐκκλησίας ὡς σώματος αὐτοτελοῦς, τὴν ἐξουσίαν ἀντλοῦντος ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου μόνον καὶ τῶν ὁμολογιῶν τῆς μεταρρυθμίσεως οὐχὶ δὲ ὑπὸ οἰωνόποτε πολιτικῶν ἀρχῶν». (Ἀνατυπ. ἐκ τοῦ Πανταίνου Ἀλεξανδρείας, 1933, σ. 15—16). Πιστοποιῶν δὲ ὁ ἅγιος Θυατείρων, ὅτι τὸ σύνταγμα τοῦτο πλησιάζει πρὸς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, ἧς ἀντέγραψε τὸ διοικητικὸν σύστημα καὶ τὴν ὁργάνωσιν γράφει: Παρὰ τὸ χωρίζον Ὀρθοδόξους καὶ Προτεστάντας χάσμα . . . δὲν δυνάμεθα ἢ εἰλικρινῶς νὰ χαιρετίσωμεν τὴν νέαν στροφὴν, ἧτις ἐσημειώθη ἐν τῇ διοικήσει τῆς Γερμ. Εὐαγγ. Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἐγκυθιδρυθέντος συγκεντρωτικοῦ συστήματος» σ. 20. Τὰ αὐτὰ περίπου ὑπεστήριξε καὶ ὁ καθηγητῆς κ. Παν. Μπρατσιώτης ἐν εἰδ. πραγματείᾳ. Εἶναι τὸ πρῶγμα ἀξιοπρόσεκτον, διότι οἱ Γερμανοί, διὰ τῶν περισπουδάστων μελετῶν ἐπὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας, ἀπεδέξαντο ὡς ἔγκριτον σύστημα καὶ ἀρχέγονον τὸ συγκεντρωτικόν, ἧτις αὐτό, ὅπερ ἐπεκράτει καὶ παρ' ἡμῶν ἄλλοτε.

Ἄλλ' ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ θέμα, καὶ ἡ παρέκβυσις, ἵν' ἀπεδείξωμεν, ὅτι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡ ὀπισθοδρομῆσις καὶ ἡ ἐπάνοδος εἰς τὰ ἀρχαῖα καθεστῶτα αὐτὸ εἶναι πρόβλημα. Βαθῦς γνώστης τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ἀείμνηστος Ι. Εὐταξίας, ὃν ἡ πολιτεία ἀπέσπασεν πρόωρος ἀπὸ τῆς καθηγεσίας, ὁ περισπούδαστος τόμος γράψας (τόμος Α' Κανονικὸν δίκαιον). «Περὶ ἱερατικῆς ἐξουσίας», ὅστις ἐγένετο τόσον ἀνάρπαστος ὑπὸ τῶν ξένων (δὲν ὑπάρχει ἐν Ἑλλάδι. 40 ἔτη περιφέρομαι εἰς τα παλαιὰ βιβλιοπωλεῖα, ἐν ἀντίτυπον μόνον ἔχω συναντήσῃ), ὅσον εἶναι ἄγνωστος παρ' ἡμῶν, γράφει περὶ τοῦ ἐνιαίου τῆς ἐκκλησίας: «Ἡ ἐκκλησία ἡ ἀληθῆς εἶναι μία . . . ἡ ἔννοια αὐτῆς ἡλ. δὲν εἶναι καθολικὴ τις κατ' εἰδοποιούς διχοφασίας ἐν ἐκτυτῇ εἰς διάφορα εἶδη ὑποδιαιρουμένη (ἀνατροπὴ τοῦ αὐτοκεφάλου), ἀλλὰ κατ' εἶδος ἀδιχίρετός τις καὶ ἀτομικὴ. Πᾶν ὅ,τι ἐκτὸς αὐτῆς φέρει τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην εἶναι παρέκβυσις καὶ καταχρηστικῶς φέρει αὐτήν . . . ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας πρῶτον τὰ καθόλου καὶ πρῶτα δὲν εἶναι τὰ ἀνθυφεστῶτα (=κί καθ' ἑκαστον Ἐκκλησία) ποικίλης φύσεως εἰδῶν, ἀλλὰ λέγονται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κινήτην καὶ κατὰ τὰς

ιστορικός περιστάσεις μεταβλητήν τῆς Ἐκκλησίας φύσιν» (σ. 15')

Ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας ἐφ' ὅσον περιορίζεται μόνον εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιαν. πίστεως, χωρὶς νὰ ἐπεκτείνεται καὶ εἰς τὴν διοίκησιν, ἥτοι εἰς τὸ ἐνιαῖον τῶν ἀποστ. καὶ συνοδικῶν κανόνων καὶ παραδόσεων, δὲν εἶναι νοητὴ, ἀποτελεῖ ἀντίφασιν (μαζὶ καὶ χωριστά). Οἱ Σλαῦοι κανονολόγοι, ἵνα ὑποστηρίξωσι τὸ αὐτοκέφαλον τῶν Ἐκκλησιῶν αὐτῶν πρὸς ὑπονόμευσιν, ὡς φαίνεται, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, καὶ δικαιολογήσωσι τὸ πραξικόπημα, οὗ ἐγένοντο αἴτιοι πρὸς κατακερματισμὸν καὶ διάλυσιν τῆς «καθολικῆς» ἐκκλησίας, ὑπεστήριξαν, ὅτι ἡ ἔνωσις εἶναι μόνον πνευματικὴ (οὐχὶ βεβαίως καὶ κανονικὴ ἥτοι πραγματικὴ) δηλ. μόνον θεωρητικῶς εἵμεθα ἠνωμένοι κατ' αὐτὴν τὴν ἔννοιαν οἱ Ὁρθόδοξοι! Ἄλλ' οἱ ὑποστηρίζοντες τὰ καινὰ ταῦτα δαιμόνια περιπίπτουσιν εἰς ἀντιφάσεις διαρκῶς, π. γ. ὁ πολὺς Νικόδημος Μίλας, Ἐπίσκοπος Ζάρας, γράφει ἐν σ. 294 τοῦ ἐκκλησ. δικαίου (μετάφρ. Ἀποστολοπούλου, βιβλ. Μαρασλῆ): «Ἡ ἐνότης τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἀπλὴν μόνον αὐτῆς ἔννοιαν ἐξεταζομένη, δύναται νὰ ἦ μόνον πνευματικὴ. . . Ἡ ἐνότης αὕτη ἀναφέρεται εἰς τὴν ἐνότητα τῆς παρὰ πάντων ἀπολύτως ὁμολογητέας πίστεως. . . .» Ἄλλ' ἐν τῇ ἐπομένῃ σελ δι ἐπάγεται ταῦτα: «Ὅθεν ἡ ἐνότης τῆς καθόλου ἐκκλησίας συνίσταται ἐν τῇ ἐνότητι τῆς πίστεως ἐν ταῖς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίαις, ἐν τῇ ἐνότητι τοῦ πνεύματος ἐν αὐταῖς . . . ἐν τῇ ἐνιαίᾳ ἐνεργείᾳ αὐτῶν κατὰ τὴν κανονικῶς (δι' ἀραιοῶν στοιχείων) προκεχαραγμένην διεύθυνσιν καὶ τέλος. Αἱ περὶ τούτου διδασκαλίαι τῶν πατέρων καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ συνήθεια καὶ πράξεις βεβαιοῦσι ταῦτα πάντα (καὶ φέρει ὡς ἔγκριτον μαρτυρίαν τὴν τοῦ Κυπριανοῦ Καρχηδόνας ἐν τῷ βιβλίῳ «Ντὲ οὐνιτάτε ἐκκλέζια», ὅτι «ὁ σύλλογος τῶν ἐπισκόπων ἐστὶν ἐνιαῖόν τι βλον, ἐν ᾧ ἕκαστος ἰδίᾳ κχι πάντες ὁμοῦ μειέχουσι τοῦ συνόλου». Τί νὰ πιστεύσωμεν; Τὰ πρῶτα ἢ τὰ ὕστερα; Ἄλλ' ἀξιοσημείωτος εἰς τοῦτο εἶναι ἡ μαρτυρία τοῦ Τερτυλλιανοῦ: «Οἱ τῆς ἐκκλησίας προϊστάμενοι . . . φυλάττωσιν ἀγρύπνως τὴν ἀποστολικὴν παράδοσιν μαρτυροῦντες ἡμῖν, ὅτι πάντες τηροῦσι μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν . . . χρῶνται τοῖς αὐτοῖς νόμοις ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς ἐκκλησίας κχι ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν ἄλλων ἐκκλησ. δικονοιῶν» (Κόντρα Χερέσος V, 20). Ὡστε διὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας δὲν ἀρκεῖ ἡ ἐνότης τῆς πίστεως μόνη, ἀπαιτεῖται καὶ ἡ τῶν νόμων καὶ τῆς διοικήσεως ταυτότης, τὸ «*δμότροπον*» (κατὰ τὸν Ἡρόδοτον γνῶρισμα, ἵπερ μετὰ τοῦ ὁμοφύλου ὁμοθρήσκου καὶ ὁμόγλώττου ἀπετέλει τὸ ἔθνος, τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν, ὡς λέγομεν νῦν). Τότε ἀπαρτίζομεν τὴν ἀληθινὴν ἐκκλησίαν ὡς γράφει καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων: «*Ἵμεῖς δὲ γένος ἐκλεκτόν,*

βασιλειον ιεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ τοῦ σκότους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς» (Α΄ Πέτρου β΄, 9). Αὕτη εἶναι ἡ τῶν Ὀρθοδόξων μήτηρ Ἐκκλησία, ἡ ἐκκλησία τοῦ Κυρίου, «ἦν περιποιήσατο τῷ αἵματι τοῦ Χριστοῦ . . . αὕτη γὰρ θυγάτηρ ἐστὶ τοῦ ὑψίστου ἡ ὠδινήσασα ἡμᾶς διὰ τοῦ λόγου τῆς χάριτος καὶ μορφώσασα ἐν ἡμῖν τὸν Χριστόν. οὗ μέτοχοι γειόμενοι ἱερά μέλη ἐστὲ καὶ ἐκλεκτά, μὴ ἔχοντα σπίλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν τοιούτων, ἀλλ’ ὡς ἅγιοι καὶ ἄμωμοι ἐν πίστει τελειωμένοι ἐστὲ ἐν αὐτῷ κατ’ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς Θεοῦ» (Ἀποστ. Διατ. II, 61, 4). Πῶς εἶναι δυνατόν νὰ λέγηται καὶ νὰ εἶναι «μία» καὶ «καθολικὴ» ἡ ἐκκλησία—καὶ καθολικὴ κατὰ τὴν μεταφ. ἔννοιαν δηλοῖ τὸ ἐνιαῖον ἐν τῇ διδασκαλίᾳ καὶ ἰσοῦται πρὸς τὸ ὀρθόδοξον καὶ οἰκουμενικὸν, ὡς δέχεται καὶ ὁ ἅγιος Ἱεροσολύμων Κύριλλος ἐν τοῖς Κατηχήσεσιν—ὅταν εἶναι μεμερισμένη εἰς διαφόρους αὐτοτελεῖς καὶ ἰδιορρυθμους ἐκκλησίας: Κατὰ τὸν Μίλλας ἀπαγορεύεται αὐταῖς «τὸ ἀποκλίνειν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ διοικήσει ἀπὸ τῶν θεμελιωδῶν νόμων καὶ κανόνων τῆς καθόλου ἐκκλησίας» καὶ «τὸ εἰσάγειν νεωτερισμούς, ἐν οἷς (γράφ. εἰς ὄσα) θεωροῦνται διὰ τῆς ὀπισθοδικῆς παραδόσεως ἱερά καὶ ἐμετακίνητα καὶ διὰ τῶν αἰώνων διειρηθήσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ» (σ 423). Δὲν ἀρκεῖ ὁ διὰ τοῦ δόγματος μόνον σύνδεσμος τῶν ἐκκλησιῶν, ὅταν διὰ τῆς παραβιάσεως ἢ καταστρατηγήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων αὐταὶ ἐχώρισαν ἑαυτὰς τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ διαπρεπὴς νομομαθὴς Σοφ. Τριανταφυλλίδης γράφει: «Αἱ ὀμόδοξοι ἐκκλησίαι . . . ἐκτὸς τοῦ δόγματος συνδέονται καὶ διὰ τοῦ κανονικοῦ πολιτεύματος: διότι ἄπρσι . . . παραδέχονται καὶ φυλάττουσιν ἀπαρασαλεύτως τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας καὶ τὴν ἱεράν παράδοσιν, ὅσκι δὲ ἀπομακρύνονται ἀπὸ τὸ κανονικὸν τοῦτο πολιτεῦμα ὀνομαζονται σχισματικαὶ καὶ ἀποσχίζονται τῆς ἐνότητος τῆς ἐκκλησίας» (Περὶ ἐκκλησιῶν δικῶν ἐπισκόπων κατὰ τὸ ἐν Ἑλλάδι ἰσχύον κανονικὸν δίκαιον, ἐν Βόλῳ 1911, σ. 20). Πρὸς ἀσφάλειαν δὲ τὸ Πατριαρχεῖον ἀναγκασθὲν κατὰ ποικίλους τρόπους νὰ καινοτομήσῃ παραχωροῦν τὸ αὐτοκέφαλον, οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ἀνεξάρτητον, τῇ ἑλληνικῇ ἐκκλησίᾳ, οὐδέποτε διεννοήθη νὰ διακόψῃ τὸν σύνδεσμον τοῦτον, ἀλλ’ ἐθέσπιζεν ἐν τῷ τόμῳ, εἰς τὸ θαυμάσιον ἔκεινο περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐνότητος τῶν ἐπισκόπων τῶν καθ’ ἕνα ἐκαστὸν ἐκκλησιῶν πρὸς τὸ ἀνώτατον κέντρον προύμιον: «Ἔχοντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ τὴν αὐτὴν ἀποστολικὴν κατὰ τοὺς κανόνας χειροτονίαν ὡς μέλη ὑπουργικὰ συναρμολογούμενοι εἰς ἓν σῶμα Χριστοῦ, ὅπου γῆς ἂν ὦσιν, ἓνα ἅγιον ναὸν καταρτίζοναι»

καὶ συνδεόμενοι τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης, κἄν κεχωρισμένοι καὶ ἀφεστηκότες δοκῶσι κατὰ τὰς κοινωνικοῦ βίου χρείας τε καὶ περιπετείας τῶν πολιτευμάτων, ἀχώριστοί εἰσιν ἐν τῇ τῆς ἐκκλησίας ἐνότητι.» Ἐθέσπισε, λέγω, καὶ ἠξίωσε πρὸς τῇ «ἀπαραβιάστῳ καὶ ἀπαρασαλεύτῳ» τηρήσει τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ ταῦτα : «Ἴνα δὲ ἡ κανονικὴ ἐνότης (κεφαλαίους γράμμασι) πρὸς τὴν ἐν Κ)πόλει Μεγάλῃν Ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας διατηρῆται κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα τῆς καθολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἡ ἱερὰ Σύνοδος τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὀφείλει... καὶ ἐν τοῖς συμπίπτουσιν ἐκκλησ. πράγμασι, τοῖς δεομένοις συσκέψεως καὶ συμπράξεως πρὸς κρείττονα οἰκονομίαν καὶ στηριγμὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἵνα... ἀναφέρηται πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν Ἱερὰν Σύνοδον... τὰ δὲ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκκλ. διοίκησιν ἀφορῶντα... κανόνισθήσονται παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου διὰ συνοδικῆς πράξεως μὴ ἀντιβαινούσης τὸ παράπαν τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν συνόδων καὶ τοῖς πατροπαράδοτοις ἔθιμοις καὶ διατυπώσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατ. Ἐκκλησίας» (Γιανν. σ. 36-38). (Ὁψόμεθα κατὰ πόσον ἐφηρημόσθησαν ταῦτα). Καὶ ἐφ' ὅσον πιστεύομεν, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι ἐν σῶμα, ἧς κεφαλὴ ὁ Χριστός, «ὕμεῖς δὲ ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους» (Α' Κορινθ. ιβ', 27) θὰ ἦτο πάντῃ ἀνακόλουθον νὰ ἐκλέγωνται τὰ μέλη αὐτῆς δι' ἀντικανονικῶν μεθόδων καὶ νόμων κοσμικαῖς ἐξουσίαις καὶ ἐπεμβάσεσιν.

«Ἡ ἱερατικὴ ἐξουσία οὕτως εἶπεν εἶναι ὁ πυρὴν καὶ ἡ οὐσία τοῦ καθαρῶς ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου, ἥτοι τοῦ μέρους ἐκεῖνου, εἰς ὃ ἡκιστα δικαιόθαι νὰ ἐπέμβῃ ἡ πολιτεία» (Εὐταξίας ἐνθ' ἄνωτ. σ. ζ' πρβλ. Πετρακᾶκον Νομοκ. ἐνασχολήσεις σ. 298 ἔ. Πουλίσαν, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 53 ἔ. 274 ἔ.)

2. Σύγκρουσις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας ἐν τῇ πρόξει. — Νόμοι ἀντικανονικοὶ καὶ συνεχεῖς ἀνήκουστοι αὐθαιρεσίαι. — Ἐκκλησία τελείως ὑποταγμένη εἰς τὸ Κράτος. — Ἡ διάλυσις τῶν μονῶν.

Ἐπειδὴ δὲ τηλικαύτῃ ἐδίδοτο σημασία διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου ἀπὸ τῆς Α' Οἰκ. Συνόδου (καν. δ') ἀπεκλείσθη ὁ λαὸς τοῦ δικαιώματος τῆς ψήφου, ἵνα ἄνευ ἀντιπερισπασμοῦ οἱ ἐπίσκοποι μόνοι συνερχόμενοι ψηφίσωσιν αὐτὸν ἐπικαλούμενοι τὴν ἐξ ὕψους φώτισιν. «Ἐπίσκοπον προσήκει μάλιστα μὲν ὑπὸ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ («ἀπὸ ὅλους τοὺς ἐπισκόπους») μὴ τοῖς ὄχλοις ἐπιτρέπειν τὰς ἐκλογὰς ποιεῖσθαι» (ιγ' Λαοδ.), «ἐπίσκοπον μὴ χειροτονεῖσθαι δίχα συνόδου» (ιθ', Ἀντιοχείας καὶ ιγ'). Βεβαίως εἰσὶ πλείοται ἐ-

ξαιρέσεις και παραβιάσεις τῶν κανόνων τούτων, ἀλλ' αὐται δὲν δύνανται ν' ἀνατρέψωσι τὸ αἰώνιον κῦρος τῶν κανόνων. Ὁ κανὼν ὅμως, ὅστις ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, εἶναι ὁ γ' τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου, ὁ κρατύνων τὴν συνήθειαν: «Πᾶσαν ψῆφον γινομένην παρ' ἀρχόντων ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου ἢ δικκόνου ἄκυρον μένειν κατὰ τὸν κανόνα (ἀποστ. λ') τὸν λέγοντα: Εἴ τις ἐπίσκοπος κοσμικοῖς ἄρχουσι χρησάμενος δι' αὐτῶν ἐγκρατῆς ἐκκλησίαις γένηται καθαιρεῖσθω καὶ ἀφοριζέσθω καὶ οἱ κοινωνοῦντες αὐτῷ πάντες» (βλ. καὶ κθ'). «Ἄει γὰρ τὸν μέλλοντα προβιβάζεσθαι εἰς ἐπισκοπὴν ὑπὸ ἐπισκόπων ψηφίζεσθαι....» Ἐτηρήθησαν οἱ κανόνες οὗτοι εἰς τὴν Αὐτοκέφαλον τῆς Ἑλλάδος; Ἀκούσωμεν τὴν διαμαρτυρίαν ἐν τῇ Β' Συνελεύσει τοῦ πληρεξουσίου Ναυπακτίας Ροντίρη (μεθ' ὃν ὠμίλησε καὶ ὁ Πετιμεζᾶς συμπληρωμακῶς) ὅστις εἶπε ταῦτα: «Ἄν λοιπὸν παραδεχθῶμεν τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, τὸ κανονιστικὸν δικαίωμα τῆς ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖον σημάζει ἀνεξαρτησίαν, πρὸ πάντων ἀπὸ τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας, πρέπει νὰ κανονίσωμεν καὶ τὸν ὅρον, ὅστις εἶναι ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, τούτέστι τὴν μὴ ἀνάμιξιν τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξουσίας εἰς τὰ τῶν ἀρχιερέων . . . Ἄλλ' ἐν τούτοις ὁ ἐλλ. λαὸς πρὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων γνωρίζει πῶς ἐγίνοντο οἱ ἀρχιερεῖς, ὅτι δὲν εἶναι ὑπάλληλοι, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς χρίονται διὰ τῆς ἐπιχρίσεως τοῦ ἁγίου πνεύματος διὰ μιᾶς ἱεροτελεστίας σχεδὸν μυστηριώδους! Αἴφνης ὅμως ἐμφανίζεται εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀρχιερεὺς ὡς διοικητικὸς ὑπάλληλος ὑπὸ τοῦ Βασιλέως διοριζόμενος!» (Ἐφημ. συνελ. 1864, σ. 381).

Ἀφήνω τὰ ἐν τῷ μεταξύ, διότι εἶναι οἴκτου ἄξια (παραπέμπω εἰς τοῦ Οἰκονόμου τὴν Ἐπιστολιμαίαν διατριβὴν καὶ τὰ Σωζόμενα, ἐξ ὧν οὐδὲν ἀρῶμαι ὡς γνωστὰ καὶ προστά τοῖς πᾶσιν) ἔρχομαι εἰς τὸ «Ἐπόμνημα πρὸς τὴν Ἱερ. Σύνοδον τῆς ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος», τοῦ ῥέκτο υ μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελ. Μεταξάκη, (ὃν δυστυχῶς ἐπιζημία τῆς Ἐκκλησίας παρέσυρε τὸ ρεῦμα τῶν νεωτερισμῶν καὶ τῆς ταραχῶδους ἐποχῆς καὶ δὴ τὰ κομματικὰ τῶν Ἑλλήνων πάθη). Οὗτος εἰς τὴν ἀξιόλογον ταύτην μελέτην γράφει καὶ τὰς ἐξῆς ἀδιαψεύστους ἀληθείας: «Ἡ κεντρικὴ (πολιτικὴ) ἀρχὴ θεωρεῖ τοὺς ἐπισκόπους εἰς ἐκυτὴν ὑποτεταγμένους, καὶ διὰ τοῦτο ἐκεῖνοι μὲν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπακούωσι προστασσόμενοι, αὕτη δὲ οὐδεμίαν ἔχει ὑποχρέωσιν νὰ ἐξαρτᾷ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς ἐκ τῆς «τῶν πάντων γνώμης», ὡς ὀρίζει ὁ λδ' ἀποστ. κανὼν, ἀλλ' ἡ ἐπισκοπικὴ ἐξουσία . . . εἶναι ὑποβεβλημένη καὶ εἰς παντοίους ἄλλους περιορισμούς. Οἱ ἱεροὶ κανόνες ὀρίζουσι «πάντων τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων ὁ ἐπίσκοπος ἔχεται τὴν φροντίδα καὶ διοικεῖτω αὐτὰ ὡς τοῦ Θεοῦ ἀφορῶντος». (Ἐποστ. λη'). Ὁ ἐπίσκοπος εἶναι γεγυμνωμένος σχεδὸν πάσης πει-

*θαρχικῆς ἐξουσίας. Ἐάν τις π. χ. κληρικὸς φωραθῆ παρεκτρεπόμενος εἰς
 βαθμὸν ἐπιβάλλοντά ἄμεσον ἄρσιν τοῦ κοινοῦ σκανδάλου, ὁ ἐπίσκοπος δὲν
 δικαιούται πειθαρχικῶς νὰ διατάξῃ αὐτὸν ν' ἀπομακρυνθῆ τοῦ τόπου τοῦ
 σκανδάλου, ἕως οὗ θεωρηθῆ δικαστικῶς ἢ ὑπόθεσις . . . Συμβαίνει δὲ ὁ
 παραπίπτων νὰ μὴ ὑφίσταται ποσῶς τιμωρίαν—σύνηθες ἐν Ἑλλάδι—ἢ
 νὰ διαιωνίζεται ἢ δίκη, νὰ μείνῃ ἱερατεύων ἀνενόχλητος ἐπὶ σκανδάλῳ
 τῶν πιστῶν, καίπερ «ἀλοῦς» ἐπὶ παραπτώματι συνεπαγομένῳ κα-
 θαίρεσιν . . .» (Καινὴ Διδαχὴ Α', Ἀθήναι 1919, σ. 282). «Καταδι-
 κάζει ἡ ἐκκλησία τὸν ἱερέα εἰς ἀργίαν... ἢ εἰς καθαιρέσιν, διὰ νὰ παύσῃ
 ὁμῶς ὁ ἱερέυς, ὁ ἐκκλησιαστικῶς θεωρηθεὶς ἀνάξιος, νὰ εἶναι «οἰκονόμος
 Θεοῦ μυστηρίων» πρέπει νὰ συγκατατεθῆ καὶ ἡ ἐξουσία τῆς πολιτείας
 ἐπὶ παραβάσει τῆς θείας ἀρχῆς: «τὰ τοῦ Καίσαρος . . .» (σ. 283). «Αἰ-
 κονονικαὶ βάσεις τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας δὲν ἐτηρήθη-
 σαν, οἱ ναοὶ καὶ ἡ περιουσία αὐτῶν, διὰ τοῦ περι δῆμων νόμου
 ἐκηρύχθησαν δημοτικὴ περιουσία . . . ὁ ἐπίσκοπος ἢ ἡ Σύνοδος
 οὐδέ καὶ ἐπόπται τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησ. περιουσίας μνημο-
 νεύονται (καὶ ταῦτα ἐναντίον τῶν κανόνων ἀποστ. μ' — μά',
 Ἀντιοχ. κδ' — κε', κλπ). ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἱερέως θεωροῦ-
 σιν ἄσχετον πρὸς τὸ Ἐνοριακὸν Ταμεῖον. Ὑπάρχουσιν ἐπίτροποι ἀρ-
 νούμενοι νὰ πληρώσωσι τὸν γλίσχρον μισθὸν τοῦ ἱερέως, καίτοι
 τὸ Ταμεῖον δύναται . . .» (σ. 286—287). Ἐγὼ δὲ εἰς τὰς ὁρθὰς ταύτας
 παρατηρήσεις, καίτοι ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐνταῦθα ἐκκλησίας διατε-
 λῶν πάντοτε, ἐπιπροσθέτω τοῦτο, ὅπερ ἔπεσεν εἰς τὴν ἀντίληψίν μου.
 Κατὰ τὴν πρώτην προσφυγικὴν ἐξοικεσίαν ὁ τῆς Καβάλλας μακ. Μυ-
 ρέων Ἀθανάσιος, ὅστις ἐλθὼν ἐνταῦθα διωρίσθη μητροπολίτης Ἀργολί-
 δος—καὶ εἶναι ἴσως ὁ μόνος πρόσφυξ ἱεράρχης, ὅστις κατέλαβεν ἐνταῦ-
 θα θέσιν—παρουσιάσθη ἐνώπιον τοῦ διευθυντοῦ τῶν θρησκευμάτων,
 ἐγκληθεὶς, διότι διώρθωσε τὸ δωμάτιόν του ἐν τῇ μητροπόλει ἄνευ
 ἀδείας τοῦ ὑπουργείου. Ὁ δυστυχὴς ἰστάμενος ὁρθῆς πρὸ τοῦ νεα-
 ροῦ κριτοῦ ἐξεπλήσσετο διὰ τὰ ὅσα ἤκουεν. «Ἦλθον, ἔλεγε, πρό-
 σφυξ ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας τῶν Βουλγάρων, ἐξηντλημένος. Ἡ
 μητρόπολις ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν χηρεύουσα εἶχε γείνει ἐρείπιον,
 πῶς ἤμποροῦσα νὰ ἐγκατασταθῶ; Ἐκαμα προχείρους τινὰς ἐ-
 πισκευάς, αὐτὸ θεωρεῖται ἐγκλημα πρὸς τιμωρίαν!» Δὲν γνωρίζω
 ποῦ κατέληξεν ὁ σεβασμῖος ἐκεῖνος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐκ τούτου ἐσχη-
 μάτισα ἰδέαν περὶ τῆς θέσεως τῶν ἐπισκόπων ἐνταῦθα. Νομίζω, ὅτι
 ἔπρεπε νὰ θεωρῆται ἀξιόποινος, ἐὰν δὲν ἔκαμνε τὴν ἐπιδιόρθωσιν,
 διότι δυνατόν νὰ ἐβλάπτετο ἡ ὑγεία του. Ὁ τιμητὴς δὲν ἠνείχετο νὰ
 ἐξοδευθῶσι χρήματα ἱερὰ τῆς μητροπόλεως ὑπὲρ τῆς μητροπόλεως,
 διότι τότε ἴσχυεν ὁ νόμος ΔΟΑ τῆς 8 Ὀκτ. 1912, καθ' ὃν μέρος τῆς
 περιουσίας τῶν ἐνοριακῶν ναῶν διετίθετο διὰ φιλανθρωπικοῦς σκο-*

πούς προτάσει τῶν νομαρχῶν καὶ ὁ τῆς 13 Νοεμβρ. 1914, καθ' ὃν εἰς τοὺς ναοὺς ἐπεβάλλετο ἕκτακτος φορολογία διὰ τὴν μισθοδοσίαν δύο ἀκολούθων ἐκάστης νομαρχίας καὶ τρίτος ὁ τῆς 7 Δεκ. 1914 καθ' ὃν εἰσεπράττοντο ὑποχρεωτικαὶ συνδρομαὶ ἐκ τῶν ἐνοριακῶν ναῶν ὑπὲρ τῶν σχολικῶν Ταμείων τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως!

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος καὶ οἱ ἐπίσκοποι διεξάγουσιν ὄντως ταντάλειον ἀγῶνα ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἐπιβληθέντος (ὡς ὀψόμεθα) αὐτοκεφάλου πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ κύρους τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ παραδόσεων κατὰ τοῦ κράτους σύροντος αὐτὴν εἰς τελείαν ἐξάρθρωσιν καὶ ὑποταγὴν. Φέρομεν πρόσφατον παράδειγμα: Κατὰ τὴν Δ' Συνέλευσιν τοῦ 1924—1925 ἡ Σύνοδος προύτεινε τροποποίησιν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ 2 ἄρθρου τοῦ συντάγματος ὡς ἐξῆς: «Ἡ Ἱερὰ σύνοδος ἀσκοῦσα ἐλευθέρως τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν (;) καὶ προστασίαν τῆς πολιτείας ἐκδίδει διατάξεις καὶ ἐσωτερικοὺς κανονισμοὺς περὶ διοικήσεως καὶ ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησίας ἔχοντας ἰσχὺν νόμου, τὸ δὲ κράτος ἀποφαίνεται διὰ νόμων μόνον ὡς ἀπὸ προέχει περὶ ὑποχρεωτικῶν εἰσφορῶν τῶν πολιτῶν ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας». Ἡ πρότασις αὕτη, ἣτις μάλιστα εἶναι λίαν ἐνδοτικὴ δεχομένη τὸν ἐφιάλτην τοῦ κράτους, τὴν ἐποπτείαν, ἀπερρίφθη μετὰ πατάγου, τοῦ ἄρθρου μείναντος ἀθίκτου ὡς εἶχεν, ἡ δὲ ἀναθεωρητικὴ τοῦ συντάγματος ἐπιτροπὴ ἔκρινεν, ὅτι: «Ὁρθῶς μέχρι τοῦδε ἴσχυσε τὸ σύστημα τῆς ὑπαγωγῆς τῆς ἐκκλησίας ὑπὸ τὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν τοῦ κράτους. Τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀσκηθῶσι παρὰ μόνον ἐντὸς τῶν ὁρίων τὰ ὁποῖα ἐπιτάσσει ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία». (Ἐκ τῶν ἐστενογραφημένων πρακτικῶν τῆς ἐπὶ τῆς συντάξεως τοῦ καταστατικοῦ χάρτου τῆς ἐκκλησίας ἐπιτροπῆς), 1924, σ. 87 καὶ ἐκ τῆς «Ἐφημερίδος τῶν συζητήσεων τῆς συνελεύσεως» 1925, τόμος Γ', σ. 700, 752, 782 παρὰ τῷ κ. Παν. Πουλίτσα, *Σχέσεις πολιτείας καὶ ἐκκλησίας ἰδίᾳ ἐπὶ ἐκλογῆς ἐπισκόπων*, Ἀθῆναι 1946, σ. 214—115). Ταῦτα ὑπεστήριξε τότε ἐκ μέρους τῆς Ἐπιτροπῆς ἐν τῇ συνελεύσει ὁ κ. Γ. Παπανδρέου διὰ νὰ ἀποφαίνηται αὕτη, ὅτι «τοιαύτη εἶναι ἡ ἔννοια τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκκλησίας!». Ὁ δὲ μακ. Ἀλεξ. Παπαναστασίου, ἐκ τῶν δρώντων παραγόντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὠμίλησε πλέον πεπαρησιασμένως, ὅπως πάντες οἱ ριζοσπάσται. «Ἡ ἐκκλησία εἶναι εἰς ὀργανισμὸς, ἔλεγεν, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει ἐντὸς τοῦ κράτους, ὅστις λειτουργεῖ σύμφωνα μὲ τὰς ἀποφάσεις αἱ ὁποῖαι λαμβάνονται ἀπὸ τὰς συντεταγμένας ἐξουσίας τοῦ κράτους... (ἀλλὰ τότε τὸ δίκαιον τῆς ἐκκλησίας αἰρεται). Ἡ παράδοσις ὀλοκλήρου τῆς ἐλλ. ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι εἶ-

ναι ὀργανισμὸς τοῦ κράτους (ὄχι σῶμα Χριστοῦ), ὅτι εἶναι ὑποτεταγμένη εἰς τὸ κράτος... Ἡ κατάστασις εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ αἱ σημεριναὶ ἀντιλήψεις περὶ αὐτῶν τῶν πραγμάτων εἶναι, ὅτι ἡ ἐκκλησία δὲν εἶναι δυνατόν, δὲν συμφέρει νὰ ἀποτελέσῃ αὐτόνομον ὀργανισμόν...» (αὐτ. 215). Ἀλλὰ διερωτᾶται τις, πῶς τότε εἶναι αὐτοκέφαλος ἡ ἐκκλησία, ἀφοῦ δὲν δύναται οὔτε ὡς αὐτόνομος νὰ σταθῇ; καὶ ἐὰν αἱ τότε ἀντιλήψεις ἔκαμνον τὸν Ἀλέξην ἐκεῖνον νὰ ἐκφράζηται οὕτω, τί θὰ ἔλεγε σήμερον; ἀσφαλῶς θὰ ἦτο ὁ πρῶτος συνοδοιπόρος.

Ὁ ἐπιφανὴς τῆς Θέμιδος θεράπων κ. Παν. Πουλίτσας, εἰς ὃν χάριν ὀφείλομεν, διότι εἰς τόσην εὐρείαν κλίμακα ἐξέθετο ἐν τῷ σπουδαιοτάτῳ ἔργῳ του τὰς ἀντιθέτους πρὸς τὸ καθιερωμένον διὰ τῶν αἰῶνων ἐκκλησιαστικὸν καθεστὼς γνώμας ἰδίᾳ τῶν ξένων προτεσταντῶν καὶ καθολικῶν, εἰς πλησμονὴν μάλιστα, ἐξεγείρεται εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ γράφει τὰ ἀξιοσημεῖωτα (διὰ τὸ ὅλον ἔργον) ταῦτα: «Εἶναι καὶ περιττὸν νὰ προσθέσω, ὅτι διὰ τῶν εἰρημένων δὲν ἐννοῶ νὰ ἐπιδοκιμάσω πᾶσαν ἐπέμβασιν τῆς πολιτείας ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασι, πολλῶ δ' ἦττον τὴν ὑποταγὴν αὐτῇ τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐξ ἐκείνης ἐξάρτησιν ταύτης κατὰ τὸ πολιτειοκρατικὸν σύστημα. Τούναντίον, τὸ ἐπ' ἐμοί, θὰ ἠυχόμην καὶ θὰ ἐπεθύμουν τὴν ἀναγνώρισιν τῆ ἐκκλησίας, ὅσον ἔνεστι μείζονος ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικῶν πράγμασι τῆς πολιτείας περιοριζομένης εἰς ἀπλὴν ἐποπτείαν. Οὕτω πιστεύω, ὅτι ἡ ἐκκλησία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐκπληρώσῃ τελεσφορώτερον τὴν ὑψηλὴν καὶ ἱερὰν αὐτῆς ἀποστολήν,» καὶ ὁ εὐσεβὴς συγγραφεὺς δίδωσι τὴν ἐξῆς συμβολήν: «Παρὰ πᾶσαν ὅμως νόμῳ ὀριζομένην ἐξάρτησιν, φρονῶ, ὅτι δύναται νὰ ἐξουδετερώσῃ αὐτὴν καὶ καταστήσῃ ταύτην ἀβλαβῆ καὶ ἀκίνδυνον ἢ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας βαθεῖα ἐπίγνωσις τῆς ἀποστολῆς τῆς δυναμένη νὰ δώσῃ τὴν ἀπαιτούμενην ἠθικὴν δύναμιν καὶ ἀντοχὴν πρὸς ὑπερνίκησιν πάσης παρεμβαλλομένης δυσχερείας» σ. 221.

Μετ' ἐπιμονῆς ὑπὸ τινων ὑποστηρίζεται, ὅτι ὅσον καὶ ἂν συμπίπτωσιν ἐν μέρει οἱ σκοποὶ τῆς ἐκκλησίας πρὸς τοὺς σκοποὺς ἐὸς ἠθικοῦ κράτους δικαίου, ὅσον καὶ ἂν κράτος τι εἶναι κράτος δικαίου ἔχει πάντοτε σχεδὸν σύντροφον τὴν βίαν—καὶ ὀρθῶς ὠνομάσθη κράτος—δηλαδὴ κατ' ἔννοιαν χριστιανικὴν δὲν παύει νὰ κινῆται ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ἀμαρτίας, εἰς ἣν ὀφείλει τὴν γένεσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν εὐρέως κυκλοφοροῦσαν καὶ σήμερον θεολογικὴν ἐκδοχὴν. Τὴν ἀντίθεσιν ταύτην κατέδειξεν ὁ Χριστός, ὅταν οἱ ἀπόστολοι ἤξιουν πρωτοκαθεδρίας εἰπὼν: Οἴδατε, ὅτι οἱ ἄρχοντες τῶν ἐθνῶν κατακυρι-

εύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ οὕτως δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν· ἀλλ' ὅς θέλη ἐν ὑμῖν μέγας γενέσθαι, ἔστω πάντων διάκονος· καὶ ὅς ἐάν θέλη ἐν ὑμῖν εἶναι πρῶτος, ἔστω πάντων δοῦλος» (Ματθ. κ', 25—27). Ὁ Παποκαισαρισμὸς λοιπὸν ἀποκλείεται, ἀλλὰ καὶ ὁ Καισαροπαπισμὸς ἢ ἡ πολιτειοκρατία δὲν εἶναι ἀνεκτὴ· «πειθαρχεῖν δεῖ θεῷ μᾶλλον ἢ ἀνθρώποις» ἀπῆντων οἱ ἀπόστολοι, ὅτε ἤρξαντο τοῦ θείου κηρύγματος ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἀνέκρινον καὶ ἐπετίμων αὐτοῖς οἱ ἀρχιερεῖς «οὐ παραγγελία παρηγγελιαμεν ὑμῖν μὴ διδάσκειν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτου;» (Πράξ. ε', 28—29). Τυφλὴ ἄρα προσκόλλησις τῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ ἄρμα τοῦ κράτους σημαίνει ἄρνησιν τῆς πίστεως καὶ ἀποξένωσιν ἀπὸ τοῦ κύκλου τῆς χάριτος, εἰς ἣν ἐκείνη ὀφείλει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς καὶ προσήλωσιν εἰς τὸν κύκλον τῆς ἁμαρτίας, σημαίνει προδοσίαν τῶν εὐαγγελικῶν ἀρχῶν καὶ χρεωκοπίαν τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλὰ τί δέον γενέσθαι; ἀπαντᾷ εὐσεβῶν καὶ νομιμόντων καθηγητῆς τῆς θεολογίας ἐν τῷ ἔθν. Πανεπιστημίῳ : «Νὰ παύσῃ ἡ τυφλὴ καὶ εἰδωλολατρικὴ προσκόλλησις τῆς ἐκκλησίας εἰς τὰ ἄρματα τοῦ κράτους καὶ τοῦ φυλετισμοῦ (1) διὰ τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν... εὐαγγελικὴν διδασκαλίαν...» Ἄν σκοπὸς τοῦ κράτους εἶναι ἡ ἑξασφάλισις τῆς ἁρμονικῆς πρὸς τὰ ἔσω διαβιώσεως τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ καὶ ἡ εὐημερία αὐτῶν, σκοπὸς τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἡ καλλιέργεια καὶ ἐνίσχυσις τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως τῶν τὸ κράτος ἀποτελούντων ἀτόμων, ἀπέναντι τῆς τυραννίας τοῦ κανονικοῦ ἐθνικοῦ καὶ κρατικοῦ περιβάλλοντος. Καὶ ἐπικαλεῖται τὴν μαρτυρίαν τοῦ Γερμανοῦ φιλοσόφου Φρ. Φόρστερ : «*Ἡ ἐκκλησία διὰ τῆς ἐργασίας τῆς ἐπὶ τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως καὶ διὰ τοῦ ἐξαγλαΐσμου τοῦ πνευματικοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀπεδειχθῆ ἡ μεγίστη καὶ συνεκτικὴ τοῦ κράτους δύναμις καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ μέγιστον ἐκπολιτιστικὸν ἔργον τῆς ἐκκλησίας, οὗ τὴν ἀξίαν ἀνεγνώρισεν καὶ αὐτὸς ὁ θετικιστῆς φιλόσοφος Κόντ*». Καὶ τονίζει τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιστροφῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν εὐαγγελικὴν ὁδὸν ὃ ἕλλην καθηγητῆς, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῶν δικτύων τῆς πολιτείας. «Τότε, καὶ

(1) Ὑπογραμμίζομεν. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν εἶναι τῆς ἐπιδοκμασίας τοῦ φ(λου καθηγητοῦ. Εἶναι πάντως ξένη καὶ οὐχὶ ἐλληνικὴ, ὅτι ὁ φυλετισμὸς ἢ ἔθνισμός ἐξημίωσε τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν, ἥτις ὡς στερουμένη ἰδίας ἐνεργητικότητος, ἠθέλησε ν' ἀναπληρώσῃ διὰ τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, καὶ μετεδόθη ἀπὸ τοῦ κέντρου τῆς Μ. Ἐκκλησίας εἰς τοὺς ἄλλους λαοὺς ὡς ἔγραψεν ὁ Α. Χάρνακ (Δέρ Γκάϊστ δέρ Μοργκενλάντισεν Κίρχε σ. 173). Ἄλλ' ὁ Χάρνακ εἶναι καὶ ὁ εισηγητῆς τοῦ ἐξελληνισμοῦ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας. Περὶ τούτου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνισμὸς καὶ Χριστιανισμὸς κατὰ τοὺς δύο πρώτους αἰῶνας», συνεγράψαμεν 400σέλιδον σύγγραμμα καὶ μέχρι τοῦ Δεκεμ. 1944 ἐτύπώθησαν περὶ τὰς 100 σελ., τὸ ὑπόλοιπον ἀνηράγη μετ' ἐμοῦ ὑπὸ τῶν Κουκουέδων καὶ ἐξηφανίσθη.

μόνον τότε, λέγει, θὰ δυνηθῆ ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία ν' ἀνακτήσῃ καὶ τὸ ὑπερεθνοῦς χαρακτῆρος θρησκευτικὸν κέντρον τῆς καὶ νᾶ ἀποβῆ θρησκευτικὸς παράγων εἰρήνης καὶ πολιτισμοῦ ἐν τῇ ἀνατολικῇ Εὐρώπῃ καθόλου». (Παν. Μπρατσιώτης, ᾿Ανάπλασις ΜΘ', 20 Φεβρ. 1936, σ. 56-57). Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῆς ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ δικαίου τῶν νόμων τῆς πολιτείας καὶ περὶ τῆς ἐκπολιτιστικῆς δυνάμεως (βλ. Δ. Πετρακάκου, Νομοκαν. ἐνασχολήσεις, ᾿Αθῆναι 1943, σ. 18-21 καὶ δὴ 10-12). ᾿Αλλ' ἐν ὀνόματι τοῦ ἐθνισμοῦ τῆς ἐκκλησίας κατηνέχθησάν κατ' αὐτῆς τὰ ὀδυνηρότερα τῶν τραυμάτων, καὶ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, ὅτε αὕτη προσέφερεν εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας κατὰ τὸν Πουκεβίλλ περὶ τοὺς 6000 κληρικοὺς (Ἰστουὰρ ντὲ λὰ ρεζενερασιὸν τὲ λὰ Γκρὲς III, 213). Ὁ πατὴρ Σαρίπολος κατὰ τὴν Β' Συνέλευσιν τοῦ 1863 ἔλεξε τάδε : «Ἄν ἡ ἐκκλησία παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς θεωρεῖται ἀπλῶς ὡς σύνοδος τῶν κοινῆν περὶ Θεοῦ ἐχόντων συνειδήσιν, διὰ τὸν ἑλληνικὸν ὅμως λαὸν ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ σῴτεια τοῦ ἐθνισμοῦ του, ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ κιβωτὸς, ἐν ἣ ὑπάρχουσιν ἀποτεταμιευμένα πᾶσαι αὐτοῦ αἱ ἐλπίδες.. ἂν, λέγω, οἱ γενναῖοι οὗτοι στρατιῶται τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ (ὁ λόγος περὶ τῶν Ἁγιορειτῶν, οἵτινες εἶχον ἀναφερθῆ εἰς τὴν συνέλευσιν ζητοῦντες διὰ τὰ εἰς χρυσὸν καὶ ἄργυρον κειμήλια, ἅτινα παρέδωκαν εἰς τοὺς Ὑδραῖους μὲ τὴν ὀκᾶν, ἀποζημίωσιν, καὶ ἄλλα ἄπερ εἶχον ἐμπιστευθῆ πρὸς φύλαξιν καὶ τὰ ὅποια . . .) δὲν προσεπάθουν νᾶ στερεώσωσι τὸ ἑλληνικὸν γένος ἐν τῇ πίστει του, ἡ πατρὶς τοῦ Περικλέους... δὲν ἤθελε παρουσιάζει, εἰμὴ τόπον ὅπου ἤθελον συναγελάζεσθαι δύο εἰδῶν κτήνη, τὸ τῶν ἀρπακτικῶν ὀρνέων, καὶ τὸ τῶν φορτηγῶν ζώων, καὶ ἀρπακτικὰ μὲν ἤθελον εἶσθαι οἱ Τοῦρκοι, φορτηγὰ δὲ οἱ Χριστιανοί... Ὁ ἑλλ. λαὸς ἐνηγκαλίσθη ἐν τῷ ναυαγίῳ του αὐτὴν τὴν σανίδα.. ἡ κιβωτὸς αὕτη τῆς θρησκείας τοῦ Ἑλληνοῦ εἶναι ὁ σωτὴρ του, ὡς δὲ τὸ παρελθόν του ἐγκλείει ἐν ἑαυτῇ οὕτω καὶ τὸ μέλλον του αὕτη περιέχει». (Ἐφημ. Συζητήσεων τοῦ 1864, ἀγόρευσις κατὰ τὴν συζήτησιν ἐπὶ τοῦ 1 ἄρθρου τοῦ συντάγματος, τόμ. Ε', σ. 363).

Καὶ ὅμως αὐτοὶ οἱ τόσον ὠραῖοι καὶ συγκινητικοὶ λόγοι δὲν ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰ πράγματα. Αὐτὸς οὗτος κατὰ τὴν ἐπιψήφισιν ἐπρότεινε τὴν ὑποταγὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὁ λόγος του ἐγένετο ἔργον. Πῶς γὰρ οὐ; ἀφοῦ ἦτο ὁ καθηγητὴς τοῦ Δικαίου! «Ἡ ἐπιτήρησις τῆς πολιτείας ἐπὶ τῶν τῆς ἐκκλησίας κοσμικῶν πραγμάτων, ἡ ἐποπτεία αὐτῆς ἐπὶ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας—εἰς τὰ δόγματα δὲν ἔχει ν' ἀναμιχθῆ διόλου ἡ πολιτεία— ἡ ἐκκλησία πρέπει νᾶ ὑποτάσσεται εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν κατὰ τὰ ἐγκόσμια αὐτῆς ἔργα, διότι ἄλλως συντριβεται ἡ ἐνότης τοῦ κράτους». (αὐτ. 365).

Εἰς μάτην ἐξεγείροντο οἱ Ἐπτανήσιοι βουλευταί, οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ἄρσεως τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ ἐνώσεως τῆς ἐκκλησίας μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Εἰς μάτην διεμαρτύρετο ὁ αἰμίνηστος Γεώργιος Τυπάλδος Ἰακωβᾶτος κραυγάζων: Ἐν Ἐπτανήσῳ ζῶμεν ἐν τῇ θρησκείᾳ. Ἐν αὐτῇ «ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν» ἐκτὸς τῆς θρησκείας δὲν ὑπάρχει ἐθνισμός. (1) Ὁ μόνος ἐθνισμός, ὅστις ὑπάρχει εἶναι ἡ θρησκεία (τότε ὁ Κόκκινος προσέθετε: καὶ ἡ γλῶσσα). Μῆτε ἡ γλῶσσα, μόνον στοιχεῖον τοῦ ἐθνισμοῦ εἶναι ἡ θρησκεία, ἀφαιρουμένης τῆς ὁποίας δὲν ὑπάρχει πλέον ἔθνος, δὲν ὑπάρχει πλέον γένος, δὲν ὑπάρχει πλέον δεσμός, δὲν ὑπάρχει πλέον οὐδὲν διὰ τὴν Ἑλλάδα. Καὶ ἐάν, ὃ μὴ γένοιτο χριστιανοί, ἤθελεν ἀφαιρεθῆ ὁ χαρακτήρ τῆς θρησκείας ἀπὸ τὴν ἐθνότητα τῶν Ἑλλήνων, ἄλλο δὲν βλέπω, εἰμὴ Ἀλβανούς, εἰμὴ Βλάχους, εἰμὴ Ἀθιγγάνους καὶ Γύφτους, ὅχι ποτὲ Ἕλληνας. Οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ἡπείρου εἶναι ὀρθόδοξοι, εἶναι Ἕλληνες. ἅμᾳ εἰσεχώρησεν ὁ ὄφις τοῦ παπισμοῦ εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἐγένοντο παπικοί, δὲν εἶναι Ἕλληνες» (αὐτ. 303-304) Ἄλλ' οἱ λόγοι οὗτοι ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος, «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ». Ἄλλοι μετριοπαθέστεροι ἐπρότειναν τὸν συμβιβασμόν, ἤτοι τὴν λεγομένην συναλληλίαν, τῶν δύο ἐξουσιῶν, ὡς ὁ Κυριακὸς Διομήδης: «Τὸ ὀρθὸν εἶναι νὰ συμβαδίζωσι παραλλήλως ἡ ἐκκλησία μετὰ τῆς πολιτείας, οὐδέποτε δὲ νὰ ὑπερτερῆσῃ καθ' ὅλα ἢ μία τῆς ἐτέρας. Ἡ ἐκκλησία εἶναι τῆς πολιτείας καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰ δόγματα, ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐξωτερικὴν ὀργάνωσιν καὶ ἐνέργειαν, ἡ ἡμετέρα ἐκκλησία οὐδέποτε ὑπεστήριξε τὴν ἀξίωσιν νὰ κατάρχη τῆς πολιτείας, πρεσβεύουσα τὸναντίον τὴν ἀρχήν: «τὰ τοῦ Καίσαρος καίσαρι». (σ. 386).

Ἄλλὰ τὸν κλασσικὸν τῆς συναλληλίας τύπον διετύπωσεν ὁ πληρεξούσιος Πυλίας Μιχ. Σγινᾶς: «Ἐν ταῖς ὀρθοδόξοις ἐπικρατείαις ἡ ἐκκλησία ἐστὶν ἐν τῇ πολιτείᾳ καὶ ἡ πολιτεία ἐστὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ οὐδέποτε οὐδὲν πράττεται περὶ τῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας ἄνευ τῆς

(1) Μεγάλη ἀλήθεια. Οἱ Ἕλληνες τῆς Μ. Ἀσίας ὅσοι ἔχασαν τὴν θρησκείαν ἐγένοντο χειρότεροι μισέλληνες καὶ χριστιανομάχοι καὶ παράδειγμα ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις οἱ Τουρκοκρῆτες. Εἶχον δίκαιον οἱ Βυζάντιοι νὰ προτιμῶσι κατὰ τὴν ἄλωσιν τὸ τουρκικὸν φακκιόλιον ἀντὶ τῆς παπικῆς τιάρας, δηλ. προετίμων νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς ἀλλοπίστους Τούρκους ἢ νὰ ἀναγνωρίζωσι τὸν Πάπαν ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἱστορία, ὁ ἀψευδῆς μάρτυς, ἀπονέμει αὐτοῖς πάντα τὰ δίκαια, διότι οὐ μόνον ἐπὶ τουρκοκρατίας ἐβάρυναν τὸν ζυγὸν τῶν Ἑλλήνων οἱ Καθολικοί, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν ἐπανάστασιν οἱ Φραγκολεβαντῖνοι (ὡς καὶ ἐσχάτως) ἐπέδειξαν κατὰπτυστον διαγωγὴν.

συσκέψεως ἀμφοτέρων τῶν μερῶν» (σ. 314). Ἐπιπλέον αἱ φρόνιμοι αὐταὶ συμβουλαὶ δὲ ἐλαμβάνοντο ὑπὸ ὄψιν, καὶ τὸ κατάντημα, ὅτι εἶχον ψηφισθῆ οἱ νόμοι Σ' καὶ ΣΑ' τῷ 1852, οἵτινες ἀποτελοῦσιν ἔκτοτε τὸν καταστατικὸν χάρτην τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ἄνευ συναινέσεως τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, καὶ οὐδέποτε τὸ κράτος ἔδωκε προσοχὴν ὡς πρὸς τὰς παρατηρουμένας ἐλλείψεις τῶν νόμων τούτων. Αἱ εἰσηγήσεις, τὰ ὑπομνήματα, αἱ τροποποιήσεις αἱ ὑποβαλλόμεναι ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐρρίπτοντο εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων. Ἀπὸ τοῦ 1852 μέχρι τοῦ 1910, ὅτε ἐψηφίσθη ὁ ἐνοριακὸς νόμος οὐδεὶς νόμος ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐψηφίσθη (βλ. Μητρ. Θεσσαλιώτιδος Ἱεζεκήλ) Τροποποιήσεις ἐκκλ. νόμων 1935, σ. 6). Ὁ κ. Δ. Πετρακάκος ἀποδεικνύει ὅτι διὰ τῶν νόμων Σ' καὶ ΣΑ' «*ἡ κοσμικὴ ἐπέμβασις ἀνέτρεψε καὶ τοὺς κανόνας καὶ τὸν Νόμον καὶ τὸ Σύνταγμα... ἀντικανονικός, ἄρα ἀντισυνταγματικὸς τυγχάνει ὁ ὀργανισμὸς τῆς νεοελληνικῆς ἐκκλησίας*» καὶ ὁμοίως διατηρεῖται ἀκόμη ἀθικτος ὡς θεόπνευστος κείμενος καὶ ἐν ἰσχύϊ μέχρι σήμερον. Ἀνετράπη τὸ Σύνταγμα καὶ ὁμοίως οὐδεμία Βουλὴ καὶ Ἐθνοσυνέλευσις ἐτόλμησε ν' ἀνατρέψῃ τοὺς ὀλεθρίους νόμους, ἐνῶ εἶναι γνωστὸν ὅτι «*πᾶς κανὼν ἀποτελῶν συνταγματικὴν διάταξιν δὲν δύναται ἐγκύρως νὰ ἀρθῆ ἢ μεταρρυθμισθῆ διὰ νόμου*» (Πετρακάκος ἐνθ' ἄν. σ. 111) καὶ ὁμοίως ἀνετράπησαν οἱ κανόνες καὶ κινδυνεύει τὸ πᾶν ν' ἀνατραπῆ καὶ πάντες θεωρῶνται τὴν κατάρρευσιν τῆς ἐκκλησίας ἀπαθῶς. Μάλιστα, ἐπειδὴ ἐζητήθη παρ' αὐτῆς ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ἡ τυπικὴ ἐγκρισίς, δις ἐπεστράφη τὸ ἔγγραφον τῶν παρατηρήσεων μετ' ἀπειλῶν μάλιστα, ἵνα σπεύσῃ ἡ σύνοδος νὰ ἐγκρίνῃ τὰ νομοσχέδια ἀσυζητητῆ, καὶ αὕτη ἀποφαίνεται ἀφελέστατα ὅτι «*οὐδὲν περιέχουσι τὸ ἐναντιούμενον, οὔτε εἰς τὰ θεῖα δόγματα οὔτε εἰς τὰς ἐκκλησιαστικὰς παραδόσεις*» καὶ ὅτι «*πέποιθεν εἰς τὴν σύνεσιν καὶ εὐσέβειαν τοῦ τε ὑπουργικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν νομοθετικῶν σωμάτων, ὅτι εἰς τὰς νομικὰς διατάξεις θέλουσιν ἀποβλέπει εἰς τὴν εὐστάθειαν καὶ δόξαν τῆς ἀγίας ἡμῶν ἐκκλησίας, ἣτις ταυτίζεται μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ τῆς πολιτείας*» ἀλλὰ ἀνεξηγήτως καὶ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἀπερρίφθη! (βλ. Ἀνδροῦτσον ἐνθ' ἄνωτ. 330). Ἐπίσης καὶ ἄλλαι ἀνήκουστοι παρανομίαι ἐγένοντο εἰς βάρος τῆς ἐκκλησ. παρουσίας, ὡς ἡ πολυθρύλητος τῶν μονῶν δήμευσις, τὸ δὲ σκάνδαλον τοῦτο ἔσχεν ὀλεθρία ἀποτελέσματα ἐπὶ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τοῦ ἑλλήν. λαοῦ, ὅπερ ἀπεκορυφώθη κατ' αὐτὰς διὰ τοῦ νόμου «*περὶ ἀναγκαστικῆς ἐνοικιάσεως μοναστ. γαιῶν*» ὡς ἐλέχθη (βλ. Ἐκκλησίαν σ. 269, 1 Σεπτ. 1947).

Καὶ ὁ νόμος οὗτος εἶναι πλέον ἀσυγχώρητος, διότι πρόκειται νὰ ἐπιφέρῃ τὴν διάλυσιν καὶ τῶν ὀλιγίστων ὑπολειφθεισῶν μονῶν τοῦ

κράτους. Ὡς γνωστὸν ἀπὸ 10ετίας καὶ πλέον μετὰ τὴν λεγομένην ρευστοποίησιν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων περιελθόντων εἰς τοὺς ἀκτήμονας χωρικοὺς, ἀφ' ὧν ἐλάχιστα εἰσέπραξε τὸ ἐκκλησιαστικὸν ταμεῖον — οἱ πλεῖστοι εὗρον εὐκαιρίαν νὰ πληρώσωσι τὰ ὀφειλόμενα κατὰ τὸν ἐπὶ κατοχῆς ἐξευτελισμὸν τῆς ἑλλ. δραχμῆς—μετὰ τὴν συνολικὴν σχεδὸν ἀπαλλοτριώσιν τῶν ἀγιορειτικῶν μετοχίων, ἀντὶ τῶν ὁποίων ψυχία τινὰ κατώρθωσαν, μετὰ ἐξαετῆ καθυστέρησιν τῆς πληρώμῆς τῶν τοκομεριδίων, νὰ λάβωσιν ἐφέτος οἱ ἀγιορεῖται, ἀφοῦ παρέστησαν τὸν κίνδυνον διαλύσεως πολλῶν μονῶν καὶ εἰσχωρήσεως ἐν αὐταῖς Σλαύων, μετὰ ταῦτα πάντα εἶχον διατηρηθῆναι περίξ τῶν μονῶν ὀλίγοι καλλιεργήσιμοι γαῖαι πρὸς παρηγορίαν τῶν μοναχῶν, ἤδη διὰ τοῦ τελευταίου νόμου καὶ τούτων ἀποξενοῦνται αἱ μοναὶ καὶ μετ' αὐτῶν σκορπιζονται καὶ οἱ μοναχοὶ καὶ καταργεῖται πλέον ὁ μοναχικὸς βίος ἐν Ἑλλάδι! Τὸ ἔγκλημα διεπράχθη τὸ πρῶτον τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1834, ὅτε διὰ Βασ. διατάγματος ἐκ τῶν 450 μονῶν κειμένων εἰς τὰ τότε ἐλευθερωθέντα μέρη, μόνον διετηροῦντο 82. Τὸ ἐκ τῆς πωλήσεως τούτων προῖόν χρῆμα προωρίζετο πρὸς σύστασιν ἐκκλ. ταμείου, ἀλλ' ἐσπαταλήσθη ὑπὸ τοῦ κράτους καὶ μέχρι σήμερον οὐδὲ ὀβολὸν ἔλαβεν ἡ Ἐκκλησία. Ἡ προῶξις εὐλόγως ἐστιγματίσθη ἐν τῇ Β' συνελεύσει (1864 τόμ. Ε', σ. 310) ἀφοῦ τόσα εἶχεν ἐκτραγωδήσει ὁ ἀειμακάριος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ἀλλὰ τί τὸ ὄφελος; Εἴμεθα οἱ αὐτοὶ αἰεὶ καὶ πάντοτε! (1) Αἱ εὐαγεῖς μοναὶ, τὰ θεῖα σκηνώματα, αἱ ἐθνικαὶ ἐστίαι, οἱ λιμένες τῆς σωτηρίας, ἐν Ἑλλάδι καθίστανται λιμέρια ληστῶν, φωλεαὶ κακούργων ἀναρχικῶν, κομμουνιστῶν καὶ σφαγέων Κουκουέδων. Φεῦ! «τίς δώσει μοι κλαυθμόν, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγὰς δακρῶν»!

Ὅτε τὸ πρῶτον ἐγένετο ἡ διάλυσις τῶν μονῶν διεμαρτύρετο μετὰ ὅλην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων καὶ ὁ ἀγαθὸς Ἡπειρώτης Νεόφυτος ὁ Δούκας, ὁ σοφὸς ἑλληνιστής, γράφων: «...ἤξεύρομεν πολλὰ τῶν μοναστηρίων ξενοδοχεῖα ὄντα αὐτόχρημα, πτωχοῖς καὶ πλουσίοις τὰς θύρας ἀνοίγοντα καὶ παντοίοις ὁδοιπόροις καὶ διαβάταις

---

(1). Κατὰ Ἰανουάριον 1917 ἐψηφίσθη διάταξις τῆς ἐν Θ)νίκης προσωρινῆς κυβερνήσεως «περὶ ἀναγκαστ. ἀπαλλοτριώσεως ἀγροτικῶν ἀκινήτων», ἡ ἀφορῶσα τὴν συνολικὴν ἀναγκ. ἀπαλλοτριώσιν τῶν μοναστ. κτημάτων τῆς πληρωτέας ἀποζημιώσεως καθοριζομένης ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προπολεμικῶν τιμῶν. Τὴν ψήφισιν τῆς διατάξεως ταύτης καθ' ἣν ἄνευ ἀφεύκτου ἀνάγκης καὶ ὀφελείας» ὡς ἀπαιτοῦσιν οἱ ἱεροὶ κανόνες ἀπαλλοτριοῦνται αἱ μοναστηριακαὶ γαῖαι, εἰς μάτην ἐπεχείρησε νὰ προλάβῃ ἡ ἱερὰ σύνοδος δι' ὑπομνήματος πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὡς ἀντισυνταγματικὴν.

χειμαζομένοις στέγην παρέχοντα καὶ ἐκ τῶν παρόντων τὸ δυνατὸν τοῖς πᾶσι μεταδιδόντα.... Γέμει ἢ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῶν ἀγαθῶν, ὅσα ἐν τῷ κόσμῳ παρέσχον οἱ μοναχοὶ πρὸς τε ψυχῆς καὶ σώματος σωτηρίαν πολὺ προθύμως ὑπουργήσαντες.... (1) Πόσοι ἄνθρωποι περιπεσόντες εἰς ἀνοήτους καὶ ἀθέσμους ἔρωτας, εὔρηκαν τὸν μονήρη βίον ἀλεξιφάρμακον τοῦ πάθους !... Πόσοι περιπεσόντες εἰς τὰ πικρὰ τῶν κοσμικῶν θλίψεων βέλη καὶ κινδυνεύοντες ἐμπεσεῖν εἰς τὸν λάκκον τῆς ἀπογνώσεως εὔρηκαν τὴν ἄνεσιν τῆς πολυωδύνου καὶ τετραυματισμένης αὐτῶν ψυχῆς εἰς τὴν ἡσυχον μετὰ τοῦ Θεοῦ ὁμιλίαν... σταλάζοντες... καταनुκτικώτατόν δάκρυον, βάλαμον ἀκεσώδυνον εἰς τὰς ἀλγεινάς τῆς καρδίας των πληγὰς;» (Εὐαγγ. σάλπιγξ, τόμ. Β', Ἀθήναι 1836, σ. 100—105). Εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα, ὅπου ἦνθει ὁ πνευματικὸς αὐτὸς βίος, τί παρατηροῦμεν νῦν;

Ἔλα τὰ κακά, ἅπερ προείπομεν, καὶ ἀπερίγραπτον δυστυχίαν, πείναν, ἀπελπίαν. Ὁ μέγας Βιλαμόβιτς ἔγραψεν, ὅτι ἡ ἀσέβεια καὶ ἡ ἔκλυσις τῶν ἡθῶν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι χρονολογεῖται ἀπὸ τῆς ἱεροσυλίας τῶν Δελφῶν, καὶ τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἑκτοτε μετὰ τῆς εὐσεβείας ἀπώλεσαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησίαν των οἱ Ἕλληνες. Ὁ Δελφικὸς Ἀπόλλων εἶναι ἐκεῖνος, ὅστις ἀντίτασσε καὶ ἐξεσφενδόνιζε τοὺς βράχους κατὰ τῶν ἐπιδρομέων Γαλατῶν τοῦ Βρέννου καὶ οἱ θεοὶ ἔσωζον ἕως τότε τὴν Ἑλλάδα. Μετὰ τὴν σύλησιν τῶν θησαυρῶν καὶ τοῦ ἱεροῦ τῶν Δελφῶν, λέγει ὁ Ἐγγελοσ, οἱ Ἕλληνες διέλυσαν τὸ σύμβολον τῆς ἐνότητος. Ἐπειτα οἱ Αἰτωλοὶ κατέκαυσαν, ἀφοῦ ἐσύλησαν, τὸ ἱερόν εἰς τὸ Δίον τῆς Μακεδονίας, καὶ ὁ Φίλιππος ἐπιδραμὸν κατὰ τῆς χώρας των διέπραξε χεῖρονα πρὸς ἐκδίκησιν. Πράγματι μέχρι τοῦ ἱεροῦ πολέμου ἡ Ἑλλὰς εὗρισκετο ἡνωμένη καὶ μετ' ἀνδρείας ἀπαραμίλλου ἀπέκρουε τοὺς ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς, ἀλλ' ἀφ' ὅτου ὁ στρατηγὸσ τῶν Φωκέων Φιλόλαοσ ἐπέβαλε χεῖρα βέβηλον εἰς τοὺς Δελφοὺς καὶ ἠκολούθησαν αἱ ἀσεβεῖς ἐκεῖναι πράξεις «δι' ὧν παρεβιάσθη καὶ ἐληστεύθη τὸ μέγιστον καὶ σεβαστότατον τοῦ ἑλλ. ἔθνους ἱερόν εἰς ἀπόδειξιν τρανωτάτην, ὅτι τὸ ἔθνοσ τοῦτο ἔπαυσε τοῦ νὰ ἔχη θρησκείαν καὶ ἦτο ἐπομένωσ ἀνάξιον νὰ διατηρήσῃ πλέον τὴν αὐτονομίαν αὐτοῦ» (διὸ καὶ ὑπετάγη εἰς τοὺς Μακεδόνας. Παπαρηγόπουλοσ Ἱστορ. τοῦ Ἑλλ. ἔθνους Α', σ. 847). Ὁ τὰ «Φωκικά» γράψασ Γ. Κρέμοσ ἱστορεῖ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἱεροσυλίας τῶν μονῶν καὶ τῆς βεβηλώσεωσ τῶν ἱερῶν καὶ ἀπεμπολήσεωσ τῶν σεπτῶν κειμη-

(1) Βλ. *Εὐλ. Κουρίλα Λαυριώτου*, Ἱστορία Ἀσκητισμοῦ. Τομ. Α', Θεσσαλονίκη 1927, Εἰσαγωγήν.

λίωv, ό έλληvικός λαός έγένετο άνευλαβής πρός τά θεϊά και έβλεπε τās μονάς ούχι ώς τόπον προσκυνήσεως, άλλ° άρπαγής και ληστείας. Αί πρόσφατοι αυτών δημεύσεις και λεηλασίαι έδημιούργησαν τούς ά-θέους και άναρχικούς κομμουνιστάς. Αυτά φθέγγεται ή ιστορία.

3. Σφαλερά διάκρισις κανόνων είς δογματικούς και διοικητικούς — Πόθεν προήλθεν.

Αυτό τό κατάντημα της Έκκλησίας της Ελλάδος μετά έκατονταετή και πλέον αυτοκέφαλον βίον, κεχωρισμένον από του άνωτάτου πνευματικού κέντρου, από των κολπων της μητρός Μεγάλης του Χριστού εκκλησίας. Και έτίθετο μέv έν τή ύπό Όθωνος «Διακηρύξει» του 1833 τό «άνεξάρτητος από πάσης άλλης έξουσίας, φυλαττομένης άπαραχαράκτου της δογματικής ένότητος κατά τά παρὰ πασών των Όρθοδόξων Άνατ. Έκκλησιών άνέκαθεν πρεσβευόμενα», άλλά τό θρησκευτικόν οικόδομημα, όπερ στηρίζεται επί τούτων θεωρητικών βάσεων είvαι πολύ εύπρόσβλητον και σχεδόν έτοιμόρροπον· έφ' όσον δέν καλύπτεται και δέν προστατεύεται ύπό των ιερών κανόνων και παραδόσεων είvαι άφρακτος άγρός. Ό παμπόνηρος Μάουερ διά του χρυσού τούτου καταποτίου έθάμβωσε τούς Έλληνας, και ούτω διά σειράς είτα διατάξεων άφώπλισε την ιεραρχίαν και δι' αυστηρών νόμων έδесен αυτήν διά χειροπέδων και αλύτων θεσμών. Έφ' όσον έν τω προπλάσματι εκείνω του Καταστ. Χάρτου δέν έγινετο λόγος περι κανόνων ιερών, που θά έστηρίζετο ή διαμαρτυρία και πᾶσα ένέργεια· και άφου μάλιστα οί περι τόν ασύνετον Φαρμακίδην ιεράρχαι και πολιτικοί έχειροκρότουν τόν αυτοχειροτόνητον «Ιδρυτήν» της έλλην. εκκλησίας ώς μέγαν ευεργέτην της Όρθοδοξίας! Δέν διέβλεπον οί μυωπάζοντες εκείνοι όπαδοί της βαναροκρατίας, ότι μετ' «άρχηγού βασιλέως» προτεστάντου που έτεινεν ή όρθοδοξία της Ελλάδος, άπογυμνωθεισα του κύρους και της ισχύος των συνοδικών κανόνων και άπολακτίσασα πᾶσαν ιεράν παράδοσιν; Διότι άλλως δέν ήτο δυνατόν ν' άντικαταστήση την Πατριαρχικήν κεφαλήν διά του αλρετικού βασιλέως. Ό παράδοξος βαναρός, ό τριβωνιανός της αυτοκεφάλου έλλ. εκκλησίας, ειργάσθη τεχνηέντως νά άπαλλάξη έαυτόν παντός έμποδίου και έλέγχου διά του σαταvικου και πρωτοφανούς έν τή ιστορία του κανονικου δικαίου της Όρθοδόξου Έκκλησίας 13 άρθρου, έχοντος ώς εξής: «Όλα τά άντικείμενα, όσα άνάγονται μέv είς τά κατά την εκκλησίαν, δέν άφορῶσιν δμως τό δογματικόν, άλλά χωρίς νά είvαι καθ' αυτό κοσμικά, έχουσι τινά σχέσιν πρός την έπικράτειαν και τό κοσμικόν συμφέρον των κατοίκων, είvαι μέv άρμοδιότητος της Ίερᾶς Συνόδου, άλλά χωρίς ιδιαιτέραν συ-

κατάθεσιν καὶ σύμπραξιν τῆς κοσμικῆς ἀρχῆς, δὲν ἤμπορεῖ ἡ Σύνοδος μόνη νὰ διατάξῃ τὰ περὶ αὐτῶν. Ἡ ὑπερτάτη ἐξουσία τοῦ κράτους ἔχει μάλιστα τὸ δικαίωμα, ὄχι μόνον νὰ ἀπαιτῆ νὰ πληροφορηταὶ προηγουμένως περὶ ὅλων τῶν τοιούτων διαθέσεων, ἀλλὰ καὶ δι' ἰδίων διαταγμάτων νὰ ἐμποδίσῃ, ἂν ὑπάρχη τι ἐν αὐτοῖς δυνάμενον νὰ κατασταθῇ ἐπιβλαβὲς ὡς πρὸς τὸ δημόσιον συμφέρον». Καὶ διὰ τοῦ ἐπομένου συμπληροῦ καὶ καθορίζει τὰ «τοιαῦτα ἀντικείμενα συμμίκτου εἴδους», ὡς εἶναι αἱ διατάξεις περὶ τῆς ἐξωτερικῆς λατρείας σύστασις, διάλυσις καὶ περιορισμὸς τῶν μονῶν, πομπαὶ περὶ τὰς ἐκκλησιὰς, τελεταί, ἄδεια χειροτονιῶν, διαίρεσις ἐπισκοπῶν, διατάξεις περὶ ἐκπαιδευτικῶν, φιλανθρωπικῶν καὶ σωφρονιστικῶν ἰδρυμάτων, νόμοι περὶ τῶν γάμων κ.τ.τ. Τέλος διὰ νὰ ἀποκλεισθῇ πᾶσαν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὁ νομοθέτης ὤρισεν: «Ἄρθρον 19. Μὲ ἐξωτερικὰς κοσμικὰς ἢ ἐκκλησιᾶς ἀρχὰς οὐδὲ ἡ σύνοδος, οὐδ' ἄλλος τις τῶν ἐκ τοῦ κλήρου ἤμπορεῖ νὰ ἔχη ἀλληλογραφίαν ἢ καμμίαν ἄμεσον σχέσιν» εἰμὴ διὰ τῆς γραμματείας τῆς Ἐπικρατείας. Αἱ διατάξεις αὗται ἐγένοντο «πέτρα σκανδάλου» καὶ ἤνοιξαν τὰς πύλας τῆς ἐκκλησίας διάπλατα εἰς τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν πρὸς τελείαν αὐτῆς ὑποδούλωσιν. Ἐκτοτε αἱ ἐνταῦθα διατυπούμεναι ἀρχαὶ τοῦ Μάουερ ἐγένοντο διὰ τοὺς πολιτικούς τῆς Ἑλλάδος ἀνδρας παράδοσις. Ἀλλὰ δύναται ἐκκλησία νὰ νοηθῆ ἄνευ κανόνων καὶ παραδόσεων; Πῶς θὰ ἐφαρμάζωνται τὰ δόγματα, εἰμὴ διὰ τῆς ἐρμηνείας καὶ ἰσχύος τῶν κανόνων; Εἶναι δυνατόν τὸ σύνταγμα νὰ σταθῆ ἄνευ νόμων, οἵτινες κανονίζουσι τὰς σχέσεις καὶ τὴν ζωὴν τῶν πολιτῶν καὶ ὀρίζουσι τὰς ποινὰς εἰς τοὺς παραβάτας. Ἐδῶ τὰ δόγματα ἀφήνουσι εἰς τὴν φρούρησιν τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ τοὺς νόμους ὀρίζει, ὅπως θέλει καὶ ὅποτε θέλει, τὸ κράτος, ὅπερ ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ μεταβάλῃ αὐθαιρέτως καὶ κανόνας καὶ παραδόσεις! «Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, γράφει ὁ αἰμίμητος Χρυσ. Παπαδόπουλος, ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἀποβάλλει τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς ὡς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, δὲν εἶναι πλέον ἡ ἀρχαία ἐκκλησία, ἀλλὰ νέα τις ἐκκλησία, διατηροῦσα μὲν τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀποκεκομμένη ἀπ' αὐτῆς κατὰ τὴν ὀργάνωσιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν, τῶν μὴ θεμελιουμένων ἐπὶ παραδόσεων καὶ ἱερῶν κανόνων, ἀλλ' ἐπὶ νόμων πολιτικῶν συνεχῶς ἀνατρεπομένων καὶ ἀναγκαζόντων αὐτὴν νὰ μὴ τηρῆ ἀπαρασάλευτως καθ' ὃν τρόπον αἱ λοιπαὶ ἀδελφαὶ ἐκκλησίαι τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις». (Τὸ Σύνταγμα καὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες, Ἀθῆναι 1936, σ. 58). Καὶ ὁ ἀπαγγέλλων τοιαύτην μομφὴν κατὰ τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι κοινὸς ἀνθρώπος ἐκ θρησκευτικοῦ ζήλου γράφων ταῦτα, ἀλλ' εἶναι ὁ ἐπὶ δύο σχεδὸν δεκαετίας κοσμή-

σας τὸν ἀρχιεπισκοπ. αὐτῆς θρόνον, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ συγγραφεὺς μάλιστα τῆς «Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος».

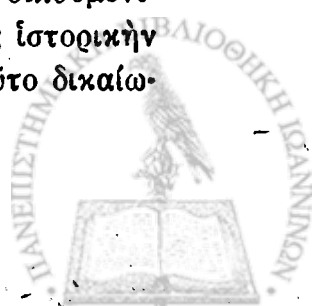
Εἶναι ἀληθές ὅτι ἡ Α' συνέλευσις τοῦ 1844 ἠθέλησε νὰ ἐπανορθώσῃ πῶς τὸ κῦρος τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀναφέρει καὶ τὴν Μεγ. Ἐκκλησίαν καὶ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος «*τηρεῖ ἀπαλλάκτως ὡς ἐκείνη τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας καὶ ἱερὰς παραδόσεις*» (ἀριθ. 2 τοῦ Συντάγμ.). Ἄλλ' ἡ διάταξις αὕτη ἐτέθη μόνον κατὰ τύπον διὰ νὰ μὴ ληφθῆ ποτὲ ὑπὸ τῶν νομοθετῶν καὶ τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας ὑπ' ὄψιν ἡ βαυαρικὴ ἰδεολογία καὶ ἐπιβουλή κατὰ τῆς Ἐκκλησίας εἶχε ρίψει βαθείας τὰς καταβολάς. «Ὑπὸ ἐσωτερικὰς ἐριδας καὶ ἐμπαθεστάτας ἐνλίτε φιλονικίας ἡ κανονικὴ ἀκρίβεια ἐνλίτε μὲν ἦτο ἀδύνατος νὰ τηρηθῆ, *πολλάκις δὲ παρεβαίνετο ἐν τῇ συνειδήσει...* Ὑπὸ νέας ἱστορικὰς περιστάσεις νέαι ἀνεφάνησαν σχέσεις (πολιτείας καὶ ἐκκλησίας), ἀλλ' ἐνεκα ἀμυδρᾶς συνειδήσεως τῆς κανονικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως . . . δὲν ἐδύναντο αὐταὶ νὰ κανονισθῶσι πάντῃ συμφώνως καὶ ἀρμονικῶς πρὸς τὰς ἀληθεῖς τοῦ δικαίου τῆς ἐκκλησίας ἀρχάς. Οὕτω καταχρήσεις καὶ *κανονικαὶ παραβάσεις εἴτε ἐν γνώσει εἴτε ἐν ἀγνοίᾳ ἐπαναλαμβανόμεναι ἔλαβον τύπον ἐκκλησιαστικῆς συνηθείας . . . ξένα δὲ στοιχεῖα . . . καθιερώθησαν ὡς νόμιμα καὶ κανονικά* καὶ συνετάραξαν τὴν ἐνδιάθετον ἀρμονίαν τοῦ κανονικοῦ βίου τῆς ἐκκλησίας» (Εὐταξίας ἐνθ' ἄνωτ. σ. ι' πβλ. ια'). Εἶναι βαθυστόχαστα τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Πρωτάνεως τῶν κανολόγων τῆς Ἑλλάδος, περὶ τῆς ἀδιαφορίας τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν καὶ τῆς περὶ τὰ θεῖα νωθρότητος, ὅταν τόσον ἀταλαιπώρως ἔχουσι περὶ τὴν τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκρίβειαν, διότι ἄλλα ἐν τῷ Συντάγματι ὁμολογοῦσι καὶ ἄλλα, ὅλως ἀντίθετα, πράττουσιν, καὶ ἐπέρχεται μοι εἰς νοῦν τὸ ὑπὸ τοῦ ἀγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ εἰρημένον : «Πολλοὶ ἐσμέν οἱ λέγοντες, ὀλίγοι δὲ οἱ ποιοῦντες· ἀλλ' οὖν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ὧφειλε νοθεύειν διὰ τὴν ἰδίαν ἀμέλειαν, ἀλλ' ὁμολογεῖν μὲν τὴν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν, μὴ ἀποκρύπτειν δὲ τὴν τοῦ Θεοῦ ἀλήθειαν, ἵνα μὴ ὑπόδικοι γενώμεθα μετὰ τῆς... τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ παρεξηγήσεως» (Δ' ἑκατ. κεφ. ΠΕ', Περὶ ἀγάπης, σ. 329 τῆς α' ἐκδ. τῆς Φιλοκαλίας). Ἄς εἶναι εὐλογημένον τὸ ὄνομα τοῦ συμπατριώτου μου Μελά εἰσηγητοῦ τῷ 1844 τοῦ β' ἀρθροῦ τοῦ Συντάγματος, ὅστις ἀντικρούων τοὺς πολεμοῦντας τὴν ἀνωτέρω περικοπὴν ἔλεγεν : «Τοῦτο δὲν σημαίνει κράτος ἐν κράτει, οὔτε ὁ σκοπὸς εἶναι τὸ νὰ ὑποταχθῆ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ὡς τινες ἐνόμισαν, ἀλλ' ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἔχει ἐνδύτητα

ἔχει τοὺς αὐτοὺς κανόνας ὡς ὁδηγοὺς εἰς τὰ τῆς θρησκείας... Ἡμεῖς οὐδὲν πλέον ζητοῦμεν τῶν ὑπὸ τῶν βυζ. αὐτοκρατόρων τῆ ἐκκλησίας κυρωθέντων δικαίων, ἢ μάλλον εἰπεῖν καὶ τὸ τριτημόριον ἀρκεῖ ἡμῖν» (ὁ Λέων Γ. Μελαῖς ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης ἐπὶ Ὀθωνος, ἦτο ἐν τῇ Συνελεύσει τοῦ 1843 ἀντιπρόσωπος τῶν Ἑπειρωτῶν). Καὶ ὅμως ἔκτοτε τὸ κακὸν παράδειγμα εὗρε πλείστους μιμητὰς καὶ οἱ κανόνες μεταρρυθμίζονται ἢ καὶ αἴρονται διὰ νόμου. Καὶ ὁ μέγας συνταγματολόγος διαμαρτύρεται κατὰ τῆς τοιαύτης ἀσυνειδησίας δογματίζων, ὅτι «οὐδὲ δι' ἀναθεωρήσεως τοῦ Συντάγματος δύναται νὰ παραβιασθῶσιν οἱ ἱεροὶ κανόνες, καθ' ὅσον τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Συντάγματος περιεῖχε θεμελιώδη διάταξιν» Ν. Ι. Σαριπόλου, πραγματεία περὶ τοῦ Συνταγμ. Δικαίου, Ἀθῆναι 1874 σ. 305 τοῦ Γ' τόμ.). Οἱ ἐπάρατοι καὶ αὐθαιρέτως, ἄνευ βουλῆς τεθέντες νόμοι Σ' καὶ ΣΑ' διατηροῦνται εἰσέτι ἐν ἰσχύϊ παρὰ τὰς τῆς Ἐκκλησίας διαμαρτυρίας (ὡς εἶδομεν) ἀποδειχθέντες ὑπ' αὐτῆς ὡς ἀντιφατικοὶ καὶ ἀνατρεπτικοὶ τῶν ἱερῶν κανόνων (βλ. Παπαδόπουλον ἐν θ' ἀνωτ. σ. 31). «Πᾶσα τροποποίησις κανόνος κατὰ τὸν βαθυνοῦστατον εἰσαγγελέα, τὸν μακ. Δημ. Τζιβανόπουλον, ὄντος θεμελιώδους νόμου τοῦ κράτους, εἶναι ἀντικανονικὴ καὶ ἀντισυνταγματικὴ κατὰ τὸ 2 ἄρθρον τοῦ Συντάγματος» (Δικαιοσύνη, καὶ ἐν ἰδίῳ τεύχει ὑπὸ τοῦ Ν. Λεβίδου δημοσιευθέντι. «Ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ διορισμοῦ τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων» σ. 23—27. Εἶναι ἡ μόνη φορὰ, χάρις εἰς τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν σθεναρὰν ἐνέργειαν τοῦ μακ. πρώην Δημητριάδος Γερμανοῦ καὶ τοῦ εἰρημένου εὐσεβοῦς εἰσαγγελέως, ὅπου ἀνεγνωρίσθη τὸ ἀδιάσειστον κῦρος τῶν κανόνων ὑπὲρ τοὺς τεθέντας νόμους καὶ ἐξησφαλίσθη τὸ δικαίωμα τοῦ διορισμοῦ ὑπὲρ τῶν ἐπισκόπων μετὰ κρατερὸν ἀγῶνα, (βλ. Ἔργα καὶ Ἡμέραι Δημητριάδος Γερμανοῦ, ὑπὸ Στεφ. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1941, ὅπου ὅλα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν σ. 202—273). Ὁ κ. Πετρακάκος τότε ἐδογματίζεν, ὅτι «ὁ διορισμὸς τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων δὲν εἶναι ἀπόλυτον δικαίωμα τοῦ ἐπισκόπου... ἀλλὰ περιορισμένον, διότι πρέπει τὸν μέλλοντα ὑποψήφιον νὰ προτείνῃ ὁ λαός—οἱ ἐκκλ. σύμβουλοι—καὶ χειροθετούμενον νὰ στέρξῃ αὐτόν». αὐτ. σ. 324. ἀλλ' ἔπειτα παλινωδῶν φθιέγγεται ταῦτα: «Χάριν τῆς ἀκριβείας δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῇ, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ διορισμοῦ ψαλτῶν καὶ νεωκόρων ὁ τότε Δημητριάδος Γερμανὸς ἀνέλαβε τὸν ἀγῶνα τὸν ἀπολήξαντα εἰς τὴν νομοθετικὴν ἐπικράτησιν τῶν κανονικῶν τῆς Ἐκκλησίας ἀρχῶν» Νομοκάν. ἐνασχολήσεις σ. 180. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι καὶ οἱ μεγαλύτεροι θιασῶται τῆς ἐκκλησιαστ. δικαιοδοσίας παρασύρονται ἐκ τῶν καινοφωνιῶν τοῦ Φαρμακίδου. Ἐν Κορυτσᾷ,

είχον νεωκόρον, ὅστις ἐτόλμησε νὰ δώσῃ τὴν κόρην του εἰς Καθολικόν, καθ' ὃν χρόνον εἶχομεν σφοδρὸν κατὰ τῆς καθολ. προπαγάνδας ἀγῶνα, καὶ διὰ πολιτικοῦ μάλιστα γάμου, ἐνῶ ἠδύνατο νὰ ἀπαιτήσῃ παρὰ τοῦ γαμβροῦ νὰ γένηται ὀρθόδοξος. Τὸ σκάνδαλον ἦτο μέγα, δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ τὸν παύσω, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων (ὡς ἄλβανιστὴν). «Καταχρήσεις καὶ κανονικαὶ παραβάσεις... συχναὶ ἐπαναλαμβανόμεναι ἔλαβον τύπον ἐκκλησ. συνηθείας, ξένα δὲ στοιχεῖα καθιερώθησαν ὡς νόμιμα». Ἡ ὑπὸ τοῦ Μάουερ εἰσαχθεῖσα τὸ πρῶτον διάκρισις δογματικῶν καὶ κοσμικῶν κανόνων ἔσχε βαθυτάτην ἀπήχησιν εἰς τὴν θρησκευτικὴν διανόησιν τῶν Ἑλλήνων τῶν ἐπιδιωκόντων ἀείποτε νὰ κολοβώσωσι τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας. Οὗτοι ἄρα, ἵνα συμβιβάσωσι καὶ τὰ ἀσυμβίβαστα καὶ δικαιολογήσωσι τὰς τῶν κανόνων παραχαράξεις καὶ ἀθετήσεις ἐπενόησαν ἢ μᾶλλον υἱοθέτησαν τὸ ἀσεβὲς καὶ ἀνορθόδοξον σύστημα τῆς διαιρέσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογματικούς καὶ διοικητικούς ἢ κοσμικούς καὶ καταγοῦντες τοὺς δευτέρους νὰ συμβιβάσωσι τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐκκλησίας πρὸς τὴν κυριαρχίαν τὴν κρατικὴν καὶ ἀπορρίπτουσι τὰ 90 οἱο τῶν κανόνων τῶν οἴκουμ. συνόδων καὶ τῶν ἀγίων καὶ θεοφόρων πατέρων, καὶ κολακεύονται νὰ ὀνομάζωνται ὀρθόδοξοι! Τοῦτο ἔπραττον οἱ πρῶτοι αἰρεσιάρχαι, ἀφήρουν ἐκ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν (διότι δὲν ὑπῆρχον τότε κανόνες) ὅ,τι δὲν συνέφερον αὐτοῖς καὶ ἀνέτρεπε τὰ ἰδίας δόξας καὶ διεκήρυττον, ὅτι πιστεύουσιν ὀρθοδόξως καὶ εὐσεβοφρόνως. Οἱ παράδοξοι οὗτοι νομοθέται θὰ ἐπέτρεπον εἰς νεοδαμῶδη Ἑλληνα πολίτην νὰ προτείνῃ, ὅτι θέλει νὰ εἶναι Ἑλληνας, ἀλλ' ἀπορρίπτει ἄρθρα τινὰ τοῦ Συντάγματος; Δὲν θὰ ἐθεώρουν αὐτὸν παράφρονα; «Ἀποφασίσαντες τῷ 1844 οἱ πληρεξούσιοι τῆς Ἑλλάδος νὰ κηρύξωσιν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων τὴν ὀρθόδοξον, ὡφείλον νὰ παρλάβωσι τὴν ὀρθοδοξίαν ἐν τῷ συνόλω... καὶ ἐν τῇ μορφῇ, ἣν εἶχεν αὕτη ἐν Κ)πέλει καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ὀρθοδόξοις χώραις, οὐχὶ δὲ νὰ παρασταθῶσιν ὡς νέοι Λούθηροι κατασκευάζοντες ἴδιον δι' ἑαυτοὺς ὀρθοδοξίας τύπον, διαφέροντα τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, καὶ λοιπὸν περικόπτοντες, ὅσα ἀπήρεσκον αὐτοῖς, καὶ αὐθαιρέτως ἀπαρνούμενοι κανόνας ἀποτελοῦντας οὐσιώδεις τῆς Ὀρθοδοξίας συστατικόν» (Ἀνδροῦτσος, Καιν. Διδαχὴ Β', 299). Ἄλλ' ἐρωτῶ πῶς τολμῶσι νὰ ἐπιβάλωσιν οὗτοι χεῖρα βέβηλον εἰς τὸν κανονικὸν διάκοσμον τῆς Ἐκκλησίας, καὶ νὰ ἀκρωτηριάξωσι καὶ νὰ παραμορφῶσι τὸ κανονικὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας δίκαιον; Μόνον σύνοδοι οἴκουμενικαὶ κέκτηνται τοιοῦτον δικαίωμα, ὅταν δευτερεύοντες τινὲς ἱστορικὴν σημασίαν κανόνες περιπέσωσιν εἰς ἀχρησίαν· δὲν εἶναι τοῦτο δικαίω-

μα τῶν ἐπὶ μέρος ἐκκλησιῶν ἢ ἀναθεώρησις, ὅπως ἀπλῆ Βουλὴ δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναθεωρήσῃ τὸ Σύνταγμα, ἔργον χειρῶν κοινῶν ἀνθρώπων, ἐνῶ οἱ κανόνες εἶναι κατόρθωμα ἀγίων καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν καὶ σχεδὸν δύο χιλιετηρίδες ἐσεβάσθησαν αὐτούς. «Τῶν ἀγίων συνόδων τὰ δόγματα καθάπερ τὰς θείας γραφὰς δεχόμεθα, καὶ τοὺς κανόνας ὡς νόμους φυλάττομεν», ἐθέσπιζεν ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς 131 Νεαρῶς. «Πολλοὶ κανόνες ἄλλοις μὲν παραδέδονται, ἑτέροις δὲ οὐδὲ γνώριμοι. Ὁ πρὸς κλαβῶν καὶ ἀθετῶν δίκης ἄξιος . . . καὶ γὰρ ἐστὶν ὄντως κοινὰ πᾶσιν, ἃ πάντα φυλάττειν ἐπάναγκες . . . καὶ τὸ πρὸς κελίνας μικρὸν ἀμαρτεῖν ἐστὶν ἀμαρτίαν τὴν πρὸς θάνατον. Δεῖ γὰρ φυλάττειν τὰ τεθέντα καὶ πατράσι τέκνα δίκαιόν τε καὶ ὅσιον πειθαρχεῖν . . . φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἀγγελίων ὁ τρόπος διὰ τὸ γνῶμης ἠρωτητικῆς καὶ ἀστήρικτον ταῖς καινοτομίαις τε καὶ νεωτεροποιίαις προσκεχημέναι μᾶλλον ἢ τοῖς καθεστῆκόσι καὶ καλῶς κειμένοις προσεπερείδεσθαι». Φωτίου ἐπιστολὴ Γ' πρὸς Πάπαν Νικόλαον σ. 161, ἐκδ. Βαλέττα). Ἐκ τούτου τοῦ τρόπου, ὡς ἔοικε, παραγόμενοι καὶ οἱ πληρεξούσιοι νεωτερισταὶ τῆς Δ' συνελεύσεως (1924—1925) δι' ἐπισήμου ἐρμηνευτικῆς δηλώσεως καθώρισαν, ὅτι «κάνονες ἐννοοῦνται οἱ πνευματικοί, οἱ καθαρῶς ἐκκλησιαστικοὶ δηλ. οἱ δογματικοί, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ κοσμικοὶ δηλ. οἱ διοικητικοὶ καὶ ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει κριτῆς περὶ τοῦ τίς κανῶν εἶναι δογματικὸς καὶ τίς κοσμικὸς θὰ εἶναι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία τῆς πολιτείας» (παρὰ Πουλίτσα σ. 271-272). Ἄλλ' οἱ νομοθέται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει πρέπει νὰ εἶναι πλέον τι ἢ Βαλσαμῶνες ἢ Ζωναράδες καὶ δεινοὶ δογματικοὶ θεολόγοι καὶ νὰ συγκροτήσωσι καὶ σύνοδον θεοπνεύστων ἀνδρῶν, ἵνα δυνηθῶσι νὰ χωρίσωσι τοὺς κανόνας, ὅπως χωρίζουσιν οἱ ποιμένες τὰ πρόβατα ἀπὸ τῶν ἐριφίων! Διότι, μὰ τὴν ἀλήθειαν, οἱ ἀρχαῖοι δὲν εἶχον οὔτε κἄν ἔννοιαν τοιαύτης διαιρέσεως. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ὁ Ζωναρῶς εἰς τὸν α' κανόνα τῆς Δ' οἰκ. συνόδου λέγων: «αἱ σύνοδοι κανόνας ἐξέθεντο τοὺς μὲν εἰς δογμάτων συντελοῦντας ἀκρίβειαν, τοὺς δὲ εἰς ἐκκλησίας ἀφορῶντας κατάστασιν», ἐφρόνει, ὅτι δύναται ὁ καθεὶς χριστιανός, καὶ δὴ ἐκτὸς τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας εὐρισκόμενος, νὰ ἀναθεωρῇ καὶ νὰ ἀπορρίπτῃ κανόνας ὡς σκύβαλα, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν εἶναι δογματικοί, ἀλλ' ὅμως οὔτοι προάγουσι τὸ δόγμα ἐν τῇ πράξει. Λέγει δὲ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος «πρᾶξις θεωρίας ἐπίβασις» ἀλλ' ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει, οὐδὲν τὸ ἀπορριπτόν, κἄν μικρὸν φαίνεται διὸ καὶ ὁ ἱερὸς Φώτιος ἔγραφε πρὸς τοὺς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς: «οἶδε δὲ καὶ ἡ μικρὰ ἀθέτησις τῶν πρὸς κλαβῶν καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιτρέψαι καταφρόνησιν» (αὐτ. ἐπιστ. Δ', 168. Ἐπρόκειτο περὶ τῆς νηστείας τοῦ Σαββάτου). Καὶ ὁ Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς λέγει ἐν τῇ 40

Νεαρχῶ, κεφ. δ'. : «Τῶν θείων κανόνων οἱ πρὸς εὐσέβειαν ὁρῶν-
τες καίτοι συστατικὸν τοῦ ὀρθοῦ δόγματος παραδιδόντες ἡμῖν
παντὶ τρόπῳ ἀνανεωθέντες τηρεῖσθωσαν, οἱ δὲ λοιποὶ παρεκ-
βληθέντες δοθήτωσαν καὶ τῇ βασιλείᾳ μου»· ἄρα πῶς ἐρμηνεύ-
ουσι τὸν νόμον τοῦτον οἱ ἐναντία φρονοῦντες ; Ὅτι περισυνέλεξε
τοὺς κανόνας ὁ Ἀλέξιος, ἵνα τῷ πυρὶ παραδώσῃ, ἢ ἵνα μελετήσῃ αὐ-
τοὺς καὶ ἐφαρμόσῃ ὡς νόμους τοῦ κράτους ; (Εἰς τοῦτο τὸ σημεῖον
θέλομεν ἐπανέλθει). Ἄς ἐπιστήσωσι τὸν νοῦν εἰς τὸ «παρεκ-
βληθέντες». Ἄλλ' ἐγὼ ἐπικαλοῦμαι ἐπ' αὐτοῦ τὴν μαρτυρίαν ἀνδρὸς
διασημοτάτου, ἐξ ἐκείνων, οὗς σπανιώτατα ἀνέδειξεν ἡ νομικὴ ἐν-
Ἑλλάδι ἐπιστήμη, καὶ περὶ τοῦ ὁποίου, ἄλλος γίγας νομομαθῆς, ὁ
μακ. Χαρ. Βοζίκης, ἀποφασίσας νὰ φέρῃ ἀντιρρήσεις εἰς τὴν περὶ ψαλ-
τῶν γνωμοδότησιν αὐτοῦ ἐξέφρασε τὸν φόβον «ὅτι ἂν ἡ ὑπὸ τῆς
εἰσαγγελικῆς γνωμοδοτήσεως δοθεῖσα λύσις ἤθελεν ἐπικρατή-
σει, τάχιστα ἤθελον περιέλθει πολιτεία καὶ ἐκκλησία εἰς δυσσα-
ρέστους δι' ἀμφοτέρας περιπετείας καὶ συγκρούσεις...» Ἀλλὰ
κατὰ τὸν ἀείμνηστον Μεσσηνίας Μελέτιον Σακελλαρόπουλον «ὁ φό-
βος γεννᾶται εἰς τὸν κ. Βοζίκην, οὐχ ὅτι ἡ εἰσαγγ. γνωμοδότη-
σις στηρίζεται ἐπὶ ἀσφαλῶν βάσεων, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ ἀξιώμα-
τος τοῦ γνωμοδοτοῦντος καὶ πρὸ πάντων, ἕνεκα τῆς προσωπικό-
τητος καὶ πανθωμολογημένης νομικῆς ἰδιοφυίας τοῦ κορυφαίου
μεταξὺ τῶν νομομαθῶν τῆς ἐποχῆς, τοῦ σεβαστοῦ παρὰ τῷ Ἀ-
ρειῷ Πάγῳ εἰσαγγελέως». (Δ. Τζιβανοπούλου, γνωμοδοτήσεις εἰς
Ἔργα καὶ Ἡμέραι Γερμανοῦ Δημητριάδος σ. 314 βλ. κατωτ.).

4. Ἐξακολουθήσεις περὶ τοῦ ἐπισηαλοῦς τῆς διακρίσεως τῶν ἱερῶν κα-
νόνων εἰς δογματικούς καὶ μὴ. Πῶς ἀνεκινήθη ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἰς
τὸ ζήτημα τῶν ἱεροψαλτῶν; — Φρικταὶ ἐπιτιμήσεις καὶ ἀναθέματα
τῆς ἐκκλησίας κατὰ τῶν παραβατῶν τῶν κανόνων.

Τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς διακρίσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογμα-
τικούς καὶ διοικητικούς ἀνανεώθη ἐν Ἑλλάδι τῷ 1908¹ εἰς τὸ περὶ ἱερο-
ψαλτῶν ἀναφνὲν σκάνδαλον ἐν τῇ μητροπόλει Δημητριάδος, καθ' ὃ
οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἐπίτροποι ἐσφετερίσθησαν τὸ δικαίωμα τοῦ διορι-
σμοῦ ἀπὸ τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου, τοῦ σθυναροῦ Ψαριανοῦ Γερμανοῦ
Μαυρομάτου. Τότε τὸ Νομικὸν Συμβούλιον ἀπεφαίνετο ὑπὲρ τῶν
πρώτων, ἀλλ' ἔλυσε κανονικῶς τὸ ζήτημα ὁ τότε κορυφαῖος τῶν νο-
μομαθῶν εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρειοῦ Πάγου Δημοσθ. Τζιβανόπουλος,
οὗτινος ἡ γνωμοδοτήσις ἀπστέλεσεν ἔκτοτε τὸν ἀσφαλῆ γνώμονα εἰς
τὰ τοιαῦτα ζητήματα. Διὰ τὴν μεγίστην σπουδαιότητα αὐτῆς παρα-
λαμβάνομέν τινὰ ἐνταῦθα γενικωτέρας σημασίας. «Ἡ ρητὴ αὕτη ὁ-

ποχρέωσις τοῦ νόμου (Σ', ἄρθ. η' 1) ὅπως ἐξ ἴσου πρὸς τὰ θεῖα δόγματα ἀπαρασαλεύτως καὶ οἱ ἱεροὶ ἀποστόλικοι καὶ συνοδικοὶ κανόνες τηρῶνται καὶ φυλάσσωνται, λύει ἐκ τῶν προτέρων τὸ ζήτημα, ὅτι οὐδεμία τῶν κανόνων τούτων ἐπιτρέπεται ἀθέτησις ἢ τροποποίησις διὰ μεταγενεστέρων τῆς πολιτείας νόμων, ἐκτὸς μόνον τῶν ἀφορώντων... εἰς τὸ κοσμικὸν συμφέρον τῶν κατοίκων καὶ ἐν οἷς ἡ 'Ι. Σύνοδος ἐνεργεῖ μόνον τῇ συμπράξει καὶ ἐγκρίσει τῆς κυβερνήσεως, ὅσα σχετίζονται πρὸς τὸ ἀστικὸν καὶ δημόσιον δίκαιον καὶ τοῦτο ἐν ὁμοδόξοις ἐπικρατείαις, ὅπου τὸ ἀστικὸν καὶ δημόσιον δίκαιον βάσιν ἔχουσι τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ» (Ἔργα καὶ ἡμέραι Δημητριάδος Γερμανοῦ, Ἀθήναι 1941, σ. 292). Καὶ κατωτέρω: «Ἐφ' ὅσον ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπὶ ἐπτασυνόδου ἐρείδεται πολιτεύματος, τοὺς κανόνας τούτους, οὓς τὸ Σύνταγμα ὑπ' ὄψει ἔχει ἐν ἄρθ. 2, οὐδεὶς δύναται νὰ τροποποιήσῃ, εἰμὴ μόνον ἂν σπουδαία καὶ ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῶν συνθηκῶν τοῦ βίου τῆς Ἐκκλησίας παραστῆ ἀνάγκη, χάριν τῆς ὠφελείας αὐτῆς, αὐτὴ καὶ μόνη ἢ ἀρμοδία ἐξουσία ἦτοι ἢ καθόλου ὀρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία διὰ συνόδου, οὐδαμῶς δὲ ἢ πολιτικὴ ἐξουσία ὡς πάντῃ ἀναρμοδία». Κατὰ ταῦτα, ἐπάγεται ὁ βαθυνούστατος νομομαθῆς, *πᾶσα τροποποίησις κανόνος, ὄντος θεμελιώδους νόμου τοῦ κράτους εἶναι ἀντικανονικὴ καὶ ἀντισυνταγματικὴ. Πᾶσα δὲ ἀπόπειρα τοιαύτης τροποποιήσεως δύναται νὰ ἔχῃ ὀλεθριώτατα ἀποτελέσματα ἐπὶ τε τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐπὶ τῆς καθόλου ὀρθοδόξου θρησκείας, ἧς ὁ ἑλληνισμὸς, πρόμαχος καὶ πιστὸς θεματοφύλαξ διὰ μυρίων περιπετειῶν καὶ ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας γενόμενος, κατεκυρώθη ὑπὸ τῶν αἰώνων τούτων ὡς διακατέχων τὰ σκῆπτρα αὐτῆς» σ. 294. Ἐπὶ τῇ βάσει τοιαύτης εὐρείας ἐννοίας καὶ ἐμπεριστατωμένης τῶν κανόνων ἐρμηνείας ἐξήνεγκεν ὁ εὐσεβέστατος ἐκεῖνος εἰσαγγελεὺς κατηγορηματικὴν ἀπόφασιν «ὅτι ὁ διορισμὸς καὶ ἡ παῦσις πάντων τῶν τελούντων τὰς ἱεράς ἀκολουθίας ἐν τοῖς ναοῖς πρεσβυτέρων τε καὶ διακόνων καὶ τῶν ἀναγινωσκόντων καὶ ψαλλόντων ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις καὶ τῶν τεταγμένων πρὸς ἐπιμέλειαν τῶν ἁγίων εἰκόνων, ἱερῶν σκευῶν, ἀμφίων καὶ πάντων τῶν εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν ἀναγομένων, ἀπόκειται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν . . .» (σ. 296). Πρὸς μείζονα δὲ βεβαίωσιν ἐπαναλαμβάνει: «Κατόπιν τούτων οὐδεμία ἀμφισβήτησις χωρεῖ, ὅτι οἱ ἱεροψάλται καὶ οἱ νεωκό-*

1. «Περὶ ἐπισκοπῶν καὶ ἐπισκόπων. Ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ἡ πνευματικὴ ἀρχή... διατηρῶν ἀπαρεγκλίτως τὰ θεῖα δόγματα, .. καὶ φυλάσσων τοὺς ἱερὰς κανόνας καὶ τὰς παραδόσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας».

ροι υπάγονται εις την αποκλειστικήν δικαιοδοσίαν τῶν ἐπισκόπων, ὅπ' αὐτῶν καὶ μόνον διοριζόμενοι καὶ παύμενοι, παράλογον δὲ ὅλως εἶναι τὸ ἀπονέμειν εἰς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν καὶ τὰ ὑπ' αὐτῆς διοριζόμενα ἐκκλησιαστικὰ συμβούλια . . . δικαίωμα ἐπεμβάσεως εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν καὶ εὐπρέπειαν, εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῆς θείας λατρείας . . . » (σ. 301) καὶ ἐπιλέγει τὰ ἀξιόπρόσεκτα ταῦτα : « ἀναγνωριζομένου τοῦ δικαιώματος τοῦ διορισμοῦ τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων εἰς τοὺς ἐπισκόπους, χειραφετεῖται ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν ἐπιρροῶν τῶν ἐπιτρόπων τῶν ἐκκλησιῶν, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ κατασταθῶσιν ὀλέθρια εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς καὶ ἐπιβλαβεῖς εἰς τὴν θείαν λατρείαν διὰ τῆς παραβιάσεως τῶν κανόνων, τῶν θελόντων τοὺς ψάλτας καὶ νεωκόρους ἀμέμπτους τὸν βίον . . . Τοῦτο δὲ σπουδαίως πρέπει ν' ἀπασχολήσῃ τὴν προσοχὴν πάντων, διότι ἡ μείωσις τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς ἐκκλησίας μέχρις ἐντελοῦς ὑποταγῆς αὐτῆς καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς θελήσεως τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς ὡς ὑπερέχου καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀφορῶντα τὴν θείαν λατρείαν, προσβάλλει σπουδαίως τὴν θρησκείαν καὶ δεικνύει ἀγνωμοσύνην πρὸς τὴν ἐκκλησίαν » (σ. 305). Ὁ μακ. Βοζίκης ὑπεστήριξεν, ὅτι οἱ ἱεροὶ κανόνες τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν οἰκ. συνόδων καὶ αἱ ἱεραὶ παραδόσεις, ὡς τὸ 2 ἄρθρον τοῦ Συντάγματος ἀναφέρει, δὲν ἰσχύουσιν ὡς συνταγματικαὶ διατάξεις, ἀλλὰ μόνον ἐκ τούτων οἱ δογματικοὶ κανόνες, πάντες δὲ οἱ ἄλλοι δύνανται διὰ νέων νόμων νὰ μεταβληθῶσιν ἢ νὰ καταργηθῶσιν (1). Ἄλλ' ὁ μόνος συγγραφεὺς πλήρους ἐκκλησιαστικοῦ δικαίου ἐν Ἑλλάδι, ὁ ἀείμνηστος Μ. Σακελλαρόπουλος, εἰς ἀπάντησιν ἀξιωματικῶς ἀποφαίνεται, « ὅτι δογματικοὶ κανόνες δὲν ὑπάρχουσι, διότι παρὰ πάσας τὰς μελέτας καὶ ἐρεῦνας ἡμῶν δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ἀνακαλύψωμεν, ποῦ εἶναι οὗτοι κεκρυμμένοι ». Ὅλοι, ἐπιφέρει, ἀφορῶσιν εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, τὴν πειθαρχίαν, τὴν τελετουργίαν, εἰς τὰ ὄργανα τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῶν, οἱ τε ἀποστολικοί, συνοδικοὶ καὶ αἱ ἱεραὶ παραδόσεις, εἰς ἐξυπηρέτησιν ἑνὸς καὶ μόνου σκο-

1. Δυστυχῶς αὐτὸ τὸ πνεῦμα καὶ νῦν ἐπικρατεῖ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τοὺς πολιτικούς κύκλους ἐν Ἑλλάδι (βλ. Πουλίτσαν ἐνθ' ἄνωτ. σ. 229ε'). Ἐπακόλουθον τῆς εὐφαλμένης ταύτης βάσεως εἶναι ἄλλη παραδοξολογία, ὅτι ἡ ἐνότης τῶν ὁμοδόξων ἐκκλησιῶν δὲν εἶναι διοικητικὴ... ἀλλὰ μόνον δογματικὴ, ὡς δογματίζει ὁ Βοζίκης (*Εργ. ἡμερ. σ. 315), ἀλλ' ἀντιφάσκει λέγων « ἡ τήρησις τῶν κανόνων διετάχθη εἰς ἐξυπηρέτησιν τῆς δογματ. ἐνότητος ».

ποῦ, ὃν ἐπιδιώκει ἡ ἐκκλησία, χρησιμεύοντες. (1) Δυνατὸν ἢ πολιτεία, ὡς βαίνουνσι μάλιστα τὰ καθ' ἡμᾶς, διὰ νόμων ν' ἀνατρέψη ὅλους τοὺς λεγομένους διοικητικούς κανόνες, ἐφ' ὅσον φρονεῖ, ὅτι δὲν εἶναι δογματικοὶ καὶ δὲν ἐρμηνεύουσι τὸ δογμα, τοῦτο ἀποτελεῖ κατὰ τὸν ἐν λόγῳ ἱεράρχην «τὸν τελειὸν χωρισμὸν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων. Δύναται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει νὰ ὀνομάζηται ἑλληνικὴ ἢ προτεσταντικὴ... ὀρθόδοξος ὅμως ἀνατολικὴ οὐδαμῶς» (σ. 317).

Ἴδου ἕως ποῦ δύναται νὰ φθάσῃ ἡ κατὰ τῆς ἐκκλησίας παρανομία τοῦ κράτους, ὅταν ἐπισήμως καθιερωθῇ ἡ διχοτομία τῶν κανόνων. Εἰς τὸ πρῶτον Σύνταγμα τοῦ 1843 τὸ 2 ἄρθρ. εἶχε πλήρως οὕτως : «*Ἐπάρχει δογματικῶς μὲν καὶ κανονικῶς ἠνωμένη...*» Ἄλλ' οἱ ἀντιφρονοῦντες κατεξανάστησαν καὶ ἐζήτησαν ν' ἀπαλειφθῇ τὸ «*κανονικῶς*» παρὰ τὰς διαμαρτυρίας τοῦ εἰσηγητοῦ Μιχ. Μελά, ἀντιπροσωπεύοντος τοὺς δούλους Ἡπειρώτας, εἰπόντος : «*Τοῦτο δὲν σημαίνει κράτος ἐν κράτει, οὔτε ὁ σκοπὸς τούτου εἶναι τὸ νὰ ὑποταχθῇ ἡ πολιτικὴ ἐξουσία εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν... ἀλλ' ὅτι ἡ ἑλλ. ἐκκλησία ἔχει κανονικὴν ἐνότητα, ἔχει τοὺς αὐτοὺς κανόνες ὡς ὀδηγοὺς εἰς τὰς θρησκευτάς.*» Θαυμασία ἐρμηνεῖα, ἣτις ὅμως εἰς τοὺς φραγγοφορεμένους καὶ βαναροπλήκτους, εἰς τοὺς ἐλευθεριάζοντας καὶ προτεσταντίζοντας δὲν ἀντήχει καλῶς. Πράγματι, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἡ ἡ ἐνότης τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν νοεῖται οὐ μόνον δογματικῆ, ἀλλὰ καὶ κανονικῆ, ὡς γράφει ὁ Χρυσ. Παπαδόπουλος (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 59). Ἐν τούτοις καὶ πάλιν «*διὰ τοῦ δευτέρου ἄρθρου πάντες οἱ κανόνες ἐννοοῦνται ἀδιαφόρως τῆς φύσεως αὐτῶν... ἐξάγεται καὶ ἐκ τῆς προσθήκης περὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων*» (Πετρακᾶκος, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 335).

Ἱερέει νὰ ἐξαρθῇ ἐνταῦθα ἡ ἔγκριτος γνώμη τοῦ ἐκ Βόλου δικηγόρου Τριανταφυλλίδου, ὅστις ἐπικρίνων τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἐκεῖ Πλημμελειοδικείου, ὅπερ ἀνεγνώριζε δικαίωμα διορισμοῦ ψαλτῶν εἰς τὰ ἐκκλησι. συμβούλια, στηριζόμενον εἰς τὴν εἰρημένην διάκρισιν τῶν κανόνων : «*ἀλλ' ἡ διχοτομία αὕτη, γράφει, εἶναι ἀστήρικτος, διότι πάντες οἱ κανόνες τῶν τοπικῶν καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων ἀντι-*

1. «*Παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν παρατηρήσεων τοῦ κ. Βοζίκη ἐπὶ τῆς γνωμοδοτήσεως τοῦ εἰσαγγελέως τοῦ Ἀρείου Πάγου περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ διορισμοῦ ψαλτῶν καὶ νεοκόρων.*» Ἔργα καὶ ἡμέραι Δημητριάδος Γερμανοῦ, σ. 314—316. Ἐν σ. 319 λέγει : «*διάκρισις κανόνων εἰς δογματικούς καὶ μὴ δὲν ὑφίσταται ἀπολύτως... πάντες οἱ κανόνες... καὶ αἱ ἱεραὶ παραδόσεις ἔχουσι τὴν αὐτὴν ἰσχὺν καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐκνυρώθησαν ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἀνευ διακρίσεως.*»

κείμενον ἔχουσιν ὄχι τὸ δόγμα, ἀλλὰ τὴν διοίκησιν τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων . . . Δὲν ὑπάρχει εἰς τοὺς κανόνας τῶν συνόδων διάταξις ἀφορῶσα τὸ δόγμα» καὶ ἐν συνεχείᾳ ποιεῖται τὴν ἐξῆς ὀρθὴν παρατήρησιν, ἣν οὐδεὶς ἄλλος ἐν προκειμένῳ ἐσκέφατο νὰ διατυπώσῃ : «οὐδὲ ἠδύναντο αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι νὰ νομοθετήσωσι περὶ τοῦ δόγματος, τὸ ὁποῖον παρεδόθη εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν διὰ τῶν εὐαγγελίων καὶ τῶν πράξεων τῶν ἀποστόλων καὶ ἐπὶ ὁποίου οὐδεμίᾳ κοινοτομίᾳ ἐπιτρέπεται». Ἡ παρατήρησις αὕτη συμφωνοῦσα πρὸς τὴν ἐγκεκριμένην τῆς ἐκκλησίας δόξαν ἐξασφαλίζει τὴν γνώμην τῶν μὴ παραδεχομένων τὴν διάκρισιν τῶν ἱερῶν κανόνων. Οὕτω τοῦλάχιστον φρονοῦσι πάντες οἱ δογματολόγοι τῆς ἐκκλησίας, ὅτι δὲν ἴδρυσαν δόγματα αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι — ταῦτα ἐγένοντο γνωστὰ ἐκ τῆς θείας ἀποκαλύψεως — ἀλλ' ἠομήνευσαν, διεσάφησαν καὶ διεφύλαξαν αὐτὰ ἀπὸ τῆς διαστροφῆς τῶν ἰρετιζόντων. «Οὐδαμοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀποδίδεται, ὅτι δῆθεν καινὰς τινὰς παραλαμβάνει ἀποκαλύψεις, ἀλλὰ λέγεται μόνον, ὅτι ἐν πάσῃ ἀκεραιότητι καὶ ἀληθείᾳ τηρεῖ τὴν προτέραν αὐτῇ ἐπαγγελθεῖσαν ἀποκάλυψιν, καὶ οὐδαμοῦ δηλοῖ, ὅτι αὐτῇ ἀποδίδεται τὸ δῶρον τῆς θεοπνευστίας, ὅπερ οἱ ἅγιοι εἶχον ἀπόστολοι, ἀποδίδεται δὲ μόνῃ ἢ τοῦ ἁγίου πνεύματος συμπαραδρεῖα τῶν πλανῶν αὐτὴν προφυλάσσοντος», γράφει ὁ Ρῶσσοσ Μακάριος ἐν τῇ Εἰσαγωγῇ κτλ. τόμῳ Β', σ. 205 (μεταφρ. Ν. Παπαδοπούλου). «Κυρίως ἐκκλησιαστικὴ παράδοσις ἢ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἡ παράδοσις αὕτη εἶναι ἢ ὑπὸ ὀλοκλήρου τῆς ἐκκλησίας ἐν Οἰκουμενικαῖς Συνόδοις ἐν ἁγίῳ πνεύματι ἀνάπτυξις καὶ ὀρισμὸς τῶν θεωρητικῶν ἐκείνων ἀληθειῶν ἢ δογμάτων, ἅτινα ἐμπεριεχόμενα ἐν τῇ Γραφῇ πράγματι ἢ δυνάμει, οὐχὶ δὲ κατὰ λέξιν ὠρίσθησαν ὑπὸ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῦ τὴν καθόλου ἐκκλησίαν εἰς πᾶσαν ἀλήθειαν ὀδηγοῦντος διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων». (Δαμαλᾶς, Περὶ ἀρχῶν, σ. 121). Ἀναφέρομεν τελευταῖον καὶ τὸν Ἀνδρουτσοῦν, ὅστις σαφέστερον ἐκτίθησι τὰ πράγματα : «Τὰ δόγματα περιέχει ἡ θεία ἀποκάλυψις, ἡ δὲ ἐκκλησία, ἡ τὴν φύλαξιν αὐτῆς ἐμπεπιστευμένη, οὐδὲν ἕτερον πράττει ἢ ἐξηγεῖται αὐτὰ εἴτε πρὸς διδασκαλίαν τῶν πιστῶν εἴτε τὰς αἰρετικὰς παρερμηνείας καὶ νοθείας αὐτῶν καταδικάζουσα». (Δογματ. σ. 291). Ταῦτα ὄντως ἀποδέχεται καὶ γενικῶς πιστεύει ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἐκκλησία, ὅτι ὁ θρησκ. κώδιξ τῶν δογμάτων τῆς πίστεως καὶ τῶν ἠθικῶν ἀληθειῶν εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή, ἣτις περιέχει τὴν ἀποκεκαλυμμένην θρησκείαν καὶ ὅσα χρή-

σιμα καὶ λυσιτελῆ εἰς σωτηρίαν. (1) Οὐδὲν δόγμα δύναται νὰ σταθῆ μὴ περιεχόμενον ἐν αὐτῇ. Πᾶσα τοιαύτη ἀπόπειρα εἶναι ἀντιχριστιανική· αὐτὸ ἔπραττον μόνοι οἱ αἰρεσιάρχαι (βλ. ἐπιστ. XIX τοῦ Ἀύγουστίνου), διὸ καὶ κατ' οὐσίαν μόνα τὰ κείμενα τῶν ἁγ. Γραφῶν, τὰ περιέχοντα τὰς ὑψηλὰς θρησκευτ. ἀληθείας εἶναι θεόπνευστα. Καὶ φέρομεν ὡς μαρτυρίαν πρῶτον τὸν Μ. Βασίλειον, ὅστις ἔγραψεν ὡς γνωστὸν τοὺς κανόνας μετὰ ἔτη πολλὰ ἀπὸ τῆς Α' Οἰκουμ. Συνόδου εἰς τὸν 91 καν. ὁμιλεῖ περὶ τῶν πηγῶν τῶν δογμάτων, χωρὶς νὰ ἀναφερθῆ εἰς τὴν σύνοδον ταύτην : «Τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐξ ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ· παραδεξάμεθα, ἅπερ τὴν αὐτὴν ἰσχὺν πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἔχει...» Ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἐγράφησαν καὶ αἱ μετὰ τὴν ἄλωση τῆς Κ)πόλεως «ὁμολογίαι» πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως καὶ καταπολέμησιν τῶν ἀπὸ τῆς Δύσεως ἔξορμούντων προπαγανδιστῶν ἢ καὶ διαφώτισιν τῶν ἐπιθυμούντων τὴν μετὰ τῶν Ὀρθοδόξων ἔνωσιν Διὰ μαρτυρομένων καὶ Ἀγγλικανικῶν· καὶ παραπέμπω εἰς τὴν καλλίστην τούτων : «Καὶ τὰ δόγματα καὶ τὰ διδάγματα τῆς ἐκκλησίας δὲν εἶναι ἀνθρώπινα, ἀλλὰ θεῖα· διὰ τοῦτο λέγοντες πῶς πιστεύομεν εἰς αὐτήν, νοοῦμεν πῶς πιστεύομεν εἰς τὰ θεοπαράδοτα τοῦ Κυρίου λόγια καὶ θεόπνευστα λόγια· φησὶ γὰρ ἡ γραφὴ «ὅτι ὑπὸ πνεύματος ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν οἱ ἅγιοι τοῦ θεοῦ ἀνθρώποι» καὶ ὁ Παῦλος (α', Θεσσ. 2, 12) φησὶν : «οὐ λόγον ἀνθρώπου δέξασθε, ἀλλὰ καθὼς ἔστιν ἀληθῶς λόγον Θεοῦ» Πέτρου Μογίλα Ὁμολογία (Συμβολικὴ I. Μεσολορᾶ, Α', σ. 423). Ἀλλὰ καὶ αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καθ' ὅσον ἀποφαίνονται τῇ ἐπιπνοίᾳ τοῦ ἁγίου πνεύματος πρὸς ἐρμηνείαν καὶ καὶ ὀρθὴν τῶν δογμάτων κατανόησιν εἶναι ἄλλη τῆς πίστεως καὶ σωτηρίας ἡμῶν πηγὴ, συμπληρουμένη καὶ ὑπὸ τῆς ἱερᾶς παραδόσεως «καὶ ἀπὸ τοῦτο κινούμεθα νὰ πιστεύωμεν ὄχι μόνον τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον.. ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς λοιπὰς γραφὰς καὶ συνοδικὰς διατάξεις» (αὐτ.). Ἡ ἐκκλησία κατέχει τὸν πλοῦτον ὅλον τῆς δωρεᾶς τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγ. πνεύματος, ἥτις ἐνεργοῦσα τελειοῖ τὰ θεῖα μυστήρια καὶ διαφυλάττει τὴν ἀγνότητα καὶ ἀκεραιότητα τῆς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας, ὡς ἀποδέχεται ὁ Μ. Βασίλειος : «Ἄλλ' ἡμεῖς εὐξώμεθα ἔχειν τὴν ἐκκλησίαν τὴν ἐπιχορηγίαν τοῦ

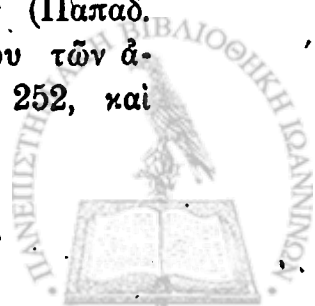
(1) Βλ. I. Παναγοπούλου, Περὶ τῶν Οἰκουμ. συνόδων κτλ. Ἀθήναι 1939, σ. 31, «διετύπωσαν τὴν δογμ. διδασκαλίαν τῆς ἐκκλησίας...» σ. 32 «προσδιώρισαν τὰ τῆς πίστεως δόγματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν κανόνων τῆς ἁγ. Γραφῆς τῆς ἐκκλ. παραδόσεως».

πνεύματος, ὥστε ἀναδείκνυσθαι ἡμῖν τοὺς πνευματικούς ἀρχιτέκτονας...» εἰς Ἑσαΐαν γ', 2. τόμ. Α' (639). Διακρίνεται ὁμως ἡ ἐπιστάσια τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἣτις συμπαρήδρευε ταῖς οἴκουμ. συνόδοις, ἀπὸ τῆς θεοπνευστίας τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων, ἐκείνην κέκτηται νῦν ἡ ἐκκλησία εἰς τὸ κήρυγμα, ἀλλ' «οὐ δύναται ἐξακολούθησις τῶν ἀποστόλων θεοπνευστίας θεωρηθῆναι» (Ν. Παπαδόπουλος, Προλεγ. εἰς τὴν Δογματ. Μακαρίου, Β', σ. σ. κη').

Τὴν παρέκβασιν ταύτην ἐποιησάμεθα, ἵν' ἀνατρέψωμεν τὴν ἐσφαλιμένην τῶν Ἑλλήνων πολιτιζολόγων καὶ κανονολόγων θεωρίαν, ὅτι ὑπάρχουσι δογματικοὶ κανόνες, καὶ ὅτι τὰ δόγματα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας περιλαμβάνονται εἰς τοιοῦτους κανόνες τῶν οἴκουμ. συνόδων καὶ τούτους μόνους τοὺς κανόνες κατὰ τὸ Σύνταγμα πρέπει νὰ τηρῶμεν τοὺς δὲ λοιποὺς δύναται ἡ πολιτεία διὰ νόμου νὰ καταργήσῃ! Ἄλλ' ἀπεδείξαμεν ἅμα, ὅτι κυρίως δογματικοὶ κανόνες δὲν ὑπάρχουσιν, ἄρα δύναται τὸ κράτος νὰ ἀνατρέψῃ τὸ σύνολον τῶν κανόνων, δηλ. ὅλην τὴν Ὄρθοδοξίαν. Ἴδου εἰς ποῖα ἄτοπα ὀδηγεῖ ἡ σατανικὴ ἐπινόησις τῆς διχοτομίας τῶν κανόνων· ἀλλὰ προσάγουσιν εἰς μαρτυρίαν τὸν Ζωναρᾶν, ὅστις γράφει, «αἱ σύνοδοι κανόνες ἐξέθεντο τοὺς μὲν εἰς δογμάτων συντελοῦντας ἀκρίβειαν, τοὺς δὲ εἰς ἐκκλησίας ἀφορῶντας κατάστασιν» (εἰς τὸν α' κανόνα τῆς Α'. οἴκ. συνόδου). Ὑπεγραμμίσσαμεν τὰς λέξεις, δι' ὧν δὲν λέγει περὶ δογματικῶν κανόνων, ἀλλὰ περὶ ἐρμηνευτικῶν. Ἄλλοι ἀνεκάλυψαν τὸ δόγμα εἰς τοὺς «ἄρθρους», οἵτινες συνήθως προτάσσονται τῶν κανόνων ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν συνόδων. Ἄλλ' ἔχομεν τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου «ἄρθρος γὰρ ὁ τύπος καὶ ὁ κανὼν λέγεται» (εἰς τὸν ιθ' τῆς Α'.) ἣτοι ἐν τῇ χρήσει ἐναλλάσσονται (πρὸβλ. «ἄρθρος κανονικὸς ἀποστόλων», «ἄρθροι κατὰ πλάτος καὶ «ἄρθροι κατ' ἐπιτομήν» τοῦ Μ. Βασιλείου, οἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἰσὶν ἢ κανόνες βίου μοναχικοῦ, ὅπως καὶ εἰς τὸν 40 τῆς ἐν Τρούλλῳ περὶ μοναχῶν ὑπάρχει ἡ λέξις ἄρθρος.

Ἐν τῇ κυρίως δογματικῇ σημασίᾳ τὸ «ἄρθρος» ἀπαντᾶται εἰς τὰς «πράξεις» τῶν οἴκ. συνόδων: «Ὅροι ἐκκλησιαστικοὶ ἐκφωνηθέντες παρὰ τῆς ἀγίας καὶ οἴκουμ. συνόδου, τῆς ἐν Χαλκηδόνι συναχθείσης» (Μανσὶ VII, σ. 358). Ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ ἄρθροι λέγονται δόγματα: «τῶν ἀγίων συνόδων συνόδων τὰ δόγματα καθάπερ τὰς θείας γράφας δεχόμεθα, καὶ τοὺς κανόνες ὡς νόμους φυλάττομεν» Νεαρά 131, κεφ. α'). Ἄλλὰ κανόνες δογματικοὶ δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὅτι δι' αὐτῶν διατυποῦνται δόγματα, ἀλλὰ μόνον ἀναφερόμενοι εἰς δόγματα τῆς ἐκκλησίας (Παπαδ. Χρυσ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 7). Τοιοῦτοι δὲ κανόνες ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν οἴκουμ. συνόδων μόνον 18 εἶναι ἐκ τῶν 252, καὶ

28 ἐκ τῶν 329 τῶν τοπικῶν συγῶδων, ὡς καὶ τῶν κανόνων τῶν πατέρων 7 ἐκ τῶν 282, δηλ. ἐκ τῶν 863 κανόνων μόνον 53 δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς δογματικῆς φύσεως «δευτερευούσης σημασίας» κανόνες (αὐτ. σ. 9-10). Τούτων οὕτως ἐχόντων δὲν θὰ ἦτο ἄτοπον νὰ ἀπορρίψῃ τις ὀλόκληρον σχεδὸν τὸ κανονικὸν τῆς ἐκκλησίας σύστημα, ὁκτὼ καὶ πλέον ἑκατοντάδας κανόνων, ἵνα διατηρήσῃ 4—5 δεκάδας ! Οἱ ταῦτα ὑποστηρίζοντες λησμονοῦσιν. ὅτι τὰ μὲν δόγματα ὀρίζουσι τὴν πίστιν, ἦτοι τὸ τί πρέπει νὰ πιστεῦῃ ἕκαστος χριστιανός, οἱ δὲ κανόνες ὀρίζουσι τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἡ ἐνδόμυχος πίστις ἐκδηλοῦται ἐξωτερικῶς, καὶ τὰ μὲν δόγματα εἶναι αἱ συνταγματικαὶ διατάξεις ὡς ἄρθρα πίστεως, οἱ δὲ κανόνες οἱ νόμοι, ἀμφότεροι δὲ ἀποτελοῦσι τὸ συνταγματικὸν τῆς ἐκκλησίας πολίτευμα.

Λησμονοῦσιν, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι κράτος τελείως ὀργανωμένον, ὅπερ διατηρεῖται ἀμετάβλητον ἐπὶ δύο σχεδὸν χιλιετηρίδας, φαινόμενον, ὅπερ εἰς οὐδὲν κοσμικὸν κράτος συναντᾶται, καὶ διὰ τῶν κανόνων, οὓς αὐτοὶ ἀποσκυβαλίζουν, ἡ ἐκκλησία ὀδηγεῖ, ἐξαναγκάζει, περιορίζει, ἐπιτάσσει ἢ ἀπαγορεύει, ἵνα τὰ μέλη πιστεύωσιν ὀρθῶς καὶ τὴν πίστιν αὐτῶν δεικνύωσιν ἐν ἔργοις καὶ λόγοις ἐν τῷ καθ' ἡμέραν βίῳ, καὶ οὕτω ἐπιτυγχάνει τοῦ ὑψίστου σκοποῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ἦτοι τοῦ ἠθικοῦ καταρτισμοῦ τῶν χριστιανῶν. Καὶ ἐκεῖνοι τῶν κανόνων, οὓς οἱ ἀντιφρονοῦντες θεωροῦσιν «ἀνυποφόρους», συνετάχθησαν ἐκ σοβαρῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης λόγων πρὸς ρύθμισιν τῆς ἐκκλησ. τάξεως καὶ τοῦ ἠθικοῦ ρυθμοῦ κατὰ τὸ ἀκραιφνὲς τοῦ χριστιανισμοῦ πνεῦμα. Ὁ Τσέδα Μήτροβιτς, καθηγητῆς τοῦ κανονικοῦ δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βελιγραδίου καὶ βαθυνούστατος γνώστης τοῦ βίου τῆς ἐκκλησίας γράφει : «ὅτι μόνον ἐκεῖνοι ἐκ τῶν κανόνων εἶναι ἀπολύτως ὑποχρεωτικοί, δι' ὅλους τοὺς αἰῶνας καὶ ἀναλλοίωτοι, ὅσοι εὐρίσκονται εἰς ὀστενὴν συνάφειαν, ὡς αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα πρὸς τὰς ἀληθείας τῆς πίστεως καὶ τῆς ἠθικῆς τὰς ἐν τῷ εὐαγγελίῳ περιεχομένας, πάντες δὲ οἱ λοιποὶ κανόνες οἵτινες δὲν εἶναι ἀναποσπάστως συνδεδεμένοι πρὸς τὰς δογματικὰς ἀληθείας τῆς Ἀποκαλύψεως εἶναι μεταβλητοὶ κατὰ τὰς ἀνάγκας καὶ ἀντιλήψεις τῆς ἐκκλησίας» Τὸ χωρίον τοῦτο ἀναφέρει ὁ κ. Πουλίτσας ἐνθ. 231 καὶ παραπέμπει εἰς τὸ σύγγραμμα. «Ἡ ἐκκλησία ἀπέναντι τῶν νέων ἀπαιτήσεων τῆς ἐποχῆς» Κ)πολις 1919, σ. 12—13. Ὑπεγράμμισα τὰς τελευταίας λέξεις ὡς ἐνδεικτικὰς περὶ τῆς ἀρμοδιότητος, ἣν μόνη ἡ ἐκκλησία ἔχει, ἐπὶ τῆς μεταβολῆς τῶν κανόνων. Ἐν τούτοις τὸ δικαίωμα τοῦτο οὐδόλως ἀναγνωρίζουσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν οἱ νομοθέται τῆς Ἑλλάδος, ἀλλ' ἀδεῶς καταργοῦσιν αὐτοὶ καὶ ἀχρηστεύουσι τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἀρχαίων

τούτων κανόνων, οίτινες ἐσκόπουν τὴν διὰ τοῦ χριστιανικοῦ πνεύματος ἀναγέννησιν τῆς τότε κοινωνίας καὶ συνετάχθησαν συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ βίου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, φρονεῖ ὁ εὐσεβὴς Σέρβος, ὅτι ἡ ἐκκλησία δικαιούται νὰ μὴ ἀπορρίψῃ τελείως τὴν ἱεράν ταύτην τῶν πατέρων παρακαταθήκην, ἀλλὰ χάριν τῆς κοινωνίας νὰ διατηρήσῃ τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων ἤτοι τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα καὶ νὰ διαρρυθμίσῃ τὴν νομοθεσίαν αὐτῆς συμφώνως πρὸς τὰς συνθήκας τοῦ σημερινοῦ βίου. Οἱ ἱστορικοὶ τύποι καὶ θεσμοὶ τοῦ ἀρχαίου βίου δὲν πρέπει νὰ περιορίζωσι τὸ νομοθετικὸν ἔργον τῆς ἐκκλησίας. Ὅταν οὔτοι θεωρηθῶσιν ἀνεφάρμοστοι νὰ μεταβληθῶσι καὶ νὰ προσαρμοσθῶσι πρὸς τὰς νέας ἀπαιτήσεις. Ἀλλὰ ἐπιφέρει ἡ προσαρμογὴ πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ νεωτέρου βίου ἐν ταῖς γενικαῖς γραμμαῖς πρέπει νὰ τελεῖται ἀπὸ κοινοῦ ὑφ' ὄλων τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν δι' ἀντιπροσώπων συνερχομένων εἰς περιοδικὰ συνέδους. Οὕτω θὰ ἀκούηται ἡ αὐθεντικὴ φωνὴ τῆς ἐκκλησίας, θὰ γίνηται πανταχοῦ αἰσθητὴ ἡ πρωτοβουλία αὐτῆς, θὰ ἐξυψωθῇ εἰς τὸν κόσμον ἡ σημασία τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ θὰ ἐπιτύχῃ εὐκολώτερον καὶ ἀσφαλέστερον τοῦ τελικοῦ αὐτῆς σκοποῦ (σ. 7, 11, 15, 17).

Ἐὰν οὕτως ἐσκέποντο καὶ ἐνήργουν πάντες οἱ ἄγιοι τῆς Ἐκκλησίας καὶ πολιτείας τὰ πράγματα δὲν θὰ ἔφθανον εἰς τὸ κρίσιμον σημεῖον τῆς ρήξεως τῶν σχέσεων. Βεβαίως τὸ κακὸν ἤρχισεν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων καὶ εἶναι ἐνδεικτικόν τὸ δεύτερον μετὰ τὸν Ζωναράν ἀντιλεγόμενον χωρίον, τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, ὅπερ ἀνεφάρμοτον ἀνωτέρω κεκολοβωμένων, παραλαβόντες παρὰ τῶν ἀντιφρονούντων, τὸ πλήρες ἔχει οὕτω: Καὶ ἀπὸ τῶν παραθεωρουμένων νῦν θεῶν κανόνων, οἱ μὲν πρὸς εὐσέβειαν ὀρώντες καὶ τι συστατικὸν τοῦ ὀρθοῦ δόγματος παραδιδόντες ἡμῖν παντὶ τρόπῳ ἀνανεωθέντες τηρεῖσθωσαν, οἱ δὲ λοιποὶ παρεκβληθέντες δοθῆτωσαν τῇ βασιλείᾳ μου, ἵνα κοινῇ τῇ ἡμετέρᾳ ἀγιότητι περὶ τοῦτου συνδιασκεψαμένη τὸ δέον οἰκονομήσῃ». Νεαρὰ 40, τοῦ 1107 (κεφ. δ'). Τὰ ὑπογραμμιζόμενα συνήθως παραλείπονται καὶ οὕτως προχείρως ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ οἱ Βυζαντινοὶ διχοτομοῦντες τοὺς κανόνας ἐτήρουν μόνον τοὺς δογματικούς. Ἐν τούτοις καὶ περὶ τούτου ἀνατίθεται τῷ Οἰκουμενικῷ νὰ δώσῃ τὴν λύσιν, τίνες ἰσχύουσι καὶ τίνες ἐπαλαιώθησαν. Ἄρα οὐχὶ ἀυθαιρέτως ἡ βασιλεία προβαίνει εἰς τὴν διαγραφὴν αὐτῶν. Ταῦτα ἐξάίρομεν καὶ ἐπικροτοῦμεν πάντες οἱ θεωροῦντες τὸ ἑλλην. ἔθνος καὶ τὴν ἑλλην. ἐκκλησίαν ὡς θεματοφύλακας τῶν ἐκκλησ. παραδόσεων καὶ προσδοκῶμεν τὴν ἐν ἀγαστῇ συμπνοίᾳ συνάλληλον συνεργασίαν Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας πρὸς τὴν τελειότητα καὶ τὴν ἐξύψωσιν τοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος,

ὅπερ τόσα ὀφείλει εἰς τὸν ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμόν.

Ἦσθαι ἢ Πόλιτεία κατὰ τὴν πρώτην τοῦ Συντάγματος σύνταξιν νὰ μὴ παρασύρηται ἐκ τῶν καινοφωνιῶν τοῦ Βαυαροῦ ἐκείνου Μάουερ, φρονοῦντος ὅτι πρέπει ἡ ἐκκλησία νὰ ὑποτάσσηται εἰς τὴν πολιτείαν καθ' ὅλους τοὺς τρόπους τοῦ βίου καὶ τῆς δράσεως αὐτῆς, νὰ παραμερισθῶσι δὲ οἱ κανόνες, ἵνα μὴ ἡ ἐκκλησία ἀποτελέσῃ κράτος ἐν κράτει ὅπως ἐν τῇ Δύσει. Καὶ τὸ λυπηρόν, ὅτι ἐξακολουθοῦσιν οἱ πολιτικοὶ ὡς ἀπὸ ρυτῆρος νὰ τρέχωσιν ὀπισθεν τοῦ μαουερείου ἄρματος καὶ παραγνωρίζοντες τὸ ἔνδοξον τῆς ἐκκλησίας τῶν παρελθόντων, τοὺς μετὰ τοῦ ἔθνους δεσμούς αὐτῆς καὶ τὴν ἁρμονικὴν μετὰ τοῦ κράτους συμβίωσιν, ἀποκηρύττουσι τοὺς μὴ δογματικούς κανόνας, φοβούμενοι μήπως ἢ διὰ τοῦ Συντάγματος κατοχύρωσις αὐτῶν καταστήσῃ τὴν ἐκκλησίαν κράτος ἐν κράτει, ἀγνοοῦντες ὅτι οἱ κανόνες καὶ αἱ παραδόσεις τῆς ἐκκλησίας δὲν ἐξέρχονται τοῦ κύκλου τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς, οὐδὲ κανονίζουσι ζητήματα ἰδιωτικοῦ καὶ δημοσίου δικαίου. «Παρ' ἡμῖν ἐκκλησία καὶ πολιτεία εἶναι μὲν διακεκριμένα ἀλλήλων, οὐχὶ ὁμῶς ἐντελῶς κεχωρισμένα. Ἡ ἐκκλησία εἶναι μὲν διακεκριμένη τῆς πολιτείας, ἀλλ' οὐχὶ ξένη πρὸς αὐτήν· μὴ ἀποτελοῦσα δὲ κράτος ἐν κράτει, μηδὲ ὑποκειμένη τελείως τῇ πολιτείᾳ, αὐτοδιοικεῖται συνεχομένη πρὸς τὸ κράτος ὑπὸ τὴν περιορισμένην αὐτοῦ ἐπιτήρησιν. Κατὰ τὸ 2 ἄρθρον τοῦ συντάγματος ἡ πολιτεία δὲν δικαιούται ν' ἀπορροφήσῃ οὕτως εἰπεῖν τὴν ἐκκλησίαν, νὰ προσβάλη τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις. Πάντες οἱ κανόνες οὗτοι καὶ πᾶσαι αἱ ἱεραὶ παραδόσεις, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιβαίνουν εἰς τὰς διατάξεις τοῦ συντάγματος δέον νὰ τῆρῶνται κατὰ τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Συντάγματος «ἀπαρασαλεύτως», εἴτε εἰς τὸ δόγμα ἀναφέρονται, εἴτε εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, καθόσον τὸ ἄρθρον 2 τοῦ Συντάγματος ἀσφαλίζει τὴν τήρησιν πάντων τῶν κανόνων καὶ πασῶν τῶν ἱερῶν παραδόσεων, ἄνευ διακρίσεως δηλ. τῶν δογματικῶν ἀπὸ τῶν διοικητικῶν. Οὕτως ἡ πολιτεία δὲν δύναται νὰ νομοθετῇ παραβιάζουσα τοὺς κανόνας». (Ν. Ν. Σαρίπολος, Ἑλλ. Συνταγματικὸν Δίκαιον, Τόμ. Β2, σ. 552). Εἶναι βαθυστόχαστος ἡ γνώμη αὕτη τοῦ μεγαλητέρου συνταγματολόγου τῆς Ἑλλάδος, καὶ πρέπει νὰ χρησιμεύσῃ ὡς φῶς εἰς τοὺς ὑπερφιάλους πολιτικούς.

Ἐν τέλει ἐπισφραγίζομεν τὰ λεχθέντα διὰ τῆς ἱερᾶς παρακαταθήκης τοῦ ἔθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου Ε' διακηρύττοντος τάδε: «Ὅσα μὲν κατὰ τοὺς θείους θεσμούς καὶ τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς καὶ συνοδικοὺς κανόνας τυγχάνει διακυβερνώμενα πολλὴν ἔχουσι τὴν χάριν παρὰ θεοῦ καὶ κλέος μέγιστον· ὅσα δὲ τοῦναντίον παρεκβαίνει τῶν ὅρων ἐκτρεπόμενα, ἐν τούτοις προφανῶς ἡ ἀκοσμία, κα-

τάδηλος ἡ φθορά καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἡ τῶν ψυχῶν ἀπώλεια». (Μανσὶ XL, 708). Ἐν τοσούτῳ οὐδεὶς ἠνωτίσθη τῶν ἱερῶν αὐτῶν ρημάτων, πάντες συνωμοτοῦσι κατὰ τῆς ἐκκλησίας, πάντες παραβαίνουσι καὶ καταπατοῦσιν ἀσυστόλως τοὺς ἱεροὺς κανόνας. Ὁ πρῶτος χριστιανὸς βασιλεὺς, ἀνακηρύξας διὰ τοῦ «Ἐδίκτου» τοῦ Μεδιολάνου (313) ἐλευθέραν τὴν ἐκκλησίαν ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν θρησκευτικῶν δικαιωμάτων της, ἀπέδωκε τὴν ἐπὶ τοῦ διοκλητιανείου διωγμοῦ διαρπαγεῖσαν περιοσίαν «τὴν εἰς τὴν ἰδιοκτησίαν τῶν χριστιανικῶν ἐκκλησιῶν ἀνήκουσαν» ἀπεζημίωσε δὲ τοὺς ἀγοράσαντες αὐτὴν ἰδιώτας (Εὐσεβ. Εκκλ. ἱστ. X, 5. βλ. Κοντογ. Ἐκκλ. ἱστ. σ. 381), κατεκύρωσεν ἔπειτα ὁ Ἰουστινιανὸς διὰ τῆς 6 Νεαρᾶς εἰσηγούμενος ὧδε : «εἶπερ ἡ τῶν ἱερῶν κανόνων παρατήρησις φυλάττοιο, ἦν οἱ τε δικαίως ὑμνούμενοι καὶ προσκυνηταὶ καὶ αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ θεοῦ λόγου παραδεδώκασιν ἀπόστολοι καὶ οἱ ἅγιοι πατέρες ἐφύλαξαν τε καὶ ὑφηγήσαντο». (1) Ὁ πρόλογος οὗτος ἀποστάζει ἀληθῶς τὸ ἄρωμα τῆς εὐσεβείας τοῦ μεγάλου αὐτοκράτορος. (2) Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ποινὰς ἐπέβαλλεν εἰς τοὺς ἄρχοντας καὶ κριτὰς τοὺς ἀμελοῦντας τὴν τήρησιν τῶν ἱερῶν καγόνων διὰ τῆς 5 Νεαρᾶς, ἧς ὁ ἐπίλογος : «Καὶ οἱ τῆς ἡμετέρας μέντοι πολιτείας ἄρχοντες, εἰ ταῦτα αὐτοῖς προσαγγελθεῖεν, πᾶσι σπευσάτωσαν τρόποις τὰ τοῖς θεοῖς κανόσι περιεχόμενα, οἷς ὁ παρ' ἡμῶν κατακολουθεῖ νόμος, εἰς ἔργον ἄγεσθαι παρασκευάζειν· οὐδὲ γὰρ ἐκείνους ἐπιλείψει ποινὴ τούτων ραθυμήσαντας».

Ἐν τῇ Ἐθνοσυνελεύσει τοῦ 1924 ὁ πληρεξούσιος Ἀθηνῶν— Πειραιῶς κ. Γ. Σ. Φραγκοῦδης ἀξιοζήλως ὑπεστήριξε τὰ τῆς ἐκκλησίας δικαιώματα εἰπὼν σὺν τοῖς ἄλλοις : «Ἀλλὰ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καὶ οἱ ἐπαναστάται οὐδέποτε ἐσκέφθησαν νὰ ὑποδουλώσουν τὴν ἐκκλησίαν. Τὸ γεγονός, ὡς ἐξηγήθη, ὑπῆρξεν ἔργον τῆς βαυαροκρατίας, ἡ ὁποία ὀδηγουμένη ἀπὸ συγκεντρωτικὸν πνεῦμα ὑπέβαλε καὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰς τὸν ζυγὸν τῆς πολιτείας. Οὕτως ἐδημιουργήθη ὁ νόμος τοῦ 1852, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ τελεῖα ὑποδουλώ-

1. Εἶναι περιεργος ἡ σημασία ἐνταῦθα τῆς λέξεως παρατήρησις μὴ ἀπαντῶσα ἐν τοῖς Λεξικοῖς καὶ ἧτις ἐλήφθη ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ εἰρημένου διατάγματος τοῦ Μεδιολάνου «ἐδογματίσαμεν... ἐλευθέραν καὶ ἀπολελυμένην ἐξουσίαν τοῦ τημελεῖν τὴν ἑαυτῶν θρησκείαν τοῖς αὐτοῖς χριστιανοῖς δεδωκέναί... τοῖς βουλομένοις τοῦ μετέρχεσθαι τὴν παρατήρησιν καὶ θρησκείαν αὐτῶν» (ἐνθ. ἀνωτ.).

2. Ἐπιθὶ καὶ προσίμιον τῆς 138 Νεαρᾶς : «Ὅθεν τοῖς τε πρώην αὐτοκράτορσι τοῦτο διεσπούδασται καὶ ἡμῖν οὐ μέτρια νενόμοθέτηται... ἀκολουθοῦμεν γὰρ τοῖς θεοῖς κανόσι καὶ τοῖς ἀγιωτάτοις πατράσιν, οἵπερ ταῦτα ἐνομοθέτησαν.

σις τῆς ἐκκλησίας· Διὰ τῆς υποδουλώσεως αἱ ἰκμάδες τῆς ἐκκλησίας κατηναλώθησαν εἰς τοὺς κομματικούς ἀγῶνας. Ὑπεδουλώθη δὲ ἡ ἐκκλησία μέχρι τοιούτου βαθμοῦ, κύριοι, ὥστε ὁ γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου νὰ διορίζεται ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖον. Νὰ μὴ δύναται ἡ ἐκκλησία νὰ κάμῃ τίποτε χωρὶς τὸν ὑπουργὸν καὶ νὰ ὑπάρχῃ ἀντιπρόσωπος τοῦ κράτους εἰς τὰς συνεδριάσεις τῆς Συνόδου. Διὰ ποῖον λόγον νὰ ὑπάρχῃ ἀντιπρόσωπος; Ἐν πρᾶγμα μόνον εἶχε νὰ προσέξῃ τὸ κράτος νὰ μὴ παραβαίῃ ἡ ἐκκλησία τὸ σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους... εἶναι καιρὸς ἡ ἐκκλησία νὰ λάβῃ τὴν αὐτονομίαν της. Δὲν πρόκειται νὰ δημιουργήσωμεν κράτος ἐν κράτει, ἀλλὰ νὰ εἴπωμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν: «πήγαινε νὰ διοικηθῆς κατὰ τὸ πνεῦμα τοῦ Σωτῆρος, κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἱερῶν κανόνων. Ἐν πρᾶγμα θέλομεν μόνον, νὰ σέβῃς τὸ σύνταγμα καὶ νὰ μὴ πράττῃς τίποτε ἐναντίον τῶν νόμων...» Καὶ ἀπορῶ μάλιστα μὲ τὴν πτέρυγα ἐκείνην καὶ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῆς, ὁ ὁποῖος παρὰ τὰς διατυμπανιζομένας προχωρημένας ἀρχὰς του ἔρχεται ἐπιμένων εἰς τὴν υποδουλώσιν τῆς ἐκκλησίας. Ποῖος ὁ λόγος νὰ θέλετε νὰ κρατῆτε δεσμίαν τὴν Ἐκκλησίαν;»

Α. Παπαναστασίου: Διὰ νὰ κάμωμεν τὴν ἐκκλησίαν προοδευτικὴν, κ. συνάλελφε.

Γ. Φραγκοῦδης: Ἡ ἐκκλησία δὲν ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ σᾶς. Αὐτὸ εἶναι βέβηλον, τὸ ὁποῖον εἶπατε. Ἡ ἐκκλησία ἔχει τὸν ὁδηγὸν της, τὸν ὁποῖον δὲν εἴσθε ἱκανὸς σεῖς νὰ θίξετε, καὶ σᾶς παρακαλῶ πολὺ νὰ μὴ ἀνακατεύσεθε εἰς τὰ ζητήματα αὐτά.....

Α. Παπαναστασίου: Κύριε πληρεξούσιε, μήπως θὰ γίνετε πατριάρχης καὶ κάμνετε καὶ ἀναθέματα;

Εἰς πληρεξούσιος: Ἡ ἐκκλησία εἶναι ἡ ὀπισθοδρόμησις καὶ ἡ στασιμότης.

Γ. Φραγκοῦδης: Γνωρίζω, κύριοι, ὅτι ὑπάρχουν ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι ἐπιτηδεύονται ἀσέβειαν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὴν ἐκκλησίαν. Αὐτοὶ δὲν μὲ ἐνδιαφέρουν. Τονίζω μόνον ὅτι, ἡ θρησκεία εἶναι τὸ Παλλάδιον εἰς ὅλας τὰς κοινωνίας, τὸ θεμέλιον αὐτῶν. Ὅλοι οἱ προηγμένοι λαοί, ὅπως οἱ Ἄγγλοι, ὅπως οἱ Ἀμερικανοὶ στηρίζουν τὴν κοινωνικὴν τὴν ἀνάπτυξιν ἐπὶ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθηματοῦ. (Ἡ αὐτονομία τῆς ἐκκλησίας, λόγος ἐκφωνηθῆς . . . ὑπὸ Γ. Φραγκοῦδην . . . κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 9 Δεκεμβρίου 1924, ἀπὸ τὰ ἐστενογραφημένα πρακτικά, Ἀθῆναι 1925, σ. 3-4).

Καὶ ἐπειδὴ μετὰ τοῦ συγχωρημένου Παπαναστασίου, ὅστις ἀπαίθαιεν ἐξ αἰφνηδίου θανάτου τὴν ὥραν τῆς μεγαλειώδους υποδοχῆς

του επανερχομένου ἐπὶ τοῦ θρόνου αἰμνήστου βασιλέως Γεωργίου Β', δὲν ἠθέλησε νὰ ἀκούσῃ ἢ συνέλευσις ἐκείνη ἀπὸ στόματος λαϊκοῦ τὰς ἀπαγορεύσεις καὶ τοὺς φρικτοὺς ὄρους, δι' ὧν περιεθρίγκωσαν οἱ θεοφόροι πατέρες τοὺς ἱερούς κανόνας καὶ ἀποφάσεις των, ἀκουσάτωσαν οἱ νῦν πατέρες τοῦ ἔθνους ἀπὸ στόματος ἀρχιερέως, ὅστις οὐδὲν ἕτερον ἔχει ἐν νῷ κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην, εἰμὴ πρὸς τὸ συμφέρον των νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ παραβᾶται, καταπατηταὶ καὶ περιφρονηταὶ τῶν ἱερῶν κανόνων, δογματικῶν καὶ διοικητικῶν, ἀδιαφόρως, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λέγωνται ὀρθόδοξοι χριστιανοί, καί, ἂν θέλωσι νὰ εἶναι τοιοῦτοι, ἀποδώσουσι λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως διὰ τὴν ἀσυγχώρητον ταύτην ἱεροσυλίαν καὶ βεβήλωσιν τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ. Τὴν περὶ τῆς ἐξαιρέτου σημασίας τῶν ἀποφάσεων τῶν συνόδων γνώμην ἐξεδήλωσε διαρρηθὴν ὁ Μ. Κωνσταντῖνος εἰπὼν: «ὁ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ἤρρεσεν ἐπισκόποις, οὐδὲν ἕτερόν ἐστι ἡ Θεοῦ γνώμη, μάλιστα γὰρ ὅπου τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν διανοίαις ἐγκείμενον τὴν θεῖαν βούλησιν ἐξεφώτισε» (Σωκράτους ἐκκλ. ἱστορ. Α', 9). Οἱ κανόνες οὗτοι ἀποτελοῦσι τὸ «πηδάλιον» τῆς θείας νηός, (οὕτως ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος ὀνομάζει τὴν ἐκκλησίαν, τόμ. στ' σ. 426 στιχ. 10 τῆς ἐν Βενετία ἐκδόσεως), δι' ἧς πλέομεν πλησίστιοι πρὸς οὐρανόν, καὶ πάνυ ἐπιτυχῶς οἱ ἐκδύται τῆς πληρεστερας συλλογῆς τῶν κανόνων καὶ τῆς ἐρμηνείας αὐτῶν, αἰμνήστοι Ἀγιορεῖται Ἀγάπιος καὶ Νικόδημος, ἐπιλοφόρησαν οὕτω τὴν ἐκδοσιν δύναται λοιπὸν νὰ μείνῃ ἀτιμώρητος, ὅστις ἐν μέσῳ πελάγει ἔργεται νὰ ἀφαιρέσῃ τὸ πηδάλιον τοῦ κλυδωνιζομένου σκάφους; Ἴδου τί διαγορεύει ὁ Α' κανὼν τῆς Στ' Οἰκουμενικῆς: «Τάξις ἀρίστη παντός ἀρχομένῳ καὶ λόγου καὶ πράγματος ἐκ Θεοῦ τε ἄρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι κατὰ τὴν θεολόγον φωνήν. (1) Ὅθεν καὶ τῆς εὐσεβείας ὑφ' ἡμῶν ἤδη διαπρυσίως κηρυττομένης καὶ τῆς ἐκκλησίας, ἐν ἧ Χριστὸς τεθεμελιώται, διηνεκῶς αὐξανούσης καὶ προκοπούσης ὡς τῶν τοῦ Λιβάνου κέδρων ταύτην ὑπερεκτείνεσθαι καὶ νῦν ἀρχὴν τῶν ἱερῶν λόγων ποιούμενοι χάριτι

1. Ἐννοεῖται τὸ τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου («ἀπὸ Θεοῦ ἄρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀναπαύεσθαι») ὅστις ἠρύσατο εἴτε ἐκ τοῦ Ἰσοκράτους ἢ καὶ ἐκ τῆς α' ἐπιστολῆς τοῦ Δημοσθένους «παντός ἀρχομένῳ σπουδαίου λόγου τε καὶ ἔργου ἀπὸ τῶν θεῶν ὑπολαμβάνῳ προσήκειν πρῶτον ἄρχεσθαι». Οἱ πολεμοῦντες τοὺς κανόνας Ἕλληγες εἶναι μαροὶ καὶ ἀσύνητοι. Δὲν αἰσθάνονται, ὅτι δι' αὐτῶν μετὰ τὴν ἀγίαν Γραφήν, διατηρεῖται καὶ διαδίδεται εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα; Ἴδου πρόχειρον παράδειγμα πῶς συνέδεσαν οἱ ἀγιώτατοι ἐκεῖνοι ἄνδρες τὸν χριστιανισμὸν μετὰ τοῦ ἑλληνισμοῦ.

θεία, ὀρίζομεν ἀκκινωτόμητόν τε καὶ ἀπαράτρωτόν ὑπάρχειν τὴν πα-
ραδοθεῖσαν πίστιν ἡμῖν ὑπὸ τε τῶν αὐτοπτῶν καὶ ὑπηρετῶν τοῦ
λόγου, τῶν θεοκρίτων ἀποστόλων ἔτι δὲ καὶ τῶν τριακοσίων
δέκα καὶ ὀκτῶ ἀγίων καὶ μακαρίων πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συ-
νεληθόντων... Ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου
... ὑπὸ τῶν ἐν αὐτῇ τῇ βασιλίδι πόλει συναχθέντων ἑκατὸν πεν-
τήκοντα ἀγίων πατέρων κηρυχθεῖσαν πίστιν κρατούμεν, τὰς
θεολόγους φωνὰς ἀσπαζόμενοι... Ἀλλὰ μὴν καὶ τὰ παρὰ τῇ
τῶν Ἐφείων πόλει τὸ πρότερον συναχθέντων ἐπὶ Θεοδοσίου
τοῦ υἱοῦ Ἀρκαδίου... θεοφόρων πατέρων ἐκτεθέντα διδάγματα
ὡς κράτος ἀρραγῆς τῆς εὐσεβείας ἐπισφραγίζομεν... Οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τὴν ἐν τῇ Χαλκηδονέων μητροπόλει ἐπὶ Μαρκιανοῦ.. τῶν ἑξα-
κοσίων τριάκοντα θεοκρίτων πατέρων στηλογραφηθεῖσαν πίστιν
ὀρθοδόξως ἐπικυροῦμεν.. Ἀλλὰ γε καὶ τὰς εὐσεβεῖς φωνὰς τῶν ἑ-
κατὸν ἐξήκοντα θεοφόρων πατέρων, τῶν κατὰ ταύτην τὴν βα-
σιλίδα συναγηγεμένην πόλιν ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ... ὡς ὑπὸ τοῦ
πνεύματος ἐξενεχθεῖσαν γινώσκουμεν καὶ τοὺς μεθ' ἡμᾶς ἐκδιδάσκο-
μεν... Καὶ τὴν ὑπὸ τῆς ἔναγχος συναθροισθείσης κατὰ ταύτην
τὴν βασιλίδα πόλιν ἐπὶ τοῦ... βασιλέως Κωνσταντίνου ἔκτης ἀ-
γίας Συνόδου πίστιν... καὶ αὐθις ὁμολογοῦμεν φυλάττειν ἀπαρεγ-
χείρητον... καὶ συνελόντι φάναι, πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θε-
οῦ διαπρεψάντων ἀνδρῶν, οἱ γεγόνασι φωστῆρες ἐν κόσμῳ, λόγον ζω-
ῆς ἐπέχοντες τὴν πίστιν κρατεῖν βεβαίαν καὶ μέχρι συντελείας τοῦ
αἰῶνος ἀσάλευτον διακμένειν θεσπίζομεν καὶ τὰ αὐτῶν θεοπαράδοτα
συγγράμματα τε καὶ δόγματα... Εἰ δέ τις τῶν ἀπάντων μὴ τὰ προει-
ρημένα τῆς εὐσεβείας δόγματα κρατοῖ, καὶ ἀσπάζοιτο καὶ οὕτω δοξά-
ζοι τε καὶ κηρύττοι, ἀλλ' ἐξ ἐναντίας ἰέναι τούτων ἐπιχειροῖ ἔστω ἀ-
νάθεμα, κατὰ τὸν ἤδη προεκτεθέντα ὅρον ὑπὸ τῶν προδηλωθέντων
ἀγίων καὶ μακαρίων πατέρων καὶ τοῦ χριστιανικοῦ καταλόγου ὡς ἀλ-
λότριος ἐξωθείσθω καὶ ἐκπιπέτω. Ἡμεῖς γὰρ οὔτε προστιθέναι τι,
οὔτε μὴν ἀφαιρεῖν κατὰ τὰ προορισθέντα παντελῶς διεγνώκαμεν ἢ
καθ' ὄντινασὺν δεδυνήμεθα λόγον». Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ἡ τε-
λευταία Οἰκουμ. Σύνοδος, ἡ Ζ', ἡ ἐν Νικαίᾳ συνελθοῦσα τῶν 367 ἀ-
γίων πατέρων ἐν ἔτει 783 ἐν τῷ α' κανόνι. Καὶ τέλος ἡ ἐν Κ)πόλει
συνελθοῦσα μετὰ Κωνσταντῖνον τὸν Πορφυρογέννητον συναθροισθεῖ-
σα τοπικὴ ἐξεφώνησε τὰ ἑξῆς, ἅπερ κυρίως ἀρμόζουσιν εἰς τοὺς ση-
μερινοὺς κανονομάχους :

«Τοῖς ἐν καταφρονήσει τιθεμένοις τοὺς ἱεροὺς καὶ θείους κανό-
νας τῶν ἱερῶν πατέρων ἡμῶν, οἱ καὶ τὴν ἁγίαν ἐκκλησίαν ὑπερείδου-
σι καὶ ὅλην τὴν χριστιανικὴν πολιτείαν κοσμοῦντες πρὸς θείαν ὁδη-
γοῦσιν εὐλάβειαν, ἀνάθεμα!».

5. Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ Ἁγιορειτικὰ μετόχια. Πῶς παρεβιάσθη ὁ Καταστ. Χάρτης εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀπαλλοτριώσεως. Αἱ ποινικαὶ ρῆτραι τῶν βασιλικῶν χρυσοβούλλων. Τὸ ἀναπολλοτρίωτον τῆς ἐκκλ. κτημάτων. Ἡ εὐλάβεια τῶν Σουλτάνων. Ἡ κατοχύρωσις τοῦ Ἁγ. Ὁρους

Προμαντεύω ὅτι πολλοὶ τῶν ἀναγνωστῶν καὶ δὴ οἱ ἔνοχοι θὰ μειδιάσωσιν εἰς τὰ γραφόμενά μου, καὶ ἄλλοι θὰ μὲ οἰκτείρωσι καὶ θὰ μὲ χαρακτηρίσωσιν ὡς θρησκολόηπτον. (1) Δὲν ἔχουσι δίκαιον, διό-

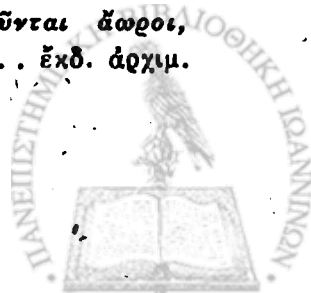
1, Περὶ τούτου ἀφήνω τὸν λόγον εἰς τὸν θαυμάσιον τῆς Σπάρτης ἡγούμενον Νίκωνα τὸν Μετανοεῖτε, ὅστις γράφει τὰ ἑξῆς: «Πρὸς τοὺς ἀλόγως ἀφορίζοντάς τινας τῆς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ὡς αὐτοὶ μᾶλλον εἰσὶν οἱ [ύ]πεύθυνοι, ὡς ὑποβαλλόμενοι τῷ ἀφορισμῷ. Πίστις ἐκ διαφόρων ἀγίων».

«Τοῦ ἁγίου Νίκωνος ἐκ τῆς ἐπιστολῆς». (Ἐδ. Ἁθῶν. κῶδ. τοῦ ἁγ. Παντελεήμ. XIX αἰῶνος, φ. 303 β.).

«Γίνωσκε, πάτερ, ὅτι αἱ ἱερὰ γραφαὶ μετὰ τῶν θείων κανόνων δρίζουσι, ὡς αἱ παράλογοι ἐπιτιμήσεις οὐ δέδονται παρὰ τῷ Θεῷ, κἄν οἱ ἀρχιεράρχαι ἐπιτιμῶσιν, καθὼς τις ὁ ἅγιος Διονύσιος λέγει: δ' ἀλογίστῳ γνώμῃ καὶ ἀκρατῆτι θυμῷ ἀφορίσας τινὰ πιστὸν οὐ μόνον ἐκείνου οὐκ ἄπτεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ βάλλοντος ἀνατρέχει· οὐκ ἔχεται γὰρ τὸ θεῖον ταῖς παραλόγοις ὀρμαῖς τῶν ἱερέων. Ἄλλ' ἐκεῖναι δέδονται, ὡς αἱ ἅγιοι καὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι φάσκουσι, ἂν κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας καὶ νόμους ἐκτιμηθῶσιν, οὐχὶ δὲ κατὰ τὸ τοῦ ἐκάστου ἴδιον θέλημα· ἐπεὶ ὁ παραλόγως ἐπιτιμῶν αὐτὸς ἐστὶν ὁ ἀφορισμένος, καὶ αὐτὸς ὀφείλει φυλάττειν τὸ τοιοῦτον ἐπιτιμ(ε)ιον, καθὼς οἱ θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες διορίζονται».

«Καὶ ὁ ἐν ἁγίοις δὲ καὶ θεοπρόβλητος Νικόλαος λέγει: Ἐξουσίαν μὲν ἔχουσιν οἱ ἀρχιερεῖς ἐπιτιμᾶν πλὴν καθὼς αἱ ἅγιοι σύνοδοι διωρίσαντο, ὡς ἐκ Θεοῦ τὸ λύειν καὶ δεσμεῖν εἰληφότες· Ἐὰν δὲ οὗτοι παρὰ [τὸ] τῷ Θεῷ δοκοῦν καὶ τοῖς κανόσι καὶ νόμοις αὐτοῦ ἐπιτιμῶσιν, οὐκ ἔπεται αὐτοῖς τὸ θεῖον καὶ ἰδοὺ εὐρίσκεται ἡ ἐπιτιμῆσις αὐτῶν ὡς ἄλογος καὶ ἀνίσχυρος». (Ὁλίγας ἀνορθογραφίας τοῦ κώδικος ἐδιωρθώσαμεν).

Κατὰ συγκυρίαν ἐν τῷ βίῳ τοῦ ἁγίου ἀναφέρεται, ὅτι τὸ μοναστήριόν εἶχε δύο μετόχια ἐν Σκλαβοχωρίῳ καὶ Παρωρίῳ, ἀφερώματα τῶν εὐλαβῶν χριστιανῶν. Τὸ ἐν ἐγεινίαζε πρὸς τὰς ἐθνικὰς γαίας. Ὁ ἐπιστάτης αὐτῶν Ἀντίοχος, βίαιος ἀνὴρ καὶ πλεονέκτης, ἐσφετερίσθη τὰς γαίας τοῦ μετοχίου καὶ προσήρτησεν αὐτάς εἰς τὰς τοῦ δημοσίου καὶ περιέφραξε μάλιστα παρὰ τὰς παρακλήσεις καὶ διαμαρτυρίας τοῦ Νίκωνος. Καθ' ὕπνον εἶδεν αὐτὸν ὁ ἱερόσουλός τε κατενεγκόντα διὰ ράβδου θανάσιμον τραῦμα «ὁ δὲ τῇ τοιαύτῃ σφοδρότητι διῆπνυσθεις, φρίκης καὶ δέους μεστός, αἰσθητῶς ἑώρα τὸν οὕτω πλήξαντα τῆς σκηνῆς ἐξιδόντα, ὃν καὶ τοῖς ἑαυτοῦ οἰκέταις οἰκτρᾷ φωνῇ κατασχεῖν παρεκέλευτο, ὡς δὲ ἐκείνοις θεατὸς οὐκ ἦν ὁ δσιος, τότε ἦσθετο ὁ δειλαιός, ὃθεν ἦκει αὐτῷ τὸ δεινόν», καὶ οὕτως, ἐνῷ κατεπείγετο νὰ φθάσῃ εἰς Σπάρτην, καθ' ὁδὸν ἐκ τῶν πόνων ἐξέπνευσε καὶ ἐπληροῦτο τὸ ρηθὲν «ψυχαὶ παρανόμων ἀπολοῦνται ἄωροι, καὶ φαῦλοι ἐν θανάτῳ ἐξαισιῶ». (Βίος . . . καὶ θαύματα . . . ἐκδ. ἀρχιμ. Μελετίου Γαλανοπούλου, Ἀθῆναι 1933, σ. 163-165).

τι ἐγὼ ἐνταῦθα δὲν ἀπαγγέλλω θρησκευτικὴν ὁμιλίαν, ἀλλὰ γράφω ἱστορίαν· ὁ δὲ ἱστορικὸς ἔχει ὑπ' ὄψιν αἷτια καὶ αἰτιατά, διὰ τὰ ἐξάγῃ ἀσφαλῆ συμπεράσματα. Ὁ ἡμέτερος Παπαρρηγόπουλος πολλάκις γράφει κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε, μετὰ τὸν Δία, θὰ ἐξήλενε καὶ ὁ καλλίτερος θεολόγος, καὶ παρουσιάζεται ἐξ ἴσου γνώστης τῆς ἐκκλησι. ἱστορίας ὅσον καὶ τῆς πολιτικῆς. Ὑπέστηρίχθη μάλιστα ὑπὸ μεγάλων ἱστορικῶν, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γράψῃ τις ἱστορίαν, ἐὰν δὲν γνωρίζῃ καλῶς τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Π. Διαθήκης, ἣτις εἶναι ἡ *πρώτη ἐν τῷ κόσμῳ ἱστορία*. Βεβαίως περὶ τοῦ Παπαναστασίου δὲν δύναμαι νὰ βεβαιώσω, διατι ἡ ἀπηνῆς Κλωθὼ τοῦ ἔκοψε τόσον ἀποτόμως τὸ νῆμα τῆς ζωῆς, καὶ δὲν ἀφῆκε τὸν ὀτρηρὸν σοσιαλιστὴν καὶ δημοκράτην νὰ δρέψῃ τοὺς καρπούς εἰς τὸν κουκουεδίστικον ἄλωνα καὶ εἰς τὰ βουνά, ὅπου τὰ ἀλληλοσφαζόμενα παιδιὰ μας εἰς τὸν Ὀλυμπον, τὸν Κίσαβον καὶ τὴν Οἴτην ὑπενθυμίζουσιν ἡμῖν τὴν τιτανομαχίαν καὶ τὰς θηριώδεις κενταυρομαχίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ Θεὸς τὸν ἐλυπήθη καὶ τὸν ἐπῆρε, διότι εἴτε εἰς τὰ βουνὰ εἴτε καὶ ἐνταῦθα ἐὰν ἔζη, ἡ ζωὴ του θὰ ἦτο μαρτυρικὴ. Ἡ θεωρία, ἣν ἀνωτέρω ἐξέθηκα, εἴτε εἰς τὴν εἰμαρμένην εἴτε εἰς τὴν Πρόνοιαν ἀποδοθῆ εἶναι πίστις γενικὴ καὶ ὑπάρχει εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς. Οἱ μὲν ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον εἰς τὴν Νέμεσιν, ἣτις ἐτιμῶρει τοὺς ἐναγεῖς καὶ δὴ εἰς Ἐριννύας. Οἱ ἱερόσυλοι Φωκεῖς ἐτιμωρήθησαν σκληρῶς, διότι νικήσαντες αὐτοὺς οἱ σύμμαχοι, χωρὶς νὰ δυνηθῶσι νὰ βοηθήσωσιν αὐτοὺς οἱ φίλοι τῶν Ἀθηναῖοι, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Φιλίππου, οὐ μόνον ἐξηνδραπόδισαν αὐτούς, ἀλλὰ κατέσκαψαν τὰς τε πόλεις καὶ τὰς κόμας αὐτῶν καὶ «ἔσπειραν ἀλάτι» κατὰ τὸ λεγόμενον. Οὐδεποσῶς ὠφέλησαν αὐτοὺς οἱ συληθέντες ἐκ τῶν Δελφῶν ἀπειράριθμοι θησαυροὶ καὶ τὰ διαλυθέντα χρυσᾶ ἀναθήματα καὶ ἀγάλματα. Οἱ δὲ χριστιανοὶ παραδεχόμεθα, ὅτι ὑπάρχει θεία ἐκδίκησις «Θεὸς ἐκδικήσεων ἐπαρρησάσατο, ψάλλει ὁ Δαβὶδ, ὁ κρίνων τὴν γῆν» καὶ τιμωρεῖ καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ τοὺς ὑβριστὰς καὶ περιφρονητὰς τοῦ θείου νόμου. Ἐδημεύθη μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ἡ μοναστηριακὴ περιουσία, διελύθησαν καὶ ἡρημώθησαν αἱ μοναί, ἔμειναν οἱ ναοὶ τῆδε κακεῖσε διὰ νὰ μανδρίζωσι τὰ ζῶα, κακὴν κακῶς ἐσπαταλήθη τὸ χρῆμα, χωρὶς οὐδὲ ὀβολὸς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Ἐκκλησιαστικὸν Ταμεῖον.

Ἐκτοτε ἔπαυσαν αἱ δωρεαὶ καὶ τὰ ἀναθήματα, ἔπαυσαν τὰ κληροδοτήματα τῶν χριστιανῶν, ἐστέρησεν ἡ εὐλάβεια καὶ εἰς τοὺς μοναχοὺς καὶ τοὺς κληρικοὺς καὶ εἰς τοὺς λαϊκοὺς, ἐξακολουθεῖ ἡ διήμευσις τῆς ἀκινήτου περιουσίας, καὶ κινδυνεύομεν νὰ ἴδωμεν τὴν διάλυσιν ὅλων σχεδὸν τῶν μονῶν καὶ τὴν κατάργησιν ἐν Ἑλλάδι τοῦ

μοναχικοῦ βίου, ὅστις ὑπῆρξεν ἡ δόξα τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας. Οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας σχεδὸν ὅλοι ἦσαν τρόφιμοι τῶν μονῶν. Εἰς τὰς θρησκευτικὰς ταύτας ἐστίας ὀφείλεται κατὰ τὸ δούλειον ἡμᾶρ ἡ διατήρησις τῆς παιδείας καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ. Ἐκεῖθεν ἀπέρρεεν ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμός. Τὰ φωτεινὰ ἐκεῖνα κέντρα ἐγένοντο τώρα τὰ σκοτεινὰ ἄντρα τῶν ληστανταρτῶν. Ἴδου πῶς τιμωρεῖται ἡ Ἑλλάς!

Δὲν νομίζω ὅτι καταχωῶμαι τῆς ἐπεικειᾶς τῶν ἀναγνωστῶν καταχωρίζων ἐνταῦθα τὰ λεχθέντα ὑπὸ τοῦ ἐν μακαριστοῖς Μητροπολίτου Δημητριάδος ἐνώπιον τῆς Ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἰούνιον τοῦ 1928 καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1929, ἔτους, ὡς καὶ τὸ τηλεγράφημα αὐτοῦ πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον ἐπὶ τοῦ μοναστηριακοῦ ζητήματος.

«Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1928 κατὰ τὴν συζήτησιν ὑπὸ τῆς Ἱεραρχίας τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος εἶπον, ὅτι διαφωνῶ ὡς πρὸς τὴν ἀπαλλοτριώσιν διὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Μοναστηριακῆς περιουσίας, ἣτις συνδέεται μὲ τὴν κατάργησιν τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ. Καὶ σήμερον ἐπαναλαμβάνω, ὅτι τόσον τὸ Κανονικὸν Δίκαιον τῆς ἐκκλησίας δουν καὶ οἱ νόμοι τοῦ Κράτους δὲν ἐπιτρέπουσι τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας.

»Ἡμεῖς δὲ οἱ ἱεράρχαι οὐδὲν δικαίωμα ἐπεμβάσεως εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἔχομεν. Τρέμω ἀπέναντι τῶν εὐθυνῶν τὰς ὁποίας πρόκειται ν' ἀναλάβωμεν ἀπέναντι τῆς ἱστορίας καὶ διὰ τοῦτο θὰ διαφωνήσω καὶ πάλιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ παραδεχόμενος ν' ἀπαλλοτριωθῇ διὰ ρευστοποιήσεως ἡ μοναστηριακὴ περιουσία, ἣτις διεσώθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ τὴν ὁποῖαν ἐσεβάσθησαν καὶ ὑπεστήριξαν βάρβαροι κατακτηταί. Ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δέχομαι νὰ διατελῶ ὑπὸ τὰς ἀρὰς καὶ τὰ ἀναθέματα τῶν Πατέρων γινόμενος αἷτιος ἀπεμπολήσεως τῆς Ἱερᾶς περιουσίας.

Τὸ παρελθὸν τῆς διαλύσεως 400 περίπου μοναστηρίων καὶ ἡ διασπάθισις τῆς περιουσίας αὐτῶν δὲν μᾶς ἐγγυᾶται περὶ τῆς καλῆς καὶ ὑπὲρ τῶν Μονῶν διαθέσεως τῶν ἐκ ρευστοποιήσεως συλλεχθησομένων ποσῶν.

»Αἱ ἐθνικαὶ ἀνάγκαι εἶναι πάντοτε καὶ πολλαὶ καὶ μεγάλαι καὶ ἐπείγουσαι καὶ διὰ τοῦτο φοβοῦμαι, ὅτι διὰ δευτέραν καὶ τελευταίαν φορὰν ἡ μοναστηριακὴ περιουσία πρὸς ἀνυπολόγιστον ζημίαν τῆς Ἐκκλησίας θέλει διαρπαγῆ.

»Ἐσχάτως ἰκανὴ μοναστηριακὴ περιουσία ἀπηλλοτριώθη ἀντὶ πινακίου φακῆς. Ποῖον τίμημα ἐδόθη διὰ τὰ ἀπαλλοτριωθέντα κτήματα τῆς μονῆς Πεντέλης, Γέρακα, Βραῶνα καὶ Βρα-

νά; Οὐδ' αὐτὴ ἡ ἀξία τῶν ἐλαιοδένδρων εἰς καυσόξυλα δὲν ἀπεδόθη. Ἐν δὲ ἡ Ἐκκλησία ἐδείκνυεν ὅτι ζῆθ' ἔσταμάτα ἡ βουλιμία τῶν συνεταρισμῶν. Ἄλλ' ἡ Ἐκκλησία δυστυχῶς ἐθε-
ᾶτο καὶ συνετέλει θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς εἰς τὴν ἀπεμπόλησιν
τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε καὶ
οἱ ὑπάλληλοι τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου ἀπετέλεσαν
συνεταίρισμόν, ἵνα ὠφεληθῶσι καὶ αὐτοὶ ἐκ τῆς διαλύσεως τῆς
μοναστηριακῆς περιουσίας. Ἐχω ἱκανὰ στοιχεῖα πείθοντα ὅτι
ἡ Ἐκκλησία ἐνίσχυσε τὴν Πολιτείαν εἰς ἐκποίησην τῆς μοναστηρια-
κῆς περιουσίας καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἶμαι πρόθυμος νὰ παρουσιάσω.

» Διαφωνῶ πρὸς τοὺς θέλοντας καὶ ἐπιζητοῦντας τῆς ἀπαλ-
λοτρῶσιν. Συμφωνῶ μόνον, ὅπως ἐκποιηθῶσι τὰ ἀπρόσοδα οἰ-
κόπεδα ἰδίως τῶν ἐν Ἀθήναις Μονῶν ὑπὸ τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ
Ταμείου καὶ ἀντ' αὐτῶν ἀγορασθῶσιν ἀστικά κτήματα».

Ταῦτα λέγων ὁ ἐν μακαριστοῖς ἱεράρχης εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸν ἸΒ' κανόνα τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου διαγορεύοντα τάδε: «Εἵτις ἐπίσκοπος ἢ ἡγούμενος εὐρεθεῖ ἐκ τῶν αὐτουργίων τοῦ ἐπισκοπέου ἢ τοῦ μοναστηρίου («αὐτούργια ὀνομάζονται ὅλα ἐκεῖνα τὰ πράγμα-
τα ὅπου κάμνουν εἰσοδήματα καὶ μάλιστα τὰ ἀκίνητα, οἷον χωρίον, χωράφια, ἀμπέλια, ἐλαιῶνες καὶ ἄλλα») ἐκποιούμενος εἰς ἀρχοντι-
κὴν χεῖρα ἢ ἐτέρῳ προσώπῳ ἐκδιδούς, ἄκυρον εἶναι τὴν ἐκδο-
σιν κατὰ τὸν κανόνα τῶν ἀγίων Ἀποστόλων... Μὴ ἐξεῖναι δὲ σφετερίζεσθαι τι ἐξ αὐτῶν, ἢ συγγένεσιν ἰδίῳ τὰ τοῦ Θεοῦ χρῆζεσθαι... Εἰ δὲ προφασίζονται ζημίαν ἐκποιεῖν καὶ μηδὲν πρὸς ὄνησιν τυγχάνειν τὸν ἀγρόν, μηδ' οὕτω τοῖς κατὰ τὸν ἀρχουσιν ἐκδιδόναι τὸν τόπον, ἀλλὰ κληρικοῖς ἢ γεωργοῖς. Εἴ δὲ πανουργία πονηρᾶ χρήσαιντο καὶ ἐκ τοῦ κληρικοῦ ἢ γεωρ-
γοῦ ὠνήσῃται ἄρχων τὸν ἀγρόν, καὶ οὕτως ἄκυρον εἶναι τὴν πρᾶσιν... καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἡγούμενος ταῦτα ποιῶν ἐκδιωχ-
θήτω, ὡς διαρπάζοντες κακῶς, ἃ οὐ συνήγαγον». (βλ. τὴν ἐρ-
μηνείαν ἐν τῇ Πηδαλίῳ σ. 191) καὶ ἐξακολουθεῖ:

» Διαφωνῶ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες διὰ τῆς μεθόδου τῶν δα-
νειῶν παρὰ τῶν Μονῶν τείνουσι νὰ ἐκμηδενίσωσι τὰ ἀποθέμα-
τα αὐτῶν καὶ καταστρέψωσιν οὕτω οἰκονομικῶς αὐτάς.

» Τὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐκκλησίας δύνανται νὰ βελτιωθῶσι μόνον διὰ τῆς περισυλλογῆς καὶ τοιαύτη εἶναι α) Ἡ ἐλάττωσις τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμείου, β) ἡ κατάργησις τῶν βοηθῶν ἐπισκόπων, γ) ἡ κατάργησις βαθμηδὸν καὶ κατ' ὀλίγον τῶν νεωστὶ ἰδρυθειῶν ἐπισκοπῶν ἐν ταῖς Νέαις Χώραις, ἢ ἀνάληψις τοῦ βάρους τῶν μισθοδοσιῶν τοῦ γραμματέως, γραφέως καὶ κλητῆ-

ρος τῶν Μητροπόλεων ὑπὸ τῶν ἐνοριακῶν ἐπιτροπειῶν, συμπληρουμένου καὶ τιθεμένου ἐν ἰσχύϊ τοῦ σχετικοῦ νόμου τῆς ἐπαναστάσεως τῆς Θεσσαλονίκης. δ) Ἡ καταβολὴ τῆς μισθοδοσίας Ἐπιτρόπου τῆς ἐπικρατείας καὶ τῶν δύο γραμματέων τῆς I. Συνόδου ὑπὸ τοῦ Κράτους. ε) Ἡ ὑπαγωγὴ πασῶν τῶν Μονῶν τοῦ Κράτους ὑπὸ τὸ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖον, διότι σήμερον, ὡς μὴ ὄφειλε, αἱ Μοναὶ τῆς Κρήτης καὶ τῆς Σάμου οὐδὲν συνεισφέρουσι διὰ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἐκκλησίας. Πρὸς τούτοις πολλοὶ τῶν ἁγίων ἀδελφῶν τὰς Μονὰς αὐτῶν ἀπέσπασαν ἀπὸ τῆς διοικήσεως τοῦ Γεν. Ἐκκλησιαστικοῦ Ταμεῖου πρὸς ζημίαν αὐτοῦ καὶ αἱ Μοναὶ αὗται προτείνω νὰ διοικῶνται ὑπὸ τοῦ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖου, οὕτως ὥστε νὰ ὑπάρχη ἐνιαία διοίκησις τῶν Μονῶν, διότι ἂν μιμηθῶμεν τὸ παράδειγμα τῶν ἁγίων ἀδελφῶν καὶ ἡμεῖς οἱ ἔχοντες πλουσίας Μονὰς κατ' ἀνάγκην θὰ συντελέσωμεν εἰς τὴν διάλυσιν τοῦ Ταμεῖου.

»Πρὸς τούτοις εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον τὰ ἐξωκκλήσια καὶ τὰ παρεκκλήσια καὶ τὰ προσκυνήματα νὰ ὑπαχθῶσιν ὑπὸ τὸ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖον χορηγουμένων ποσοστῶν ἐκ τῶν ἀφιερωμάτων καὶ ἱερῶν χρημάτων εἰς τὰς πλησιοχώρους κοινότητας κοινωφελῶν σκοπῶν, πρὸ πάντων δὲ ἀπαιτεῖται αὐστηρὰ καὶ ἀγρυπνος διοίκησις τοῦ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖου ὑπ' ἀνδρῶν περιωπῆς, οἵτινες ν' ἀγαπῶσι καὶ ἐνδιαφέρωνται ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ εὐημερίας αὐτοῦ. Ὅταν ὁμως τὰ περισσεύματα τῶν Μονῶν τῆς Ἀττικῆς διὰ τῆς μεθόδου τῶν πιστώσεων τῇ εἰσηγήσει ἡμῶν ἐξαντλοῦνται εἰς βάρος τοῦ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖου, ὅταν οἱ φάκελλοι τῶν διαφορῶν ὑποθέσεων ὡς ἡ τοῦ Μπράουν χάνονται, ὅταν τὸ Ταμεῖον διατάσῃ νὰ συντάσσωνται συμβόλαια εἰς συνεταιρισμοὺς μὲ ζημίαν 2 ἑκατομμ. δραχμῶν ὡς συμβαίνει μὲ τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐκποιήσεως τοῦ δάσους Πεντέλης ἐν τῇ θέσει Μάτι, τότε θὰ ἐπαληθεύσῃ, ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔγραφε πρὸς τὸν ἀοίδιμον προκατόχον μου ὁ διαπρεπὴς πολιτικὸς «προσέξατε πολὺ νὰ μὴ συστηθῇ Γεν. Ἐκκλ. Ταμεῖον, διότι θὰ ἀπολέσητε ἐκ τῆς κακῆς διοικήσεως αὐτοῦ τοὺς μισθοὺς σας».

»Ὅθεν γνωματεύω ὅτι ἡ δὲ ἀρχουσα περιουσία τῶν Μονῶν, πρέπει νὰ διατηρηθῇ καὶ μετ' αὐτῆς τὰ μοναστήρια πρέπει νὰ διατηρηθῶσι καὶ ὡς ἐσσεὶ μοναστήρια συνδιατηρουμένου οὕτω καὶ τοῦ μοναχικοῦ θεσμοῦ εἰς ὃν ὀφείλει ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ ἔθνος πολλά.

»Μακρὰν ἀπὸ τοὺς χρηματιστὰς εἴτε Τράπεζαι λέγονται εἴτε αὐτόνομοι ὀργανισμοί. Μακρὰν ἀπὸ τῆς ρευστοποιήσεως τῆς ἀκινήτου τῶν Μονῶν περιουσίας, διότι τὸ παρελθὸν δὲν μᾶς ἐγγυᾶται περὶ τοῦ μέλλοντος. Καὶ οὐ σοφοῦ ἀνδρὸς τὸ δις ἐξαμαρτεῖν. Μόνον περιουλιγὴ καὶ οἰκονομία θὰ σώσῃ τὴν περιουσίαν τῆς Ἐκκλησίας.

«Ἡ Πολιτεία θέλουσα ἐκκλησίαν κρατικήν, δὲν δύναται ἢ νὰ βοηθήσῃ αὐτὴν οἰκονομικῶς ἢ ἀρκεῖ ἡ Ἐκκλησία νὰ δείξῃ σημεῖα ζωῆς. Θὰ δείξῃ δὲ τοιαῦτα ὅταν ἐν πάσῃ στιγμῇ παρίσταται ἠνωμένη. Προτείνω πρὸς τούτους νὰ γίνῃ ἔλεγχος τοῦ Γεν. Ἐκκλησι. Ταμείου, διότι ἐκ τῶν λεχθέντων ὑπὸ ἀγίων ἀδελφῶν ἔμεινεν ἡ ἐντύπωσις ὅτι τὸ ταμεῖον δὲν λειτουργεῖ καλῶς. Ἡ σοβαρὰ καὶ συναφὴς πρὸς τὰς ἱεράς παραδόσεις διαμαρτυρία αὕτη ἐκυκλοφόρησεν εἰς κινήτῶν ἐντυπον φύλλον.

Ἄριθ. 241

Ἐν Βόλῳ τῇ 10ῃ Φεβρουαρίου 1930

Ἱεράν Σύνοδον Ἀθῆνας

Ἐξ ἔφημερίδων πληροφορούμεθα ρευστοποιήσιν περιουσίας Μονῶν. Εἰς πρακτικὰ Ἱεραρχίας 1928 καὶ 1929 διετύπωσα γνώμην εἰς ἣν ἐμμένω συμφώνως Ἱεροῖς Κανόσι παραμείνῃ ἀναπαλλοτρίωτος Μοναστηριακὴ περιουσία, ἐκπιουμένων μόνον ἀπροσόδων οἰκοπέδων ἀντικαθισταμένων δι' ἀστικῶν προσοδοφόρων κτημάτων, ἀποκρούων ἀνάμειξιν Τραπεζῶν, αἵτινες ζητοῦσιν ποσοστὰ καὶ ἐκ τῶν ἀνεκποιήτων ἐνοικιαζομένων κτημάτων, θερίζουσαι ἔνθεν οὐκ ἔσπειραν. Ἐρωτῶμεν μετὰ γενησομένην, ὡς μὴ ὄφειλε, ρευστοποιήσιν Μοναστηριακῆς περιουσίας, ἐξασφαλίζεται ἢ ἐν μέλλοντι ἀπόκτησις ἰδιοκτησίας ἀκινήτων ἐξ ἀφιερωμάτων; Αἱ περιοχαὶ κτιρίων Μονῶν ρευστοποιοῦνται καὶ αὗται; Παράκαλοῦμεν ἀποσταλῆ ἡμῖν σχέδιον συμβάσεως.

(Τ. Σ.) Ο ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΣ ΓΕΡΜΑΝΟΣ»

Μετὰ τὴν ζωηρὰν ταύτην διαμαρτυρίαν τοῦ πατρώζοντος ἐκείνου φιλομονάχου ἱεράρχου, τοῦ τόσῳ ἀναξιοπαθήσαντος εἰς τὰ τέλη τοῦ ἐπικήρου τούτου βίου, ἀναφέρω ὡς τὸ κύκνειον μοναστηριακὸν ἄσμα τοῦ ἐκ τῆς χορείας τῶν καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου κ. Γ. Σωτηρίου, ὅστις ἔσχεν ὡς θέμα εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν ἰδρυτῶν εὐεργετῶν καὶ καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου τὰ ἑξῆς: «Αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἐθνικὴ αὐτῶν δρᾶσις κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους». (Ἀθῆναι 1936). Οὗτος ἐν σελ. 15 γράφει: «Ἄλλ' αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους καὶ ἰδιαίτατα ἀπὸ τοῦ 10οῦ 12οῦ αἰῶνος, ὅτε φέρονται ἰδρυθεῖσαι μέχρι τῶν χρόνων δηλονότι τῆς ἐν Ἑλλάδι Φραγκοκρατίας, ἐπετέλεσαν καὶ ἄλλο ἔργον διάφορον τῶν ἄλλων ἑλλην. μονῶν... αἱ μοναὶ τῆς Ἑλλάδος ὑπῆρξαν τὰ ἑλλην. κέντρα καὶ αἱ ἀκροπόλεις τῆς ἑλλ. φυλῆς. Ἡ δρᾶσις αὐτῶν συνεχίσθη... καὶ κατὰ τοὺς τουρκικοὺς χρόνους».

Καὶ εὐρίσκει ὅτι κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Σλαβῶν καὶ ἄλλων ἐν Ἑλλάδι βαρβάρων τὰ ἀμυντήρια ἦσαν κυρίως αἱ μοναὶ, αὗται ἔχρη-

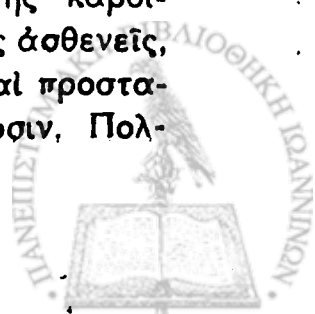

σίμενον ὡς φρούρια. «Ἄν προσέξῃ κανεῖς τὰς θέσεις, γράφει, ἔνθα κατὰ προτίμησιν ἰδρῦθησαν αἱ βυζ. μοναί, θὰ ἴδῃ ὅτι κατέχουσι καίρια σημεῖα τῆς χώρας . . . » (σ. 18—19). Πολλοὶ τῶν ἐνταῦθα μοναζῶν εἶλκον τὸ γένος ἐξ ἐπιφανῶν τῆς Κ)πόλεως οἰκογενεῶν. Ἡ βυζ. αὐλή κατὰ Σάβαν «ἀπέστελλε στρατοκαλογήρους εἰς Πελοπόννησον καὶ Ἀττικὴν, ὡς ἦτο ὁ ὄσιος Μελέτιος . . . εἰς Ἀττικὴν, ἵνα ἐπιβάλλῃ διὰ τοῦ φοβεροῦ του ροπάλου τὸ βάπτισμα εἰς τοὺς αἵρετικοὺς Ἕλληνας καὶ τοῦ ὁποίου ἡ μονὴ ἀνουσοῦται ἔτι εἰς ἀληθῆ τοῦ ἀναγεννηθέντος ἑλληνισμοῦ χλεῦν εἰς αὐτὰ τὰ πρόθυρα τῆς Ἀττικῆς» (αὐτ. σ. 24).

Ἐξαίρων δὲ ὁ δεινὸς Βυζαντιολόγος τὴν κατὰ τὴν Φραγκοκρατίαν καὶ τὴν Ἑλλ. ἐπανάστασιν δρᾶσιν τῶν μονῶν τούτων περαίνει τὸν λόγον διὰ τῆς δε τῆς θλιβεραῆς ἐπωδοῦ. «Καὶ εἶναι λυπηρὸν νὰ βλέπῃ τις σήμερον τὰ σεβάσματα αὐτὰ ἔθνικα, ἐκπαιδευτικά καὶ φιλανθρωπικά κέντρα τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλλάδος, ἄλλα μὲν ἐντελῶς ἐγκαταλελειμμένα, ὡς εἶναι ἡ ἀρχαιοτέρα βυζ. μονὴ τῆς χώρας, ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου τῆς Δημητσάνης, ἄλλα δὲ βαίνοντα ὀσημέραι εἰς τὴν τελείαν παρακμὴν, ὡς εἶναι ἡ μονὴ τοῦ ὀσίου Λουκά. Διὰ τῆς διαλύσεως πολλῶν καὶ σπουδαίων μονῶν . . . καὶ διὰ τῆς ἐκάστοτε ἀπαλλοτριώσεως τῶν περιουσιῶν των, ἰδιαίτατα δὲ διὰ τῆς παραμελήσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου, αἱ σεβάσματα αὐτὰ ἑλληνικαὶ μοναὶ παρουσιάζουν σήμερον τὸ λυπηρὸν θέαμα, ὅπερ πάντες γνωρίζομεν».

Ἡ κατάργησις τοῦ μοναχικοῦ βίου εἶναι κατάργησις καὶ μέρος τῆς ἑλλην. φιλοσοφίας. Τὴν θεωρίαν συμφώνως ταῖς πλατωνικαῖς ἀρχαῖς ἀνέπτυξεν ὁ νεοπλατωνικὸς Πλωτῖνος, ὅστις ὀρμώμενος ἐκ τῶν παρὰ Φαίδωνι καὶ Θεαιτήτῳ συνίστα τὸ «μόνον εἶναι, μόνον πρὸς Θεὸν γενέσθαι,» οἱ δὲ μοναχοὶ ἐγκολπωσάμενοι τοῦτο ἀπεσύροντο εἰς τὰς ἐρήμους, ἀνέπτυξαν τὴν ἀρετολογίαν καὶ ἐφαρμόσαντες ἐν τῷ βίῳ ἑκκραταίωσαν τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν πίστιν· καὶ παρουσιάζοντο ὡς ἀπὸ Θεοῦ πεμπόμενοι ἀπόστολοι εἰς τὰ δεινά, ἅπερ ἐδοκίμαζεν ὁ λαός. «Τίς δύναται ν' ἀρνηθῆ, ὅτι παρέσχον καὶ παραμυθίας οὐ σμικράς, γράφει ὁ Παπαρρηγόπουλος; Πολλοὶ τεθλιμμένοι, πολλοὶ ἐκ τῶν περιπετειῶν τοῦ κόσμου τούτου καιρῶς τρωθεῖσαι ψυχαί, αἵτινες, ἂν ἔμενον ἐν αὐτῷ, ἤθελον περιπέσει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπόγνωσιν ἢ ἐξαχρεῖωσιν, εὔρον εἰς τὰ ἄσυλα ἐκεῖνα σωτηριώδη θεραπείαν τῶν θορύβων τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας αὐτῶν. Πολλάκις τὰ μοναστήρια παρέσχον εἰς τοὺς ἀσθενεῖς, εἰς τοὺς πένητας, εἰς τοὺς ὀδοιπόρους καταφύγιον καὶ προστασίαν τὴν ὁποῖαν . . . οὐδαμοῦ ἄλλοῦ ἠδύναντο νὰ εὔρωσιν. Πολ-

λάκις ὑπῆρξαν ἐν πολιτικαῖς καὶ κοινωνικαῖς τρικυμῖαις τὰ ἀσφαλῆ καταφύγια τῶν γραμμάτων, τῶν τεχνῶν καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων καὶ χθές ἀκόμη ἀνεδείχθησαν προμαχῶνες πολύκριτοι τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, ὥστε καὶ σήμερον ἔτι ἡ θεσμοθεσία αὕτη περιεσταλαμένη ἐντὸς εὐλόγων ὁρίων, ὠργανωμένη ἐπιτηδεῖως καὶ αὐστηρῶς ἐπιτηρουμένη δύναται ν' ἀποτελῆ λυσιτελῆς τῇ πολιτεῖα καὶ τῇ κοινωνίᾳ». Τόμ. Γ', σ. 406, 408.

Ἐπὶ δὲν ἠρξέσθη τὸ κράτος εἰς τὴν διάλυσιν τῶν ἐνταῦθα, ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλλῃ ἱερόσυλον χεῖρα καὶ εἰς τὰ μετόχια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, προφασιζόμενον τὴν ἀποκατάστασιν τῶν δυστυχῶν προσφύγων. Πῶς ὅμως νὰ παραβιάσῃ ρητὸν ἄρθρον (τὸ 181) τοῦ Καταστ. Χάρτου, ὅπερ λέγει: «Πᾶσα ἡ ἀκίνητος περιουσία τῶν ἱερῶν μονῶν εἶναι ἀπολύτως ἀναπολλοτριώτος ὡς πρᾶγμα θείῳ δικαίῳ»; Ἐν τούτοις ἡ κυβέρνησις τοῦ Παπαναστασίου εἶχε κατορθώσει σχεδὸν νὰ πείσῃ τοὺς Ἁγιορείτας λόγῳ φιλανθρωπίας καὶ φιλογενείας νὰ ἐνδώσωσιν. Τότε συνέβη νὰ μετακληθῶ καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1925 εὐρέθην εἰς τὴν δισηναῦσιον ἢ μᾶλλον ἔκτακτον διπλῆν σύνταξιν, ἣτις θὰ ὑπέγραφε τὴν παράδοσιν—νημίζω ὅτι παρίστατο καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν κ. Μυλωνᾶς.—Ἐδόθη ὁ λόγος εἰς ἐμὲ τὸν Λαυριώτην, ὡς πρῶτον τῇ τάξει. Ἀνέπτυξα ὅλην τὴν ρητορικὴν μου, ὅπως πείσω τοὺς συνέδρους, ὅτι εἶναι ἔγκλημα νὰ στερήσωσιν τὸν ἱερὸν τόπον τῆς ἐγγείου κτήσεως. Δίς, ἔλεγον, οἱ Τοῦρκοι ἐδήμευσαν τὰ μετόχια καὶ δίς τὰ ἐξηγοράσαμεν καὶ μὲ αὐτὰ ἐβίωσε καὶ ἐθανματούργησε τὸ Ἁγιον Ὄρος ἐπὶ χίλια ἔτη. Μὲ διακόπτει ὁ Γρηγοριάτης Βαρλαάμ, ὁ Κλέων τῆς Ι. Κοινότητος, «παθσε, δὲν μᾶς χρειάζεται φιλολογία». Εἶναι ὁ προτεργάτης τῆς ἀπεμπολήσεως τῶν μετοχίων. Εἶδον, ὅτι τὸ φρούριον ἦτο ἀπόρητον καὶ ἦτο κίνδυνος νὰ χαθῆ τὸ ζήτημα, ἀφῆκα τὴν Πειθὸν καὶ ἐνηγκαλίσθην τὴν Βίαν. Εἶχον ἐφοδιασθῆ με βασιλικά χρυσόβουλα καὶ πατριαρχικά, ἀναγιγνώσκω τὰς αὐστηρὰς ἀπαγορεύσεις ὅτι «τὰ ἅπαξ ἀφιερωθέντα τῷ θεῷ ἀναφαίρετα» ἐπισωρεύω τὰς φρικτὰς ἀρὰς καὶ τὰ ἀναθήματα. «Αἱ πέτραι καὶ τὰ σίδηρα νὰ λυώσωσι καὶ οἱ παραβάται νὰ μὴ λυώσωσι νὰ μείωσι τυμπανιαῖοι!» Τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε καὶ τὰ μετόχια ἔμειναν μέχρι τοῦ 1929. Καὶ συνεζητεῖτο ἡ πρότασις μου νὰ γείνη προσωρινὴ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων, ἔστω καὶ δωρεάν, μέχρις οὗ ἀποκατασταθῶσιν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς μεγάλας καλλιιεργεῖ-

ας και τα υπό των Τούρκων εγκαταλειφθέντα κτήματα. 1 Τῷ 1929 ἠναγκάσθην νὰ παραιτήσωμαι ἔνεκα σφοδρᾶς ἀντιδράσεως ἀπὸ τῆς ἀντιπροσωπείας και μετέβην εἰς Θεσσαλονίκην πρὸς ἐκτύπωσιν ἔργου μου. Τότε εὐρόντες εὐκαιρίαν ὑπέγραψαν οἱ Ἀγιορεῖται σύμβασιν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, και ἐπώλησαν! τὰ μετόχια ἀντὶ 300.000.000 δραχμ. αἵτινες ἐκαλύφθησαν δι' ὁμολογιῶν ἀναπαλλοτροιῶτων (αὐτὸ ἦτο θεομπαιξία) ὧν κατ' ἔτος θὰ εἰσέπραττον τοκομερίδια 18.000.000 δρ. ἔλαβον και ἐφ' ἅπαξ ὠρισμένα ποσά, δι' ὧν ἠγόρασαν ἀστικά κτήματα ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἀλλ' ἐπελθόντος τοῦ παγκοσμίου πολέμου τὰ μὲν ἑκατομμύρια ἐκεῖνα δὲν εἶχον καμμίαν ἀξίαν, τὰ δὲ κτίρια σχεδὸν κατεστράφησαν, ἢ ἀποφέρουσιν ἐνοίκια, ἅπερ δὲν ἐπαρκοῦσιν οὔτε δι' ἐπιδιορθώσεις. Καὶ οἱ μὲν διαπράξαντες ταῦτα ἐτιμωρήθησαν ὄντως ὑπὸ τῆς θείας προνοίας παραδειγματικῶς, ἀλλὰ τὸ λυπηρὸν ὅτι ἐπαθον καταστροφὴν αἱ μοναί, διότι ἐστερήθησαν τῶν ὑπὸ τῶν μετοχίων προσόδων και πολλαὶ βαίνουσιν εἰς διάλυσιν. Αἱ ὀφειλαὶ τοῦ κράτους μόλις πληρώνονται εἰς τὸ εἰκοσαπλάσιον, και εἶναι ψυχία μόνον. Ὑπάρχει δὲ φόβος διεισδύσεως Σλαύων εἰς τὰς ἑλληνικὰς μονὰς, ὅπως συνέβη και ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἐκμεταλλευομένων τὴν οἰκονομικὴν καχεξίαν. Ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰσῆλθον μόνον βοσκήματα ἐκ Χαλκιδικῆς και νέμονται ἀπ' ἄκρου ἕως τὰ νεόφυτα (μετὰ τὴν πυρκαϊάν) δάση τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅπερ ὑπὸ τοῦ ΙΑ' ἦτο ἄβατον εἰς πᾶν θῆλυ μετὰ τὰς γυναῖκας.

Ἐπανελθὼν μετὰ δέμηνον εἰς τὴν Μετάνοιάν μου κατηγανάκτησα, ἀλλὰ μὴ ἔχων τί νὰ πράξω κατεχώρησα εἰς τὸν ἀρχαῖον κώδικα τῆς Μονῆς Λαύρας, ὅστις περιέχει ὑπομνήματα ἱστορικὰ ἀπὸ πολλῶν ἑκατονταετηρίδων, τὸ ἐξῆς σημείωμα :

«Ἡ ἱερὰ ἡμῶν Μονὴ ἐπέμεινε ἀπαρεγκλίτως νὰ μὴ ἀπαλλοτριωθῶσι τὰ μετόχια μέχρι τοῦ 1929, ὑπάρχοντος ἐμοῦ ἀντιπροσώπου ἐν τῇ Ἱερᾷ Κοινότητι και ἀγωνιζομένου ὑπερανθρώπως, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν τὴν ἔγγειον κτῆσιν ἡμῶν ἀλλὰ τότε διὰ τὰ πείσματά μας ἀντικατεστάθην διὰ τοῦ ἀδελφοῦ Ἐπιφανίου τοῦ Κυπρίου. Οὗτος ἀμέσως ὑπέγραψε τὴν παράδοσιν τῶν μετοχίων εἰς τοὺς πρόσφυγας και ἡ σύναξις (=συμβούλιον) τῶν παραδελφῶν (παραδελφοὶ οἱ ὑποτακτικοὶ

1. Ὁ μακαρίτης Βενιζέλος, ὅταν ἦλθεν εἰς Ἁγιον Ὄρος και συνεζήτησε τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τῆς Ι. Κοινοῦτητος, ἀνεγνώρισε τὴν ὀρθότητα τῆς προτάσεως αὐτῆς προσθέσας και τὸ ἐξῆς : «δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθῶσι τὰ μετόχια, διότι δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον θὰ ἀνήκη ἡ Μακεδονία εἰς τὸ μέλλον. Ὁ τόπος πρέπει νὰ ἔχη τοὺς τίτλους τῶν μετοχίων και ἄς ἐγκατασταθοῦν ὑπὸ ἐλάχιστον ἐνοίκιον οἱ πρόσφυγες» εἰσήγαγε δὲ τὸ ζήτημα εἰς τὴν Βουλὴν, ἀλλ' οἱ πρόσφυγοπατέρες ἐπέμενον κατὰ κυριότητα νὰ ἐγκατασταθῶσιν.

ένδς και ταῦ αὐτοῦ προϊσταμένου) αὐτοῦ, τῶν Ἀλεξανδρινῶν, συνήνεσε και ἀπεμπόλησαν τὰ κτητορικά μετόχια και ἔλαβον ὁμολογίας ἡτοι χαρτιά ἀπὸ τὸ κράτος, ἄξιος ὁ μισθός αὐτῶν! Κατὰ θείαν ὄντως παρχώρησιν οἱ παρχδελφοὶ οὗτοι ἐτιμωρήθησαν παραδειγματικῶς· διὸ οἱ μὲν δύο προῶρως και κακῶς ἀπεβίωσαν (οὓς ἠκολούθησε και τρίτος ὁ Χριστόφορος), δύο ἕτεροι ἐγένοντο ἀποσυνάγωγοι ἐκ τῆς συνάξεως ὡς καταχρασταὶ (και μετ' οὐ πολὺ ἀπέθανον ὁ μὲν τυφλωθεὶς ὁ δὲ καταντήνας ἔνεκα ὑδρωπικίας εἰς ἀξιοδάκρυτον κατάστασιν), και ὁ Ἐπιφάνιος (ὁ ἀθώωτερος) ἐβρίσκεται νῦν ἐξόριστος. Οὕτω τιμωροῦνται οἱ προδόται και ἀπεμποληταὶ τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας. Ταῦτα πρὸς γνῶσιν τῶν μεταγενεστέρων και ὅτι ὁ Θεὸς οὐ μυκτηρίζεται».

Γέρων Εὐλόγιος Κουρίλας Λαυριώτης,
ἐν τῇ Μονῇ Λαύρας τῇ 3 Νοεμβρίου 1934

Τὸ ἔγγραφον τοῦτο κατεχώρισαν αὐτοὶ οὗτοι οἱ Λαυριῶται πρὸς κατάκρισίν μου! εἰς λίβελλον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ κίβδηλον νόμισμα», Θεσ/νίκη 1936 (περὶ οὗ βλ. Τὸ Κράτος τῆς Ἀληθείας ὑπὸ μητροπ. Κορυτσαῦς Κουρίλα κτλ. Ἀθῆναι 1944, σ. 185 ἔ.).

Εἰς μίαν τῶν ἐκτάκτων συνάξεων διὰ τὸ μετοχιακὸν ζήτημα, ὅπου ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, τῷ 1925 νομίζω, εἶχεν λάβει μέρος και ὁ Ἰω. Καραμάνος, ὁ ἐπὶ κατοχῆς ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας, ἀντεπροσωπεύομεν τὴν Μονὴν μετὰ τοῦ λιβελλογράφου, τοῦ μακαρίτου Σπυρίδωνος Λαυριώτου ἱατροῦ Καμπανάου, και κατεθέσαμεν τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν :

«Ὅτε κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1367 ἡ Κυβέρνησις ἢ τότε παρασκευάζουσα διὰ τὸν στρατὸν κατοικίας ἐν τοῖς πέριξ (τῆς Κων)πόλεως) εἰς τὸ Οἰκονομεῖον και τοῦ Πασπαρὰ, κτήματα, ἀνήκοντα τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ, ὁ πατριάρχης Φιλόθεος (ὁ πρότερον ἡγούμενος Λαυριώτης), καίτοι ἡ ἀρχὴ ὑπέσχετο νὰ χορηγῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἑτέραν πρόσοδον ἴσην τοῖς κτήμασι τούτοις, ἠρνήθη νὰ πράξῃ τοῦτο εἰπὼν : «Ἐγὼ οὐκ ἔχω ἄδειαν ἐκδοῦναι τινὶ τι τῶν τῆς ἐκκλησίας κτημάτων. Φύλαξ γὰρ εἰμι τούτων· διὰ τοῦτο οὐ ποιήσω τοῦτό ποτε· εἶπον γὰρ και οἱ τῆς συνόδου ἀρχιερεῖς ὡς ἀπὸ ἐνὸς στόματος τὰ αὐτά, μὴ διδόσθαι τὰ τῆς ἐκκλησίας κτήματά τινι τῶν δυνατῶν, μήτε γε και βασιλεῖ· διὰ τοῦτο και οὐδόλως ἀπολύομεν ταῦτα· εἰ δὲ βούλεται ὁ βασιλεὺς λαβεῖν αὐτά τῇ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ποιησάτω· ἡμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν οὐδόλως ποιήσομεν τοῦτο, κὰν εἴτι και γένοιτο».

«Τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν δίδομεν και ἡμεῖς σήμερον, κ. Καραμάνε, «τοῖς ἐκείνων ρήμασι πειθόμενοι». (1) Εἰς προηγουμένην ἀγιο-

1. Ταῦτα κατεθέσαμεν και ἡμεῖς μετὰ τοῦ γράφοντος τ' ἀνωτέρω μακαρ. ἱατροῦ Λαυριώτου, και ἐπεμένομεν, ὡς εἶπον, μέχρι τοῦ 1929, ὅτε ὁ

ρειτικήν συνέλευσιν εἶχον ἐπισωρεύσει, ὡς προεῖπον, ἀράς καὶ ἀναθέματα κατὰ τῶν ἀπεμπολητῶν τῶν μοναστηριακῶν κτημάτων, δι' ὧν πατριαρχαὶ καὶ αὐτοκράτορες περιεθρίγκωσαν τὴν ἔσαεὶ ἀναπόσπαστον διατήρησιν τῆς ἱερᾶς ταύτης κτήσεως, καὶ ἐγὼ κατώρθωσα τότε νὰ στερεοποιήσω ἔστω καὶ προσκαίρως τὴν ρευστὴν συνείδησιν τῶν μοναχῶν τοῦ παρόντος ὀγδόου αἰῶνος, ὅστις κατὰ τοὺς προορατικούς καὶ πνευματοφόρους πατέρας τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὁ αἰὼν τῆς δοκιμασίας τῆς καταρρεύσεως καὶ τῆς συντελείας.

Σταχυολογοῦμεν ἐλάχιστα ἐκ τῶν χρυσοβούλλων τῶν βυζαντι-

διέπων τὰ τῆς μονῆς παλίμβουλος οὗτος ἀνὴρ παρεσπόνδησε καὶ παρέδωκαν μετὰ τῶν ἄλλων μονῶν τὰ μετόχια· διὸ ἀφελέστατα ἐπιλέγει: «καὶ οὕτως ἠκολούθησεν ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις» (Τὸ κίβδηλον νόμισμα κτλ. Θ)νίκη 1936, σ. 36-37). Ἀλλὰ ψεύδεται οἰκτρῶς, διότι δὲν ἐγένετο «ἀναγκ. ἀπαλλοτριώσις» ἀλλὰ πώλησις, ἀφοῦ αὐτὸς ἔγραψε τὸ ὑπόμνημα τῶν χρηματ. ἀπαιτήσεων τῆς Μονῆς. Καὶ ὁμως ὁ ἀρρητογράφος ἀνὴρ μετὰ τὴν συντέλεσιν τοῦ κακοῦ, οἶονεὶ μεταμελούμενος γράφει Ἱερομιάδας αὐτὸς ὁ πρωταίτιος τῆς ἀπεμπολήσεως τῶν μετοχίων· διότι, ἐὰν δὲν ὑπεχώρει ὁ παραδελφός του Ἐπιφάνιος, δι' οὗ ἀντικατέστησεν ἐμὲ εἰς τὴν Ἱ. Κοινότητα, εἰς τὸ γεραρὸν ἀξίωμα τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Λαύρας, θὰ ἐπέμενον καὶ αἱ ἄλλαι μοναὶ εἰς τὴν ἀρνησιν, αἰτινες εἰς τὰ τοιαῦτα ζητήματα ἀκολουθοῦσι τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ. Κατὰ τὸ 1931 γράφει πρὸς ἐπίδειξιν «τὰ μὲν ἔσω φιλομυθῶν τὰ δὲ ἔξω φιλοσοφῶν»: *Ἐξ ἐπιστολῶν τοῦ κ. Ἡλιάκη* (ἀντιπροσώπου ἐν Ἀθήναις τοῦ Ἁγίου Ὁρους, σφαγιασθέντος ὑπὸ τῶν Κουκουέδων τῇ 1: Ἰανουαρ. 1945 ἐν Ἀραχώβῃ) καὶ ἐκ τῶν ἐφημερίδων *μανθάνομεν*, ὅτι ἀπεφασίσθη πλέον ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν ἱερῶν μετοχίων. Τόσοι βασιλεῖς, οἱ τὸ ἡμέτερον διοικήσαντες ἔθνος ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ ἐντεῦθεν, ὀρθόδοξοι καὶ αἰρετικοὶ καὶ ἄπιστοι ἔτι δὲ καὶ λησταὶ καὶ ἀποστάται, εἰκονομάχοι καὶ αὐτοὶ οἱ Σουλτάνοι (!) οὐ μόνον οὐκ ἔβιξαν μέχρι τριχὸς τὰς ἱερὰς μονὰς καὶ τὰ μετόχια αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ νόμοις περιεθρίγκωσαν καὶ κατησφαλίσαντο ἀπὸ πάσης ἀρπαγῆς καὶ ἀτελεῖς ἐποιήσαντο καὶ προνομίους ὑψώσαν.... Ἐλευθερίας δὲ ἐπιλαμπάσης καὶ ἰδοὺ ἀπαλλοτριώσεις ὡς καὶ τῷ 1833. ὡς ἐπωδύνως περιγράφει ὁ μέγας Οἰκονόμος . . . Οἱ ἀρχαῖοι ἔλεγον: Ἀρίστη τάξις παντὸς σπουδαίου ἔργου τε καὶ λόγου ἀρχόμενου [ἀπὸ] Θεοῦ τε ἀρχεσθαι καὶ εἰς Θεὸν ἀνακλύεσθαι, ἀλλὰ μὴ ἱεροσυλεῖν καὶ ὑβρίζειν, ἀλλ' ἀνατιθέναι καὶ εὐχεσθαι. Πόλιν γὰρ ἂν μοι δοκεῖ μᾶλλον ἐδάφους χωρὶς ἢ πολιτείας τῆς περὶ Θεοῦ δόξης ἀναιρεθείσης σύστασιν λαβεῖν ἢ λαβοῦσαν διατηρηθῆναι. Παράδειγμα ἡ Μ. Ἀσία, ἡ Θράκη κτλ. τίς δὲ ἑτέρα πρᾶξις τῆς ἱεροσυλίας ταύτης δηλώσει τὸ ἄθρησκον ἔθνος τινός; Πῶς δὲ θρησκείας χωρὶς λαὸς ἢ στρατὸς ἔξει ποτὲ ἠθικόν;»... Ἁγιορ. περιοδ. «Ὁ Ἄθως» σ. 16-17. «Οἱ μοναχοὶ τοῦ Ἄθω γράφει ὁ Γερμανὸς Μπάουερ (εἶναι ὁ τὴν ἀρίστην περὶ τοῦ θείου Χρυσόστομου γράψας πραγματικὴν Ἀυστριακὸς πατὴρ Χρυσόστομος Μπάουερ) εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον του «Χριστιανικὴ Ἀνατολή» (Ἰν Κρίστιλινεν Ὀρινέτ Ραιίσεεργκέπνισε, Μοῦνχε-Σεκκίου 1934), ἔλαβον τὰ ὄπλα ἀνὰ χεῖρας

νῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἱερῶν σιγιλίων. Ταῦτὰ εἰσιν αἱ διαθῆκαι δι' ὧν καθιέρωσαν τὰ ἀφιερῶματα αὐτῶν εἰς τὰς ἱεράς μονὰς καὶ ἐξασφάλισαν εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἀσύδοτα, ἀνενόχλητα, ἀφορολόγητα καὶ πάσης κρατικῆς ἐπηρείας ἐλεύθερα καὶ ἐξεσφενδόνισαν τὰς ἀράς κατὰ τῶν τολμώντων νὰ ἀποξενώσωσι καὶ σφετερισθῶσι τὴν ἱεράν ταύτην κτῆσιν ἀνατεθεῖσαν οὐχὶ ἀνθρώποις, ἀλλ' αὐτῷ τῷ Θεῷ διότι εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ θείου ἀφιεροῦσιν ἑαυτοὺς καὶ οἱ μοναχοί, ὡς εἰς ἐκάστην κοινὴν διαθήκην ἀκολουθεῖ τυπικῶς ἡ ποινικὴ ρῆτρα τοῦ διαθέτου :

«Ὁ δὲ ἐπιχειρῶν αὐτὴν ἀνατρέπειν δώσει λόγον ἐν ἡμέρᾳ κρίσεως τῷ ἀπροσωπολήπτῳ κριτῇ καὶ τὰς ἀράς ἔξει τῶν ἀγίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτῶ θεοφόρων πατέρων». (Πηδαλίου ἔκδ. β'. σ. 458).

Τοιουτοτρόπως καὶ τὰ βασ. καὶ κτητορικὰ χρυσόβουλλα ἐπισφραγίζονται διὰ τῶν ἐξῆς δεσμῶν καὶ ἀπαγορεύσεων : Χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου, II Παλαιολόγου, τοῦ ἔτους 1313 ὑπὲρ τῆς μονῆς Χιλιανδαρίου. «Ταῦτά γε μὴν πάντα τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα τῇ δυνάμει τοῦ παρόντος χρυσοβούλλου λόγου τῆς βασιλείας μου καθέξει καὶ νεμηθήσεται ἡ τοιαύτη σεβασμία μονὴ ἀναφαιρέτως πάντῃ καὶ ἀναποσπάστως, μηδενὸς τὸ παράπαν τῶν αὐτῆς δικαίων μηθ' ὑποτεμνομένου, μηδ' ἀπαλλοτριουμένου ταύτης καὶ μεταπίπτοντος ὑπ' οὐδενὸς τῶν πάντων· καθέξει δ' αὐτὰ καὶ πάσης ἐπηρείας καὶ διασειμοῦ παντός κρείττω, ἀποτρεπομένου καὶ διωκομένου παντός τοῦ πειρωμένου δῆθεν εἴτε κατὰ λόγον ἀπογραφικῆς ἐξετάσεως, εἴτε πλεονεκτικῇ καὶ ἀδίκῃ γνώμῃ ἐπιβαλεῖν τοῖς προσοσιν τῇ μονῇ δυνάστιν χεῖρα καὶ ἄρπαγα... καὶ γὰρ ἦν ἂν δυναθεῖεν ἐπ' αὐτοῖς καταστῆσαι βελτίωσιν, κἂν ἐς ὅσον ἐπιδόσεως ἐξίκηται δι' ἐπιμελείας καὶ σπουδῆς αὐτῶν, καὶ ταύτην δὴ

διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Ἑλλὰς ὅμως ἀντὶ εὐχαριστίας τοῖς κατέσχε πάσης τὰς κτηματικὰς περιουσίας ἀνὰ ὅλην τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀντικατέστησε μὲ χαρτονομίσματα τῆς χώρας ὑπὸ τὸ πρόσχημα διὰ τοὺς "Ἑλληνας πρόσφυγας" (Δελτίον Ἀγιορ. Χειρογράφων κτλ. Θεο)νίκη, ἄνευ ἔτους. Εἶναι τὸ αὐτὸ, ὡς ἄνω περιοδικόν, ὅπερ κατὰ περιόδους ἐξεδίδου ὁ μακ. Ιατρὸς καὶ εἰς κάθε τεῦχος σχεδὸν ἤλλαττε καὶ τὸν τίτλον). Ἴδου δὲ πῶς ὑπεραμύνεται τῶν μοναχῶν : «Πολλοὶ ἐλαφρᾶ τῇ καρδίᾳ καταδικάζουσιν ἀκρίτως τοὺς Ἀγιορείτας. ἐπειδὴ μερικοὶ . . . παρεκκλίνουσι τοῦ καθήκοντος. Ἀλλὰ καὶ ἐν οὐρανῷ μήπως δὲν ὑπῆρχον δαίμονες;» (αὐτόθι ἐν ἀρχῇ ἐτυπώθη περὶ τὸ 1934). Εἶχε τότε ὑποβληθῆ κατ' αὐτοῦ μήνυσις ὑπὸ προϊσταμένον Λαυριώτου, ὅτι τῷ 1925 ἐπώλησεν αὐτὸς ὁ ἴδιος ἄνευ δημοπρασίας τὸ ἐν Γαρδίκι Πελασιώτιδος μετόχιον Λαύρας ἀντὶ 450, 000 καὶ εἰς τὸ ταμεῖον τῆς Μονῆς παρουσιάσθη μόνον τὸ 1)3.

πᾶσαν τὸν ὅμοιον τρόπον καθέξει ἡ μονὴ καὶ νευρηθήσεται ἐν ἀνενοχλησίᾳ πάσῃ διατηρουμένην. Καὶ τοίνυν ταῦθ' οὕτως ἔσται πάντα ὡς περ δὴ καὶ προστάττομεν διάπικντος ἑσαεὶ τηρούμενα, βέβαιά τε καὶ ἠδρακόμενα καὶ μηδαμῶς ὑπ' οὐδενὸς τῶν πάντων μεταπίπτοντα· εἰς γὰρ τὴν περὶ τούτων ἀπάντων βεβαίωσιν καὶ ἀσφάλειαν καὶ ἄτρεπτον καὶ διηνεκῆ καὶ ἑδρακίαν πάντη κατάστασιν καὶ ὁ παρῶν χρυσόβουλλος λόγος τῆς βασιλείας μου προβάς ἀποδέδοται τῇ... σεβασμίᾳ μονῇ». ("Ἀκτες ντέλ' Ἄτος, τόμ. V, "Ἀκτες ντέ Χιλιαντὰρ παρ Λ. Πετι ἐτ Κοραπλέβ, Πετρούπολις 1911 (Παράρτ. τοῦ ΧVII τόμου τῶν Βυζαντινῶν Χρονικῶν) σ. 77, στ. 134—154. Τὰ αὐτὰ διαλαμβάνει καὶ εἰς χρυσόβουλλον τοῦ ἔτους 1317 αὐτολεξίαι σ. 79 καὶ τοῦ 1319 τὰ αὐτὰ περίπου σ. 109) 1. Ἐκδηλώτερον περὶ τῶν μετοχίων διαλαμβάνει τὸ χρυσόβουλλον Μιχαὴλ Η' Παλαιολόγου τοῦ ἔτους 1277 ὑπὲρ τῆς αὐτῆς μονῆς ἀπολυθὲν ἐπικυρωτικὸν τοιοῦτου τοῦ Ἁλεξίου Κομνηνοῦ :

«Πρόσεσι μὲν τῇ κατὰ τὸ Ἅγιον Ὅρος διακειμένην σεβασμίᾳ μονῇ τῶν Σέρβων χρυσόβουλλον τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως ἐκείνου κύρ Ἁλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ παντελεῖ ἐλευθερίᾳ αὐτῆς τε τῆς ρηθείσης μονῆς καὶ τῶν ταύτης μετοχίων ἀπὸ τε τῆς εἰς τὸν Πρῶτον τοῦ τοιοῦτου Ἁγίου Ὁρους ὑποταγῆς καὶ ἀνακρίσεως, καὶ ἀπὸ δεσποτείας ἐτέρου οἰουδήτινος προσώπου. Καὶ διετηροῦντο αὐτῇ τε ἡ μονὴ καὶ τὰ ταύτης μετόχια ἕκτοτε καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἔξω τῆς τοῦ Πρώτου ὑποταγῆς καὶ ἀνακρίσεως κατὰ τὰς περιλήψεις τοῦ, ὡς εἴρηται, προσόντος αὐτῇ χρυσόβουλλου, καὶ τὰ ταύτης δὲ κτήματα ἑλεύθερα καὶ ἀδιάσειστα πάντη ἀπὸ τῶν βουλουμένων ἐπηρεάζειν παραλόγως ταῦτα καὶ διασειεῖν. . . ἡ βασιλεῖα . . . τὸ παρὸν χρυσόβουλλον σιγίλλιον ἐπιβραβεύει αὐτῇ, δι' οὗ διορίζεται δικμένειν τὴν ρηθείσαν μονὴν καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν μετόχια ἑλεύθερα ἀπὸ τε τῆς εἰς τὸ τιμιώτατον Πρῶτον τοῦ Ἁγίου Ὁρους ὑποταγῆς, καὶ εἶναι ταύτην αὐτεδέσποτον... διατηρεῖσθαι τε καὶ τὰ ταύτης μετόχια ἀνεπηρέαστα καὶ ἀνενόχλητα καθὼς καὶ τὸ πρότερον» (Αὐτ. σ. 18-19).

Τὰ χρυσόβουλλα ταῦτα δὲν περιέχουσιν ἀράς, διότι συνωδεύοντο ὑπὸ ἱερῶν Πατριαρχικῶν σιγίλλων, αἵτινες ἐξήγγελλον ταύτας ἐναντίον τῶν ἀθετούτων τὰς ἀνωτέρω ἀπαγορεύσεις. Ἄλλα ὅμως χρυσόβουλλα περιέχουσιν καὶ ἀράς, ὡς τὸ τοῦ Ἰωάννου Παλαιολόγου ἐν ἔτει 1407 ἀπολυθὲν ὑπὲρ τῆς μονῆς Λαύρας, ἐνθα καὶ ἀπόκειται. «Καὶ ὁ πειραθησόμενος ἀνατρέψαι τὴν παροῦσαν μου πρᾶξιν, ὁποῖος ἂν εἴη,

1. Ὁ Ἀνδρόνικος ἐξησφάλισε τὴν μονὴν καὶ διὰ τῆς 35 Νεαρῶς (ἐκδ. Ζέπου σ. 343, Βλ. Προνομ. Ἁγ. Ὁρους Καραβοκύρου σ. 22).

έν τῷ παρόντι μὲν εὐπορήσει τῆς ἀσθενείας τοῦ Κάϊν καὶ τῆς Γιεζῆ λέπρας καὶ τῆς λώβης Ἰώβ, χωρὶς τῆς ἐν ὑστέρω ὑγείας αὐτοῦ, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι γένοιτο κληρονόμος θρόνου τοῦ ψευδωνύμου βασιλέως Σατάν καὶ τῶν αὐτοῦ διαδόχων, ἔτι Ἰούδα καὶ τῶν σταυρωσάντων Χριστόν... ἀνθ' ὧν οὐ μόνον ὄρια βασιλέων ἀρχαίων... ἀλλὰ καὶ θεῖους ὄρους θελήσαντας ἀθετεῖν μηδενὶ ἐξείναι, παρκαλεῦσαι τὰ ἅπαξ ἀφιερωθέντα Θεῷ προστάσσοντας». Τοῖς κτητορικοῖς τούτοις ἐγγράφοις, ἅτινα περιέχουσι τὰς τελευταίας τῶν ἰδρυτῶν θελήσεις καὶ δι' ὧν ἐξησφάλισαν τὸν ἀνετον βίον τῶν μοναχῶν ἐπὶ 500 καὶ πλέον ἔτη, ἵνα μεταδώσωσι τὰ ἀγαθὰ εἰς τοὺς δυστυχεῖς καὶ τὰ ναυάγια τῆς κοινωνίας, ἵνα καταστήσωσιν αὐτὰ κέντρα τῶν μουσῶν καὶ πάσης πνευματικῆς ἐργασίας κατὰ τοὺς ἀύχμηρους ἐκείνους τῆς πικρᾶς δουλείας χρόνους, τὰς ἀκροπόλεις τοῦ ἔθνους ἐκ τῶν σπλάγχων τῶν ὀποίων ἀνέθορον αἱ ἐλευθερωταὶ τῆς πατρίδος, συμπαρομαρτοῦσι καὶ διάφοροι Νεαραί. Τοῦ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ: «Αἱ ἐν τῷ Ὄρει τοῦ Ἄθω μοναὶ καὶ αἱ περιουσίαι αὐτῶν εἰσὶν ἀφιερωμέναι τῷ Θεῷ καὶ ἔσονται ἀπὸ γε τῆς σήμερον καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους ἀπεσπασμένοι μὲν τῶν βασιλικῶν δικαίων, ἀπηλλαγμένοι δὲ καὶ τῶν σεκρετικῶν ἀρκύων (=φορολογιῶν), μόνον δὲ ἀνατεθειμένοι τῷ Θεῷ καὶ τοῖς ἐν αὐταῖς μοναχοῖς, οἳ καὶ μόνοι ἀύλισθησονται ἐν αὐταῖς». (Ἐκ τῆς 30 νεαρᾶς τοῦ 1080 παρὰ Καραβοκύρη, Τὰ προνόμια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, σ. 21). Ταῖς αὐταῖς σχεδὸν λέξεσιν ὁ Ἀλέξιος δωρούμενος τῇ ἐν Πάτμῳ μονῇ τοῦ Θεολόγου τὴν νῆσον Κῶ «μετὰ πάσης αὐτῆς τῆς περιοχῆς καὶ διακρατήσεως.. ἐπ' ἀναφαιρέτῳ καὶ διηνεκεῖ δεσποτεῖα καὶ κυριότητα» ἐξασφαλίζει αὐτήν. «Τὴν τοιαύτην νῆσον ἢ βασιλεῖα μου ἀφιεροῖ τῷ Θεῷ, καὶ ἔσται ἀπὸ γε τῆς σήμερον καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς ἅπαντας καὶ διηνεκεῖς χρόνους, ἀπεσπασμένη μὲν τῶν βασιλικῶν δικαίων, ἀπηλλαγμένη δὲ τῶν σεκρετικῶν ἀρκύων κτλ. ἔσται κυριαρχοῦσα τούτων ἀπαρασπαστως τε καὶ ἀνυπεξαιρέτως καὶ αὐτοδέσποτος καὶ αὐτεξούσιος...» (Ἄκτα Πατριαρχάτα III, σ. 20). Ὁ Ἀλέξιος οὗτος εἶναι ὁ συλήσας τοὺς ναοὺς καὶ τὰς μονὰς τοῦ κράτους κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν Λογγοβάρδων καὶ Νορμανδῶν, ὡς ὀψόμεθα, καὶ ἐγείρας μέγαν σάλον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ σκανδαλίσας εἰς ὑψιστον βαθμὸν τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν, ὥστε νὰ κινδυνεύσῃ καὶ ὁ θρόνος του, δι' ὃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀπολύσῃ αὐστηρὸν χρυσόβουλλον κατὰ τῶν τολμώντων νὰ θίξωσι τὰς ἐκκλησίας καὶ τὰς ἱερὰς μονὰς. (βλ. Σύνταγμα Ράλλη-Ποτλῆ Ε', 281) 1. Ἄλλην νεαρὰν ἀπέλυσεν Μανουὴλ Κομνηνὸς τῷ 1159,

1. Ἀλέξιος Α' Κομνηνὸς τῷ 1096 ἐξασφαλίζων τὴν Λαύρα δύο προάστεια ἐν τῇ περιοχῇ Θεσσαλονίκης, τὸ τοῦ Ἀσματοῦ καὶ Λωροτοῦ ἢ Λωροτόμου γράφει: *Καὶ ὡς δωρεὰν καθαρὰν ἔξει τὰ τοιαῦτα δύο κτήματα ἢ μο-*

«Παρακελεύομεν ἔχειν τὰ μοναστήρια κατὰ τὸ ἀναπέσπαστον τὰ ἀκίνητα αὐτῶν, κἄν διαγνώσεις ἐδόθησαν αὐτοῖς παρὰ τῶν ἀναγραφέων δικαιοῦσαι τὸ δημόσιον». (Ἐνθ., ἀνωτ. σ. 2 καὶ παρὰ Ζέπφ σ. 294).

Αἱ δύο αὐταὶ Νεαραὶ ἐστηρίχθησαν εἰς τὸν κδ' κανόνα τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου ὀρίζοντα ταῦτα :

«Τὰ ἅπαξ καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ γνώμην ἐπισκόπου μένειν εἰς τὸ διηνεκές μοναστήρια, καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι καὶ μηκέτι γίνεσθαι ταῦτα κοσμικὰ καταγώγια, τοὺς δὲ συγχωροῦντας ταῦτα τοῦτο γίνεσθαι ὑποκείσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίαις» (πρβλ. καὶ τὸν μθ' τῆς Στ', ὅστις προστίθησι «μήτε δὲ ὑπό τινος τῶν ἀπάντων, κοσμικοῖς ἀνδράσι ταῦτα ἐκδιδόσθαι» ἧτοι ἐπιτρέπειν πρὸς καλλιέργιαν καὶ προκοπὴν, ὅπως ἔπραξαν οἱ ἐν Ἑλλάδι διὰ τὰς μονὰς καὶ οἱ Ἁγιορεῖται διὰ τὰ μετόχια. Ὁ Βαλσαμῶν δὲ σχολιάζων τὸν ιβ' τῆς Ζ', τὸν τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῆς ἐκκλ. καὶ μοναστηριακῆς ἀπαγορεύοντα προσδιορίζει, περὶ τίνος ἀκινήτου περιουσίας πρόκειται : «Πᾶσαν ἐκδοσιν παραλαυρίων (=μετοχίων) τε καὶ ἱερῶν φροντιστηρίων καὶ κτημάτων καὶ τοπίων ἀπλῶς καὶ ἀμπελώνων . . . ἀνατρέπον καὶ ἀκυροῦν» (Συντ. Β', 595). Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἦσαν ἀνεξέλεγκτοι ὡς πρὸς τὰς ἐκκλῆσ. περιουσίας, διὸ καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας ἱερός Κύριλλος διὰ τοῦ β' κανόνος αὐστηρῶς ἀπηγόρευσε τὰς ἐπεμβάσεις, γράφων : «Ὅτι σφόδρα λυπεῖ καὶ εἰς ἐσχάτην ἀκηδῖαν καταφέρει τοὺς ἀπανταχόσε γῆς ὄντας θεοσεβεστάτους ἐπισκόπους τὸ ἀπαιτεῖσθαι λόγους τῆς οἰκονομίας τῶν παραπιπτόντων αὐτοῖς ἀναλωμάτων εἴτε ἐκ προσόδων ἐκκλησιαστικῶν εἴτ' ἀπὸ τῆς τινῶν καρποφορίας· ἕκαστος γὰρ ἡμῶν τῶν ἰδίων κακῶν (ἄλλ. καιρῶν) δώσει λόγον τῶν πάντων κριτῆι». Καὶ οὐ μόνον τὰ τῶν μονῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν ἦσαν

ἢ διὰ ψυχικὸν μνημόσυνον τοῦ κράτους ἡμῶν ἀκαινοτόμητα εἰς τὸ διηνεκές διακείμενοντα.. ἀνεπίβητα γὰρ παντάπασιν ἐς αἰεὶ καὶ ἀμέτρητα, ἀναπέσπαστα, ἀνακρωτηρίαστά τε καὶ ἀλογοθέτητα παρὰ τῆ μονῆ μένειν τὰ ρηθέντα καὶ τὰ λοιπὰ πάντα προάστεια αὐτῆς, ὅσα καὶ ἂν εἶεν... μὴ τινος τολμήσοντός ποτε ἐπιβαλεῖν ἐν αὐτῇ χεῖρα χάριν ἀναγραφῆς ἢ μέτρου ἢ ἐτέρως τῆς οἰασοῦν αἰτίας ἢ ἐρεύνης, μήτε τι τῶν ἄλλων αὐτοῖς διαπράξασθαι ἢ ἀντιπεῖν... εἰ μὴ βούλεται ὁ τοιοῦτος ποιήσασθαι αὐτὸν τὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον (κτῆτωρ καὶ πολιοῦχος τῆς Λαύρας) ἀντιδίκους ἐπισπάσασθαι ἐν ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ κράτους ἡμῶν σφοδρὰν ἀγανάκτησιν». (Ἐκ τοῦ Κώδικος Α', Λαύρας φ. 166α).

Ὁ Ἀλέξιος οὗτος εἶναι ὁ πολυάριθμα ἀφιερῶματα ἐπιδαψιλεύσας τῆ Λαύρα, ἐνθα διατηροῦνται ἐπιμελῶς τὰ χρυσόβουλλα. Ἀναφέρομεν ὡς δεῖγμα εὐλαβείας τὴν ἀρχήν : «Τῆς ὑπὲρ τῶν ἱερῶν φροντιστηρίων ἱερᾶς

ἀναπαλλοτρίωτα «κειμήλια γὰρ καὶ κτήσεις ἀκινήτους ἀνεκποιήτους ταῖς ἐκκλησίαις σώζεσθαι χρή. Θαρρεῖσθαι δὲ τοὺς κατὰ καιρὸν τὴν θείαν διέποντας ἱερωσύνην τῶν παραπιπτόντων ἀναλωμάτων τὴν οἰκονομίαν» Κατὰ τὰς Ἀποστ. διαταγὰς ὁ ἐπίσκοπος εἶναι ὅλως ἀνεξέλεγκτος. Οὕτως ὀρίζουσιν εἰς τὸν πιστόν: «Σὲ μὲν χρή διδόναι προσήκει, οἰκονομεῖν δὲ ἐκείνον, ἅτε οἰκονόμον καὶ διοικητὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Οὐ μέντοι λογιστεύσεις σου τὸν ἐπίσκοπον, οὐδὲ παρατηρήσεις τὴν οἰκονομίαν αὐτοῦ, πῶς ἐπιτελεῖ· ἢ πότε ἢ τίον ἢ ποῦ ἢ εἰ καλῶς ἢ φαύλως· ἢ δεόντως· ἔχει γὰρ λογιστὴν Κύριον τὸν Θεόν, τὸν ἐγχειρίσαντα εἰς τὰς χεῖ-

προμηθείας οὐδὲν ἐστι τιμιώτερον, οὐδὲ βασιλεῖ προὔργιαίτερον. Αὐτὸ τε γὰρ τοῦτο σωτηρία ψυχῆς ἐστίν, ἢ ὑπὲρ τούτων σπουδὴ καὶ τοῖς ἀνά χεῖρα πράγμασι βασιλεῖ συνεργόν, δεομένῳ πάντως ἐκτενεστέρων εὐχῶν τῶν ἐν αὐτοῖς ἀσκουμένων δόσιων ἀνδρῶν. Ταύτην γοῦν εὐποιοῦν τὸ γαλήνιον κράτος ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῇ εὐαγεστάτῃ μονῇ τῇ κατὰ μὲν τὸ ὄρος τὸν Ἄθω διακειμένη, μεγάλη δὲ Λαύρα οὖση τε καὶ καλουμένη, καὶ τὴν σύστασιν λαβούση παρὰ τοῦ ἐν πατράσιν ἁγίου Ἀθανασίου, οὗ καὶ τῶδε τετίμηται τῷ δνόματι ἐπεδείξατο . . . » (1084). Εὐρίσκεται ἐν Α' Κώδ. φ. 48β. Τοῦτο ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Βασιλιέσκη ἐν Βυζ. Χρονικοῖς Πετροπούλεως. Τοιοῦτον ἄρωμα εὐσεβείας ἀποπνέουσι ὅλα τὰ προοίμια: «Τὸ τοῖς Θεῷ προσάνακειμένοις χαρίζεσθαι εὐσεβείας τὲ ἐστὶ δεῖγμα καὶ βασιλικῆς προαιρέσεως σύμβολον...» (Αὐτ. φ. 50α). Διαρκῶς δὲ διακηρύττει αὐτὸς οὗτος τὰς πρὸς τὴν μονὴν εὐεργεσίας καὶ ἐναβρυνόμενος γράφει: «Εἰς πᾶσαν πρᾶξιν ἀγαθὴν θεοφιλεῖ εἶναι λέγομέν τε καὶ πιστεύομεν, καὶ ὁ τὸ αὐτὸ ἀγαθὸν πολλάκις ἐργαζόμενος τοσαυτάκις τοὺς ὑπὲρ τούτου μισθούς ἐκ Θεοῦ δέχεται, ὅσάκις ἂν τοῦτο θεοφιλῶς διαπράξῃται. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ βασιλεία ἡμῶν ἅπαξ τινος προκαταρξαμένη χρηστοῦ, εἰ καὶ διπλασιάσει αὐτό, ἢ καὶ κρείττον τι ἐπ' αὐτῷ προμηθεύσεται, εὖ οἶδεν ὅτι καὶ διπλασίονα τὸν μισθὸν ἐκ τῆς τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ κομίσῃται δεξιᾶς. Ὁ γ' ἂν τὸ προκείμενον καὶ τὸ παρὸν ὑποφαῖνον τροσίμιον, ἢ τοῦ λόγου ὑφὲρ διατρανώσει σαφέστατα...» (φ. 55β'. στχβ'). Ἄλλ' ὑπερέχει πάντων ἢ ἀρχὴ τοῦ χρυσοβούλλου τοῦ δεσπότη Δημ. Παλαιολόγου ὑπὲρ τῆς Λαύρας τῷ 1420: «Πῶς οὐκ εὐλογον τοὺς μὲν βασιλέας πρὸ των ἄλλων τοῖς μοναχοῖς δαυιλῆ παρέχειν τὴν χορηγίαν... Τοῦτο συνειδότες οἱ πρὶν βεβασιλευκότες, ὅτι πλέον πάντων πρὸς Θεὸν χρεῶσται τυγχάνουσι καὶ τοὺς αὐτοῦ λατρευτὰς δεξιούσθαι διαφερόντως ὀφείλουσι, ναοὺς ἀπανταχόσε γῆς ἀνήγειραν, ἐν πόλεσι τε καὶ προαστείσι, ἐρημίαις τε καὶ ὄρεσι... καὶ φιλοτιμίᾳ σεμνονομένους βασιλικῇ καὶ τούτους ἐπλησαν μοναχῶν. Ἐν δέ γε τὸν Ἄθω πολλὴν εἰσαγηδόχασι τὴν σπουδὴν . . . μοναστήρια συστήσαι καὶ τούτοις ἀναθεῖναι κτημάτων πλείστην περιουσίαν . . . Τούτοις πρῶτον καὶ μέγιστον ἢ τῆς Λαύρας ἱερὰ καὶ θεία μεγάλη μονὴ καθέστηκε ψυχὴ τις ὠσανεὶ καὶ κεφαλὴ τῶν ἄλλων ἀτεχνῶς χρηματίζουσα. Ταύτην τε καὶ ζέοντι καὶ πλουσία χεῖρι κτηματά τε καὶ μετόχια, ἀλλ' ἅττα βασιλικῆς ψυχῆς ἀξια λόγοις χρυσοβούλλοις ἀπένειμαν». Εἶναι ἀλγεινὸν νὰ ἐνθυμηθῇ τις τὰ τέλη τοῦ ἡγεμόνος τοῦ τόσον φιλομονάχου.

ρας αὐτοῦ τὴν οἰκονομίαν καὶ καταξιώσαντα αὐτὸν τῆς ἱερωσύνης τοῦ τηλικούτου τόπου» (II, 35,4). Ἐν Ἑλλάδι αἱ αὐστηραὶ αὐταὶ ρῆτραι καὶ ἀπαγορεύσεις οὐδόλως ἐλίφθησαν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν ἀθρόαν δήμευσιν τῶν ἱερῶν μονῶν, ὅτε καὶ ἡ ἐκκλησία εἶχε βουβαθῆ καὶ ἐπέδειξεν ἀληθῶς ἀνεξήγητον σιωπὴν· διότι οὐδαμοῦ ὁ ἱστορικὸς εὕρισκει μίαν σθεναρὰν διαμαρτυρίαν, ἀφήνω ἄλλην κίνησιν καὶ παραιτήσεις ἐπισκόπων, ἵπερ εἰσὶ πάμπαν ἀήθη εἰς τὴν δρᾶσιν τῆς ἐλληνικῆς ἱεραρχίας· καὶ μνημονεῖω ἐνταῦθα τῆς μόνης συγκρούσεώς ἐπισκόπου ὡς πρὸς τὴν χοῆσιν τῆς μοναστηρ. περιουσίας, ὅστις εἶχε τὸ θάρρος νὰ δώσῃ τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν πρὸς τὴν ἐπεμβαίνουσαν ἀρχήν: «Οὐδεὶς κοσμικὸς ἢ ἄλλη τις ἀρχὴ δύναται ν' ἀναμιγῆ εἰς τὰ περὶ τῆς κτηματικῆς περιουσίας τῶν μονῶν, ὑπαγόμενα καὶ ταῦτα εἰς τὴν πνευματικὴν ἀρχήν, καὶ ὅτι αἱ περιουσίαι τῶν μονῶν δὲν θεωροῦνται ὡς ἐθνικαί, ἀλλ' ὡς ἴδιαι τῶν ἀδελφῶν ἐκάστης μονῆς καὶ μόνον οἱ μοναχοὶ μετὰ τοῦ ἐπισκόπου εἰσὶν ἀρμόδιοι καὶ δύνανται νὰ ἐνεργῶσιν ἀκωλύτως». Εἰς ἃ ἀπαντᾷ ὁ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργὸς ταῦτα τὰ ἀξιόλογα: «Εἰ καὶ ἐπέχομεν νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι σπουδάζουσα ἡ Σεβασμιότης τοῦ ἐξέφερε τοιαύτας ἰδέας, ἀλλοτρίας πάντως τῆς διεπούσης ἡμᾶς νομοθεσίας, ἀλλ' ὅμως ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ περιεχομένης, ἐπισήμως καὶ ἀποδιοπομπούμεθα αὐτὰς ὡς προφανῶς ἀντικειμέναις εἰς τὰς ρητὰς διατάξεις τῶν κειμένων πρ' ἡμῖν νόμων ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ πολιτικῶν, καθ' οὓς ἡ ἐπὶ τῶν μοναστηρίων καὶ ἐπὶ τῶν μοναχῶν δικαιοδοσία τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς δὲν ἐκτείνεται πέραν τοῦ καθαρῶς πνευματικοῦ συμφέροντος αὐτῶν. Ὅσα δὲ ἀφορῶσι τὸ κοσμικὸν καὶ ὄλικόν συμφέρον αὐτῶν, τοῦτέστι τὰ περὶ τῆς διοικήσεως καὶ περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς τε κτηματικῆς καὶ τῆς χρηματικῆς περιουσίας, περὶ ὧν κεῖνται νόμοι καὶ β.κ.σ. Διατάγματα καὶ διατάξεις καὶ ὁδηγίαι συνοδικαὶ καὶ ὑπουργικαί, ρηταὶ καὶ σαφεῖς— περιουσίας, ἧτις κατὰ τὸν εἰδικὸν αὐτῆς προσηγορισμὸν οὐδ' ἑμῶς ἀνήκει εἰς τὰ πρόσωπα τῶν μοναχῶν, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τὸ εὐσεβὲς ἔθνος, εἰς ὃ ἀνήκει ἡ κυρίως ἐθνικὴ περιουσία—ταῦτα δὲ δύνανται νὰ ἐνεργηθῶσιν ἢ μετὰ ἔγκρισιν τῆς κυβερνήσεως διὰ τῆς συμπράξεως καὶ ἐνεργείας τῶν ἀρμοδίων διοικητικῶν ἀρχῶν». Οὔτε ἐκκλησία οὔτε κανόνες συνόδων λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, ὑπὸ τοῦ κυρίου ὑπουργοῦ, καὶ τίς οὗτος; Οὐ κοινὸς τις δικηγόρος καὶ πολιτικός, ἀλλ' ὁ Μιχ. Ποτλῆς (!) ὁ συνεχδότης τοῦ πεντατόμου «Συντάγματος ἱερῶν κανόνων» ὁ ἀείμνηστον μετὰ τοῦ Γ. Ράλλη ἀφείς διὰ τοῦτο ὄνομα. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο φέρει ἡμερομ. 27 Ἰουνίου 1861. (Συλλογὴ Στ. Γιαννοπούλου ἀρχιμ. σ. 652). Ὁ αὐτὸς (κατωτ. σ. 661) ἀπέλυσεν ἐγκύκλιον, καθ' ἣν «ἀπαγορεύεται αὐστηρῶς εἰς τοὺς μοναχοὺς νὰ γίνωνται ἐνοικιασταὶ κτημάτων τῆς οἰκείας αὐτῶν μονῆς» καὶ ὅμως παρὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας ἐ-

ἐπετρέπετο εἰς τοὺς κοσμικοὺς νὰ ἐνοικιάζωσιν αὐτά, ὡς συμβαίνει καὶ τὴν σήμερον καὶ μάλιστα ἐπὶ εἰκοσιπενταετίαν (αὐτ. σ. 756).

Καὶ ὅμως τὰ Ἁγιορειτικὰ μετόχια ἐσεβάσθησαν μετὰ τὴν θύελλαν τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι, ὅπως καὶ τὰ Πατριαρχικὰ προνόμια μεθ' ὧν συνεδέετο πάντοτε καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Κατὰ τὴν σχετικὴν διάταξιν τοῦ κώδικος τῆς Ὀθωμ. νομοθεσίας (ἐκδ. Νικολαΐδου, τόμ. Γ', σ. 2739—59) ἣτις ἐνταῦθα ἔχει ὑπ' ὄψιν τὸ πατριαρχικὸν Βεράτιον. «Οὐδεὶς ἄρχων Τοῦρκος ἢ δικαστῆς ἢ ὑπάλληλος τοῦ κράτους δικαιούται νὰ ἀφαιρῇ ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον τὰς εἰς αὐτὸ ὑπαγομένας ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια καὶ οὐδεὶς δικαιούται νὰ ἀναμιγνύηται ἢ ἐπεμβαίνη εἰς πάντα τὰ ἀφορῶντα αὐτά καθὼς καὶ τὴν κινητὴν καὶ ἀκίνητον περιουσίαν αὐτῶν, ἣτις θὰ διατελῇ ὑπὸ τὴν ἀδιατάρακτον καὶ ἀνενόχλητον κυριότητα, νομὴν καὶ κατοχὴν καὶ διοίκησιν τοῦ Πατριάρχου καὶ τῶν κατὰ τόπους μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, καὶ θὰ διέπῃται καὶ θὰ διαχειρίζηται κατὰ τὰ ἴδια χριστιανικὰ ἥθη καὶ ἔθιμα καὶ τοὺς χριστιανικοὺς νόμους . . .» (Βλ. Ν. Π. Ἐλευθεριάδου, Γαῖαι καὶ δάση ἱερῶν Μονῶν Ἁγίου Ὄρους, Ἀθῆναι 1939, σ. 35). Τὸ 27 ἄρθρον τοῦ Βερατίου διατάττει τὰ ἑξῆς : «Οὐδεὶς ἐπεμβαίνετω εἰς τὰ πράγματα τῶν ὑπὸ Πατριαρχεῖον τοῦ ἐκκλησιῶν, οἷον ἀμπελῶνας, κήπους, τσιφλίκια, χωράφια, λειβάδια, πανηγύρεις, μοναστήρια, ἀγιάσματα . . . καὶ λοιπὰ βακουφικὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἔθνικα πράγματα καὶ ζῶα, ἀλλὰ διαμενέτωσαν ταῦτα ὑπὸ τὴν κατοχὴν του» (ἐνθ' ἄνωτ.). Μεγάλως ἐσέβοντο οἱ Τοῦρκοι τὰς ἱεράς μονάς καὶ τὰς κτήσεις αὐτῶν ὡς ἀνατιθεμένας τῷ Θεῷ· διότι κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον (Σεδιάτ) «Ἀφιέρωσις καλεῖται ἡ σύμβασις δι' ἧς ὁ κύριος πραγμάτων τινος ἀποξενούμενος πάσης ἐπ' αὐτοῦ κυριότητος καθίστα αὐτὸ ἀναπαλλοτρίωτον, ἀνατιθέμενος εἰς τὴν κυριότητα αὐτῷ τῷ Θεῷ, καθιερωμένων δὲ τὰς ὠφελείας αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ». (Ἐν τῷ Κορανίῳ μάλιστα οἱ μοναχοὶ λέγονται «ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ»). Ἴδε τὸ σπουδαῖον ἔργον τοῦ Θεμ. Κτενᾶ : «Ἀφιέρωσις ἢ τὰ Βακούφια κατὰ τὸ ὀθωμ. δίκαιον». Ἐκδίδονται ὑπὸ Διον. Κ. Πατριαρχέα, Ἀθῆναι 1893, σ. 5-6), Ἐπὶ Μουσταφᾶ τοῦ Γ' οἱ Ἁγιορεῖται κατώρθωσαν ἐπὶ τέλος νὰ ἐξασφαλίσωσιν μόνιμως τὰς ἐπὶ τῶν μετοχίων προνομίας των. Οὗτος ἐμπλακεῖς εἰς δεινὸν πρὸς τοὺς Πολωνοὺς πόλεμον, ὅστις εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν περιφημον τοῦ Καϊναρτζίκ (Κιουτσούκ) συνθήκην (1774) τῷ 1764 ἐξέδοτο τὸ σπουδαῖον ὑπὲρ τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄρους φερμάνιον ἐν ᾧ λέγει : «Οἱ μοναχοὶ τῶν ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Ἁγίου Ὄρους μοναστηρίων δι' ἀναφορᾶς αὐτῶν, ἦν καθυπέβαλον τῷ βασιλικῷ μου συμβουλίῳ, ἀνέφερον λέγοντες, ὅτι οὗτοι, ἐπειδὴ εἰς

τόν καιρόν τῆς κατακτήσεως προέλαβον εἰς τὸ νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν ὀθωμανικὴν βασιλείαν καὶ ζητήσωσι χάριν ζωῆς καὶ δεχθέντες ὑποταγὴν εἰς ὄλα ἔδειξαν ζῆλον πολύν, ἔκτοτε ἐδόθησαν τὰ ὑπάρχοντα μοναστήρια αὐτῶν καὶ εἰς αὐτὰ ὑπαγόμεναι ἐκκλησίαι, μετόχια, κτήματα, γαῖαι τε καὶ λοιπὰ πράγματα αὐτῶν νὰ μένωσιν εἰς τοὺς ἰδίους διὰ παντός καὶ ἐχορηγήθη αὐτοῖς τελεία βασιλικὴ χάρις ἀφέσεως καὶ ἐλευθερίας, καὶ ἐνῶ ἀντὶ τῶν 200 ἄσπρων, τὰ ὁποῖα συνήθως ὠρισμένως ἔδιδον (μακτοῦ) εἶχον ἀφεθῆ καὶ ἀπαλλαχῆ ἀπὸ ὄλους τοὺς αὐθαιρέτους καὶ ἐπισυμβαίνοντας φόρους». 1

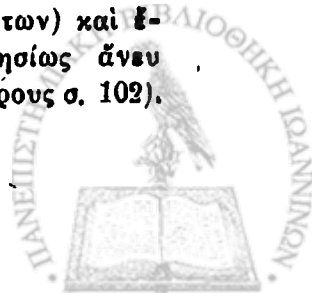
Οἱ διοικηταὶ καὶ κριταὶ Θεσσαλονίκης καὶ λοιποὶ αὐθαίρετοι δὲν ἔπαυσαν ἀπὸ τοῦ νὰ ἐνοχλῶσιν αὐτοὺς ἐναντίον τῆς χορηγηθείσης αὐτοῖς ἀφέσεως πέμποντες μουπασίρας καὶ ζητοῦντες παρ' αὐτῶν χρήματα, ὅθεν διὰ νὰ μὴ πέμπωνται παρὰ τῶν εἰρημένων... καὶ νὰ μὴ ἐπηρεάζωνται οἱ μοναχοὶ παρ' αὐτῶν, ἀλλὰ νὰ προστατεύωνται καὶ φυλάττωνται κατὰ τὸ ἐκδοθὲν αὐτοκρατορικὸν ὑψηλὸν φιρμάνιον ἐπὶ τῷ ὄρφ τοῦ νὰ εἶναι τὰ ἔξοδα παρὰ τῶν ἰδίων μοναχῶν, οὔτοι ἐξητήσαντο, ἵνα διορισθῆ ἀπὸ τὸ τάγμα τῶν Ποστανιάν εἰς χασεκῆς ἀγαπῶν τοὺς ὑπηκόους, ὅστις νὰ κάθηται εἰς Θεσσαλονίκην καὶ νὰ θεωρῆ τὰς ὑποθέσεις τῶν πτωχῶν ὑπηκόων (μοναχῶν). 2

Ὅντως κατὰ τὸ πνεῦμα τῶν ἱερῶν κανόνων, ὅπερ ἀπεδέξατο καὶ ἡ ὀθωμ. νομοθεσία, τὰ ἀφιερῶματα ἐθεωροῦντο τῷ Θεῷ προσφερόμενα, χρήματα, σκεύη καὶ ἀκίνητα κτήματα κτλ. Καὶ ἐπειδὴ τὴν περὶ τῶν ὀρφανῶν καὶ πτωχῶν πρόνοιαν, περὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ αἰχμαλώτων εἶχεν ἀνέκαθεν ἡ ἐκκλησία, εἰς ταύτην ἐγίνοντο τὰ ἀφιερῶ-

---

1. Κατὰ τὸν «Φιλολογ. Τηλέγραφον» τῆς Βιέννης (1819, ἀριθ. Φεβρ. 1). Οἱ Ἄγιορεῖται μετέβησαν εἰς τὸν ἐν Προύσῃ Ὅρχαν φέροντες καὶ 14.000 φλώρια δῶρον· «Παρακαλῶντας, ὅταν τὰ νικηφόρα τοῦ ὄπλα κυριεύσωσι τὴν μητρόπολιν τῆς γραικικῆς μοναρχίας, ἵνα ἀφεθῶσιν οἱ καλόγηροι ἀπολαύοντες τὰ θρησκευτικὰ τῶν προνόμια... ὑπεσχέθη αὐτοῖς τὸ ζητούμενον ἐπικυρώσας τὴν ὑπόσχεσίν του καὶ μὲ χάτι χουμειγιῶν ἦτοι προνόμιον τὸ ὁποῖον, ὡς ἄδεται, φυλάττεται ἐν τοῖς ἀρχείοις τῶν Καρυῶν» (βλ. Χέρτομπεργ. Ἱστορ. μετάφρ. Καρολίδου, τόμ. Β'. σ. 532. Φρ. Γκασσιῖ, Ντὲ κλοσούτρις ἰν Μοντ Ἄτο σίτις, Κομμεντάριο Ἱστορίκα, Γκράς 1865, σ. 34—35. Ἀλλὰ δικαίως ἐτιμωρήθησαν οἱ Ἄγιορεῖται διὰ τὴν ἀχαρακτήριστον ταύτην προᾶξιν, διότι μετὰ τὴν ἀλωσιν δις ἐδημύθησαν τὰ μετόχια αὐτῶν καὶ περιήλθον εἰς ἐσχάτην ἐνδειαν ἕως ἐκ τῶν τῆς Βλαχίας χρημάτων ἐξηγόρασαν αὐτὰ.

2. Ὁ Χασεκῆς διορισθῆ τὸ α' ἐπὶ Μαχμούτ Α' 1743, ὅτε ἐγένετο νὰ κτηματικὴ καταγραφὴ ὑπὸ τοῦ Ἐκβαφίου (= ὑπουργ. ἀφισρωμάτων) καὶ ἔκτοτε τὸ Ὅρος ἐπλήρωσε τὸ ποσὸν (μακτοῦ) 14072 γρόσια ἐτησίως ἀνευ ἄλλης ἐπιβαρύνσεως (βλ. Κ. Βλάχου, Ἡ Χερσόνησος τοῦ Ἄγ. Ὅρους σ. 102).

ματα. Οί νομολόγοι τῆς Εὐρώπης ἔχουσιν ἀντίθετον γνώμην ὡς π. χ. ὁ Φίλιππος καὶ ὁ Χρίστοσελ, ὅτι **μόνη ἡ ἐκκλησία εἶναι ἰδιοκτήτης**, 1 ὡς ἀπέδειξε καὶ ὁ διαληφθεὶς Νικόδημος Μίλας. Αὐτὸ ὑπεστήριξε πάντοτε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐναντίον τῶν τουρκ. αὐθαιρεσιῶν. Ὁ Πατριάρχης Ἀνθίμος τῷ 1823 γράφων πρὸς τοὺς χριστιανοὺς τῆς Ἀγκύρας περὶ χρημάτων ἀφιερωθέντων εἰς σχολεῖα ἀποφαίνεται : «Τὰ παρὰ τῶν εὐσεβῶν ἀφιερούμενα χρήματά τε καὶ κτήματα ἐπὶ ψυχικῶ αὐτῶν μνημοσύνῳ εἰς σχολεῖα καὶ ἐκκλησίας **πρέπει νὰ φυλάττωνται ἀμεταβάλευτα** κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς νόμους καὶ ἀποστολικοὺς κανόνας, οἵτινες σαφῶς προστάζουσι οὕτω : «Τὰ ἅπχξ τῷ Θεῷ ἀφιερωθέντα ἀμεταποίητα εἶναι χρῆ καὶ ἀναφαίρετα». (Ἐκκλησ. Ἀληθ. ΛΘ', 1919, σ. 5—6). Μανουήλ ὁ Κομνηνὸς εἰς νόμον τινὰ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἐκδοθέντα λέγει : «Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν τοῖς ἐπιτελευταίοις αὐτῶν διατάγμασι ἐπιτρόπους.. τῶν παρ' αὐτῶν διορισθέντων καταλιμπάνουσι καὶ τούτοις ἀνατιθέασι τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν οἰκονομίαν τε καὶ διοίκησιν, τὸν Χριστὸν κληρονόμον γράφοντες» (Φωτίου Νομοκ. τίτλ. β', κεφ. 1). Ἀλλὰ περὶ τούτου διεξοδικῶς διαλαμβάνει ἐν κεφαλαίῳ ἡ 131 Νεαρά τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀρχομένῳ οὕτω : «Ἐάν τις εἰς τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κληρονομίαν καὶ διὰ διαθήκης δωρεάν καταλίπη διατάττομεν νὰ λάβῃ κατοχὴν τοῦ ἀφιερουμένου πράγματος ἡ ἐκκλησία...» Εἰς ὅλας τὰς διεθνεῖς συνθήκας ἐξησφαλίσθησαν αἱ προνομίαι καὶ αἱ κτήσεις τοῦ Ἀγ. Ὁρους π. χ. Τὸ 63 ἄρθρ. ἐδάφ. 8 τῆς Βερολινείου διαλαμβάνει :

«Οἱ μοναχοὶ τοῦ Ὁρους Ἀθῶ, οἵασδήποτε καὶ ἂν εἶναι ἐθνικότητος, θὰ διατηρηθῶσι εἰς τὰς κτήσεις καὶ τὰ ἀρχαῖα πλεονεκτήματα καὶ θὰ ἀπολαμβάνωσι ἄνευ ἐξαιρέσεώς τινος πλήρους ἰσότητος δικαιωμάτων καὶ προνομίων». Ἐν τέλει σημειούσθω, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν νεωτέρων τουρκ. νόμων καὶ κανονισμῶν, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ Ἐλευθεριάδης (σ. 43), ὁ περισσότερον ἐνδιαφέρων ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι ὁ ἐκτενὴς «περὶ τοῦ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μοναστηρίων» νόμος τοῦ 1874 (ἦτοι οἱ Κανονισμοί, οὓς ὅμως οὐδέποτε ἀπεδέξατο ὁ ἱερὸς Τόπος, ὡς συνταχθέντας μόνον ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων καὶ τοῦ τουρκικοῦ Ὑπουργείου, ἄνευ συμμετοχῆς τῶν μοναχῶν, ὑπάρχουσι παρὰ Νικολαΐδην Κώδ. Ὁθωμ. Γ', σ. 2085—2840).

1. Ἐπὶ τῆς πρώτης θεωρίας στηριζόμενοι καὶ αἱ Ἀλβανικαὶ ἀρχαὶ ἐθνημοσίουν ὑπὲρ τῶν κρατικῶν κοινοτήτων τὰς ἐκκλησ. περιουσίας· διότι αὗται, ἔλεγον, εἶναι διάδοχοι καὶ κληρονόμοι ἀκείνων· καὶ εἵχομεν ἀγῶνα.

Μῆς ἐνδιαφέρει τὸ 3 ἄρθρον ἔχον οὕτω: «Ὅλα τὰ μοναστήρια μετὰ τῶν παραρτημάτων καὶ ἐξαρτημάτων τῶν ἀποτελοῦσιν ἀναπαλλοτριώ-
τα ἐκκλησιαστικά κτήματα καὶ ὑπάγονται εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν
Πατριαρχεῖον». Τὰ οὕτω κηρυχθέντα ἀνεκποίητα κτήματα ἐξασφα-
λίζονται καὶ διὰ τοῦ 52 ἄρθρ. «Οὐδεὶς δι' οὐδένα λόγον καὶ οὐδέποτε
δύναται νὰ παρχωρήσῃ καὶ ἐκποιήσῃ μοναστήριον τοῦ Ἁγίου Ὁ-
ρους ἢ κτῆμα αὐτοῦ, κείμενον εἴτε ἐν αὐτῷ εἴτε ἐν γένει ἐν ταῖς αὐ-
τοκρατορικαῖς περιφρουρήτοις χώραις καὶ ἐν τῇ ἄλλοδαπῇ...»

Κατὰ ταῦτα συμφώνως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας ἐπιβληθέντας
καὶ εἰς τὴν τουρζικὴν διοίκησιν τὰ ἀγιορειτικὰ μετόχια κηρύσσονται
διὰ τοῦ εἰρημένου νόμου «ὡς ἀναπαλλοτριώτα μοναστηριακὰ κτή-
ματα» ἤτοι ὡς πράγματα θείου δικαίου (ρὲ ντιβίνι γιούρις) καὶ ἐκτὸς
συναλλαγῆς (ἔξτρα κομμέρσιουμι) ὅθεν ἀπαράγραπτα

6. Ἀναδρομὴ διὰ τὸ ἀναπαλλοτριώτον εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς. — Νεαρὰ
τοῦ Νικ. Φωκᾶ πρὸς περιορισμὸν τῶν μονῶν. — Τὰ ἔκτροπα τοῦ μοναχι-
κοῦ βίου. — Ἡ κατάργησις τῆς Νεαρᾶς. Αἱ πρῶται ἀπόπειραι πρὸς ἐκ-
λατκευσίαν τῶν μονῶν. — Τὰ «χαριστικάρια». — Ἀγῶνες τοῦ Οἰκουμε-
νικοῦ Πατριαρχείου πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ. — Ἀρπαγὴ ἱερῶν κει-
μηλίων διὰ τὸν πόλεμον. Ἡ σθεναρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀντίστασις. — Ὁ
θρίαμβος, ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ ἀναπαλλοτριώτου ὑπὸ τοῦ Κράτους.

Ἄλλὰ παρὰ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας τοῦ τε Πατριαρχείου καὶ τῶν
μοναχῶν, οἵτινες ὁμολογουμένως καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἦσαν οἱ
κέρβεροι τῶν μοναστ. δικαίων καὶ τῆς ἱερᾶς περιουσίας, δὲν ἔβαινον
ὁμαλῶς πάντοτε τὰ πράγματα. Ὑπῆρξαν περιστάσεις ἀντίξοοι, αὐτο-
κράτορες πολέμοι καὶ ἀποστάται, ὑπῆρξαν αὐτοκράτορες εὐσεβεῖς κα-
τὰ τὰ ἄλλα, οἵτινες ὅμως ὑπέβλεπον τὴν ἀκμὴν καὶ αὐξήσιν τῶν ἐν
ταῖς πόλεσι μοναστηρίων, ἐφοβοῦντο τὴν παντοδυναμίαν τῶν μονα-
χῶν, οἵτινες, εἶχον κατακτήσει τὸ λαόν, ἦσαν οἱ ψυχικράτορες τοῦ
θρησκευομένου ὄγλου.

Τὰ μοναστήρια ἔπαθον πανωλεθρίαν ἐπὶ τῶν εἰκονομάχων βασι-
λέων καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν ἐδημιεύθησαν καὶ ὅσα ἐναπελείφθησαν, ὑπὸ
Νικηφόρου τοῦ ἀπὸ γενικῶν ἐπεβλήθησαν εἰς κοινὴν φορολογίαν, καὶ ἔ-
πειτα ἔτι δὲν ἀνέκτησαν τὰς ἀρχαίας προνομίας καὶ ἀτελείας καὶ ἐπλήρω-
νον τὸν ἔγγειον φόρον, ἀλλὰ διὰ συνεχῶν διατάξεων ἀνεχαιτίσθη ἡ ἐλα-
ττευσίς τῶν μονῶν. Ὁ Παπαρρηγόπουλος ὡς παράδειγμα διαμνημο-
νεῖ τὸ ἄρθρον ια' τοῦ ι' τίτλου τῆς «Ἐπαναγωγῆς», ὅπερ διελάμβανεν:
«Ἐπειδὴ ἔγνωμεν παρὰ τινῶν γίνεσθαι ἐκποιήσεις μοναστηρίων ἐπὶ τὰ
ταῦτα ἀπὸ ἱερατικοῦ σχήματος εἰς ἰδιωτικὴν διαγωγὴν μετασχηματί-
ζεσθαι καὶ τοῦτο πᾶσι τρόποις κωλύομεν· εἰ δὲ τοιοῦτον γινόμενον
εὐρεθῆι, ἡ κατὰ τὸν τόπον ἐπίσκοπος τὸ μοναστήριον εἰς τὸ ἀρχαί-

ον σχῆμα ἐπαναγαγέτω» (Ἱστορ. τοῦ ἑλλ. ἔθνους Γ. ἔκδ. α', σ. 790). Τίς ὅμως, θὰ ἐπίστευεν, ὅτι Νικηφόρος ὁ Φωκᾶς, ὁ ἐπιστήθιος φίλος Ἀθανασίου τοῦ Ἀθωνίτου, εἰς ὃν, καθ' ἣν ὁμολογίαν εἶχόν κάμει νέοι εἰς τὴν μονὴν τοῦ Κυμινᾶ ἐν Βιθυνίᾳ, παρεχώρησε πλεῖστα ἐκ τῶν λαφύρων τῆς Κρήτης πρὸς ἀνέγερσιν τῆς Μεγίστης Λαύρας, ἵνα συμμονάσωσιν ἐν αὐτῇ, τίς θὰ ἐπίστευεν, ὅτι αὐτὸς θὰ ἐλάμβανεν αὐστηρὰ μέτρα πρὸς περιορισμὸν τῶν μονῶν τῆς Μεγαλοπόλεως; Καὶ ὅμως ὁ φιλομόναχος Νικηφόρος μόλις ἐπιβὰς τοῦ θρόνου ἐξέδοτο δύο σημαντικὰς Νεαρᾶς, δι' ὧν ἀπηγόρευσε τὴν ἴδρυσιν νέων μονῶν καὶ τὴν εἰς τὰς ὑπαρχούσας ἀφιέρωσιν νέων ἀκινήτων. «Τάξις τις μεγάλων γαιοκτημόνων, ὧν καὶ μόνη ἡ παρουσία, καὶ ἂν ἀπείχον παντὸς εἴδους ἀντιποιήσεων, ἐπαχθῶς ἐβάρυνε τὴν κοινωνικὴν οἰκονομίαν τοῦ Κράτους, ἦσαν αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια. Ταῦτα ἐξήσκουν ἐπιρροὴν ἐπὶ τε τῶν προσώπων καὶ τῶν κτήσεων, ἀπεστέρουν δηλ. τὴν μὲν αὐτοκρατορίαν τῶν ὑπηκόων αὐτῆς τὴν δὲ ἐλευθέραν γεωργίαν τῶν γαιῶν αὐτῆς. Ἀλλ' ἠγωνίζετο κατὰ συμπάσης τῆς πολιτ. ὀργανώσεως, κατ' αὐτοῦ τοῦ πνεύματος τοῦ βυζαντινοῦ πολιτισμοῦ, κατὰ τῆς πολιτ. δυναστείας αὐτοῦ» (Α. Ραμπῶ, Λ' ἀμπιρ γκρεῖς ο ντιζιέμ σιέκλ κτλ. Παρί, 1870, 186). Ἀλλ' ἴδωμεν τὸ διασκεπτικὸν τῆς πρώτης νεαρᾶς τοῦ ἀσκητικοῦ τούτου αὐτοκράτορος, ἣτις ἐμφανίζει αὐτὸν ὡς βαθύτατον γνώστην τῶν μοναχικῶν θεσμῶν, καὶ δεινὸν ἐρευνητὴν τοῦ μοναχικοῦ βίου κατὰ τὰς πατερικὰς παραδόσεις.

Τὴν σπουδαιότητα τῶν διατάξεων τούτων μαρτυροῦσιν οἱ περὶ τοῦ ζητήματος γράψαντες ἱστορικοί, ὁ δὲ Παπαρρηγόπουλος καὶ μεταφράζει αὐτὰς ἐν τόμῳ Δ', σ. 144—147.»

Νικηφ. Φωκᾶ «Νεαρὰ περὶ τῶν μοναστηρίων, τῶν ξενοδοχείων καὶ τῶν γηροκομείων. Τίσι γὰρ πειθόμενοι τῶν πατέρων ἢ πόθεν λαβόντες τὰς ἀφορμὰς πρὸς τοιαύτην περιττότητα καὶ μανίας ψευδεῖς (κατὰ τὸν θεῖον φάναι Δαβίδ) ἐξήχθησαν; Γῆς πλέθρα μυρίας φιλοτίμους οἰκοδομάς, ἵππων, ἀγέλας, βοῶν, καμήλων, ἄλλων κτηνῶν ἀριθμοῦ κρειττόνων, ὅσαι ὡραι κτᾶσθαι σπουδάζοντες καὶ τὴν ὅλην μέριμναν τῆς ψυχῆς περὶ αὐτὰ κατατείνοντες, ὥστε κατ' οὐδὲν τοῦ κοσμικοῦ βίου καὶ πολλαῖς φλεγμαίνοντες ταῖς φροντίαι τὰ μοναχικὰ ταυτὶ διαφέρειν, καίτοιγε τῶν θεῶν λογίων ἀπεναντίας τούτοις ἡμῖν φθειγγομένων, καὶ φροντίδων τοιούτων ἀπηλλάχθαι τὸ σύνολον διακελευομένων (—μὴ μεριμνήσητε γὰρ φησί, τί φάγητε ἢ τί πίητε—) καὶ τὸ τῶν πετεινῶν ἄπραγμον εἰς ὀνειδος ἡμῖν προτιθέντων. Τί δὲ καὶ ὁ θεῖος Ἀπόστολος; Αἱ χεῖρες αὐταί, φησὶν, ἐμοί τε καὶ τοῖς σὺν ἐμοί διηκόνησαν, καὶ ἔχοντες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. Τῶν

βίον ἔρχομαι μοι τῶν θεῶν πατέρων, τῶν ἐν Αἰγύπτῳ, φημί, τῶν ἐν Παλαιστίνῃ, τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τῶν ἀλλαχοῦ πολλαχοῦ γῆς λαμπάντων καὶ τοῦτον οὕτως λιτὸν εὐρήσεις, οὕτως ἀπέριττον, ὡς σχεδὸν μόνῃ ψυχῇ ζῶντας αὐτῇ ἀποφαίνειν καὶ τῆς τῶν ἀγγέλων ὡσπερ παραψύοντας ἀϋλίας. Ἄλλως δὲ τοῦ Χριστοῦ βασιῆν ὑπάρχειν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν λέγοντες, καὶ βιαστὰς ἀρπάζειν αὐτήν, καὶ διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖν ἡμᾶς εἰς αὐτὴν ἐλθεῖν, ὅταν ὄρω τοὺς πρὸς τὸν τοιοῦτον βίον χωρεῖν ἐπαγγελλομένους καὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τοῦ σχήματος ὡσπερ σημειούμενους, τῇ πολιτεῖᾳ σφόδρα του ἐπαγγέλματος καταψευδομένους καὶ ἀντιφθεγγόμενους τῷ σχήματι, οὐκ οἶδα πῶς οὐχὶ σκηνὴν καλέσω τὸ πρᾶγμα, καὶ εἰς βλασφημίαν χωρεῖν ἀντικρυς τοῦ ὀνόματος εἴποιμι τοῦ Χριστοῦ; Ἐπεὶ οὖν οὔτε ἀποστολική τις οὔτε πατρικὴ νομοθεσία ἢ τῶν πολυπλέθρων τούτων ἀγρῶν καὶ τῶν χωρίων κτήσις τῶν οὕτως ὑπερφυῶν καὶ φροντίδων πλήθος ὑπὲρ τοὺς καρπούς γεννᾶν πεφυκότων (πῶς γὰρ οὐ; εἶγε τούτων μὲν ἢ σπουδῇ τὸ συνῶδ᾽ ἀπ᾽ αὐτῶν τε καὶ διδάξαι ταῖς τοῦ Χριστοῦ ἐντολαῖς, ἐντολὴ δὲ Χριστοῦ οὐκ ἢ τῶν ὑλικῶν κτήσις, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου μᾶλλον ἢ τῶν τοιούτων ἀπόκτησις; εἴπερ ἐκεῖνου τὸ πλεῖν τὰ ὑπάρχοντα καὶ διδόναι τοῖς πτωχοῖς) πρόδηλόν ἐστιν ὡς οὐ φιλαρέτου ταῦτα πολιτείας οὐδ' ἀκρεβείας, ἀλλὰ χρείας σωματικῆς μᾶλλον, πρὸς τὸ βιωτικώτερον (οἴμοι) τῶν πνευματικωτέρων ἀποκλινάντων, ἢ χρεῖα δὲ τῷ χρόνῳ προῆλθεν εἰς ἀμετρίαν, ὡσπερ φιλεῖν οἶδε τὰ χεῖρω διὰ μικρᾶς ἀφορμῆς καὶ τῆς τυχούσης εἰς μέγα χωρεῖν. Τί τοίνυν παθόντες οἱ ἄνθρωποι πρᾶξαι τι τῶν πρὸς Θεοῦ θεραπείαν καὶ λύσιν ἀμαρτημάτων κεκινημένοι παρορῶσι μὲν εὐκόλον οὕτως καὶ φροντίδων ἐλευθέραν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐντολήν, τὸ πωλοῦντας τὰ ὄντα διδόναι πένησιν;

Ὡσπερ δὲ δύσκολον ταύτην ἐπίτηδες καὶ πραγματωδεστέραν ποιεῖν βουλόμενοι, καὶ φροντίδων ἐγνωκότες πλήθος ἐπισυνάγειν πρὸς τὰ μοναστήρια συνιστᾶν, ξενῶνάς τε καὶ γηροκομεῖα ἑαυτοὺς κατατείνουσιν; ὧν ἐν μὲν τοῖς προτέροις χρόνοις ἢ συστάσις, ἕως ἔτι σπάνιν ἦν τῶν τοιούτων, πολὺ τὸ εὐλογον εἶχε καὶ χρησιμώτατον; καὶ πῶς γὰρ οὐ μονιμώτερον, εἶναι τὸ καλὸν τῶν συνιστῶντων ταῦτα, προθυμουμένων τῶν μὲν εἰς ἀνθρωπίνων σωμάτων τροφήν τε καὶ θεραπείαν, τῶν δὲ εἰς ψυχῆς ἐπιμέλειαν καὶ ὑψηλυτέρου βίου διαγωγὴν. Ἄφ' οὗ δὲ πρὸς πλήθος ἐπιδέδωκε ταῦτα, καὶ ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ἐστήκασιν καὶ τὸ μέτρον, τὸ ἔτι παρορᾶν καὶ ἀφίστασθαι τοῦ κατὰ πολλὴν εὐπέτειαν ἀγαθοῦ γενομένου καὶ πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων σύστα-

σιν ἀσχολεῖσθαι, πῶς ἂν τις ἀμιγῆς εἶναι κακίας τὸ ἀγαθὸν τοῦτο λογισαίτο καὶ ὡς τῷ σίτῳ φαίῃ παραμεμίχθαι τὰ ζιζάνια; μᾶλλον δὲ πῶς οὐ κενοδοξίας εἶποι προκάλυμμα γίνεσθαι τὴν φιλοθεΐαν, ἵνα φανεροὶ πᾶσιν ᾧσι τὸ καλὸν ποιῶντες, ὡσπερ οὐκ ἀγαπῶντες, εἰ μόνους ἔχουσι μάρτυρας τοὺς παρόντας, ἧς μετίασιν ἀρετῆς, ἀλλὰ μηδὲ τοῖς ἐπιγιγνομένοις ἀγνοεῖσθαι ταύτην βουλόμενοι; καὶ ταῦτα τίνες; Χριστιανοί, φεῦ, οἱ παντὶ τρόπῳ λανθάνειν ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν πράξει κεκελευσμένοι...» (Ζαχαρία φὸν Λίνγκεντχαλ, Γιουὺς γκραϊκο—ρομανουμ, Λειψία 1865—70, σ. 292—294 τοῦ III τόμ.).

Φρονῶ, ὅτι ὅσοι ἀνέγνωσαν τὴν ἐπιγραφὴν τῆς Νεαρᾶς θὰ μοὶ ἐπιτρέψωσι πρὸς διασάφησιν μίαν παρέκβασιν περὶ τῶν ἔρων «μοναστήρια, ξενοδοχεῖα, γηροκομεῖα».

Καὶ τὰ τρία ταῦτα ὀνόματα ἀντιπροσωπεύουσι τὰ εὐαγῆ καὶ φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα τῶν βυζ. χρόνων. Καὶ τὰ μὲν «ξενοδοχεῖα», ἅπερ καὶ ξενῶνες συνήθως ἐλέγοντο, ἦσαν αὐτὸ τοῦτο τὰ νοσοκομεῖα (πῶς ἀντικατέστησεν ἡ λέξις τὸ νοσοκομεῖον, ὅπερ μεταχειρίζεται καὶ ὁ πατὴρ τῆς Λατ. Ἐκκλησίας Ἰερώνυμος, καὶ ἔζησεν ἔπειτα καὶ μέχρι τῶν χρόνων τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν τῇ Δύσει, οὐκ οἶδα). Ὅθεν καὶ ἀγίους ἔχει ἡ ἐκκλησία ἐξασκοῦντας τὸ ἔργον τοῦτο ὡς Σαμψὸν τὸν Ξενοδόχον κ. ἄ. Ἀλλὰ καὶ τὰ μοναστήρια ἦσαν καὶ ξενοδοχεῖα, ὅπως ἐν Ἀγίῳ Ὄρει νῦν, ἐν οἷς κατέλυον οἱ ταξιδιωτὰ καὶ ἐτύγγανον ὄλων τῶν περιποιήσεων τῆς ξενίας ἀνευ τινὸς ἀμοιβῆς, ἦσαν δὲ ἐπιπλέον καὶ νοσοκομεῖα. Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ περίφημος τοῦ Παντοκράτορος μονὴ ἐν Κων)πόλει εἶχε πολυκλινικὴν μὲ ἑκατοντάδας κλινῶν καὶ ὀργάνωσιν, τόσον τελείαν, ὥστε καταπλήσσει ἡμᾶς σήμερον εἰς τὸν αἰῶνα τῆς ὑποδειγματικῆς νοσοκομειακῆς τελειότητος ζῶντας. (Βλ. Λάϊβ. Μπερνάρδ, «Αἱ ἰδέαι καὶ τὰ ἔργα τῆς φιλανθρωπίας ἐν Βυζαντίῳ κατὰ τὸν XI αἰῶνα» (Γαλιστί) (Ὅριεντ. Κριστιανα 1935, σ. 164 ἐ τοῦ 34 τόμ.). Ἐπίσης καὶ τὰ Ἀθωνικὰ μοναστήρια διετήρουν ὡς καὶ νῦν μεγάλα νοσοκομεῖα.

Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος τῷ 1343 διὰ νέων πλουσίων δωρεῶν προικίζων τὴν Μεγίστην Λαύραν διαλαμβάνει καὶ ταύτην τὴν σπουδαίαν μαρτυρίαν : «Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ Νοσοκομεῖον τῆς αὐτῆς μονῆς σεβασμίας βασιλικῆς Λαύρας ἀνεδέξατο πρὸ χρόνων ὁ αὐτὸς ἀγιώτατος κατὰ πνεῦμα πατὴρ τῆς βασιλείας μου καὶ συνεστήσατο καὶ περιεποίησατο τοῦτο καὶ κατέστησεν εὕρισκεσθαι ἐν αὐτῷ ἑβδομήκοντα κρεβάτια, κατεφύτευσεν δὲ ἐν αὐτῷ τῷ Ἀγίῳ Ὄρει ἀμπελώνας καὶ ἐλαιώνας ἕνεκα διατροφῆς καὶ κυβερνήσεως τῶν ἐν αὐτῇ κατακειμένων ἀσθενῶν». (Ἐβδομ. Ἔ-

πιθεώρ. Νεολόγου Κ)πόλεως Β', 1893, σ. 203 στ. 1). 'Η δὲ μονὴ αὐ-
τη τηροῦσα ἀπαρασαλεύτως τὸν ὄρον τοῦτον διατηρεῖ νοσοκομεῖόν
τε καὶ γηροκομεῖον, ὅπου ἐκτὸς τῶν μοναχῶν νοσηλεύονται καὶ λαϊ-
κοὶ ἐκ τῶν πέριξ νήσων καὶ τῆς Χαλκιδικῆς. 'Επὶ τῶν ἡμερῶν μου ὑ-
πῆρχον καὶ δύο ἐπιστήμονες ἰατροὶ. 'Επειδὴ εἰς τὰς θηλείας ἀπαγο-
ρεῦεται ἡ εἴσοδος, οἱ ἰατροὶ εἴθισται νὰ ἐπισκέπτονται αὐτὰς ἐν τῷ
λιμένι τῆς μονῆς. Καὶ διερωτῶμαι θὰ ἐτόλμα τις νὰ ἀπαλλοτριώσῃ
νοσοκομεῖον τῶν ἐν Ἀθήναις χάριν ἔστω καὶ τῶν ὑπερτάτων ἀναγ-
κῶν τοῦ κράτους καὶ νὰ ἀθετήσῃ ἀσυστόλως ἐπισήμοις διαθήκας; Καὶ
ὅμως οἱ νῦν κυβερνῶντες τολμῶσι νὰ καταπατήσωσι διαθήκας εὐσε-
βῶν αὐτοκρατόρων πρὸς τοιοῦτους ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς γινομένης
ἀπαλλοτριούσι διηνεκῶς γαίας μοναστηριακάς· διαλύουσι μονὰς ἱστο-
ρικὰς καὶ ἀπεμπολοῦσι ἱερὰ σκεύη καὶ τιμαλφῆ κειμήλια, καταπα-
τοῦντες ἱεροὺς κανόνας καὶ νεαρὰς αὐτοκρατόρων (βλ. τὴν Νεαράν
τοῦ 120 Ἰου-στίν. κεφ. 1: «Τὰ δὲ ἅπαξ ἀφιερωθέντα δι' οὐδενὸς τρό-
που ἀμειφθῆναι δύνανται ἢ ἀποσπασθῆναι, ἀφ' οὗ ἅπαξ ἀφιερῶθησαν».
Διὰ τοῦτο ἐστείρευσε καὶ ἡ πηγὴ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν.

Μεγάλως ἐπ' ἐσχάτων ἐκλονίσθη ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν Πανελλή-
νων καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ ἐθνικὸν τέμενος τῶν Μουσῶν ἐπὶ τῇ τολμη-
ρᾷ παραποιήσει τῆς διαθήκης τοῦ ἀειμνήστου συμπατριώτου μου Ἰ-
ωάννου Δομπόλη. Ὅτε τὸ τοιοῦτον κατετολμήθη ἐξηγέρθη ἀνὴρ δια-
πρεπῆς, πολιτευτῆς καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων γνώστης, εἴπερ
τις καὶ ἄλλος, ὁ Ἀθαν. Εὐταξίας γράψας τὰ ἑξῆς: «Ὁ ἀειμνήστος
Δομπόλης διέθεσεν ὀλόκληρον τὴν περιουσίαν του εἰς «διάδοσιν
τῆς ἐν Ἑλλάδι δημοσίας ἐκπαιδεύσεως.. πρὸς ἀνίδρυσιν ἐν Ἀθήναις
ἢ ἐν οἵανδήποτε ἄλλῃ πόλει, ἣτις ἔσεται πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος
τῷ 1906, Πανεπιστημίου ὀνομασθησομένου Καποδιστριακοῦ.» δηλῶν
ἐπὶ τούτοις: «Εἰς τὴν οἰκοδομὴν τοῦ Πανεπιστημίου μετὰ παρεκκλη-
σίου ὀρθοδόξου, βιβλιοθήκης καὶ τινῶν ἐπιστημονικῶν συλλογῶν, ὀ-
ρίζω τὸ 1)4 ἢ τὸ πολὺ 1)3 τοῦ ὄλου κεφαλαίου τοῦ ἀθροισθησομένου
μέχρι τῆς 1 Ἰανουαρίου 1906». Αὐτοὶ εἶναι οἱ ὅροι τῆς διαθήκης τοῦ
Δομπόλη, οἱ σαφεῖς καὶ ἀνεπίδεκτοι οἰασδήποτε παρερμηνείας. Καὶ
νῦν ἐρωτῶμεν, ἐκπληροῦνται οἱ ὅροι οὗτοι διὰ τοῦ νομοσχεδίου τοῦ
κ. Ἀλεξανδροῦ περὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου; Ὁχι, μυριάκις.
ὄχι!» (Τὰ πανεπιστημιακὰ νομοσχέδια ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ πάλαι ὑ-
πουργοῦ τῆς Παιδείας Ἀθανασίου Εὐταξίου, Ἀθήναι 1911, σ. 11).
Καὶ ὅμως ἐψηφίσθη τὸ νομοσχέδιον ὑπὸ Ἐθνοσυνελεύσεως μάλιστα
καὶ ἐγένετο ἡ διαίρεσις (ἢ κάλλιον εἰπεῖν συγχώνευσις) τοῦ Πανεπι-
στημίου εἰς Ἐθνικὸν Καποδιστριακόν! (εἰρωνία) καὶ οὕτω συνεβιβά-
σθη τὸ Κράτος πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς διαθήκης!

Δὲν ἦσαν λοιπὸν αἱ μοναὶ τοῦ Βυζαντίου μόνον τόποι προσευχῆς

καὶ ἀσκήσεως, ἢ ὡς τὰναγκία φρονοῦντες ὑποστηρίζουσι κέντρα ἀργουσῶλων, ὀκνηρῶν καὶ δεισιδαιμόνων, ἀλλ' ἰδρύματα πολυειδῶς τὴν κοινωνίαν ἐξυπηρετοῦντα, ἐντεῦθεν καὶ ἡ εὐλάβεια τοῦ λαοῦ καὶ ὁ σεβασμὸς τῶν βασιλέων. Οὐδ' ἀντιστρατεύεται πρὸς τὸν κοινὸν τοῦτο αἴσθημα ἢ χειρονομία τοῦ Νικηφόρου, ὡς αὐτὸς προλαβὼν διεξοδικῶς διεσαφήνισεν ἐν τῇ Νεαρᾷ, καὶ εὐστοχότατα ἔκρινε περὶ τῆς τότε μοναστηριακῆς ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι καταστάσεως, ἐμβαθύνας εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ διαγνοὺς τὰ αἷτια τῆς παρακμῆς, διὸ καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ ὁ ἀναμορφωτὴς τοῦ βίου τούτου, διὰ τῆς ἀπομακρύνσεως τῶν μοναχῶν ἀπὸ τῶν πόλεων. Βεβαίως ἀπηρίθμησε τὰ κακά, εἶπεν ὁμοῦς πικρὰς ἀληθείας.

Ἄλλὰ ταῦτα πάντα, ἄπερ οὐδὲ ἐκκλησιαστικὸς πατὴρ θὰ ἠδύνατο μετὰ τόσης περινοίας νὰ εἶπῃ, δὲν εἶναι πόλεμος πρὸς διάλυσιν τῶν μονῶν, οὔτε ἀπόλυτος ἀπαγόρευσις πρὸς σύστασιν νέων, ὡς κακῶς διατυποῦται ὑπὸ τοῦ Σλούμπερτζέ. (Ὁ αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Φωκᾶς, μετάφρ. Ἰ. Λαμπρίδου, βιβλ. Μαρασλῆ, 1905, Α' σ. 447), οὔτε δὲ καὶ ἀπαλλοτριώσεις τῶν ἀκινήτων, ὡς πολλοὶ διетуμπάνισαν, ἀλλὰ μᾶλλον «ἐπίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει» τῶν κακῶς ἐχόντων, ὡς ἔγραφεν μετὰ 200 περίπου ἔτη ὁ κλεινὸς τῆς Θεσσαλονικῆς ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος. Ὁ ἱεράρχης οὗτος ὡς ἀληθῆς μοναχὸς καὶ ζηλωτὴς τοῦ ἀγγελικοῦ βίου, δι' ἐπιμελοῦς ἐρεῦνης καὶ ἀπροκαλύπτου παρηρησίας ἐπεζήτη τὰ τῆς ἐπανορθώσεως τῶν ἐκτρεπομένων Μεγαλοπολιτῶν, ὡς ἀποκαλεῖ τοὺς Κωνσταντινουπολίτας μοναχοὺς, καυτηριάζων τὴν ἐκλυσιν τῶν ἡθῶν, τὴν πολυτέλειαν καὶ πλεονεξίαν αὐτῶν. Ψέγει ἐπίσης καὶ τὰς ἀκρότητας μερικῶν δοκησισόφων ἀσκητῶν καὶ ὑποκριτῶν, οὓς τότε ἐκάλουν στυλίτας, ὡς ἐπὶ στύλων διαβιοῦντας. Ἡ πραγματεία αὕτη θεωρεῖται ἐκ τῶν ἀρίστων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς καὶ ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Γάφελ εἰς τὰ Ὀπούσκουλα σ. 214--267 ὑπὸ τὸν τίτλον : «Επίσκεψις βίου μοναχικοῦ ἐπὶ διορθώσει τῶν περὶ αὐτόν». Εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν μονὴν τῆς Πέτρας τοῦ Προδρόμου, ἐκ τῶν μεγαλητέρων, καὶ ἄλλας τῆς βασιλευούσης. Εἶναι περιεργον ὅτι περὶ Ἀγιορειτῶν οὐδένα ποιεῖται λόγον.

Διακόπτομεν ἐνταῦθα ἐπ' ὀλίγον τὴν συνέχειαν διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς τὰ γραφέντα εἰς τὸ προηγούμενον φύλλον σελ. 1 ἐναντίον μας καὶ νὰ ἐξηγηθῶμεν σαφέστερον πρὸς ἄρσιν τῆς ἀντιλογίας.

Συμπλήρωμα εἰς τὰ περὶ Μεταξάκη καὶ Ἁγίου Ὀρους ἀνωτέρω γραφέντα. Δευτέρα ἀπάντησις πρὸς Λ. Ἰασονίδην βουλαυτὴν.

«Η ΑΛΗΘΕΙΑ ΣΩΖΕΙ»

Παρὰ τὰς πολλὰς καὶ ποικίλας μου ἀσχολίας βλέπων τὴν κρίσιν

ἦν κρίμασιν οἷς οἶδε ὁ Κύριος, διέρχεται τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἀνέλαβον νὰ ἐξιστορήσω πῶς «ἐξ οἰκείων» κατηγορήθησαν τὰ πάσης φύσεως προνόμια αὐτοῦ καὶ περιορίσθη τόσον πολὺ ἢ οἰκουμενικὴ αὐτοῦ ἐξουσία. Εἰς τοῦτο ἀνέμενον φυσικῶς σφοδρὸν πόλεμον, εἰς τὸν τόπον αὐτὸν κατὰ τὰς παρούσας πονηρὰς ἡμέρας, ἀλλ' οὐδέποτε παρ' ἀνδρῶν οἷος ὁ κ. Ἰασονίδης, ὅστις καυχᾶται ὅτι «εὐλαβεῖται τὸν κληρὸν καὶ ἀγαπᾷ τὴν ἐκκλησίαν του, καὶ γεραίρει τὰς ἐθνικὰς καὶ θρησκευτ. παραδόσεις κτλ.» καὶ ἐνῶ ἐναβρύνεται, ὅτι ἀγωνίζεται ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῆς «ἱστορικῆς ἀληθείας» λακπατεῖ αὐτὴν ἀσυστόλως καὶ μὲ φιλοδωρεῖ μὲ νέον ὑβρεολόγιον, ἀθετῶν πᾶσαν εὐπρέπειαν : «Δι' Εὐλόγιον Κουρίλλαν (σᾶς χαρίζω τὸ ἐν λ), τὸν ἀντιπρόσφυγα. Νέα κατακρεούργησις τῆς ἱστορικῆς - ἀληθείας». Καὶ ὅταν ἡμεῖς ἀπηντήσαμεν μὲ μαρτυρίας καὶ ἀποδείξεις, οὐ μόνον δὲν ἐσυνετίσθη, ἀλλὰ προσποιεῖται, ὅτι δὲν ἀνέγνω τὰ γραφόμενα καὶ παραβάλλει ἀκόμη τὰ ἰδικά του πρὸς «ὀγκολίθους» ὡς καὶ τὰ τῶν συναγωνιστῶν του (ἀλλὰ τίνες οὗτοι; εἰς ὅστις ἐτόλμησε νὰ γράψῃ καὶ αὐτός, ὅτι, ὅτε ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου «ὁ Κρής Πατριάρχης» ἡ Μ. Ἀσία εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, πότε; τῷ 1921 ! Ὁ τοιοῦτος βεβαίως ἦτο ἀνάξιος ἀπαντήσεως. Οἱ ἕτεροι δύο μὲ ἐπαρουσίασαν ὡς Παλαιοημερολογίτην καὶ εἰς τοῦτο ἀρκούντως ἐδικαιολογήθη ἀπαντῶν πρὸς τὸν σεβ. Ἡλιουπόλεως). Ἀλλ' ἀληθεύει καὶ ἐνταῦθα ὅτι «οὐ μὲ πείσεις, καὶ μὲ πείσης». Καὶ ἐπειδὴ τοῦ ἐφάνησαν ἰσχναὶ αἱ ἀποδείξεις περὶ τοῦ πάτρωνός του, προσθέτω καὶ τὰς ἐξῆς δημοσιευθείσας τότε διατριβὰς ἐν Ἀθήναις ὑπὸ διακεκριμένων ἀνδρῶν :

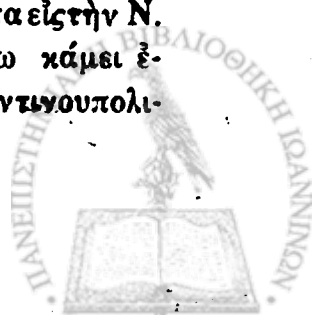
Ἔγγραφα ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς παύσεως τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν Μελετίου, 1921 Παύλου Καρολίδου. «Μήνυσις κατὰ Μελετίου Μεταξάκη». 1921.

«Χρήστου Ἀνδρούτσου. Ἡ ἐκλογή τοῦ Μητροπολίτου κανονικῶς ἐξεταζομένη». 1921.

«Ἐκθεσίς τῆς κανονικῆς πλειοψηφίας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Συνόδου περὶ τῶν λαβόντων χώραν πρὸ καὶ κατὰ τὴν 25 Νοεμβρίου τοῦ 1921 ἔτους». 1921.

«Ἡ ἐκλογή πατριάρχου κατὰ τὸ ἐκκλησιαστ. πολίτευμα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὑπὸ Γ. Σκαλιέρη». 1922.

Ἀλλ' ἐρωτῶ. Εἰς ἐμὲ δὲν καταδέχεται ὁ ἐπικριτὴς ν' ἀπαντήσῃ, διότι φανατικὸς αὐτὸς Βενιζελικὸς περιφρονεῖ τοὺς βασιλόφρονας. Ἀντιπροσφυγικὸς εἶμαι ἐγὼ ὅστις ἔχω κάμει τόσα κηρύγματα εἰς τὴν Ν. Σμύρνην καὶ εἰς ὅλα τὰ προσφυγικὰ προάστεια. Ἐπίσης ἔχω κάμει ἐφέτως μόνον εἰς τὴν Ν. Χαλκηδόνα, προάστειον Κωνσταντινουπολι-

τῶν καὶ Συμυρναίων 20—30 κηρύγματα, ἐκθειάζων τόσον τοὺς πρόσφυγας ὥστε νὰ ἐξεγείρω τὴν ἀγανάκτησιν τῶν γηγενῶν. Ἐδημοσίευσεν εἰς τὰ Θρακικὰ περὶ τὰς 700 σελίδας.

Διατὶ ὅμως ἀπέφυγε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν συντριπτικὴν κατ' αὐτοῦ ἐπίθεσιν, ἀνδρὸς ἀξιοτίμου καὶ Φαναριώτου, μέλους δέ, ἂν δὲν ἀπατώμαι, τοῦ Μ. Συμβουλίου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τοῦ κ. Αὐρ. Α. Σπαθάρη; Ταύτην ὡς λίαν διαφωτιστικὴν διὰ τὴν κατάργησιν τῶν πατριαρχικῶν προνομίων καταχωρίζω ὀλόκληρον ἐνταῦθα χάριν τῶν ἀναγνωστῶν τοῦ βιβλίου μου. Οὗτος εὗρισκόμενος τότε ἐν Φαναρίῳ καὶ ἀναμυγνυόμενος εἰς πᾶν ἔθν. ζήτημα ἐθεωρεῖτο ὁ στυλοβάτης τοῦ πατριαρχικοῦ θεσμοῦ, ὡς ἀποδεικνύει καὶ τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν σχετικὸν μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης θαυμάσιον βιβλίον του.

«ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Πρὸ δεκαπενθήμερου κατεχωρήθη εἰς τὸν «Προσφυγικὸν Κόσμον» δημοσίευμα τοῦ ἀγαπητοῦ φίλου κ. Λ. Ἰασονίδου διατεινομένου τοῦτο μὲν, ὅτι ἢ εἰς τὸν Οἶκον. Θρόνον ἀνοδος τοῦ Μελετίου τοῦ Δ'. ἐγένετο : συμφώνως πρὸς τοὺς Ἐθνικοὺς Κανονισμοὺς» τοῦτο δὲ ὅτι : «ἢ κατάργησις τῶν προνομίων τοῦ Οἰκουμένικου Πατριαρχείου δὲν προήλθεν ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ Πατριάρχου Μελετίου, ἀλλ' ἐξ ὑπαιτιότητος τῆς Μικρασιατικῆς συμφορᾶς». Τὰ ἐπίσημα ὅμως κείμενα διαπιστοῦν ὅτι ἢ πραγματικὴ ἀλήθεια εἶναι πολὺ διάφορος.

Ἐν πρώτοις ἢ ἀναδείξασα τὸν Μελέτιον ὡς Πατριάρχην, ἐκτροματικὴ Συνέλευσις ἀναμφισβητήτως, ἀπὸ πάσης πλευρᾶς, οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχει μὲ τὴν ὑπὸ τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν —(Κεφάλαιον Γ'.— προσωπικὸς σχηματισμὸς τῆς Ἐκλογικῆς Συνελεύσεως)— προβλεπομένην κανονικὴν Συνέλευσιν πρὸς ἐκλογὴν Πατριάρχου. Οὕτω ἐνῶ οἱ Ἐθν. Κανονισμοὶ παραχωροῦν εἰς τὰς ἐνσφίρας τῆς Κωνσταντινουπόλεως δύο μόνον ἀντιπροσώπους εἰς τὴν ἐκλέξασαν τὸν Μελέτιον Συνέλευσιν παρεκάθησαν δώδεκα τοιοῦτοι. Ἀντὶ τῶν ὑπὸ τῶν Ἐθν. Κανονισμῶν προβλεπομένων 28 ἀντιπροσώπων Ἐπαρχικῶν ὁ ἀριθμὸς τούτων κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μελετίου ἀνεβιβάσθη εἰς 162 ἐξ ὧν συμμετέσχον τῆς ἐκλογῆς 4 μόνον. Ἐκ τῶν 42 τούτων ἐπίρμακτον ἀντιπροσώπων οἱ 15 μόνον ἐξελέγησαν ἐπιτοπίως, οἱ δὲ ἐπίλοιποι 27 ἐχρίσθησαν ἐν Κων)πόλει ὑπὸ πλεόν ἢ ἀσημάντου ὀμάδος παρεπιδήμων συνεπαρχιωτῶν: "Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς Ἀρχιερεῖς ἐκ τῶν 68 τότε ἐν ἐνεργείᾳ Μητροπολιτῶν οἱ 50 ἀκριβῶς ἀπέσχον τῆς ἐκλογῆς.

Ὡς πρὸς τοὺς λόγους τῆς ὑπὸ τῆς Συνδιασκέψεως τῆς Λωζάνης καταργήσεως τῶν πολιτικῆς καὶ Διοικητικῆς φύσεως Προνομίων τοῦ Οἰκουμένικου Πατριαρχείου περιορίζομαι νὰ παραθέσω ἐκ τῶν ἐπισή-

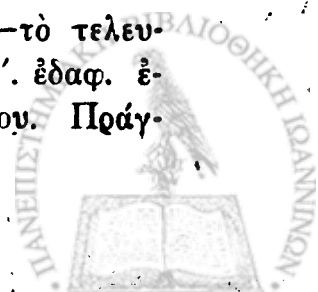

μων πρακτικῶν—(τόμ. 1 σελ. 264)—σχετικὸν ἀπόσπασμα τῶν ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Συνδιασκέψεως λεχθέντων : Ὁ λόρδος Κῶρζον μέγχι τοῦδε ὠμίλησε περὶ τῶν πνευματικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρμοδιοτήτων τοῦ Πατριάρχου. Οὗτος δυνάμει διαταγμάτων τὰ ὁποῖα ὑπηνίχθη ὁ λόρδος Κῶρζον ἔχει καὶ ἄλλας ἐξουσίας καὶ λειτουργίας πολιτικοῦ καὶ διοικητικοῦ χαρακτῆρος. Ἡ Τουρκικὴ ἀντιπροσωπεῖα διετάχθη πρὸ τῆς ὑποεπιτροπῆς ὅτι ὁ Πατριάρχης ἐσχάτως μετεχειρίσθη ταύτας διὰ πολιτικοὺς σκοποὺς, δισχυρίσθη μάλιστα ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον κατέστη κέντρον πολιτικῶν διαταραχῶν. Ἐὰν αἱ πληροφορίαι αὗται εἶναι ἀκριβεῖς ἀναμφιβόλως δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς παρέχουσαι ἀποχρῶντα λόγον πρὸς τροποποίησιν, περιστολὴν ἢ καὶ κατάργησιν ἀκόμη τῶν πολιτικῶν προνομίων τοῦ Πατριάρχου. Μία τοιαύτη πρότασις θὰ ἔδει κατὰ τοσοῦτον μᾶλλον νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἐὰν ἀπεδεικνύετο ὅτι τοῦτο κατεχράσθη τῶν ἐξουσιῶν του ἢ ὅτι ταῦτα ἀπὸτελοῦν κίνδυνον διὰ τὸ Τουρκικὸν Κράτος.

Ἐπιπλέον * * *

Ὁ ἀτυχὴς πόλεμος τοῦ 1897 δὲν ἐξίβηκε τὴν προνομιακὴν θέσιν τοῦ Πατριαρχείου, οὔτε ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1821 συνεπέφερε περιστολὴν ἢ κατάργησιν τῶν προνομίων τοῦ Γένους. Ἀφορμὴ τοῦ Κριμαϊκοῦ Πολέμου (1853—56) ὑπῆρξεν ἡ τύχη τῶν προνομίων τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου—(ἴσα Προκήρυξιν Ὑψηλῆς Πύλης ἀπὸ 27.7.1853—Τέστα τόμ. 4 σελ. 311).—Ἡ Ρωσσία τότε ἠττήθη οἱ προνομία ὅμως τοῦ Πατριαρχείου ἀντὶ νὰ περισταλοῦν ἀντιθέτως ἐν τῇ ὁλότητι των κατωχρώθησαν διὰ τῆς Συνθήκης τῶν Παρισίων τοῦ 1856, εἴτε διότι ἡ Εὐρώπη ἦτο τότε ἠθικωτέρα, εἴτε διότι οἱ πατέρες μας ἐπολιτεύοντο συμφῶνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Ματθαίου —(10—16)— «γίνεσθαι οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιαι ὡς αἱ περιστεραὶ» εἴτε ἀκόμη διότι τὸ θεοκρατικὸν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κλίμα τῆς Τουρκίας ἐπέβαλλε εἰς τοὺς δυνάστας περισσοτέραν ἀνεκτικότητα. Παραδόξως ὁσάκις ἡ Ἑλλάς ἀναδεικνύετο νικητρία ἢ προνομιακὴ θέσις τοῦ Πατριαρχείου ἀναλόγως δὲν ἐβελτιοῦτο. Οὕτω ἡ Συνθήκη τῶν Ἀθηνῶν (1913) ἣτις ἀναγνωρίζει —(ἀρ. 9)—εἰς τοὺς ἐν Ἑλλάδι Μουφτηδες ἐξουσίας πολλαπλασίως εὐρύτερας τῶν Πατριαρχικῶν προνομίων δὲν ἐξίσωσε ταύτας πρὸς ἐκείνας, οὔτε συμβατικῶς κατωχύρωσε τὸ ἀπαραβίαστον τῶν προνομίων τοῦ Γένους, ὡς προφανῶς παρατηρεῖ ὁ πρόσφυξ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου κ. Σεφεριάδης.—«Διεθνὲς Δημόσιον Δίκαιον»—1925—τόμ. Α'. σελ. 194).

Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν Συνθήκην τῶν Σεβρῶν—(1920)—τὸ τελευταῖον ἐδάφιον ἀρ. 149 οὐσιαστικῶς ἀναιρεῖ τὴν ὑπὸ τοῦ α'. ἐδαφ. ἐπιβεβαιουμένην δικαστικὴν ἐξουσίαν τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου. Πράγ-

ματι κατά τὸ τελευταῖον ἐδάφιον ἡ προνομιακὴ δικαστικὴ ἐξουσία τερματίζεται εὐθύς ὡς ἤθελεν συντελεσθῆ ἡ προβλεπομένη ὑπὸ τῆς Συνθήκης τροποποιήσις τοῦ δικαστικοῦ Τουρκικοῦ καθεστώτος ἐφ' ὅσον αὕτη: «θ' ἀφεώρα ἄτομα ἀνήκοντα εἰς φυλετικὰς Μειονότητας. Τὰ δύο Σώματα τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου κατά τὴν συνεδρίαν αὐτῶν τῆς 10.6.1920 ὁμοφώνως ἐνέκριναν ὑπόμνημα διὰ τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ὁ ἐξοβελισμὸς τοῦ ὑπονομευτικοῦ τούτου ἐδαφίου.

Διὰ τὴν σωτηρίαν κινδυνεύοντος εἰς τρικυμίας ἡ ἐξ ἐχθρικῆς καταδιώξεως πλοίου ὁ πλοίαρχος ἐκβάλλει εἰς τὴν θάλασσαν μέρος τοῦ φορτίου του. Καὶ ὁ μακαρίτης Βενιζέλος καθὰ ἔμπειρος Κυβερνήτης δὲν ἐδίστασεν ἐν Λωζάννῃ νὰ προβῆ εἰς ἐκβολὴν τοῦ Μελετίου δηλώσας, ὅτι ἐὰν παρέμενε τὸ Πατριαρχεῖον ἐν Κων)πόλει θὰ ἦτο πρόθυμος: «νὰ ἐνεργήσῃ κατὰ τρόπον διευκολύνοντα τὴν ἀποχώρησιν τοῦ νῦν Ππτριαρχείου»—(Πρακτικὸ τόμ. 1 σελ. 268). Μελέτιος ὁ Δ'. βαρέως ἔφερε τὴν τοιαύτην στάσιν τοῦ συμπατριώτου του καὶ δὲν ἐβρόδυνε νὰ ρίψῃ κατ' αὐτοῦ ἰοβόλον βέλος διακηρύξας μνησικάκως κατὰ τὴν συνεδρίαν τῶν Δύο Σωμάτων τῆς 7 Φεβρουαρίου 1923 καὶ ἐπιλέξει, ὡς ἀναγράφεται ἐν τοῖς Πρακτικοῖς: «Εἶμιαι ἠναγκασμένος νὰ ἐπαναλάβω ἅπαξ ἔτι ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος δὲν ἔχει τὴν προσήκουσαν διὰ τὰ ἡμέτερα πράγματα ἀντίληψιν». Καὶ ὁ Βενιζέλος ἀνταποδοτικῶς θὰ ἐδικαιοῦτο νὰ ἐλέγξῃ τὸν ἐπικριτὴν του ἐπὶ ἐλλείψει πίστεως εἰς τὰ πεπρωμένα τοῦ Θρόνου, ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ Μελέτιος προσεπάθησε νὰ τὸν παρασύρῃ ὅπως συγκατατεθῆ εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν δι' αὐτὸν μεταφορὰν τοῦ Οἴκ. Θρόνου.

Αἱ συνιῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας τῆ 25 Νοεμβρίου 1921 ἀνήλθεν εἰς τὸν Θρόνον Μελέτιος ὁ Δ'. μοιραίως καθίστων τοῦτον θνησιγενῆ Πατριάρχην. Πράγματι ἐὰν μὲν ἡ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία ἀπέβαιεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐκρατύνετο τὸ τότε διέπον καθεστώς, τὸ ὁποῖον δὲν ἀνεγνώριζεν, ὡς κανονικὴν τὴν ἐκλογὴν τοῦ Μελετίου, ὅτε ἀδόξως οὗτος θ' ἀπεμακρύνετο τοῦ Θρόνου, ἐὰν δὲ πάλιν τελικῶς ἐξήρχετο νικήτρια ἡ Τουρκία, Μελέτιος ὁ Δ'. δι' εὐνοήτους λόγους, ἀναγκαστικῶς θ' ἀπῆρχετο τοῦ Φαναρίου ὅπως πράγματι τὸ ἐγκατέλειψε 13 ἡμέρας πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συνθήκης τῆς Λωζάννης. Ἐὰν ἡ περιπέτεια τῆς ἐκλογῆς τοῦ Μελετίου ἐξησφάλισεν εἰς ὠρισμένην παράταξιν ὠφέλη ἀντιθέτως εἰς τὸ εὐπαθὲς Οἴκ. Πατριαρχεῖον δὲν προσεπόρισεν εἰ μὴ ὀδυνηρὰς ζημίας.

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορικὴ, ἡ μαθηματικὴ ἀλήθεια.

ΑΥΡ. Α. ΣΠΙΘΑΡΗΣ» 1

1. Ἐκ τοῦ «Προσφυγικοῦ Κόσμου» 14 Σεπτ. 1947.

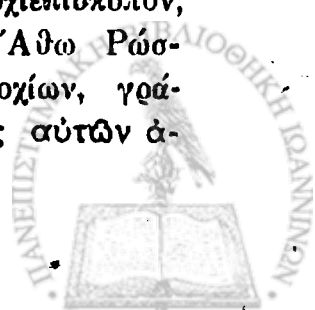

Οὐ μόνον δὲ εἰς ταῦτα ὁ ἀναπολόγητος ἀνὴρ «ἀκὴν ἐγένετο σιωπῆ», ἀλλὰ δὲν ἀπήντησε καὶ εἰς ἕτερον διακεκριμένον λογογράφον καὶ δημοσιολόγον, τὸν πρ. βουλευτὴν φίλον κ. Χρ. Βασιλακάκη, ἐκθέσαντα λίαν φιλοφρόνως, χάριν τῆς ἱστορίας ταύτης, τὸ ἱστορικὸν τοῦ μετασχηματισμοῦ τοῦ ὑποψηφίου Πατριάρχου ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ὁ Μελέτιος Μεταξάκης καὶ τὸ ράσο». («Προσφυγ. Κόσμος» 24 Ὀκτωβρ. 1947). Εἶναι δὲ κατὰ τοσοῦτον ἀξιόπιστος ὁ κ. Βασιλακάκης, διότι αὐτὸς ἔπεισε τοῦτον ν' ἀλλάξῃ τὸ ράσον πρὸς τὰ φράγκικα (ὅπως καὶ οἱ συνοδοὶ του, τρεῖς ἔγκριτοι κληρικοί, ὧν οἱ δύο μὲν ἀπέθανον ὡς ἐπίσκοποι, ὁ δὲ τρίτος ζῆ εἰσέτι ἀρράσωτος). Φωτογραφίαν τῶν πρωτοπόρων τούτων γυμνοσοφιστῶν ἐδημοσίευσεν ἡ «Ἐσπερία» τοῦ 1919, καὶ τὸ ἡμερήσιον «Σκριπ» τὸν «ἀρράσωτον Πατριάρχην».

Ὁ ἔγκριτός μου δὲν ἐννοεῖ κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συγχρονισθῇ.

Ὅλος ὁ κόσμος μετεβλήθη, καὶ αὐτὰ τὰ παλαιὰ κόμματα συνεφιλώθησαν καὶ συνεργάζονται ἀρμονικώτατα. Καὶ μοι ἐπιτίθεται δίκην ἀγοραίου καὶ μὲ ἀποκαλεῖ ἀντιβενιζελικὸν καὶ «ἀντιπροσφυγικόν». Ποῖον; ἐμέ, τὸν πρόσφυγα μητροπολίτην! Ἐμέ, ὅστις χάριν τῆς ἰδεολογίας μου προυτίμησα τὴν εἰφυγίαν καὶ τὰς τραγικὰς αὐτῆς, ὡς οἱ πάντες γνωρίζουσι περιπετείας. Καὶ διατὶ εἶμαι «ἀντιπροσφυγικός;» διατὶ ὑπεστήριξα νὰ μὴ ἀπαλλοτριωθῶσι τὰ μετόχια τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀλλὰ νὰ ἐγκατασταθῶσιν οἱ πάσης ὑποστηρίξεως ἄξιοι πρόσφυγες, ἀντὶ ἐλαχίστου ἐνοικίου ἢ καὶ δωρεάν, διὰ νὰ μὴ στερηθῇ ὁ ἱερός ἐκεῖνος τόπος τῶν τίτλων τῆς περιουσίας. Ἴδου ἐπὶ λέξεν: «Καὶ συνεζητεῖτο ἡ πρότασίς μου (ἐν τῇ Δισενιανσίᾳ) συνάξει τοῦ Ἁγίου Ὄρους) νὰ γίνῃ προσωρινὴ ἐγκατάστασις προσφύγων ἔστω καὶ δωρεάν, μέχρις οὗ ἀποκατασταθῶσιν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰς μεγάλας καλλιεργείας καὶ τὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγκαταλειφθέντα κτήματα («Προσφ. Κόσμος 23 Νοεμβρ. 1947). Οὐ μόνον δὲν ἀντεστάθην, ἀλλ' ἐπρότεινα καὶ τὴν δωρεάν τῶν προσφύγων ἐγκατάστασιν». Ἀλλὰ δὲν ἠθέλησα νὰ προδώσω καὶ τὸν ἱερὸν τόπον τὴν πνευματικὴν μου πατρίδα. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἐξηγοῦμαι πλατύτερον...

Κατ' ἀρχάς, τὸ Κράτος καίτοι πιεζόμενον ὑπὸ τῆς ἀδριτοῦ ἀνάγκης τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων, οὔτε κατὰ διάνοιαν εἶχε τὴν ἀπαλλοτριώσιν. Ὁ μακ. Ἀθ. Εὐταξίας καὶ πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἁγ. Ὄρους, ἀπαντῶν εἰς τὸν Καντερβουρίας ἀρχιεπίσκοπον, μεσολαβήσαντα παρὰ τῇ Ἑλλ. Κυβερνήσει ὑπὲρ τῶν ἐν Ἀθῶν Ρώσων μοναχῶν ὅπως ἀποφευχθῇ ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν μετοχίων, γράφει: «Ἐἶνε δὲ τόσον τερατώδης ὁ περὶ ἀναγκαστικῆς αὐτῶν ἀ-

παλλοτριώσεως Ισχυρισμός . . . » (Προσοχή εις τὸ "Ἅγιον" Ὁρος, Ἀθήναι 1926, σ. 104). Καὶ αὐτὸς, ὁ οὐχὶ φίλα φρονῶν εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας, ὡς εἶδομεν, Ἀλεξ. Παπαναστασίου, ὡς πρωθυπουργὸς γράφει: «Ὡς λύσις τοιαύτη τελειωτικὴ βεβαίως θὰ ἦτο ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν μετοχίων τούτων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὧν παρέχουσιν εἰς τὸ κράτος δικαιωμάτων αἱ τελευταῖαι συμβάσεις. Πλὴν ἡ Κυβέρνησις ἀποβλέπουσα εἰς τὸν ἰδιάζοντα τοῦ Ἁγίου Ὁρους χαρακτήρα καὶ εἰς τὴν ἐξύψωσιν αὐτοῦ δὲν ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ μέτρον ἀφαιροῦν τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ, τούναντίον ἐνέκρινε νὰ διακανονίσῃ οὕτως τὸ ζήτημα, ὥστε καὶ τὸ "Ἅγιον" Ὁρος οἰκονομικῶς νὰ ἐνισχυθῇ καὶ ταυτοχρόνως τὸ ζήτημα τῆς ἐγκαταστάσεως τῶν προσφύγων νὰ ἐπιλυθῇ» καὶ οὕτως ἀπεφασίσθη ἡ δεκαετής μίσθωσις τῶν ἐν Χαλκιδικῇ μετοχίων ἀντὶ 5.000.000 δρ. ἑτησίως (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 106—109 α'). Ἐπιστολὴ τοῦ πρωθυπουργοῦ Παπαναστασίου πρὸς τὸν ἀντιπρ. τοῦ Ἁγ. Ὁρους Ἰγνατίου Βατοπεδινόν. Ἐνταῦθα ὑπογράφεται ὡς ὑπουργὸς τῆς Γεωργίας καὶ ὁ ἀγαπητός μοι κ. Ἀν. Μπακάλασης, συνταξιῶτης μου ἐν τῇ Μεγ. τοῦ Γένους Σχολῇ, καὶ ὃν εἶχον ἐνημερώσει διὰ τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα, ἐλθὼν εἰς Ἀθήνας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. β) «Τὸ Β. Διάταγμα περὶ ἐξουσιοδοτήσεως τοῦ ὑπουργοῦ Γεωργίας νὰ ὑπογράψῃ δύο συμβάσεις μετὰ τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος Ἁγίου Ὁρους καὶ Ἱερᾶς μονῆς Βατοπεδίου περὶ.. ἐκμισθώσεως ὑπὸ τοῦ δημοσίου διαφόρων ἀγροκτημάτων». Εἰς τοὺς δύο τούτους πολιτικούς ἄνδρας τὸ Ἅγιον Ὁρος ὀφείλει αἰδῖον εὐγνωμοσύνην διότι κατενόησαν ὅποιαν ἀξίαν ἔχει ἡ ἔγγειος κτῆσις διὰ ἐξασφάλισιν αὐτοῦ. Ἀπορῶ πῶς δὲν ἐξηγέρθη τότε κατὰ τοῦ προσφυγικοῦ βουλευτοῦ τούτου καὶ ὑπουργοῦ ὁ κ. Ἰασονίδης, ὅστις δι' ὀλίγα μετόχια ἐβάρυνε τοὺς ὄμους τῶν προσφύγων διὰ 5.000.000 ἑτησίως καὶ ἐπιτίθεται κατ' ἐμοῦ ὅστις ἐπρότεινα καὶ δωρεάν ἐν ἀνάγκῃ νὰ παραχωρήσωμεν τὰ μετόχια; «Καὶ ἐπισελεῖ ὁ ἀρχιερεὺς—καθηγητῆς ἀφορισμοῦ καὶ τυμπανισμοῦ καὶ κατάρες ἐκ κανόνων κατὰ τῶν οὕτωσιν συλησάντων τὰ χῶματα τῶν μονῶν καὶ ἐμφανίζει ἑαυτὸν ἀμύντορα . . . » Μάλιστα, ἐργάζομαι παιδιόθεν πρὸς σωτηρίαν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, τῆς Ἱερᾶς ταύτης κιβωτοῦ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους ἔγραψα περὶ τὰς δύο δεκάδας συγγραφῶν ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ εἰργάσθην καὶ ἐμόχθησα ἔτι πλέον ἀναμιχθεὶς εἰς τὸν δημόσιον βίον. Διότι φρονῶ, ὅτι τὸ μόνον στήριγμα τῆς ἐκκλησίας, ὅπερ ἐσώθη ἐκ τοῦ κατακλισμοῦ τῶν νέων ἰδεῶν καὶ τάσεων, εἶναι τὸ Ἅγιον Ὁρος. Δὲν ἐδαπάνων, ὡς δεικνύουσιν οἱ προϋπολογισμοὶ τόσα δι' ἑαυτὰς αἱ μοναὶ ὅσα διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τοὺς ἐνδεεῖς χριστιανούς καὶ

ὑπὲρ τῶν σχολείων. Λοιπὸν δι' αὐτὸ ἀπαλλοτριώσατε τὰ μετόχια: Ἐγὼ ἔως ζῶ καὶ ἀναπνέω θὰ ἀγωνίζωμαι πρὸς σωτηρίαν τοιούτου σεμνώματος τῆς Ὁρθοδοξίας, διότι τοιαύτην παράδοσιν ἔχομεν οἱ Ἀγιορεῖται, νὰ διατηρήσωμεν ἀλώβητα τὰς προνομίαις, περὶ ὧν γράφει ὁ φίλος κ. Δ. Πετρακᾶκος, καθηγητὴς τοῦ ἐκκλησι. δικαίου, εἴπερ τις καὶ ἄλλος ἐγκύψας εἰς τὰ τοῦ μοναχισμοῦ καὶ δὴ τοῦ Ἀγιορειτικοῦ. «Αἱ ἐξ ἐπιταγῆς τῶν εὐσεβῶν ἡμῶν βασιλέων προνομίαι ὀπόσης ἐθνικῆς σκοπιμότητος καὶ ἀποδεδειγμένης ὠφελείας κατεδείχθησαν φορεῖς; Ἄν τὸ Ὄρος δὲν ὑπῆρχεν ἐπὶ ὅλους τοὺς αἰῶνας αὐτοδέσποτον, τί τάχα θὰ παρέμενεν αὐτῷ, πέραν ἴσως μιᾶς ἐδαφικῆς κτήσεως, (καὶ αὐτὴ τῶρα ἀπέπτη, φεῦ!) ἵνα τὸ ἐκκληροδότει εἰς τοὺς μεταγενεστέρους; Διὰ τοὺς Ἀγιορεῖτας, τοὺς ἀληθεῖς τούτους τοῦ χριστιανισμοῦ φιλοσόφους καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ φρουρούς, ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ χαράσσει τὴν ζωηροτέραν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς ἔκφρασιν τιμῆς. Ὅστις παρ' ἡμῖν θὰ ἐγραφέ ποτε ὑπὲρ τῶν μοναχῶν θὰ παρεποίει τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ἂν ἠρνεῖτο εἰς τοῦ Ἄθω τοὺς ἀσκητὰς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἐξαιρετικὴν τὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ καθόλου ἠθικοῦ, θρησκευτικοῦ καὶ ἐθνικοῦ βίου τοῦ ἑλλ. λαοῦ, ἐπ' αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀνατ. Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας» (Τὸ μοναχικὸν πολίτευμα τοῦ Ἁγίου Ὄρους Ἄθω, Ἀθῆναι 1925, σ. VII). Ἐν τοῖς πρώτοις τοῦ αὐτοδεσποτοῦ ἐνταῦθα εἶναι ἡ ἱερὰ κτῆσις. Πότε διελύθησαν οἱ Δελφοί; ὅτε διηρπάγη αὕτη. Οὕτω διαλύονται καὶ αἱ μοναὶ μὴ ὑπαρχόντων μοναχῶν. Ἐπὶ ἐν ἔτος τώρα, μοὶ γράφουσιν, εἰς μόνος ἐκοινοβίασεν ἐν Λαύρα, οὐδεὶς εἰς τὰς λοιπὰς μονὰς! Τί νὰ φάγουν; Τὰ 300 μοναστήρια οὕτω διελύθησαν ἐπὶ λατινοκρατίας καὶ ὑπελείφθησαν τὰ εἴκοσι μόνον.

Αἱ μοναὶ ὡς ἐλέγχθη ἀνθίσταντο εἰς τὴν ἀπαλλοτριώσιν μέχρι τοῦ 1929, ὅτε δυστυχῶς ἐπεβλήθη ὡς ἀντιπρόσωπος αὐτῶν ἐν Ἀθήναις ὁ μακ. Ι. Ἡλιάκης—καὶ αὐτὸς εἶναι κυρίως ὁ πρωτουργὸς τῆς ἀπαλλοτριώσεως—ἀλλὰ δὲν ἐβράδυναν αἱ μοναὶ νὰ ἀντιληφθῶσι τὴν παρανομίαν ἣν ἔπραττον βιασθεῖσαι, δι' οὗς λόγους ἄλλοτε θὰ ἀναπτύξω, νὰ προχωρήσωσιν, διὸ καὶ ἠθίλησαν ν' ἀνακαλέσωσι τὰς ὑπογραφάς, καὶ ἀναφέρωμαι εἰς τὴν «Εἰσηγητικὴν ἐκθεσιν τῆς Κοινοβουλευτικῆς Ἐπιτροπῆς», ὅτε εἰσῆχθη πρὸς ψήφισιν ὁ νόμος.

«Διὰ τοῦτο ἡ ἱερὰ Κοινότης διεμαρτύρητο κατ' αὐτῆς ταύτης τῆς ἀπαλλοτριώσεως, καταγγείλασα ταύτην ὡς ἄκρον καὶ ἀντίθετον πρὸς τὸν καταστατικὸν χάρτην τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐξ ἄλλου τὸ Κράτος ἐπάλαιε μεταξύ δύο καθηκόντων ἐξ ἴσου λεπτῶν, τοῦ καθήκοντος τῆς γεωργ. ἀποκαταστάσεως πένητος γεωργικοῦ

πληθυσμοῦ... καὶ τοῦ καθήκοντός τῆς παροχῆς τῶν μέσων τῆς ὑποστάσεως τοῦ τηλαυγοῦς φάρου θρησκευτικοῦ, ὅστις διὰ μέσου τῶν αἰώνων διεδραμάτισε τὸν γνωστὸν τοῖς πᾶσι θρησκευτικόν, ἐθνικόν, ἀλλὰ καὶ ἐκπολιτιστικόν ρόλον»¹ (I. Ἡλιάκη, Προσοχὴ εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἀθήναι 1933, σ. 25). Ἐνταῦθα ἐπιφέρονται καὶ τὰ ἐξῆς: «Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ζητοῦμεν σήμερον εἶναι νὰ παρασχεθῇ βεβαίως, ὅτι εἰ πρόσφυγες θὰ χρεωθεῖν μετὴν τιμῆν. τὴν ὁποίαν ὀρίζει ὁ ἀγροτικὸς νόμος καὶ ὄχι μετὴν τιμῆν τῆς ὁποίαν θὰ πληρώσῃ ἴσως τὸ Κράτος» (σ. 27). Ἡ φωνὴ τοῦ Βενιζέλου δὲν εἶναι τώρα ἰσχυρά, ὅπως ἄλλοτε, καὶ κατεπνίγεται ἐκ τῶν φωνασιῶν τῶν προσφυγοπατέρων, καὶ οὕτως ἐψηφίσθη ὁ νόμος 5377 τὴν 8 Ἀπριλίου 1932 καὶ τὸ ἐκτελεστικὸν διάταγμα ἐδημοσιεύθη τὴν 10 Ἀπριλίου 1933 (ἢ ἐπὶ ἓν ἔτος ἀναβολὴ μαρτυρεῖ, ὅτι οἱ Ἅγιοσεῖται δὲν ὑπεχώρησαν εὐκόλως).

Αὕτη εἶναι ἡ ἱστορία, ἣτις ἀποδεικνύει ὅτι δὲν διεμαρτυρήθη ἐγὼ μόνος διὰ τὴν ἐπιβληθεῖσαν ἀπαλλοτριώσιν, ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ Ἅγιον Ὄρος, ὅτε κατενόησε τὰ ἀποτελέσματα. Καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθη πόσον εἶχον δίκαιον εἰς τὴν προταθεῖσαν λύσιν, ἣν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀποδέξηται καὶ ἡ μεγαλόνοια ἐνὸς Βενιζέλου, ὡς σημειοῦμαι ἐν τῇ ἐπομένῃ σελίδι τοῦ αὐτοῦ φύλλου: «Ὁ μακαρίτης Βενιζέλος, ὅταν ἦλθεν εἰς Ἅγιον Ὄρος καὶ συνεζήτησε τὸ ζήτημα τοῦτο μετὰ τῆς Ἱ. Κοινότητος ἀνεγνώρισε τὴν ὀρθότητα τῆς προτάσεως αὐτῆς προσθέσας καὶ τὸ ἐξῆς: «Δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθῶσι τὰ μετόχια, διότι δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον θὰ ἀνήκῃ ἡ Μακεδονία εἰς τὸ μέλλον. Ὁ τόπος πρέπει νὰ ἔχῃ τοὺς τίτλους τῶν μετοχιῶν καὶ ἄς ἐγκατασταθεῖν ὑπὸ ἐλάχιστον ἐνοίκιον οἱ πρόσφυγες» εἰσήγαγε δὲ τὸ ζήτημα εἰς τὴν Βουλὴν, ἀλλ' οἱ πρόσφυγες βουλευταὶ ἐπέμενον κατὰ χυριότητα νὰ ἐγκατασταθοῦν. Ἐδῶ δὲ ὁ κ. Ἰασονίδης εἰς δριμύτατον ὕψος γράφει: «Καὶ τώρα ἔρχομαι νὰ καταγγείλω ἐνώπιον τοῦ δικαστηρίου τοῦ Θεοῦ, ἐνώπιον τῆς Ἱστορίας καὶ ἐνώπιον τοῦ Πανεπιστημίου τὸν κατακρεουργήσαντα καὶ πάλιν τὴν ἀλήθειαν εἰς βάρος ἄλλου Κρητός, πολιτικοῦ τὴν φεραν ταύτην ἀνδρός, τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου, εἰς τὸ στόμα τοῦ ὁποίου ἔθεσε μίαν φράσιν, ἣτις ἀποτελεῖ βλασφημίαν, συκοφαντίαν, τυμβωρυχίαν—ὦ! συγχωρήσατέ μοι ἀγιώτατοι πα-

1. Ἄλλ' οὕτως ἤρχισε νὰ σκέπτηται ἡ ἐλλ. κυβέρνησις «ἐπὶ τὴν πίεσιν τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν καὶ τῶν ἐνδιαφερομένων κυβερνήσεων» (σ. 9) καὶ τῇ ἀνευδότη ἐπιμονῇ τοῦ ἀειμνήστου Βενιζέλου, ὅστις εἰς ἐπὶ λόγον πάντων εἶπεν εἰς τὸ Βατοπεδ. Συνοδικόν «θὰ ὑπερμαχήσω ἀγρίως τῶν συμφερόντων τοῦ Ἁγ. Ὄρους».

ιέρες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος— πραγματικὴν— θὰ ἐκότο-
μίσω τὴν λέξιν—Ψευδολογίαν». Εὐγε, εὐσεβέστατε! Καὶ
ἐπαναλαμβάνει ὁ ἀνὴρ: «Ψεῦδος! Διότι ἐγὼ τότε μετὰ πολλῶν
βουλευτῶν συνώδευσα τὸν Ἑλ. Βενιζέλον. Παρέστην καθ' ὅλην
τὴν μακρὰν προσφώνησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς χωματολογίας ἐκ
μέρους τοῦ συγγραφέως εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς μονῆς Βατοπε-
δίου καὶ βεβαιῶ, ὅτι οὐδέποτε, οὐδέποτε ὁ Ἐλευθ. Βενιζέ-
λος εἶπεν, ὅτι «δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθοῦν τὰ μετόχια». Θὰ ἀπο-
δείξω ἐνταῦθα, ὅτι αἱ βαρεῖαι αὐταὶ φράσεις, ἡ «πραγματικὴ ψευ-
δολογία» καὶ τὸ «ψεῦδος» δὲν ἀρμόζουσιν εἰς ἐμέ, καὶ λυποῦμαι
πολύ, διότι πατὴρ τοῦ ἔθνους ἔπαθε τοιοῦτον ὀλίσιθμα. «Κρεῖσσον
ἀπὸ ὕψους πεσεῖν, ἢ ἀπὸ γλώττης», ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι.

Λέγει, ὅτι ὁ λόγος μου πρὸς τὸν Βενιζέλον ἦτο «ἀνάπτυξις τῆς
χωματολογίας». Οὗτος ἐδημοσιεύθη ἀμέσως εἰς φυλλάδιον ὑπὸ τὸν
τίτλον: «**Ο κ. Βενιζέλος ἐν Ἐθῶ. Ὁ ἐκφωνηθεὶς ἱστορικὸς λόγος καὶ
αἱ ἐπίσημοι δηλώσεις. Τὰ σχόλια τοῦ τύπου.**» Θεσ/νίκη 1930. Προκα-
λῶ τὸν ἄνδρα νὰ μοὶ ὑποδείξῃ ποῦ ἐγὼ ἀναφέρω περὶ «χωματολο-
γίας» ἢ περὶ μετοχίων; Ὀνομάζει «χωματολογίαν» τὸν ὑπὲρ τῆς
ἐγγείου κτήσεως ἀγῶνα καὶ ἐλησμόνησε τὸν νόμον τοῦ Σόλωνος, ὅ-
στις εἰς τὸν ἀκτῆμονα δὲν ἀνεγνώριζε πολιτικὰ δικαιώματα, διότι ὁ
τοιοῦτος δὲν ἔχει πατρίδα, διότι αἶρει τὸ βαλάντιόν του καὶ φεύγει ὁ-
πότε θέλει. Δὲν ἔδοξίμασε τὰ δεινὰ τῆς Κατοχῆς καὶ τὴν ἀξίαν ὅπου
ἔχει ἡ γῆ, ἡ μήτηρ γῆ, ἣν ἐθεοποίησαν οἱ ἀρχαῖοι, διότι πῆρε οὗτος
τὴν βαλίτσα καὶ ὄχετο ἀπιῶν, ἵνα φοιτήσῃ εἰς Ὁξφόρδην, διὰ νὰ μᾶς
σερβίρῃ τώρα τὴν ὄψιμον φιλολογίαν του. Ὁ λόγος μου ἐκεῖνος νο-
μίζω, ὅτι ἦτο ἄξιος τῆς ἡμέρας ἐκείνης διὰ τοῦτο καὶ εὐμενῶς ἐσχο-
λιάσθη ὑπὸ τε τοῦ ἡμεδαποῦ καὶ ἀλλοδαποῦ τύπου. Δι' ὃ καὶ αὐτὸς
ὁ Βενιζέλος ἐνθουσιασθεὶς ἠγέρθη εἰπὼν ἐπὶ λέξει: «**Ὁ λόγος σας ἦ-
το ὠρκίος καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐγράφη εἰς τὸ τρῆπέξι καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐ-
γράφη εἰς τὸ σαμάρι**» καὶ ἀπῆντησε δεόντως. 1 «Ἡ κακοκαιρία, ἔ-
γραφεν ἀνταποκριτῆς τῆς «Πρωΐας», τὴν ὁποίαν ἀπηυχήθησαν ἀ-
σφαλῶς εἰς τὰς προσευχὰς των οἱ Λαυριῶται μοναχοί, χωρὶς νὰ
εἰσακουσθοῦν, τοὺς ἐστέρησε τῆς τιμῆς ποῦ ἐπερίμεναν, ἀλλὰ

1. Ἐνθ. ἀνωτ. σ. 24 ἔ. Εἶχεν ὀρισθῆ ὅτι, ὁ Βενιζέλος θὰ ἦρχετο εἰς
Λαύραν, δι' ὃ καὶ ἡ Διοσκουρεύς ἀνέθεσεν εἰς τὸν γράφοντα νὰ ἐκφωνήσῃ
τὸν λόγον. Ἀλλὰ δυστυχῶς ὁ καιρὸς ἀποτόμως μετεβλήθη καὶ τὰ κύματα
ἵψοθοντο εἰς τὴν βραχώδη παραλίαν τῆς μονῆς. Μόλις εἶχον ἀρχίσαι νὰ
συντάξω τὸν λόγον λαμβάνομεν τηλεφώνημα, ὅτι θὰ ἀπεβιβάζετο εἰς τὸ
Βατοπέδιον, 9—10 ὥρας μακρὰν τῆς Λαύρας, δι' ὃ καὶ ἐσυνεχίσθη ὁ λόγος
εἰς τὸ σαμάρι. ἕως φθάσωμεν μετὰ ἐπώδυνον πορείαν.

τὴν διεξεδίκησαν καὶ τὴν ἀνέλαβον ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ Βατοπεδίου... χάρις εἰς τὴν ρητορικότητα τοῦ προηγουμένου Εὐλογίου, ὁ ὁποῖος προσεφώνησε τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ὡσὰν νὰ τὸν ὑπεδέχετο εἰς τὴν Ἁγίαν Λαύραν. Ὁ λόγος οὗτος ἦτο ἴσως ὁ καλλίτερον διηνηθισμένος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους βυζαντινοειδεῖς τῶν ἀγίων πατέρων» (καὶ λέγει ὅτι δὲν ἀπήντησεν εἰς αὐτούς)... Καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς ἀπήντησεν εἰς αὐτὸν τὸν λόγον, ὅπως γνωρίζετε ἀπὸ τὰ τηλεγραφήματά μου» Ἄλλὰ τί ἐζητήσαμεν ἀπὸ αὐτόν, ἀφοῦ περὶ μετοχίων δὲν ἐγένετο λόγος; Μᾶς τὸ λέγει ὁ αὐτὸς ἀνταποκριτὴς Ν. Γιοκαρίνης: «Καὶ μὲ τόσῃν ἀνάμικτον εὐφράδειαν ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν πρωθυπουργὸν θετικὰ ἀνταλλάγματα: Νὰ ἀνασυσταθῇ ἡ Ἀθωνιάς Ἀκαδημία διὰ τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν. Νὰ συσσωματωθῇ εἰς Σχολὴν Καλῶν Τεχνῶν ἡ ἐγκατεσπαρμένη διάθεσις καὶ ἐπίδοσις τῶν μοναχῶν εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν ξυλογλυπτικὴν καὶ τὴν χειροτεχνίαν. Νὰ ἰδρυθῇ τυπογραφεῖον διὰ νὰ τυπῶνται αἱ μελέται τῶν χειρογράφων καὶ ἄλλα πολὺτιμα» (αὐτ. σ. 8—11). Καὶ ὅλα ταῦτα ἀμερίστῳ συνδρομῇ τῆς Κυβερνήσεως συνετελέσθησαν, ἐμοῦ ἀναλαβόντος τὸ ἐπιὸν ἔτος τὴν πρωτεπιστάσιαν ἤτοι τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρώτου τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὡς πάντες γνωρίζουσιν. Τί λοιπὸν γράφει ὁ φιλολογῶν βουλευτὴς περὶ «χωματολογίας»; Φαίνεται ὅτι ἡ μνήμη τοῦ δὲν τὸν συντρέχει. Βεβαίωτα ἐγένετο λόγος καὶ πολὺς περὶ μετοχίων καὶ περὶ ἐνὸς ἄλλου ζητήματος, περὶ τῆς μὴ κατασκευῆς τῆς μελετωμένης δημοσίας ὁδοῦ αὐτοκινήτων ἀπὸ Ἱερισοῦ μέχρι Καρυῶν. Καὶ τότε ἀκούσας ἐκπληκτος ὁ Βενιζέλος ἀπήντησε: «Δόξα σοι ὁ Θεός, διότι εἶδον μίαν ἐπαρχίαν, ὅπου οἱ κάτοικοι δὲν θελοῦσιν ὁδοῦς!» Ἄλλ' αὐτὴ ἡ συζήτησις δὲν ἠδύνατο νὰ γείνη δημοσίᾳ εἰς τὸ Συνοδικὸν τοῦ Βατοπεδίου, ὡς ἐσφαλμένως γράφει, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ περὶ τοὺς 500 ἐπισκέπτας, καὶ ὅπου πράγματι ἦτο καὶ ὁ ἐπικριτὴς μου παρών. Ἄλλ' οὐδεμιᾶς μετέσχε καὶ ἐκεῖ συζητήσεως, διότι ὁ Βενιζέλος εἶχε πάντοτε πλησίον τοῦ τὸν ἰδιαιτερόν του, τὸν μακ. Ἀχιλλέα Παπαδάτον βουλευτὴν Θράκης. Ὁ κ. Ἰασονίδης εἶχε ἀναλάβει ἐν Βατοπεδίῳ ἄλλα καθήκοντα, μεταξὺ δὲ αὐτῶν μετὰ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς μονῆς Βατοπεδίου Ἀδριανοῦ ἐκανόνιζον τὰς θέσεις τῶν συνδαιτημόνων καὶ κατώρθωσαν μετὰ τοῦ ἀντιπολιτευομένου μου ἐκείνου Βατοπεδινοῦ (νὰ γείνη καὶ αὐτὸς ἔκτοτε ἀντιπολιτευόμενός μου) καὶ δὲν μοὶ παρεχώρησαν θέσιν εἰς τὴν πρώτην τράπεζαν μετὰ τοῦ Βενιζέλου, ἀλλὰ μὲ ἀφῆκαν νὰ καθίσω εἰς τὴν δευτέραν ἢ τρίτην τράπεζαν (ἀφοῦ ἐγερωθῶσιν οἱ πρῶτοι). Ἄλλὰ τὸ σχέδιόν των δὲν ἐπέτυχεν, τὸ ἀνέτρεψαν οἱ δημοσιογράφοι καὶ οὕτως συνέφαγον καὶ

ἐγὼ μετὰ τοῦ Βενιζέλου, διὰ τὸ γελάσω καὶ ἐγὼ μετὰ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἀστείαν πρόποσιν τοῦ Λαυριώτου ἀντιπροσώπου τῆς Ἱ. Κοινοῦτος Κρητὸς· διότι καθ' ὃν χρόνον μόλις συνεκρατούμεθα μὲ τὸν Διοικητὴν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ὅστις ὑψώσας τὸ ποτήριον εἶπε τὸ περίφημον: «Προπίνω εἰς ὑγείαν τοῦ ποτηρίου!» Ἀναστὰς ἐκεῖνος εἶπε εἰς γνησίαν κρητικὴν μαντινάδαν: «Καὶ πάλιν, κ. Πρόεδρε, χίλια κάλως ὠρίσατε, χίλια τσέ δυὸ χιλιάδες, μὲ ἄνθη μὲ τὰ λούλουδα τσέ μὲ ταῖς πρασινάδες» 1.—ἦτο ὁ ἐπίλογος τῆς προσφωνήσεως ἐπὶ τῆς προκυμαίας.— Μετὰ τὸ γεῦμα ἀπεσύρετο σύμπασα ἡ Ἱ. Κοινοῦτος εἰς μυστικὴν συνεδρίαν μετὰ τοῦ Βενιζέλου μόνου. Καὶ ἡ συνεδρία ἐγένετο μακρὰν τοῦ Συνοδικοῦ, εἰς τὸ λεγόμενον «ἀρχοντάρικιον» ὅπου δὲν συμμετέσχε ὁ κ. Ἰασονίδης· αὐτὸς τότε ἐξετέλει ἄλλα καθήκοντα, εἶχε ἀναλάβει τὸ ἔργον τῆς διανομῆς τῆς μοναστηριακῆς «εὐλογίας», ἦτοι τῶν δώρων εἰς τοὺς συνοδεύοντας τὸν πρωθυπουργὸν βουλευτὰς καὶ τοὺς δημοσιογράφους καὶ γραμματεῖς. Ἐπικαλοῦμαι τὴν μάρτυριαν τοῦ ἐπιζῶντος ἀξιότιμου βουλευτοῦ Ἐβρου κ. Μανουηλίδη.

Ἦσαν πολὺτιμα βυζαντινὰ καλλιτεχνήματα πάσης φύσεως καὶ τέχνης, ἅτινα εἶχον ἐγκαίρως παραγγελθῆ εἰς τὰς Ἀκαδημίας τῆς Ρωσσίας καὶ τὰ ἐργαστᾶσια τῶν Παρισίων διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Κωνσταντίνου, ὅπως καὶ ὅλα τὰ ἐπιτραπέζια σκεύη, ἅπερ ἔφερον τὸ βασιλ. ἔμβλημα καὶ ὁ βυζαντινὸς τύπος ὁ ἐπιστρωθεὶς ἀπὸ τῆς προκυμαίας μέχρι τοῦ ναοῦ 200—300 μέτρων.

Ἐπομένως ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο παρὼν πῶς τολμᾷ καὶ ἀμφισβητεῖ τὰ λεγόμενα καὶ μὲ ὑβρίζει; Τὸ ἀναφερόμενον βιβλιάριον ἐδημοσιεύθη δαπάναις τοῦ Ἱεροῦ τόπου ἀμέσως, μόλις ἔφυγεν ὁ Βενιζέλος καὶ ἀνέλαβον ἐγὼ τὴν ἀρχήν.

Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατόν ὁ ὑπογραφόμενος ἐκεῖ «Πρωτεπιστάτης τοῦ Ἁγίου Ὄρους» νὰ ψεύδωμαι, γράφων εἰς τὸν Πρόλογόν τὰ ἑξῆς: «Ἦτο ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη νὰ ἐπικοινωνήσῃ ὁ ἱερός ἡμῶν τόπος μετὰ τοῦ κ. Βενιζέλου, ὅστις νῦν διέπει τὰς τύχας τοῦ ἔθνους, καὶ εὐτυχῶς μετὰ τῆς ἑλλην. Κυβερνήσεως, διότι συνώδευον αὐτὸν τὸ ἡμῖς τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὁ ἀντιπρόεδρος τῆς Βουλῆς, γραμματεῖς ὑπουργείων, βουλευταὶ καὶ δεκάς δημοσιογράφων ὡς καὶ ἄλλων ἐπισημοτήτων (καὶ ξένων, ἐν οἷς καὶ ὁ Μόργεντάου). Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀπὸ τῆς ἑλλην. κατοχῆς διέρχεται περιόδον μεταβατικὴν καὶ ἀνασυντάξεως, ἥτις ἐξεδηλώθη διὰ τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ Καταστατικοῦ Χάρτου....

1. Ἦτο ἄνωξις, ὁ Ἅγιος Γεώργιος, ἡ ἔποχή ἐκείνη.

Ἐντεῦθεν ἐδημιουργήθησαν ζητήματα οὐ μόνον ἐσωτερικῆς, ἀλλὰ καὶ ἐξωτερικῆς φύσεως. Ἐξ ἄλλου ἐν ταῖς σπουδαιότεραις διατάξεσιν ὁ Χάρτης μένει ἀνεφάρμοστος, οὐπω λυθέντος τοῦ οἰκονομικοῦ ζητήματος. Τὸ σπουδαιότερον ἀπὸ ἐπταετίας ἀρξάμενον μένει εἰσέτι ἄλυτον τὸ Μετοχιακὸν ζήτημα (ἐπαναλαμβάνω, ταῦτα δὲν εἶναι μέρος τοῦ λόγου, ὃν ἐξεφώνησα πρὸς τὸν Βενιζέλον, ἀλλ' ἐγράφησαν μετὰ ἓνα μῆνα καὶ πλέον, ὅτε ἐπρόκειτο νὰ ἐκδοθῆ), ὅπερ στοιχίζει αὐτὴν τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, διότι ἀπαλλοτριωθέντων τῶν μετοχίων διὰ τῆς ρευστοποιήσεως τῆς περιουσίας τῶν Μονῶν, φαινομενικῶς ἢ καὶ προσκαίρως ἐξασφαλίζονται αὐταί, κατ' οὐσίαν ὅμως τὸ τοιοῦτον θὰ ἐσήμαινε τὴν διάλυσιν αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο ἀνθιστάμεθα πρωτοστατούσης τῆς ἱερᾶς Μετανοίας μου κατὰ τῆς τοιαύτης λύσεως (πολλοὶ μοναὶ ἐν τῷ μετὰ εἶχον παλινωδήσει καὶ ἐπέμενον εἰς τὴν τεθεῖσαν ὑπ' ἐμοῦ βάσιν).¹ Εὐτυχῶς ἡ προσωπικὴ ἐπέμβασις τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως μᾶς ἀπαλλάσσει, ὡς φαίνεται, τοῦ κινδύνου τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν μετοχίων τιθεμένων εἰς διηνεκῆ μίσθωσιν χάριν τῶν προσφύγων εἰς περίοδον 99 ἐτῶν». (αὐτ. σ. 5—6).

Λοιπὸν ἰδοὺ ἡ ἀλήθεια τῶν γραφομένων μοι ἐν τῷ «Πρ. Κόσμῳ» ἐπιβεβαιουμένη καὶ ἐκ τῶν ἐπισήμων ἀνακοινώσεων τοῦ Πρωτεπίστατου τοῦ Ἁγίου Ὄρους. Ἐννοεῖται ὅτι ταῦτα μόνον ἦσαν ἀνακοινώσιμα (ἅπερ οὐδεὶς τὰ διέψευσε τότε, οὔτε ἡ Ἱερὰ Κοινότης οὔτε καὶ ἡ Κυβέρνησις· τὸ βιβλιάριον ἐκυκλοφόρησε εὐρύτατα). Ἐγὼ τώρα ἐκ τῶν ἀπορρήτων ἀνεκοίνωσα καὶ τι πλέον δηλ. καὶ τὸν λόγον, δι' ὃν δὲν ἠθέλεν ὁ Βενιζέλος τὴν ἀπαλλοτριώσιν, καὶ τὸν ὅποιον ὡς ἐγκλημα καθοσιώσεως ἐπαναλαμβάνει ὁ δεινὸς κατήγορος : «Δὲν θέλω νὰ ἀποξενωθοῦν τὰ μετόχια, διότι δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον θὰ ἀνήκει ἡ Μακεδονία εἰς τὸ μέλλον». Δὲν ἠθέλησα νὰ τὸ δημοσιεύσω τότε, καίτοι, ἐπὶ μάρτυρι τὸν Κύριον, μετεδόθη ἀμέσως εἰς τὰς μονὰς καὶ διεδόθη εἰς ὅλον τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἦδη ἐξεταστὸν ἠδύνατο νὰ εἴπη τοιοῦτόν τι πολιτικὸς ἀνὴρ ἕλλην ὡς ὁ Βενιζέλος; Εἶχε διδόμενα νὰ φοβῆται περὶ τῶν κινδύνων τῆς Μακεδονίας; Δὲν ἐπιθυμῶ ν' ἀνατρέξω εἰς τὸ ἀπώτερον παρελθόν, ὑπενθυμίζω μόνον τὸ 1912, ὅτε ἀπὸ τριῶν ἐσώθη ἡ Θεσσαλονικὴ ἀπὸ τῆς βουλγαρικῆς βουλιμίας.

1. Τὸ Ἅγιον Ὄρος οὐδέποτε ἀπεδέξατο ἀδιαμαρτυρητῶς ἀπαλλοτριώσιν, ἧτις ἤρχισαν νὰ κυκλοφορῆ ἀπὸ τοῦ 1913 κ. ἕ. τέως οὐσα λέξεις ἐκεῖ ἄγνωστος καὶ τότε κατεκεραυνώθησαν, ὅσοι τὴν διανοήθησαν (βλ. Διαμαρτυρίας σθεναρᾶς τοῦ τε Ἁγ. Ὄρους καὶ τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ ΛΑ', 1918, σ. 382 ἐν. 390).

ας. Ἦμην ὄπλαρχηγὸς τοῦ σώματος τῶν Ἀγιορειτῶν καὶ ἀσθμαίνοντες κατωρθώσαμεν διανύσαντες νήστεις μαραθώνειον δρόμον διὰ νὰ προλάβωμεν νὰ εἰσέλθωμεν πρῶτοι εἰς τὴν πόλιν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου (ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ἁγίου Θεσσαλονίκης κ. Γενναδίου, ὅστις μὲ ἐξένισε εἰς τὴν ἱερὰν μητρόπολιν), ὅτε εἰσήρχετο ὁ στρατὸς μας ἢ ἐπιμέληται ἦτο εἰς τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας!

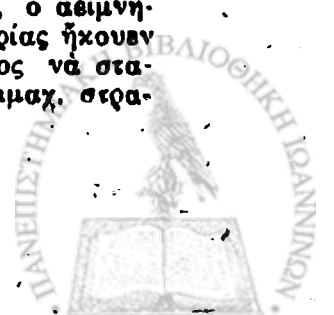
Διὰ νὰ σώσωμεν ἔπειτα τὴν Μακεδονίαν ἐκάμαμεν τὸν δεύτερον πόλεμον.

Ὅλοι γνωρίζομεν διατι ὁ μάρτυς Κωνσταντῖνος ἠρνεῖτο νὰ ἐξέλθῃ τῆς οὐδετερότητας κατὰ τὸν Εὐρ. πόλεμον, διότι σὺ μόνον οὐδὲν σχεδὸν μᾶς ἔδιδον—μᾶς ὑπέσχοντο μόνον τὴν Σμύρνην μετὰ τῆς περιοχῆς καὶ αὐτὴν οὐχὶ ἐπισήμως— ἀλλὰ καὶ μᾶς ἠνάγκαζον νὰ παραδώσωμεν τὴν Ἀνατολ. Μακεδονίαν καὶ Θράκην μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ Ρώσους ἀμέσως.

Ταῦτα πολλάκις τότε ἐγράφησαν, ἀλλὰ διημισηθητοῦντο ὑπὸ τοῦ ἀντιθέτου κόμματος. Ἦδη δυνάμεθα νὰ ἐπαναλαμβάνωμεν αὐτὰ μετὰ κύρους, διότι ἐδημοσιεύθησαν τὰ κρυπτογραφικὰ τηλεγραφήματα 1915—1918 τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσσίας, ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ μετεφράσθησαν ἑλληνιστὶ ἐκ τοῦ Ρωσικοῦ ὑπὸ Λουκᾶ Καστανάκη ἐν τῇ «Φωνῇ τοῦ Λαοῦ» (τόμ. Γ', 1933, σ. 41 ἔ.). Ὅπως ὁ ἀείμνηστος βασιλεὺς Γεώργιος προεῖδεν τὴν νίκην τῶν Συμμάχων κατὰ τὸν μήπω περατωθέντα δι' ἡμᾶς παγκόσμιον πόλεμον, οὕτω καὶ ὁ μεγαλεπήβολος Βενιζέλος κατὰ τὸν Εὐρωπαϊκόν, καὶ ἔσπευδε μὲ ταχύτητα δρομέως νὰ προλάβῃ τοὺς Σλαύους, ἵνα μὴ ἀπολειφθῇ ἡ Ἑλλάς, ὅπως καὶ κατὰ τὸν Βαλκ. πόλεμον, ὅτε ἠναγκάσθη ἀνευ ὄρων νὰ λάβῃ μέρος τὴν τελευταίαν στιγμὴν. Ὁ Δεμίντωφ, Ρώσος πρεσβευτὴς ἐν Ἀθήναις, τηλεγραφεῖ τὸ ἑξῆς ἀξιωματικῶς: «Ὁ κ Βενιζέλος κατὰ τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ (τῶν Ἐξωτερικῶν), πολὺ ἔσπευδεν ὡς πρὸς τὴν ἔξοδον μὴ ἔχων ἀκριβεῖς διαβεβηκίσεις καὶ ἐξωτερικὰς ἐγγυήσεις διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῆς χώρας οὔτε καὶ σταθερὰς ὑποσχέσεις ἀνταλλαγμάτων» 1. (αὐτ. σ. 43),

1. Ἐνταῦθα ὁ ὑπουργὸς ἔφερε πολλὰς ἀντιρρήσεις διὰ τὴν εἰς τὴν Ρωσίαν παραχώρησιν τῆς Κων(σταντινου)πόλεως μετὰ τῆς Θράκης (τὸ σύμφωνον τοῦτο εἶναι γνωστὸν ἐκ τῶν ἐφημερίδων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης). «*Ἐπέστησε τὴν προσοχὴν μου, λέγει ὁ Δεμίντωφ, εἰς τὰ πολλὰ τοῦ ἑλλην. πληθυσμοῦ Κ)πόλεως... δικαιώματά των... πρὸς αὐτοδιάθεσιν. Ἠθέλησε νὰ πληροφωρηθῇ ἐπὶ τέλους ἀπὸ ἐμέ, ἐὰν θὰ ἐπιτραπῇ εἰς τὰ ἑλλην. στρατεύματα.. νὰ ἐπέλθουν εἰς τὴν Κ)πολιν μαζὺ μὲ τοὺς συμμάχους*». (ἠρνήθη καὶ τοῦτο ἀκόμη) αὐτ. σ. 44.

Ἐπισημαίνεται ὅτι ὁ ὑπουργὸς τότε τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ὁ συμπατριώτης μου, ὁ ἀείμνηστος Χ. Ζωγράφος, ἐπὶ κυβερνήσεως Γούναρη, ὅστις μετὰ δυσφορίας ἔχουσαν ὅτι, ὡς πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ στρατοῦ εἰς Κων(σταντινου)πολιν, ἔπρεπε οὗτος νὰ σταματήσῃ 50 μίλια μακρὰν, ἵνα μὴ ταράξῃ τοὺς κύκλους τοῦ συμμαχ. στρατοῦ (βλ. Μογ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. Ζ', σ. 595β).

ἐνῶ οἱ Βούλγαροι, καίτοι ἐλάμβανον, ὅτι δὲν ἀνέμενον ποτε, δὲν ἀπεφάσιζον, διότι ἤθελον πλείονα κατὰ τηλεγράφημα τοῦ ἐν Ρώμῃ πρεσβευτοῦ Γκιρς ἀπὸ 6|19 Ἰουνίου 1915: «Ἡ βουλγαρική ἀπάντησις προκάλεσεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπιθυμοῦν νὰ παρατείνουν τὰς διαπραγματεύσεις. Ἐν τούτοις τὸ ὑπουργεῖον εἶναι ἀπολύτως εὐμενὲς ὡς πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἐπιτετραμμένου ἐπιδοθείσαν χθὲς νέαν πρότασιν τῶν συμμάχων δυνάμει τῆς ὁποίας παραχωροῦνται εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὰ Μακεδονικὰ σύνορα τοῦ 1912 καὶ ἡ Καβάλλα μὲ τὴν Δράμην καὶ τὰς Σέρρας. Ὁ Σονίνο ἔκχευε μόνον τὴν παρατήρησιν, ὅτι καλὸν θὰ ἦτο νὰ ὀρισθῇ ἡ προθεσμία τῆς βουλγαρικῆς ἐξόδου εἰς τὸν πόλεμον πρὸς ἀποφυγὴν νέων καθυστερήσεων». 1. (σ. 45) Φρονῶ, ὅτι ταῦτα ἔχων ὁ Βενιζέλος ὑπ' ὄψιν ἔλεγε «δὲν γνωρίζομεν εἰς ποῖον θὰ ἀνήκη εἰς τὸ μέλλον ἡ Μακεδονία». Οἱ δὲ παρόντες κίνδυνοι καὶ ὁ σκληρὸς ἀγὼν διὰ τὴν περιμάχητον ἐκείνην χώραν, ἣτις διὰ ποταμῶν αἱμάτων ἔχει κατακτηθῆ, τοῦ δίδουν πληρέστατα δίκαιον διὰ τὴν διορατικότητα, ὅπως καὶ εἰς τὸν γράφοντα πρόειδόντα τὸν κίνδυνον αὐτὸν καὶ μετὰ τὸ τουρκ. σύνταγμα τοῦ 1908, καὶ ὄργανώσαντα νέα σώματα πρὸς συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος ὃν ἐσταμάτησεν ἡ τότε ἑλλ. κυβερνησις.

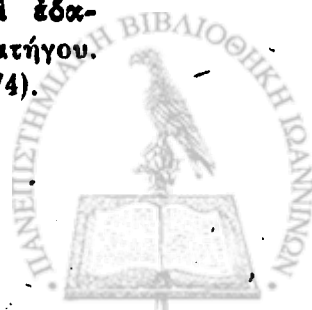
Νομίζω ὅτι ἀρκοῦσι ταῦτα πρὸς ἐπικύρωσιν τῶν γραφομένων μου, καὶ διὰ νὰ πεισθῇ ὁ κ. Ἰασονίδης, ὅτι γράφω ἱστορίαν καὶ οὐχὶ μυθολογίαν.

Ψυχικὸν 22 Δεκ. 1947.

† Ὁ Κορυθαῖς ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ,

Καθηγητῆς Πανεπιστημίου

1. Αἱ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν παραχωρήσεις ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ὑπὸ τῆς «Λευκῆς Βίβλου». (Ἰπουργ. Ἐξωτ. Διπλωματικά ἔγγραφα 1913—1917, Ἀθήναι 1917, σ. 14—19) καὶ συγκεκριμένως ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βενιζέλου, ὁστις ἐδικαιολογεῖ ὡς ἐξῆς τὴν ὑποχώρησιν «Ἐβλεπα λοιπὸν ὅτι ἀσχέτως πρὸς πάντα κίνδυνον ἄμεσον κατὰ τοῦ ἔργου, τὸ ὅποῖον ἐπετύχομεν ἐκ τῶν δύο πολέμων... εἶχομεν ὑπ' ὄψει, ὅτι τὸ πέρασ τοῦ Εὐρώπ, πολέμου θὰ ἐσημείου μίαν αὔξησιν τοῦ κυριωτάτου ἀνταπαιτητοῦ ἡμῶν εἰς τὴν Βαλκ. Χερσόνησον, τῆς Βουλγαρίας. Δὲν θὰ ἀπέστεργον βεβχίως αὔξησιν τινὰ εὐλογον... (Ἀγορεύσεις Ἐλευθ. Βενιζέλου, Ρέπουλη κ. λ. ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ζητήματος... Ἀθήναι 1917, σ. 95—96). Ἡ «εὐλογος αὔξησις» ἡ κριθεῖσα ὑπὸ τῶν Συμμάχων νὰ δοθῇ εἰς τὴν Βουλγαρίαν διὰ τρίτην φορὰν τὴν 7 Δεκεμβρ. 1914 ὡς ἀντιστάθισμα διὰ τὴν οὐδετερότητα αὐτῆς ἦτο ἐν Θράκη μὲν ἡ γραμμὴ ΑἼνου—Μηδείας, ἐν δὲ τῇ Μακεδονίᾳ σεβραϊ εἰδικαὶ ἀξιώσεις, δηλ. ἡ γραμμὴ Ἀξιοῦ» (Σ. Γυαλίστρα ἀντιστρατήγου. Ὁ Ἑλλητισμὸς καὶ οἱ Βαλκανικοὶ γείτονές του.. Ἀθήναι 1945, σ. 74).

Συνεχίζομεν τὰ περὶ Νικηφόρου τοῦ Φωκᾶ περὶ μοναχῶν λεγόμενα, καὶ καταχωροῦμεν ἐνταῦθα περικοπὰς τινὰς ἐκ τῶν τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης «Ἐπισκεψίς βίου μοναχικοῦ», ἵν' ἀποδείξωμεν, ὅτι τὰ ἐπὶ Φωκᾶ τρωτὰ τῶν μοναχῶν εἶχον ὑπερβάλει πᾶν ὄριον. Οὕτως ἐν Ὁποῦσκουλα σ. 219, 76 γράφει :

«Ἐγὼ δὲ ἤκω φράσων, οἷα τεχνάζονται ὑστερον οἱ τοῦ καθ' ἡμᾶς βίου ἅγιοι μοναχοί, οἱ πολύβιοι, ἄβιοι, οἱ τῇ κατ' ἀρχὴν μὲν προθέσει οὐρανοβάμονες, τῇ δὲ τοῦ σκοποῦ πράσει γεωχαρεῖς, οἱ μικρὸν τι μονάσαντες, εἶτα οὐ μόνον δικάζονται.... ἀλλὰ τρόποις ἄλλοις οὐκ ἂν ἐπαινουμένοις εἰς πολλαπλάσιον ὀδυσσμός αὐτοῖς ἐπεκτείνεται...

Οἱ δὲ ἐπαναστραφέντες ἄνωθεν κάτω... τὰ τοῦ προτέρου βίου αὖξουσι καὶ πληθύνουσι, φιλονεικοῦντες καὶ ὑπερβῆναι καὶ τοὺς ἀληθεῖς βιωτικούς ταῖς κτήσεις, καὶ τὸν πρότερον συρφετὸν τῆς κόσμῳ ἀναστροφῆς ἀπελέγξει, τὸ μηδὲν ὄντα πρὸς γε τὸν ὑστερον... Οὐ γὰρ ἀφιάσιν ἀπραγμάτευτα ἐπιρρέειν ἐκεῖνα πρὸς Θεοῦ... ἐλεημοσύνης λόγῳ καὶ λοιπῆς διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ πραγματεύονται τὸ τοιοῦτον πάθος καὶ ἀρπάζουσι καὶ τὰ οὕτω περιελθόντα ἐναποτίθενται ἐν τῷ καὶ ἀποθήκας ἀνευρύνειν... σ. 220 (λέγει, ἐνῶ πρὶν ἦσαν ἰσχυροί, ἀκάθαρτοι, ρακένδυτοι, ἀφανεῖς 27). Ἐπεὶ δὲ φυγόντες τὸν κόσμον ἰδίασαν, καὶ τῷ Θεῷ παραστατεῖν ἐκύρωσαν, ἐξέλαμψαν κοσμιώτερον καὶ τὸν τε ρύπον ἐξεκαλέσαντο, πυέλοις θερμῶν ὑδάτων συχνὰ ἐμβαψάμενοι καὶ ἱματισμοῖς δὲ ἐνέπρεψαν ψευδομένοις τὸν μοναχ. τρίβωνα καὶ τὰς κοιλίας ἐξώγκωσαν, ὡς μηκέτι μηδὲ ἔχειν φέρειν τὸ οἰκεῖον βάρος, ἀλλὰ καὶ ἡμίονοις ἀδροῖς ἀποτιθέναι αὐτό. (κατωτ. κατηγορεῖ αὐτῶν ὡς φιλοχρημάτων) σ. 222, 75.

Καὶ οὕτω μὲν, ὧ ἡμέτεροι μεγάλοι ἐν τοῖς ὧδε μοναχοί, οὐ καθ' ἑαυτοὺς μέντοι ἄλλως μεγάλοι, ἀλλὰ διὰ τὴν τοῦ εὐαγγελικοῦ μεγάλου περίθεσιν σχήματος, ὁμοιον δ' εἶναι διὰ τὸ προφαινόμενον, περιουσιαστέον καὶ ὑμᾶς ὑπερθεν ἴσως μέτρου σ. 223, 24. Οἷς προσενθυμητέον καὶ τοὺς ἐξ ἱεροσυλίας καὶ κλεπτικῆς τὴν μὲν πόλιν ταύτην ἀπεισμένους ὡς δύσεργον, ἄραντας δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ὄρος τοῦτο καὶ ἐκεῖνο καὶ ἄλλο τὰ περὶ ἡμᾶς, ἐνθα πάλαι μὲν ἐνέλαμπεν ἡ ἀρετὴ καὶ τὸ ἐκεῖθεν τίμιον, νῦν δὲ τὰ ἔμπαλιν... καὶ τὴν ἐκεῖθεν βοήθειαν πραγματευσαμένους... καὶ νῦν πεπλησμένους τὰς χεῖρας, ὧν οὔτε ἐχρῆν, οὔτε πρέπει... 33. Συχνότερον γὰρ βλέπει τούτους ἢ ἀγορά, ἤπερ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἄθροισμα οἱ καὶ θάττον ἂν ἀπο-

λέξωνται μονάζειν, ἤπερ ἀγοράζειν σ. 229, 18. Καὶ ἔχομεν σημερον ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ τοιοῦτόν τι φύλον, οἱ τοῦ κουρευ-
σασθαι ἀπώναντο τὸ ἐμπορεύεσθαι, καὶ ἀδεῶς αὐτὸ πλημμε-
λεῖν. Ἀμπέλους τε οὖν φυτεύουσι καὶ κήπους τημελοῦσι καὶ ζω-
ογονοῦσι πάντοιας ἄλλας, ἀφιέντες τὰ τοῦ Θεοῦ ζῶα, οἱ ἄλ-
λως φιλόζωοι ἐξαλογίζεσθαι καὶ πάντα ποιοῦσι, δι' ὧν φιλοτιμή-
σονται τοῦ κόσμου εἶναι καὶ οὐχ' ἀπλῶς, ἀλλὰ ἄρχοντες. . . 41.
"Ὅτε ὁ λεπτός, καί, ὡς ἂν εἴποι τις, ὑπέρινος τῇ ἰσχνότητι, τὸν
μονήρη βίον ὑπείσελθὼν λιπαίνεται, παχύνεται, πλατύνεται, εἰς
ἄσπον οὐδὲ τὰ λακκιζόμενα τῶν θρεμμάτων. . . πῶς καὶ συστή-
σει, μοναχὸν ἑαυτὸν εἶναι, καὶ οὐ παχὺν βούν ἢ μοσχίον;

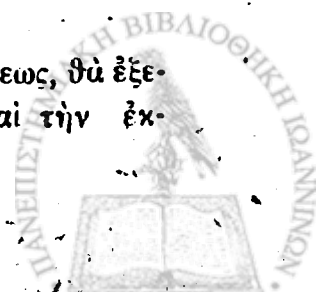
Δοιμέως ἐπιτίθεται κατὰ τῆς παρορησίας καὶ τῆς ἐν τῇ πόλει ἀνα-
στροφῆς τῶν μοναχῶν κερ. 111 σ. 240 καὶ ἐ. Ἐπίσης ἀναφέρει ὅτι
ἕκαστος ἔτρεφε ζῶα, ποιμνία, ἀγελάδας, παιδίσκας, παιδας γεωργικούς:
«Ταῦτά τε οὖν ὁ οὕτως εἰς ἁμαρτίαν ἐκδεδομένος πλημμελεῖ, καὶ τὰ
λοιπὰ δὲ καθ' εἰρμόν ἄλλα, ὑπόσοις ὁ κοσμικὸς ἴδεται ἄνθρωπος,
καὶ τοκογλυφεῖν ὁ ἐλεινὸς κοινοβιακὸς καὶ παντοίως μεθοδευόμενος
εἰς περιουσιασμόν» ἐνθ. ἀνωτ. σ. 243, 75. Ὡστε τὰ κακὰ τοῦ μοναχ.
βίου, ἅπερ πρὸ ἑκατονταετίας ἀπηρίθμησεν ὁ Φωκᾶς εἶχον πλεονάσει.

«Πόρρω ἀπέχομεν, λέγει ὁ εὐσεβῆς αὐτοκράτωρ, ἀπὸ τοῦ νὰ
σκεφθῶμεν νὰ ἐμποδίσωμεν τοὺς εὐσεβεῖς νὰ δωρήσωνται τὰ
κτημάτα τῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἀλλὰ πρέπει καλῶς νὰ νοηθῇ
ὅτι ἀντὶ νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς τὴν ἰδρυσιν νέων μοναστηρίων,
ἐξ ἀπλῆς ματαιοδοξίας θὰ χρησιμοποιοῦσιν τὰ χρήματα ταῦτα
εἰς τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν πολυαρίθμων ἐκείνων μοναστηρίων,
ἅτινα καταρρέουσιν εἰς ἐρείπια καὶ ἅτινα τελείως ἐπαρκοῦσι
εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς θρησκείας. Διότι ἂν ἀντὶ τούτων παρά-
σχωμεν εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἰδρύματα αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς
ἀγροὺς καὶ τοὺς τόπους, οὓς ἔχομεν, ἐπειδὴ ὁ νόμος ἐμποδίζει τὴν
ἐκποίησιν τῶν κτημάτων τῶν ἀνηκόντων εἰς εὐαγῆ καταστήματα καὶ
ἐκκλησίας, κατ' οὐδὲν θέλομεν ὠφελῆσει τὰ ἰδρύματα ἐκεῖνα, ἀ-
φήνοντες ἀθεράπευτα τὰ κακῶς ἔχοντα δι' ἔλλειψιν χρημάτων
καὶ ἐργατῶν». Τὰ τελευταῖα ἐπὶ λέξει: «Ὡστε ἀπὸ τοῦ νῦν μη-
δενὶ ἐξέστω, μὴ ἀγροὺς, μὴ τόπους μοναστηρίοις ἢ γηροκομεί-
οις ἢ ξενώσιν ὀπωσοῦν παραπέμπειν, ἀλλ' οὐδὲ μητροπόλεσιν
ἢ ἐπισκοπεῖοις. Οὐδὲν γὰρ οὐδὲν ἐκείνοις λυσιτελεῖ. Εἰ δὲ τινα
τῶν φθασάντων εὐαγῶν οἰκῶν ἢ μοναστηρίων τοιαύτης φαύ-
λης ἔτυχον χειρὸς καὶ προνοίας, ὡς ἔρημα τόπων καταλελει-
φθαι, τούτοις γνώμη καὶ δοκιμασία ἢ τῶν ἀρκούντων κτησίς οὐ
κωλυθήσεται». Κύριος σκοπὸς αὐτοῦ ἦν ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς μοναχοὺς

τῶν πόλεων, ὅπου ὁ βίος αὐτῶν δὲν συνεβιάζετο πρὸς τὸ ἰδεῶδες τῆς περὶ αὐτῶν διδασκαλίας τοῦ Μ. Βασιλείου καὶ τῶν ἄλλων ἀσκητικῶν πατέρων, καὶ νὰ ἀπελαφρώσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ βάρους τῆς πολυκτημοσύνης· διότι ἡ πλεονεξία καὶ παρ' αὐτοῖς εἶχε καταστήσει ἀνάσσει πλεονεξία. Δὲν ἀπηγόρευε λοιπὸν τὴν ἴδρυσιν νέων μονῶν, ἀλλ' οὐχὶ ἐν ταῖς πόλεσι διὸ ἐπάγεται. «Κελλία δὲ καὶ τὰς καλουμένας Λαύρας (=πολυαριθμοὺς μονὰς) ἐν ἐρήμοις οἰκοδομεῖν, μὴ πρὸς κτήσεις καὶ ἀγροὺς ἐτέρους ἐκτεινομένας, ἀλλὰ τῇ περιοχῇ μόνῃ τῇ ἰδίᾳ ὀριζομένας, τοσοῦτῳ τοὺς βουλομένους οὐκ εἵργομεν, ὅσον καὶ δι' ἐκείνους μᾶλλον τὸ πρᾶγμα τίθεμεν» (Ζαχ. φὸν Λίνγκεντχαλ III, σ. 296). Ὁ Παπαρηγόπουλος ἐξαιρεῖ τὰ μέτρα ταῦτα ὡς τὰ πλέον συνετὰ καὶ μετροπάθη ὡς πρὸς τὰ μοναστ. κτήματα, ἀπερ «ἐνεκροῦντο μὴ καλλιεργούμενα, ὅπως ὅτε ἀνήκον εἰς ἰδίους κυρίους, ἢ ἂν ἐκαλλιεργοῦντο ὅπως ἴσθαι αἱ ἐξ αὐτῶν πρόσδοι κατεδαπανῶντο ὑπὲρ τῆς ἀργίας καὶ τῆς ἀκολασίας» (τόμ. Δ 1, σ. 147· τὸ δεύτερον εἶναι ὑπερβολὴ ἀστάθμητος). Ὅτι ὁ Νικηφόρος μόνον ἐξ ἀγαθῶν προθέσεων ἤγετο εἰς τὰς ἀνωτέρω διατάξεις μαρτυρεῖται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αὐτὸς εἶναι ὁ πολυῦμνητος κητώρ τῆς ἐν Ἀθῶν Μεγίστης Λαύρας, ἣν οὐ μόνον μεγαλοπρεπεστάτην ἀνήγειρεν, ἀλλὰ καὶ διὰ πλουσίων καὶ τιμαλφεστάτων ἐπροίκισεν ἀφιερωμάτων καὶ διὰ εὐπροσόδων μετοχίων (ὅπως ἦσαν τὰ ἐν Λήμνῳ, Ἀγίῳ Εὐστρατίῳ καὶ Θεσσαλονίκῃ). Τὰ σωζόμενα ἐν τῇ Μονῇ χρυσόβουλλα διασαλπίζουσι τὴν βαθεῖαν πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εὐλάβειαν πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον τοῦ μεγάλου βασιλέως καὶ τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν μετοχίων, ἃ ὀνομάζει ἀπαρεγγεῖρητα, ἀδιάσειστα ἀναθήματα καὶ ἴδια κτήματά τε καὶ ἀφιερώματα. «Ἐπικυροῖ γὰρ καὶ ἐπισφραγίζει καὶ ἐπιβεβαιοῖ τὸ ἡμέτερον κράτος οὕτως ἔχειν ἀδικασίαις, ἀμετατρέπτως καὶ ἀναλλοιώτως ἕως τὰ τῆδε ψυχῆς καὶ καύσων περιπολοῦσιν. Ἐτι δὲ τὰ ἐν τοῖς προλαβοῦσι δύο σεπτοῖς χρυσοβούλλοις τῆς ἡμετέρας εὐσεβοῦς βασιλεῖας· καὶ ἐν ἐκείνοις γὰρ ἐνετειλάμεθα περὶ πάντων τῶν κτημάτων τῆς ρηθείσης εὐαγοῦς Λαύρας ἡμῶν κινητῶν τε καὶ ἀκινήτων. Οὕτω κἀνταῦθα, ἵνα οὕτως ἔχωσιν ἐπιτάττομεν . . . Οὐδὲν γὰρ τῷ κράτει ἡμῶν δι' ἐπιμελείας ὡς ἢ εἰς τὰ πρόσω αὐξήσεις, ἐπίδοσις τε καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ προκοπὴ τῆς ρηθείσης εὐαγοῦς ἡμῶν καὶ ἀγίας Λαύρας. Ἐτι μηδενὶ ἐξεῖναι ποιεῖσθαι τῶν ἀπάντων τὴν διάκρισιν ἢ ἀνάκρισιν ταύτης, εἰ μὴ μόνῳ τῷ εὐσεβεῖ ἡμῶν κράτει . . .» (ἔτους 963).

Ἄλλ' ἦτο ἐπόμενον ὅτι οἱ μοναχοί, ἰδίως οἱ τῆς Κ)πόλεως, θὰ ἐξεγείροντο ἐναντίον του καὶ πρὸς τοῦτο εὖρον σύνδρομον καὶ τὴν ἐκ-

κλησίαν· διότι κατὰ Λέοντα Διάκονον «εἶτε τὰ θεῖα πρὸς τῶν τῶν ἱερέων κινούμενα βουλόμενος διορθοῦν, ὡς ὤετο, τὸν σχεδιάσαι τοὺς ἱεράρχας κατεβιάσατο μὴ τι τῶν ἐκκλησι. πραγμάτων ἐκτὸς τῆς ἐκείνου ροπῆς ἐνεργεῖν» (σ. 148). Ταῦτα ἐδημιούργησαν ἱκανὸν σάλον τῇ ἐκκλησίᾳ, ὅστις ἴσως συνετέλεσε εἰς τὴν δολοφονίαν τοῦ ἀτυχοῦς τούτου βασιλέως, καὶ εἰς τὴν ἀνατροπὴν τῶν ἐκδοθεισῶν ὑπ' αὐτοῦ Νεαρῶν, ὅπερ συνέβη ἐπὶ τοῦ Βασιλείου τοῦ Β', ὅστις γράφει: «Ἡ ἐκ Θεοῦ βασιλεία ἡμῶν καὶ παρὰ μοναχῶν ἐπ' εὐλαβείᾳ καὶ ἀρετῇ μεμαρτυρημένων καὶ παρὰ πολλῶν ἄλλων ἀναμαθοῦσα τὴν περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν εὐαγῶν οἴκων παρὰ τοῦ τῆς βασιλείας ἐπιβάντος κυροῦ Νικηφόρου τεθεῖσαν νομόθεσίαν, αἰτίαν καὶ ρίζαν τῶν παρόντων γενέσθαι κακῶν, καὶ τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης ἀνατροπῆς καὶ συγχύσεως, ἅτε μὴ πρὸς ἀδικίαν καὶ ὕβριν τῶν ἐκκλησιῶν μόνον καὶ τῶν εὐαγῶν οἴκων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ γενομένην, ἄλλως τε καὶ ἔργῳ τοῦτο βεβαιωθείσα· ἐξ ὅτου γὰρ τὰ τῆς τοιαύτης ἐκράτησαν νομοθεσίας, οὐδ' ὀπωσῶν, οὐδ' ὀτιοῦν χρηστὸν ἄχρι καὶ σήμερον τῷ καθ' ἡμᾶς ἀπήντησε βίῳ, ἀλλὰ συμφορᾶς μᾶλλον ἐπέλιπεν εἶδος ὅλως οὐδέν. Θεσπίζει διὰ τοῦ παρόντος.. χρυσοβούλλου τὸ τὴν ρηθείσαν νομοθεσίαν ἀργεῖν ἀπὸ τῆς παρούσης ταύτης ἡμέρας, ἄκυρόν τε καὶ ἀπρακτόν τοῦ λοιποῦ διαμένειν, ἐνεργεῖν δὲ τοὺς πρὸ ταύτης κειμένους περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν εὐαγῶν οἴκων νόμους...» (ἔτ. 988, Παπαρρ. ἐνθ. ἀνωτ. σ. 250—251). Οἱ λόγοι ἐνὸς τῶν μεγαλητέρων αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου ἐκφράζουσι τὸ πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἢ μᾶλλον ὀλοκλήρου τῆς περιόδου τῆς βυζ. αὐτοκρατορίας περὶ τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας, ὅτι καὶ ἐὰν παρουσιάσθησαν βασιλεῖς νομοθετοῦντες παρὰ τὰ κρατοῦντα, ἐξ ὧν συνέβησαν δεινά, σωφρονίσαντες οἱ διάδοχοι αὐτῶν ἔσπευσαν νὰ ἐπανορθώσωσι τὰ ἐκείνων σφάλματα, καὶ νὰ φέρωσι τὴν τάξιν καὶ ἀρμονίαν ἐν τῷ κράτει. π. γ. Ἀλέξιος Α' ὁ Κομνηνὸς ἠῦξεν καταπληκτικῶς τὰ ἀκίνητα τῶν μονῶν Πάτμου καὶ Ἀθωνοῦ δούς πλήρη ἀτέλειαν, ἀλλ' ἀνεχαίτισεν ὁ εὐσεβὴς ἐκεῖνος αὐτοκράτωρ τὸ κατὰ τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ρεῦμα τῶν βουλιμιόντων ἀρχόντων τοῦ κράτους διὰ τοῦδε τοῦ νόμου τῆς ἀποκαταστάσεως: Πολλοῦ γε καὶ δεῖ. Εἶναι μεγάλη ἡ ἐπίδρασις τοῦ παραδείγματος, ὅτε μάλιστα τὸ κακὸν συντελεῖται ἐν ὀνόματι τῆς θρησκείας· καὶ τὸ παράδειγμα τοῦτο ἔδωκαν πρῶτοι οἱ εἰκονοκλάσται, οἵτινες μετὰ λυσώδους μανίας ἐπέβαλον βέβηλον χεῖρα ἐπὶ τῶν μονῶν. Τὰ αὐτὰ αἰτία φέρουσι ὅμοια ἀποτελέσματα. Ὅ,τι συνέβη κατὰ τὴν ἱεροσυλίαν τῶν Δελφῶν, ὡς εἶδομεν, τὸ αὐτὸ βλέπομεν καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον. Τὰ ἐπακόλουθα τῆς πρώτης βεβηθείσης ἱεροσυλίας ἀπετέλεσαν μοιραία

κληρονόμιαν. Ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ Ι' αἰῶνος οἱ ἐχθροὶ καὶ ἐπίβουλοι τῶν μονῶν ἐμφανίζονται ὡς προβατόσχημοι λύκοι καὶ παράσφουσι εἰς τὴν παγίδα καὶ αὐτὰς τὰς νομίμους ἀρχάς, βασιλέα καὶ Πατριάρχην, εἰς τὸ καταχθόνιον σχέδιον, διεκδικοῦντες προστασίαν ἐπὶ τῶν μονῶν «ἐπὶ βελτιώσει» δῆθεν τῆς ἀκινήτου περιουσίας καὶ τῶν πολυπληθῶν ἀγροκτημάτων. Ἀνελάμβανον ὡς προστάται τὴν «δωρεάν» παρὰ τῆς ἐκκλησίας, ἴητοι τὴν διαχείρισιν τῆς οἰκονομίας, ἔπειτα καὶ αὐτὴν τὴν διοίκησιν λαϊκοί, μέγαν ἰσχύοντες, καὶ τὸ ἀποτέλεσμα, ἦτο ἡ ἐκλαϊκευσις καὶ διάλυσις ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τῆς μονῆς. Σύστημα ὅπερ δυστυχῶς, παρὰ τὸν πόλεμον τῆς ἐκκλησίας, διαρκεῖ μέχρι σήμερον.

Ἡ Ἁγία Οἰκουμενικὴ Ζ' Σύνοδος πρὸς ἄρσιν τοῦ ὀλεθρίου διὰ τὰς ἱεράς μονὰς κακοῦ, ὅπερ εἰσήγαγον οἱ εἰκονομάχοι, πνευματοκινήτως ὥρισε διὰ τοῦ ιγ' κανόνος τὰ ἑξῆς :

Ἐπειδὴ διὰ τὴν γενομένην κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν συμφορὰν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καθηρηπάγησάν τινες εὐαγεῖς οἶκοι ὑπὸ τινῶν ἀνδρῶν, ἐπισκοπεῖά τε καὶ μοναστήρια καὶ ἐγένοντο κοινὰ καταγῶγια, εἰ μὲν οἱ διακρατοῦντες αὐτὰ προαιροῦνται ἀπυδιδόναι, ἵνα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀποκατασταθῶσιν, εὖ καὶ καλῶς ἔχει, εἰδὲ μή γε, εἰ μὲν ἐκ τοῦ καταλόγου τοῦ ἱερατικοῦ εἰσι, τούτους καθαιρεῖσθαι προστάσσομεν, οἱ δὲ μοναχοὶ ἢ λαϊκοὶ ἀφορίζεσθαι, ὡς ὄντας κατακρίτους ἀπὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τετάχθωσαν, ὅπου ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται, ὅτι τῇ τοῦ κυρίου φωνῇ ἐναντιοῦνται τῇ λεγοῦσῃ: μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ πατρὸς μου οἶκον ἐμπορίου». 1.

1. Ἐν τῷ προηγουμένῳ ιβ' κανόνι ἀκυροὶ ἡ ἁγία Σύνοδος πάσας τὰς «ἐκδόσεις» (= προσωρινὰς παραχωρήσεις ἢ ἐκχωρήσεις ὡς νῦν λέγομεν) τῶν τοιούτων ἐκκλησιῶν ἢ μοναστηριακῶν κτημάτων καὶ ἐπάγεται: «εἰ δὲ πένητες εἴεν, ἐπιχορηγείτω (ὁ ἐπίσκοπος) ὡς πένησιν, ἀλλὰ μὴ προφάσει τούτων τὰ τῆς ἐκκλησίας ἀπεμπολείτω, εἰ δὲ προφασίζονται ζημίαν ἐμποιεῖν καὶ μηδὲν πρὸς ὄνησιν τυγχάνειν τὸν ἀγρόν, μηδ' οὕτω τοῖς κατὰ τέπον ἀρχεῖσι ἐκδιδόναι (ὑπὸ ἐννοίαν πάντοτε προσωρινῆς ἐκχωρήσεως) τὸν τέπον, ἀλλὰ κληρικεῖς ἢ γεωργοῖς...». Ἡ ἐννοία τοῦ τελευταίου μέρους τοῦ κανόνος εἶναι αὕτη, ὅτι ἐκ χειρῶν ἀρχοντικῶν εἶναι ἀδύνατον ν' ἀποσπάσῃ τις τὸν ἐκχωρηθέντα ἀγρόν, ἐνῶ ὑπὸ τῶν πτωχῶν γεωργῶν, θὰ ἦτο δυνατόν, ὅταν θὰ ἐλάμβανεν ἡ μονὴ ἀνάγκην νὰ ἐπιστραφῇ. Καὶ ἡμεῖς προκεμένου ν' ἀπαλλοτριωθῶσι τὰ μετόχια τοῦ Ἁγίου Ὄρους τῷ 1925 ἐπροτείναμεν εἰς τὴν διπλὴν Σύναξιν ἐν Κεραιῖς νὰ ἐκχωρήσωμεν αὐτὰ εἰς τοὺς πρόσφυγας ἀντὶ ἐλαχίστου ἐνοικίου (πρὸς ἀσφάλειαν καὶ τοῦτο τῆς κυριότητος), καὶ ὅταν ὀψέποτε τὸ Κράτος δυνηθῇ ν' ἀποκαταστήσῃ αὐτοὺς νὰ μᾶς ἐπιστραφῶσιν. Ἄλλ' ἀπερρίφθη ἡ πρότασίς μου αὕτη, διότι ἐλέχθη, ὅτι οἱ πρόσφυγες ἐζήτησαν ἐγκατάστασιν κατὰ πληρῆς κυριότητα, ὅπερ πάντοτε εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην ἦτο ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου.

Παρ' ὅλας τὰς αὐστηρὰς ταύτας ἐπιτιμήσεις, ἐπὶ τῇ ἀναγνώσει τῶν ὁποίων ἀνορθοῦνται αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν φαντασθῇ, ὅτι αἱ ἀραὶ ἐξεφωνήθησαν ὑπὸ 367 θεοφόρων πατέρων τῆς συνόδου ἐκείνης, τὸ κακὸν δὲν ἐξερριζώθη τελείως ὡς θὰ ἴδωμεν· ἀλλὰ θαυμάζει τις τὴν ἐπιμονὴν τῆς ἐκκλησίας πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν μονῶν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κτημάτων καὶ ἀφιερωμάτων κατὰ τῆς ἁσβεβοῦς τάσεως, ἣτις ἐξεδηλώθη κατὰ τοὺς ἀνωμάλους ἐκείνους καιροὺς. Οὕτω καὶ ἡ Στ' Οἰκουμενικὴ (καν. μθ') ἀπεφαίνετο: «Ἀνανεούμενοι καὶ τοῦτον τὸν ἱερὸν κανόνα ὀρίζομεν, ὥστε τὰ ἅπαντα καθιερωθέντα μοναστήρια κατὰ τὴν γνώμην ἐπισκόπου μένειν εἰς τὸ διηνεκές μοναστήρια, καὶ τὰ ἀνήκοντα αὐτοῖς πράγματα φυλάττεσθαι τῷ μοναστηρίῳ καὶ μηκέτι δύνασθαι γενέσθαι αὐτὰ κοσμικὰ καταγώγια, μήτε δὲ ὑπὸ τινος τῶν ἀπάντων κοσμικοῖς ἀνδράσι ταῦτα ἐκδίδωσθαι. Ἄλλ', εἴ καὶ μέχρι νῦν γέγονε τοῦτο, μηδαμῶς κρατεῖσθαι ὀρίζομεν· τοὺς δὲ ἀπὸ τοῦ παρόντος πράττειν τοῦτο ἐπιχειροῦντας ὑποκεῖσθαι τοῖς ἐκ τῶν κανόνων ἐπιτιμίαις» (ὁ ἀνανεούμενος κανὼν εἶναι ὁ δ' τῆς Δ'). Τοὺς κανόνας τούτους παραθέσαμεν διὰ νὰ ἀποδείξωμεν, ὅτι τοσοῦτον μεγάλη ἦτο ἡ πλεονεξία καὶ ἀπληστία τῶν ἀρχόντων ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις, ὥστε ἠναγκάσθη ὁ προκαθήμενος τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου νὰ καταστρατηγήσῃ οἰκτρῶς παρερμηνεύων αὐτοὺς. Ἡ ἐκκλησία οὐ μόνον περιδεῶς ἐτήρει αὐτοὺς, ἀλλ' ἐπὶ Πατριάρχου Σισινίου (995—998) ἐξέδοτο αὐστηρὸν σιγίλλιον καὶ ἀφοριστικὸν γράμμα κατὰ τῶν ἐπιβουλομένων τὴν μοναστηριακὴν αὐτοτέλειαν καὶ κτηματικὴν κυριότητα ἀρχόντων. Καὶ ὅμως ὁ διάδοχος αὐτοῦ Σέργιος Β' (999—1019) ἐτόλμησε νὰ παρουσιάσῃ τόμον ἐπὶ συνόδῳ «ὑπογραφῇ βασιλικῇ κατησφαλισμένον» τῷ 1016, παρερμηνεύων τὸν τελευταῖον κανόνα καὶ ἀποφαινόμενος, ὅτι ἡ ἀπαγόρευσις τῆς «ἐκδόσεως» δὲν ἀφορᾷ εἰς τὰς «δωρεὰς» (ἄλλη εὐσχημὸς λέξις διὰ τὴν ἐκχώρησιν κτήματος ἢ καὶ μονῆς) αἰτίνας γίνονται πρὸς τοὺς ἀρχοντας, ἀλλ' εἰς τοὺς λαμβάνοντας τὰ μοναστήρια διὰ νὰ καταστήσωσιν αὐτὰ ἐν τέλει «κοσμικὰ καταγώγια»· ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἐρμηνεία, ὡς βλέπει πᾶς τις, εἶναι ἐξόφθαλμος δικολοβική, διότι εἴτε παρεχώρει αὐτὰ ἡ ἐκκλησία πρὸς συντηρητικὴν κατάστασιν εἰς τοὺς τυχόντας ἐπαγγελλομένους τὴν βελτίωσιν καὶ προαγωγὴν αὐτῶν εἴτε καὶ ἀνθαιρέτως ἐλάμβανον αὐτὰ εἰς τὸ αὐτὸ κατέληγον, ἦτοι κατήντων ταῦτα κοσμικὰ «καταγώγια». Ἡ λέξις αὕτη τότε δὲν εἶχε τὴν, ἣν ἔχει, νῦν σημασίαν, ἀλλὰ προκειμένου περὶ μονῶν ἐκλελαϊκευμένων καταντᾷ εἰς τὴν σημερινὴν ἐκδοχὴν, διότι ὁ ἐγκαθιστάμενος εἰς αὐτὰς ἀρχων, μετὰ τῆς οἰκογενείας συνήθως, σὺν τῷ χρόνῳ ἀπέβαινεν ἀπόλυτος τῶν πάντων κύριος, ἐν τῇ διοι-

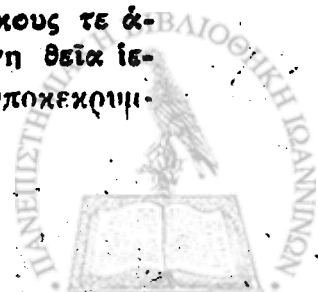

κήσει καὶ οἰκονομία, τούτου ἔνεκα εἶχε πειθήνια ὄργανα οὐ μόνον τοὺς ὑπηρέτας καὶ μοναχοὺς, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν ἡγούμενον, καὶ ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ αὐστηρότης τῶν κανόνων, οὓς τόσον ἀταλαιπώρως ἀθετεῖ ὁ πατριάρχης Σέργιος Β' δογματίζων τάδε : « Ἀνατρέπομεν οὖν συνοδικῶς διὰ τῆς δοθείσης ἡμῖν παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐξουσίας τὴν τὰς δωρεὰς καὶ τὰς ἐπιδόσεις ἀναιροῦσαν ἐκείνην πράξιν (τοῦ Σισινίου), ὡς ἐξ οὐδεμιᾶς ἐπισκοπικῆς συναινέσεως γεγεννημένην καὶ μηδὲ βασιλεῖ τῷ φιλοχρίστῳ δεχθεῖσαν, καθ' ὃ φαίνεται καὶ αὐτὸς δωρούμενος μοναστήρια παρὰ τὴν ταύτης ἰσχὺν καὶ προσέτι φρανεῖσαν ἀπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων οὐ πρὸς ὠφέλειαν τῶν μοναστηρίων, ἀλλὰ πρὸς τέλειον ὀλεθρον καὶ ἀφανισμόν. Ἐπιβεβαιοῦντες δὲ καὶ ἐπικυροῦντες τὸ παλαιὸν (φεῦ ! τῆς σοφιστείας !) καὶ καινὸν λυσιτελεῖς ἔθος τῶν μακαρίων καὶ θεοφόρων πατέρων ἡμῶν, ὀρίζομεν γίνεσθαι δωρεὰς καὶ ἐπιδόσεις ἀκωλύτως ἐπὶ συστάσει καὶ βελτιώσει ἐπιδιδομένων καὶ δωρουμένων φροντιστηρίων ». Τὸ τέλος τοῦτο τοῦ περιφήμου ἐκείνου συνοδικοῦ τόμου διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ἐπισκοπικὸς Βαλσαμῶν ἐν τῇ ἐρμηνεύει τοῦ ἰγ' κανόνος τῆς Ζ' Οἰκ. συνόδου καὶ ἀνεδημοσίευσεν ὁ Γεδεὼν ἐν ταῖς Κανον. διατάξεσι (τόμ. Β', σ. 5). Ἐπιβεβαιωθεὶς αὕτη παραχάραξις τῶν ἱερῶν κανόνων δὲν διήρκεσε πολὺ. Μόλις παρήλθεν εἰκοσαετία καὶ ὁ Πατριάρχης Ἀλέξιος τῷ 1028 ἀνέτρεψεν αὐτὴν διὰ δριμυτάτου σιγιλίου παραλαβὼν τὰς μονὰς καὶ ἐκδιώξας ἐκεῖθεν ἄνδρας κυβερνῶντας γυναικειάς, καὶ γυναῖκας κυβερνώσας ἀνδρώας μονὰς.

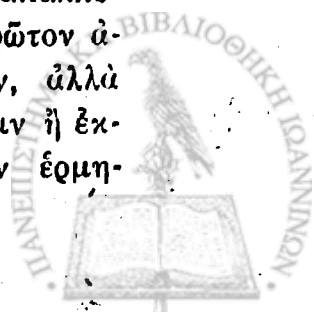
« Περὶ τῶν διὰ δωρεὰς λαμβανόντων μοναστήρια κτλ. »

« Μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων παρατρέχων ὁ χρόνος καὶ τὰς πατριαρχικὰς ἐκαινοτόμησε δωρεὰς, καὶ τὰς ἐπὶ διαμονῇ καὶ εὐθηνίᾳ καὶ πλατυσμῷ τῶν ἱερῶν φροντιστηρίων πράξεις τῶν μακαριωτάτων πατριαρχῶν, πράξεις ἀνελευθέρους καὶ μεταφορὰς ἀπὸ πρόσωπα εἰς πρόσωπα, καπήλους καὶ πάσης βωμολοχίας πεπληρωμένα καὶ εὐκόλως ἐκλειπόντων γὰρ τῶν ἀμέμπτως πορευομένων ἐπλήθυναν οἱ ἀροτριῶντες τὰ ἄτοπα κατὰ τὸν Ἰωβ (Δ'. 8) καὶ τὴν ἀρετὴν παρενημέρησεν ἡ κακία. Πᾶς δὲ τις κέχνηεν εἰς ἀργύριον οὐδένα πόρον αἰσχρὸν ἢ κέρδος ἄδικον παραιτούμενος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ εὐαγῶν καὶ ἀπὸ ἐναγῶν ὁμοίως ζητῶν χρηματίζεσθαι, ὡς κινδυνεύειν ἐντεῦθεν τὰ ἱερὰ ἐν ἴσῳ κεῖσθαι τοῖς μαροῖς καὶ κοινοῦσθαι τὰ ἅγια... Ἦσαντο καὶ τῶν ἀψαύστων πολλοὶ καὶ οὐκ ἐφείσαντο, ἀλλὰ τὴν ἑαυτῶν ἀπλησίαν καὶ μέχρι τῶν ἀτολμήτων ἐξέτειναν καὶ τοῖς ἀνακειμένοις θεῶν πλεονέκτιδα ἐπιθυμίαν καὶ ἀκόλαστον ἐπέβαλον ὄρεξιν, οἴκους τε ἀγίους ἠχρείωσαν καὶ ἱερὰ ἠρήμωσαν φροντιστήρια καὶ τεμένη θεῶν ἱερῶν κειμηλίων ἐψίλωσαν. Ἦδη δὲ τινας... ἔσπευσαν μετ' ὑποκεκρυμ-

μένου φρονήματος... και αἰτήσασθαι μὲν φροντιστήρια διὰ δωρεᾶς λαβεῖν... ἐφ' ὑποσχέσει τοῦ πᾶν εὐποίας εἶδος εἰς αὐτὰς ἐπιδείξασθαι και ἀποσκεδάσαι τὴν ἐπισυμβᾶσαν τούτοις δυστυχίαν ἐκ τῶν καιρῶν και τῶν ἄλλων ἐπιφορῶν και ὄψιν αὐτοῖς εὐπρεπεστάτην ἐπισκευάσαι, λαβόντες δὲ... τὰναντία πάντα ἀνεφυθριάτως νεανιεύονται, και ταῖς ἐρημώσεις τούτων ἐρημώσεις ἀπεργάζονται.. Καί τὸ ἔτι ἀσημνότερόν τε και ἀπρεπέστερον γυναῖκες μὲν ἀνδρῶν ἐπιστατοῦσι φροντιστηρίων, ἀνδρες δὲ γυναικείων φροντίζουσι· λύκοι, φασίν, ἄρνας ποιμαίνοντες ἢ πῦρ εἰς χόρτον ἐπαφιέμενοι... Ἡ μετριότης ἡμῶν τῆς τε φυλακῆς τῶν ἱερῶν κανόνων και τῶν θείων δικαιωμάτων παρᾶτηρήσεις μηδὲν τι προὔργιαίτερον ποιουμένη και τὰ τοιαῦτα ὥσπερ φθάνουσα και ἰστώσα δεινά... διορίζεται μήτε μετένεξιν ἀπὸ τοῦ παρόντος, μοναστηρίου γίνεσθαι οἰανδήποτε ἀπὸ τοῦ διὰ δωρεᾶς κατέχοντος τοῦτο εἰς ἕτερον πρόσωπον... μήτε γυναῖκας, οἷας ἂν εἴη τύχης, ἀνδρῶν δεσπόζειν μοναστηρίου ἢ τούναντίον ἄνδρα γυναικείου.. ὡς ἂν μήτε μεταφορὰ... ἀπὸ προσώπου εἰς πρόσωπον ἱεροῦ φροντιστηρίου πλημμεληθείη ἢ ἀπεμπόλησις... σφλστ'... Συντ. Καγ. Ε' 22.

Ἄλλ' αἰ αὐστηραὶ αὐται περὶ μονῶν διατάξεις μαρτυροῦσι περὶ τῆς διαρκοῦς ἐπιβουλής κατὰ τῆς ὑποστάσεως και δὴ τῶν κτημάτων και ἀφιερωμάτων, ἅπερ οἱ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ ἐξ εὐλαβείας πρὸς τοὺς μοναχοὺς και πρὸς ψυχικὴν σωτηρίαν ἀνέθετον πολλάκις δὲ και ἑαυτοὺς προσκολλῶντες τῇ μονῇ. Ἐπίσης και ἡ βασιλικὴ γενναιοδορία οὐδέποτε ἔπαυσε νὰ ἐπιδαφιλεύηται πρὸς τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα σκηνώματα, ἀλλ' οὐδὲ και τῶν ἀρχόντων ἡ πλεονεξία ἐκλονίσθη ἐκ τῶν εἰρημένων πατριαρχικῶν ἀπαγορεύσεων και ἀρῶν. Πάντοτε οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν διεφθαρμένων αὐτῶν ἀνθρώπων ἦσαν ἐστραμμένοι πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν μονῶν, και ἐπειδὴ καταφόρως δὲν ἠδύναντο νὰ καταπατῶσι τὰς ποινικὰς ρήτρας τοῦ τε κράτους και ἐκκλησίας, ἐπενόησαν νέον εἶδος στρατηγῆματος ὑπὸ τὸν ὑποκριτικὸν τύπον τῆς εὐσεβείας και προνοίας ὑπὲρ τῶν μονῶν. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι τὸ κῦρος τῶν ἱερῶν κανόνων περὶ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου τῆς μοναστηριακῆς παρουσίας εἶχεν ἐπιβληθῆ, και δὲν ἐτόλμων και αὐτοὶ οἱ ἰσχυροὶ τῆς ἡμέρας νὰ παραβῶσιν αὐτοὺς ἀδεῶς, ὁ δὲ λαός, ὅστις ἐλάτρευε τοὺς μοναχοὺς κυριολεκτικῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν Κομνηνῶν, ἦτο ὁ φρουρός τῶν μοναστ. συμφερόντων κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῆς ἐξουσίας. Τότε ἀκριβῶς ἀνεφάνη ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Α' ἐν εἶδος ἐμμέσου ἀπαλλοτριώσεως τὰ λεγόμενα «χ α ρ ι σ τ ι κ ἄ ρ ι α». Ἡ λέξις τὸ πρῶτον ἀναφάνεισα κατὰ κυρίαν σημασίαν πρέπει νὰ σημαίνει δωρεάν, ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἔπρεπε νὰ συγκαλυφθῆ και σημαίνει παραχώρησιν ἢ ἐκχώρησιν, ὅπως ἐρμηνεύει ὁ Μεούρσιους. Ὁ Βαλσαμῶν εἰς τὴν ἐρμη-

νειαν τοῦ ιθ' καν. καὶ Ζ' Οἰκ. Συνόδου γράφει : «Ὁ δὲ εὐρισκόμενος λαμβάνων ἢ καὶ διδούς, εἰ μὲν ἐστὶν ἡγούμενος, ἵνα ἐκδιώκῃται ἀπὸ τῆς ἡγουμενείας, εἰ δὲ χαριστικάριος, ἐκδιωχθήσεται ἀπὸ τῆς μονῆς».

Τὰ περὶ «χαριστικαρίων» μανθάνομεν ἐκ μᾶς μόνης πηγῆς, τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Ἰωάννου Θ' (1155—1159). Μοναχὸς οὗτος τῆς ἐν τῇ νήσῳ τῆς Προποντίδος Ὀξείας μονῆς, τάσσειται εἰς τοὺς μυστικούς τοῦ καιροῦ ἐκείνου καὶ ἡμύνητο ὑπὲρ τῆς ἀνορθώσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ περισώσεως τῶν δικαίων καὶ τῆς αὐτοτελείας τῶν μονῶν, διαπνέεται δὲ ἐκ τῶν ἀσκητικῶν συγγραμμάτων, ἅπερ καὶ ἀναφέρει μέχρι καὶ τοῦ Θεοδώρου Στουδίου. Ἐπιτίθεται οὖν δριμέως κατὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν χαριστικαρίων, δι' ὧν βαθμηδὸν ἐξελαϊζεύοντο αἱ μοναὶ ἢ μᾶλλον εἶπειν διελύοντο, καὶ τοῦτο ἐναντίον τῆς κοινῆς γνώμης· «διότι τοσοῦτον ὑπὸ πάντων τῶν πιστῶν.. ἐτιμᾶτο τὸ τάγμα τῶν μοναχῶν ὡς καὶ τὰς ἐξομολογήσεις.. τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τὰς ἐπ' αὐτοῖς ἐπιτιμίας καὶ ἀφεσίμους λύσεις εἰς τοὺς μοναχοὺς μετατεθῆναι καθὼς καὶ νῦν ὁρᾶται γινόμενον» (Πατρολ. ἑλλην. Μίγνε τόμ. 132, στ. 1128Α. 1.

«Λόγος περὶ τοῦ ὅτι οἱ τὰ μοναστήρια διὰ δωρεῶν λαμβάνοντες, εἴτε ἀρχιερατικῶν εἴτε βασιλικῶν καὶ ἐκ τῶν μοναστηρίων κέρδη ἔχοντες, ἀσεβοῦσιν· ὁ δὲ λόγος ἐκ προοιμίων περὶ τῆς μοναχικῆς πδλιτείας διαλαμβάνει». Ἐξεγείρεται δὲ ἡ συνειδήσεως τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς καὶ θεωρεῖ τὰ «χαριστικάρια» ὡς τι ὀλέθριον, ἔσχατον ἀσεβείας καὶ θρηνοῦ ἄξιον· «καὶ κλαύσομαι ἡμέρας τε καὶ νυκτὸς τὴν κατέχουσαν ἡμᾶς ἀνυπέρβλητον συμφορὰν . . . τὸ τὰ τῷ θεῷ προσαρμοσθέντι παρὰ φιλοχρίστων βασιλέων, ἀρχιερέων, ἀρχόντων μοναχῶν, λαϊκῶν, δῶρον δίδοσθαι . . . ἡγουν μοναστήρια, γηροκομεῖα, ξενῶνας καὶ τὰς αὐτοῖς διαφερούσας κτήσεις καὶ ταῦτα τῶν κτητόρων ἀραῖς φρικωδεστάταις ὑποβεβληκότων ἐν ταῖς αὐτῶν διατάξεσι τοὺς καταδηλοῦντας αὐτά».

Τὸ κακὸν δὲ τοῦτο, ὅπερ δὲν εὐρίσκει λέξεις καταλλήλους νὰ χαρακτηρίσῃ, εἶχε τὴν ἀρχὴν, λέγει, ἀπὸ τῶν εἰκονομάχων, καὶ ἤδη ἀνανεοῦται δῆθεν «ἐξ αἰτίας προνοητικῆς» πρὸς βελτίωσιν δῆθεν καὶ ἀνορθώσιν τῶν κινδυνευουσῶν μονῶν «οὐ δωρεᾶς τρόπῳ καὶ ἐπισωματικῷ κέρδει, ἀλλ' ἐπὶ φιλοκαλίᾳ καὶ καλλιουργίᾳ καὶ ψυχικῇ δῆθεν ὠφελείᾳ· τοῦ χρόνου δὲ προϊόντος προσέμιξεν ὁ ἐχθρὸς εἰς τὸ

1. Εἶναι γέγονός τοῦτο μαρτυρούμενον καὶ παρ' ἄλλων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὅτε προτιμῶσι οἱ πλείονες νὰ ἐξομολογῶνται εἰς ἱερομονάχους.

πραγμα τὸν οἰκεῖον ἰόν, φημί δὴ τὴν αἰσχροκέρδειαν καὶ πλεονεξίαν» (στ. 1129). Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν γράφει, ὅτι οὕτως πολλαὶ μοναὶ μετεποιήθησαν εἰς προάστεια, «καὶ τὰ μὲν ἐλεύθερα θάλλουσι, τὰ δὲ δοῦλα καταλύονται» (στ. 1337Δ). Ὁ χαριστικάριος ἦτο πλέον ἀπόλυτος κύριος τῆς μονῆς, αὐτὸς ὠριζε τὸν ἡγούμενον, καὶ ἀπέστελλεν αὐτῷ τοὺς μέλλοντας νὰ καρῶσι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα: «διέφθορε γὰρ παραντικά ἡ ἀρχὴ καὶ ὑπεσύρη ὁ θεμέλιος τῆς θείας οἰκοδομῆς καὶ ἡ οἴζα ἐξήρανται» (στ. 1141Α). Φρικώδης δὲ ἡ κατάστασις, ἣτις ἐνεκαίνοιάζετο ἐπὶ τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἡ ἐπιβολὴ ἐπὶ τοῦ χαρακτήρος καὶ τῆς πειθαρχίας τῶν μοναχῶν: «ἅμα γὰρ τῷ ἐπιβῆναι αὐτοῖς καὶ τῇ αὐτῶν μονῇ τὸν χαριστικάριον καὶ πάντα τὰ αὐτῶν καὶ αὐτοὺς ἐγκολπώσασθαι καὶ κατακυριεῦσαι, ὡς δεδήλωται, ἑωρακότας τὴν τῆς μονῆς ὑπόδούλωσιν ὑποκύπτουσι καὶ μὴ θέλοντες, φεῦ! τῇ κοσμικῇ ἐξουσίᾳ καὶ ὑπὸ τῆς ἐνδεΐας τῶν ἀναγκαίων πιεζόμενοι δεδεμέναις, ὃ δὴ λέγεται, ταῖς χερσὶ δουλοπρεπῶς τῷ χαριστικάριῳ παρίστανται πειθαρχοῦντες δίκην ἀνδραπόδων... ὃ δὲ ἡγούμενος γίνεται... οἰχόμενος... καὶ εἰσὶ ἀναμίξ κοσμικοὶ καὶ κοσμικαὶ (ἔκτιζον τὰς ἐπαύλεις τῶν ἐντὸς τῆς μονῆς) δοῦλοι καὶ δουλίδες μετὰ μοναζουσῶν συζῶντες...» 1144—1145.

Ἄλλ' ἐνιστάμενός τις ἠθέλεν εἶπει, ἀφοῦ τοιοῦτοι ἦσαν οἱ χαριστικάριοι, πῶς ὁ ἅγιος Χριστόδουλος, ὁ κτήτωρ τῆς τοῦ Θεολόγου μονῆς ἐν Πάτρῳ, διὰ διαθήκης ἀφίησιν ὡς διάδοχον χαριστικάριον; Δέον νὰ γνωρίζωμεν, ὅτι κατ' ἀρχὰς ὁ θεσμὸς εἶχε τὴν καλὴν ὄψιν, ἔπειτα κατήτησεν ὡς περιγράφεται ἀνωτέρω. Ὁ ὅσιος οὗτος ὀρίζει ὡς ἡγούμενον μετὰ θάνατον τὸν Ἱεροσολυμίτην μοναχὸν Ἀρσένιον τὸν Σκηνοῦριον, καὶ ἐὰν δὲν ἠθέλεν οὗτος ἀποδεχθῆ ἢ δὲν εὕρισκετο ἐν τῇ ζωῇ «ἐπαφιῶ, λέγει, τὸ πνευματικόν μου παιδίον, τὸν χαρτουλάριον καὶ πατριαρχικὸν νόταριον κύριν Θεοδοσίον τὸν τοῦ Κανστρισίου»: ἀλλ' ἐπιφέρει «ὡς ἂν ἀπελθὼν ἐν... τῇ μονῇ καὶ ἀποκειράμενος ἐν αὐτῇ προΐσταται καὶ ἡγουμενεύει (οἶκ).» Ἐντέλλεται δὲ τοῖς Πατρίοις μοναχοῖς «μὴ... ἐπανίστασθαι τῷ ρηθέντι χαριστικάριῳ ἡμῶν κυρῷ Θεοδοσίῳ... ἐν οἷς πράττει καὶ βούλεται» (μόνον αὐτὸς νὰ φυλαχθῆ ἀπὸ τῶν συγγενῶν νὰ μὴ βλαβῆ ψυχικῶς). 1. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος Α' προῖδὸν ἀκριβῶς τὴν ἀνωτέρω σύμπτω-

1. Ταῦτα ἀναφέρει ὁ Χριστόδουλος ἐν τῇ Διαθήκῃ (Ἄκτ. ἐτ Ντιπλ. πατρ. VI, σ. 81—8, καὶ εἶναι περιεργον, ὅτι καθὼς γράφει ὁ ἐπισυναφθεὶς κωδικέλλος (σ. 86—91) ὁ Θεοδοσίος ἔσπευσε καὶ παρέλαβε τὴν διοίκησιν ζῶντος τοῦ ἡγουμένου λαϊκὸς ὢν ἔτι, καὶ νομιμοποιηθεὶς οὕτω ἐπὶ τῷ λόγῳ, ὅτι θὰ μεταβῆ εἰς Κ)πολιν νὰ κανονίσῃ τὰ τοῦ οἴκου του καὶ ἐπανελθὼν θὰ ἐκείρετο μοναχός: ἀλλὰ δὲν ἐπανῆλθε φοβηθεὶς τοὺς Τούρκους πειρατὰς ἢ καὶ μαθὼν ὅτι ὁ ρηθεὶς Ἀρσένιος ἔζη.

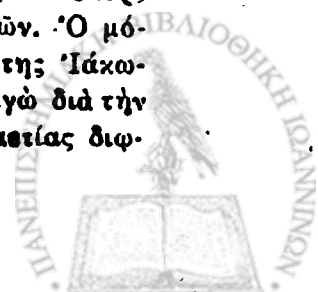

σιν και τὰ συμβαίνοντα τότε ἐξ αἰτίας τῶν χαριστικαρίων, πρὸς βλάβην τῶν μονῶν ἐξησφάλισε διὰ χρυσοβούλλου τὰς τε προνομίας αὐτῆς και τὸ τυπικὸν τῆς ἡγουμενείας, ὥστε νὰ μὴ περιέλθῃ ποτε εἰς λαϊκῶν χειρὰς αὕτη. Τὰς ἐλευθερίας και ἀσφαλείας ταύτας ἐπικυρῶν και ὁ Πατριάρχης Ἰωάννης Θ' τῷ 1132 γράφει ἐν σιγιλίῳ ὑπὲρ τῆς μονῆς Πάτμου ἐκδοθέντι «πρόσεσι γὰρ ταύτη λόγος χρυσόβουλλος. Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ οὐ μόνον βασιλικῆς και παντοίας σεκρετικῆς τὴν ὄλην νῆσον ταύτην ἀπαλλάττων χειρὸς και μόνον ταύτη καθιερωὺν τῷ Θεῷ και τῷ ἐν τῇ μονῇ τιμωμένῳ, ἀλλὰ και αὐτοδέσποτον και αὐτεξούσιον αὐτὴν εἰς ἀεὶ συντηρεῖσθαι ἐγκελευόμενος και μηδενὶ προσώπῳ καθ' οἶονδῆποτε τρόπον ὁπωσδήποτε καθυπάγεσθαι, ἀλλ' ἐν πᾶσιν ἔχειν τὸ ἐλεύθερον . . . ὡς παντὶ προσώπῳ ἀρχοντικῷ, ἐκκλησιαστικῷ τε και ἰδιωτικῷ, πᾶσαν ἀποκλείων θύραν παντός δικαίου τῇ μονῇ». (ἐνθ. ἀνωτ. σ 102). 1

Ὁ οἰκτρὸς οὗτος θεσμὸς τῶν χαριστικαρίων ὑπέστη διαφόρους μεταμορφώσεις και μετονομασίας ἕως οὗ κατέληξεν εἰς τὸν ἐπικρατοῦντα νῦν τῶν ἐπιτρόπων, εἰς οὓς παραδίδονται αἱ μὴ εὐνομούμεναι ἢ πάσχουσαι ἐκ λειψανδρίας μοναὶ πρὸς βελτίωσιν και παρουσιάζονται μὲν ἐξ ἐπιπολῆς κηδεμόνες και προστάται τῶν δικαίων τῆς μονῆς, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ ἐκτὸς ἐξαιρέσεων ὑπῆρξαν ὀλετήρες και ἐκλαίκενται τῶν μονῶν κατορθώσαντες νὰ ἐξανδραποδίσωσι τοὺς οἰκοῦντας μοναχοὺς, ἵνα ἀνεξελέγκτως αὐτοὶ διέπωσι και σφετερισθῶσι τὴν κτηματικὴν περιουσίαν. Ἄλλο εἶδος και τοῦτο ἀπάλλοτριώσεως, οὐχὶ ὑπὸ τοῦ κράτους πλέον, ἀλλ' ὑπὸ τῶν ὑποκρινομένων τὴν εὐσέβειαν και ἐμπορευομένων τὴν θρησκείαν ἱεροκοπήλων. 2

1. Εἶχε πολὺ δίκαιον ὁ Ἀλέξιος νὰ ἀποκλείσῃ και τὰ ἐκκλησιαστικά πρόσωπα τῆς διοικήσεως τῆς μονῆς. Ἐπὶ Πατριάρχου Λουκά (1156-1169) ὁ μητροπολίτης Ἰκονίου ἀνέλαβε τὴν ἡγουμενείαν μονῆς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ του και κατηγορήθη ἐπὶ Συνόδῳ δι' ἄλλα τε βαρύτερα, και διότι ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν ὁσίων μοναχῶν «διέσυρε τὴν πολιτείαν ἐκείνων και αἰσχρῶς ἐξύβρισε ψευδῆ πάντα λέγων εἶναι τὰ διὰ νηστείας και λοιπῆς αὐτοῖς ἐγκρατείας κατορθούμενα», ὡς γράφει τὸ πατριαρχ. σιγιλίον. Τὸ δὲ μαρτυροῦν τὴν πλεονεξίαν αὐτοῦ φθάνουσαν μέχρι φρικώδους ἱεροσυλίας εἶναι, ὅτι ὁ καλὸς ἡγούμενος τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν ἀφαιρέσας ξυλίνην οὖσαν μετεποίησεν εἰς κιβώτιον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν! ("Ἀκτ. πατρ. Κ[ων]σταντίνου II. σ. 3-5).

2. Οὕτω διελύθησαν ἄτασαι σχεδὸν αἱ μοναὶ τῆς Ἀλβανίας. Ἡ ἐπαρχία Ἀργυροκάστρου εἶχε περὶ τὰς 4 δεκάδας μονῶν ἄνευ μοναχῶν. Ὁ μόνος ἡγούμενος, ὅστις ὑπάρχει και σήμερον ἐκεῖ, εἶναι ὁ Ἁγιορείτης Ἰάκωβος Σταμούλης ἐκ Κρισκουκίου τῆς Ἀττικῆς, ὃν μετεκαλεσάμην ἐγὼ διὰ τὴν μονὴν τοῦ τιμίου Προδρόμου Μοσχοπόλεως. Αὕτη ἀπὸ τριακονταετίας διφ-

Ἄλλ' ἔχομεν καὶ συνέχειαν τοῦ ἀγῶνος τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας ἐπὶ θέματος τῆς καθόλου ἐκκλησίας.

Κατὰ τὸν Ἱεροσολύμων Δεσίθειον (Περὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις πατριαρχευσάντων σ. 783) ἐπὶ Ἀλεξίου Α' Κομνηνοῦ, ἕνεκα τῶν συγχεῶν πρὸς τοὺς Λογγοβάρδους πολέμων, ἔλαβον ἐκ τῶν ναῶν χρείας τυχούσης ὡς καὶ ἐπὶ Ἡρακλείου ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ σκεύη μεθ' ὑποσχέσεως ἐπιστροφῆς. Λέων ὁ Χαλκηδόνος διαμαρτυρούμενος προσηνήχθη αὐθαδῶς πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως, καὶ ἐλθόντος τοῦ βασιλέως ἐξωρίσθη εἰς Σωζόπολιν, ὡς ἀναφέρει ὁ Ζωναρᾶς ἐν βιβλίῳ κγ' «Ἐντεῦθεν ὁ βασιλεὺς ἀναλωμάτων δεόμενος τρόπους ἀποτροπαίους συλλογῆς χρημάτων ἐξεύρισκε... καὶ ἱερὰ δὲ ἀφήρηντο ἐκ θείων ναῶν». Ἡ δὲ αὐτάδελφος Ἄννα Κομνηνὴ οὕτως ἀφηγεῖται: «οἱ δὲ ἐν ἀμήχανι γειγονότες καὶ πολλοὺς λογισμοὺς ὀνειλίξαντες ἰδίᾳ τε καὶ κοινῇ, ἐπεὶ καὶ τὸν Ρομπέρτον αὐθις ὀπλιζόμενον μεμαθήκεσαν, μὴ ἔχοντες ὅτι καὶ δράσαιεν εἰς τοὺς πάλα κειμένους νόμους καὶ τοὺς κανόνας, περὶ τῆς τῶν ἱερῶν ἐκποιήσεως, ἀπέβλεψαν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων εὐρηκότες, ὅτι περ ἐπὶ ἀναρρῦσει αἰχμαλώτων τὰ τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ ἐκκλησιῶν ἱερὰ ἔξεστιν ἐκποιεῖσθαι¹. Ἐὼρων δὲ ὅτι καὶ τῶν χριστιανῶν, ὅσοι

κεῖτο ἄνευ ἡγουμένου ὑπὸ τῶν ἐν Κορυθαῖ Μοσχοπολιτῶν ἐκ περιτροπῆς ἐξασκούντων τὸ ἔργον τοῦ ἐπιτρόπου· εἶχον δὲ μεταβάλλει τὴν διάσημον καὶ πλουσιωτάτην μονὴν εἰς θέρετρον καὶ παρεθέριζον πάντες οὗτοι σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις καὶ ὠργιάζον ἔχοντες καὶ κινηματογράφον καὶ οὕτω κατῳρθωσαν νὰ ἀποξενώσωσιν ὅλους τοὺς εὐλαβεῖς προσκυνητάς, χριστιανούς καὶ μουσουλμάνους. Ὅτε δὲ ὁ ἡγούμενος Ἰάκωβος ἐπανέφερε τὴν μοναστηριακὴν τάξιν καὶ συνεκέντρωσε τὰ πλήθη τῶν εὐσεβῶν ἔβαλον πῦρ καὶ ἔκαυσαν αὐτήν.

1. Ἡ πρώτη πολιτ. νομοθεσία διὰ τὸ ἀναπαλλοτριῶτον ἐγένετο τῷ 470 ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων Λέοντος καὶ Ἀνθεμίου ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας Κ)πόλεως (Κῶδ. Ἰουστ. I. 2, 14) καὶ ἐπεξετάθη ὑπὸ τοῦ Ἀναστασίου εἰς τὴν πατριαρχικὴν δικαιοδοσίαν καὶ ἐγενικεύθη ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τῆς 7 Νεαρᾶς (535), ὅστις καὶ ἐκωδικοποίησεν ὅλας τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις συλλέξας αὐτάς ἐν τῇ 120 Νεαρᾷ, ἣτις περιέχεται εἰς τὰ Βασιλικά (Y, 2, 1—13). Ἐνταῦθα βεβαίως ἔχει ὑπ' ὄμην ἐξαιρέσεις, αἵτινες δὲν ἦσαν σπάνιαι εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν τοῦ βυζ. κράτους καὶ δὴ ἐφ' ὅσον ἐπρόκειτο νὰ ἐπουλωθῶσιν ἐπείγουσαι ἀνάγκαι τῆς ἐκκλησίας ἢ χάριν τῶν ἐνδεῶν καὶ ἀναρρῦσεως αἰχμαλώτων· ἀλλὰ καὶ ἐν προκειμένῳ ἐτηροῦντο ἀπαραιτήτως ὄροι τινές. Ἐν ἰδίῳ ἀρθρῷ τῆς 120 Νεαρᾶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ γίνεται λόγος περὶ ἱερῶν σκευῶν τῆς Ἀγ. Σοφίας καὶ ἄλλων τοῦ κράτους ναῶν, καὶ ὀρίζει ταῦτα νὰ δοθῶσιν ἐνυπόθηκα ἢ νὰ πωληθῶσι πρὸς ἐξαγορὰν αἰχμαλώτων, ὅπως καὶ ἀκίνητα ἠδύναντο νὰ πωλῶσιν οἱ χριστιανοὶ τῶν ἐκκλ. ἐπαρχιῶν Ὀδησοῦ (= Βάρνας) καὶ Τομέως (Κωνσταντίας), ἐκτὸς ἐὰν εἰς τὴν ἀφιέρωσιν ἐσημειοῦτο, ὅτι εἶναι ἀναπαλλοτριῶτα. Ἡ 46 Νεαρὰ τῷ 546 διατάτ.

περί τὴν Ἀσίαν ὑπὸ τὴν βαρβαρικὴν χεῖρα ἐτέλουν, ὀλίγ' ἄττα τῶν πάλαι ἠργηκότων ἱερῶν καὶ καταλελυμένων, ὡς εἰς μηδεμίαν χρεῖαν συντελοῦντα, ἀλλ' ἀφορμὴ μόνον ἱεροσυλίας καὶ ἀσεβείας ἅμα τοῖς πολλοῖς παρεχόμενα, ὡς ὕλην χαράγματος (= χρήματος) εἰς μισθὸν τοῖς στρατιώταις καὶ συμμάχοις τὰ τοιαῦτα χρηματίζειν ἐσκέψαντο»· καὶ ἐξιστοροῦσα πῶς ἤρξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτῆς σεβαστοκράτωρ Ἰσαάκιος ἱεροσυλῶν ἀπὸ τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπάγεται: «Τοῦτο ὕλη μεγίστης κατηγορίας τοῖς βασιλεῦσιν ἐγένετο· οὐκ ὀκνῶ γὰρ καὶ τὸν Ἰσαάκιον ἀπόρφυρον βασιλέα κατονομάζειν, οὐ τότε μόνον, ἀλλὰ καὶ μέχρι καιροῦ διαρκέσασα καὶ γὰρ ἀρχιερεῖς τις τῆνικαῦτα Χαλκηδόνος Λέων προὔκαθητο, ἀρετῆς δὲ ἐπιμεμελημένος... οὗτος ἦν τῶν ἐν τοῖς Χαλκοπρατείοις πυλῶν (τοῦ ναοῦ τῆς Θεοτόκου) ἀφαιρουμένων τοῦ ἐπικειμένου αὐταῖς ἀργύρου καὶ χρυσοῦ εἰς τὸ μέσον εἰσοδὺς ἐπαρρησιάζετο... ἀτακτότερον τῷ τῆνικαῦτα κρατοῦντι προσεφέρετο, ὡς ἅκις εἰς τὴν βασιλεύουσαν ἐπανῆει τῇ ἀνεξικακίᾳ ἐκείνου καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ καταχρῶμενος... χαιρεκάκοις ἀνδράσι πειθόμενος, ἐπεὶ πολλοὶ τότε ὑπῆρχον... καὶ πρὸς ὕβρεις καὶ βλασφημίας ἀκαίρους ἐτράπετο, καὶ ταῦτα παρακαλοῦντος αὐτὸν τοῦ βασιλέως... τῆς πρὸς αὐτὸν ἀποσχέσθαι ἀπεχθείας ὀπισθουμένου ἅμκ κχι τὰ ἱερὰ τχις ἀγίχις ἐκκλησίχις λχμπρότερα ἀποδοῦνχι κχι πᾶν δ τι δέον ποιεῖν πρὸς διόρθωσιν».

Ἄλλ' ὁ γενναῖος ἐκεῖνος ἱεράρχης ἦν ἀδυσώπητος «μετὰ πολλῶν ἐνιαυτῶν παρέλευσιν ἀδιόρθωτος» διὸ ἠναγκάζετο ὁ Ἀλέξιος νὰ τὸν τιμωρήσῃ. Ἡ κατ' αὐτοῦ μῆνις ἐξηκολούθει, καίτοι «ἐκ βαθέως κχρδίχις ἐβεβχίου τοῦ ἀφίστασθχι ἐφεξῆς ἄψτασχι τι τῶν ἱερῶν κᾶν πᾶσχι ἀνάγκη αὐτὸν πρὸς τοῦτο καλῆ. χρεωστειν δὲ καὶ τὰ προαναληφθέντα κχτχιθέμενος» (ἀνάγνωθι χρυσόβουλλον Ἀλεξίου Κομνη-

τει, ἵνα πωλῶνται κτήματα ἱερὰ πρὸς ἐξόφλησιν φόρων τοῦ κράτους, ἀλλ' ἐξαιροῦνται πάντες οἱ ναοὶ τῆς Κ)πόλεως καὶ τὰ ὑποκείμενα τῇ Μεγ. Ἐκκλησίᾳ, ἥτοι τὰ σταυροπηγιακά. Γνωστὴ εἶναι ἡ περίπτωσις, κατὰ τὸν ἐπιῆρα λείου περσικὸν πόλεμον, ὅτε ὁ πατριάρχης Σέργιος ἐδάνεισεν εἰς τὸ κράτος μεγάλα χρηματ. ποσά (βλ. Κ. Ράλλη. Τὸ ἀναπαλλοτριωτὸν τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ὀρθοδόξου ἀνατολ. ἐκκλησίας Ἀθῆναι 1903, σ. 248). Κατὰ τῶν παραβατῶν ὀρισμένων διατυπώσεων ἐπεβάλλοντο ποιναὶ αὐστηραί, ὡς ὀρίζει ὁ ιβ' καν. τῆς Ζ': «ἐκδιωχθήτω ὁ μὲν ἐπισκοπος τοῦ ἐπισκοπείου, ὁ δὲ ἡγούμενος τοῦ μοναστηρίου, ὡς διασκορπίζοντες κακῶς, α οὐ συνήγαγον», καὶ ὁ συμβολαιογράφος ἐξωρίζετο, οἱ δὲ ἐλικυροῦντες ἀρχοντες ἐπαύοντο. Τὸ ἀναπαλλοτριωτὸν τούτων καθιερώθη καὶ ἐν Ἑλλάδι διὰ τοῦ ΙΗ' ἀρθρου τοῦ νόμου ΣΑ', καθ' ὃ ἀπαγορεύεται «ἐκθεοῖς ἐν ἀγορᾷ πρὸς πώλησιν ἢ κατάσχεσις πρὸς πληρωμὴν χρέους ἰδιωικοῦ ἢ δημοσίου», κατόπιν διορθῆς ὁμοῦς, ἀφοῦ εἶχε συντελεσθῆ ἡ λεηλασία.

νοῦ «περὶ τῶν ἱερῶν σκευῶν καὶ τοῦ μὴ ἄλλοτε ταῦτα κοινωθῆ-
ναι» γεγενημένον κατὰ Αὐγουστον μῆνα τῆς Ε' Ἰνδ. τοῦ 1082. Βλ.
Σύνταγμα Ράλλη καὶ Ποτλῆ, τόμ. Ε', σ. 281). Παρὰ ταῦτα τὸ σκάν-
δαλον ἦν τόσῳ μέγα, ὥστε καὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τῶν δύο πατριαρχῶν,
τοῦ Εὐστρατίου καὶ Νικολάου (ὑφ' οὗ καὶ καθρέθη ὁ Χαλκηδόνος)
ἐλάμβανε μεγάλας διαστάσεις καὶ ἔφθασεν εἰς δογματικὰς συζητήσεις
προκαλεσάσας καὶ σχίσματα. Αὗται διεσώθησαν ἐν κώδικι Λαύρας
τοῦ Ἀθωνοῦ καὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ Ἀλεξ. Λαυριώτου ἐν Ἐκκλ.
Ἀληθείᾳ Κ', 1900, σ. 354 ἐ. ὅθεν καὶ τὰ ἀνωτέρω ἐσταχυολογήσα-
μεν. Εἶναι δὲ οἱ γράψαντες, ὁ Ἀντιοχείας πατριάρχης Ἰωάννης, ὁ Εὐ-
χαΐτων Ἰωάννης, ἀμφοτέρωθεν διάσημοι λόγιοι τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὁ
Ἀδριανουπόλεως Νικόλαος, ὁ εἰρημένος Λέων Χαλκηδόνος, ὁ σεβαστο-
κράτωρ Ἰσαάκιος. Ἐκ τούτων ἀποσπῶμεν τινα ἐκ τῶν πρὸς τὸν βα-
σιλέα δορυμνῶν ἐλέγχων τῆς σεπτῆς πλειάδος ἐπὶ τῷ τελεσθέντι ἀ-
νοσιουργήματι κατὰ τοῦ ἀδύτου τῶν ἱερῶν ναῶν καὶ τῆς ἱεροσυλί-
ας καὶ τοῦ διωγμοῦ τῶν κληρικῶν, «γῆν ἱερὰν ἀποσυλουμένην κει-
μήλιά τε θεοῦ ἀφαιρούμενα καὶ κοινοῦμενα . . . τοὺς ἀρχιερεῖς
παντοίαις θλίψεσιν ὑποβαλλομένους. Ἦκουσα οὖν περὶ τινῶν
ἐγὼ τούτων ὡς καὶ ἐμαστιγώθησαν, ὧ γῆ καὶ ἥλιε, καὶ ταῦτα
ἐπ' εὐσεβοῦς βασιλέως καὶ εἰς φυλακὴν ἐβλήθησαν, οὐ διὰ Χρι-
στὸν ὡς ἄλλοι ποτέ—ἦν γὰρ μέγα τοῦτο αὐτοῖς—ἀλλὰ διὰ χρυ-
σόν, τὸ βαρύτερον κειμηλίων δὲ ἄρτι μνησθεῖς ἄλλο σμῆνος ἐ-
λεινολογῶν ὀρῶ μοι ἐπεγειρόμενον, λέγω δὲ εἰς νοῦν λαβῶν
θεῖά τε σκεύη καὶ σεπτὰ ἐκτιπώματα, ἀφ' ὧν ἐκ πολλοῦ τὰ χω-
νευτήρια ὑμῖν τὰ νομίσματα δίδωσιν . . . ἐγυμνοῦντο αἱ μὲν οὖν
ἐκκλησίαι τῶν τε ἄλλων καὶ μέντοι καὶ κλήρου καὶ ἐπισκόπων
αὐτῶν ἔνιοι . . . καὶ ὑπὲρ τὴν σφετέραν δύναμιν εἰσφοραῖς πι-
εζόμενοι, οἱ μὲν ἔθνησκον καὶ πρὸ ὥρας· καὶ γὰρ τοὶ καὶ λιμοὶ
συνεπηκολούθουν ὡς εἰκὸς τοῖς γινομένοις . . . » Καὶ ἐπάγεται ὁ
εὐθαρσῆς ἱεράρχης τὰ τῆς θείας ἐκδικήσεως ἐπὶ τῇ βεβηλώσει τῶν ἱε-
ρῶν καὶ τοῖς ἀδίκαις κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ θεραπόντων καὶ ὑπερασπιστῶν
τοῦ κόσμου τῆς ἐκκλησίας κληρικῶν καὶ ἀπηνέσι διωγμοῖς. «Αὐτοὶ
μέντοι οἱ πολέμιοι τί ἂν καθ' ἡμῶν ἠύξαντο (γρ. ἠύξαιντο) πλέον;
τὰ μὲν γὰρ ἡμέτερα κατὰ τὸ εἰκὸς συνετρίβετο καὶ ἠσθένει (ὁ
Ἀλέξιος ὑπέστη δεινὴν ἦτταν καὶ ἐγκατέλιπε τὸν μαχόμενον στρατόν),
τοῖς δὲ ἡ ἰσχύς καὶ τὸ καθ' ἡμῶν ἐπηύξησε θάρσος, οὐκ ἦν δὲ
οὐδὲ τὸν θεὸν ἀνέχεσθαι, οὐδὲ τὰ πρᾶττόμενα ὀρῶντα συνευδοκεῖν,
ἀλλὰ κατὰ πόδας ἡ ὀργὴ συνεκολούθει καὶ ἡ δίκη οὐκ ἔμελλεν.
Ἐάτω, φεῦ ! Χῖος, ἀνήρπαστο Μιτυλήνη, ἀφίστατο Κύπρος, Κρή-
τη, τῶν νήσων αἱ κεφαλαί, τῆς Ἑσπέρας τὸ πλέον ἀγέλαι Σκυ-

θῶν ἐβόσκοντο, τῆς Ἀνατολῆς δὲ οὐδὲ βραχὺ λείψανον ὑπελείπτο... 1 καὶ χρημάτων ἕτεροι ἐφ' ἑτέροις ἐπενοοῦντο πόροι καὶ ἔρος τούτων οὐδείς, οὔτε γέγονεν οὔτε ἐστὶν οὐδέπω. Καὶ ταῦτα μὲ κεφαλαιωδῶς τὰ πολλὰ παρατρέχων διὰ τὸ πλῆθος καὶ ἅμα ὑπὸ τῶν δακρύων συγχεόμενος καὶ ἀνακοπτόμενος τὴν φωνήν.»

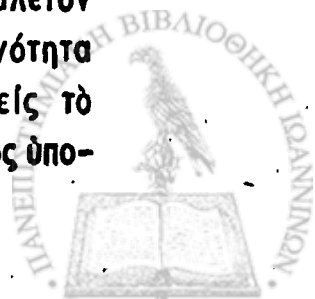
Εἰς ἄκρον συγκινητικὰ καὶ ἅμα διδακτικὰ εἶναι καὶ ὅσα ὁ ἥρωσ τῆς ἡμέρας, ὁ Λέων (ἢ Λεόντιος) Χαλκηδόνας γράφει πρὸς τὸν Ἀλέξιον ὡς ἄλλος Ἱερεμίας θρηνηλογῶν καὶ οἰκτίρων τὴν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας. «Δέσποτά μου ἄγιε. Ἴδου παρρησιαστικώτερον ἢ ἅγια τοῦ θεοῦ ἐκκλησία βοᾷ καὶ τρανότερον διηγεῖται τὰς ὑβρεις, ἃς ὑπέστη, καὶ τὰς ἀδικίας, ἃς ἠδίκηται... ἀναστάς οἰκτίρησαι τὴν Σιών τὴν καὶ γεννησαμένην καὶ θρεψαμένην καὶ εἰς τόδε δόξης καὶ εὐκλείας προαγαγοῦσάν σε· αὕτη γὰρ ἐστὶ μήτηρ πάντων ἡμῶν καὶ παιδαγωγὸς καὶ τροφὸς καὶ τῶν μυρίων ἐκείνων πρόξενος ἀγαθῶν». Καὶ ὑπεραμύνεται καὶ ὑπεραπολογούμενος ταῦτα διακηρύττει ὁ ὁμολογητὴς τοῦ Κυρίου μητροπολίτης: «Ταύτην ἔρῶντες ὑβριζομένην, εἰμὴ ληλοῦμεν, εἰμὴ ἐκδικοῦμεν, οἷς ἐστὶν ἰσχὺς ἐκδικεῖν, τί ἂν ἄλλο τῶν τοιούτων εὐεργεσιῶν αὐτῇ ἀντιδοίημεν;... ἠθέτηται ἡ πίστις ἡμῶν, βεβηλοῦνται τὰ ἅγια, ὁ πολῦτιμος μαργαρίτης ἠτίμωται, πεπάτηται ὁ σταυρὸς, συντέτριπται τὰ σκεῦῃ τὰ ἅγια καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ θεοῦ περιύβρισταί... καὶ δεδώκαμεν τὰ ἅγια τοῖς κυσὶ καὶ τοὺς μαργαρίτας ἔμπροσθεν τῶν χοίρων ἐρρίψαμεν... τὰ μοναστήρια, ὅσα ἱερά ἐσυλήθησαν, τὰ ἀσκητήρια, ὅσα τὸν οἶκελον περιήρηνται κόσμον, τὰ θυσιαστήρια, ὅσα γυμνωθέντα τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν νεκροῖς σώμασι λωποδυθηθεῖσιν ἐοίκασιν αὐτὰ τὰ κιβώτια, ἐν οἷς τὰ ἱερά δοχεῖα ἀποτεθέντα τοῦ θεοῦ στόματι χρώμενα τῷ κενώματι μυρίων μαρτύρων τρανότερον βοῶσιν, ὡς οὐδέν, ὧν ἐπιστεύθησαν, ἔχουσι, μάρτυρες μὲν τοσοῦτοι τοῦ πράγματος καὶ οὕτως ἀπαραλόγιστοι» (σ. 403). «Ὅλον τὸ φορτίον τῆς ἀμυνομένης τότε ἐκκλησίας εἶχεν ἀναλάβει ὁ τολμηρὸς πλησιόχωρος Χαλκηδόνας, διότι ὁ πατριάρχης Εὐστράτιος εἶχεν ἐξορισθῆ· καὶ δέσται οὗτος τοῦ βασιλέως ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τῆς Ρωμανίας (= τοῦ βυζ. κράτους) πάσης, ὑπὲρ αὐτῆς τῆς σωτηρίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως» (σ. 404). Ἀποτεινόμενος δὲ «πρὸς τὴν πενθερὰν Ἄνναν τὴν

1. Κατωτέρω λέγει διὰ καὶ αὐτῆς ἡ πρωτεύουσα περιεκυκλοῦτο: «ἀλλὰ τὰ μὲν ἄρια τῆς Ρωμαίων ἡγεμονίας πρὸς ἀνίσχοντο ἥλιον ἢ τοῦ Βυζαντίου ἀκρόπολις, ἡ πύλη δὲ ἡ χρυσεῖα πρὸς δύσιν ἐγενέσθην». Ταῦτα ἐν σ. 367. 2. αὐτ.

πρωτοβεστιάρισσαν» γράφει : «οἱ τὴν περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων καὶ ἱερῶν τοῦ θεοῦ κειμηλίων συμφωνίαν τῶν ἐκκλησιῶν τοῦ θεοῦ παραθραύοντες... ἑαυτοὺς ἐφάπαξ τῇ τῶν Ἰουδαίων καὶ Ἑλλήνων. (=εἰδωλολατρῶν) μερίδι καθυποβάλλουσιν». Καὶ διαλαμβάνει, ὅτι εἰς ἀπολογίαὶν προσῆγον Νεαρὰν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελοῦντο λέγει «οὐ μόνον, ὅτι οὐκ ἐνήργησεν αὕτη ποτὲ, καίτοι περὶ τῶν κειμηλίων τῆς Μεγ. ἐκκλησίας διαλαμβάνουσα. ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς θεοῖς κανόνισιν ἐναντιοῦται τοῖς ἀνεκποίητα εἶναι βουλομένοις αὐτὰ καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ παραδόσει.... φησὶ γὰρ τὸ Συνοδικόν· «πάντα τὰ πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν παράδοσιν καὶ τὴν διδασκαλίαν καὶ ὑποτύπωσιν τῶν ἁγίων καὶ ἀσιδίων πατέρων καινοτομηθέντα ἢ πρᾶχθέντα ἢ μετὰ ταῦτα πρᾶχθησόμενα, ἀνάθεμα» (σ. 405 βλ. καὶ 406). Ἐφεξῆς ὁ κλεινὸς ἱεράρχης ἀπολογούμενος ἐκ τῆς ἐξουσίας πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ κανονικοῦ πατριάρχου (ἐξορίστου καὶ αὐτοῦ ὄντος διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν) Νικόλαον τὸν Γραμματικόν, ἐπισωφεύει τὰς ἀπαγορευτικὰς μαρτυρίας ἐκ τε τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν ἱερῶν Συνόδων διὰ τὴν ἐν λόγῳ ἱεροσυλίαν : «Ἀναθήματα δὲ εἰσὶ τοῦ θεοῦ καὶ οἱ εἰκονικαὶ ὕλαι καὶ τὰ λοιπὰ σκευὴ πάντα καὶ ἀπλῶς πᾶσα ὕλη ἀνατιθεμένη τῷ θεῷ καθὼς ὁ νομοθέτης εἶπε Μωσῆς, «ὅτι πᾶν ἀνάθημα, ὃ ἀναθῆ τις τῷ θεῷ, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, καὶ ἕως ἀγροῦ, κατασχέσεως αὐτοῦ, οὐκ ἀποδοθήσεται, οὐκ ἀνταλλαχθήσεται, οὐκ ἐκποιηθήσεται, ἅγιον ἁγίων ἐστὶ τῷ Κυρίῳ» καὶ ὁ διαπράξας τοιοῦτον ἔγκλημα ἐν τῇ Ἱερουζῶν Ἀχαρ ἐλιθοβολήθη. Εἶτα ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Ζ' Οἰκ. Συνόδου, ἣτις «καὶ ἐν τῷ γ' αὐτῆς κανόνι ἐρμηνεύουσα τί ἐστὶν ἡ καθαίρεσις τῶν τοῦ ἱερατικοῦ καταλόγου καὶ τί ὁ ἀφορισμὸς τῶν μοναζόντων καὶ τῶν λαϊκῶν, «τῶν διακρτυόντων δηλ. μοναστήρια καὶ ἱεροὺς οἴκους καὶ μὴ ἀποδιδόντων, ἵνα κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἀποκατασταθῶσιν, ἐπάγει τῇ τοιαύτῃ αὐτῶν καθιρέσει καὶ τῷ ἀφορισμῷ λέγουσα «καὶ ἔστωσαν κατάκριτοι ἀπὸ πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγ. Πνεύματος καὶ τετάχθωσαν ὅπου ὁ σκώληξ οὐ τελευτᾷ καὶ τὸ πῦρ οὐ σβέννυται» (σ. 456).

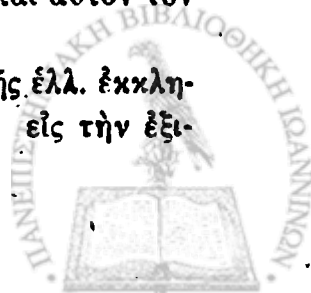
7. Ἀντικανονικὴ ἀνάκηρυξις τοῦ αὐτοκεφάλου ἐν τῇ Α' συνελεύσει τοῦ 1843 — Σφοδρὰ κατ' αὐτοῦ ἀντιπολίτευσις ἐν τῇ Β' Συνελεύσει τοῦ 1863 — Ὁ πολυθρύλητος ἀγὼν Φαρμακίδου καὶ Οἰκονόμου περὶ τῶν συνοδικῶν κανόνων καὶ περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου. — Τὰ ἀκαθαίρετα προνόμια καὶ τὸ πατριαρχικὸν μεγαλεῖον — Τὸ αὐτοκέφαλον ἄγνωστον ἐν τῇ ἀρχαιότητι, καταργεῖ τὴν ἐνότητα τῆς ἐκκλησίας — Παραβολώταται τοῦ Κοραῆ ἰδέαι ἐπέδρασαν εἰς τὸ πρᾶξικόνημα — Αἱ ἀρχαὶ τῆς πρεσβυτεριανῆς ἐκκλησίας ἐπισήμως ὑπο-

στηριζόμενοι ἐν Ἑλλάδι καὶ νέα ρῆξις τοῦ Οἰκονόμου πρὸς τὸν Φαρμακίδην — Ἡ ἐπίθεσις τοῦ Ἱεροκέρυκος Γερμανοῦ — Τὸ πρῶτον Καταστατικὸν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ.

Τὴν ἀναδρομὴν ταύτην ἐποιησάμεθα διὰ νὰ ἀπαντήσωμεν εἰς ἐκείνους, οἵτινες δυσχυρίζονται, ὅτι ἐπεμβάσεις καὶ ἀνθαιρεσίαι εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ δὴ εἰς τὰ περιουσιακὰ τῶν μονῶν συνέβαινον μάλιστα κατὰ κανόνα ἐπὶ Βυζαντινῶν, καὶ τοσοῦτον συχνὰ ὥστε κατήντησαν ἔκτοτε τὴν ἐκκλησίαν ὑποτεταγμένην εἰς τὸ κράτος. Βεβαίως καὶ ἡμεῖς παραδεχόμεθα, ὅτι ἐλάμβανον χώραν ἐπεμβάσεις οὐχὶ σπανίως καὶ ὁ ἀγὼν τῆς πολιτείας ἦτο πάντοτε πῶς νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν περιβόλον τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ὑποτάξῃ αὐτὴν καὶ ὅτι εὐρέθησαν δυστυχῶς ἐλάχιστοι πατριάρχαι ἀσθενοῦς χαρακτῆρος ὑποχωρήσαντες εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν βυζ. αὐτοκρατόρων καὶ ἐθυσίασαν τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας. Ἀλλ' ἡ βία καὶ ἡ ἀνθαιρεσία δὲν ἀπετέλεσέ ποτε νόμον καὶ καθεστῶς. Ἐν τῷ συνόλω πάντοτε ἀπεδοξίμασε ἡ ἐκκλησία τὰς τοιαύτας τάσεις τῆς Πολιτείας, ἀνέτρεψε τὰ παρὰ τοὺς κανόνας τελεσθέντα, ἀντέστη ἐρρωμένως πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν προνομίων αὐτῆς καὶ τοῦ ἀδιασείστου τῶν ἱερῶν κανόνων κύρους. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ κύριον καὶ οὐσιῶδες γνώρισμα τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ διαδρομῇ τῶν αἰώνων, ἢ κατὰ τῆς πολιτειοκρατείας ἀντίδρασις καὶ ἐνίκησε πάντοτε, ἵνα πληρωθῇ τὸ ρηθὲν «καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν τὸ ἴδιον καὶ περὶ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅτι μετὰ τὴν κακῶς γενομένην ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου παρουσίασεν ὠργανωμένην ἀντίδρασιν καὶ σθεναρὰν στάσιν κατὰ τῆς ἐπιβουλῆς τοῦ κράτους πρὸς κατάργησιν τῆς αὐτοτελείας αὐτῆς. Ἐν πολλοῖς μάλιστα συνέπραξεν εἰς τοῦτο, καὶ ὁσάκις τοῦτο δὲν συνέβαινε, ἔχομεν γλιάρας διαμαρτυρίας καὶ οὐδὲν πλεόν. Οὐδεὶς τῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῶν Μητροπολιτῶν ἐμιμήθη τοὺς πατέρας τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς κλεινοὺς οἰκοστροφούς αὐτῆς. Τὸ ἀνώτατον ἐκκλησ. κέντρον μᾶς ἐδίδαξεν, ὅτι εἰς τοιαύτας περιστάσεις δὲν ἀρκοῦσιν οἱ λόγοι, ἐπιβάλλονται καὶ θυσίαι, παραιτήσεις καὶ περαιτέρω, τὸ ἰσχυρότατον τῆς ἐκκλησίας ὄπλον, ἢ κήρυξις τῆς ἐκκλησίας ἐν διωγμῷ, ὅπερ πολλάκις ἐκλόνισε καὶ αὐτὸν τὸν θρόνον τοῦ Σουλτάνου, καὶ ἔσωσεν οὕτω τὰ προνόμια τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρω εἰς τοὺς ἐσχάτους καιροὺς Διονύσιον τὸν Ε', τὸν ἀπὸ Χαλκηδόνος Γερμανόν, καὶ αὐτὸν τὸν Ἰωακείμ Γ' κατὰ τὴν α' πατριαρχεῖαν.

Μετὰ τὰ παρεμπιπτόντως περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας λεχθέντα ἐν τοῖς παραγράφοις 2—4, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἐξι-

στόρησιν τῆς ἰδρύσεως καὶ τοῦ βίου αὐτῆς μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Προμάντεύω, ὅτι τινὲς θὰ διερωτῶνται, τίνα σχέσιν ἔχει ἡ ἱστορία αὐτῆ πρὸς τὰ Προνόμια τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου περὶ ὧν ἐπαγγελόμεθα νὰ γράψωμεν; Ἄλλοι δὲ ἀνυπομονοῦσι, διότι ἡ Εἰσαγωγή ἡμῶν τοιαύτην ἔλαβεν ἔκτασιν. Οἱ τοιοῦτοι ἐκλαμβάνουσι ὑπὸ λίαν περιορισμένην σημασίαν τὴν λέξιν προνόμια, ὡς συνέβαινε ἐπὶ τουρκοκρατίας. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐν τοῖς προνόμοις περιλαμβάνομεν οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐκκλησ. κέντρου καὶ τὴν θέσιν αὐτοῦ ἔναντι τοῦ κυριάρχου κράτους, ἀλλὰ καὶ πᾶν δικαίωμα αὐτοῦ ἐκ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀπορρέον, οἵτινες ἀληθῶς τὸ σύνταγμα τῆς ἐκκλησίας ἀποτελοῦσι καὶ ἐξασφαλίζουν τὴν ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν κυριαρχίαν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Τὸ δὲ σπουδαιότερον προνόμιον, ὅπερ θεωρεῖται τὸ σῦνταγμα αὐτοῦ, εἶναι ἡ πνευματικὴ καὶ κανονικὴ ἐνότης μετὰ τῶν λοιπῶν τοῦ κόσμου ἐκκλησιῶν, τῶν συγκροτούντων τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν ἐκκλησίαν. Ὅταν ἡ ἐνότης αὕτη καταργηθῇ, τὸ Πατριαρχεῖον ἀποβάλλει τὸν χαρακτῆρα τῆς οἰκουμενικότητος. Ἐπὶ τουρκοκρατίας οὐδέποτε ἐγένετο ἀπόπειρα ἀποσπάσεως τῶν ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν, καὶ αὐτὰ τὰ ἄλλα τῆς Ἀνατολῆς Πατριαρχεῖα ἦσαν οὕτω συνηνωμένα μετ' αὐτοῦ, ὥστε ἀπετέλουν ἐν σύνολον καὶ τὰ τέσσαρα, ὡς τετρὰς στύλων, συγκροτούντων τὸ θεοσύστατον οἰκοδόμημα. Αἱ ἄλλαι ἐκκλησίαι ἦσαν τὰ διάφορα διαμερίσματα αὐτοῦ. Εἰς τὰς ἀποκεντρωτικὰς τάσεις ἀντετάσσετο τὸ «μεμέρισται ὁ Χριστός»! Τὸ ὀλέθριον—διὰ τὰ ἐπακόλουθα—τοῦτο σύστημα τῆς ἀποκεντρόσεως, κρίμασιν οἷς οἶδεν ὁ Κύριος, ἤρξατο ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821. Ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, τὸ ἐπαναλαμβάνω μετὰ συνοχῆς καρδίας, ἥτις ἔδει νὰ εἶναι τὸ κυριώτερον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ὅπερ θεωρεῖται ἴδρυμα ἑλληνικόν, στήριγμα.

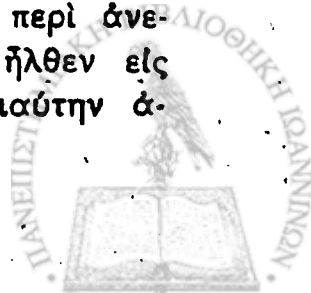
Κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τὸ τέως πανίσχυρον Πατριαρχεῖον ὑπέστη τὸν πρῶτον κλονισμόν. Οἱ τότε πολιτικοὶ παράγοντες τῆς Ἑλλάδος ἦσαν οἱ φορεῖς τῶν νέων ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, αἵτινες ἐξικνοῦντο μέχρι τοῦ ἀβάτου τῆς ἐκκλησίας, καὶ διεσάλπιζον τὸ καινότροπον δόγμα: «Ἐλευθέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν ἐλευθέρῳ κράτει», ἀποδιδόμενον μὲν εἰς τὸν Καβούρ, ἀλλ' οὔτινος ὁ κυρίως πάτρων ὑπῆρξεν ὁ κόμης Μονταλενμπέρ, ὅστις καὶ ἐξέδοτο ἔργον γαλλιστί ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἡ ἐλευθέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν τῷ ἐλευθέρῳ κράτει». Ἄλλὰ πολλοὶ ἐκλαμβάνουσι τοῦτο ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρισμοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ κράτους, ὡς πράγματι καὶ συνέβη, ἔνθα ἠκούσθη τὸ κήρυγμα τοῦτο ἐν τῇ Δύσει.

Ἐν Ἑλλάδι ὁμως συνέβη τὸ ἀντίθετον, ἐλευθερωθεῖσα ἀπὸ τῆς

πατριαρχικῆς ἢ ἐκκλησίᾳ ἐξαρτήσεως ὑπεδουλόθη τελείως εἰς τὴν Πολιτείαν. Τῆς ἰδέας ταύτης δορυφόρος ὑπῆρξεν ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, ὅστις ἐμποτισθεὶς ἐν Εὐρώπῃ τὰς προτεσταντικὰς ἰδέας κατέστη τυφλὸν ὄργανον τοῦ Βαυαροῦ Μάουερ, εἰς ὃν ὁ Ὅθων ἐνεπιστεύθη τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας. Δεινὴ λοιπὸν ἐπιβουλὴ ἐκ τῆς Δύσεως, ὅπου οἱ Διαμαρτυρόμενοι εἶχον ἀποσχισθῆ ἀπὸ τοῦ παπισμοῦ.

Ἄλλὰ τὸ πικρὸν τοῦτο καταπότιον ἦτο ἀνάγκη γὰ ἐμποτισθῆ εἰς τὸ μέλι. Εὐρέθη λοιπὸν τὸ μέσον, ἀντὶ τὸ σύστημα τῆς διοικήσεως τὸ καθιερούμενον τότε ἐν Ἑλλάδι γὰ ὀνομασθῆ κοινοιστόριον, ὅπερ ἐν Βαυαρίᾳ εἶχεν εἰσαχθῆ ἀπὸ τοῦ 1818, ὀνομάσθη κατ' εὐφημισμὸν, «Διοικοῦσα διαρκῆς σύνοδος» κατὰ τὸν τύπον τῆς ρωσικῆς ἐκκλησίας. Καὶ εἶναι περίεργον, πῶς ἐν τῇ παγίδι ταύτῃ συνελήφθη καὶ ὁ μέγας Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων Οὔτος κυρίως δὲν ἀπέκρουε τὸ αὐτοκέφαλον καὶ τὴν τοιαύτην σύνοδον, ἀφοῦ προήρχετο ἐκ τῆς Ρωσσίας πρὸς ἣν ὁ ἀνὴρ τοσοῦτον συμπαθῶς διέκειτο, ἀλλ' ἀπεδοκίμαζε τὸ ἀνθαίρετον τῆς ἀνακηρύξεως. Ἀπεδείκνυεν, ὅτι τοῦτο δὲν στηρίζεται ἐπὶ πράξεως ἐκκλησιαστικῆς, καὶ εἶναι ἡ χειραφέτησις οὐχὶ κατὰ τοὺς κανόνας καὶ τὴν τάξιν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας συντελεσμένη, καὶ οὕτως ἦλθεν ἀντιμέτωπος πρὸς τὰς καινοτομίας τοῦ Φαρμακίδου καὶ ἠττήθη μὲν ὁ Οἰκονόμος, ἀλλ' οὐχὶ ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Βαυαροκρατίας. Λέγεται μάλιστα (βλ. Νέον Ποιμένα. Β'. 158) ὅτι κατὰ τὴν Α' Συνέλευσιν τοῦ 1843 ἐξησχῆθη ἰσχυρὰ πίεσις πρὸς τοὺς Συνοδικούς, ὡς μανθάνομεν καὶ ἐξ ἐπιστολῆς ἀπευθυνομένης ὑπὸ Νεοφύτου Δούκα πρὸς αὐτὴν ἐν εἴδει διαμαρτυρίας διὰ τὰ τεκταινόμενα καὶ ἦτις ἐσχάτως εἶδε τὸ φῶς: «Τίς ἀγνοεῖ, ὦ ἄνδρες σεβάσμιοι, ὅτι ἡ ἡμετέρα σύνοδος, ἡ ἐπὶ τῆς Ἀντιβασιλείας συσταθεῖσα, ἐσκευωρήθη ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ διὰ βίας ὑπὸ ἐξωτερικῆς ὑπαγορευομένης ἐπιβολῆς, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κατορθωθῆ τοῦτο συναινέσει καὶ τῆς, ἀφ' ἧς ἐσμὲν κεχωρισμένοι ἀρχῆς; Τίς δὲ οὐκ οἶδεν, ὅτι καὶ οἱ παρευρεθέντες τότε ἡμέτεροι ἱεράρχαι παραθυρούμενοι πανταχόθεν καὶ παρωθούμενοι εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν νενομοθετημένων ὑπὸ τῆς ἐπιβούλου καὶ κακοβούλου ξενοκρατίας τότε, ὑπέγραψαν ἀβασανίστως, ὅσα ἔδοξε τοῖς τότε τὰ πράγματα ραδιουργοῖσιν;» καὶ ἐπάγεται ὁ φιλόπατρις Ἡπειρώτης. «Ἐντεῦθεν ἄρα δύο ἄτοπα μάλιστα συνέβησαν ἐκεῖνα τοῖς Ἑλλησι, πρῶτον μὲν ἡ περιφρόνησις πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, ὡς μηδενὸς λόγου γενομένου πρὸς αὐτὴν περὶ ἀνεξαρτησίας νομίμου καὶ εὐλόγου, ὡς ἔπρεπε· διὸ καὶ ἦλθεν εἰς παράπονα δίκαια καθ' ἡμῶν. Δεύτερον δὲ ὅτι εἰς τοιαύτην ἀ-

δυναμίαν καὶ ἀδράνειαν περιωρίσθη ἡ Ἱερά σύνοδος, ὥστε δὲν ἐδύνατο πλέον μῆτε βελτίωσιν τινὰ νὰ ἐπιφέρῃ εἰς τὸν κλῆρον, μῆτε τὰς ἐξωτερικάς ἐπιβουλάς νὰ ἀποκρούσῃ, αἵτινες ὑπεφύοντο ἄλλοτε ἄλλως καὶ οἱ λύκοι μονονουχὶ ἐπεπήδουν (σικ) ἄλλος ἄλλοθεν εἰς τὴν ἱεράν μάνδραν τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας...» (Θεολογίας, τόμ. ΙΓ', 1935, σ. 256). Τοιαῦτα πρότερον εἶχεν ἐκφωνήσει καὶ ὁ ἀγιορείτης Προκόπιος ὁ Δενδρηνός, διὰ τὴν ἀπόκλισιν πρὸς τὸν καθολικισμόν καὶ προτεσταντισμόν.

Κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 10 Ἰανουαρίου 1844, ὁ εἰσηγητὴς τοῦ σχεδίου συντάγματος βουλευτὴς Ἰωαννίνων Λ. Μελᾶς διεκλήρυττε λέγων : «Ὅτι ἡ ἐπιτροπὴ αἰσθανομένη, ὅτι ἐκ τοῦ ἔργου αὐτῆς ἐξαρτᾶται τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς... ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν πληρεξουσίων, ὅτι τὸ προτεινόμενον σχέδιον ἐξασφαλίζει καὶ κατοχυρῶνει τὴν θρησκείαν, τὴν πολιτείαν... ἀποκαλέσας αὐτὸ τὸ Παλλάδιον τῶν ἔθνικῶν ἐλευθεριῶν». Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν συζήτησιν ὁ πληρεξούσιος Κορώνης Μιχ. Σχινᾶς, ὑπουργὸς τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἀπέκρουσε τὴν θεωρίαν, καθ' ἣν τὸ χριστιανικὸν κράτος μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας λαμβάνει καὶ τὴν ἐκκλησ. ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτοδιοίκησιν, ἀνευ μάλιστα συναινέσεως καὶ μάλιστα ρητῆς καὶ ἐγγράφου ἀπαγορεύσεως τῆς Ἐκκλησίας εἰς ἣν ἀνήκει· καὶ ἐπετέθη δριμύς κατὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ Σ. Τρικούπη, ἀφ' οὗ τὸ 1833 εἶχεν ἀνακηρυχθῆ πραξικοπηματικῶς ἡ τοιαύτη ἀνεξαρτησία. Ἄλλ' οἱ λόγοι του, ὅπως καὶ ἄλλων πολλῶν, οὓς ἀναφέρει προχείρως ὁ κ. Κ. Γράψας (Ἑλλην. Πολιτ. Ἐγκυκλοπαιδεία, τευχ. Α'. Ἡ Α' Ἐθνικὴ συνέλευσις 1843—1844, Ἀθῆναι 1947, σ. 16—17), ἦσαν «φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.» Ἡ συνέλευσις ἐψήφισεν, ὅπως ἦτο σχέδιον, ἀνευ τῶν παρατηρήσεων καὶ τροποποιήσεων τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ οὕτως ἀπεσπᾶσθη ὀριστικῶς τοῦ Πατριαρχείου ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος. Ὡς ἀπόρροια τῆς ἀνοσίας ταύτης πράξεως ὑπῆρξε καὶ ἡ ἔγκρισις τοῦ περι ἐτεροχθόνων ἀντεθνικοῦ ψηφίσματος, ὅπερ ὡς ἀποτέλεσμα εἶχε τὸν περιορισμὸν τῆς πολιτογραφήσεως τῶν μὴ αὐτοχθόνων Ἑλλήνων καὶ τὴν ἐκδίωξιν ἐκ τῶν δημοσίων θέσεων πολλῶν ἐπιλέκτων ἐλθόντων ἐκ τῶν ἑλλ. παροικιῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐκ τῶν χωρῶν τοῦ ὑποδούλου ἑλληνισμοῦ· τότε ἐκινδύνευσε νὰ ἐκδιωχθῆ καὶ ὁ ἱστορικὸς Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἐχωρίζοντο δηλ. οἱ Ἕλληνες εἰς αὐτόχθονας καὶ ἐτερόχθονας καὶ ἐκτοτε ὑπεισῆλθεν ὡς μίασμα καὶ σάραξ εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἔθνους ἡ ἐπάρατος ἰδέα καὶ ἡ ἀνίατος νόσος τοῦ τοπικισμοῦ. «Δὲν ἠγωνίσθησαν μόνον οἱ αὐτόχθονες, διεμαρτύρετο ὁ Περραιβός, ἀλλὰ πάντες οἱ Ἕλληνες. Πόσον ἄρα γε ἄδικον εἶναι νὰ

ἀποκλεισθούν Ἡπειρώται, Μακεδόνες, Θεσσαλοί, Σουλιῶται, Κρήτες, Χῖοι, Σάμιοι καὶ λοιποὶ, οἵτινες τὸν αὐτὸν ἑλλ. ἀγῶνα ἠγωνίσθησαν, οἵτινες δραξάμενοι τὰ ὄπλα ἀνεχαίτισαν τὰ ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἄρματα τῶν πολεμίων» ἡ δὲ ἀγόρευσις τοῦ Κωλέττη «κατὰ τοὺς ἱστοριογράφους εἶναι μνημεῖον πατριωτισμοῦ ἔναντι τοῦ ρεύματος τοῦ αὐτοχθονισμοῦ» (αὐτ. 18—19). Τότε ἔγραψε καὶ ὁ Ζαλοκώστας τὰς «Σκιὰς τοῦ Φαλήρου». Τότε ἐκυκλοφόρησε καὶ ἔντυπον αἰτιάσεων κατὰ τὴν δεκαετίαν 1843—1843, ἐν αἷς ἐγράφοντο καὶ ταῦτα τὰ ἄρθρα : «8) Ἡ ἐξουθένωσις τῆς ἱερᾶς θρησκείας μας καὶ ἡ ὑπεράσπισις τῆς ἑτεροδιδασκαλίας. 9) Ἡ περιφρόνησις καὶ ἡ δυσπραγία τοῦ ἱεροῦ σου κλήρου. 10) Ἡ διάλυσις τῶν μοναστηρίων καὶ ἡ διὰ δημοπρασίας πώλησις τῶν ἱερῶν ἀμφίλων. 11) Τὸ δεκαδικὸν σύστημα τῶν ἐπισκόπων» σ. 52.

Κατὰ τὴν Β' Συνέλευσιν τοῦ 1863 ἐξεβιάσθησαν οἱ βουλευταὶ ἵνα δώσωσι τὴν ἔγκρισιν τῶν τετελεσμένων γεγονότων. 1 Αἱ ἀγορεύσεις τῶν ἀντιπολιτευομένων πληρεξουσίων ἦσαν πράγματι συντριπτικαί, ἀφοῦ ἠνάγκασαν, ὡς εἶπομεν, καὶ αὐτὸν τὸν Καλλιγᾶν νὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Σαριπόλου ἦτο λίαν χλιαρά. Ἐπεκαλέσθη τὸ σχόλιον τοῦ Βαλσαμῶνος, ὅτι κατ' ἀρχὰς πᾶσαι αἱ ἐκκλησίαι ἦσαν αὐτοκέφαλοι. Βεβαίως κατὰ τοὺς χρόνους τῶν διωγμῶν δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ὀργανωθῇ ἡ ἐκκλησία, μόλις ὑπῆρχον ὠρισμένα κέντρα, ἅπερ διὰ γραμμάτων συνεννοοῦντο μετὰ τῶν ἄλλων. 2 Οὐδὲν παρά-

1. Εἰς λίαν ἐνδιαφέρον βιβλίον ἐκδοθὲν ἐν Ἀθήναις ἀνωνόμως τὸ 1864 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἑλληνισμὸς ἢ Ρωσισμὸς ἦτοι ἡ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας ἀπόρρητος καὶ ἐμπιστευτικὴ διαπραγματεία περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος», τοῦ λόγου γενομένου περὶ τῶν ρωσ. βλέψεων ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου γράφονται ταῦτα : «Τοῦτο ἀπεδείχθη ἔτι ἐναργέστερον ἢ πρὸ δύο ἐτῶν εἰς τὴν πολὺκροτον ὑπόθεσιν τοῦ Τόμου, τὴν ὁποίαν ἐπιτηδεῖα ξένη πολιτικὴ ἐπιτηδεῖως ἐκίνησε θέλουσα νὰ καταστρέψῃ διὰ τῆς ἀπροβουλίας τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως, ὅτι ἡ φρόνησις τοῦ ἑλλ. λαοῦ ἀνέκαθεν εἶχε θεσπίσει (ἢ κυβέρνησις δὲν ἠθέλε τὸ αὐτοκέφαλον) ἡ φωνὴ ἑνὸς μόνου Ἑλλήνου ὑποστηρικθεῖσα ἀπὸ τὰς φωνὰς δύο ἄλλων ἤρκεσε νὰ ἐξυπνήσῃ τὸν ἑλλ. λαὸν καὶ... ἔσωσε... τὴν ἐθν. ἀνεξαρτησίαν» (1) σ. ρ'.

2. «Ἄλλ' ὁ τοιοῦτος δημοκρατικὸς καὶ ἀπλῶς ὁμοσπονδιακὸς τύπος τῶν πρώτων χριστιαν. ἐκκλησιῶν δὲν ἠδύνατο νὰ διαρκέσῃ πολὺ, γράφει ὁ ἡμέτ. Παπαρρηγόπουλος, διότι τὸ νέον θρησκειasma ἔχον νὰ παλαίσῃ πρὸς πολλὰς καὶ μεγάλας ἐσωτερικὰς καὶ ἐξωτερικὰς δυσχερείας ἐδέετο πειθαρχίας τινὸς καὶ ἐνότητος. Ἐντεῦθεν ἔτι ἀπὸ τῆς Β' ἐκατοντ. ἤρχιζε νὰ λαμβάνῃ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀριστοκρατικώτερον χαρακτῆρα. Τοῦτον δὲ τὸν ἀριστοκρατ. χαρακτῆρα διετήρησεν ἕκτοτε καὶ μέχρι σήμερον ἡ ἀνατ. ἑλλ. ἐκκλησία ἔνῳ ἡ δυτικῇ... μετέ-

δειγμα αὐτοκεφάλου ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἐκκλησίας ἠδυνήθη νὰ προσαγάγῃ. Τὰ προνόμια τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου ἦσαν ἰδιαιτέρας φύσεως· ἐπρόκειτο ν' ἀπαλλάξωσι αὐτὸν ἀπὸ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας. Ὅτε δὲ ἐκεῖνος κατὰ τὴν ἀραβικὴν εἰς τὴν νῆσον ἐπιδρομὴν κατέφυγεν εἰς Κων(πολιν)πανοικεῖ μεθ' ὅλου τοῦ ποιμνίου του ἀνωτέρα βασιλικῇ ἐπιταγῇ τοπικὴ σύνοδος ἐψήφισε χαριστικὸν κανόνα, δι' οὗ ἰδρύθη προσωρινῶς ἡ Ἑλλησπόντειος ἀνεξάρτητος ἐπαρχία τῆς νέας Ἰουστινιανουπόλεως ἣτις καὶ κατηργήθη ἀμέσως ἐπανελθόντων τῶν Κυπρίων εἰς τὰς ἐστίαις. Ἄλλ' ἡ Κυπριακὴ ἐκκλησία ὅλοι γνωρίζομεν τι εἶδους αὐτοκέφαλος τυγχάνει οὔσα, ἀφοῦ πρὸς ἐκλογὴν ἀρχιεπισκόπου προΐσταται ἀντιπρόσωπος πατριαρχικός.

Περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος, καὶ ταύτης βασιλικῆς ἐξουσίας ἰδρυθείσης, κακῶς διαβιωσάσης καὶ ἐκπνευσάσης, οὐδέποτε ἀναγνωρισθείσης ὡς κανονικῆς ὑπὸ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, βλέπε τὸ ἐμπεριστατωμένον σχεδιάσμα τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα τρίβωνος ἀρχιμ. Καλλινίκου Δελικάνη, τοῦ ἀποθανόντος ὡς Χαλκηδόνης : «Ἱστορικὴ σημειώσις», ἣτις ἐδημοσιεύθη ὡς παράρτημα ἐν τέλει τοῦ Γ' τόμου τῶν «Πατριαρχικῶν ἐγγράφων», (Κ]πολις 1905, σ. 929—1059). Καὶ ἐν περιορίσῳ σχολίῳ :

Ἐν τῷ σφοδρῷ ἐκείνῳ καὶ πολυχρονίῳ ἀγῶνι δύο κορυφαίων διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας, ὁ κ. Θ. Φαρμακίδης περιπλέκει τὸν Οἰκονόμον ἐν τῇ «Ἀπολογία» (σ. 33 σημ.) ὡς ἐξῆς : «Ἐκεῖνος (ὁ Οἰκ.), λέγει, ὁ θρόνος ὑπάρχει τὸ θεοστήρικτον κέντρον, εἰς ὃ συνέχονται καὶ συγκρατοῦνται συνιοῦσαι πᾶσαι αἱ ὑπ' οὐρανὸν ἐν διαφόροις βασιλείοις συνεστῶσαι ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, κάκεῖ συναρμολογούμεναι συγκροτοῦσι τὸ ἀδιαίρετον σῶμα τῆς μιᾶς, ἁγίας, ἀνατολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, ἧς κεφαλὴ ὁ ὁ Χριστός. Σεβάσμιος παρὰ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς βασιλευσάν, τῆμος δὲ παρ' αὐτῷ τῷ κρατοῦντι κατ' ἐκείνην τὴν βασιλεύουσαν, ἀνέχει τὴν ἔσοχον μέριμναν πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, διοικεῖ ἀμέσως τὰς ὑπ' αὐτὸν διατελούσας, ἐπικυροῖ καὶ διακηρύττει τὴν αὐτονομίαν καὶ αὐτῶν τῶν κατὰ τόπους καὶ κράτη παρὰ (ἡ χεὶρ μου οὕτως ἔγραψεν ἀντὶ περὶ) τὴν κανονικὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκονομίαν αὐτενεργῶν καὶ αὐτοκεφάλων, ἐν αἷς μέλλει φιλο-

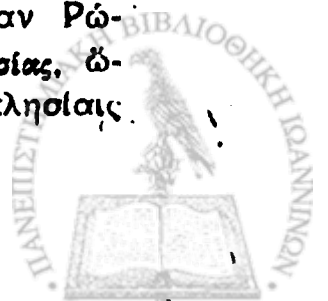

βλεπὲ τὸ πολίτευμα εἰς ἀληθῆ καὶ ἀπεριόριστον μοναρχίαν» Πανδώρας τόμ. Δ', σ. 169. Τὸ ἀπολογητικὸν τοῦτο ἄρθρον τοῦ φιλοπάτριδος καὶ εὐσεβοῦς ἱστορικοῦ ἐπιγράφεται : «Ἡ Ὀρθόδοξος Ἑλληνικὴ ἐκκλησία καὶ τὰ δύο μεγάλα χριστιαν. θρησκεύματα» σ. 162—174. καὶ συνιστᾶται ὡς ἀξιοπρόσητον.

στόργως συναριθμήσειν καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῦ πνευματικῶς ἀχώριστον θυγατέρα, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐπιθείς καὶ εἰς αὐτὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τὴν στέφανον ἐπ' ἀγαθῶ τῆς ἐκκλησίας». Ἐπαινοῦμεν μεγάλως τὸν ἐγκωμαστήν, ἐπιφέρει ὁ πονηρὸς Φαρμακίδης, ἀλλὰ καὶ παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ φέρῃ τοὺς ὁποίους ἔχει λόγους εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προτερήματος τοῦ προνομίου τούτου. Εἶναι μέγας οἰκονόμος... εἶναι σοφὸς πολυμαθὴς, εἶναι ἀποτινος χρόνου καὶ θεολόγος ἄριστος, ἀλλ' ὅλα τὰ μεγάλα ταῦτα προτερήματα δὲν εἶναι ἱκανὰ νὰ μᾶς πείσωσιν ὅθεν φρονοῦμεν καὶ δοξάζομεν καὶ ὁμολογοῦμεν, ὅτι ὁ θρόνος τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὔτε ἔχει οὔτε ἔλαβε ποτὲ ἀπὸ τίνος ἐξουσίαν τοῦ ἐπικυροῦν καὶ διακηρύττειν τὴν αὐτονομίαν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἔθνων αὐτόνων καὶ ἀνεξαρτήτων ἀφ' ἐκυτῶν διακηρυττομένων, αὐτοκεφάλων. Ἡμεῖς δὲν ἀντιλέγομεν πρὸς τὰ οὕτω δογματικῶς ἐκφωνούμενα ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου, ἀλλὰ διανιστάμεθα καὶ ἐρωτῶμεν καὶ ἡ Ἑλλὰς πόθεν ἦντλησε τὸ δικαίωμα, ἀπὸ τίνος συνοδικοῦ κανόνος νὰ ἀνακηρύττῃ τὸ αὐτοκέφαλον τόσον ἀταλαιπώρως, νὰ συγκροτήσῃ «σύνοδον διοικοῦσαν» καὶ νὰ ἀνγνωρίσῃ ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας, ἀντὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου τὸν βασιλέα Ὁθωνα, καθολικὸν τὸ θρήσκευμα μετὰ βωλιείσης διαμαρτυρομένης; Τὴν ἀπάντησιν εὐρίσκομεν ἐν σ. 24: «Κατὰ τὰ ἤδη λοιπὸν γεγονότα, γράφει ὁ Φαρμακίδης, διεκηρύχθη ἐπισήμως διὰ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλίου Β. Διατάγματος αὐτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος κατὰ θέλησιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κλήρου διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν βωλιεῖον αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον, καθὼς κατὰ θέλησιν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου ἀνυψώθη ἐν ἔτει 381 ἡ ἀπλῆ ἐπίσκοπὴ τοῦ Βυζαντίου εἰς ἀρχιεπισκοπὴν αὐτοκέφαλον καὶ ὑπετάχθησαν ἔπειτα ὑπ' αὐτὴν τόσοι αὐτοκέφαλοι μητροπολίται διὰ τὸ εἶναι τὴν Κωνσταντινουπόλιν Νέαν Ρώμην». Ἐνταῦθα δυστυχῶς ὁ κατὰ τὰ ἄλλα εὐφυῆς ἀνὴρ συγκρίνει πράγματα διάφορα κατὰ χῶρον καὶ χρόνον καὶ πρὸς τούτοις παραποιεῖ καὶ τὸν κανόνα διὰ νὰ τὸν προσαρμόσῃ εἰς τὰ τότε διαδραματισθέντα. Ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος κανὼν, ὁ γ' τῆς Β' Οἰκουμ. Συνόδου, ἔχει ὡς ἑξῆς: «Τὸν μὲντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ρώμης ἐπίσκοπον, διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ρώμην». Τοῦτον ὁ ἱστορικὸς Σωκράτης (βιβ. Ε', κεφ. η', Μίγνυς 67, στ. 577) ἐκφέρει οὕτως: «Τότε δὴ καὶ ὄρον ἐκφέρουσιν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον τὰ πρεσβεῖα ἔχειν τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ρώμης διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ρώμην»... καὶ πατριάρχας κατέστησαν διανεμιόμενοι τὰς ἐκκλησίας, ὥστε τοὺς ὑπὲρ διοίκησιν ἐπισκόπους ταῖς ὑπερορίαις ἐκκλησίαις.

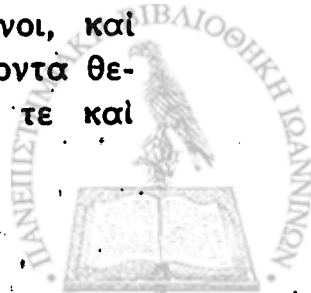
μη ὑπερβαίνειν...» (τὰ τελευταῖα εἶναι τοῦ β' κανόνος). Ὀνομα βασιλέως ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει, οὔτε ἀποφασίζει ἄλλος τις, οὔτε ἔθνος οὔτε κληρὸς, ἀλλ' ἡ ἁγία καὶ οἰκουμένη συνόδος ἐν Κωνσταντινουπόλει συνελθοῦσα, ἐλευθέρως καὶ ἀβιάστως. Τέως ἡ πόλις αὕτη ὑπήγετο ὡς ἐπισκοπὴ ὑπὸ τὸν Ἡρακλείας. Λοιπὸν τὰ δικαιώματα τοῦ Ἡρακλείας μητροπολίτου, ὅστις εἶχεν ὑπὸ τὴν δεσποτείαν τὴν ἐπαρχίαν τῆς Εὐρώπης (Ἐνατ. Εὐρώπης, ἄλλοτε Εὐρωπ. Τουρκίας) μετεβίβασθησαν εἰς τὸν Κωνσταντινουπόλεως (ὡς ἐν ἐκτάσει κατωτέρω θὰ διαλάβωμεν)· διὸ καὶ ἡ ἐν Χαλκηδόνι συνόδος ἐν τῇ πρὸς τὸν Πάπαν Λέοντα ἐπιστολῇ λέγει, ὅτι «ἐξ ἀρχαίου ἔθους» εἶχεν ὁ Κωνσταντινουπόλεως τὴν τοιαύτην ἐξουσίαν (τοῦ χειροτονεῖν τοὺς περίε μητροπολίτας). Εἶναι δὲ ὁ κη' κανὼν τῆς συνόδου ταύτης ὁ παρεχόμενος τὰ τοιαῦτα δίκαια λίαν δεδικαιολογημένως «ὅτι ἔπρεπε νὰ λάβῃ προνόμια ἐξουσίας ὁ Κωνσταντινουπόλεως, διατὶ ἤρχοντο διάφοροι πατριάρχαι καὶ ἄρχιερεῖς νὰ προσκλαυθοῦν εἰς τὸν βασιλέα ἐν ταῖς ἀνάγκαις αὐτῶν καὶ ἦτον χρεῖα νὰ ὀνταμώνουν πρῶτον τὸν Κωνσταντινουπόλεως, εὐρίσκοντες αὐτὸν συνεργὸν καὶ βοηθὸν καὶ δι' αὐτοῦ νὰ προσέρχωνται εἰς τὸν βασιλέα, καθὼς ὁ Ἰουστινιανὸς τὸ ἀρχαῖον ἔθος βεβαιῶν τοῦτο διώρισεν». (Πηδάλιον, 1841, σ. 117, σχόλιον τοῦ κανόνος). ἐν τῇ πράξει τῆς Δ' συνόδου ὁ Λαοδικεῖας Νουνέμιος ἀπαντῶν εἰς τὰς ἀντιρρήσεις τῶν παπικῶν ἀντιπροσώπων διὰ τὰ πρεσβεῖα τοῦ Κ)πόλεως : «ἡ δόξα τῆς Κων)πόλεως δόξα ἡμῶν ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ τὰς μερίμνας ἡμῶν ἀναδέχεται». (βλέπ. αὐτ. καὶ ἄλλους ὑπὲρ αὐτοῦ λόγους). Τὸ Βυζάντιον δὲν ἦτο πλέον ἡ ἄσημος ἐκείνη πόλις τῶν Μεγαρέων, ἦτο ἡ Κωνσταντινούπολις, μετονομασθεῖσα οὕτω ἀφ' οὗτου ἐγένετο ἡ πρωτεύουσα τοῦ ἀνατολικοῦ κράτους ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, καὶ ἡ καθέδρα τῶν ἐπισκόπων ἀπέβη καὶ ἔδρα τῶν αὐτοκρατόρων, ὅθεν ἀστραπιαίως ἤδη διεσκορπίζετο τὸ φῶς τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ μετεπείθοντο καὶ αὐτοὶ οἱ αἰρετικοὶ πρὸς ἐπιστροφὴν εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν· ἦτο τὸ ἀριπρεπὲς κέντρον σοφῶν ἀνδρῶν, ἱεραρχῶν καὶ ἐρμηνευτῶν τοῦ θείου λόγου «κοινὴ πατρὶς καὶ μήτηρ καὶ τροφὸς τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν, δεῦρο τῆς ὀρθοδοξίας ἢ βάσις, ἢ κορυφὴ τῶν δογμάτων, ἢ τῆς θεολογίας ἀκρόωρεια». Καὶ ἐλέχθησαν μὲν ταῦτα ὑπὸ τοῦ Νικηφόρου Βρυεννίου, τοῦ φιλοσόφου ἐκείνου Στουδίτου, βραδύτερον, οὐχ' ἦττον ὅμως ἡ βασιλεύουσα αὕτη τῶν πόλεων μόλις ἐγένετο τοιαύτη κατεκτήσατο τὸ πᾶν καὶ ἐπεσκίασε πᾶσαν ἄλλην τοῦ κράτους πόλιν· καὶ δὲν συνετέλεσεν εἰς τοῦτο μόνον ἐξωτερικὴ ὄψις, τὰ μεγαλοπρεπῆ οἰκοδομήματα καὶ τὰ ἄλλα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης μνημεῖα, ὅσα συνεκεντρώθησαν ἐκεῖ, καὶ ὑπὲρ πάντα ταῦτα ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας—«σοφίαν δὲ καλοῦσιν οἱ

Βυζάντιοι τὸν ναὸν ἐπικαιριώτατα τῷ θεῷ τὴν ἐπωνυμίαν ἀπεργασάμενοι» (Προκόπιος, περὶ κτισμ. I, 1, 21).—Μετὰ ταῦτα δὲ ὑπὸ τοῦ ἰδίου Κωνσταντίνου ἐκτίσθησαν καὶ δύο ἕτεροι ναοὶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης καὶ τῶν ἁγ. Ἀποστόλων. Τούτου ἕνεκα καὶ Θεοῦπολις κατ' ἀρχὰς ἀπεκλήθη, ὄνομα, ὅπερ εἶχε λάβει τὸ πρῶτον ἢ Ἀντιόχεια, ἴσως, ὡς ἀναφέρουσιν αἱ Πράξεις, διὰ τὸ «χρηματίσαι τε τὸ πρῶτον ἐν Ἀντιοχείᾳ τοὺς μαθητὰς χριστιανούς» (ιβ' 26). Διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μεγ. Κωνσταντίνου συγκεντρώσεως τῶν ἀριστουργημάτων τῆς ἑλλ. τέχνης, ἣτις δὲν ἦτο μὲν ἐπίκουρος εἰς τὸ πνεῦμα τῶν διδασκάλων τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὧν τὰ προγράμματα ἦν ἡ καθάρσεις τῶν εἰδώλων, ἐν τούτοις ἐδημιούργησε τὴν εἰς ἡμερότητα ἄγουσαν καλλιτεχνικὴν ἐκείνην ἀτμόσφαιραν «ἣτις ὡς ἡ φυσικὴ ἀτμόσφαιρα περιρρέει καὶ διαβρέχει τὴν ψυχὴν καὶ τὴν αἰσθητικὴν τῶν χριστιανῶν καλλιτεχνῶν, εἰς οὓς τὰς ἀπαραιτήτους πρὸς δημιουργίαν συγκινήσεις παρέχει ἢ νέα καὶ ζῶσα θρησκεία τοῦ Χριστοῦ» Χρυσάνθου ἀρχιεπισκόπου, Ἀθηνῶν, ἀντιφώνησις κατὰ τὴν δεξίωσιν ὡς Ἀκαδημαϊκοῦ, (Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν I Ε', 1940, σ. 80.

«Ἐκκλησία καὶ πολιτισμὸς ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς Ἀνατολῇ») ἢ κατὰ τὸν Κάρολον Ντὴλ ἡ Κων)πολις ὑπῆρξεν «τὸ θαυμασιώτερον τῶν Μουσείων, πεπρoικισμένη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ε' αἰῶνος διὰ Πανεπιστημίου... μεγάλη ἑλληνίς ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ πόλις, φύλαξ τῆς κλασσικῆς παραδόσεως καὶ ἡ ἐστία πολιτισμοῦ βαθέως ἐμπεποτισμένου ὑπὸ τῶν ἐπιδράσεων τῆς ἀρχαιότητος» (Ἴστ. ντὸ μουαγιὲν ἄζ. Λὲ μόντ ὀριαντάλ. Παρί 1936 τῇ συνεργασίᾳ Ζ. Μαρσαί σ. 6) Μνημεῖα τέχνης κομισθέντα ἐκ ΚῆΠ. βλ. Παπαρο. Β' 589).

Ἡ ραγδαία καὶ καταπληκτικὴ αὕτη πρόοδος τῆς νέας πρωτευούσης, δι' ἧς κατέστη ἡ πρώτη ἐστία τοῦ ἑλληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, ἦτο ἐπαρκὴς δικαιολογία, ἢ μᾶλλον ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη διὰ νὰ συνέλθωσιν ἐκεῖ δύο ἀλλεπάλληλοι σύνοδοι, ἡ Β' καὶ ἡ Δ' ἐν Χαλκηδόνι (προαστείῳ τοῦ Βυζαντίου). Ἐν τῇ τελευταίᾳ ὁ ἐπίσκοπος Λαοδικείας κατὰ τὴν συζήτησιν τοῦ κη' κανόνος εἶπε τὰ ἐξῆς σημαντικὰ λόγια : «ἡ δόξα τῆς Κωνσταντινουπόλεως δόξα ἡμῶν ἐστίν... ἐπειδὴ καὶ τὰς μερίμνας ἡμῶν ἀναδέχεται καὶ ἀνάγκη τὸν καθ' ἑκάστην ἐπαρχίαν μητροπολίτην ὑπὸ τοῦ θρόνου τούτου χειροτονεῖσθαι». Δηλαδή οὐκ ἄνευ ἀποχωρῶντος λόγου οἱ θεόπνευστοι ἐκεῖνοι πατέρες ἐθέσπιζον, ἐπικυροῦντες τὰ δόξαντα τῇ Β' Οἰκουμενικῇ καὶ κρίνοντες ὡς ἔπεται :

«Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὅροις ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κανόνα τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων. Τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ

ψηφιζόμεθα περί τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης... εὐλόγως κρίνοντες τὴν βασιλίδα καὶ συγκλήτῳ τιμηθεῖσαν πόλιν καὶ τῶν ἴσων ἀπολαύουσιν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῃ βασιλίδι Ρώμῃ καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέραν μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσιν· καὶ ὥστε τοὺς τῆς Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιανῆς καὶ τῆς Θρακικῆς διοικήσεως μητροπολίτας μόνους, ἔτι καὶ τοὺς ἐν τοῖς βαρβαρικοῖς ἐπισκόπους τῶν προειρημένων διοικήσεων χειροτονεῖσθαι ὑπὸ τοῦ προειρημένου ἀγιωτάτου θρόνου τῆς κατὰ Κωνσταντινούπολιν ἀγιωτάτης ἐκκλησίας... Χειροτονεῖσθαι δὲ, καθὼς εἴρηται, τοὺς μητροπολίτας τῶν προειρημένων διοικήσεων παρὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐπισκόπου ψηφισμάτων συμφώνων κατὰ τὸ ἔθος γινομένων καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀναφερομένων» (καν. κη'). 1 Προσεκτέον τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ κανόνος, ὅτι ἤδη εἶχε κεκτημένα «κατὰ τὸ ἔθος» τὰ δικαιώματα ταῦτα ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ δὲ σύνοδος ἀπλῶς ἀνεγνώρισεν αὐτά, τοῦτο δὲ ἐξάγεται· καὶ ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς συνόδου: «Κριτωνιανός, ἐπίσκοπος Ἀφροδισιάδος, εἶπεν: ἀπὸ οἰκείας γνώμης τὴν ὑπόγραφὴν πεποίημαι... καὶ χρεωστῶ τῷ θρόνῳ τούτῳ, ἐφ' ᾧ καὶ ἐχειροτονήθην καὶ οἱ πρὸ ἐμοῦ καὶ πάσης προστασίας ἡ ἐκκλησία ἡμῶν τετύχηκεν». Δικαιολογεῖ δὲ ἡ σύνοδος ὡς ἐξῆς: «Τὸ γὰρ ἐκ πολλοῦ κρατῆσαν ἔθος, ὅπερ ἔσχεν ἡ Κωνσταντινούπολις, καὶ ἀγία τοῦ θεοῦ ἐκκλησία εἰς τὸ χειροτονεῖν μητροπολίτας τῶν διοικήσεων τῆς τε Ἀσιανῆς καὶ Ποντικῆς καὶ Θρακικῆς, καὶ νῦν κατὰ συνοδικὴν ἐκυρώσαμεν ψῆφον, οὐ τοσοῦτον τῷ θρόνῳ τῆς Κ)πόλεως τε παρέχοντες ὅσον ταῖς μητροπόλεσι τὴν εὐταξίαν πρυτανεύοντες, διὰ τὸ πολλάκις πολλοὺς, τελευτώντων τῶν ἐπισκόπων, ἀνακύπτειν θορύβους, ἀνηγεμονεύτων ὄντων τῶν ἐν αὐτοῖς κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν συγχεόντων... Ἡ ἀγία καὶ μεγάλη καὶ οἰκουμ. σύνοδος... τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ τῆς Ρωμαίων ἀρχιεπισκόπῳ Λέοντι» (Μανσὶ κονσιλ. ἀμπλισ. κολλ. VI, σ. 148—149 καὶ Μίλια Β', σ. 208). Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων πατριαρχείων εἶχε δικαιοδοσίαν ὁ Κ)πόλεως. Ἐν τῇ «Ἐπαναγωγῇ» τῶν νόμων ὑπάρχει ἡ ἐξῆς διάταξις: «Ὁ Κωνσταντινουπόλεως θρόνος βασιλεῖα ἐπικοσμηθεὶς ταῖς συνοδικαῖς ψῆ-

1. Τα προνόμια ταῦτα τοῦ Κ)πόλεως ἀνενεώθησαν καὶ διὰ τοῦ 86 τῆς Στ' οἰκ. συνόδου, δι' οὗ καὶ καθωρίσθη ἡ τάξις καὶ τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν, «ὥστε τὸν Κ)πόλεως θρόνον, τῶν ἴσων ἀπολαύειν πρεσβείων τοῦ τῆς πρεσβυτέρης Ρώμης θρόνου..δεύτερον μετ' ἐκείνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν ὁ τῆς Ἀλεξανδρέων μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἰτα ὁ Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τῆς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως».

φοις πρώτος ἀνηγορεύθη, αἷς οἱ θεῖοι κατακολουθοῦντες νόμοι καὶ τὰς ὑπὸ τοῖς ἑτέροις θρόνοις γινομένας ἀμφισβητήσεις ὑπὸ τὴν ἐκείνου προστάττουσιν ἀναφέρεσθαι διάγνωσιν καὶ κρίσιν».

Ἐπικρατεῖ ἐν ταῖς ἀποφάσεσι τῶν συνόδων ἐκεῖνο, ὅπερ καὶ ἡ α' οἰκουμενικὴ ἐθέσπιζεν, «τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖτω» (καν. στ'). Οὐδεις ἐκ τῶν ἑξαιρετικῶν καὶ σπουδαίων τούτων λόγων ἀνήκει εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἵνα δικαιούται ὁ Φαρμακίδης νὰ ἐπικαλεσθῆ τὸν γ' κανόνα τῆς Β', πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀντικανονικῆς πράξεως, δι' ἧς αὐτὴ ἀνεκηρύχθη αὐτοκέφαλος καὶ ἀπεπάσθη αὐθαιρέτως ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου· ἀπεναντίας ὑπάρχει κανὼν ὁ ΙΕ' τῆς ΑΒ' αὐστηρῶς καταδικάζων τὴν τολμηρὰν ταύτην πράξιν.

Ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει αὕτη σύνοδος, συνελθοῦσα ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κανόνων τῶν δύο προηγηθειῶν συνόδων ἀφαίνεται: «Εἴτις πρεσβύτερος ἢ ἐπίσκοπος ἢ μητροπολίτης τολμήσοι ἀποστῆναι τῆς πρὸς τὸν οἰκείον πατριάρχην κοινωνίας καὶ μὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ κατὰ τὸ ὠρισμένον καὶ τεταγμένον ἐν τῇ θεῖᾳ μυσταγωγίᾳ... Τοῦτον ἤρρεσεν ἡ ἀγία σύνοδος πάσης ἱερρατικῆς παντελῶς ἀλλότριον εἶναι... Οἱ ἐν Ἑλλάδι οὐ μόνον ἀντικατέστησαν τότε τὸ κανον. μνημόσυνον τοῦ πατριάρχου ἐκφωνοῦντες τὸ «ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν συνόδου» (οὕτως ἐμνημόνευον ἐν ἀρχῇ), ἀλλὰ καὶ ἀπέκοψαν ἄνευ τινὸς ἀποχωρῶντος λόγου ὀλόκληρον ἐκκλησίαν «σχίσμα ποιῶντες καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας διασπῶντες», ὥστε κατὰ τὸν κανόνα εἶναι ὑπόδιχοι. Εἰς ἀπόκεντρον μόνον ἐπαρχίαν οἰκονομικῶς ὑπεχώρησεν ἡ ἐκκλησία κατὰ τὸν γ' τῆς ἐν Καρθαγένῃ συνόδου. Οἱ ἐνταῦθα ἐν Ἀφρικῇ συνελθόντες τότε ἅγιοι πατέρες ἀποφασίζουσιν: «Ἦρρεσεν, ἵνα ἡ Μαυρητανία Σικφένσης ὡς ἦτησεν... ἵνα ἴδιον ἔχη πρωτεύοντα, συνκινέσει πάντων τῶν πρωτευόντων τῶν Ἀφρικανῶν ἐπρχιῶν καὶ πάντων τῶν ἐπισκόπων, -διὰ τὸ μικροδραπέδες ἔχειν ἐπετράπη» ἢ διὰ τὴν ἀπόστασιν, ἣν ἀπεῖχεν ἡ Μαυρητανία ἀπὸ τῆς πρωτεύουσης μητροπόλεως Νουμιδίας καὶ τὴν δυσκολίαν νὰ προσέρχωνται οἱ ἐπίσκοποι εἰς τὰς συνόδους, ἐπετράπη νὰ ἔχη ἴδιον μητροπολίτην. Καὶ ἐπὶ Εὐσεβίου αἱ ἐπαρχίαι αὗται διὰ τὴν μεγάλην ἔκτασιν καὶ τὴν ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν ἦσαν ἀνεξάρτητοι, ὡς γράφει ἐν τῇ ἐκκλ. ἱστορίᾳ (βιβλ. Ι', κεφ. 6).

Καὶ εἰς τὸν κανόνα τοῦτον δὲν δύναται οἱ Ἑλλαδικοὶ νὰ στηριχθῶσιν. Οὔτε καὶ εἰς τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἐκκλησίας Κύπρου, ἣτις μᾶλλον αὐτόνομος δύναται νὰ ὀνομασθῆ, ὡς εἵπομεν καὶ ἀνωτέρω, εἰς τὰ ὁποῖα καὶ προσθέτομεν καὶ «πράξεις» τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΖ' αἰῶνος περὶ ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας καὶ καθαιρέσεως τῶν Κύπρου ἀρχιεπισκόπων καὶ παντοίας ἄλλ.

λης ἐπεμβάσεως. 1 Καὶ ταῦτα συμβαίνουν ἐν Κύπρῳ, ὅπου ἡ ἴδρυσις τῆς ἐκκλησίας θεωρεῖται ἀποστολική. 2

Ἐν Ἑλλάδι, ὅπου οὐδέτερον τούτων συνέβαινε, τὸ β' ἔτος τῆς Ἐπαναστάσεως ἡ γερούσια τῆς Δυτ. Ἑλλάδος, σπεύδει νὰ ὀνομάσῃ τὸν Ἄρτης Πορφύριον ἀρχιεπίσκοπον. Ἄλλ' οὗτος φρονίμως ποιῶν ἀπέκρουσε τὴν τολμηρὰν αὐτῆς χειρονομίαν, καὶ ἔκτοτε διηύθυνεν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἢ πολιτεία, ὅπου μετέχουσι καὶ ἀρχιερεῖς (ἀρχὴ ἐκλαϊκεύσεως τῆς ἐκκλησίας). Ὁ Φαρμακίδης ἐφρόνει, ὅτι «ἡ αὐτονομία καὶ ἀνεξαρτησία τῆς ἐκκλησίας εἶναι ἀχώριστος ἀπὸ τῆς αὐτονομίας καὶ ἀνεξαρτησίας τῆς ἐπικρατείας καὶ πᾶσα κατ' ἐκείνης ἄμεσος ἢ ἔμμεσος προσβολὴ εἶναι προσβολὴ κατὰ ταύτης» (Ἀπολογ. σ. 38). Ἄλλὰ τὴν ἀκατάσχετον ταύτην φορὰν ἀνέκοψεν ἡ κατὰ τὸ 1825 ἐπιδρομὴ τοῦ Ἰμβραήμ καὶ οἱ μίνιστροι ἀρχιερεῖς οὐδὲν ἤνυσαν. Τὰ ἐπιχειρήματα τῶν «Ἀκεφάλων» δὲν ἦσαν τόσον σοβαρά. Οὕτως οἱ ἐν Ἐρμιόνη καὶ εἶτα ἐν Τροιζῆνι ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους διεκήρυττον, ὅτι οἱ Ἕλληνες «ὡς χριστιανοὶ οὔτε ἦτο οὔτε εἶνε δυνατὸν νὰ πειθαρχήσωμεν δεσποζόμενοι ἀπὸ τοὺς θρησκομανεῖς Μωαμεθανούς, οἱ ὅποιοι κατέσχιζον καὶ κατεπάτουν τὰς ἀγίας εἰκόνας, κατεδάφιζον τοὺς ἱεροὺς ναοὺς, κατεφρόνουσαν τὸ ἱερατεῖον ὑβρίζοντες τὸ θεῖον ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, τοῦ τιμίου σταυροῦ... Πολεμοῦμεν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κυρίου μας...» (Μάμουκα Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος κτλ. Β', 20—23 σημ.). Τὸ ἀληθὲς εἶναι, ὅτι καὶ ἂν ὑποθέσωμεν, ὅτι τοιαῦτά τινα διέπραττον οἱ Τοῦρκοι τότε, ἐν ἴσῃ μοίρᾳ ἐμμοῦντο αὐτοὺς καὶ οἱ Ἕλληνες διὰ τῶν δραματουργηθέντων κατὰ τὴν διάλυσιν τῶν μονῶν καὶ δήμευσιν τῆς περιουσίας καὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων, ἅπερ διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων στιγματίζει ὁ Κων. Οἰκονόμος. Βεβαίως διὰ τοῦτο δὲν θέλομεν νὰ εἴπωμεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἦσαν Τοῦρκοι, ἅπαγε τῆς βλασφημίας! Ἄλλ' ὅτι ἰδέαι ὀθνεῖται καὶ ξένα μεταγγιζόμενα ἀπὸ τῆς γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως συνεσκοτίζον τὴν διάνοιαν τῶν Ἑλλήνων ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ζήλω. Ὅτι οὐδὲν κακὸν τοιοῦ-

1. Βλέπ. Τὰ ἐν τοῖς κώδιξι τοῦ πατριαρχ. (ἀρχιεπισκοπικῆς) ὀνόματι ἐπίσημα ἐκκλησιᾶς. Ἐγγραφα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς σχέσεις τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου πρὸς τὰς ἐκκλησίας Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων καὶ Κύπρου (1574—1863) περισυλλεγένη... ὑπὸ ἀρχιμ. Καλλινίκου Δελικάνη...» τόμ. Β', Κ)πολις 1904, σ. 546—658.

2. Βλ. Χρ. Οἰκονομίδου, Ὁ θεμελιωτὴς τῆς Ἐκκλησίας Κύπρου ἀπόστολος Βαρνάβης, σ. 491—498 τοῦ πανηγυρικοῦ τεύχους ἐπὶ τῇ 1ῃ ἐκατονταετηρίδι τῆς Γ' ἐν Ἐφέσῳ ἀγ. οἴκ. συνόδου τῆς τὸ αὐτοκέφαλον τῆς ἀγιοτάτης ἐκκλησίας τῆς Κύπρου κατοχυρωσάσης Ἀπόστολος Βαρνάβης, Λευκωσία Κύπρου, 1981.

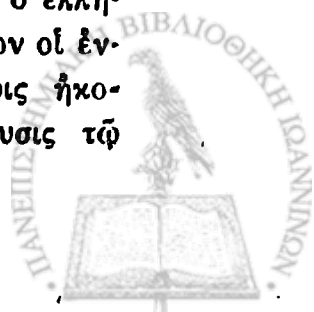

ον θὰ ἔπασχον οἱ Ἕλληνες μένοντες καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ὑπὸ τὸ αὐτὸ ἐκκλησιαστ. καθεστὼς μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία, ὃ ἀψευδὴς μάρτυς, ὅτι οὐ μόνον οἱ ὑπὸ ζυγὸν ἐναπολειφθέντες Ἕλληνες ἦσαν εἰς καλλιτέραν μοῖραν θρησκευτικῶς ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, ἀλλὰ καὶ οἱ λοιποὶ βαλκανικοὶ λαοὶ καὶ αὐτὴ ἡ μεγάλη ρωσ. ἐπικράτεια. Αὕτη καίτοι εὐρίσκετο εἰς διηνεκεῖς καὶ ἀγρίους πολέμους πρὸς τοὺς ἀπίστους Τούρκους, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἠθέλησε νὰ ἀποσπασθῇ ἐκ τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἀπόπειρα τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς» σχηματισθείσης τῷ 1827 ν' ἀνασυνδέση τὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου ἐναυάγησεν, ἀφικομένου ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ Καποδιστρίου ἐν Ναυπλίῳ. Οὗτος, ἀφοῦ ἀφῆκε νὰ παραλύσῃ τελείως τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ ἐνῶ ἤγγιζε τὸ μοιραῖον τέλος του, συνῆψεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ πατριάρχου Κωνσταντίου Α'. (1830—1834) καὶ ἀπέστειλε τὸν ἐπίσκοπον Ρέοντος καὶ Πραιστοῦ Διονύσιον, ὅπως κανόνισῃ τὸ ζήτημα τῶν χορῶν πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. Ἄλλ' ἡ δολοφονία τοῦ Κυβερνήτου ἐματαιώσε τὰ πάντα καὶ ἡ Ε' Ἐθνοσυνέλευσις τοῦ Ἄργους τῷ 1831 ἐψήφισε κατὰ τὰς 5 Δεκ. πρότασιν τοῦ ὑπουργοῦ Χρυσογέλου καθ' ἣν «τὰ ἐκκλησιαστικά, καθ' ὅσον ἀνάγονται εἰς τὴν ἐκκλησ. τάξιν καὶ διακόσμησιν, θέλουσι διέπεσθαι ὑπὸ πενταμελοῦς ἐκκλησ. συμβουλίου ἐξ ἀρχιερέων ἐκλεγομένων ὑπὸ τῆς νομοθετικῆς ἐξουσίας καὶ διοριζομένων ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως». (Ματαράγκα, Δίκαιον Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας Ἑλλάδος Α', σ. 48). Εἶναι τὸ πρωτόπλασμα τῆς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὅπερ ἀνελάμβανε νὰ συντάξῃ τὸν ὀργανισμὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν κανόνων. Τώρα ἐμφανίζεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς ὁ μογλὸς τῆς ἀντιβασιλείας καὶ τὰ πάντα δυνάμενος μετ' ἐνεργοῦ ἐπεμβύσεως εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ξένος ὅμως τελείως τοῦ πνεύματος τῆς ὀρθοδοξίας, ὁ Μάουερ. Οὗτος ἔχων ὡς πρότυπα τὰ βαναρικὰ κονισιτόρια εὗρε δεξιὸν βραχίονα τὸν Φαρμακίδην. Τοῦτον καὶ ὁ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑπουργὸς Σπ. Τρικούπης, ὁ αὐτουργὸς τῆς τελείας ρήξεως μετὰ τοῦ Πατριαρχείου, διώρισε γραμματέα τῆς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ ἐπταμελοῦς ἐπιτροπῆς (3 κληρικοὶ καὶ 4 λαϊκοί, πρόεδρος ὁ ὑπουργός), πρὸς σύνταξιν τοῦ καταστ. Χάρτου τῆς Ἐκκλησίας (15 Μαρτ. 1833). Παρόρησιν οὐκ ὀλίγην ἔδωκε πρὸς τελείαν ρῆξιν ὁ ἰποκεκηρυγμένος ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου διὰ τὰς ἀγαν ἐλευθεριαζούσας ἰδέας Κοραῆς, γενόμενος συνοδοιπόρος παραδόξως μετὰ τοῦ ἀντιπάλου τοῦ Φαρμακίδου πρὸς ἀποστασίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἐλευθερουμένης Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου καὶ ἐκλαΐκευσιν αὐτῆς κατὰ τὸ σύστημα τῶν Διαμαρτυρομένων. Ἡ ἐπανάστασις εἰσέτι δὲν εἶχεν ἀνάψει τὰ στήθη δ.

λων τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὁ εὐλογημένος ἦναπτε πυρκαϊάν κατὰ τῆς μητρὸς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας! Τίς ἡ σπουδὴ αὕτη; «Ὁ κληρὸς τοῦ ἕως τῆς σήμερον ἀπολευθερωθέντος μέρους τῆς Ἑλλάδος δὲν πρέπει νὰ ἀναγνωρίζῃ πλέον ἐκκλησιαστικὸν ἀρχηγὸν τὸν Πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως (καὶ ὅμως ὁ Πατριάρχης ὑπῆρξε τὸ ἀκροθίνιον καὶ καλλιέρημα τοῦ ἀγῶνος), ἐφ' ὅσον ἄρχουσιν Ὀθωμανοί, ὀφείλει δὲ νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ συνόδου ἱερέων, ἐκλεγομένης ἐλευθέρως ἐξ ἱερέων καὶ κοσμικῶς ὡς ἐπολεῖ ἡ ἀρχαία καὶ ἐπὶ μέρους ποιεῖ ἔτι καὶ ἡ νῦν ἐκκλησία τῶν Ρώσων,» (ὥστε οἱ ἀρχιερεῖς καταγοῦνται εἰς τὴν νέαν ταύτην σύνοδον! Ταῦτα εἰς τὸν ΙΓ' τόμον τῆς Ἑλλ. βιβλιοθήκης, Παρίσιοι 1821, σ. ρη', ἅπερ ὁ ὑμνητὴς τοῦ Κοραῆ Δ. Θερεϊανὸς ἐνόμισε πρόπον ὡς σωτηριώδη νὰ διασαλπίσῃ ἐν συντομίᾳ εἰς τὸ στ' παράρτημα τοῦ ἄλλως λαμπροῦ ἔργου σ. ρλα'. μετετυπώθησαν τῷ 1923). Ἦτο τόσῳ κατάφωρος ὁ ἐπιδιωκόμενος σκοπὸς τῆς ἀλλοτριώσεως τῆς Ὀρθοδοξίας, ὥστε ὁ ἕτερος τῆς ξυνωρίδος δὲν ἐτόλμησεν ἐν τῇ «Ἀπολογία» του νὰ ἐκστομίσῃ τὰ προτεσταντικὰ ταῦτα ῥήματα, ἀλλ' ἐπλαστογράφησεν αὐτὰ γράψας «ἐξ ἱερέων κοσμικῶν». Ἐτόλμησαν ὅμως οἱ Νεοέλληνες πατέρες τοῦ ἔθνους μετὰ πάροδον αἰῶνος εἰς τὸ «καταστατικὸν νόμον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» τοῦ ψηφισθέντος καὶ δημοσιευθέντος νόμου 5187 τῆς 20 Ἰουλ. 1931 νὰ ἐκφράσωσι τὴν εὐχὴν «ὅπως ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ συμπαραδρεύωσι καὶ δύο μέλη ἐκ τῶν πτυχιούχων τῆς θεολογίας πρεσβυτέρων λαμβανόμενα καὶ δύο μέλη ἐκ τῶν λαϊκῶν θεολόγων» (εὖγε! Παρὰ Πουλίτσα, ἐνθ' ἄνωτ. 205—6) ἐπὶ δὲ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν εἰς τὴν Συνταγματικὴν ἐπιτροπὴν πρὸς ἀναθεώρησιν τοῦ Συντάγματος βυσοδομοθῶντα τερατωδέστερα, ὡς ρήγνυσι διάτορον φωνὴν ἡ «Ἐκκλησία» ἀπὸ πολλοῦ ἀσχολουμένη καὶ δημοσιεύουσα τὰς σοφὰς ἀντιρρήσεις τῆς ἀντιπολιτεύσεως. Ἄλλ' ὁ Κοραῆς πάση θυσίᾳ συνίστα τὴν ἀπόσχισιν ἀπὸ τοῦ οἴκου. θρόνου. «Ἐλευθέρων καὶ αὐτονόμων Γραικῶν ὁ κληρὸς εἶνε ἀπρεπέστατον, ἐφώναζε, νὰ ὑπακούῃ εἰς προσταγὰς πατριάρχου ἐκλεγμένου ἀπὸ τύραννον... ἐνδῶς ἡ Κωνσταντινούπολις μένει μολυσμένη ἀπὸ τὴν καθέδραν τοῦ ἀνόμου τυράννου» (Ἑλλην. Βιβλιοθ. τόμ. ΙΓ', Παρίσιοι 1821, σ. ρη'). Νομίζω, ὅτι δὲν εἶχεν ἀπολύτως δίκαιον ὁ Κοραῆς νὰ κηρύττῃ ταῦτα καὶ νὰ ἀποκόπτῃ πᾶσαν συναφὴν τοῦ Γένους πρὸς τὸν ἐθνάρχην, οὗτινος ἡ συνετὴ πολιτικὴ ἐπὶ 400 ἔτη ἔσωσεν ὅ,τι ἔχει σήμερον ὁ Ἕλληνισμός, καὶ ἐὰν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους δὲν ἐπενέβαινον οἱ ἐν ταῦθα πολιτικοὶ θὰ ἦτο καλλιτέρα ἡ τύχη αὐτοῦ. Ἐν τούτοις ἠκολούθησε τῇ στενῇ ταύτῃ πολιτικῇ καὶ ἡ ἐν Ἀστρεὶ συνέλευσις τῷ

1823 και ἀπεφάσιζεν νὰ μὴ δέχωνται ἐφεξῆς μῆτε ἀρχιερεῖς πατριαρχικούς μῆτε ἔγγραφα πατριαρχικά (βλ. Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Τὰ σωζόμενα ἐκκλ. συγγρ. Γ', 455). Ταῦτα ὁ μὲν Κοραῆς ὑπεδαύλιζεν ἔξωθεν, ὁ δὲ Φαρμακίδης ἔσωθεν. Διὸ καὶ ὁ Οἰκονόμος ἐν τῇ Ἐπικρίσει (σ. 364) ἐπιτίθεται ἀνυποστόλως κατ' αὐτῶν λέγων: «Ἐχοντες ὡς νέου εὐαγγέλιον τὰ περὶ μεταρρυθμίσεως τῆς ἐκκλησίας ἀνόσια καὶ κακόδοξα τοῦ Κοραῆ γνωματεύματα — ἐξ ὧν ἡμῖν ἐν τοῖς πλείστοις ἡ μεγάλη σοφία — μαθητεύετε τοὺς ὀρθοδόξους Ἑλληνας; ὅλα τὰ λουθηροκλβινικά φρονήματα». Ἄλλ' ὁ Κοραῆς δὲν ἐνόει νὰ ὑποχωρῇ. Τόσην δὲ ἀποστροφὴν εἶχε πρὸς τὴν κανονικὴν σύνοδον, ὥστε τὴν τῶν πατριαρχείων ἀπεκάλει «ἀντιχριστιανικὴν σύνοδον», ὅπερ ἔπειτα ἐπανελάμβανον καὶ οἱ ὀπαδοὶ του. Εἶχε δίκαιον ἢ ὄχι ἡ ἀντίθετος μερὶς νὰ ὀμιλῇ «περὶ τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα πρῶτων ὀλίγων ἐτῶν διαθρυλληθείσης αἰρέσεως τῶν λεγομένων πρεσβυτεριανῶν»; ἦν ὡς ἐπρόδον κατὰ κόρον ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Φαρμακίδης ἐν τῇ «Ἀπολογία» τοῦ ὑπολαμβάνων βεβαίως ὡς ὑποβολιμαίαν καὶ κακόπιστον διάδοσιν τοῦ Οἰκονόμου. Ἄλλ' ὁ δράστης συλλαμβάνεται ἐν τῇ παγίδι αὐτοῦ καὶ ἀπέδειξεν ἡμῖν, μὴ ἔχουσι χρεῖαν μαρτύρων, ὅποια ἀπρέπεια ἐβασίλευεν ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ, ἐν ἧ αὐτὸς ἱερομόναχος συμπαρήδρευεν ὡς γραμματεὺς, τὸν διορισμὸν ἔχων παρὰ βασιλέως, οὗ ἦτο ἐγκάθετος μᾶλλον ἢ συνοδικὸν μέλος. Πατρῴζων τότε ἦτο ὁ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Διονύσιος, κεκηρυγμένος ὑπὲρ τῆς συνεννοήσεως μετὰ τοῦ Φαναρίου. Τοῦτον θεωρεῖ ὁ Φαρμακίδης ὡς ὑπαίτιον τῆς ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης παύσεως μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ Καίρου, ὃν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ὑπεστήριζεν ἐπὶ συνόδῳ. Περὶ τούτου λοιπὸν γράφει: «Ἄλλ' ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον περὶ ἐκκλησίας γεγενημένων ἔδειξεν ὁ τότε Ρέοντος καὶ Πραστοῦ μητροπολίτης... ἐναντίαν γνώμην· καὶ καθ' ἣν ἡμέραν κατεστάθη ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τούτου ἴσως πνεύματος κινούμενος ἐγένετο ἐναντίον αὐτῆς αἴτιος σκανδάλου, δι' ὃ ἐπεπλήχθη παρ' ἐμοῦ αὐστηρότατα κατ' ἀνωτέραν διαταγὴν, διὰ τοῦτο εἶχέ τινα λόγον εἰς τὸ νὰ τρέφῃ μῖσος κατ' ἐμοῦ» (Ἀπολογ. σ. 201). Ὅταν ὁ στρατιώτης ἐξισουῖται πρὸς τὸν στρατηγόν, δύναται νὰ σταθῇ ὁ στρατὸς αὐτός;

Τέλος ἐπαρουσίασε τὸ καταστατικὸν ἢ ἐπιτροπὴ (23 Ἰουλίου 1833) ἐξ 25 ἀρθρῶν! Παραλαμβάνομεν τὸ 1 ἀρθρον: «Ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ ἀποστολικὴ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐν πνεύματι (;) μὴ ἀναγνωρίζουσα ἄλλην κεφαλὴν παρὰ τὸν θεμελιωτὴν τῆς χριστιανικῆς πίστεως, τὸν Κύριον καὶ Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, κατὰ δὲ τὸ διοικητικὸν μέρος ἔχουσα ἀρχηγὸν τὸν βασιλέα

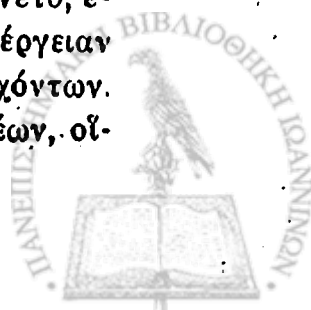
τῆς Ἑλλάδος, εἶναι αὐτοκέφαλος καὶ ἀνεξάρτητος ἀπὸ πάσης ἄλλης ἐξουσίας, φυλαττομένης ἀπαραχαράκτου τῆς δογματικῆς ἐνότητος κατὰ τὰ παρὰ πασῶν τῶν ὀρθοδόξων ἀνατολικῶν ἐκκλησιῶν ἀνέκαθεν πρεσβευόμενα».

Τὸ ἄρθρον 1 συμπληροῦται ὑπὸ τοῦ 2 οὕτως: «Ἡ ὑπερτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσίαις ἐναπόκειται ὑπὸ τὴν τοῦ βασιλέως κυριαρχίαν εἰς χεῖρας συνόδου φερούσης τὸ ὄνομα «Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» (βλ. Συλλογὴ κτλ. ὑπὸ Στ. Γιαννακοπούλου ἀρχιμ., Ἀθήναι 1901, σ. 8)

Τὰ δύο ἐκ τῶν 5 μελῶν τῆς συνόδου ἠδύναντο νὰ εἶναι πρεσβύτεροι ἢ ἱερομόναχοι. Πρὸς τῷ βασιλικῷ ἐπιτρόπῳ παρεκάθητο καὶ ὁ εἰδικὸς γραμματεὺς (Φαρμακίδης ὁ πρῶτος) τῆς συνόδου διοριζόμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως.

Αἱ ἀποφάσεις ἦσαν τελεσίδικαι, ὅταν ὑπεγράφοντο ὑπὸ τοῦ βασ. ἐπιτρόπου κτλ. ὥστε ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἦτο ἀπλοῦν σωματεῖον ἑτεροκίνητον τελούν ὑπὸ τὰ νεύματα τοῦ βασιλέως ὡς τὸ βαυαρικὸν κοινοστόριον, ὅπερ ἐπίσης προῆλθεν ἐξ ἀντιδράσεως τῆς βαυαρικῆς μοναρχίας κατὰ τοῦ Βατικανοῦ τῷ 1818. Κατὰ τοιοῦτου συστήματος ἀνατρέποντος τὰς βάσεις τῆς διοικήσεως τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἐξηγέρθη ἐν Κ)πόλει αὐτὸς ὁ πατριάρχης Κωνσταντίνος, ἀνὴρ μεμουςωμένος καὶ αὐστηρὸς τῶν νόμων τηρητής, ἐν Ἀθῶν ὁ λόγιος μοναχὸς τοῦ Ρωσικοῦ Προκόπιος ὁ Δενδρηνός, ὁ διευθύνων ἔπειτα τὸ ἱεροδιδασκαλεῖον Αἰγίνης, καὶ πρὸ πάντων ὁ ἐν Ἀθήναις μονίμως ἐγκατασταθεὶς Κ. Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων. Ἡ ρῆξις καὶ ὁ σφοδρὸς ἀγὼν τῶν δύο κορυφαίων ἐν Ἑλλάδι λογίων, τοῦ Οἰκονόμου καὶ Φαρμακίδου, ἀποτελεῖ τὸ σπουδαιότερον σημεῖον τῆς ἱστορίας τῆς ἀρτισυστάτου ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὁ μὲν εἶχεν ὑψώσει τὴν σημαίαν τῆς Ἱερᾶς παραδόσεως ἐναντίον τοῦ ἐλευθερόφρονος καὶ νεωτεριστοῦ συμπατριώτου του, καὶ εἶχε ὄργανα τὴν «Εὐαγγελικὴν σάλπιγγα» καὶ τὸν «Χρόνον», ὅστις ἔπειτα μετωνομάσθη καὶ εἶναι πασίγνωστος ὡς «Αἰών» τοῦ Φιλήμονος, ὁ Φαρμακίδης εἶχε βῆμα τὴν «Ἀθηνᾶν», ὅπου ἔγραφε καὶ ὁ ὁμοῖδέτης του Νεόφ. Βάμβας καὶ Ἀντωνιάδης τις. Καὶ τὸ ζήτημα ἔλαβε καὶ πολιτικὴν μορφήν· κατηγορεῖτο δὲ ὁ Οἰκονόμος ὡς ρωσόφρων, «ὁ ἐκ μισθώματος Ρώσος», ἐνῶ κατ' ἀλήθειαν ὁ Φαρμακίδης ἔπρεπε νὰ εἶναι τοιοῦτος ὡς ἀντιγράψας κατὰ γράμμα τὸ συνοδικὸν σύστημα τοῦ Μεγ. Πέτρου.

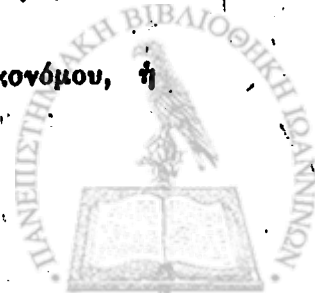
Ἡ Σύνοδος, ἐνῶ ἔξω ἡ μονομαχία τῶν δύο κληρικῶν ἐμαίνεται, ἐ-ἐφυτοζῶει δεδεμένη τὰς χεῖρας καὶ ἀνίκανος εἰς πᾶσαν αὐτενέργειαν πρὸς ὀργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων. Σπουδαῖον θέμα τῆς ἡμέρας ἦτο ἡ ἀποκατάστασις τῶν ἀρχιερέων, οἱ-

τινες ἐκ τῶν ὑποδούλων ἐπαρχιῶν εἶχον καταφύγει ἐνταῦθα, διὸ καὶ ἡ σύνοδος ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἐζήτησε νὰ τροποποιήσῃ τὸν καταστατικὸν αὐξάνουσα τὰς θέσεις, ἀλλ' ὁ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μινίστρος ἐπετέθη λάβρως κατὰ τῆς συνόδου ὡς λησμονούσης τὴν θέσιν τῆς ὡς «ὑπαλλήλου ἀρχῆς». Τοῦτο τὸ ζήτημα, τὸ τοῦ πολιτικοῦ γάμου καὶ διάλυσις καὶ ἡ ἀσεβῆς δήμευσις τῆς περιουσίας τῶν μονῶν καὶ ἡ βεβήλωσις τῶν ἱερῶν κειμηλίων καὶ τιμαλφῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων, πωλουμένων εἰς τὴν δημοκρασίαν ὡς κοινῶν ἀντικειμένων, ἤγειραν μεγίστην ἀγανάκτησιν καὶ ἀντίδρασιν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ εὐσεβοῦς λαοῦ καὶ ὁ Οἰκονόμος ἔσχεν εὐλογον ἀφορμὴν νὰ ἐπιτεθῆ ἰσχυρότερον κατὰ τῆς κυβερνήσεως συντάσσων Ἱερεμιάδας καὶ προβάς-μέχρις ἀπειλῶν καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως.

Ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐκάθητο τότε ὁ πνευματώδης Πατριάρχης Γρηγόριος Στ', ὅστις εὗρεν εὐφυῶς τὸν τρόπον νὰ ἐξελέγξῃ ἐγκυκλιωδῶς καὶ στιγματίσῃ δεινῶς τὰ τεκταινόμενα ἐν Ἑλλάδι ἐπιτεθειῖς κατὰ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν, ὡς στίφη ἱεραποστόλων διέδιδον ἐν Ἑλλάδι, καὶ κατὰ τῶν μεταφράσεων τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὡς ἐξεπόνει ὁ Βάμβας, καθηγητῆς τότε τῆς Φιλοσοφικῆς σχολῆς τοῦ Πατεπιστημίου. 1 Τὸ πολεμικὸν τῶν ἀντιπάλων μένος ἠϋξήσεν ἔτι πλέον ὁ Φαρμακίδης, ὅτε παρουσιάσθη ὑπερασπιστῆς τοῦ θεοσοφιστοῦ Θεοφίλου Καίρου, καὶ ὑβρίζων τὸν «ῥώσσον πρεσβύτερον» Οἰκονόμον κατήγγειλεν αὐτὸν ἐπὶ συνόδῳ ὡς «αἰρετικῶν ἀπάντων χειρότερον», καὶ ἀντεθνικὸν ἅμα, διότι προσεπάθει δι' ὅλων τῶν μέσων νὰ πείσῃ, ὅτι ἔπρεπε νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσιν τὸ Πατριαρχεῖον διὰ τὸ αὐτοκέφαλον. Ἀλλὰ τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τὸν Φαρμακίδην ἐνήργει τυφλῶς κατὰ τὰς ἐπιταγὰς τῆς τουρκ. κυβερνήσεως καὶ ἡ δὲν θὰ ἀπῆντα εἰς τὴν κανονικὴν τῆς Ἑλλάδος αἴτησιν ἢ ἀπαντῶν θὰ ἠρνεῖτο. Οὐδόλως λοιπὸν συνέφερε ἀνάμξις, καὶ ἀφέθησαν οἱ καινοτόμοι ἐλεύθεροι καὶ ἀκάθεκτοι εἰς παρανομίας. Εἰς μάτην προσεπάθει ὁ ζηλωτῆς «ἀγιορείτης Γερμανὸς Ἱεροκῆρυξ» διὰ τῆς «Εὐαγγελικῆς σάλπιγγος» ἣτις μέχρι τοῦ 1836 ὑπεστήριζε τὸ καθεστῶς, ἀφοῦ μετετέθη ἐκ Ναυπλίου εἰς Ἀθήνας, μακρὰν τοῦ ἀποπνικτικοῦ ἐκείνου περιβάλλοντος, νὰ προλάβῃ τὸν κατήφορον συμπολιτευόμενος κατ' ἀρχάς, διασαλπίζων τὸ τοῦ Βοσσοῦετου, ὅστις εἰς τὸ «Περὶ μεταβολῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῶν Λουθηροκαλβινιστῶν» φωνάζει: «τὸ νὰ ὑποτάξῃ τις τὴν ἐκκλησιαστ. ἐξουσίαν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν εἶναι πράξις πολλὰ σκανδαλοποιὰ, εἶναι τόλμημα τὸ ὁποῖον παροργίζει κά-

1. Τότε εἶδον τὸ φῶς δύο ἐπίκαιρα συγγράμματα τοῦ Οἰκονόμου, ἢ «Ἐπιστολιμαία διατριβή» 1835 καὶ ἡ «Ἐπίκρισις» 1839.

θε χριστιανικὴν καρδίαν, εἶναι καταξοχισμὸς τοῦ χριστιανισμοῦ, εἶναι ἡ ἐξομάλυνσις τῆς ὁδοῦ τοῦ ἀντιχριστοῦ...» (Ἔτος Α', σ. 277) καὶ συμπεραίνει ὅτι «εἶναι ἀδύνατον νὰ γίνῃ μία βᾶσιμος εἰς τὴν Ἑλλάδα διόρθωσις καὶ σύστασις... ἐὰν ἑκατέρα ἐξουσίᾳ δὲν μένει εἰς τὰ αὐτῆς ὄρια· ἐὰν δηλ. οἱ ἐκκλησιαστικοὶ δὲν περιορισθῶσιν εἰς τὴν πολιτικὴν κυβέρνησιν καὶ εὐταξίαν τῶν ὑπηκόων των» (σ. 283). Ὀνομάζει τὰς τάσεις ταύτας «βδελυρὰς καὶ ἐπικινδύνους καταχρήσεις» καὶ ἐπιλέγει : «Τὸ πρῶτον βῆμα τοῦ βυθοῦ εἶναι ὁ χωρισμὸς ἀπὸ κέντρον, καὶ κάθε μερικὴ ἐκκλησία, ἥτις χωρισθῆ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς γίνεται ἔρμαιον τοῦ τυχόντος... Τὸ σχίσμα ἐστάθη πάντοτε ὁ πρόδρομος τῶν αἱρέσεων καὶ εἶναι ἀδύνατον νὰ μὴν ὑποπέσῃ εἰς διαφόρους αἱρέσεις κάθε μερικὴ ἐκκλησία, ἥτις θὰ χωρισθῆ καὶ ὅταν δὲν προστατεύηται ἀπὸ τὸ ὅλον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας» (σ. 284).

Ἄλλ' ὁ Φαρμακίδης, ὅστις ἀνεκήρυξε ἀρχηγὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τὸν καθολικὸν βασιλέα, τι ἀπῆντα διὰ τῆς «Ἀθηνᾶς»; «Προσπαθοῦσα ἡ πνευματικὴ ἐξουσία νὰ στήσῃ τὸν ἐωσφορικὸν θρόνον τῆς ὑπεράνω τοῦ θρόνου τῶν βασιλέων, ἂν ἦτον δυνατὸν καὶ αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ἕως οὗ ὁ Θεὸς ὠργίσθη τὴν μὲν ὡς ἀνοικνωτόν, τὴν δὲ ὡς ἀνόητόν, καὶ τὰς καθυπέταξεν εἰς τὴν σιδηρᾶν ράβδον ἐκείνην, ἥτις ἐξίσου ἐκτύπησε καὶ τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην».

Μὴ ἀρκεσθεῖς εἰς ταῦτα, ἵνα κατακεραυνώσῃ τὸν τέως ἡμιῶθεν ἐκδότην τῆς «Εὐαγγ. Σάλπιγγος», ἐξαπέλυσεν τὸν «Ψευδώνυμον Γερμανὸν» (Ἀθῆναι 1833) ὑπονοῶν τὸν κρυπτόμενον Οἰκονόμον. Ὁ ἀγὼν, καίτοι μετὰ δριμύτητος διεξαγόμενος, ἐφαίνετο ἰσόπαλος, ὥστε ὁ Οἰκονόμος κατώρθωσε νὰ ἀναδείξῃ Πρόεδρον τῆς Συνόδου τὸν ὁμόφρονα πρῶτον Ρέοντος καὶ Πραστοῦ νῦν δὲ Κυνουρίας Διονύσιον. Οὕτως εὐρὺν ἀφορμὴν εὐλογοφανῆ τὸ ζήτημα τοῦ καταδικασθέντος Καίρου ἐπεκοινώνησε. τῷ 1840 πρὸς τὸν Πατριάρχην. Ἄλλ' ἀπερρίφθη ἡ ἐπιστολὴ μήπω κανονισθεισῶν τῶν σχέσεων καὶ ἐκκρεμούντος καὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἐπισκοπῶν, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς συνόδου ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, ὁ Φαρμακίδης, διορισθεὶς καθηγητῆς τῆς Θεολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ. Τὰ πράγματα ἴσως νὰ ἐλιμίβανον τὴν πρέπουσαν τροπὴν, ἐὰν δὲν ἐπῆρχετο ἡ ἐπανάστασις τῆς 3 Σεπτ. 1843. Τότε πρὶν ἢ λήξῃ ἡ ὑπὸ τῶν ἀρχιερέων ἀποδοχὴ τοῦ προτεινομένου σχεδίου καὶ ἡ ἀπάντησις διαβιβασθῆ, ὑπεγράφη ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον καταστατικὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, εἰς ὃ ὡς βᾶσις ὑπόκειται τὸ βαναρικὸν κοινοσκόριον καὶ οἱ διέποντες νόμοι τῆς ἐκκλησίας τῶν διαμαρτυρο-

μένων (βλ. Χρυσ. Παπυδοπούλου, 'Ιστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τόμ. Α', Ἀθήναι 1920, σ. 101). Δι' ὄλου τοῦ καταστατικοῦ διήκει ἡ ἰδέα τῆς κυριαρχίας τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καταστέλλοντας πᾶσαν αὐτῆς πρωτοβουλίαν καὶ αὐτενέργειαν. Οὐδεμίαν ἀπόφασιν αὐτῆς κοινοποιεῖται ἄνευ κυβερνητικῆς ἐγκρίσεως, καὶ περὶ δογματικῶν ζητημάτων λατρείας καὶ πειθαρχίας τῶν κληρικῶν καὶ χειροτονίας αὐτῶν. Τὴν 17ην Ἰουλίου 1844 συνεκροτήθη ἡ πρώτη ἱερὰ Σύνοδος καὶ ἐψάλη δοξολογία εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον Ναυπλίου, ὅθεν ἀπέσχεν ὁ Ρῶσος πρεσβευτής, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεκλήθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ προλάβῃ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου. Ὁ Φαρμακίδης ἐθριάμβευεν ἤδη ὡς γραμματεὺς τῆς Συνόδου διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ὡς ἐγκάθετος αὐτοῦ παριστάμενος (αὐτ. σ. 109). Ἡ σύνοδος ἤδη ἦτο ἑτεροκίνητον σῶμα ἀπόπειρα, ὅπως ἐξηγήσεται πρὸς τὴν κυβέρνησιν, τὸν ἥρον ὑφ' ὃν ἀνεγνώριζε τὸν βασιλέα πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας, προὔκάλεσε μομφὴν κατὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν. Ἐπηκολούθησεν ἀμέσως ἡ διάλυσις τῶν μονῶν. Οὕτως ἐκ τῶν 563 μονῶν καὶ μετοχίων διελύθησαν ὑπὸ τῶν νομαρχῶν, ἐπάρχων καὶ ἐφόρων 412 «κατὰ τρόπον ἀγροῖκον καὶ ἀσεβέστατον» καὶ ἡ περιουσία κινητὴ καὶ ἀκίνητος κατεσχέθη» (σ. 133, 137, 140 ἐ.) Ὁ Παπαρηγόπουλος στιγματίζων, ὡς εἶδομεν, τὸ γεγονός τοῦτο ἀναφέρει, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ βάρβαροι κατακτηταὶ Ρωμαῖοι ἀπέδειξαν μεγαλητέραν πρὸς τὰ ἱερὰ εὐλάβειαν· διότι ἐν τῇ τότε πλήρει ἀσεβείας Ἑλλάδι ἀρπάζοντες ἀπὸ τῶν πόλεων ἀφιέρουν τοῖς θεοῖς διὸ καὶ περὶ τοῦ Σύλλα ἐλέχθη, κατὰ Παισαῖαν, ὅτι «τοῦτο ἐστὶ τὸ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων λεγόμενον θυμιάμασιν ἄλλοτρίοις τὸ θεῖον σέβεσθαι» (Ἱστορ. Ἑλληνισμοῦ Β', 445).

Ἄλλὰ τι ἔκαμνεν ἡ δύσμοιμος ἐκκλησία ἐπὶ τοῖς ἐν μέσαις Ἀθήναις τεκταινομένοις;

Ἡ ἱερὰ Σύνοδος βλέπουσα, ὅτι εἰς μάτην ἐκοπίαζε νὰ πείσῃ τὴν κυβέρνησιν νὰ σεβασθῇ τὴν αὐτοτέλειαν αὐτῆς, ὠμίλει εἰς ὧτα μὴ ἀκουόντων, καὶ ἀργὰ ἀντελήφθη, ὅτι εὗρισκετο πρὸ συνωμοσίας ὑπονομεύουσης τὸ πᾶν καὶ ἐπιδιωκούσης διὰ τῆς καταπατήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων τὴν ἐκλαίψουσαν τῆς ἐκκλησίας, δι' ἀναφορᾶς (5 Ἰουν. 1840) ἀπήτησεν ἐπισήμως πλέον τὴν ἀπελευθέρωσιν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς πολιτείας, ἵνα κυβερνᾶται ἡ ἐκκλησία κατὰ τοὺς κειμένους κανόνας καὶ τὰς τοπικὰς διατάξεις τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ὁρθόδοξοι ἐκκλησίαι. Δι' ἐγκυκλίου δὲ (21 Αὐγ. 1840) πρὸς τοὺς ἱεράρχας διεδήλου τὴν στερρὰν ἀπόφασιν, ὅτι οὐδόπως θὰ ἤνείχετο πλέον «μήτε τὴν παραμικρὰν προσβολὴν καὶ βλάβην τῶν

θείων δογμάτων, τῶν ἱερῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἐθιμῶν τῆς ἐκκλησίας παρ' οἰουδήποτε γινομένην».

Συνέβη τότε καὶ ἡ καταδίκη τοῦ Καίτη καὶ ἡ Σύνοδος ἔκρινε δίκαιον κατὰ καθήκον νὰ ἀνακοινώσῃ τὰ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, ἀναγγέλλουσα ἅμα καὶ τὴν συγκρότησιν καὶ λειτουργίαν αὐτῆς, τὸ πρῶτον ἤδη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐπικοινωνοῦσα. Ἄλλ' ὁ Πατριάρχης θέλων νὰ ἀγνοῇ τὰ παρὰ τοὺς κανόνας τελεσιουργηθέντα ἐν τῇ ἑλλην. ἐκκλησίᾳ, οὐδεμίαν ἀπάντησιν ἔδωκεν εἰς τὸ γράμμα· καὶ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικοινωνήσῃ πρὸς τοὺς ἀποστάτας ἀρχιερεῖς; Κατὰ τὸν ΙΕ' καν. τῆς πρωτοκαυδευτέρας «εἷτις πρεσβύτερος ἢ ἐπίσκοπος, ἢ μητροπολίτης τολμήσοι ἀποστήναι τῆς πρὸς τὸν οἰκεῖον πατριάρχην κοινωνίας καὶ μὴ ἀναφέρει τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἢ κατὰ τὸ ὠρισμένον καὶ τεταγμένον ἐν τῇ θείᾳ μυσταγωγίᾳ. . τοῦτον ἢ ἀγία Σύνοδος ὥρισε πάσης ἱερατείας παντελῶς ἀλλότριον εἶναι, εἰ μόνον ἐλεγχθεῖη τοῦτο παρανομήσας». Καὶ δικαίως ὁ κανὼν χαρακτηρίζει τὴν τοιαύτην διαγωγὴν τῶν ἐπισκόπων ὡς σχισματικὴν «σχίσμα ποιούντων καὶ τὴν ἔνωσιν τῆς ἐκκλησίας διασπώντων». Βεβαίως οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος ἦσαν οἱ ὀλιγώτερον τῆς λυπηρᾶς ταύτης καταστάσεως ὑπεύθυνοι, ἀλλ' ἐνέχονται, διότι ἤρκοῦντο γὰρ λαμβάνωσιν ἀποφάσεις πάντοτε ἀνεκτελέστους καὶ μὴ ἐννοοῦντες νὰ προβῶσι πέραν τῶν διαμαρτυριῶν. Ἐπωφελήθησαν ὅμως νὰ ἀπευθυνθῶσιν ἤδη εἰς τὴν Ἐθνικοσυνέλευσιν τοῦ 1843 (12 Νοεμβ.) ζητοῦντες τὴν ὀλοσχερῆ κατάργησιν τοῦ ἀντικανονικοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833 καὶ τὴν ἐπανάληψιν τῶν μετὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας σχέσεων. Καὶ ἀρχιερεῖς τώρα ἐν Ἀθήναις δὲν ἦσαν μόνοι οἱ τὴν σύνοδον ἀποτελοῦντες, ἦσαν καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐνδημοῦντες. Οὗτοι τότε (23 Δεκ.) ὑπέβυλον νέον καταστατικὸν ἐκ δέκα ἄρθρων συνιστάμενον, καὶ ἐξήγειραν καὶ τὸν κληρὸν νὰ ζητήσωσι ὁμοῦ τὴν ἔγκρισιν αὐτοῦ παρὰ τῆς Συνελεύσεως. Ἄλλ' αἱ ἀντενέργειαι τοῦ Φαρμακίδου καὶ τῶν ὁμοφρονούντων του ἤγον καὶ ἔφερον τὰ ἐν αὐτῇ πρὸς τὸ κακὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ μάλιστα τότε ἀνεσάνη καὶ ἄλλος ἀντιπατριαρχικός, ὁ Μισαῖλ Ἀποστολίδης, ἀρχιμανδρῆτις μάλιστα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὁ ἔπειτα καθηγητῆς τῆς Θεολογίας καὶ μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ἐμπεποτισμένος καὶ οὗτος προτεσταντικῶν ἰδεῶν, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ «Ἐγχειριδίου Ἠθικῆς», ὅπερ ἐδημοσίευσεν (βλ. Αἰῶνα 1840, ἀριθ. 144). Ἐνῶ λοι-

1. Ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω «ὑπὲρ τῆς ἱερᾶς Συνόδου» ἐμνημόνευον ἐν τοῖς ναοῖς ἱερουργοῦντες ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι καὶ ὡς πρῶτον μέλημα ἐσχέψαντο οἱ ὁμοδόξοι καὶ ὁμογενεῖς Ἕλληνας νὰ ἀποσκορακίσωσι τὸ πατρι-
αρχ. μνημόσυνον.

πὸν ἐπρόκειτο νὰ συζητηθῆ ὁ ὑπὸ τῆς ἱεραρχίας προταθεὶς καταστα-
τικὸς τῆς ἐκκλησίας νόμος, ὁ ἀντιδραστικὸς Κρῆς ἔθεσεν εἰς κυκλοφο-
ρίαν ἄνωγύμως τὸν Ἰανουάρ. τοῦ 1844 πρὸς καταπολέμησιν αὐτοῦ
πραγματεῖαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Διατριβὴ αὐτοσχέδιος περὶ τῆς ἀρχῆς
καὶ ἐξουσίας τῶν πατριαρχῶν καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῆς ἐκκλησιαστι-
κῆς ἀρχῆς πρὸς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν». Ἀλλὰ κατ' αὐτοῦ ἀντεπε-
ξῆλθεν ὁ κέρβερος τῆς Ἐκκλησίας Κων. Οἰκονόμος ἐντὸς διημέρου ἀ-
πὸ τῆς κυκλοφορίας διὰ τοῦ φυλλαδίου: «Ἀπάντησις εἰς τὴν αὐτο-
σχέδιον διατριβὴν περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας τῶν πατριαρ-
χῶν ὑπὸ Χ. Χ. Χ.» (βλ. Χρυσ. Παπαδοπούλου Ἱστορ. τῆς ἐκκλησίας
τῆς Ἑλλάδος, Α', σ. 306 ἔ.).

Ἐν τούτοις τῷ ἐπομένῳ ἔτει 1845 συμμετέσχεν ὁ Μισαὴλ διευθυντῆς
τῶν τῆς Ριζαρείου σχολῆς τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰω. Κωλέττη συσταθείσης με-
γάλης ἐπιτροπῆς πρὸς σύνταξιν τῶν ἐκκλησ. νομοσχεδίων, ἐξ ὧν
προῆλθον οἱ διαλύσαντες τὴν ἐκκλησίαν γνωστοὶ νόμοι Σ' καὶ ΣΑ'
καὶ αὐτὸς ἔπειτα ἐστέλλετο εἰς Κ)πολιν, ἵνα λάβῃ τὸ αὐτοκέφαλον
παρὰ τοῦ πατριάρχου, τὴν δ' εὐεργετικὴν δρᾶσίν του ἐπεξέτεινεν, ὡς
δυσόμεθα, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας, ἀποπειραθεὶς
νὰ ἐκλαϊκεύσῃ αὐτό. Ὡς ἔπαθλον τοῦ καλλινίκου ἀγῶνος ἔλαβε θρό-
νον, ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Πατρῶν (1852). Ἡ ξυνωρὶς Φαρμακίδης
— Ἀποστολίδης ἐγένοντο ἐν τῇ Συνελεύσει ἐκείνῃ οἱ δολοφόνοι τῆς
ἐκκλησίας ἐμπνέοντες εἰς τὸν Σπ. Τρικουᾶν τὰς δηλητηριώδεις ἀγο-
ρεύσεις. Τῶν ἰδεῶν τῆς Συνόδου εἰσηγητῆς καὶ ὀτρυντὸς ὑπερασπιστῆς
ἐγένετο ὁ διαληφθεὶς βουλευτῆς Πυλίας καὶ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν
ὑπουργὸς Μιχ. Σχιναῆς. Αὐτὸς ἐπέτυχεν νὰ ἐξοβελισθῆ ἐκ τοῦ συντάγ-
ματος τὸ ὄνομα τοῦ βασιλέως ὡς «ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας», ἥτις
ἀπλῶς ἤδη ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων, καὶ ὁ ἀνώτατος
ἄρχων τῆς ἑλλην. πολιτείας ὑπεχρεοῦτο νὰ εἶναι ὀρθόδοξος (ἔπερ δὲν
ἐφηρομύσθη ὁμοῦς, διότι καὶ ὁ Ὄθων ἔμεινεν καθολικὸς καὶ ὁ διάδοχος
αὐτοῦ Γεώργιος διαμαρτυρούμενος). Τότε συνεζητήθη καὶ τὸ ζήτημα τῆς
διακρίσεως τῶν ἱερῶν κανόνων εἰς δογματικούς καὶ διοικητικούς καὶ ἀ-
τέθη τὸ ζήτημα νὰ λύσῃ ἡ νομοθεσία, ἥτις ὁμοῦς ὡς εἶδομεν κατερ-
ράκωσε τὸ κύρος αὐτῶν. Εἰς τοῦτο δὲν ἔχει δίκαιον ὁ συγγραφεὺς τῆς
«Ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» θεωρῶν τὴν συζήτησιν
ἐκείνην ζήτημα διατυπώσεως καὶ οὐχὶ οὐσίας, ἀλλ' ἔγραφε τὴν Ἱ-
στορίαν ὡς ὑποψήριος ἀρχιεπίσκοπος, ὅτε δὲ ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον
καὶ κατεῖδε τὸ βάρβαρον εἰς ὃ ᾠδήγησαν αἱ διατυπώσεις ἐκεῖναι τὴν
ἐκκλησίαν, ἐξηγέρθη καὶ ἐπολέμησε μὲ ὄλας τὰς δυνάμεις, ἀλλ' ἦτο
ἀργά, τὸ κακὸν εἶναι ἀνίκατον. Ὄρθῶς δὲ ἀποφαίνεται ὁ κριτῆς τῆς
ἱστορίας ταύτης, ὅτις καίτοι θιασώτης τῶν ἰδεῶν τοῦ Φαρμακίδου

περὶ ὑποταγῆς τῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν Πολιτείαν—μήπως καὶ αὐτὸς ἔγραφεν ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτὸ διὰ νὰ καθέξῃ τὴν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἔδραν τῆς ἐκκλησιαστ. Ἱστορίας; Ἡμαρτον, Θεέ μου!—ἐν τούτοις ἐν τῇ Χάλκῃ εὐρισκόμενος ἀπεφαίνετο ὡδε : «Ἡ περὶ τῆς ἀπαραλλάκτου τηρήσεως τῶν κανόνων φράσις τοῦ β' ἄρθρου τοῦ συντάγματος προῦκάλεσεν ἐν τῇ συντακτικῇ σφοδρᾷ συζήτησιν, ὃ δὲ συγγραφεὺς φρονεῖ, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς διατυπώσεως καὶ ὄχι περὶ τῆς οὐσίας (σ. 312). Ἀλλὰ καθόσον ἡμεῖς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρατιθεμένων ἠδυνήθημεν νὰ κρίνωμεν, ἢ πλειονότης τοῦλάχιστον τῶν ὁμιλησάντων δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ θεσπίσῃ τὸ ἀπεριόριστον κύρος τῶν κανόνων. Ρητῶς ἐδηλώθη, ὅτι ὑπάρχουσι κανόνες ἀντιστρατευόμενοι εἰς πολιτικoὺς νόμους, πολλοὶ διοικητικοὶ κανόνες δὲν ἐφαρμόζονται εἰς τὸ ὑπάρχον πολίτευμα καὶ ἐπομένως ὑπολείπονται μόνον οἱ ἀφορῶντες εἰς τὴν πνευματικὴν ἐνότητα. Πολλοὶ κανόνες εἶναι ἐν ἀχρηστίᾳ ἢ ἀπάδουσιν εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, ὃ δὲ εἰπὼν, ὅτι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία δὲν δύναται νὰ μηδενίσῃ τοὺς κανόνας, ἤκιστα βεβαίως ἦτο θιασώτης τοῦ ἀπεριορίστου αὐτῶν κύρους» (Ν. Ποιμῆν, Παράρτ. τῆς «Ἐκκλησι. Ἀληθείας» ἔτος Β', Κων)πολις 1920, σ. 161). Ἡ γενομένη νομοθεσία ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῶν διατάξεων τοῦ Μάρτυρος (καταστατικὸν τοῦ 1833) τροποποιήσασα τὸ νομοσχέδιον ἐπέτρεπεν εἰς πάντα ἐπέμβασιν, πλὴν τῶν δογματικῶν (ἀλλὰ τίνας ἐθεώρει ὁ νομοθέτης δογμ. κανόνας; Ὅσοις ἤθελεν ὁ ἐκάστοτε ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν) εἰς πάντα τοὺς κανόνας ἄλλα τὴν ἀνάμειξιν τῆς πολιτείας. Οὕτως ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν ὁ Κωλέττης τὸ νέον καταστατικὸν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ψηφισθὲν τῇ 18 Μαΐου 1845, καὶ τὸ 1847 τὸν νόμον περὶ ἐπισκόπων καὶ ἐπισκοπῶν. Ταῦτα πάντα ὁμοῦ οὐδετέραν τῶν μεριδῶν ἱκανοποίησαν διὸ καὶ ἀνεμένετο ἡ Γερουσία ἣτις δὲν τὰ ἐνέκρινε καὶ εὐκαιρία πρὸς ἀποτροπὴν, ἣτις παρουσιάσθη κατὰ τὴν Συνέλευσιν τοῦ 1863.

8. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὰ ἀδίσαιστα προνόμια μεσοῦντος τοῦ 18' αἰῶνος. — Τὰ μετὰ τὴν ἐθνικὴν συνέλευσιν τοῦ 1843 ὁ πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Κωλέττης καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ νομοσχέδια. — Ὁ ἀντικανονικὸς θεσμὸς τοῦ βασιλικοῦ ἐπιτρόπου. — Ἀπ' Ἀθηνῶν εἰς Φανάριον, σχετλισμὸς. — Ἡ περιωπὴ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ἐπὶ Τουρκοκρατίας, τὰ προνόμια. — Τὰ δικαιώματα τοῦ κλήρου ἀνώτερα τῶν ἐν Ἑλλάδι. — Ἡ εὐεργετικὴ δρῆσις τοῦ Πατριαρχείου ἐν τῇ διασπορᾷ. — Πρὸς τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Βαλκανίαν. — Ἱεραπόστολοι ἐν

Ἑλλάδι. — Ὑμνος πρὸς τὸν κυρίσρχον τῆς Ἐκκλησίας. — Μία ἐξομολόγησις τοῦ Φαρμακίδου. — Πρώτη ἐπαφὴ καὶ προσέγγισις πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. — Ὁ δάκτυλος τῆς εὐρωπ. διπλωματίας, ἡ «Μεσευρώπη» καὶ ἡ «Χριστιανικὴ ὀμοσπονδία». — Ὁ Σουλτάν-Μετζήτ καὶ τὸ πατριαρχεῖον. — Τὸ καθεστῶς τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ ὁ Κριμοϊκὸς πόλεμος. — Ἐκκλησις τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως πρὸς τὰ πατριαρχεῖα. — Ἡ Μ. ἐκκλησία διασκέπεται, προσυιεννοήσεις μετὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης. — Ὁ «Συνοδικὸς τόμος». — Ἡ γλωσσαλία καὶ ἡ ἀθυροστομία τοῦ Φαρμακίδου ὁ ὕβριστις καὶ διαστροφεὺς λευϊτης. — Ἐρευνα ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῶν ἀνταλλαγέντων γραμμάτων. — Οἱ ἀπραγματοποίητοι ὄροι τοῦ Τόμου καὶ ἡ ἀλόγως τοῦ Πατριαρχείου ἐπὶ τῆ ἀπάτη.

Τὰ τῆς Α'. ἐθνικῆς συνελύσεως τοῦ 1843—1844 ἐγένοντο ἐν τῷ ὄργανῳ τῆς Σεπτεμβριανῆς ἐπαναστάσεως καὶ δὲν ὑπῆρχεν ὁ σπουδαῖος τῆς ἡρεμίας παράγων· διὸ καὶ δὲν ἐξυγομετρήθησαν καλῶς. Ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ μάλιστα οὐδεμία σχεδὸν βελτίωσις ἐπῆλθεν. Ἦτο τόσον εἰσέτι ἰσχυρὸν τὸ κράτος τῆς ἀντιβασιλείας, ὥστε τὴν βύσιν τοῦ καταστ. νόμου τῆς ἐκκλησίας ἀπετέλεσεν αὐτὴ αὕτη ἡ «Διακήρυξις» τοῦ 1833. Τὸ σχέδιον τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀπερρίφθη καὶ πᾶσα φωνὴ τῆς ἀντιπολιτεύσεως κατεπνίγη. Ὁ ἀείμνηστος ἐκεῖνος ἀνὴρ, ὁ πᾶλλὰ μοχθήσας ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας, ὁ Μιχ. Σχινᾶς, ὡς ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔπραξε· οὐχὶ ὅσα ὑπηγόρευεν αὐτῷ τὸ θρησκ. αἴσθημα, ἀλλ' ὅσα ἤκουσαν οἱ ἄλλοι, οἵτινες ὡς ἀπὸ ρυτῆρος ἠκολούθουν τὰς ἀντιλήψεις, τὰς ἐπιμόνως ὑποστηριζομένας ὑπὸ τοῦ Σπ. Τρικούνη, ὅστις μάλιστα τῇ 30 Μαρτίου 1844 ἀντικατέστησε τὸν Σχινᾶν εἰς τὸ ὑπουργεῖον. Ἄλλ' εὐτυχῶς κατ' Αὐγουστον ἐσχημάτισε νέαν κυβέρνησιν ὁ αἰολογερός μεγαλοῦδεάτης Ἰπειρώτης, Ἰωάννης Κωλέττης, 1 καὶ θιασώτης ὡς εἰκὸς τῆς μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατρι-

1. Περὶ τούτου ὁ Μιχ. Οικονόμου γράφει ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Παλιγγενεσίας τῆς Ἑλλάδος σ. 457: «Εἶχε δὲ ἐξ ἀρχῆς οὗτος ἐν λόγῳ καὶ τὴν μεγάλην ἰσχυρὴν ἰδέαν καὶ ἐπιδεικτικῶς μεγαλοφρονῶν ἐσημνύνετο, ὅτι ἐφρόνει, ὡς ἐφρόνει ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, τὴν μεγάλην ἰδέαν δηλ. νὰ ἐνώσῃ τοὺς Ἀλβανούς καὶ Ἑλληνας καὶ ἀναστήσῃ τὴν Μακεδονίαν ὡς δυνατὰ καὶ πιθανὰ παριστῶν ταῦτα καὶ διὰ τῶν τοιούτων πείθων τὸν Καραϊσκάκη». Οὗτος περιορίζεται μόνον εἰς τὸ ἐν «λόγῳ», καίτοι καὶ ἔργῳ ἀπέδειξεν ἔπειτα ὁ Κωλέττης, διότι ἐσχημάτισε σώματα καὶ ἔστειλεν εἰς τὰς ὑποδοῦλους ἐπαρχίας πρωθυπουργὸς ὢν πρὸς συνέχισιν τοῦ ἀγῶνος (καὶ εἰς ἕκ τῶν λόγων, εἰάν εἶναι ἀληθές, ὅτι διὰ τοῦτο ἠμυθίζεν ὁ Σουλτάνος τὸν Πατριάρχην ὡς ἀναγνωριστὴν τὸ αὐτοκέφαλον), ἀλλ' ὁ ἕτερος τῶν γραμματέων τοῦ Κολοκοτρωνῆ ὑμῶσαι αὐτὸν καὶ τὸν εἰρωνεύεται διὰ τὴν «Ἀληθαραδίτικην»

αρχείου κοινωνίας. Ἡ ἀνοδος τοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν ἐθεωρήθη ὡς εὐοίωνος ἐξέλιξις καὶ κανονικὴ τῶν τῆς ἐκκλησίας πραγμάτων διευθέτησις. Πράγματι οὗτος βλέπων τὴν ὀλεθρίαν ἐπενέργειαν τοῦ κατὰστατικοῦ τῆς ἀντιβασιλείας κατήρτισε τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1845 ἐπιτροπὴν ἐξ ἐμπείρων κληρικῶν, (πλὴν τοῦ Φαρμακίδου), ἧτις μετὰ μῆνα παρέδωκεν εἰς τὸν ὑπουργὸν τὸ νομοσχέδιον ἀφορῶν εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τὰς πρὸς τὰ πατριαρχεῖα σχέσεις αὐτῆς, ρυθμίσαν καὶ τὸ ζήτημα τῶν ἐπισκόπων κατὰ κανονικὸν λόγον καὶ οὐχὶ ὡς εἶχε παρουσιάσει ὁ Μάουρερ, καὶ ἡ «σύννοδος τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» ἐγένετο «σύννοδος τῆς ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος» κατηργεῖτο καὶ ἡ ἐνώπιον τοῦ βασιλέως ἐξουτελιστικὴ διαβεβαίωσις (ἕρκος) τῶν ἀρχιερέων. Ἐπέφερε καὶ ὁ ἴδιος Κωλέττης σημαντικὰς τροποποιήσεις ἐνίας κατὰ Μάουρερ καὶ κατώρθωσεν, ὥστε νὰ ψηφισθῇ ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὴν 16 Ἰουλίου 1845 (Πρακτ. Βουλῆς σ. 1845—1857), καὶ τὸ περὶ ἐπισκόπων καὶ ἐπισκοπῶν, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1847 μεθ' ἱκανὰς τροποποιήσεις. Οὕτω διὰ τῶν τροποποιήσεων τούτων ἐξεργιζοῦτο ἐν μέρει τοῦ Μάουρερ ἡ παράδοσις καὶ προπαρεσκευάζετο τὸ ἔδαφος πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῶν Πατριαρχείων. Περὶ τοῦ ἔργου τοῦ Κωλέττη γράφει ὁ καθηγ. κ. Ἀλιβιζάτος: «Ὁ πρῶτος εἰς τὸν ὄν ὀφείλεται ἡ τιμὴ αὕτη εἶναι ὁ πολύπειρος πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Κωλέτης, ὅστις κατιδὼν τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν τοῦ νομοθετήματος τῆς ἀντιβασιλείας εισηγήθη τῷ 1845... ἐτροποποιεῖτο ὁ ὀργανισμὸς τῆς ἐκκλησίας, κατηργεῖτο ὁ διὰ τὴν ἐκκλησίαν ἐπαχθεὶς καὶ διὰ τὴν πολιτείαν περιττὸς θεσμὸς τοῦ βασ. ἐπιτρόπου... Εἶναι δ' ἐξόχως ἐνδιαφέρουσαι αἱ τε ἐκθέσεις τοῦ ὑπουργοῦ Κωλέτου καὶ τῆς κοινοβουλευτ. ἐπιτροπῆς, ἐν αἷς περιέχοντο οἱ λόγοι τῆς καταργήσεως τῶν ὡς ἄνω διατάξεων» καὶ παρατίθησι τὰ ἐξῆς περὶ καταργήσεως τοῦ βασ. ἐπιτρόπου ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς Βουλῆς 1845, σ. 1237:

«Ἄλλ' ἐπειδὴ παρετηρήθη, ὅτι εἰς μὲν τὰ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἅτινα χωρὶς νὰ εἶνε καθ'αυτὸ κοσμικὰ, ἔχουσι τινα σχέσιν πρὸς τὴν ἐπικράτειαν καὶ τὸ κόσμιον συμφέρον τῶν κατοίκων, ἐνεργεῖ μετὰ τὴν ἰδιαιτέραν συγκατάθεσιν καὶ σύμπραξιν τῆς κυβερνήσεως καὶ ἐπειδὴ ἐπὶ τοιούτων περιπτώσεων ἡ Ἱ. Σύνο-

---

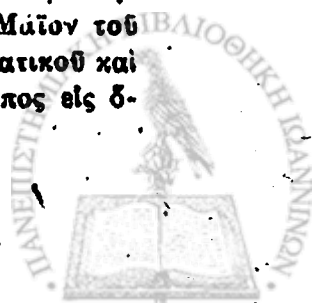
μεγ. ἰδέαν. Ἄλλ' ὁ Παπαρρηγόπουλος γράφει: «Τίς δὲν ἠξέουρει... τὸν σοβαρὸν καὶ δξύν Φιλοποίμενα, τὸν ὄλοτον βλέπομεν ἀγωνιζόμενον μὲν νὰ καταστήσῃ τὴν Ἑλλάδα μεγάλην καὶ ἰσχυράν, ἐπιθυμοῦντα δὲ νὰ παύσῃ χωρὶς μὲν πρὸςάταις ἐπεισάκτοις» («Τὸ τελευταῖον ἔτος τῆς ἑλλην. ἐλευθερίας» 1844).

δος έχει άμεσον σχέσιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν, τὸ ὁποῖον ἐποπτεύει ἐπὶ τῶν πράξεω/ της καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου αὕτη γνωστοποιεῖ εἰς τὴν κυβέρνησιν τὰς πράξεις της, διὰ τοῦτο ἐθεωρήθη τοῦ λοιποῦ περιττὴ ἢ ὑπερβασ. ἐπιτρόπου παρὰ τῆ 'Ι. Σ.» καὶ ἐν σ. 16 εἶδ' ὅτι ἡ περὶ βασ. ἐπιτρόπου διάταξις «συνιστᾷ ἀτόπους κατὰ τῆς συνόδου ὑποψίας, δουλοποιεῖ αὐτήν, ἐπιβάλλουσα ἄμεσον ἐπόπτην τῶν σκέψεων της τὸν ὑπουργὸν καὶ τὸ χεῖριστόν, τὸν πληρεξούσιον τοῦ ὑπουργοῦ 1 καὶ καταβιβάζει τὴν δυνάμει τῶν κανόνων συνεστῶσαν ἀνωτάτην τῆς ἐκκλησίας ἀρχὴν εἰς τάξιν οἰοεὶ τμηματάρχου τινός, ἐργαζομένου εἰς τὸ τῆς ὑπηρεσίας δωμάτιον ὑπὸ τὰς ἀμέσου; διαταγὰς τοῦ ὑπουργοῦ, οὐδ' εἶνε δυνατὸν νὰ μὴ παραβλαφθῇ πολὺ ἢ ὀλίγον τὸ αὐτενεργὸν τῶν συνοδικῶν διασκευῶν ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ πολιτικοῦ ἄρχοντος». Ἀλλὰ τὸ τομοσχέδιον τοῦτο ὅπερ θὰ ἴρε ἀπὸ τῆς Συνόδου τὰς χειροπέδας τῆς πολιτικῆς γραφίας ἔεν ἐψηφίσθη δυστυχῶς ὑπὸ τῆς γερούσιας ἀποθανόντος τοῦ Κωλέττη 31 Αὐγ. 1847, καὶ ἡ ἐκκλησία εὕρισκεται ὑπὸ αὐστηρότατον περιορισμὸν καὶ ἔλεγχον εἰς τοῦτον δὲ κατὰ μέγα μέρος, ἂν οὐχὶ καὶ ἀποκλειστικῶς «ὀφείλεται ἡ κακῆ δαιμονία αὐτῆς. 2 Ἔχει τὸ δικαίωμα

1. Ὁ θεσμὸς τοῦ βασ. ἐπιτρόπου ἐλήφθη ἐκ τῆς συνόδου τῆς ρωσ. ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐνταῦθα οὕτως παρεκάθητο ἀντὶ τοῦ ὑπουργοῦ· διότι ὑπουργεῖον ἐκκλησιαστικῶν ἦτο αὕτη ἡ σύνοδος· καὶ συνεστήθη μὲν τελευταίως ἐπὶ Ἀλεξάνδρου Α', ἀλλὰ κατηργήθη καὶ πάλιν. Πρὸς τούτοις ἐκεῖ αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου ἦσαν τελεσιδίκαι καὶ ἄνευ κυβερνητικῆς ὑπογραφῆς. Σημειωτέον ὅτι εἰς τὰς λοιπὰς ὀρθοδόξους αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας οὐδ' ἠκούσθη πώποτε βασιλικὸς ἐπίτροπος ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ τυφανουμένη Ἀλβανίᾳ δὲν ὑπάρχει. Ἐν Σερβίᾳ κατὰ τὴν ἐν εἰρει 1920 ἀναδιοργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας εἰσήχθη ὁ θεσμὸς τοῦ ἀρχιγραμματέως (εἶδος αὐτοκρατ. ἐπιτρόπου τῆς τῆς τῆς διοικήσεως συνόδου τῆς Ρωσ. ἐκκλησίας παντοδύναμος δηλ.). Εἶναι ὁ λαϊκὸς ἀντιπρόσωπος τῆς κυβερνήσεως, καὶ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ πατριαρχείου, εἰσηγεῖται τὰ ζητήματα καὶ παρακαθήμενος ἐν ταῖς συνεδριάσεσιν ὑπογράφει πᾶσαν καὶ ἐπὶ δογματ. ζητημάτων ἀπόφωσιν. αἱ μὴ καθαρῶς ἐκκλησιαστικαὶ ἀποφάσεις ἐγκρίνονται καὶ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως (Ν. Σιών, τόμ. 12', σ. 651).

2. Ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει ἐκκλησ. πολιτικὴ Λόγος... ἐπὶ τῇ ἐφορτῇ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν... Ἀθῆναι 1932, σ. 16—17. Ἐν τούτοις τὸν ἀποδιοπομπαῖον τοῦτον θεσμόν ἐξυπηρέτησεν οὐχὶ ἅταξ καὶ ὁ διαπομπεύων αὐτόν, καὶ ἐφ' ὅσον δὲν ἐγένετο δεκτὴ ἡ περὶ καταργήσεως πρότασις ἔπρεπε νὰ ἐγκαταλίπη τὴν θέσιν. Οὕτω κερδίζονται διὰ θυσιαῶν τὰ ζητήματα, καὶ ζητῶ συγγνώμην παρὰ τοῦ κ. καθηγητοῦ, ταῦτα δὲ γράφω διότι ἐκτιμῶ τὴν παρησίαν καὶ τὸν σθεναρὸν χαρακτῆρα. Ἡ ἱερὰ σύνοδος καὶ ἂν Μαῖον τοῦ 1835 ὑπέβαλε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τροποποιήσεις ἐπὶ τοῦ καταστατικοῦ καὶ περὶ τούτου ἔγραψε: «Διότι τὸ νὰ πικρυνίσκηται ὁ βασ. ἐπίτροπος εἰς δ-

νά παρίσταται εἰς τὰς συνεδριάσεις ὡσάκις θέλη και νά ἀπουσιάζη ὡσάκις θέλει νά κωλυσιεργή.

Εἶναι δὲ ἀνάγκαια ἡ παρουσία τοῦ ἐφ' ὅσον ὑπογράφει τὰς ἀποφάσεις, ἃς δὲν ἐγκρίνει ὡσάκις θεωρήσῃ, ὅτι δὲν προσάδουσι πρὸς τὸ πολιτικὸν συμφέρον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐργάζεται ἐν τοῖς παρασκηνίοις και προεξοφλεῖ τὴν θέλησιν τῶν συνέδρων. Ἄν οὗτοι διησθάνοντο, ὅτι συνεδριάζουσιν ὡς κυρίαρχοι κατὰ τὸ β' άρθρον τοῦ συντάγματος, ἡ ἀξιοπρέπεια δὲν θὰ ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νά συνεδριάσωσι μετὰ λαϊκοῦ καθορίζοντος διὰ τῆς παρουσίας αὐτοῦ τὸ νόμιμον τῆς συνεδριάσεως και διὰ τῆς ὑπογραφῆς τὸ κῦρος τῶν συνοδικῶν ἀποφάσεων, παρεμποδίζοντος τὴν αὐτενέργειαν, ἀναστέλλοντος τὴν παρηγοσίαν και καλλιεργοῦντος τὴν ὑποδούλωσιν εἰς τὴν πολιτείαν. Ὁ μακ. Χρ. Ἀνδρουῦτος λέγων ταῦτα ἀναφέρει ἀξιολίμητον παράδειγμα τοῦ παπικοῦ ἐν Γερμανίᾳ κλήρου τῷ 1873, ὅτε τὸ κράτος ἀπεπειράθη νά περιορίσῃ τὴν πειθαρχικὴν ἐξουσίαν τῶν ἐπισκόπων, ἀντεστάθησαν ὅλοι οἱ κληρικοί, ὠδηγήθησαν εἰς φυλακὰς και ἐξορίας, ὥστε αἱ ἐπισκοπαὶ ἐκενώθησαν και αἱ κοινότητες ἔμειναν ἄνευ ἱερέων (Καινή Διδαχὴ Β', σ. 310—312). Ὁ κ. Δ. Μπαλᾶνος ὑποστηρίζει ὅτι τὸ κράτος ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἐξήσκει ἐποπτεῖαν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν και μάλιστα τῶν συμμίκτων ὑποθέσεων (Θεόκλητος Φαρμακίδης σ. 25). Διαφέρει πολὺ, ὡς ἀνέπτυσε ὁ Ἀνδρουῦτος, ἡ παρουσία τῶν κρατικῶν ἀντιπροσώπων εἰς τὰς οἰκουμενικὰς μόνον συνόδους (εἰς τοπικὰς δὲν παρίσταντο). Αὕτη προεκαλεῖτο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου χάριν τῆς τάξεως— και γνωρίζομεν τὴν ζωηρότητα τῶν συζητήσεων, τοὺς φατριασμοὺς,

ὅλας ἀδιακρίτως τὰς συνεδριάσεις τῆς ἱερᾶς συνόδου καθ' ἃς και δογματικὰ και ἱεροθελεστικά και πνευματικὰ ἀντικείμενα συζητοῦνται, τοῦτο σαφῶς καταδεικνύει, ὅτι ἡ κυβέρνησις μηδὲν εἰς τὰ ἱερώτερα ἐμπιστευομένη τοῖς ἱεράρχαις τίθησιν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἴδιον. ἐλεγκτὴν αὐτῆς... Περὶ δὲ τῆς ἀπαρακλήτου ὑπογραφῆς αὐτοῦ εἰς ὅλας τὰς ἀποφάσεις, τοῦτο ἔλεγεν, οὐδὲν ἄλλο σημαίνει «ἢ τὴν εἰς τὸν ἐπίτροπον αὐτὸν ὑποταγὴν τῆς αὐτοκεράλου και ἀνεξαρτήτου ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος και εἰς τὴν πολιτ. ἐξουσίαν ὑποχείριον αὐτῆς και τὴν πρωτοφανῆ κατάλυσιν ἢ διαστροφὴν τῶν ἱερῶν κανόνων τῆς μιᾶς ἀγίας και ἀποστολικῆς ἐκκλησίας». . . Ἡ σύνοδος οὐδὲν ἄλλο ἀπομένει ἢ ἄλαλον, κωρόν, ἄπνον και νεκρὸν σῶμα, διὰ μόνης δὲ τῆς ζωηροῦ χειρὸς τοῦ ἐπιτρόπου, ὡσάκις οὔτος νεύη, ἀναπνέουσα. . . χωρὶς τῆς ἰσχυρᾶς γραφίδος τοῦ συγκαθέδρου αὐτοῦ ἐπιτρόπου. . . μένουσιν ἀνεπαρηγόρητοι και ἀνεφάρμοστοι και ὅλας νεκροὶ οἱ ἱεροὶ κανόνες, οἵτινες. . . κηρυττόμενοι ἰσχυροὶ και ἀκλόνητοι και ὑπὸ αὐτοῦ τοῦ συντάγματος καταδικάσθησαν ἤδη. . . νά κρατῶνται σφιγκτὰ ἐν μόνῃ τῇ δεξιᾷ ὄρακι τοῦ β.σ. ἐπιτρόπου. . . ἐναντίον τοῦ 6 άρθρου τοῦ ΣΑ' νόμου, ὅτι, ἡ σύνοδος εἰς ὅλα τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς καθήκοντα ἐνεργεῖ ἀνεξαρτήτως τῆς πολιτ. ἀρχῆς» (Πανοπ. σ. 948—949).

τὰς ἐξεγέρσεις τοῦ ὄχλου, τὴν μανίαν τῶν αἵρετιζόντων κττ.—Εἰς τὴν Β' καὶ Ε' δὲν παρέστη οὔτε ὁ αὐτοκράτωρ, οὔτε ἀντιπρόσωποι αὐτοῦ. Ἄλλως οὗτος συνεδέετο τόσον στενῶς μετὰ τῆς ἐκκλησίας, ὅφ' ἧς καὶ ἐχρίετο ὡς ἅγιος κυρίου, ἦτο ὁ προστάτης τῆς πίστεως, καταδιώκων τοὺς αἵρετικούς καὶ σχισματικούς, καὶ ἐν γένει τὸ ἀξίωμα του ἦτο τόσῳ συνυφασμένον πρὸς τὴν ἀρχιερωσύνην, ὥστε, ὡς θὰ εἶδομεν, ἐλέγετο καὶ ἀρχιερεὺς, τίτλον, ὄνπερ ἐκληρονόμησε παρὰ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων· διὸ καὶ ἐπεζητεῖτο ἡ παρουσία του, διότι παρείχε κράτος καὶ ὀχύρωμα, εἶχε ἐπιβολὴν ἢ αἴγλην τῆς βασιλικῆς πορφύρας καὶ ἔδιδεν κῦρος εἰς τὰς ἀποφάσεις ἢ μεγάλη εὐλάβεια τῶν βασιλέων καὶ τὸ ὑπὲρ τῶν δογμάτων ἀμείωτον ἐνδιαφέρον. Καὶ ὅπως ἀπήντησαν οἱ πατέρες τῆς Δ' οἴκουμ. συνόδου εἰς τὸν πάπαν Λέοντα, ὅτι «οἱ παραστάτες αὐτοκράτορες πρὸς εὐκοσμίαν ἐξῆρχον.» Ἔνεκα τοῦ ἐρεθισμοῦ τῶν διαμαχομένων παρατάξεων παρέστη ἐν τῇ ἐν Τύρῳ κατὰ τοῦ Μ. Ἀθανασίου συνόδῳ ὁ κόμης Διονύσιος. Ἀλλὰ περὶ αὐτῆς ἄλλη σύνοδος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ συνελθοῦσα ἔγραφε πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους: «Πῶς σύνοδον ὀνομάζειν ἰτολμῶσιν ἧς κόμης προὔκαθητο. εἰ γὰρ ἐπέτρεπον ἑαυτοῖς τὴν κρίσιν μόνοις ὡς ἐπίσκοποι, τίς κόμητος καὶ στρατιωτῶν χρεία;» (Ἀπολογία Ἀθανασίου κατ' Ἀρειανῶν κεφ. γ' III, Μίγγε πατρολ. τόμ. 25, σ. 261) διὸ καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος ἐνετείλατο τῷ ἀπεσταλμένῳ Κανδιδιανῷ τὴν μὴ ἀνάμειξιν ἐν τοῖς «ἐκκλησιαστικοῖς σκέμμασιν» (παρ' Ἀνδρούτσῳ).

Εἶναι θαῦμα πῶς δὲν ἠξίωσε καὶ ὁ Σουλτάνος ν' ἀντιπροσωπεύηται ἐν τῇ πατριαρχικῇ συνόδῳ, ἀφοῦ μάλιστα εἶχε τόσους λόγους ὑποψίας; Παρὰ τῷ κ. Ἀλιβιζάτῳ ἀναγινώσκω ὅτι «κατηργήθη ὁ ἀφόρητος διὰ τὴν ἐκκλησίαν περιορισμὸς τοῦ ἀκύρου τῶν συνοδικῶν πράξεων καὶ ἀποφάσεων διὰ τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἐπιτρόπου (ὑπὸ τινος προὑποθέσεις) . . . κατηργήθη ἢ ἐπὶ κινδύνῳ ἀκυρότητος τῶν πρακτικῶν καὶ τῶν ἀποφάσεων τῆς 'Ι. Συνόδου προσυπογραφή αὐτῶν ἐκ μέρους τοῦ ἐπιτρόπου καὶ τέλος παρεσχέθη εἰς αὐτὸν θετικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ ὁμιλεῖν ἐπὶ συνόδου», (διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τοῦ ἀφαιροῦν καὶ διὰ τῆς ἄλλης τοῦ δίδου· ἀλλ' ἦλθεν ἔπειτα ὁ συμπολίτης του Μεταξῆς καὶ ἐσάρωσε ὅλα).

Καὶ ἤδη ἡ σκηνὴ τοῦ δράματος ἀπὸ Ἀθηνῶν μετατίθεται εἰς τὸ Φανάριον καὶ εἰς τὰ ἄδυτα παρασκήνια τῆς εὐρωπ. διπλωματίας ἐν Κ)πόλει. Ρίψωμεν εὐλαβὲς βλέμμα πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ κλίνωμεν γόνυ πρὸς τὸν δεσμώτην Προμηθέα, ὅστις ἐπὶ τοῦ ἀρραγοῦς ἐκείνου βράχου προσφέρει τὴν μεγαλητέραν θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἀμωμῆτου ἡμῶν πίστεως, ὑπὲρ τοῦ γένους καὶ τῆς χριστιανωσύνης.—Οἱ αἰετοὶ

κατατρώγουσι τὰς σάρκας τοῦ προσπεταλευμένου ἥρωος μεγαλο-
 μάρτυρος, καὶ ὑπομένει καρτερικώτατα. Ἄλλ' ἐκλονίσθη, ὅταν εἶδεν,
 ὅτι καὶ περιστεραὶ μετεμορφώθησαν εἰς γῦπας, καὶ ἡ ἀγωνία τοῦ ἐ-
 πιτείνεται καὶ οὐκ ἔχει παρηγορίαν. «Περὶλυπος ἡ ψυχὴ μου ἕως
 θανάτου»¹ καὶ τὴν σπαραξικάρδιον ταύτην φωνὴν διαδέχεται ἄλλη
 πλήρης ἀπογοητεύσεως: «Τίς ὠφέλεια ἐν τῷ αἵματί μου ἐν τῷ κα-
 ταβάλλειν με εἰς διαφθοράν;» καὶ ἄλλη: «καὶ σύ, ὦ Βροῦτε»¹
 ὅτε διέκριεν, ὅτι ἐξ οἰκείων τὰ βέλη, ἀνελύθη εἰς δάκρυα καὶ ἐξηρεύ-
 ξατο ἐν τῇ μεγαθύμῳ προότητι, ἣτις χαρακτηρίζει τὸν ὁρηγὸν τῆς
 θρησκείας τοῦ Χριστοῦ: «εἰ ὁ ἐχθρὸς ὠνεῖδισέ με ὑπήνεγκα ἄν,
 σὺ δὲ ἄνθρωπε ἰσόψυχε ἡγεμῶν μου καὶ γνωστὴ μου»¹ ἄλλ'
 «ἄφες αὐτοῖς οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι»¹ Ἡ ἱερὰ τῆς ἐκκλησίας
 κιβωτὸς ἀντέσχεν εἰς τὸν κατακλυσιδὸν τῆς βαρβαρότητος. Ἐπὶ τρεῖς
 καὶ ἐπέκεινα αἰῶνας ἐκλυδωνίζετο ἐν τῷ ἀγρίῳ πελάγει καὶ ἡρωϊκῶς
 ἐπάλαυε πρὸς τὰ οὐρανομήκη κύματα, ἀλλ' οὐδέποτε ἐναυάγησεν, ἐφ'
 ὅσον οἰακοστροφὸς ἦν ὁ ἐκ Θεοῦ τεταγμένος, ὁ πατριάρχης, ὁ ἐθνάρ-
 χης. Αὐτὸς ἔσωσε μετὰ τῆς θρησκείας καὶ πᾶν ὅ,τι τιμαλγὲς εἶχε τὸ
 γένος. Τὸ πλοῖον ἐξώκειλεν, ὅτ' ἐμεσολάβησαν ἄλλοι παράγοντες, ὅτ'
 ἐνεφιλοχώρησεν ἡ πολιτικὴ καὶ τὰ κοσμικὰ συστήματα. Αὐτὸς ἦτο ὁ
 πιστὸς φύλαξ καὶ τὸ μόνον ἐκ τοῦ κοινοῦ ναυαγίου διασωθὲν ἐθνικὸν
 ἴδρυμα καὶ οἱ ναυαγοὶ πρὸς αὐτὸν ἔτεινον καὶ τὰ βλέμματα καὶ τὰς
 καρδίας ὡς ἡ ὄρνις περισυλλέγει τὰ ἑαυτῆς νοσσία προσελάβετο τὰ
 ἀπωρφανισμένα πλήθη τοῦ διαλυθέντος κράτους, περισυνέλεξε πᾶν
 ἐποικοδομητικὸν στοιχεῖον, συνεκέντρωσε πάσας τὰς δυνάμεις τοῦ ἔ-
 θνους, ἠνώσε περὶ ἑαυτὸν Ἑλληνας, Σλαῦους, Βουλγάρους, Ἀλβα-
 νοὺς. Λαοί, φυλαὶ καὶ γλῶσσαι συγκροτοῦσι ἐν γνησίῳ χριστιανικῷ
 πνεύματι τὴν πολυάριθμον παράταξιν τῆς Μεγ. ἐκκλησίας τοῦ Χρι-
 στοῦ. «Οὐκ ἔνι Ἑλληνας, οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐκ ἔνι βάρβαρος...»
 Χωρὶς νὰ τὸ ἐπιδιώκῃ εὐρέθῃ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς κα-
 τακτῆσεως σεβασμιωτάτη θρησκευτικὴ τε ἅμα καὶ κοινωνικὴ κεφαλὴ
 τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ὀρθοδόξων, πηγὴ τοῦ ἠθικοῦ βίου, φορεὺς τοῦ ἑλ-
 ληνοχριστιανικοῦ πολιτισμοῦ, κέντρον ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ δεδου-
 λωμένου χριστιανικοῦ πληρώματος ἀπέβη ἐν συντόμῳ ἐθνάρχης προ-
 σλαβόμενος καὶ πολιτικὸν χαρακτῆρα. «Ὑπὸ τὴν σκέπην ἀκριβῶς
 καὶ αἰγίδα τοῦ πνεύματος τῆς ἐκκλησίας ὡς θρησκείας καὶ πο-
 λιτείας, ἔθνος καὶ ἐθνικός, ἐθνικὴ ἰδέα καὶ ἐθνικὴ συνείδησις
 καὶ παιδεύσις διετηροῦντο ἀκμαῖα.»¹

¹ Καρόλιθης, «Ἡ ἑλληνικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία πρὸς ἀποκατάστασιν
 καὶ ἀναγέννησιν τοῦ γένους», ἐν τῷ Πανελλ. Λευκώματι Χατζηιωάννου,

Ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν ἦτο πλέον πρωτεύουσα μόνου τοῦ ὀθωμ. κράτους ἦτο καὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, καὶ περροικισμένη διὰ τῆς ἠθικοθρησκευτικῆς καὶ ἔθνικῆς μεγαλοπρεπει-
ας διεσχόριζεν ἐπὶ τὸ πνεῦμα τοῦ γένους τὴν ἠθικὴν λαμπηδόνα ἐν
τῷ νέῳ ὀρίζοντι. Ἀκτινοβολεῖ νῦν ἀπὸ τοῦ θρόνου τῶν Ἑλλήνων
αὐτοκρατόρων ἡ πατριαρχικὴ μεγαλειότης. Ὑψοῦται ἐκεῖ ὡς αὐθέν-
της καὶ δεσπότης καὶ ὑπέρτατος ἔθναρχος ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρ-
χος. 2 Ἡ φαναριωτικὴ εὐγένεια ἀναμνησκει οὐχὶ τὰς Ἀθήνας, ἀλ-
λὰ τὸ Βυζάντιον, ὡς ὀρθῶς ἀπεφήνατο ὁ ἱστορικὸς τῆς νέας Ἑλλάδος
Βαρθόλδης, ὅστις ἐπιφέρει τὰ ἑξῆς: «Ἐν τούτοις ὀφείλομεν πρὸς
ὀρθὴν ἐκτίμησιν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων νὰ μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι
ὀπῆρξαν ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐν ὀψηλῇ καὶ διὰ τῆς ἰδίας ἰκανότητος
ἀποκτηθεῖση περιωπῇ κατῶρθωσαν νὰ τιμήσωσι τὴν ἀπέναντι
τῶν Τούρκων πνευματικὴν ὀπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες διὰ
τῆς συστάσεως σχολείων καὶ γυμνασίων ἐξήγειραν τὸ ἑλλην.
πνεῦμα καὶ... κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐν γνώσει ὀπρήτησαν
τὸν ἔθνικὸν σκοπὸν (Α', σ. 8 μεταφρ. Βλάχου). Εἶναι δὲ γνωστὸς
ὁ Γερμανὸς οὗτος ὡς κληρικομάχος καὶ ὀμως ἀνομολογεῖ ταῦτα:

«Βεβαίως ἤθελεν εἶναι δεῖγμα ἀνιστορήτου ἀντιλήψεως, ἐ-
ὰν ἐξεπίτηδες καὶ περιφρονητικῶς πῶς παρεβλέπομεν τὰς ἐκ-
δουλεύσεις, ἅς ὁ ἑλληνικὸς ἀνώτερος κλῆρος προσήνεγκε κατὰ
τὸν μακρὸν χρόνον τῆς τουρκικῆς τυραννίας εἰς τὸν ἑλληνικὸν
λαόν. Ὀφείλομεν νὰ μὴ λησμονήσωμεν, ὅτι ἡ τοῦ 1821 ἐπανά-
στασις ἔλαβε σοβαρὸν θρησκευτ. χαρακτήρα, μόνον διότι μετέ-
σχεν αὐτῆς ὁ κλῆρος, χαρακτήρα διακρίνοντα οὕτην ἀπὸ τῶν
ἐπαναστάσεων ἄλλων ἔθνῶν» σ. 25.

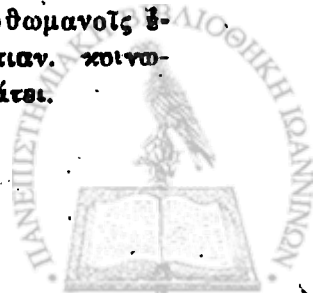
Ἡ θρησκεία, δεσμὸς ἀρρηκτος τῶν ψυχῶν μετὰ τοῦ Ὑψίστου,
εἶναι ἅμα καὶ σύνδεσμος τῶν ἐναρέτων ψυχῶν πρὸς ἀλλήλας, καὶ ὁ
σύνδεσμος οὗτος εἶναι ἰσχυρότατος εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς διὸ

Στ', 1922, σ. 14 καὶ ἐπιφέρει ὁ βαθὺς ἱστορικὸς:

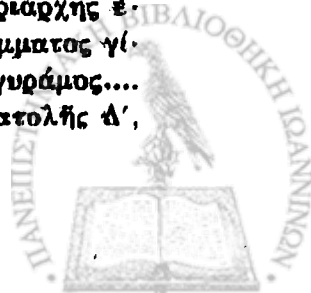
«Τὸ σκάφος τῆς ἐκκλησίας ἦτο τὸ φέρον ἐν ἑαυτῷ σύμπαν τὸ ἑλληνικόν.
ἐν τῇ τούτου ἰδιότητι ὡς στοιχείου ἱστορικοῦ, ἰδιοφυοῦς, πνευματικοῦ καὶ
ἠθικοῦ, τὸ σκάφος τὸ φέρον τὸν ἑλληνισμόν καὶ τὰς τύχας αὐτοῦ» αὐτ. «Ἡ
ἠθικὴ δύναμις τῆς ἐκκλησίας, ἡ διατηρήσασα ἐν τῷ ἑλληνικῷ γένει τὸ ζῆ-
πυρον τῆς ἔθνικῆς ζωῆς καὶ ἐνισχύσασα ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ χριστιανοῦ
ὀρθοδόξου καὶ τὴν τοῦ Ἑλλήνου ὀρθοδόξου, ἐνέπνεεν ἅμα αὐτῷ καὶ συ-
νειδήσιν ἔθνικοῦ προορισμοῦ καὶ πίστιν καὶ ἐλπίδα ἐπὶ τὸ μέλλον αὐτοῦ»
Ἱστορία Ἑλλάδος σ. 222. Εἶναι εὐτόχημα διότι παρὰ τοῖς ὀθωμανοῖς ἐ-
ταυτίζετο θρησκεία καὶ ἔθνος, διὸ ἀνεῦ ὀλοψίας ἡ ἑλλην. χριστιαν. κοινω-
νία ἀποτελοῦσα πολιτεῖαν ἀντεταγμένην, ἀπέβη κράτος ἐν κράτει.

2 Κερυλίδης αἰτ. σ. 216, 223.

καὶ ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἐνεσαρκώθη ὁ Χριστὸς καὶ ἐγεννήθη ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων ἢ ἔννοια τῆς ὕθησκέας. Ἡ μήτηρ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ συνήνου ἡμᾶς ὡς ἀδελφοὺς κατὰ τοὺς τέσσαρας τῆς δοκιμασίας αἰῶνας καὶ παρεμυθεῖτο διὰ γλυκείας ἐλπίδος αἰσιωτέρου μέλλοντος. Οἱ μεταξὺ τῆς τουρκ. κυβερνήσεως καὶ τῶν ὑπηκόων χριστιανῶν δεσμοὶ ἦσαν τότε ἀσυγκρίτως στενότεροι καὶ ἀσφαλέστεροι ἢ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν, οὐχὶ μόνον, διότι ὁ μητροπολίτης καὶ ὁ πατριάρχης ἤσκουν πᾶσαν ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος ἐπὶ τοῦ ποιμνίου ἐπιρροήν, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδεμία ὑφίστατο φυλετικὴ διάκρισις μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων. Ὁ Σουλτάνος ἔτρεφεν ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην πρὸς τοὺς ἄρχοντας τούτους τῆς ἐκκλησίας, ἐπιδαψιλεύων αὐτοῖς ἐπαρκῶς τὰ μέσα, ἵνα προστατεύωσι τοὺς χριστιανούς καὶ διαπαιδαγωγῶσι διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐλευθέρως διεκυβέρνηων τὰ τῆς ὕθησκέας καὶ ἀνεμποδίστως διεξῆγον τὰς μεγαλοπρεπεῖς ἱεροτελεστίας, εἰς ἃς οὐχὶ σπανίως συμμετεῖχον καὶ αὐτοὶ οἱ ἀλλόθρησκοι. Αἱ τρεῖς ἡμέραι τῆς λαμπροφόρου Ἀναστάσεως ἦσαν κοινὴ καὶ πάνδημος ἑορτὴ. Αἱ πύλαι τῆς πόλεως ἔμενον ἀνοικταί. Ἄμα τῇ κρούσει τῶν κωδῶνων συνέρρεον οἱ πιστοὶ εἰς τοὺς ναοὺς νὰ ἀκούωσι τοὺς ὡραίους ὕμνους καὶ νὰ ἀναπέμπωσιν τὰς εὐχὰς καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Ὑψιστον. Τότε τὸ θέατρον καὶ ὁ κινηματογράφος τῶν χριστιανῶν ἦτο ὁ ναὸς, ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ. Ἠνωμένοι εἰς ἓν σῶμα διὰ τῶν αὐτῶν δογμάτων, κανόνων καὶ παραδόσεων, διὰ τῆς αὐτῆς λειτουργίας καὶ ψαλμοδίας, τῶν αὐτῶν ἑορτῶν καὶ τελετῶν καὶ τῆς αὐτῆς ἐν γένει λατρείας ἐγεννῶντο, ἐνυμφεύοντο, ἔζων καὶ εὐημέρον καὶ ἀπέθνησκον ὑπὸ τὰς εὐλογίας τοῦ αὐτοῦ ἱερέως, τῆς αὐτῆς μητρὸς ἐκκλησίας. Μετ' αὐτῆς εἶχε συνυφανθῆ ὀλόκληρος ὁ βίος τοῦ χριστιανοῦ. Ὁ ἱερεὺς ἦτο ὁ παρήγορος ἄγγελος ἐν ταῖς λύκαις, καὶ ὁ ἔξαρχος συμπαράστατης ἐν ταῖς χαραῖς. Ὁ μητροπολίτης παρεδρεύων ἐν τοῖς κρατικοῖς δικαστηρίοις ἦτο ὁ προστάτης τῶν ἀδικουμένων καὶ ἀνώτατον δικαστήριον τὸ Πατριαρχεῖον. Εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐπισκόπων ἀνήκε καὶ τὸ οἰκογενειακὸν καὶ κληρονομικὸν δίκαιον, ὅπως καὶ τὰ τῆς παιδείας καὶ ἡ διοίκησις τῶν φιλανθρωπικῶν καὶ εὐαγῶν ἰδρυμάτων. Ἀληθῶς ἡ Ἐκκλησία ἦτο κράτος ἐν κράτει. ¹

¹ Ὅπως ἔχομεν τὰς «αὐλὰς» εἰς τὴν Εὐρώπην οὕτω καὶ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον ὡς φαίνεται ἐν ταῖς ἀποφάσεσιν : † Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐπιβεβαίωσεν. Διὰ τοῦ παρόντος... αὐλικῶν τῆς τελείας πωλήσεως γραμμάτων γίνεται δῆλον, ὅτι ὁ εὐγενέστατος ἄρχων ἱατρὸς κύριος Δημήτριος Ἀργυράτος... ὁμολόγησεν ἐν τῇ πατριαρχικῇ αὐλῇ...» 1796 (Ἡμερολόγιον Ἀνατολῆς Δ', 1884, σ. 115) καὶ ὁ πατριάρχης ἐλέγετο «μεγαλειώτατος».

Ὡς γνωστὸν τὰ ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ ἀπενεμηθέντα τῷ Πατριάρχῳ Γενναδίῳ προνόμια, δι' ὧν ἀνεγνωρίζετο ὡς ἔθναρχης, περιλαμβάνονται ἔπειτα ἐν πλάτει εἰς τὰ Βεράτια, καὶ κατ' ἀλήθειαν δὲν ἀπενεμήθησαν τότε, ἀλλ' ἀπλῶς ἀνεγνωρίσθησαν «κατὰ τὰ παλαιὰ ἦθη καὶ τὴν παλαιὰν τάξιν», «ἔχων πάντοτε τὰ προνόμια τῶν προκατόχων του... αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἀρχιερεῖς. Αἱ ἐκκλησίαι μὴ μεταβαλέσθωσαν εἰς τεμένη καὶ ἡ λατρεία ἔστω ἐλευθέρα καὶ ἀκώλυτος», ὡς μαρτυροῦσι πάντες οἱ ἱστορικοὶ καὶ αὐτοὶ οἱ μουσουλμάνοι, οἵτινες αὐτολεξεῖ ἀναφέρουσι τὸ προπεμπτικὸν ὑποσχετικὸν τοῦ Πορθητοῦ πρὸς τὸν Γεννάδιον :

«Πατριάρχευε ἐν εἰρήνῃ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν ἐν οἷς χρήζοις καὶ ἐθέλοις ἔχων πάντα τὰ προνόμια τῶν προκατόχων σου», ὅστις ἐνεχείρισεν αὐτῷ μετὰ τῶν δώρων καὶ τὸ πρῶτον Βεράτιον. ¹ Τὸ εἰς ἕκαστον πατριάρχην, ἅμα καὶ μητροπολίτην παραχω-

¹ Τὰ παραχωρηθέντα δικαιώματα ὑπῆρξαν μεγαλήτερα τῶν ἀνεγνωρισμένων ὑπὸ τῶν Βυζ. αὐτοκρατόρων, δι' ὧν ὁ κατακτητὴς ἐπροστάτευσε τὸν μέγα σημαίνοντα ἑλληνικὸν κληρὸν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου μέχρι τοῦ νεοκρόου. Εἰς τοῦτο βεβαίως δὲν παρεκίνησε τὸν Τοῦρκον ἢ πεποίθησίς του περὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἀληθείας τοῦ ἑλληνικοῦ θρησκευματος καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ Μαλαξὸς (περὶ τοῦ δευτέρου οὗτος εἶχε δίκαιον, ἔγραφε δὲ ὁ Μαλαξὸς «Πατριαρχικὴν ἱστορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως» δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Κρουσίου εἰς τὴν Τουρκογραικίαν, καὶ ἦν ἀνήθ, ὅστις καλῶς εἶχε μελετήσει τὰ πράγματα), ἀλλὰ κάποιον πραγματικώτερον συμφέρον. Σκοπὸς καὶ φροντίς αὐτοῦ ἦτο νὰ συνδέσῃ τὴν ὑπακοὴν ὀλοκλήρου λαοῦ πρὸς τὸν ἐγωισμὸν ἐνὸς μόνου προσώπου καὶ ἤρκεῖτο ἀκούων τὸν πατριάρχην, ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ ὀλοίου ἐκρέματο πάντοτε ἢ τουρκικὴ ρομφαία, διδάσκοντα τοὺς Ἕλληνας τὸ ἀρεστὸν ἐκεῖνο παράγγελμα : «ἐλευθερία ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ὑποταγὴ ἐπὶ τῆς γῆς». Πρὸ πάντων ὅμως εἶχε σαφῶς ἐννοήσει ὁ Μωάμεθ, ὅτι ἡ καλλίστη τοῦ Ἰσλάμ σύμμαχος, ἢ τὰς ταχσίας αὐτοῦ νίκας συντελέσασα, ἦτο ἡ πρὸς τοῦ Ἑλλήνας δυσμένεια τῆς Δύσεως. Ὡς ἐκ τούτου προσεπάθησε νὰ διατηρήσῃ καὶ εὐρύνη μάλιστα, εἰ δυνατόν, εἰς ἀληθῆς χάσμι τὸ μεταξὺ τῆς δυτικῆς καὶ ἀνατολικῆς ἐκκλησίας σχίσμα, καὶ .. ὠνόμασε καὶ τὸν Γεννάδιον πατριάρχην, ἄνδρα πρὸ μικροῦ μόλις διακριθέντα ἐν τῇ Φλωρεντινῇ συνόδῳ διὰ τῆς ἀντιπολιτευσῆώς του κατὰ τῆς Ρώμης, ἐκθύμως δὲ ὑποστηρίξαντα τὸ ἄκαμπτον τῆς ἀνατολικορρωμαϊκῆς ὀρθοδοξίας...» (Μενδελσῶνος Βαρθόλδης, Ἱστορία τῆς Ἑλλ. ἐπαναστάσεως, μετάφρ. Ἡλία Οἰκονομοπούλου, Ἀθῆναι Α', 1894, σ. 11—13. Ὁ ἀναγνώστης νὰ μὴ θαυμάσῃ, διότι ἐν τῷ αὐτῷ ἔργῳ παραπέμπω εἰς δύο μεταφράσεις ἄλλοῦστατα, διότι τὴν πρώτην μαρτυρίαν εἶχον σημειώσαι ἐκ τῆς ἐν Λαύρᾳ βιβλιοθήκης μου ἔδω ἀπὸ δεξιότηας εὐρισκόμενος ἀναγκάζομαι νὰ κάμω ἄλλην βιβλιοθήκην καὶ ἠγόρασα τὴν δευτέραν μετάφρασιν). «Ἐλευθερία ἐν τῷ οὐρανῷ κτλ.» εἶναι μορφή κατὰ τῆς ἐκκλησίας, ἣν ἐγὼ οὐδόλως παραδέχομαι, εἶναι συμπέρασμα εἰ-

ρούμενον Βερατίον ἦτο ὁ συνταγματικὸς χάρτης τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν παραίτησιν τοῦ Ἀνθίμου, τοῦπίκλην Κουτλιανοῦ, περὶ οὗ ἀμέσως κατωτέρω, ἀνήλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ περιώνυμος Ἰωακείμ Β'. Ἐκ τοῦ Βερατίου τούτου ἀπασπῶμεν τινά :

1. «Ὁ ρηθεις πατριάρχης νὰ μὴ παύηται ἐφ' ὄρου ζωῆς του ἐν ὧσιν δὲν ἤθελε φανῆ ἡ πράξις τῆς ἀντιβαίνουσα εἰς τοὺς θρησκευτικούς κανόνας».

5. «Οὐδεὶς θέλει ἐπεμβαίνει ἐναντίον τῷ ἱερῷ νόμῳ παρὰ τῷ πατριάρχῃ, τοῖς μητροπολίταις καὶ λοιποῖς ἱερεῦσιν ἐνοχλῶν αὐτοὺς ὡς πρὸς τε τὸ ἐξασκεῖν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των καὶ ἐν ταῖς κατοικίαις των καὶ τὸ ἐκτελεῖν οἰανδήποτε ἄλλην τοιαύτην πράξιν».

Περὶ τοῦ πατριάρχου καὶ ἄλλα συναντῶν τις προστατευτικὰ μέτρα διὰ τὴν περιοχὴν τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος «οὐδενὶ δὲ ἐπιτρέπεται νὰ ἐκβιάζεται τὸν πατριάρχην ἢ ἐπηρεάζῃ αὐτὸν διὰ παρακλήσεων ἢ μεσολαβήσεων λέγων : «αὐτὸν τὸν καλόγηρον κάμε τὸν ἢ μητροπολίτην ἢ ἀρχιεπίσκοπον ἢ ἐπίσκοπον». 22 «Οἱ ἰσχυροὶ μὴ καταπιεζέτωσαν τοὺς ἱερεῖς λέγοντες : «συζεύξατε παρὰ τοὺς κανόνας τὴν γυναῖκα ταύτην μὲ τοῦτον,» μηδὲ πάλιν ἐνοχλείτωσαν τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς μητροπολίτας λέ-

λημμένον ἐκ τῆς ψευδωνύμου «Πατρικῆς διδασκαλίας» κυκλοφορησάσης ἐν τέλει τοῦ ΙΗ' αἰῶνος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἀνθίμου Πατριάρχου Ἱεροσούλων, ἧτις ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἀνηρέθη διὰ τῆς «Ἀδελφ. διδασκαλίας πρὸς τοὺς εὐρισκομένους κατὰ πᾶσαν τὴν Ὀθωμ. Ἐπικράτειαν Γραικούς» (Παρίσιοι 1798). Ἐκεῖ σὺν ἄλλοις γράφει ὁ ψευδώνυμος, ὅτι ἡ ἐλευθερία «προξενεῖ πρόσκαιρον καλὸν τῆς παρούσης ζωῆς» κτ. (βλ. Θερεϊανοῦ, Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς Α', σ. 307—318). Ἀλλὰ πῶς ἐγνώριζεν ὁ Μωάμεθ Β', ὅτι ὁ Γεννάδιος θὰ ἐδίδασκε τοιοῦτον δόγμα εἰς τοὺς χριστιανούς, ἀφ' οὗ ἦτο γνωστός ὡς ἐπαναστάτης; διότι αὐτὸς ἐξήγειρε τὸν ὄχλον κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος, κηρύξαντος τὴν ψευδοένωσιν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ. Γράφων ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ ἀσκητισμοῦ Α', σ. 75, ὅτι εἰς τὸν ἅγιον Ἀκάκιον εἶπεν ὁ ἄγγελος : «καλότυχος ὅπου πληρώνει χαράττι καὶ ἄλλα δοσίματα εἰς τοὺς Τούρκους ἀγογγύστως, ὅτι ἐν τῇ κοινῇ ἀναστάσει μέλλει νὰ κατοικήσῃ αὐτὰ τὰ ὠραιότατα παλάτια». Ἀλλὰ τοῦτο ἐλενοήθη ὑπὸ τοῦ δολοῦ ἐκ τῆς ἀνάγκης, εἰς ἣν εὐρίσκετο τότε τὸ Ἅγιον Ὄρος νὰ θυσιάσῃ τὸ πᾶν διὰ νὰ κορέσῃ τὴν ἀπλησίαν τῶν Τούρκων πολεμουμένων συγχρόνως πρὸς Πέρσας, Ρώσους καὶ Αἰθιοπικούς, ὡς ἐξηγοῦμαι ἐν σ. 166 ἐ. ὅπως προλάβῃ μείζονας καταστροφὰς ἐξ ἀφθαιρέτων διαρπαγῶν, ἃς δὲν ἀπέφυγεν ἐν τέλει. Αἱ μοναὶ ἀπειθήσαν εἰς τοὺς περιοίκους ἀσκητὰς καὶ κελλιώτας δι' ὃ καὶ ὁ δόσιος λέγει εἰς τοὺς ἀσκητὰς τοῦ Καινοκαλυβίου : «ἐάν ἔχετε τίποτε ἀσπρα πηγαίνετε καὶ πληρώσατε εἰς τὸ μοιναστήριον χοράττι...» (Ἐπιθι τὴν ἐν σ. 75 σημείωσιν β' περὶ τοῦ πότε πρέπει νὰ εἴμεθα ἀνένδοτοι).

γοντες: «παύσον τὸν ἱερέα τοῦτον, καὶ δὸς τὴν ἐκκλησίαν ταύτην εἰς ἐκεῖνον» 32. «Μηδεὶς ἐπεμβαινέτω ἐπίσης εἰς τὰ παιδεύσας ἢ σωφρονισμοῦ τινος χάριν θρησκευτικῆς ὑπ' αὐτῶν στελλόμενα ἀφοριστικά» 33.

«Ὅσακις ἐξώθεν πατριάρχαι ἢ μητροπολίται θελήσωσι νὰ ἐνδημήσωσιν εἰς τὴν βασιλεύουσάν μου πρὸς θεώρησιν ὑποθέσεων τινῶν, δεόν νὰ ζητῆται ἐπὶ τούτῳ ἄδεια τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου. . . » 35.

«Ἐάν οἱ ἐπίτροποι τῶν ἐκκλησιῶν καὶ μοναστηρίων καταχρασθῶσι τὰς προσόδους αὐτῶν, ὁ πατριάρχης καὶ οἱ μητροπολίται δύνανται νὰ θεωρῶσι τοὺς λογαριασμοὺς αὐτῶν, μηδεὶς δ' ἐπεμβαινέτω, ὁσάκις οὗτοι ἤθελον ἐνεργήσῃ τὰ δεόντα» 38. «Αἱ διὰ τῆς κοινῆς τοῦτε πατριάρχου καὶ τῆς συνόδου τῶν μητροπολιτῶν ἀναφοραὶ σφραγίδος ἐσφραγισμέναι ἀναφοραὶ δεόν νὰ εἶναι ἰσχυραὶ καὶ περὶ οἰουδήποτε θρησκευτικοῦ ἀντικειμένου καὶ ἂν ἤθελον οὗτοι κάμει αἴτησιν ἢ ἰλάμιον, δεόν ταῦτα νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν καὶ νὰ ἐκτελῶνται» 39. «Μηδεὶς ἐναντίον τῇ ἀρχαίᾳ συνηθείᾳ ἐπεμβαινέτω, μηδ' ἐνοχλείτω τὸν πατριάρχην δι' ἣν φέρει ἐν χερσὶ ράβδον ἢ διὰ τὰς θρησκευτικὰς αὐτοῦ ὑποθέσεις καὶ πράγματα» 40. «Ὁ ρηθεὶς πατριάρχης θέλει κατέχει, ὡς γέγραπται, ἐλευθέρως τὸ πατριαρχεῖον τοῦτο μετὰ καὶ τῶν προστεθειμένων αὐτῷ μερῶν, ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῆς συνόδου τῶν μητροπολιτῶν καὶ μηδεὶς ἀλλαχόθεν ἐν οὐδενὶ τρόπῳ γινέσθω αὐτῷ πρόσκομμα, μηδ' ἐπηρεαζέτω αὐτὸν ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον» 42. Ἡ ἰσοβιότης τοῦ πατριάρχου ἀνεγνωρίσθη ἀνεκαθὲν καὶ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Β': «εἶναι τὸν πατριάρχην ἀδιάσειστον ἀπὸ παντὸς ἐναντίου» ὑπ' αὐτοῦ ἐπίσης ἀπενεμήθη ἀτέλεια καὶ ἀσυδοσία: «εἶναι ἀναίτητον καὶ ἀφορολόγητον καὶ ἵνα τέλους καὶ δόσεως ἐλεύθερος ἦ καὶ αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα, ὁμοίως καὶ πάντες οἱ ὑποτεταγμένοι αὐτῷ ἄρχιερεῖς». Τὸ προνόμιον τοῦτο ἐπικυροῦται καὶ ὑπὸ τοῦ 20 ἄρθρου τοῦ Βερατίου. (βλ. «Κανονισμὸν ἀσυδοσίας τελωνείου τῶν κληρικῶν... καὶ μοναστηρίων καὶ τῶν καταστημάτων αὐτῶν» ἀπὸ 27 Σεβάλ 1281) παρὰ Βουτυρά Λεξικὸν Ἱστορίας καὶ Γεωγραφίας Ε', σ. 862—865) Οἱ ἀρχιερεῖς ἐκλητεύοντο ὑπὸ τοῦ Διβανίου συναινέσει τοῦ πατριάρχου.

6. «Αἱ ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μητροπολιτῶν διατελοῦσαι ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια νὰ μὴ ἐνοχλῶνται ὑπὸ τῶν ὑπαλλήλων τῆς κυβερνήσεως ἄνευ ἱεροῦ ὀρισμοῦ μηδὲ νὰ καθυποβάλλωνται εἰς πρόστιμον λόγῳ παυγιοουρουλ-

τίου ἢ τεφτερίου, ἀλλὰ νὰ διατελῶσιν ὑπὸ τὴν κατοχὴν καὶ κυριαρχίαν τῶν κατὰ τὰ ἀρχαῖα σουρούτια» (ἔθιμα παρομιώδης τῶν ἀλλοπίστων τούρκων εὐλάβεια).

20. «Μηδεὶς ἐπεμβαινέτω ὁσάκις ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν τιμωρήσῃσι κατὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς κανόνας ἐπὶ παραβάσει αὐτῶν τινὰ τῶν ὑπὸ τὸν εἰρημένον πατριάρχην διατελούντων μητροπολιτῶν, ἀρχιεπισκόπων, ἐπισκόπων, ἡγουμένων, ἱερέων, καλογέρων καὶ καλογραιῶν».

21. «Μηδεὶς παρεμποδιζέτω δι' ἐξωτερικῶν ἐπιρροῶν νὰ διορίζωνται ἱερεῖς εἰς ἀντικατάστασιν ἄλλων καθαιρεθέντων θρησκευτικῶς».

23 «Ὅσάκις πασάδες ἢ κριταὶ καταγγείλωσι τῶν τινὰ ὑπὸ τὸν ρηθέντα πατριάρχην διατελούντων μητροπολιτῶν ἢ ἀρχιεπισκόπων ἢ ἐπισκόπων καὶ ζητήσῃσι τὴν παῦσιν ἢ ἐξορίαν του, ἢ αἵτησις τῶν δὲν εἰσακούεται πρὶν ἢ ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος τῶν μητροπολιτῶν ἀνακαλύψῃσι τὴν ἀλήθειαν. Περὶ τοῦτου δὲ καὶ ἂν ἀκόμη ὑψηλὸν μου φερμάνιον ἤθελεν ὀπωσθήποτε ἐκδοθῆ ἄνευ ἐνσφραγίστου ἀναφορᾶς τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μητροπολιτῶν, τοῦτο οὐδεμίαν ἐχέτω ἰσχύν...»

27. «Μηδεὶς ἐπεμβαινέτω εἰς τὰ πράγματα τῶν ὑπὸ τὸ πατριαρχεῖον τοῦ ἐκκλησιῶν, οἷον ἀμπελώνας, κήπους, τσιφλίκια, χωράφια, λειβάδια, πανηγύρεις, μοναστήρια, ἀγιάσματα, μύλους καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἤγουν ὀσπήτια, οἰκίας, ἐργαστήρια καὶ λοιπὰ βακουφικά, ἐκκλησιαστικὰ καὶ ἐθνικὰ πράγματα καὶ ζῶα, ἀλλὰ διαμενέτωσαν ταῦτα ὑπὸ τὴν κατοχὴν τῶν ὡς ἀνεκαθεν». Οἴκοθεν ἐννοεῖται, ὅτι αἱ λίαν εὐεργετικαὶ αὐταὶ διὰ τὴν ἐκκλησίαν διατάξεις οὐχὶ σπανίως ὡς ἐκ τῆς ὀξύτητος τῶν πραγμάτων παρεβιάζοντο, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλω διετηρήθησαν σεβασταί, ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται καὶ τὸ πλῆθος τῶν μονῶν καὶ τῶν κοινοτικῶν κτημάτων. Τὸ ἀρθρ. 29 ἀναφέρει τὴν ἀτέλειαν τῶν προσόδων τῶν ὡς ἄνω κτημάτων, ἧτις ἴσχυσε μέχρις ἐσχάτως διὸ ἐν Ἀγ. Ὅρει αἱ μοναὶ οὔτε δέκατον ἐπλήρωνον καὶ τὰ εἰσαγόμενα εἶχον ἀδασμολόγητα, ἀλλ' ἐν καιρῷ παρατεινομένων πολέμων ἐπεβάλλετο καταναγκαστικὸς ἔρανος. 1

1 Τὰ δύο ταῦτα ἀρθρα, τόσο εὐεργετικὰ διὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἔπραπε οἱ ἰδρυταὶ τοῦ αὐτοκεφάλου νὰ παραλάβωσιν. Αἱ ἀποφάσεις τῆς συνόδου τῆς Ἑλλάδος σπανίως ἐφαρμόζονται προκειμένου περὶ ἀρχιερέων (ὄρα καὶ τὴν σύνοδον τῶν Παλαιοημερολογιτῶν) καὶ τί λέγω περὶ ἀρχιερέων, ἕνας ἡγούμενος τῆς Πεντέλης, κοινὸς μοναχός, ἐξηυτέλισε τὴν καθαιρέσασαν σύνοδον καὶ κατώρθωσε παρὰ τὴν ἐπιμονὴν αὐτῆς ν' ἀποθάνῃ ἡγούμενος (βλ. Πετρακάκου, Νομοκανονικαὶ ἐνασχολήσεις, Ἀθήναι 1943, σ. 139, 140, 141—2, 144).

36. «Ὅσακις τις τῶν μητροπολιτῶν ἢ τῶν καλογήρων πρόκειται νὰ κρατηθῆ, ἢ κράτησις του θέλει ἐνεργεῖσθαι διὰ τοῦ εἰρημένου πατριάρχου».

Ταῦτα εἶναι τὰ σπουδαιότερα, ἐκ τῶν 42 ἄρθρων τοῦ πατριαρχ. βερατίου, 1 καὶ ἄπερ ἐνδιαφέρουσιν ἡμᾶς εἰς τὴν μετὰ χειρας μελέτην, ἵνα καταδειχθῆ ὁποῖαν ἐξέλιξιν καὶ τροπὴν ὑπέστησαν αἱ σοφαὶ καὶ εὐλαβεῖς αὐταὶ διατάξεις, ὑφ' ὧν διείπετο τέως ἐν Ἑλλάδι ἡ ἐκκλησία καὶ αἵτινες τελείως ἀνετράπησαν εἰς τὴν αὐτοκέφαλον. Ἐπιθυμῶ νὰ ἐπιστήσω τὴν προσοχὴν εἰς τὸ τελευταῖον ἄρθρον, ὃπερ εἰδικώτερον ἐξετέθη δι' ἐγκυκλίου τοῦ ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης ὑπουργείου (Ὁκτωβρ. 1880). Σήμερον ἐν Ἑλλάδι οὐδεμίαν ἐξαίρεσιν ἔχουσιν οἱ κληρικοὶ. διὰ ψύλλου πῆδημα συλλαμβάνονται καὶ κρατοῦνται εἰς τὰ κοινὰ κρατητήρια καὶ παραπέμπονται εἰς τὰς φυλακάς. δὲν πρόκειται περὶ μοναχῶν μόνων, ἀλλὰ τὸ ὀδυνηρότερον καὶ ἀρχιερεῖς εἰς τὴν ἰδίαν κατηγορίαν ὑπάγονται. Ὁ ἀείμνηστος μητροπολίτης Ἀθηνῶν Θεόκλητος ἐκρατεῖτο εἰς τὰς φυλακάς Συγγροῦ τῷ 1918—1919. Κατὰ τὰ Δεκεμβριανὰ οἱ ἐλασῖται δὲν ἐκαινοτόμησαν, ἐμιμήθησαν τοὺς κυβερνήτας ἐκείνους, καὶ παρέσυραν τὸν κλῆρον εἰς τὰ μπουντρούμα (διότι δὲν εἶχον φυλακάς). Ἐξηυτέλισαν ἀρχιερέα κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ ἀποτελέσῃ ἀνεξάλειπτον στίγμα, ὅταν γραφῆ ἡ ἱστορία. Δὲν δύναμαι νὰ ἰσχυρισθῶ, ὅτι δὲν θὰ τὸ ἐπραττον, ἐὰν δὲν εἶχον τὸ προηγούμενον, διότι αἱ πλεῖστα τῶν πράξεών των, πρὸ τῶν ὁποίων φρικῶ ὁ κόσμος, εἶναι ἀνευ προηγούμενου, ἀλλὰ πολὺ συνετέλεσεν εἰς τοὺς κακούργους αὐτοὺς τὸ ὅτι ἦσαν εἰθισμένοι νὰ συναγελάζωνται μετὰ ρασοφόρων ἐν ταῖς εἰρκταῖς. Μάτην ὁ νόμος ΣΑ' ὀρίζει: ΚΣΤ'.

1 Βεράτια καὶ φερμάνια ἐξέδοτο ὁ μακ. Γεδεῶν (Ἐπίσημα γράμματα τουρκικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν δίκαια, Κ)πολις 1910). Ἐγὼ ἀντιγράφω ἐκ τοῦ Λεξικοῦ ἱστ. καὶ γεωγρ. τοῦ Βουτυρά Ε', σ. 857ε. Ἐκ τοῦ Γεδεῶν παραλαμβάνω τὸ ἐξῆς φερμάνιον Μουράτ τοῦ Α'. (ἐν σ. 100—101). «...Τοὺς κρατοῦντας καὶ ἔχοντας ταύτην τὴν ἱεράν μου προσταγὴν καλογήρους τῆς ἐκκλησίας Μαργαριτίου, διὰ τὰ χωρία των, κτήματά των, ἀμπέλια των, μύλους των, χωράφια των καὶ βακούφια των τοὺς ἔχω ἐλεύθερους ἀζάτη... Εὐχαριστία εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐν τῷ Θεῷ καὶ εἶθε νὰ εἶμαι καθαρὸς ἔμπροσθεν τοῦ Θεοῦ. Ἀπὸ τὴν σήμερον καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀπὸ τὰ ἰδικὰ μου παιδιὰ καὶ μουταλίκιδες σχετικούς μου ἀνθρώπους κανένας ἀπὸ τὸν αἰῶνα ἕως τοῦ αἰῶνος νὰ ἐνοχλῆ αὐτοὺς δόλου καὶ δόσις ἢ θελε τοὺς ἐνοχλήσῃ διὰ τῆς κρίσεως νὰ μὴ εἰσακουῆται αὐτός, ἀλλὰ νὰ διώκῃται καὶ οἱ μελετήσαντες τὸ ἐγγραφόν μου τοῦτο καὶ ἀκριβώσαντες νὰ τὸ στηρίξουν. Ἐγράφη κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ρετζέπ ἔτος 774» (1879). Ὁ Γεδεῶν ἀναφέρει καὶ δύο ἕτερα φερμάνια, τὸ μὲν τοῦ Μαχμούτ Β', ὑπὲρ ἀσουλίας τῶν μετοχίων τοῦ Ἁγίου Ὄρους (ἔτος 1834) σ. 33—37) καὶ τὸ ἄλλο διὰ τὸ Μέγα Σπήλαιον (σ. 30—33) τοῦ Μεχμέτ Δ'. (1674).

«Διὰ τὴν προφυλάκισιν τῶν κληρικῶν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κατ' αὐτῶν ἐπὶ πταίσματι καὶ πλημμελήματι ἐκδιδομένων ἀποφάσεων... ὀρίζονται ἰδιαίτεροι φυλακαὶ, κεχωρισμένοι τῶν ἄλλων». Ἐδῶ διερωτῶμαι, ἐφηροῦσθι ποτὲ τὸ ἄρθρον τοῦτο; Ἐδῶ ἐγήρασα καὶ βλέπω τοὺς κληρικούς παρεροισμένους ὡς σκύβαλα ἐν ταῖς κοιναῖς φυλακαῖς. Ὡς Ἁγιορείτης μαρτυρῶ, ὅτι οἱ μοναχοὶ προεφυλακίζοντο ἐν τῇ ἱερᾷ μητροπόλει ἢ εἴς τι ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀγιορειτικῶν μετοχιῶν. ¹

Τὰ προνόμια ταῦτα δὲν ἀφεώρων μόνον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν κληρὸν, ἦσαν καὶ ἀστικά, δικαστικά καὶ διοικητικά ὡς πρὸς τοὺς χριστιανούς. Οἱ διάδικοι ἀντὶ τὰ ἀπευθύνονται εἰς τὰ πολιτικά δικαστήρια, παρουσιάζοντο εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ ὑπεχρεοῦντο νὰ ὑποταχθῶσιν ἀσυζητητῆ εἰς τὴν κρίσιν καὶ ἀπόφασιν αὐτοῦ. Ἐφορολογοῦντο χάριν τῶν ἀναγκῶν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου, ἦτις συνετῆρει καὶ ἰδίους κλητῆρας καὶ ἀστυνομικούς. Οὗτοι συνῶδευον τὸν πατριάρχη ἐξερχόμενον ἀνὰ τὴν πόλιν, ὅτε καὶ ὁ ἀρχικλητῆρ προηγείτο κρατῶν τὸ πατριαρχικὸν σκῆπτρον (τοιούτας χαρακτηριστικὰς εἰκόνας συναντᾷ τις εἰς τὰ βιβλία τῶν πρώτων περιηγητῶν).

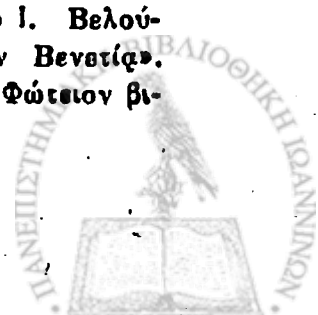
Πᾶς χριστιανός, ὑπεχρεοῦτο διὰ διαθήκης, ἐκτελεστέας ἀναγκαστικῶς, νὰ διαθέτῃ τὸ τρίτον τῆς περιουσίας ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας. Ἡ θέσις τοῦ πατριάρχου παρὰ τῷ Σουλτάνῳ ἦτο ἐξαιρετικὴ, ἀνωτέρα καὶ τῶν πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων, ἐξισοῦτο πρὸς τὴν τῶν βασιλέων. Ὁ Σουλτάνος Μετζήτ οὕτως ἔγραφε πρὸς τὸν πατριάρχη Γερμανὸν τὸν Δ', εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου: «Σὺ ἡ Δόξα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους, πρότυπον τῶν πρωτεύοντων λατρευτῶν τοῦ Ἰησοῦ, νῦν Ρωμαῖε πατριάρχα Γερμανὲ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν αὐτῆς ἐξαρτημάτων, ἔστω τὸ ἀξιωμα σου διαρκές» (25 Μαΐου 1853 παρὰ τῷ ἀρχιμ. Καλλίστῳ Μηλιαρᾷ, «Οἱ ἅγιοι τόποι ἐν Παλαιστίνῃ κτλ.», τόμ. Β', Ἱεροσόλυμα 1933, σ. 629. Βλ. Χρυσοστ. Παπαδόπουλου ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν «Ἡ θέσις τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἐν τῷ Τουρκ. κράτει» Ἀθῆναι 1935).

¹ Κατὰ τὰ καθεστῶτα ἢ προφυλάκισις ἐκτελεῖται ἐπὶ μὲν πταίσματος καὶ πλημμελήματος ἐν τῷ οικείῳ Πατριαρχεῖῳ ἢ μητροπόλει, ἐπὶ δὲ κακουργήματος ἐν ἰδιαίτερῳ δωματίῳ τοῦ Διοικητηρίου δι' εὐνόληπτα πρόσωπα. Ἡ φυλάκισις μετὰ ποινικὴν καταδίκην ἐκτελεῖται ἐπὶ μὲν πταίσματος καὶ πλημμελήματος ἐν τῷ οικείῳ πατριαρχεῖῳ ἢ μητροπόλει ἐπὶ δὲ κακουργήματος μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἱσραηλικοῦ ἀξιώματος ἐν ταῖς ποινικαῖς φυλακαῖς. Τεσκερὲς 13 Νοεμβρίου 1890. Βλ. Βεζυρικὴν ἐγκύκλιον τοῦ Κιαμὴλ πασᾶ πρὸς τὰς νόμαρχίας καὶ τοπαρχίας, 22 Ἰανουαρίου 1891.

Ὁ Πατριάρχης ὡς ἀρχηγὸς ἔθνους καὶ προστάτης καὶ ἐγγυητὴς αὐτοῦ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ καὶ ταῖς εὐρωπ. δυνάμεσιν εἶχε δικαιοδοσίαν καὶ ἐκτὸς τοῦ κράτους, ὅπου συμφέροντα σπουδαῖα ἠνάγκαζον αὐτὸν νὰ εὐρίσκηται εἰς ἀλληλογραφίαν, ὃ δὲ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργῶς «διεξήγε τὰς πρὸς αὐτὸν σχέσεις διὰ τοῦ ρεῖζ ἐφέντη, ὅπως πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων δυνάμεων» (Παπαρηγ. Ε' 510). Οἱ ἀρχιερεῖς τῶν ἐν Εὐρώπῃ χριστιανικῶν ὀρθοδόξων παροικιῶν διωρίζοντο καὶ ἦσαν ἐξηρητημένοι ἀπὸ τοῦ πατριάρχου. Ἐν συνθήκῃ συνταχθείσῃ πρὸς τοὺς Ἐνετοὺς ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ ἐν ἔτος μετὰ τὴν ἄλωσιν τῷ 1454 ἐλήφθη μέριμνα καὶ διὰ τὰ συμφέροντα τῆς ἐκκλησίας: «Ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως θέλει διατηρήσει ὅλα τὰ εἰσοδήματα, ὅσα ἐνέμετο ἐν ταῖς κατεχομέναις ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν χώραις, καθ' ἣν ἐποχὴν ὑφίστατο ἔτι τὸ βυζαντινὸν κράτος». Ταύτης τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος ὠρίσθη ἔπειτα πατριαρχικὸς ἑξαρχὸς ὁ μητροπολίτης Φιλαδελφείας τιτλοφορούμενος, ἐδρεύων ἐν τῷ ἐν Βενετία καθεδρικῷ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ναῶ, φέρων δὲ τὸ πρόσωπον τοῦ οἰκουμ. πατριάρχου ἐδέσποζε τῶν κατὰ Δαλματίαν καὶ τῶν περὶ ἐξέως Σικελίας καὶ Μελίτης ἐπαρχιῶν. Δι' αὐτὸ ἐκεῖ συνεστήθη καὶ τὸ ὄνομαστὸν οὐ μόνον ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀλλὰ καὶ μετὰ ταῦτα τυπογραφεῖον «τοῦ ἁγίου Γεωργίου» ἢ «τοῦ «Φοῖνικος», ὅπου λαμπρῶς ἐξετυπουντο οὐ μόνον τὰ λειτουργικά, ἀλλὰ καὶ διάφορα ἄλλα ἐκκλησιαστικὰ καὶ κοσμικὰ βιβλία. Ἄλλα ἰδρύματα ἐλειτούργουν ἐνταῦθα ἡ Φλαγγίνειος σχολή, τὸ ἑλληνικὸν νοσοκομεῖον, ἡ ὀρθόδοξος μονὴ (ἣτις πρὸ πολλοῦ παρήκμασεν ἐνῶ διατηρεῖται ἡ Ἀρμενικὴ), ἡ ἑλληνικὴ Πινακοθήκη κ.τ.τ. εὐαγγῆ ἰδρύματα τιμήσαντα τὸ οἰκουμ. πατριαρχεῖον ἐν τῷ ἐξωτερικῷ.¹ Τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας λίαν εὐεργετικὴ ὑπῆρξεν ἡ δρασίς παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν φανατικῶν Ρουμάνων εἰς τὴν λεγομένην Βλαχίαν, ἣν ἐπλήρωσε μονῶν καὶ ἑλλήν. σχολείων, ἐν οἷς ἐδιδάσκοντο ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ θεολογία μετὰ τῆς φιλοσοφίας εἰς ἐντέλειαν, ὡς μαρτυροῦσι τὰ πολυ-

¹ Τὴν κοινότητα ταύτην ἐτίμησε μεγάλως ὁ πρῶτος ἀπὸ ἐφημερίου ἐκλεβγίς μητροπολίτης, δεινὸς θεολόγος, ὁ Γαβριὴλ Σεβῆρος. Μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἰταλικῶν κράτους (1845) μὴ ἐπελθούσης συνεννοήσεως ἡ ἀνθηρὰ κοινότης φυτοζωεῖ ἢ μᾶλλον διελύθη καὶ τὰ περιουσιακὰ δικαιώματα μένουσιν ἀνενέργητα μέχρι σήμερον δυστυχῶς (βλ. Ἐκκλησ. Βῆμα 1948 ἀριθ. 137, 141). Τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα συλλεγέντα ὑπὸ Σπυρ. Θεοτόκη ἐξέδωκεν ἐσχάτως ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν, ἀρίστην δὲ μονογραφίαν ὁ Ι. Βελούδης: «Ἡ ἐν Βενετία ἑλληνικὴ ἀποικία. Δευτ. ἔκδοσις 1893 ἐν Βενετία». Ἐπιθι καὶ Γενναδίου Ἀραμπατζόγλου μητροπ. Ἡλιουπόλεως Φώτιον βιβλιοθήκην Α'. Κ)πολις 1938, σ. 31—40.

ἀριθμα συγγράμματα τὰ ἐκδοθέντα ἐν Ἰασίῳ καὶ Βουκουρεστίῳ (βλ. τὸ ὠραῖον βιβλίον τοῦ Ρουμάνου Πρωθιερέως Θ. Ἀθανασίου «Περὶ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἑλληνικῶν σχολείων κτλ.» Ἀθῆναι 1898). Τὸν χαρακτήρα καὶ τὸ ἔργον τῶν σχολείων τούτων μᾶς δίδει δι' ὀλίγων λέξεων ὁ πολὺς μέγας ἱστορικός τῆς Ρουμανίας Γιόργκα γράφων εἰς τὸ γαλλιστὶ ἐκδοθὲν τῷ 1925 ἔργον «Ἱστορία τῶν βαλκανικῶν κρατῶν» (σ. 57—58): «Αἱ ἑλληνικαὶ σχολαὶ τῶν ἡγεμονιῶν δὲν ἦσαν ὄργανα ἐθνικῆς ἑλληνικῆς προπαγάνδας, ἥτις θὰ ἦτο ἀκατανόητος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ἀλλ' ἀντιπροσωπεύουσι τὸν ἀνώτερον ἐκπολιτιστικὸν τύπον ἐν τῇ καθιερωμένῃ γλώσσῃ· αὐτὴ ἀνταπεκρίνετο πρὸς τὴν Λατινικὴν διατηρουμένην παρὰ τοῖς Δυτικοῖς. Τὰ ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα προωρίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ δώσωσιν ὄπλα εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐν τῷ ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς πολέμῳ κατὰ τοῦ καθολικισμοῦ, ὅστις προεχώρει ὑποστηριζόμενος παρὰ τῆς αὐστριακῆς αὐλῆς». Εἶναι πανθομολογούμενον, ὅτι ὅπου ἐκαλλιεργήθησαν τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐξήγειραν τὰ ἐθνικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ αἰσθήματα τῶν λαῶν καὶ ἀπέδωκαν δαψιλῆ τὴν πνευματικὴν βλάβησιν. Οἱ Βακαρέσκοι, Γολίσκοι, Φιλιπέσκοι, Καμπανεάνοι καὶ ἡ λοιπὴ πλειὰς ἢ πρωταγωνιστήσασα ἐν τῇ κατ' ἄμφω χειραφετήσει τῆς Ρουμανίας ἐγαλουχήθησαν τῷ ἀδρομέλιτι τῆς ἑλληνικῆς κλασικῆς παιδείας. Ὁ καθηγητὴς Κ. Ἐρμιπτεάνος, τρόφιμος τῆς θεολογ. σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ «Ἑλληνικοῦ Χρονικοῦ» (σ. ΧΙΥ) διακηρύττει: «Θὰ ἀναγνωρίσωμεν, ὅτι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα ἐγένοντο ἡμῖν ἀσυγκρίτως πολλῷ μείζονος ὠφελείας ἢ βλάβης (ἀπαντᾷ πρὸς τοὺς διώκτας τῶν Φαναριωτῶν) πρόξενα. Ἀφ' οὗτο ἤρξατο ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας παρὰ Ρουμάνοις ἤρξατο ν' ἀναπτύσσεται καὶ νὰ καλλιεργῆται ζωηρότερον ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν γλῶσσα. 1 Τὰ αὐτὰ δυνάμειθι νὰ εἴπωμεν καὶ μᾶλλον γεγονυῖα τῇ φωνῇ περὶ τῆς εὐεργετικῆς ἐπιδράσεως τοῦ πατριαρχείου ἐν Ρωσίᾳ. (βλ. Ν. Καπτερεφ (Ρῶσος ἱστορικός) «Σχέσεις τῆς Ρωσσίας πρὸς τὴν Ὀρθόδοξον Ἀνατ. Ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνα» Μόσχα 1885 (ρωσιστὶ).

Λίαν ἐνδιαφέρον βιβλίον τὸ τοῦ Ἐμμ. Ἐμμ. Καψαμπέλη, «Τὶ ὀ-

1. Μόνον τοῦ πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἡ σχετικὴ πρὸς τὴν Ρουμανίαν ἀλληλογραφία ἐξεδόθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Γιόργκα, εἰς 3 ὀγκωδεστάτους τόμους περὶ τὰς 3000 σελίδας εἰς 4ον ἐν τῇ σειρᾷ τῶν μνημείων τῆς Ρουμανικῆς ἱστορίας τοῦ Εὐδ. Χουρμαδζάκι (Βουκουρεστίον 1915—1917). Ἐνταῦθα εἶχεν ἐκδοθῆ καὶ ἕτερος (ὁ 13) τόμος τῷ 1909 ὑπὸ τοῦ Ἀθ. Παπαδουπούλου—Κεραμέως περιέχων ἑλληνικὰ κείμενα.

φείλει ἡ Ρωσία εἰς τὴν Ἑλλάδα», Ἀθήναι 1947, βλ. «Ὁ πατριάρχης Μόσχας Ἰγνάτιος ὁ Ἑλλην», ὅστις εἶχε μυστικοσύμβουλον τὸν Ἀλεξ. Πορφυρίου Ἀρκούδαν Κορίνθιον (σ. 172—179).

Μετὰ τοῦτον ἕτερος Ἑλλήν ἱεράρχης ἔδρασεν ἐν Ρωσίᾳ ὁ κανονολόγος Παΐσιος Γάζης ὁ Λιγαρίδης, ὁ λύσας πολλὰς κανονικὰς ἀπορίας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ εἰσαγαγὼν τὴν ὀρθὴν ἔννοιαν τοῦ ἐκκλησ. δικαίου κατὰ τὰς ἐπὶ πατριάρχου Νίκωνος ἔριδας· οὕτως ἔπεισε τὸν Τσάρον ν' ἀναθέσῃ εἰς τὸν πατριάρχην τὸ ὅλον ζήτημα, ὅπερ τοσοῦτον ἐνεθουθίασε καὶ τοὺς ἀντιπάλους, ὥστε ἔλεγον, ὅτι ὁ Γάζης ἐστάλη παρὰ τοῦ Θεοῦ (βλ. Δ. Πετραζάκου ἐν Θεολογία, τόμ. ΙΕ', 1937, καὶ ἰδιαιτέρως σ. 6—12). Τῷ 1649 ἡ ρωσ. κυβέρνησις ἐκάλεσεν ἐκ Κιέβου τοὺς ἑλληνομαθεῖς καὶ λατινομαθεῖς Ἐπιφάνιον καὶ Ἀρσένιον Σατανόβσκη καὶ τῷ 1650 τὸν Δαμασκηνὸν Πτίτσκη, ὅπως μεταφράσωσιν εἰς τὴν ρωσικὴν τὴν ἀγ. Γραφήν ἐκ τοῦ ἑλλ. πρωτοτύπου. Συνεστήθη δὲ ἐν Μόσχᾳ σχολὴ ἑλλ. γραμμάτων καὶ ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων Παΐσιος ἔφερε τότε μεθ' ἑαυτοῦ τὸ Ἑλληνα Ἀρσένιον διδάσκαλον, τούτου δὲ παυθέντος ἔστειλε τῷ 1652 τὸν μητροπολίτην Ναυπάκτου Γαβριήλ διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἑλληνικῆς «ὅτι αὕτη ἐστὶν ἀρχαιοτέρα τῶν λοιπῶν γλωσσῶν, ὡς ρίζα αὐτῶν καὶ πηγὴ».

Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ρωσσίας Καραμζῖνος, καίτοι ἀναφανδὸν κεκηρυγμένος ἐχθρὸς τῶν Ἑλλήνων τοῦ Βυζαντίου, οὓς συγγέει πάντοτε πρὸς τοὺς Ρωμαίους (ἴδ. κρίσιν Σαριπόλου ἐν Πανδ. Ι'. σ. 303) ἐν τούτοις ὁμολογεῖ: «Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ Ἑλληνες ἐγκατασταθέντες παρ' ἡμῖν μετὰ τῆς Σοφίας ὠφέλησάν τὰ μέγιστα τὴν Ρωσίαν διὰ τῶν τεχνῶν καὶ τῶν γλωσσῶν, ἐξαιρέτως δὲ διὰ τῆς Λατινικῆς, κοινῆς τότε ἐν πάσαις ταῖς πολιτ. πράξεσιν, ἐπλούτισαν τὰς ἐκκλ. ἡμῶν βιβλιοθήκας διὰ συγγραμμάτων, ἅτινα διέσωσαν ἐκ τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων... Οὕτως ἡ ταπείνωσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ἐπιστημῶν ἐν Ἰταλίᾳ ἐγένετο ἀφορμὴ μεγάλων ἀγαθῶν καὶ ὡς πρὸς τὴν Ρωσίαν». (τόμ. ΣΤ' σ. 65 καὶ Ε'. 338): «Ἡ Ἑλλάς ἦν ὡς δευτέρα πατρίς ἡμῶν οἱ δὲ Ρῶσοι ἀνεμιμνήσκοντο πάντοτε εὐγνωμόνως, ὅτι παρ' αὐτῆς ἔλαβον τὸν χριστιανισμὸν τὰς τέχνας καὶ διάφορα ὠφελήματα τοῦ κοιν. βίου».

Ὁ Ἁγιορείτης Μάξιμος ὁ Γραικὸς ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου νὰ ὀργανώσῃ τὴν ρωσ. ἐκκλησίαν κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ ἐγένετο ὁ ἀναμορφωτὴς αὐτῆς. Περὶ τοῦ κλεινοῦ τούτου Ἡπειρώτου ἐγράφησαν πολλὰ, ἀρίστη δὲ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως εἶναι ἡ πέρουσιαν ἐκδοθεῖσα μονογραφία τοῦ καθηγητοῦ κ. Γρ. Παπαμχαήλ, ἀπὸ

ἐτῶν πολλῶν συλλέγοντος τὸ ὕλικόν (τοῦ ἔργου περίληψιν μόνον ἀνέγνων ἐν τῇ «Ἐκκλησίᾳ»). Ἐπίσης παρὰ τοῦ πατριάρχου κατ' αἴτησιν τοῦ Τσάρου Θεοδώρου περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος ἐστάλησιν οἱ Κεφαλλῆνες διδάσκαλοι καὶ ἱεροκλήρυκες Ἰωαννίκιος καὶ Σωφρόνιος καὶ συνέστησαν ἐκεῖ ἐλληνικὴν Ἀκαδημίαν, ὅπου ἐδίδαξαν καὶ συνέγραψαν μέχρι τοῦ 1717 ὁ Ἰωαννίκιος καὶ μέχρι τοῦ 1730 ὁ Σωφρόνιος, ἦσαν δὲ ἀδελφοὶ καὶ ἐκαλοῦντο Λειχοῦδαι (βλ. Α. Λασκάρεως «Ἱστορικὴ ἀποψις περὶ τῆς ἐν Μόσχᾳ ἐλληνικῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸν ΙΖ' καὶ ΙΗ' αἰῶνα κτλ.» ἐν τῷ Β' τόμῳ τοῦ ἐν Κ)πόλει ἑλλ. φιλολ. Συλλ. 1864, σ. 24—65).

Ταῦτα καὶ ἄλλα πλεῖστα εἰργάσατο ἀγαθὰ πρὸς φωτισμὸν καὶ στερέωσιν ἐν τῇ πίστει καὶ ἐπίδοσιν ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐπιστήμασι ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τοῦ Βορρᾶ τὸ οἰκουμετικὸν πατριαρχεῖον, ἀλλὰ καὶ τὸ τῶν Ἱεροσολύμων οὐκ ὀλίγα ἔπραξεν (βλ. τὴν πραγματείαν τοῦ ἀρχ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου, «Οἱ πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ὡς πνευματικοὶ χειραγωγοὶ τῆς Ρωσσίας κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα» ἐν τῇ Ν. Σιών, τόμ. Γ', 1906, σ. 341ἔ. καὶ γενικώτερον τοῦ Ματθ. Παρανίκα «Περὶ τῶν σχέσεων τῶν πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς πρὸς ὀρθοδόξους ἡγεμόνας τῆς τε Ρωσσίας καὶ τῶν περιστρίων ἡμεμονιῶν», ἐν τῷ ἐν Κων)λει ἑλλ. Φιλολ. συλλ. τόμ. ΙΒ', 1878, σ. 143—156).

Ἐν δὲ τῇ Βουλγαρίᾳ τοσοῦτον ἐνοστάλησαν τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐποχὴν τῆς ἀκμῆς τῶν ἑλλ. σπουδῶν ἐν Ἀρβανιτοχωρίῳ, ὥστε διὰ τῆς πρωτοβουλίας τοῦ καθηγητοῦ τῆς κλασσικῆς φιλολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Σόφιας Ἀλεξ. Μπαλαμπάνωφ ἰδρύθη «Ἐταιρεία τῶν φίλων τῶν ἑλλην. κλασσικῶν σπουδῶν» (βλ. τὸ ὠραῖον ἄρθρον αὐτοῦ: «Ἡ Βουλγαρία καὶ ὁ κλασσικὸς πολιτισμὸς» κατὰ οἰκτρὰν (γλωσσικῶς) μετάφρασιν τοῦ Ν. Ἀνδριώτη ἐν Νέα Ἐστία, Ἔτος ΙΑ', 1937, σ. 974—5). Οὗτος ἄλλοτε διεκήρυξε τὴν μεγάλην πρὸς τὸ Οἰκουμ. Πατριαρχεῖον καὶ τὰ ἐλληνικὰ σχολεῖα ὀφειλὴν, ἅτινα ἐθεμελίωσαν ἐν τῇ πατρίδι του τὰς βάσεις τοῦ ἀνωτέρου πνευματικοῦ βίου καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς Βουλγαρίας (ἢ ὁμιλία ἐκείνη ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν ἑλλ. ἡμερήσιον τύπον). Τὴν ἀποψιν ταύτην γενικώτερον ἀνέπτυξεν ὁ μεμουςωμένος βυζαντιολόγος Ρῶσος ἀρχιμανδριτῆς Ἀμφιλόγιος ἐν πραγματείᾳ (ρωσιστὶ) «Περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων ἀπὸ τοῦ Θ'—ΙΣΤ' αἰῶνος» (Μόσχᾳ 1870). Ἐν Θεσσαλονίκῃ διατρίβοντες τῷ 1929 ἐγράψαμεν ἐκτενῆ ἀρθρογραφίαν ὑπὸ τὸν τίτλον: «Τὰ ἐλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὡς φορεῖς τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τῶν Βαλκανίων» (ἐν τῇ ἑφημ. Μακεδονικὰ Νέα 9—14 Ἰουνίου).

Οἱ ἡγεμόνες τῆς Βλαχίας εἶχον ἀντικαταστήσει εἰς φιλομουσίαν καὶ φιλογένειαν τοὺς βυζαντινοὺς αὐτοκράτορας (ἄς γράφη ὁ τι θέλει ὁ φραγκολεβαντίνος Ζαλλόνης). Τὸ βυζάντιον καὶ ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας ἀνέζησαν ἐκεῖ καὶ ἡ ὀρθοδοξία εὗρε τὸ στερέμιον ἔρεισμα. Μόνον τοῦ Ἱεροσολύμων κλεινοῦ πατριάρχου Δοσιθέου τοῦ Νοταρᾶ αἱ ἐκδόσεις ὀγκωδῶν τόμων, ἐὰν τεθῶσιν εἰς τὴν πλάστιγγα ἐξουδετεροῦσιν ὅλας τὰς φλυαρίας τῶν γλωσσαλγούντων ἐχθρῶν τοῦ Φαναρίου. Εἶναι ζήτημα ἂν θὰ ὑπῆρχον Ὀρθόδοξοι καὶ Χριστιανοὶ ἐν Ρουμανία καὶ τοῖς πέριξ, ἐὰν τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἀνεστήλου τὸ θρησκευτικὸν μεγαλεῖον καὶ τὰ εὐαγῆ ἐκεῖνα ἰδρύματά. Ὁ ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς ἐξημέρωσε πρῶτους ἐκ τῶν Βαλκανίων τοὺς νωθροὺς Βλάχους.

Δὲν ἦτο ἀρκετόν, ὅτι ἡ ἐκκλησία μετελαμπάδευσε τὸν χριστιανικὸν πλοῦτον τῆς χάριτος καὶ τὸν μέγαν πολιτισμὸν αὐτῆς εἰς τὰς παριστρίας χώρας, ὅστις κατηύγασεν εἰς τόσῃν μεγάλην ἀκτίνα τοὺς «ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένους» ἐκείνους λαοὺς, ἀλλὰ καὶ ἔσυρε κατ' ἔτος στίφη εὐσεβῶν χριστιανῶν ὡς προσκυνητὰς εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος. Ἦτο θεία οἰκονομία, ὅτι διὰ τῆς ἐπαφῆς ταύτης αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι ἀποδημίαι ἔφερον σπουδαῖα ἀποτελέσματα, διότι ἀφ' ἐνὸς ἦνασαν ἱερὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὰ στήθη τῶν χριστιανῶν καὶ ἐστερέωσαν αὐτοὺς ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἠνοιξαν καὶ τοὺς θησαυροὺς τῆς καρδίας αὐτῶν, ὥστε νὰ συναγωνίζωνται πάντες οἱ τε ἡγεμόνες καὶ μεγιστάνες, βοεβόδοι καὶ βογιάροι, καὶ αὐτοὶ οἱ κοινοὶ ἄστοι εἰς γενναίας δωρεὰς καὶ ἀφιερῶματα πρὸς τοὺς Ἁγίους τόπους. Διὰ τούτων ἀντεπεξῆλθεν ἡ ἐκκλησία κατὰ τὰς κρίσιμους ἐκεῖνας περιόδους τῆς οἰκονομικῆς καχεξίας, οὐ μόνον ν' ἀναγείρη καὶ διατηρήσῃ τὰ ἱερὰ σεβάσματα, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀνταποκρίνηται εἰς τὰς μεγάλας ἀπαιτήσεις καὶ τὰς βαρεῖας φορολογίας τῶν τυράννων. ¹ Τοιαύτη ἦτο ἡ θέσις τότε τοῦ οἴκουμε-

¹ Ἀπόσταγμα τῶν παλαιότερων εἰδικῶν ἐργασιῶν, αἵτινες ἐξεδόθησαν περὶ τῶν εὐσεβειῶν τούτων κατὰ τὸ πολυθρύλητον καὶ ἐκκρεμοῦν ζήτημα τῶν κτήσεων τῶν προσκυνημένων τόπων ἐν ταῖς Ἠνωμέναις ἡγεμονίαις, ἡ εἶναι τελευταία τοῦ Γεωργ. Τσιόραν «Σχέσεις τῶν ρουμανικῶν χωρῶν μετὰ τοῦ Ἄθω...» Ἐναίσιμος ἐπὶ δικτατορίᾳ διατριβὴ ὑπεβληθεῖσα εἰς τὴν θεολ. σχολὴν. Ἀθῆναι 1938. Ἐκ τούτων ἀποδεικνύεται, ὅτι, καθ' ὃν χρόνον ἡ αὐτοκέφαλος ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐβλεπεν ἀπαθῶς δημευομένας τὰς μονὰς καὶ ἀπεμπολημένας τὰς ἱερὰς κτήσεις καὶ τὰ κειμήλια, εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ Οἴκου. Πατριαρχεῖον ἀνηγείροντο καὶ ἐπροικίζοντο διὰ πλοουσιῶν ἀφιερῶμάτων. Τὸ Ἅγιον Ὄρος ἠρημώθη κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821, καὶ ἰδίᾳ ἡ μονὴ τοῦ ἁγ. Παντελεήμονος (Ρωσικὸν) ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως, ἀνεκαινίσθησαν δὲ ὅλαι σχεδὸν αἱ μοναὶ διὰ τῶν εισοδημά-

νικοῦ πατριάρχου καὶ ἡ εὐεργετικὴ ἐπιρροὴ ἐπὶ τῶν ὀρθοδόξων, ὥστε οἱ Σέρβοι προτίμων νὰ εἶναι Ἕλληνες τὸ δόγμα ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῶν Τούρκων ἢ καθολικοὶ ὑπὸ τὴν Οὐγγαρίαν κατὰ τὸν Γερβίνον (Ἱστορ. τῆς ἐπαναστ. καὶ ἀναγεννήσεως τῆς Ἑλλάδος, μετάφρ. Περβανόγλου, Α', Ἀθῆναι 1864, σ. 14—15), οἱ δὲ Ἑλλαδικοὶ ἀγωνίζονται ἀντικανονικῶς ν' ἀποσπασθῶσιν ἐκ τῆς ὀλομελείας τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀπομακρυνθῶσιν ἐκ τῆς νυμφικῆς παστάδος τῆς Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν νυμφαγωγόν, ὅστις ἀνέθρεψεν αὐτοὺς ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ Κυρίου, προξενούντες οὕτω τὸ πρῶτον ρήγμα εἰς τὴν ἐνότητα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας.

Ὁ Μ. Οἰκονόμος ἐκεῖνος ἐτόλμησε νὰ γράψῃ, ὅτι ἔγραφον οἱ πέριξ ἡμῶν ὀρθόδοξοι λαοί : « Ἐκεῖνος ὁ θρόνος ὑπάρχει τὸ θεοστήρικτον κέντρον, εἰς ὃ συνέχονται καὶ συγκρατοῦνται συνιόσαι πᾶσαι αἱ ὑπ' οὐρανὸν ἐν διαφόροις βασιλείαις συνεστῶσαι ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι, κάκεῖ συναρμολογούμεναι συγκροτοῦσι τὸ ἀδιαίρετον σῶμα τῆς μιᾶς, τῆς ἁγίας, τῆς ἀνατολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, « ἧς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστός ». Σεβασμιος παρὰ πᾶσι τοῖς χριστιανοῖς βασιλεῦσι, τίμιος δὲ παρ' αὐτῷ τῷ κρατοῦντι κατ' ἐκείνην τὴν βασιλεύουσαν, ἀνέχει τὴν ἔξοχον μέριμναν πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, διοικεῖ τὰς ἀμέσως ὑπ' αὐτὸν διατελούσας, ἐπικυροῖ καὶ διακηρύττει τὴν αὐτονομίαν καὶ αὐτῶν τῶν κατὰ τόπους καὶ κράτη περὶ τὴν κανονικὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκονομίαν αὐτενεργῶν καὶ αὐτοκεφάλων, ἐν αἷς μέλλει φιλοστόργως συναριθμῆσαι καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ πνευματικῶς ἀχώριστον θυγατέρα, τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ἐπιθεῖς καὶ εἰς αὐτὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων τὸν στέφανον ἐπ' ἀγαθῷ τῆς ἐκκλησίας ». (Ἐπίκρισις, σ. 328). Ἄλλ' ἀμέσως ἐπιφαίνεται ἡ κοπίς τῶν λόγων του, ὁ ἀσυγκράτητος Φαρμακίδης καὶ γράφει ταῦτα, διὰ νὰ τὰ ἀντιγράψωσι μετ' οὐ πολὺ οἱ ἐλλοχεύοντες πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Πατριαρχείων ἐθνικόφρονες Βούλγαροι : « Ἐπαινοῦμεν μεγάλως τὸν ἐγκωμιστήν, ἀλλὰ καὶ παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ φέρῃ καὶ τοὺς ὁποίους ἔχει λόγους εἰς ἀπόδειξιν τοῦ προτερήματος καὶ προνομίου τούτου. Εἶναι μέγας Οἰκονόμος, γενεαλογεῖται καὶ ἐξ Οἰκονόμων, εἶναι σοφός, εἶναι πολυμαθής, εἶναι... καὶ ἄριστος θεολόγος. Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ τὰ μεγάλα προτερήματα δὲν εἶναι ἱκανὰ εἰς τὸ

των, τῶν πλούσιων καὶ ἀνεξαντλήτων, τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὅπως καὶ τὰ Πατριαρχεῖα τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅλα τὰ εὐαγγῆ ἰδρύματα ἐντεθθεν τε καὶ ἐκ τῶν δωρεῶν καὶ ἀφιερωμάτων τῆς ρωσ. αὐτοκρατορίας διατηροῦντο. (Βλ. τὴν πλουσίαν βιβλιογραφίαν εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Τσιόραν).

νά μᾶς πείσωσιν. Ὅθεν φρονοῦμέν καὶ δοξάζομεν καὶ ὁμολο-
γοῦμεν ὅτι ὁ θρόνος τῆς ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως
οὔτε ἔχει οὔτε ἔλαβέ ποτε ἀπὸ τινος ἐξουσίαν τοῦ ἐπικυροῦν
καὶ διακηρύττειν τὴν αὐτονομίαν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἐθνῶν αὐτο-
νόμων καὶ ἀνεξαρτήτων, ἀφ' ἐσυτῶν διακηρυττομένων αὐτοκε-
φάλων» (Ἀπολογία Θ. Φαρμακίδου, Ἀθήναι 1840, σ. 33—34 σημ.)
Ἄλλ' ἐγὼ δὲν θέλω ν' ἀποδώσω πᾶσαν τὴν εὐθύνην καὶ τὴν κακίαν
εἰς τοὺς Ἑλληνας. Εἶναι ἄλλοι οἱ κυρίως δημιουργοὶ τοῦ κακοῦ κρυ-
πτόμενοι ὕπισθεν παραπετάσματος. Εἰς τὰ παρασκήνια τῆς διπλωμα-
τίας τῶν προστατίδων λεγομένων δυνάμεων, αἵτινες μετὰ τὴν ἀπε-
λευθέρωσιν εἶχον τὸν μῖτον τῆς πολιτικῆς ἐν Ἑλλάδι σύρουσαι ὕπ-
ισθεν αὐτῶν τοὺς Ἑλληνας πολιτικούς διακρινομένους εἰς τρεῖς παρα-
τάξεις, καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἐπομένως ζήτημα ἐθεωρήθη ὑποκείμε-
νον πολιτικῆς ἐκμεταλλεύσεως (βλ. σ. 116).

Οἱ Ἕλληνες εἶχον λόγους πολλοὺς νὰ φοβῶνται τὴν Ρωσσίαν.
Ὁ ἀνώνυμος συγγραφεὺς τοῦ σπουδαίου βιβλίου «Ἑλληνισμὸς ἢ
Ρωσσιζισμὸς» ἀπαριθμῶν τούτους, οἱ ὅποιοι διήρουν τοὺς Ἕλληνας
ἔσωτερικῶς (ἦσαν τότε τρία κόμματα, ἐπάγεται: «Τὴν ἐσωτερικὴν
διαίρεσιν ἠθέλησε νὰ φέρῃ πρὸς τὰ ἔξω, νὰ μᾶς διαιρέσῃ ἀπὸ
τοὺς ἔξω ὁμογλώσσους καὶ ὁμοθρήσκους ἀδελφοὺς (ἀλλὰ τί ἔ-
πταιεν ἡ Ρωσσία εἰς τοῦτο; ἀφοῦ οἱ Ἕλληνες μόνοι των συρόμενοι
ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου καὶ τῶν μυωπαζόντων πολιτικῶν ἀπεσπάσθησαν
ἀπὸ τῆς Μ. Ἑκκλησίας). Διὰ τοῦτο ποσάκις καὶ ποσάκις δὲν ἠ-
γωνίσθη νὰ μᾶς παραστήσῃ εἰς τοὺς ἔξω ἀδελφοὺς ὡς ἀλλαξο-
πιστήσαντας καὶ ἑτεροδόξους, κηρύττουσα τὴν ἐλευθέραν Ἑλ-
λάδα ἀλληλοδιαδόχως προτεσταντίζουσαν, καθολικίζουσαν,
καίριζουσαν καὶ ἄλλοτε ἄλλως πῶς αἰρετίζουσαν! Δίελε καὶ
βασίλευε εἶναι τὸ σύνθημά της... Θέλει ν' ἀποτρέψῃ ἀπὸ τῶν
Ἀθηνῶν τὰς καρδίας τῶν φιλοθρήσκων Ἑλλήνων καὶ τῆς Μεγ.
Ἑκκλησίας διὰ νὰ στρέψῃ αὐτὰς πρὸς τὴν Πετρούπολιν ὡς μό-
νην δῆθεν ἐστὶν καθαρὰς Ὀρθοδοξίας...» (σ. κστ') «γνωρίζου-
σα καλῶς ἡ Ρωσία πόσον πολυδύναμος μοχλὸς εἶναι ἡ Γραικι-
κὴ ἐκκλησία ζητεῖ νὰ βάλῃ χεῖρα ἐπ' αὐτῆς καὶ προσπαθεῖ νὰ
τὴν ἐξουσιάσῃ ἢ διὰ προτάσεων ὁμοίων μὲ τὰς τοῦ πρίγκηπος
Μεντσικῶφ ἢ διὰ διορισμοῦ σλάβων ἀρχιερέων. Διὰ τούτων ἐλ-
πίζει ν' ἀποκτήσῃ τὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὴν σύνοδον. Τώρα ἐ-
ξηγεῖται καθαρότερον διατί ἤθελε νὰ καταστήσῃ διὰ τοῦ Τό-
μου τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος ἐξηρτημένην ἀπὸ τὴν τῆς Κ)-
πόλεως» (σ. μγ'). Καὶ ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδεικνύεται ὅτι ἤ-
θελε πράγματι νὰ τὴν σώσῃ ἀπὸ τῆς ὑποτελείας καὶ δουλείας πρὸς

τὴν κυβέρνησιν. Μόλις εἶχεν ἐκδοθῆ ἡ «Διακήρυξις» ἡ Σύνοδος ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ στείλῃ ἔγγραφον ἐκθέτουσα τὰς ἀντιρρήσεις ἐπὶ τινος ἐκδοθέντος νόμου καὶ ἔλαβε τὴν ἐξῆς ἀπάντησιν: «Ἡ γραμματεία (=ὑπουργεῖον) εἶδε μετὰ λύπης τῆς ἀναλαμβάνουσαν τὴν σύνοδον ἀνακριτικὴν καὶ ἀντιρρητικὴν θέσιν ὡς πρὸς τὰ ἐν πλήρει ἐνεργείᾳ ὑπάρχοντα ἤδη βασιλικά διατάγματα. Τοιαύτην παράβασιν ἐκ μέρους ὑπαλλήλου ἀρχῆς ἀναγκάζεται...νὰ ὁμολογήσῃ ἥττον ἐπέκεινα τῶν προσδοκιῶν, τὰς ὁποίας ἔχει δικαίως διὰ τὴν φρόνησιν τῶν συγκροτούντων τὴν σύνοδον» (Ἐγκυκλ. 22 Σεπτ. 1833).

Ἡ Ρωσσία εἶχεν ἀπορρήτους λόγους νὰ μὴ θέλῃ τὴν ἀπόσπασιν τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ πατριαρχείου, οὗς οἱ ἀντίθετοι ἐξηγοῦντο αὐθαιρέτως, ὅτι ἤθελε σὺν τῷ πατριαρχείῳ νὰ συμπεριλάβῃ καὶ τοὺς Ἑλληνας, ἢ νὰ διευθύνῃ αὐτοὺς διὰ τοῦ πατριαρχείου καὶ ἀπὸ τῆς πατριαρχικῆς σκοπιᾶς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲν εἶναι σοβαρὰ, διότι τότε ἔπρεπε καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας, ἃς μάλιστα εἶχεν ὑπὸ τὴν τελείαν ἐπιρροήν της νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ νὰ χωρισθῶσιν· ἀλλ' οὐ μόνον ἐπέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ ἐπρωτοστάτει ὑπὲρ αὐτῶν. Ἡ εἰλικρίνεια ἀπαιτεῖ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἡ Ρωσσία, ἡ παλαιὰ καὶ ὀρθόδοξος Ρωσσία, ἦτο ὁ μόνος προστάτης κατὰ τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους καιροὺς τῆς Ὁρθοδοξίας ἐναντίον τῶν Δυτικῶν, καὶ ὁ κέρβερος τῶν προνομίων τοῦ οἴκουμ. πατριαρχείου καὶ τοῦ καθεστώτος τῶν Ἁγίων τόπων, ὑπὲρ ὧν καὶ ἀνέλαβε τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰς τὴν πολιτικὴν αὐτὴν εἶχε καὶ ἴδια συμφέροντα, ἅπερ μάλιστα ἐξεδήλωσεν ἐνίοτε κατὰ τὸν ἰταμώτερον τρόπον (Ἄθως, Ἀντιόχεια). Ἀλλὰ διὰ τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἦτο εὐτύχημα, διότι ἐνῶ χρόνῳ τὰ μὲν προνόμια ὑπενομεύοντο ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου, ἡ δὲ Ὁρθοδοξία ὑπὸ τῶν Δυτικῶν δυνάμεων, τὰ συμφέροντα αὐτῆς συνέπιπτον μετὰ τῶν συμφερόντων τῆς κραταιᾶς τοῦ Βορρᾶ αὐτοκρατορίας¹ καὶ ἡ ἐπιτυχία αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν διπλωματικὴν περίνοιαν τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου, πράγμα ὅπερ ἡ μεγαλοφυΐα τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν οὐδέποτε ἐπέτυχεν οὔτε καὶ σή-

1. Ὁ κ. Ἐμμ. Καψαμπέλης εἰς τὸ μνημονευθὲν βιβλίον γράφει ἐν τῷ προλόγῳ «Εἰλικρινῶς θὰ ἐπεθυμοῦμεν χάριν τῆς ἱστορικῆς ἀκριβείας καὶ δικαιοσύνης νὰ συμπληρώσωμεν τὸν παρόντα τόμον δι' εἰδικοῦ κεφαλαίου ἀναφερομένου καὶ εἰς τὸ «Τὶ ὀφείλει ἡ Ἑλλάς εἰς τὴν Ρωσίαν», ἐνθυμούμενοι τὰ ὄρατα λόγια τοῦ ἀλησομνήτου ποιητοῦ μας Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ὅστις ἔγραφε τὸ 1864:

Καὶ ὁ Ρῶσος τὴν Ἑλλάδα καὶ ὁ Ἕλλην τὴν Ρωσίαν
ἃς τιμῆ καὶ ἃς λατρύῃ ὡς μητέρα του γνησίαν (σ. 10).

μερον, ἐπιτραπήτω μοι νὰ εἶπω, ὅστε νὰ πείσῃ τοὺς ὑμμαχοὺς μας εἰς τὸν κύκλον τῶν συμφερόντων των νὰ περιλάβωσι καὶ τὴν Ἑλλάδα, διὰ νὰ μὴ εὐρεθῶμεν καὶ πάλιν πρὸ ἐκπλήξεων νὰ ζητήσωσι καὶ ἄλλας θυσίας παρ' ἡμῶν ἢ νὰ μᾶς ἀφήσωσι νὰ καταρρεύσωμεν, ὅπως δυστυχῶς βλέπομεν.

Ἐπιπροσποτ' ἂν ἡ ἑκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τῆς Ρωσσίας εὖρε τότε ἀντιθέτους τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Γαλλίαν, αἵτινες συνειργάζοντο πρὸς τοῦτο μετὰ τῆς ἀντιβασιλείας στενωῶς διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ αὐτοκεφάλου. Νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι εἶχε τὸν δάκτυλόν του καὶ τὸ Βατικανὸν—ὁ Ὁθων ἦτο καὶ ἔμεινε καθολικὸς—διὰ νὰ ἔχη ἐλεύθερον πεδίον τὴν Ἑλλάδα, ὅπως τὴν ἔχει, καὶ οἱ ἄλλοι νὰ διευκολύνωσι τὸ ἔργον τῶν ἱεραποστόλων των; 1 Πάντως ἡ ἀλήθεια εἶναι ὅτι ἐφο-

1. Οἱ ἱεραπόστολοι Ἀγγλικανοὶ καὶ Ἀμερικανοὶ εἶχον ἐμφανισθῆ ἐν Ἑλλάδι περὶ τὸ 1820. βλ. «Ἡ κατὰ τὴν Ἀνατολὴν Δύσις ἡτοι ἱστορικοκριτικὴ θεωρία τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ δυτικῶν ἱεραποστόλων» Ἀθῆναι 1860. Ἄμα τῇ ἐμφανίσει αὐτῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ ἔγραψε κατ' αὐτῶν ὁ σχολαρχῶν τότε ἐν τῇ Πατριαρχῇ Μεγ. τοῦ Γένους σχολῆ Νικ. Λογάδης, δικαιοφύλαξ τῆς Μ. Ἐκκλησίας, ἀνὴρ ταῖς τῶν Μουσῶν κεκοσμημένος χάρισι, τὸν περίεργον τίτλον φέρον βιβλιάριον: «Ἀληθοφωνήσεις μητρικαὶ πρὸς ψευδοφωνήσεις ἀντιμητρικὰς», Βενετία 1833. Τοῦτο διήρηται εἰς κεφάλαια ἑπτὰ:

Α'. «Ὅτι ἡ ἀγραφὸς παράδοσις εἶναι ἰσοδύναμος τῇ ἐγγράφῳ νομοθεσίᾳ . . . »

Β'. «Ὅτι ἡ Κυρία Θεοτόκος, κυρίως ἐστὶ Θεοτόκος.»

Γ'. «Ὅτι ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ οὐχ ἀπλοῦν ἐστὶ ξύλον, ἀλλὰ τίμιον καὶ ζωοποιόν.

Δ'. «Ὅτι ἡ ἐκκλησία καλῶς . . . ποιεῖ τὰς ἀγίας εἰκόνας τιμῶσα καὶ προσκυνούσα.»

Ε'. «Ὅτι οἱ ἅγιοι πρεσβεύουσιν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ . . . ὀφείλομεν προσεύχεσθαι ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων.»

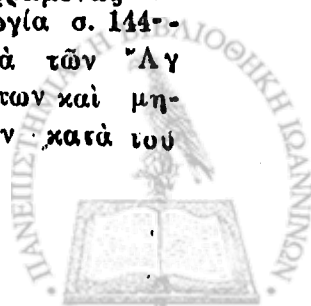
ΣΤ'. «Ὅτι ἡ ἀσκητικὴ διαγωγή εἶναι οὐράνιον σῦστημα.»

Ζ'. «Ὅτι ἡ μετουσίωσις τοῦ ἄρτου καὶ οἴνου ἐν ἱερουργίᾳ ἀληθέστατα γίνεται . . . »

Ἐξεπίτηδες ἀνέγραψα τὰ κεφάλαια ταῦτα, ἵν' ἀποδείξω, ὅτι ὁ πόλεμος τῶν ἱεραποστόλων ἐστρέφεται ἐναντίον τῶν τιμαλφεστέρων τῆς λατρείας ἡμῶν ἀντικειμένων, καὶ ἐπομένως εἶχε δίκαιον νὰ ἐξεγερθῆ τὸ χριστιαν. πλήρωμα, ἕως οὗ ἠναγκάσθη καὶ ἡ ἐκκλησία νὰ λάβῃ κατ' αὐτῶν μέτρα. Πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ Φαρμακίδης δὲν ἦτο μὲν προδιατεθειμένος νὰ ληφθῶσιν αὐστηρὰ μέτρα κατὰ τῶν ἑτεροδιδασκάλων τούτων, ἐν τούτοις ἐκαυτηρίαζεν αὐτούς καὶ καταχωρίζει ἐκ τοῦ Καταλ. Πατρ. Μαθῶ τὰ ἐξῆς: «καὶ νῦν περιφερόμενοι, γράφει, διδάσκουσι ταῦτα (τὰ τῶν εἰκονομάχων) καὶ εἰς αὐτὴν ὡς λέγουσι (!) τὴν γῆν τῆς ὀρθοδοξίας. μὴ διὰ τοῦτο θαυμάσης, μηδὲ σκανδαλισθῆς, ὀρθόδοξε Ἑλλην! Σκελετὸν μισρὸν τοῦ πρὸ πολλῶν αἰῶνων διαρραγέντος θηρίου τῆς εἰκονομαχίας ἠθέλησαν

βοῦντο τὴν ἐπιρροὴν τῆς Ρωσσίας ἐπὶ τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου καὶ διὰ τὰ ἀπαλλαγῶσιν ἅπαξ διὰ παντὸς τοῦ φόβου αὐτοῦ ἐσκέπτοντο νὰ ἐξασθενήσωσι τὴν δύναμιν αὐτοῦ, νὰ ἀποψιλώσωσι τὸ πνευματι-

καὶ οὗτοι ματαίως ν' ἀναστήσωσι συνάξαντες αὐτὰ τὰ ξηρὰ καὶ σκωληκόβρωτα ὀστέα. Ἄλλ' εἰς τοῦτον τὸν σκελετὸν ἐπιφαίνεται ἡ φοβερὰ σφραγὶς τοῦ ἀναθέματος, τὸ ὁποῖον ἄνωθεν ἐκ τοῦ νοητοῦ τῆς ἐκκλησίας στερεώματος βροντήσαν εἰσάπαξ ἐκεραύνωσε τὸ θηρίον καὶ κεῖται νεκρὸν εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Τοῦτο τὸ περιφερόμενον σκελετῶδες αὐτοῦ φάσμα, κἂν σοφοὺς καὶ ἰσχυροὺς, κἂν ἀλλοφύλλους καὶ ξένους, κἂν ὁμοφύλους... κἂν σύμπαντας τοῦ ἄδου τοὺς λεγῶνας ἔχη τοὺς συμπεριφέροντας, φεύγει μακρὰν ἀπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· διότι φυλάττει αὐτὴν ἄχραντον καὶ ἀνεπηρέαστον ὁ αἰώνιος νυμφίος...» (Συν. τόμου σ. 238). Καὶ ὁμως μὲ τὸ νὰ μὴ ληφθῶσι τότε τὰ κατάλληλα μέτρα ἐρριζοβόλησαν καὶ μέχρι σήμερον παρέχουσι πράγματα τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ΣΤ' ἰδὼν, ὅτι οὗτοι ἐξετράπησαν καὶ διὰ χρημάτων διέφθειρον τοὺς διδασκάλους καὶ ὑπενόμεον καιρίως τὴν Ὁρθοδοξίαν ἔγραψε τὴν γνωστὴν σοφὴν καὶ διεξοδικὴν ἐγκύκλιον : «Παραινετικὴν πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους εἰς ἀποφυγὴν τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν» ἐν Κ)πόλει 1836 εἰς 4ον, σ. 30. (καὶ ἐν Κανον. Διατάξεσι Γεδεών II, σ. 248—280). Τότε ἀπελύθη καὶ ἄλλη ἐγκύκλιος : «Εἰδοποιήσις περὶ συστάσεως ἐπιτροπῆς ἐκκλησιαστικῆς τε καὶ πνευματικῆς κτλ. συσταθεῖσα παρὰ τοῦ Παναγιωτάτου... Γρηγορίου πατριάρχου Κ)πόλεως», ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου 1806. ἐν ἀρχῇ γράφει : «νὰ συναυροισθῶσιν ὅλα τὰ διεφθαρμένα βιβλιάρια... διασπαρέντα μέχρι τοῦδε ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως, συντεθειμένα ἀπὸ τοὺς Λουθηροκαλβίνους ἀποστόλους καὶ τετυπωμένα εἰς τὰς τυπγραφείας τῶν ἑταιρειῶν των, τὰς ἐν Μελίτῃ, Ἀνδοβηρία, Λονδίνοι, Σμύρνη, Κερκύρα καὶ ἐν ἄλλοις τοιούτοις μέρεσιν. Ταῦτα τὰ βιβλιάρια διαφθείρουσι καὶ τὴν θρησκείαν καὶ τὴν διάλεκτον καὶ τὰ γενναῖα πατρῶα ἡμῶν φρονήματα, γεγραμμένα ἀπὸ ἑτεροδόξου ἀλλογενεῖς συγγραφεῖς... εἶναι πρόπον ν' ἀφαιρεθῶσιν ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν ὀρθοδόξων... καὶ νὰ καῶσιν». Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν δημοσιεύεται ὑπὸ τοῦ Κ. Οἰκονόμου εἰς τὴν Ἐπίκρισιν (σ. 360έ), ὅπου ἐπιτίθεται λάβρως κατὰ τοῦ Νεοφύτου Βάμβα, ὄργάνου τῶν ἱεραποστόλων ἐκδώσαντος τὴν Νεοελληνικὴν μετάφρασιν τῆς Κ. Διαθήκης. Ἐτερον τοῦτο δῶρον τῆς αὐτοκεφάλου ! Εἶναι μέγας ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐκδοθέντων βιβλιαρίων. Τυχαιῶς μέχρι τοῦδε ἔχω συλλέξει τοὺς τίτλους 50 καὶ πλεον τοιούτων. Τοιαῦτα πολλὰ ἐξεδόθησαν καὶ ἐν Ἀθήναις εἰς δύο τυπογραφεία τοῦ Φιλαδελφῆος καὶ Ἀγγελίδου. Πολλὰ ἔγραψε καὶ ἐξέδωκε καὶ ὁ περίφημος Ἰωνᾶς Κίγγ, μετὰ τοῦ Χίλδνερ καὶ ἐξωρίσθησαν ἐξ Ἑλλάδος. Κατ' αὐτοῦ ἔγραψαν πολλοὶ καὶ τελευταῖον ὁ Καρυστίας Μακάριος Καλλιάρχης «Ἀνασκευὴν κλπ.» Ἀθῆναι 1863. Ἄλλ' ἐπιτυχῶς καὶ λεπτομερῶς ἀνήρεσε τὰς κακοδοξίας αὐτοῦ ὁ ἱερομόναχος Κ. Σιναΐτης, εἰτα μητροπολίτης Λιβύης γεγονώς : «Ἀπάντησις πρὸς ὅσα κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐβλασφήμησεν ἐν τῇ Ἀπολογίᾳ αὐτοῦ Ἰωνᾶς Κίγγ», Ἀθῆναι 1816. Τὸναντίον ὁ Φαρμακίδης ἐρρωμένως ὑπεστήριξε καὶ τοὺς ἱεραποστόλους καὶ τὰς μεταφράσεις. Ἀπολογία σ. 144—180. Ἡ Εὐαγγελικὴ σάλπιγξ, (Α'. 1834 σ. 204) ἐπιτίθεται κατὰ τῶν Ἀγγλων ἱεραποστόλων ὡς «μετερχομένους δολίως δι' ἑτέρων τρόπων καὶ μηχανῶν τὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας αὐτῶν ἐπιβουλήν πρὸς κατίσχυσιν κατὰ τοῦ

κόν ἡμῶν κέντρον τῶν περικυκλούντων αὐτὸ χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου, ἧς ἡ διακατοχὴ ἦτο τὸ πρῶτον βῆμα τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καθόδου τῆς Ρωσσίας, καὶ τοὺς λαοὺς αὐτοὺς νὰ καθιστῶσι ἐχθροὺς πρὸς τὴν Ρώσσιαν, ἀλλὰ πρὸ τούτου ἔπρεπε νὰ ἐπέλθῃ ἡ τελεία ρῆξις πρὸς τὰ πατριαρχεῖα. Τούτου ἐπέτυχον ἤδη ἐν Ἑλλάδι. Ἐκπομπὸς τῶν παραδόξων τούτων ἰδεῶν, τῶν κακῶν δαιμονίων, ἐν Ἑλλάδι ἦτο ὁ Φαρμακίδης. Οὗτος ρήξας πάντα δεσμὸν πρὸς τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, πρὸς ὃ τέως μετὰ τοιαύτης εὐλαβείας καὶ ἀφοσιώσεως ἠτένιζε πᾶς Ἕλλην, θεωρῶν αὐτὸ ἐθνικὸν ἴδρυμα καὶ καύχημα τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, δῶρον τοῦ Θεοῦ νὰ μεταδίδωται ἡ εὐλογία τοῦ Ὑψίστου καὶ αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐκκλησίας ὑπ' Ἑλληνοῦ πατριάρχου καὶ ἐν ἑλληνικῇ γλώσσῃ εἰς σύμπαντα τὸν ὀρθόδοξον κόσμον, ἱερὰν τῶν πατέρων κληρονομίαν, εἰκόνα καὶ ὁμοίωμα τοῦ παρῳχημένου βυζαντινοῦ αὐτοκράτορος καὶ ἐλπίδα, ὅτι ὄντος τοῦ πατριάρχου τοποτηρητοῦ καὶ θεματοφύλακος, εἶναι ἀσφαλῆς ἐγγύησις, ὅτι «ἔσσειε ποτ' ἡμαρ» ὅτε θὰ ἀναστηθῇ «ὁ μαρμαρωμένος βασιληᾶς», ἵνα σταθῇ ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὃν ἐπὶ 400 ἔτη διετήρησεν ἀνέπαφον ὁ ἐθνάρχης, ὁ πατριάρχης. Ὁ Φαρμακίδης, λέγω, ἐτόλμα νὰ κάμῃ τοὺς ἐξῆς ἀσεβεῖς συλλογισμοὺς: «Τί ἦτο πρὶν τὸ Βυζάντιον; ἀπλῆ ἐπισκοπὴ τῆς μητροπόλεως Ἡρακλείας. αὐτοβούλως ἀνευ συνοδικῆς μεγάλης ἀποφάσεως ἀνυψώθη εἰς αὐτοκέφαλον ἀρχιεπισκοπὴν, καὶ αὐθαιρέτως ὑπέταξεν ὑπ' αὐτὴν ἔπειτα τόσας ἄλλας αὐτοκεφάλους μητροπόλεις «διὰ τὸ εἶναι τὴν Κωνσταντινούπολιν νέαν Ρώμην» (Ἀπολογία σ. 24) 2. ὁ δὲ πα-

ὀρθοῦ ἀνατολ. δόγματος, διαβολῶν καὶ διαδοσὶν τοῦ κακόφρονος προτεσταντισμοῦ» καὶ διέδιδον καὶ μετάφρασιν τῆς Π. Διαθήκης (ἔπειτα καὶ τῆς Καινῆς; καθ' ἧς λάβρως ἀντεπεξῆλθε διὰ τῆς «Ἐπικρίσεως» ὁ Κ. Οἰκονόμος) διὸ καὶ ἡ σύνοδος ἀπέλυσε «Διακήρυξιν» (2 Ἀπριλ. 1835) ἐν ἣ ὡς γραμματεὺς ὁ Φαρμακίδης καὶ «κατ' ἐγκρίσιν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Α. Μ. διακηρύττει: α'. Κανονικὴ μετάφρασις τῆς Π. Διαθήκης εἶναι καὶ λέγεται ἡ... μόνη μετάφρασις τῶν Ἑβδομήκοντα... β'. Πᾶσα ἄλλη μετάφρασις τῆς Π. Διαθήκης εἴτε ἐκ τοῦ ἑβραϊκοῦ εἴτε ἐξ ἄλλης γλώσσης ἀποδοκιμάζεται εἰς χρῆσιν τοῦ κλήρου, τῆς νεολαίας καὶ ἐν γένει τοῦ λαοῦ καὶ κηρύττεται ἀκανόνιστος καὶ ἀπαράδεκτος εἰς τὴν Ἀνατ. Ἐκκλησίαν».

2 Ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀνεκηρύχθη καὶ ἀνεγνωρίσθη ἐπίσημως ὡς ἐκκλησ. κέντρον διὰ τοῦ γ' καν. τῆς Β' οἰκουμενικῆς καὶ διὰ τοῦ η' τῆς Δ'. Καὶ πρὸ ταύτης τῆς ἀναγνωρίσεως ἐκτίησθε ἀμέσως ἐπὶ Μ. Κωνσταντίνου ἀκόμη τόσην ἐπισημότητα ὡς Νέα Ρώμη, ὥστε συνεκροτήθησαν δύο σύνοδοι ἐνταῦθα πρὸς ἐπίλυσιν ἐκκλησιαστ. ζητημάτων, ἐνῶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Ρώμῃ ὡς ἐπίσημος θερησκεία διετηρεῖτο ἔτι ἡ εἰδωλολατρεία. (βλ. τὸ νεοτύπωτον ἔργον τοῦ Πατ. Παναγιωτάκου: «Ὁ οἰκουμενικὸς πατριαρχικὸς θρόνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκκλησιαστικὴ καὶ πολιτικὴ θέσις». Ἀθῆναι 1948, σ. 72 (οὐκ οἶδα τὸ περιεχόμενον).

τριάρχης; «αὐτὸς δὲν εἶναι κεφαλὴ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀρχηγὸς τῆς ὑπ' αὐτὸν διατελούσης ἐν ρητῷ τινι μέρει τῆς ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας περιλαμβανομένης ἐκκλησίας, καὶ οὔτε δύναται, οὔτε δικαίωμα ἔχει νὰ ὑπερπηδήσῃ τὰ ὄρια τῆς ἐντὸς τῆς ὀθωμ. ἐπικρατείας περιοριζομένης ἀρχιεπισκοπῆς αὐτοῦ» αὐτ. σ. 29). Εἰς τὰ στυγνὰ, ὑποβολιμαῖα εἰς στόμα Ἑλληνοσλαβιστῶν ἀρχιμανδρίτου καὶ καθηγητοῦ τῆς θεολογίας ῥήματα, πλήρη πάθους καὶ κακότητος ἀφήνω ν' ἀπαντήσῃ οὐχὶ μητροπολίτης τῆς τοῦ πατριαρχικοῦ κλίματος, ἀλλ' ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ πατριάρχης τῆς πρώτης Ἰουστιανῆς Ἀρχιδῶν Σωφρόνιος, ὅστις κατὰ Μαρτίνον Κρούσιον ἐν γράμματι πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην ἐπρολογίζετο οὕτως: «Ὡς ἀστήρ φαεινὸς καὶ λάμπων ἐξ Ἑώας καὶ δίκην ἡλίου αὐγάζων ἐξέλαμψας καὶ κατεφώτισας πάντας· ἐξεχύθη γὰρ ἡ χάρις ἐν χεῖλεσί σου καὶ γέγονας ποιμὴν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, θεοδίδακτε, ἰσαπόστολε, λειτουργεῖ τῶν θείων μυστηρίων, πάσης γνώσεως ἄνθος, ἀκρέμων ἀρχιερέων, ποιμὴν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καὶ καθηγητὰ τῆς ἀγίας καὶ θεοφρουρήτου Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης» (Τουρκογραφία σ. 340). Ἄλλοι αὐτοὶ εἶναι κοινοὶ λόγοι καὶ τύποι δι' ὧν προσηγορεύετο ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ ἔρχομαι ἐν τοῖς ἐσχάτοις ἡμῶν καιροῖς. Ὁ Γαλάτης ἱστορικὸς Ξενοπὸλ ἐν τῇ γαλλιστὶ ἐκδεδομένῃ Ἱστορίᾳ τῆς Ρουμανίας (I, σ. 473—4) γράφει: «Τὸ μόνον ἐκπολιτιστικὸν ἴδρυμα κατὰ τοὺς αἰματοβαφεῖς τούτους χρόνους (τῆς Τουρκοκρατίας) ἦτο ἡ Ἐκκλησία, μένουσα οὐδετέρα καὶ ἀμέτοχος τῶν διενέξεων καὶ μεσολαβοῦσα εἰς τὴν παύσιν τῶν ἐχθροτήτων καὶ ἐμφυλίων σπαραγμῶν μεταξὺ τῶν ἡγεμόνων, παρ' ὧν καὶ τοῦ ἐνὸς καὶ τοῦ ἑτέρου μέρους ἦτο ἐν πολλῇ τιμῇ καὶ σεβασμῷ». Ὁ Τσαγκάφ, πρωτοπρεσβύτερος τῆς Βουλγ. ἐκκλησίας καὶ καθηγητῆς τοῦ κανον. δικαίου ἐν τῷ αὐτόθι Πανεπιστημίῳ, εἰς διάλεξιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν εἶπε ταῦτα: «Παρὰ τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου ἐλάβομεν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ τὸ Οἴκουμ. Πατριαρχεῖον ἦτο τὸ ὑπόδειγμα, ὅσον ἀφορᾷ τὴν διοργάνωσιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας ὡς πρὸς τὴν λατρείαν καὶ τὴν ἐκκλ. δικαιοσύνην. . . Οἱ Βούλγαροι εἶναι ὑπερήφανοι, διότι ἡ ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας ὀργανώθη ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου» («Ἐκκλησία» Ἀθηνῶν ἔτος Ε', τεύχ. Β', 1926). ἔρχομαι ἐγγύτερον ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Τῷ 1945 κατόπιν μεγάλων προσπαθειῶν καὶ τῇ μεσολαβήσει καὶ μεγάλων Δυνάμεων ἤρθη ἐπὶ τέλος μετὰ 73 ἐτῶν πάροδον τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα, ὃ δὲ μητροπολίτης Σόφιας Στέφανος, ἀναδειχθεὶς πατριάρχης Βουλγαρίας προ-

σῆλθεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς εὐλαβῆς προσκυνητῆς ν' ἀσπασθῆ τὴν δεξιὰν τοῦ πατριαρχοῦ Βενιαμίν, ὅτε πρὸς τοῖς ἄλλοις εἶπεν : « Ἡ ἀγία ἡμῶν ἐκκλησία ἔφερε καὶ θὰ φέρῃ πάντοτε εὐγνώμονα συναίσθησιν, ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῆς εἶναι ἡ, ἧς πρόϊσταται ἡ ὑμετέρα Παναγιότης, Μεγάλη Οἰκουμενικὴ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὅτι εἰς τὰς πλήρεις ἀγάπης καὶ στοργῆς φροντίδας τῆς Μητρὸς ταύτης Ἐκκλησίας ἡ Βουλγαρικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία λίαν πολλὰ ὀφείλει κατὰ τοὺς αἰῶνας τῆς παρελθούσης ὑπάρξεως αὐτῆς τόσον ἐν ἡμέραις καὶ ἔργοις φωτεινοῖς καὶ χαρμοσύνοις, ὅσον καὶ ἐν ἐποχαῖς ἐναντίας, καθ' ἃς ἡ δυστυχία καὶ συμφορὰ ἐκρεμαντο ὑπεράνω αὐτῆς » (Ὁρθοδοξία, Περιοδικὸν ἠθικοθρησκευτικόν, ἔτος Κ', Κ)πολις σ. 244).

Εἶναι ἀνεξήγητος διὰ τοῦτο ὁ τρόπος τοῦ Ἑλληνοσ ἀνωτέρου κληρικοῦ καὶ ἀσυγγώρητος ἅμα ἐξ οἰωνδῆποτε ἐλατηρίων καὶ ἂν ὠθεῖτο, ὅταν ξένοι καὶ ὄχι φίλα πρὸς τὸ ἐθνικὸν καὶ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον φρονοῦντες τηροῦσι τοιαύτην εὐπρεπῆ καὶ εὐλαβῆ στάσιν. Ὁ αἰμίμητος καθηγητῆς Ἀνδροῦτσος κατεξανέστη, ὅτε εἶδε ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου ἀνηρτημένην τὴν εἰκόνα τοῦ ἐν λόγῳ κληρικοῦ, ὁ δὲ σοφὸς ἱστορικὸς Π. Καρολίδης ἐχαρακτήρισεν αὐτὸν ὡδε : « ὄργανον ξένης πολιτικῆς, ἡμιμαθῆς . . . διὰ τῆς διαβούλου αὐτοῦ πραγματείας τῆς ἐπιγραφομένης « Συνοδικὸς τόμος » ὡς ἐν συμπλήματι καὶ συμφυρμῶ παντοίων γνώσεων, ἀτελῶν ἀντιλήψεων, συγκεχυμένων κρίσεων καὶ ἐπιπολαίων μετὰ πολυλογίας ἀφορήτου καὶ παλιλλογίας ἀηδοῦς, ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἡ Μ. ἐκκλησία οὐδὲν δικαίωμα εἶχε νὰ ἐκδώσῃ τόμον . . . (καὶ ἐξακολουθεῖ) : σωρεῖα βαναύσων ἐναντίον τῆς Μ. ἐκκλησίας καὶ ἀσεβεστάτων ὕβρεων, οἷας καὶ ὄσας οὐχὶ ὀρθόδοξος, ἀλλ' οὐδ' ἑτερόδοξος, οὐδεὶς πολέμιος τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐξήνεγκε κατ' αὐτῆς » (Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1925, σ. 762). Ὁ στωμύλος ἐκεῖνος μητροπολίτης Μηθύμνης Νικηφόρος ὁ Γλυκᾶς, ὅστις ἐν Κ)πόλει τότε εὐρισκόμενος συμμετέσχεν εἰς τὴν περὶ τὴν ἐκδόσιν τοῦ τόμου κίνησιν μετὰ δεκαετίαν συναντηθεὶς ἐν Ἀθῆναις ὡς ἄγνωστος μετὰ τοῦ Φαρμακίδου γράφει τὰ ἐξῆς ἀξιόπρόσεκτα : « Κατενόησα, τὸ μυστικὸν δὲν ἦτο ὡς πολλοὶ νομίζουσι τὸ πρὸς τὸν μακ. Οἰκονόμον μῖσος του, τοῦτο ἦν συνέπεια τῶν ἀρχῶν του. Ὁ Οἰκονόμος ὑπῆρξε θιασώτης τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς, ἣν ὁ Φαρμακίδης ἐφοβεῖτο καὶ φοβεῖται εἰσέτι ». 1 Ἡ

1. Βλ. Δ. Μπαλάνου, « Θεόκλητος Φαρμακίδης λόγος κτλ. » Ἀθῆναι, 1938, σ. 24 : « Ὁ Φαρμακίδης ὁμως ἐφοβεῖτο πῖσεις καὶ ἐπεμβάσεις ἐπὶ

αίτια λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ ἄκρατος φιλοπατρία του. Ἐθαύμασα τῷ ὄντι τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἀνδρός· ἐδάκρυε, τὸν εἶδον, ὅτε ἀνέφερε τι περὶ Ἑλλάδος δεινοπαθῶς διηγούμενος. Παρετήρησα ὁμῶς εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ ἰκανὴν φιλοτιμίαν καὶ φιλαυτίαν, ἀλλὰ πρέπει τις νὰ δικαιώσῃ αὐτόν, ἀναλογιζόμενος τὴν φιλοπατρίαν του, ἥτις τὸν ἔκαμε νὰ θεωρήσῃ τὴν Ἑλλάδα προσβεβλημένην ἕνεκα τῶν ὄρων τοῦ τόμου. . . » (Βιογραφία καὶ ἡμερολόγιον, τευχ. Α', Ἀθῆναι 1907, σ. 60). Ἐκ τῆς λίαν διαφωτιστικῆς ταύτης συνεντεύξεως τοῦ τότε διδασκάλου ἐν Σταυροδρομίῳ πρὸς τὴν γηραλέαν ἀλώπεκα τῶν Ἀθηνῶν, καθ' ἣν συζητοῦσιν ὁ μὲν τεθηπῶς ἐπὶ τῇ ἀπροόπτῳ συναντήσει περιβοήτου προσώπου, ὁ δὲ εὐρῶν εὐκαιρίαν νὰ δημοκοπήσῃ πρὸς τοὺς Φαναριώτας ἐπικυρῶν καὶ τὰ ῥήματα διὰ γεροντικῶν δακρύων, διδασκόμεθα δύο τινά, ὅτι ὁ Φαρμακίδης ἐ-

τοῦ Πατριαρχείου οὐ μόνον ἐκ μέρους τῆς Πύλης, ἀλλὰ καὶ ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας, τὴν ὁποίαν ἐθεώρει τὴν φυσ. ἐχθρὰν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν ἔτρεφε μεγίστην ἀντιπάθειαν, διότι, ὡς ἔλεγε, πολλάκις ἐμετεχειρίσθη ἡ πολιτικὴ καὶ τὴν ἐκκλησίαν μέσον πρὸς ἐπιτυχίαν πολιτικοῦ σκοποῦ. Ἐφερε δὲ ὡς ἀπόδειξιν τῶν λεγομένων του τὰς κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου ἐνεργείας τῆς ρωσ. πολιτικῆς. Εἶναι πολὺ λυπηρὸν ὅτι καὶ σήμερον ὁ καθηγητὴς τῆς θεολογίας, ὅτε τὰ πράγματα ἡλίου φαεινότερον ἀπέδειξαν τὸ ἐσφαλμένον τῶν θεωριῶν τοῦ Φαρμακίδου, καὶ τὸ μορμολύκειον, ὅτι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα θὰ κατεβαραθροῦντο, ἐὰν ἐξηρωμέθα ἀπὸ τοῦ Πατριάρχου, δὲν δύναται νὰ ἐκφοβίση κανένα, ἀνέλαβε ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τῶν ἐξωφρενικῶν τοῦ φαντασιοκόπου κληρικοῦ καὶ γράφει : « Ἀλλ' ὁ Φαρμακίδης εἰς τὰς ἀντιλήψεις του αὐτὰς δὲν κατέληγε μόνον ἐξ ἐθνικῶν ἐλατηρίων. Ἡ φιλελευθέρᾳ του ψυχῇ, ἀποστρεφόμενη τὴν ὀπωσθήποτε ἐμφαινόμενην ἐννοίαν δεσποτείας καὶ ἐπιβολῆς (ἡ κατὰ τὸ ἔφραγεν ἂν τούτοις νὰ τυραννῆται νῦν ἡ ἐλλαδικὴ ἐκκλησία ἀπὸ κάθε ὑπουργὸν καὶ ἀπὸ τὸν τελευταῖον ὑπάλληλον· «καπνὸν φεύγοντες εἰς πῦρ ἐμπεπτώκαμεν!»), τὴν ὁποίαν ἐθεώρει ὅλως ἀντικειμένην πρὸς τὰς ἐκκλησιαστ. ἀρχὰς καὶ τὸ γνήσιον πνεῦμα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἐπεθύμει τὴν δημοκρατ. ἰσότητα μεταξὺ τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν καὶ ἀπέστρεγεν ὑπερόχας καὶ διακρίσεις, αἵτινες εἰς τὸ παρελθὸν ἐγένοντο πρόξενοι τόσων ἀνηκέστων κακῶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν· διὰ τοῦτο καὶ ἐκ καθαρῶς θρησκευτικῶν ἐλατηρίων (!) ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελε τὴν παρὰ τοῦ Πατριαρχείου κήρυξιν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ὡς αὐτοκεφάλου. διότι ἐθεώρει περιττὸν νὰ ζητηθῇ ὅτι αὐτοδικαίως ὑπῆρχεν » (σ. 24—25). Ἐγὼ ἐκ τῆς ἐπιμελοῦς τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου ἀναγνώσεως, οὐδαμοῦ ἀνεκάλυφα «καθαρῶς θρησκευτικὰ ἐλατήρια», εἰμὴ πλασματικὰ πρὸς διαβουκόλησιν τῶν ἀπλοϊκωτέρων· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἦτο ὁ συγγρ. πεπεισμένος ὅτι, θὰ ἐπειθον τὰ τοιαῦτα ἐπιχειρήματα κατέφυγεν εἰς τὰ πατριωτικὰ κραυγάζων : «ἐνῶ ἐξυβρίζεται καὶ ἐξευτελιζέται ἡ Ἑλλάς, ἐνῶ τόσον ἀσεβῶς προπηλακίζονται δι' αὐτοῦ (τοῦ τόμου) οἱ νόμοι αὐτῆς (οἱ προτεσταντικοὶ τῆς ἐκκλησίας οὓς αὐτὸς μετὰ τοῦ Μάουρερ εἰσήγαγεν) πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων ἐγκρίνουσιν. » (σ. 427).

κινεῖτο ἐκ πολιτικῶν μᾶλλον λόγων ἢ ἐκκλησιαστικῶν (τοιούτους οὐδὲν γὰρ ἀναφέρει), ἢ ρωσσοφοβία λοιπὸν καὶ φιλοπατρία τὸ ἓν, καὶ ὁ ἐγωϊσμός καὶ τὸ πάθος τὸ δεύτερον, ἰδοὺ τὰ δύο ἐλατήρια. Ἐπὶ ὅταν καὶ ἐν τοῖς δύο τούτοις ἡ θρησκευτικὴ ἄποψις, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν ἐνταῦθα, παραγκωνίζεται, τότε τὸ μὲν εἶναι ὑπερπατριωτισμός (σωβινισμός), τὸ δὲ ὑπερφροσύνη, πᾶσα δὲ ὑπερβολὴ κατὰ τὸν Ἀριστοτέλην κακία. Ἐν τῷ χριστιανικῷ πολιτισμῷ τὸ δένδρον τῆς φιλοπατρίας καλλιεργεῖται ἐπὶ θρησκευτικοῦ ἐδάφους (πίστις καὶ πατρὶς εἶναι ἀλληλένδετα), τότε εἶναι ἀρετὴ ἡ φιλοπατρία καὶ προάγει τὸν ἔθνησμόν. Μεταξὺ ἄλλων τῶν λαῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου μόνον οἱ Ἀλβανοὶ δὲν κατώρθωσαν εἰσέτι νὰ δημιουργήσωσι κράτος πάγιον καὶ ἀνεξάρτητον, διότι ὡς δόγμα εἶχον ὅτι «ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὰ ἔθνη πρὸ τῶν θρησκευμάτων»!

Ἐφ' ὅσον λοιπὸν τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα κατήντησε πολιτικὸν καὶ ἐπέμενον καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ ἐπὶ 20ετίαν σχεδόν, 1 ἦτο ἐπόμενον ὅτι θὰ ἐνίκα ἢ πλειονοψηφία καὶ τότε τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως, εἰμὴ νὰ ὑποχωρήσῃ εὐρισκόμενον μεταξὺ σφύρας καὶ ἄκμονος. Τυχαῖον γεγονός παρέσχε τὸν δόσιμον εἰς τὴν λύσιν, ὁ κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1849 ἐπισυμβὰς θάνατος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος Ἰακ. Ρίζου Νερουλοῦ, ὅτε ὁ πατριάρχης ἔλαβε μέρος εἰς τὴν κηδείαν. Τότε ὁ νέος πρεσβευτὴς Γ. Μαυροκορδάτος ἐξώθησε μεγάλως τὸ ζήτημα διὰ τοῦ φθλλαδίου «Ἡ θεοτελιστος ἐκκλησία», ἡ δὲ κυβέρνησις ἀπένευμε τὸν μεγαλόσταυρον τοῦ Σωτήρος εἰς τὸν Πατριάρχην. Ἀπέστειλε δὲ πρὸς τοῦτο τὸν γνωστὸν ἀρχιμανδρίτην Μισαήλ Ἀποστολίδην ὅστις μετὰ τοῦ Κωλέττη εἶχε συνεργασθῆ διὰ τὴν ἐκπόνησιν τοῦ σχεδίου τοῦ καταστ. νόμου. Ἐπὶ ὁ πατριάρχης τὸ μὲν παράσημον ἀπεδέξατο, ἀλλ' οἷχι ὅμως καὶ τὴν

1. Διὰ τὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ 17 ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1833, ὅτε ἐξεδόθη ἡ «Διακήρυξις», διατι δὲ ἔκτοτε δὲν ἐζήτησε παρὰ τοῦ Πατριαρχείου τὴν ἀναγνώρισιν; «διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἐπίβουλον πολιτικὴν ραδιουργίαν» κατὰ Φαρμακίδην (Συν. τόμ. σ. 165). Δὲν ἦτο δυνατόν, λέγει, νὰ ζητήσωμεν τὴν ἀδειαν, διότι ὁ Σουλτάνος δὲν θὰ τὴν ἔδιδε καὶ τότε ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἡ ἐκκλησία ἐξηρημένη ἐκ τοῦ Πατριάρχου (Ἀπολογία σ. 30) καὶ ἀναφέρει Κωνσταντῖνον Α' τὸν ἀπὸ Σιναίου, ὅστις τῷ 1834 μόλις ἐξεδήλωσε διαθέσιν τινα περὶ ἀναγνώρισεως τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ εὐθύς ἐγένετο ἔκπτωτος (σ. 33). Ταῦτα υἰοθετεῖ καὶ ὁ κ. Μπαλᾶνος καὶ ἀναφέρει αὐτολεξεῖ (ἐνθ. ἀνωτ. 24). Ἀλλὰ πρῶτον ἔπρεπε νὰ γνωρίζῃ, ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἐξεθρονίσθη δι' αὐτὴν τὴν αἰτίαν, ἀλλὰ διότι ἦτο γνωστὸς ὡς ρωσόφρων, ἄτε ἐπὶ πολλὰ ἔτη διαμείνας ἐν Ρωσίᾳ, καὶ δεύτερον, ἀπεδείξαμεν, ὅτι ὁ Σουλτάνος ἀπέδωκε τὴν ἐξασθένειν τῶν Πατριαρχείων, διὸ παρὰ πάντα νόμον ἐξέδωκε τὸ ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων βεράτιον πρὸς ἀπόσχισιν αὐτῶν.

ἐπιστολήν τῆς Συνόδου, ὡς παρ' ἀγνώστου. Τότε ἡ νεοσυσταθεῖσα Κυβέρνησις ὑπὸ τὸν ναύαρχον Κριεζῆν ἀπέστειλεν εἰς τὸν Πατριάρχην Ἐπιφάνιον γράμμα, ὃπερ ἀνεγνώσθη ἐπὶ Συνόδου.

Ἐδῶ τώρα ἔπαιξε σπουδαῖον πρόσωπον καὶ ἡ διπλωματία περὶ τούτου ἐγένετο νῦξις καὶ ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ 1863, ὅτε ὁ Λούξης ἀγωνιζόμενος πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἔλεγεν : « Ἄλλὰ φοβεῖσθε τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Σουλτάνου; » Ἄ! ἐγὼ θὰ σᾶς ἔλεγον νὰ φοβῆσθε τὴν κάποιαν ἄλλην ἐπιρροήν, ἣτις ὑπηγόρευσε εἰς τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἐπιφάνιον τὸν Τόμον» (Ἐφημ. τῆς Κυβερν. τόμ. Ε', σ. 322). Βεβαίως ὁ ἑπτανήσιος πληρεξούσιος ὑπονοεῖ ἐνταῦθα ἐπέμβασιν τῆς Ἀγγλίας, ἣτις ἂν τὸ ἔπραξεν αὐτὸ δὲν ἀπέβλεπε πρὸς τὸ συμφέρον τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἣν τότε εἶχε διακόψει τὰς σχέσεις καὶ εἶχεν ἐνεργήσει καὶ ἀποκλεισμὸν τοῦ λιμένος Πειραιῶς διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ἑβραίου Πατριάρχου καὶ συνεβιάσθη τῇ μεσολαβήσει τῆς Γαλλίας ἕνα μῆνα σχεδὸν μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Τόμου. Ἡ ἀγγλικὴ διπλωματία ἔβλεπε πολὺ μακρὰν καὶ ἐνήργει ἐπὶ εὐρύτερου σχεδίου, εἰς ὃ συνέπεσε νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ Ἑλλάς. Ἡ Ρωσσία εἶχε πολὺ ἐπεκτείνει τοὺς πλοκάμους, εἶχε διεισδύσει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Κίναν καὶ ἀπὸ τοῦ Καυκάσου ἠπειλεῖ τὴν Μεσοποταμίαν καὶ Περσίαν· εἶχε καταστῆ οὐ μόνον διὰ τὴν Ἀγγλίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν κόσμον ὅλον ἐπικίνδυνος δύναμις. Ἡ Τουρκία μεθ' ἧς ἀρρήκτως συνεδέετο ἡ Ἀγγλία ὀμνύουσα εἰς τὴν ἀκεραιότητα αὐτῆς, ἦτο ἀνίκανος νὰ ἀντιδράσῃ περισπωμένη εἰς τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰγύπτου. Ὁ Πάλμερστον, δεξιὸς διπλωμάτης ἐπὶ 30ετίαν διευθύνων τὴν ἑξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας, προσεπάθει νὰ διευθύνῃ τὰ ἐπαναστατικὰ ρεύματα κατὰ τῆς Ρωσσίας καὶ συνέλαβε παράδοξον σχέδιον, μὲ τὰ ἴδια ὄπλα νὰ πολεμήσῃ αὐτήν, διὰ τοῦ Πανσλαβισμού!, σχέδιον ὃπερ κυρίως ὑπέβαλον αὐτῷ Πόλωνοι μετανάσται κήρυκες τῆς «Σλαβικῆς ἀλληλεγγύης», τοῦτέστι τῆς συμπράξεως ὅλων τῶν Σλαύων κατὰ τῆς ρωσ. ἀπολυταρχίας. Τὴν τάσιν ταύτην ὑπεβοήθει καὶ ἡ παπικὴ προπαγάνδα, ἣτις ἐπικινδύνως εἶχεν διαδώσει τὸν Οὐνιτισμὸν παρὰ τοῖς ἑκτὸς τῆς ρωσ. ἐπικρατείας Σλαύοις, ἵνα νὰ θραύσῃ τὴν δύναμιν τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἐνῶ λοιπὸν ἐν Λονδίῳ κατεστρώοντο τὸ σχέδιον τῆς ἀναστατώσεως τῆς Εὐρώπης τῷ 1848, ὡς πρωταρχικὴ ἐνέργεια ἐκρίθη ἡ συνέλευσις τοῦ πρώτου πανσλαβιστικοῦ συνεδρίου ἐν Πράγῃ, ὃπερ ἀπὸ τοῦ 1846 ἀπόστολοι διασκορπισθέντες ὑπὸ πανσλαβιστικοῦ καθολικοῦ κομιτάτου εἰς τὰς σλαβικὰς χώρας καὶ εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν Χερσόνησον παρεσκεύασαν. Ἐντεῦθεν ἔσχε τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ βουλγαρικὴ προπαγάνδα κατὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν Δυτικῶν

ἐπιβουλή κατὰ τοῦ ἐν τοῖς Ἀγίοις Τόποις καθεστῶτος. Ἡ ρωμαϊκὴ ἐκκλησία ἐνήργει οὕτως, ἵν' ἀποσπάσῃ Σέρβους, Βουλγάρους καὶ Μικρορῶσους ἀπὸ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ ἐξασθενήσῃ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, εἰς οὓς ἀφ' ἑτέρου ἢ Ἀγγλικὴ διπλωματία ὑπετονθόριζε τὴν δημιουργίαν ἀνεξαρτήτων κρατῶν, ὅπως καὶ εἰς τοὺς Πολωνούς, Τσέχους, Σλοβένους καὶ Κροάτας.

Οὕτως ἠδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ ἀνίατον ἀντίθεσιν μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Αὐστρουγγαρίας, περιπλέκουσα τὴν πρώτην εἰς διηνεκῆ ἀγῶνα ἐν τῇ Εὐρώπῃ. Ἀνατολῇ. (βλ. Κλ. Νικολαΐδου, Ἱστορία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, Ἀθήναι 1925, σ. 355-6, 380). 1 Ἄλλ' ἐνταῦθα ἡ πολιτικὴ τοῦ Ἀγγλοῦ πολιτικοῦ διασταυροῦται μετὰ τοῦ σχεδίου ἄλλου μεγάλου διπλωμάτου τοῦ αἰῶνος, τοῦ αὐστριακοῦ Μέττερνιχ. Πρῶτος οὗτος συνέλαβε τὴν ἰδέαν δημιουργίας Μεσευρώπης, περὶ ἧς ἀγωνίζονται νῦν οἱ σύμμαχοί μας, διὰ νὰ ἀναγείρῃ ἰσχυρὸν προμαχῶνα πρὸ τῆς γερμανικῆς καὶ ρωσικῆς ἐπικρατήσεως καὶ τῆς δημιουργίας κατ' ἀδήριτον εὐρώπ. ἀνάγκην ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀνατολῆς «Χριστιανικῆς ὁμοσπονδίας» μακρὰν τῆς μοσχοβιτικῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῶν δογματικῶν τῆς Δύσεως ἐρίδων.

Ἐπίστευεν, ὅτι ἡ ἰδρυσις αὐτῆς θὰ ἐξησφάλιζε τὴν ἀπόλυτον εὐημερίαν εἰς τὸ μωσαϊκὸν τῶν ἐθνότητων τῆς εὐρωπαϊκῆς ταύτης περιοχῆς. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐγνώσθη ἐκ τοῦ μετὰ τὸν Εὐρώπ. πόλεμον δημοσιευθέντος μυστικοῦ ἀρχείου τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βιέννης (βλ. ἄρθρον τοῦ κ. Κ. Ἐλευθερουδάκη ἐν «Ἐλευθ. Βήματι» τῆς 13 Ἰαν. 1940, σ. 2). Ὁ Μέττερνιχ προυχῶρει περαιτέρω, ὅτι κέντρον τῆς ὁμοσπονδίας ταύτης ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡ Κωνσταντινούπολις, ὡς πρωτεύουσα τοῦ ἑλληνικοῦ βασιλείου. «Τὸ σχέδιόν μου εἶναι ἀκλόνητον, ἔγραφε πρὸς τὸν Πρόκες — Ὅστεν, ἡ Κωνσταντινούπολις πρέπει νὰ καταστῇ μόνον ἑλληνικὴ, ὡς καὶ πᾶσα χώρα ἐν ἡ κυριαρχεῖ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα. Αἱ Ἀθήναι πρέπει νὰ μεταφερθῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ εἶναι ἰσχυρὸς ἀληθῶς ὁ βασιλεὺς, Παραδέχομαι αὐτὸν ἐπὶ τῷ

1. Περὶ τούτου ποιεῖται ὑπαινιγμὸν καὶ ὁ Φαρμακίδης κατηγορῶν τὸν κατὰ τὸ 1856 ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸν Α. Λόντον, διότι διεξήγε μετὰ τοῦ Πατριάρχου συνεννοήσεις πρὸς ἀναγνώρισιν: «Τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο δὲν ἦτον ἐπινόημα ἴδιον τοῦ κ. Λόντου. Ἄλλος ἔδωκε τὴν πρώτην αὐτοῦ ἀφορμὴν, ὡς ἐμάθομεν· ἄλλ' ἔδωκε πρὸ τῆς εἰς Πειραιᾶ ἐλεύσεως τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου (διὰ τὸν Πατοϊφίκον) καὶ ἔλθγεν ἐν ταύτῳ, ὡς ἀπληροφορήθημεν, ὅτι ἦτο μὲν δυνατὸν νὰ γενῆ τι μετ' ἐπιτυχίος· ἀλλ' ἂν τὸ ἐπιχείρημα ἐγένετο ὡς ἔδει καὶ ἐδιοικεῖτο παρ' ἐπιτηδίων ἀνθρώπων». Σιννοδ. τόμος, σ. 10.

λόγω και τῇ εὐθύνη ὑμῶν, οἶόν μοι τὸν περιγράφετε... και τῶ-
ρα συνηγορῶ ἀπανταχοῦ ὑπὲρ αὐτοῦ...» (παρὰ Νικολαΐδην ἐνθ.
ἀνωτ. σ. 718). Τὴν συμπάθειαν αὐτὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀπέδειξεν
ὁ καγκελλάριος κατὰ τὸ ταράξαν τὰς σχέσεις Ἑλλάδος και Τουρκίας
ἐπεισόδιον τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας Μουσούρη, με-
σολαβήσας παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, (ἐνῶ ὁ ἄγγλος πρεσβευτὴς Λάνουρς ἦ-
το πολέμιος). Τώρα τίς ἐκ τῶν δύο ὁ Πάλμερστον ἢ ὁ Μέττερνιχ εἶ-
ναι ὁ μεσολαβήσας παρὰ τῷ πατριάρχῃ και τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ ὑπὲρ
τοῦ αὐτοκεφάλου δὲν εἶναι γνωστόν. Ἄλλως δὲν ἦτο δύσκολον ἦδη
τὴν δευτέραν ἀντίστασιν νὰ νικήσῃ τις. Τὴν πολιτικὴν διηύθυνε τό-
τε ὁ περιφημος μέγας Βεζύρης Ἀαλῆ πασᾶς, ὁ ἀπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ
σχίσματος γνωστός και οὔτινος αἱ κατὰ τοῦ πατριαρχείου διαθέσεις
ἦσαν γνωσταί. Οὗτος εἶχεν ἀχώριστον σύντροφον και ὑπουργὸν τῶν
Ἐξωτερικῶν τὸν Φουὰτ πασᾶν, ὅστις ἔγραφε τότε πρὸ δεκαετίας εἰς
τὴν σπουδαίαν διαθήκην του : « ἡ ἡμετερα πολιτικὴ δέον, ὅπως
προσπαθῆ ν' ἀπομονώσῃ ὅσον οἶόν τε τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ τῶν
ἄλλων χριστιανικῶν λαῶν ἡμῶν. Πρὸ πάντων πρέπει ν' ἀπλα-
λάξῃ τοὺς Βουλγάρους ἀπὸ τῆς δεσποτείας τῆς ἑλληνικῆς ἐκ-
κλησίας (ἦτοι τοῦ πατριαρχείου) χωρὶς ὅμως νὰ ἀφήσῃ αὐτοὺς ὅ-
πως συνδεθῶσι μετὰ τῶν Ρώσων» (3 Ἰαν. 1869, βλ. Αἰῶνα Ἀθη-
νῶν 25 Σεπτ. 1869).

Ἡ πολιτικὴ κατὰ ταῦτα τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως ἦτο νὰ ἐ-
ξασθενήσῃ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον διὰ τῆς ἀποσπάσεως τῶν
ἐπὶ μέρους ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ μὴ λησμονῶμεν ὅτι εὐρισκόμεθα και εἰς
τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου. Οὗτος προεκλήθη διότι ἡ
Γαλλία ἐζήτησε ν' ἀνατρέψῃ τὸ καθεστῶς τῶν ἀγίων Τόπων ὑπὲρ
τῶν Φραγκοκανῶν. Ἡ Ρωσσία τότε ἐπρωτοστάτησε πρὸς ὑπεράσπι-
σιν τῶν προνομίων τοῦ ἑλληνικοῦ πατριαρχείου Ἱεροσολύμων και ἀ-
φοῦ ἐξήντησεν ὅλα τὰ διπλωματικά μέσα, ἀπέστειλε τὸν πρίγκηπα
Μεντακῶφ εἰς Κων)πολιν, ἀλλ' ἀπέτυχε και οὗτος, ὥστε κατὰ Ὀκτώ-
βριον τοῦ 1853 ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος μετὰξὺ Τουρκίας και Ρωσσίας.
τῆς πρώτης σύμμαχοι ἦσαν ἡ Γαλλία, τὸ Πεδεμόντιον και ἡ Ἀγγλία.
Ὁ Σουλτάν Μετζήτ ἀπὸ τοῦ 1850 προεῖδε τὴν θύελλαν και ἔκτοτε
ἤρχισε νὰ περιποιῆται τὸν πατριάρχην, ὅθεν και ὅταν οὗτος δι' ὑπο-
μνήματος, ὡς ὀψόμεθα, ἐζήτησε τὴν συγκατάθεσιν αὐτοῦ διὰ τὸ αὐ-
τοκέφαλον, προθύμως ἐνέδωκεν. Ὅποιαν και ὀπόσῃν σημασίαν εἶχον
τὰ προνόμια τότε μαρτυρεῖ και τοῦτο. Ὁ εὐφυῆς σουλτᾶνος διὰ νὰ
προλάβῃ τὴν ρῆξιν ἐποιήσατο μίαν γενναίαν χειρονομίαν. Κατὰ Μάι-
ον τοῦ 1853 ἀπροσδοκῆτως χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ μετὰξὺ αὐτοῦ και τοῦ
οἰκουμ. θρόνου ζήτημα προνομίων ἐξέδοτο φερμάνιον σπουδαιότατον

κατοχυροῦν αὐτά. Εἶναι ἐνδεικτικὸν τὸ προσίμον : «Θὰ φυλάξω πάν-
 -τοτε καὶ διαρκῶς ἄνευ οἰασδῆποτε μεταβολῆς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν
 διατάξεων τῶν περιλαμβανομένων ἐν τῷ παρόντι μου ὑψηλῶ
 διατάγματι. Σὺ ἡ δόξα τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ χριστιανικοῦ ἔθνους
 κτλ.», καὶ ἀφοῦ ἐπικαλεῖται προσκόρως τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ
 εὐλογεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ, διότι «παρέδωκεν ὡς ἱερὰν παρακαταθή-
 κην εἰς χεῖράς του μεγάλην ἔκτασιν ἕδαφῶν καὶ πόλεων καὶ
 πληθὸς ὑπηκόων καὶ διαφόρων ὑποτεταγμένων ἔθνων» ἐπιφέρει:
 «'Αλλ' ἡ μεγαλητέρα τῶν εὐχῶν μου εἶναι, ὅπως μὴ ἐπαναλη-
 φθῶσι πλέον καταχρήσεις τινές, αἵτινες δύνανται νὰ λάβωσι
 βαθμηδὸν χώραν διὰ παραμελήσεως, ἕνεκεν ἐλλείψεως προσο-
 χῆς καὶ ἐλλείψεωσιν ὄλως καὶ καταργηθῶσιν. Ἐπίσης ἐπιθυμῶ
 τὰ πνευματικὰ ἰδιαιτέρως προνόμια τὰ ἀπονεμηθέντα εἰς τὸν
 κλῆρον τῶν πιστῶν μου ὑπηκόων τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας ὑπὸ
 τῶν ἐνδόξεων προγόνων μου, ἐπικεκυρωμένα καὶ τηρούμενα ὑ-
 πὸ τῆς βασιλείας μου διὰ παντός προφυλάσσονται ἀπὸ πάσης
 προσβολῆς. Ὡσαύτως αἱ ἐκκλησίαι καὶ τὰ μοναστήρια τὰ ἐν
 τῷ κράτει μου, τὰ ὁποῖα ἀνήκουσιν εἰς αὐτούς, αἱ γαῖαι αἱ ἰδι-
 οκτησίαι καὶ ἄλλα θρησκευτικὰ καθιδρύματα, παραχωρηθέντα
 εἰς τὸν κλῆρον, καὶ ἐπὶ τέλος αἱ ἀσυδοσίαι καὶ αἱ παραχωρή-
 σεις τῆς ἰδιότητος ταύτης, αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὰ Βεράτια, τὰ
 ὁποῖα παρέχουσι τὰ ἀρχαῖα προνόμια τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν
 μητροπολιτῶν. Ἐπικυρῶν ἐκ νέου καὶ ἐκδηλῶν τὴν περὶ τούτου
 ὑψηλὴν αὐτοκρατορικὴν μου θέλησιν, διατάσσω κατηγορηματι-
 κῶς, ἵνα πληροφορηθῇ πᾶς τις, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται κατ' οὐδένα
 τρόπον προσβολῆ κτλ... καὶ ἐν περιπτώσει καθ' ἣν θὰ συνέβαινε
 τι ἀντίθετον πρὸς τὴν ὀριστικὴν ταύτην ἀπόφασιν, θὰ σπεύσης
 ἀμέσως νὰ πληροφορήσης τὴν ὑψηλὴν μου πύλην» (παρὰ ἀρχ.
 Καλλίστῳ Μηλιαρᾷ ἐνθ' ἄνωτ. Β', σ. 628-630). Ἀμέσως τῇ ἐπομένῃ
 (26 Μαΐου) προσεκλήθησαν παρὰ τῷ ὑπουργῷ τῶν Ἐξωτερικῶν οἱ
 πατριάρχαι Κ)πόλεως καὶ Ἱεροσολύμων καὶ τὰ μέλη τῆς ἱερᾶς Συνό-
 δου, οἱ μητροπολίται Καισαρείας, Ἡρακλείας, Κυζίκου καὶ Χαλκηδό-
 νος καὶ οἱ ἄρχοντες λαϊκοὶ Βογορίδης, Καρατζᾶς καὶ Φωτιάδης καὶ
 ἀνεκοινώθη αὐτοῖς τὸ φερμάνιον. Πρὸς τὸν ἀρχικαγκελάριον Ρῶσον,
 τὸν κόμητα Νεσελοῦδ, διεβίβασεν, ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ Σουλτᾶνος θεωρεῖ τι-
 μὴν νὰ τηρήσῃ τὰ θρησκευτικὰ προνόμια ἐν ἰσχύϊ καὶ προφυλάξῃ
 ἀπὸ πάσης προσβολῆς ἐν τε τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι τὰς ἀνευμα-
 τικὰς ἀσυδοσίας τὰς παραχωρηθείσας εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ὑ-
 πὸ τῶν σεπτῶν προκατόχων τῆς Α. Μ. καὶ ὑπ' αὐτῆς ἐπικυρωθείσας
 καὶ πρὸς πίστωσιν ἀπέστειλε καὶ αὐτὸ τὸ ἐκδοθὲν φερμάνιον καὶ ὅτι

τοῦτο οὐδεμίαν δέον ν^ο ἀφήσῃ ἀμφιβολίαν περὶ τῆς πιστῆς αὐτοῦ ἐκτελέσεως καὶ θὰ καταπαύσῃ πάντα φόβον ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τοῦ ὀθωμ. κράτους ἐπὶ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὡς πρὸς τοὺς Ἁγίους τόπους, οὐδεμία τροποποίησις γενήσεται τῶν κανονισθέντων διὰ τῶν τελευταίων αὐτοκρατ. φερμανίων (σ. 631-632). Μετὰ ταῦτα ἠκολούθησαν δύο ἕτερα φερμάνια πρὸς διακανονισμὸν τῶν φλεγόντων ζητημάτων τοῦ Ἁγίου Τάφου. Ἄλλ' ἡ Ρωσία ἦτο ἀνένδοτος ἐξήτει καὶ τρίτον ζήτημα νὰ λυθῇ, ἦτοι ἡ διατήρησις τοῦ καθεστώτος ἐν Ἱεροσολύμοις καὶ ἐπὶ πλέον, ἵνα ἡ ὀρθόδοξος ἀνατολικὴ θρησκεία καὶ αἱ κτήσεις αὐτῆς, ὁ κληρὸς, οἱ ναοὶ καὶ τὰ μοναστήρια ἀπολαύωσι τῶν προνομίων, ἅπερ ἐπεκυρώθησαν αὐτοῖς ἔκπαλαι, ὁμοίως καὶ αἱ ἄλλαι χριστιαν. κοινότητες—ἐξήτει δηλ. προνόμια καὶ ὑπὲρ τῶν Ρώσων νὰ ἐξομοιωθῶνται πρὸς τὰ ἄλλα ἔθνη—οὐδὲν δικαίωμα δύναται νὰ παραχωρηθῇ εἰς τὰς ἕτεροδόξους κοινότητας χωρὶς νὰ μετέχωσιν αὐτοῦ καὶ οἱ ὀρθόδοξοι. Αὕτη εἶναι νέα ἀξίωσις νῦν ὑπὸ τοῦ Μεντζικῶφ προβαλλομένη καὶ ἣν ἀναπτύσσει ὁ Ποπῶφ 1 ὧδε: «διὰ τοὺς Ρώσους ὑπηκόους εἴτε λαϊκοὺς εἴτε κληρικοὺς τοὺς ἐπισκεπτομένους τοὺς Ἁγίους τόπους ἢ Ὑψηλὴ Πύλη ὑποχρεοῦται, ἐφ' ὅσον ἡ αὐτοκρ. αὐτὴ τῆς Ρωσσίας ζητήσῃ, νὰ ὀρίσῃ κατάλληλον χῶρον ἐν Ἱερουσαλήμ ἢ τοῖς πέριξ, νὰ ὀρίσῃ χῶρον εἰς ἀνέγερσιν ναοῦ πρὸς τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας ὑπὸ τῶν Ρώσων κληρικῶν, καὶ ξενῶνος διὰ τοὺς προσκυνητὰς ἢ ἀσθενεῖς». 2 Ἐπὶ πλέον δὲ ἐξήτει ἡ Ρωσία καὶ ἐγγύησιν οὐ μόνον διὰ τὴν ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων ἐφαρμογὴν τοῦ φερμανίου, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν προνομίων καθόλου τῶν ἐν Τουρκίᾳ 12.000.000 χριστιανῶν, οὓς ἐλάμβανεν ὑπὸ τὴν προστασίαν, δηλ. ἀνεκρίνει τὸ ὅλον Ἀνατ. ζήτημα.

Ἡ ὅσως διεξέλθῃ τὴν διπλωματικὴν ἱστορίαν τῆς Ρωσσίας καὶ τὰ ἀνταλλαγείσας ἐπιστολάς πρὸς τὴν Ἀγγλικὴν κυβέρνησιν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὃ πείθεται, ὅτι ὅλα ταῦτα ἦσαν προφάσεις καὶ ἀφορμαὶ πρὸς κήρυξιν πολέμου. Ὁ Τσάρος Νικόλαος ὑπεστήριξε καὶ ὅταν μετέβῃ εἰς Λονδίνον (1844) καὶ ἐν τῷ μεταξὺ τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ἦν ἐθεώρει ἀσθενοῦσαν ἀνιάτως καὶ τοῦτ' αὐτὸ ψυχορρα-

1. Οὗτος ἐκδοὺς (Γαλλιστι) ἐν Πιερουπόλει τῷ 1910—1911 ἐν δυοῖν τόμοις «Τὸ ζήτημα τῶν Ἁγίων Τόπων ἐν τῇ ρωσ. διπλωματίᾳ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος» ἀποτελεῖ τὴν σπουδαιότεραν πηγὴν.

2. Ἡ περιχοπὴ περιληπτικῶς ἐκ τοῦ Καλλίστου σ. 626.

3. Βλ. «Ἐλληνισμὸς ἢ Ρωσοισμὸς, ἦτοι ἡ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας ἀπόρρητος καὶ ἐμπιστευτικὴ διαπραγματεία περὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος κτλ.» σ. 1—112. Ὁ πρόλογος σ. α'—ρη'.

γοῦσαν. ¹ Τούτου ἔνεκα καὶ ἐχαλάρωσε τὴν ἀντίστασιν τῆς διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἀναγνώρισιν τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἑλλην. ἐκκλησίας. Εὐτυχῶς ὅπου κατὰ τὸν πόλεμον ἐκείνον δὲν κατώρθωσε νὰ νικήσῃ, ἄλλως ἢ συγγώνευσις τῶν βαλκαν. κρατῶν, ἦτις τό γε νῦν ἔχον εἰς ἔργον τίθεται, ἔκτοτε θὰ εἶχε συντελεσθῆ.

Τούτων οὕτως ἐχόντων ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης, ὅτε ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις μετὰ τῆς ἱερᾶς συνόδου παρὰ τὰς ἐπιμόνους τοῦ Φαρμακίδου ἀντιρρήσεις ἐπέισθησαν πλέον, ὅτι ἔδει κανονικῶς διὰ ἐπισήμων γραμμάτων νὰ διευθετήσωσι τὸ ζήτημα καὶ ἔγραψαν, συγκάτενευσεν εἰς τὰς παρακλήσεις αὐτῶν. Οὗτος βεβαίως εἶχεν ὑπ' ὄψει τὴν ἐξάρθρωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ πληρώματος καὶ τὰ κακά, ἅπερ συνέβαινον ἐν Ἑλλάδι ἔνεκα τῆς ἀστάτου καταστάσεως τῆς ἐκκλησίας· δηλ. οἱ μὲν λόγιοι διεπληκτίζοντο οἱ μὲν ὑπὲρ οἱ δὲ κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου, μερὶς δὲ τοῦ ἐνόπλου λαοῦ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως, τὰ ἄτακτα σώματα, ἀντὶ νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα καὶ νὰ τραπῶσιν εἰς ἔργα-εἰρηνικὰ διέτριβον εἰς τὰ ὄρη καὶ εἰς τὰ μεθόρια καὶ ἐπροφασίζοντο μὲν προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις, ἀλλ' ἐλήστευον καὶ ἐκακοποιούν τούρκους τε καὶ χριστιανούς. Τὴν θέσιν τούτων ἐνίσχυσε μεγάλως καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς κυβερνήσεως Κωλέττη, ὅστις ἐδημιούργει τοιαῦτα σώματα πρὸς τε ἄμυναν καὶ ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Τούρκων. διότι ὁ μεγαλοῦδαότης ἐκεῖνος πολιτικὸς σύμπνουν ἔχων καὶ τὸν βασιλέα Ὀθωνα κατ' οὐδένα τρόπον ἐννοεῖ νὰ σβύσῃ τὴν φλόγα τῆς μεγάλης ἰδέας, καὶ παρέδωκε τὴν ψυχὴν εἰς τὸν Κύριον ὁμνύων εἰς αὐτήν. Δι' εἰδικῆς λοιπὸν συνοδικῆς πράξεως καὶ κυβερνητικῆς ἐπιστολῆς παρεκλήθη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὅπως δέξηται τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίαν ὡς ἀδελφὴν πλέον καὶ εὐλογήσῃ τὸ ἔργον τοῦ εὐσεβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ, θελήσαντος μετὰ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας νὰ ἀπο-

1. Ὁ ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ἀρχικαγκελάριος τοῦ αὐτοκράτορος κόμης Νεσσαρόδ ἐλεγε πρὸς τὸν μέγαν δούκα Κωνσταντῖνον, τὸν ὑπὸ τῆς Μ. Αἰκατερίνης προοριζόμενον διὰ τὸν θρόνον τῆς Κιπόμεως, τὸν Φεβρ. τοῦ 1880, ἐν ἔτος δηλ. μετὰ τὴν τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησίαν: «ἡ τουρκικὴ μοναρχία περιεστηκυῖα εἰς τοιαύτην κατάστασιν, ὥστε νὰ μὴ ὑφίσταται ἢ διὰ τῆς προστασίας τῆς Ρωσίας καὶ νὰ μὴ ἐκτελῇ ἄλλο τι τοῦ λοιποῦ ἢ τὰς ἐπιθυμίας τῆς Ρωσίας, συμβιβάζεται πρὸς τὰ πολιτικὰ καὶ ἐμπορικὰ ἡμῶν συμφέροντα καλῆτερα παρὰ πάντα νέον συνδυασμόν, ὅστις ἤθελε μᾶς ἀναγκάσει νὰ καταστήσωμεν ἀντὶ τῆς αὐτοκρατορίας ταύτης κράτη τὰ ὅποια ταχέως θὰ ἠδύναντο ν' ἀμιλληθῶσι πρὸς ἡμᾶς κατὰ τὴν δύναμιν, τὸν πολιτισμόν, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸν πλοῦτον». Καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τὸν δὲν ἐνέκρινε τὴν ἀνασῦστασιν τῆς βυζ. χριστιαν. αὐτοκρατορίας, οὔτε χριστιαν. ἀνεξάρτητα κράτη, ἅπερ θὰ ἐτάραττον τοὺς κύκλους τῆς αὐτοκρατορίας του (ἐνθ. ἀνωτ. σ. 72).

κτῆση καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν, ἔν' οὕτως ἐξ ὀλοκλήρου ν' ἀποσπασθῆ ὀυχι ἀπὸ τοῦ Πατριαρχείου μεθ' οὗ θὰ συνδέηται διὰ τῶν δογμάτων καὶ τῶν ἱερῶν παραδόσεων πνευματικῶς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς μισήτης τουρκικῆς ἐπικρατείας. Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον λοιπὸν ἀπὸ 30 Μαΐου 1850 γράφει :

« Παναγιώτατε καὶ θεϊότατε οἰκουμενικὴ πατριάρχα κύριε κύριε Ἄνθιμε κατὰ πνεῦμα ἡμῶν σεβασμώτατε πάτερ, καὶ πανιερώτατοι ἀρχιερεῖς, οἱ συγκροτοῦντες τὴν... Ἱερὰν Σύνοδον τὸ ὀφειλόμενον ὑμῖν σέβας εὐλαβῶς ἀπονέμομεν. Ὡς τέκνα γνήσια τῆς ἁγίας μητρὸς ἡμῶν καθολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἡμεῖς οἱ συγκροτοῦντες τὸ ὑπουργ. συμβούλιον τῆς Α. Μ. τοῦ σεβαστοῦ ἡμῶν βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, ἀπονέμοντες πάντοτε τῇ Ὑμετέρα Παναγιότητι τὸν παρά πάντων τῶν Ὀρθόδοξων ὀφειλόμενον αὐτῇ φόρον εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ ὡς πρώτῳ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῶν ὀρθόδοξων ποιμενάρχῃ καὶ πνευματικῷ πατρὶ ἔγνωμεν κατ' εὐδοκίαν τῆς Α. Μ. καὶ κατ' αἴτησιν τῆς παρ' ἡμῖν ἱερᾶς συνόδου δι' ἰδιαιτέρας αὐτῆς πράξεως γενομένην διακοινῶσαι αὐτῇ τε καὶ τῇ περὶ αὐτὴν ἱερωτάτῃ συνόδῳ, ὅτι τῇ τε γνώμῃ τοῦ κλήρου 1 καὶ τῇ τῶν ἐκλεκτῶν

1. Αὐτὸ δὲν εἶναι ἀληθές, ὁ κλῆρος, ὡς ἐννοῦμεν σήμερον, οἱ ἱερεῖς δὲν ἠρωτήθησαν, οἱ ἀρχιερεῖς μάλιστα, ὡς ρητῶς λέγει κατωτ. « Καὶ δὴ συγκαλέσασα (ἢ κυβέρνησις, ὡστε ἔργον τῆς κυβερνήσεως ἦτο) εἰς τὴν καθέδραν τῆς κυβερνήσεως πάντας τοὺς ἐν Ἑλλάδι διαμένοντας καὶ παρεπιδημοῦντας ἀρχιερεῖς... ἤκουσεν εὐμενῶς τὴν γνώμην αὐτῶν, ἀποφνημαζέων ὀμοφώνως κτλ. » (σ. 32). Καὶ ὑπάρχουσι μὲν πρακτικὰ τῆς συνελεύσεως τῆς ἱεραρχίας (Γιανν. σ. 13—17) κατὰ τμήματα καὶ οὐχι ὀμοῦ συνελευθούσης (ἢ πλειονότης εἰς τὰς 15 Ἰουλίου, ὀκτώ εἰς τὰς 16, δύο εἰς τὰς 21 καὶ τρεῖς εἰς τὰς 26 τοῦ αὐτοῦ μηνός· περιεργος συνέλευσις !). Ἄλλ' ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου εἰκάζει πᾶς τις τὰ τεκταινόμενα. ἔπεισάν τινες, οἵτινες ἀκουσίως χωρὶς νὰ συζητήσωσι, χωρὶς νὰ ἐκφέρωσιν ἀντίρρησιν τινα ἐψήφισαν, ἔπειτα ἐξηναγκάσθησαν καὶ οἱ ἄλλοι ἔκόντες ἄκοντες νὰ ὑπογράψωσι· διότι δὲν ἐξηγεῖται ἡ ἀταξία αὕτη, διατί τόσο ἐβιάζετο ἡ κυβέρνησις καὶ δὲν ἠδύνατο ἐπὶ ἑβδομάδα ν' ἀναμείνη τὴν προσέλευσιν ὄλων τῶν ἀρχιερέων; Ἄρα δικαίως ὑπῆρχε ἡ διάχυτος γνώμη, ὅτι ἐξεβιάσθησαν οὕτοι νὰ ὑπογράψωσι τὰ γεγραμμένα τοῦ Μάουρερ. Ἄλλὰ τίνες οὗτοι; Ὑπάρχουσι καὶ οὐκ ὀλίγοι ξένοι ἐκ τῶν τεσσάρων περάτων τῆς οἰκουμένης καὶ ἐκ τῆς μήπω ἐλευθερωθείσης Ἑλλάδος, οἵτινες διετέλουν ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν εἰσέτι πατριάρχῃν ! π. χ. ὁ Λαρίσης Κύριλλος, ὁ Ἀγκύρας Ἀγαθάγγελος, ὁ πρῶν Σηλυβρίας Μακάριος, ὁ Ἀρδαμεριῶν Ἰγνάτιος, ὁ πρῶν Μετρῶν Μελέτιος, ὁ Ἡλιουπόλεως Ἄνθιμος, ὁ Ρεθύμνης Ἰωαννίκιος, ὁ Εὐδοκιάδος Γρηγόριος, ὁ πρῶν Παραμυθίας Προκόπιος, ὁ πρῶν Μοσχονησίου Βαρθολομαῖος, ὁ Μυρρίνης Σωφρόνιος, ὁ Χίου Δανιήλ, ὁ Σίφνου Καλλίνικος, ὁ πρῶν Βιζύης Ἰωάσαφ, ὁ πρῶν Μπελιγραδίου Ἄνθιμος. Πρῶς;

τοῦ ἔθνους ἐγκρίσει ἐδέησε νομοθετῆσαι πρὸς τὴν νόμιμον καὶ τακτικὴν διοίκησιν τῆς παρ' ἡμῖν ὀρθοδόξου ἐκκλησίας». (Συλλογὴ τῶν ἐγκυκλίων τῆς ἱερᾶς συνόδου κτλ. ὑπὸ ἀρχ. Στεφ. Γιαννοπούλου σ. 32). Ἐκτίθεται τὸ ἱστορικὸν τῆς συστάσεως τοῦ αὐτοκεφάλου: «Ἔδει πάντως καὶ τὴν ταύτης ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τῆς τοιαύτης ἀπολαύειν ἀνεξαρτησίας, ἧς καὶ πάντων τῶν ἄλλων αὐτονόμων καὶ ἀνεξαρτήτων βασιλείων αἱ ἐκκλησίαι ἀπολαύουσι» (τότε μόνον τῆς Ρωσίας, καθ' ἣν λέγεται ὅτι καὶ ὠργανώθη). Συγκληθείσης τῆς ἱεραρχίας συνεκροτήθη «Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἑλλάδος», ἡ θεσμοθεσία ἐψηφίσθη παρὰ τῆς ἐθνικῆς συνελεύσεως τοῦ 1843, καὶ αἰτοῦνται, ἵνα ὁ πατριάρχης καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος ἐπιδοκιμάσαντες αὐτὴν καὶ τὴν δι' αὐτὴν συστάσαν «Ἱερὰν σύνοδον τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀναγνωρίσαντες ἀποδέξωνται αὐτὴν ὡς ἐν Χριστῷ ἀδελφὴν, εὐλογοῦντες τὸ ἔργον τοῦ εὐσεβοῦς ἑλλην. ἔθνους» καὶ διαδηλοῦσι ταῦτα: «τῇ δὲ ἱερᾷ ταύτῃ συνόδῳ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἐπίκειται εἰς αἰεὶ καθῆκον ἱερώτατον τὸ ἀπονέμειν εὐλαβῶς τὰ κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας πρεσβεῖα τῆς τιμῆς εἰς τὸν οἶκουμ. θρόνον τῆς Κ)πόλεως ὡς πρῶτον πάσης τῆς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας τῶν ὀρθοδόξων καὶ μνημονεύειν δὲ πρῶτον τὸν ἐπ' αὐτοῦ καθήμενον ἐν τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις... Ἔτι δὲ πραγμάτων ἐκκλησιαστικῶν συμπεσόντων, ἅτινα δέονται συσκευεμῶς καὶ συμπράξεως πρὸς κρεῖττονα οἰκονομίαν καὶ στηριγμὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, πρὸς αὐτὸν πρῶτον θέλει ἀναφέρεσθαι».

Ἡ ἱερὰ σύνοδος, ἣ μᾶλλον ἡ παρασυναγωγή δὲν τολμᾷ νὰ γράψῃ, ἀλλὰ συνελθούσα ἀνέθετο εἰς τὴν μέριμναν τῆς κυβερνήσεως νὰ γνωστοποιήσῃ εἰς τὰ πατριαρχεῖα τὸ τετελεσμένον γεγονός καὶ ὅτι ἐξεπλήρωσε πιστῶς τὸ καθῆκόν της διατηρήσασα «τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν τῆς ἀνεξαρτήτου Ἑλλάδος ἀπρόσβλητον ἐμμένουσαν εἰς τὰ δόγματα τῆς ἀνατ. ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ ἠνωμένην μετ' αὐτῶν ἀναποσπάστως, ὡς μέλος γνήσιον, τῇ ἐνότητι τῆς πίστεως», τὰ ἐφεξῆς ὅμως δὲν ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ γεγονότα, ὡς ἐξιστορήσαμεν «ὅτι ὁ ἱερός κληρὸς τῆς Ἑλλάδος ἀπ' ἀρχῆς ὕψωσε φωνὴν ἐν μέσῳ τῶν ἐθνικῶν συνελεύσεων (I) καὶ τὴν μέρι-

---

τούτοις, ἀφοῦ ὑπῆρχεν ὁ Ἀθηνῶν καὶ Λεβαδείας Ἀνθιμὸς ὑπογράφεται καὶ ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος, τοποτηρητὴς Ἀθηνῶν. Οὗτοι, οἱ μὴ ἔχοντες οὐδὲν δικαίωμα ψήφου ὡς ἀνήκοντες εἰς τὸ πατριαρχικὸν κλῆμα, εἶναι οἱ ἡμίσεις ἐπομένως ἢ συνέλευσις ἤτο νόθος, ἀντικανονικὴ. Ἡμεῖς μίαν κίνησιν καὶ ἐξέγερσιν τοῦ κλήρου οἶδαμεν, ἐκείνην κατὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς κυβερνήσεως (βλ. ἄνωτ. σ. 130).

μναν τῶν ἐκκλησ. πραγμάτων ἐσύστησεν ἐνθέρμως εἰς τοὺς πληρεξουσίου ἀντιπροσώπους τοῦ ἑλλην. λαοῦ». Πόσον δὲ ἀδα-εἰς τῶν προνομίων καὶ τῶν κυριαρχικῶν δικαιωμάτων τοῦ οἴκουμ. πατριάρχου ἦσαν οἱ συνοδικοὶ ἐκεῖνοι μαρτυρεῖ καὶ ἡ τελευταία παρ-αράγραφος: «Ταῦτα κοινοποιοῦσα ἡ Ἑλλ. κυβέρνησις πρὸς τὴν ἐν Κ)πόλει μεγάλην τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν ἐξαιτήσεται παρ' αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς παρὰ τῶν μακαριωτάτων πατριαρχῶν τοῦ τε Ἀλεξανδρείας, τοῦ Ἀντιοχείας καὶ τοῦ Ἱεροσολύμων τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῆς θεσμοδοσίας ταύτης» (αὐτ. σ. 35).

Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ἡ κυβέρνησις διεβίβασε τὴν συνοδικὴν ταύ-την πρὸς τὰ πατριαρχεῖα ἁπόφασιν, καὶ θὰ τὴν διεβίβασεν ἀσφαλῶς, ἀφοῦ εἶχε σύνοδον ρυμολκουμενὴν ἀπὸ τῆς θελήσεώς της¹ διότι ἐὰν ἡ σύνοδος ἦτο εἰς τὸ ὕψος αὐτῆς ἔπρεπε νὰ μὴ συγκατατεθῆ εἰς τὸ τοιοῦτον αὐτοκέφαλον, ὅπερ ἐγένετο ὁ τάφος τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐὰν ἐκ τῶν πραγμάτων δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ διαφόρως ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ τὴν διὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου κατοχύρωσιν τῶν ἱερῶν κανόνων, ὑπὲρ ὧν ἤγειρε τοσάκις ματαίαν φωνὴν καὶ πρὸς τὰς συνελεύσεις καὶ πρὸς τὰς κυβερνήσεις. Ἀλλ' ἄρὰ γε ἠδύνατο νὰ πράξῃ καὶ τοῦτο; Ἀλλὰ τό-τε ἔπρεπε νὰ παραιτηθῆ καὶ νὰ κηρύξῃ ἐν διωγμῷ τὴν ἐκκλησίαν. Δὲν τὸ ἔπραξε, δὲν ἐμιμήθη τοὺς ἀειμνήστους πατριάρχας ἐκείνους, οἵτι-νες οὐχὶ χάριν τῶν ἱερῶν κανόνων, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ ἅπαντον τῆς ὁρ-θοδοξίας, ἀλλὰ χάριν καὶ αὐτῶν τῶν προνομίων ἐθυσίαζον καὶ θρό-νους καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν, καὶ οὕτω καὶ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος ἔσωζον· αἱ ἰδέαι καὶ δὴ αἱ θρησκευτικαὶ θέλουσι μάρτυρας. 2 Ἐπί

1. Ταῦτα ἐλήφθησαν ἐκ τοῦ αἰτήσεως τοῦ Μ. Πέτρου αὐταῖς λέξεσιν. Ἐκ τῶν πρακτικῶν τῆς «Μεγάλῃς ἀγίας Συνόδου», ἅπερ ἐδημοσίευσεν ὁ Φαρμακίδης (Συνοδ. τόμ. σ. 29) τὸ γράμμα τῆς συνόδου ἀνεγνώσθη ἐπισή-μως. Τοῦτο μανθάνομεν καὶ ἀπὸ τοῦ πατριαρχ. γράμματος, δι' οὗ ἀνηγ-γέλθη ἡ ἀναγνώρισις τοῦ αὐτοκεφάλου πρὸς τὸν Ἀλεξανδρείας Ἱεροθέου, ἐν ᾧ ἀναφέρεται «ἐπίσημος Ἀναφορὰ τῶν ἐκεῖ ἀγίων ἀρχιερέων πρὸς τὸ ὑ-πουργικὸν συμβούλιον» (Κ. Δελικάνη Ἐπίσημα ἐκκλησ. ἔγγραφα, τόμ. Β' 1904, σ. 122).

2. Εἶχον προχωρήσει, ὅτε εἶδον εἰς τὰς ὑπογραφὰς τῶν συνοδικῶν ἐπὶ κεφαλῆς ὡς προεδρεύοντα, τίνα; τὸν Ἀττικῆς Νεόφυτον; οὐ ἐναντίον οὐκ ὀλίγα ἐγράψαν. Οὗτος ἐκτραγέσης τῆς Ἐπαναστάσεως ἦτο ἐπίσκοπος Καρυστίας, ἔπειτα ἐσφραγίσθη καὶ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Εὐβοίας φυλακι-σθέντος ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Γρηγορίου, ἀφοῦ ἐπανῆλθεν ἐξ Ἀθῶν, ὅ-που ἐκρύπτετο, ὅτε ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐβοίας ἐμάχετο κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ἀφωρίσθη παρὰ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου Ε'. Μετὰ ταῦτα ἀπελευθε-ρωθεὶς ὁ Γρηγόριος εἰς μάτην ἐζήτηε τὰ καταπατηθέντα ὑπὸ τοῦ ἐπιβάτου δικαιώματα, ἕως οὗ ἀπελπισθεὶς τῷ 1823 ἀπεσύρθη εἰς Κέρκυραν, διὰ νὰ ἀνακληθῆ ἐκεῖθεν ὡς μητροπολίτης Ἀθηνῶν τῷ 1827. (βλ. Εὐλογίου Κου-ρίλα Λαυριώτου, «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης κτλ.» Ἀθήναι 1885, σ. 58.).

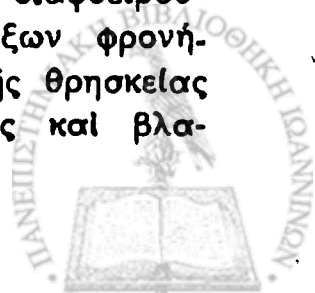
τοῦ αἵματος τῶν μαρτύρων ἐθεμελιώθη καὶ στηρίζεται ἡ ἐκκλησία, καὶ εἰς αἶδιον μνημόσυνον τῆς ἀληθείας ταύτης ἐναποθέτομεν κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ λείψανον ἀγίου μάρτυρος κάτωθεν τῆς ἀγίας Τραπέζης.

Δόξα καὶ τιμὴ ὀφείλεται εἰς τὸν φιλόπονον μητροπολίτην Ἑλιουπόλεως κ. Γεννάδιον, ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ εὐρωπ. πολέμου ἀνεκάλυψεν εἰς παντοπωλεῖον τοῦ Μεγ. ρεύματος ἐν Κ)πόλει σχέδιον ἐκθέσεως τοῦ πατριαρχείου πρὸς τὴν Ἑψηλὴν Πύλιν (Ἰούνιον τοῦ 1850) διὰ τὴν κανονικὴν ἐπέμβασιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ αὐτοκεφάλου καὶ τὴν πνευματικὴν ἔνωσιν. Ἐκ τῶν προλεγομένων τοῦ ἐκδότου μανθάνομεν, ὅτι συνεργάται τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου ἐχρημάτισαν ὁ πρῶην Μεσημβρίας Σαμουήλ ἐκ τῶν λογιωτέρων ἱεραρχῶν τοῦ καιροῦ ἐκείνου, ὁ Κρήτης Χρῦσανθος καὶ ὁ γεραρὸς Σταυρουπόλεως Κων. Τυπάλδος, θεωρεῖ δὲ συντάκτην τοῦ σχεδίου τὸν Σαμουήλ ἐμπνεόμενον ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γρηγορίου ΣΤ', εἰς οὗ καὶ τὸ ἀρχεῖον περιῆλθεν αὐτό. Τὸ ἔγγραφον ἐδωρήθη ὑπὸ τοῦ ἐκδότου εἰς τὸ πατριαρχικὸν ἀρχεῖον (βλ. Ὁρθοδοξία, τόμ. Στ' 1931, σ. 73—77 τὰ προλεγόμενα, καὶ 117—120 τὸ ἔγγραφον), ὅθεν καὶ ἀναδημοσιεύεται ὧδε :

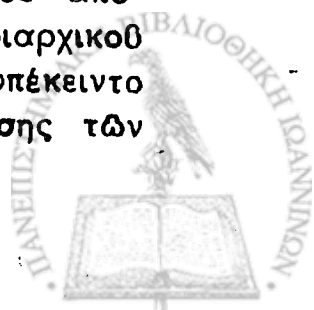
Σχέδιον ἐκθέσεως πρὸς τὴν Ἑψηλὴν Πύλιν περὶ τοῦ ὡς πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίαν φρονήματος τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀνεκαθεν ἐξαρτωμένη ἐκ τῆς ἀμέσου κυριαρχίας τοῦ Πατριαρχικοῦ τῆς Κ)πόλεως Θρόνου, ὡς τῆς τούτου ἐνορίας καὶ διοικήσεως μέρος ἀποτελοῦσα, ἀπ' οὗ ἐξωτερικῶς ἐπηρεασθεῖσα, ἐκηρύχθη αὐτογνωμόνως παρὰ τοὺς ἱερούς τῆς θρησκείας μας θεσμούς καὶ τὰς διατάξεις αὐτόνομος καὶ ἀνεξάρτητος.

Ἀποσπασθεῖσα μὲ λύπην μας ἀπ' αὐτοῦ καὶ πᾶσαν σχέσιν μετ' αὐτοῦ διακόψασα, εἰς διάφορα περιέπεσεν ἄτοπα ἀπ' ἐναντίας τῶν ἱερῶν καθηκόντων των, μὴ δυνηθεῖσα ἐν ὅλῳ τῷ μέτρῳ τοῦδε διαστήματι νὰ ἐνεργήσῃ τὰ τῆς ἱερᾶς δικαιοδοσίας τῆς ἐλευθέρως καὶ συμφώνως μὲ τοὺς τῆς θρησκείας μου κανόνας ὡς περιορισθεῖσα παντελῶς εἰς τὰ κατ' αὐτὴν ἐκ τοῦ περὶ τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν διοίκησίν τῆς ἐπιβλαβοῦς διοργανισμοῦ, ὃν κατὰ βίαιαν ὑποχρέωσιν παρὰ τὰς κανονικὰς διατάξεις μας ἔλαβεν· ἐκ δὲ τοῦ τοιούτου διοργανισμοῦ οὐ μόνον καινοτομῆαι ἐπέισακτοι περὶ τὰ τῆς ἐκκλησίας μας ἔθιμα παρεισέφρησαν, καὶ ἕτεροι διδασκαλῆαι φανεραὶ καὶ ἀνακεκαλυμμένα ἐλευθέρως ἐγένοντο διαφθεῖρουσαι τὰ θρησκευτικὰ τῶν κατοίκων ἐκεῖσε Ὁρθοδόξων φρονήματα, ἀλλὰ καὶ ὁ ἔσχατος κατὰ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας μας κίνδυνος ἠπειλήθη ἀπὸ τὰς τινῶν ἐκεῖθε ἀθέους καὶ βλα-

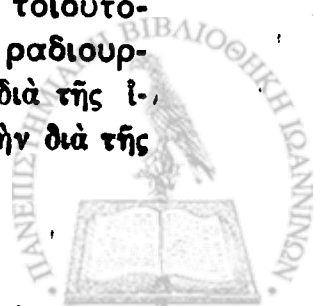

σφήμους διδασκαλίας, ἐμφωλεύουσα κατὰ μικρὸν εἰς αὐτὰ τῆς Ἑλλάδος σπλάγχνα, ἐάν ὁ Πατριαρχικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνος δὲν ἐπρολάμβανε νὰ ὑψώσῃ τὴν φωνὴν του, ἐξ ἧς νὰ διεγερθῶσι καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὀφειλομένην αὐτοῖς προσοχὴν καὶ προκατάληψιν τοῦ κινδύνου· ἡ δὲ περὶ τὰ θρησκευτικὰ φρονήματα γενομένη εἰς πολλοὺς τῶν ἐκείσε διαφθορά, ὅσῃν ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς κατὰ συνέπειαν, καὶ τὴν περὶ τὰ ἦθη καὶ τὸ πολίτευμα διαφθορὰν ἐκ πολλοῦ τοῦτο προωμολόγηται, καὶ γνωστὸν τοῖς πᾶσιν ἐστίν· ὅπερ ὅσῃν ἔχει εἰς τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν τὴν σχέσιν, καὶ ὅσῃν ὑποτρέφει τὴν ἀταξίαν, τὴν ἀπειθειαν, τὴν ἀνηκοίαν καὶ τὴν λοιπὴν βλάβην· εἰς τὴν ἐλευθέραν καὶ ἀκώλυτον ἐνέργειαν τῶν πολιτικῶν νόμων ἐνὸς Κράτους, κάλλιστα καὶ ἀκριβέστατα γνωρίζουσι οἱ τὰ πολιτικὰ διέποντες πράγματα· δὲν εἶναι ἀμφιβολία ὅτι ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος μυρία καὶ πολυειδῆ ἔπονται· διότι, ὅταν ἐνὸς ἔθνους ἡ θρησκεία, ἣτις θεωρεῖται παρ' αὐτῷ ἡ πρώτη καὶ οὐσιώδης βᾶσις τῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπον ἀμοιβαίας κοινωνίας καὶ τῆς πρὸς τὸν πολιτικὸν βίον ἀναπτύξεως αὐτοῦ, καὶ ὁ μόνος χαλινὸς εἰς τὰ πάθη καὶ τὰς παραλόγους τῶν ἀνθρώπων ὁρμάς, περιφρονεῖται, ἐξευτελίζεται, καὶ ὀλοτελῶς παραβλέπεται, καὶ ὅταν τέλος πάντων δολίως ἐπιβουλεωμένη ὑπόυλως καταδεσμεύεται, καὶ πολυτρόπως διωκομένη καταδουλοῦται, ἀνίσχυρος ὅλως καθισταμένη καὶ ἀδρανῆς μένουσα, ὡς τῶν ἱερῶν αὐτῆς λειτουργῶν ἀδυνατούντων εἰς τὴν ἐλευθέραν αὐτῆς ἐνέργειαν, καὶ τὴν ταύτης ὑποστήριξιν, τότε εὐκόλως ἕκαστος ἀφηνιάζει, ἐκτραχηλίζεται εἰς τὰ πάθη του, κωφεύει εἰς τὰς σωτηριώδεις φωνὰς τῆς συνειδήσεως, ἀπειθεῖ εἰς τοὺς νόμους, καταφρονεῖ τὴν διοίκησιν, ἐπηρεάζει τὸν πλησίον καὶ γίνεται ἐν ἐνὶ λόγῳ ἡ μάστιξ τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας καὶ ὁ ἀνατροπεὺς ὅλων τῶν καθεστώτων, ἀποβάλλων ὀλοτελῶς τὸν φόβον τῆς ἐξουσίας ὡς ἀποσειῶν προηγουμένως τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν καταπάτησιν τῆς νηπιόθεν παραδεδεγμένης θρησκείας του· αὐτὰ ταῦτα τελευταίως συναισθανθέντες καὶ οἱ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος Ἀρχιερεῖς καὶ ἐκ πείρας ὡς ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων γνωρίσαντες, καὶ κατιδόντες ὅση προσεγένετο εἰς τὴν καθεστῶσαν θρησκείαν βλάβη, καὶ ἡ ἐκ τῆς θρησκευτικῆς βλάβης εἰς τὰ ἦθη διαφθορὰ ἐκ τῆς βεβιασμένης καὶ παρανόμου ἀπομακρύνσεως τῶν ἀπὸ τὸ κέντρον, τούτέστι τοῦ Πατριαρχικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου, εἰς ὃν ἀνέκαθεν ὑπέκειντο κανονικῶς, ἐπλαβόμενοι καὶ οὗτοι ἐσχάτως τῆς παρουσίας τῶν

πολιτικῶν ἐκέισε πραγμάτων μεταβολῆς, ὡς εὐκαιρίας προσφόρου πρὸς ἐπανόρθωσιν καὶ τῶν κατὰ τὴν θρησκείαν κακῶς καὶ ἐπιβλαβῶς ἀπ' ἀρχῆς διοργανισθέντων καὶ καταστάτων καὶ τῆς ἐξ αὐτῶν προσγενομένης ἠθικῆς διαφθορᾶς, ἐξέφρασαν παρρησίᾳ τὸ φρόνημα καὶ τὴν θέλησίν των, θεωρήσαντες τὸ μόνον σωτήριον καὶ ὠφέλιμον εἰς τὴν διατήρησιν τῆς θρησκείας καὶ τὴν ὑποστήριξιν τῶν κανονικῶν αὐτῆς δικαιωμάτων, τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Πατριαρχικοῦ θρόνου ὡς κέντρου τῶν τε ἀπ' αὐτοῦ ἐξηρητημένων καὶ τῶν αὐτονόμων ἐκκλησιῶν, καὶ τὴν μετὰ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας ἔνωσιν καὶ πνευματικὴν σχέσιν διὸ καὶ εἰς αὐτὴν ἔγνωσαν νὰ προστρέξωσι κανονικῶς, ὅπως ἀσφαλίσωσι τὰς κατ' αὐτοῦς νόμιμα καὶ θρησκευτικὰ προσόντα, καθὼς οἱ τῆς θρησκείας μας θεῖοι κανόνες καὶ ἱεραὶ θεσμοθεσίαι ὑπαγορεύουσι καὶ οὕτω διατηρηθῆ τὸν τεθεθεν ἢ κανονικὴ ἐνότης τῆς πίστεως ἀσφαλῆς, ἀνεπηρέαστος καὶ ἀκράδαντος· ὅθεν τὴν τοιαύτην τῶν τῆς Ἑλλάδος θρησκευτικῶν πραγμάτων προμνηστευμένην κανονικὴν ἐπανόρθωσιν καὶ ἔννομον ἀποκατάστασιν ὁ Πατριαρχικὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως Θρόνος πρὸ πολλοῦ κατὰ θρησκευτικὸν λόγον ἐπιθυμῶν, ὡς ἀναγκαιοτάτην πρὸς ἀσφάλειαν καὶ στηριγμὸν τῆς ἡμετέρας πίστεως, καὶ ἐπὶ πλεόν θρησκευτικῶς ὑποχρεούμενος ταύτην νὰ ἀποδεχθῆ προβαλλομένην παρὰ τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας, ὡς ἀφεύκτως ἀπὸ τῶν ἐκκλησιαστικῶν μας κανόνων ἀπαιτουμένην πρὸς διατήρησιν τῶν ἀπὸ αἰῶνος ἐπ' αὐτῇ θρησκευτικῶν δικαιωμάτων μας, κατ' οὐδένα τρόπον δύναται νὰ παραβλέψῃ τὴν παροῦσαν εὐκαιρίαν εἰς τὴν τούτων ἐξ ἀνάγκης μέχρι τοῦδε σεσηγημένων ἐπανάκτησιν, κατὰ τοὺς δρους τῶν ἀρχαίων τῆς Ἐκκλησίας μας διατάξεων· αὐτὴν ταύτην τὴν κανονικὴν ἔνωσιν σὺ μόνον πρὸς τὴν ἀσφάλειαν τῆς θρησκείας μας ὠφέλιμον καθ' ὄλον τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος θεωροῦμεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν ὑπηκόων κατάστασιν συντελεστικὴν, ἥτις, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, πολλὴν ἔχουσα τὴν σχέσιν πρὸς τὴν πολιτικὴν διοίκησιν, πολλὴν ἐπαγγέλλεται καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς αὐτὴν ὠφέλειαν· διότι ἐνουμένη ἢ τῆς Ἑλλάδος Ἐκκλησία μετὰ τοῦ Πατριαρχικοῦ τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνου πνευματικῶς κατὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς διατάξεις καὶ ἀναλαμβάνουσα τὰ ἐπ' αὐτῆς ἀναπόσπαστα ἐσωτερικὰ τε καὶ ἐξωτερικὰ θρησκευτικὰ δικαιώματά της καὶ ἀπαλαττομένη τοιούτοτρόπως τοῦ ὀλεθρίου περιορισμοῦ εἰς ὃν λεληθότως ἐκ ραδιοῦργίας ὑπέπεσε, καὶ ἀσφαλίζουσα τὴν ἡμετέραν θρησκείαν, διὰ τῆς ἰσχύος τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερῶν νόμων, καὶ προστατεύουσα αὐτὴν διὰ τῆς

κανονικῆς δικαιοδοσίας της, θέλει ἐμποδίζει τὸν τεῦθεν τόσον τὴν λύμην τῶν θρησκευτικῶν φρονημάτων ἐκ τῶν διαφορῶν ἑτεροδοξοσκαλιῶν, ἀναστέλλουσα τὰς βλασφημίας ἐρεσχελίας τῶν κακοδόξων, ὅσον καὶ τὴν ἠθικὴν διαφθοράν, ἵνα μὴ διαδόσιμοι καὶ πρὸς τοὺς ἐγγύς καὶ πρὸς τοὺς πόρρω γίνωνται· ¹ ἐξ ὧν μεγίστη καὶ πρὸς τοὺς ὑπηκόους τῆς ἐφ' ἡμᾶς θεόθεν τεταγμένης κραταιᾶς Βασιλείας ὁμοθρήσκους ὁμογενεῖς μας θέλει πηγᾶσει ὠφέλεια, μὴ λαμβάνοντας τὸν τεῦθεν ἀφορμὴν λύμης καὶ διαφθορᾶς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων κοινωνίας καὶ ἐπιμιξίας διὰ τὸ ὁμορον, μηδὲ βλαπτομένους πρὸς τε τὰ θρησκευτικὰ φρονήματα καὶ πρὸς τὰ ἠθικὰ καθήκοντα, ἀλλὰ μένοντας διὰ παντὸς ἐν ἀσφαλείᾳ εἰς ὅσα ἀπὸ γεννήσεώς των παρὰ τῶν πατέρων των ἐδιδάχθησαν ἀφ' ὧν πηγάζει, ὡς εἴρηται, καὶ ἡ πρὸς τὴν ἐξουσίαν εἰλικρινῆς πίστις ἢ ἐθελούσιος εἰς αὐτὴν ὑπακοή, καὶ εἰς τὰς κατὰ καιροὺς διατάξεις της ἀγόγγυστος εὐπειθία, καὶ ἡ εἰς τὰ καθεστῶτα αὐτῆς ἀπαρέγκλιτος ἐμμογή καὶ εὐστάθεια· ὅθεν ἡμεῖς ἔνθεν μὲν ἀπὸ τοῦ πρὸς τὴν θρησκείαν μας ἀπαραιτήτου χρέους προαγόμενοι εἰς τὴν περὶ τοῦ προκειμένου τῆς πρὸς τὸν Πατριαρχικὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνον πνευματικῆς ἐνώσεως τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἐμβριθῆ σκέψιν, καὶ θεωροῦντες κατὰ τὰς διαγορεύσεις τῶν θρησκευτικῶν μας κανόνων ἑαυτοὺς ἀπαραιτήτως ὑποχρέους εἰς τὸ νὰ προσενεχθῶμεν ἀναποφεύκτως καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῆς τούτων ἐννοίας, καὶ νὰ ἐνεργήσωμεν ὅλαις δυνάμεσι τὰ θρησκευτικὰ χρέη μας, προστατεύοντες παντὶ σθένει τὰ ἀρχαιότατα τοῦ καθ' ἡμᾶς Πατριαρχικοῦ Θρόνου ἱερά δικαιώματα, ἐστηριγμένα ἀνέκαθεν ἐπὶ βάσεων ἀκραδάντων τῶν ἱερῶν νόμων καὶ θεῶν τῆς Ἐκκλησίας μας διατάξεων (τῶν ὁποίων ἄλλως, ὃ μὴ γένοιτο! ἀμελοῦντες ἢ ἀδιαφοροῦντες, καθιστάμεθα ὅλως ἔνοχοι καὶ ὑπεύθυνοι εἰς τὰ τῆς θρησκείας μας, καὶ διὰ τοῦτο ἀξιοκατάκριτοι, ὡς παραβάται ταύτης, ἀπαγε! φαινόμενοι καὶ ἀναπολόγητοι μένοντες καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς πάντας τοὺς ἀπανταχοῦ ὁμοθρήσκους μας).

Ἐνθεν δὲ καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς τὴν ἐφ' ἡμᾶς θεόθεν τεταγμένην κραταιὰν Βασιλείαν ὀφειλομένης πίστεώς μας κινούμενοι εἰς τὰς περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου μετ' ἐπιστάσις ἀκριβεῖς παρατηρήσεις μας,

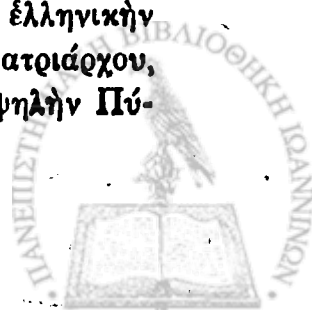
---

¹ Ὁ πρῶτος μινίστρος τῆς θρησκείας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, ὁ δεύτερος ὁ Δαμιλῶν Ἰωνᾶς, ὅστις ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ἐν Ναυπλίῳ εἰς τὰς 11 Μαΐου 1925 ἔλεγεν: «Ἡ θρησκεία εἶναι ὁ τοῦ πολιτεύματος χαλινός, ταύτης παραμελουμένης καταντῶ ὁ συρφετώδης καὶ ἀπαίδευτος δῆλος εἰς ἀναρχίαν» (παρ' Οἰκονόμῳ, Συγγρ. ἐκκλησ. Γ', σ.88). Κουρίλας.

καὶ κατανοοῦντες οὐ μόνον ἀνεπιβλαβῆ καὶ ἀνεπηρέαστον πολιτικῶς πρὸς τὸ βασιλείον Κράτος τὴν τοιαύτην ἔνωσιν, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπωφελῆ καὶ χρήσιμον ἠθικῶς τε καὶ πολιτικῶς, καθυποβάλλομεν εὐσεβάστως ὑπ' ὅψιν τοῦ κραταιοῦ Δοβλετίου τὰ εἰλικρινῆ φρονήματά μας, παρακαλοῦντες θερμῶς, ἵνα ἐπιστήσῃ ἀπαθῶς τὴν προσοχὴν του εἰς τὰ παρ' ἡμῶν δουλικῶς ἐκτιθέμενα, ἐξ ὧν πεποίθαμεν, ὅτι θέλει πεισθῆ εὐλόγως εἰς τὰς ταπεινὰς παρατηρήσεις μας ἔκρινον τὰ συμφέροντα θρησκευτικῶς τε καὶ ἠθικῶς εἰς τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους του, εὐχομένους διηνεκῶς ὑπὲρ τῆς εἰς αἰῶνας ἀσφαλούς τε καὶ ἀταράχου διαμονῆς τοῦ Βασιλείου Κράτους πρὸς ἡμετέραν θρησκευτικὴν τε καὶ ἠθικὴν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχον καὶ ἄνετον διαβίωσιν.

Ἀπὸ τοῦ ἐγγράφου τούτου, εὐτυχῶς διασωθέντος, μανθάνομεν τὰς πραγματικὰς σκεψεις τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ πέντρου περὶ τῆς τότε ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς, «ὅν κατὰ βίαιαν ὑποχρέωσιν παρὰ τὰς κανονικὰς διατάξεις τῆς Μ. ἐκκλησίας ἔλαβεν», ὅπερ καὶ ἐπέφερε τὴν ἐξαθλίωσιν τῶν Ὁρθόδοξων καὶ τὸν κίνδυνον τῆς θρησκείας ἐκ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν. Ἐσώθη δέ, διότι τὸ Πατριαρχεῖον ὑψωσε φωνήν, καὶ ἐννοεῖ τὴν μνημονευθεῖσαν ἐγκύκλιον Γρηγορίου ΣΤ'. Ἐντεῦθεν τὸ ἔγγραφο ἀναφέρει λόγους ἰσχυροὺς πράγματι, οἵτινες ἀναγκάζουσι τὴν ἐκκλησίαν νὰ μεταβάλλῃ τὴν παιητικὴν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον στάσιν καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν δικαιωμάτων της «αὐτὴν τὴν κανονικὴν ἔνωσιν, οὐ μόνον πρὸς ἀσφάλειαν τῆς θρησκείας μας ὠφέλιμον καθ' ὅλον τὸ ὀθωμανικὸν κράτος... ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν τῶν ὑπηκόων κατάστασιν συντελεστικὴν, ἥτις... πολλὴν ἐπαγγέλλεται τὴν πολιτικὴν... ὠφέλειαν». Νὰ πιστεύσω, ὅτι οἱ Ἕλληνες μετὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς ἐξεβίασαν τὸ Πατριαρχεῖον; Ἐν τῇ ἀρχαιοῦτι γνωρίζομεν τοὺς Φωκεῖς, οἵτινες ἐξηνάγκασαν τὴν Πυθίαν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἱεροσυλίαν τῶν Δελφῶν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει τὸ φρούριον τοῦ Φαναρίου, ὅπερ ἐπὶ δύο σχεδὸν δεκαετηρίδας ἀπεδείχθη ἀπόρρητον, ἤδη παρεδόθη, καὶ ἡ παράδοσις αὕτη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ φυλετισμοῦ εἶναι «ἀρχὴ ὠδίνων». δὲν θὰ ἔχῃ λήξει ὁ ΙΘ' αἰὼν καὶ ὁ βράχος ἐκείνος, ὅστις ἐστήριξε τὴν νέαν κιβωτὸν προσηρμοσμένην θὰ θρυμματισθῇ. Ἐὰν βεβαίως πίσις ἀνωτέρων δυνάμεων καὶ ἰσχυροὶ πολιτικοὶ καὶ ἔθνικοι λόγοι δὲν ἐβάρυναν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας λήψιν τῶν ἀποφάσεων, ἡ «κανονικὴ ἔνωσις» θὰ ἦτο πραγματικὴ, ὡς ἔπρεπε καὶ ἐπεθύμει αὕτη, καὶ θὰ ἦτο σωτήριος διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Θαυμάζει τις τὴν διπλωματικὴν περίνοιαν τοῦ πατριάρχου, δι' ὧν σοβαρῶν ἐπιχειρημάτων προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τὴν Ὑψηλὴν Πύ-

λην και να περιαγάγη αυτην εις την αναπόδραστον ανάγκην, να συμμορφωθῆ προς τὰς σκέψεις αυτου. Ὁρθῶς ισχυρίζεται, ὅτι ἐκ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς θρησκευτικῆς τάξεως ἐν Ἑλλάδι και τοῦ ἠθικοῦ ρυθμοῦ «μεγιστη και προς τοὺς ὑπηκόους τῆς... κραταιᾶς βασιλείας ὁμοθρήσκους ὁμογενεῖς μας θελει πηγᾶσει ὠφέλεια, μὴ λαμβάνοντας τούντεῦθεν ἀφορμὴν λύμης και διαφθορᾶς ἐκ τῆς μετὰ τῶν Ἑλλήνων κοινωνίας και ἐπιμιξίας διὰ τὸ ὅμορον...» ὅθεν και παρέστησε τὴν ἔνωσιν «ἀνεπιβλαβῆ και ἀνεπηρέαστον προς τὸ βασιλειον κράτος». Ἐκ τοῦ ὄντως ιστορικοῦ τούτου μνημείου ἀποκαλύπτεται, ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶχε ἀκριβῆ και τελείαν ἐπίγνωσιν τῶν συμβαινόντων ἐν Ἑλλάδι, και οὐδόλως ἐπηρεάσθη ἐκ τῶν γραφομένων τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία κατὰ τὸ 2 ἄρθρον τοῦ συντάγματος 1843 εἶναι ὁρθόδοξος «διατηροῦσα ἀπαραλλάκτως τοὺς ἱεροὺς ἀποστολικοὺς και συνοδικοὺς κανόνας και τὰς ἱεράς παραδόσεις» (Γιανοπ. σ. 33). Παρὰ τὰ ἀνωτέρω κατὰ πλάτος ἐξιστορηθέντα περὶ τῶν συζητήσεων και ἀποφάσεων τῆς Συνελεύσεως, ἀναφέρω και τὴν γνώμην ἐνταῦθα τοῦ καθηγητοῦ τῆς ιστορίας ἐν τῇ Θεολογικῇ τοῦ Πανεπιστημίου σχολῇ ἀρχιμ. Βασ. Στεφανίδου, ὅστις ὅλως ἀπαθῶς κρίνων τὴν «Ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος» τοῦ Χρυσ. Παπαδοπούλου ἀποφαίνεται: «καθόσον ἡμεῖς ἐκ τῶν ὑπ' αὐτοῦ παρατιθεμένων ἠδυνήθημεν νὰ κρίνωμεν ἡ πλείονότης τούλάχιστον τῶν ὁμιλησάντων δὲν ἦτο διατεθειμένη νὰ θεσπίσῃ τὸ ἀπεριόριστον κύρος τῶν κανόνων. Ρητῶς ἐδηλώθη, ὅτι ὑπάρχουσι κανόνες ἀντιστρεφόμενοι εις πολιτικοὺς νόμους, πολλοὶ διοικητικοὶ κανόνες δὲν ἐφαρμόζονται εις τὸ ὑπάρχον πολίτευμα και ἐπομένως ὑπολείπονται μόνον οἱ ἀφορῶντες εις τὴν πνευματικὴν ἐνότητα. Πολλοὶ κανόνες εἶναι ἐν ἀχρηστίᾳ ἢ ἀπάδουσιν εις τὰς παρούσας περιστάσεις, ὁ δὲ εἰπὼν, ὅτι ἡ νομοθετικὴ ἐξουσία δὲν δύναται νὰ μηδενίσῃ τοὺς κανόνας, ἤκιστα βεβαίως ἦτο θιασώτης τοῦ ἀπεριορίστου αὐτῶν κύρους.¹ Τὸ πνεῦμα τῆς κυβερνήσεως δὲν ἦτο ἄλλοῖον. Ὁ

1. Τὴν Ἱστορίαν τοῦ μακ. Χρυσοστόμου δὲν εἶχον ὑπ' ὄψιν. οὔτε τὰ «Σωζόμενα ἐκκλησ. συγγράμματα» τοῦ Κ. Οικονόμου, οὔτε τόσα ἄλλα, ἀπερ ἔχω εις τὴν ἐν Λαύρᾳ βιβλιοθήκην μου. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι διὰ τοὺς φοιτητὰς και τὸ πολὺ κοινὸν πλέον, οὐχὶ διὰ τοὺς καθηγητὰς. Πρέπει νὰ διαβάζωμεν ἐκεῖ, και ὅ,τι μᾶς δίδουν. Τρεῖς ἐξήτησα τὸ περὶ «Ἰσρατικῆς ἐξουσίας» τοῦ Ι. Εὐταξίου και δὲν εὗρέθη, ἕως ἐρευνῆσα μόνος μου τοὺς γεν. καταλόγους τὸ ἀνεκάλυψα. Ἐχομεν δικαίωμα 4—5 βιβλία ἐπὶ ἕνα μῆνα νὰ κρατῶμεν οἴκοι. Περιοδικὰ δὲν δανείζονται. Λοιπὸν χρησιμοποιοῦ μόνον τὴν βιβλιοθήκην μου, ἣν κατήρτισα ἐνταῦθα ἐπὶ κατοχῆς και πλουτίζω.

πρωθυπουργός Ἰω. Κωλέττης ἐν τῇ τῆς Βουλῆς συνεδρίᾳ τῆς 18 Μαΐου 1845 ὡμολόγησε μὲν, ὅτι τὸ 2ον ἄρθρον τοῦ συντάγματος κατέστησεν ἀπαραίτητον τὴν τροποποίησιν τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833, ἀλλὰ τὰ ὑπ' αὐτοῦ ὑποβληθέντα ἐκκλησ. νομοσχέδια ὡς ἐσωτερικὰ καθήκοντα τῆς συνόδου ὠρίζον τὰ εἰς τὸ δογματικὸν μόνον μέρος τῆς θρησκείας ἀναγόμενα, ἐπιτρέποντα εἰς πάντα τὰ ἄλλα τὴν ἀνάμιξιν τῆς πολιτείας (σ. 340). Καὶ ὡς δὲ ὑπὸ τῆς Βουλῆς τὰ νομοσχέδια ταῦτα ἐψηφίσθησαν παρέμειναν ἐν, πολλοῖς ἀντιγραφῇ τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833.... διὰ τοῦτο δὲ ἴσως δὲν εἰσῆχθησαν καὶ εἰς τὴν Γερουσίαν πρὸς ἐπίψήφισιν» (σ. 342. Ὁ Νέος Ποιμὴν, Κ)πολις 1920, ἔτος Β', σ. 161—162).

Κατὰ σύμπτωσιν εὐρέθησαν τότε ἐν Κ)πόλει πέντε πρώην ἐκλεκτοὶ πατριάρχαι, ἐν οἷς καὶ ὁ παρεπιδημῶν Κύριλλος Ἱεροσολύμων, τὺς βλέπει τις ὑπογεγραμμένους εἰς τὸν Τόμον. Μετ' αὐτῶν ὁ Πατριάρχης Ἀνθιμος Δ' συνεκρότησε σύνοδον. Ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Νικόλαος ἀπαντῶν πρὸς τὸν οἶκουμ. πατριάρχην ἐπὶ τῇ ἀνακηρύξει τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς Ἀλβαν. ἐκκλησίας, γράφει, ὅτι ἀπρητεῖτο προκαταβολικῶς καὶ ἡ ἔγκριστις τῶν λοιπῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν, ὅπερ διετερεῖτο εὐλαβῶς μέχρι τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1 Αὐγούστου 1937). Πολλῆς συζητήσεως γενομένης ἀπεφασίσθη ν' ἀναγνωρισθῇ τὸ αὐτοκέφαλον, καθ' οὓς ὅρους ἠθέλεν ἐκπονήσει ἐντολῇ τῆς συνόδου ἐπιτροπὴ ἐκ τριῶν ἀρχιερέων 2 μετὰ γραμματέως τοῦ εἰρημένου ἱεροκήρυκος Νικολάου Γλυκᾶ ὑπεβλήθη ταχέως τὸ σχέδιον καὶ ἡ «Μεγάλῃ Σύνοδος» ἀπέλυσε τὸν λεγόμενον «Συνοδικὸν Τόμον» τῇ 29 Ἰουνίου 1850 καὶ δι' αὐτοῦ τῆς ἀπὸ τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἐξαρτήσεως τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος (βλ. Γιαννόπ. σ. 36—39). Μεγάλῃ παράλειψις ἦτο, ὅτι οἱ συλλογεῖς καὶ ἐκδότης τῶν ἐγκυκλίων τῆς ἱερᾶς συνόδου τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔ-

2. Τὰ δύο μέλη τῆς Ἐπιτροπῆς, οἱ ἀρχιερεῖς, ἦσαν οἱ ἀριστεῖς τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἐν τοῖς γράμμασι, ὁ πρώην Μεσημβρίας Σαμουήλ, ὅστις προσηγορῆ τῆς Πατριαρχ. Ἀκαδημίας καὶ συνέγραψε θαυμάσιον περὶ τῆς ἑλλ. γλώσσης βιβλίον καὶ ὁ Σταυρουπόλεως Κων. Τυπάλδος, σχολάρχης τῆς Θεολ. Σχολῆς Χάλκης, εἰς ὃν ὁ Φαρμακίδης ἀποδίδει τὴν σύνταξιν. Ἐγνώριζε καλῶς τὸν ἄνδρα, διότι συνεδίδαξαν εἰς τὴν Ἰόνιον Ἀκαδημίαν. Ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ δριμύτατα καὶ, ὡς σύνηθες, αὐτῷ διασύρει καὶ ἐξευτελίζει τοιοῦτον ἐκλεκτὸν διδάσκαλον τῆς Θεολογίας, ὑπερβαίνει δὲ τὰ ὅρια τῆς μοχθηρίας, ὅτε εἰρωνεύεται καὶ παρῶδει τὴν ἐν τῇ Συνόδῳ προσλαλιαν αὐτοῦ (βλ. σ. 43, 44, 45, 104, 120 τοῦ Συν. τόμου).

φρόντισαν νὰ δημοσιεύσωσι καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς «Ἁγίας μεγάλης συνόδου». Εὐγνωμονοῦμεν εἰς τὸν Θεόκλητον Φαρμακίδην, διότι ἔπραξε τοῦτο καὶ παρ' αὐτοῦ παραλαμβάνομεν τὴν εἰσηγήσειν τοῦ Πατριάρχου Ἀνθίμου, ἣτις καὶ ὡς γλωσσικὸν μνημεῖον εἶναι ἄξιον ν' ἀναγνώσθῃ παρ' ἐκείνων, ὅσοι ἀποκνοῦσι νὰ διεξέλθωσι τὸν ὀγκώδη, «Συνοδικὸν Τόμον» (σ. 21—23). «Ἴδου δὴ τι καλόν, ἢ τι τερπνόν ἄλλ' ἢ τὸ κατοικεῖν ἀδελφοὺς ἐπὶ τὸ αὐτό». Εὐκαιρον καμοὶ προαναφωνῆσαι μετὰ τοῦ προφητάνακτος σήμερον, ἱερώτατοι ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἀδελφοὶ καὶ συλλειτουργοί. Χαίρω σφόδρα καὶ ἀγάλλομαι καὶ συγκινοῦμαι τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν κατανύσσομαι, περιστοιχόμενος ὑπὸ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης καὶ εὐλαβείας, καὶ δόξαν ἀναπέμπω τῷ τῶν ἀπάντων βασιλεῖ καὶ Θεῷ ἡμῶν, τῷ συγκαλέσαντι ἡμᾶς ἐπὶ τὸ αὐτό, καὶ μετὰ τῆς ἐκκλησίας ἐπάδειν ἐπείγομαι. «Σήμερον ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡμᾶς συνήγαγε». Συνήγαγεν ἡμᾶς ἐν τῷ ὄνοματι τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς καταρτισμὸν τοῦ σώματος τῆς ἐκκλησίας, πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πληρώματος. Συνήγαγεν ἡμᾶς, ἵνα τὴν τῆς ἐκκλησίας ἐνότητα, ἣτις ὡς δόγμα πίστεως παρὰ τῶν ἀνέκαθεν εὐσεβεῖν προαιρουμένων, καὶ τῇ τῆς ὀρθοδοξίας ἐπωνυμίᾳ σεμνυνομένων πρεσβεύεται, ὁμολογεῖται, ταύτην ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης συμφώνως τοῖς ἱεροῖς ὄροις τε καὶ κανόσι τῶν ἁγίων συνόδων, καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιῶν δίκαια τῇ τρυτάνῃ τοῦ Πνεύματος, ἣ θέμις ἐστὶ συνεπισταθμίσαντες, ἀλώβητόν τε καὶ ἀκαινοτόμητον τὸν ἐκκλησιαστικὸν διάκονον ἑαυτοῖς τε διαφυλάξωμεν καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς παραδῶμεν ἀκέραιον, καθάπερ ὀφείλομεν, ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην, ἐκ πατέρων εἰς ἡμᾶς μέχρι συντελείας αἰώνων διήκουσαν. Αἱ γὰρ ἐν τῇ πατριαρχικῇ περιφερείᾳ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἀποστολικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως διατελοῦσαι ἀγιώταται μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπαὶ καὶ ἐπισκοπαί, ὅσαι τὸ θεόσωστον καὶ θεοστήρικτον τῆς Ἑλλάδος Βασιλείον σήμερον ἀπαρτίζουν, διὰ καιρικᾶς περιπετείας τῆς τοιαύτης δε ἀπαλειφθεῖσαι ἐνότητος καὶ τὴν μετὰ τοῦ οἰκείου κανονικοῦ προέδρου ἐκκλησιαστικὴν συνάφειαν δι' ὅλων ἑπτακαίδεκα ἐνιαυτῶν διακόψασαι καὶ ἀπομονωθεῖσαι τοῦ συνόλου τῶν ἄλλων ἀγιωτάτων θρόνων τῆς καθολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, αὐτῆς εὐδοκίᾳ Θεοῦ εὐσεβῆ γνώμη καὶ ζήλῳ καὶ προαιρέσει τῶν ἐκεῖσε ὀρθοδόξων χριστιανῶν, ἀρχόντων τε καὶ ἀρχομένων, ποιμαινόντων τε καὶ ποιμαινομένων τὴν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐνότητος ἐπιζητοῦσιν ἀποκατάστασιν καθὰ διαλαμβάνουσι μὲν τὰ παρὰ τοῦ εὐσεβοῦς βασιλικοῦ ὑπουργείου τῆς Ἑλλάδος τιμιώτατα γράμματα, ἀντίκα πρὸς τὴν ὑμετέραν περίνοιαν ἀναγνωσθησόμενα, διασκευσόμεθα δὲ ἡμεῖς κατὰ

καθήκον πρὸς τοὺς θεοσδότους τῆς ἐκκλησίας θεσμούς, καὶ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ψηφίσομεν καὶ ἀποφασίσομεν. Δόξα τοίνυν τῷ παναγάθῳ καὶ φιλανθρωπῷ Θεῷ τῷ Κυρίῳ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ κηδεμόνῳ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο νεύσαντι εἰς τὰς καρδίας τῶν ἐν Ἑλλάδι ὀρθοδόξων τέκνων τῆς καθ' ἡμᾶς τοῦ Χριστοῦ μεγάλης ἐκκλησίας τὴν ὅλως χριστιανικὴν καὶ εἰς Θεὸν ὀφειλομένην ταύτην ἐπιθυμίαν καὶ ἔφεσιν. Ἡ μὲν οὖν πρόθεσις τῆς παρουσίας ὀμηγύρεως τοιαύτη, μέλλοντες δὲ νῦν συζητῆσαι καὶ ἀποφῆνασθαι περὶ τηλικαύτης ἱερᾶς ὑποθέσεως, Θεὸν ἐπικαλεσάμενοι πρόεδρον γενέσθαι καὶ συμπαραστάτην, καὶ παροχέα τῆς διανοίας καὶ λόγου πρὸς ἀσφαλῆ κατανόησιν τῶν λεκτέων, καὶ ἀκριβῆ ἐρμηνείαν τῶν νενοημένων, χωρῶμεν ἐπὶ τὴν ζήτησιν ἐν φόβῳ Θεοῦ, ἐν ἀγάπῃ ἀνυποκρίτῳ ἐν ἀδελφικῇ ὁμονοίᾳ, ἐν πνεύματι εἰρήνης, διαλλαγῆς καὶ ἐνότητος.

Ἄλλ' ὦ αἰώνιε τῆς μιᾶς ἁγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας νυμφίε, Χριστέ Ἰησοῦ, ὁ Θεός, ὁ Θεὸς τῶν κατέρων ἡμῶν, ὁ εἰπὼν ὅτι «Ὁπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τὸ ἐμὸν ὄνομα, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν». Πάρεσο καὶ νῦν ἀοράτως αὐτὸς διὰ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ παναγίου σου καὶ τελεταρχικοῦ πνεύματος, καὶ ὀδήγησον ἡμῶν τὰς βουλὰς καὶ τὰς διανοίας πρὸς τὴν σὴν εὐαρέστησιν. Ἐγγισον ἡμῖν, ἔγγισον ὁ πανταχοῦ παρῶν, καὶ ὥσπερ ποτὲ τοῖς τε θείοις καὶ ἱεροῖς ἀποστόλοις σου, καὶ τοῖς τούτων διαδόχοις, τοῖς θεσπεσίοις ἡμῶν Πατράσι πάντοτε συνῆς, οὕτω καὶ ἡμῖν τοῖς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως καὶ τὴν κοινωνίαν τοῦ ἁγίου σου Πνεύματος παρὰ τῆς τῆς φιλανθρωπίας ἐξαιτουμένοις, ἔνωσον σαυτὸν ἐν τῇ ἁγίᾳ ταύτῃ Συνόδῳ, ἵνα πρὸς σὲ ἀτενίζοντες, καὶ τῷ παρὰ σοῦ φωτὶ ὀδηγούμενοι σπουδάσωμεν τηρῆσαι καὶ νῦν, ὡς ἐξ δεῦρο τῇ σῇ χάριτι τετηρήκαμεν, «τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης», πρὸς καταρτισμὸν τῆς ἁγίας σου ἐκκλησίας, ἣν περιεποιήσω διὰ τοῦ ἰδίου σου αἵματος, καὶ ἣς αὐτὸς ὑπάρχεις καὶ κεφαλὴ καὶ θεμέλιος καὶ λίθος ἀκρογωνιαίος, καὶ πρῶτος καὶ ἄκρος καὶ αἰώνιος ἀρχιερεὺς καὶ ἀρχιποίμην, ὃ ἡ δόξα εἰς αἰῶνας Ἀμήν. (Συνοδ. τόμος σ. 21—23)

Ἡ προσφώνησις αὕτη ἀποπνέει τὸ ἄρωμα τῆς εὐσεβείας καὶ φιλοπατρίας τοῦ κλεινοῦ πατριάρχου, ἀνδρὸς μελιγίου, ἀγαθωτάτου καὶ ὑπὸ πάντων ἀγαπωμένου. Ὡς χρηματίσας ἐν τῷ Βυζαντίῳ διδάσκαλος ἐχειρίζετο καλῶς τὸν λόγον καὶ ἐντριβῆς ὧν τῆς θεολογίας καὶ τῶν πατερικῶν συγγραμμάτων ἐνήμερος παρουσίαζεν ἐπὶ τοῦ θρόνου πρόσωπον τηλαυγές. Ζηλωτῆς δὲ εἰς ἄκρον τῶν πατρικῶν παραδόσεων καὶ φρουρὸς τῶν τῆς πίστεως δογμάτων ἀκοίμητος, ὅτε Πῖος Θ' ἀπηύθυνεν παραινετικὴν «πρὸς τὰ πλανηθέντα πρόβατα» | τῆς ἀνα-

τολ. ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, δὲν ὠκνησεν ὡς ἀληθῆς ποιμενάρχης νὰ κεραυνοβολήσῃ αὐτὸν διὰ τῆς «Ἐγκυκλίου τῆς μιᾶς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐπιστολῆς πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξους» (1848).¹ Τῷ 1849 ἀπηύθυνε καὶ πρὸς τὸν Μ. Οἰκονόμον γλαφυρὰν ἐπιστολὴν ἐγκρίνων τὸ περὶ τῶν Ο΄ ἐρμηνευτῶν σύγγραμμα «ὡς ἐπὶ στερεῶν βάσεων τῆς ὀρθῆς καὶ ὑγιοῦς διδασκαλίας θεμελιουμένην». Τοιοῦτος ὢν ὁ ἀοίδιμος Ἀνθίμος, πρᾶος δὲ καὶ μεγαλόψυχος, ἄρχων εἰρήνης, κατὰ μίμησιν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ, ἐπεζήτησε ν' ἄρῃ τὸ μεσότειχον καὶ νὰ συμβιβάσῃ τὰ πράγματα πρὸς τοὺς Ἕλληνας, Ἕλληνα καὶ αὐτὸς Βυζάντιος, καὶ ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμπορούμενος αἰσθημάτων, νὰ ἴδῃ τὴν Ἑλλάδα προκόπτουσαν «ὡς ἄμπελον εὐθινοῦσαν ἐν τοῖς κλίτεσι τοῦ οἴκου Κυρίου» ὡς γράφει ἐν τῷ Τόμῳ, νὰ ἀπλώσῃ τὰ κλήματα καὶ νὰ συσκιάσῃ τὴν ἀρχιῶσαν γῆν τοῦ πανελληνίου, καὶ νὰ περιλάβῃ Θεοῦ εὐδοκοῦντος ὑπὸ τὴν δροσοβόλον σκιὰν καὶ αὐτὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Διὰ τοῦτο, ὡς βλέπει τις, περὶ «ἐνότητος» ὁμιλεῖ ἐν τῷ Τόμῳ «ὥστε εἶναι πάντας ἡμᾶς ὡς ἐν τῇ αὐτῇ πίστει, οὕτω καὶ ἐν τῇ αὐτῇ οἰκονομίᾳ τῆς ἐνότητος καὶ κλήματα ἀδιάσπαστα τῆς θείας ἀμπέλου» (Γιανν. 3α).

Πίστις καὶ πατρίς, ἡ ἐν τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει ἀμφιλαφῆς αὕτη καὶ ἀεὶ ἀκμάζουσα ἔννοια, ἐθαυματούργησαν ἐν τῇ παντὸς προσκόμματος ἄρσει πρὸς ἐνοποίησιν τῶν διεστώτων καὶ θρίαμβον ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς ἀγάπης.

Οὕτως ὑπὸ τοὺς αἰσιωτέρους οἰωνοὺς ἐξεδίδετο ὁ ἱερὸς Τόμος, ὁστις «ἀναπεπταμένων τῶν θυρῶν» (ἡ σύνοδος πάντοτε συνεδριάζει «κεκλεισμένων τῶν θυρῶν» ὅπερ τόσον πολὺ ἐξένισε τὸν Φαρμακίδη μὴ εἰδότα τὸ τυπικὸν τῶν Πατριαρχείων) καὶ παρισταμένων καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἑλλ. κυβερνήσεως ἀνεγνώσθη οὗτος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ πατριάρχου (ἐνῶ συνήθως ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκοπάρχου ἀναγινώσκειται) εἰς ἐπήκον πάντων. Καὶ ἐνῶ ὁ ἀρχιμ. Μισ. Ἀποστολίδης ἀπεσπόγγιζε τὰ δάκρυα, νέων δακρύων χαρᾶς ἀφορμὴ παρουσιάζεται. Ἐκφωνεῖ τὸν πανηγυρικὸν (πρᾶγμα ἀσύνητες) ὁ ἐνθουσιώδης Τυπάλδος: «Ζητῶ τῆς χαρμοσύνης τὴν ὑπόθεσιν, ἄρχεται, ἐπερωτῶ τῆς εὐφροσύ-

1. Εἰς τὴν ἐγκύκλιον ταύτην ἐγένετο ἀπάντησις ὑπὸ σχολαστικοῦ τινος καὶ βαναύσου παπιστοῦ ὑπὸ τὸν παράδοξον τίτλον: «Ἀνασκευὴ τῆς συνοδικῆς ἐγκυκλίου Ἀνθίμου τοῦ σχισματικοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ» Ἀθῆναι 1855. σελ 253 εἰς ὄψοον εἶναι παράδοξος καὶ ὁ τρόπος καθ' ὃν πραγματεύεται τὸ ζήτημα: «ὁκύριος Ἀνθίμος ἑαυτὸν καταδικάζει καὶ τὸ σχίσμα... Ἡ ἐγκύκλιος τοῦ κυρ. Ἀνθίμου εἶναι ἐπικύρωσις τῆς ἐπιστολῆς Πίου τοῦ Θ'... εἶναι ἐπικύρωσις τοῦ παπ. πρωτείου!»

νης τὸ αἴτιον, καὶ ἀκούω τοῦ Δαβὶδ θεηγοροῦντος: «αὕτη ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως», τῆς ἀμιάντου καὶ ἀγιωτάτης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Ὡ τῶν θαυμασιῶν ἀκουσμάτων! Ὡ τῆς ἀφάτου δωρεᾶς τε καὶ χάριτος. Ἡ Μ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία ἡ μήτηρ καὶ διδάσκαλος τῶν ἐκκλησιῶν, ἀναγορεύει σήμερον κανονικῶς τὴν τῆς βασιλευομένης Ἑλλάδος ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον» (Συνοδ. τόμ. σ. 43).

Τὸ πρῶτον τῆς σκηνῆς μέρος ἐτελείωσεν

Τὸ γεγονός τοῦτο ἐπανηγυρίσθη διὰ δοξολογίας καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐν τῇ ἀγίᾳ Εἰρήνῃ, τότε μητροπολ. ναῶ, παρέστη καὶ ἡ βασίλισσα Ἀμαλία, τοῦ Ὀθωνος ταξιδεύοντος, καὶ ἀνεγνώσθη ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος ὑπὸ τοῦ ἀρχιγραμματέως τῆς Συνόδου Μισαήλ Ἀποστολίδου (20 Αὐγ. 1850) συνωδὰ τῇ πατριαρχικῇ ἐπιταγῇ διὸ καὶ ἡ «Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ὡς ἔδει νὰ καλῆται τοῦ λοιποῦ κατὰ τὸν Τόμον, γράφει πρὸς τὸν Πατριάρχην:

«Ἡ ἡμέρα αὕτη ὑπῆρξεν ἡμέρα εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως ὡς κηρύττουσα τρανῶς τὴν ἄρμονίαν καὶ σύμπνοιαν τῶν ὑφ' ἑνὸς πνεύματος τοῦ Χριστοῦ συνεχομένων τε καὶ φωτιζομένων ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν διὸ καὶ ἀξιομνημόνευτος καὶ ἐπίσημος διαμενεῖ παρ' ἡμῖν διαπαντός».

Καὶ οἱ μὲν τέως «Ἀκέφαλοι» νῦν δὲ «Αὐτοκέφαλοι» οὕτως ἐπανηγύριζον, ἀποσπασθέντες ἤδη κανονικῶς ἀπὸ τοῦ κέντρου, ἀλλ' οἱ «Ἐνωτικοί» ἐθρήνον καὶ ᾠδύροντο ἐπὶ τῷ ἀδοκῆτῳ δι' αὐτοὺς γεγονότι. Ἡ ἔκδοσις τοῦ Τόμου κατ' αὐτοὺς ἦτο πραξικόπημα, στυγερόν ἔγκλημα κατὰ τῶν συνοδικῶν κανόνων, τὸ δὲ πατριαρχεῖον, παρεσύρθη, ἐδελεάσθη, ἐξηπατήθη. Καὶ οἱ ἅγιοι ἐκεῖνοι συνοδικοί ἀντι νὰ διαφωτίσωσι τὸ ἐκκλησιαστικὸν κέντρον περὶ τῆς ὑποτελείας τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας εἰς τὸ κράτος καὶ τῆς τελείας σχεδὸν καταργήσεως τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐπανηγύριζον καὶ ὑπέσχοντο διὰ κενῶν λόγων γράφοντες: «συνειδότες δὲ καὶ ἡμεῖς ἐναργῶς τὸ σπουδατάτον καθῆκον... οὐδενὸς φεισόμεθα πόνου καὶ μερίμνης εἰς... τὴν ἐκτέλεσιν, στάθμην καὶ πηδάλιον, προθέμενοι ἀεὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας... καὶ τὰς ἱεράς παράδοσεις καὶ τὰ πατροπαράδοτα ἔθιμα τῆς καθολικῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας». (Γίανν., σ. 48). Naί, ἐπανηγύριζον, ἀλλ' αὐτοὶ ἦσαν οἱ ἀφελεῖς. Ὁ πονηρὸς ὁμως Φαρμακίδης, ἀφοῦ μέχρι τοῦδε ἐσιώπα καὶ ἄφηνε τὸ πατριαρχεῖον νὰ πέσῃ εἰς τὴν παγίδα, καὶ ἰδὼν ὅτι ἐπέτυχεν ὁ σκοπὸς του, καὶ πρὸς εἰρήνευσιν τῶν «πτωχῶν τῷ πνεύματι» ἀνεγνώρισθη καὶ κανονικῶς τὸ αὐτοκέφαλον, ὅπερ αὐτὸς οὐδὲν ἔκρινεν ἀναγκαῖον, ἐνήρξατο φοβεροῦ κατὰ τοῦ ἱεροῦ τόμου πολέμου, ὅστις ὑπερέβη τὰ ὅρια τῆς

κριτικῆς καὶ τοῦ κανονικοῦ ἐλέγχου καταντήσας εἰς ἀσεβῆ κατὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας λιβελλογραφίαν· καὶ ταῦτα πάντα διὰ νὰ ἀντιστρέψῃ ἤδη τοὺς ὅρους, ἐν ᾧ χρόνῳ σύμπαν τὸ ἔθνος μετὰ τῆς ἐκκλησίας ἀνέμενον ἐναγωνίως τὴν κανον. ἀναγνώρισιν καὶ τὴν ἐπανάληψιν τῶν σχέσεων πρὸς τὸ πατριαρχεῖον. Ὁ Τόμος ἐθέσπιζεν, ἵνα ἡ ἱερὰ τῆς Ἑλλάδος σύνοδος «διοικῇ τὰ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως». Ἄλλ' αὐτὸς ἐνιστάμενος ἔγραφεν : «μήπως κατὰ τὸν ἑλληνικὸν νόμον δὲν ἐδιοίκει καὶ δὲν διοικεῖ ἡ ἱερὰ σύνοδος τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως;» (1) καὶ ἐπάγεται ἄνευ αἰδημοσύνης : «Ἄλλ' ὁ πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος νόμος εἶναι πολλῶ φρονιμώτερος τοῦ συνοδικοῦ τόμου, ἂν καὶ ἡ συντάξασα αὐτὸ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος ἐνήργει ὑπὸ τὴν δύναμιν τοῦ παναγίου καὶ τελεταρχικοῦ Πνεύματος»... (σ. 310). Καὶ μετὰ τὴν ἀνίερρον αὐτὴν εἰρωνεῖαν γράφει, καὶ ὅσα γράφει ἀποτελοῦν μέχρι σήμερον δόγμα τῆς πολιτείας, εἶναι τὸ σῖνε κβὸ νὸν τοῦ πολιτικοῦ κώδικος μέχρι σήμερον ἔξασκούμενα ἀπαραβάτως καὶ μετ' ὑπερβασιῶν μάλιστα. «Δὲν ἐπεμβαίνει αὕτη παντελῶς εἰς τὰς περὶ τούτων ἀποφάσεις αὐτῆς (τῆς ἱ. συνόδου)· δὲν δύναται ὅμως νὰ μὴ λαμβάνῃ πρότερον γνῶσιν αὐτῶν καὶ οὕτω νὰ ἐπιτρέπῃ τὴν δημοσίευσιν καὶ κατάπραξιν αὐτῶν διὰ τὰ ἐνδεχόμενα κακὰ ἀποτελέσματα. Ὅσα δὲ πράγματα τῆς ἐκκλησίας ἀνήκουσι μὲν εἰς αὐτὴν δὲν ἀφορῶσιν ὅμως εἰς τὸ δογματικόν, ἀλλ' ἂν καὶ δὲν εἶναι οὔτε καθαρὰ πολιτικά, ἔχουσιν ὅμως σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν πολιτείαν καὶ τὸ κοσμικὸν τῶν κατοίκων συμφέρον (καὶ ποῖος ὁ κριτῆς τούτου; ὁ ἔχων βεβαίως τὸ βέτο) εἶναι μὲν καὶ ταῦτα τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἱερᾶς συνόδου, πλὴν χωρὶς τῆς συμπράξεως καὶ ἐγκρίσεως τῆς κυβερνήσεως τῆς ἐπικρατείας δὲν δύναται σὺτῆ μόνῃ νὰ διατάξῃ τι περὶ τίνος αὐτῶν. Ἡ κυβέρνησις μάλιστα ἔχει τὸ δικαίωμα., καὶ νὰ ἐμποδίζῃ δι' ἰδίων αὐτῆς διατάξεων πᾶν ὅ,τι δύναται νὰ βλάβῃ τὰ δημόσια συμφέροντα». (σ. 311—312). Αὐτὸς εἶναι ὁ ἄλυτος δεσμὸς ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἀγωνιᾷ καὶ ψυχομαχεῖ ἡ ἑλλ. ἐκκλησία, ἀπωλέσασα πᾶσαν αὐτῆς αὐτενέργειαν καὶ πρωτοβουλίαν. Ἐκηρύχθη ἀναφανδὸν ὁ πόλεμος κατὰ τοῦ πατριαρχοῦ Ἀνθίμου. Αἱ Ἀθηναῖκαι ἐφημερίδες, «Ἑλλίς» καὶ «Περὶστερὰ» καὶ «Χρόνος» ἐδημοσίεον αὐστηρὰς καὶ βιαίας ἀνταποκρίσεις, ὡς ἡ «Βυζάντις» μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἀντήχουν εἰς τὰ ὄρα τοῦ προκαθημένου, ὅστις διεμαρτύρετο μεγάλη τῇ φωνῇ «οὐδεὶς κληρικὸς ἢ λαϊκὸς ἐχορήγησέ μοι χρῆμα οὔτε ὀλίγον οὔτε πολὺ» (παρὰ Γεδεῶν, Μνεῖα τῶν πρὸ

έμου, Ἀθήναι 1934, σ. 221.

Κατὰ περίεργον ὄντως συγκυρίαν οἱ «Ἐνωτικοί» συναντῶνται ἐν τῷ ἀγῶνι μετὰ ἀντιπάλου των Φαρμακίδου, ὅστις καὶ αὖθις ἤδη διακρίνει τὸν ρωσικὸν δάκτυλον, ὅστις διὰ τοῦ Τόμου συνέδεε τὴν ἑλλ. ἐκκλησίαν μετὰ τοῦ Πατριαρχείου διὰ νὰ τὴν ἔχη ὑποχείριον. 1 «Δέν εἶναι ὁ Πατριάρχης κεφαλὴ ὅλης τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας κτλ» (βλ. ἄνωτ.), ἀλλὰ ξένη ὑπὸ τὸν Σουλτάνον ἀρχὴ ἐνεργοῦσα διὰ νὰ ἀκυρώσῃ πάντα τὰ θεσπισθέντα ὑπὸ τῆς συνελεύσεως 1843 κατὰ τὰς θελήσεις καὶ διαταγὰς αὐτοῦ. «Ὁ Σουλτάνος τῶν Ὀθωμανῶν ἐπιβάλλει τῷ ἑλλην. ἔθνει νόμον περὶ τῆς ἐκκλησίας», ὅστις ἀκολούθως εἶναι «ἀπαράδεκτος καὶ ἀναπόδεκτος παρὰ τοῦ ἑλλην. ἔθνος».

Ἡ ἐν Κων)πόλει σύνοδος «ψεύδεται προφανέστατα καὶ περιέπεσεν εἰς παραλογισμοὺς» Ὁ συνοδ. τόμος εἶναι «προφανεστάτη κακία καὶ κακοήθεια... ἔργον πονηροῦ, δολίου καὶ ἐπιβούλου πνεύματος... ταμεῖον ἀμαθείας, ψεύδους, ἀπάτης, δόλου ἐπιβουλῆς...» ὁ συντάκτης τοῦ παρανομοτάτου, ἀντικανονικωτάτου, ἀδικωτάτου καὶ ἀτιμοτάτου τόμου ἦτο «ὄργανον πονηρῶν τῶν διαβοητῶν Ἰησοῦιτῶν» (πρβλ, τὸ ἄνωτέρω εἰς Γλυκᾶν λεχθὲν) «μισθωτὸς τῶν Ἰησοῦιτῶν», καὶ ἐξακολουθεῖ: «Ὁ Βεελζεβούλ αὐτός... πονηρότερα καὶ ἐπιβουλότερα δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπινοήσῃ...». Εἶτα διὰ δριμυτάτων φράσεων καὶ ἀνηκούστων λέξεων, πλήρης πάθους καὶ ἀσεβείας ἐπιτίθεται καὶ κατασυκοφαντεῖ τὴν Μ. Ἐκκλησίαν, ἣτις δὲν εἶναι ὡς καυχᾶται, «μήτηρ καλλιγόνος», ἀλλ' «οὐδὲ μητρικὰ ἐπικεικῆς». Ἡ κατὰ τοῦ Πατριαρχείου μανία του ἐξικνεῖται μέχρι βαθμοῦ ἀπιστεύτου. Ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Πατριάρχου Ἀντιοχείας Βαλσαμῶνος, τοῦ γνωστοῦ ἐρμηνευτοῦ τῶν συνοδικῶν κανόνων, διότι ἠῦχστο περὶ τῆς Σικελίας καὶ ἰδίᾳ τῆς Ἑλλάδος, ἀποσπασθείσης ὑπὸ τοῦ Πάπα, «ἵνα καὶ αὕτη ἐπανέλθῃ εἰς τὰ πρότερα δίκαια τῆ ἀντιλήψει τοῦ θεοκυβερνήτου ἡμῶν αὐτοκράτορος ὡσεὶ τις αἰχμαλωτισθεῖσα θυγάτηρ πρὸς ἐλευθέραν μητέρα!!!» καὶ μετὰ τὰ θαυμαστικὰ σχετλιάζει: «μητέρα τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας λέγει ὁ Βολσαμῶν καὶ ὁ ἀνόητος συντάκτης τοῦ συνοδ. τόμου τὴν ἐν Κ)πόλει ἐκκλησίαν!» (Συνοδ. τόμος σ. 270). Ἀλλ' ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ

1 Ὁ Ν. Γλυκᾶς ἔλεγε πρὸς τὸν Φαρμακίδην (ἀγνοοῦντα ὅτι καὶ αὐτὸς ἦτο εἰς τῶν συντακτῶν): «ἴσως οἱ συντάκται τοῦ Τόμου ἐφοβοῦντο ἐκ τῆς δυτικῆς πολιτικῆς, ὅπως σεῖς φοβεῖσθε ἐκ τῆς ρωσικῆς. Ὅχι, ἀπῆντητησεν ἐκείνος... Οἱ Ἕλληνες δὲν γίνονται οὔτε προτεστάνται, οὔτε παπισταί. Τρέχομεν τὸν κίνδυνον μάλλον ἐκ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀθρησκείας» (Βιογραφία σ. 60).

Ν. Βάμβας γράφας αντίρρησιν, ὅτι «ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἐκθέται τὰ ἐκ τῆς ἱστορίας συναθροισθέντα εἶναι ὄλως ὑβριστικός, ἐχθρικός, παθητικός, οὐ πρὸς ἱερέως καὶ θεολόγου». Ὁμοίως χαρακτηρίζει αὐτὸν καὶ ὁ κ. Δ.Μπαλάνος (ὅστις ἐπιμελῶς ἐσταχυολόγησε τὰ ἀνωτέρω ἐκ τοῦ «Συνοδικοῦ τόμου ἢ Ἀντιτόμου ἢ περὶ ἀληθείας,» Ἀθῆναι 1859, βλ. Θεοκλ. Φαρμακίδης, σ. 46) 1. Ὁ Φαρμακίδης ἐθεώρει περιττὸν τὸν Τόμον, ἐφ' ὅσον ἴσχυε τὸ καταστατικόν. Διατὶ δὲ τοῦτο; διότι τὸ καταστατικὸν τοῦ 1833 ἐξησφάλιζε τὴν ἀπόλυτον τοῦ θρόνου ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας ἐξουσίαν. «Μετὰ τὴν παραδοχὴν τοῦ συνοδικοῦ τόμου, ἔγραφεν, ὁ βασιλεὺς δὲν θέλει εἶναι ἄλλο, εἰμὴ μόνον φύλαξ τοῦ ἱεροῦ κώδικος, δηλ. τοῦ καταλόγου (τῶν ἐπισκόπων)... καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν ἐκκλησιαστικῶν δὲν θέλει εἶναι ἄλλο, εἰμὴ ἀπλοὺς κλητῆρ, ἵνα προκαλῆ κατ' ἔτος κατὰ διαταγὴν τοῦ βασιλέως τοὺς... κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας ἐπισκόπους» (σ. 129). Γνωρίζετε δὲ ὅτι ἤθελεν ὁ καλὸς μας Φαρμακίδης ὅλα τὰ προνόμια τοῦ στέμματος, ἅπερ ἔλαβεν ἔναντι τῆς ἐκκλησίας ὁ ὀρθόδοξος Μ. Πέτρος, ἤθελε νὰ τὰ μεταβιβάσῃ ἀπροιξ εἰς

1. Κατὰ τοῦ «Συνοδικοῦ τόμου» τοῦ Φαρμακίδου ἔγραψε «Φαρμακίδου ἀντίδοτον» ὁ ἐλλόγιμος Μηγᾶς Μινωίδης «Ἰάκωβος ἱερομόναχος» ὑπαγράφόμενος ἐν Κ)πόλει 1854, ἐπίσης καὶ ὁ Μισ. Ἀποστολίδης καὶ ἄλλοι οὗς βλέπε παρὰ Μπαλάνφ, ἐνθ. ἀνωτ. σ. 47—48 Ὁ τελευταῖος μάλιστα ἔγραψεν ἢ μᾶλλον ἐπαλινώδησε τὸ ἐξῆς «ἄμεινον ἂν εἶποις τι, ὅτι οἱ Ἕλληνες μετέστησαν πρὸς ὀθωμανοὺς ἢ πρὸς Δυτικούς» (διότι ὁ Ὄθων ἦν καθολικὸς) Συν. τόμ. 117. Ἀλλ' αἱ τοιαῦται κατὰ τοῦ Πατριαρχείου ἰδέαι ἦσαν κοινολεκτούμεναι. Ὁ Οἰκονόμος γράφει, ὅτι «ὕπώπτευσον πᾶν τὸ ἐκ Κ)πόλεως ἐρχόμενον ὡς ὑποπτον καὶ ἐπίβουλον παγίδα, καὶ πρόσκομμα τῆς ὑπὲρ ἐπολέμου ἀνεξαρτησίας (Συγγρ. ἐκκλῆσ. Γ', 26). Ὁ Καποδίστριας ἤρχισε νέαν πολιτικὴν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς, ὡς εἶδομεν, δὲν προύλαβεν. Οὕτω τοὺς ἀρχιερεῖς, κομιστὰς τῆς πατριαρχικῆς πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας ἐπιστολῆς μολίς ἀποβιβασθέντας εἰς Πόρον τῷ 1828, ἐδέξατο εἰς ἐπίσημον ἀκρόασιν ἐνώπιον καὶ τῶν πρακτόρων εὐρωπ. κρατῶν, καὶ ἐφωδίασε αὐτοὺς διὰ γράμματος πρὸς τὸν Πατριάρχην, ὅπου τὸ πρῶτον ἢ ἄλλ. κυβέρνησις ἐξέφραζε τὴν λύπην, διότι δὲν ἠδυνήθη ὑπὸ τὴν τῶν πραγμάτων πίεσιν νὰ ἐπικοινωνήσῃ καὶ ἀναγνωρίσῃ αὐτὸν ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας (βλ. ἀνωτ. σ. 124). Ἀλλὰ καὶ ἂν ἤθελε τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπικοινωνήσῃ μετὰ τῶν Ἑλλαδικῶν προτῆτερα. Ἐπεσκότιζε τὸν νοῦν ὁ τοπικισμὸς, ὅστις πάντοτε ἐν Πελοποννήσῳ ἤκμαζεν, ἔπειτα καὶ ἄλλοι λόγοι, οὗς ἀνέφερον ὁ Οἰκονόμος: «Ἐπειδὴ κατὰ τὴν Τρίπολιν ἀπέθανον εἰς τὴν εἰρκτὴν... ἱκανοὶ τῆς Π)νήσου ἀρχιερεῖς, ὑπώπτευσοντο πολλοὶ τῶν Ἑλλήνων μήπως ἐλθῶσιν ἀντ' αὐτῶν ἐκ Κ)πόλεως πεμφθέντες ἄλλοι διάδοχοι, ἀνθρώποι ἀγνώριστοι, οἵτινες ἠδύναντο σπεῖρειν λόγους εἰς τὸν ἀγῶνα βλαπτικούς διὰ ταῦτα εἰς τὴν ἐν Ἀστρεὶ συνέλευσιν τοῦ 1823 τὸ σῶμα τὸ βουλευτικόν... ἐγνωμάτευσε νὰ μὴ δέχωνται τοῦ λοιποῦ μήτε ἀρχιερεῖς ἐκ Κ)πόλεως μήτε καμμίαν ἐγγραφον τοῦ Πατριάρχου πρᾶξιν...» τὰ σωζ. ἐκκλ. συγγρ. Γ', 456.

τὸν καθολικὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος Ὁθωνα: Ἐκεῖνος ὡς ἀπόλυτος μονάρχης καὶ προστάτης τῆς θρησκείας ἔλεγεν ἐν τῷ Διατάγματι: «ἐφ' ᾧ δὲ τὸν ὄρκον ἔδωκαν ἔνδον τῆς ἁγίας καθολικῆς ἐκκλησίας, ἀσπασθέντες τὸν τρίμιον σταυρὸν καὶ ἰδιοχείρως ὑπογράφοντες, ὑπεχρέωσαν ἑαυτοὺς (οἱ συνοδικοί) εἰς τοῦτο» (σ. 142). Καὶ ἐπειδὴ ἀδιαλείπτως τὸν ὄρκον ἐκοπάνιζεν, ἠναγκάσθη, ὅτε ὁ Μ. Οἰκονόμος κληθεὶς νὰ ὁμῶσῃ ἐπὶ δικαστηρίου ἠρνήθη περιορισθεὶς εἰς μόνην τὴν διαβεβαίωσιν ἐν τῇ ἱερατικῇ αὐτοῦ συνειδήσει, νὰ ἐκτοξεύσῃ κατ' αὐτοῦ τὸ σύγγραμμα «Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων ἢ περὶ ὄρκου» (Ἀθῆναι 1849, 8ον, σ. 211). Κατ' αὐτοῦ τότε ἀντεπεξῆλθε ὁ δεινὸς θεολόγος καὶ διάπυρος ζηλωτὴς τοῦ μεγαλείου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀρχιμανδρίτης Κλεόβουλος Εὐθυβούλης ὁ ἔπειτα Καισαρείας δι' ὀγκώδους τόμου: «Ὁ ὀρκιστὴς Φαρμακίδης ἢ ἀνασκευὴ τῶν παρ' αὐτοῦ περὶ ὄρκου προεκκιδομένων». (Κ)πολις 1851, 8ον σ. 816), Ἀλλὰ καὶ τὸ περιοδικὸν «Σωτὴρ» ἔγραφεν ἐμπνεόμενον ὑπὸ τοῦ Οἰκονόμου. Τέλος ἐξενίκησεν ἡ γνώμη τοῦ Οἰκονόμου καὶ οἱ κληρικοὶ ὀρκίζονται καθ' ὃν τύπον εἴρηται.

Ὅτι κατὰ τὸν συνοδ. τόμον ἡ διαρκὴς τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος σύνοδος εἶναι ὅλως ἀνεξάρτητος· διότι τὰ μέλη αὐτῆς καὶ ὁ πρόεδρος δὲν ἀναδεικνύονται τοῦ λοιποῦ παρὰ τοῦ βασιλέως» (σ. 134). Μέχρι τοῦδε διὰ λόγους ἐθνικοὺς (ἀνομολογήτους) δὲν ἤθελεν ὁ μέγας πατριώτης τὴν ἀπὸ τοῦ πατριάρχου ἐξάρτησιν τῆς ἐκκλησίας, τώρα, ὅπου ἐγένετο αὕτη ἀνεξάρτητος, δὲν θέλει τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς συνόδου· διότι αὐτὸς οὕτω πως εἶχε κανονίσει τὰ πράγματα, ὥστε νὰ μὴ ὑφίσταται, εἰμὴ τύποις, ἡ ἐκκλησ. ἀρχή. Λοιπὸν ὅταν αὕτη ἔλαβε τὴν ἀληθῆ καὶ κανονικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν κατεξανέστη καὶ ἐκραύγαζε: «Πῶς λοιπὸν ἡ ἐκκλησία νὰ λάβῃ σήμερον, ὅ,τι οὐδέποτε ἦτο; Πῶς θέλει ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος (ἀραιὰ) νὰ κατασταθῇ ἡ διαρκὴς τῆς Ἑλλάδος σύνοδος ὅλως ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆς πολιτείας καὶ νὰ διοικῇ τὰ τῆς ἐκκλησίας καθόλου ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως; (αὐταὶ αἱ λέξεις εἶναι ἀχώνευτοι, πέτρα σκανδάλου διὰ τὸν Φαρμακίδην βλ. 132—134). Δύο ἐξουσίας, μίαν κοσμικὴν καὶ μίαν ἐκκλησιαστικὴν... θέλει τοῦ λοιποῦ ἐν Ἑλλάδι ὁ συνοδ. τόμος! Θέλει κράτος ἐν κράτει! Καὶ Ἰδοὺ ἡ καταχθόνιος ἐπιβουλή κατὰ τῆς δυστυχοῦς Ἑλλάδος!» (σ. 132). Ἐνταῦθα ὁ Φαρμακίδης ὄντως δημοκοπεῖ, διότι οὐδέποτε ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ διενοήθη νὰ καταπατήσῃ τὰ δικαιώματα τοῦ κράτους καὶ νὰ εἰσαγάγῃ καινὰ δαιμόνια διὰ τοῦ Συνοδ. τόμου, ἀλλ' ἤθελεν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίαν «ὄντως ἀνεξάρτητον καὶ εὐσταθῆ αὐτὴν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀποκαταστήσῃ, Καίσαρι μὲν αὐτὰ μόνον

τά τοῦ Καίσαρος ἀπονέμουσαν, θεῶ δὲ μόνον τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Κύριος ἐντέλλεται». οὕτως ὁ πατριάρχης καὶ ἡ ἱερά σύνοδος γράφει πρὸς τὴν κυβέρνησιν (παρὰ Γιαννοπ. σ- 45). Ὅποια διαστροφή! Καὶ ὁμως τούτων οὕτως ἔχόντων ἀπορῶ πῶς ὁ κ. Μπαλάνος παρουσιάζει τὸν Φαρμακίδην «ἀναγνωρίζοντα, ὅτι διὰ τὰ ἐσωτερικά της πράγματα δέον ἢ ἐκκλησία νὰ ἐνεργῇ ὅπως ἀνεξαρτήτως πάσης κοσμικῆς ἐξουσίας» (ἐνθ' ἄνωτ. 45). Τὰ φαινομενικῶς «ἐθνικὰ ἐλατήρια» αὐτοῦ φαίνονται εἰς πᾶσαν σελίδα, ἀλλὰ τὰ «θρησκευτικά,» ἅπερ τοῦ ἀπονέμει ὁ καθηγητῆς τῆς θεολογίας, δὲν τὰ βλέπω, ὅστις μάλιστα θέλει αὐτὸν δημοκράτην κατὰ τὸ εὐαγγέλιον καὶ ἄγαν φιλελεύθερον ἐν τῇ ἐκκλησ. σφαίρᾳ. «ἐχθρὸς πάσης ἰδέας δεσποτισμοῦ (πράγματι διότι ἤθελε πρεσβυτεριανὴν ἐκκλησίαν) καὶ ἐπιβολῆς, ἐφοβεῖτο μὴ παρεισφρήσωσιν ἐν τῇ διοικήσει τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας ἀρχαὶ ξένοι (τὸ κομιστόριον ὅπερ εἰσήγαγεν αὐτὸς, τὶ ἦτο κ. Μπαλάνε;) πρὸς τὸ δημοκρατικὸν πνεῦμα τοῦ εὐαγγελίου καὶ τῆς ἀρχαίας ἐκκλησίας» (σ. 52).

Ἡ πατριδοκαπηλεία εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν καλύπτει τοὺς ἀνομολογήτους σκοπούς, οὓς ἐπιδιώκει ὁ ὕβριστὴς καὶ λιβελλογράφος. ¹ Ἐπιτίθεται κατὰ τοῦ Ἀποστολίδου διὰ τὸ ζωηρὸν αὐτοῦ αἰσθημα καὶ τὴν συγκίνησιν, ἣν ἠσθάνθη ἀναγινωσκομένου τοῦ τόμου καὶ τὴν πρὸς τὴν Μ. Ἐκκλησίαν ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης καὶ διερωτᾶται πόθεν τοῦτο; «Ἐκ τῆς προφανοῦς ὕβρεως καὶ τοῦ αἰσχροῦ ἐξευτελισμοῦ τῆς αὐτοῦ πατρίδος; ἐκ τοῦ ἀπανθρώπου προπηλακισμοῦ τοῦ ἐλλ. ἔθνους; ἐκ τοῦ ἀσεβοῦς ἀποσκυβαλισμοῦ τῶν νόμων αὐτοῦ; ἐκ τοῦ ἐπιτεθέντος τῷ τραχήλῳ τῆς Ἑλλάδος ζυγοῦ δουλείας; (σ. 47, 84). Καὶ νομίζετε, ὅτι ἐξήντησε τὴν φάρετραν τῶν ὕβρεων; πολλοῦ γε καὶ δεῖ. πολλάκις ἐπαναλαμβάνει ταῦτα καὶ ἐπινοεῖ νέας ἀνηκούστους φράσεις μέχρις ἀηδίας, ὥστε τὸ βιβλίον

1. «... οἱ γενναῖοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, γνήσιοι Ἕλληνες, ἐξέλιπον ἐκ τοῦ μάταιου τούτου κόσμου... καὶ τοῖς πλείστοις τῶν ἐναπομεινάντων αἰδέαι Πατρίς καὶ Ἔθνος δὲν ἔχουσι καμμίαν ἰσχύν. Ἡ ἰδία αὐτῶν δόξα, τὸ ἴδιον αὐτῶν συμφέρον εἶναι τὸ πᾶν. Ὁ Συνοδ. τόμος εἶναι κατὰ τοῦ ἔθνους, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι ὑπὲρ αὐτῶν, εἶναι παρ' αὐτοῖς καὶ αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ εὐαγγελίου σεβαστότερος, ἱερώτερος, προτιμώτερος. Ἡ οὕτος ἢ τὸ πᾶν οἴχεται! Τοιοῦτος εἶναι ὁ ἀλλητισμὸς αὐτῶν» (σ. 139). Ἐπαινῶ τὸν πατριωτισμὸν τοῦ Θεοκλήτου, ἀλλὰ κατηγορῶ αὐτὸν, ὅτι προσποιεῖται τὸν Ἕλληνα, χωρὶς νὰ εἶναι τοιοῦτος· διότι ὁ ἀληθὴς Ἕλλην δὲν εἶναι μόνον Ἕλλην, ἀλλὰ καὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος καὶ δὲν λέγει «Πατρίς καὶ Ἔθνος» μόνον, ἀλλὰ Πίστις καὶ Πατρίς». Αὐτὸ ἦτο σύμβολον διφυῆς, ὅπως ὁ δικέφαλος ἀετός, τῶν ἀειμνήστων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν θρηγεῖ οὗτος τὴν ἀπώλειαν. Σπανίως ὁ παρὰδοξος αὐτὸς ρασοφόρος ἐνθυμεῖται τοῦτο.

του ν' ἀποτελῆ ὄργανον κακολογίας, συκοφαντίας καὶ αὐθαδείας πρὸς τὸ πανσέβαστον πατριαρχεῖον βλασφημει ὁ ἀπερίγραπτος αὐτῶς ἄνθρωπος, θεολόγος καὶ διδάσκαλος τῆς θεολογίας ὢν, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ἄγιον πνεῦμα, ὅταν γράφῃ περὶ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἱεροῦ Τόμου «τὴν δὲ καθ' Ἴουλίου αὐτῶν ἐλάλησε τῷ ὄντι τὸ πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα τοῦ δόλου καὶ τῆς ἐπιβουλῆς διὰ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου !!! ὅποια βλασφημία, ὅποια ἀσέβεια ! Πῶς περιπαίζονται καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα παρὰ τῶν μηδὲν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ καὶ σεβαστὸν ἐχόντων !» (σ. 151). Ὡς προύλεγον εἰς τὴν δημοσίευσιν τῶν πρακτικῶν γράφει : «ὅτι ἐπεκαλέσθησαν μετ' ἡμῶν χάριν τοῦ παναγίου πνεύματος οἱ συγκροτήσαντες αὐτὴν (τὴν σύνοδον) πλην ὑπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πονηρίας, τοῦ δόλου καὶ τῆς ἐπιβουλῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐνεπνέοντο καὶ ὠδηγοῦντο!» (σ. 20). Ἄρα γε ὁ Ροῦθης ἐπαρθεαγματίσθη ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου. Ὑπάρχει ὅμως ἡ ἐξῆς διαφορὰ, ὅτι ὁ μὲν ἐπολέμησε τὸν ἐχθρὸν τῆς ὀρθοδοξίας, οὗτος δὲ τὴν κεφαλὴν αὐτῆς. Ἀλλὰ δὲν ἠρέσθη ἕως ἐδῶ, ἐπετέθη ἐναντίον ὅλων τῶν ἀρχιερίων, διότι ἤθελε μόνον ἱερεῖς (προεσβυτεριανός). «Τοιαύτη εἶναι ἡ ἐπισκοπικὴ θρασύτης καὶ αὐθάδεια ! Πῆποτε δὲν ἔχει ἱερόν, δσιον, δικαίον τίμιον. Θεὸς αὐτῆς εἶναι ἡ ἰδία αὐτῆς τιμὴ καὶ δόξα, τὸ ἴδιον αὐτῆς συμφέρον ! αὐτὴ δὲν μέλει αὐτῇ περὶ τῆς ἐπικρατείας !». Ταῦτα γράφει λαβὼν ἐφορμὴν ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Μ. Πέτρου καταργήσεως τοῦ πατριάρχου διότι, λέγει, «ὁ ὑπέρτατος τῆς ἐπικρατείας ἀρχὴν ἐθεωρεῖτο δοῦλος καὶ ὑπηρέτης αὐτοῦ» σ. 137.

Ἐνωρίζω τι θῆ μοι ἀντιτάξῃ ὁ κ. Μπαλάνος, ὅτι αὐτὸς ἐπολέμησε τὴν σύστασιν τῆς διαρκoῦς συνόδου (βλ. σ. 298 ἑ.), ἀλλὰ πῶς, ὅτε συνέστησεν αὐτὴν τὸ Πατριαρχεῖον κατ' ἐξίωσιν τῆς κυβερνήσεως ὡς ὑπαρχούσης ἤδη καὶ λειτουργούσης πρωτοστατοῦντος αὐτοῦ τοῦ Φαρμακίδου. Ἀλλ' ὁ ἀνὴρ ὡς διαστροφεὺς καὶ δημοκράτης, εὗρεν ἐφορμὴν νὰ ἐκστομίσῃ πάλιν τὰς ὕβρεις κατὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας : «μόνη ἡ ἀναιδὴς καταπάτησις τῶν... ἱερῶν κανόνων εἶναι παρ' αὐτῆς εὐσέβεια» (σ. 305). Οὕτω αἰρετικὸς οὔτε σχισματικὸς ἐξεφράσθη ποτὲ μετὰ τισαύτης ἰταμότητος καὶ ἀσεβείας κατὰ τῆς μητρὸς ἐκκλησίας «τῆς ὀρθοτομούσης τὸν λόγον τῆς ἀληθείας», καὶ δὲν ἐκορέσθη ὁ ἀσυνεΐδητος, ἀλλ' ἐξακολούθει : «τηρεῖται παρ' ἐκείνης κανὼν, ἐντροπὴ τὸ λέγειν τοῦτο, πλην εἶναι κατὰ δυστυχίαν γυμνὴ ἡ ἀλήθεια» ! (σ. 111). Καὶ πῶς νὰ τηρῶνται οἱ κανόνες, ἀφοῦ, ὡς ἀλλοῦ γράφει, εἶναι ὅλοι ἐκεῖ, εἰς τὴν Σύνοδον, σύλλογος ἀμαθῶν καὶ ἀξέστων ἀγνοούντων τελείως τοὺς ἱεροὺς κανόνας ! Περὶ τῶν ἀποτελούντων τότε τὴν Σύνοδον περιτεθεῖ πᾶσα ἐπιλογία καὶ ὑπερβία.

σις, ἐφ' ὅσον ἔχομεν τὰ ἱερά κείμενα, ἅπερ τότε ἐξεδόθησαν καὶ ἐξ ὧν δείγματα παραθέσαμεν ἐνταῦθα, καὶ ὅσον θαυμάζει τις τὴν ἐμβρίθειαν, τὴν ἐνημερότητα, τὸ ὕψος τῆς γλώσσης καὶ τὸ ἐμπνευσμένον ὕφος, μεστὸν χάριτος καὶ σοφίας, χριστιανικῆς ἀπλότητος, ἀγάπης καὶ φιλοστοργίας, πατριωτισμοῦ καὶ κοινωνικῆς ἀλληλεγγύης, τόσον ἀηδιάζει ἐξ ἄλλου ὁ διεξερχόμενος τὸν Φαρμακίδειον αὐτὸν τόμον, ὅπου ὄντως φερωνύμως ἐξήντησεν ὅλον τὸ φαρμάκι τῆς γλωσσαλγίας, τοῦ πάθους, τῆς μοχθηρίας καὶ κακοηθείας, τῆς ὕβρεως καὶ ἀσεβείας, τῆς συκοφαντίας καὶ διαβολῆς, τῆς δημοκοπίας καὶ σοφιστείας, τῆς ὑποκρίσεως, τοῦ ψεύδους.. κτλ. διακρίνει ἐκ προοιμίων ὁ ἀναγνώστης τὸ πνεῦμα τὸ ἀδόλεσχον καὶ φλύαρον (πολλάκις ἐπαναλαμβάνει στερεοτύπως τὸ κομβολόγιον τῶν ὕβρεων, ὥστε καταντᾶ προσκορῆς) τὸ ἄστατον, τὸ ἐριστικόν, τὸ ταραχώδες, τὸ ἐπίβουλον, τὸ φιλοκατήγορον, τὸ φιλοψευδές, καὶ ἐν γένει τὸ πνεῦμα τὸ πονηρόν.

Ἄλλὰ ἐπὶ τέλος τι ἐξήκει ὁ ἰδιόρρυθμος οὗτος ρυθμιστὴς τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἀμφοτεροπρόσωπος ἀνὴρ, ὅστις, ἵνα μὲν προσοικειωθῇ τὰς ἀνωτέρας τάξεις ὑποδέχεται πρόσωπον μεγάλου πατριώτου, ἵνα δὲ παρασύρῃ τοὺς ἀπλοϊκοὺς ἐπιζητεῖ νὰ ἐγκαθιδρύσῃ κατάστασιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, τὴν ἀκμάζουσαν κατὰ τοὺς μακαρίους τῶν ἀποστόλων χρόνους, ὅτε ἐκάστη κατὰ τόπους μικρὰ καὶ ὀλιγάριθμος χριστιανικὴ κοινότης, αἱ πρῶται κυψέλαι, ἀπετέλει ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν (βλ. σ. 177—178 ὅπου ἀναπτύσσει τοῦτο καὶ γράφει: «ἡ ὑποταγὴ ἐκκλησίας ὑπὸ ἐκκλησίας ἦτον ἄγνωστος»... καὶ κατωτ. σ. 221ἔ. ὑποστηρίζει τὸ ἐν Ἑλλάδι καθεστῶς, ὅτε αὕτη ἐλέγετο Ἀχαΐα, δηλ. τῶν χρόνων τοῦ ἀποστόλου Παύλου! δηλ. ἤθελε νὰ μᾶς φέρῃ δύο χιλιάδας χρόνους ὀπίσω, τοῦτ' αὐτό, ὅπερ ἐπιδιώκουσιν, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ στερεώσωσιν οἱ διαμαρτυρούμενοι. Καὶ ἐπειδὴ τότε οὔτε ἐπίσκοποι, ἴσως ἐν πολλοῖς οὔτε ἱερεῖς ὑπῆρχον, οἱ προεστῶτες τῆς κοινότητος ἦσαν καὶ οἱ διοικηταὶ τῆς ἐκκλησίας, αὐτὸ τοῦτο προσεπάθει νὰ ἐφαρμόσῃ καὶ ἐν Ἑλλάδι τὴν ἐκλαίκευσιν τῆς ἐκκλησίας ἢ μᾶλλον νὰ εἰσαγάγῃ τὸν ὀμότερον Καισαροπαπισμόν. Ἄλλὰ καὶ δι' ἐκεῖ, ὅπου ὑπῆρχον ἐπίσκοποι, ὁ λδ' ἀποστ. κανὼν ὀρίζει: «Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδέν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης» ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἕκαστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὸν χώραις· ἀλλὰ μηδ' ἐκεῖνος ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι· οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔστω καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν Ἀγίῳ Πνεύματι». Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἴσχυε πάντοτε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, διὸ καὶ ὑπὸ τοῦ βου κανόνος τῆς Α' οἴκουμ. Συνόδου ὡς ἀρχαὶ κυροῦνται: «τὰ

ἀρχαία ἔθνη κρατεῖτω κτλ.» Στηριζόμενος εἰς τὸ Φωτιανὸν δόγμα «τὰ ἐκκλησ. δίκαια ταῖς πολιτ. ἐπικρατείαις... συμεταβάλλεσθαι εἴωθε» ὑποστηρίζει : «Δὲν ἦλθεν ἡ ὑπαρχία τῆς ἀνατ. Ἰλλυρίας ὑπὸ τὴν κυριότητα ἐκείνου (τοῦ βυζ. αὐτοκρ.), ἀλλ' ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν ὀθωμανῶν. Ἀπώλεσεν ὁ σουλτάνος.. τὰ εἴτε νόμιμα εἴτε ἄνομα ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δίκαια αὐτοῦ; συναπωλέσθησαν καὶ τὰ εἴτε κανονικὰ εἴτε ἀντικανονικὰ ἐπὶ τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας δίκαια τοῦ ὑπ' αὐτὸν τελουontos ἀρχιεπισκόπου Κ)πόλεως. Εἰς τοῦτο δὲν ἀπητεῖτο καὶ ἡ συγκατάθεσις αὐτοῦ... οὐδὲ ἀναγνώρισις αὐτοῦ τοῦ παρὰ τοῦ ἑλλ. ἔθνους ἀνακηρυχθέντος αὐτοκεφάλου τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας καὶ τῆς... αὐτῆς ἀρχῆς» (σ. 2645). Ἀλλὰ περιλαμβάνει εἰς τὴν αὐτὴν κατηγορίαν καὶ τὰ ὑπόλοιπα μέρη τῆς Ἀνατ. Ἰλλυρίας : «ἂν αὐριον ἀπελευθερωθῶσιν ἐξ αὐτῆς (τῆς ὀθωμ. ἀρχῆς) καὶ αὐτοὶ οἱ τόποι, ἀπελευθεροῦνται εὐθὺς καὶ αἱ ἐκκλησῖαι αὐτῶν ἐξ ἐκείνης (τῆς ἐκκλησίας Κ)πόλεως) ὃ ἐστὶν ἀπολαμβάνουσι πάλιν, ἃ ἐστερήθησαν καὶ κατὰ τοῦτο δίκαια» (σ. 267). Ταῦτα, ὡς φαίνεται, ἀναγνούς καὶ ὁ τέως ἀρχιεπίσκοπος Ἀλβανίας Βησσαρίων Τζοβάνης, τρόφιμος τῆς θεολ. σχολῆς τοῦ ἡμετέρου Πανεπιστημίου, προσέβη εἰς τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου, ἀφοῦ εἰς μάτην 5—6 ἔτη ἀνέμετο ἡ κανονικὴ χειραφέτησις. Ἀλλ' ἠπατήθη καὶ ὑπέστη καθαιρέσιν αὐτὸς τε καὶ οἱ ἄλλοι ὁμόφρονες ἐπίσκοποι, ἕως μετὰ 10ετίαν σχεδὸν μετανοήσαντες ἔτυχον συγχωρήσεως παρὰ τοῦ οἰκ. Πατριάρχου, ταπεινωθέντες κατὰ τὸ εἶκος καὶ σωφρονήσαντες ἔλαβον τὸν συνοδ. τόμον.

Διαρκῶς ἐπανέρχεται εἰς τὸ εὐάρεστον αὐτῷ σύστημα τῆς ῥωσ. ἐκκλησίας, αὐτὸς, ὅστις ἐφοβεῖτο πάντοτε τὸν ῥωσ. δάκτυλον μήπως καταργήσῃ τὰς ἐλευθερίας τοῦ ἑλλ. λαοῦ. αὐτὸ θαυμάζει, αὐτὸ συνιστᾷ, αὐτὸ ἀγωνίζεται δι' ὅλου τοῦ βίου νὰ ἐγκαθιδρύσῃ ἐν Ἑλλάδι. Καὶ ἐὰν τοῦτο ἐποίει ὁ «ῥωσόφρων μισθωτὸς» ὡς ἀπεκάλει τὸν Μ. Οἰκονόμον, ἐρρέτω θὰ ἔλεγέ τις. αὐτὸς ἔζησε πολλὰ ἔτη ἐκεῖ καὶ εἶδε τὰ καλὰ τοῦ συστήματος. Ἀλλ' ὁ Θεόκλητος ποῦ ἐσπούδασε τὰ τῶν Ρώσων; ἐν Βουκουρεστίῳ, μᾶς ἀπαντᾷ ὁ ἀπολογητὴς Μπαλάνος, ὅπου ἓνα φεγγάρι διέτριψε. Ἀλλὰ τίς ἡ ἀνάγκη νὰ μάθῃ τὰ τῶν Ρώσων, ἀφοῦ ἐγνώριζε τὰ τῶν Διαμαρτυρομένων; ἀφοῦ ἐνεπνέετο διαρκῶς παρὰ τοῦ Μάουρερ; Ὑπερθαυμάζει τὸν Μ. Πέτρον διότι συνεδύαζε τὰς γνώσεις τῆς βυζ. ἱστορίας πρὸς τὰ ἴδια συμφέροντα τῆς ἐπικρατείας, καὶ κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἐκκλησίαν. «Ἐπ' αὐτοῦ, γράφει, ἐτελεύτησεν ὁ πατριάρχης Ἀδριανὸς καὶ ὁ Πέτρος μὴ θέλων τοῦ λοιποῦ συναυτοκράτορα ὑπήκοον αὐτοῦ κατήργησε τὴν πατριαρχεῖαν, καὶ ἐπραξε τοῦτο τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ (διὰ κεφαλαί-

ων αἱ λέξεις) καὶ χωρὶς συγκαταθέσεως ἢ ἀδείας ξένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς... συνεκάλεσεν εἰς συνέλευσιν ὄλους τοὺς ἀνωτέρους καὶ ἐγκριτοτέρους τοῦ κλήρου τῆς Ρωσ. ἐκκλησίας καὶ ἀνεκοινώσεν εἰς αὐτοὺς ὅ,τι εἶχε κατὰ νοῦν νὰ πράξη καὶ ἀνέπτυξεν αὐτοῖς καὶ τοὺς λόγους τούτου... (εἰς τοὺς διατεινομένους νὰ ἐρωτήσωσι τὰ πατριαρχεῖα) τύψας τὸ στήθος αὐτοῦ ὁ Πέτρος ἀπήντησε μετ' ὀργῆς : ἐγὼ εἰμὶ ὁ πατριάρχης ὑμῶν ! . . . τόσον ἐμελλεν αὐτῷ καὶ περὶ τῆς συγκαταθέσεως τῶν ἄλλων πατριαρχῶν ! Ἡ θέλησις αὐτοῦ ἦτο πάσης συγκαταθέσεως ἰσχυροτέρα διὰ τὰ συμφέροντα τῆς αὐτοῦ ἐπικρατείας (σ. 137—138). Αὐτὰ λοιπὸν ἦσαν τὰ ἀρεστὰ καὶ χριστιανικὰ πρότυπα εἰς τοὺς κρυφίους καὶ φανεροὺς σκοποὺς τοῦ μεταρρυθμιστοῦ Φαρμακίδου, καὶ κατ' αὐτὰ εἶχε κατορθώσει νὰ προσαρμόσῃ τὸ ἐκκλησι. καθεστῶς ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῶν ὑπηγόρευεν εἰς τὴν κυβέρνησιν νὰ γράψῃ εἰς τὸν πατριάρχην : «ἵνα ἐπιδοκιμάσαντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην θεσμοθεσίαν καὶ διὰ τὴν δι' αὐτῆς συστάσαν ἱεράν σύνοδον τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀναγνωρίσαντες ἀποδέξησθε ὡς ἐν Χριστῷ ἀδελφὴν». Τὸ πατριαρχεῖον κατ' αὐτὸν ὀφείλεν ἀσυστήτη νὰ ἐγκρίνῃ ἄνευ ὄρων. «Ἐάν δὲ τὸ ἔθνος εἶχε δίκαιον ἢ ὄχι εἰς τὸ νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔπραξεν, ἄλλος περὶ τούτου λόγος 1 καὶ ὁ ἄλλος λόγος εἶναι ὁ ἀπὸ τρίτου τοῦ Φαρμακίδου : «Καὶ ἡμεῖς μὲν λέγομεν ἐν πλήρει καὶ τελείᾳ τοῦ πράγματος γνώσει, ὅτι τὸ ἑλλην. ἔθνος εἶχε δίκαιον νὰ πράξῃ ὅ,τι ἔπραξεν (σ. 54) καὶ ἤδη ὅτε τὸ πατριαρχεῖον ἀπέλυε τὸν τόμον καὶ ἡ ἑλλην. ἐκκλησία ἦτον ἤδη κατὰ κανόνας τετιμημένη τοῖς τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν προνομίοις» καὶ ἦτο πάντῃ περιττὴ ἢ ἀναγνώρισις «ἢ ἀκριβῆς καὶ προσήκουσα εὐκρίνεια τῶν λόγων, δι' οἷς κτλ.» ὡς ἔγραφον οἱ ἐν τοῖς πατριαρχείοις (σ. 60—61).

Ὁ μεταρρυθμιστὴς μας ζῆ εἰς ἄλλους χρόνους, ὅτε γράφει : «ἡ ἑλλ. ἐκκλησία ἀπέλαβεν ἀφ' ἑαυτῆς, ὅτε ἦλθε κατὰ θεῖαν εὐδοκίαν τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἅπερ ἐκέκτητο ἀνέκαθεν ἔκ τε τῶν ἀρχαίων τῆς ἐκκλησίας ἑθῶν καὶ ἐκ τῶν θεῶν καὶ ἱερῶν κανόνων...» (σ. 65, 109). Φθάνει δὲ μέχρι παραλογισμοῦ, διερωτώμενος : «Ἄλλὰ δὲν μᾶς λέγει ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος (δι'

---

1 «Φανερός δὲ λόγος τῆς κατακρίσεως ἦτον, λέγει, ὅτι ἡ ἑλλην. ἐκκλησία ἔπρεπε ν' ἀναδειχθῆ αὐτοκέφαλος τῇ συγκαταθέσει καὶ ἀδείᾳ τῆς ἐν Κων)πόλει ἐκκλησίας, ἐξ ἧς ἤρτητο αὕτη. Πλὴν ὁ λόγος οὗτος ἦτον πάντῃ ἀλόγος· διότι δὲν ἐστηρίζετο οὔτε εἰς κανόνα τινά, οὔτε εἰς ἀρχαῖον ἔθος, καταφρονήθη καὶ καταφρονεῖται· διότι κατακρίσεως ἦτον ἄξιος» σ., 109).

άραιων), πότε, πώς και παρά τίνος οίκουμ. συνόδου, και διά τίνος κανόνος υπετάχθησαν αἱ ἐν τῷ νῦν βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος ὀρθόδοξοι ἐκκλησίαι τῷ ἀρχιεπισκόπῳ Κ)πόλεως; Δὲν μᾶς λέγει πῶς και κατὰ τίνος κανόνα οἱ κειῖοι αὐτῶν κανονικός (αἱ ὑπογραμιζόμεναι διὰ κεφαλαίων) πατριάρχης ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κων)πόλεως και ἀπελείφθησαν αὐταὶ τῆς... συναφείας και σχέσεως, διότι ἀπέσεισαν ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ;» (σ. 60) και ἔχει τὴν ἀφέλειαν νὰ μᾶς μεταφέρει εἰς τοὺς χρόνους τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ὅτε ἡ Ἑλλάς οὔτε τὸ ὄνομα τοῦτο εἶχεν, ἀλλ' ἐλέγετο Ἀχαΐα, τότε λέγει συνεστήθη ἡ ἐκκλησία αὐτῆς ἐν Κορίνθῳ, ὅτε ἐν τῷ Βυζαντίῳ ἦσαν εἰδωολάτραι και προχωρεῖ ἀνεπίστων τὰ ιστορικά σημεῖα, ἅτινα ἐνδιάφερουσιν αὐτῷ, ὅτι ἀπεσπᾶσθη και ὑπήγετο εἰς τὸ θέμα τῆς Δύσεως ὑπὸ τὸν Πάπαν κττ. διὰ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οὐδένα δεσμὸν ἔχει ἡ ἑλλ. ἐκκλησία πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. ¹

1. Ἀλλὰ και αὐτὸς ὁ Πάπας θὰ ἔθυσεν ἑκατόμβην, ὅτε ἀνέγνω παρ' ἐπισήμου Ἑλληνοσ κληρικοῦ και καθηγητοῦ τῆς θεολογίας διακηρυττόμενα ταῦτα: «Ἡ Β' οἰκουμ. σύνοδος εἶπε περὶ τοῦ ἐπισκόπου Κ)πόλεως: «Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ρώμης ἐπίσκοπον διὰ τὸ εἶναι αὐτὴν νέαν Ρώμην». και ἡ Δ' ἀπέδωκεν αὐτῷ και μεγάλην δικαιοδοσίαν. Καὶ ὁμως ἔως σήμερον δὲν εἶναι αὐτοκέφαλος διότι οὐδεμία σύνοδος ἀνέδειξεν αὐτὸν τοιοῦτον διὰ τοῦτο ἔως σήμερον σώζεται «τῇ μητροπόλει τὸ οἰκεῖον ἀξίωμα», διότι παρὰ τοῦ μητροπολίτου Ἡρακλείας Θράκης χειροτονεῖται, ἐπειδὴ αὐτοῦ ἐπίσκοπος ἦτο ἀνεκάθεν» (σ. 213). Ἑλληνες, χειροκροτήσατε τὸν ὑπέρμαχον τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας σας, ὅστις χάριν αὐτοῦ καταργεῖ τὸ αὐτοκέφαλον τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχεῖου και τότε οὐδεὶς μένει αὐτοκέφαλος ἐν τῷ κόσμῳ εἰμὴ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος και ἡ Παπική. Ἀνασηλώσατε ὑποῦ τὰς εἰκόνας αὐτοῦ και ἀγιοποιήσατε τὸν ἐκλεκτὸν Ἀλληνα λευίτην και δι' ὅσα ἐν σ. 222 γράφει: «ὅτι δὲ ὁ ἀποστ. Ἀνδρέας ἐθεμελίωσε τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐκκλησίαν, τοῦτο εἶναι μῦθος και ἐπλάσθη ἀφοῦ μετεπλάσθη εἰς Κ)πολιν τὸ Βυζαντίον και ὁ πρότερον ἐπίσκοπος τούτου μετεπλάσθη εἰς ἀρχιεπίσκοπον Κ)πόλεως, ἵνα μὴ ἦναι ὁ τῆς νέας Ρώμης ἀρχιεπίσκοπος και κατὰ τοῦτο κατώτερος τῆς ἀρχαίας Ρώμης. ἦτον ἀνάγκη τοιοῦτου τινὸς μύθου». Ὡστε ὅλα πλάσματα και μῦθοι τὰ ἡμέτερα! Ἔτι δὲ και κατὰ τῶν οἰκουμ. συνόδων ἐπιτίθεται και δὴ κατ' ἐκείνων, αἵτινες ἀνεγνώρισαν τὰ κυριαρχικά δικαιώματα τοῦ τῆς Κ)πόλεως θρόνου ἐπὶ τῶν ἄλλων μητροπόλεων. Οὕτω βαρέως, βαρύτερον και αὐτῶν τῶν παπιστῶν, φέρων ὁ ὀρθόδοξος Φαρμακίδης, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Μιχαὴλ και ὁ πατριάρχης Φώτιος δὲν ἀπέδωκαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ Ἰλλυρικοῦ και τῆς Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Ἑλλάδος. (Θὰ ἦτο εὐχαριστημένος νὰ διετέλῃ ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τὸν Πάπαν μᾶλλον ἢ ὑπὸ τὸν Πατριάρχην), ὡς ἐπιμόνως ἐζητεῖ ὁ πάπας Νικόλαος, ἐπιλέγει: «Πῶς ἡ ἐγκρίνασα τὰ ἐν τῷ μεταξὺ ἀρπάγματα τῶ ἀρχιεπισκόπου τῆς Κ)πόλεως και εἰς δίκαια τὰ ἀδίκαια μεταβαλοῦσα Δ' οἰκουμ. ἐκκλησία δὲν ὑπέταξεν αὐτῷ ἐν ἔτει 451 και τὴν ὑπάρχίαν ταύτην

Μὰ τὸν Δία, οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ ἤθελον καλλίτερον δικηγόρον, ἀλλ' ἐν τούτοις ὑπῆρξαν νουνεχέστεροι, διότι, καίτοι διετέλεσαν μικρὸν ὑπὸ τὸν πάπαν, δὲν τὸ εἶπον, οὔτε ἠρνήθησάν ποτε τὸ σέβας καὶ τὴν ὑποταγὴν πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ τι ἐζήτησαν; ἀρχιερεῖς ὁμογλώττους, τίποτε ἄλλο. καὶ ἐὰν δὲν ἦσαν, ὅπως πάντοτε, σκληροτράχηλοι, θὰ ἐλάμβανον τὸ δικαίωμα χωρὶς νὰ ἀποσχισθῶσιν· ὑπερβαίνει δὲ ὁ εὐλογημένος πᾶν ὄριον. Εἶδομεν ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Μ. Ἐκκλησία, ὡς σύνηθες, ὠμίλησε περὶ ἀμπέλου καὶ ὅτι τὸ κλῆμα τότε εὐδοκιμεῖ, ὅταν μένη ἐν τῇ ἀμπέλῳ, καὶ ὁ Φαρμ. ἀπαντᾷ, ὅτι καὶ ἡ ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ἀμπέλῳ μένει, διότι δὲν μετέστη εἰς ἄλλην ἐκκλησίαν, οὔτε ἐκκλησίαν καθ' ἑαυτήν, συνέστησε (πῶς γὰρ οὐ; διατὶ ὁ ἀνὴρ σοφιστεύεται). "Ἀκουσον δέ, χριστιανέ μου, τί δογματίζει περὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ποῦ καὶ αὐτὸς ὁ σχισματικὸς Βούλγαρος ἀνερευθριάστως δὲν θὰ τὰ ἐξεστόμιζεν: «'Ἀλλ' ἂν ὁ περὶ ἐνότητος πολλὰ φλυαρῶν (καὶ ἐννοεῖ τὸν Πατριάρχην) ἐννοῆ ἀμπελον τὴν ἐν Κων)πόλει ἐκκλησίαν, ἄς μάθη, ὅτι ἡ ἐκκλησία αὕτη δὲν εἶναι ἀμπελος εἶναι καὶ αὕτη κλῆμα τῆς αὐτῆς ἀμπέλου· ὅθεν ἀποσπάσασα ἑαυτήν ἡ ἑλλην. ἐκκλησία ἐκ τῆς ἐξουσίας αὐτῆς δὲν ἀπέσπασεν ἑαυτήν ἐκ τῆς ἀμπέλου, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἴσου καὶ ὁμοίου κλήματος»!

Ἑλληνες, χειροκροτήσατε τὸν θαυμάσιον αὐτὸν ἱεροφάντην 1.

ἀποτελοῦσαν τότε μέρος τοῦ Ἀνατολικοῦ βασιλείου;» (σ. 254) ἀλλὰ εἰς ταῦτα διαψεύδεται ὑπὸ τοῦ Βαλσαμῶνος, ὅστις εἰς τὸν β' καν. τῆς Β' οἰκουμ. συνόδου λέγει: «ἡ μέντοι Σικελία πρὸ χρόνων... ὑποκειμένη τῷ θρόνῳ τῆς Κ)πόλεως ὑπὸ τυραννικῶν χειρῶν ἐκ ταύτης ἀπεσπάσθη καὶ εὐχομαι, ἵνα καὶ αὕτη ἐπανέλθῃ». Οὕτω διὰ μυρίων ἀνοησιῶν ζητεῖ ὁ παράδοξος Φαρμακίδης ν' ἀνατρέψῃ τὸ αἰωνόβιον καθεστὼς καὶ τὰ προνόμια τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐπὶ τε τῶν ἄλλων κατὰ τόπους ἐκκλησιῶν καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλλαδικῆς καὶ ἀναφωνεῖ: «ὦ κατασχύνῃ! καὶ ὁμως εὐρίσκονται καὶ Ἑλληνες καλοῦντες κανονικὴν τὴν αἰσχρὰν ταύτην καταγωγὴν τῆς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας αὐτῶν κυριαρχίας τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κ)πόλεως!» (σ. 274).

1 Κατὰ τὸν Κόντογόνην, ὅστις ἐξεφώνησε τὸν ἐπικήδειον (σ. 213 τοῦ Εὐαγγ. κήρυκος 1860) τὴν δὲ περικοπὴν ταύτην ἀναφέρει ὁ κ. Μπαλάνος ἐνθ. ἀνωτ. σ. 49): «Ὁ Φαρμακίδης ἀναγνοὺς ἐν ταῖς ἐφημερίσιν, ὅτι ὁ ἐν Κ)πόλει χειροτονηθεὶς ἐκ Βουλγάρων ἀρχιερεὺς ἱερουργήσας κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα δὲν ἐμνημόνευσε κατὰ τὰ ἀνέκαθεν διατετυπωμένα τοῦ οἰκουμ. Πατριάρχου, τοσοῦτον ἐλυπήθη καὶ συνεκινήθη, ὥστε ἔτρεξεν εὐθὺς ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ, ἀφορήτου σχεδὸν ὄντος τοῦ καύσωνος, ἵνα λάβῃ βεβαιωτέρας περὶ τῆς εἰδήσεως πληροφορίας, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκβίνης ὑπέκυψεν εἰς τὴν τελευταίαν νόσον, τὴν καὶ τὸν θάνατον αὐτῷ ἐπενεγκοῦσαν». Ἄλλὰ δὲν ἀνέμενε τὸ τοιοῦτον, ὅταν ἐκήρυττε τὰ κακόδοξα δόγματα; Οὕτω περὶ τοῦ γ' κανόνος τῆς Β' Οἰκουμ. συνόδου, ἥτις ἀπένε-

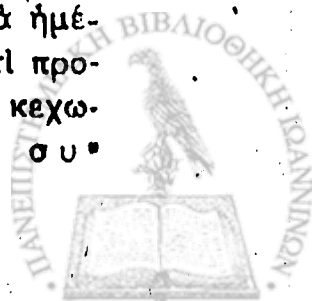
Ἄλλ' ἀκούσατε καὶ τὴν ἐπιδόξον: «Ὅλα λοιπὸν τὰ περὶ ἐνότητος... τοῦ συνοδ. τόμου λεγόμενα εἶναι ἀπροσδιόνυσα.. καὶ δὲν ἐμφαίνουσιν ἄλλο εἰμὴ τὴν... πονηρίαν καὶ κακοήθειαν καὶ τὴν... ἀμάθειαν καὶ μωρίαν» (σ. 169). Εὐγε καὶ ὑπέρευγε!

Συνίστα μετ' ἐκαιμονῆς ἀνηκούστου τὴν ἀπόρριψιν τοῦ Τόμου, πρὶν ἢ ὑποβληθῆ εἰς τὴν ἔγκρισιν τῶν δύο νομοθετικῶν σωμάτων, διότι οὗτος καταργεῖ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλ. 1833 βασ. διάταγμα, ὅπερ δημιουργεῖ ἐκκλησ. ἀρχὴν μετὰ μεγάλης δικαιοδοσίας, διότι ἐν αὐτῷ διεγράφοντο αἱ σχέσεις τῆς ἐκκλησίας, τοῦθ' ὅπερ ἐνδιέφερε τὸν ἄνδρα (σ. 92) καὶ ἐφρόνει, ἐφ' ὅσον τυπικῶς δὲν ἀνεφέρθη ἀπ' ἀρχῆς ἢ κυβερνήσεως κατὰ τὸν τύπον τοῦ Μ. Πέτρου «διὰ λόγους ἰσχυροῦς», Ἦ δὲν ἔπρεπε νὰ γείνη καὶ νὰ ἔλειπεν τελείως ἡ τοιαύτη ἀναμε (ἡ σύνοδος καὶ οὐχὶ ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος ἀπένεμε καὶ ἐντοῦθα ὁ ἀνὴρ πλαστογραφεῖ τὴν ἱστορίαν) τὰ δίκαια τῷ Κωνσταντινουπόλεως «Τὸν μέντοι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον ἔχειν τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ρώμης ἐπίσκοπον, διὸ τὸ εἶναι αὐτὴν Νέαν Ρώμην», γράφει: «Ἄλλ' ἂν ἔλαβε διὰ τοῦ ἀνωτέρω κανόνος, ὁ νεόπλαστος ἀρχιεπίσκοπος τὰ πρεσβεῖα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν Ρώμης, δὲν ἔλαβεν ὁμως καὶ δικαιοδοσίαν. Διατί; διότι δὲν ἠθέλησεν ὁ αὐτοκράτωρ...» (σ. 191). Τί θέλει ὁ αὐτοκράτωρ ἐδῶ; ποῦ τὰ ἡῦρε γεγραμμένα ταῦτα; Καὶ δὲν σταματᾷ ὁ εὐλογημένος ἕως ἐδῶ, ἀλλ' ὡσεὶ ἦτο ἐγκάθετος τῶν Βουλγάρων, γράφει κατὰ τοῦ θεσμοῦ καὶ τοῦ καν. κύρους τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ὅστις «αὐξήσας... ἀπὸ τοῦ 381 μέχρι τοῦ 451 ἐξ ἀρπαγῆς καὶ ἀδικίας... ἀντὶ νὰ τιμωρηθῆ διὰ τοῦτο καὶ ὑποχρεωθῆ εἰς ἀπόδοσιν τῶν ἀρπαγμάτων κτλ. ὑπὸ τῆς πολιτικ. ἐξουσίας βοηθούμενος κατώρθωσε νὰ λάβῃ τὸν κη' καν.παρὰ τῆς ἐν Χαλκηδόνι συνόδου» δηλ. ἐπαναλαμβάνει τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Παπικῶν! (σ. 192—193) Καὶ οὕτως «ἐπῆρε τὸν κατήφορον» καὶ οὐδαμοῦ σταματᾷ. καὶ ὁμως ἐσταμάτησεν ἐν τῷ κη' κανόνι τῆς Β' Οἰκουμένης καὶ ἐπιμένει μετ' ἀνεξηγήτου ἐκαιμονῆς, ὅτι μόνον ἐπὶ τῶν τριῶν διοικήσεων ἦτοι τῆς Ἀσιατικῆς, Ποντικῆς καὶ Θρακικῆς, ἃς παρεχώρησεν αὐτῷ ἡ σύνοδος ἐκεῖνη, ἐκέκτητο κανόν. δικαιοδοσίαν καὶ δογματίζει Ἑλλήν κληρικὸς διαπρεπὴς ἐν μέσῃς Ἀθήναις τὰ ἀξιοπρόσεκτα ταῦτα, ἐφ' ὧν ἠδύναντο νὰ στηριχθῶσι εἴτετα Βούλγαροι καὶ Ἀλβανοὶ πρὸς ἀποτίναξιν τῆς πατριαρχικῆς κηδεμονίας καὶ κυριαρχίας. «Οὔτε κανὼν οἰκουμ. συνόδου οὔτε νόμος αὐτοκρατορικὸς ἐξέτεινεν αὐτὰ (τὰ ὄρια) ἔκτοτε». Καὶ ἰδοὺ ἡ σπουδαία ἀνακάλυψις! «Ἄλλ' ἐν αὐτοῖς δὲν περιλαμβάνεται καὶ ἡ ὑπαρχία τῆς Ἀνατ. Ἰλλυρίας, ἐν ἣ περιείχετο τότε καὶ ἡ μακεδονικὴ διοίκησις (ἐπομένως καὶ ἡ Βουλγαρία καὶ Ἀλβανία) ἐν ἣ περιλαμβάνετο καὶ τὸ νῦν βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁμως ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως εἶχε καὶ ἐπ' αὐτῆς ἐξουσίαν, ὡς μὴ ὤφειλε!» (σ. 295). Πᾶν σχόλιον εἶναι περιττόν. Οἱ μὲν ἐθνικισταὶ Βούλγαροι καταφεύγουσιν εἰς τὸν Δημοσθένην¹ προκειμένου περὶ τῶν ἐπὶ τῆς Μακεδονίας ἀξιώσεων, καὶ οἱ σχισματικοὶ εἰς τὸν Φαρμακίδην.

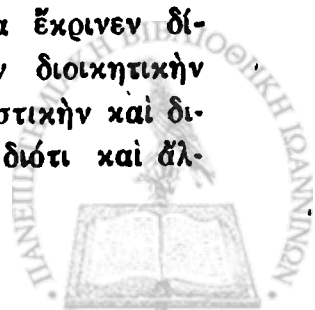
1 Τοὺς ἰσχυροὺς λόγους μᾶς τοὺς εἶπεν ἀνωτέρω, διότι ἐφοβοῦντο τὴν ἐπιβουλὴν τοῦ πατριάρχου καὶ τῆς πολιτικῆς κλίμας τοῦ Φαναρίου, συνεννοουμένης ἢ μᾶλλον τυφλῶς ἐνεργούσης ὑπὸ τὰ κελεύσματα τοῦ Σουλτάνου.

γνώρισις (σ. 113). Καὶ ἀφοῦ ἐσταχυολόγησα τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐκ τῆς ἀτελειώτου λιβελλογραφίας, (σ. ΙΣ'. 629), ἥτις δυστυχῶς πρὸς εἰρωνείαν φέρει καὶ ὄνομα «περὶ ἀληθείας» διερωτῶμαι, τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ἀνυπολόγιστον ζημίαν εἰς τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν ἐπένεγκόντων, πῶς ἀνὴρ πατρόζων καὶ τῆς Πατρολογίας καθηγητῆς ἀνέλαβε τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ συγγραφέως; διὰ νὰ διαγωνίσῃ ἀρὰ γε τὸ κακόν; «ἵνα πληθυνθῇ ἡ γνῶσις»; εὐρίσκομαι εἰς μεγάλην ἀπορίαν «καίφημι κάπόφημι κούκ ἔχω τί φῶ». Τίς δὲν ἐννοεῖ ὅτι ὁ Φαρμ. ὑπερέβη πᾶν ὄριον, ὅτε γράφει : «Ψεύδεται ὁ συντάκτης τοῦ συνοδ. τόμου καθ' ὃ ἀποδίδει εἰς τὰς οἰκουμ. συνόδους («αἱ σεπτὰ οἰκ. σύνοδοι ἐχώρισαν ἢ συνῆψαν ἐκκλησ. ἐπαρχίας»), ὡς ἀπεδείχθη ψευδόμενος καὶ καθ' ὃ ἀπέδωκεν εἰς τὸ ἅγ. Πνεῦμα, καὶ καθὼς ἐβλασφήμησεν εἰς τοῦτο, οὕτως ἐξυβρίζει... τὰς σεπτὰς οἰκουμ. συνόδους» (σ. 208).

Δὲν ἀντέχω, ἱερὰ μὲ κατέχει ἀγανάκτησις νὰ ἀναφέρω τὰ ἐν σελ. 173—174, εἰρωνικά, βλάσφημα. διατί; διότι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἔγραψε τὰ κοινολεκτούμενα (βλ. Ἐφεσ. δ', 11. Α' Κορ. ιβ', 28). Ἐνταῦθα ὁ ἀνὴρ ὄντως παραφρονεῖ, διότι τὰ ρήματα εἶναι τῆς Δ' Οἰκουμ. Συνόδου (νομίζω εἰς τὸν κη' κανόνα). Ἴνα ὁ ἀναγνώστης σχηματίσῃ σαφῆ ἰδέαν περὶ τῆς κακοπιστίας τοῦ συγγραφέως τοῦ «Περὶ ἀληθείας τόμου» καὶ τῆς ἀφαντάστου παρερμηνείας καὶ διαστροφῆς τῶν κειμένων, ἵνα προσαρμόσῃ αὐτὰ πρὸς τὸν σκοπὸν του, ἀναφέρω μὲν τὸ ἐξῆς παράδειγμα. Πρόκειται νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Καισαροπαπισμὸς ἦτο ἄκρατος ἐν τῷ Βυζαντίῳ, καὶ ἡ ὑποταγὴ τῆς ἐκκλησίας πλήρης καὶ τελεία, ὁ αὐτοκράτωρ ἦν καὶ ἐχώριζε τὰς μητροπόλεις, προῆγε καὶ ὑπεβίβαζεν αὐτὰς κατὰ βούλησιν, ἄνευ γνώμης τῆς ἐκκλησίας. (Τοῦτο δὲ ἐχρησίμευεν αὐτῷ πρὸς τὸν προκειμένον σκοπὸν ν' ἀποδείξῃ τὴν περιττότητα τοῦ Τόμου. Εἶναι δὲ σπουδαῖον τὸ σημεῖον τοῦτο, διότι ἐνταῦθα ἐστηρίχθησαν καὶ οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ αὐτοκεφάλου ἐν ταῖς Συνελεύσεσιν). Ἄλλ' ἦτο ἀτυχὲς τὸ παράδειγμα, ὅπερ προσῆγεν, ἦτοι τὸν ἀρειανὸν Οὐάλεντα, ὅστις, ἵνα τιμωρήσῃ τὸν Μ. Βασιλείου, ἐχώρισε τὴν Καππαδοκίαν εἰς Πρώτην καὶ Δευτέραν Καππαδοκίαν, τῆς Δευτέρας ἀναδείξας τὰ Τύανα μητρόπολιν. «Ἐταράχθη διὰ τοῦτο ὁ Βασιλεὺς, γράφει ὁ Φαρμακίδης, διότι καὶ οἱ ἅγιοι ὡς ἄνθρωποι ἐν τῷ κόσμῳ ἔτι ζῶντες ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν ἐκυριεύοντο. καὶ «ὁ μὲν (Τυάνων Ἀνθιμος) ἤξιου, ὡς λέγει Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, τοῖς δημοσίοις καὶ τὰ ἡμέτερα συνδιαρῆσθαι καὶ διὰ τοῦτο μετεποιεῖτο τῶν νεωστὶ προσελθόντων (τόπων) ὡς αὐτῷ διαφερόντων, κάκεῖν' οὐ ἤδη κεχωρισμένων· ὁ δὲ (Βασιλεὺς) τῆς παλαιᾶς εἴχετο οὐ»

νηθείας καὶ τῆς ἐκ τῶν πατέρων ἄνωθεν διαιρέσεως κτλ.» (Γρηγ. Ναζ. λόγ. κ', τόμ. Α', σ. 355). ταῦτα γράφει (σ. 208—209) δικάσας ἀποτόμως τὰς ἀντιρρήσεις τοῦ Μ. Βασιλείου, περὶ οὗ διατείνεται, ὅτι δὲν διεμαρτυρήθη, ἀφοῦ ὁ αὐτοκράτωρ δὲν εἶχε τοιοῦτον δικαίωμα, διότι «ὁ αὐτοκράτωρ εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ διαιρεῖν ἢ συνάπτειν ἐπαρχίας». Ἄλλ', ὦ ἀγαθέ, τί δηλοῦσιν οἱ ἄνωτέρω λόγοι τοῦ ἁγίου πατρὸς (καὶ οἱ ἄλλοι τῆς συνεχείας) εἰμὴ σφοδρὰν διαμαρτυρίαν; Τίνα σχέσιν δ' ἔχουσι τὰ ἐπόμενα; «Οὐδέτερος ἄρα ἀνηνέχθη εἰς διαίρεσιν παρ' οἴκουμ. συνόδου γεγεννημένην· διότι δὲν ἦτο ἔργον τῶν οἴκουμενικῶν συνόδων οὔτε τὸ διαιρεῖν. οὔτε τὸ συνάπτειν ἐκκλησ. ἐπαρχίας..» (αὐτ.). Ἄλλὰ διαψεύδει αὐτὸν ὁ β' τῆς Δ': «Ἦλθεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες παρὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς προσδραμόντες δυναστείας διὰ πραγματικῶν τὴν μίαν ἐπαρχίαν εἰς δύο κατέτεμον, ὡς ἐκ τούτου δύο μητροπολίτας εἶναι ἐν τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ. Ὄρισε τοίνυν ἡ ἁγία σύνοδος τοῦ λοιποῦ μηδὲν τοιοῦτο τολμᾶσθαι παρ' ἐπισκόπου,» καὶ ἐπάγει τὴν βαρυστάτην τῶν ποινῶν κατὰ τοῦ τολμητοῦ: «ἐπεὶ τὸν τοιοῦτο ἐπειχειροδόντα ἐκπίπτειν τοῦ ἰδίου βαθμοῦ». Ἄλλ' ἀντιληφθεῖς, ὅτι τὸ παράδειγμα εἶναι ἀντικρὺς ἐναντίον τοῦ ἐπάγει ἕτερον, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς τὰνάπαλιν ἤνωσε τὰς δύο ἐπαρχίας, Ἐλενόποντον καὶ Πολεμωνιακὸν Πόντον, εἰς μίαν, ὡς ἦσαν καὶ πρότερον ὑπὸ τὸν Νεοκαισαρείας, ὅτε δὲ ἐγένετο ἡ περιφέρεια ἐκείνη δύο πολιτικαὶ ἐπαρχίαι, ὠρίσθη καὶ ὁ Ἀμασειᾶς μητροπολίτης. Ἄλλὰ θὰ ἐπεχειρεῖ ὁ βασιλεὺς τοιοῦτον τι, ἀφοῦ δὲν εἶχε δικαίωμα, ἅτε κωλύμενος ὑπὸ τῶν κανόνων τῆς ἐκκλησίας; Οὐχί. Καὶ ἰδοὺ τί ὀρίζει εἰς τὸ β' κεφ. τῆς 31 Νεαρᾶς: «πᾶσαι δὲ αἱ τρισκαίδεκα πόλεις ἐπαρχίας ἔστωσαν μιᾶς, ἀφαιρουμένης μὲν οὐδετέρας αὐτῶν τῶν μητροπόλεων (Ἀμασειᾶς τέ φαμεν καὶ Νεοκαισαρείας) τοῦ τῆς μητροπόλεως ὀνόματος, τῶν δὲ θεοφιλεστάτων αὐτῶν ἐπισκόπων τῶν μὲν μητροπολιτῶν ἐνταυθοῖ χειροτονουμένων, τῶν δὲ ὑπ' αὐτοὺς τεταγμένων ὁμοίως ὑπ' αὐτῶν τῶν τὰς μητροπόλεις ἐχόντων (καθὰ καὶ μέχρι νῦν ἦν) χειροτονουμένων· οὐδὲν γὰρ τῶν περὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτῶν καινίζομεν». Ἔως ἐδῶ ἔχει ὁ Φαρμακίδης· συνεχίζομεν: «ἐπειδὴ καὶ ἐπὶ μιᾶς ἐπαρχίας καὶ ὁ πάλαι χρόνος καὶ οὗτος ὁ νῦν κατακοσμηθεὶς ὑφ' ἡμῶν οἶδε πολλὰς τοιαύτας καταστάσεις ἐν τοῖς θεοφιλεστάτοις ἐπισκόποις τυγχανούσας» (τόμ. Ι. Λειψία, 1881, σ. 193—194). Ταῦτα ἔκρινεν δίκαιον ὁ αὐτοκράτωρ νὰ ἀποφασίσῃ, καὶ κατὰ τὴν νέαν διοικητικὴν τοῦ κράτους διαίρεσιν ν' ἀφήσῃ ἀνέπαφον τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ διότι ἐσέβετο τὴν τῆς ἐκκλησίας αὐτοδιοίκησιν, ἀλλὰ καὶ διότι καὶ ἄλλ-

λα τοιαῦτα παραδείγματα περὶ τῶν «θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων,» εἶχεν ὑπ' ὄψει, διὸ καὶ τονίζει «οὐδὲν γὰρ περὶ τὴν ἱερωσύνην αὐτῶν καινίζομεν». Ἐπὶ τὸν ἐπικριτὴν «ἄν δὲν ὠρίζεν οὕτως ἐν τῷ νόμῳ ὁ αὐτοκράτωρ οἱ δύο πρότερον μητροπολίται ἤθελον συγχωνευθῆ εἰς ἓνα· διότι ἡ ἐκκλησία ἠκολούθει τοῖς πολιτικοῖς τύποις» (σ. 210). Ἐκείνην ἀκούσον, ἀκούσον! καὶ πόθεν ἐξήγαγεν αὐτὸ τὸ συμπέρασμα, δὲν λέγει. Ὅταν ὁ αὐτοκράτωρ λέγῃ «οὐδὲν καινίζομεν» ἀνατρέπει τὰ δικαιώματα τοῦ κράτους; καὶ ἔπρεπε νὰ τὸ δηλώσῃ ρητῶς διὰ νὰ προλάβῃ αὐτὴν τὴν λογικὴν; Ἐγὼ τοῦλάχιστον οὐδόλως ἐννοῶ.

Ἐπίσης διὰ τῆς 32 Νεαρῶς ἠγώσεν ὁ αὐτὸς τὴν Παφλαγονίαν καὶ Ὀνωριάδα καὶ πάλιν ἐμφανεστερόν ἐπαναλαμβάνει: «κάνταθθα δὲ περὶ μὲν τὰς ἱερωσύνας οὐδὲν καινίζομεν, ἀλλ' οἷτε μητροπολίται οἱ πρῶην τὰς ἱερωσύνας ἐνταθθα δεχόμενοι μενοῦσιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς τάξεως τῆς ἐπ' αὐτοῖς τό γε ἐπὶ τῷ τόπῳ χειροτονίας οὐκ ἀμειβομένης, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ μακαριωτάτου πατριάρχου τῆς εὐδαίμονος ταύτης χειροτονοῦμενοι πόλεως, αὐτοὶ τε ὑφ' ἑαυτοῦς χειροτονοῦντες, οὐς μέχρι νῦν ἐχειροτόνουν... καὶ μία τὸ λοιπὸν ἐπαρχία γενήσεται πλείους ἔχουσα μητροπόλεις, τοῦτο, ὅπερ καὶ ἐν ἑτέροις ἡμῶν ἐπαρχίαις ἐστίν.» Ταῦτα παραλείπει ὁ κατήγορος, ἀπερ εἰς οὐδένα ἔωσι τὴν ἀμφιβολίαν, ὅτι τὰ ἐκκλησιαστικὰ δὲν ἠκολούθουν τοῖς πολιτικοῖς, κατὰ τὸ δόγμα τοῦ Φαρμακίδου, ἀλλ' ἐκ τούτων καὶ περὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ πατριάρχου πείθεται τις, ὅτι ἔκτοτε ἐχειροτόνει τοὺς μητροπολίτας, καὶ ὡς ἐκλαρυγγίζεται οὗτος κραυγάζων τὰναντία (I, σ. 200—201). Ἐἶναι παράδοξος ὁ ἀνήρ, διότι νομίζων, ὅτι ὑπερασπίζει τὸ ζήτημά του, καταστρέφει αὐτὸ ὁ ἴδιος. «μέγα ἀληθῶς τὸ κράτος τῆς ἀληθείας κυριαρχεῖ γὰρ πάντων τῶν λογισμῶν»· διότι ἀναφέρει καὶ τρίτον παράδειγμα: «Διήρεσεν ὁ αὐτὸς τὰς δύο ἐπαρχίας εἰς τέσσαρας» καὶ πάλιν εἶπε: «Τὰ μέντοι περὶ τὰς ἱερωσύνας, καθὰ πολλὰκις εἰρήκαμεν, μένειν κατὰ τὸ πρότερον βουλόμεθα σχῆμα, οὐδὲν οὐδὲ περὶ τὸ μητροπολιτικὸν δίκαιον, οὐδὲ περὶ τὰς χειροτονίας τοῦ πράγματος ἀμειβομένου ἢ καινιζομένου, ἀλλὰ τῶν πρότερον χειροτονοῦντων καὶ νῦν ἐχόντων τὴν τῆς χειροτονίας ἐξουσίαν καὶ τῶν πρότερον μητροπολιτῶν ἐπὶ τῆς ἑαυτῶν μενόντων τάξεως, ὥστε μηδὲν τόγε ἐπ' αὐταῖς καινισθῆναι» (Νεαρὰ ΛΑ', κεφ. β', ἢ παραπομπὴ ἐσφαλμένη). Ἴδοι καὶ τὸ ἐκπληκτικὸν συμπέρασμα: «Τὶ λέγει ἐνταθθα ἡ ἀνθρωπίνη λογικὴ; ὅτι ὁ λέγων «μηδὲν καινίζομεν» εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ καινίζειν καὶ τὰς δύο μητροπόλεις συγχωνεύειν εἰς μίαν καὶ τὴν μίαν εἰς

δύο διαιρεῖν».

Ὅταν δὲν μᾶς συμφέρη νὰ λέγωμεν ἐκεῖνο ποῦ εἶναι, λέγομεν ἐκεῖνο ποῦ δὲν εἶναι! καὶ ἐπιφέρει τὴν συνήθη ἐπωδόν: «Οἱ αὐτοκράτορες λοιπόν, καὶ ὄχι αἱ σεπταὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι καὶ ἐχώριζον καὶ συνῆπτον ἐπαρχίας πολιτικάς, αἵτινες ἦσαν καὶ ἐκκλησιαστικαὶ ἐπαρχίαι» (σ. 211). «ράβδος ἐν γωνίᾳ, ἄρα βρέχει!» Ἐνῶ δὲ τοιαῦτα πρεσβεύει καὶ διακηρύττει, κατωτ. σ. 233 διαμαρτύρεται, διότι Λέων ὁ εἰκονομάχος ἀφήρесе τὸ Ἰλλυρικόν, ὅθεν παῖ τὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τοῦ Πάπα Γρηγορίου Β' καὶ προσέθηκεν εἰς τὸ Πατριαρχεῖον, καὶ γράφει: «δὲν παρεχώρησε ταύτην αὐτῷ οἰκουμενικῇ σύνοδος ὡς παρεχώρησεν αὐτῷ ἢ ἐν Χαλκηδόνι τὰς τρεῖς διοικήσεις, τὴν Ποντικὴν, τὴν Ἀσιανὴν καὶ τὴν Θρακικὴν» διότι τοιοῦτος κανὼν δὲν ὑπάρχει...» Τοιοῦτος ὁ λογικὸς συνειρμὸς καὶ ἡ ἀλήθεια τῶν γραφομένων τοῦ Φαρμακίδου! Ὡς ἀπέδειξε περιτρώως τὴν θέσιν του, ὅτι μόνοι οἱ βασιλεῖς διώκουν τὰ τῆς ἐκκλησίας! πλήρη τὴν πολιτειοκρατίαν του διὰ νὰ ψάλλῃ τὴν συνήθη ἐπωδόν: «φλυαρεῖ ἄρα ὁ συντάκτης τοῦ συνοδικοῦ τόμου λέγων «ἐπὶ ταύτῃ τῇ βάσει ἀνέκαθεν ἢ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἦτοι αἱ σεπταὶ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ὡς γε πρὸς τὴν τοῦ βιωτικοῦ πολιτεύματος καιρικὴν χρεῖαν ἀφορῶσαι ἢ ἐχώρισαν ἢ συνῆψαν ἐπαρχίας ἐκκλησιαστικάς» καὶ ἐπιφέρει: «δὲν ἦτον ἔργον τῶν οἰκ. συνόδων τὰ τοιαῦτα» διότι ταῦτα ἦσαν ὅλως κοσμικὰ καὶ αἱ σύνοδοι ἠσυχολοῦντο εἰς μόνον τὰ πνευματικά...» (σ. 215). Καὶ ἐπειδὴ ὁ ἱερός τόμος γράφει διὰ τὰς μητροπόλεις τῆς Ἑλλάδος, ὅτι ἔνεκα τῶν περιστάσεων ἀπέκοψαν τὴν συνάφειαν καὶ τὰς καν. σχέσεις πρὸς τὴν ὀρθόδοξον αὐτῶν μητέρα, ἐξοργίζεται ὁ ἀνὴρ ἐπὶ τούτῳ καὶ λέγει: «Ἀφόρητον κακὸν ἢ ψευδολογία καὶ ἢ ψευδοδοξία τοῦ συντάκου τοῦ συνοδ. τόμου! Ἀφόρητον κακὸν ἢ ἀναίδεια αὐτοῦ! Τῷ ὄντι ὑπὸ τῶν Ἰησοῦϊτῶν μεμισθωμένος ἔγραψε τὸ ἄθλιον αὐτὸ μνημεῖον τῆς ἐσχάτης ἀμαθίας καὶ μωρίας πρὸς κατασχύνῃς τῆς ἐν Κ)πόλει ἐκκλησίας...» (σ. 219).

Ὁ ἀγὼν οὗτος τοῦ παραβολωτάτου τούτου κληρικοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἀπέβη εἰς μάτην. Ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ 1863 ἠκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ ἐνθουσιωδεστάτου Ἐνωτικοῦ, πληρεξουσίου τῆς Ἐπιτάνησου, Λούζη: «Δὲν εἶχε δίκαιον ὁ Φαρμακίδης, ὅταν ἔλεγεν ἐν τίνι ἐξουσίᾳ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως ἐκήρυξεν αὐτοκέφαλον τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος;» (Ἐφημ. τῆς Κυβερν. Ε' 323). Αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις ἐκλονίσθη καὶ ἤρρισε νὰ ἀθετῇ τὰ ὑπεσχημένα καὶ νὰ στραγγαλίξῃ τὸν Τόμον πρὸς κατάπληξιν τῆς ἱεραρχίας καὶ ἐμπαιγμὸν τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἀνασκοπήσωμεν διὰ

βραχέων τι ὄρισε τὸ Πατριαρχεῖον, τι ὑπεσχέθη ἢ κυβέρονησις καὶ ἡ ἱερὰ σύνοδος καὶ ἔπειτα τι ἔπραξαν. «ἵνα... ὑπάρχη τοῦ λοιποῦ κανονικῶς αὐτοκέφαλος ὑπερτάτην ἀρχὴν γνωρίζουσα σύνοδον διαρκῆ... διοικοῦσαν τὰ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως», γράφει ὁ Τόμος περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (Γιαννοπ. σ. 37). μετὰ δὲ τὴν διατύπωσιν καὶ ἄλλων ἄρθρων συνεπάγεται : «ἐπ' αὐτοῖς οὖν τοῖς ὅροις αὕτη ἡ ἀρχὴθεν καλλίγονος μήτηρ, ἡ ὡς ἄμπελος εὐθυνοῦσα ἐν ταῖς κλίτεσι τοῦ οἴκου Κυρίου, ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία..., ἀναγορεύει καὶ κηρύττει τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον...» (σ. 38). Πρὸς δὲ τὴν κυβέρονησιν ἐντέλλεται, «ἵνα δείξη καὶ πράγματι καὶ ἐν ἔργοις καὶ ὄντως ἀνεξάρτητον καὶ εὐσταθῆ αὐτὴν ἐν τοῖς πνευματικοῖς ἀποκαταστάσει, Καίσαρι μὲν αὐτὰ μόνον τὰ τοῦ Καίσαρος ἀπονέμουσα, θεῷ δὲ μόνον τὰ τοῦ θεοῦ, ὡς ὁ θεάνθρωπος ἡμῶν Κύριος ἐντέλλεται... (σ. 45). Καὶ τέλος πρὸς τὸν ὀρθόδοξον ἑλλήν. λαόν : «αὐτὴν δὲ τὴν ἱερὰν σύνοδον... νουθετοῦμεν παραινοῦμεν καὶ παραγγέλλομεν διαφυλάττειν καὶ τηρεῖν ἀνόθευτον καὶ ἀπαραχάρακτον εἰς αἰῶνα τὸν ἅπαντα τὴν ἱερὰν τῆς ὀρθοδόξου πίστεως παρακαταθήκην, σπουδάζουσαν δὲ τηρεῖν πρὸς τε ἡμᾶς καὶ πρὸς πάσας τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τὴν ἐνότητα τοῦ Πνεύματος ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης διέπειν καὶ διοικεῖν καὶ κανονίζειν τὰ τῆς ἐκκλησίας συμφώνως τοῖς θείοις κανόσι τῶν ἀγίων ἀποστόλων καὶ τῶν ἱερῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων καὶ ταῖς ἱεραῖς παραδόσεσι καὶ τοῖς πατροπαραδότοις ἐθίμοις καὶ διατάξεσι καὶ διατυπώσειςι τῆς μιᾶς, ἀγίας, καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας καὶ μηδεμίαν ἐπιτρέπειν καινοτομίαν ἢ παραλλαγὴν ἢ κατάργησιν ἐν βάρει ἀρχιερατικῆς συνειδήσεως ὡς λόγον ἀποδώσουσαν πρὸ τοῦ ἀδεκάστου βήματος ἐν τῇ φρικτῇ τοῦ Χριστοῦ δευτέρᾳ παρουσίᾳ» (σ. 41—42), Ἡ Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ἐξήντησε πρὸς τοὺς Ἕλληνας εἰς τὴν περίστασιν ταύτην τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος καὶ τὸ πέλαγος τῆς ἀγαθότητος. «Ἐπισθομένη τῶν ὀπισθεν καὶ ἐκτεινομένη πρὸς τὰ ἔμπροσθεν» προσεπάθησε νὰ καταπραῦνη τὰ πάθη, νὰ μαλάξη τὰς ψυχὰς καὶ νὰ προσαγάγῃ αὐτὰς εἰς τοὺς κόλπους τῆς, νὰ χειραγωγῆσιν πρὸς τὴν εὐθειαν ὁδὸν τῆς ἀληθείας, ἠνοιξε νέους ὀρίζοντας, ἵνα ἀναβιβάσῃ αὐτοὺς ἐκ τῶν χθαμαλῶν ἐννοιῶν πρὸς τὰ οὐράνια ὕψη, ἠνοῖξε τὰς ἀγκάλας ὡς φιλόστοργος μήτηρ, περιεπτύχθη αὐτοὺς, ὡς ὁ πατήρ τὸν ἄσωτον υἱόν, καὶ ἐκίνησε πάντα λίθον νὰ προσελκύσῃ αὐτοὺς ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ἱερῶν κανό-

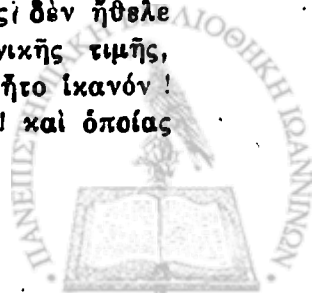

νων να φέρη εις συναίσθησιν τέλος του ὑψηλοῦ προορισμοῦ εἰς ὃν κέκληται ἡ Ἑλλάς ὡς ὁ περιούσιος τοῦ θεοῦ λαός, «ὅπως μὴ μόνον ἡ ἀξία τῆς εὐσεβείας... ἀλλὰ καὶ τοῖς ἔξω σεβαστῇ καὶ αἰδέσιμος καὶ κατὰ τῶν ἐπηρεαζόντων γενναία καὶ ἀνεπαίσχυντος τῆς χριστιανικῆς πίστεως πρόμαχος» (σ. 46). Ἔχω ὑπ' ὄψιν τοὺς Τόμους, οὓς ἀπέλυσε πρὸς τὰς μετὰ ταῦτα αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας καὶ δὴ τὸν τελευταῖον τῆς ἀλβανικῆς ἐκκλησίας, πρὸς τοὺς εἰς ὑπερβολὴν πάντοτε ἀφωσιωμένους ἐκεῖ ὀρθοδόξους εἶναι κοινοὶ καὶ ἀπέριττοι κατὰ καθιερωμένον τύπον. Διὰ ποίαν ἄλλην ἐκκλησίαν ἔγραψε τὸ πατριαρχεῖον τὸ ἐξῆς : «Τίς αὕτη ἡ ἐκκύπτουσα ὡσεὶ δρθρος, καλὴ ὡς σελήνη, ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος, θάμβος ὡς τεταγμένοι;» δανεισάμενον τοῦτο ἐκ τῶν Ἐσμάτων τῶν ἁσμάτων, ὅπου ὁμιλεῖ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὡς νυμφίος πρὸς τὴν νύμφην αὐτοῦ τὴν Ἐκκλησίαν; 1

Δυστυχῶς, μετὰ βαθείας λύπης τὸ γράφω, «ὁ παράνομος Ἰούδας οὐκ ἐβουλήθη συνιέναι», καὶ ὁ ἀναγνώστης θὰ μὲ δικαιώση 2.

1 Κεφ. VI, 9. Τὸ τελευταῖον φαίνεται ὡς σόλοικον. Ὁ τελευταῖος ἐκδότης τῆς Π. Διαθήκης Ἀλφρέδος Ράλφς ἔχει καὶ γραφὴν τεταγμένην (τόμ. II, Τυβίγγη 1943, σ. 268) ἣτις φαίνεται μοι ὀρθοτέρα.

2. Φαίνεται, ὅτι τὰ γράμματα τῆς ἄλλ. κυβερνήσεως εἶχον τὴν ἐκδοχὴν, ὅτι ὁ Τόμος δὲν θὰ περιελάμβανεν ὄρους—θὰ ἦτο ὁμοιον πρὸς τὸ γράμμα, ὅπερ ὁ πατριάρχης Ἰερουσαλῆμ ἐστειλεν εἰς τὸν Μ. Πέτρον, ὡς ὑπεστηρίζετο παρὰ τῶν Ἀκροπόλεως—διὸ καὶ ὁ μὲν Φαρμακίδης ὀνειδίζει διὰ πικρῶν λόγων καὶ, ὡς κοινῶς λέγομεν, «τὸν καθίζει στὸ σκαμνί», τὸν γραμματιοφόρον ἀρχιμανδρινὴν Μισ. Ἀποστολίδην, διότι παρασυρθεὶς παρὰ τοῦ ἐπιτετραμμένου τῆς ἄλλ. κυβερνήσεως Π. Δελιγιάννη δὲν κατώρθωσε νὰ προλάβῃ τὸ κακόν, ἐν δὲ τῇ κυβερνήσει ἐγένετο ρῆγμα καὶ παρητήθησαν οἱ ὑπουργοί, ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν Λόντος καὶ ὁ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν Χρυσόγελος ὡς οἱ ὑπάιτιοι τοῦ κακοῦ, ἀναλαμβάνει δὲ ὁ ἐπιτετραμμένος τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅστις κατὰ τὸν Φαρμακίδην, ἦτο ὁ μοχλὸς εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν (Συνοδ. τόμ. 90, 91-92, 106). Ἄλλ' ὡς φαίνεται ὁ μοχλὸς τοῦ τελευταίου ἢ μᾶλλον ἢ τορπίλλη. «Ὁ Συνοδικὸς τόμος» ἐτάραξε τὸν νοῦν καὶ τῆς οὕτως ἀνασυγκροτηθείσης κυβερνήσεως· διεκλήρυττε γὰρ ὑψηλῇ τῇ φωνῇ: «Ἄν λοιπὸν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος παραδεχθῇ καὶ ἀποδεχθῇ τὸν συνοδικὸν τόμον, παραδέχεται καὶ ἀποδέχεται τὴν καταπάτησιν, τὴν ἀθέτησιν, τὴν κατάργησιν τῶν ἰδίων αὐτοῦ νόμων, ὑβρίζει αὐτὸ αὐτό, καὶ κηρύττει αὐτὸ αὐτὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον, ὡς μὴ εἶδος ὅ,τι ἔπραξε, καὶ πράξαν, ὃ οὐκ εἶχε δικαίωμα τοῦ πράξαι... ἐν ᾧ ὁ συνοδικὸς τόμος καθιστάνει ἀποτόμως μηδαμινὴν τὴν ἐθνικὴν θέλησιν, ἐγκρίνεται παρ' Ἑλλήνων καὶ πλατεῖ τῷ στόματι συνιστᾶται παρ' αὐτῶν ἢ παραδοχὴ καὶ ἀποδοχὴ αὐτοῦ καὶ μάλιστα χωρὶς νόμου...» (σ. 116—117). Ὁ Φαρμακίδης δὲν ἤθελε σύνοδον κανονικὴν ἀνεξάρτητον: «μικρὸς ἐμπαιγμὸς τῆς ἐθνικῆς τιμῆς, τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας εἶναι τοῦτο: Πλὴν τοῦτο μόνον δὲν ἦτο ἱκανόν! Τί ἐπενεόθη; Ἡ ἐγκατάστασις ὑπερτάτης ἐκκλησ. ἐν Ἑλλάδι! καὶ ὁποίας

Πῶς ἀνταπεκρίθη ἡ κυβέρνησις πρὸς τὰ πατριαρχικά αἰσθήματα πρὸς τὴν ἐκχυλίσασαν στοργὴν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας; Δὲν ἀγνοῶ, ὅτι προέβη ἀμέσως, πρὶν ψηφισθῆ τὸ νέον κατάστατικὸν «συνεπεία τῆς καὶ κανονικῶς γενομένης ἀναγνωρίσεως τοῦ αὐτοκεφάλου», εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς ἱερᾶς συνόδου, παρὰ τὰς φωνὰς τοῦ Φαρμακίδου, ὅτι ἔδει πρῶτον νὰ ἐπιψηφισθῆ ὁ συνοδ. τόμος ὑπὸ τῶν δύο νομοθ. σωμάτων (σ. 92, 106). Ἄλλ' ἡ κυβέρνησις ὑπενθυμίζει εἰς αὐτὴν, ὅτι τὸ εὐσεβὲς κράτος εὖ τε καὶ καλῶς ἔχει κανονίσει τὰ τῆς ἐκκλησίας διὰ τοῦ (ἐπαράτου ἐκείνου) καταστατικοῦ νόμου τοῦ 1833, ὅστις φέρει τὸ ὄνομα «Διακήρυξις», ὡς εἶδομεν, οὕτως ἀπαντᾷ εἰς τὸν πατριάρχη: «Ἡ δὲ ἐλπίς, ἣν ἡ ὑμετέρα Παναγιότης ἐκφράζει, ὅτι δηλ. ἡ βασιλικὴ κυβέρνησις καταστήσει τοῦ λοιποῦ τὴν σύνοδον ἀνεξάρτητον ἐν τοῖς πνευματικοῖς ὑπάρχει ἤδη πράγματι καὶ ἔργῳ· ἐπειδὴ ὁ ἀπ' ἀρχῆς βασιλικὸς νόμος, ὁ τὴν ἱερὰν σύνοδον ἐγκαταστήσας παρέσχεν αὐτῇ, ρητῶς τὸ ἐν τοῖς καθαρῶς πνευματικοῖς ἀνεξάρτητον, καὶ οὐδέποτε ἐκωλύθη, οὐδὲ κωλυθήσεται ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐλευθέρᾳ αὐτῆς ἐνέργεια. ἐπιτηρεῖ δὲ μόνον ἡ κυβέρνησις κατὰ τὸ καθῆκον καὶ δικαίωμα αὐτῆς» (σ. 50 Γιαννοπ.). Ἐντεῦθεν τὰ νέα νομοσχέδια συνετάχθησαν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Σταύρου Βλάχου, (ἅπερ ἀπετέλεσαν τῷ 1852 τὸν νόμον Σ' καὶ ΣΑ') ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καταστατικοῦ τοῦ 1833, μετὰ ἐλαφρῶν τροποποιήσεων, δηλ. βάσει πάμπαν ἀντικανονικῆ. «κυριαρχῆς» τῆς ἐκκλησίας εἶναι ὁ βασιλεὺς πρὸς ὃν, ὁ ἀρχιερεὺς ἀντὶ ὄρκου δίδει νῦν τὴν διαβεβαίωσιν 1. «Ἡ ἐκκλησία ἄρα

ἀρχῆς: ὁποῖα εἶναι ἱκανὴ νὰ φέρῃ τὸν παντελῆ πῆς Ἑλλάδος ὄλεθρον, ἐὰν ὁ συνοδικὸς τόμος γενῆ δεκτός! Ἰδοὺ ἐπινόημα ἀληθῶς καταχθόνιον — σατανικόν! Καὶ ὁμοῦ κατὰ τὸν μέγαν πολιτικὸν Δεληγιάννην καὶ τὸν δεινὸν θεολόγον Ἀποστολίδην οἱ ἐν τῷ συνοδικῷ τόμῳ ὄροι δὲν εἶναι κακοί, οὐδὲ βλάπτουσι κατὰ τι τὴν Ἑλλάδα. καὶ ἡμεῖς λέγομεν, ὅτι ἂν ὁ συν. τόμος γενῆ δεκτός καὶ καταστῆ νόμος τῆς ἐπικρατείας, ἂν ἡ Ἑλλὰς δὲν ἀπολεσθῆ ἐν χελεῖ, τοῦτο θέλει εἶναι μέγα θαῦμα!» (σ. 121). Ἐν τέλει δὲν ἀναγνωρίζει εἰς τὸ πατριαρχεῖον τὸ δικαίωμα «τοῦ ἐγκαθιστάνειν διοικητικὴν ἀρχὴν εἰς ἐκκλησίαν ἔθνους αὐτεξουσίου καὶ αὐτονόμου, καὶ ὅτι δὲν μετεχειρίσθη ἄλλοτε τὸ δικαίωμα, καὶ ἀναφέρει τὴν ρωσ. σύνοδον, ἣν ἰδρυσεν ὁ Μ. Πέτρος μόνος του καὶ ἔπειτα ἐζήτησε τὴν ἐγκρίσιν τοῦ πατριάρχου (σ. 135)· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα διαφέρει. Ἡ ρωσ. ἐκκλησία ἦτο ἀπὸ κολλοῦ ἀνεξάρτητος, ἦτο μάλιστα πατριαρχεῖον, λοιπὸν δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα ἀντὶ τούτου νὰ καταστήσῃ «διαρκῆ διοικοῦσαν σύνοδον; Ἦτο ὡργανωμένη αὐτοκέφαλος ὑπὸ αὐτοκράτορα ὀρθοδοξώτατον κτλ.

1. «Ἡ ὑπερτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία ἐναπόκειται ὑπὸ τὴν τοῦ βασιλέως κυριαρχίαν εἰς χεῖρας συνόδου διαρκοῦς... ὁ βασιλεὺς προσδιορίζει δι' ὀργανικοῦ διατάγματος τὴν γραμματείαν τῆς Ἐπικρατείας, ἣτις θέλει

έξακολουθεῖ νά διέπτηται ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀπολυταρχικῶν ἀρχῶν τοῦ Μάουερ». Ἐπειδὴ ἡ κυριαρχία τοῦ κράτους ἐναπόκειται εἰς τὸν βασιλέα, εἰς αὐτὸν ἀνήκει καὶ ἡ ἐποπτεία τῆς ἐκκλησίας. *Ἡ ἐποπτεία ἐπεκτείνεται καὶ ἐπὶ τῶν καθαρῶς θρησκευτικῶν καὶ δογματικῶν ἀποφάσεων». (Β. Στεφανίδης ἐνθ' ἄνωτ. σ. 164). Ἡ Ἐκκλησία ταραχθεῖσα, ὡς εἰκὸς ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ ἀπαντήσῃ, (κατὰ Φαρμακίδην «ἐξέμεσαν ὕβρεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς πρώτης συνεδριάσεως οἱ δύο πρώην Παναγιώτατοι οἴκουμ. Πάτριάρχαι Γρηγόριος ὁ Στ' καὶ Ἀνθιμος ὁ Κουταλιανὸς καὶ καλουῖνίζον ἀπεκάλεσαν τὸ ἔγγραφο τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου». Συνοδ. τόμ. σ. 79). Ἀλλ' ἀποκρύψασα τὴν ἀγανάκτησιν ἀνταπαντᾷ μετὰ πολλῆς σοφίας καὶ σεμνότητος προσπαθοῦσά εἰς μάτην νά πείσῃ τοὺς ἀμεταπίστους : «Πᾶσα καινοτομία καὶ νεωτερισμὸς, ἄπαγε! ἡ ἐπέμβασις καὶ παρεῖσφορησις ἐπὶ παρασαλεύσει τῶν ἱερωτάτων αὐτῆς ἐθιμῶν καὶ ὄρων, ἐγγράφων τε καὶ παραδεδομένων, ἢ ἄλλη τις περὶ τὰ πνευματικὰ πολιτικὴ καὶ κοσμικὴ ἐπιμῆξις ἀπέστω μέχρι καὶ ἀποπειρας καὶ ἀπλοῦ λογιμοῦ· οὐ γὰρ ἀγνοεῖται ὑμῖν ὅσον δυσδιάκριτα φύσει τὰ μεθόρια τῶν πνευματικῶν καὶ τῶν κοσμικῶν πραγμάτων καὶ ὅτι ἐντεῦθεν κινδυνεύει πολλάκις παραναλίσκεσθαι τὰ πνευματικώτερα τῇ κοσμικῇ ἐξουσίᾳ καὶ τὸ σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον τῆς ἐκκλησίας δικαίωμα παρατρέπεσθαι εἰς τὰς εὐμεταβλήτους περιπετείας

ἐνεργεῖ τὰ τῆς κυριαρχίας ταύτης καὶ ὑπὸ τὴν ὁποῖαν θέλει διατελεῖ κατὰ τοῦτο ἡ σύνοδος» (ἄρθρ. 2 Γιανν. 8) δηλ. κυρίαρχος τῆς συνόδου εἶναι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ βασιλέως καὶ τοιοῦτος διορίσθη ὁ Φαρμακίδης, ἀρχιμανδρίτης ὡν νά διευθύνῃ ἀρχιερεῖς! οἵτινες σημειωτέον διορίζοντο παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλὰ, ὡσεὶ μὴ ἤρκει τοῦτο, «εἰς τὴν σύνοδον παρευρίσκαται εἰς βασιλικὸς ἐπίτροπος διοριζόμενος... παρὰ τοῦ βασιλέως, οἱ λοιποὶ ὑπάλληλοι τοῦ γραφείου διορίζονται ἀπ' εὐθείας παρὰ τῆς συνόδου καὶ ἐπικυροῦνται παρὰ τῆς κυβερνήσεως» (σ. 9) ἄρθρ. 9. «Εἰς ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας ἐνεργεῖ ἡ σύνοδος ἀνεξαρτήτως πάσης κοσμικῆς ἐξουσίας· ἐπειδὴ ὁμοῦς εἰς τὴν ὑπερτάτην ἐξουσίαν τοῦ κράτους ἀνήκει ἡ κυριαρχικὴ ἐποπτεία... ἔχει ἡ κυβερνήσις τὸ δικαίωμα τοῦ νά λαμβάνῃ γνώσιν τοῦ ἀντικειμένου τῆς διαπραγματεύσεως καὶ ἀπομένως πρὶν ζητηθῆ ἢ ἐγκρισθῆ τῆς κυβερνήσεως δὲν ἤμπορεῖ νά κοινοποιηθῆ ἢ νά ἐκτελεσθῆ καμμία συνοδικὴ ἀπόφασις· τὰ δὲ «ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας» εἶναι τὰ ἐν τῷ ἐπομένῳ ἄρθρῳ 10 διαλαμβανόμενα, ἡ δογματ. καὶ θρησκ. διδασκαλία, τὰ τῆς λατρείας ἢ πειθαρχίας τοῦ κλήρου, αἱ χειροτονίαι, οἱ ναοὶ καὶ αἶμοναὶ καὶ ἐπὶ πλῆθος «ἡ δικαιοδοσία... εἰς τὰ τῆς συνειδήσεως...» !!! τὸ δὲ 13 ἄρθρ. περιλαμβάνει καὶ τὰ λοιπὰ : «Ὅλα τὰ ἀντικείμενα, ὅσα ἀνάγονται μὲν εἰς τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν... ἀλλὰ... ἔχουσι τινα σχέσιν πρὸς τὴν ἐπικράτειαν καὶ τὸ κοσμικὸν συμφέρον... εἶναι μὲν τῆς ἀρμοδιότητος τῆς ἱερᾶς συνόδου, ἀλλὰ χωρὶς... συγκατάθεσιν καὶ σύμπραξιν τῆς κοσμ. ἀρχῆς δὲν ἤμπορεῖ ἡ σύνοδος νά διατάξῃ.

τῆς ἐγκοσμίου ἀρχῆς. ὑποχωρεῖτωσαν τοίνυν πᾶσαι ἀφορμαὶ υἰωδῆτι-
νι πολιτικῷ καὶ κοσμικῷ καλυπτόμεναι σχήματι καὶ τὸν ἥτιω λόγον
ἐχέτωσαν ἐν παντὶ τῶν παρὰ τοῖς ὀρθοδόξοις κεκρατηκότων, ἃ θεό-
πνευστοι οἴκουμ. συνόδων ὄροι καὶ κανόνες παντὶ πόλιτειας εἶδει προ-
σφυῶς συμφέροντα ἀνέδειξαν καὶ πάσης ἐγκοσμίου ἀρχῆς ὑπεριδρυμέ-
να καὶ ὑπερανεστηκότα ἀπεφήναντο...¹ Οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ οἱ αἰοίδι-
μοι αὐτοκράτορες ἀπεδέξαντο σεβαζόμενοι καὶ νομοθετοῦντες ἐκράτυ-
ναν, ἵνα πολιτικὸς νόμος τοῖς θείοις κανόνσιν ἐναντιούμενος ἄκυρος
ἦ καὶ μηδὲν κατισχύη...» (Γιαννοπ. σ. 53).

**9. — Τὰ ἐπακόλουθα τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου — Οἱ περίφημοι «Ὅροι» ἢ
τὸ ἀντιλεγόμενον σημεῖον — Ἀσύγνωστος ἄγνοια τῶν ἐν Ἀθήναις κα-
νονολόγων — Τὶ γράφουσι τὰ Πρακτικὰ τῆς «Μεγ. Συνόδου» — Οἱ ἑπτὰ
«Ὅροι» εἶναι εἰλημμένοι ἐκ τοῦ Τόμου — Ἀδικαιολόγητος λοιπὸν ὁ
θόρυβος, «ἐφοβήθησαν φόβον, οὐ οὐκ ἦν φόβος». — Τὸ ἀσυγκράτη-
τον πάθος τοῦ Φαρμακίδου, χαρακτηρισμὸς Καρολίδου. — Ἡ ὑπεροχὴ
τῶν τουρκομεριτῶν ἀντιφαρμακιστῶν. — Ἀνακεφαλαίωσις τῶν δογμά-
των τοῦ Φαρμακίδου περὶ ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ αὐτοκεφάλου
τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀνατροπὴ τοῦ ἱεροῦ νόμου.**

Καὶ δὲν περιορίσθη μέχρις ἐδῶ τὸ πατριαρχεῖον, ἀλλὰ, ὅταν ἔλα-
βε τὸν κατὰ 1852 ψηφισθέντα καταστατ. νόμον Σ', ΣΑ', ἐθορυβήθη
τοσοῦτον, ὥστε λέγεται, ὅτι ἤθελε ν' ἀνακαλέσῃ τὸν Τόμον ὡς ἔξα-

1. Ἀκολουθεῖ τὸ ἔξης: τοῦτ' αὐτὸ δὲ καὶ οἱ παρ' ἡμῖν θεμελιώδεις
νόμοι συμφώνως καὶ ἀξίως τῆς τοῦ ἑλληνικοῦ γένους εὐσεβείας ἀνωμολό-
γησαν ὡς οὐδὲν ἔχει κῦρος, εἴ τι τυχὸν διατέτακται ἀντικειμένως πρὸς
ἐκεῖνο τὸ τῆς θεομοθεσίας κεφάλαιον τὸ τὴν πατρῶαν εὐσέβειαν καὶ τοὺς
κανόνους καὶ τὰ ἔθιμα ἀμειτασαλεύτως ὑποστηρίζον». Δὲν γνωρίζω τίνα
θεομοθεσίαν εἶχεν ὑπ' ὄψιν ὁ πατριαρχὴς ταῦτα γράφων, τὴν «Διακήρυ-
ξιν», τὴν εἶδομεν. Τὸ σύνταγμα τοῦ 1813; ἀλλ' αὐτὸ ἐν μὲν τῷ 1 ἄρθρῳ
γράφει: «τὰ τῆς λατρείας αὐτῆς τελοῦνται ἀκωλύτως ὑπὸ τὴν προστασίαν
τῶν νόμων, ἀπαγορευομένου τοῦ προσηλυτισμοῦ καὶ πάσης ἄλλης ἐπεμβά-
σεως κατὰ τῆς επικρατούσης θρησκείας», ἐν δὲ τῷ 2 ὅτι ἡ ἐκκλησία εἶναι
ὀρθόδοξος... «τηροῦσα ὡς ἐκεῖναι ἀπαράλλάκτως τοὺς τε ἱεροὺς ἀποστ. καὶ
συνοδ. κανόνους καὶ τὰς ἱεράς παραδόσεις...» καὶ οὐδὲν πλέον. Μήπως ὑπε-
βλήθησαν παρὰ τῶν ἐνδιαφερομένων ἄλλα πάντως σχέδια νόμων; Ἐσχά-
τως ἀνέγνων περὶ τοῦ θέματος ἡμῶν τὸ κεφάλαιον τοῦ ἀειμνήστου διδα-
σκάλου μου Π: Καρολίδου ἐν τῇ «Συγχρόνῳ ἱστορίᾳ τῶν Ἑλλήνων» (Ἀθή-
ναι 1926). «Ἡ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία καὶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Βασι-
λείου τῆς Ἑλλάδος, τόμ. Δ', σ. 1—119 καὶ παρετήρησα ὅτι δὲν ἀφίσταται
καὶ οὗτος τῶν ἰδεῶν ἡμῶν ἐνιαχοῦ μάλιστα ὑπερβάλλει, καὶ καταδικάζει
τὴν ἀνάμειξιν τῆς Πολιτείας εἰς τὰ, τῆς Ἐκκλησίας: «Ἀντικανονικὴ δὲ καὶ

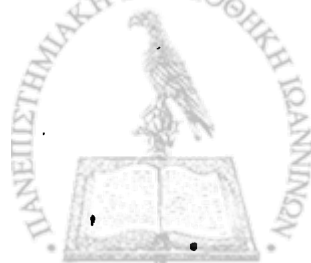
πατηθὲν καὶ δὲν τὸ ἔπραξε μὲν διὰ λόγους ἔθνικους, ἀλλὰ διεμαρτυρήθη πρὸς τὰς ὀρθοδόξους ἐκκλησίας.

Κατὰ Καρολίδην (ἔνθ. ἄνωτ. σ. 19) ἀπ' ἀρχῆς ὁ πατριάρχης Ἀνθιμος δὲν ἐνέκρινε, θεωρῶν τὸ αὐτοκεφ. Λουθηροκαλβινικὸν, γὰ ἐκδοθῆ ὁ Τόμος ἀσυζητητῆ κατὰ τὴν ἀξίωσιν τῶν ἐν Ἀθήναις. Ἀλλὰ μετὰ τὴν τῶν γραμμάτων ἀνάγνωσιν καὶ τὴν ἐπέμβασιν τῆς ρωσ. πολιτικῆς (ὄπερ ὅμως ἐξ ὅσων εἴπομεν δὲν φαίνεται ἀληθές) ἔπνευσε ἀπὸ ἐπιεικείας πρωτοστατούντων τῶν πρώην Κ)πόλεως Κωνσταντίου Α' καὶ Γερμανοῦ Δ' ὡς καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Ἱεροθέου καὶ πρὸ πάντων τοῦ ἐναρέτου καὶ εὐπαιδευτοῦ Καισαρείας Παΐσιου, οἵτινες ὤθησαν τὴν σύνοδον πρὸς ἐφαρμογὴν τῆς «ἐκκλησ. οἰκονομίας», ἐφαρμοζομένης πρὸς πρόληψιν μείζονος κακοῦ. Αὕτη «ἀθετεῖ μὲν τὸν τύπον ἀλλὰ σώζει τὴν οὐσίαν». Ἐπραξεν ὅμως καὶ ἕτερόν τι, ἐὰν ὄντως εἶναι ἀληθές, ἀπέστειλε τὸ συμπλήρωμα τοῦ Τόμου, ἦτοι κωδῆκελλον, περιέχον ὄρους ἑπτὰ, ἐξ ὧν ἐξήρτησε τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας εἰς τὴν κανονικότητα. 1 Πάντες οἱ ἀσχοληθέντες ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου ἀπὸ τοῦ μεγάλου Οἰκονόμου καὶ ἐξῆς ὁμολογοῦσι τὸ πρᾶγμα, χωρὶς ὅμως ν' ἀναφέρωσι τι συγκεκριμένον· ἐλέχθη δὲ καὶ ἐν τῇ Β' ἔθν. συνελεύσει. Κατόπιν ὅμως τοῦ ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου ἐγερωθέντος ἀμειλίχτου πολέμου παρηγκωνίσθησαν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως.

ἀντορθόδοξος καὶ ἀνθελληνικὴ καὶ ἀνθεθνικὴ ἢ ἐν τῷ κυβερνητικῷ (πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα) ἐγγράφῳ τιθεμένη ἀρχή, ἢ θεωροῦσα τὴν ἐθνικὴν συνάλευσιν ὡς ὑπερτάτην ἀρχὴν καὶ ὑπέρτερον δικαστήριον ἐν τοῖς ἐκκλησ. ζητήμασιν.... Ἀλλ' ἀμαρτωλότερον ἠθικῶς τοῦ κυβερνητικοῦ ἐγγράφου ἦμο τὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τὸ διαλαμβάνον τὰ κατὰ τὴν σύστασιν αὐτῆς ὑπονοουμένης ἀναγνωρίζον τῇ πολιτείᾳ τὸ δικαίωμα τοῦ ἰδρύει ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον καὶ ἀνεξάρτητον ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τῆς ὑπερτάτης κανον. ἀρχῆς, τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἧς ἐξηρτάτο, ἄνευ γνώμης καὶ αὐτῆς, ἄνευ πρὸ οὐδεμιᾶς προειδοποιήσεως πρὸς αὐτήν. Τὸ συνοδικὸν ἐγγράφον (περὶ οὗ βλ. κατωτέρω) τὸ τοιοῦτον ἐκκλησιαστικῶς ἔκνομον καὶ ἀντικανονικὸν κατασκευάσμα τῆς πολιτ. ἐξουσίας θεωροῦν ἔργον νομιμώτατον καὶ κανονικώτατον, ἀπλῶς καὶ μόνον ἐζητεῖτο παρὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας τὴν τούτων ἀναγνώρισιν ὡς καθεστῶτος κανονικοῦ καὶ σύναψιν πρὸς αὐτὸ σχέσων κανονικῶν ἐν ἀδελφότητι καὶ ἰσοτιμίᾳ» (σ. 16).

1. Καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πατριαρχικοῖς ἐγγράφοις γίνεται γενικῶς λόγος περὶ «Ὁρων» καὶ ἐν τῷ τελευταίῳ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν (24 Δεκ. 1850). «Ἡμεῖς δὲ καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου ἐκδοῦναι οὐκ ὠκνήσαμεν εἰς χαρμόσυνον γνῶσιν παντὸς τοῦ πληρώματος τῆς ὀρθοδοξίας καὶ μαρτύριον, ἐφ' οἷς κοινωφελῆσι καὶ σωτηρίοις ὄροις ἢ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ἐν Ἑλλάδι ἀδελφὴν αὐτῆς αὐτοκέφαλον κανονικῶς ἀνηγόρευεν» (Γιανν. σ. 54).

Ἐπ' ἐσχάτων κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ μακ. Γερμανοῦ Δημητριάδος ἀνακινήθην ζήτημα τῶν ἱεροσαλτῶν (βλ. ἄνωτ. σ. 42 ἔ.) διαπρεπῆς πολιτικός καὶ νομολόγος ὁ μακ. Χαραλάμπης Βοζίκης δισχυρίσθη ὅτι τοὺς ὄρους τοῦ πατριαρχ. τόμου «δὲν ἀπεδέχθη ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία, οὔτε ἡ ἑλλην. ἐκκλησία». Εἰς τοῦτον ἀπαντῶν ὁ συγγραφεὺς τοῦ παρ' ἡμῖν «Ἐκκλησ. Δικαίου», ὁ ἀείμνηστος Μεσσηνίας Μελέτιος Σακελλαρόπουλος, ἐξήλεγξεν ὡς ἀνακριβῆ τὰ ὑπ' αὐτοῦ λεχθέντα: «Τὸ μόνον ἀληθὲς εἶναι, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον δὲν ἐζήτησε τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν ὄρων τοῦ Τόμου ὑπὸ τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας καὶ ἐν ἀρνήσει νὰ ἄρῃ τὴν ἀνακήρυξιν αὐτῆς ὡς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας, ἐσιώπησεν ὅμως διὰ λόγους ἔθνικούς» (Ἔργα καὶ ἡμέραι σ. 319). Ὁ κ. Δ. Πετρακᾶκος ὁ ἐπιμελῶς διονυχίσας τὴν ὑπόθεσιν, λέγει, ὅτι ἡ Μ. Ἐκκλησία ἀνεγνώρισε διὰ τοῦ συνοδ. τόμου τὴν ἑλλ. ἐκκλησίαν, τὴν ἀναγνώρισιν ὅμως ἐξήρτησεν ἐξ ἑπτὰ ὄρων καὶ ἐκ τοῦ καθολικοῦ πνεύματος τοῦ ἀπολυτικοῦ Τόμου. Τοῦ πατριαρχικοῦ ἐγγράφου τοῦ περιέχοντος τοὺς ἑπτὰ ἐκείνους ὄρους ἀντέγραψεν ἐκ τοῦ Κώδικος πρακτικῶν τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀθηνῶν μόνον τὸ τέλος (σ. 19—20) ἔχον ὡδε: «Τούτων ἀπάντων καὶ τῶν τοιούτων ἀκριβῶς καὶ ἐπισταμένως θεωρηθέντων τε καὶ εὐκρινηθέντων ἐδοξε τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ συνόδῳ, ἵνα τὰς τὸ βασιλεῖον τῆς Ἑλλάδος κράτος τό γε νῦν ἔχον ἀπαρτιζούσας ἀγιωτάτας μητροπόλεις, ἀρχιεπισκοπὰς καὶ ἐπισκοπὰς, ἐξηρτημένας τέως τοῦ ἀγιωτάτου οἰκουμενικοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπόλυση τοῦ λοιποῦ τῆς τοιαύτης ἐξαρτήσεως καὶ ἀναδείξη κανονικῶς ἐφ' ὄροις δικαιοτάτοις τισὶ καὶ ἀναγκαιοτάτοις ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον κατὰ τὰς λοιπὰς αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας καὶ κανονίση αὐτῆς καθ' ἅπαξ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν συμφώνως τοῖς θείοις ἀποστολικοῖς καὶ συνῶδικοῖς κανόσι καὶ ταῖς πατριωτικαῖς (1) διατάξεσι καὶ διατυπώσεις καὶ τοῖς πατροπαραδότοις ἔθιμοις τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας» (Γερμανοῦ Δημητριάδος, Ἔργα καὶ ἡμέραι σ. 335). 1

1. Ἄλλ' εἶναι πολὺ περίεργον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, διότι ἐνῶ ὁ κ. Πετρακᾶκος ὁμιλεῖ περὶ ἰδιαιτέρων ὄρων ἐν τούτοις ἡ περίληψις αὐτῆ, ἦν ἐκ τοῦ κώδικος τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἠρύσατο, ὅπου περιέχονται καὶ οἱ 7 ὄροι οὐδὲν τὸ νέον παρουσιάζει, εἰμὴ ὅσα ἐκτίθενται καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τόμῳ. μήπως καὶ ὁ μακ. Χρυσόστομος Παπαδόπουλος καὶ ὁ Πετρακᾶκος χάριν τοῦ σκανδάλου δὲν ἠθέλησαν νὰ δημοσιεύσωσι τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, ἢ μήπως τὸ πρακτικὸν αὐτὸ εἶναι ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια ὀρίζουσι, ὡσάκις ἐκκλησία τις ἀποσπᾶται, τὴν ἀποξημίωσιν τὴν πληρωτέαν ὑπ' αὐτῆς;

Τὶ ἀπέγεινε καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑπτὰ ὄρων, δὲν γνωρίζομεν, ἴσως καὶ πάλιν ὑπέσχετο ἡ Κυβέρνησις ὅτι «εἴτι ἕτερον λείπεται πραχθήσεται. ἐν καιρῷ... κατὰ τὰ παρ' ἡμῖν καθεστῶτα». Ἡμεῖς τοῦτο θυμάμεθα μετὰ τῶν ἄλλων ἐν τούτῳ ὁμοφρόνων συγγραφέων νὰ ἐπαναλάβωμεν, ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη ἐνδιεφέρετο διὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ τόμου ἤτοι τῆς κανονικῆς ἀπολύσεως τῆς ἐκκλησίας ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ κλοιοῦ, περὶ τῶν ὄρων δὲν ἤσχαλλε τῷ πνεύματι αἱ δὲ διαβεβαιώσεις περὶ ἐλευθερίας τῆς ἐκκλησίας καὶ αἱ ὑποσχέσεις περὶ ἀναπληρώσεως τῶν ἐλλειπόντων «κατὰ τὰ καθεστῶτα» μαρτυροῦσι τὴν εἰς τὸ προηγούμενον κακὸν καὶ τὴν παρανομίαν ἐμμονήν. Οὐδεμίαν βελτίωσιν ἄς μὴ ἀναμείνη τις.

Κατὰ τὸν Πετρακᾶκον ἡ Ἑλλάς ἀπεδέξατο τοὺς ὄρους, «καθ' ὅσον ἄλλως τὸ Πατριαρχεῖον θὰ ἐδικαιοῦτο ἐν πάσῃ στιγμῇ ν' ἀνακαλέσῃ... ἐπραγματοποίησε δὲ ἐξ αὐτῶν τοὺς μὴ σχετιζομένους πρὸς τὴν κοσμικὴν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐπέμβασιν, ἀναφορικῶς ὅμως πρὸς τὸ τελευταῖον τοῦτο ἡ π ἄ τ η σ ε ν ἀτυχῶς τὸ πατριαρχεῖον διότι διὰ τῶν νόμων τοῦ 52 ἡ κοσμικὴ ἐπέμβασις ἀνέτρεψε καὶ τοὺς κανόνες καὶ τὸν τόμον καὶ τὸ σύνταγμα... Ἐν τοσοῦτῳ τὰ Πατριαρχεῖα δὲν ἐσιώπησαν, ἀλλὰ διεμαρτυρήθησαν πρὸς πάσας τὰς ὁμοδόξους αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας κατὰ τῶν ἐν Ἑλλάδι διὰ τῶν νόμων τοῦ 52 συντελεσθέντων. Καὶ ἡ διαμαρτυρία τῶν ἐκείνη ἀπευθυνθεῖσα καὶ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Κύπρου ἐφέρετο ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν «ὑπόμνημα διασαφητικόν» (αὐτ. σ. 336). Ἔχει σπουδαῖον κῦρος ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ πατρώζοντος καὶ νομιμόφρονος καθηγητοῦ τοῦ ἐκκλησι. δικαίου. Τὸ πατριαρχεῖον ἐμεγάλυνε τὴν Ἑλλάδα, παρορῶν τὰ σφάλματά της, ἐξύψωσε τὸ γόητρόν της μέχρι οὐρανοῦ, ἀλλ' ἡ Ἑλλάς ἐπιτυχοῦσα διὰ πολιτ. μέσων, διὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς, τοῦ ποθουμένου καὶ δι' ἀπάτης λαβοῦσα τὸν Τόμον ἔρριπεν αὐτὸν εἰς τὸν κάλαθον τῶν ἀχρήστων. Ὑβρίσε κατὰ πρόσωπον καὶ ἐξηυτέλισε τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν κέντρον τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ τὸ ἕως τότε ἀκλόνητον Φανάριον διὰ τῆς πράξεως ταύτης ἔσεισεν ἐκ θεμελίων, καὶ ἤνοιξε τοιαῦτα ρήγματα διὰ νὰ διευκολύνῃ ἐφεξῆς εἰς τὸ ἀνατρεπτικὸν ἔργον τοὺς ἐλλογεύοντας ἐχθροὺς (καὶ ἀμέσως τοὺς Βουλγάρους). Ἴδου πόθεν ἐπαθον τὰ προνόμια, ἴδου ἡ ὑπονόμευσις τοῦ θρησκευτ. καὶ ἐθνικοῦ μεγαλείου τῆς ἐκκλησίας, ἣν ἔπειτα ἐξεμεταλλεύθησαν οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων τοῦ 1856. Τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἐγένετο θῦμα τῆς Ἑλλάδος θεωρούμενον ὡς ἐθνικὸν ἴδρυμα καὶ ἡ Ἑλλάς ἐγένετο ὁ νεκροθάπτης τοῦ πατριαρχ. μεγαλείου.

Εἶχον ἐπὶ τῇ βίψει τῶν μετὰ χειρας πηγῶν γράψει τὰ ἀνωτέρω
καὶ ἐξήγαγον τὰ συμπεράσματα, ὡς θὰ ἔπραττε πᾶς ἀμερόληπτος ἀ-
ναγινώσκων καὶ πιστεύων εἰς τὰς ἑλληνικὰς πηγὰς ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν
διάκεκριμένων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἐπιστήμῃ. Οὗτοι ἐν συναυλίᾳ ὅ-
λοι ἀναφέρουσιν, ὅτι ὑπάρχουσιν ὄροι, ἐφ' οἷς ἡ Ἐκκλησία ἀπέλυσε
τὸν Τόμον, οἵτινες ἐπειδὴ δὲν ἐγένοντο δεκτοὶ δὲν ἐδημοσιεύθησαν.
Τόσον δὲ διαδεδομένη εἶναι αὐτὴ ἡ ἰδέα, ὥστε ὁ Πετρακᾶκος, καίτοι
εἶδε τοὺς ὄρους δὲν ἠθέλησε νὰ ἀναιρέσῃ τὴν φήμην. Ἦναγκάσθη
νὰ γράψω πρὸς τὸν πρωτοσύγκελον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς καὶ νὰ ζητήσω
ἀντίγραφον. Παρῆλθον δύο ἐβδομάδες καὶ δὲν ἔλαβον ἀπάντησιν.
Φαίνεται τηρεῖται εὐλαβῶς τὸ ἀπόρητον. Τυχαίως ἔλαβον εἰς χειρας
τὸν «Συνοδικὸν Τόμον» τοῦ μακ. Φαρμακίδου, καὶ τί βλέπω; Μετὰ
τὰ ἄλλα ἐπίσημα γράμματα ἔχει καὶ τοὺς περιηρήμους ἐ π τ ἂ ὄ ρ ο υ ς
καὶ τὸ πρακτικόν. 1 Τώρα διερωτῶμαι πῶς οἱ εἰρημένοι συγγραφεῖς δὲν
εἶδον τὸ βιβλίον αὐτό; Μήπως ἀπαίκνησαν ἀποβλέποντες εἰς τὸν ὄγ-
κον τῶν 700 σχεδὸν σελίδων; Ἴδου τὸ κείμενον :

«Μετὰ ταῦτα δὲ τεθέντος εἰς συζήτησιν τοῦ αἰτήματος καὶ πολ-
λῆς ἐφ' ἱκανὸν συνδιασκέψεως γενομένης τῆς τε ἐνεστώσης καταστά-
σεως τῶν ἐν τῷ Βασιλείῳ Κράτει τῆς Ἑλλάδος ἀγίων τοῦ Θεοῦ ὀρ-
θοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐξ ὅτου περ ἀπελείφθησαν τῆς μετὰ τοῦ οἰκείου
κανονικοῦ Πατριάρχου ἐκκλησιαστικῆς συναφείας καὶ σχέσεως, πρὸς
τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας παρεξετασθείσης, πρὸς δὲ καὶ τῶν λό-
γων, δι' οὓς ἡ ἐν Ἑλλάδι ὀρθόδοξος ἐκκλησία τοῖς τῶν αὐτοκεφά-
λων ἐκκλησιῶν προνομίοις κατὰ κανόνας τιμηθῆναι προσήκει ἀ-
κριβῶς καὶ προσηκόντως ἐπικροτηθέντων, ἐπὶ πᾶσι δὲ ἀνομολογηθέν-
τος καὶ βεβαιωθέντος τοῦ δικαιώματος, ὃ δὴ κανονικῶς κέκτηται ἡ
ἀγία τοῦ Χριστοῦ Μεγάλη Ἐκκλησία τοῦ πρῦτανεύειν ἔνθα καὶ ὅτε
καὶ καθὰ δεῖ ταῖς ὑπὸ τὴν κυριαρχικὴν αὐτῆς περιφέρειαν ἀγνωτά-
ταις ἐκκλησίαις τὸ αὐτοκέφαλον, καὶ πᾶσας ἀπλῶς τὰς τοιάσδε ἐκ-
κλησιαστικὰς οἰκονομίας ἐπικυροῦν καὶ ἀνάκηρύττειν, οὐ μὴν ἀλλὰ
καὶ τοῦ ἱερωτάτου ἐπιγνωσθέντος καθήκοντος, τοῦ τῇ αὐτῇ ἀγίᾳ καὶ
Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀνωθεν ἐπιβεβλημένου, ἵνα τῆς τῶν
ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν εὐσταθείας τε καὶ εὐκο-

1. Παρατηρῶ τώρα, ὅπου ἔλαβον τὴν Ἱστορίαν τῶν συγχρόν Ἑλλήνων
τοῦ Καρολίδου, ἦν προμηθευσάμενος ὅτε μετέβαινον εἰς Κορυτσάν ἀφήκα
αὐτὴν μὲ ἀσχιστα τὰ φύλλα εἰς Λαύραν, ὅτι καὶ οὗτος παρέλαβε τὰ τε πρα-
κτικά, τοὺς ὄρους καὶ ὅλα τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα ἐκ τοῦ Φαρμακίδου καὶ ἀ-
νεδημοσίευσεν αὐτὰ ἤδη ἀπὸ τοῦ 1924 ἀλλ' οἱ ἱστορικοὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς
ἱστορίας ἠγνόησαν καὶ τοῦτων καὶ θὰ ἐξακολουθήσῃ ν' ἀρῶνται πάντοτε
ἐκ τῶν φιλολόγων τὰς λύσεις τῶν ἐκκλησιολητημάτων.

σμίας, και κανονικῆς διεξαγωγῆς τε και τάξεως ἀποστολικῶς μεριμᾶ τε και κήδηται, πολλῶ δὲ μᾶλλον τῶν ὑπ' αὐτῆς δι' αὐτῆς ἤδη πρῶτον τὴν οἰκονομικὴν λαμβανουσῶν πῆξιν και σύστασιν. Τούτων ἀπάντων και τῶν τοιούτων ἀκρ βῶς και ἐπισταμένως θεωρηθέντων τε και εὐκρινηθέντων, ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ και μεγάλῃ συνόδῳ, ἵνα τὰς τὸ Βασίλειον τῆς Ἑλλάδος Κράτος, τόγε νῦν ἔχον, ἀπαρτιζούσας μητροπόλεις ἀρχιεπισκοπὰς, και ἐπισκοπὰς, ἐξηρημένας τέως τοῦ ἁγιωτάτου οἰκουμενικοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπολύσῃ τοῦ λοιποῦ τῆς τοιαύτης ἐξαρτήσεως, και ἀναδείξῃ κανονικῶς ἐφ' ὅροις τισὶ δικαιότατοις και ἀναγκαιοτάτοις ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον, κατὰ τὰς λοιπὰς αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας και κανονίση αὐτῆς καθάπαξ τὴν ἐν γένει ἐκκλησιαστικὴν οἰκονομίαν, συμφῶνως τοῖς θείοις ἀποστολικοῖς και συνοδικοῖς κανόσι, και ταῖς πατρικαῖς διατάξεσι και διατυπώσεις, και τοῖς πατροπαραδότοις ἐθίμοις τῆς μιᾶς, ἁγίας, καθολικῆς και ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐφ' ᾧ και διώρισε πρὸς σχεδίασιν τῶν ἀναγκαίων τούτων ὅρων τρεῖς τῶν συμπαρόντων πανιερωτάτων ἀρχιερέων, τὸν Κρήτης Χρῦσανθον, τὸν πρῶην Μεσημβρίας Σαμουήλ και τὸν Σταυρουπόλεως Κωνσταντῖνον Τυπάλδον, προσθεῖσα και τούτοις γραμματέα τὸν ἱερομόναχον Νικηφόρον Γλυκᾶν, διδάσκαλον και ἱεροκήρυκα τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας. Τὴν κ' τοῦ Ἰουνίου συνῆλθεν εἰς δευτέραν συνεδρίασιν ἡ ἁγία και μεγάλη σύνοδος ἐν τῷ μεγάλῳ συνοδικῷ τοῦ Πατριαρχείου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας, και «τῶν θυρῶν κεκλεισμένων», κατὰ πρῶτον ἀνεγνώσθησαν τὰ πρακτικὰ τῆς προλαβούσης συνελεύσεως, ἅτινα ἐγκριθέντα ὑπεγράφησαν παρὰ πάσης τῆς ἁγίας συνόδου. Μετὰ δὲ ταῦτα ὁ πανιερώτατος μητροπολίτης Σταυρουπόλεως Κωνσταντῖνος Τυπάλδος ἐδηλοποίησεν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὅτι οἱ ἐν τῇ παρελθούσῃ συνελεύσει ἐπὶ τούτῳ διορισθέντες ἀρχιερεῖς ἐξετέλεσαν τὸ ἐπιβληθὲν αὐτοῖς ἔργον, σχεδιάσαντες τοὺς ἀναγκαίους ὅρους, καθ' οὓς ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία προβιβάσει κανονικῶς και ἀναδείξει αὐτοκέφαλον τὴν ἐν Ἑλλάδι ὀρθόδοξον Ἐκκλησίαν, κανονίζουσα καθάπαξ τὴν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῆς οἰκονομίαν, συμφῶνως τοῖς θείοις και ἱεροῖς κανόσι και ἐθίμοις τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς και ἀποστολικῆς ἐκκλησίας».

«Εἰθ' οὕτως ἀνέγνω τοὺς ὅρους τούτους ἐν ἑπτὰ κεφαλαίοις περαιομένους, διερμηνεύων αὐτοὺς και ἐκτιθέμενος τοὺς λόγους τοὺς ἕκαστον αὐτῶν ὑπαγορεύσαντας. Συζητηθέντας δὲ και ἀνακριθέντας, ἡ ἁγία και μεγάλη σύνοδος παρεδέξατο και ἐνέκρινε ἅπαντας παμψεῖ οὕτως ὡς ἔχουσιν».

ΟΡΟΣ Α΄.

Σύνοδος διαρκῆς, συνισταμένη ἐξ ἀρχιερέων, προκαλουμένων ἀλ

ληλιοδιαδόχως κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας, πρόεδρον ἔχουσα τὸν κατὰ καιρὸν μῆτροπολίτην Ἀθηνῶν, καὶ ὀνομαζομένη Ἱερὰ Σύνοδος τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἔσται ἡ ἐν Ἑλλάδι ἀνωτάτη Ἐκκλησιαστικὴ ἀρχή, διοικοῦσα τὰ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως.

ΟΡΟΣ Β΄.

Ὁ πρόεδρος ἀναγορευόμενος ὀφείλει ἐπιστέλλειν τὰ ἀναγκαῖα συνοδικὰ καὶ κοινωνικὰ γράμματα πρὸς τε τὸν οἰκουμενικὸν καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς πατριάρχας, καθὼς καὶ οὗτοι ἀναγορευόμενοι τὸ αὐτὸ ποιήσουσιν.

ΟΡΟΣ Γ΄.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας Ἑλλάδος ἐκδίδωσι τὰς πρὸς χειροτονίαν ἀρχιερέων ἀπαιτούμενας κανονικὰς ἐκδόσεις.

ΟΡΟΣ Δ΄.

Ἀπαντες οἱ ἐν Ἑλλάδι μῆτροπολίται, ἀρχιεπίσκοποι, ἐν ταῖς ἰδίαις παροικίαις ἱερουργοῦντες, μνημονεύουσι τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ὃ δὲ πρόεδρος αὐτῆς ἱερουργῶν μνημονεύει πάσης ἐπισκοπῆς ὀρθοδόξων ἐν δὲ τοῖς ἱεροῖς διπτύχοις μνημονεύονται ὅ τε οἰκουμενικὸς πατριάρχης, καὶ οἱ λοιποὶ τρεῖς κατὰ τάξιν, καθὼς καὶ πᾶσα ἐπισκοπὴ ὀρθοδόξων.

ΟΡΟΣ Ε΄.

Ὅσακις ἡ ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησία χρῆζει ἁγίου Μύρου, ἡ Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ζητήσῃ τοῦτο παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἁγίας τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας.

ΟΡΟΣ ΣΤ΄.

Τὰ πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν ἀφορῶντα, οἷα, φερῶς εἰπεῖν, τὰ περὶ ἐκλογῆς καὶ χειροτονίας ἀρχιερέων, περὶ ἀριθμοῦ αὐτῶν καὶ ὀνομασίας τῶν θρόνων αὐτῶν, περὶ χειροτονίας ἱερέων καὶ ἱεροδιακόνων, περὶ γάμου καὶ διαζυγίου, περὶ διοικήσεως μοναστηρίων, περὶ εὐταξίας καὶ ἐκπαιδεύσεως τοῦ ἱεροῦ κλήρου, περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου, περὶ ἀποδοκίμασίας ἀντιθρησκευτικῶν βιβλίων. Ταῦτα πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα κανονισθήσονται παρὰ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος διὰ συνοδικῆς πράξεως μὴ ἀντιβαιούσης τὸ παράπαν τοῖς ἱεροῖς κανόσι τῶν ἁγίων καὶ ἱερῶν συνόδων καὶ τοῖς πατροπαραδότοις ἐθίμοις καὶ ταῖς διατυπώσεσι τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας.

ΟΡΟΣ Ζ΄.

Ἐν τοῖς συμπίπτουσιν ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασιν, ἅτινα δέον

ται συσκέψεως καὶ συμπράξεως πρὸς κρείττονα οἰκονομίαν καὶ στηριγμὸν τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἡ μὲν ἐν Ἑλλάδι ἱερά Σύνοδος ἀναφέρεται πρὸς τὸν οἰκουμενικὸν Πατριάρχην καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἱεράν σύνοδον. Ὁ δὲ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης μετὰ τῆς περὶ αὐτὸν ἀγίας καὶ ἱερᾶς συνόδου παρέχει προθύμως τὴν ἑαυτοῦ σύμπραξιν, ἀνακοινῶν τὰ δέοντα πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἱεράν σύνοδον.

«Οὕτω τοίνυν, τῶν ὄρων ἀναγνωσθέντων καὶ κυρωθέντων, ὥρισεν ἡ ἀγία καὶ μεγάλη σύνοδος, ἵνα κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην συνταχθῇ ἱερὸς συνοδικὸς τόμος περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ὀρθοδόξου ἐκκλησίας· ἐφ' ᾧ καὶ διώρισεν αὐθις τοὺς προειρημένους τρεῖς ἀρχιερεῖς, τὸν Κρήτης Χρῦσανθον, τὸν πρῶην Μεσημβρίας Σαμουήλ, καὶ τὸν Σταυρουπόλεως Κωνσταντῖνον Τυπάλδον, ἵνα σχεδιάσωσι καὶ ὑποβάλωσι τὸν συνοδικὸν τοῦτον τόμον τῇ ἐγκρίσει καὶ παραδοχῇ τῆς ἀγίας καὶ μεγάλης συνόδου κατὰ τὴν ἐξῆς τρίτην συνέλευσιν.

Τούτων δὲ οὕτω κατ' εὐχὴν ψηφισθέντων καὶ ἀποφασισθέντων, ἅπαντες οἱ τὴν ἀγίαν καὶ μεγάλην συγκροτοῦντες σύνοδον πλήρεις πνευματικῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως δόξαν ἀνέπεμψαν τῷ Θεῷ καὶ Σωτῆρι ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ διεξαγόντι αἰσίως τε καὶ θεοφιλῶς τὴν περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἱεράν ταύτην διάσκεψιν. καὶ οὕτω διελύθη ἡ συνέλευσις, ἀναβληθεῖσα ἐπὶ τὴν εἰκοστὴν τετάρτην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Ἰουνίου» (σ. 31—35).

Αὐτοὶ λοιπὸν εἶναι οἱ πολυθρύλητοι Ὅροι, δι' ὧν τὸ Πατριαρχεῖον ἐβουλεύσατο κακὴν βουλήν νὰ δεσμεύσῃ, νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν Ἑλλαδικὴν ἐκκλησίαν, νὰ ἐξευτελίσῃ, νὰ κακοποιήσῃ, νὰ ἐξυβρίσῃ κττ. κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Φαρμακίδου, τὸ Κράτος. Ἄλλ' οἱ Ὅροι οὗτο δὲν εἶναι ἄλλο τι, εἰμὴ τὸ περιεχόμενον τοῦ Τόμου σχεδὸν αὐτολεξεῖ (καὶ ὅστις ἀμφιβάλλει ἄς παραβάλῃ). Καὶ ὁ θόρυβος τότε πρὸς τί; καὶ ἡ μυστικότης καὶ ἡ ἀποκρυβὴ καὶ ἡ σιωπὴ μέχρι σήμερον τίνα λόγον ἔχει; Ἐγὼ δὲν βλέπω ἄλλο τι εἰς τὴν ὑπόθεσιν αὐτήν, εἰμὴ τὴν κληρονομίαν, τὴν κακὴν, τὴν ἐπιβουλον, τὴν ἐπαίσχυντον, ἣν υἱοθετήσαντες οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τοῦ Φαρμακίδου, δὲν ἐννοοῦσι νὰ ἀφήσωσι, ὡς λέγει καὶ ἡ Γραφή «ἀνταποδώσω τὴν ἀμαρτίαν γονέων ἐπὶ τρίτης καὶ τετάρτης γενεᾶς». εἶναι ὀργὴ Θεοῦ πράγματι νὰ διασύρῃται, νὰ συκοφαντῆται, νὰ ὑβρίζηται τὸ οἰκουμ. πατριαρχεῖον ἐν τῷ ἑλληνικῷ κράτει, καὶ νὰ θεωρῶνται ὡς δόγματα ἀδιάσειστος, ἀπαράτρεπτα αἱ ἐρεσχελαὶ τοῦ πονηροῦ ἐκείνου καὶ ἀλλόφρονος λευίτου. Ἐν ἑλαφρυντικὸν ὅμως ἔχει οὗτος, διότι ἐδημοσίευσεν τοὺς Ὅρους, ἀλλὰ τότε δὲν δύναμαι νὰ ἐξηγήσω, ἀφοῦ ἐγνώριζε τὸ περι-

εχόμενον αὐτῶν καὶ εἶχεν ἐνώπιόν του, διατὶ νὰ διαλέγηται ὡς περὶ δύο πραγμάτων ὄντος ἑνὸς καὶ μόνου; Αὐτὸ δὲν ἐξηγεῖται ἄλλως ἢ ὡς δημοκοπία. Ἄλλ' ὁ ἀναγνώστης θὰ ἤθελε νὰ μάθῃ, διατὶ ἐχωρίσθησαν καὶ διατὶ δὲν περιελήφθησαν ἐν τῷ Τόμῳ καθ' ἣν τάξιν καὶ ἀρίθμῳ εὐρίσκονται ἐν τῷ πρακτικῷ; Ὅστις ἔχει τὴν ὑπομονὴν νὰ περάσῃ τὰς 200 πρώτας σελίδας τοῦ «Ἀντιτόμου» θὰ εὕρῃ τὸν λόγον. Κατ' ἐμὴν λοιπὸν γνώμην συνταχθέντος τοῦ Πρακτικοῦ ἠκούσθη εἰς τοὺς κύκλους τοῦ Φαναρίου, ὅτι κατεστρώθησαν ὄροι, οἵτινες πρόκειται νὰ περιληφθῶσιν ἐν τῷ Τόμῳ, ὄροι βαρεῖς, δουλωτικοί, ἐξευτελιστικοί! Ἡ διπλωματία καὶ ἡ ἑλληνικὴ πολιτικὴ ἐτέθησαν εἰς κίνησιν, ὅπως προλάβωσι τὸ κακόν. Ἐξ Ἀθηνῶν ὁ ἐπιτετραμμένος εἶχε διαταγὴν νὰ μὴ δεχθῇ κανένα ὄρον, ἀπολύτως κανένα ἐν τῷ Τόμῳ ἐπὶ ἀπειλῇ ἀπαραδέκτου. ὁ ἀντιπρόσωπος ἐπίσης ἀρκούντως ὑπὸ τοῦ Φαρμακίδου εἶχε διδασκαλευθῆ εἰς τοῦτο. Ἄλλ' ὅταν ἐγνώσθη ὅτι «ἐν ἀποκρύφῳ ἐσχεδίασαν οἱ διορισθέντες τοὺς ὄρους καὶ «κεκλεισμένων τῶν θυρῶν» ἀνεγνώσθησαν οἱ σχεδιασθέντες ὄροι!!!» (σ. 74) ἐλάμβανεν ὁ Ἀποστολίδης ἐντολὴν νὰ μείνῃ ἐν Φαναρίῳ, ὅπως ἀντιπράξῃ εἰς τοῦτο διὰ τῶν φίλων αὐτοῦ κατὰ τῶν «μηδόλως συμφερόντων εἰς τὴν Ἑλλάδα δρων» (σ. 80). Τέλος εὐρέθη ἡ λύσις πρὸς κατευνασμὸν τῶν νεύρων. Ἀπεφασίσθη νὰ μὴ περιληφθῶσιν οἱ ὄροι ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ Πρακτικῷ, ἀλλὰ συμπεφυρμένοι καὶ ἄνευ ἀριθμοῦ, μᾶλλον οἱ αὐτοὶ μὲν κατ' οὐσίαν καὶ κατὰ λέξιν καὶ νὰ μὴ λέγωνται διακριτικῶς ὄροι. Τοιουτοτρόπως διευθετηθέντος τοῦ ζητήματος οἱ ὄροι ἔμειναν ἐν τῷ Πρακτικῷ μόνον, καὶ ἐστάλησαν ἔπειτα χωρὶς νὰ κοινολογηθῶσιν, ὅπως καὶ μέχρι σήμερον μένουσιν ἱεροκρυφίως ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς. Καὶ ἐπεφοίτησαν τότε οἱ κομιστὰι τοῦ Συνοδικοῦ τόμου ἐν Ἀθήναις ὁ Ἀποστολίδης μετὰ τοῦ ἐπιτετραμμένου Δεληγιάννη, καὶ διεκήρυξαν τὸ πρᾶγμα καὶ ἐλάλουν ἀμφοτέρω ἐξ ἑνὸς στόματος ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ Τόμου. Ἄλλ' ἡ ἀναίδεια τῶν κυρίων ὑπερέβη πᾶν ὄριον, κατὰ Φαρμακίδην. «Ἀποροῦμεν, ἔλεγον, πῶς καὶ φρόνιμοι ἄνθρωποι εὐρίσκουσιν ὄρους καὶ ὄρους κακοὺς καὶ ὀλεθροῦς, ὅπου οὐδεὶς ὄρος ὑπάρχει» (σ. 20). Καὶ τότε ὁ γράφων ταῦτα, ἔχασε τὴν ὑπομονήν, ὄξυνε τὴν μάχαιραν, ἤρχισε νὰ θορυβῆ καὶ νὰ ταράσῃ τὸ πᾶν, καὶ ἐπέτυχε νὰ φέρῃ τὸ μνημονευθὲν εἰς τὴν κυβέρνησιν ρῆγμα. Ἐξέδοτο παρευθὺς τὸν πολυμερῆ, ἀλλ' ἐξεζητημένον «Συνοδικὸν Τόμον» καὶ κατώρθωσε πράγματι νὰ τορπιλίσῃ τὸν κομισθέντα Πατριαρχικὸν τόμον, καὶ νὰ μείνῃ νεκρὸν γράμμα, ὡς ὀψόμεθα ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ. Ἴδου τὸ κατόρθωμα τοῦ Φαρμακίδου! Κατὰ Καρολίδην οἱ τοῦ Τόμου ἐχθροὶ «ἤγοντο οὐχὶ ὑπὸ αἰσθημάτων, ἀπὸ

ἀληθοῦς ἐνδιαφέροντος ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας ἐμπνεομένων, ἀλλ' ὑπὸ παθῶν ἀχαλινώτου ἐγωϊστικῆς μανίας καὶ πεισματος ἀσεβοῦς στρεβλοῦ καὶ κακοβούλου», καὶ ἐν τοῖς πρώτοις διαμνημονεύει τοῦ Φαρμακίδου. Οὗτος εὔρε πρόφρονας συμμάχους «ἐν τῇ λατινογαλλικῇ προσηλυτιστικῇ ἐταιρείᾳ τῶν Παρισίων, ἧς τὰς ἐπὶ τῆς κυβερνήσεως τοῦ Κωλέττου πρὸς διάδοσιν τοῦ λατινισμοῦ ἐν Ἑλλάδι ἐνεργείας ἐξεθέσαμεν ἤδη... καὶ ἧς ἀναλώμασι μετεφράσθη εἰς τὸ Γαλλικὸν καὶ ἐξεδόθη τὸ ἀπλῆν περίληψιν ἐκτενῆ τοῦ περιφήμου Ἀντιτόμου τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου ἀποτελοῦν γαλλικὸν ὑπόμνημα, τὸ καταπολεμοῦν τὸν ἱερὸν Τόμον τῆς Μεγάλης συνόδου τοῦ 1850. Ἀντίτομος καὶ γαλλικὸν ὑπόμνημα πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ἀπέβλεπον, ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι τὸ κατὰ τὸ 1833 ἰδρυθὲν ἐν τῷ ἑλλην. βασιλείῳ ἄνευ γνώσεως καὶ συναινέσεως τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καθεστὼς ἦτο ἐκκλησιαστικῶς κανονικώτατον καὶ νομιμώτατον καὶ ὅτι τούναντίον ἡ τῷ 1850 γενομένη πρᾶξις τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας... ἦτο ἀντικανονικὴ οὔτε τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας οὔτε τῆς ἐνεργείᾳ ταύτης συγκροτηθείσης συνόδου ἐχούσης δικαίωμα νὰ ἐπεμβῇ εἰς τὰ τῆς κανονικῆς καὶ νομίμως πρὸς τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς ἐκκλησίας συμφωνότατα ἀνεξάρτητον ἑαυτὴν κηρυξάσης ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Ὅπισθεν τοῦ τοιοῦτου σκοποῦ... ὑπεκρύπτετο ὁ ἕτερος σκοπὸς τῆς διατηρήσεως ἀπληρώτου χάσματος μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας... πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι ἐπικράτειαν τοῦ Οὐνιτισμοῦ καὶ τῆς ρωμ. ἐκκλησίας», (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 44—45). Τὸ πάθος τοῦ Φαρμακίδου ἐξεδηλώθη ἀμέσως, ἀφ' ὅτου ἀπέρριψεν ἡ κυβέρνησις ἀξιῶσει τοῦ πατριάρχου τὸ σχέδιον τοῦ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον γραμματος κομισθέντος ἐν Κ)πόλει ὑπὸ τοῦ ἀρχιμ. Μισαὴλ συνταχθέντος ὑπ' αὐτοῦ ἐτέρου, ὅθεν καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἀγρία πολεμικὴ (σ. 6). Ἡ ἐκκλησία ὁμως ἐν τῇ ἄκρῳ αὐτῆς εἰρηνικῇ διαθέσει δὲν ἔβλεπεν, ὅτι ὑπερέβαινε σχεδὸν τὰ θεμιτὰ ὅρια τῆς «οἰκονομίας» ἔχουσα ἀπέναντί της «τὴν περὶ τὸν ἀσεβῆ καὶ ἐχθρὸν τῆς ἐκκλησίας εἰς ξένα ἀντορθόδοξα καὶ ἀνθελληνικὰ συμφέροντα ὑπηρετοῦντα Θ. Φαρκίδην μικράν, ἀλλ' ἐν τῷ θράσει τῆς ἀμαθείας καὶ ἀσεβείας θορυβωδεστάτην σπεῖραν ὀλίγων διεφθαρμένων, ἀργυρωνήτων, εἰς ξένα συμφέροντα ὡσαύτως ὑπηρετούντων δημοσιογράφων» (σ. 46). Ἡ χαλαρὰ τῆς Μ. Ἐκκλησίας στάσις, ἣτις ἀντι ν' ἀνατρέψῃ τελείως τὸ παλαιὸν τῆς ἐν Ἑλλάδι ἐκκλησίας καθεστὼς, ἐζήτησε νὰ συμβιβάσῃ αὐτὸ πρὸς τὸν ἐκδοθέντα τόμον, ἐθράσυνε τὸν Φαρμακίδην, ὅστις «πολλὰ ἐν τῇ συζητήσει ταύτῃ ἀνεμώλια βάζων καὶ

ἄκραντα γαρύων, τὰ πάντα ἀνακυκλῶν, τὰ ἀσύγχυτα συγχέων καὶ τὰ ἀσύγκλωστα συγκλῶθων, πᾶσαν ἱστορικῶς μορφωθεῖσαν ὑπὸ συνόδων οἰκουμενικῶν... ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τάξιν ἀνατρέπων... ἐτόλμησε ν' ἀμφιοβητήσῃ πᾶν δικαίωμα... εἰς τὸ ἀξίωμα τῆς τε Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστολικῶν πατριαρχ. Θρόνων ἐν τῷ... διοικητικῷ συστήματι τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ νὰ ἐξακοντίσῃ ἐναντίον τοῦ οἴκου. πατριαρχείου ὕβρεις καὶ βλασφημίας, οἷας οὐδεὶς τῶν ἑτεροδόξων πολεμίων τῆς ὀρθοδοξίας κατεδέξατο νὰ ἐξενέγκῃ καὶ διὰ τούτων πάντων εἰς ἓνα μόνον ἀποβλέπων σκοπὸν, ἀσεβῆ καὶ μυσαρὸν, νὰ διαταράξῃ τὴν εἰρήνην τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας καὶ παραλύσῃ τὴν ἐνότητά τὴν θρησκευτικὴν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ χάριν τῶν πολεμίων τῆς ὀρθοδοξίας». καὶ ἐπάγεται ὁ σοφὸς ἱστορικός :

«Βεβαίως τοιοῦτου ἀνδρὸς τοιαύτη πρὸς τὴν ἐκκλησίαν στάσις καὶ πολιτεία εἶναι ἀναξία νὰ κατέχῃ θέσιν ἐλαχίστην ἐν οἰαδ' ἕποτε ὀπωσοῦν σοβαρᾶ ἱστορίᾳ» ἀλλ' ἐπιλαμβάνεται χάριν τῶν πιστευόντων, ἐπειδὴ ἔμεινεν ἀτιμώρητος, «ὡς γνήσια καὶ χρηστά τὰ κίβδηλα... Φαρμακίδεια νομίσματα» νὰ ἐξετάσῃ τὸ ἔργον αὐτοῦ (σ. 47 ἐ.). Α'. Τὸ ἀντικανονικὸν τῆς ἰδρύσεως ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας (σ. 48—54). Β'. Τὴν κατὰ τοῦ ἱεροῦ Τόμου ἀντίδρασιν τοῦ Θ. Φαρμακίδου (σ. 54 ἐ.). καὶ χαρακτηρίζει οὕτως «Ὁ φύσει κακότροπος καὶ ἰδιότροπος καὶ πνεύματι ἀνισόρροπος καὶ ἐν τοῖς κοινοῖς εἰς παραδοξολογίας ἐπιρρεπής... ψευδοῦς φήμης θεολόγου... παρὰ τοῖς πολλοῖς ἀπολαύων, ἀληθῶς δὲ πλάτος μόνον γνώσεων παντοδαπῶν ἐκ τῶν ἐν τισὶ γερμ. πόλεσι παροδικῶν διατριβῶν κεκτημένος καὶ ἀντιληπτικός μὲν εἰς τὰ καθέκαστα, ἀλλ' ἀδυνατῶν νὰ ὑψωθῆ εἰς τὴν ἐποπτικὴν τοῦ ὄλου θεωρίαν καὶ εἰς τὴν εὐθυγνωσίαν ὑψηλῶν ἱστορικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν, ἐστερημένος παντάπασι τῆς ὑψηλοτέρας τοῦ ἰδεώδους αἰσθήσεως καὶ ἀντιλήψεως, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἠθικῆς συνειδήσεως βαθείας καὶ ἠθικοῦ ὕψους αἰσθημάτων βαθέων, κεκτημένος σχολαστικὴν τινα πεζὴν, ἀφιλόσοφον ἄνευ βάθους πνευματικοῦ καὶ πλάτους συστηματικοῦ ἐν στενῇ περιοχῇ πολυλόγον πολυμάθειαν, ἀναίσθητον πρὸς πᾶσαν ὑψηλὴν πνευματικὴν ἰδέαν, διαλεκτικὸς σοφιστείας παίζων παίγνια ἐν χθαμαλῷ ἐπιπέδῳ λέξεων καὶ φράσεων, οὐδεμίαν ἔχων οὐδὲ δυνάμενος νὰ ἔχῃ ἰδέαν θεολογικὴν, ἀλλά... ἱστορικᾶς τινὰς μονομερεῖς καὶ ἀσυστηματοποιήτους γνώσεις καὶ ἀντιλήψεις τινὰς πεζὰς προτεσταντικὰς καὶ ὀρθολογιστικὰς, ἐπιρρεπέστατος εἰς ἀντιλογίας καὶ παραλογισμούς, ἔτι δὲ πλέον εἰς σοφιστείας καὶ

έντεϋθεν δεινός... διαστροφεύς έννοιών και διανοημάτων, έστερημένος πιστεως άκραιφνοϋς χριστιανικης και θεογνωσιας ήθικης άγνης και πνευματικως διαυγοϋς και θερμότητος αίσθήματος και ζήλου θρησκευτικοϋ, αίσθήματος άφοσιώσεως προς την αλήθειαν και προς τὰ θεία και αύταπαρνήσεως ύπερ των πατριων, ύπερ της έκκλησιας αληθοϋς διαφέροντος άνδρός θεολόγου... πάντη πάντως άνεπίδεκτος, έγωϊστής άνευ αρχών ήθικων, περιαιτολόγος μέχρι γελοίου, φθόνου και μίσους μεστός προς κληρικούς θεολόγους περικλεείς... ταχύ παρεκτρεπόμενος... εις ύβρεις χυδαιοτάτας και άσεβεστάτας (τομάριον καλών τον ιερόν Τόμον)...» (σ. 57—58).

Μετά ταϋτα ο δεινός επικριτής εισέρχεται εις τὸ επίμαχον σημείον «ὁ ιερός τόμος και ὁ Θ. Φαρμακίδης» (σ. 61ε.). Τὰ άνωτέρω περί τοϋ άνδρός ῥηθέντα ήσαν μόνον τὸ προοίμιον, τούντεϋθεν καταφέρεται βαρϋς ὁ πέλεκυς και διά της άμιμήτου εις τὰ τοιαϋτα καρολιδείου γλώσσης, «σιδήρου τομωτέρας,» κεραυνοβόλος ὁ ἔλεγχος και συντριπτική ἡ έτυμηγορία και ἡ καταδίκη τοϋ Φαρμακίδου αϋστηρά : «Πάντα τὰ.. γεγραμμένα ίδίως τὰ περί της ιστορικης εξέλιξεως τοϋ έκκλησ. πολιτεύματος εκτεθειμένα γέμοντα άγνοημάτων ἡ και διαστροφών οϋδεμίαν περιέχοντα αλήθειαν ιστορικήν... άπάδουσι πάμπαν των ιερών παραδόσεων και των θεσμών της εκκλησ. πολιτείας, δυνάμενα νά χρησιμεύωσιν ὡς ὄπλα... εις τοϋς... ὀρθολογιστάς κρίνοντας τὰ της εκκλησ. ιστορίας δι' οϋ τρόπου και μέτρου κρίνουσιν οϋτοι τὰ θέσμια της θρησκείας των Βραχμάνων και των Βουδιστών. ὁ Φ. οϋδεμιᾶς των θεμελιωδών αρχών και βάσεων της εκκλησιας φείδεται, πλην τοϋ εϋαγγελίου και τοϋτο άρνητικῶς... ὄλον τὸ πνεϋμα τοϋ βιβλίου ὄν αντιχριστιανικώτατον... διασειών εκ θεμελίων τὸ ιστορικόν οίκοδόμημα της εκκλησιας και αφαιρών κατ' οϋσίαν πρόρριζα από των ψυχών των αναγιγνωσκόντων την εις την εκκλησιαν δύναμιν και ὡς κράτος ήθικόν και πνευματικόν πίστιν καθιστάται ὁ ἔχθιστος πολέμιος της ὄλης εκκλησιας... Οϋδεις από γενέσεως της Μεγ. του Χριστοϋ εκκλησιας... οϋδέ Ἑλληνας, οϋδέ βάρβαρος, οϋδέ Μωαμεθανός ἡ Ἑβραῖος τοσαϋτα έβλασφήμησε κατὰ της εκκλησιας ταύτης, οϋδέ παχυλώτερον ύβρισε και αναιδέστερον και έπαισχυντώτερον ὄσα και ὄπως ὁ αρχιμανδρίτης Θ. Φαρμακίδης» (σ. 76—78). Περὶ δὲ της περιαδομένης φιλοπατρίας αϋτοϋ γράφει : «ὡς πολίτης δὲ φωρᾶται ἄπατρις μη γινώσκων πατρίδα πέραν των ὀρίων τοϋ έλλ. βασιλείου.. και εκμεταλλευόμενος τ' ὄνομα της πατρίδος έν μέτρῳ ὑπερβολικῶ

διὰ πολίτην, άτοπωτάτῳ δὲ διὰ κληρικόν.. οὐ ἔνεκα ἀντὶ σεμνοῦ λευίτου κατέστη μᾶλλον πολιτευτῆς διεφθαρμένος» Ἐν τέλει σ. 83 ἀνέκδοτον τι ἀναφέρει περὶ τῆς μεταμελείας αὐτοῦ ἔσχατογῆρου ὄντος καὶ ἐπαναλαμβάνοντος τὸ ψαλμικὸν «ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνὴν μου βρέξω» δι' ὅσα εἶπον καὶ ἔγραψα» (κατὰ τῆς ἐκκλησίας), ὅπερ καὶ ἐξαγνίζει αὐτὸν μερικῶς» (σ. 83).

Ἐνόμισα ἀναγκαῖον νὰ περιλάβω ταῦτα καὶ μόνον ἐκ τῶν 100 περίπου σελίδων, ἃς ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος τοῦ γένους ἐχάραξε κατὰ τοῦ Φαρμακίδου. Εἶναι τόσον αὐθεντικὴ ἢ γνώμη τοῦ δεινοῦ ἱστορικοῦ φιλοσόφου τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, καὶ ἀπορῶ πῶς ὁ κ. Μπαλᾶνος δὲν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν τὴν τοιαύτην γνωστὴν αὐτῷ πηγὴν, ὅτι θὰ ἐμετρίαζε πολὺ τὸν περὶ τοῦ πάτρωνος αὐτοῦ ἐνθουσιασμόν. Οἱ Ἑλλαδικοί, ἃς πεισθῶσιν πλέον, ὅτι τὴν ἐκκλ. ἱστορίαν τὴν οὕτω πυκνῶς καὶ στενῶς συνδεομένην μετὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀσφαλέστερον κρίνουσιν οἱ τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, εἰς οὓς μετὰ τὸν Ἀνδροῦτσον ἔρχεται καὶ ὁ Καρολίδης. Οὗτοι εἶναι δύο ἐκ τῶν νεωτέρων ἀντιφαρμακιστῶν παρὰ τοὺς πολυπληθεῖς παλαιούς συνεκδήμους τοῦ Μεγ. Σικονόμου τοῦ ἔξ Οἰκονόμων. 1

Ὁ καθ. κ. Δ. Μπαλᾶνος ἀπαντῶν εἰς τὸν Ἀνδροῦτσον προτείναντα τὴν ἀποκαθήλωσιν τῆς εἰκόνης τοῦ Φαρμακίδου ὡς σχισματικοῦ ἐκ τῆς αἰθούσης τοῦ Πανεπιστημίου ἔλεγεν: «νομίζομεν, ὅτι ὀφείλεται μεῖζων σεβασμὸς πρὸς ἄνδρα δι' ὄλου τοῦ βίου μετὰ σπανίας θέρμης καὶ ἀφοσιώσεως ἀγωνισθέντα ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πατρίδος... ἔστω καὶ ἂν τυχὸν ἐν τῇ δόξῳ τῆς ἀγῶνος περιέπεσεν εἰς ὑπερβολάς» (Καινὴ διδαχὴ τόμ. Γ', σ. 134). Καὶ ὅμως ἐγνώριζεν ὁ διδάσκαλος τῆς Θεολογίας, ὅτι ὁ Φαρμακίδης ἦτο ἐν τοῖς πλείστοις καινοτόμος καὶ πολέμιος τῆς ἐκκλησίας· π. χ. ἐκήρυττε δημοσίᾳ, ὅτι δὲν δέχεται ἄλλην πηγὴν τῆς πίστεως, εἰμὴ τὰς ἀγίας Γραφάς, οἱ δὲ ἅγιοι πατέρες οὐδεμίαν ὑπόληψιν εἶχον παρ' αὐτῷ. Πῶς δὲ δικαιολογεῖ τὸν ἄνδρα ὁ κ. Μπαλᾶνος; «κατανοῶν πόσον βλαβερὰ, γράφει, θὰ ἠδύνατο ν' ἀποβῆ διὰ τὴν ἐκκλησίαν ἢ ἀνάμιξις στοιχείων ἱερᾶς παραδόσεως μετὰ στοιχείων μεταγενεστέρων ἀνθρώπων (αὐτοὶ βεβαίως εἶναι οἱ ἅγιοι πατέρες) ἢ μετὰ στοιχείων ἐκ ξένων μεταγενεστέρων θεολογιῶν (τῶν προτεσταντῶν, οὓς ἐθαύμαζεν ὁ Φαρμ.) ἐπιθυμεῖ διαρ-

1. Βλ. Μπαλᾶνον «Θεολ. Φαρμακίδης» (σ. 47—48) καὶ Πουλίτσαν' ἐνθ' ἀνωτ. σ. 198. Τὸ ὅτι ὁ θεολόγος Κοντογόνης εἰς τὸν ἐπικήδειόν ὡνόμασεν εὐσεβέστατον καὶ χριστιανικώτατον τὸν Φαρμακίδην, εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὸ «ὁ ἀπθανὼν δεδικαίωται», ἄλλως δὲν εἶχον καταφανῆ τὰ ὀλέθρια τοῦ ἀντιτόμου ἀποτελέσματα.

κως τὴν ἀνακαίνισιν τῆς ἐκκλησίας οὐχὶ ἐπὶ τῇ βάσει ἀλλοτρίων τῆς ἐκκλησίας καθοδηγῶν ἢ οὐ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει αὐτοῦ τοῦ εὐαγγελίου...» (σ. 52). Διὰ τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ ἀφορισμοῦ, καὶ διὰ τὴν ἀφαίρεσιν ἀπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς ποινικῆς καὶ οἰκονομικῆς διαδικασίας ὑπερθεματίζει τὸν Φάρμακ. διότι «οἱ τότε ἐπισκοποὶ οὔτε ποινὰς ἠδύνατο νὰ ἐπιβάλωσιν (ὡς ἀπαίδευτοι) οὔτε περιούσιαν νὰ διαχειρισθῶσιν» (σ. 139) καὶ τὸ κράτος μὲ τὸν Κανάρην Γρίβαν καὶ Τζαβέλλαν (ὅστις εἶναι γνωστὸν ὅτι δὲν ἐγνώριζε νὰ θέσῃ τὴν ὑπογραφὴν του ὡς πρωθυπουργός), ἠδύνατο. ἔπειτα ὁ καταστ. δὲν ἐγένετο διὰ τοὺς τότε μόνον. Διαφωνεῖ δὲ καὶ εἰς σημεῖον ἐφ' ᾧ πάντες συμφωνοῦσι, «τὴν πτῶσιν τῆς ἐκκλησίας διὰ τῆς νομοθεσίας τοῦ Μάουρερ» καὶ ἀναγνωρίζει «συντελουμένην βαθμιαίαν πρόοδον καὶ ἀνύψωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ κλήρου ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν...» (σ. 142), αὐτὰ φθέγγεται καὶ ὁ κ. Μπαλᾶνος.

Τὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν κατορθωμάτων παρέχει ἡμῖν ὁ ἴδιος ὁ Φαρμακίδης ἐν σ. 593 ἔ.

«Τὶ συμπεραίνεται ἐξ ὧν ἐν σελίσι 590 ἐγράψαμεν;

Ἐπι κατὰ τὸν Ἰούλιον τοῦ αὐγ'. ἔτους καὶ ἡ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ αὐγδ' πρᾶξις τοῦ ἑλλ. ἔθνους ἦτον καὶ νόμιμος καὶ κανονική. Τὸ ἑλλ. ἔθνος ἄρα ἀνακηρῦξαν οἴκοθεν τὴν αὐτοῦ ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον καὶ οἴκοθεν διοργανῶσαν αὐτὴν καὶ καταστῆσαν εἰς διοίκησιν αὐτῆς σύνοδον διαρκῆ... δὲν παρέβη οὔτε κανόνα ἐκκλησιαστικὸν οὔτε νόμον πολιτικόν.

Ἐπι τὸ αὐτόνομον καὶ αὐτεξούσιον Ἑλληνικὸν ἔθνος εἶχεν ὡς τοιοῦτον ἀφ' ἑαυτοῦ τὸ δικαίωμα εἰς ἀνακήρυξιν αὐτοκεφάλου τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας καὶ εἰς διοργάνωσιν τῆς διοικήσεως αὐτῆς. Δὲν εἶχεν ἄρα χρεῖαν πρὸς τοῦτο οὔτε συγκαταθέσεως, οὔτε ἀδείας ἐτέρου τινός.

Ἐπι ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως δὲν εἶχε ποτε ἐκ κανόνων δικαιοδοσίαν τινὰ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας· ὅλη δὲ ἡ μέχρι τῆς κε' Μαρτίου τοῦ ἔτους αὐγ' ἐπ' αὐτῆς ἐξουσία αὐτοῦ ἦτον ἀντικανονική, ἐπιβεβλημένη αὐτῇ ἐκ τῶν πολιτικῶν περιστάσεων.

Ἐπι εἰς τὸ εἶναι τὴν πρᾶξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους ἰσχυρὰν δὲν ἦτον χρεῖα τῆς ἐπιδοκιμασίας καὶ ἀναγνωρίσεως τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας.

Ἐπι ἡ πρᾶξις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἔπρεπε νὰ γενῆ μόνον γνωστὴ ἐξ ἀρχῆς πρὸς τε τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ὁμοδόξους ἐκκλησίας πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀδελφικῆς ἐνότητος. Δὲν ἐγένετο δὲ τοῦτο οὔτε ἐν ἔτει 1833, οὔτε ἐν ἔτει 1844 διὰ τὸν φόβον, μὴ ἐκ τῆς ἀπλῆς ταύτης γνωστοποιήσεως δοθῆ ἀφορμὴ εἰς

τὴν πονηρίαν καὶ ἐπιβουλήν πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος.

«Ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ὑπουργικὸν συμβούλιον ἔγραψε τὴν λ' Μαΐου τοῦ ἔτους αὐτῶν πρὸς τὸν παναγιώτατον ἀρχιεπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικὸν Πατριάρχην, καὶ τὴν περὶ αὐτὸν ἱερωτάτην σύνοδον, ἀναγγέλλον αὐτοῖς τὰ ἐν Ἑλλάδι περὶ τὴν ἐκκλησίαν αὐτῆς δι' ἔθνικῶν νόμων γεγονότα, καὶ ἤξιον αὐτοῖς, ἵνα ἐπιδοκιμάσαντες τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην θεσμοθεσίαν καὶ τὴν δι' αὐτῆς συστάσαν ἱερὰν Σύνοδον τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἀναγνωρίσαντες, ἀποδέξωνται αὐτὴν ὡς ἐν Χριστῷ Ἀδελφὴν (σ. 597).

«Ὁ τόμος τῆς κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ αὐτῶν ἔτους ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης Ἀγίας καὶ Μεγάλης Συνόδου **πί π τ ε ι ᾶ φ**
ἔ α υ τ ο ὕ .

«Ἐπειδὴ δὲ ὁ συνοδικὸς τόμος περιέχει ὄρους, καὶ ἐπὶ ὄρω ἢ ὄροι οὐδὲν ἠτήθη παρὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας. Ἐπειδὴ οἱ ἐν αὐτῷ ὄροι :

α) Ἀντίκεινται εἰς τὸ αὐτόνομον καὶ ἀνεξάρτητον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

β) Ἀντιβαίνουν εἰς τὴν κυριαρχικὴν θέλησιν καὶ εἰς τὴν τιμὴν τοῦ αὐτονόμου καὶ ἀνεξαρτήτου Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

γ) Ἀντιβαίνουν εἰς τοὺς καθεστῶτας νόμους τῆς Ἑλλάδος, καὶ ρητῶς εἰς τὸ β' ἄρθρον τοῦ Συντάγματος.

Ἐπειδὴ ὁ συνοδικὸς τόμος εἰσάγει εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀρχὰς ἐναντίας τῶν ἀρχῶν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διότι

α) Καθίσταται ἐν Ἑλλάδι Κράτος ἐν Κράτει διότι λέγει ρητῶς : «Ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος ὑπερτάτην ἐκκλησιαστικὴν ἀρχὴν γνωρίζει Σύνοδον διαρκῆ, συνισταμένην ἐξ ἀρχιερέων, προσκαλουμένων ἀλληλοδιαδόχως κατὰ τὰ πρεσβεῖα τῆς χειροτονίας, πρόεδρον ἔχουσαν τὸν κατὰ καιρὸν ἱερωτάτον μητροπολίτην Ἀθηνῶν».

β) Καθιστάνει ἐν Ἑλλάδι Σύνοδον διαρκῆ, διοικοῦσαν τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως ἐν ᾧ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία οὐδέποτε ἐδιοίκει τὰ τῆς ἐκκλησίας καθόλου ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτως ἀπὸ πάσης ἐπεμβάσεως τῆς πολιτείας.

γ) Ἀπονέμει τῇ ἐκκλησίᾳ μὴ ἀνήκοντα αὐτῇ ὅλως ὑποκείμενα. Ἐπειδὴ ὁ συνοδικὸς τόμος εἶναι νόμος, καὶ ὁ νόμος αὐτὸς ἐπιβάλλεται τῷ Ἑλληνικῷ Ἔθνει.

α) Παρὰ ξένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ἥτις οὐδέποτε εἶχεν ἐκ κανόνων δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, εἰμὴ μόνον τοιαύτην, ὅποιαν ἐπιβάλλουσι πολιτικαὶ περιστάσεις, μὴ ὑπάρχουσαι πλέον· καὶ

β) Παρ' ἀρχῆς ἐκκλησιαστικῆς, ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν δεσποτείαν

τελούσης, καὶ πᾶν ὅτι ἂν διατάξῃ αὕτη ἐνεργούσης.

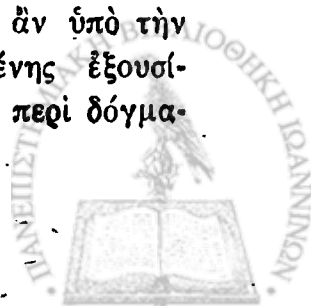
Ἐπειδὴ εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ συνοδικοῦ τόμον παρεισέφεραν ἀπάτη, δόλος καὶ ἐπιβουλὴ πρὸς καταισχύνην, πρὸς βλάβην, πρὸς ὄλεθρον τῆς Ἑλλάδος.

Ο ΣΥΝΟΔΙΚΟΣ ΤΟΜΟΣ ΠΗΓΤΕΙ ΚΑΙ ΑΠ' ΑΥΤΟΥ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΥΣ

Ὅθεν ὁ τόμος τῆς κατὰ τὸν Ἰούνιον το μων' ἔτους ἐν Κωνσταντινουπόλει συγκροτηθείσης ἁγίας καὶ μεγάλῃς συνόδου ἀπαράδεκτος καὶ ἀναπόδεκτος παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους «Καὶ νόμος ἀνατρέπων ἐκ θεμελίων τὸν νόμον αὐτοῦ εἶναι ὁ συνοδικὸς τόμος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας».

«Καὶ τίς ἔχει ἐξουσίαν τοῦ παραβῆναι καὶ ἀθετῆσαι τὸν ὑπέρτατον τοῦτον νόμον; Καὶ τί λέγουσι τὰ ἀνωτέρω παρὰ τῆς ἁγίας καὶ μεγάλῃς συνόδου ὀριζόμενα; «Περιφρονοῦντες, ἀθετοῦντες, καταργοῦντες καὶ ἀκυροῦντες τοὺς περὶ ἐκκλησίας νόμους τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ἐπιβάλλομεν ἡμεῖς αὐτῷ νόμον». Καὶ τίνες οἱ λέγοντες ταῦτα; Ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου τῶν Ὀθωμανῶν! Ὁ ἔστιν, ὁ σουλτάνος τῶν Ὀθωμανῶν ἐπιβάλλει διὰ τῆς ἐξ ὑψηλῶν αὐτοῦ συγκειμένης, ὑπ' αὐτὸν τελούσης, καὶ κατὰ τὰς διατάγας καὶ θελήσεις αὐτοῦ ἐνεργούσης συνόδου, τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει νόμον περὶ τῆς αὐτοῦ ἐκκλησίας!!! Καὶ δύνανται αἱ ἑλληνικαὶ βουλαι νὰ παραδεχθῶσι νόμον καταργοῦντα τὸν συνταγματικὸν νόμον, καὶ νόμον παρὰ ξένης ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς, ὑπὸ τὸν σουλτάνον τῶν Ὀθωμανῶν δουλευούσης, τῷ ἑλληνικῷ ἔθνει ἐπιβαλλόμενον; Οὐδαμῶς! Τοιοῦτον νόμον παραδεχόμενοι, ἐν ᾧ ἀσεβοῦσιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ κυριάρχου, ἦτοι τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, παραδέχονται ἐν ταῦτῳ καὶ τὴν ὕβριν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς Ἑλλάδος, τῆς ἀγαπητῆς ἡμῶν πατρίδος. Καὶ εἶθ' ἔφερε μόνον ὕβριν καὶ ἐξευτελισμὸν ἢ παδοχὴ τοῦ συνοδικοῦ τόμου! (σ. 603).

«Διὰ ταῦτα ἐνόμισε τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι ὠφείλετό τις τιμὴ εἰς τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίαν, καὶ αὕτη ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν κατ' ἐπίσημον τρόπον. Ἄλλ' ἢ πρᾶξις αὐτοῦ δὲν ὑποχρεοῖ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος εἰς τὴν καθ' ὀλοκληρίαν παραδοχὴν τοῦ συνοδικοῦ τόμου. Ὅσα ἄρα περιέχει τὸ ἔγγραφο αὐτὸ παρὰ τὴν κυρίαν αἴτησιν τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, θεωρούμενα καὶ ὄντα πάντῃ περιττά, εἶναι ἀπαράδεκτα, ὡς προδήλως ἀντιβαίνοντα εἰς τοὺς νόμους τῆς πατρίδος, εἰς τὴν αὐτονομίαν τοῦ ἔθνους. Καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἂν ὑπὸ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ κράτος ἐχθρικῶς πρὸς τὴν Ἑλλάδα διακειμένης ἐξουσίας συγκροτημένη, περὶ διοικητικοῦ πράγματος καὶ οὐχὶ περὶ δόγμα-

τος προκειμένου λόγου, ὥριζε κατὰ νεῦσιν ἢ διαταγὴν αὐτῆς περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας, ὅπως ὥρισε περὶ αὐτῆς ἡ σύνοδος τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησίας, δὲν ἦτο ὑπόχρεως ἡ Ἑλλάς εἰς τὸ νὰ παραδεχθῆ ἰσοῦτον ὁρισμὸν καὶ εἶναι ὑπόχρεως εἰς τὸ νὰ παραδεχθῆ καὶ ἀποδεχθῆ ὁρισμὸν συνόδου μερικῆς ἐκκλησίας, καὶ μηδὲν ἐχούσης ἐκ κανόνων καὶ νόμων δικαίωμα εἰς τὸ ἐνεργεῖν πέραν τῶν κανονικῶν καὶ νομικῶν αὐτῆς ὁρίων».

Πᾶς τις ἐχέφρων τὰς ἀξιωματικὰς ταύτας ἀπεφάνσεις καὶ κυρώσεις, ὡς λέγομεν νῦν, κατὰ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἀναγιγνώσκων, θὰ πεισθῆ, ὅτι ὁ Φαρμακίδης ταῦτα ἀποφαινόμενος δὲν ἦτο ἀπλοῦν ἄτομον καὶ ἀδολεσχῶν φιλόλογος, ἀλλὰ ἐπίσημος τῆς κυβερνήσεως συνήγορος καὶ ἐγκάθετος αὐτῆς εἰς πᾶσαν ἐκκλησιαστ. ὑπόθεσιν, αὐτὸς ὁ κατ' ἀρχὰς συνεσταλμένος ὑποφῆτης τῆς ξενομανοῦς καὶ προτεσταντιζούσης μερίδος. Τὸ ξενότροπον κήρυγμά του ἤδη μετὰ εἰκοσαετῆ δρᾶσιν καὶ ἐπίπονον ἀγῶνα ἐκαρποφόρησε καὶ ἐδηλητηρίασε τὰς ψυχὰς καὶ διέστρεψε τὰς συνειδήσεις τῶν ὀρθοφρονούντων. Ἐφεξῆς κατῴρθωσε νὰ ὀμιλῆ ὡς αὐθεντία καὶ νὰ ἔχη πειθῆνια ὄργανα πολλοὺς ἀνερματίστους πολιτικοὺς τῆς Ἑλλάδος, οἵτινες τεθηπότες ἔτεινον εὐήκοον οὖς εἰς τὴν δοκισησοφίαν τοῦ παραδόξου κληρικοῦ. Ὁ λόγος τοῦ Φαρμακίδου τοῦ λοιποῦ θεωρεῖται ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησιαστικὰ νόμος τοῦ κράτους, καὶ θὰ παρέλθωσι πολλαὶ εἰσέτι γενεαὶ ἀνθρώπων ἕως οὗ τὸ θρησκευτικὸν περιβάλλον ἀπαλλαγῆ τῆς λύμης καὶ ἀπάτης αὐτοῦ. Πᾶσα ἡ ἐκκλησι. νομοθεσία μετὰ τὸν ἀποσκυβαλισμὸν τοῦ ἱεροῦ τόμου ἐμπνέεται καὶ ἀπορρέει ἐκ τῆς σαθρᾶς αὐτοῦ διδασκαλίας. Διὰ τοῦτο ὁ ἀναγνώστης θὰ φανῆ εἰς ἡμᾶς ἐπεικῆς, ἐὰν ἐπιμένωμεν νὰ ἐξαντλήσωμεν τὸ θέμα, ἵνα ἀποκαλύψωμεν ἐντελῶς τὴν ρίζαν τοῦ κακοῦ, οὗ ἔνεκα ἡ ἑλλαδικὴ ἐκκλησία βαίνει ὁσημέραι κατὰ κρημνόν.

Εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ Συνοδικοῦ τόμου ὁ Φαρμακίδης ἡσχολήθη περὶ τὰ οὐσιώδη τοῦ ἱεροῦ τόμου σημεῖα, ὡς κακὸς ἀντίδικος ἐξελέγξας καὶ ἀνατρέψας δῆθεν αὐτά. Ἐπειτα, μὴ κορεσθεὶς ἐν τοσούτῳ, ἐπιλαμβάνεται καὶ τῶν δευτερευόντων. Ἐνταῦθα ὡς τις ἄσπονδος τῆς ἐκκλησίας ἐχθρὸς ἀγωνίζεται μανιωδῶς καὶ ἀμφισβητεῖ τὰ δίκαια αὐτῆς καὶ προτείνει τὴν κατάργησιν ὅλων ἐν γένει τῶν προνομίων, δι' ὧν ὡς ὄργανισμὸς ἰδιοφυῆς καὶ ἀνεξάρτητος, θεόθεν ἔχουσα τὴν σύστασιν, παρίσταται ἐν τῷ κράτει, παραδιδούς τὴν θεοκόσμητον τοῦ Χριστοῦ νύμφην δεσμίαν ὡς δορυάλωτον ἀνδράποδον. Ἐφρούαξεν ὁ εὐλογημένος εἰς τὴν φράσιν «περὶ ἐλευθέρως καὶ ἀκωλύτου ἀπὸ πάσης κοσμικῆς ἐπεμβάσεως ἐνεργείας τῆς ἱερᾶς συνόδου», διορθῶν ἐν αὐτῇ φραγμὸν ἀνυπέρβλητον εἰς τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Καὶ ἄκουσον τί δογματίζει.

Ἵποστηρίζει, ὅτι τὰ τῆς ἐκλογῆς ἀρχιερέων καὶ διαιρέσεως τῶν ἐπαρχιῶν εἰς ἐπισκοπὰς δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἰς τὴν πολιτείαν. Τὸ δὲ κράτος, ὅπερ ἐφεξῆς, ὡς ὀψόμεθα, ὡς κώδικα ἐκκλησ. δικαίου ἔχει τὸν «Ἀντίτομον», ὡς ὀρθῶς ἀπεκλήθη ὁ Συνοδ. τόμος τοῦ Φαρμακίδου, ἐνοσφίσθη καὶ τὸ δικαίωμα καὶ ἐν ἀναμονῇ νὰ χαράξῃ τὸν γεωγραφικὸν τῆς ἐκκλησίας χάρτην, ἐβασάνιζεν ἐπὶ πεντηκονταετίαν καὶ πλεόν τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐτυράννει τοὺς ἀρχιερεῖς ἀναμένοντας τὴν ἀποκατάστασιν. Τὸ δὲ κακὸν δὲν περιορίζετο μόνον εἰς αὐτούς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν λαόν, ὅστις στερούμενος τοῦ οἰκείου ποιμενάρχου ἀφίετο ἔρμαιον τοῦ νοητοῦ λύκου καὶ τῆς λυσσώδους τῶν αἵρετιζόντων προπαγάνδας. Εἶναι ἀπερίγραφτος ἡ ζημία, ἣν ἐδοκίμασεν ἡ ἐκκλησία καὶ δοκιμάζει καὶ νῦν ἐπὶ τῶν εἰρημένων δύο σημείων· καὶ αὐτὴν δὲ τὴν ὀνομασίαν τῶν ἐπισκοπῶν ἀνέθετο εἰς τὸ κράτος, καὶ τότε ἐν ὠραῖον ὄνομα, τὸ τῆς Χριστιανουπόλεως, ἐξέλιπε δυστυχῶς ἀντικατασταθὲν διὰ τῆς Τριφυλίας! καὶ τὰ εἰδωλολατρικὰ καὶ ἀνύπαρκτα ὀνόματα ἀντικαθιστῶσι τὰ ἐπὶ μίαν καὶ ἡμίσειαν γλιετηρίδα ὑπάρξαντα χριστιανικά. Δριμὺς ἐπιτίθεται, διότι ἡ ἀνύπαρκτος ἐπισκοπὴ Ἀττικῆς μετωνομάσθη Ἀθηνῶν· καὶ πάνν ὀρθῶς, διότι ἐν τῇ ἀγίᾳ Γραφῇ καὶ τῇ ἐκκλησ. ἱστορίᾳ αἱ Ἀθῆναι καὶ οὐχὶ ἡ Ἀττικὴ ἀκούονται. Ἐξεγείρεται, διότι τὰ τῶν γάμων καὶ διαζυγιῶν ἀνατίθενται ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ Τόμου εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον καὶ οὐχὶ εἰς τὴν πολιτείαν (νῦν δὲ καὶ αὐτὴ ἡ ἐπιθυμία του ἐξεπληρώθη διὰ τῆς καθιερώσεως τοῦ Ἀστικοῦ κώδικος). Ὁ Φαρμακίδης ἐγένετο ὁ εἰσηγητὴς τῆς καινοτόμου καὶ ἀντιχριστιανικῆς ἰδέας τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ὃν ἀνευδότως ἀγωνίζεται ἡ πολιτεία νὰ ἐπιβάλῃ μιμουμένη τοὺς Γάλλους. Ἐπειδὴ ὁ ἱερὸς τόμος διελάμβανεν, ὅτι τὰ περὶ γάμων καὶ διαζυγιῶν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἱερὰν Σύνοδον, ἔγραψε κεφάλαιον ὀλόκληρον, ἵν' ἀποδείξῃ, ὅτι ἀνέκαθεν ἀνῆκεν ὁ γάμος εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Κράτους (σ. 530—562). Ἵποστηρίζων αἵρετικὰς δόξας, ὅτι ὁ γάμος δὲν εἶναι κἄν μυστήριον—καὶ ἄς φωνάζῃ καθ' ἑκάστην ὁ Παῦλος «τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγων καὶ εἰς Χριστὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν» (Ἐφ. ε' 32)—ὅτι αἱ εὐχαὶ καὶ ἡ εὐλογία τῆς ἐκκλησίας ἦσαν ἄγνωστοι τοῖς χριστιανοῖς ἐπὶ ἐννέα αἰῶνας, οὐδ' ἀπητοῦντο ταῦτα ὡς ὕρος ἀναγκαῖος διὰ τὸ ἔγκυρον τοῦ γάμου, «καὶ χωρὶς ἱερολογίας γινόμενος ἦτο ἰσχυρός» (σ. 541).

Τοῦτο ἴσχυε μέχρι Λέοντος τοῦ Σοφοῦ, ὅστις ἐνομοθέτησε «τὰ συνοικέσια τῇ μαρτυρίᾳ τῆς ἱερᾶς εὐλογίας ἐρρῶσθαι κελεύομεν» καὶ Ἀλέξιος ὁ Κομνηνὸς «καὶ γάμον μὴ ἄλλως ἐννομόν τε καὶ τῆς χριστιανικῆς καταστάσεως ἄξιον εἶναί τε καὶ νομίζεσθαι,

ειμή Ιερολογία τούς συναπτομένους συνδεῖ» (σ. 544). ἔπομένως, ἐπιφέρει, ἀνέκαθεν κατὰ τούς πολιτικούς νόμους συνιστάτο ὁ γάμος καὶ διελύετο, ὅθεν καὶ νῦν εἰς τὴν πολιτείαν ἀνήκει τοῦτο καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ¹ ἀλλὰ «καὶ ἡ παρὰ τοῦ νόμου διατασσομένη Ιερολογία τοῦ γάμου δὲν παρέχει τῇ ἐκκλησίᾳ δικαίωμα τι καὶ ἐξουσίαν εἰς τὴν σύνθεσιν καὶ τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου» (σ. 551). Κατὰ τὸν συγγραφέα λοιπὸν ὁ γάμος μέχρι τέλους τοῦ ΙΒ' αἰῶνος δὲν ἦτο μυστήριον παρὰ τῇ ἀνατ. ἐκκλησίᾳ, εἰ μὴ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως καὶ ἐν τῇ Δύσει μικρὸν πρὶν «πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδεμίᾳ ὑπάρχει περὶ τούτου μαρτυρία» (καὶ ἀναφέρεται εἰς τὸν ψευδοδιονύσιον καὶ Θεοδ. Στουδίτην μὴ περιλαμβάνοντας ἐν τοῖς μυστηρίοις τὸν γάμον σ. 553—56). 2 Τοιαύτας ξενοφώνους διδασκαλίας καὶ προτεσταντῶν φληναφή-

1. «Μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄλωσιν, ἐπειδὴ ὁ γάμος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ δικάζεται παρ' ἄλλοπίστων ἔλαβεν ἡ ἐκκλησία τὸ δικαίωμα καὶ δικάζει ἕως σήμερον. καὶ πῶς δικάζει; ἀσχερὸν ἐστὶ καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν!... κατὰ τίνες νόμους; Κατὰ τὸν Ἀρμενόπουλον, ὁ ἔστι καθ' οὓς δικάζουσι καὶ τὰ ἑλλην. δικαστήρια» (σ. 561). καὶ ἀφοῦ εἶναι ἀσχερὸν, διατὶ εἰσῆγαγον ταῦτα τοῦ Ἀρμενοπούλου τὸ δίκαιον;

— 2. Εἶναι ἀλήθης, ὅτι ὡς πρὸς τὴν μετὰ τῆς δυτ. ἐκκλησίας συμφωνίαν δὲν ἔχει ἀκριβῶς καθορισθῆ ἡ σχέσις τῶν ὄρων μυστήριον καὶ sacramentum ἢ πρώτη λέξις εἶναι πάντως γενικωτέρα καὶ ἀοριστοτέρα (κατὰ τὸν σοφὸν Δοιλιγγερὸν) καὶ ἂν κατὰ τούς χρόνους τῆς ἀναμορφώσεως ἐγγώριζον ἀκριβέστερον τὴν σημασίαν αὐτῆς θὰ ἦσαν συγκαταβατικώτεροι πρὸς τὴν ἀνατ. ἐκκλησίαν, καὶ δὲν θὰ ἐπέμενον εἰς τὴν ἀποδοχὴν δύο μόνον μυστηρίων, οἱ διαμαρτυρόμενοι κυρίως, τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς εὐχαριστίας. Εἰς τὸ ἐν Βόννη συνέδριον τῶν παλαιοκαθολικῶν οἱ Ἀγγλοὶ ἀνεγνώρισαν ὑπὸ τὴν εὐρυτέραν ἔννοιαν καὶ τὰ λοιπὰ μυστήρια· δι' ὃ καὶ ὁ ἐκεῖ ἀντιπρόσωπος τῆς ἐκκλησίας μας ὁ μακ. Ζῆκος Ρώσης ἐδογματίζε: «κατὰ τὴν μερικωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως μυστήρια καλοῦνται ἐκεῖνα τὰ μέσα τῆς χάριτος, αἵτινα ἐξέχουσι τῶν λοιπῶν ὡς ἀπολύτως ἀναγκαῖα πρὸς σωτηρίαν. ταῦτα δὲ εἶναι τὸ βάπτισμα καὶ ἡ εὐχαριστία· διότι κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον «ἐξ ἀμφοτέρων ἡ ἐκκλησία συνέστηκε καὶ ἴσασιν καὶ οἱ μυσταγωγούμενοι δι' ὕδατος μὲν ἀναγεννώμενοι δι' αἵματος δὲ καὶ σαρκὸς τρεφόμενοι». Κατὰ δὲ τὴν γενικωτέραν σημασίαν μυστήρια εἶναι καὶ πᾶσαι αἱ ἱεραὶ ἐκεῖναι τελεταί, αἵτινες ἐνεργοῦσι μυστηριωδῶς ὡς μέσα τῆς θείας χάριτος καὶ διακρίνονται τῶν λοιπῶν συνήθων τελετῶν. Ταῦτα δὲ εἶναι τὸ χρῆσμα... ἡ μετάνοια, ἡ ἱερωσύνη, ὁ γάμος καὶ τὸ εὐχέλαιον...» (Πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, 21 Δεκ. 1874, σ. 18). Εἶχε λοιπὸν δίκαιον καὶ ὁ γνωστὸς Πάλμερ γράφων: «ὅτι τὰ μυστήρια εἶναι ἑπτὰ δεικνύεται οὐχὶ ἀπλῶς ἐκ τούτου, ὅτι ἐν ἑκάστῳ τῶν ἑπτὰ τούτων καθ' ἑαυτῷ λαμβανομένῳ ὑπάρχει τι ἀπόκρυφον... ὅτι ὑπάρχει τι ἐξωτερικὸν σύμβολον... παρακολουθούμενον ὑπὸ ἑσῶτ. πνευματ. χάριτος, καὶ ὅτι ἕκαστον αὐτῶν εἶναι ἀναγκαῖον ἢ οὐσιῶδες πρὸς τὴν ὑπαρξιν ἢ τὴν οἰκοδομὴν τῆς

ματα εισάγει εις την ἐκκλησίαν ὁ καθηγητὴς τῆς Θεολογίας, καὶ ἄπερ ὁ ἐγκωμιαστὴς αὐτοῦ κ. Μπαλᾶνος παρέδραμε καὶ ἀπεσιώπησε τελείως. Ἄλλ' ἐνιστάμενός τις θὰ μοι ἔλεγεν, ὅτι τοιαῦτα περίπου διδάσκει καὶ ὁ πολὺς Τσίσμαν εἰς τὸ περὶ γάμου ἔγκριτον σύγγραμμά του, ὅπερ μεταφρασθὲν καὶ εἰς ἑλληνικὴν εἶναι παρ' ἡμῖν ἐν χορῆσει καὶ ὁ ἐντεῦθεν λαβὼν Δαλματὸς Ζάρας ἐπίσκοπος Νικόδημος Μίλας. Ἀλλὰ τὰ μὲν τοῦ πρώτου γέμουσιν ἀντιφάσεων, τὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἄρθῃν ἀνέτρεψεν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλιώτιδος κ. Ἰεζεκιήλ Βελανιδιώτης (τέως εἰς τὴν τάξιν τοῦ ἀρχιμανδρίτου τελῶν). «Ἐλεγχος κτλ», Ἀθῆναι 1907, σ. 40—64). Τὸ γνήσιον περὶ τοῦ μυστηρίου τοῦ γάμου φρονήματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατ. Ἐκκλησίας ἐν σχέσει πρὸς τὰ λεγόμενα ὑπὸ τῶν ξένων τούτων ἀνεπτυξεν ὁ ἀείμνηστος Νεοκαισαρείας (τέως σχολάζων Καισαρείας) Ἀμβρόσιος ἐν τῇ «Ἱερολογία γάμου κτλ.» Κ)πολις 1923, ἀποδείξας περιτράνω, ὅτι «τὸν μυστηριακὸν χαρακτήρα τοῦ γάμου (εὐχέλαιου καὶ μετανοίας, διότι καὶ ταῦτα δὲν ἐθεώρουν μυστήρια ὁ Ψευδοδιονύσιος καὶ Στουδίτης) ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς ἀπεδέχθη καὶ διεκήρυξεν». (σ. δ'). Ἀναφέρει τὰς μαρτυρίας ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν πατέρων π. γ. τοῦ Θεοφύρου Ἰγνατίου πρὸς Πολύκαρπον κεφ. Ε' 8:

«Πρέπει δὲ τοῖς γαμοῦσι καὶ ταῖς γαμουμέναις μετὰ γνώμης τοῦ ἐπισκόπου ποιεῖσθαι τὴν ἔνωσιν, ἵνα ὁ γάμος ᾖ κατὰ Κύριον καὶ μὴ κατ' ἐπιθυμίαν.» Τοῦ Τερτυλλιανοῦ, πρὸς σύζυγον II, 9, Πατρολ. λατ. I, στ. 1415: «Τὸν γάμον ἡ ἐκκλησία συνάπτει, ἢ προσφορὰ βεβαιοῖ καὶ ἢ εὐλογία ἐπισφραγίζει» κτλ. καταλήγει δὲ διὰ τῶν ἐξῆς: «Τὰ ἐκτιθέμενα ὁμῶς ἐμμάρτυρα ἱστορικῶς καὶ ἀναντίλεκτα δεικνύουσιν ὄχι μόνον τὸν τοῦ γάμου καθαγιασμὸν ταῖς εὐχαῖς καὶ τῇ εὐλογίᾳ τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ἐπιμελετημένην διάταξιν ἐν τε τῷ ἁγιασμῷ τοῦ γάμου παρὰ τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν ταῖς γαμικαῖς σχέσεσι τῶν συζύγων πρὸς τε ἑαυτούς, τὰ ἱερά τῆς ἐκκλησίας, πρὸς τὸ καθόλου ἠθικοκοινωνικὸν αὐτῆς σύστημα, ἐπομένως ἀνίσχυρος ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Τσίσμαν διατεινομένου ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῆς ἠθικῆς ἐννοίας τοῦ γάμου ἐξεδηλώθη ζωηρῶς διὰ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χρυσόστομου περὶ τῆς θείας ἰδρύσεως τοῦ γάμου καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ αὐτοῦ διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ» σ. στ'. καὶ περαιτέρω ἐξετάζων τὰ περὶ γάμου θεσμοθετηθέντα παρ' Ἰουστινιανοῦ, Λέοντος τοῦ σοφοῦ

ἐκκλησίας, ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς ἀμοιβαίας αὐτῶν ἀναφορᾶς καὶ συναρτήσεως». (Διατριβαὶ περὶ τῆς ἀνατολικῆς ἡτοι ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ὑπὸ τινος Ἀγγλοῦ, Ἀθῆναι 1854, σ. 117).

καὶ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ ἀποφαίνεται : « ἐκ τῶν εἰρημένων καταδεικνυται, ὅτι ὁ καθαγιασμός τοῦ γάμου διὰ τῶν εὐχῶν καὶ τῆς εὐλογίας τῆς ἐκκλησίας εἶναι τι τὸ ἀνάγον τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ εἰς τὴν γένεσιν καὶ σύστασιν τῆς ἐκκλησίας » σ. η'.. ¹ Εὐτυχῶς εἰς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου δὲν παρεσύρθη ἡ ἐκκλησία καὶ δὲν ἔπεσεν εἰς τὴν παγίδα τοῦ πολιτικοῦ γάμου, ὃν ἡ πολιτεία ἐπ' ἐσχάτων ἀπεπειράθη νὰ εἰσαγάγῃ, διότι αὐτὸ θὰ προδιέγραφε τὸ τέλος τοῦ χριστιανικοῦ βίου ἐν Ἑλλάδι.

Ἄλλ' ἀπὸ πολλοῦ ἤδη ἡ φαρμακίδειος πολιτικὴ ἐθριάμβευσε εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦ διαζυγίου, ὅπερ νέμεται τώρα τὸ κράτος καὶ οὕτω πάλιν ὁ γάμος κατήντησε « πολιτικὸν συνάλλαγμα » τὰ δὲ ἀθρόα διαζύγια παρουσιάζουσιν αὐτὸν ὡς τὸ πλέον εὖνωνον ἐμπόρευμα. Εἰς θρησκευτικὸν περιοδικὸν τῶν Ἀθηνῶν ἀνέγγων ἄλλοτε ὑπὸ τὸν τίτλον : « τὸ διαζύγιον ἐν Ἀγγλίᾳ » τὰ ἑξῆς :

« Εἰς τὸ ἐν Ἐδιμβούργῳ τῆς Ἀγγλίας ἐκδιδόμενον θρησκευτικὸν περιοδικὸν « Parish Magazine » (τεῦχος Φεβρουαρίου 1926) δημοσιεύεται μακρὸν ἄρθρον περὶ τοῦ διαζυγίου, ἀναγράφων καὶ τὰ ἑξῆς ἀξιωσημεῖωτα. Ἐν Ἀγγλίᾳ μόλις κατὰ τὸ 1857 ἐθεσπίσθη νόμος τοῦ Κράτους, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπιτρέπεται τὸ διαζύγιον ἐπὶ τῷ λόγῳ τῷ καθορισθέντι ὑπὸ τοῦ Κυρίου. Ἄλλ' ἐσχάτως προτείνουν τινές, ὅτι πρέπει νὰ δίδεται διαζύγιον καὶ εἰς περιπτώσιν, καθ' ἣν μεταξὺ τῶν συζύγων αἱ φιλονικίαι φθάνουν μέχρι σκληροτήτων καὶ βιαιοπραγιῶν τιμωρουμένων ὑπὸ τοῦ ποινικοῦ νόμου.

Καὶ ὅμως ἐναντίον τῆς ἐπεκτάσεως ταύτης τοῦ δικαιώματος τοῦ διαζυγίου κατεξανίσταται ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐκκλησία. Εἶναι δὲ γνωστὸν, ὅτι εἶναι τοιαύτη ἡ δύναμις τῆς Ἐκκλησίας ἐν Ἀγγλίᾳ, ὥστε δὲν θὰ υλοθετήσῃ τὸ Κράτος πρότασιν, ἀντίθετον πρὸς τὸ φρόνημα τῆς Ἐκκλησίας.

« Εἰς τὴν Ἑλλάδα δυστυχῶς τὸ Κράτος, νομοθετοῦν αὐθαι-

---

1. Ἐδοκιμάσαμεν τὰ καλὰ τοῦ πολιτικοῦ γάμου ἐν Ἀλβανίᾳ, ὅπου ὁ βασιλεὺς Ἀχμέτ Ζώγου ἐνόμισεν, ὅτι θὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου τῆς « τρίτης θρησκείας » ἀπομακρύνων χριστιανούς καὶ μουσουλμάνους τῶν θρησκευτικῶν κέντρων καὶ ὑπὸ τῆς δημορχίας ζευγαρῶνων αὐτοὺς διὰ μικτῶν γάμων. Ἐφαντάζετο ὅτι ἡ νέα γενεὰ δὲν θὰ ἐχωρίζετο θρησκευτικῶς καὶ ἀπηλλαγμένη τῆς ἐπιδράσεως τῶν ἰδεῶν τῆς παλαιᾶς θὰ ἐνεκαινίαζε τὸν ἰδεώδη ἐθνικὸν βίον, ὅπου Ἕλληνες καὶ βάρβαροι, πιστοὶ καὶ ἄπιστοι, πτωχοὶ καὶ πλούσιοι θὰ μεθίσταντο εἰς τὴν μακαριότητα ἐν τῇ εὐδαιμόνῳ ἐκείνῃ τέως ἀγρία χώρα. Ἄλλ' ἐνῶ οἱ μὲν ἐφευγον ἐκ τῶν ναῶν οἱ δὲ ἐκ τῶν τρεμενῶν, ἐν τῇ εὐρείᾳ λεωφόρῳ τῆς ἀθρησκείας συνήντησεν αὐτοὺς ὁ κομμουνισμὸς καὶ κατεσπάραξεν.

ρέτως, έπεξέτεινε παρά τας διαμαρτυρίας τής Έκκλησίας τὸ δικαίωμα τοῦ διαζυγίου καὶ έθέσπισε νόμους τόσο ελαστικούς, ὥστε ὁ γάμος νὰ διαλύεται δι' ἀφορμὰς έντελῶς ἀσημάντους. Καὶ κάθε ὑπουργὸς τής Δικαιοσύνης φιλοδοξεῖν ἀφήση ὡς δεῖγμα τής έκ τοῦ Ὑπουργείου τούτου διαβάσεως του καὶ ένα ελαστικώτερον νόμον περί διαζυγίου, μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ συζητητῆται καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ πολιτικοῦ γάμου.

«Δέν εἶναι δυνατόν βεβαίως οἱ νομοθέται μας νὰ φαντάζονται τοὺς Ἕλληνας ὡς λαόν μὴ πολιτισμένον. Ἄλλ' ἡμεῖς σπεύδοντες νὰ φανῶμεν ὑπερπολιτισμένοι ενεργοῦμεν πράξεις πού ὑποσκάπτουν τὰ θεμέλια καὶ τής οικογενείας καὶ τοῦ Ἔθνους». 1

Ἡ ὁργή τοῦ θεοῦ επέπεσε πανταχοῦ, «ἀφίετε ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος» ἔλεγεν ὁ Χριστὸς πρὸς τοὺς ἀπειθεῖς Ἰουδαίους, αὐτὸ συνέβαινε καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Φαρμακίδης μὴ έννοῶν νὰ ἀφήση τι ὄρθιον, ἐστράφη εἰς τὰ ὀλίγα μοναστήρια, ἅπερ εἶχον διαφύγει τὴν δήμευσιν. Κατὰ τὸ Βασ. διάταγμα τής 6)18 Φεβρ. 1834 «ἐκεῖνα τὰ μοναστηριακὰ κτήματα ἐπρόκειτο νὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν διαχείρισιν τής πολιτείας, ὅσα ἀνήκον εἰς μοναστήρια κατοικοῦμενα ἀπὸ ὀλιγωτέρων τῶν πέντε μοναχῶν ἢ εἰς μοναστήρια έντελῶς ἐξερημωθέντα καὶ τὸ εἰσόδημα αὐτῶν οὐδέποτε ἠδύνατο ν' ἀναμιχθῆ, μετὰ τοῦ δημοσίου ταμείου. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τής ἀντιβασιλείας ὑπῆρχον 400 (γρ. 450) μοναστήρια ἐν Ἑλλάδι. 2 Ἐξ αὐτῶν 200 περίπου ἦσαν (ἀλλὰ πλεῖστα χωρία δέν ἦσαν ἀκατοίχητα; λοιπὸν μήπως καὶ αὐτὰ τὰ ἐδήμευσαν ἢ προσεπάθησαν νὰ ἐπαναφέρουν τοὺς ἐσπαρμένους κατοίκους;), 120 ἐκατοικοῦντο ὑπὸ μοναχῶν ἐνιαχοῦ ὑπὸ δύο, ἐνιαχοῦ ὑπὸ τριῶν καὶ ἄλλοῦ ὑπὸ ἐνός

1. Ἴνα πλείω διδαχθῆ ὁ ἀναγνώστης πόσον οἱ φιλελεύθεροι καὶ πεπολιτισμένοι Ἕλληνοὶ σέβονται τὰ προνόμια τής ἐκκλησίας, παραπέμπω αὐτὸν εἰς ὅσα γράφει ἄσπονδος φίλος μου ἐν τῷ «Προσφυγικῷ Κόσμῳ» τής 10 Ὀκτ. ἐ. ἔ. σ. 1 ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ μετάφρασις τῶν Γραφῶν» δὲν ἔχει δικαίωμα τὸ κοινοβούλιον νὰ θέξη τὰ ὑπὸ τής ἐκκλησίας ὑποβαλλόμενα νομοσχέδια.

2. Ἴσως εἰς πολλοὺς φανῶσι πολλὰ τὰ μοναστήρια. Ἐν Ἀλβανίᾳ τῷ 1938 ὑπῆρχον περί τὰ 60 εἰς πληθυσμὸν ὀλιγώτερον τῶν 200.000 ὀρθόδοξων. Ἀλλὰ οὐδόλως ἐθίγη, ὡς ἐν Ἑλλάδι, ἡ κτηματικὴ αὐτῶν περιουσία παρὰ τὴν βουλμίαν τῶν Μουσουλμάνων. Χαίρω διότι ὁ ἀξιότιμος πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τής ἐπικρατείας καὶ τινες ἐκ τῶν μελῶν κατὰ τὴν ἐσχάτως γενομένην προσφυγὴν τής μονῆς Πεντέλης ὑπερῆσπισαν αὐτὴν κατὰ τοῦ ἀρπαγῶς ὑπουργοῦ τής Γεωργίας, ὅστις ἄνευ εἰδήσεως τής Ἐκκλησίας προέβη εἰς δήμευσιν.

μόνον. Αὐτὰ μόνον διέλυσεν ἡ ἀντιβασίλεια, ἄφισε δὲ 82 μοναστήρια, τὰ ὅποια ὑπάρχουν ἀκόμη (σήμερον οὔτε τὸ ἡμῖς) τὴν δὲ περιουσίαν... τὴν καθιέρωσαν πρὸς σύστασιν εἰδικοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου, τοῦ ὁποίου αἱ πρόσοδοι καὶ οἱ πόροι ἔμενον διακεκριμένοι (τί λέγεις χριστιανέ; ἐφαγώθησαν ἀμέσως καὶ μέχρι σήμερον οὐδ' ὄβολόν εἶδε τὸ ἐκκλησ. ταμεῖον) ἀπὸ τὰς προσόδους καὶ τοὺς πόρους τοῦ δημοσίου ταμείου». Ταῦτα ἐκ τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Συνελεύσεως» τοῦ 1864, τόμ. Ε', σ. 310. Εἰς τὴν λεηλασίαν ταύτην τῶν μονῶν τὴν «χαριστικὴν βολὴν» ἔδωκεν ὁ ἡμέτερος Θεόκλητος, ὅστις γράφει ἐν σ. 504 τοῦ ἀντιτόμου. Ἡ ἐσωτερικὴ διοικήσις τῶν μονῶν ἰδιάζει ἐξαιρέτως τῇ ἐκκλησίᾳ, ἡ δὲ ἐξωτερικὴ—οἰκονομία καὶ διαχειρίσις τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας εἶναι ἔργον τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας». Ἀσυναισθήτως ὅμως μνημονεύει τῆς 123 Νεαρῶς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἣτις ἀναφέρει, ὅτι τὸν ἡγούμενον ἐκλέγουσιν οἱ μοναχοὶ ἄξιον τῆς διοικήσεως, τὸν καὶ δυνάμενον τὴν τῶν μοναχῶν ἐπιστήμην καὶ πᾶσαν τὴν τοῦ μοναστηρίου κατάστασιν χρησίμως φυλάξαι». Ἀλλὰ παραδόξως ἐξάγει ἀντίθετον σύμπερασμα: «ὥστε ἡ πολιτεία νομοθετεῖ καὶ περὶ διαχειρίσεως τῆς μοναστ. περιουσίας...!» (σ. 564) καὶ εἶναι συνήθειαι αἱ τοιαῦται ἀνακολουθίαι καὶ ἀντιφάσεις παρὰ τῷ δημαγωγῷ ἀνδρὶ. Ποῖος ἀπὸ τοὺς Ρωμηοὺς κάθεται νὰ σκοτίζεται γ' ἀνακαλύψῃ τοιαύτας λεπτολογίας.

Εἶτα ἐπιρρίπτει τὴν εὐθύνην κατὰ τῶν ὁμοσχίμων του. «Τὰ μοναστήρια τῆς Ἑλλάδος, εἶναι, ὅποια εἶναι, ἀνάξια τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. Οὔτε οἱ μοναχοὶ πλέον εἶναι μοναχοί, οὔτε ἡ περιουσία τῶν μοναστηρίων χρησιμεύει πρὸς τι κοινὸν καλὸν καὶ ὠφέλιμον, διότι δὲν διοικεῖται οὔτε οἰκονομεῖται χρησίμως... ἐπειδὴ δὲν ἐγένετο φροντίς περὶ τούτου παρὰ τῆς πολιτείας (καὶ ὅταν ἐγένετο, ἔφαγε καὶ τὸ καταπέτασμα!) Ἀφειμένα αὕτη εἰς τὴν διάκρισιν τῶν μοναχῶν διαρπάζεται παρ' αὐτῶν (καὶ πῶς τότε συνέβη τὸ θαῦμα νὰ τὴν εὐρηῖ ἡ πολιτεία καὶ νὰ τὴν σφετερισθῇ;) καὶ πρὸς πᾶν ἄλλο χρησιμεύει ὄχι ὅμως ποτὲ καὶ πρὸς ἐθνικὸν καλὸν (βεβαίως! διότι δὲν ἦσαν ἐθνικὰ κέντρα αἱ μοναὶ καὶ καταφύγια τῶν ἀρματωλῶν...) ἢ μάλλον κατασωτεύεται ὅπου καὶ ὅπως οὐ δεῖ... ἀλλ' ἡ πρόνοια αὕτη πρέπει νὰ γενῆ παρὰ τῆς πολιτείας διὰ νόμου καὶ οὐχὶ παρὰ τῆς ἐκκλησίας διὰ κανονισμόν (εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἄφηνε τὰς γάβρας καὶ τοὺς τεκέδες νὰ ὀργανώσῃ!) διότι ἐκείνης καὶ οὐχὶ ταύτης ἔργον εἶναι καὶ τοῦτο» (σ. 565).

Ἀλλὰ τί ἄφηνεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἱερᾶς συνόδου ἐπὶ τέλους; μόνον τὸ πνευματικὸν μέρος, τῶν μονῶν, ἔλεγεν, ἀνίκει εἰς τὴν

ἐκκλησίαν· διότι κανὲν καλὸν δὲν προέρχεται ἐκ τῆς ἀσώτου τῶν μοναχῶν διαχειρίσεως.

Ταῦτα ἔλεγεν ἀνὴρ ἀρχιμανδρίτης διδάσκαλος τῆς θεολογίας, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι οἱ μοναχοὶ καὶ ἴδρυσαν τὰς μονὰς αὐτὰς καὶ διέτηρσαν αὐτὰς καὶ κατὰ τὰς σκληροτέρας ἡμέρας τῆς δουλείας, τὰ καταφύγια αὐτὰ τῶν καταδυναστευομένων καὶ τὰς ἐστίας τῶν γραμμάτων. Ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ ἀφήσῃ οὐδὲν ὄρθιον ἔρχεται καὶ «εἰς τὴν εὐταξίαν καὶ ἐκπαίδευσιν τοῦ κλήρου» καὶ κατεξανίσταται διότι ἀνετέθησαν εἰς τὴν ἱερὰν σύνοδον. «Αὐτὰ εἶναι κανονισμένα ὑπὸ τῶν συνόδων, λέγει, καὶ δὲν εἶχον ἀνάγκην τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἶναι κανονισμένα ἀπὸ πολλοῦ χρόνου» δηλ. ὅλον τὸ περιεχόμενον τοῦ Τόμου ἀπορρίπτεται! «καὶ πρῶτοι καταφρονηταί, πρῶτοι ἀθετηταί τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐπιφέρει, εἶναι αὐτοὶ ἐκεῖνοί, εἰς οὓς εἶναι ἐμπεπιστευμένη ἡ τήρησις αὐτῶν! (ἐπίθεσις κατὰ τῆς Συνόδου). Πῶς οἱ ἔλκεσι βρῦοντες γενήσοντο ἄλλων ἰατροί;» Τὸν γόλον ἐκίνησε καὶ τὴν ρωμαϊκὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἐπικριτοῦ καὶ ἡ φράσις «τὰ περὶ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου,» ὡς κανονισθέντα ὑπὸ τῆς ἱεράς συνόδου, καὶ τονίζει: «ἄνθρωποι ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδευτοὶ ὑπὸ πονηρῶν καὶ ἐπιβούλων διδασκόμενοι καὶ ὀδηγούμενοι τί δὲν ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ὑπογράψωσιν;» (Συνοδ. τόμος σ. 570). Αὐτὸς δὲ ἀκαίρως σπιταλῶν τὴν πολυμαθειάν του εἶχε τὴν ὑπομονὴν νὰ παρατάξῃ ὅλα τὰ σχετικὰ τῆς Γραφῆς καὶ τῶν πατέρων χωρία περὶ τοῦ θείου κηρύγματος (ἡδύνατο δὲ καὶ ἄλλα νὰ παρατάξῃ ἐκ τῆς «Χρηστομαθείας» τοιούτου εἴδους, ἢ τῆς «Μελίσσης» τοῦ Ἀντωνίου, ἣν σκυλεύσας ὁ μακ. Νεκτάριος Κεφαλᾶς, «Λογίων Θεσαύρισμα» μεταβάπτισεν). Ἀλλὰ διερωτῶμαι τί τὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον ὑπάρχει ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ Σύνοδος ἐθεώρησε καὶ τοῦτο ὡς καθήκον τοῦ ἐν Ἑλλάδι κλήρου; εὕρισκει δὲ εὐκαιρίαν καὶ πάλιν νὰ σατυρήσῃ τοὺς ἀρχιερεῖς τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας ὡς ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδέτους παρενείρων τὰ τὸ Ναζιανζηνοῦ Γρηγορίου:

Οἱ ἔξ ἀρότρων ἠλίψ κεκαυμένοι,
οἱ δ' ἐκ δικέλλης καὶ σμινύης πανημέρου,
ἄλλοι δὲ κόπην ἢ στρατὸν λελειπότες,
ἄντλον πνέοντες ἢ τὸ σῶμ' ἐστιγμένοι,
μαστιγίας τε καὶ μολώπων ἄξιοι,
λαοῦ κυβερνῆταιί τε καὶ στρατηλάται.

Τοιαύτης καταγωγῆς ὄντες τὸ πλεῖστον μέρος οἱ λεγόμενοι ἐπισκοποὶ τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας μηδεμίαν ἔχοντες παιδείαν καὶ μόνον τὸ ἀργυρολογεῖν καὶ πρὸς τὸ τρυφᾶν ἔργον ἔχοντες δύνανται νὰ

κηρύσσωσι τὸν λόγον τοῦ θεοῦ; ἀλλὰ πῶς φροντίζουν περὶ τῶν ἄλλων κηρύττειν μὴ κηρύττοντες αὐτοί;» (καὶ ἔξακολουθεῖ τὸ κατηγορητήριον Συν. τόμ. 575. εἰς αὐτὸ δὲν ἔχει ἄδικόν, ὅπερ συμβαίνει καὶ νῦν). Ἐν τούτῳ δὲν λησιμονεῖ οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν τὸ οἶκ. Πατριαρχεῖον:

«Ἄλλ' ἢ Μεγ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία καλεῖ ἑαυτὴν μητέρα.. μητέρα καλλίγονον! Ἄλλὰ πόθεν καὶ πῶς μήτηρ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐκκλησία καὶ μήτηρ ἀρχῆθεν καλλίγονος; Ποῖα καὶ πόσα τὰ τέκνα αὐτῆς... ποῦ καὶ πότε ἐκήρυξε δι' ἀποστόλων αὐτῆς τὸν χριστιανισμόν;... καὶ τί τίκει ἢ καλλίγονος μήτηρ; ἀδελφὴν!!! καὶ δὲν ἤξευρεν ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ὅτι ἢ μήτηρ θυγατέρα γεννᾷ καὶ ὄχι ἀδελφὴν;» σ. 583.

Ἐχολώθη ὁ εὐαίσθητος κληρικὸς, διότι ὁ Ἱερός τόμος ἀναγνωρίζει τὸ νόμιμον τῆς χειροτονίας τῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ἐκτρέπεται εἰς ὑβρεις: «μωρία καὶ ἀναίδεια· ἀλλὰ ποῦ αἰδῶς ἐν τῷ ἱερατικῷ συνοδικῷ τόμῳ... εἰς ἔσχατον βεβηλοῦνται ἐν αὐτῷ τὰ θεῖα» σ. 585—486.

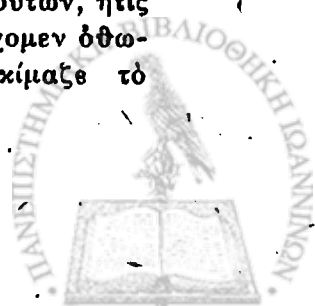
Εἰς ἀπάντησιν τῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑμνων πρὸς τὴν ἤδη ἀναγνωρίζομένην αὐτοκέφαλον Ἑλλαδικὴν Ἐκκλησίαν: «τίς αὕτη ἢ ἐγκύπτουσα ὡσεὶ ὄρθρος καλὴ ὡς ἡ σελήνη ἐκλεκτὴ ὡς ὁ ἥλιος κτλ.» ὁ τὴν θεολογικὴν σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν ἀντιπροσωπεύων σχετλιάζων γράφει: «Πόσον καλὴ καὶ ὡραία ἀπῆλθεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ ἑλληνικὴ ἐκκλησία καὶ πόσον ἀκαλλῆς καὶ ἄσχημος ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν! Ὑπὸ πονηρῶν ἀνθρώπων παρακινουμένη ἢ μήτηρ κατεσπάρραξε τῆς ἀδελφῆς τὸ πρόσωπον ὡς κακὴ μητριά· ἀπῆλθεν εὐθυμος καὶ φαιδρὰ καὶ ἐξῆλθεν ἐκείθεν κατηφῆς καὶ σκυθρωπὴ· διότι δὲν εὔρηκεν ἀδελφικὴν ὑποδοχὴν, διότι ἐξυβρίσθη καὶ ἐξηυτελίσθη παρὰ τῆς λεγομένης μητρός, εἰσῆλθεν ἐλευθέρᾳ καὶ ἐξῆλθε δούλῃ, καὶ καταρᾶται τὴν ὡραν, καθ' ἣν ἐπέισθη εἰς τὸ πράξει ὅ,τι ἔπραξεν..» σ. 587. καὶ προχωρεῖ ὁ ζηλωτὴς τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐλευθερίας ἀντεπεξερχόμενος κατὰ τοῦ γράμματος καὶ τοῦ πνεύματος τοῦ ἱεροῦ κειμένου· «ἀλλ' ἐνῶ καὶ ὅ,τι ὠρίσθη περὶ τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας εἶναι ὑβρις καὶ ἐξευτελισμὸς αὐτῆς οἴονεὶ ἐμπαίζοντες αὐτῇ οἱ ὀρίσαντες εἶπον: «ὅπως ἂν εἴπωσιν οἱ ἀντικείμενοι τῇ εὐσεβείᾳ: «τίς αὕτη ἢ ἐγκύπτουσα...». Ἐπαθε καὶ ἢ ἑλλ. ἐκκλησία ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅ,τι ἔπαθεν ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ τῆς ἐκκλησίας θεμελιωτής. «Οἱ στρατιῶται τοῦ ἡγεμόνος πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν ἐπέθηκαν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ καὶ γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐνέπαιζον αὐτῷ λεγοντες: Χαῖρε ὁ βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» (Ματθ. κζ, 27). Μυριόλεκτον εἶναι τὸ μωρὸν καὶ ἀνόητον τοῦ συνοδικοῦ τόμου, διότι ἐγράφη τὸ «κανονικῶς ἤδη

ἀποκεχωρισμένη ἡ ἐκκλησία». Ἄλλη τοῦτο μοῖρα καὶ ἀνοησία, ἀλλ' ἐπ' αὐτῆς τῆς μοῖρας καὶ ἀνοησίας τεθεμελίωται καὶ ἐστήρικται ὅλον τὸ σαθρὸν οἰκοδόμημα τοῦ συνοδικοῦ τόμου. ὁ δὲ συνοδικὸς τόμος δὲν ἐχρησίμευσεν οὐδὲ χρησιμεύει εἰς ἄλλο εἰμὴ εἰς ἐξύβρισιν, εἰς ἐξευτελισμόν, εἰς βλάβῃν τῆς Ἑλλάδος μετ' αἰσχύνης ἐσχάτης καὶ τῶν ποιητῶν αὐτοῦ καὶ τῶν διδασκάλων αὐτῶν. Ἡ δὲ αἰσχύνῃ αὕτη τόσῳ μείζων θέλει εἶναι, ὅσῳ ὀλεθριώτερα δύνανται νὰ εἶναι εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπιβουλῆς καὶ προδοσίας, ἂν — ὃ μὴ γένοιτο — φθάσῃ διὰ τοῦ συνοδικοῦ τόμου εἰς ὃν προέθεντο ἑαυτοῖς ἐπὶ τῆς συντάξεως αὐτοῦ σκοπὸν οἱ ἐπίβουλοι καὶ προδόται τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ τότε εἶναι δυνατόν νὰ κατορθωθῇ τοῦτο, ὅταν ἀπομωρανθῶσιν οἱ Ἕλληνες καὶ παραδεχθῶσι τὸν συνοδικὸν τόμον. δῶν δὲ Κύριος πᾶσι τοῖς Ἕλλησι τὸ αὐτὸ ἡμῖν φρονεῖν ὑπὲρ τῆς τιμῆς καὶ τοῦ συμφέροντος τῆς πατρίδος! Ἀμήν» (σ. 590). Προβάλλει δὲ ἀεὶ ἡ πατρίς ἐκτοπίσασα τελείως τὴν θρησκείαν ἐκ τῆς καρδίας τοῦ Θεοκλήτου 1).

Τοιοῦτόν τι ἔπαθον πάντες ὅσοι τῶν ἀρχιερέων αὐλόδουλοι, ἀρχολίπαροι καὶ ματαιόδοξοι ὄντες προσεκόλλησαν ἑαυτοὺς εἰς τὸ κυβερνητικὸν ἄρμα καὶ τὰ πάντα εἰς τὸν βωμὸν δῆθεν τῆς πατρίδος προσφέροντες ἐθυσίασαν μέγα μέρος τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς καὶ οὐκ ἔγνωσαν ὅτι «τὰ ἐλάττω ὑπὸ τοῦ κρείττονος διορθοῦνται» καὶ τὸ κάκον ὡς μολυσματικὴ νόσος ἐπιδίδωσιν ἔνεκεν ἀτιμωρησίας. καὶ ὅμως βροντοφωνεῖ ὁ θεῖος Χρυσόστομος: «εἰ γὰρ οἱ παρὰ τὴν ἀρχὴν ἀποπηδᾶν τῶν θείων θεσμῶν ἐπιχειροῦντες καὶ μικρόν τι παρακινεῖν τῆς προσηκούσης ἐτύγχανον ἐπιτιμῆσεως, οὐκ ἂν ὁ παρῶν ἐτέχθη λοιμὸς καὶ τοσοῦτος χειμῶν τὰς ἐκκλησίας κα-

1. Τοῦτο δυστυχῶς παρατηρεῖται παρὰ πολλοῖς Ἕλλησι, διανοουμένοις μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Κατ' αὐτοὺς ἡ θρησκεία καὶ οἱ παπάδες ἐχρειαζόντο ἕως νὰ ἀπελευθερωθῶσιν ἀπὸ τοῦ τουρκ. ζυγοῦ (συνήθως οὕτω ἐξεφράζετο ὁ γνωστὸς πατριώτης μακ. Ν. Καζάζης). Ἀπὸ τούτων ἐπαρδειγματίζετο καὶ ὁ ἄπλοῦς λαός. Μετὰ τὴν ἔνωσιν τῆς Θεσσαλίας χριστιανοὶ ἐκ τῶν πέριξ τῆς Κυρᾶς Παναγίας νήσων ἐσύχναζον εἰς τὸ ἐκεῖ μετόχιον τῆς Λαύρας. Εἰς παρατήρησιν τῶν μοναχῶν διατι κατέλουν ἀδιακρίτως τὰς νησισίμους ἡμέρας, ἀπῆντων, «ἐμεῖς ἀφόντες γείναμεν Ἕλληνες δὲν νηστεύουμε πλιά». Εἰς ἐμὲ αὐτὸν εἰς τὸ ἐν Καλάμαις (Μικρομάνη) μετόχιον, ἐπίσης τῆς Λαύρας, διατρέβοντα κατὰ τὰς φοιτητ. διακοπὰς ἐντύπωσιν ἐνεποίη, ὅτι ἔβλεπον γραῖας γυναῖκας ζητούσας τυρὸν κατὰ Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν, εἰθισμένον ὄντα εἰς τὴν αὐστηρὰν τήρησιν τούτων, ἧτις παρατηρεῖτο εἰς τὰ ὑπόδουλα μέρη. Εἰς τὸ σπῆτι μας, ὁσάκις εἶχομεν ὀθωμανοὺς ἐργάτας ἢ μακαρίτισσα μήτηρ μου οὔτε εἰς τὸ ἀλάτι ἐδοκίμαζε τὸ φαγητὸν τὸ ἠρτυμένον.

τέλαβεν», (ὑπόμν. εἰς τὴν πρὸς Γαλάτας). Τοῦ Φαρμακίδου ἡ εἰκὼν προβάλλει πρώτη εἰς τὰ ὄμματα τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὴν πρυτανείαν. Τοιοῦτος ὁ ἐπίλογος τοῦ πολυθρῦλήτου «Συνοδικοῦ τόμου» καὶ τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, ὅτι ἡ θερμὴ δέησις αὕτη τοῦ συγγραφέως εἰσηκούσθη, ὡς ἀπεδείξαμεν. Καὶ ὅμως αὐτὸς ὁ τῆς κραταιᾶς χριστιαν. ὀρθοδόξου αὐτοκρατορίας ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὁ δεινὸς διπλωμάτης κόμης Νεσελρόδ, ταῦτα τὰ ἀριστερὰ κηρύγματα ἀναγνούς ἔγραφε πρὸς τὸν Θεοδ. Κολοκοτρώνην: «εἶθε οἱ Ἕλληνες νὰ μὴ λησμονήσωσιν, ὅτι ἡ πίστις αὐτῶν εἰς τὰ δόγματα τῆς θρησκείας αὐτῶν, τῆς πολυτίμου ταύτης παρακαταθήκης, ἦν οἱ προπάτορες αὐτῶν παρέδωκαν αὐτοῖς ἄθικτον, ἔστιν ὄριος ἅμα καὶ ἐγγύησις τῆς ἐθνικῆς αὐτῶν ἐπιτυχίας» (παρὰ Καρολίδη, ἔνθ' ἀνωτ. τόμ. Δ', σ. 458).

Ὡς κατακλειδα πρὸς ἀποστόμωσιν τοῦ φληνάφου Φαρμακίδου, διασύραντος τοσοῦτον ἀδίκως καὶ ψευδῶς καὶ συκοφαντικῶς τὸ ὄνομα τοῦ Πατριάρχου ὡς τυραννικὴν πρὸς τὰς ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν αὐτοῦ ἢ καὶ πρὸς τὰς ἀδελφὰς ἐκκλησίας μετερχομένον πολιτείαν, καταχωρίζομεν ἐντάυθα τὰς κρίσεις ξένου, καὶ μάλιστα Σλαύου, ἀκαδημαϊκοῦ διδασκάλου. Εἶναι δὲ οὗτος διάπρεπής βυζαντιολόγος καὶ βαθύτατος γνώστης τοῦ ὄργανισμοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ βίου τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου. Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ διακρίνει τὸν ἄριστον τοῦτον ἐπιστήμονα εἶναι ἡ φιλαλήθεια καὶ ἡ ἀμεροληψία. Ἡ περικοπὴ ἐκ τοῦ βιβλίου του ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ ἐγκρίτῳ πατριαρχικῷ περιοδικῷ.

«Καὶ πρὸς τὰς ἄλλας ὀρθοδόξους ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι καθ' ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως περίοδον παρεῖχον βοήθειαν καὶ ἀρωγὴν ἐν ταῖς δυσχερεῖσι περιστάσεσιν αὐτῶν. Παρεχώρουν ὑπὲρ τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἰδίους ναοὺς, μοναστηριακὰ κτήματα πρὸς ὠφέλειαν ἠθικὴν ἢ ὕλικὴν τοῦ ἐν αὐταῖς κλήρου καὶ λαοῦ, προθύμως ἐπεκύρωνον τὰ πρὸς τὰς ἐκκλησίας ταύτας ἀφιερῶματα διαφόρων δωρητῶν, ἀγρύπνως προσεπάθουν νὰ προλαμβάνωσι πᾶσαν ἐκδήλωσιν θρησκευτικοῦ χωρισμοῦ ἢ διαπάλης ἐν ταῖς ἐκκλησίαις ταύταις καὶ δι' ἐπιστολῶν εἰς τὰς ἐπαρχίας καὶ τὰ μοναστήρια τοῦ θρόνου καὶ πρὸς ἐμπορικὰ σωματεῖα καὶ συντεχνίας ἐζήτουν τὴν ὕλικὴν βοήθειαν αὐτῶν ὑπὲρ τῶν ἐν ἀνάγκῃ εὐρισκομένων χριστιανῶν τῆς Παλαιστίνης, τῆς Συρίας καὶ τῆς Αἰγύπτου κ.τ.λ. Καὶ ἄγνωστον τί θὰ ἐγένετο ἡ ὀρθόδοξος ἐκκλησία τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐὰν ἔπαυεν ἡ ἐξησθένει ἢ μέριμνα τῶν Οἰκουμενικῶν Πατριαρχῶν, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ ἐκκλησία αὕτη διεξῆγε συνεχεῖς ἀγῶνας πρὸς τοὺς Σιναίτας ἕνεκα τῶν ἀξιώσεων αὐτῶν ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας.

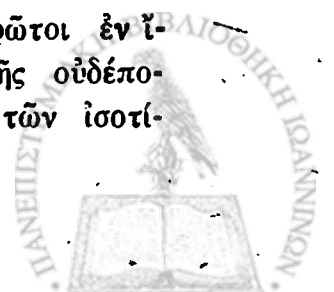

» Ποῖαι θὰ ἦσαν αἱ συνέπειαι τῆς λατινικῆς προπαγάνδας διὰ τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, ἐὰν οἱ πατριάρχαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐγκατέλειπον ταύτην εἰς τὰς ἰδίας αὐτῆς ἀσθενεῖς δυνάμεις καὶ εἰς τὸν κληρὸν αὐτῆς εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν οὔτε ὑλικὰ οὔτε ἠθικὰ μέσα ὑπῆρχον αὐτῇ πρὸς καταπολέμησιν τοῦ καταστρεπτικοῦ κακοῦ; Τίς θὰ ἦτο ἡ τύχη τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἱερουσαλήμ, ἐὰν οἱ οἰκουμενικοὶ πατριάρχαι δὲν ἐπεδαψίλευον εἰς τὸν Πανάγιον Τάφον συστηματικὴν ὑλικὴν βοήθειαν, ἐὰν ἀνέκοπτον τὸ ρεῦμα τῶν προσφορῶν ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἢ ἠμπόδιζον τοὺς πατριάρχας τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τοὺς ἐπιτρόπους αὐτῶν νὰ διενεργῶσι συνδρομὰς ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀναγκῶν; Τί θὰ ἐγένετο ἡ αὐτοκέφαλος τῆς Κύπρου ἐκκλησία, ἐὰν οἱ Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι δὲν ἐπροστάτευον αὐτὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐνετικῆς κυριαρχίας καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸν ις' καὶ ιη' αἰῶνα; Ὁ ἔλληνας λόγιος ἀρχιμανδρίτης Καλίνικος Δελικάνης ἀριστα μελετήσας τὰ ἐν τοῖς ἀρχείοις ἔγγραφα τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τῶν νεωτέρων χρόνων δικαίως κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην φρονεῖ, ὅτι ἄνευ τῆς φροντίδος τῶν θυσιῶν καὶ ἀγώνων τῶν Οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν ὁ Πανάγιος Τάφος καὶ ἐν γένει οἱ ἅγιοι τόποι ἐν Ἱερουσαλήμ, πρὸ πολλοῦ πιθανῶς θὰ περιήρχοντο εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Λατίνων καὶ τῶν προτεσταντῶν, ὁ θρόνος τῆς Ἀλεξανδρείας πρὸ αἰῶνων ἤδη θὰ μεταβάλλετο εἰς ἀπλοῦν μετόχιον τοῦ ὄρους Σινᾶ ἢ καὶ ἄλλως θὰ ἐξελατινίζετο, ἡ ἐκκλησία τῆς Κύπρου θὰ περιήρχετο εἰς πλήρῃ κατὰπτωσιν καὶ ἀποσύνθεσιν, περὶ δὲ τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, ὅπου οἱ μαθηταὶ τοῦ Σωτῆρος τὸ πρῶτον ἤρξαντο ὀνομαζόμενοι χριστιανοί, θὰ ἀπέμενε πιθανῶς ἀπλή ἱστορικὴ ἀνάμνησις, ὅτι ἦν ποτε, ὅτε καὶ αὕτη ἀπετέλει ἓνα ἐκ τῶν τεσσάρων πατριαρχικῶν θρόνων τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας.

» Ἄξιον παρατηρήσεως, ὅτι ἡ προεξάρχουσα θέσις τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως μεταξὺ τῶν ἴσων αὐτῷ ὀρθοδόξων πατριαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς οὐδένα διήγειρεν ἐν αὐτοῖς φόβον, καθόσον πάντες οὗτοι ἦσαν πεπεισμένοι, ὅτι οὐδεὶς οὐδέποτε ἐκ τῶν οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν ἤγετο ἐκ τῆς ἰδέας τῆς ἀποκτήσεως ἀπολύτου ἐξουσίας ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς ἐλαττώσεως ἢ ἐκμηδενίσεως τῶν κανονικῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῶν λοιπῶν πατριαρχικῶν θρόνων καὶ ὅτι οὐδένα οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον διέτρεχε κίνδυνον τὸ αὐτοκέφαλον αὐτῶν.

» Οἱ πατριάρχαι τῆς Νέας Ρώμης φροντίζοντες ὡς πρῶτοι ἐν ἱσοῖς περὶ τῆς εὐσταθείας τῶν λοιπῶν θρόνων τῆς Ἀνατολῆς οὐδέποτε ἀπεποιοῦντο τὴν ἀρωγὴν καὶ ἔλεγχον, καὶ συνεργασίαν τῶν ἰσοτί-

μων αὐτοῖς ἀδελφῶν ἐν Χριστῷ προκειμένου περὶ ὑποθέσεων αὐτοῦ τούτου τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ, ὅτι οὐ μόνον περὶ ὑποθέσεων γενικῆς σημασίας, ἀναφερομένων εἰς τὰ συμφέροντα πασῶν τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν ζητήμασι τοπικοῦ χαρακτῆρος, καὶ δὴ ζητήμασιν ἀποκλειστικῶς τοῦ οἰκουμενικοῦ Θρόνου, οἷα ἡ ἐκλογή καὶ ἡ καθαίρεσις οἰκουμενικῶν πατριαρχῶν, ἡ δίκη ἀρχιερέων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ ἡ καθαίρεσις αὐτῶν, ἡ ἔκδοσις σιγιλίων περὶ ἐκκλησιῶν, μονῶν καὶ σχολῶν καὶ δὴ καὶ ἐνοριῶν ἔτι τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κων)πόλεως, ὅπως καὶ τῆς συνόδου τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ἐνθα ἡ συμμετοχὴ δὲν ἀπηρεῖτο.

»Οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ἀντιοχείας καὶ Ἱερουσαλήμ καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κύπρου εὐρισκόμενοι ἐν Κων)πόλει ἐλάμβανον μέρος εἰς τὰς συνοδικὰς συνεδριάσεις καὶ συζητήσεις καὶ συνυπέγραφον ἐν γένει μετὰ τῶν πατριαρχῶν τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς, ὑπῆρχε πλήρης ἀλληλεγγύη ἐν ταῖς ἀμοιβαίαις σχέσεσιν αὐτῶν, ὑπῆρχε πλήρης ἀγάπη, ἀδελφικὸς σεβασμὸς καὶ πνευματικὴ ἐνότης καὶ κοινωνία.

»Οὕτω περὶ πάπισμοῦ ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ οὐδὲ λόγος δέον νὰ γίνηται, ὁ δὲ πατριάρχης Κων)πόλεως, ὧτινι ἐνίοτε ἔνεκα παρεξηγήσεως ἀποδίδονται τάσεις παπιστικαί, οὐδέποτε ἐπέδιωξε φιλόδοξον κυριαρχίαν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀνατολῆς, πάντοτε δ' ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτοῦ πρὸς τοὺς λοιποὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς ἦγετο ἐν λόγῳ ἀδελφικῆς ἀγάπης καὶ μερίμνης, πνεῦμα παπιστικὸν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ Ἀνατολῇ οὔτε ὑπῆρξεν οὔτε θὰ ὑπάρξῃ». 1

10. Κρίσεις καὶ συμπεράσματα — Ὁ Φαρμακίδης ὡς ἐργάτης τῶν γραμμάτων καὶ θεολόγος — Χαλκέντερος συγγραφεὺς καὶ νεωτερίζων ἀγωνιστῆς — Ἡ ματαιοδοξία του — Ὁ διδάσκαλος τοῦ γένους Νεόφυτος Δούκας μάντις κακῶν διὰ τὸ πρόγραμμα τοῦ Φαρμακίδου κηρύσσεται κατὰ τοῦ αὐτοκεφάλου — Φαρμακίδης καὶ Οἰκονόμος, διατὶ ἐνίκησεν ὁ πρῶτος — Ποία τῆς ἐπισήμου ἐκκλησίας ἡ στάσις ἐν τῷ σκληρῷ τούτῳ ἀγῶνι; — Χλίαι διαμαρτυρίαι καὶ αὐλοδουλεία — Ὁ σθεναρὸς Διονύσιος Κυνουρίας — Ὁ φιλόουλος Θηβῶν Παῖσιος — Ὁ λαὸς ἐξεγείρεται

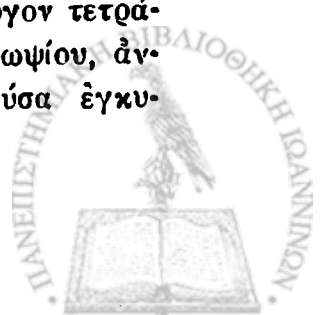
1. Ἐκ τῆς πραγματείας τοῦ ἐν Μόσχᾳ ἄλλοτε Ρώσου καθηγητοῦ τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας I. Σοκολώφ «Περὶ τῆς συγχρόνου διοικήσεως τῆς Ἐκκλ. Κων)πόλεως κτλ.» κατὰ μετάφρασιν τῆς Ἐκκλ. Ἀληθείας, τόμ. ΚΣΤ', 1906, σ. 141—142. Τοῦ ὠραίου ἔργου εὐρεῖα περίληψις ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἑλληνισμῷ» τοῦ 1905, ὁ αὐτὸς ἔγραψε καὶ ἱστορίαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιβυζαντ. χρόνων.

ὑπὲρ τῆς κινδυνευούσης θρησκείας — Πῶς ἐπώλουν οἱ ἀρχιερεῖς τὰ πρωτοτόκια — Ὁ Ὅθων διορίζει, ἀπ' εὐθείας τοὺς ἐπισκόπους — Τοῦτο πῶς κατήντησε τὸ δικαίωμα τῆς πολιτείας — Πῶς ἡ Μεγ. Ἐκκλησία ὑπερήσπιζε τὰ προνόμια — Παράδειγμα αὐτοθυσίας ἀξιομίμητον.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἐγράψαμεν μίαν ἱστορίαν ὀγληρὰν ἐπίσης καὶ διὰ τὸν ἀναγνώστην καὶ διὰ τὸν γράφοντα. Ἦναγκάσθημεν «νὰ κινήσωμεν τὸν ἀνάγυρον» οὕτως εἰπεῖν τῆς Φαρμακιδείου ἀμετροεπείας μόνον καὶ μόνον, ἵνα ἐμφανίσωμεν καὶ κρίνωμεν τὸν ἄνδρα ἐκ τῶν λόγων του. Ἀλλὰ πρὸς τί ὑπεδύθημεν εἰς τὸ ἀνιαρὸν τοῦτο ἔργον; Ἦτο ἀνάγκη νὰ καταδειχθῇ πόθεν ἢ ἐν τῇ Ἑλλαδικῇ ἐκκλησίᾳ κακοπραγία, ἢ τε τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ κέντρου ἀποσύνθεσις, νὰ ἀποκαλυφθῇ ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ. Ἀλλ' ἐνταῦθα γενόμενοι τοῦ λόγου δέον νὰ σταθμεύσωμεν μικρὸν καὶ ἀπὸ περικοπῆς ν' ἀνασκοπήσωμεν τὰ πράγματα.

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ὁ Φαρμακίδης δὲν ἦτο τυχαῖος κληρικὸς ἐν τῷ ἑλληνικῷ ὄριζοντι τῆς ἀναγεννωμένης ἐκκλησίας. καταπλήσει ἡ πολυμαθία καὶ ἡ ἐνημερότης αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἀνακινήθεντων ζητημάτων, ἅπερ, ἐὰν ἐπραγματεύετο μετὰ σεμνότητος καὶ εὐθυκρισίας καὶ δὲν παρεσύρετο ὑπὸ τῆς σοφιστικῆς μανίας καὶ ἀκαθέκτου ἀθυροστομίας, θὰ ἀπετέλει σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς πνευματικῆς κινήσεως τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Ὡς δικανικὸς συγγραφεὺς προγυμνάζεται ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ ὡς συντάκτης τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ» καὶ ἀρθρογράφος ἄλλων περιοδικῶν τε καὶ ἡμερησίων φύλλων. Εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα ἀσυγκράτητος ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τοῦ Κοραῆ, ὀξύνει τὸν κάλαμον κατὰ τοῦ ὑπερκαθαρεύοντος Κοδρικᾶ καὶ ἀντεπεξέρχεται διὰ μαστιζούσης γλώσσης κατὰ τῶν ἀντικοραϊστῶν. Ὡς κληρικὸς μὴ ἐννοῶν νὰ μετριάσῃ τὸ ὕψος τῆς πολεμικῆς, προτιμᾷ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν του ὡς ἐφημερίου τοῦ ναοῦ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος Βιέννης. Τὸ ρᾶσον δὲν ἴσχυσε νὰ περιορίσῃ τὴν ὁρμὴν του. Ἐνόμιζε στενὸν τὸν περίβολον τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν τῷ εὐρεῖ τῆς δημοσιογραφίας καὶ ἐλευθέρῳ σταδίῳ ἤρχισε προαλειφόμενος διὰ τοὺς μεγάλους ἐκκλησιαστικοπολιτικούς ἀγῶνας, εἰς οὓς θὰ ὑπεδύετο μετ' οὐ πολλοὺς χρόνους. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται τὸ δημοκοπικόν, τὸ θεατρικόν καὶ σατυρικόν ὕψος, τόσον ἀηθές καὶ ξένον ἐν τῇ ὀρθοδόξῃ ἐκκλησίᾳ καὶ τελείως ἀνάρμοστον εἰς τὸ στόμα κατωτέρου κληρικοῦ, τοῦ λόγου μάλιστα προκειμένου περὶ τοῦ πανσεβάστου Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Ὡς διδάσκαλος μετέφρασεν ἔργον τετρατομον τὰ «Στοιχεῖα τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» τοῦ Ἰακωβίου, ἀντικαταστήσας οὕτω τὴν παλαιὰν καὶ ἀμέθοδον τοῦ Πατούσα ἐγκυ-

κλοπαιδείαν, ἅπερ συνεπλήρωσεν ἔπειτα ἐπανελθὼν ἐν Ἑλλάδι διὰ τοῦ τριτόμου «ἑλληνικῆς Χρηστομαθείας τῷ 1837». Ἐν τῷ χρησιμομητάτῳ τούτῳ διδακτικῷ βιβλίῳ, ὅπερ ἐπὶ ἑκατονταετίαν ἐπότιζε τοὺς ἑλληνοπαιδας τὸ ἀγνὸν γάλα τῆς ἑλλην. παιδείας, ἦτο ὁ πρόδρομος τοῦ Βυζαντίου καὶ Ραγκαβῆ. Ἀλλὰ κατὰ περιεργον τῆς τύχης συνδρομήν-εἰς τὸ πρωτόλειον τῆς συγγραφικῆς σχολειακῆς δρασεώς του συναντᾶται μετὰ τοῦ ἀντιπάλου του Μεγ. Οἰκονόμου, ὅστις ταῦτοχρόνως ἔδιδεν εἰς τὸ φῶς διὰ τοῦ τύπου τετράβιβλον ἐπίσης σύγγραμμα, πρωτότυπον ὅμως, ἐπιγραφόμενον: «Γραμματικῶν ἢ ἐγκυκλίων παιδευμάτων βιβλία Δ΄. Τόμος Α΄, περιέχων βιβλία δύο. Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1817» (καὶ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ μάλιστα ἐτυπώθησαν τὰ ἔργα τῶν διδασκάλων). Ἡδωρᾶνθη δὲ μεγάλως ὁ Κοραῆς, διότι ὁ Θεόκλητος τὸν τρίτον τόμον τῆς Ἰακωβικῆς χρηστομαθείας ἀφιέρωσεν εἰς αὐτὸν καὶ ἐκφράζει «τὴν εὐγνωμοσύνην διὰ τὸ λαμπρὸν δῶρον» καὶ ἐπιστέλλει πρὸς τὸν Κοκκινάκην (συνεκδότην τοῦ Λογ. «Ἐρμού») νὰ εὐχαριστήσῃ αὐτὸν «ὄχι διὰ τὴν προσφώνησιν, ἀλλὰ δι' αὐτὴν τὴν ἱερωτάτην ἀλήθειαν... ὅτι ὠφελιμώτατον διὰ τοὺς νέους μας κόπον ἐκοπίασεν ὁ Θεόκλητος» («Ἀδαμ. Κοραῆς» ὑπὸ Θεοφιανοῦ, Β΄, σ. 300).

Φαρμακίδης καὶ Κοκκινάκης κήρυκες τοῦ Κοραῆ.

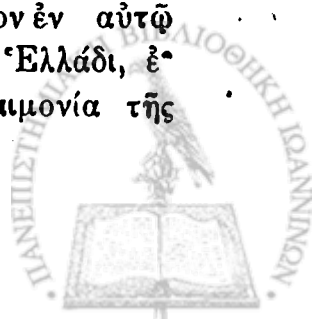
Κατ' αὐτῶν λάβρως ἐπιτίθεται ὁ Κοδρικᾶς καὶ τοῦτον μὲν ὀνομάζει «ὑπεφημέριον τοῦ παρακκλησίου» καὶ «ὑπεφημεριδογράφον τοῦ πανδοχείου», ἀμφοτέρους δὲ καταγγέλλει ὡς «μισθωτὰ μορμολύκεια χρησιμεύοντα εἰς τοὺς ὀπισθεν τῆς σκηνῆς ὑποκριτάς», (αὐτ. σ. 324).

Ἀλλὰ μᾶλλον χρήσιμος ὁ Φαρμακίδης ἀπεδείχθη ὡς θεολόγος προσενεγκῶν εἰς τὸ χριστεπώνυμον πλήρωμα τὴν ἐπτάτομον ἔκδοσιν τῆς «Καινῆς διαθήκης μεθ' ὑπομνημάτων ἀρχαίων», (Ἀθήναι 1842—1845), ἔργον, οὕτινος μετὰ ἓνα αἰῶνα ὅμοιον δὲν κατώρθωσαν οἱ παρ' ἡμῖν θεολογοῦντες νὰ παρουσιάσωσιν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα τόμος εἶναι μοναδικὸς ὡς περιέχων τὴν ἐρμηνείαν τῆς «Ἀποκαλύψεως» τῶν δύο Ἀνδρέϊδων (οὕτως ὀνομάζονται οἱ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 Πατρινοὶ ἀρχηγοὶ ὁ Λόντος καὶ Ζαΐμης) τοῦ Καισαρείας καὶ Κρήτης, ἀρχαίων πατέρων τῆς ἐκκλησίας. Ὡνόμασα μοναδικὸν τὸν τόμον... οὐ μόνον διότι δὲν ἔχομεν ἄλλην ἔκδοσιν, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδεὶς ἐκ τῶν παλαιῶν ἐπεχειρήσε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸ «ἑπτὰ σφραγίσιν ἐσφραγισμένον» τοῦτο βιβλίον. Νεωτέρους ἔχομεν ἀρκετούς, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα ὑπῆρξαν σοφώτεροι οἱ ἀρχαῖοι, ὅτι ἐγνώριζον τὴν ἀξίαν τοῦ «χρῆ σιγᾶν ἢ κρείσσον τῆς σιγῆς λέγειν».

Ὁμολογουμένως ὁ Θεόκλητος καὶ εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὴν

θησκευτικήν μόρφωσιν ἔθηκε διὰ τῶν ἐκδόσεων τούτων τὸν πρῶτον θεμέλιον. αἱ λοιπαὶ ὅλαι θεολογικαὶ συγγραφαί, πληροῦσαι περὶ τὰς 1500 σελίδας, εἶναι ἀγωνιστικαὶ καὶ ἀντιρρητικαὶ κατὰ Οἰκονόμου, τοῦ ἱεροκέρυκος Γερμανοῦ, ἐκδότου τῆς «Εὐαγγελικῆς Σάλπιγγος» (ὅστις σημειωτέον ἦτο Ἀγιορείτης, Ἐσφιγμενίτης) καὶ Μισαήλ Ἀποστολίδου, τοῦ πρώην φίλου του καὶ συνεκδήμου, καὶ τὸ ἐπιστέγασμα ὁ «Συνοδικὸς Τόμος». Διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς πνευματικῆς στειρώσεως ἐν Ἑλλάδι ἡ συγγραφικὴ αὕτη παραγωγὴ, φέρουσα μάλιστα καὶ φιλολογικὴν σφραγίδα, πρὸς δὲ καὶ κριτικὸν χαρακτῆρα, ἀναδεικνύει τὸν Φαρμακίδην ὡς ἐξέχουσαν φυσιογνωμίαν— καὶ δι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐπεβλήθη μεθ' ὅλας τὰς παραδοξολογίας του.— Ὅντως εἶναι ἄξιος θαυμασμοῦ πῶς οὗτος συμμετοχὸς τῶν σκληρῶν ἐκείνων πολιτικῶν τε καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀγώνων, καὶ εἰς τοὺς τελευταίους πρωτοστάτης, ἀγωνιζόμενος πρὸς κρατεροὺς ἀντιπάλους, κατώρθωσε νὰ γράψῃ τόσα βιβλία, μόνος σχεδὸν αὐτὸς παλαίων πρὸς πάντας καὶ δὴ πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ἐνῶ ὁ Οἰκονόμος εἶχε τοὺς δουροφόρους του καὶ ἠγωνίζετο ὑπὲρ τοῦ καθεστώτος. (Σημειωτέον ὅτι δὲν ἠθέλησα νὰ κάμω χρῆσιν τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ τῶν τότε ὁπαδῶν του, ὡς ἐδήλωσα, καὶ διὰ νὰ μὴ δώσω λαβὴν εἰς τοὺς ἀντιπάλους μου, ὅτι ἐπηρεάσθην ὑπ' αὐτῶν. Περιορίσθην εἰς τὰς πηγὰς καὶ μόνας συλλαμβάνων «ἐκ τῶν κεράτων τὸν ταῦρον»). Τοιοῦτος ἐν μικρογραφίᾳ ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης, καὶ διερωτῶμαι, τί θὰ ἦτο, ἐὰν δὲν εἶχεν ἐσφαλμένην τὴν ἀντίληψιν διὰ τὴν τῆς ἐκκλησίας θέσιν ἔναντι τῆς πολιτείας; Θὰ ἐξετάσωμεν διὰ βραχέων πόθεν ὀρμώμενος προῆλθεν εἰς τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν. Ἐξῆς εἰς ἐποχὴν ἀγώνων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, εἰς ἐποχὴν, καθ' ἣν ἡ θεὰ τῆς ἐλευθερίας εἶχε στήσει τὸν θρόνον ἐν τῇ ἐπαναστατημένῃ Ἑλλάδι. Ἐντεῦθεν ἐκ συνδρομῆς τῶν περιστάσεων τὴν ἐλευθερίαν ταύτην διενοήθη νὰ εἰσαγάγῃ καὶ ἐντὸς τοῦ περιβάλλοντος τῆς ἐκκλησίας. Ἐξ ἄλλου πᾶν ὅ τι συνεδέετο μετὰ τοῦ τυραννικοῦ κράτους τῶν Τούρκων ἐθεωρεῖτο τότε ὑποπτον, τοῦτ' αὐτὸ ἀποτρόπαιον! ἐπομένως καὶ τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον συγκατελέγετο εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτήν, καὶ ἐχαρακτηρίζετο ὡς ὄργανον τῶν τυράννων! Ἐν τούτῳ, τὸ δεύτερον ὁ Θεόκλητος ζῶν καὶ σπουδάζων ἐν Εὐρώπῃ εἶχε διαποτισθῆ μετὰ τὰς ἰδέας τῆς θριαμβευούσης τότε γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, τὸ δὲ κοινολεκτούμενον δόγμα «ἐλευθέρᾳ ἐκκλησίᾳ ἐν ἐλευθέρῳ κράτει» εἶχε κατακτήσει τὴν ψυχὴν του, καὶ πρὸς τούτους κατὰ τὴν διάμονήν του ἐν Γερμανίᾳ αἱ περὶ ἐκκλησίας προτεσταντικαὶ ἰδέαι εὗρισκον ἐν αὐτῷ ζωηρὰν ἀπήχησιν. Τὰς ἰδέας ταύτας, ὅτ' ἐπεφοίτησεν ἐν Ἑλλάδι, ἐκράτυναν καὶ προήγαγον εἰς μέγιστον βαθμὸν ἡ κακοδαιμονία τῆς

ἐκκλησίας ὡς καὶ ἡ παχυλὴ τοῦ κλήρου ἀμάθεια καὶ τὰ παρεπόμενα κακά. Ὅλας αὐτὰς τὰς ἐλλείψεις καὶ τὰ ἀπὸ πεντακοσίων καὶ ἐπέκεινα ἔτων ἐμφωλεύοντα εἰς τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀνίστατα πάθη ἐνόμισε, ὅτι ἠδύνατο ὡς διὰ μαγικῆς ράβδου νὰ θεραπεύσῃ αἴρων τὴν ἐξάρτησιν ἀπὸ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας καὶ παραδίδων τὰ ἡνία τῆς ἐκκλησιαστ. νομοθεσίας δὸς εἰπεῖν καὶ τῆς διοικήσεως εἰς τὴν πολιτείαν. Οὕτω διὰ νὰ φέρῃ τὸν χρυσοῦν αἰῶνα δι' ἑνὸς ἄλματος φθάνων εἰς τὴν μακαρίαν ἐκείνην ἐποχὴν, ἐποχὴν τῆς ἀπλότητος, τῶν ἀποστολικῶν χρόνων—ὅλα τὰ μεταξὺ δὲν εἶχον σημασίαν διὰ τὸν ἀνορθωτὴν τῆς ἐκκλησίας Θεόκλητον, οὔτε παράδοσις ἱερά, οὔτε σύνοδοι οἰκουμενικαὶ—ἔσυρε τὸν ἀπλοῖκὸν ἐκεῖνον ἑλλην. λαόν, μολις ἀπολυτρωθέντα ἐκ τῶν τῆς πολυχρονίου δουλείας δεσμῶν. εἰς τὸν ἀνάντη αὐτὸν δρόμον. Ἐλησμόνησεν, ὅτι ἡ ἐλευθερία ἀπαιτεῖ καὶ ἀνθρώπους ἐλευθέρους, δηλ. ἀπηλλαγμένους τῶν τῆς ἐπαχθοῦς δουλείας κακῶν, ἀνθρώπους, οἵτινες «ἐλευθερωθέντες ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἐδουλώθησαν τῇ δικαιοσύνῃ» κατὰ Παῦλον. Ἐπραξαν ἐν μέρει τοῦτο οἱ διαμαρτυρόμενοι, ἀλλὰ μετὰ 1000 ἔτων ἐλεύθερον βίον καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Βεβαίως ὠνειροπόλησε νὰ ἐπαναγάγῃ τὴν ἐκκλησίαν εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ ἔχῃ καὶ τοὺς ἀποστολικοὺς ἐκείνους ἄνδρας καὶ τὴν ἀγιότητα τῶν πρώτων χριστιανῶν, δικαίως καλουμένων ὑπὸ τοῦ Παύλου «ἀγίων». Ἐφαντάσθη νὰ δημιουργήσῃ νέαν ἐκκλησίαν ἐκ τῶν ἔρειπίων τοῦ χρόνου καὶ τῶν συντριμμάτων τῆς δουλείας καὶ νὰ ἀνορθώσῃ αὐτήν, ὅπως ἀνίστατο ὁ μυθολογούμενος Ἄνταϊος. Εἶχε δὲ στερεὰν τὴν πεποίθησιν, ὅτι τοῦτο θὰ ἐπραγματοποιεῖτο μολις ἀπεσπᾶτο ἡ ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, «ἐκ τῶν δεσμῶν τοῦ Ἄδου» ! Τί θὰ ἐγίνετο ὁ νεοθαλῆς οὔτος βλαστὸς ἀπὸ τοῦ γηραιοῦ κορμοῦ τοῦ Φαναρίου ἀποσπώμενος καὶ μεταφυτευόμενος ἔστω καὶ μακρὰν τοῦ μεμολυσμένου κλίματος τῶν Ἀγαρηνῶν αὐτὸ οὐδόλως ἐλαμβάνετο ὑπ' ὄψιν. Ἐφαντάζετο μόνον, ὅπως ἐπιπολαίως, ὅτι θὰ ἐρριζοβόλει, θὰ ἀπέδιδε ἀγλαοὺς καρπούς, θὰ ἐσκίαζε τὸν ἡλιοκαῆ λαὸν κττ. Ἐπλεε λοιπὸν πλησίστιος ὁ Θεόκλητος πρὸς τὸν σωτηριώδη λιμένα τοῦ αὐτοκεφάλου ἔχων συνεργὸν καὶ τὸν θεῖόν του Παῖσιον, ἐπίσκοπον Θηβῶν. Οὗτος εἶναι ὁ συντάξας καὶ τὸ πρῶτον σχέδιον τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Συντάγματος». 1 Εἰς τὰ καινὰ ταῦτα δαιμόνια ἡ ἐκκλησία ἢ μᾶλλον ἡ ἱεραρχία ἐτήρει ἀπόλυτον σχεδὸν σιγὴν· δύο ἱερομόναχοι, μὴ ὄντες στελέχη αὐτῆς, αὐτοὶ ἐκινουῦντο

1. Ἐδημοσιεύθη πέρους ὑπὸ τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ταλαντίου Βασιλείου Ἀτέση εἰς τὸ Περιοδικὸν «Ἐκκλησία», ἔτος ΚΔ' ἀριθ. 35—36 ε.

καὶ ἔγραφον, ὁ πρῶτος εἶναι ὁ διαληφθεὶς Ἀγιορείτης Γερμανός. ὁ δεύτερος εἶναι ὁ διδάσκαλος τοῦ γένους Νεόφυτος Δούκας. Ὁ ἐρημίτης τῆς Αἰγίνης, ἐπιστρατευθεὶς ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου ὡς προϊστάμενος τοῦ κλεινοῦ Ὁρφανοτροφείου—εἶναι αἱ φυλακαὶ τῆς σήμερον!—διεμαρτύρετο ἐντόνως. Ἡπειρώτης, ἱερομόναχος ἐνάρετος, συντηρητικὸς καὶ αὐθεντία εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά, ἠγωνίζετο ἀνενδότως διὰ τὴν ἀνόρθωσιν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μονῶν ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω.

Τῷ 1815 διεβίβαζε ἐκτενὲς ὑπόμνημα πρὸς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην Κύριλλον «Περὶ εὐταξίας ἐκκλησιαστικῆς», ἧτοι σχέδιον ὀργανώσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν μονῶν, στηρίζων τοῦτο μάλιστα εἰς τὴν μόρφωσιν τοῦ κλήρου. 1 Ἐκεῖ ἐγγὺς τοῦ Ναυπλίου τότε διατρίβων συνέταξε σχεδιάγραμμα ἐκπαιδεύσεως τοῦ κλήρου ὑπὸ τὸν ἀπλοῦν τίτλον «Λόγος περὶ ἱερέων» (αὐτ. τόμ. Β', σ. 307-325), ἐνθα προῖων γράφει : «Νῦν δὲ εὐδοκίᾳ θεοῦ καὶ ἀρετῇ τῶν Ἑλλήνων ἀπαλλαγέντες τῆς ἐπαράτου καὶ φρικτῆς ἐκείνης δουλείας, μετέβημεν εἰς ἐλεύθερον βίον... ὀφείλομεν νὰ πράξωμεν ἔργα ἄξια τῆς εὐδοκίας τοῦ Ὑψίστου καὶ τῆς ἀρετῆς τῶν ἡρώων». Αἴφνης ὁμως διακόπτων τὸν λόγον γράφει οἷονεὶ σχετλιάζων καὶ ἐποδурώμενος : «Ἡ σεβαστὴ Ἐπιτροπὴ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἐξετέλεσε τὸ ἔργον, ὡς ἀκούομεν, εἰς τὸ ὁποῖον διωρίσθη παρὰ τῆς Ἀρχῆς, καὶ ἀνέφερε τὰς πράξεις αὐτῆς εἰς τὴν Ἐξουσίαν πρὸς ἐξέτασιν καὶ τροπολογίαν, τὰς ὁποίας μετὰ ταῦτα συνελθόντες, ὡς ἄδεται, οἱ ἐπίσκοποι τοῦ κράτους θέλουσι τὰ ἐπικυρώσῃ, ἐὰν ταῦτα δόξωσι σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνας τῆς ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» καλῶς. Ἐπειδὴ ὁμως τοῦτο πράττεται, ὅπως πράττεται, ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν τῶν πολλῶν, ἴσως δὲ καὶ ὑπὸ ἀγνοούντων τὰς λεπτοτάτας ὁμοιότητος καὶ διαφορᾶς τῶν πραγμάτων, αἱ ὁποῖαι κατ' ἀρχὰς μὲν διαφεύγουσι πολλάκις καὶ αὐτῶν τῶν εὐφυστάτων τὴν δευδέρκειαν, μετὰ καιρὸν δὲ ὕστερον γίνονται αἰσθηταὶ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀφυστάτους καὶ ἀμαθεστάτους, διὰ τοῦτο συγχωρησθήσομαι νὰ προβάλω δύο τινὰ κοντοσύλλαβα ἐρωτήματα.

Ἐρωτῶ λοιπὸν πρῶτον, ἡ Ἐκκλησία τῶν ἐλευθερωθέντων Ἑλλήνων πότερον, ἐξαρτᾶται κατὰ τι ἀπὸ τῆς τῶν μὴ ἐλευθέρων ἢ οὐ; τούτέστιν ἡ Ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τῶν ἐλευθέρων Ἑλλήνων ὑπόκειται κατὰ τι εἰς τὴν μεγάλην Ἐκκλη-

1. Βλ. «Σοφιστής» Α', Αἶγινα 1835, σ. 229-336. Τοῦτο τὸ ὑπόμνημα φέρει ἡμερομ. 24 Ἀπριλίου 1824, ἀλλ' εἶχε σταλῆ πρὸ δεκαετίας εἰς τὸν Πατριάρχην.

σιαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἦτον ἐξ ἀπεράντων αἰώνων, ἢ οὐ; δὲν ὑπόκειται, λέγουσι τινές, ἀλλ' ἔσται ἐκεῖθεν ἀπλῶς ἀνεξάρτητος ὑπὸ Σύνοδον. Νῦν δὲ ἐρωτῶ καὶ τὸ δεύτερον, οἱ ἐν ταῖς νήσοις Δυτικοὶ Καθολικοὶ Ἕλληνες πότερον, ἀποκόπτονται καὶ αὐτοὶ ὁμοίως ἀπὸ τῆς κυριαρχίας τοῦ Μακαριωτάτου Πάπα, συνιστῶντες καὶ αὐτοὶ ἰδίαν Σύνοδον, ὡς ἡμεῖς ἀνεξάρτητον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν, ἢ ἀκολουθοῦσιν ὑποτασσόμενοι εἰς τὴν αὐτὴν Ἀρχὴν, ὡς ἦσαν καὶ μέχρι τοῦδε; ὄχι, λέγουσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι μένουσιν ἀσάλευτοι, ὡς καὶ ἦσαν, κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐκεῖνον ὁμολογοῦντες. ἀλλὰ διατί ἐκεῖνοι μὲν νὰ διαμένωσιν ἀσάλευτοι καὶ ἀνεωτέριστοι, ἡμεῖς δὲ νὰ σαλευώμεθα καὶ νὰ νεωτερίζωμεν; ἢ ἐκεῖνοὶ μὲν διὰ βαθύνοιαν ἠξεύρουσι τὰ συμφέροντά των, ἡμεῖς δὲ δι' ἄνοιαν καὶ ραδιουργίαν ἀγνοοῦμεν τὰ ἡμετερα; Ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι ταῦτα, ὁ ὀρθὸς λόγος καὶ τὸ δίκαιον πείθει, ἢ καὶ τὰ δύο μέρη νὰ μείνωμεν ὡς τὸ πρότερον, ἢ ἀμφοτέροι νὰ ἀποσπασθῶμεν εἰς ἀνεξάρτητον ἐκκλησίαν· ἀλλέως δέ, ὅσον ἢ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος γενήσεται ἄσχετος πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, τοσοῦτον ἔσται πολυκλόνητος ὑπὸ παντοίων ἀνέμων, ὡς κάλαμος σαλευόμενος· καθότι ἢ ἀπὸ ἐκείνου ἀποστασία θέλει συνεισφέρει πολὺ εἰς τὴν ἀλλαχόθεν ἐπίθεσιν τοῦ ἐνεδρεύοντος καὶ καιροφυλακτοῦντος νὰ εἰσπέσῃ εἰς τὴν πνευματικὴν αὐτὴν μάνδραν.

«Ναί, λέγουσιν, ἀλλ' οἱ ὀρθόδοξοι Ἕλληνες, ὡς πολλὰ ἐν τῷ πολέμῳ παθόντες, θέλουσιν, ὡσπερ πολιτικῶς, οὕτω καὶ θρησκευτικῶς νὰ ζῶσιν ἐλεύθεροι· ὁ δὲ Μακαριώτατος, δεσποτικὸς ἄλλως ὢν, καὶ σκῆπτρον φέρων ἀρχικόν, οὐ μόνον τὴν ὑπάρχουσαν ἐξουσίαν θέλει νὰ φυλάττῃ ἀκέραιον, ἀλλὰ καιροφυλακτῶν σπεύδει καὶ νὰ τὴν ἐπαυξήσῃ, καὶ νὰ σπείρῃ ἔτι τὰς ἐαυτοῦ εὐλογίας εἰς ὅλα τὰ μέρη τῆς ὑδρογείου σφαίρας, τὰς τε κλεῖδας τοῦ παραδείσου κατέχων εἰς χεῖρας, καὶ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὑπεροχὴν σεμνυνόμενος. Ἐπειτα πῶς δὲν πρέπει νὰ ὑποπτεύω ἐγώ, μήπως τὸ σκῆπτρον τοῦτο πεσὸν ποτὲ ὕστερον συντρίψῃ τὴν κεφαλὴν μου; καὶ ἐντεῦθεν μεταπέσω ἀπὸ τῆς τιθηνοῦ καὶ μητρὸς εἰς μητριάν, τὴν ἐξ ἀρχῆς ἀποστρεφομένην τὴν γέννησίν μου;

«Ὁ Μακαριώτατος Πάπας, ἀποστόλων ἀληθῶς μιμούμενος ἔργον, σπεύδει νὰ ἐκτελῇ τὸν χριστιανισμόν, καλῶς ποιῶν, καὶ εἰς τὰ ἀπολωλότα ἔθνη· τὸ δὲ νὰ νομίζῃ ὅμως καὶ τοὺς Ὁρθόδοξους πεπλανημένους καὶ ἐντεῦθεν νὰ προσπαθῇ νὰ τοὺς ἀ-

ναλάβη ὡς τοιούτους ἐπὶ τῶν ὤμων, καὶ τὸ φορτίον τοῦτο ἔσται αὐτῷ βαρὺ καὶ δυσβάστακτον, καὶ ἄλλως τὸ πρᾶγμα τοῦτο θεωρούμενον εἶναι ἄδικον. Οὕτω πάντα κινῶν καὶ πάντα ποιῶν, ἀπέσπασεν ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν ἐν Τρασσυλβανίᾳ ὀκτακοσίας περίπου χιλιάδας ἐν ἀγνοίᾳ καὶ ἀδυναμίᾳ τῶν ἡμετέρων, καὶ περάσας ἐκεῖθεν τοὺς βασιλικοὺς ὄρους εἰς Βλαχίαν καὶ Ἐνορίαν συστήσας πλησίον Βουκουρεστίου, ἐξέτεινε τὸ ἑαυτοῦ κράτος καὶ πέρα τοῦ Ἰστρου μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως, πολλὰς Ἐνορίας καὶ Ἐπισκοπὰς μεταξύ καταστήσας· τὴν αὐτὴν δὲ σαγήνην ἐξέτεινέ ποτε καὶ εἰς τὴν Λεχίαν, ἀλλὰ μεταπεσοῦσης αὐτῆς ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Ρώσων, ἐν Αὐτοκρατορικόν διάταγμα τὴν τε σαγήνην διέλυσε καὶ τὴν ἄγρην ἀπέλυσεν ἀπελθεῖν εἰς τὰ ἴδια.

Ἐπὶ τούτοις, ὁ Πάπας (λέγουσιν ἄλλοι) δὲν συνηθίζει νὰ διαιρῆ καὶ ὑποδιαιρῆ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, μήτε ἔχει τοιοῦτον ἐκ τῶν προκατόχων παράδειγμα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐρίσκονται τοιαῦτα καὶ παλαιὰ καὶ νεώτερα, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καὶ ἡμῖν νῦν νὰ μυσταγωγώμεθα κατ' ἴδιαν. καὶ πρὸς τοῦτοις, λέγουσιν, εὐρίσκεται κανὼν τις Συνοδικὸς ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ ταῦτα ἐνοχῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ κανόνος δὲν εἶναι λόγος ἐνταῦθα, μήτε ὅτι ὡς τοιοῦτον Συνοδικὸν ὀφείλει νὰ τὸν φυλάξῃ καὶ ἡ Μακαριότης του· ἀλλὰ λεγῶ, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πολιτικῶς· καθότι βλέπομεν τὸν μὲν Δυτικὸν νόμον προσηλύτους ἐπὶ προσηλύτοις ἐπισυνάγοντα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἵνα γένηται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ποιμὴν μιᾶς ποιμνῆς· ὁ δὲ ἡμέτερος ὑποδιαιρῆ ἡμᾶς ἄλλοτ' ἄλλως· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνατρέχει ἐκ τῶν προσθηκῶν εἰς ἐνὸς ὁλότητα σώματος, οὗτος δὲ ἐκ τῶν συχνῶν ὑποδιαιρέσεων καταντᾶ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀτόμους τοῦ Δημοκρίτου· καὶ ἐντεῦθεν προσεπαπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν εἰς τελείαν ἐξόντωσιν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐάν ἀληθῶς φρονῶμεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ὁ κράτιστος χαρακτήρ τῶν ἐθνῶν».

Ἐπὶ τούτοις, ὁ Πάπας (λέγουσιν ἄλλοι) δὲν συνηθίζει νὰ διαιρῆ καὶ ὑποδιαιρῆ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, μήτε ἔχει τοιοῦτον ἐκ τῶν προκατόχων παράδειγμα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐρίσκονται τοιαῦτα καὶ παλαιὰ καὶ νεώτερα, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καὶ ἡμῖν νῦν νὰ μυσταγωγώμεθα κατ' ἴδιαν. καὶ πρὸς τοῦτοις, λέγουσιν, εὐρίσκεται κανὼν τις Συνοδικὸς ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ ταῦτα ἐνοχῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ κανόνος δὲν εἶναι λόγος ἐνταῦθα, μήτε ὅτι ὡς τοιοῦτον Συνοδικὸν ὀφείλει νὰ τὸν φυλάξῃ καὶ ἡ Μακαριότης του· ἀλλὰ λεγῶ, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πολιτικῶς· καθότι βλέπομεν τὸν μὲν Δυτικὸν νόμον προσηλύτους ἐπὶ προσηλύτοις ἐπισυνάγοντα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἵνα γένηται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ποιμὴν μιᾶς ποιμνῆς· ὁ δὲ ἡμέτερος ὑποδιαιρῆ ἡμᾶς ἄλλοτ' ἄλλως· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνατρέχει ἐκ τῶν προσθηκῶν εἰς ἐνὸς ὁλότητα σώματος, οὗτος δὲ ἐκ τῶν συχνῶν ὑποδιαιρέσεων καταντᾶ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀτόμους τοῦ Δημοκρίτου· καὶ ἐντεῦθεν προσεπαπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν εἰς τελείαν ἐξόντωσιν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐάν ἀληθῶς φρονῶμεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ὁ κράτιστος χαρακτήρ τῶν ἐθνῶν».

Ἐπὶ τούτοις, ὁ Πάπας (λέγουσιν ἄλλοι) δὲν συνηθίζει νὰ διαιρῆ καὶ ὑποδιαιρῆ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, μήτε ἔχει τοιοῦτον ἐκ τῶν προκατόχων παράδειγμα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐρίσκονται τοιαῦτα καὶ παλαιὰ καὶ νεώτερα, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καὶ ἡμῖν νῦν νὰ μυσταγωγώμεθα κατ' ἴδιαν. καὶ πρὸς τοῦτοις, λέγουσιν, εὐρίσκεται κανὼν τις Συνοδικὸς ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ ταῦτα ἐνοχῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ κανόνος δὲν εἶναι λόγος ἐνταῦθα, μήτε ὅτι ὡς τοιοῦτον Συνοδικὸν ὀφείλει νὰ τὸν φυλάξῃ καὶ ἡ Μακαριότης του· ἀλλὰ λεγῶ, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πολιτικῶς· καθότι βλέπομεν τὸν μὲν Δυτικὸν νόμον προσηλύτους ἐπὶ προσηλύτοις ἐπισυνάγοντα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἵνα γένηται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ποιμὴν μιᾶς ποιμνῆς· ὁ δὲ ἡμέτερος ὑποδιαιρῆ ἡμᾶς ἄλλοτ' ἄλλως· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνατρέχει ἐκ τῶν προσθηκῶν εἰς ἐνὸς ὁλότητα σώματος, οὗτος δὲ ἐκ τῶν συχνῶν ὑποδιαιρέσεων καταντᾶ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀτόμους τοῦ Δημοκρίτου· καὶ ἐντεῦθεν προσεπαπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν εἰς τελείαν ἐξόντωσιν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐάν ἀληθῶς φρονῶμεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ὁ κράτιστος χαρακτήρ τῶν ἐθνῶν».

Ἐπὶ τούτοις, ὁ Πάπας (λέγουσιν ἄλλοι) δὲν συνηθίζει νὰ διαιρῆ καὶ ὑποδιαιρῆ τὴν κατ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν, μήτε ἔχει τοιοῦτον ἐκ τῶν προκατόχων παράδειγμα· εἰς ἡμᾶς δὲ εὐρίσκονται τοιαῦτα καὶ παλαιὰ καὶ νεώτερα, καὶ διὰ τοῦτο συγχωρεῖται καὶ ἡμῖν νῦν νὰ μυσταγωγώμεθα κατ' ἴδιαν. καὶ πρὸς τοῦτοις, λέγουσιν, εὐρίσκεται κανὼν τις Συνοδικὸς ἀπολύων ἡμᾶς τῆς περὶ ταῦτα ἐνοχῆς. Ἀλλὰ περὶ τούτου τοῦ κανόνος δὲν εἶναι λόγος ἐνταῦθα, μήτε ὅτι ὡς τοιοῦτον Συνοδικὸν ὀφείλει νὰ τὸν φυλάξῃ καὶ ἡ Μακαριότης του· ἀλλὰ λεγῶ, ἂν τοῦτο συμφέρῃ πολιτικῶς· καθότι βλέπομεν τὸν μὲν Δυτικὸν νόμον προσηλύτους ἐπὶ προσηλύτοις ἐπισυνάγοντα ὑπὸ τὴν αὐτὴν ποιμαντικὴν ράβδον, ἵνα γένηται σὺν τῷ χρόνῳ εἰς ποιμὴν μιᾶς ποιμνῆς· ὁ δὲ ἡμέτερος ὑποδιαιρῆ ἡμᾶς ἄλλοτ' ἄλλως· καὶ ἐκεῖνος μὲν ἀνατρέχει ἐκ τῶν προσθηκῶν εἰς ἐνὸς ὁλότητα σώματος, οὗτος δὲ ἐκ τῶν συχνῶν ὑποδιαιρέσεων καταντᾶ κατ' ὀλίγον εἰς τὰς ἀτόμους τοῦ Δημοκρίτου· καὶ ἐντεῦθεν προσεπαπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ὕπαρξιν εἰς τελείαν ἐξόντωσιν, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ σκεφθῶμεν μετὰ πολλῆς προσοχῆς, ἐάν ἀληθῶς φρονῶμεν ὀρθῶς, ὅτι ἡ γλῶσσα καὶ ἡ θρησκεία εἶναι ὁ κράτιστος χαρακτήρ τῶν ἐθνῶν».

ζήτησιν τῶν ὁμογενῶν» 1 Ὁ Ἰγνάτιος γράφει : «Σύγγραμμα Ἐκκλησιαστικοῦ, 2 ὄϊον τὸ τοῦ Δούκα, δστις ἐπαγγέλλεται φιλογένειαν καὶ πολυμάθειαν, δὲν θέλει τάχα γενῆ με καιρὸν βάσις τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ δὲν θέλει χρησιμεύσει ὡς ὄπλον εἰς ἄλλους ἐχθροὺς διὰ νὰ κάμωσι τὸν πόλεμον καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸ Ἔθνος; Ἴδου τὸ μόνον συμφέρον ὁποῦ ἡμπορεῖ νὰ προέλθῃ ἀπὸ αὐτὴν τοῦ Δούκα τὴν ἐπιστολήν» (σ. 59).

Ὁ σεβασμιος οὗτος ἀνὴρ, ὅστις πράγματι εἰργάσθη λίαν ἐθνωφελῶς, ἤθελε μονόπλευρον τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν βίον τῆς ἐκκλησίας ἀνεξέλεγκτον. ἀλλὰ τοῦτο ἔχει τὴν στενὴν ἀντίληψιν, ἣτις ἀντίκειται κατάντικρον πρὸς τὸ ἠθικὸν τοῦ Σωκράτους δόγμα «ὁ ἀνεξέλεγκτος βίος ἀβίωτος». καὶ οἱ μεγάλοι τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι φημίζονται μᾶλλον ὡς ἐλεγκταὶ διὰ τὴν τόλμην καὶ παρρησίαν μεθ' ἧς ἐκαυτηρίασαν καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων τὰ τρωτὰ. καὶ ἐνταῦθα ἀρμόζει τό : «αἰρετώτερα τραύματα φίλων ἢ φιλήματα ἐχθρῶν» καὶ τὸ δημῶδες : «Ποιὸς σ' ἀγαπᾷ; ὁποῖος σὲ κάνει καὶ κλαῖς». Ὁ Ἰγνάτιος ἐκτίθησι τῆς ἐκκλησίας τὸ βίον παραλαμβάνων ἐκ τῆς «Τουρκογραφικῆς» τὰ ἀρεστὰ αὐτῷ, καὶ ἀφήνων ὅλα τὰ ἄλλα, ὅπου στιγματίζεται ὁ κλῆρος ὡς ἄχρηστος· ἀλλ' αὐτὸ εἶναι πλαστογραφία τῆς ἱστορίας. Ἐν τούτοις δὲν ἠδυνήθη καὶ αὐτὸς νὰ τηρήσῃ πάντοτε τὸν κανόνα αὐτόν, ὅταν γράφῃ : «ὄθεν τὸ πατριαρχεῖον ἦτον εἰς χεῖρας τῶν κληρικῶν οἱ ὅποιοι διοικοῦντες μὲ πολλὴν ἀταξίαν τὰ κοινὰ πράγματα ἔγιναν κατὰ καιροῦς αἵτιοι πολλῶν κακῶν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πατριάρχας» (σ. 30). Καὶ ἐνῶ ἀνομολογεῖ μετὰ βεβαιότητος «ὅτι ὁ κ. Δούκας δὲν εἶναι ἐχθρὸς οὔτε τῶν ἀρχιερέων, ὡς καὶ μόνος τὸ διαμαρτύρεται, οὔτε τοῦ ἱερατικοῦ τάγματος, οὔτε τοῦ ἔθνους του» ἐπιίγεται ἐν συνεχείᾳ : «καὶ ὁμοῦς ἔγραψεν ὡς ἤθελε γράψαι ὁ πλέον ἄσπονδος ἐχθρὸς» ! (σ. 102). Ὁ Νεόφυτος ἤθελε καὶ αὐ-

1. Τὸ βιβλίον ἔχει μὲν ὡς ἔτος ἐκδόσεως τὸ 1815, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὸν τόπον. Ἐτυπώθη ὁμως ἐν Πίζῃ ὑπὸ τῶν φανατικῶν δουλῶν τοῦ Κοραΐ, οὗ ὁ Δούκας, ἐθεωρεῖτο ὁ πλέον ἐπικίνδυνος ἀντίπαλος. Ἐκεῖ διέτριβε συνήθως ὁ Ἄρτης καὶ Ναυπάκτου Ἰγνάτιος ὁ Λέσβιος, ὁ ἔπειτα γνωστὸς κατὰ τὴν ἐπαναστασίαν ὡς Οὐγκροβλαχίας καὶ ἐκεῖ ἀπέθανε καὶ ἐτάφη. Φίλος διαπρύσιος τοῦ Κοραΐ ἐγένετο ὁ συντάκτης τοῦ ψευδωνύμου τούτου λιβέλλου, ἡ ἀπελευθερία εἰς τὰ ὄμματα τοῦ κόσμου τὸν Ἠπειρώτην διδάσκαλον. Περιτοῦ τὸ αὐτὸ ἐξεδόθη καὶ γαλλιστὶ ὑπὸ τὸν πραγματικὸν τίτλον : «Σύνοψις ἱστορικὴ περὶ τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας».

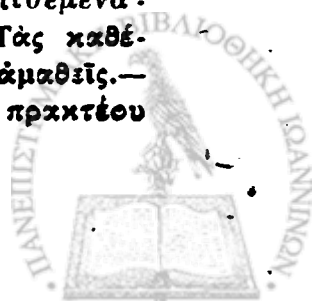
2. Εἶναι περιέργον, ὅτι οὐδ' ἑμοῦ ἀναφέρει ποῦ ἐξεδόθη, τὸν τόπον ἀλλ' ἔθεσε ὁμοῦς τὸ ὄνομα τοῦ ἀπαντῶντος «Κυρίλλου Ἰωναντινουπόλεως».

τοὺς τοὺς μοναχοὺς νὰ καταστῶσι διδασκαλοὶ πνευματικοὶ τοῦ λαοῦ καὶ «ἀδελφοὶ τοῦ ἐλέους», ὅπως τὰ τάγματα τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας. καὶ ἐνῶ ἦτο διαπρύσιος θιασώτης τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ ὑπερημύνετο εὐθαρσῶς ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῶν μονῶν ὡς εἶδομέν, φέγγεται ὁ δυστυχῆς, διότι, ἐνῶ «διηγείται ὅσα ἔκαμαν οἱ μοναχοὶ εἰς τὴν Μαλάγαν τῆς Ἰσπανίας διὰ νὰ βοηθήσωσι τὸν λαὸν ἐν καιρῷ πείνης, διατὶ δὲν ἤξεύρει ἢ διατὶ ἀποσιωπᾶ ὅσα ἐνδοξα καὶ μεγάλα ἔργα ἔκαμεν ὁ γέρων Ἰωακείμ Γρηγοριάδης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν»;

«Ὁ σεβάσμιος οὗτος μοναχὸς ἠλευθέρωσε διὰ πολλῶν χρημάτων πλήθος αἰχμαλώτων χριστιανῶν καὶ ἦτον ὄλων τῶν πτωχῶν ἢ παρηγορία, ἐν ὅσῳ διέτριβεν εἰς αὐτὴν τὴν μητρόπολιν, καὶ αὐτὰ χωρὶς νὰ ἔχη ἴδια, μήτε νὰ ζητῇ παρ' ἄλλων βέβαια ὅσοι τῶν χριστιανῶν ἐγνώριζον τὴν ἀρετὴν τοῦ ἐδίδον εἰς αὐτὸν ἐλέη καὶ αὐτὸς τὰ ἐμεταχειρίζετο θεοφιλῶς (σ. 71—72). Ὁ Ἰωακείμ Γρηγοριάτης (καὶ οὐχὶ Γρηγοριάδης) ἦτο Ἁγιορεΐτης, ἠγούμενος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Γρηγορίου. Περί αὐτοῦ γράφει καὶ ὁ Στεφ. Καραθεοδωρῆς τὸ αὐτὸ σχεδὸν ἀκούσας παρὰ τοῦ Ἰγνατίου, καὶ ὅτι ἠλευθέρωσε περὶ τοὺς χιλίους αἰχμαλώτους καὶ εἶχε συνεννοθῆ μετὰ πλοιάρχων διὰ νὰ φυγαδεύσῃ αὐτούς (βλ. Μ. Γεδεών, Μνεΐα τῶν πρὸ ἐμοῦ, σ. 354). Τούτου εὐρίσκεται «Αἵτησις πρὸς τὴν Δωδεκάδα τῆς Κοινότητος Βιέννης» ὑπὲρ συνδρομῆς πρὸς τὴν εἰρημένην μονίην, ἣτις ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστ. Φάρος Ἀλεξανδρείας» τόμ. IB', 1912, σ. 291). Τὶ κακὸν λοιπὸν ἔπραξεν ὁ Νεόφυτος, διότι ἔγραφεν οἱ μοναχοὶ νὰ μιμῶνται τοὺς ξένους: Ἀλλ', εἰς τὸ αὐτὸ σφάλμα, ἂν εἶναι δυνατὸν νὰ λογισθῇ τοῦτο σφάλμα, περιπίπτει καὶ ὁ κοιτῆς τοῦ ὑπερεπαινωῶν αὐτούς. Θέλων νὰ εἴπῃ, ὅτι ὁ κληρὸς ἔχει ἀρετάς, ἀλλὰ δὲν εἶναι γνωστὰ εἰς τὸν λαὸν ἐπιφέρει: «Ἀπόδειξις τούτου τῆς Γαλλίας ὁ κληρὸς, ὅστις ἐκατηγορήθη τόσον ἀπὸ τοὺς ἀθρήσκους καὶ ἐνθουσιαστάς τῆς ἐλευθερίας, ὥστε πολλοὶ ἀπατηθέντες ἐνόμιζον, ὅτι οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα: ἀφοῦ ὁμοῦς ἠκολούθησαν. ἢ ἐπανάστασις, ἐφάνη ἡ ἀρετὴ καὶ ὁ ζῆλος τῶν ἀξίων τούτων ἐκκλησιαστικῶν» (σ. 72).

Ἀλλὰ τί ἦτο τὸ περιεχόμενον τῆς τόσῳ σκανδαλώδους διατριβῆς τοῦ Δούκα, δι' ἣν δεινῶς ἐχολώθησαν οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κύκλοι καὶ ἐπεστράτευσαν διαπρεπῆ ἱεράρχην νὰ γράψῃ ὀλόκληρον τόμον (σ. 122) κατ' αὐτοῦ: Ἴδου τὰ ὀλέθρια σημεῖα κεφαλαιωδῶς ὡδε ἐκτιθέμενα: «Τοὺς ἐπισκόπους νόμῳ καὶ τεταγμένα πάντα λαμβάνειν.—Τὰς καθέδρους διὰ βίου κατέχειν.—Μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασι μηδὲ ἀμαθείς.—Τοὺς διδασκάλους δι' εὐνοίας ἔχειν καὶ συμβούλους τοῦ πρᾶκτεῦ

ποιείσθαι». Ἐνταῦθα ψέγεται ὁ διατριβογράφος, διότι ἔλεγεν «ὅταν γένη ἀρχιερεὺς, θέλει φέρει ἑκατὸν μοναχοὺς ἀπὸ τὸ Ὅρος διὰ νὰ τοὺς συστήσῃ διδασκάλους τῆς γλώσσης εἰς τὴν ἐπαρχίαν του» (σ. 95). Τὶ ἀπαντᾷ ὁ Ἰγνάτιος εἰς τοῦτο; «τοὺς ψωμάδες λοιπὸν νὰ ζητήσωμεν διδασκάλους; (βεβαίως ψωμάδες ἦσαν οἱ Ἁγιορεῖται, διότι ἔτρεφον δωρεὰν ὄλους τοὺς πρόσσερχομένους ἐκεῖ καὶ πολλοὺς ἀνεφοδιάζον καὶ διὰ τὰς οἰκογενεῖας των ἄλλὰ πρὸς τῇ ὕλικῇ παρεῖχον αὐτοῖς καὶ εἰς τὰς ἐπαρχίας ὁσάκις ἐξήρχοντο καὶ τὴν πνευματικὴν τροφήν. καὶ τοῦτο ἡ ἀψευδὴς διδάσκει ἱστορία). «Ἄλλ' αὐτοὶ ἂν ἔφυγον ἀπὸ τὸν κόσμον διὰ διὰ διαφόρους αἰτίας εἶναι ἄνθρωποι διὰ νὰ γίνωσι διδάσκαλοι»; (σ. 98). 1

Δὲν ἀνέμενέ τις ν' ἀκούσῃ τοιαῦτα παράλογα παρὰ τοῦ Ἄρτης μητροπολίτου, ὅστις εἶχεν ὑπ' ὄψιν τὴν θαυματουργὸν δρᾶσιν τοῦ Ἁγιορείτου ἰσαποστόλου Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ. «Τοὺς μοναχοὺς τὰ περὶ τὴν ἐσθῆτα περιστεῖλαι εἰς τὸ σεμνότερον καὶ τῆς φιλολογίας τῶν Ἑλλήνων αὐτοὺς μάλιστα... ὡς ἀπερισπάστως ἀντιποιήσασθαι».

Ἐγκλημα λοιπὸν καθοσιώσεως διέπραξεν ὁ κλεινὸς διδάσκαλος ταῦτα γράφων. «Εἶναι συγκεχωρημένον εἰς ἐκκλησιαστικὸν νὰ παρρησιάζηται εἰς τὸν ἀρχηγόν, του, καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς ἐκκλησίας μὲ αὐθάδειαν;... νὰ δίδῃ νόμους εἰς πράγματα τῶν ὁ-

1. Καὶ ὅμως οἱ Ἁγιορεῖται εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης ὑψωθέντες διὰ τῆς Ἀθωνιάδος Ἀκαδημείας, ἣν ἐκλείσαν Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις καὶ ὁ Νεόφυτος Κανσοκαλυβίτης καὶ τελευταῖος ὁ Νικόλαος Τζέρτζουλης ὁ Μετσοβίτης, ἐξηκολούθησαν καὶ μετὰ ταῦτα, ὥστε νὰ κινήσωσιν εἰς ἔπαινον καὶ τὸν Κοραῆν τὸν πάτρωνα τοῦ Ἰγνατίου, ὅστις γράφει: «Ταῦτα λέγων τόσον ὀλιγώτερον φοβοῦμαι νὰ σκανδαλίσω τοὺς ὀσιωτάτους μοναχοὺς, ὅσον ἀπ' αὐτοὺς αὐτοθελήτως πολλοὶ ἔδειξαν τὸν ὑπερ τῆς κοινῆς πατρίδος ζῆλον αὐτῶν. Τοιοῦτοι εἶναι οἱ σεβάσμιμοι τοῦ Βατοπεδίου μοναχοὶ οἱ ὅποιοι καλέσαντες ἀπὸ τὰς Κυθωνιάς διδάσκαλον μὲ σκοπὸν νὰ εἰσαῶσωσιν εἰς τὸν Ἄθωνα τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης τὰ μαθήματα ἀπέδωκαν εἰς τὴν μητέρα των τὴν Ἑλλάδα τὰ χρεωστούμενα τροφεῖα. Εὖγε καὶ ὑπέρευγε σεβασμιώτατοι Βατοπεδῖνοι! ἐὰν ἐσεῖς ἀποδίδετε ὅτι χρεωστεῖται εἰς τὴν κοινὴν μητέρα καὶ πατρίδα ἡμῶν, ἡ πατρίς πρέπει νὰ σᾶς εὐχαριστήσῃ ὡν εὐεργέτας καὶ οὐχὶ ὡς πληρωτάς. Σᾶς εὐχαριστῶ καὶ ἐγὼ ἐξαιρέτως, ὅτι μὲ δίδετε ἀφορμὴν νὰ κηρύξω εἰς τῆς πεφωτισμένης Εὐρώπης τοὺς φιλέλληνας ποῖοι εἶναι τὴν σήμερον οἱ μοναχοὶ τῶν Γραικῶν καὶ νὰ ἐρωτήσω θαρρετὰ τοὺς εὐρισκομένους εἰς αὐτὴν ἐχθροὺς τῆς Ἑλλάδος, ἐὰν ἔχωσι νὰ μᾶς δεῖξωσι κανὲν ἄλλο ἔθνος, τοῦ ὁποῦ οἱ μοναχοὶ συνέδραμον εἰς τὸ νὰ φέρωσι τὰ φῶτα τῶν ἐπιστημῶν εἰς τὴν πατρίδα των, ὡς μόνην θεορασίαν τῶν πολυχρονίων τῆς πατρίδος πληγῶν» (ἐν τῇ Α' μέρει τῶν παραλλήλων βίων τοῦ Πλουτάρχου). Καὶ καταγινώσκει μὲν τοῦ Νεοφύτου ἄγνοιαν διὰ τὰ Ἁγιορειτικά, ἀλλὰ φαίνεται, ὅτι οὗτος ἠγνόει παντελῶς, οὔτε δὲ ἀνέγνω τὰ τοῦ Κοραῆ.

πιστῶν ἀγνοεῖ τὰς ἀρχάς;.. Τί τὸν χριστιμεύουν τὰ καλὰ γραμματικά, ὅταν ἀγνοῇ ποῖα εἶναι τὰ δικαιώματα καὶ τὰ χρέη τοῦ ἰδιώτου;.. κατὰ τί θέλει ὠφελῆθῃ τὸ Γένος, ἂν ἔχη τοιοῦτους λογιωτάτους συμβούλους, οἱ ὅποιοι ἀταξίας καὶ συγχύσεως γίνονται αἴτιοι; δὲν ἤμποροῦν νὰ προξενήσωσιν ἄλλο καλόν»; Ἐπισημαστικῶς δὲν σταματᾷ ὁ ἐπικριτὴς ἕως ἐδῶ, προχωρεῖ περαιτέρω καὶ παριστᾷ τὸν Νεόφυτον ὡς ἀγράμματον! «Ἐγραψεν εἰς γλῶσσαν τῆς ὁποίας δὲν κατέχει τοὺς ὄρους, χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅσα ἔγραψε, καθὼς δὲν ἐννοεῖ οὔτε τοὺς συγγραφεῖς» (σ. 102). Ὁ ἀναγνώστης θὰ τρίψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θὰ διερωτᾷται περὶ τίνος λέγονται ταῦτα; Περὶ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, τοῦ κολοσσοῦ, τοῦ ἀριστέως τοῦ Ἑλληνοφιλῶν λόγου, ὅστις ἔγραφε τὴν ἀρχαίαν, ὅπως δὲν γράφομεν ἡμεῖς τὴν καθαρεύουσαν; περὶ οὗ ὁ Δημ. Βερναρδάκης, ὁ τότε φειδωλὸς εἰς ἐπιαινούς πρὸς τοὺς τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως, εἶπεν, ὅτι περιέκλειεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν! Καὶ ἂν τοιαῦτα ἐξηρεῦξατο ὁ ἱεράρχης οὗτος περὶ τοῦ Νεοφύτου, τί ἄρα γε θὰ ἔγραφε περὶ τοῦ Θεοκλήτου; Ἐξεμάνη, διότι ὁ Δούκας, ὡς οεβάσμιος τοῦ γένους διδάσκαλος ἐπὶ 40ετίαν χειραγωγῶν τὴν νεότητα πρὸς τὰ καλὰ καὶ χρήσιμα, ἠθέλησε νὰ συμβουλευσῇ τὰ πρόποντα, καὶ ἀποφαίνεται οὕτως, ὥστε μόνον ἰλαρότητα δύνανται οἱ λόγοι του νὰ προκαλέσωσιν. «Ἄλλ' ἡ σοφὴ νομοθεσία εἶναι μία. αὐτὴ ἐδόθη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ ἀπὸ τὸν πάνσοφον ἐκεῖνον νομοθέτην... Πᾶσα νομοθεσία μὴ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐξ αὐτῆς εἶναι κακὴ!» (σ.104). 1

Ἐπισημαστικῶς δὲν σταματᾷ ὁ ἐπικριτὴς ἕως ἐδῶ, προχωρεῖ περαιτέρω καὶ παριστᾷ τὸν Νεόφυτον ὡς ἀγράμματον! «Ἐγραψεν εἰς γλῶσσαν τῆς ὁποίας δὲν κατέχει τοὺς ὄρους, χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅσα ἔγραψε, καθὼς δὲν ἐννοεῖ οὔτε τοὺς συγγραφεῖς» (σ. 102). Ὁ ἀναγνώστης θὰ τρίψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θὰ διερωτᾷται περὶ τίνος λέγονται ταῦτα; Περὶ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, τοῦ κολοσσοῦ, τοῦ ἀριστέως τοῦ Ἑλληνοφιλῶν λόγου, ὅστις ἔγραφε τὴν ἀρχαίαν, ὅπως δὲν γράφομεν ἡμεῖς τὴν καθαρεύουσαν; περὶ οὗ ὁ Δημ. Βερναρδάκης, ὁ τότε φειδωλὸς εἰς ἐπιαινούς πρὸς τοὺς τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως, εἶπεν, ὅτι περιέκλειεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν! Καὶ ἂν τοιαῦτα ἐξηρεῦξατο ὁ ἱεράρχης οὗτος περὶ τοῦ Νεοφύτου, τί ἄρα γε θὰ ἔγραφε περὶ τοῦ Θεοκλήτου; Ἐξεμάνη, διότι ὁ Δούκας, ὡς οεβάσμιος τοῦ γένους διδάσκαλος ἐπὶ 40ετίαν χειραγωγῶν τὴν νεότητα πρὸς τὰ καλὰ καὶ χρήσιμα, ἠθέλησε νὰ συμβουλευσῇ τὰ πρόποντα, καὶ ἀποφαίνεται οὕτως, ὥστε μόνον ἰλαρότητα δύνανται οἱ λόγοι του νὰ προκαλέσωσιν. «Ἄλλ' ἡ σοφὴ νομοθεσία εἶναι μία. αὐτὴ ἐδόθη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ ἀπὸ τὸν πάνσοφον ἐκεῖνον νομοθέτην... Πᾶσα νομοθεσία μὴ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐξ αὐτῆς εἶναι κακὴ!» (σ.104). 1

Ἐπισημαστικῶς δὲν σταματᾷ ὁ ἐπικριτὴς ἕως ἐδῶ, προχωρεῖ περαιτέρω καὶ παριστᾷ τὸν Νεόφυτον ὡς ἀγράμματον! «Ἐγραψεν εἰς γλῶσσαν τῆς ὁποίας δὲν κατέχει τοὺς ὄρους, χωρὶς νὰ ἐννοῇ ὅσα ἔγραψε, καθὼς δὲν ἐννοεῖ οὔτε τοὺς συγγραφεῖς» (σ. 102). Ὁ ἀναγνώστης θὰ τρίψῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ θὰ διερωτᾷται περὶ τίνος λέγονται ταῦτα; Περὶ τοῦ Νεοφύτου Δούκα, τοῦ κολοσσοῦ, τοῦ ἀριστέως τοῦ Ἑλληνοφιλῶν λόγου, ὅστις ἔγραφε τὴν ἀρχαίαν, ὅπως δὲν γράφομεν ἡμεῖς τὴν καθαρεύουσαν; περὶ οὗ ὁ Δημ. Βερναρδάκης, ὁ τότε φειδωλὸς εἰς ἐπιαινούς πρὸς τοὺς τῆς ἀντιθέτου παρατάξεως, εἶπεν, ὅτι περιέκλειεν εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν! Καὶ ἂν τοιαῦτα ἐξηρεῦξατο ὁ ἱεράρχης οὗτος περὶ τοῦ Νεοφύτου, τί ἄρα γε θὰ ἔγραφε περὶ τοῦ Θεοκλήτου; Ἐξεμάνη, διότι ὁ Δούκας, ὡς οεβάσμιος τοῦ γένους διδάσκαλος ἐπὶ 40ετίαν χειραγωγῶν τὴν νεότητα πρὸς τὰ καλὰ καὶ χρήσιμα, ἠθέλησε νὰ συμβουλευσῇ τὰ πρόποντα, καὶ ἀποφαίνεται οὕτως, ὥστε μόνον ἰλαρότητα δύνανται οἱ λόγοι του νὰ προκαλέσωσιν. «Ἄλλ' ἡ σοφὴ νομοθεσία εἶναι μία. αὐτὴ ἐδόθη εἰς τὸ ὄρος τοῦ Σινᾶ ἀπὸ τὸν πάνσοφον ἐκεῖνον νομοθέτην... Πᾶσα νομοθεσία μὴ ἔχουσα τὴν ἀρχὴν ἐξ αὐτῆς εἶναι κακὴ!» (σ.104). 1

1. Ὁ Νεόφυτος ὡσεὶ προλαμβάνων τὴν ἐπίκρισιν γράφει: «Εἶρηκα δ' οὐχ' ἵνα τισὶν ἀπεχθάνωμαι μαινοίμην γάρ. μηδὲν ὠφελήσαιν νομίζων, ἀλλ' ὄρων ἐν τῷ παρόντι καιρῷ μεγίστην ἀνάγκην οὔσαν, ἀντὶ τῆς ἐν τῷ λέγειν χάριτος τὴν τῶν πραγμάτων σωτηρίαν αἰρεῖσθαι καὶ μηδὲν λυσιτελέστερον ὄν τοῖς τε λέγουσι τοῖς τ' ἀκούουσι... καὶ λέγειν καὶ ἀκούειν τὰ βέλτιστα» (ἐνθ' ἀνωτ. Α', 334).

πιστεύθησαν εἰς σωτηρίαν φερόμενοι, οἷς περ ἂν γαστέρες ἀργαὶ ἐγκαυήσαιντο, περὶ ταῦτα θαυμάσι πειθεῖσαι σπουδὴν· ἐν μὲν γὰρ ταῖς πρὸς τοὺς ἄλλους συνουσίαις, ἔνθα παράκλησις καὶ πατρικὴ νουθεσία τοὺς ποιμαιομένους μάλιστ' ἐκπλήττουσα εἰς σέβας ἄγει τῶν νουθετούντων, οὐδενὸς διαμνημονεύουσι πρὸς ἐκείνους, ἀλλ' ἢ μόνον ἐδεσμάτων ἡδίστων καὶ ποτῶν ἀνθοσμίων καὶ ὄψοποιῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἄλλων περὶ ταῦτα ἡδονῶν δημιουργῶν... καὶ ἀπλῶς ἄπερ ἂν τὸ θῆλυ πλάττειτο φύσει, ταῦτα καὶ οὗτοι μιμεῖσθαι σπουδάζουσι.. λογισμοὺς θεωροῦντες καὶ προόδους... ἐπινοοῦντες, πρὸς ἓν μόνον τὸ χρηματίζεσθαι τῷ τε λογισμῷ καὶ τῇ γνώμῃ ἐπαίρονται, ὡς ταύτην οὔσαν μόνην σοφίαν αὐτοῖς καὶ τοῖς ἄλλοις εὐδαιμονίαν...¹ Πρώην γάρ, οὔπω πάνυ πρόην, τὰ ἐν τινι τῶν μητροπόλεων παρὰ λόγον καὶ σιμωνιακῶς πεπραγμένα οὐ μόνον τὰ τέκνα τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐξέστησαν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς τῷ χριστιανισμῷ σεμννομένους ἐξέπληξαν... Ταῦτ' οὖν καὶ ἔτι πλείω τούτων καθ' ἑκάστας πόλεις λεγόμενα καὶ πραττόμενα, πῶς ἂν τις καταπαύσειεν, ἢν μὴ νέος τις Ἀπόστολος ἐπαρκέσῃ καὶ τὸ πρᾶγμα ἐκ τῆς καταχρήσεως, δι' ἣν τσαῦτα βλασφημῶς ἐπεφημίζονται, μετατάξῃ ἐπὶ τὸ βέλτιον;» (Περὶ εὐταξίας ἐκκλησιαστικῆς, ἐνθ. ἀνωτ. τόμ. Α', σ. 304—306). Εἰς ταῦτα ἕαν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ ὅσα ἀναφέρονται ἐν τῇ Τουρκογραφίᾳ (ἄπερ δὲν εἶναι μῦθοι ἐπινοηθέντες ὑπὸ τοῦ Κρουσσίου, ἀλλ' ἐστάλησαν αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Μαλαξοῦ καὶ τοῦ πρωτονοταρίου τῶν Πατριαρχείων Θεοδοσίου Ζυγομαλά) θὰ ἔχη πλήρη τὴν εἰκόνα περὶ τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς καταπτώσεως τοῦ ἀνωτέρου τῆς ἐκκλησίας κλήρου. καὶ

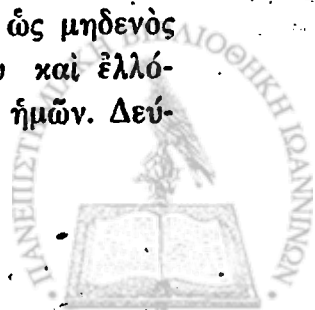
1. Πολλὰ ἐκτραγωδεῖ ἐνταῦθα ὁ σοφὸς διδάσκαλος περὶ τῆς ἐπαράτου νόσου τῆς φιλαργυρίας, ρίζης πάντων τῶν κακῶν, καὶ ὅμως ἀπεδείχθη, δι' ἣν νόσος εἶχε καταντήσῃ ἀνίατος. Ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἀπολύει ἐγκύκλιον τῇ 20 Φεβρ. 1852 καὶ καθιεροῖ, ὅτι εἰς τὰς ἐν τῇ μητροπόλει ἐκάστου ἐπισκόπου καθηκόντως ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου τελουμένας ὑπ' αὐτοῦ αὐτοπροαιρέτως λειτουργίας, τοιαύτας μόνον ὀρίζει : τοῦ Πάσχα, Χριστουγέννων, Φώτων, 25 Μαρτίου (ἐθν. ἑορτῆ) καὶ 25 Ἰαν. (βασ. ἑορτῆ) καὶ τὴν πρῶτην ἐτῆ πρωτευούση τοῦ δήμου καὶ τοῖς πολυαριθμοτέροις χωρίοις, ἄλλας ἱεραρχίας δὲν ὀφείλει νὰ τελῇ, εἰμὴ ἐπὶ πληρωμῇ. Κατὰ ταῦτα εἰς τὰς δεσποτικὰς καὶ θεομητορικὰς καὶ εἰς τὰς μνήμας τῶν μεγάλων ἀγίων ὁ ἀρχιερεὺς δὲν εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἱεραρχῇ ! Ἐπίσης οἱ ἀρχιερεῖς λαμβάνουσι πλήρεις τὰς ἀποδοχὰς καὶ διὰν ἀπουσιάζωσιν ἐκ τῆς ἐπαρχίας των εἴτε εἰς Σύνοδον καλούμενοι εἴτε εἰς ἀποστολὰς στελλόμενοι, καὶ δὲν ἐφαρμόζονται αἱ περὶ μισθολησίας τῶν δημοσίων διατάξεις τοῦ ΣΙΒ' διατάξεις (βλ. Γιανν. σ. 231, Δυσβ. Κώδ. Ἑλλ. Ἐκκλησίας, 1901, σ. 122). Δυστυχῶς παρ' ὅλα ταῦτα οἱ ἐπίσκοποι παραπονοῦνται καὶ διαγωνίζονται τί θὰ λαμβάνῃ τὰς περισσοτέρας ἱεροπραξίας, ἢς ὀρθῶς ὀνόμαζέ τις ἐχθροπραξίας !

θαυμάζει τις ἀληθῶς, πῶς ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἐσώθη ἐκ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐκείνου τῆς ὑλοφροσύνης καὶ διαφθορᾶς, καὶ ἀναγκάζεται ν' ἀνακαλύψῃ καὶ ἐδῶ τὸν δάκτυλον τῆς θείας προνοίας. Καὶ νῦν ἐνιστάμενός τις θὰ μὲ διέκοπτε λέγων, ὅτι εἶχε πολὺ δίκαιον ὁ Φαρμακίδης καὶ οἱ κυβερνῶντες τὴν Ἑλλάδα νὰ ζητήσωσι ν' ἀναλάβωσι αὐτοὶ τὰς ἡνίας καὶ ἀποσπῶντες τὴν ἐκκλησίαν ἀπὸ τοῦ οἰκουμηνικοῦ θρόνου, νὰ ἀναδιοργανώσωσιν αὐτήν—ὅλος δὲ ὁ κόσμος αὐτὸ τοῦτ' ἀνέμενε ἐκ τῶν πεφωτισμένων ἀνδρῶν τῆς ἀναγέννηθεις Ἑλλάδος—ἀλλὰ δυστυχῶς διέψευσαν τὰς ἀγαθὰς ταύτας ἐλπίδας καὶ συνέβη ἀκριβῶς τὸ ἐνάντιον, ἀπετελμάτωσαν τὴν ἐκκλησίαν. Καὶ ἔρχεται ὁ εὐσεβὴς ἱερομόναχος καὶ ἀγαθὸς πατριώτης Νεόφυτος, ὁ διαπομπεύσας τὴν κακίαν τοῦ ὑπὸ τὸν οἰκουμ. πατριάρχην κλήρου, ὡς ἀνέγνωτε, νὰ ὑποστηρίξῃ, ὅτι ἦτο σφᾶλμα, ἦτο ἔγκλημα ἢ ἀπόσπασις, τὸ αὐτακέφαλον διέλυσε τὴν ἐκκλησίαν. Βεβαίως εἶχεν! αὕτη ἀνάγκη μεταρρυθμίσεως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνατροπῆς.

Ὅταν τὸ δένδρον γηράσκῃ καὶ δὲν προσφέρῃ καρποὺς ἀξίους, κλαδεύεται καὶ ἔμβολιάζεται καὶ οὕτω πράγματι ἀναβιώσκει. Δὲν ἐκρίζουμέν, ὅτε πρέπει νὰ τὸ βάλωμεν εἰς τὸ πῦρ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἀλλ' ἐῶντες αὐτὸ ἐπὶ τοῦ οἰκείου ξδάφους, περιποιούμεθα μετὰ τὸ κλάδευμα, διὰ σκαψίματος, διὰ ποτίσματος, διὰ λιπασμάτων, καὶ οὕτω ἀποκαθιστῶμεν τὰς ἀπωλεσθείσας αὐτοῦ δυνάμεις. Δὲν ἐγένετο τοιαύτη ἐγκεκριμένη ἐργασία ὑπὸ τῶν Νεοελλήνων δυστυχῶς, ἀλλὰ μετὰ τὴν βιαίαν ἐκρίξωσιν καὶ μεταφύτευσιν, τὸ δένδρον ἀποκοπὲν ἀπὸ τοῦ ὑψιπρέμνου καὶ γηραιοῦ κορμοῦ, δὲν ἔτυχε τῶν δεουσῶν περιποιήσεων, ἐγκατελείφθη καὶ ἐξηράνθη, φεῦ! ἡ ἐκκλησία ἔπαθεν.

«Τίς ἀγνοεῖ, ὦ σεβάσμιοι ἄνδρες, ἀναφωνεῖ ὁ κλεινὸς Νεόφυτος, ὅτι ἡ ἡμετέρα σύνοδος, ἡ ἐπὶ τῆς ἀντιβασιλείας συσταθεῖσα, ἐσκευωρήθη ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ διὰ βίας ὑπὸ τῆς ἐξωτερικῆς ὑπαγορευομένης ἐπιβουλῆς, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ κατωρθωθῇ τοῦτο συναινέσει καὶ τῆς, ἀφ' ἧς κεχωρισμένοι ἐσμέν; Τίς πότε οἶδεν, ὅτι καὶ οἱ παρρησιόχους τότε ἡμέτεροι ἱεράρχαι, παραθυρούμενοι πανταχόθεν καὶ παρωθούμενοι εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν νομοθετημένων ὑπὸ τῆς ἐπιβούλου καὶ κακοβούλου ξενοκρατείας τότε, ὑπέγραψαν ἀβασανιστως, ὅσα ἔδοξε τοῖς τότε τὰ πράγματα ραδιοργουῖσιν»; Εἶναι πρωτάκουστα καὶ λίαν ὑλιβερά τὰ ἐκμυστηρευόμενα ἐνταῦθα, ὑπ' ἀνδρός, ὅστις ἔζη ἐν μέσῳ τῆς τραγωδίας αὐτῆς, καὶ συνεχίζει: «Ἐντεῦθεν ἄρα δύο ἄτοπα μάλιστα συνέβησαν ἐκεῖνα τοῖς Ἑλλησὶ, πρῶτον μὲν ἡ περιφρόνησις πρὸς τὴν Μεγ. Ἐκκλησίαν, ὡς μηδενὸς λόγου γενομένου πρὸς αὐτήν περὶ ἀνεξαρτησίας, νομίμου καὶ ἑλλόγου, ὡς ἔπρεπε· διὸ καὶ ἦλθεν εἰς παράπονα δίκαια καθ' ἡμῶν. Δεῦ-

τερον δέ, ὅτι εἰς τοιαύτην ἀδυναμίαν καὶ ἀδράνειαν περιωρτοθη ἡ Ἱερά σύνοδος, ὥστε δὲν ἐδύνατο πλέον μήτε βελτίωσιν τινα νὰ ἐπιφέρει εἰς τὸν κλῆρον μήτε τὰς ἐξωτερικὰς ἐπιβουλάς νὰ ἀποκρούσῃ, αἵτινες ὑπεφύοντο ἄλλοτε ἄλλως, καὶ οἱ λῦκοι μονονουχὶ ἐπεπήδων . . . εἰς τὴν ἱεράν μάνδραν τῆς ἀνατ. ἐκκλησίας. Ὅθεν ἐξαγοραζόμενοι οἱ ἡμέτεροι ἱεράρχαι τὸν καιρὸν . . . ἐθεώρουν πόρρωθεν τὰ γιγνόμενα, ἐξαιτούμενοι μεταβολὴν θεόθεν σωτήριον». 1

Ἡμεῖς, οἱ ἀνιώμενοι καὶ θρηνοῦντες ἐπὶ τοῖς συντελεσθεῖσιν ἀνιάτοις δεινοῖς, δὲν πρέπει νὰ παρουσιαζώμεθα ὡς δεινοὶ κατήγοροι μόνον καὶ νὰ ρίπτωμεν κατὰ τῶν διαπραξάντων ταῦτα τὸν λίθον τοῦ ἀναθέματος, ἀλλὰ γράφοντες καὶ ἐλέγχοντες νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν οὐδὲν ἕτερον, εἰμὴ τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων τῆς ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ὁ Χριστὸς ἐθυσιάσθη, τὴν σωτηρίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ πῶς τοῦτο κατορθωθήσεται; ἐὰν ἀνακαλύψωμεν τὰ αἵτια τοῦ κακοῦ καὶ ἐκριζώσωμεν αὐτὰ ἐκ τοῦ περιβόλου τῆς ἐκκλησίας καὶ ἀφήσῳμεν αὐτὴν κεκαθαρμένην, ἀγνήν, ἐλευθέραν. Ἡ ἐκκλησία καὶ μόνη αὕτη ἔχουσα βοηθὸν τὸν θεῖον αὐτῆς ἰδρυτὴν, θὰ σώσῃ τὴν ἐκκλησίαν, ἄλλος οὐδεὶς.

Ἴνα μὴ λοιπὸν ὁ ἀναγνώστης νομίσῃ, ὅτι διὰ τὴν ἀνθρώπων διαφθοράν ἐγκατελείφθη ποτὲ ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἀκυβέρνητος, δημοσιεύω ἐνταῦθα ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἀρχείου ἐγκύκλιον τοῦ ἐπισκόπου Ταλαντίου Νεοφύτου, ὃν θὰ ἴδωμεν ὡς πρόεδρον δρῶντα τῆς Συνόδου κατὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἱεροῦ Τόμου.

«†. Οἱ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐπαρχίᾳ διατελοῦντες εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, τιμιώτατοι γέροντες καὶ πρόκριτοι ἐκάστου χωρίου καὶ λοιποὶ ἀπαξιάπαντες εὐλογημένοι χριστιανοί, τέκνα ἐν Κυρίῳ ἀγαπητὰ τῆς ἡμῶν ταπεινότητος, χάρις εἴη ὑμῖν καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Κυρίου παντοκράτορος, παρ' ἡμῶν δὲ εὐχὴ-εὐλογία καὶ συγχώρησις.

«Μία πίστις ἐστὶ, ἐν βάπτισμα, μία ἐκκλησιαστικὴ ὀρθοδόξων σὺν τοῖς ὀρθοῖς δόγμασι κατὰ τὸν ἀπόστολον Παῦλον, ἅπερ ἐθέσπισαν οἱ θεῖοι καὶ ἱερεῖς ἀπόστολοι παραλαβόντες τὴν διδασκαλίαν καὶ τὴν χάριν παρὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ, οἵτινες ἐκήρυξαν ἀπανταχοῦ εἰς ἅπασαν τὴν οἰκουμένην, δηλονότι εἰς τὸν κλῆρον, ὃν ἔλαβεν ἕκαστος, τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν Εὐαγγέλιον τὴν μελίρρυσον² διδασκαλίαν τοῦ δεσπότου Χριστοῦ καὶ εἶτα μετ' αὐτοῦς ἀλληλο-

1. Νεοφύτου Δούκα, Ἐπιστολαὶ καὶ κατὰ παπικῶν διάλογος ὑπὸ Χρυσοστ. Μπούα (ἐκ τοῦ ΙΓ' τόμ. τῆς Θεολογίας 1935, σ. 256).

2. Ἐχει μελίρρυσον καὶ ἄλλας ἐλαχίστας ἀγορθογραφίας ὡς ἀφορισμένος, κακοροϊζικὸς κ.τ.τ.

διαδόχως οἱ θεῖοι καὶ πνευματέμφοροι πατέρες δι' ἀγώνων καὶ καμάτων πολλῶν σὺν τοῖς ἀοιδίμοις /ελεῖνοις χριστιανικωτάτοις βασιλεῦσι συγκαλέσαντες τὰς ἱερὰς συνόδους, διέθεσαν καὶ ἐθέσπισαν τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, οἵτινες εἰσὶν εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα ἀπαρασάλευτοι καὶ πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι, καθὼς ἐν Εὐαγγελίῳ φησὶν ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν Χριστός. Τούτου ἕνεκα μαθόντες ἡμεῖς, ὅτι τινὲς τῶν χριστιανῶν ὡς ἀπαίδευτοι μὴ εἰδότες τὰς θείας γραφὰς καὶ μάλιστα οἱ ἱερεῖς μας—μέγα τὸ δεινὸν τοῦτο τῆς ἀμαθείας—εὔρον μίαν ἐπίπλαστον καὶ ψευδῆ ἐπιστολήν, λεγομένην θεόπεμπτον, ᾧ τῆς μωρίας των, ᾧ τῆς ἀφροσύνης των, καὶ δι' αὐτῆς φλυαροῦσι καὶ ἀνατρέπουσι τοὺς ἱεροὺς κανόνας τῆς ἁγίας ἡμῶν μητρὸς ἐκκλησίας καὶ θεσπίζουσιν ἑορτάς, μάλιστα τὰ κακογύναια, καὶ ἑορτάζουσι τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν δευτέραν καὶ κάθονται ἀμέριμνοι χωρὶς νὰ ἐργάζωνται, οἱ ἀνόητοι. Αἱ ἑορταί, αἱ Κυριακαί, αἱ νηστεῖαι, δηλαδὴ ἡ τετάρτη καὶ ἡ παρασκευὴ καὶ αἱ τεσσαρακοσταὶ εἶναι καλῶς θεσπισμέναι παρὰ τῶν θεοφόρων πατέρων ἀπὸ τόσους αἰῶνας, καὶ δὲν ἠξεύρουσιν οἱ ἄθλιοι, ὅτι εἶναι ἀφωρισμένοι ἀπὸ Θεοῦ ἐκεῖνοι ὅπου παραβαίνουν τοὺς ὅρους τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, τόσον ἄνδρες ὅσον καὶ γυναῖκες· διότι ρητῶς θεσπίζουσι καὶ διορίζουσιν οἱ θεσπέσιοι πατέρες, ὅποιος προσθέσῃ ἢ ἐλαττώσῃ τοὺς ἱεροὺς κανόνας εἴη ἀφωρισμένος καὶ τῷ αἰωνίῳ ἀναθέματι παραδεδομένος, δηλαδὴ ὅποιος αὐξήσῃ ἢ ὀλιγοστεύσῃ. Μία εἶναι ἡ ἁγία ἐπιστολή, χριστιανοί. ὅποια ; τὸ θεῖον καὶ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ὅπου εἶναι ἡ οὐράνιος διδασκαλία, λόγια αὐτοῦ τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ὅπου καθ' ἡμέραν ἀναγινώσκειται διὰ τῶν ἀρχιερέων, διὰ τῶν ἱερέων εἰς τὰς ἁγίας τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας. Ὅποιος εἶναι ἐκεῖνος ὁ λαοπλάνος ἀσκητής, ὅπου λέγετε ἑσεῖς οἱ ἄφρονες καὶ μωροί ; ὁ θεομπαίκτης ! πῶς δὲν ὑπάγει εἰς τὸν κατὰ τόπον ἀρχιερέα καὶ ἔπειτα νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ κήρυγμα ; Ἐσεῖς, ὡς ἐμάθομεν ὑπὸ πολλῶν, μόνοι σας ἐδιορίσατε τὴν παρασκευὴν νὰ ἑορτάζετε χωρὶς νὰ εἶναι καμμία ἑορτὴ ἁγίου νενομισμένη, καὶ ἐν τούτῳ ἐθαυμάσαμεν εἰς τὴν ἀνοησίαν σας. ἀφήσατε τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τοὺς κανόνας τῶν πατέρων καὶ ἐνηγκαλίσθητε τὰς φλυαρίας καὶ ἀδολεσχίας τοῦ ψευδασκητοῦ, τοῦ παρ' ὑμῶν λεγομένου. Ἐσεῖς ἐγίνητε αἰρετικοὶ καὶ ἀπόβλητοι τῆς ὁμηγύρεως τῶν ὀρθῶν καὶ ἀληθεστάτων χριστιανῶν, καὶ εἰσθε ὑπόδικοι καὶ ὑπεύθυνοι εἰς ἀρὰς ἐκκλησιαστικὰς τρισάθλιοι, ἡμεῖς δὲ ὡς προστάται ἐκκλησιαστικοὶ καὶ ὡς ἄγρυπνοι φύλακες τῶν ψυχῶν σας ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν περιερχόμεθα ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον κηρύττοντες, κατὰ τὸ δυνατόν μας, τὴν θεῖαν διδασκαλίαν τοῦ δεσπότη Χριστοῦ, ὅπου ἔχυσεν ὡς ἐλεήμων ἐπάνω εἰς τὸν τίμιον σταυρὸν καὶ ὡς θεάνθρωπος

τὸ πανάγιον αὐτοῦ αἷμα διὰ νὰ μᾶς ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὰς παγίδας τοῦ πονηροῦ διαβόλου, διὰ νὰ μᾶς βάλῃ εἰς τὸν παράδεισον, ἐρμηνεύον-
 τές σας τὴν ἀλήθειαν διὰ νὰ ἀφήσετε τὰς κλειψίας σας, τὰς ἀδικίας
 σας, τὰς ἀρπαγὰς, τὰς προδοσίας, τὰς κατηγορίας, τὰ σατανικὰ ὄρ-
 γανα, δηλαδὴ τὰ τύμπανα, τοὺς χοροὺς, ὅπου ὡς ἀνόητοι παίζετε εἰς
 τὰς ἐορτὰς τῶν ἁγίων, χωρὶς νὰ ὑπαγέnete εἰς τὴν ἐκκλησίαν, νὰ πα-
 ρακἀλέσετε τὸν ἅγιον ἐκεῖνον, χάριν λόγου ἢ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον
 ἢ τὸ ἅγιόν Γεώργιον καὶ πρὸ πάντων... εἰς ἡμᾶς δὲν βάλλετε ἀκρόα-
 σιν, ἀλλ' ἀκροάζεσθε τὸν ἀπατεῶνα, τὸν πλάνον, τὸν παρ' ὑμῶν
 λεγόμενον ἀσκητὴν. Ὡ φρίξον ἴλιε, στέναξον ἡ γῆ καὶ κλονουμένη
 βόησον! Διὰ τοῦτο ὁ πανάγαθος θεὸς καθ' ἐκάστην δίδει σωρηδὸν
 τὰ ἄμετρα δυστυχήματα, κακοσρίζικοι ἄνθρωποι, ὅσοι μετέρχεσθε αὐτά,
 ἔχετε νὰ κολασθῆτε αἰωνίως κατὰ τὴν ἀψευδῆ ἐπαγγελίαν τοῦ ἱεροῦ
 εὐαγγελίου. αὕτη εἶναι ἡ ἁγία ἐπιστολή, αὕτη εἶναι ἡ θεία καὶ
 οὐράνιος διδασκαλία, δηλαδὴ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον. «Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ
 γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσιν», ὡς τρανώτατα
 φωνάζει ὁ δεσπότης Χριστὸς καθ' ἐκάστην εἰς τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον.
 Λοιπὸν, ἀγαπητοὶ χριστιανοί, τέκνα μου ἐν Κυρίῳ ἀγαπητά, νὰ ἀφή-
 σετε αὐτὴν τὴν πλάνην καὶ νὰ φυλάττητε τὰς ἐορτὰς τὰς νενομι-
 σμένας παρὰ τῶν θεοφόρων πατέρων, τὰς καλῶς νενομοθετημένας,
 καὶ νὰ δουλεύετε τὰς καθημερινὰς διὰ νὰ πληρῶνετε τὰ τοῦ κραται-
 οτάτου βασιλέως μας σιτηρέσια καὶ σοδοσίματα, διὰ νὰ φανῆτε εὐά-
 ρεστοι θεῷ καὶ ἀνθρώποις, καὶ τοιούτοτρόπως γίνεσθε ἄξιοι καὶ τῆς
 ἐπουρανίου βασιλείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἧς γένοιτο
 πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν. Ἀμήν. ρωμ. Ὀκτωβρίου ΙΘ'.

† Ὁ Ταλαντίου Νεόφυτος ἐν Χριστῷ ὑμῶν εὐχέτης.»

Αἱ ἀπλαῖ αὐταί, ἀλλ' εὐσεβεῖς γουθεσίαι μὲ τὴν συχνὴν ἱερο-
 γραφικὴν μνειαν εἶχον ζωηρὰν ἀπήχησιν εἰς τὸν ἀπλοῖκὸν ἐκείνον
 λαόν, ἐν τούτοις ἡ «Ἀγία ἐπιστολή» κυκλοφορεῖ καὶ ἕως σήμε-
 ρον ἀνέτως καὶ εὐρύτατα καὶ οἱ ἀναγινώσκοντες αὐτὴν οὐδόλως
 ἐγεύθησαν τοῦ Εὐαγγελίου, ἀλλὰ γνωρίζουσιν αὐτὴν ἀπὸ στήθους.
 Ἡ ἐγκύκλιος ἐξεδόθη ὀλίγα ἔτη πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως. Μετὰ τὴν
 ἀπελευθέρωσιν ὅμως ἡ «ἀγ. ἐπιστολή» καὶ ἄλλα τὰ τοιαῦτα προε-
 λεύσεως ἐγχωρίου ψευδοευλαβείας ἐθεωροῦντο ἥττον ἐπιβλαβῆ, ὅτε
 κατέκλυσαν τὴν Ἑλλάδα τῆς Βιβλικῆς ἐταιρείας καὶ τῶν ξένων ἱερα-
 ποστολῶν τὰ ἀθρόα ἐντυπα (βλ. σ. 156 ἑ.). Ἐν τούτοις ἡ ἐπίσημος
 ἐκκλησία ἐσιώπα, διότι μέχρι τινὸς ὁ κατ' αὐτῶν πόλεμος ἐθεωρεῖτο
 πόλεμος κατὰ τῆς Ἐπικρατείας, δὲν ἦτο δὲ εὐχερὲς νὰ ἐκδοθῆ μία
 ἐγκύκλιος, ἣτις ἔπρεπε νὰ ἐγκριθῆ ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου. Εἰς τὴν
 Συλλογὴν ἐγκυκλίων τοῦ ἀρχ. Στεφ. Γιαννοπούλου μόνον δύο τοιαύ-

τας κατὰ τῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν εὐρίσκω¹ (βλ. σ. 443-444). Ὅπως λοιπὸν εἰς τοῦτο τὸ ζήτημα ὅπερ ἑτάρατε τότε τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, οὕτω καὶ εἰς ἄλλα ἐπίκαιρα ἢ ἑλλ. ἐκκλησία ἐτήρει ἀσύγνωστον σιγὴν ἢ ὁμίλει ὑπὸ γλωσσοδέτην. Οἱ Νεόφυτοι καὶ οἱ Οἰκονόμοι ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ δὲν ἀντεπροσώπευον τὴν ἐκκλησίαν, ἀντεπροσώπευον ἑαυτοὺς, γνώμας ἀτομικάς, οὐχ οὕτως δὲ ὁ Θεόκλητος. Αὐτὸς ἀνῆκεν εἰς τὴν ἐνεργὸν τῆς ἐκκλησίας δύναμιν, ὅπου ἀντεπρο-

1. Αὗται εἰς τὰς ἐπιγραφὰς εἰσιλησθησάντων, οὔτε μίαν σελίδα ἀποτελοῦν, ἐνῶ ἡ συγχρόνως ἐκδοθεῖσα τοῦ οἴκουμ. πατριάρχου Γρηγορίου ἐκείνου τοῦ πάνυ, εἶναι σύγγραμμα κυκλοφορήσασα καὶ ὡς βιβλίον καὶ ἀφήσασα ἐποχὴν, ἦτο ὁ πέλευκος τῶν ἱεραποστόλων. Ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἐκεῖνος, ὅστις ἀφήκεν ὄνομα εἰς τὴν ἐκκλησίαν, δὲν ἠρέχεσθαι εἰς τὴν ἐγκύκλιον μόνην, ἀλλὰ συνέστησεν ἐν Κων)πόλει «Ἐκκλησιαστικὴν καὶ πνευματικὴν ἐπιτροπὴν» (φεβρ. 1836). «Ἐπλήγημεν τὴν καρδίαν, γράφει, ἰδόντες παρ' ἐλπίδα τὴν πνευματικὴν τοῦ ποιμνίου κατάστασιν». (ζωηρὰ περιγραφή) καὶ ἐπιλέγει: «Πλήθος ἑτεροδόξων καὶ διεφθαρμένων ἢ ἀργυρωνήτων ὁμοεθνῶν, οἵτινες ἠνωμένοι ἀγωνίζονται νὰ διαφθείρωσι τὴν Ὁρθοδοξίαν καὶ νὰ σπείρωσι τὴν κακοδοξίαν. Διδάσκαλοι διεφθαρμένοι καὶ κατὰ τὴν θρησκείαν καὶ κατὰ τὰ ἥθη, βιβλιάρια ἑτερόθρησκα καὶ πλήρη αἰρέσεων πανταχοῦ εὐρισκόμενα καὶ κυκλοφοροῦντα πρὸς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν τῶν πιστῶν! Ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα ἀξιοδάκρυτα καὶ λυπηρὰ θεάματα... τοσοῦτον καταπληγόνουσι τὴν ψυχὴν, ὥστε ἤθελον μᾶς ρίψει εἰς ἀπόγνωσιν...» καὶ ὁρίζει τὰ καθήκοντα τῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ ὅτι ἀνευ πατριαρχ. ἐγκρίσεως δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκδοθῆ θρησκευτικὸν βιβλίον, καὶ οἱ τυπογράφοι νὰ μὴ πωλῶσι βιβλία ἐκτὸς τοῦ ἐγκριθέντος πατριαρχικοῦ καταλόγου «ὅσα δὲ βιβλία δὲν ἐμπεριέχονται εἰς τὸν κατάλογον θέλετε καθυποβάλλει εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν διὰ νὰ τὰ ἐγκρίνη» (σ. 76-77, Εὐαγγ. σαλπ. Α', Περίοδ. β'). Ἐπειδὴ καὶ ἡ Σμύρνη ἦτο μέγα κέντρον τῶν Λουθηρανῶν ἱεραποστόλων, ὁ κλεινὸς Γρηγόριος ἀπέστειλεν ἑτέραν ἐκεῖ ἐγκύκλιον, δεινὸν κατηγορητήριον καὶ καταπέλτην κατ' αὐτῶν (αὐτ. σ. 217-254).

«Μακρὰν λοιπὸν ἀπὸ τοὺς τοιοῦτους καὶ ἀπὸ τὰς φθοροποιὰς διδασκαλίαις των, εἰδότες καλῶς... ὅτι ἡ ἀγία ἡμῶν πίστις πρὸ τοσοῦτων αἰώνων ἐξιγνιάσθη, ἀνηρευνήθη καὶ ἀπεδείχθη ἡλίου φανώτερον, ὅτι εἶναι ἀμώμητος... μηδαμῶς παρεκκλίνουσα εἰς ἀνοδίας καὶ βάραθρα αἰρετικῶν κακοδοξιῶν καὶ... ἀσεβῶν ἐγγὺς ἀθείας» σ. 252 Ὁ θαυμάσιος ἐκδότης τοῦ σπουδαίου τούτου περιοδικοῦ Γερμανὸς ἐγκατασταθεὶς ἐν Ἀθήναις, μακρὰν τοῦ ἀποπνικτικοῦ περιβάλλοντος τοῦ Ναυπλίου, ἐνήρξατο σφοδροῦ καὶ ἀνευδύτου κατὰ τῶν «Ἱερογραφικῶν ἑταιρειῶν» ἀγῶνος, ὥστε τὸ πλεῖστον τοῦ ἐκ 400 σχεδὸν σελίδων τόμου τούτου ἀφαιρεῖται εἰς τὸ φλέγον τοῦτο θέμα τοῦ καιροῦ ἐκείνου (βλ. σ. 104-135, 141-174, 196-246, 255-286, 313-329, 337-345). Τότε ἐξεδόθη καὶ σχετικὸν φυλλάδιον ὑπὸ ἀνωνύμου ἱεράρχου ἐπιγράφομεν «Σκέψεις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι ὁρθόδοξου ἐκκλησίας», ὃν ὁ Γερμανὸς ὀνομάζει «Πρωρεά τοῦ χεμαζομένου πλοίου τῆς Ὁρθόδοξου ἀνατ. ἐκκλησίας καὶ λέγει: «νῦν ἄρα νεναυαγήκαμεν, ὅτι εὐπλοήκαμεν!» χαρακτηριστικώτατον περὶ τῆς καταστάσεως.

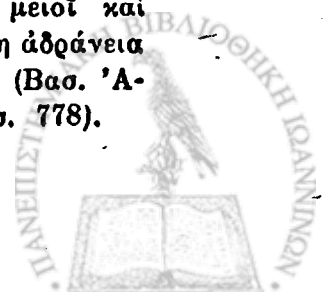

σώπευε και αὐτὸ τὸ κράτος, τὸν βασιλέα ὡς γραμματεὺς ἐπὶ συνόδου. Εἶχε και θέσιν ἔτι ὑψηλοτέραν, τὴν τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου· ὠμίλει και ἔγραφεν ἐν ὀνόματι τῆς ἐκκλησίας, ἧς ἔγνώριζε καλῶς τὴν ἱστορίαν, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν του «ἄγων ποτὶ τὴν σπάρταν τὸν λίθον». δικανικὸς τὸν τρόπον και ἀθλητῆς ἀριστος διηγόρευε μετὰ κύρους και αὐθεντίας ἀκαταμαχίτου. δι' ὃ και ἔσυρεν τὸν λαὸν ἐξόπισθεν. Ὁ Οἰκονόμος ἦτο ἔξω τῆς αὐλῆς, ποιὸς τὸν προσεῖχεν ; ἦτο κατ' ἀλήθειαν δεινὸς ἀντίπαλος ἐμβροθεὶς θεολόγος και ἠθικοῦ κύρους, ἀλλ' ἔκαμνε φιλολογίαν. ἄλλως τε εἶχε χάσει, ὡς εἶπομεν, και τὴν βᾶσιν—ἠθελε τὸ αὐτοκέφαλον και δὲν τὸ ἠθελεν—ὁ Φαρμακίδης ἐπαρουσιάζετο ὡς νεωτεριστής, και ὅτι ἔλεγεν, ἔφερε και εἰς ἔργον· διότι οἱ τοιοῦτοι πάντοτε κατακτῶνται τὰς ψυχὰς ἐπαγγελλλόμενοι νὰ φέρωσι τὸν χρυσοῦν αἰῶνα. ὁ λόγος των ἔχει θέλητρον και μαγείαν. διὸ και παρ' ὅλας τὰς παραδοξολογίας, τὰς ἀκρότητας ἐπεβλήθη, ἐγένετο ἡ ψυχικράτωρ, ἀνεγνωρίσθη ὡς ρυθμιστῆς κύρους ὑπὸ τῆς πολιτείας. «λόγων τε ρητήρ, ἔργων τε πρηκτῆρ». ὁ ἄλλος ἔμεινε διδάσκαλος, σοφὸς μὲν, ἀλλὰ σχολαστικὸς. τούτους θαυμάζει μὲν, ἀλλὰ δὲν ἀκολουθεῖ ὁ λαός. Ἴδου διατὶ ἐνίκησεν ὁ Θεόκλητος. Ἀλλὰ διερωτᾷται τις, ἐν τῷ σκληρῷ τούτῳ ἀγῶνι, διεξαγομένῳ παρ' ἀνδρὸς σκοποῦντος ν' ἀνατρέψη τὸ αἰωνόβιον τῆς ἐκκλησίας καθεστώς, τί ἔκαμνον οἱ ταγοὶ τῆς ἐκκλησίας ; τίνες αἱ προσπάθειαι αὐτῶν πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, τίνες οἱ ὑπὲρ βωμῶν και ἐστιῶν ἀθλοὶ αὐτῶν ; Δὲν ἔπρεπε νὰ γράψωσι και νὰ ἀναιρέσωσι τὰ καινὰ δαιμόνια. εἰς ἦτο ὁ Ἄρειος και ἐξανέστη σύσσωμος ἡ ἱεραρχία κατ' αὐτοῦ. Δὲν ἔπρεπε νὰ διαμαρτυρηθῶσι, νὰ φωνάξωσι στεντορεῖα τῇ φωνῇ, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξεγείρωσι τὸ θεοσύλλεκτον αὐτῶν ποιμνιον, τὴν στρατευομένην ἐκκλησίαν, και ὅταν ἔβλεπον, ὅτι οἱ λόγοι δὲν ἴσχυον, τί ἔπρεπε νὰ πράξωσιν ; ὅτι ἔπραττον οἱ ἅγιοι ποιμένες τῆς ἐκκλησίας εἰς τοιαύτας περιστάσεις, νὰ διακόψωσι τὰς σχέσεις πρὸς τὴν πολιτείαν, νὰ κηρύξωσιν τὴν ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ, νὰ παραιτηθῶσιν. Νὰ ἀποβάλωσιν ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ Χριστοῦ τὸν κακεργάτην ἐκεῖνον, νὰ τὸν ἀποκόψωσιν ὡς σεσηπὸς μέλος, νὰ τὸν ἀφορίσωσιν, οὕτως ὥστε νὰ πεισθῇ ἡ πολιτεία, ὅτι «παίζει ἐν οὐ παικτοῖς» και νὰ σταματήσῃ. Δὲν ἔπραξαν ταῦτα, ἀλλ' ἠνείχοντο και μετὰ τυπικὰς και γλιαρὰς διαμαρτυρίας συνεβιβάζοντο και ἠδιαφόρουν (βλ. σ. 130 κ.ἄ.). Εἶναι ἔνοχοι, συνυπαίτιοι ὡς ἀμφοτεροπρόσωποι. «οἱ γὰρ ὀρθῶς μὲν ὁμολογοῦντες και γράφοντες περὶ πίστεως μὴ ἀποπεμπόμενοι δὲ τοὺς μὴ γὰ ὀρθὰ γράφοντας, ὑπόπτους σφὰς αὐτοὺς ποιῶσιν, ὡς κοινωνοῦσιν αὐτοῖς και τοῦ ἀδοκίμου φρονήματος» ἔγραφεν ὁ κακόφρων μὲν τὰ ἄλλα, ἀλλ' ὀρθῶς πάνυ ὠδὲ

στοιχῶν πατριάρχης Ἀντιοχείας Σευῆρος. ¹ Τίς ἄλλη ἐπαινετωτέρα πρὸς παραίτησιν εὐκαιρία; ἀναλαμβάνοντες οἱ ἀρχιερεῖς ἑκεῖνοι τὸ ἀξίωμα τοῦ ποιμενάρχου ὠρκίζοντο ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης νὰ φυλάξωσι τὴν παρακαταθήκην, τὴν ἐκκλησίαν ἄσπιλον, τοὺς κανόνας ἀπαρατρέπτους, ἀπαραχαράκτους καὶ τὰ δίκαια αὐτῆς ἀνεπηρέαστα καὶ ἀπαράθικτα, ταχθέντες ἄγρυπνοι φρουροὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων. «Ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς πύθησι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν προβάτων, ὁ μισθωτὸς δὲ καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν θεωρεῖ τὸν λύκον ἐρχόμενον καὶ ἀφίησι τὰ πρόβατα καὶ φεύγει» (Ἰω. ι' 11-12). Ἐγένοντο ἐπιλήσιμονες τῶν καθηκόντων, τῶν παραδόσεων τοῦ κλήρου τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας, ὅστις μέχρι τῶν ἐσχάτων χρόνων ἔχει καταπλήξει τὸν κόσμον διὰ τὴν μεθ' ἧς προασπίζει τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας αὐταπάρνησιν. Θὰ μοι ἐπιτραπῇ νὰ εἶπω, ὅτι οἱ μίσθαρνοι ἀρχιερεῖς τῆς αὐτοκεφάλου, ἐκτὸς σπανίων ἐξαιρέσεων, ἐγένοντο ἐπίορκοι, ἐφάνησαν κατώτεροι τῶν καιρῶν καὶ ἐπρόδωσαν τὴν ἐκκλησίαν χάριν ἰδιοτελείας, χάριν προσκαίρου καὶ ματαίας δόξης ἀντι φακῆς πωλήσαντες τὰ πρωτοτόκια.

1. Ἐρμηνεία Ζυγαβηνοῦ εἰς τὰς 14 ἐπιστολάς τοῦ Ἀποστόλου Παύλου εἰς τὰς 7 καθολικὰς ὑπὸ Νικ. Καλογερά - 1887, τόμ. Β', σ. 642. Σημειωτέον, ὅτι τὸ μέρος τοῦτο ἔλειπεν ἐκ τῆς εἰρημένης ἐκδόσεως τοῦ Φαρμακίδου. οὕτω δὲ ἀνακαλύψας ὁ ἀγιορεῖτης ἐκεῖνος ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βατικανοῦ, συνεπλήρωσε ὁλόκληρον τὴν σειρὰν. Εἶναι ἐκ τῶν ὀλίγων, οἵτινες ὡς ἐπίσκοποι ἐθεράπευον εἰς τὴν θεολογίαν. Κλασσικὸν παράδειγμα χλιαρᾶς διαμαρτυρίας εἶναι τὸ ἔξῃς: Ἐπὶ εἰκοσαετίαν σχεδὸν παρ' ὅλας τὰς διαμαρτυρίας ἢ κυβέρνησις δὲν ἀπεφάσιζε νὰ καθορίσῃ τὰ ὄρια τῶν ἐπισκοπῶν. Τοῦτο ἐγένετο διὰ τοῦ γνωστοῦ νόμου Σ' τῷ 1852. Ἡ ἐπισκοπὴ Καρυστίας καὶ μετὰ τὸν ἐν ἔτει 1899 ἐκδοθέντα νόμον ΣΧΛ' ἔμελλε συγχωνευμένη τῇ τῆς Χαλκίδος. Ἀλλ' ἡ βουλὴ τοῦ 1900 ὑπέκρινε εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν βουλευτῶν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης τὴν 28 Μαρτίου ἐσήφισε νόμον, δι' οὗ ἀποσπᾶται καὶ γίνεται ἀνεξάρτητος ἡ ἐπισκοπὴ Καρύστου, χωρὶς νὰ ἐρωτήσῃ καὶ τὴν Σύνοδον! Αὕτη εὐρεθεῖσα πρὸ τετελεσμένου γεγονότος ἀντι νὰ διαρρήξῃ τὰ ἱμάτια αὐτῆς γράφει πρὸς τὸ οἰκεῖον ὑπουργεῖον, ὅπερ μετὰ τὴν ἐπισηφίσειν παρακαλεῖ αὐτήν, ἵνα ἐξενέγκῃ γνώμην! «Εἰδικῶς ἐπὶ μόνου τοῦ εἰδικοῦ τούτου θέματος ἀποφαινομένη γνώμην ἢ Ἱερά Σύνοδος πέποιθεν, ὅτι αὕτη δὲν θὰ κριθῇ καὶ κατ' ἀρχὴν ἐνδεικνύουσα γενικὴν αὐτῆς γνώμην ὑπὲρ εὐκόλου ἐκάστοτε μεταβολῆς τῶν νενομισμένων ἐπισκ. περιφερειῶν, ἣν αὕτη πολυειδῶς θεωρεῖ ἐπιβλαβῆ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ τῆς ἐμπεδώσεως καὶ ἀσφαλείας τοῦ ἀναποδράστως ἀναγκαίου παγίου κύρους τῶν ἐκάστοτε ἱεραρχῶν ἐπὶ τοῦ κλήρου καὶ τοῦ πνευματικοῦ αὐτῶν ποιμνίου, ὅπερ κῦρος μειοῖ καὶ κλονίζει καὶ ἄτονον καθίστησι. Τὸ εὐμετάβλητον κτλ.» ἢ τοιαύτη ἀδράνεια τῆς συνόδου ἐθράσυνε τὴν κυβέρνησιν νὰ προβῇ καὶ περαιτέρω. (Βασ. Ἀτέση ἐπισκόπου Ταλαντίου, Ἐπισκ. Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, Α', σ. 778).

Εἰς τὰς ἑξαιρέσεις ταύτας ἀνήκει ὁ ἐπίσκοπος Κυνουρίας Διονύσιος Παρδαλὸς (1812-1852), ὅστις πρωτοσύγκελλος διατελέσας τοῦ Πατριάρχου Καλλινίκου Ε΄ προήχθη διὰ τὴν σπουδαίαν αὐτοῦ μάθησιν ὡς μητροπολίτης Ρέοντος καὶ Πρωιστοῦ, καὶ ὑπάρχων συνοδικὸς ἀπεστάλη εἰς Πληθυσίον ἅμα τῇ ἐκρήξει τῆς ἐπαναστάσεως ὡς εἰρηνευτῆς καὶ μετὰ περιπετειῶδες ταξίδιον ἔφθασεν ἐκεῖ καὶ ἐν Κυνουρίᾳ μετέσχε τῆς ἐπαναστατικῆς κινήσεως καὶ πάσης ἐνεργείας ἐπὶ τῶν ἐκκλησι. πραγμάτων. Μέλος τῆς ἀρχιερατικῆς ἐπιτροπῆς διορισθείσης ὑπὸ τῆς ἐν Τροιζῆνι συνελεύσεως, προσεπάθει νὰ συγκρατήσῃ τοὺς ἰσχυροὺς μετὰ τῆς Μεγ. ἐκκλησίας θεσμούς. καὶ ὅτι πολλοὶ ἐπίσκοποι ὑπέβαλον σχέδιον «αὐτοδιοικουμένης ἐκκλησίας, οὐχὶ ὁμῶς καὶ αὐτοκεφάλου, ἢ ἐπιτροπῆ αὕτη ἀπέκρουσε πᾶσαν ἰδέαν ἀποσκιρτήσεως τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας, ἐκ τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου» (Παπαδοπ. Ἱστορ. τῆς ἐκκλ. τῆς Ἑλλάδος Α΄, σ. 31-2). Ἀνωτέρω διελάβομεν περὶ αὐτοῦ, πῶς εἰσηκούσθη ἐν τούτῳ ὑπὸ τοῦ Κυβερνήτου καὶ πῶς αὐτὸς μόνος εἶχε τὴν τόλμην νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ Φαρμακίδου, συνεργαζόμενος στενῶς μετὰ τοῦ Μ. Οἰκονόμου. «Κατὰ τὸ ἔτος 1835 ἐκλήθη ἐπὶ τὴν προεδρίαν τῆς Ἱ. Συνόδου, ὁπότε καὶ ἐπεδείξατο τὸ μέγα αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας διαφέρον, δικαίως ἀποκτήσας τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἐκτίμησιν οὐ μόνον τῶν φίλων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ. Ἐπὶ πενταετίαν ὀλόκληρον προεδρεύσας αὐτῆς κατῴρθωσε ν' ἀποκρούῃ μετὰ σθένους καὶ ἐπιτυχίας τὰς κατὰ τῆς ἐκκλησίας προβαλλομένας ἐλευθέρως σκέψεις, καὶ τὰ κατ' αὐτῆς κακόβουλα πολλῶν σχέδια. ἐν ἔτει 1840 διατελὼν πρόεδρος τῆς συνόδου ἐπεζήτησε μετὰ σθένους παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν διόρθωσιν τῶν κακῶς ἐχόντων ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, λόγῳ τῆς μὴ κανονικῆς ἀνακηρύξεως αὐτῆς». Δι' ὅλας τὰς τοιαύτας ἀρετὰς ὁ Κωλέττης συμμεριζόμενός πως τὰς ἰδέας αὐτοῦ προσέλαβεν αὐτὸν μέλος τῆς πρὸς μελέτην τῶν ἐκκλ. νόμων ἀρχιερατικῆς ἐπιτροπῆς τῷ 1845 «ὡς μᾶλλον πεπειραμένον» (βλ. Ἀτέσην, σ. 177). Ἄλλ' αἱ ἀποφάσεις ἐκεῖναι δὲν ἐβίβηθησαν ὑπ' ὄψιν. Εἶναι παράδοξόν ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Θεόκλητος ὕμλει μετὰ σεβασμοῦ περὶ αὐτοῦ, ἅν καὶ ἐθεώρει αὐτὸν ὡς τὸν κυριώτερον κατήγορον καὶ ἦλθεν εἰς ἀντίθεσιν κατὰ τὴν πρώτην συνεδρίαν τῆς τότε κατασταθείσης συνόδου, διότι «ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τούτου ἴσως πνεύματος φερόμενος ἐγένετο ἐνώπιον αὐτῆς αἴτιος σκανδάλου, δι' ὃ ἐπεπλήχθη παρ' ἑμοῦ ἀυστηρότατα κατ' ἀνωτέραν διατάγην... ἀλλ' αὐτὸς ἔδειξε κατόπιν ὅτι δὲν ἐμνησικάκει ὡς χριστιανὸς καὶ χριστιανὸς ὀρθόδοξος καὶ εὐσεβής, ὁποῖον ὁμολογοῦσιν αὐτὸν καὶ οἱ παρ' αὐτοῦ τόσα ἔτη ποιμαίνοντες πνευματικῶς... χριστιανοί

τῆς Κυνουρίαι ». Καὶ ποῖον τὸ σκάνδαλον ; ὅτι ἐκηρύχθη κατὰ τῆς «Διακηρύξεως τῆς τελείας ἀνεξαρτησίας τῆς ἑλλ. ἐκκλησίας καὶ ὅτι «τὸ μετὰ ταῦτα πολίτευμα ἦταν ἀσύμφωνόν πρὸς τὰ καθεστῶτα». Ταῦτα ἐν «'Απολογία» σ. 201 ἐφεξῆς ἐκθέτει ὁ Φαρμακίδης τὴν δρᾶσίν του. Ἐθριάμβευσε λοιπὸν ὁ Θεόκλητος, διότι οἱ εἰς τοὺς οἴακας τῆς ἐκκλησίας ἄνωθεν κεκλημένοι ὡς θεματοφύλακες ἐκάθευδον καὶ ἀδιαφοροῦντες εἶχον καταστῆ αὐλόδουλοι καὶ ἀδρανεῖς καὶ ὑλόφρονες. Πᾶσα ἡ εὐθύνη πίπτει εἰς αὐτούς, οἵτινες λαβόντες τὸ αὐτοκέφαλον κατήντησαν ἀκέφαλον τὴν ἐκκλησίαν, καὶ τοῦ φραγμοῦ ἀρθέντος καὶ ἐλευθέρως αὐτῆς ἀποκατασταθείσης ἀφῆκαν τοὺς λύκους ἀνέτως καὶ ἀδεῶς νὰ νέμονται τὸ ποίμνιον, τὸν Φαρμακίδην νὰ ὀργιάζη !.

Καὶ ὅταν ὁ κλῆρος ἔβλεπε τοὺς ἀρχηγούς ἀδρανοῦντας καὶ σωπῶντας, ἠμβλύνετο καὶ αὐτοῦ ἡ προθυμία καὶ ὁ ζῆλος. Ἐν τοιαύτῃ ἐκρύθμῳ καταστάσει πολλάκις καὶ τὰ καλλίτερα πνεύματα καὶ οἱ ἐντελέστεροι νόες μαραίνονται ὑπὸ τὸ μοναχικὸν ἔνδυμα τὸ πνεῦμα στρέφεται πλεόν μεθ' ὑποκρισίας ὄχρᾶς εἰς αἰσχροῦς ραδιουργίας, εἰς πρυσωπικὰς φιλοδοξίας καὶ ὅλας τὰς ἀθλιότητας καὶ ἀντιζηλίας τῶν μελανειμονούντων, ὁ ἄνθρωπος ἀποναρκοῦται. Ἀφοσίωσις τυφλῆ καὶ ἀπαρδειγματίστος εἰς ἰδιοτελῆ συμφέροντα τῆς τάξεως, κεχωρισμένης τοῦ κοινωνικοῦ δεσμοῦ, περιορίζουσι καὶ συνέχουσι τὰς ἰδέας καὶ τὰ αἰσθήματα εἰς πολὺ στένον κύκλον. Οἱ ἄνθρωποι τῆς τοιαύτης τάξεως «ἐγκαλινδούμενοι ταῖς χρονίαις φροντίσιν» κατὰ Συνέσιον ἐν μὲν τῇ ἐκκλησίᾳ εἶναι στοιχεῖα διαλυτικά, εἰσερχόμενοι δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν φέρουσιν ὀργανισμὸν ἐξησθενημένον καὶ ἀδύνατον.

Ἐνεκα τούτου ἐκ τῶν τοιούτων τῶν τὰ τῆς ἐκκλησίας διεπόντων παραδειγμάτων ἤρχισεν ὁ λαὸς ν' ἀπογοητεύηται καὶ νὰ κλίνη πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἢ νὰ ἀδιαφορῇ. Ἡ Σύνοδος λοιπὸν, ἵνα προλαμ-

---

1 Συγχρόνως ἐπέτεινε τὴν λειψανδρίαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ἡ διάλυσις τῶν μονῶν, ἐν αἷς παρὰ τὴν παρακμὴν διεσώζοντο ἔτι ἄνδρες ἐνάρετοι. Ἄλλ' οὗτοι πάντες διεσκορπίσθησαν καταφυγόντες εἰς τὰς μονὰς τοῦ Ἄθω καὶ τῆς Παλαιστίνης προχωρήσαντες μέχρι καὶ τοῦ Σιναίου ὄρους. καὶ ἐπέρχεται μοι εἰς νοῦν τὸ τοῦ Χρυσοστόμου : «Κἂν εὗρεθῇ τις τῆς παλαιᾶς φιλοσοφίας ἔχων ἴχνος, τὰς πόλεις ἀφείς καὶ τὰς ἀγορὰς καὶ τῷ μέσῳ στρέφεται καὶ ρυθμίζει τοὺς ἄλλους τὰ ὄρη καταλαμβάνει. κἂν ἔρηται τις τῆς ἀναχωρήσεως τὴν αἰτίαν, εὗρισκει πρόφασιν συγγνώμην οὐκ ἔχουσαν, ἵνα μὴ παραπλόωμαι, φησί, μηδὲ ἀμβλύτερος γένωμαι τὴν ἀρετὴν ἀποπιδῶ, καὶ πόσῳ βέλτιον ἀμβλύτερόν σε γενέσθαι καὶ τοὺς ἄλλους κερδάναι, ἢ μένοντα ἐν ὑψεὶ περιτρεῖν ἀπολλυμένους τοὺς ἀδελφούς; Ὅταν μὲν οὖν οἱ μὲν ἀρετῆς ἀμελῶσιν, οἱ δὲ ἐπιμελούμενοι πόρρω τῆς παρατάξεως γένονται, πόθεν αἰρήσομεν τοὺς ἐχθρούς; (Ὁμιλίᾳ κς' εἰς τὴν Α' Κορινθ.).

βάνη ταῦτα τὰ κακὰ καὶ διαλύη τὴν ἀνίαν αὐτοῦ ἐπιφαίνεται ἐνίοτε καὶ δι' ἐγκυκλίων καὶ ἐγείρει φωνὴν ὑπὲρ τῶν καθεστώτων τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τῆς προπαγάνδας, ἣτις κυριολεκτικῶς ὠργίαζε τότε καὶ κατὰ τῶν νεωτεριστῶν· ἡ δὲ ἀρπάγη τῆς Συνόδου ἐκόλλησεν εἰς τὸν δυστυχῆ πρωτοσύγκελλον τοῦ Ἀργολίδος, τὸν Εὐγένιον Διογενίδην. Οὗτος ἀναγνούς, ὡς φαίνεται, τὴν «Ἐκατονταετηρίδα» τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως, ἀνδρὸς μεμουςωμένου καὶ ἐλευθεριάζοντός πως, ἔγραψεν εἰς τὴν «Ἀθηναῖν» τοῦ Ναυπλίου, ὅτι οἱ πε' κανόνες δὲν εἶναι γνήσιοι τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἀλλὰ προϊόν τοῦ Δ'—Ε' αἰῶνος, διότι παρουσιάζουσι τὴν ἐκκλησίαν ὠργανωμένην—καὶ εἶχε πολὺ δίκαιον, διότι αὐτὸ πιστεύουσι σήμερον ὅλοι σχεδὸν οἱ θεολογοῦντες—Ἐκλήθη καὶ ὠμολόγησε τὸ σφάλμα, ὅτι κατ' ἀγνοίαν ἔγραψε, ἀλλ' ἡ ἱερὰ Σύνοδος ἐν τῷ ὑπερβάλλοντι ζήλῳ πρὸς προάσπισιν τῶν δογμάτων τῆς πίστεως δὲν ἠρκέσθη, καὶ καθήρεσεν αὐτόν. Ὁ συντάξας τὴν ἀπόφασιν ταύτην, εἶναι ὁ Φαρμακίδης, ὅστις διὰ τοῦ «Ἀντιτόμου» ἀπέδειξεν, ὅτι εἶχε ὀρθὴν τοῦ πράγματος ἀντίληψιν, ἀλλ' εὔρεν εὐκαιροῖαν νὰ δημοκοπήσῃ, διασκεδάζων οὕτω μικρὸν τὴν κατ' αὐτοῦ ἐγειρομένην θύελλαν καὶ ἐπανέλαβεν ὅσα εἶχε γράψει ὁ ἀοίδιμος Νικόδημος Ἀγιορείτης κατὰ Εὐγενίου, καὶ ὅσα διεκήρυττεν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ ὁ ἐπιφανὴς ἀντίπαλός του Κων. Οἰκονόμος Οἰκονομίδης (ὡς τέως ἐγράφετο) ἐν τῷ κατὰ τῶν Ἱεραποστόλων νεοτυπώτῳ ἔργῳ ἐπιγραφομένῳ: «Περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν τῆς ἐκκλησίας βαθμῶν ἐπιστολιμαία διατριβή, ἐν ἣ καὶ περὶ τῆς γνησιότητος τῶν ἀποστολικῶν κανόνων». Τὸ βιβλίον ἐκυκλοφόρει, ὅτε κατεδίκαζεν ἡ Σύνοδος τὸν Διογενίδην, τὴν 24 Μαρτίου 1936 (βλ. Εὐαγγ. σάλπιγγα, τόμ. Α', δευτ. περίοδ. σ. 49—51) καὶ ὁ λαὸς ἐβόα, τί κάμνει ἡ ἱερὰ σύνοδος; ὅτε οὐ μόνον οἱ ξένοι ἀπόστολοι ἐκήρυττον τὰ ἀντιχριστιανικὰ αὐτὰ δόγματα, ἀλλὰ καὶ ἀνώτεροι τῶν ἐπισκοπῶν κληρικοί! καὶ ἠθέλησεν ἡ Σύνοδος νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἐξεγερθεῖσαν κοινὴν γνώμην κατενεγκοῦσα κατὰ τοῦ πρωτοσυγκέλλου βαρὺν τὸν πέλεκυν. ἀλλὰ περὶ τῶν ἱερατικῶν βαθμῶν, ὅπου διανοοῦντο τὸ ὅλον οἰκοδόμημα τῆς ἐκκλησίας ν' ἀνατρέψωσι οἱ μισσιονάριοι καὶ τὰ μίσθαρνα ὄργανα τῶν Λουθηροκαλβίνων, οἱ «πρεσβυτεριανοί», οὐδὲν ἀναφέρει καὶ διατί; διότι ὁ πρῶτος πρεσβυτεριανός, ὡς εἶδομεν, ἦτο ὁ Θεόκλητος, ὁ τετραπέρατος γραμματεὺς τῆς Συνόδου, ὅστις ἐκήρυττε τὸ «βασιλεῖον ἱεράτευμα». Δυστυχῶς μετὰ πάροδον ἑκατονταετίας τὸ ὑπὸ τὴν γῆν κοιμώμενον ἐκεῖνο σπέρμα ἐβλάστησε σήμερον, ὅτε καθηγηταὶ τῆς Θεολογίας φιλόκαινοι γράφουσι: «Περὶ ἐνεργοῦ συμμετοχῆς τοῦ λαοῦ εἰς τὴν λατρείαν» (βλ. τὸν Γ' τόμον τῆς «Ἐνορίας» τοῦ 1948). καὶ ἄλλα ξενοπρεπῆ διδάγματα, ὡς τὴν κατάργησιν τῶν μυστι-

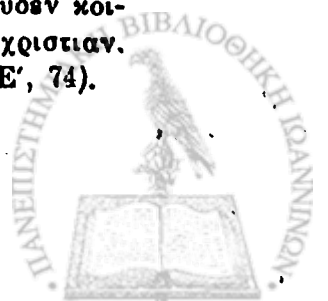

κῶν εὐχῶν τῆς ἱερᾶς Λειτουργίας, διὰ νὰ συμμετέχωσι καὶ οἱ λαϊκοὶ εἰς τὴν ἐκφώνησιν καὶ νὰ ἐξομοιωθῇ ὁ ἱερεὺς πρὸς αὐτοὺς ἢ τάνάπαλιν νὰ ἐξομοιωθῶσιν αὐτοὶ πρὸς τὸν ἱερέα ἰ ἀλλὰ θὰ πάθωσιν ὅτι καὶ ὁ βασιλεὺς Ὀζίας, ὅστις τολμήσας νὰ θυμιάσῃ τὸν λαὸν ἐλεπρώθη· καὶ ὁ βουλόμενος νὰ διδαχθῇ πόσον ὑψηλὸν καὶ ἀνέφικτον εἶναι ἡ ἱερωσύνη ἀναγνώτῳ τὸν θεῖον Χρυσόστομον εἰς Ἡσαΐαν (λόγ. Ε', σ. 152, τόμ. VI, 1, Montfaucon) στηλιτεύοντα τὸν Ὀζίαν.

Ἀνεφέρομεν ἀνωτέρῳ τὸν πατέρα τοῦ πρώτου καταστατικοῦ τῆς νέας ἐκκλησίας, τὸν Θηβῶν Παΐσιον. Οὗτος ἐπέπρωτο νὰ δοκιμάσῃ πρῶτος τοὺς καρποὺς τοῦ νεοτεύκτου καθεσιῶτος. Ὑπέργηρος ὢν καὶ ἀσθενής, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ ποιμαντῶρικὰ καθήκοντα, ἐπεκαλέσθη τὴν συναντίληψιν τοῦ ἱεράρχου Λοκρίδος, γείτονος ἐπαρχίας, Ἀγαθαγγέλου μὲν τὴν κλῆσιν, ἀλλ' οὐκ ἀγαθοῦ τὴν προαίρεσιν, ὡς ὁψόμεθα, διότι ἠθέτησε τὰ συμπεφωνημένα: «ἀπ' ὅλα γενικῶς τὰ λεγόμενα τυχηρὰ δικαιώματα τὰ ἡμῖς, ὅσα δηλ. ὑπάγονται εἰς τὸ ἐπιτραχήλιον, ἀπὸ λειτουργίας, παραστασιματα, εὐχάς, ἀγιασμούς... τὰ δὲ ἡμῖς ἐξ αὐτῶν θελεῖ λαμβάνει ὁ ἅγιος Βοιωτίας». Τὴν συμφωνίαν ταύτην, γενομένην τὴν 17 Μαΐου 1843 γνωστοποιηθεῖσαν καὶ ταῖς πολιτικαῖς ἀρχαῖς, ὁ διοικητῆς Βοιωτίας διεβίβασε πρὸς τοὺς δημάρχους Λεβαδείας διὰ τὰ περαιτέρω. Ὁ δὲ ἅγιος Θηβῶν, ἵνα τὰ προϊόντα τῆς περιουσίας ἐξασφαλίσῃ, προέβη αὐθαιρέτως, ἄνευ συνοδικῆς ἀποφάσεως, εἰς τὴν παραχώρησιν δύο ἀκραίων χωρίων τῆς ἐπαρχίας ὑπὸ τὸ ὄνομα Μαρτίνος καὶ Ἐξαρχος γνωστῶν. Καὶ ἕως ἐδῶ τὰ πράγματα ἔβαινον καλῶς, ὁ νομοθέτης τῆς νέας ἐκκλησίας πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ σαρκίου του, ἀντὶ νὰ ἀποσυρθῇ λαμβάνων τὴν νενομισμένην ἐπιχορήγησιν, ἔκρινε συμφερότερον νὰ πωλῇ τὰ χωρία τῆς ἐπισκοπῆς ὡς πατρικὰ τσιφλίκια. 1 Τούτων οὕτως ἐχόντων δὲν βλέπω εἰς τί ἔπταιεν ὁ ἐντολοδόχος

1. Φαίνεται ἔνεκα γῆρατος δὲν ἐνεθυμεῖτο τὸ 4ον ἀρθρον τοῦ σχεδίου, ὅπερ αὐτὸς ὑπέβαλεν εἰς τὴν σύνοδον πρὸς ἐγκρίσιν, ὑπερθεματίζων μάλιστα τὸν κλεινὸν ἀνεψιὸν του. «Ἡ σύνοδος εἶναι ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ ἀρχὴ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ὑποκειμένη (σχῆμα ὀξύμορον) εἰς τὴν βασιλικὴν ἀρχὴν καθ' ὅλον τὸ πολιτικὸν καὶ διοικητικὸν τῆς ἐκκλησίας» (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 275). Ἀφοῦ εἰς τὰ καλὰ καὶ νόμιμα δὲν ἠδύνατο νὰ κινητοῦ ἐλευθέρως ἡ ἐκκλησία πολλῶ μᾶλλον εἰς τὰ ἄτοπα. «Καθ' ὃν τρόπον αὕτη κατηρτίσθη... τῷ 1833, οὐδὲν ἠδύνατο νὰ πράττῃ οἴκοθεν ἀγαθόν, οὐδαμῶς δὲ νὰ προαγάγῃ τὸν... θρησκευτ. βίον... Τυπικὴ κίνησις οὐδὲν κοινὸν ἔχουσα πρὸς τὸ πνευματ. βάθος τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἀληθῆ χριστιαν. παιδευσιν» ἦτο ἡ δρασίς τῆς ἐκκλησίας» (Καρολίδης ἐνθ' ἀνωτ. Ε', 74).

Λοκρίδος βουλευθείς νὰ ἐξασφαλίσῃ καὶ αὐτὸς πλείονα κέρδη «δρυὸς πεσοῦσης πᾶς ἀνὴρ ξυλεύεται». Καταγγέλλεται πρὸς τὸν διοικητὴν ὑπὸ τοῦ Παΐσιου, ὅτι ὁ ἅγιος ἀδελφὸς ἐσφετερίσατο δικαιώματα μὴ παραχωρηθέντα ὑπὸ τῆς συμφωνίας, ὑπεισῆλθεν εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τῆς παροικίας διοίκησιν δηλ. προέβη εἰς τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ ἐν Βρασταμίταις «ἄνευ προηγουμένης συγκαταθέσεώς μου καὶ ἀδείας τῆς διοικήσεως, ὡς ὁ νόμος ὀρίζει». ὁ δὲ διοικητὴς, ἂν καὶ ἀμφιβάλλων πῶς, πληροφορεῖ τὸ ὑπουργεῖον, ὅτι σκοπὸς τῆς περιοδείας τοῦ σεβ. Λοκρίδος εἰς τὴν ἐπαρχίαν Βοιωτίας «ἀποβλέπει εἰς πολιτικὴν διοργάνωσιν ἐν ὄψει ἐκλογῶν». Ἡ ἱερὰ σύνοδος, εἰς ἣν διεβιβάσθησαν ταῦτα, δὲν ἀπεφάσιζε νὰ θίξῃ οὔτε τὸν Παΐσιον «διὰ τὰς πολλαπλᾶς πρὸς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας» οὔτε δὲ καὶ τὸν Ἀγαθάγγελον, ὅστις εἶχεν ἐν τῇ πολιτείᾳ «ἄγγελον φύλακα». Καὶ ὅμως ὁ διοικητὴς Βοιωτίας φαίνεται κάλλιον τῆς συνόδου διασκεπτόμενος· διότι ἔγραφε πρὸς τὸ ὑπουργεῖόν του : «ὅτι ἤθελεν εἶσθαι εὐεργέτημα δι' αὐτὸν τὸν Παΐσιον ν' ἀπηλλάττετο ἀπὸ τὴν περιπλανωμένην αὐτὴν ζωὴν... εὐεργέτημα δὲ διὰ τοὺς κατοίκους τῆς διοικήσεως ν' ἀντικαθίστατο ἀπὸ μητροπολίτην ἔχοντα καὶ τὴν ἡλικίαν καὶ τὴν φρόνησιν τοῦ νὰ διευθύνῃ τὰ τῆς ἐκκλησίας ὑψηλὰ καθήκοντα». Καίτοι δὲ ἀπὸ φήμης διαδίδεται, λέγει, ὅτι εἶναι ἀρκούντως εὔπορος, ἐν τούτοις «ἡ διοίκησις... νομίζει χρέος τῆς νὰ στηρίξῃ, ὅτι εἶναι δίκαιον νὰ τῷ προσδιορισθῇ ἀνάλογος σύνταξις» Τοῦτο ὑπεστήριξε καὶ τὸ εἰρημένον ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, καὶ ἐξαίρομεν τὸ γεγονὸς, καὶ ἡ σύνοδος ἀνέμενε τὴν ἀπόφασιν τῶν δύο Βουλῶν, ἵνα κανονίσῃ τὸ ζήτημα τῆς συντάξεως, καὶ οὕτως ὁ Παΐσιος ἀπέθανεν ἐν Θήβαις τὴν 13 Ἰουλίου 1849. ¹

Εἶπομεν ἀνωτέρω πῶς ἐτέθη ἐν ἰσχύει τὸ πρωτόκολλον τοῦ 1833 καὶ πόσοι ἐκβιασμοὶ ἐγένοντο κατὰ τὴν ὑπογραφὴν. Εἰς τῶν ἀρνησαμένων ἦτο καὶ ὁ Παροναξίας ἐπίσκοπος Γαβριὴλ (1833—1839). Ἀλλὰ διατί ἔπραξε τοῦτο; διότι ἀπὸ τῆς μητροπόλεως Τήνου μετετίθετο εἰς τὴν προσωρινὴν ἐπισκοπὴν Νάξου. Τότε ἐτάχθη καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν μερίδα τῶν διαμαρτυρομένων κατὰ τοῦ νέου ἐκκλησιαστικοῦ καθεστώτος. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἐπέτυχε τοῦ ποθουμένου ὑπέγραψε καὶ αὐ-

1. Βλ. Βασιλείου Ἀτέση ἐπισκόπου Ταλαντίου, Ἐπίτομος ἐπισκοπ. ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι σήμερον. Τόμ. Α' Ἀθῆναι 1948, σ. 21—24. Ὁ εἰρημένος Ἀγαθάγγελος Μυριανθούσης, Κύπριος, ὅτε διωρίσθη Λοκρίδος (1833—1852) εἶχε ζητήσει τὸ Μαρτίνον καὶ τὸν Ἐξαρχον παρὰ τῆς συνόδου, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη (αὐτ. σ. 54—55) δι' αὐτὸ ἔλαβεν αὐτὰ νῦν πραξικοπηματικῶς.

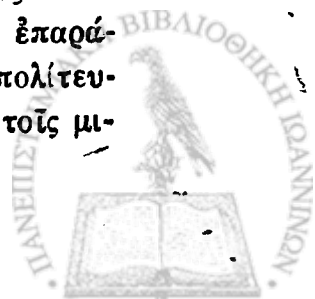

τὸς καὶ «ἔβαψε τὸν ἄρτον ἐν τῷ τρυβλίῳ» (αὐτ. σ. 292).

Ἐπίσης ὁ μητροπολίτης Ἄνδρου Διονύσιος Καρκάκης (1810—1835) ὁπαδὸς τοῦ Μεγ. Οἰκονόμου, δὲν παρέστη ἐν τῇ συνελεύσει τῶν ἀρχιερέων ἐν Ναυπλίῳ, ἀλλ' ἀκούσας μακρόθεν τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ὅτι θὰ ἀπεκόπτετο ἐκ τῆς ἐπαρχίας του ἢ παρανόμως προσαρτηθεῖσα Σῦρος καὶ θὰ ἀποτελέσῃ ἰδίαν ἐπισκοπὴν (ὅπερ καὶ μετ' ὀλίγον ἐγένετο) ἔσπευσε νὰ δηλώσῃ «ὅτι εἶναι σύμφωνος εἰς πᾶν ὅ,τι καλὸν καὶ ἅγιον... ἐγκρίνη ἢ ὁμήγουρις τῶν ἁγίων ἀρχιερέων καὶ ἡ Α. Μ. ἐπικυρώσῃ εἰς δόξαν τῆς ἀγίας τοῦ Χριστοῦ ἀνατολικῆς ἐκκλησίας»· διὸ καὶ σφοδρὰν ἐδέξατο τὴν παρὰ τοῦ Οἰκονόμου ἐπίθεσιν (αὐτ. 293).

Μετὰ τὴν «Διακήρυξιν» ἦτοι τὸν καταστατικὸν τοῦ 1833, ἐνῶ ἡ ἱεραρχία καλῶς ἢ κακῶς συνελθοῦσα καὶ μὴ συνελθοῦσα ἐν Ναυπλίῳ ὑπέγραφεν αὐτόν, ὁ λαὸς ἔχων ἀρκούντως ἀνεπτυγμένον τὸ θρησκευτικὸν διαισθητήριον ἐξηγείρετο εἰς ἀποστασίαν ἐν Πελοποννήσῳ πρὸς διάσωσιν τῆς θρησκείας τῶν πατέρων, ἢ ἱερὰ Σύνοδος ἀποτελουμένη ἀπὸ τὰ ἀνάξια μέλη, τὸν Κορίνθου Κύριλλον ὡς πρόεδρον, τὸν ὁμώνυμον τοποτηρητὴν Ἡλίδος, τὸν Θήρας Ζαχαρίαν, τὸν Ἀιδοῦσης Ἰωσήφ καὶ τὸν μνημονευθέντα Βοιωτίας Παῖσιον, ὑπὸ τὸν γραμματέα Θεόκλητον, ἐξαπέλυε δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἀποστόλους νὰ πείσωσι τὸν λαόν, ὅτι εὖ τε καὶ καλῶς εὐδοῦνται τὰ πράγματα, ὅτι «εἶναι ἄγρυπνος φύλαξ τῶν δογμάτων τῆς πίστεώς μας καὶ ποτέ δὲν ἤθελε ἐνδώσει, ἐὰν ἤθελεν ἰδεῖ, ὅτι προσβάλλεται κατὰ μικρὸν ἡ ἱερὰ ἡμῶν θρησκεία». Ἀκουσον δὲ πῶς διαβουκολίζονται : «Ἐὰν δὲ πολλὰ μοναστήρια τῆς ἐπικρατείας κατηργήθησαν καὶ τὰ κτήματά των, κινητὰ καὶ ἀκίνητα, παρελήφθησαν εἰς λογαριασμὸν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ταμείου (!) κατ' ἀπόφασιν τῆς ἐν Ἀργεῖ ἐθν. συνελεύσεως, τὰ ἐκ τούτου εἰσοδήματα καὶ ὁ φόρος, τὸν ὁποῖον τὰ ὑπάρχοντα μοναστήρια δίδουν κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐκκλησ. ταμεῖον, θέλουν χρησιμεύει εἰς πληρωμὴν ὄλου τοῦ κλήρου, εἰς πληρωμὴν τῶν διδασκάλων...» (παρὰ τῷ Ταλαντίῳ Βασ. Ἀτέση Α', σ. 264).

Ἄλλ' ὅλα αὐτὰ ἦσαν φενάκη καὶ οἱ ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι ἀντὶ νὰ λάβωσι τὸ φραγγέλιον ἀνὰ χεῖρας νὰ ἐκδιώκωσι τοὺς ἱεροσύλους ψευδονται ἀναιδῶς πρὸς τὸν λαὸν γινόμενοι τυφλὰ τῶν ἀχρείων καὶ ἱεροφάγων πολιτικῶν ὄργανα, ἀγνοοῦντες, ὅτι διαλυομένων τῶν μονῶν ἀποσυντίθεται ἡ ἐκκλησία, ἧς αὐταὶ ἦσαν τὰ προπύργια... Πῶς θὰ ἐσώζετο ἡ ἐκκλησία ὑπὸ τὸ κράτος τῆς «Διακηρύξεως», τοῦ ἐπαράτου ἐκείνου νόμου, ὅστις μέχρι σήμερον μαστίζει τὸ ἐκκλησ. πολίτευμα καὶ παραλύει πᾶσαν ἀγαθὴν πρωτοβουλίαν; Ἄλλ' αὐτοῖς τοῖς μι-

σθωταῖς ποιμέσι περὶ ἐνὸς μόνου ἐμελλε, τὸ πῶς νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν εὐνοίαν τῶν κρατούντων καὶ τὰ βιοτικά ἀγαθὰ. 1

Τὰ κινήματα καὶ αἱ στάσεις τῶν ἐπαρχιῶν ἤρχισαν μόλις ἐφάνησαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ καταστ. νόμου τῆς ἐκκλησίας. Εἰς οὐδὲν ἐλογίσθησαν παρὰ τῷ λαῷ αἱ τοῦ προηγουμένου ἔτους συμβουλαὶ τῆς Συνόδου καὶ τῶν ἀρχιερέων, «οἵτινες μετὰ βαθεῖαν σκέψιν συντελεστικωτάτην εἰς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐνέκρινον τὴν ὀριστικὴν τῆς ἐκκλησίας τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος ἀνεξαρτησίαν.. προϋπάρχουσαν πράγματι ἀπὸ τοῦ ἔτους 1821 κατὰ κοινὴν ἐθνικὴν θέλησιν καὶ ψῆφον (;) καὶ ἐξέφρασαν ὁμοφώνως τὴν ἔφεσιν τοῦ νὰ διακηρυχθῇ ἐπισήμως ἡ ἀνεξαρτησία αὕτη παρὰ τῆς κυβερνήσεως· διότι ὑποκειμένη ἡ ἐκκλησία τοῦ βασιλείου εἰς ἄλλην ἐξουσίαν ἤθελε μένει πάντοτε εἰς ἣν εὕρισκετο κακὴν κατάστασιν (μακάρι !), ἤθελεν ἐμποδίζεσθαι ἀφ' ἧς ἤθελεν ἐξαρτᾶσθαι εἰς τὴν ἐπὶ τὰ κρείττω πρόοδον καὶ προκοπὴν...» καὶ προχωρεῖ εἰτα εἰς τὸ λιβάνισμα :

«Ἡ Α. Μ. ὁ πολυαγάπητος ἡμῶν βασιλεὺς, ἅμα ἐπάτησε τὸ κλεινὸν ἔδαφος τῆς νέας αὐτοῦ πατρίδος, ἔδωκεν ἐπισήμως τὴν πάνδημον ὁμολογίαν ὅτι θέλει πρῶστατεύει εὐσυνειδότης τὴν θρησκείαν τοῦ ἔθνους... Ποῖος λοιπὸν τοιαύτην ἔχων ἐγγύησιν, διτι ἡ ὀρθόδοξος ἀνατ. ἐκκλησία, ὅχι μόνον δὲν θέλει βλαφθῇ ποτε κατὰ τὸ παραμικρόν, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ θέλει προστατεῦεσθαι ἰσχυρῶς παρ' ἐκείνου, τὸν ὁποῖον ἡ θεία πρόνοια διώρισε βασιλέα τοῦ ἔθνους... παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τῶν ἐθνῶν; ποῖος, λέγομεν, τοιαύτην βασιλικὴν ἐγγύησιν ἔχων δύναται νὰ ὑποπτεύσῃ τι πονηρόν... Ἡ σύνοδος χρέος αὐτῆς λογιζέται προσέτι νὰ σᾶς προσκαλέσῃ νὰ εὐγνωμονήσῃτε μεθ' ἡμῶν διὰ ταῦτα πρὸς τὴν Α. Μ. καὶ νὰ δεηθῆτε τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ μεθ' ἡμῶν ἐκ ψυχῆς καὶ καρδίας... ὑπὲρ στερεώσεως τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς θρόνου εἰς γενεᾶς γενεῶν. Ἡ διαρκὴς Σύνοδος

1 Κατὰ τὸ Β. Δ. τῆς 25 Ἰουλ. 1838 «Τὸ ἐπιμίσθιον τοῦ Προέδρου προσδιορίζεται εἰς 3000 δραχ. κατ' ἔτος (ἤτοι 25) δρ. μηνιαίως, καθ' ὃν χρόνον οἱ πρῶν ἐπίσκοποι ἐλάμβανον 80 δρ. ἀλλὰ τὰ μέλη τῆς συνόδου εἶχον καὶ τὰς ἐπαρχίας...) τὸ τοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ἐπικρατείας καὶ ἐκάστου συμβούλου (ἤτοι τῶν μελῶν τῆς Συνόδου) εἰς 2400 δρ. Ὁ μισθὸς τοῦ γραμματέως προσδιορίζεται 2400 δρ. ἐτησίως, τῷ δίδεται δὲ καὶ ἐπιμίσθιον 600 δραχμῶν... τὸ ἐπιμίσθιον καὶ ὁ μισθὸς τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Συνόδου πρὸς τὸ παρὸν θέλει χορηγηθῆ ἀπὸ τοῦ ταμεῖου τῆς Ἐπικρατείας, ἀλλὰ θέλει ἀποδοθῆ μετὰ ταῦτα ἀπὸ τὰ διὰ τὰ ἐκκλησιαστικά... σχηματισθῆσομεν ταμεῖον» (Γιανν. 18. Βλ. Ταλάντιου Βασιλείου, Ἀρχιερατ. καὶ Ιερατ. δικαιώματα κατὰ τὸ 1834 ἐν «Ἐκκλησία», ἔτ. ΚΕ', σ. 872, 886).

Ἱερὸν αὐτῆς χρέος λογίζεται νὰ προσκαλέσῃ πάντας ὑμᾶς εἰς τὸ γνωρίζητε αὐτήν... ὡς ὑπερτάτην ἐκκλησιαστ. ἀρχὴν καὶ πρὸς αὐτήν ν' ἀναφέρητε περὶ παντός ἀντικειμένου... συμμορφούμενοι ἐν πάσῃ ἀκριβείᾳ κτλ. εἰς αὐτὰ θέλει εὔρει ὃ τι πᾶς ἀληθινὸς χριστιανὸς, πᾶν τῆς ἀνατ. ἐκκλησίας γνήσιον τέκνον ἠδύνατό ποτε νὰ ἐπιθυμήσῃ εἰς δόξαν τῆς ἐκκλησίας του καὶ εἰς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως τοῦ κλήρου αὐτῆς» (Γιανν. σ. 20). Κατὰ Ὀκτώβρ. τοῦ 1834 ἐπαναλαμβάνουσα ἡ Σύνοδος τὰ αὐτὰ παρατηρεῖ: «Ἐπίβουλοι τῆς κοινῆς ἡσυχίας καὶ εὐταξίας ἠθέλησαν νὰ παρεξηγήσωσι τὴν κατάργησιν πολλῶν μικρῶν μοναστηρίων, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἦτο γεμάτη ἡ Ἑλλάς καὶ νὰ θεωρήσωσι τοῦτο ὡς ἐπιβουλήν [κατὰ] τῆς θρησκείας αὐτῆς... Τὰ μοναστήρια θεωροῦνται καὶ εἶναι κτήματα ἐθνικὰ καὶ εἶναι ἀσυγχώρητον νὰ καταδαπανῶνται αἱ πρόσοδοι αὐτῶν παρὰ τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου, ἐνῶ τὸ ἔθνος δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ταύτας ὠφελιμώτερα...» καὶ οἱ χειρότεροι ἐχθροὶ τῆς ἐκκλησίας δὲν θὰ ἔγραφον τοιαῦτα. Παραλείπω πολλὰς ἀηδίας καὶ προχωρῶ: «Ἄλλὰ γνωμοδοτούσα ἡ σύνοδος εἰς κατάργησιν τῶν μικροτέρων μοναστηρίων εἶχε καὶ ἄλλον ἐπίσης σκοπὸν καὶ οὗτος εἶναι ἡ διόρθωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου». Ἄκουσον, ἄκουσον! (κάψαμε τὴν κάπα νὰ μὴ μᾶς τρῶν οἱ ψύλλοι!). Γιανν. σ. 27-28. Ἐφ' ὅσον ἡ ἐκκλησία, ἀντὶ νὰ διορθώσῃ τὰ κακῶς ἔχοντα, ἐγνωμοδότησε νὰ διαλυθῶσιν αἱ μοναί, αἵτινες ἔσωσαν κατὰ τοὺς χαλεποὺς χρόνους τὴν θρησκείαν, τότε δὲν εὐθύνεται ἡ πολιτεία. καὶ ἐὰν ὑπῆρχεν εἰς αὐτὰς λειψανδριά ἠδύνατο κάλλιστα ἡ Σύνοδος νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς μοναχοὺς εἰς τὰς μεγάλας μονὰς καὶ νὰ προσαρτήσῃ τὰς μικρὰς ἐκεῖ ὡς μετόχια». 1

Οἱ ἀρχιερεῖς ἐκεῖνοι οἱ ἀποτελοῦντες τὴν σύνοδον γλυκανθίντες ἀπὸ τῆς παχεῖς μισθοῦς ἐπειπήριζον τὰς ἀνθαιρεσίας ἐκείνας τοῦ κρά-

1 Ἡ ἱερὰ σύνοδος ἀποφασίζει: «Α'. Ὅλα τὰ ἔρημα μοναστήρια.. τὸν ἀριθμὸν 116 ὑπάγονται ἀπὸ τοῦ νῦν ἀπὸ τὴν ἄμεσον κυριαρχίαν τῆς κυβερνήσεως τῆς Α. Μ. καὶ περὶ αὐτῶν δύναται αὕτη νὰ κρίνῃ ὃ τι συμφερότερον». Β'... 119 μοναστήρια περιλαμβανόμενα ὑπὸ τὴν κατηγορίαν μοναστήρια ὑπαγόμενα εἰς τὸ σχέδιον... ὑπάγονται καὶ αὐτὰ εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς κυβερνήσεως». τὰ ὑπόλοιπα 226 ὑποβάλλονται εἰς φόρον 405,650 (19 Ἀύγ. 1833). 25 Σεπτ. ἐκδίδεται τὸ Β. Δ. δι' οὗ διαλύονται καὶ ὄσαι τῶν μονῶν δὲν ἔχουσιν ἀριθμὸν πλέον τῶν 6, καὶ ἦσαν αἱ πλείονες (Γιανν. σ. 640—641). Σημειωτέον ὅτι ἐκ τῶν ἐγγράφων τῆς πολυτίμου ταύτης Συλλογῆς τὸ ἐν τρίτον (σ. 646—911) εἶναι Μοναστηριακά, δηλ. μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ὑπερτετρακοσίων μονῶν ἤρχισεν μία ἀδιεξίτητος γραφειοκρατεία καὶ ἀνθαιρετος ἐπέμβασις τοῦ κράτους καὶ εἰς τὰς ὑπολοίπους, ἕως τέλος ἄνευ τινος ἀποτελέσματος σχεδὸν ὅλαι διελύθησαν σήμερον.

τους και ἐξεθείαζον τὴν εὐσέβειαν και γενναιοφροσύνην τοῦ βασιλέως. Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἀπεδείχθησαν τὰ ὀλέθρια ἀποτελέσματα εἰς βάρος τῆς ἐκκλησίας. Τοῦτο διεκήρυξεν ἡ Σύνοδος ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ ἐναρέτου προέδρου αὐτῆς Θεοφίλου τὴν 2 Μαΐου 1868 εἰς ἐπίσημον ἔκθεσιν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν ἐκκλησιαστικῶν «Ἐξ ὅτου, κ ὑπουργέ, συνέστη εἰς τὸ βασίλειον ἡμῶν κράτος ἡ ἱερά σύνοδος... ἔκτοτε πᾶς ὀρθόδοξος Ἕλλην ἐπίστευσεν, ὅτι εἰς αὐτὴν ἀνετέθη ἡ ἀνωτάτη ἐκκλησιαστικὴ διοίκησις... Ἀλλ' ἡ ἐπίσημος ἐκείνη... «Διακήρυξις» ὑπῆρξε δυστυχῶς ἀπλῆ μόνον ἀπόφανσις, λόγῳ μὲν ὑποσχομένη λαμπρότητα τῇ ἐκκλησίᾳ και ζωὴν τῷ κλήρῳ διὰ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τῶν ἱερῶν κανον. θεσμῶν... πράγματι δὲ διανουμένη τὴν καταφρόνησιν τῆς ἐκκλησίας, τὸν ἐξευτελισμὸν τοῦ κλήρου και τὴν διαστροφήν και ἀνατροπὴν τῶν ἱερῶν κανόνων. Τοῦτον δὲ τὸν βέβαιον σκοπὸν ἀμέσως ἀνεκάλυψαν και παντοῦ διετράνωσαν α') ἡ διάλυσις 400 μοναστηρίων, 2) ἡ καταστροφή πάσης τῆς ἀκινήτου και κινήτου περιουσίας αὐτῶν. γ') διασκορπισις τῶν μοναχῶν αὐτῶν. δ') ἡ κατάργησις 24 ἐπισκοπῶν. ε') ἡ ἠθικὴ διαστροφή και ἡ ἄρσις τοῦ σεβασμοῦ εἰς τὰ ἱερά και τῆς ὑποταγῆς εἰς τὰ καθεστῶτα» (αὐτ. σ. 945).

Αὐτὰ γράφει ἡ ἐπίσημος ἐκκλησία περὶ τῶν ὀλεθρίων ἀποτελεσμάτων τῆς τοῦ κράτους ἐπεμβάσεως εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας. Καὶ ὅμως οἱ συνοδικοὶ τοῦ Μαρτίου 1835 πρὸς κατάπανσιν τῆς λαϊκῆς ἐξεγέρσεως ἐδημοσιογράφουν και παρέστῶν τὰ πράγματα ῥόδινα. Οὕτως ὁ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Ζ. Μ. (Ζαχαρίας Μαθῶς) προαλειφόμενος δι' ἔδραν ἐπισκόπου γεραίρει τὴν Σύνοδον ἐν τῇ Εὐαγγ. σάλπιγγι (τομ. Α', 1935, σ. 130-133) ἅτε κατορθώσασαν ὡς διὰ θαυματουργίας νὰ λύσῃ ὅλα τὰ ἐκκρεμοῦντα ζητήματα τῆς ἐκκλησίας, ὥστε ἀνεμποδίστως αὐτὴ νὰ βαδίξῃ τὴν κανονικὴν ὁδόν.

Ἴδου δὲ τί φλυαρεῖ διὰ τὸ ἐπιμάχον ζήτημα τῆς διαλύσεως τῶν μονῶν, ὅπερ προῦκάλεσε τὴν δικαίαν τοῦ εὐσεβοῦς ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀγανάκτησιν. «Ἢμπορεῖ τις νὰ μᾶς εἴπῃ, ὅτι ὅλα ταῦτα λιβαν καλά και ὠφέλιμα ἡ διάλυσις ὁμῶς τινῶν μοναστηρίων δὲν ἔδωκε καλὴν ἐντύπωσιν εἰς τὸν λαόν». Ἀκούσατε τί ἀπαντᾷ ὁ χριστιανὸς αὐτὸς και πῶς προσπαθεῖ ὡς δεινὸς σοφιστὴς νὰ διαβουκολήσῃ τὸν λαόν, ὡς δῆθεν ἀπατώμενον μὴ εἰδῶτα τὴν ἀληθῆ τῶν μέτρων τούτου ἔννοιαν διαστρεφομένην ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων. «ὅτι ἡ διάλυσις τῶν μικρῶν μοναστηρίων ὄχι μόνον δὲν βλάπτει ποσῶς, ἀλλὰ μάλιστα ἔχει σκοποὺς ἐνδόξους μὲν διὰ τὴν θρησκείαν, ἐπωφελεῖς δὲ διὰ τὴν ἑλληνικὴν νεολαίαν. Ἀλλὰ διάλυσιν λεγοντες,

μήπως έννοοθμεν διάλυσιν τών ναών τούτων τών μοναστηρίων ή άπαγόρευσιν έν αύτοίς ίεροπραξιών; (όποία ειρωνία!). Ούτε τό πρώτον ούτε τό δεύτερον έννοοθμεν βέβαια. Οί ναοί τούτων και άνεπαφοι μένουں και καθ' έορτήν ίεουργοθνται (έως να άποστεγασθῶσιν ή να χρησιμοποιωθνται ως βουστάσια). Οί έπίσκοποι έπεφορτίσθησαν... να έπαγρυπνωσιν... διορίζοντες έφημερίους (πῶς θα διώριζον εις τὰ βουνα, άφοῦ δέν ειχον εις τὰ χωριά;) εις τό να λειτουργωσιν έν αύτοίς (παρέχονται δέ πλουσίως όλα τὰ άπαιτούμενα!). Διάλυσίς άρα έννοεΐται ή κατάργησις τών καταχρήσεων δύο ή τεσσάρων έν τοίς μοναστηρίοις τούτοις μοναχών, προσποριζομένων ικανάς ποσότητας χρημάτων και μεταχειριζομένων αύτά έπ' οϋδεμιᾶ ωφελεία, άλλ' έπί βλάβη και αύτοϋ τοϋ μοναστηρίου...» και εξακολουθει την άηδη φλυαρίαν ύποστηρίζων, ότι οί ίεροί κανόνες μόνον τῶν κοινοβίων την διάλυσιν άπαγορεύουσιν.

Αύτά άπαντᾶ ο έκπρόσωπος τῆς Συνόδου εις την άγρίαν τοϋ τύπου έπίθεσιν δια τό μέγα τοϋτο τῆς ίεροσυλίας έγκλημα και ή «'Αθηνᾶ» έρωτᾶ : «'Αλλά πῶς έπωλήθησαν τὰ κινητὰ και άκίνητα τών καταργουμένων μοναστηρίων; ως δέν έπωλήθησαν τοιαϋτα οϋδ' έπ' αύτοϋ τοϋ πολέμου». και εκθέτει τὰ ὄργια (άρ. 264, έτ. 1835, σ. 1039). Πρὸς την γελοίαν ως άνωτέρω τῆς Συνόδου άπάντησιν παρατηρεΐ ο άρθρογράφος, ότι εκ τῆς πωλήσεως τών κινητῶν 314 μονῶν εισεπράχθησαν δραχ. 339.981 και 29 λεπτά (άρ. 272, σ. 1071) μοναχοί δέ 1000 έπετάχθησαν εις τοϋς δρόμους. εκ δέ τών άπεράντων εκτάσεων τών άκινήτων 1.884.000. και εις άπόδειξιν τών καταχρήσεων αναφέρει τὰς πωλήσεις τών μονῶν τῆς 'Αττικῆς (άριθ. 277, σ. 1091). 'Ο δέ Μαθᾶς, άφοῦ δέν ηδυνήθη, ν' άντεπεξέλθη καταφεύγει εις τό άλλοθεν : «'Επειτα ή κατάργησις τών τοιούτων μοναστηρίων είναι μέτρον και άπόφασις τῆς έν "Αργει Δ' 'Εθνοσυνελεύσεως, άπόφασις δηλαδη τών αντιπροσώπων αύτοϋ τοϋ έθνους, ὅπερ έστιν άπόφασις τοϋ έλληνικοϋ λαοϋ». Τό μόνον αληθές είναι τό εξῆς, άφοῦ ξεθειασε τό μεγαλογονόν κατόρθωμα τῆς Συνόδου επάγεται : «Καθ' ὅσον δέ αποβλέπει τό μερικόν... αναφέρεται εις την άνικανότητά τινων επισκόπων ως επί τό πλείστον νεηλϋδων, οίτινες... μη έχοντες πόνον πατριωτικόν (ως μετὰ την επανάστασιν διορισθέντες) άδιαφοροϋσιν... αποβλέποντες εις μόνας τὰς ίδίας αύτῶν ωφελείας».

'Αλλ' ένταῦθα συμβαίνει δυστυχῶς τούναντίον, ότι οί μετασχόντες τῆς επαναστάσεως, ως βετεράνοι διέφθειραν τοϋς νέους και οϋμόνον οί έγγῶροι, αλλά και οί νεοδαμόδεις και εκ Τουρκίας προερχόμενοι

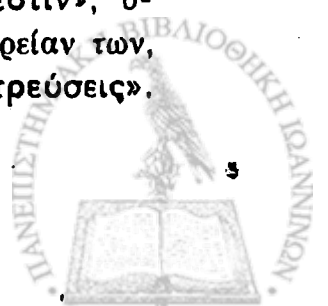

ἀρχιερεῖς ἔκλειον τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τῶν τεκταινομένων εἰς βάρος τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπέγραφον τὸν ἀνατρεπτικὸν ἐκεῖνον νόμον ἐπὶ τῷ ὄρω νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἐπαρχίαν τινά. Παραδείγματα πλεῖστα τοιαῦτα συναντᾷ ὁ διερχόμενος τὸ χρήσιμον βιβλίον τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ταλαντίου, εἰς ὃ πολλάκις καταφεύγομεν. Ὁ ἐπίσκοπος Ἐφέσου μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν τοῦ γέροντος Ἐφέσου Διονυσίου τῷ 1821 κατέφυγεν ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ Καποδιστρίου διωρίσθη, ἀφοῦ ἐπέβασεν ἀρχετὰ ἔτη ἐπίτροπος (τοποτηρητῆς) Ἀργους «μετασχῶν καὶ οὗτος τῆς συνελεύσεως τῶν ἀρχιερέων ἐν Ναυπλίῳ ὑπέγραψε τὸ πρωτόκολλον αὐτῶν διορισθεὶς ἐπίσκοπος Κυκλάδων» (σ. 273), ἐρχόμενος εἰς καταφανῆ ἀντίφασιν πρὸς ὅσα ἔγραφεν, ἐν τῷ φυλλάδιῳ «Περὶ θρησκείας καὶ κλήρου» (1832) καὶ γνωσιμαχῶν πρὸς τὸ βιβλίον τοῦ «Ὁρθόδοξος διδασκαλία» (1837). Καὶ ἤριζον πρὸς τοὺς πολιτικοὺς ἀρχοντας οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι περὶ τῶν ἐπουσιωδῶν, περὶ τοῦ τίτλου «σεβασμιώτατος», ὄνπερ ἐθέσπισεν ἀπ' ἀρχῆς ἡ νέα ἐκκλησία, ἀλλ' ἤθελον νὰ λέγωνται καὶ «πανιερώτατοι»! καὶ μετ' ἀηδίας ἀναγινώσκει τις τὰ ἀνταλλαγέντα ἐπὶ τούτῳ μετὰ τοῦ ὑπουργείου γράμματα τῆς Ἱερᾶς Συνόδου (αὐτ. σ. 281-286). Ἐνόμιζον οἱ εὐλογημένοι, ὅτι θὰ ἐστείρευεν ἡ ἐκχυλίζουσα ἱερότης, ἐὰν ἐτιτλοφοροῦντο «σεβασμιώτατοι» (ἴσως νὰ εἶχον δίκαιον, διότι μετ' ἀνησυχίας διέβλεπον, ὅτι ὁσημέραι τὸ σέβας ἤρητο παρὰ τῷ λαῷ, ἀφοῦ κατήντησαν ἀρχολίπαροι καὶ πολιτικάντιδες). Ἐπειδὴ ὅμως ὁ τίτλος καθιεροῦτο διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ 1833, ἡ Σύνοδος θεωρεῖ αὐτὸν μᾶλλον ὡς προσηγορίαν (!) καὶ ἀποφαίνεται δογματικῶς : «ἐκτοτε δὲν παρεδέχθη νὰ προσαγορεύωνται οἱ ἀρχιερεῖς Σ ε β α σ μ ι ὡ τ α τ ο ι , ἀλλὰ Π α ν ι ε ρ ὡ τ α τ ο ι καὶ Σ ε β α σ μ ι ὡ τ α τ ο ι καὶ αὐτὸ τοῦτο ἐκτοτε μέχρι σήμερον διατηρεῖ, ποτέ μὲν τὸ Πανιερώτατος ποτέ δὲ τὸ Σεβασμιώτατος μεταχειριζόμενη. καθ' ὅσον ἡ τοῖς ἀρχιερεῦσι διδομένη προσηγορία τοῦ Πανιερώτατος... εἴθισται πρὸ τῶν αἰώνων ἐν τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἰδιώματι.... ἡ σύνοδος... καθῆκον αὐτῆς θεωρεῖ ἀναπόφευκτον τὸ νὰ τηρῇ τὰ ἀρχαῖα (μόνον εἰς τοὺς τίτλους) τῆς ἐκκλησίας ἔθιμα καὶ παραδόσεις καὶ διατάξεις κατὰ τὴν ὑπαγόρευσιν τῆς ἰδίας αὐτῆς συνειδήσεως καὶ τὴν ἐντολήν τοῦ θεμελιώδους τόμου τῆς Πολιτείας» (ἀλλ' ὁ τόμος αὐτὸς ἔχει τὸ Σεβασμιώτατος, διὸ καὶ ἐπάγεται) : «δὲν νομίζει δεξιῶς εἰς ἑαυτὴν ἡρμοσμέγον τὸ 33 ἄρθρον τοῦ θεμελιώδους νόμου» (σ. 286). οὕτως οἱ ἐπίσκοποι περὶ τίτλων καὶ πρωτοκαθεδριῶν ἐφρόντιζον καὶ τις θὰ φανῆ πλέον ἄρεστός εἰς τὸν ἑτερόδοξον βασιλέα : «ἀπίρους ὁμολογῶ τὰς χάριτας πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Σ. ἡμῶν βασιλέα καὶ μονάρχην τὸν οὕτως ἐν ἐμοὶ εὐδοκή-

σαντα και ου παύομαι χειρας ικέτιδας αίρων πρός τόν ουράνιον βασιλέα και μάλιστα έν ταίς Ιεραίς τελεταίς και άναϊμάκτοις θυσίαις, όπως στερεοί αυτόν επί του λαμπροῦ βασιλικού αυτού θρόνου εις ότι πλείστους χρόνους εις γενεάς γενεών πρός καταρτισμόν και έδραίωμα τών άγιων του θεοῦ έκκλησιών» (αὐτ. σ. 268). Έψηφίζετο ό καταστατικός νόμος του 1833, οι 13 άρχιερείς ύπογράφουσι αυτόν την 28 Νοεμ. άγαλλομένω χειρί και διακηρύττουσιν ἅμα ότι θα ύποτάσσωνται κατά τούς ιερούς κανόνας και τās βασιλικās διαταγās... εις την παρὰ του βασιλέως διοριζομένην Ιεράν σύνοδον ως εις υπερτίτην άρχήν του βασιλείου» και ένθουσασιμένοι εκ τών καρπών της εφαρμογής του νόμου γράφουσι και πρός τὸ ύπουργεῖον να «διὰ βεβαιώση την κυβέρνησιν της Α. Μ. ότι ή έκκλησία του βασιλείου ήρχισεν ήδη ν' αναλαμβάνη από τών πληγών... ότι ή κατάσταση του κλήρου ρυθμίζεται επί τὸ βέλτιον και οι έπίσκοποι πρώτην φοράν τώρα ήμποροῦν να εἴπωσιν έν συνειδήσει, ότι έπισκοπεύουσι κατά τās διδασκαλίας του Κυρίου ήμῶν Ίησοῦ Χριστοῦ και τών μαθητῶν αυτού και άποστόλων». Έξεχύλισεν ή χάρις, έπεφάνη ή λύτρωσις και ή εὐλογία του Υψίστου... καθ' όν χρόνον ἄλλοι γίγαντες της Έκκλησίας, του εκκλησι. δικαίου μύσται έστιγματίζον και έξεσύριττον τὸν νόμον, όν πάντες σήμεραν θεωροῦσιν ως καταστρεπτικώτατον και αίτιαν της διαλύσεως της εκκλησίας. Ἄλλ' εκείνοι περι ἄλλα έτρυβάζοντο, να εξασφαλίσωσι τὸ σαρκίον και να καταλάβωσι θέσεις, και ένῶ έσειέτο ό οίκος αυτών, έξηρεύγοντο άπαθέστατα τὸ κακόχαρτον ἄσμα οι βασιλόδουλοι : «Λαβοῦσα ή Σύνοδος παρ' όλων τών δια του άπὸ 21 Νοεμ. βασ. διατάγμ. κατά πρότασιν αυτής διορισθέντων... επισκόπων επιστολάς, έν αἷς εκφράζεται ή ευγνωμοσύνη αυτών δια τὸν διορισμόν και την επικύρωσιν των και αναπέμπονται πρός τὸν υψιστον ευχαι και ευλογίαι υπὲρ υγείας και μακροημερεύσεως του Μεγαλειοτάτου ήμῶν βασιλέως και υπὲρ στερεώσεως και εις γενεάς και γενεών διατηρήσεως του άρτιπαγοῦς αυτού θρόνου... διερμηνεύς τών αισθημάτων και φρονημάτων αυτών πρός την Α. Μ. παρακαλεῖ... την Β. Γραμματείαν της Έπικρατείας να θέσῃ υπὸ τούς πόδας του βασ. θρόνου την ευχαριστήριον επιστολήν, την όποιαν γράφει ή Σύνοδος» (σ. 144). Τοῦτο υπὸ λαϊκῶν μόλις έπετρέπετο και συνηθίζετο πρός τὸν πατριάρχην όσάκις έγγραφον, σπανίως όμως παρ' άρχιερέως. Ἄλλ' έδῶ γράφει Σύνοδος Ιερά πρός νεαρώτατον βασιλέα, ουχι δὲ Ὁρθόδοξον. Ὅλοι οι πιστοι γνωρίζουν ένα θεόν, «Κύριος ό θεός εις έστιν», όλοι εις αυτόν πιστεύουσι και εις αυτόν προσφέρουσι την λατρείαν των, «Κύριον τὸν θεόν σου προσκυνήσεις και αυτόν μόνον λατρεύσεις».

Ἐμπροσθεν εἰς τὸ ὑπέριστατον τοῦτο ὄν οἱ μεγαλήτεροι μονάρχαι καὶ οἱ πλέον εὐτελεῖς δοῦλοι εἶναι ἴσοι. Οἱ πιστοὶ ὅλοι ἔχουν μίαν πίστιν, ἐν βάπτισμα καὶ σχηματίζουν ἐν σῶμα, τοῦ ὁποίου κεφαλὴ εἶναι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Δὲν ἠσθάνοντο οἱ ἀφελεῖς ὅτι καθίσταντο ὑπάλληλοι τοῦ ὑπουργείου, ἀφοῦ δὲν εἶχον δικαίωμα οὐ μόνον πρὸς τὰς ἄλλας ἐκκλησίας νὰ ἀλληλογραφῶσιν, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸν βασιλέα, πρὸς ὃν ἐλευθέρως πᾶς Ἕλλην πολίτης ἀπευθύνεται. Δὲν εἶχε δικαίωμα ἡ Σύνοδος, ἥτις διαλαλεῖ, ὅτι ἀνεκτήσατο τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὰ ἀπὸ τῶν ἀποστολικῶν χρόνων ἀνεγνωρισμένα δίκαια, οὔτε πρὸς τοὺς ἐπισκόπους νὰ γράφῃ!

Ἐκ τούτου τοῦ ἀδικήματος συνέβαινε τὸ ἐξῆς ἄτοπον. Ἀπῆντα ἡ σύνοδος πρὸς τὸν ἀναφερόμενον ἐπίσκοπον καὶ τὸ ὑπουργεῖον δὲν διεβίβαζε τὴν ἀπάντησιν (βλ. σ. 283). Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ ἀφθόνου τούτου λιβανωτοῦ μεθυσθεὶς, ἀνευ γνώσεως καὶ τῆς Συνόδου προβαίνει καὶ διορίζει αὐθαιρέτως μητροπολίτην Ἀνδρου τῷ 1834 τὸν ἀπὸ Σμύρνης Σεράφειμ Γρόσον. Τὸ πρᾶγμα ὡς πρωτοφανὲς ἐνεποίησε κατάπληξιν εἰς πάντας διὸ καὶ ἡ σύνοδος διεμαρτυρήθη καὶ ἔγραψεν, ὅτι «ἡ τοῦ ὑψηλοῦ διατάγματος ἐκτέλεσις ὑπερβαίνει τὰς δυνάμεις αὐτῆς... διότι ἀντῆκεται... εἰς τοὺς ἱεροὺς κανόνας... διότι οἱ ἐπίσκοποι διορίζονται παρὰ τῆς κυβερνήσεως κατὰ πρότασιν τῆς Συνόδου». Ἀλλὰ τῇ ἐπεμβάσει τῆς κυβερνήσεως ὑπεχώρησεν αὕτη καὶ «ἀπεδέχθη μὲν τὸν διορισμὸν τοῦτον κατ' ἐξαιρέσιν, ἔγραφε πρὸς τὴν γραμματεῖαν, καὶ ἔπραξε περὶ αὐτοῦ ὅ,τι ἴδιον αὐτῆς (:). Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ κρύψῃ, ὅτι δὲν ἐλυπήθη, διότι δὲν ἐφυλάχθησαν ἐπὶ τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ οἱ κανονικοὶ τύποι... Ἀλλ' ὅ,τι ἅπαξ ἔγινε δὲν ἐπιθυμεῖ ἡ σύνοδος τὰ ἴδια καὶ ἄλλοτε γινόμενον καὶ οἱ ἐπίσκοποι πρέπει νὰ διορίζωνται πάντοτε μετὰ προηγουμένην πρότασιν αὐτῆς». 1 Καὶ οὕτως ἐνόμιζεν ἡ Σύνοδος ἐκεῖνη, ὅτι ἔκαμνε τὸ καθήκον, ὅτι ὑπερήσπιζε τοὺς ἱεροὺς κανόνας, ὅτι ἔσωζε τὰ πατροπαράδοτα διὰ τῶν ἀνεκτελέστων ἀπειλῶν! διότι τὸ σιγάμμα τυπικῶς καὶ φαινομενικῶς ἐθεραπεύετο, εἰς τὴν πραγματικότητά δὲ προέβη εἰς τὸ μὴ περραιτέρω ἐφεξῆς δὲν εἶχε τὴν δύναμιν πλέον ἡ Σύνοδος εἰς διορισμοὺς ἐπισκόπων, ἐὰν δὲν ἐδέχετο τὸν ὑπὸ τῆς Πολιτείας ὑποδεικνυόμενον. Ἐὰν δὲν ἐγίνετο οὕτως, αἱ θέσεις τῶν ἐπισκόπων ἀφίεντο κεναὶ ἐπὶ σειρὰν

1. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγραφον διέσωσεν ὁ Μ. Οἰκονόμος εἰς τὸν Β' τόμον τῆς Ἐκκλησ. ἱστορίας σ. 366, τὴν δὲ περικοπὴν κατεχώρισεν ὁ Ταλαντίου σ. 295.

ἐτῶν. 1 Ἦγωνίζετο καὶ διεμαρτύρετο εἰς μάτην ἢ σύνοδος· εἰς ὅτα μὴ ἀκούοντων. δι' οἰκονομίαν τὸ ὑπουργεῖον ἀνέβαλλεν ἐπὶ δεκαετίαν πολλάκις τὴν πλήρωσιν ἐπισκοπικῆς ἑδρας. Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον αὐτὸ τὸ παραλῦον τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας, ἦσαν καὶ αἱ συγκαί μεταθέσεις, ἄλλο κακὸν πάλιν, ὑπερδυστυχῶς ἐκορυφώθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν καὶ ἐξῆλθε τελείως τῶν ὁρίων. Εἰς τὸ δεύτερον ὁμως τὴν ἐνοχίην εἶχεν ἡ ἱερά σύνοδος, ὅπως καὶ σήμερον. Νεαροὶ ἐπίσκοποι μὴπω στερεωθέντες εἰς τὴν λαχοῦχαν παροικίαν, μόλις προκύψαντες ἐν τοῖς ἀδύτοις εἰς τὴν φρικτὴν τελετουργίαν, ἐπιλαθόμενοι, ὅτι δὲν πρέπει νὰ εἶναι πλεόν χθαμαλοὶ καὶ ὑλόφρονες, ἀλλ' ὑπέργεια φρονούντες ὡς θυηπόλδι καὶ μυσταγωγοὶ τοῦ ὑπερφυοῦς μυστηρίου, νεόχειροτόνητοι ἀπὸ τῶν πρώτων πρὸς τὸ ὑψηλὸν τῆς ἱερατείας ἀξίωμα ἐνατενίσεων, ἀντι διὰ τῆς μελέτης τῶν θείων γραφῶν νὰ ἐπιδιώξωσι τὸν τελειότερον καταρτισμόν, ἀντι νὰ μετεωρισθῶσι πρὸς τὰ ὕψη διὰ τῶν ἐνοράσεων τῆς θείας πολιτείας, σύρονται πρὸς τὰ χθαμαλὰ τοῦ κοσμικοῦ βίου ἐπίπεδα, καὶ ἐκ προσιμίων γίνονται εὐάλωτοι ὑπὸ τῶν θεληγῆτρων τῆς ὕλης, ἐπιδιώκοντες μεταθέσεις εἰς εὐπροσόδους ἐπαρχίας. Ὡ τῆς ματαιότητος! Ταῦτα δυστυχῶς συμβαίνουσιν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν. Ἡ δὲ Σύνοδος οὐδόλως ἔχει θῆπ' ὄψιν τὰς ἀνάγκας τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος, — ἄς μοὶ ἐπιτραπῆ νὰ τὸ εἶπω — ἀλλὰ τὸ συμφέρον τῶν εὐνοουμένων νεαρῶν ἐπισκόπων! Μόλις ἀπῆλθε πρὸς Κύριον

1. Εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐξακριβωθῆ, πόθεν ἐπήγασεν τὸ ἄτοπον τοῦτο. Ἐν μέρει εἶναι κληρονομία τῆς τυραννίας, διότι ὁ Σουλτάνος ἐκ τριῶν ὑποψηφίων διὰ πατριάρχην ἐξέλεγε τὸν ἕνα καὶ ἔσβυνε πάντοτε τοὺς ἀνεπιθυμήτους. Οὕτω κατὰ τὸ τελευταῖον τέταρτον τοῦ ΙΘ' αἰῶνος δύο διακεκριμένοι ἀρχιερεῖς τοῦ οἰκῶν. θρόνου ὁ Χαλκηδόνος Γερμανὸς καὶ ὁ Ἀδριανουπόλεως Κύριλλος ἐξηλείφοντο κατὰ κανόνα. Ἀλλ' ἦτο καὶ ἀνάγκη ἡ πολιτεία νὰ ἐπιβλέπη ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, διότι ἐμισθοδοτεῖ τοὺς ἐπισκόπους καὶ οἵτινες ἦσαν ἰσόβιοι, διὰ δὲ λειψανδρίαν ἐχειροτονεῖτο ὁ τυχὼν καὶ διῆ ἀνεψιοὶ μητροπολιτῶν (νεποτισμός). Ὁ Μαΐνης ἐχειροτόνησεν ἀντικανονικῶς τὸν ἀνεψιὸν του Πέτρον ὡς ἐπίσκοπον Ἀνδρουβίτης εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν! μετονομάσας Προκόπιον (σ. 250) καὶ ἕτερον ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος εἰς ἡλικίαν 26 ἐτῶν (σ. 253). Ὁ Νεόφυτος ὁ Δούκας ἐχειροτονήθη ἱερομόναχος μειράκιον ὦν δεκαοκταετής! Μετέβη δὲ εἰς Ἰωάννινα νὰ σπουδάσῃ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν μονήν, ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τῆς ὁποίας καὶ ἐχειρονοήθη· διότι εἰς τὰς μονὰς ὡς μακρὰν τοῦ κόσμου κειμένας, δὲν ἐτηρεῖτο ἀκριβῶς ὁ κανὼν, ὁσάκις μάλιτα ὑπῆρχεν ἔλλειψις. Περὶ τοῦ Νεοφύτου ὁμως δύναται νὰ ἐφαρμοσθῆ τὸ τοῦ Μ. Βασιλείου: «Εἰ δέ που καὶ ἐν ἡλικίᾳ νέᾳ πρεσβυτικὸν εὐρεθείη φρόνημα οὐκ ἀτιμαστέον τὸ δῶρον, ἀλλὰ πιστευτέον τῷ λέγοντι: «Πολιὰ δὲ ἐστὶ φρόνησις ἐν ἀνθρώποις». Πλεῖον γὰρ τῷ ὄντι εἰς πρεσβυτέρου σύστασιν τῆς ἐν θρηξὶ λευκότητος, τὸ ἐν φρονήσῃ πρεσβυτικόν» (Εἰς Ἡσαΐαν γ', 2. Τόμ. Α' 637B ἐκδ. Garnier).

ὁ τῆς δεῖνα μητροπόλεως ἐπίσκοπος, ἀχνίζοντας ἔτι τοῦ ἐπιταφίου χοῦ, δὲν ἀναμένεται κἄν νὰ τελεσθῇ τὸ τεσσαρακονθήμερον μνημόσυνον, καὶ ὁ ἀντικαταστάτης ἐνεθρονίσθη εἰς τὸν θρόνον, ὃν ἐπωφθαλμία πρὶν ἔτι χειροτονηθῇ.

Δὲν ἔχω τὸ χάρισμα τῆς προφητείας, ὅπερ ὁ καθηγητὴς τῆς Δειτουργικῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διεκδικεῖ καὶ ὑπὲρ τῶν λαϊκῶν, ἵνα προμαντεύσω τί μέλλει ἐκ τῆς οἰκτρᾶς ταύτης τῶν ἐκκλησιᾶν πραγμάτων καταντήσεως νὰ προκύψῃ, ἀναφέρομαι μόνον εἰς τὰ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἀλώσεως διεκτραγωδούμενα ὑπὸ τοῦ μακαρίου Σχολαρίου: «Οἴχεται, φεῦ, ἡ πίστις· καταπεφρόνηται· ἀπιστία πάντα δεινὴ, τοῖς μὲν Ἑλληνισμός, τοῖς δὲ αὐτοματισμός τε καὶ ἀθεΐα, τοῖς δὲ ἀδιαφορία καὶ ἀμαυρία περὶ τὴν πίστιν καὶ τῶν πατρικῶν ὄρων, ἀποστασία καὶ ὄλως δυσέβεια ἐνεβάκχευσε, πρόφασιν εὐρηκυῖα τὴν ἐκκλησιαστικὴν ταύτην σύγχυσιν. Τίτι τῶν τοιούτων μέλει ὀπόσοις ἐπίκειται μέλιν; Οὐδενὶ δήπου. Προεδριῶν μὲν οὖν αὐτοῖς μέλει καὶ ὀνομάτων καινῶν καὶ κρασπέδων μακρῶν καὶ χρημάτων καὶ ἀρχῶν καὶ τῶν ἐν βασιλείοις τιμῶν. Διατί τὰς ἐν βασιλείοις διατριβὰς ἔφυγον ἐγὼ προτροπάδην; διατί γωνία συγκλείσας ἐμαυτόν, ἰδιοπραγμονῶν καὶ πλήν ὀλίγων πρὸς οὐς ἔξεστι κρύπτεσθαι προσιόντας μετ' εὐσεβείας, τοῖς ἄλλοις οὐκ ἀνοίγνυμι τοῦ δωματίου τὴν θύραν; Διατί σειώπηται; διότι λύκοι κατ' ἀλλήλων ἐγενόμεθα ἢ παρδάλεις οἱ ἄνθρωποι, συκοφαντοῦντες, βασκαίνοντες, διαβάλλοντες, λογοποιοῦντες, κτείνοντες... Ἐντεῦθεν δῆλον ὅτι τὸ τέλος ἡμῶν ἐγγὺς ἐστίν· ἐν γὰρ ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἀναστήσονται, φησὶν ὁ μακάριος Παῦλος, καιροὶ χαλεποὶ· ἐσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, ἀφιλάγαθοι, γονεῖσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μὀρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι. Ἡ ἱερωσύνη εὐωνος· ἡ ἀρχιερωσύνη Σιμωνιακῆ· χρημάτων ὧνιος πᾶσα ἐκκλησιαστικὴ πραγματεία· ἐκ τῶν τοῦ Μαρμωνᾶ θησαυρῶν τὰ δῶρα τοῦ Πνεύματος ταλαντεύεται. Ἱεροὶ οἴκοι πιπράσκονται, τὰ τῷ Θεῷ ἀφιερωμένα πωλοῦνται. Ὡς τῆς τολμηρᾶς ἱεροσυλίας καὶ τῶν ὠνουμένων καὶ τῶν πιπρασκόντων αὐτά. Καὶ δυνατόν ἦν μὴ ἐγκαταλειφθῆναι ἡμᾶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ταῦτα πράττοντας ἢ γενομένων ἀνεχομένους; Καὶ τίς ἢ ἐγκατάλειψις; ἀπεβάλομεν τὴν θεοσέβειαν. Πῶς; οὐκ ἔχομεν ἐκκλησίαν· ἠγνόηται ἡμῖν τὰ τῶν πατέρων δόγματα, καταπεφρόνηται· ἀνταλλαττόμεθα αὐτὰ φόβῳ ἐλπίδων, ἐ-

παγγελιῶν δόσεων. Ταῦτα ἐν Ἰταλίᾳ, ταῦτα ἐκεῖθεν μέχρι κα νῦν. Τὰ ἄγια δεδώκαμεν τοῖς κυσί, τοὺς μαργαρίτας τοῖς χοί ροις. Ἐν Ἰουδαίοις καὶ Σαρακηνοῖς οἱ ἰδιῶται, οἱ τοῖς τοῦ κό σμου πράγμασι προσηλωμένοι, οὐ τολμῶσιν τι φθέγγεσθαι· ἐν ἡμῖν δὲ Χριστιανοῖς οὖσιν, ἄγουσι καὶ φέρουσι τὰ τῆς πίστεως, ὅμοις οὐδαμόθεν τοῦτο προσήκει... » (Λάμπρου, Παλαιολογία καὶ Πελοποννησιακά, τόμ. Β', 252-3).

Πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν αὐλοκολάκων διχοτομοῦνται ἐπαρχίαι, ἰδρύνονται νέαι ἐπισκοπαί, χειροτονοῦνται ἄλλοι δι' ἐπαρχίας, εἰς ἃς ἔ νεκα τῆς ἀνταρσίας οὔτε νὰ πλησιάσωσι δύνανται, καὶ ταῦτα γίνον ται μὲ κενὸν τὸ ταμεῖον! ¹

Καὶ ἀκριβῶς πρὸς καταπολέμησιν τῆς πλεονεξίας καὶ ἀλαζονεί ας τῶν ἐπισκόπων καὶ πρόληψιν τῶν διαμαγῶν πολὺ βαρέως ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας ἐχαρακτηρίσθησαν αἱ μεταθέσεις. Ὁ Καρθαγέ νης Κυπριανὸς τὸν καταλαβόντα τὴν θέσιν τοῦ Ρώμης Κορνηλίου Νοουατιανὸν ὠνόμασε μοιχόν, ἡ δὲ τῆς Ἀλεξανδρείας σύνοδος (340) πρὸς Εὐσέβιον τὸν Βηρυττοῦ ἐπιβάντα τοῦ θρόνου τῆς Νικομηδείας: «δέδεσαι τῇ σῇ γυναικί, μὴ θελήσης νὰ χωρισθῆς ἀπ' αὐτῆς» ἐφώ ναζον οἱ πατέρες. ²

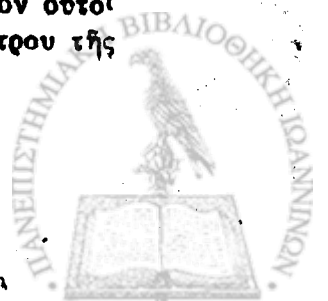
1. Αἱ μεταθέσεις ἀπαγορεύονται ὑπὸ τῶν ἱερῶν κανόνων καὶ δὴ ὑπὸ τοῦ ἰδ' ἀποστ. «Ἐπίσκοπον μὴ ἐξεῖναι καταλείψαντα τὴν ἑαυτοῦ παροικίαν· ἐτέρα ἐπιπηδῶν κἂν ὑπὸ πλειόνων ἀναγκάζεται...» καὶ ἐφεξῆς ὑπὸ πολλῶν ἄλλων· ὅθεν σπανιώιαται ἦσαν καὶ ἐν Ἑλλάδι. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Στέφα νος Γιαννόπουλος ἔχει κατάλογον: «Οἱ μετατεθέντες καὶ χειροτονηθέντες ἱεράρχαι ἀπὸ τοῦ 1852 καὶ ἐντεῦθεν» ἤτοι μέχρι τοῦ 1901, καὶ εἶναι χειρο τονίαι μὲν 75, μεταθέσεις δὲ μόνον 2 (ἐνθ. ἀγῶτ. σ. 216—219). Ἐκ τούτων ἡ μὲν εἶναι τοῦ πρώην Δαμαλῶν καὶ εἰτα Ἡλείας ἐπὶ πολλὰ ἔτι σχολά ζοντος (ἦν δὲ ἐπίσκοπος τοῦ Κορινθίας) τούτου ἔνεκα καὶ (μετὰ τὸν θά νατον τοῦ Κυρίλλου) διορισθέντος Κορινθίας, ἡ δὲ τοῦ πρώην Ἀνδρουβί τσης Προκοπίου. Οὗτος εἶναι ὁ εἰς ἡλικίαν 22 ἐτῶν χειροτονηθεὶς ἐπίσκο πος καὶ ἀφ' οὗ ἀπὸ τοῦ 1832 ἦν καθηρημένος ἔτυχε συγχωρήσεως ἡδη καὶ ἐγένετο Οἰτύλου (βλ. Ἀτέσην σ. 250—252 περὶ τούτου).

2. Βλ. Κων. Ράλλη, Περί μεταθέσεως ἐπισκόπων κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ὁρ θοδόξου ἀνατ. ἐκκλησίας, Ἀθῆναι 1898. Ἐν σ. 40 γράφει, ὅτι τῷ 1833 συ νεστήθη ἐπιτροπὴ πρὸς ὀργάνωσιν τῶν ἐκκλησ. πραγμάτων... ἦτις ὡς πρὸς τὴν μετάθεσιν ἀπεφάσισεν: «Οἱ ἐπίσκοποι ἠμποροῦν καὶ νὰ μετατεθοῦν ἀ πὸ ἐπισκοπῆς εἰς ἐπισκοπὴν ὡσάκις ἡ μετάθεσις τῶν ἠθελε κριθῆ ἀναγ καία ἢ ὠφέλιμος». Μετὰ μίαν ἐβδομάδα, τῇ 2 Μαΐου, δίδωσι τὸ δίκαιωμα τῆς μεταθέσεως εἰς τὴν Κυβέρνησιν «νὰ μεταθέσῃ ἐξ αὐτῶν ὅσους καὶ ὁ πως ἐγκρίνει». Εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο, ὅπερ συνέταξεν ὁ Φαρμακίδης, προ στίθεται «ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀμφιβολία, ὅτι ἡ Κυβέρνησις προνοοῦσα πάντοτε περὶ τοῦ κοινοῦ τῶν λαῶν συμφέροντος, θέλει προλαμβάνει τὰς ραδιουργί ας τῶν φιλοδοξία κινουμένων εἰς τὴν μετάθεσιν». ἀλλ' ἐφρόντισε νὰ παρα-

Καὶ οἱ πρῶτοι τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας ἐπίσκοποι, θεωροῦντες, ὅτι πνευματικὸν συνάπτουσι μετὰ τῆς κληρωθείσης ἐπισκοπῆς γάμον, ἀπέφευγον ἐπιμελῶς πᾶσαν μετάθεσιν καὶ εἰς τὰς μᾶλλον προσοδοφόρους ἐπαρχίας. Ὁ Βρεσθένης ἐπίσκοπος, ὁ γνωστὸς τῆς Ἐπαναστάσεως πολιτικὸς, Θεοδώρητος μετετέθη ἐκ τῆς πτωχῆς του ἐπαρχίας, ἣτις τότε κατὰ τὸ κρατήσαν κακῶς ἔθος μετωνομάσθη Σελλασία, εἰς τὴν τῆς Ἀχαΐας χηρεύουσαν. Ἡ Σύνοδος ἀπιδούσα εἰς τὰ αἰῶνια παράπονα αὐτοῦ περὶ τῆς στενότητος τῶν ὁρίων τῆς ἐπισκοπῆς του ἔξαιτουμένου διαρρῦθμῖσιν αὐτῶν, ἐνῶ ἡ γειτνιάζουσα Λακεδαιμόνος εἶχε λίαν ἐκτεταμένα ἔχουσα ἔλαβε, καὶ χωρία

τηρήσῃ τὸ ἔξῃς: «ἡ δὲ μετὰθεσις αὕτη ἐννοεῖται πάντοτε, ὅτι γίνεται μετὰ θάνατον τοῦ διὰ βίου διορισμένου ἐπισκόπου ἢ μετὰ τὴν ἀποδεδειγμένην ἀνικανότητά τινος παυομένου τῆς ἐπισκοπῆς», ὅπερ, ἐάν σήμερον ἐτηρεῖτο, δὲν θὰ εἶχομεν τόσον συχνὰς τὰς μεταθέσεις. Πῶς δὲ ἐγένοντο ἀπ' ἀρχῆς αἱ μεταθέσεις; ἀναφέρομεν καὶ ἔτερον παράδειγμα. Τὸν Σεπτ. τοῦ 1833, μόλις δηλ. εἶχε δημοσιευθῆ ἡ Διακήρυξις, ἐθεωρήθη ἐν Τήνῳ ὑπαίτιος ταραχῶν ὁ ἐπίσκοπος Γαβριήλ, ὅστις καὶ παρεπέμφθη εἰς τὸ στρατοδικεῖον καὶ ἠθώθη μὲν, ἀλλ' ἀπετάθη εἰς τὴν σύνοδον ζητῶν ἱκανοποιήσιν ἀντὶ τοιαύτης ἄκων μετετέθη εἰς Νάξον, τοῦ Παροναξίας καταλαβόντος τὴν Ἐπίδαυρον Λιμηράν! Ἐπίσης ἄκων καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Εὐρύπου Ἰάκωβος εἰς Φθιώτιδα, καὶ ὁ Καρύστου Νεόφυτος εἰς Φωκίδα, καὶ ἄλλαι τοιαῦται μεταθέσεις ἐγένοντο κατὰ Νοέμβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους (βλ. Ἐφημ. κυβερν. 1833 σ. 287-288), τόσαι, ὥστε ἐκίνησαν τὸν κάλαμον τοῦ Οἰκονόμου, ὅστις ἀποδεικνύει αὐτὰς ἀντικανονικὰς (Τὰ σωζόμ. ἐκκλ. Β', σ. 225—227). Αἱ μεταθέσεις ἐξηκολούθουν ὁμως τὸν δρόμον τῶν διὸ ὁ Νικηφόρος Καλογεράς ἔγραψεν ἐν τῷ Εὐαγγ. κήρυκι 1862, σ. 314 «περὶ τοῦ ἀμεταθέτου τῶν ἐπισκόπων» καὶ σ. 369: «Ἀντικανονικὸν τὸ μεταθετὸν τῶν ἐπισκόπων».

Εἰς τὴν συνεδρίαν 94 τῆς Βουλῆς τὴν 3 Ἰουλίου 1852 συνεζητήθη εὐρύτατα τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς μεταθέσεως καὶ ἐπειδὴ βουλευτὴς τις ἔφερε παραδείγματα ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ Κομνηνοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀπήντησεν ἕτερος ὅτι: «τὰ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀναφερόμενα δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῶσι νομολογία, ἀλλὰ παραβάσεις τῶν ἰσρῶν κανόνων»... (Παρὰ Ράλλη ἐνθ' ἀνωτ. σ. 51—52). Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐλέχθη, σχεδὸν κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους εἶχε καταργηθῆ τὸ μεταθετὸν, οὕτως ἐν σ. 51 ἀποφαίνεται ἀξιοματικῶς: «ἐπιδοκιμάζομεν πληρέστατα τὴν σπανιωτάτην χρῆσιν ἢ μᾶλλον τὴν ἐν τοῖς τελευταίοις χρόνοις μὴ χρῆσιν τῆς περὶ μεταθέσεως τῶν ἐπισκόπων διατάξεως τοῦ ἀρθροῦ Δ', β' τοῦ Σ' νόμου» καὶ ἐξετάζων τοὺς λόγους ἐπάγεται (σ. 53): «Οὐδεὶς ὑφίσταται ὁ δικαιολογῶν πλέον τὰς παρ' ἡμῖν μεταθέσεις τῶν ἐπισκόπων λόγος, διότι σπανίως παρ' ἡμῖν θὰ ὑπάρξῃ ἐπίσκοπος, ὅστις θὰ ζητήσῃ τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ ἀπὸ μείζονος εἰς μικροτέραν ἐπισκοπὴν. Αἱ ἐνέργειαι ὁμως, αἵτινες θὰ καταβάλλωνται ἐκάστοτε ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ ποθομένου καὶ ὁ ἀξυτελισμὸς εἰς ὃν οἱ θὰ καταντῶσιν... ἥκιστα θέλουσι συντελέσει εἰς ἀξύψωσιν τοῦ γοήτρου τῆς ἐκκλησίας»

τινά τοῦ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ, τὰ ἐντεῦθεν τοῦ Εὐρώτα, μετέθεσεν αὐτὸν τῷ 1841, χωρὶς νὰ τὸν ἐρωτήσῃ, καὶ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ Β. Δ. συγγαίρουσα αὐτῷ ἐκάλει νὰ προσέλθῃ νὰ ὀρκισθῇ, τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ συγχωνευθείσης τῇ τῆς Λακεδαιμόνος. Ἄλλ' οὗτος ἠρηνήσατο διαρρηθῆναι. «ὡς δύνανται, ἔγραφεν, εἰς τὴν προβεβηκυῖαν ἤδη ἡλικίαν μου (ἀλλὰ καίτοι προβεβηκῶς εὐρίσκετο εἰς περιοδείαν, ἦν σήμερον σχεδὸν κατήργησαν οἱ νέοι ἀρχιερεῖς) νὰ ἀφήσω τὴν νόμιμον ἐπισκοπὴν, εἰς ἣν ἐτάχθην... ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ μεταβῶ εἰς ἄλλην ἐκτραχηλιζόμενος εἰς τοιαύτην παρανομίαν ὑπὸ τὰς ὄψεις τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ κόσμου ὄλου...» Ἐν δὲ τῷ διεξοδικῷ πρὸς τὸν βασιλέα ὑπομνήματι ἔγραφε: «Ὅλοι αἱ μετὰ τὰς ρηθείσας (οἴκουμ. καὶ τοπικὰς) ἱεραὶ Σύνοδοι τῶν θεοφόρων πατέρων τῆς χριστιανικῆς ἐκκλησίας ἐπεκύρωσαν καὶ ἐθέσπισαν αὐτοὺς τοὺς ἰδίους νόμους τε καὶ κανόνας τοὺς ὁποίους καὶ ἐνίσχυσε καὶ τὸ ἀπὸ 23 Ἰουλίου 1833 Β. Διάταγμα τῆς Υ. Μ. (ἀριθ. 16) ἐξ ὧν συνάγεται πασιφανές καὶ ἀναντίρρητον συμπέρασμα, ὅτι δὲν συγχωρεῖται ὑπ' αὐτῶν εἰς οὐδένα τῶν ἐπισκόπων... ἐν ὧν οὗτος σέβεται... ἐπισήμους ὑποσχέσεις ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων περὶ τῆς ἀκριβοῦς διατηρήσεως τῶν θείων αὐτῶν ἀρχῶν, νὰ ἀφήσῃ μίαν ἐπισκοπὴν.. καὶ ὅσον μικρὰ καὶ ἂν εἶναι καὶ νὰ μεταστῇ εἰς ἄλλην μείζονά τε καὶ λαμπροτέραν; ἀθετῶν τὰς εἰρημένους ὑποσχέσεις του προδήλως, καὶ ὑποβαλλόμενος δικαίως εἰς τὰ φρικτὰ αὐτῶν ἐπιτίμια» (παρὰ Ράλλη ἐνθ' ἀνωτ. σ. 46). Τὸ ἀρθ. 16 τῆς Διακηρύξεως διαγορεύει, ὅτι οἱ ἐπίσκοποι διορίζονται κατὰ γνωμοδότησιν τῆς ἱεραῆς Συνόδου «πλὴν καὶ τοῦτο μόνον εἰς τὰς παρὰ τῶν ἱερῶν κανόνων προσδιωρισμένας περιπτώσεις μετατίθενται, παύονται...»

Ἄλλ' ἡ Σύνοδος ἐκείνη ἐπέμεινε εἰς τὴν μετάθεσιν, θεωροῦσα ἀνισχύρους ἢ τοὺς λόγους τῆς μὴ ἀποδοχῆς καὶ ἀνεφέρετο πρὸς τὸ ὑπουργεῖον σχολιάζουσα κατὰ τὸ δοκοῦν τοὺς ἀπαγορευτικούς τῶν ἱερῶν συνόδων κανόνας (περίεργον αὐτό), οἵτινες χαρακτηρίζουσι τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς σπουδάζοντας εἰς μεταθέσεις «διαπύρρῳ πλεονεξίας τρόπῳ ὑπεκκαλεσθαι καὶ μᾶλλον τῇ ἀλαζονείᾳ δουλεύειν, ὅπως ἐξουσίαν δοκεῖεν μείζονα κεκτηῖσθαι» (Α' Σαρδικῆς) καὶ ἐπιφέρουσα, ὅτι τοῦτο συμβαίνει, οὐχὶ ὅταν τις καλούμενος ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας κοινῇ ψήφῳ, ἀλλ' ὅταν αὐτὸς νόσῳ σπουδαρχίαν ἐπιζητῇ ἀθεμίτως νὰ ἐπιπηδῇ εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν μείζονος τιμῆς χλιζόμενος. καὶ ἀναφέρει παραδείγματα ἐκ τῆς ἐκκλησ. ἱστορίας—ἀλλὰ ταῦτα πάντα ἀναφέρονται εἰς ἐκλογὴν πατριάρχου—παραπέμπει δὲ καὶ εἰς τὴν ρωσικὴν ἐκκλησίαν καὶ κατὰ θαυμασίον καὶ ἀνεξήγητον τρόπον προσπα-

θει δικολαβικῶς νὰ καταστρατηγήσῃ τὸ κῦρος τῶν ἱερῶν κανόνων, ὄχυρουμένος εἰς τὴν περίφημον «Διακήρυξιν», διαπιστοῦσα, ὅτι «ἐνήργησε τὴν ἐγκατάστασιν ἢ μετὰθεσιν τοιούτων ἐπισκόπων εἰς πολλὰς τοῦ βασιλείου ἐπισκοπὰς κατὰ τὸ ἔτος 1833 μέχρι σήμερον» (βλ. παρὰ τῷ Ταλαντίῳ Βασιλείῳ ἐν ἐκτάσει τὸ ζήτημα σ. 253 ἔ.)

Φεῦ τῆς νοοτροπίας τῶν συνοδικῶν ἐκείνων, τὰς οἰκονομίας καὶ ἐξαιρέσεις τῶν κανόνων θέλουσι νὰ κάμνωσι νόμον, τελεία ἀνατροπὴ τοῦ ἐκκλησιᾶ, δικαίου! Ἄλλ' ἐδῶ πρέπει ἐξ ἄλλου νὰ θαυμάσῃ τις καὶ τοῦ Θεοδωρήτου τὴν προσήλωσιν εἰς τὸ πνεῦμα τῶν κανόνων· διότι, παρ' ὅλον, ὅπου καὶ ὁ βασιλεὺς ἐνέκρινε τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου, αὐτὸς ἀπαντᾷ πρὸς αὐτὴν ἀποφαντικῶς: «ὅτι σκεφθεὶς ἐπ' αὐτῶν ὠρίμως δὲν ἠδυνήθην νὰ πείσω ἑμαυτόν!... διότι θεωρῶ σεβαστὸν καὶ ἐπομένως ἀπαράβατον, ὅτι ἡ τοῦ Χριστοῦ Ἑκκλησία θεσπίσασα τὰ πρὸς τὴν εὐρυθμίαν καὶ τὴν λοιπὴν αὐτῆς κανονικὴν τάξιν διετήρησε καὶ διατηρεῖ κρατύνουσα ἀναλλοίωτον...» καὶ προετίμησεν ὁ αἰόιδιμος ἱεράρχης νὰ μείνῃ πρῶν Σελλασίας. Μαθηταὶ καὶ ὁπαδοὶ τῶν ἀλογίστων ἐκείνων συνοδικῶν φαίνεται, ὅτι εἶναι καὶ οἱ σημερινοί, οἵτινες τοσοῦτον εὐχερῶς ἀνταλλάσσουσι τὰς ἐπαρχίας. Νομοταγέστεροι ἦσαν οἱ μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ ἱεροῦ Τόμου, οἵτινες περιώρισαν τὰς μεταθέσεις, ὡς ἐλέχθη, αὐστηρῶς συγκαταβαίνοντες μόνον χάριν τοῦ ἀρχιεπισκοπικοῦ θρόνου. Κατὰ τὴν ἐκλογὴν τοῦ ἀπὸ Πατρῶν γνωστοῦ ἡμῶν Μισαήλ Ἀποστολίδου ἡ Σύνοδος ἀποφαίνεται: «Ἐπειδὴ κατὰ τοὺς θείους καὶ ἱεροὺς κανόνας οὐδεμία συγχωρεῖται μετὰθεσις, εἴμῃ ἢ ἐν μόνῃ ἀνάγκῃ κινδυνευούσης εὐσεβείας, τῇ κρίσει τῆς Συνόδου καὶ παρακλήσει μεγίστη γινομένη καὶ ἢ λόγῳ προβιβασμοῦ ἐπ' ὠφελείᾳ πνευματικῇ ὡς παρὰ ταῖς ὁμοδόξους ἐκκλησίας διατετύπεται ἐνεργουμένη ἤτοι ἢ ἀπὸ ἐπισκοπῆς εἰς ἀρχιεπισκοπὴν ἢ εἰς μητρόπολιν, οὐχὶ δὲ ἀπὸ ἰσοβάθμου εἰς ἰσόβαθμον ἐπισκοπὴν ἢ ἀρχιεπισκοπὴν, διὰ τοῦτο ἡ Σύνοδος μηδεμίαν ἄλλην παραδεχομένη μετὰθεσιν ἢ τὴν κατὰ κατὰ κανόνας καὶ λόγῳ προβιβασμοῦ πνευματικῶν τῇ ἐκκλησίᾳ ὠφέλειαν ὑπισχνουμένην... ἔκρινεν...» 1

1. Ἐνθ. Ἀνωτ. σ. 11. Σχετικῶς πρὸς τὰς ἀμοιβαίας μεταθέσεις ἀναφέρομαι εἰς ὑπόμνημα τῆς δημογεροντίας Κορυτσᾶς κατὰ Μάρτιον τοῦ 1841 πρὸς τὸν τότε πρωθυπουργὸν Ἰ. Μεταξᾶν, ἐμποδίζοντα τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀποκατάστασίν μου. Ὁ τὸ ἔγγραφον τοῦτο ὑπογράφων πρῶν βουλευτῆς Κορυτσᾶς, γράφει τὰ ἑξῆς: «Μετὰ λύπης δὲ δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ὅτι ὁ ἀρχιεπίσκοπος (τῆς ἀλβαν. ἐκκλησίας), ἐπωφελοῦμενος τῶν δύο Κορυτσαίων ἐπισκόπων Ἀγαθαγγέλογ καὶ Πανταλεήμονος, ἐπιδιωκόντων τὸν

Σημειώτέον, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο τῆς θεσιθρησίας, ἥτις ἀναλύεται εἰς ἐκλογὴν καὶ μετάθεσιν, εἶναι σχεδὸν τὸ ἅπαντον, ὅπερ διαταράσσει διαρκῶς τὰς σχέσεις ἐκκλησίας καὶ πολιτείας (τὸ ζήτημα τῆς μοναστηριακῆς περιουσίας ἐξέλιπε πλέον, ἀφοῦ ἔσβυσαν τὰ μοναστήρια). Ἐνταῦθα ἀνέκαθεν ἐζήτει ἡ ἱερά σύνοδος ἐλευθερίαν δράσεως καὶ ἀπαλλαγὴν ἐκ τοῦ κλοιοῦ τῆς βουλευτοκρατίας, εἰς ἣν ὄφειλε νὰ πολιτογραφηθῆ καὶ νὰ ὁμώσῃ ὄρκον αἰώνιον ὁ ὑποψήφιος ἐπίσκοπος. Ἡ ἐκκλησία ἐδούλευε καὶ αὕτη ἐν τῷ συνόλω εἰς τὴν φαυλοκρατίαν καὶ δὲν εἶχε τὴν δύναμιν νὰ ἀντιταχθῆ καὶ νὰ ἀναστήσῃ τὸ κῦρος τῶν ἱερῶν κανόνων. οἵτινες καταδικάζουσι τὴν ἀνάμιξιν τῶν πολιτικῶν ἀρχόντων εἰς τὰ τῆς ἐκλογῆς τῶν ἀρχιερέων. 1 Παρ' ἐλπίδα ὁ ἐπίσκοπος Θήρας τῆς μικροτέρας ἐν Ἑλλάδι ἐπαρχίας, περὶ τὰ τέλη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀκμάζων ἐζήτησε παρὰ τῆς ἱεράς Συνόδου τὴν διόρθωσιν τοῦ ἀτόπου. Ὁ τὴν «Ἐπισκοπικὴν ἱστορίαν» γράφων, θεωρεῖ μὲν αὐτὸν «ὡς ἐκπρόσωπον τῆς μερίδος ἐκείνης τῶν ἀρχιερέων, οἵτινες ἐπιζητοῦσι τὴν πλήρη τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐφαρμογὴν ἀνεξαρτήτως τῶν διαθέσεων τῆς πολιτείας», ἀλλὰ καὶ οὔτως ἐπηραζό-

θρόνον τῆς Κορυθαῖς, ὑπέσχετο αὐτὸν εἰς ἓνα ἕκαστον ἰδιαιτέρως. Τοῦτο ἐξώθησεν ἀμφοτέρους τοὺς ἐπισκόπους διὰ τῶν ἐνταῦθα στενῶν φίλων τῶν νὰ δημιουργήσωσι διάφορα ζητήματα εἰς βάρος τοῦ ἁγ. Κορυθαῖς παρουσιαζόντες αὐτὸν ὡς ἀνεπιθύμητον τῆς ἀλβ. Κυβερνήσεως. Μάλιστα πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ καταχθονίου σκοποῦ τῶν κατὰ Μάρτιον τοῦ 1939 κατὰ τὴν σύγκλησιν τῆς ἱεράς συνόδου εἰς Τίρανα, ὅταν παρευρισκόμεν καγὼ ὡς λαϊκὸν μέλος, ὁ μὲν ἅγιος Βερατίου μοι ἐπρότεινε νὰ πείσω τὸν ἅγιον Κορυθαῖς νὰ κάμωσιν ἀμοιβεῖαν μετάθεσιν καὶ νὰ τοῦ πληρώσῃ 200 εἰκοσέφραγκα χρυσᾶ, ἐπίσης καὶ ὁ ἅγιος Ἀργυροκάστρου ἐπέμεινε νὰ μεσολαβήσω διὰ μίαν προσωρινὴν μετάθεσιν μέχρι οὗ κατευνασθῶσι τὰ πνεύματα τῶν ἐν Κορυθαῖς δυσηρεστημένων. Μετὰ τὴν ἀπόρριψιν τῶν ἀνοήτων τούτων προτάσεων ἐπηκολούθησαν σφοδραὶ συζητήσεις εἰς τὴν ἱεράν Σύνοδον....» (Ὑπομν. σ. 5—6).

1 Τὰ πρῶτα ἐγγράφα, ἅπερ μετὰ τὸν καταστ. νόμον δημοσιεύονται ἐν τῷ τόμῳ τῶν ἐπισήμων ἐγγράφων τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἀτελείωτοι ἐγκύκλιοι τῆς Συνόδου «Περὶ τῶν ἐγγράφων τῶν ὑποκειμένων καὶ μὴ εἰς τὸ χαρτόσημον. Περὶ ἀκριβοῦς διατηρήσεως τοῦ περὶ χαρτοσήμου νόμου». «Περὶ ἐφαρμογῆς τοῦ νέου περὶ χαρτοσήμου νόμου» (Γιανν. σ. 116—127). Εἶτα «περὶ ἐκτελέσεως τῶν στρατιωτ. καθηκόντων» σ. 139έ. καὶ δὴ «Περὶ τακτικῆς παραλαβῆς τῆς Β. Ἐφημερίδος» σ. 144. «Περὶ τῆς ἐπ' ἐκκλησίας ἀναγνώσεως τῶν ἐγγράφων τῆς Κυβερνήσεως» σ. 146—150. Δηλ. ἡ ἐκκλησία ἀπέβη τὸ ἐξυπηρετικὸν ὄργανον τῶν συμφερόντων τοῦ κράτους, ἦτοι ὑπουργεῖον διεκπεραιώσεως ἅμα καὶ ἐκτελέσεως τῶν ἐπιταγῶν αὐτοῦ, χωρὶς νὰ ἔχῃ κἀν τὰ στοιχειώδη δικαιώματα τῶν ὑπουργῶν, διότι δὲν ἦσαν ἀπηλλαγμένοι οἱ ἀρχιερεῖς τῶν τελῶν. οὔτε αὐτοῦ τοῦ τέλους τῶν ὑπηρεσιακῶν τηλεγραφημάτων.

μενος δυστυχῶς ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος, φαίνεται οἶονεὶ ἀποδοκιμάζων τὴν τοιαύτην στάσιν, διότι παρατηρεῖ: «Ὁ ὑπερβάλλον ὁμολογουμένως ζῆλος ὑπὲρ αὐτῶν ὠδήγει ἐνίοτε εἰς τολμηροὺς ἀθλητισμούς (!), ἐπὶ βλάβῃ πολλάκις τῆς ὁμονοίας καὶ συμπνοίας τῶν Σεβ. Συνοδικῶν συνέδρων» (σ. 288), δηλ. διὰ τὴν ἐπιζήτησιν ὁ Θήρας τὸν συνεκτικὸν δεσμὸν τῆς ὁμονοίας ἔδει νὰ μὴ ἐπιζητῆ τοιαύτας καινοτομίας! Ἀλλὰ τί οὗτος ἐζήτει; οὐδὲν ἄλλο, εἰμὴ τὴν ταχεῖαν πλήρωσιν τῶν ἀπὸ πολλοῦ κενῶν ἐπισκοπ. ἑδρῶν, αὐτὸ δηλ. ὕπερ σύσσωμος διὰ βοῆς ἢ ὀλομέλεια τῆς Συνόδου ἔπρεπε νὰ ψηφίσῃ καὶ ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς κυβερνήσεως. Ἀλλ' «ἡ Σύνοδος ἀνεγνώριζε μὲν τὴν ἀνάγκην τῆς πληρώσεως τούτων, ὅπερ ὅμως παρὰ τὴν θέλησίν της ἠδυνάτε νὰ πράξῃ «λόγω τοῦ κρατοῦντος τότε διοικητικοῦ αὐτῆς συστήματος, ἀνεγνώριζε τὴν ἠθικὴν βλάβην τῶν χριστιανῶν τῶν στερουμένων ἐπὶ τόσα ἔτη πνευματικοῦ καθοδηγητοῦ καὶ ἐπεζήτη τὴν διόρθωσιν τοῦ κακοῦ...» Ἀλλὰ δὲν ἐτόλμα νὰ ξιφουλκίσῃ... Εἰς τὴν τοιαύτην ἀδυναμίαν τῆς συνόδου ἀπιδῶν καὶ ὁ Νικόδημος Θήρας, ἐπειδὴ ἦσαν πολλοὶ κεναὶ τότε ἑδραὶ, ἐπρότεινε νὰ μὴ χειροτονηθῶσι συλλήβδην οἱ ἐπίσκοποι, ἀλλὰ διαδοχικῶς «καὶ μετὰ τὴν ἔγκρισιν τοῦ χειροτονηθισμένου διὰ τὴν πρώτην χηρεύουσιν ἐπισκοπὴν νὰ προτείνωνται αὐθις οἱ μείναντες δύο ὑποψήφιοι, προστιθεμένου καὶ τρίτου» (σ. 288). Ἐν τούτοις οἱ ἅγιοι συνοδικοὶ δὲν ἠθέλον νὰ ἀφήσωσι τὴν γλιαρρὰν αὐτῶν πολιτικὴν καὶ νὰ συγκρουσθῶσι πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ «ἐπειδὴ... ἐπεκράτησε συνήθεια προκειμένου περὶ συμπληρώσεως χηρευούσης τινὸς ἐπισκοπῆς νὰ προηγήται συνεννόησις τῆς συνόδου μετὰ τῆς κυβερνήσεως» ἀνετέθη εἰς δύο συναδέλφους νὰ βολιδσκοπήσωσι αὐτήν. Ὁ Θήρας ἀντετάχθη εἰπὼν, ὅτι ἡ σύνοδος ἀρνούμενη τὸ κύρος ἔκ τε τῶν κανόνων καὶ τοῦ Σ' νόμου δεόν νὰ προχωρήσῃ ἐπὶ τὸ ἔργον, τί ἀπίντα ἡ σύνοδος, ἥτις οὐδέποτε ἐτήρησεν ἔναντι τῆς πολιτείας στάσιν ἀνδροπρεπῆ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκκλησίας, ὅτι δικαίωμα αὐτῆς εἶναι νὰ προτείνῃ τοὺς ὑποψηφίους κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας καὶ τὸ γ' ἄρθρον τοῦ Σ' νόμου, ἀλλ' ὅτι «ἡ μεταξὺ συνόδου καὶ κυβερνήσεως προηγουμένη συνεννόησις οὐδόλως μειοῖ τὴν ἰσχὴν καὶ τὴν ἀξίαν τῶν εἰρημένων κανόνων καὶ τοῦ νόμου!» (σ. 289). καὶ ἂν ἡ κυβέρνησις δὲν ἐδέχετο τὴν συνεννόησιν ἢ δὲν συνεφώνει πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς συνόδου, ὅπως καὶ συνέβαινε, πῶς εὐδοοῦτο ἡ «ἰσχὺς» καὶ ἡ «ἀξία» τῶν κανόνων; Ἡ κυβέρνησις λοιπὸν ἀπέκρουσε τὴν συνεννόησιν ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ἐσκέπτετο νὰ συγγωνεύσῃ τὰς ἐπισκοπάς. Ὁ Θήρας ἐπέμενε εἰς τὴν γενομένην πρότασιν εἰς δύο συνεχεῖς συνεδριάσεις τῆς συνόδου διαμαρτυρούμενος ἐπὶ τῇ ἀσυγγνώστῳ ἀδρανεῖα καὶ τῇ ἀναβλητικότητι τῆς συνόδου καὶ

την οτάσιν αὐτὴν ἐθεώρει ἀντικανονικὴν, ἀντισυνταγματικὴν καὶ ἀνακριτικὴν (ἴσως ἀνατρεπτικὴν) τῶν κανονικῶν καὶ νομίμων δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῆς ἀνωτάτης ἐκκλησιαστ. ἀρχῆς... καὶ καταστρεπτικὴν θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς εἰς τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα... ἠθικὴν παράλυσιν καὶ ἀποσύνθεσιν...» ἐκήρυξε δὲ ὑπευθύνους τοὺς πλειοψηφοῦντας ἀρχιερεῖς (σ. 289—290) καὶ ἐζήτησεν, ἵνα ἡ διαμαρτυρία αὕτη καταχωρηθῆ εἰς τὰ πρακτικά, ὅπερ ἠρνήθη ἡ σύνοδος. καὶ αὐτὸς τότε ἀνηνέχθη εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἡ δὲ κυβέρνησις προσποιήθη, ὅτι δὲν εἶχε δικαίωμα νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς συνόδου, ἐπομένως ἔμεινεν ὁ Θῆρας ἐκτεθειμένος πρὸς ἀμφοτέρω τὰ μέρη, ἡ δὲ σύνοδος ἀπετετραματίσθη μὴ δυναμένη πλέον νὰ ἐγείρῃ τὴν κεφαλὴν.

Συναφὲς πρὸς τὸ πολυθρύλητον τοῦτο ζήτημα τῆς χρείας τῶν ἐπισκοπικῶν ἐδρῶν ἦτο καὶ τὸ τῆς τοποτηρητείας, εἰς ἀρχιερατικὸς δι' ἐκάστην ἐπίτροπος ἢ 2—3, οἵτινες τότε μετ' ἄλλων κληρικῶν ἀπετέλουν ἐπιτροπὴν. Τοῦτο ἐγένετο καὶ ζώντων τῶν ἐπισκόπων, ὡς ἂν ἀνετίθετο αὐτοῖς χηρεύουσα ἐπαρχία. Ἠγέρθη ὅμως ζήτημα, ἂν ἢ δύνατο νὰ μείνῃ ἡ ἐπιτροπὴ ἀποθανόντος τοῦ ἐντολοδόχου ἐπισκόπου ἢ κυβέρνησις δισχυρίζετο τὸ ἀδύνατον, διότι ἡ ἐξουσία αὐτῆς δὲν ἦτο πλέον νόμιμος ἐφ' ὅσον δὲν ἀπέρρεεν ἐκ τῆς ἀρμοδίας προϊσταμένης ἀρχῆς, ἣτις ἦδη ἦτο ἡ ἱερὰ σύνοδος (ἄρθρ. 227 ποιν. νόμου), ἀλλὰ καὶ δὲν ἐνέκρινε νὰ διορίσῃ ἡ σύνοδος ἐπιτροπὴν, διότι θὰ ἐπελάγωνεν, ὅθεν ἐπρότεινεν ἐξαρχικῶς νὰ διοικῆται ἡ ἐπαρχία ὑπὸ τοῦ γειτνιαζόντος ἐπισκόπου ἢ σχολάζοντος, ὅπως λέγει ὁ Ἀρμενόπουλος (βλ. σ. 146—149). Ἐντεῦθεν διεξάγεται ἀδιεξίτητος ἀλληλογραφία περὶ τὸ τέλος τοῦ 1843, χηρεύουσιν δύο ἐπαρχίαι τῆς Ἀργολιδοκορινθίας καὶ Μήλου καὶ Σίφνου, διότι τὸ ὑπουργεῖον εὐρίσκει πάντοτε δικαιολογίαν, ὅτε μὲν θέλει νὰ συγχωνεύσῃ τὴν τάδε ἐπισκοπὴν, ἣς ὁ ἐπίσκοπος προτείνεται ἐξαρχος, ἢ ὅτι εἶναι ἀπόστασις τῆς μᾶς ἀπὸ τῆς ἄλλης ἐπισκοπῆς, ὅτε δὲ δὲν ἐγκρίνει τὸν σχολάζοντα κτλ. Τέλος ἡ ἱερὰ σύνοδος προτείνει ἐξάρχους τὸν Κυνουρίας Διονύσιον καὶ τὸν Κυκλάδων Δανιὴλ ὡς γειτνιαζοντας. Ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖον δὲν ἐγκρίνει καὶ τὸ κακὸν παρατείνεται, ὡς γράφει ἡ σύνοδος τὸν Μάρτιον τοῦ 1844 : «ἡ ἀταξία τοῦ κλήρου προβαίνει ἐπὶ τὸ χειρόν, τὰ δὲ ἐν ταῖς ἐπισκοπαῖς ἱερὰ καταγῶγια κατήντησαν εἰς παραλυσίαν καὶ αἱ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ καθ' ἐκάστην γινόμενα καταχρήσεις προήχθησαν εἰς τοσοῦτον, ὥστε προξενούσι φρίκην εἰς πάντα χριστιανόν (σ. 155). Προστίθεται δὲ ἐν τῷ μεταξύ καὶ ἡ ἐπαρχία Μεσσηνίας, ὅθεν ὑπεχώρησε μὲν τὸ ὑπουργεῖον, ἀλλ' οὐχὶ ὅπως ἐπρότεινεν ἡ σύνοδος, ἀλλὰ νὰ διοικηθῶσιν αἱ τρεῖς χηρεύουσαι ἐπισκοπαὶ δι' ἀρχιερατικῶν ἐπιτρόπων,

καὶ ἡ ἐπισκοπὴ Ἀργολίδος ἐχέρρευεν οὕτω μέχρι τῆς 23 Σεπτ. τοῦ 1852! ὅτε προήχθη καὶ διορίσθη ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὁ Γεράσιμος Παρώνης τέως ἀρχιερατικὸς ἐπίτροπος (σ. 156). --

Ἄλλ' οἱ ἐπίσκοποι εὐρίσκοντο εἰς συγκρούσεις καὶ διαρκεῖς διαμάχας καὶ μεταξύ των διὰ τὸ ζήτημα τῶν ὁρίων, διότι αἱ ἐπισκοπικαὶ περιφέρειαι δὲν εἶχον ὁρισθῆ ἀκριβῶς, καὶ ὁ σάλος οὗτος ἐτάρασσε τὴν ἐκκλησίαν καθ' ὅλον σχεδὸν τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ διέσπα διηνεκῶς τὴν ἐνότητα τῆς ἱεραρχίας. ¹ Αἱ περιφέρειαι κατὰ τὸ βασ. διάταγμα τοῦ 1833 ἦσαν 10, ὅσοι καὶ οἱ νόμοι τοῦ βασιλείου, ἀλλὰ προσωρινῶς διηρέθησαν εἰς 40! αἱ δὲ χηρεύουσαι προσωρινῶς πάλιν θὰ προσετίθεντο εἰς τὰς 10: Ἴδου ἡ πηγὴ τοῦ κακοῦ, ἣτις χρονίζουσα ἐγένετο ἀνίατος πληγὴ εἰς τὴν ἐκκλησίαν· διότι καὶ ὅταν ἐχέρρευε μία ἐκ τῶν 10 ἐπισκοπῶν προσεκαλεῖτο ἡ Σύνοδος «ὄχι νὰ γνωμοδοτήσῃ περὶ ἀντικαταστάσεως ἄλλου ἐπισκόπου, ἀλλὰ νὰ ἐκφράσῃ γνώμην περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν νομίζει πρόσφορον νὰ διατεθῆ ἡ χηρεύουσα ἐπισκοπὴ. Ἄλλ' ἐκ τούτου συμπεραίνει ἡ σύνοδος, ὅτι ἡ κυβερνητικὴ φρονεῖ, ὅτι αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς ἑλλ. ἐπικρατείας δὲν εἶναι ἀκόμη ὀρισμέναι καὶ γνωσταὶ καὶ ὁ τρόπος τῆς κατοχῆς αὐτῶν ἄτακτος καὶ ἀκανόνιστος... ἀλλὰ τὸ ἀπροσδιόριστον... τῶν ἀμετακινήτων αὐτῶν ὁρίων καὶ τοῦ τρόπου τῆς κατοχῆς ἀφαιρεῖ μέγα μέρος τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας καὶ δὲν ἠμπορεῖ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν βελτίωσιν τῶν ἄλλων τάξεων τοῦ κλήρου...» Ὁρθῶς παρατηρεῖ ταῦτα ἡ σύνοδος πρὸς τὴν Γραμματεῖαν ἀπὸ 10 Σεπτ. 1936. τὸ ὑπουργεῖον ὁμῶς ἐσιώπα, δι' ὃ καὶ πάλιν γράφει: «Ἐπειδὴ τὸ ἄτακτον καὶ ἀκατάστα-

¹ Ἐληξεν ἡ καταστρεπτικὴ αὐτὴ ἐκκρεμότης ἀρχομένου τοῦ 1900 διὰ τοῦ νόμου ΒΧΔ' δι' οὗ τὸ κράτος ἐρρῦθμισε τὰς ἐπαρχίας, τῷ 1899 τεθέντος εἰς ἐφαρμογὴν ὑπὸ τοῦ ῥέατου ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Παιδείας μακ. Ἀθ. Εὐταξίου, ὅστις συνᾶδευσεν αὐτὸν πρὸς τὸν βασιλέα δι' ἐμβριθεοῦς καὶ ἐμπεριστατωμένου ὑπομνήματος. Συνιστῶμεν τοῖς περὶ τὴν ἱερατικὴν ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀσχολουμένοις ὡς ἀξιανάγνωστον, καίτοι εἶναι μετὰ στόμφου ἐγωπαθοῦς γεγραμμένον. διότι ὁ συγγραφεὺς ἐπαγγέλλεται τὸν ἐγκρατῆ τῆς ἐκκλησιαστ. ἱστορίας καὶ τοῦ δικαίου. Ἐν τούτοις ἐν πολλοῖς ὑπερθεματίζει καὶ πολλὰ διαστρέφει. Κατὰ ταῦτα ἰδρύνονται 31 ἐπισκοπαὶ καὶ 1 ἀρχιεπισκοπὴ, ἐνῶ διὰ τοῦ Νόμου 1853 ἦσαν 10 ἐπισκοπαὶ. Ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως ἦσαν 20 μητροπόλεις ἔχουσαι ἐπισκόπους καὶ 8 ἀνευ τοιούτων. Αἱ ἐπισκοπαὶ ἦσαν περὶ τὰς 50 ὧν πολλαὶ ἀσήμαντοι (βλ. Γιανν. 102 καὶ 105). Αἱ 10 ἐπισκοπαὶ ἐτέθησαν ἐν τῷ Α' ἄρθρῳ τῆς «Διακοινώσεως» εἰκονικῶς πράγματι ἦσαν 40, αἱ ἀναφερόμεναι ἐν τῷ Β' ἄρθρῳ (αὐτ. σ. 103) καὶ ἐν τῷ Γ' ὠρίζετο «ὅταν μὴ τῶν... προσωρινῶν ἐπισκοπῶν χηρέυση θέλει ἐνώνεσθαι μὲ τὴν ἐν τῷ Α' ἄρθρῳ. μόνιμον ἐπισκοπὴν τοῦ νομοῦ...» ἐντεθῆεν ἡ σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία, τὰ ἀτελεσιῶτα σκάνδαλα καὶ ἡ ἐκρηκτικὴ κατάστασις.

τον τούτο τῶν ἐπισκόπων δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸν ἐπισκοπικὸν χαρακτῆρα γνωμοδοτεῖ α') νὰ προσδιορισθῶσι πρότερον μονίμως αἱ ἐπισκοπαὶ τῆς ἐπικρατείας. β') νὰ διαγραφῶσιν ἀμεταθέτως καὶ ἀμετακινήτως τὰ ὄρια αὐτῶν. γ') νὰ προικοδοτηθῶσιν αἱ ἐπισκοπαὶ εἴτε εἰς χρήματα εἴτε εἰς κτήματα διὰ νὰ λείψῃ ἐκ τούτου πᾶσα κατάχρησις καὶ περιφρόνησις» (σ. 61—62). Ἄλλὰ διερωτᾶται τις πῶς ἀνέλαβε καὶ ὠρκίσθη πίστιν καὶ ἄκραν εἰς τὸν κυρίαρχον ὑποταγὴν ἢ Ἱεραρχία πρὶν καθορισθῶσι τὰ στοιχειώδη ἅμια καὶ θεμελιώδη ταῦτα καὶ προσδιορισθῶσιν οἱ πόροι, ὅπως καὶ διὰ τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ κράτους ἐγένετο; Τοῦ τελευταίου ἄρθρου περὶ μισθοδοσίας τῶν ἐπισκόπων καὶ ἐν γένει τοῦ κλήρου μὴ πραγματοποιηθέντος ἔκτοτε, μένει δυστυχῶς μέχρι σήμερον ἄλυτον καὶ εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν λαμβάνουσιν οἱ ὑπάλληλοι μισθὸν καὶ ἀπεργοῦσι καθ' ἐκίστην δι' ἀνεπάρκειαν. τί δὲ νὰ εἴπωσιν οἱ ἐπίσκοποι, οἵτινες πέρυσιν ἐστερήθησαν πολλοὺς μῆνας μισθοῦ, διότι οἱ νεοπαγεῖς ταμιακοὶ τῆς ἐκκλησίας ὀργανισμοὶ δὲν ἐπαρκοῦσι καὶ οἱ κτηματικοὶ αὐτῆς πόροι ἐξέλιπον διὰ τῆς λεγομένης «ρευστοποιήσεως»! καὶ νῦν αὕτη ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἔλεος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν οἰκονομικῶν καὶ ἀναμένει νὰ ζήσῃ ἐκ τῶν ψυχίων τοῦ κρατικοῦ προϋπολογισμοῦ, ὅστις κλείει πάντοτε μὲ ἔλλειμμα!

Ἄνεσύραμεν μίαν ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν σχέσεων αὐτῆς πρὸς τὸ κράτος πτυχὴν. ἐφεξῆς θὰ μᾶς δοθῇ ἀφορμὴ, ὡς καὶ προηγουμένως, νὰ παρενείρωμεν καὶ ἐπεισόδια καὶ συγκρούσεις πρὸς τὰς κρατικὰς ἀρχάς, ὅτε πάντοτε σχεδὸν ἐξέροχεται ἠττημένη ἡ ἐκκλησία. Διατὶ δὲ τοῦτο; διότι οἱ ἀρχιερεῖς τῆς αὐτοκεφάλου ἐλησμόνησαν τὸ ἱερόν καὶ ἐπιτακτικὸν εἰς τοιαύτας κρίσιμους περιστάσεις καθῆκον, ἐλησμόνησαν τὴν πατριαρχικὴν ἱστορίαν καὶ τὰς παραδόσεις τῶν πατέρων, πῶς ἔσωσαν οὗτοι τὴν πίστιν καὶ τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας διαρκῶς ἐπὶ τῆς τουρκικῆς δεσποτείας ὑπονομευόμενα; Δὲν ἀνατρέχω εἰς παλαιὰ γεγονότα, ἀναφέρομαι εἰς τὸ λεγόμενον «προνομιακὸν ζήτημα» τοῦ τελευταίου τετάρτου τῆς ληξιάσης ἑκατονταετηρίδος. Τῷ 1879 ἀνέβαινε τὸ πρῶτον ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ὁ Ἰωακείμ Γ', ὁπότε ἀνακινεῖται τὸ φλέγον τοῦτο ζήτημα, ὅπερ ὁσάκις ὁ Σουλτάνος ἠσθάνετο, ὅτι τὸ πατριαρχεῖον ἐστερεῖτο ἐξωτερικῆς ἰσχυρᾶς προστασίας, ἔφερεν ἐπὶ τάπητος.

Κατὰ τὰ ἔτη 1882 καὶ 1883 ἠγωνίζετο ἀνυποχωρῆτως δι' ὑπομνημάτων ν' ἀποσοβῆσῃ τὸ κακόν, ὅπερ κατὰ Γεδεῶν ὑπέθαλπεν ἐκ τοῦ Φαναρίου ἡ «τριπλῆ συμμαχία» δύο λαϊκῶν καὶ ἐνὸς μητροπολίτου νὰ ἐμπλέξῃ τὸν πατριάρχην εἰς τὰ δίκτυα καὶ ν' ἀναγκάσῃ αὐτὸν εἰς παραίτησιν (Μνεῖα, σ. 258). Πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Σουλτάνου

ὁ σθεναρὸς Πατριάρχης ὑπέβαλε τὴν πρώτην παραίτησιν, χάριν «τῶν προνομίων καὶ δικαιωμάτων τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, ὡς καὶ ἐτέρων αὐτοῦ κανονικῶν δικαίων, ἅτινα ἀπὸ αἰώνων καλῶς καὶ νομίμως ἐκράτησαν, ἀπὸ τίνος δὲ καιροῦ διεσαλεύθησαν», ἔγραφε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν θρησκευμάτων τὴν 3 Δεκεμβρίου 1883, (βλ. «Τὰ κατα τὸ ζήτημα τῶν ἐκκλ. προνομίων ἀπὸ τοῦ 19 Φεβρ. 1883 μέχρι τῆς ἐπιβραβεύσεως τοῦ ἀρχαίου καθεστῶτος» Κ)πολις 1884, σ. 65). Ἀρκούντως ἀπὸ τῆς ἀναρρήσεως εἶχεν ἀγωνισθῆ ὑπὲρ τῶν δικαίων τοῦ πατριαρχείου, ἅπερ κατεπατοῦντο ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θράκῃ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, αἱ δὲ ἐθνικαὶ ἰδιοκτησίαι διηροπάζοντο ὑπὸ τῆς ἀρτισυστάτου βουλγ. ἡγεμονίας, κατηγοῦντο τὰ περὶ διαθηκῶν καὶ κληρονομιῶν δικαιώματα τῷ 1880, ἠπειλεῖτο ἢ ἐλευθέρᾳ ἐκπαίδευσις κτλ. τῷ 1882—1883. 1

Τώρα ἐμφανίζονται νέοι κίνδυνοι, νὰ δικάζονται οἱ μητροπολίται καὶ ἐν γένει ὁ κληρὸς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπὸ τῶν τουρκ. ἀρχῶν καὶ οἱ ἱερεῖς καὶ μοναχοὶ νὰ κρατῶνται εἰς τὰς κοινὰς φυλακάς, ἐνῶ κατὰ τὸ καθεστῶς συνωδὰ καὶ τοῖς Γεν. κανονισμοῖς τῶν Πατριαρχείων ἐπικυρωθέντων καὶ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως, οἱ κληρικοὶ ἐδικάζοντο ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἢ ἐν ταῖς μητροπόλεσι καὶ ἐκρατοῦντο ἐν ἀνάγκῃ ἐκεῖ ἢ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν. Τὸ προνόμιον τοῦτο ὑπέστη τροποποίησιν, καὶ ἐπὶ τῇ βίᾳ αὐτῆς ἐξεδόθησαν τὰ βεράτια τῶν νεωστὶ διορισθέντων ἀρχιερέων. Ἀρνηθείσης τῆς Ὀθωμ. κυβερνήσεως τὴν παραίτησιν, μετὰ μίαν ἑβδομάδα ὁ πατριάρχης ἐπαναλαμβάνει αὐτὴν δηλώσας «ὅτι δέδωκα τὴν παραίτησίν μου ἀμετακλήτως, ἱερῶτατα δὲ καθήκοντα πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν μου. καὶ πρὸς τοὺς ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον ὀρθοδόξους χριστιανούς ἐπιβάλλουσί μοι νὰ ἐμμένω εἰς τὴν ἀμετάκλητον παραίτησίν μου» (αὐτ. σ. 69). Μετὰ πολλὰς συζητήσεις καὶ ἀνταλλαγὴν γραμμάτων, μὴ ἐπελθούσης συμφωνίας, παραιτεῖται τὸ τρίτον ὁ Ἰωακείμ τῇ 29 Δεκ. τοῦ αὐτοῦ ἔτους. (αὐτ. σ. 68). Ὡστε ἔχομεν τρεῖς ἀλλεπαλλήλους παραιτήσεις ἐντὸς μηνὸς τοῦ πατριάρχου. Πρὸς τὸν Σπ. Μαυρογένην πασᾶν, ἰδιαίτερον θεράποντα ἱατρὸν τοῦ Σουλτάνου, ὅστις διεξῆγε τὰς προφορικὰς διαπραγματεύσεις ὡς ἐντολοδόχος αὐτοῦ, γράφει ὁ πατριάρχης, ὅτι εἶναι ἀνάγκη πρὸς τερατισμὸν τῆς υποθέσεως ἢ νὰ ἐκδοθῇ βεράτιον ὅμοιον πρὸς τὸ τοῦ Ἰωακείμ Β', τηρηθῆ δὲ τὸ ἀρχαῖον καθεστῶς ἐν τοῖς ἄλλοις ζητήμασιν, «ἄλλως ἢ

1. Ἀναφέρω τὰς διαμαρτυρίας : 22 Ὀκτωβρ. 1880, 18 Ὀκτ. 1882, 23 Ὀκτ. 1882, 2 Νοεμβρ. 1882, 15 Δεκεμβρ. 1882, 17 Ἰανουαρ. 1883, 16 Μαΐου 1883. Τὸ περὶ διαθηκῶν ζήτημα ἐξακολουθεῖ νὰ μένη ἄλυτον ὡς καὶ τὸ περὶ γάμου καὶ διαζυγίου, ὅπερ διεξεδίκει ὑπὲρ ἑαυτῆς ἢ «ὀβέρνησις.

Α. Α. Μεγαλειότης εὐδοκησάτω ν' ἀποδεχθῆ τὴν παραίτησίν μου. Τότε ἐγὼ ἀπαλάσσομαι πάσης εὐθύνης, τὰ δὲ πράγματα μένουσιν εἰς τὴν θεῖαν πρόνοιαν» (αὐτ. σ. 89). 1 Αὐτὸ εἶναι τὸ καθήκον ἀληθοῦς ποιμένος τῆς ἐκκλησίας, ἀφοῦ ἐξαντλήσῃ ὅλα τὰ μέσα, νὰ θυσιάσῃ τὴν θέσιν του, ἵνα ἀποδείξῃ, ὅτι οὐχὶ χάριν αὐτῆς ἀνέλαβε τοὺς οἴακας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ πρὸς φρούρησιν τῆς θρησκείας καὶ χάριν τῶν πιστῶν. οὕτως «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθῃσιν ὑπὲρ τῶν προβάτων». "Οὕτως δὲ ἡ θυσία αὕτη τοῦ πατριάρχου ἐθεωρήθη ὑπηρεσία εὐπρόσδεκτος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας καὶ τὸ πατριαρχεῖον ἐδικαιώθη πλήρως εἰς τὰς ἀξιώσεις του· διότι ἡ κυβερνήσις πρὸ τῆς ἀτέγκτου ἐπιμονῆς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ· «ἀνάγκη γὰρ καὶ θεοὶ πείθονται». Ἡ ἀνδρική στάσις τοῦ τε πατριάρχου, ὅστις φαίνεται ὅτι μετεχειρίσθη καὶ πλάγια μέσα πρὸς ἐκβίασιν τῆς Ὑ. Πύλης καὶ τοῦ Δ. Ε. Μικτοῦ Συμβουλίου ὡς καὶ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, ἐπεβραβεύθησιν πλήρως καὶ ὑποχωρήσας καθ' ὀλοκληρίαν ὁ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων ὑπουργὸς ἐκδίδει τεσκερὲν καὶ ἀναγνωρίζων τὸ κράτος τῶν προνομίων γράφει πρὸς τὸν τοποτηρητήν: «οὐδὲ τῆς διανοίας (τῆς κυβερνήσεως) κἂν διήλθε τὸ μεταβαλεῖν καὶ ἀλλοιωσάσιν τὰς θρησκευτικὰς προνομίας καὶ θεσπισμένας παραχωρήσεις, ὧν ἀνέκαθεν τὸ πατριαρχεῖον ἀπολαύει. Καθὼς δὲ εἶναι γνωστὸν ὅπως ἀνέκαθεν ἐξησκοῦντο αἱ προνομίαι καὶ παραχωρήσεις αὗται, οὕτω καὶ τὸ πατριαρχικὸν βεράτιον ἐδόθη ἀπαράλλακτον τῷ τοῦ ἀποθανόντος κύρ Ἰωακείμ...» (αὐτ. σ. 198).

Ὁ Ἰωακείμ ὅμως δὲν ἠδυνήθη νὰ συνεχίσῃ τὴν πατριαρχεῖαν διότι παρὰ τὰ καθεστῶτα εἶχεν ἐνεργήσῃ, ἀψηφῶν τὰ ἐπακόλουθα διὰ τὴν θέσιν του, ἰδιωτικῶς πρὸς ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ, ὅπερ κατέκριναν τὰ δύο σώματα. 2

1. Εἰς ἕτερον πρὸς αὐτὸν γράμμα λέγει: «Ἐπὶ ἓν καὶ ἡμῖς ἔτος περὶ ἐρχόμενος τὰς οἰκίας τῶν ὑπουργῶν ἐξελιπάρουν, ἵνα ἀφεθῶσι τὰ γνωστά ζητήματα ἐν ἡ καταστάσει ἀπὸ πέντε ἡδὴ αἰῶνων διετέλουν» (αὐτ. σ. 93).

2 Ὁ Ἰωακείμ ἀπελογήθη διὰ τὰς αὐτοβούλους ἐνεργείας δι' ἐμπροστατωμένης ἐκθέσεως ἣν κατέθεσεν εἰς τὴν συνεδρίαν. (σ. 159-174), ἀλλὰ τὰ δύο σώματα μὴ ἐννοοῦντα νὰ καθιερώσῃσι προηγούμενον κακόν, δὲν ἐπίσθησαν (σ. 193-197). Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ ἔγγραφο τῆς ψυχολογικῆς θέσεως, εἰς ἣν εὐρέθη ὁ πατριάρχης καὶ τῆς καθηλώσεως αὐτοῦ ἐπὶ θρόνου, ὃν δὲν ἠθελε νὰ ἐγκαταλίπῃ διὸ προσέρχεται τεταπεινωμένος ζητῶν συγχωροχάρτιον, ἐνῶ ἔπρεπε νὰ ἴσταται ὑπερήφανος, ἀγέρωχος, ὅπως ἦτο πάντοτε, ὡς ἀπέβλεπε πρὸς τὸν τηλαυγῆ θρόνον. «Ἐρχομαι οὐχὶ ὡς πατριάρχης, λέγει, ἵνα δεσποτικῶς ἐπιβάλω ταῦτα εἰς τὴν ὑμετέραν κρίσιν, οὐχὶ νὰ δεσπῶ, ἀλλὰ ὡς ἄγγελος φέρων τὴν εἰρήνην ἐν τῇ

Ὁ γεναρὸς ἐκεῖνος πατριάρχης ἐκ φύσεως ἦτο αὐταρχικὸς καὶ λίαν ἰσχυρογνώμων· διὸ ἐδημιούργησεν ἰσχυρὰν ἀντιπολίτευσιν καὶ κατὴν πρώτην καὶ κατὰ τὴν δευτέραν πατριαρχεῖαν. 1 Τόσον τὸν ἐστενοχώρησαν οἱ ἀρχιερεῖς, ὥστε ἐγένετο καλογερομάχος καὶ προσηταιρίσθη τὸ λαϊκὸν στοιχεῖον· ὅθεν καὶ κατέστη λαοφιλέστατος, οἱ δὲ βαθύπλουτοι ὁμογενεῖς εἶχον δι' αὐτὸν ἀνοικτὰ τὰ ταμεῖα, ἐδωροδόκουν ἀφειδῶς τοὺς πασσάδες διὰ νὰ τὸν κρατήσουν εἰς τὴν ἀρχὴν. Ἰδίᾳ ὡς πρὸς τὴν διαχείρισιν τῶν ἐθνικῶν ὑποθέσεων ἤρχετο εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ προξένους, οἵτινες ἐξ ὑπερφροσύνης, καίτοι ὑπειροὶ περὶ τὰ τοιαῦτα, ἤθελον νὰ ἐπεμβαίνω-

ἐκκλησίᾳ...» σ. 159. Ἀφοῦ ἦτο παρητημένος ἀπὸ τριμήνου, οὐδεμία ἀνάγκη ἦτο νὰ προσέλθῃ εἰς τὰ δύο σώματα, ἀλλ' ἂν εἶχε νὰ ἄρῃ πᾶρεξηγήσεις καὶ γὰ διασκεδάσῃ τὰ κατ' αὐτοῦ διαδιδόμενα, ἤρχετο ἢ ἐκθεσὶς αὐτῆ κατ' ἑαυτήν, χωρὶς νὰ παρουσιασθῇ αὐτὸς δίκην ἰκέτου καὶ νὰ ἀναγνῶ αὐτήν! καὶ νὰ ὁμολογήσῃ τὸ σφάλμα του, ὅτι συναντᾶτο ἰδιωτικῶς μετὰ τοῦ Μ. Βαζύρου Σαῖτ πασσᾶ καὶ ἀπέκρυπτε τὰ διαμειφθέντα» (σ. 163) καὶ τοῦτο διότι ἀπηγόρευεν αὐτῷ ὁ βεζίρης ν' ἀνακοινώσῃ πρὸς τὴν Σύνοδον! συνεννοεῖτο καὶ ἐγγράφως διὰ τοῦ Μαυρογένους πασσᾶ. Τοῦτο δὲ οὐχὶ ἀπαξ ἐγένετο. «Ἐπέδωκα ὡς ἐμοῦ ἰδίας σκέψεις ἀτομικὰς δυναμένας νὰ γείνωσιν ἀποδεκταὶ ἐν τοῖς πατριαρχείοις» (σ. 167). Ταῦτα συνέβησαν εἰς τρεῖς συνεντεύξεις, ἐν τέλει ἔλαβε τὴν ἄδειαν ἡμειπισήμως ν' ἀνακοινώσῃ τὰ συμπεράσματα. Μετὰ ταῦτα τοῦ ἐστάλη τὸ εἰθισμένον βεράτιον σχεδὸν ἐν τῇ οὐσίᾳ ἀπαράλλακτον, ἀπήντησε πάλιν ἰδιωτικῶς. Καὶ ἐκθέσας ταῦτα διεξοδικῶς ἐπαναλαμβάνει: «Δὲν ἦλθον νὰ ἐπιβάλω τι, δὲν ἦλθον νὰ ἐπιτεθῶ (δι' ὅσα κατ' αὐτοῦ ἐσπερμολογοῦντο), δὲν ἦλθον νὰ δεσπόσω, ἀλλ' ἦλθον νὰ ὑποβάλω (!) καὶ ἐάν ἐγκριθῇ νὰ συζητήσω μεθ' ὑμῶν. νομίζω ὅμως ὅτι εἶναι ὀρθὸν καὶ δίκαιον καὶ μὴ ἀρνηθῆτε καὶ εἰς ἐμὲ τὸ δικαίωμα, ὅπερ ἔχει ἕκαστος ὑμῶν· διότι δὲν εἶναι, νομίζω δυνατόν, οὔτε κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, οὔτε κατὰ τοὺς κανονισμοὺς νὰ θεωρηθῶ καὶ ὅλως ξένος τῆς ἐκκλησίας...» Καταστρέφει δὲ τὸν λόγον διὰ τῶν ἀξίῃς: «Ἀποχωρίζομαι ἀφ' ὑμῶν προσκαίρως, καὶ πάλιν θέλω ἐπανέλθει· οὐδὲν ζητῶ παρ' ὑμῶν, εἰ μὴ δικαιοσύνην, ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐμὸν ἄτομον, μετριοπάθειαν... δι' ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα.» (σ. 147). Ἀπελογήθη ὁ πατριάρχης καὶ ἀπῆλθεν, ἵνα μὴ ἐπανέλθῃ πλέον· διότι τὰ δύο σώματα ἀπεφάσισαν νὰ δεχθῶσι τὴν παραίτησιν, καὶ ἀνεφέρθησαν πρὸς τὴν Ὑ. Πύλιν. Ἐξετέθη τὸ ἐπεισόδιον, ἵνα καταδειχθῇ πόσον κοινοβουλευτικὸν εἶναι τὸ πατριαρχεῖον, καὶ ὅτι δὲν εἶναι πάλις ὁ πατριάρχης, ὅπως εἶπέ μοι πρὸ ἡμερῶν ὁ κρῶν πολιτευτῆς Ἀττικῆς φίλος κ. Λυκ. Τσουκαλῆς.

1. Ἐν τῇ εἰρημένῃ Ἐκθέσει γράφει: «Ἐλέχθη ὅτι τὰ δύο σώματα ἀντιπροσωπεύουσι τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος καὶ ὅτι ὁ πατριάρχης εἶναι ἀπλοῦν ὄργανον πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν. Τὸ τοιοῦτον δὲν εὐδοῦται. Κατὰ τοὺς ἱεροὺς κανόνας ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος εἶναι ἀλληλένδετοι, μῆτε ὁ πατριάρχης δύναται νὰ ἐνεργήσῃ μονομερῶς, μῆτε ἡ ἱερά σύνοδος» (αὐτ. σ. 173). Αὐτὰ ὁμοίως εἶναι καλὰ ὡς θεωρεῖα, ἐν τῇ πράξει ἦτο ἀπολυταρχικὸς ὁ Ἰωακείμ.

οιν εἰς τὰς ὑποθέσεις τῶν μητροπολιτῶν. Ἐντεῦθεν διεβλήθη εἰς τὸν Τρικούπην ὡς ἀντεθνικός.—Πολλὰ θὰ μᾶς διαφωτίσῃ περὶ αὐτοῦ ἡ ἐν τῇ Μεγίστῃ Λαύρᾳ σωζομένη ἀλληλογραφία, 1 ὡς καὶ ἡ ἐσχάτως δημοσιευθεῖσα ἀλληλογραφία του ὡς μητροπολίτου Βάρνης (1865—1876) εἰς ὀγκώδη τόμον. 2

1. Ἐφ' ὅσον ὀλίγον ἠρεῦνησα τὰ χαρτῖα αὐτὰ ἐσχημάτισα τὴν γνώμην καὶ ἐκ τῆς ἐν Ἄθῳ πολιτείας του πρὸς τοὺς Σλαῦους, ὅτι τὰ ἔθνικὰ του αἰσθήματα ὄφισταντο ἀξομείωσιν καὶ ἤρχετο ἡ στιγμή καθ' ἣν ἔλεγεν: «ἐνδιαφέρομαι μόνον διὰ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἀδιάφορον, ἐὰν οἱ ὀρθόδοξοι εἶναι καὶ οἱ ἔχθροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ» (βλ. Δ. Ἀναστασοπούλου, Πανσλαυῖσταί, σ. 181—206, 120—121 κ.ά.) Ἐννοεῖται ὅτι πολλὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου τούτου ἐκτοξευομένων δέονται καθάρσεως, ἄτε ἀντλοῦντας ἐκ τῶν πολεμίων ἐφημερίδων, τῆς Τεργεσταίας Ν. Ἡμέρας καὶ τοῦ Νεολόγου Κων)πόλεως.

2. La renaissance bulgare a Yarna et ses environs. Le métrpölite Ioaghim et sa correspondance par prof. Pierre Níkov, Sofia 1934 (ἑλληνιστὶ καὶ βουλγαριστὶ). Περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Ἰωακείμ βλ. Καρολίδη. Ἱστορ. συγγρ. Ἑλλήνων τόμ. Ζ'. σ. 289—292, ὅστις ἀπὸ πολεμίου ὤφθη ἐν τέλει ὑπέρμαχος αὐτοῦ. Ὡς διηγεῖται ἐνταῦθα, μεγάλως οὗτος συνετέλεσεν εἰς τὸ νὰ ἐξευμενίσῃ τὸν Τρικούπην, καὶ νὰ στρέψῃ τὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως ὑπὲρ τοῦ Ἰωακείμ. Ἄλλ' ὁ αὐταρχικὸς οὗτος ἱεράρχης διατηρῶν τὰς ὑψηλὰς ἀρχὰς καὶ γράφων εἰς ἀπάντησιν τῷ Καρολίδῃ περὶ τῆς ἀθλίας συμπεριφορᾶς τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων ἐν Τουρκίᾳ, ἐξεφράζετο οὕτως: «καὶ τίς σχέσις δύναται νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῆς πολιτικῆς τοῦ «βασιλέως ἡμῶν» καὶ τοῦ δικαιώματος αὐτοῦ τοῦ διευθύνειν τὰς τύχας τοῦ ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν μετ' ἀμαθοῦς θρασυτητος ἀξιούντων νὰ ἰθύνωσι τὰς τύχας τοῦ Γένους ἀμαθῶν καὶ ἀπαιδευτων πολλάκις προξένων τῶν ἀξιούντων νὰ κηδεμονεύωσιν Ἐκκλησίαν καὶ Γένος ἐν παχυλῇ ἀμαθείᾳ διατελοῦντες τῆς οὐσίας τῶν ἔθνικῶν τοῦ Γένους ζητημάτων καὶ τῶν ἔθνικῶν συμφερόντων» (αὐτ. σ. 291). Εἶναι ἀξιόσημῆτος ἡ ὁμολογία αὕτη τοῦ σεπτοῦ ἐρημίτου τοῦ Ἄθωνος, ἣν ἐποίησατο πρὸς τὸν τῷ 1895 ἐπισκεψάμενον Καρολίδην, ὅστις ἐφεξῆς ἀπὸ πολεμίου γίνεται συνήγορός τοῦ Ἰωακείμ. ἀλλ' ἐπετέθη πάλιν κατ' αὐτοῦ κατὰ τὸ 1906 (διότι διεκρίνετο ὁ ἀνὴρ ἐπὶ ἀσταθείᾳ γνώμῃς) καὶ σπουδαία κατὰ τοῦτο, ὅτι μαρτυρεῖ, ὅτι αἱ ἰδέαι τοῦ Φαρμακίδου ἔσχον ἐφαρμογὴν καὶ ἐκτὸς τῆς ἑλλαδικῆς γῆς! Τὰ αὐτὰ συνέβαινον καὶ εἰς τὰ ἄλλα πατριαρχικά κλίματα, ὡς ὀψόμεθα, καὶ δὴ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ. Ἀνὴρ ἐν Τουρκίᾳ καὶ Ἑλλάδι πολιτευόμενος καὶ γνώστης τῆς ἱστορίας τῶν νεωτέρων χρόνων, ὁ Ἐμμ. Χ. Ἐμμανουηλίδης γράφει: «Τὴν εἰς τὰ ἐπαρχιακὰ σύγχυσιν ἐπηύξανεν ἡ στάσις προξενικῶν ὑπαλλήλων, οἱ ὁποῖοι ἀστοχοῦντες συνήθως εἰς τὴν κυρίαν αὐτῶν ἀποστολήν, ἐθεώρουν ὠφέλιμον νὰ προσφέρωσιν ὑπηρεσίας καὶ νὰ ἐπιδειξῶσι δραστηριότητα ἐπὶ ἄλλων πεδίων. Ἐπροκάλουν ἐπικίνδυνα ζητήματα καὶ ἐπιζημίους διαιρέσεις. ἀναμιγνυόμενοι δὲ εἰς τὰ κομματικά οὐδὲν μέσον ἐθεώρουν ἀθέμιτον πρὸς καταπολέμησιν τῶν ἐχόντων ἐπὶ τῶν τοπικῶν ζητημάτων ἀντίθετα φρονήματα. Εἰς τὸν μητροπολίτην συμφωνοῦντα (αὐτοῖς) παρείχτο ἐν παντὶ πᾶσα ὑποστήριξις, ἐὰν δὲ τυχόν

Ἄλλ' ὁ Ἰωακείμ ἀπ' ἀρχῆς ἐξησφάλισεν ἑαυτὸν δεῖν εἰς τὸ ἄρμα τῆς ρωσικῆς διπλωματίας, καὶ κηρυχθεὶς κατὰ τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος ἐκτίησάτο προστάτην ἐν τῇ ρωσ. συνόδῳ τὸν διάδοχον τοῦ Ποπιεδονόσεφ, τὸν γνωστὸν ὡς πρεσβευτὴν ἐν Κ)πόλει Ἰγνάτιεφ, ἐνταῦθα δὲ τὸν διαδεξάμενον αὐτὸν Ζηνόβιεφ. Ἄλλ' ἄνθρωπος ἀρεστὸς τοῖς Ρώσοις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶναι συμπαθὴς εἰς τὴν Ἰ. Πύλην· διὸ αὕτη δεξιότατα χειρισθεῖσα τὸ ζήτημα ὑπεχώρησε μὲν εἰς τὸ προνομιακὸν πρὸ τῆς ρωσικῆς πίεσεως, ἀλλ' ἔφερεν εἰς ρῆξιν πρὸς τὰ δύο σώματα τὸν ὑποκινητὴν τῆς πίεσεως ταύτης, ἅτινα μάλιστα διὰ νὰ συμπληρώσωσι τὸ κατόρθωμα τῆς πλήρους ἀναγνωρίσεως τῶν προνομίων, ἐθυσίασαν τὸν πρωτοστάτην, ἀντικαταστήσαντα αὐτὸν διὰ τοῦ ἀναξίου Ἰωακείμ τοῦ Δ'. Βεβαίως ἐν σχέσει πρὸς τὸν προκάτοχόν του ἐπιτρέπεται νὰ ὀνομασθῇ οὕτως, ἄλλως εἰργάσθη καλῶς συλλέξας τὰ περὶ τῶν δικαίων ἔγγραφα καὶ διαμαρτυρηθεὶς ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὴν Πύλην. Καὶ ἐλώφαξε μὲν ἐπὶ τινὰ χρόνον τὸ προνομιακόν, καὶ μόνον ἀκροβολισμοὶ ἐγίνοντο καὶ παρεσκευάζοντο οἱ Τούρκοι νὰ δώσωσι τὴν τελευταίαν μάχην, ἣτις πράγματι ἐδόθη, ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου ἀνῆλθεν ὁ μαχητὴς καὶ ρέκτης Διονύσιος ὁ Ε', τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ 1887. Πάντες ἐγαρακτήρισαν ὡς εὐτυχῆ τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ, ἅτε ἀπολαύοντος μεγάλης ἐκτιμήσεως παρὰ τοῖς Τούρκοις καὶ τῆς εὐνοίας τοῦ Σουλτάνου. Ὡς μητροπολίτης Κρήτης κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1866 εἶχε μείνει πιστὸς εἰς τὸ κράτος, ὡς καὶ ὅτε ὡς Ἀδριανουπόλεως εὐρέθη ἐκεῖ εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Ρώσων κατοχὴν· διὸ καὶ ἐβασανίσθη ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν Βουλγάρων, ὅτ' ἔφυγον ἐκεῖνοι. Ἄλλ' ἠπατήθησαν οἱ Τούρκοι νομίσαντες, ὅτι διὰ εἶχον αὐτὸν συνήγορον ἢ μᾶλλον ὑποχείριον εἰς τὴν κατάργησιν τῶν προνομίων. Ὁ Διονύσιος νουνεχῆς καὶ ἀρχῶν συντηρητικῶν ἐτήρει ἔναντι τῶν κρατούντων τὴν πατροπαράδοτον πολιτικὴν, νὰ μὴ δίδονται ἀκαίρως ἀφορμαὶ καὶ ἐρεθίζονται εἰς βάρος τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου. ἡ ἐργασία νὰ συντελῆται ἀθροῦβως χωρὶς νὰ ἐξυπνήσῃ τὸ θηρίον. Ἐτήρει τὸ εὐαγγελικόν: «γίνεσθε φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστέραί». (Ματθ. ι', 16). Ὅτε ἠθέλησέ ποτε ὁ τῆς Ἀδριανουπόλεως πρόξενος νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν στάσιν αὐτοῦ ταύτην ὡς μὴ προ-

---

δὲν ἐδέχετο νὰ ὑπερβῆ ὄρια τινά, ἐτρομοκρατεῖτο δι' ὄλων τῶν μέσων, ἐξ ὧν τὸ ἐλαφρότερον ἦτο ἡ συστηματικὴ ὑποβολὴ ἐναντίον αὐτοῦ ἐκθέσεων εἰς τὴν κεντρικὴν ὑπηρεσίαν. Εἶχε δίκαιον ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' παραπονούμενος ἐν δημοσιογραφικῇ συνεντεύξει, ὅτι ἡ Ἑλλὰς «οὐδέποτε ἐπρόσθεεν εἰς τὸν κλάδον τοῦτον...» (Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Ὀθωμ. αὐτοκρατορίας, Ἀθήναι 1924, σ. 287, σημ. 2).

ἀγρουσιν τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα, ἡ ὁ Διονύσιος οὐ μόνον δὲν ἐξηγήθη, ἀλλ' ἐγκορδυλισθεὶς εἰς τὴν βαρεῖαν μυλωτὴν (γοῦναν) ἀτάραχος ἀπήντησεν εἰς τὸν ἀνόητον διπλωμάτην «ἡμεῖς τώρα ἔτοι πολιτευόμεθα, καὶ ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα θὰ μᾶς ἰδῆτε. ἀφήσατε, κ. πρόξε-νε, τὸ θηρίον νὰ κοιμᾶται, διότι ἅμα ἐξυπνήσῃ θὰ σᾶς φάῃ». ἔννοῶν διὰ τοῦ λόγου τούτου ὅτι, «ἐάν δὲ καὶ ἀθλῆ τις, οὐ στεφανοῦται, ἐάν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ» (Β Τιμ. β', 5). Ἡ εὐκαιρία ἐδόθη μόλις μετὰ ἓνα μῆνα, ἀφοῦ ἐπέβη τοῦ θρόνου, διότι ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐζήτησε ν' ἀναιρέσῃ τὰς ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ Γ' γενομένας συνθήκας, καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἀνεκίνησε καὶ ἄλλα ζητήματα. Ὡς γνωστὸν εἰς τὰ κατ' ἐπαρχίας διοικητικὰ συμβούλια (ἰδαρὲ μετζελίς) συμμετεῖχον καὶ οἱ μητροπολίται, καὶ τούτων ἕνεκα ἀνωτέρας βίας μὴ δυναμένων, οἱ ἐπίτροποι αὐτῶν κατὰ τὰς τοῦ νόμου διατάξεις. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἠθέλησεν ἤδη νὰ διαμφισβητῆ ἢ κυβέρονσις, ὥστε κατὰ τὰς περιοδείας τῶν μητροπολιτῶν διαρκούσας ἐπὶ 3—4 μῆνας καὶ ὁσάκις ἠσθένουν οὗτοι, ἡ ἐκκλησία δὲν ἀντεπροσωπεύετο καὶ τὸ χριστιανικὸν στοιχεῖον ἔμενεν ἀπροστάτευτον. Οὕτως ἀνετρέπετο ἄρδην τὸ ἔννατον ἄρθρον τοῦ κανονισμοῦ τῶν πατριαρχείων, καὶ παρὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας ἀποφανθέντος, ὅτι «πρέπει νὰ τηρῶνται αἱ διατάξεις τοῦ νόμου αἱ ἀφορῶσαι διορισμὸν ἐπιτρόπου, ὅταν οἱ μητροπολίται ἔχωσι νόμιμον κώλυμα, οἷον ἀσθένειαν, ἢ ὅταν διορίζωσιν ἐπιτρόπους κληρικούς διὰ τὰ διοικητικὰ συμβούλια τῶν ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτῶν δικαιοδοσίαν καζάδων, καὶ ὅτι οἱ ἐπίτροποι οὗτοι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐπιτροπείας αὐτῶν ἐπέχουσι θέσιν τῶν ἐντολέων αὐτῶν». (τὸ ἔγγραφο παρ' ἐμοί, ὡς καὶ ἠ. ἀπὸ 25 Φεβρ. 1887 διαμαρτυρία τῶν πατριαρχείων). Τὴν 1 Νοεμβ. 1888 τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ἤρνεῖτο τὸν δικαστικὸν χαρακτῆρα τῆς Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου σχετικῶς πρὸς τὰς διαθήκας καὶ μόλις μετὰ πεντάμηνο ἠδύοκῃσεν ὁ ὑπουργὸς νὰ συζητήσῃ τὰς διαμαρτυρίας τῶν πατριαρχείων. Ἐν τῷ μεταξὺ οὐδεμία ἀπόφασις ἐξτελεῖτο καὶ ἐπῆλθε παραλυσις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἥτις ἀπὸ 18 Ἰουνίου τοῦ 1890 ἀπελπισθεῖσα ἐν πεποιθήσει καὶ πάσῃ δυνάμει ἤρξατο συνφδὰ τῷ πατριαρχ. τακτικῷ τοῦ ἀ-

1 Καὶ ἡ γνώμη αὕτη ἦτο ὡς φαίνεται διάχυτος· διότι φρονίμως σκοπτόμενος ἔλεγεν εἰς τοιαύτας περιστάσεις ὅτι «ἐγὼ δὲν γίνομαι ἀντάρτης», διὸ καὶ ὁ Τρικούπης ἔλεγε πρὸς τὸν Καρολίδην: «ἀτυχῶς ὁ Διονύσιος ὁ Ε' ἔψυσε τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ ἐλπίδας ἡμῶν, εἰ καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐξηγόρασέ τινας τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ (ἔννοῶν τὴν μικρὸν πρὸ τῆς ἐκκλησ. ἀργίας γενναιοτέραν στάσιν ὑπὸ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ Γερμανοῦ Ἡρακλείας πολιτείας αὐτοῦ). Ἱστορ. τῶν συγγρ. Ἑλλ. Ζ', σ. 290.

γῶνος, ὅπερ ὁ οἰκουμ. πατριάρχης Διονύσιος ἐπέδωκεν αὐτοπροσώπως πρὸς τὸν μέγαν Βεζύρην. 1

Εἰς τὰ 13 ἔγγραφα τὰ περιεχόμενα ἐν τῷ δημοσιευθέντι τεύχει καὶ εἰς ἄλλα μὴ περιεχόμενα ἐν αὐτῷ, ἅτε προεκδοθέντα ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ, ἐκτίθενται αἱ ἀτελείωτοι συζητήσεις καὶ σκόπιμοι παρελκύσεις τῆς Ὑ. Πύλης. Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ἐν τοῖς προαστείοις αὐτῆς τῆς πρωτευούσης, οἱ καθῆδες διέλυον χριστιαν. γάμους, οἱ κυβερνητικοὶ ἐπιθεωρηταὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὰ χριστ. σχολεῖα. Τὸ πατριαρχεῖον διεμαρτύρητο πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν θρησκευμάτων, ὅτι «ἀνέκαθεν ἡ ἐποπτεία καὶ διεύθυνσις τῶν σχολῶν ἦτο ἀνατεθειμένη τοῖς πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς, οἵτινες μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς συμβουλίων διώριζον τὸ προσωπικὸν τῶν διδασκάλων, ἐξασφαλίζοντες τοὺς μισθοὺς αὐτῶν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων κληροδοτημάτων, συνέταττον τὰ προγράμματα τῶν θρησκευτικῶν, ἠθικῶν καὶ λοιπῶν κατὰ συνέπειαν μαθημάτων συμφώνως τοῖς καθεστώσιν. Ἡ προαιώνιος αὕτη τάξις κατεκυρώθη καὶ ἐστερεώθη διὰ φερμανίων, ὡς γνωστόν, καὶ τοῦ κανονισμοῦ, ἡ δὲ κυβέρνησις οἰανδῆποτε παρατήρησιν εἶχε, ἀπηύθυνε αὐτὴν πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀρχηγοὺς καὶ μόνους ὑπευθύνους, ὁπόθεν ἐλάμβανε τὰς δεούσας ἀπαντήσεις. Σήμερον αἱ ἐπιτόπαι ἀρχαὶ ἀπ' εὐθείας εἰσέρχονται εἰς τὰ ἐκπαιδευτήρια, διατάττουσι τοὺς διδασκάλους νὰ παρουσιάζωσι τὰ διπλώματα αὐτῶν πρὸς ἔγκρισιν, ἀπαιτοῦσι τὴν ἐξέλεγξιν τῶν προγραμμάτων, ὡς ἐκ τῆς ἀρνήσεως ἐκείνων κλείουσι τὰς σχολὰς, καταδιώκουσι τοὺς ἐπιτρόπους, παύουσι δὲ καὶ φύλακίζουσι τοὺς διδασκάλους» (αὐτ. σ. 24). Εἰς τὰς ἐπαρχίας οἱ ὑποδιοικηταὶ ἔπαυον ἀρχιερεῖς, ἡ δὲ κυβέρνησις ἀναγνωρίζουσα τὸ ἄτοπον δὲν ἐπηνώρητο, ἀλλ' ἔγραφε νὰ σταλῶσιν ἀντικαταστατῆται τῶν παυθέντων. Ὁ Πατριάρχης τότε πρὸ τῆς ἐξεγερθείσης κοινῆς γνώμης ἐρεθιζομένης καὶ ἐκ τῆς ἀσκηθείσης σφοδρᾶς πολεμικῆς τοῦ Χ. Τρικούπη, ἀφείς τὴν χαλαρὰν στάσιν καὶ τὰς ἀλυσιτελεῖς διαμαρτυρίας προσέλαβεν ὡς σύμβουλον καὶ συναγωνιστὴν τὸν ἀτρόμητον μητροπολίτην Ἡρακλείας Γερμανδὸν καὶ ἀπηύθυνε σφοδρὰν διαμαρτυρίαν διὰ τὰς «παρανομίας» τῆς κυβερνήσεως, μετ' ἣν ἐκήρυξεν «ἐν διωγμῷ» τὴν ἐκκλησίαν (ἡ δικαστικὴ ἀργία τοῦ δήμου ἐν Ρώμῃ,

1 Βλ. «Ἐγγραφα διαμειφθέντα μεταξύ τῆς Ὑ. Πύλης καὶ τοῦ οἰκουμ. πατριάρχου ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων καὶ τῶν βερατίων τῶν σχισματικῶν ἀρχιερέων», Τεργέστη 1890, σ. 2—4. Ὁ Διονύσιος ὑπεστηρίζετο μεγάλως καὶ ὑπὸ τοῦ Τρικούπη ἐχθροῦ Ἰωακείμ τοῦ Γ', καὶ ὑπὸ τοῦ «Νεολόγου» καὶ μικρᾶς μερίδος τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου.

jus sistere, πρὸς ἐκβιασγὸν τῆς βουλῆς) καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς! Προηγήθη ὅμως τούτου σειρά διαμαρτυριῶν ἄνευ ἀποτελέσματος, ἐν αἷς ὁ πατριάρχης παρίστα τὴν δύσκολον θέσιν τοῦ καταργουμένων τῶν προνομίων καὶ τὴν ἀναστάτωσιν, ἣτις θὰ ἐπήρχετο εἰς τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ἐκ τῆς παραλύσεως· «ἀπλῆ σκέψις ἀκρωτηριάσεώς τινος, ἔγραφε πρὸς τὸν Σουλτάνον, οὐ μόνον οὐδὲν προσπορίζει κέρδος, ἀλλὰ καὶ σύγχυσιν ἀκαταλόγιστον προξενεῖ, οἷαν ἐπήνεγκεν ἀπὸ τινος χρόνου καταθορυβήσασα τὸν φιλήσυχον λαόν σου· διότι καὶ συζυγικῶν διαφορῶν τῆς δίκης ἐπελήφθησαν οἱ μεχκεμέδες, καὶ γάμου τὸ ἔγκυρον ἐν τῷ Σεΐχουλισλαμάτῳ ἀπεφασίσθη, καὶ σχολεῖα... κλείονται, καὶ διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι ὑπὸ στρατοδικείου εἰς φυλακίσεις πολυμήνους καταδικάζονται καὶ διοικηταὶ μετὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἀντικαθιστῶντες τοὺς ἀρχιερεῖς εἰς παῦσιν καὶ διορισμὸν ἐπιτρόπων ἐκκλησιῶν προβαίνουνσι καὶ τὰ λοιπὰ (ἀκολουθοῦσι τὰ τῆς ἐκδόσεως βερατίων εἰς Βουλγάρους ἀρχιερεῖς χωρὶς νὰ σημειῶται τὸ «σχισματικοί» καὶ χωρὶς νὰ ἀπαιτηθῇ ἡ μεταβολὴ τοῦ σχήματος). 1

1. Μετὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βερολίου, ἐν ἣ διεθνῶς πλῆσον ἄνεγνωρίσθησαν τὰ ἐν τῷ Βερατίῳ διατυπούμενα δίκαια τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐν γένει τὰ προνόμια αὐτά, ἤρχισεν ἡ Ὑψηλὴ Πύλη συστηματικῶς νὰ ὑπονομεύῃ αὐτά. Αἱ τοιαῦται προθέσεις ἐξεδηλώθησαν τὸ πρῶτον εἰς τὸ βουλγαρικὸν οἴημα, ὅτε τὸ κράτος δὲν ἐξετέλεσε τὰς ἀποφάσεις τῆς Μεγ. συνόδου, τῆς ἀποκηρυξίσεως τοῦ Βουλγάρου, ὡς σχισματικούς. ἦτο ἡ πρώτη ἐπέμβασις αὐτοῦ εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας, διότι ἡ κυβέρνησις ὡς πρὸς τὰ ἐκκλησι. πράγματα ἠκολούθει δίκαιον, ὅπερ δυστυχῶς ἐδιδάχθη παρὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐλευθέρου κράτους καὶ τῶν γραφομένων τοῦ Φαρμακίδου. Ὁ Δ. Ἀριστάρχης βέης, εἰλέρ τις καὶ ἄλλος καλῶς γνωρίζων τὸ ἐκκλησι. δίκαιον ἔγραψε κατὰ τῆς στάσεως αὐτῆς τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως καὶ ἀναφέρει ἐκ τῆς πατριαρχικῆς διαμυρτυρίας τὰ ἑξῆς: «οἱ ἀείμνηστοι Σουλτάνοι οὐδέποτε ἠθέλησαν νὰ ἐπέμβωσιν εἰς πράγματα ἀμέσως ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῆς ἐκκλησίας· διότι αἱ κατὰ καιροὺς σουλτανικαὶ κυβερνήσεις διέκριναν οὐσιωδῶς τὴν πολιτείαν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἣς τὰ δίκαια καὶ τὰ προνόμια δι' ὑψηλῶν αὐτοκρατορικῶν χατίων παιδήμως ἀνεγνόρισαν καὶ ἐξησφάλισαν καὶ οὐδενὶ ἐπέτρεψαν τὴν παράβασιν τῶν καθεστῶτων τῆς ἐκκλησίας». (Τὸ βουλγ. ζήτημα, τόμ. Γ', 1875, σ. 64), (ἀπάντησις εἰς τὸ ὑπερ τῶν Βουλγάρων ἐκδοθὲν φερμάνιον τὸν Μάρτιον τοῦ 1870). Ἡ Ὑ. Πύλη ἀπῆντα εἰς ταῦτα, ὅτι ἐπὶ δεκαετίαν τὸ ζήτημα ἔμενεν ἄλυτον καὶ οἱ χριστιανοὶ ἀλληλοσυγκρουόμενοι ἐν ταῖς ἐποχταῖς ἐζήτουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν κρατικῶν ἀρχῶν. δὲν ἤλθέ ποτε εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν, γράφει, ὅτι τὸ νὰ δοθῇ ἄδεια εἰς χριστιανούς θέλοντας νὰ ὑλόκηνται εἰς μίαν ἐκκλησίαν ἐπίσης ὀρθόδοξον ἀντιβαίνει τῇ θρησκείᾳ καὶ εἶναι πρᾶγμα πνευματικόν» (αὐτ. 70). Μὴ εἰσακουσθεῖς Γρηγόριος ὁ ΣΤ' διὰ τὴν σύγκλησιν συνόδου παρητήθη, ἣτις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ διαδόχου του, Ἀνθίμου ΣΤ', τῷ 1872. Τὸ

Τότε ἠναγκάσθη ν' ἀπευθύνη θερμὴν δευτέραν ἐν εἴδει ὑπομνήματος ἔκκλησιν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ διὰ ζωηρῶν χρωμάτων νὰ παραστήσῃ τὴν γενομένην καταστρατήγησιν τῶν προνομίων τῆς ἔκκλησίας. «ἄτινα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς σὺν τῇ συστάσει τῆς θεοσώστου αὐτοκρατορίας συγχωνευθέντα ἐσεβάσθησαν ὑπὸ τοσοῦτων αἰώνων καὶ ἐπεκυρώθησαν μέχρι σήμερον διαδοχικῶς ὑπὸ τῶν ἐνδόξων προκατόχων Σου. παρὰ δὲ τῆς Ὑμετ. Μεγαλειότητος πρὸ πενταετίας ἐπεβραβεύθησαν, τὰ δίκαια ἐκεῖνα, ἄνευ τῶν ὁποίων δὲν δύναται ἡ ἔκκλησία... νὰ ὑπάρχῃ. τὰ δίκαια ἐκεῖνα, ὧν ἡ ὕπαρξις διαικονίζει μὲν τὴν εἰρηνικὴν οὐμβίωσιν τοῦ ἔθνους μου, ἀναλλοίωτον δὲ σώζει τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ κράτος, ἐνῶ ἀπλῆ σκέψις ἀκρωτηριάσεώς τινος, οὐ μόνον οὐδὲν προσπορίζει κέρδος, ἀλλὰ καὶ σύγχυσιν ἀκαταλόγιστον προξενεῖ...» Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἀλλοπροσάλλου τῶν κυβερνητικῶν ἐνεργειῶν μετὰ θάρρους γράφει : «Ταῦτα δὲ συμβαίνουσι, καθ' ὃν χρόνον ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις τῆς Ὑμ. Μεγαλειότητος κατιδοῦσα τὴν ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀπ' αἰώνων ἡμῶν δικαίων διεβεβαίου ἐπισήμως μετὰ ὄριμον μελέτην νεύσει τῆς Ὑμετ. Μεγαλειότητος, ὅτι θὰ ἐξακολουθῶσιν ὑπάρχοντα ὡς μέχρι τοῦδε» καὶ ἐπιτίθεται εἶτα κατὰ τῶν Βουλγάρων : «λαοῦ ὅσον ἀγνώμονος πρὸς τὴν Ὑμ. θεοστήρικτον βασιλείαν, τόσον ἀχαρίστου καὶ πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ ἔκκλησίαν, παρ' ἧς (γράφ. ἀφ' ἧς) ἀποσχισθεὶς καὶ πῆξας ἰδιαιτέραν ἔκκλησίαν, ἐννοεῖ τὴν νέαν αὐτοῦ ἔκκλησίαν νὰ ἐγκαθιδρύσῃ

βεράτιον, ὃπερ ἐλάμβανεν ἕκαστος νέος πατριάρχης ἢ το ἡ ἀναγνώρισις τῶν προνομίων, δι' ὧν τὸ πατριαρχεῖον ἐψίσταται καὶ ἐνεργεῖ νομίμως βάσει τῶν ἱερῶν κανόνων, τῶν ἔκκλησιαστικῶν διατάξεων, τοῦ ἀδιακόπου ἐθίμου, τῶν διατάξεων τῶν Βερατιῶν, τοῦ ὑψηλοῦ περὶ μεταρρυθμίσεων φερμανίου καὶ τῶν κανονισμῶν» (βλ. Λύρ. Α. Σπαθάρη, «Ὁ ἰδιαιτερός θεσμὸς τοῦ ἑλληνορθοδόξου τούρκου ὑψηλοῦ. Ἡ νομικὴ κατάστασις τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου», Ἀθῆναι 1947, σ. 6. Τὴν περικοπὴν ταύτην δὲν εὑρον εἰς τὴν σελίδα 147 τοῦ βιβλίου εἰς ὃ παραπέμπει ὁ κ. Σπαθάρης ἀλλ' εἰς τὰς παρατηρήσεις α; ἔκαμε Ἰωακείμ ὁ Γ', εἰς τὸ πρὸς τὴν Πύλιν ὑπόμνημα, σ. 138). Ἄλλ' εἶναι σημειώδης εἰς τὴν προκειμένην ἀμφισβήτησιν ἡ γνώμη τοῦ κ. Σπαθάρη, ὅτι τὰ ἀνωτέρω ἀποταλοῦντα τὸν θεμελιώδη ὀργανικὸν χάρτην τοῦ οἰκ. πατριαρχείου, οὐδὲν τὸ κοινὸν ἔχουσι πρὸς τὸ τουρκικὸν δίκαιον. Κατὰ ταῦτα δὲν ἠδύνατο, ὅπως ἐζήτηε ἔκιοτε ἡ κυβέρνησις, νὰ συγχωνεῖται τὰ δίκαια τοῦ Πατριαρχείου πρὸς τὸ δίκαιον τοῦ κράτους. Τὸ μεταρρυθμάνιον εἶναι τὸ χῆτι χοιμαγιόν τοῦ 1856, ὃπερ ἐπεκύρωσε τὸ Θ'. ἀρθρον τῆς συνθήκης τῶν Πουριῶν : «Πάντα τὰ πνευμ. προνόμια καὶ δικαιώματα, τὰ ἀνέκαθεν ὑπὸ τῶν προγόνων χορηγηθέντα εἰς πάντας τὰς χριστιανικὰς κοινότητας τὰς ἐν τῇ κρᾷτι μου... ἐγκαταστημένας ἐπικυροῦνται».

έντός τῆς ἡμετέρας· καί ἐνῶ δὲν εἶναι τοῦ λοιποῦ ὀρθόδοξος ἀπαιτεῖ νά λάβῃ αὐτοκρατορικά Βεράτια ὀρθοδόξων ἐπισκόπων, εἰς ἓν καί τὸ αὐτὸ μέρος... νά φέρῃ σύγχυσις τῶν λαῶν καί ἀλληλομαχίαν διὰ τῆς ὑπάρξεως δύο ἐπισκόπων εἰς ἓν καί τὸ αὐτὸ μέρος, ὅπερ ἀδυνατοῦμεν νά παραδεχθῶμεν ὡς ἀντιθρησκευτικήν... ἐνῶ δύνανται διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ σχήματος καί τῆς σημειώσεως ἐν τοῖς αὐτοκρατ. βερατίοις, ὅτι εἰσὶ σχηματικοὶ νά τελῶσι τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα...» (11 Ἰουλ. 1890, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 6-7).

Ὁ πατριάρχης ἐν τῇ μεγαθυμίᾳ του ἐξήντησεν ὅλα τὰ μέσα πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ παρὰ τῇ κυβερνήσει παρετηρεῖτο κατὰ σύστημα νωχέλεια (γιαβὰς, γιαβὰς) καί ἀπρονοησία, ἵνα μὴ εἴπωμεν περιφρόνησις· καί εἶναι αὕτη ἡ πρώτη αἰτία τῆς ρήξεως, καθ' ἣν πρὸς σωτηρίαν τῆς ἐκκλησίας ἐδέησεν, ἵνα γένηται χρῆσις ἐσχάτων μέτρων. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα τότε ἐπιτυγχάνουσιν, ὅταν δὲν προέρχονται ἐξ ἀψιθυμιῶν καί στιγμιαίων παραφορῶν, ἀλλ' ἐκ λελογισμένων ἀποφάσεων μετὰ ψυχραιμίας καί βαθείας μελέτης εἰλημμένων καί ὅταν τὸ περιβάλλον καί οἱ δραστικοὶ παράγοντες, οἵτινες καί θὰ φέρωσι τὸ ἀποτέλεσμα, ἔχωσι δεόντως προπαρασκευασθῆ, ὥστε αὐτοὶ τε καὶ ὁ λαός, ἡγεσία καί ἀκολουθία, ὧσιν ἔτοιμοι εἰς συναγερμόν — εἶναι ὁ νῦν λεγόμενος ψυχρὸς πόλεμος. — Αὐτὰ ὅλα ὁ συνετὸς ἐκεῖνος καί βαθυνούστατος Διονύσιος, συμπολίτης Ἰωακείμ τοῦ Γ', εἶχε διοργανώσει ἔχων συμπαραστάτην καί τὸν ὀρμητικὸν Γερμανόν, γενναῖον προαπιστήν τῶν δικαίων τῆς ἐκκλησίας. ὁ εἰς ἀνεπλήρου τὸν ἄλλον καί ἀμφοτέρω ἀπετέλουν τὴν ἀδάμαστον ἐκείνην ξυνωρίδα, ἣτις ἐγνώριζε μόνον νά νικᾷ καί νά μὴ ὑποχωρῇ, ἀλλ' ἐν ἀνάγκῃ καί θυσιάσθῃ. Ἦσαν ἀποφασισμένοι νά ἄρωσι τὸν σταυρὸν τοῦ μαρτυρίου ἢ δυὰς τῶν σεπτῶν ἐκείνων πρωταθλητῶν τοῦ Χριστοῦ, καί νά κατευθύνωσι τὰ βήματα αὐτῶν πρὸς τὸν Γολγοθᾶν. Μόνον οὕτως ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῶν πιστῶν ἐξασφαλίζεται ἡ νίκη. Αἱ ἰδέαι θέλουσι τοὺς μάρτυρας. Τούτων οὕτως ἐχόντων πρὸ τῆς παγερᾶς ἐκείνης ἀδιαφορίας τῶν κυβερνητικῶν ἀρχῶν καί τῶν παρελκύσεων ὁ πατριάρχης ὑπέβαλε παραίτησιν.

Παραίτησις καί διαμαρτύρησις Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου
Διονυσίου τοῦ Ε' διὰ τὸ ζήτημα τῶν προνομίων.

«Τῇ Α. Ὑψηλότητι τῷ Πρωθυπουργῷ.

Ὑψηλότητε,

«Ἡλπίζον, ὅτι κατόπιν τῶν προφορικῶν μου παραστάσεων καί τοῦ ὑπὸ ἡμ. 22 Ἰουνίου ἐ. ἔ. τακτοῦ μου, ἐν ᾧ ἀριθμῶν τὰς ἐκ τῆς ἀνακινήσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος συμβάσας παρανόμους ἐ-

πεμβάσεις, οὕτω φανερώς ἐπὶ τολμηρᾷ ἀθετήσει τῶν ἀναλλοιώτων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας μου, κατεδείκνυον μετὰ λύπης τὴν παραλυσίαν τῆς καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως, θὰ προεκάλουν τὴν ἐξέλεξιν καὶ ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκνόμων κινήματων. Ἦλπιον, ὅτι κατόπιν τῆς Ὑμετέρας ἐπισήμου διαβεβαιώσεως, ὅτι θὰ ἀπεστέλλετο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὁ Τεσκερὲς, δι' οὗ ἡ Σεβ. Κυβέρνησις καὶ αὐτὸς κατιδοῦσα τὴν ἀναπόφευκτον ἀνάγκην καὶ τὸ χρήσιμον τῆς ὑπάρξεως τῶν συστατικῶν τῆς ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας αἰωνίων αὐτῆς δικαίων, νέον θὰ προσετίθη κῦρος καὶ οὕτω θὰ ἐπήρχετο ἡ γαλήνη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ἤλπιζον, ὅτι κατόπιν τῆς διαβεβαιώσεώς μου ἐπὶ τοῦ, ὡς μὴ ὄφειλεν, ἀναφανέντος ζητήματος τῆς ἐκδόσεως Αὐτοκρατορικῶν Βερατίων εἰς Ἀρχιερεῖς τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, ὅτι τοῦτο ὡς αὐτόχρημα ἀντιθρησκευτικὸν καιρῶς προσβάλλει ἅπασαν τὴν Ὁρθοδοξίαν, καὶ διεκέρυττον, ὅτι οὕτως ἀδύνατον ἀποβαίνει νὰ ὑφίσταται ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κράτει Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, καὶ ὅτι οὔτε ἐγὼ οὔτε ἄλλος τις δύναται νὰ φέρῃ τὴν μεγίστην τῶν εὐθυνῶν ἀπέναντι ὄλων τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σοβαρωτάτων καὶ ἀνυπολογίστων συνεπειῶν, θὰ ἐπειθον τὴν Σεβ. Αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν.

Ἦλπιζον, ὅτι ἡ φωνή μου, ὡς φωνή τῆς ἐμπειπιστευμένης μοι Ἐκκλησίας, θὰ εἰσηκούετο ἐπ' ἀγαθῷ τῆς τε Σεβ. Κυβερνήσεως καὶ τῆς Ἐκκλησίας μου· ἀλλὰ δυστυχῶς οὐχὶ μόνον ὁ ἐπαγγελθεὶς Τεσκερὲς δὲν ἀπεστάλη, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πρῶσετέθησαν παρανομίαι ἐπιβεβαιοῦσαι τὴν ἀποφασιστικὴν οὕτως εἰπεῖν ἐκρίζωσιν τῶν προαιωνίων τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν Δικαίων, ἐναντίον τῶν τόσῳ ἐπισήμως παρὰ πάντων τῶν ἐνδόξων Σουλτάνων ἐπικυρωθειῶν διὰ Βερατίων καὶ χαττίων παραχωρήσεων τοῦ σοφωτάτου καὶ περιουστάτου πολιτικοῦ ἐκείνου Μωάμεθ τοῦ πορθητοῦ αὐτολεξεί εἰπόντος «ἀπόλαυε ἐν εἰρήνῃ πάντων τῶν προνομίων τῶν προκατόχων σου κτλ.». Ἐναντίον τῶν ἐπισήμων διαβεβαιώσεων τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως πρὸς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην διὰ στόματος τοῦ Ὑπουργοῦ Ρεσὴτ πασᾶ διακοινοῦντος τὴν 26 Μαΐου 1853 «ὅτι ἡ τιμὴ τῆς Ὑ. Πύλης ἀπαιτεῖ νὰ περιφρουρῇ ἐν τε τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι ἀπὸ πάσης προσβολῆς τὰ ὑπὸ τῶν Σουλτάτων κεχορηγημένα δίκαια καὶ προνόμια τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας» καὶ διὰ τοῦ ἐπὶ πολιτικῇ περινοίᾳ ἐξοχωτάτου Ἀλῆ πασᾶ διαβεβαιοῦντος, ὅτι «τὰ Πατριαρχεῖα συγκεντροῦσι σύνολον ἀστικῶν καὶ θρησκευτικῶν δικαίων, ὥστε δύναται τις, ἀληθῶς εἰπεῖν, ὅτι ἐντὸς τῆς πολιτικῆς οἱ χριστιανοὶ διοικοῦνται, δικάζονται, καὶ διέπονται ὑπὸ χριστιανικῆς μᾶλλον ἢ μουσουλμανικῆς ἀρχῆς» θέλοντος διὰ τούτων ὅπως

ἀποκρούση τὴν κατηγορίαν τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως διΐσχυριζομένης κατὰ Μάϊον τοῦ 1854, ὅτι ἄμεσος γίνεται ἐπέμβασις τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὰ ἔσωτερικὰ πράγματα τῆς ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ παραβιάσις τῶν θεσμῶν αὐτῆς ἐπὶ προφάσει μεταρρυθμίσεων κτλ... ἐναντίον, λέγω, αὐτῶν τῶν θείων καὶ ἱερῶν τῆς ὀρθοδοξίας κανόνων καὶ θεσμῶν, οὓς ἡ Σεβ. Κυβέρνησις, ὡσανεὶ ἀντικαθιστώσα δι' ἄλλων αὐτῆς νόμων, πέμπει εἰς ἐπαρχίας, ἐχούσας τοὺς κανονικοὺς αὐτῶν ἀρχιερεῖς, ἄλλους τοὺς τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας τοῖς αὐτοῖς τίτλοις πρὸς τοὺς ἡμετέρους ὀρθοδόξους. Ἐνῶ εὐμενῶς διακειμένη πρὸς τοὺς πιστοὺς Αὐτῆς ὑπηκόους καὶ συνεπεῖς πρὸς τὰς πανδήμους καὶ ἀπ' αἰῶνων ἑξακολουθούσας διαβεβαιώσεις, αἵτινες ἔστερέωσαν ἀναλλοίωτον καθὼς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν μου, ἔπρεπε νὰ φυγαδεύῃ πᾶσαν ἔκνομον κατ' αὐτοῦ κίνησιν σπουδαιότατον ἐπαπειλοῦσα τὸν κίνδυνον».

Ἐπειδὴ, Ὑψηλότατε, τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν δίκαια, ὧν ἄνευ δὲν δύναται ἡ Ὄρθόδοξος Ἐκκλησία νὰ ὑφίσταται, ὡς προεῖπον, ἐν τῷ Ὄθωμανικῷ Κράτει, ἑξακολουθοῦσι συστηματικῶς νὰ καταπατῶνται. Ἐπειδὴ ἡ διὰ τῆς ἐκδόσεως Αὐτοκρατορικῶν Βερατίων τοῖς ἐπισκόποις τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας, μὴ διακρινόντων αὐτοὺς ὡς σχισματικοὺς ἀπὸ τῶν ὀρθοδόξων ἀρχιερέων, αὐτὴ ἡ ὀρθοδοξία καιρίως προσβάλλεται.

Ἐπειδὴ πολλάκις καὶ προφορικῶς καὶ γραπτῶς παραστήσας τὴν μεγίστην σπουδαιότητα τῶν συμβαινόντων, καὶ τὰς ἐξ αὐτῶν σοβαρότητας συνεπειάς, ὧν τὴν ὑπερτάτην εὐθύνην ἀδυνατῶ νὰ φέρω, δὲν εἰσηκούσθη».

Διὰ ταῦτα, διαμαρτυρόμενος ἐναντίον τῶν παραιτίων τῆς τοιαύτης ἐλεεινῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας μου, παραιτοῦμαι τοῦ Οἰκομενικοῦ θρόνου, τὴν δὲ παραιτήσιν μου ὑποβαλὼν εἰς τὰ δύο σώματα, γνωστοποιῶ καὶ πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ὑψηλότητα ἐπιφυλαττόμενος νὰ ἀπολογηθῶ ἐνώπιον τῆς ὀρθοδοξίας.

Τῆ 23 Ἰουλίου 1890

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ» 1

1. Ἐγγραφα διαμειφθέντα κτλ. σ. 8—9. Τὰ «Δύο Σώματα» ἦτοι ἡ ἱερά σύνοδος καὶ τὸ «Διαρκὲς Ἐθνικὸν μίκτον Συμβούλιον» ἀποτελοῦσιν εἰς τοιαύτας κρίσιμους περιστάσεις τὴν ἐθνοσυνέλευσιν τοῦ οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου. Τὸ Μίκτον συμβούλιον, ὡς συνήθως λέγεται, ἀποτελεῖται ἐκ 4 μελῶν τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ 8 λαϊκῶν ἀντιπροσώπων. Εὐνόητον εἶναι, ὅτι ὁ Παναγιώτατος προηγουμένως ἀπέστειλε τὴν παραιτήσιν πρὸς τὰ δύο αὐτὰ σώματα, ἅπερ ἐν προκειμένῳ ἀντικαθιστῶσι τὴν ἐθνικὴν ἀντιπροσωπεῖαν (λαὸς καὶ κλῆρος) ἐν ἣ ἐξιστορεῖ τὰς ἐκνόμους ἐπεμβάσεις καὶ παρανομίας (τῆς κυβερνήσεως) ἐπὶ ἀθετήσῃ τῶν ἀναλλοιώτων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ μετὰ τὰς δοθείσας μάλιστα ὑποσχέσεις καὶ διαβεβαιώσεις

Τὴν παραίτησιν τοῦ Πατριάρχου ἐπηκολούθει αὐθήμερόν και ἡ τῶν δύο σωμάτων ἦτοι τοῦ «Διαρκoῦς ἔθνικοῦ μικτοῦ Συμβουλίου» τῶν πατριαρχείων διαμαρτυρία πρὸς τὴν κυβέρνησιν διὰ τὴν καταπάτησιν τῶν προνομίων και παράκλησις, ὅπως μεταβάλῃ στάσιν, ἴν' ἀνακαλέσῃ και ὁ πατριάρχης τὴν παραίτησιν, ἦν ταῦτα ἠδυνάτουv ν' ἀποδεχθῶσιν, και ἐπιβραβεύσῃ τὴν γαλήνην και ἡσυχίαν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν,

Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἔγγραφοv, ὅπερ ἐνέχει μεγίστην σπουδαιότητα, ὑπογράφουσι τὰ δύο σώματα ἦτοι τὰ μέλη τῆς ἱεραῆς Συνόδου, Γερμανὸς Ἡρακλείας, Καλλίνικος Δέρκων, Βερροίας Προκόπιος, Γερμανὸς Σηλυβρίας, Παρθένιος Σωζουπόλεως, Καλλίνικος Μογλενῶν, Ἀθανάσιος Σισανίου-και Νικόδημος Προικονήσου. Τὰ μέλη τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου: Ξενοφῶν Ζωγράφος, Δημ. Γενίδουνας, Γρηγ. Γαροφαλλίδης, Κυριακὸς Χατζόπουλος και Βασ. Ἐλευθεριάδης. Ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς (αὐτ. σ. 10):

ΜΠΑΖΠΑΤΑΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΣΩΜΑΤΩΝ

Ἐψηλότατε,

«Μετὰ λύπης ὑποβάλλομεν τῇ Ἐμετέρα Ἐψηλότητι, ὅτι ἡ Α. Θ. Π. ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Διονύσιος ὁ Ε' κατέθηκε σήμερον εἰς τὰ δύο σώματα τὴν Ἱεράν Σύνοδον και τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον τὴν ἀπὸ τοῦ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου παραίτησιν αὐτοῦ, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτίθησι τὸς λόγους τῆς παραιτήσεως, ἦν ἐδήλωσεν, ὅτι ἐμέλλε νὰ ἀποστείλῃ και πρὸς τὴν Σ. Κυβέρνησιν. Ἐπειδὴ οἱ λόγοι οἱ προκαλέσαντες τὴν παραίτησιν τῆς Παναγιότητός του δὲν εἶνε ἐκ τῶν προβλεπομένων ὑπὸ τῶν Ἱερῶν κανόνων και τῶν ἐθνικῶν Κανονισμῶν τῶν προκαλούντων και ἐπιβαλλόντων τὴν παραίτησιν τοῦ Πατριάρχου, οὔτε προέρχονται ἐκ διαφωνίας τινὸς πρὸς τὰ δύο ἐν

τῆς Α. Ἐψη. τοῦ πρωθυπουργοῦ... Δυστυχῶς ὁμως ἀντὶ τῆς εὐκαταίας λύσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήκατος ἔφερεν εἰς μέσον ζήτημα τῆς ἐκδόσεως τῶν βερατίων εἰς βουλγάρους ἀρχιερεῖς τῆς οἰκουμένης Ἐξαρχίας, ὅπερ θίγει καιρῶς τοὺς ἱεροὺς ἡμῶν κανόνας... ὅτι οὐ μόνον ἐξεδόθη Ἱραδὲς διὰ τὴν ἐκδοσιν τῶν βερατίων, ἀλλὰ και ἐπισήμως ἀνεκοινώθη, ὅτι ἐκδοθήσονται προσεχῶς ταῦτα ἀνευ τῶν παρ' ἡμῶν τεθέντων ἀπαραιτήτων ὄρων... ἡ φωνὴ ἡμῶν οὐδόλως εἰσακούεται, ἀλλὰ και τὰ ἐναντία ἐξακολουθοῦσιν ἐνεργούμενα...» (Ἐγγραφα μεταξὺ τῆς Ἐ. Πύλης και τοῦ Οἴκουμ. Πατριαρχείου ἀφορῶντα εἰς τὴν λύσιν τῶν δύο ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, τοῦ τε προνομιακοῦ και τοῦ βουλγαρικοῦ (ἀπὸ 22 Ἰουνίου μέχρι 31 Ἰανουαρίου 1891), Ἐκδ. Νέας Ἡμέρας. Τύπ. Lohd, Τεργέστη, 1891, σ. 11—12. Ἡ ἐκδοσις αὕτη λογιζομένη και ὡς δευτέρα, περιέχει ΔΓ' ἐν ὄλῳ ἔγγραφο. Ἐκείνη ἔχει μόνον ΙΕ' ἀπὸ 22 Ἰουνίου—8 Σεπτ. 1890, δὲν περιλαμβάνει δὲ και τὴν παραίτησιν ταύτην πρὸς τὰ δύο σώματα.

τοῖς Πατριαρχείοις σώματα : ἦτοι τὴν Ἱ. Σύνοδον καὶ τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον, ἀλλ' ἐκ τῆς στάσεως τῆς Σ. Αὐτοκρατορικῆς Κυβερνήσεως ὡς πρὸς τὸ προνομακὸν ζήτημα καὶ τὸ τῶν Βερατίων, καθὰ τοῦτο δηλοῦνται καὶ ἐν τῷ ἐγγράφῳ τῆς παραιτήσεως τῷ ἀναπτύσσονται τὰ αἷτια, ἅτινα ἠνάγκασαν τὴν Παναγιότητά του, ὅπως δῶ αὐτὴν, τοὺς λόγους τούτους συμμεριζόμεθα πληρέστατα καὶ οἱ ὑποφαινόμενοι, ἀδυνατοῦμεν ὅμως νὰ ἀποδεχθῶμεν τὴν παραίτησιν καὶ παρακαλοῦμεν θερμῶς καὶ τὴν Σ. Κυβέρνησιν, ὅπως εὐαρεστηθῇ καὶ αὕτη, ἵνα μὴ ἀποδεχθῇ αὐτὴν, ἀλλ' αἴρουσα τοὺς λόγους καὶ τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα ταύτην ἐπιβραβεύσῃ τὴν γαλήνην καὶ ἡσυχίαν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν μὴ ἐπιθυμοῦσα νὰ περιαγάγῃ αὐτὴν εἰς τὴν ἐπικειμένην ἐσχάτην παραλυσίαν.

Τῆ 23 Ἰουλίου 1890

Ἔπονται αἱ ὑπογραφαὶ 8 Συνοδικῶν καὶ 5 Συμβούλων.

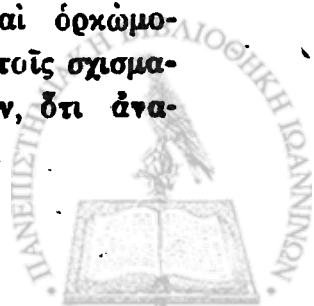
Κατὰ τὸ γνωστὸν σύστημα τῆς τουρκικῆς διπλωματίας μετὰ τὰς ἀθρόας ταύτας παραιτήσεις δὲν ἔπαυσεν ἡ ἀλληλογραφία τοῦ ὑπουργοῦ προσπαθοῦντος νὰ πείσῃ τὸν πατριάρχην, ὅτι οὐδεὶς ἐν τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ διενοήθη ποτε νὰ καταργήσῃ τι τῶν προνομίων καὶ ἀγωνιζομένου ν' ἀποδείξῃ τοῦτο σοφιστικῶς, ἀλλ' ἐλάμβανε πάντοτε τὴν δέουσαν ἀπάντησιν, ὅτε ἄλλα ἐπιχειρήματα δικολαβικὰ διεβίβαζεν, ἕως ὁ πατριάρχης ἀποκαμῶν ν' ἀπαντήσῃ ὑπέβαλε δευτέραν καὶ τρίτην παραιτήσιν τὴν κατωτέρω, ἣν ὀλόκληρον ἀναδημοσιεύομεν. Εἶναι ἀξιοσημείωτον τὸ θάρρος Πατριάρχου καὶ ἡ παρρησία μεθ' ἧς ἐξελέγχει καὶ ἀνατρέπει τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ ὑπουργοῦ καὶ καυτηριάζει τὴν στρεβλὴν καὶ φιλοψευδῆ πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως ὑπεραμυνόμενος μετὰ σθένους καὶ λόγου δεινότητος τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας.

Ἐπ' ἀπάντησιν τῆς Α. Θ. Π. εἰς τὸν προηγούμενον Ὑπουργικὸν Τεσκερὲν (τρίτη παραίτησις).

Τῆ Α. Ἐξοχότητι τῷ Ὑπουργῷ τῆς Δικαιοσύνης καὶ Θρησκευμάτων.

Ἐξοχώτατε,

«Διήλθον καὶ τὸν ὑπὸ ἡμερομ. 7 μουχαρέμ 1308=11 Αὐγούστου, 1890 μετὰ πάσης τῆς ἐπιστασίας τεσκερὲν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος, διαλαμβάνοντα τὸν τρόπον, καθ' ὃν ἐν τῷ ὑπουργικῷ Συμβούλιῳ, ληφθείσης ὑπὸ μελέτην τῆς ὑπὸ ἡμερ. 28 Ζιλχιτζέ 1307=2 Αὐγούστου 1890 ἀπαντήσεώς μου, ἀνεσκευάσθησαν τὰ πέντε ζητήματα, ἀνευ τῆς λύσεως τῶν ὁποίων ἀδυνατῶ νὰ ἀνακαλέσω τὴν ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου παραίτησίν μου, ἦτοι τὸ περὶ διαδικασίας τῆς διατροφῆς, τὸ περὶ διαθήκης, Σχολῶν, διαδικασίας τῶν ἱερέων καὶ ὀρκώμοσις αὐτῶν καὶ τῆς ἐκδόσεως Αὐτοκρατορικῶν Βερατίων τοῖς σχισματικοῖς βουλγάροις Ἐπισκόποις. Ἐν τῇ ἀνασκευῇ κατεῖδον, ὅτι ἀνα-

φέρονται ὅσα καὶ ἄλλοτε καὶ πρότετα ἐπαναληφθέντα διὰ πραγματικῶν ἀποδείξεων ἀνηρέθησαν ὑπὸ τῶν τεταγμένων εἰς προάσπισιν τῶν ἀναλλοίωτων καὶ θείων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας μου, καὶ διὰ τοῦτο ἐνισχύθη ἐπὶ μᾶλλον εἰς τὴν παραίτησίν μου ἐπιμένων εἰς ὅσα ἐν τῷ προλαβόντι μου Τακριῶ ἀνέφερα· οὐχ' ἦττον καὶ τῆς εὐκαιρίας ταύτης δραττόμενος διὰ τελευταίαν φορὰν δὲν λείπω νὰ δώσω διασαφήσεις τινὰς πρὸς ἄρσιν παντὸς δισταγμοῦ ἐπὶ τῶν ἡλίου φαεινότερον διαλαμπόντων αἰωνίων δικαίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους μου».

«Καὶ πρῶτον ὁ ὑμέτερος Τεσκερὲς ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τῆς ἐκτελέσεως τῶν περὶ διατροφῆς ἀποφάσεων διαλαμβάνει, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὗται ἐπειδὴ δὲν εἶναι δικαστικαὶ πρέπει νὰ ἀναθεωρῶνται, διότι ἡ Σεβ. Κυβέρνησις οὐδέποτε ἀνεγνώρισε δικαστικὸν χαρακτήρα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα, τὸ δὲ Συμβούλιον δὲν εἶναι δικαστήριον, ἀλλὰ Συμβουλευτικὸν σωματεῖον, οὔτε τὰς ἀποφάσεις αὐτοῦ ὠνόμασε δικαστικὰς, ἀλλὰ (καράρια) γνωμοδοτήσεις, αἵπερ ὑποβάλλονται εἰς ἀναθεώρησιν».

«Ἐξοχώτατε, πᾶσα ἀγωγὴ ἔχει ἀνάγκην ἐνὸς ἀρμοδίου Δικαστηρίου· τὸ ἀντικείμενον τῆς ὑποθέσεως ἡμῶν εἶναι αἱ ἀγωγαὶ συζύγων περὶ λύσεως γάμου καὶ τῶν ἐκ τούτου ἀπορρεόντων προικὸς καὶ τραχώματος, διατροφῆς κτλ. πάντα ταῦτα ἡ Σεβ. Κυβέρνησις εἶπε πάντοτε καὶ λέγει, ὅτι εἰσὶν ἀρμοδίως ἀνατεθειμένα, δυνάμει τοῦ Βερατίου καὶ τοῦ Κανονισμοῦ, εἰς τὰ Πατριαρχεῖα.

«Τὰ Πατριαρχεῖα, ἦτοι τὰ ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐδρεύοντα Σωματεῖα, Ἱερὰ Σύνοδος, Μικτὸν Συμβούλιον καὶ πνευματικὸν δικαστήριον, εἰς ἃ ἀναλόγως τῆς ὕλης παραπέμπει ὁ Πατριάρχης πᾶσαν τοιαύτην ὑπόθεσιν πρὸς ἐκδίκασιν, εἶναι δικαστήρια ἢ οὐ; ἐὰν τὸ δεύτερον, τότε ἡ Σεβ. Κυβέρνησις ἀντιφάσκει περὶ ἑαυτὴν καὶ ἀνάγκη νὰ δείξῃ ποῖον ἄλλο εἶναι τὸ ἀρμοδίον δικαστήριον, ὅπως μάθωσι καὶ οἱ Χριστιανοί· ἐὰν τὸ πρῶτον, τὸ δικάζον Πατριαρχεῖον πῶς ἄλλως θὰ ὀνομασθῆ; ἐν ᾧ διέλαθε τὴν προσοχὴν τοῦ Ὑψηλοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ὅτι ἐν τῷ Κανονισμῷ τὸ Συμβούλιον οὐδαμοῦ ὀνομάζεται συμβουλευτικὸν Σωματεῖον, αἱ δὲ ἐκδιδόμεναι ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἀποφάσεις καλοῦνται ἰ λ ι ἄ μ (Ἀρθ. 10) καὶ αἱ ἀγωγαὶ δ α β ἄ (11) καὶ ἡ διαδικασία μ ο υ ζ α κ ε μ ε (14) καὶ ὁ ἐνάγων μ ο υ δ α ἰ καὶ διὰ τὰ δικαστικὰ ἔξοδα ἐπιβάλλεται τοῖς διαδίκους προκαταβολή· καὶ αὐτὸ τὸ Συμβούλιον θὰ ὀνομάζετο δικαστήριον ἐπὶ τῶν τοιούτων, ἐὰν καὶ τὰ τότε δικαστήρια τοῦ Κράτους δὲν ὀνομάζοντο Συμβούλια = δ α β ι ε μ ε τ ζ λ η σ σ ἰ, καὶ ἐν τῷ περὶ διοργανισμοῦ τῶν δικαστηρίων καὶ δικαιοδοσίας αὐτῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει 21 Ραμαζὰν 1288 Ἀρθ. 5 καλοῦνται εἰδικὰ δικαστήρια καὶ ὅσα ἄλλα ἀναφέ-

ρω εἰς τὸ ὑπὸ ἡμερ. 26 μουχαρέμ 1307 τακρίριόν μου· τὸ δὲ περιεργότερον ὅτι ἐπὶ τριάκοντα περίπου ἔτη ἑκατοντάδες ἀποφάσεων τῶν Πατριαρχείων ὑπὸ τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως ἐξετελέσθησαν ἄνευ τῆς ἐλαχίστης παρατηρήσεως, σωζόμεναι ἐν τοῖς Ἀρχείοις καὶ διατρανοῦσαι τὴν ἀλήθειαν. Δεύτερον ἔρχεται τὸ τῶν διαθηκῶν· ἡ Σεβ. Κυβέρνησις πάντοτε ἀνεγνώρισε καὶ οἱ Κανονισμοὶ διακηρύττουσι καὶ τόσα ἄλλα διατάγματα καὶ διακοινώσεις πρὸς τὰς εὐρωπαϊκὰς δυνάμεις, ὅτι ἡ διαθήκη τῶν Χριστιανῶν εἶναι θρησκευτικόν, ὡς ἐκ τούτου αἱ περὶ ταύτης διαφοραὶ εἰσὶν ἀνατεθειμέναι εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἀφ' ἑτέρου ἢ Σεβ. Κυβέρνησις διατυποῖ, ὅτι ἡ διαθήκη τῶν χριστιανῶν τότε θὰ ἦ ἀποδεκτὴ, ὅταν τις διαθέτων τὴν περιουσίαν αὐτοῦ ζῶν διανείμῃ καὶ παραδώσῃ εἰς ἓνα ἕκαστον χωριστὰ τὸ μέρος κτλ. . . . ἡ τοιαύτη διαθήκη ἐπικυρωθεῖσα παρὰ Πατριάρχου, Μητροπολίτου ἢ Ἐπισκόπου εἶναι ἀποδεκτὴ διὰ τῆς διατυπώσεως ταύτης ἀντιφάσκουσα πρὸς ἑαυτήν, οὐ μόνον ἄρδην καταστρέφει τὸν σκοπὸν καὶ τὴν οὐσίαν τῆς διαθήκης παρὰ τοῖς χριστιανοῖς, ἀλλὰ καὶ συγχέει καὶ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν, ὑποχρεοῦσα αὐτοὺς νὰ ἐπικυρῶσιν ἔγγραφα συνταχθέντα κατὰ τὸ Σερεῖ. ἢ διαθήκη, Ἐξοχώτατε, τῶν χριστιανῶν, ἀφ' οὗ εἶναι θρησκευτικόν, πρέπει νὰ καταρτισθῇ κατὰ τὴν περὶ ταύτης θεσμοθεσίαν καὶ οὕτω νομίμως ἐπικυρωθεῖσα παρὰ Πατριάρχου, Μητροπολίτου ἢ Ἐπισκόπου νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὺν ἐνώπιον τῶν μόνων ἀρμοδίων Ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων, δικαζόντων κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ἀνωτέρω θεσμοθεσίαν». 1

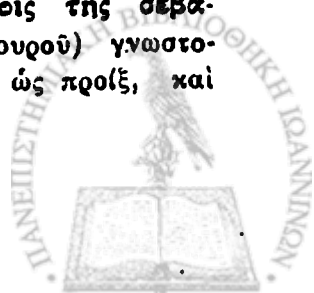
1. Ἐνεκα τῆς μεγάλης σοβαρότητος τοῦ πράγματος τὸ πατριαρχεῖον εἶχε διαβιβάσει πρὸς τοὺς μητροπολίτας μόλις ἤρχισεν ἡ προσβολὴ τοῦ κύρους τῶν προνομίων, τὰς ἐξῆς διασαφήσεις :

«Περὶ τῆς μεταβιβάσεως ἀκινήτων κτημάτων, λόγῳ προικός, ἀφ' ἑνὸς προσώπου εἰς ἕτερον, ἐξεδόθη ἡ παρὰ πόδας πρὸς τοὺς σεβασ. μητροπολίτας πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐγκύκλιος.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ ἐλέφ Θεοῦ κτλ.

Ἄριθ. Πρωτ. 1877, Διεκπ. 1313

Ἱερώτατε Μητροπολίτα . . . . . ὑπέριτε καὶ ἔξαρχε . . . . . ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὰ ἀδελφὰ καὶ συλλειτουργὰ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύρ. . . . χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Ἱερότητι καὶ εἰρήνῃ παρὰ Θεοῦ. Συνεπεία ἀποφάσεως τῆς σεβαστῆς αὐτοκρατικῆς Κυβερνήσεως εἶχεν ἐκδοθῆ ἐπὶ τοῦ αἰοδίου ἐν τοῖς προκατόχοις ἡμῶν κυροῦ Ἰωακείμ τοῦ ἀπὸ Κυζίκου ἐγκύκλιος ἐκκλησιαστικὴ ἐπιστολή, ἐντελλομένη ἕαν ἐν τῷ γάμῳ ὀρθοδόξου τινὸς ἦθιλε δεθῆ ὡς προῖξ ἀκίνητόν τι κτῆμα, νὰ ἀπευθύνωσι, τῇ αἰτήσῃ τῶν ἐνδιαφερομένων, τακρίριον τοῖς ἀρμοδίοις ὑπαλλήλοις τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως (Μεχκεμέδες ἢ Μουατζελέτ ταποῦ μεμουροῦ) γνωστοποιούντες, ὅτι τὸ ἀκίνητον κτῆμα, περὶ οὗ πρόκειται ἐδόθη ὡς προῖξ, καὶ

«Τρίτον είναι τὸ τῶν Σχολῶν, δι' ἃς ὁ Τεοκερὲς ἀναφέρει, ὅτι ἐγὼ ἐζήτησα νὰ ἀποκλείσω τὴν Σεβ. Κυβέρνησιν ἀπὸ τῆς ἐπιθεωρήσεως αὐτῶν καὶ μοὶ γίνεται ἐρώτησις ὁποῖαί τινες εἰσὶν αἱ ἐπεμβάσεις, ἐνῶ ἐγὼ ἐν τῷ τελευταίῳ μου Τακτικῷ σαφῶς κατέδειξα ταύτας:

οὕτω τῆς προικῶας ιδιότητος τοῦ κτήματος, γνωστῆς γενομένης, μὴ ἀναφύονται δυσχέρειαι ὁσάκις, συνωδᾶ τῷ ἡμετέρῳ περὶ προικὸς νόμῳ, δέον ἵνα ἡ κυριότης τοῦ ἀκινήτου κτήματος ἐπιστρέψῃ τοῖς προικοδόταις. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ τοσοῦτον λυσιτελῆς αὐτῆ τῆς σεβ. Κυβερνήσεως ἀπόφασις, ἀπορρέουσα ἐκ τῆς ὑπὲρ τῆς εὐημερίας τῶν πιστῶν ὑπηκόων ἀξιαγάστου αὐτῆς μερίμνης, παρορᾶται ἐνίοτε ἐν τισι μέρεσι, μὴ ἐκκληρουμένης δὲ τῆς ἀνωτέρω διαγραφείσης διατυπώσεως, πλεῖστοι ὄσαι ἐγείρονται δυσχέρειαι ὁσάκις, ἐν θανάτῳ ἐνὸς τῶν συζύγων ἢ διαζεύξει αὐτῶν ζητεῖται, συμφώνως τῇ νομοθεσίᾳ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, ἢ ἐπιστροφῇ τοῦ ὡς προικὸς δοθέντος ἀκινήτου κτήματος, διὰ ταῦτα δοθείσης τελευταίως ἀφορμῆς ἢ σεβασ. Κυβερνήσις τοῦ φιλολάου καὶ εὐεργετικωτάτου ἡμῶν Ἄνακτος ἠδύοκῆσε καὶ αὐτοῖς, ἵνα συστήσῃ τὴν ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος λίαν λυσιτελοῦς μέτρου πρὸς πρόληψιν τῶν ἀναφυομένων δυσχερειῶν. Τὸ γεγονὸς τοῦτο φέροντες εἰς γινῶσιν τῆς αὐτῆς Ἱερότητος προτροπόμεθα καὶ ἀξιούμεν, ἵνα δηλώσῃ τοῖς ὑπὸ ἀρχιερατικὴν αὐτῆς δικαιοδοσίαν ὀρθοδόξοις χριστιανοῖς δι, ἐν περιπτώσει καθ' ἣν οἱ προικοδοταὶ ἠθελοῦν δώσῃ ὡς προῖκα ἀκινήτόν τι κτῆμα, οἰασθήποτε φύσεως καὶ ἂν ἡ τοῦτο (μούλκιον ἢ βακούφιον ἢ γῆ δημοσία) ὀφείλουσιν ἀπευθύειν τῇ αὐτῆς Ἱερότητι αἰτησὶν δεόντως ἐπικεκυρωμένην, σημειοῦντες ἐν αὐτῇ ἐν πάσῃ ἀκριβεῖ τὸ ἀκίνητον κτῆμα, ὅπερ δίδοται ὑπ' αὐτῶν ὡς προῖξ (ἤτοι τὸ μέρος ἐνθα κεῖται τὸ κτῆμα, τὰ σύνορα αὐτοῦ, ὡς καὶ εἴ ἐστι βακούφιον ἢ μούλκιον, ἢ δημοσίᾳ γῆ, καὶ εἴτι ἕτερον), ἢ δὲ αὐτῆς Ἱερότης βεβαιουμένη περὶ τούτου δέον νὰ γνωστοποιῇ διὰ τακτικίου αὐτῆς τοῖς ἀρμοδίοις κυβερνητικοῖς ὑπαλλήλοις (Μεγχεμέδες ἢ Μονατζελάτ ταποῦ μεμουροῦ), αἰτουμένη τὴν σημείωσιν τοῦ κτήματος ὡς προικῶου ἐν τε τοῖς κτηματολογίοις καὶ ἐν τῷ ἐκδοθησομένῳ τίτλῳ πρὸς μεταβίβασιν τῆς κυριότητος τοῦ κτήματος εἰς τοὺς λαμβάνοντας αὐτὸ ὡς προῖκα. Πεποίθαμεν οὖν, ὅτι ἡ αὐτῆς Ἱερότης κατανοοῦσα τὴν σπουδαιότητα τοῦ μέτρου τούτου καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα, ἅτινά εἰσιν ἡ ἀπαλλαγὴ τῶν χριστιανῶν αὐτῆς ἀπὸ πολυδαπάνων καὶ δικαστικῶν ἀγώνων ἢ ἐξασφάλισις, τῆς κυριότητος τῆς ἀκινήτου προικὸς τοῖς νομίμοις δικαιούχοις, προθύμως προνοήσῃ περὶ ἀνελλιποῦς αὐτοῦ ἐφαρμογῆς παρὰ τοῖς χριστιανοῖς αὐτοῖς, ὀφείλουσιν ἐγκαρδίως εὐγνωμονεῖν καὶ τῷ δείγματι τῆς ὑπὲρ αὐτῶν εὐεργετικῆς προνοίας τῆς σεβαστῆς Κυβερνήσεως καὶ δέσθαι ὑπὲρ τῆς πολυτίμου ὑγείας τοῦ φιλολάου καὶ εὐεργετικωτάτου ἡμῶν Ἄνακτος πρὸς τὸν βασιλεῆα τῶν βασιλευόντων, οὗ ἡ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλκος εἴη μετ' αὐτῆς.

αωπη' μαίου α'.

† Ὁ Κων)πόλεως ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Ἡρακλείας Γερμανός. † Ὁ Νικαίας Σωφρόνιος. † Ὁ Δέρκων Καλλίνικος. † Ὁ Νικοπόλεως καὶ Πρεβέζης Ἱερώνυμος. † Ὁ Βιζύης Κωνσταντῖος. † Ὁ Λήμνου Ἰωακείμ. † Ὁ Ἰμβρου Παῖσιος. † Ὁ Σισανίου Ἀθανάσιος. † Ὁ Μογλενῶν Καλλίνικος. † Ὁ Δρυῖνουπόλεως Κλήμης. † Ὁ Χαλεπίου Δωρόθεος.»

ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸ πρῶτον, τοῦτέστι τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως, οὐδείς οὐδέποτε ἐφανιάσθη τιοῦτόν τι· ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἐρώτησιν τῶν ἐπεμβάσεων ἀναφέρω ὅσα πολλάκις ἐλέχθησαν· ἀνέκαθεν ἡ ἐποπτεία καὶ διεύθυνσις τῶν Σχολῶν ἦτο ἀνατεθεμένη τοῖς Πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς, οἵτινες μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς Συμβουλίων διώριζον τὸ πρόσωπικόν τῶν διδασκάλων, ἐξασφαλίζοντες τοὺς μισθοὺς αὐτῶν ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἄλλων κληροδοτημάτων, συνέτασσον τὰ προγράμματα τῶν θρησκευτικῶν ἠθικῶν καὶ λοιπῶν κατὰ συνέπειαν μαθημάτων συμφώνως τοῖς καθεστῶσι. ἡ προαιώνιος αὕτη τάξις κατακυρώθη καὶ ἐστερεώθη διὰ φερμανίων, ὡς γνωστόν, καὶ τοῦ Κανονισμοῦ, ἡ δὲ Σεβ. Κυβέρνησις οἰανδήποτε παρατήρησιν εἶχε· ἀπηύθυνεν αὐτὴν πρὸς τοὺς πνευματικοὺς ἀρχηγοὺς καὶ μόνους ὑπευθύνους, ὁπόθεν ἐλάμβανε τὰς δεούσας πληροφορίας· σήμερον αἱ ἐπιτόπαι Ἀρχαὶ ἀπ' εὐθείας εἰσέρχονται εἰς τὰ Ἐκπαιδευτήρια, διατάττουσι τοὺς διδασκάλους νὰ παρουσιάσωσι τὰ διπλώματα αὐτῶν πρὸς ἔγκρισιν, ἀπαιτοῦσι τὴν ἐξέλεξιν τῶν προγραμμάτων, ὡς ἐκ τῆς ἀρνήσεως δὲ ἐκείνων κλείουσι τὰς Σχολὰς, καταδιώκουσι τοὺς ἐπιτρόπους, παύουσι καὶ δὴ καὶ φυλακίζουσι τοὺς διδασκάλους κτλ. . . αὐταὶ εἰσὶν αἱ ἐπεμβάσεις γενόμεναι ἐναντίον τοῦ καθιερωμένου καὶ κεκυρωμένου καθεστῶτος, ἐναντίον τῆς εἰλικρινοῦς καὶ πιστῆς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν στάσεως τῶν Ἀρχιερέων, κινδυνευόντων νὰ χαρακτηρισθῶσιν ὡς ἐστερημένοι τῆς ἐμπιστοσύνης, ἐναντίον τῆς συνειδήσεως τοῦ λαοῦ εἰθισμένου νὰ βλέπῃ τὰ τέκνα του μορφούμενα θρησκευτικῶς καὶ ἠθικῶς ὑπὸ τὴν ἄμεσον κηδεμονίαν τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ πατέρων, ἐναντίον τῆς κοινῆς Ἐκκλησίας καὶ Ἐθνους πεποιθήσεως, ὅτι ἀπολαύουσιν ἐλευθέρας ἐκπαιδεύσεως».

«Τέταρτον εἶναι τὸ περὶ διαδικασίας τῶν ἱερέων καὶ οὐχί, ὡς ἀναφέρει κατὰ λάθος ὁ Ἐσκερὲς, τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν, διότι περὶ τῆς δίκης αὐτῶν δὲν ὑφίσταται ζήτημα κατὰ τε τὸ Αὐτοκρατορικὸν Βεράτιον καὶ τὸν Κανονισμόν, λυθὲν πρὸ πολλοῦ, ὡς ἀναφέρει ὁ ὑπὸ ἡμερομ. 24 Πετρεῖς 1301=29 Μαρτίου 1300 ὑπουργικὸς Ἐσκερὲς διατάσων τὴν τότε ἐκλογικὴν Συνέλευσιν νὰ εὔρη τρόπον λύσεως τοῦ περὶ διαδικασίας τῶν ἱερέων, ἦτοι τοῦ κατωτέρου κλήρου, ὅπερ καὶ ἐξετέλεσεν, ἀλλ' ἀγνοῶ διατί δὲν ἐκυρώθη τότε τὸ ἐν λόγῳ σχέδιον, ὅπερ καὶ τὴν Σ. Κυβέρνησιν ἱκανοποιεῖ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἀπαλλάσσει τῆς εὐθύνης, ἣν φέρει ἀπέναντι τοῦ ἱερατείου, οὐδέ θὰ ἀνεχθῆ νὰ βλέπῃ ἐν τῷ προσώπῳ τῶν ἱερέων, μετὰ δίκην μονομερῆ εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ὡς οἱ λαϊκοί, ριπτομένων εἰς τὰς κοινὰς φυλακάς, τὴν ἱεράν ἡμῶν θρησκείαν καταφρονουμένην, ἐνῶ

ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις προκειμένου περὶ τῆς ὀρκωμοσίας τῶν ἱερέων χαίρω, ὅτι τέλος ἐκτιμήσασα τὴν ὀρθότητα τῶν παραστάσεων μου ἀνεγνώρισε καὶ ἀπεδέχθη τὴν ὑπεροχικὴν θέσιν τῶν ἱερέων ἀπέναντι τῶν λαϊκῶν ἐπὶ τῆς ὀρκωμοσίας, ἣτις ἐστὶ μερικὴ δικαστικὴ πρᾶξις κατὰ λογικὴν ὄθεν συνέπειαν δὲν δύναται παρὰ νὰ παραδεχθῆ τὴν διακριτικὴν ταύτην θέσιν τῶν ἱερέων ἐν γένει ἐπὶ ὅλης τῆς διαδικασίας, ὅπερ καὶ ἀδιστακτικῶς ἀπεκδέχομαι».

«Πέμπτον εἶναι τὸ περὶ ἐκδόσεως τῶν αὐτοκρατορικῶν βερατίων τοῖς σχισματικῶς Ἐπισκόποις, δι' ὃ ἐν τῷ Τεσκερὲ ἀναφέρεται ὅτι διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν ἐγένετο τρόπον τινα ἢ δέουσα ἱκανοποίησις, διότι ἐν τοῖς δοθεῖσι Βερατίοις ἡ λέξις Ὁρθοδοξία δὲν ἀναφέρεται, καὶ ὅτι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑποσχεθεῖσαν μεταβολὴν τοῦ σχήματος ἐγένετο τῇ ἐξαρχίᾳ ἢ δέουσα σύστασις. Ὅταν ἡ Α. Υ. ὁ Πρωθυπουργὸς μὲ πρόετρεπεν, ὅπως εὐρεθῆ τρόπος τῆς λύσεως διὰ τὸν διορισμὸν τοιούτων Ἀρχιερέων εἰς ἐπαρχίας ἐχούσας τοὺς κανονικοὺς αὐτῶν ἀρχιερεῖς, εἶπον, ὅτι οἱ περὶ τὴν ἐξαρχίαν ἢ πρέπει νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι εἶναι ὀρθόδοξοι, καὶ τότε ὀφείλουσι νὰ σεβασθῶσι τοὺς κανόνας καὶ θεσμοὺς τῆς Ὁρθοδοξίας, ἢ ὅτι δὲν εἶναι καὶ τότε λύεται τὸ ζήτημα, καὶ δύνανται οὗτοι ἀνομολογήσαντες εἰς ποίαν ἄλλην Ἐκκλησίαν ἐκτὸς τῆς Ὁρθοδόξου ἀνήκουσι νὰ τελῶσιν ἐλευθέρως τὰ θρησκευτικὰ αὐτῶν καθήκοντα· ἄλλο τι πλεῖον ἂν ζητῆ ἡ Σεβ. Κυβέρνησις, τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὴν οἰκουμενικὴν Σύνοδον, ὥστε ἡ παράλειψις τῆς λέξεως Ὁρθοδοξία δὲν λύει τὸ ζήτημα, ἀλλ' ἢ διασάφησις εἰς ποίαν Ἐκκλησίαν ἀνήκουσιν οὗτοι. Δυστυχῶς ἡ Σεβ. Κυβέρνησις ἀντὶ τοῦ ἀναγκάσαι τοὺς περὶ τὴν ἐξαρχίαν ἐμμένοντας εἰς τὸ σχίσμα νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν μεταβολὴν τοῦ σχήματος καὶ τὴν τροποποίησιν τοῦ Βερατίου, ἢ ἐπιτρέψαι τὴν συγκρότησιν οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀναλαμβάνει αὕτη θέσιν ὑπερτάτου δικαστηρίου τῆς Ὁρθοδοξίας, καὶ λύουσα δῆθεν τὸ ζήτημα διὰ τῆς παραλείψεως τῆς λέξεως Ὁρθοδοξίας ἐν τοῖς Βερατίοις, ἀποστέλλει αὐτοὺς ἐναντίον τῶν διαμαρτυρησέων μου πρὸς καταφρόνησιν καὶ ἐξευτελισμὸν αὐτῆς τῆς Ὁρθοδοξίας, ἥδη διανοουμένης τὸν τρόπον τῆς ἀποκρούσεως τοιαύτης προσβολῆς γενομένης οὕτως ἐπισημῶς παρὰ τῆς Σεβ. Κυβερνήσεως, ἣτις καὶ διὰ νόμων καὶ διὰ διεθνῶν συνθηκῶν διεκήρυξε τὴν ἀκριβῆ προφυλακὴν πάσης θρησκείας ἀπὸ τῆς ἐλαχίστης προσβολῆς. Κατόπιν δὲ τοιαύτης ἀνεπίστου καταπατήσεως τῶν θείων δικαίων τῆς ὀρθοδοξίας προσκαλοῦμαι, ὅπως πατριαρχεύσω ἐπὶ Ἐκκλησίας οὕτως ἐκ θεμελίων διασα-

λευθείσης και ὡς ἐν διωγμῷ ἰσταμένης. 1 Εἶναι ποτὲ δυνατόν; Ἐπαναλαμβάνω λοιπὸν ὅσα ἐν τῷ τελευταίῳ μου Τακτοῖῳ ἀνέφερα και ἐνταῦθα διεσάφησα, ἐπιμένω, ὅπως πραγματοποιηθῶσι μετὰ πάσης ἀκριβείας, και οὕτως ἐπέλθῃ ἡ εἰρήνη ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ και δι' αὐτῆς ἀπάσῃ τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, ἄλλως διὰ τελευταίαν φορὰν διαβεβαιῶ πάσῃ δυνάμει, ὅτι ἀδύνατον νὰ ἀνακαλέσω τὴν ἀπὸ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου παραίτησίν μου».

18 Μουχαρέμ 1308 (1306).

21 Αὐγούστου 1890». 2

Μετὰ τοῦτο ἤρχισε ταλαίπωρος ἀνταλλαγὴ ἐγγράφων μεταξὺ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης και τοῦ πατριάρχου πρὸς συμβιβασμόν, ἀλλ' εἰς μάτην.

ἽΟτε ἰδὼν οὗτος τὴν ματαιοπονίαν ἀπεράσισε νὰ διακόψῃ πᾶσαν διαπραγματεύσειν. Οὕτως ἤρνηθη νὰ ἀποστείλῃ δύο συνοδικούς, οὓς ἐζήτησεν ὁ ὑπουργός, ὅπως συμμετάσχωσιν ἐπιτροπῆς πρὸς μελέτην τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, ἀπαντήσας (31 Αὐγ. 1890) «ὅτι διὰ τῶν διαμειφθέντων ἐγγράφων ἐπὶ τῶν ἐν λόγῳ ζητημάτων πᾶσα ἀνάπτυξις και διασάφησις γενομένη λίαν ἐσκεμμένως ἐξηντλήθη· ἄλλως ἐγὼ παρητημένος οὐδεμίαν ἔχω πρὸς τὴν ἱεράν σύνοδον ἐπίσημον σχέσιν, ἧς ἡ εἰρηνόδωρος ἐπάνοδος ἀπόκειται τῇ σεβαστῇ Κυβερνήσει» (σ. 27).

Τότε ὁ ὑπουργός πρὸς πρόληψιν παντὸς ἀπευκταίου ἐκοινοποίησε πρὸς τὸν Πατριάρχην (6 Σεπτ.) ὅτι ἡ ὑπὸ τὴν προεδρίαν του ἐπιτροπὴ ἤρξατο τῶν ἐξετάσεων συνερχομένη ἐν τῇ Ὑψ. πύλῃ και ὅτι «ἡ Α. Α. Μεγαλειότης διέταξεν, ἵνα μὴ δοθῇ ἀφορμὴ, ὥστε κανὲν μέλος τῆς Ὑμετέρας Κοινότητος νὰ προβῇ εἰς δυσάρεστον τι ἀτόπημα, ἀλλ' ἀναμείνητε τὴν ἀπόφασιν ταύτην, κοινοποιῆ δὲ τοῖς ἀρμοδίοις, ὅτι, ἐάν ἤθελε συμβῆ δυσάρεστον, θέλουσι θεωρηθῆ ὑπεύθυνοι διὰ τοῦτο ὁ πατριάρχης και οἱ ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἐργαζόμενοι» (αὐτ. σ. 28). Τοῦτο ἀποδεικνύει πόσον εἶχε τρομοκρατηθῆ και αὐτὸς ὁ Σουλτάνος ἐκ τῆς ὑπερόχου και γενναίας τῶν πατριαρχείων στάσεως. Ἐλλὰ και ὁ εὐθαρσῆς πατριάρχης ἀπήντησεν ὡς ἐξῆς :

«Ἐξοχώτατε,

1. Ὁ μακ. Φιλάρτος Βαφείδης κακῶς ἔχει τὸ χωρίον τοῦτο : «Κατόπιν τοιαύτης ἀνεπίστου καταπατήσεως τῶν θείων δικαίων τῆς ὀρθοδοξίας, εἶναι ἀδύνατον νὰ πατριαρχεῖ ἐπ' ἐκκλησίας...» ἀναφερόμενος εἰς τὴν δευτέραν παραίτησιν τοῦ Διονυσίου εἰς τὰς 2 Αὐγούστου, ἐνῶ εἶναι εἰς τὴν τρίτην (βλ. Μεγ. ἐλλ. ἐγκυκλ. τόμ. Κ'. σ. 748).

2. Ἐγγραφαὶ διαμειφθέντα κτλ. σ. 22-25.

«'Ανεκοινώθη μοι πρότρίτα διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερ. 3 Σεφὲρ 1308, 5 Σεπτεμβρίου 1890 ἐπισήμου Τεσκερεὲ τῆς Ὑμετέρας Ἐξοχότητος ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Σεβ. Κυβέρνησις προσεχῶς θέλει γνωστοποιήσει τὴν ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἀπόφασιν αὐτῆς Ἀυτοκρατορικὸν διάταγμα μοὶ συνιστᾷ τὴν πρόληψιν παντὸς δυσαρέστου, δυναμένου νὰ προέλθῃ παρὰ τινος τῶν μελῶν τῆς Ἑμετέρας Κοινότητος καθιστῶν ὑπευθύνους ἐπὶ τούτῳ τὸν πατριάρχην καὶ τοὺς ἀρμοδίως ἐργαζομένους ἐν τοῖς πατριαρχείοις. Εἰς ἀπάντησιν πληροφορῶ, ὅτι παραιτούμενος τῆς πατριαρχείας σαφῶς διατράνωσα, ὅτι ἐγὼ ὡς Πατριάρχης, κατὰ συνέπειαν καὶ τὰ κατὰ τοὺς Κανονισμοὺς ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ποτριαρχοῦ ἀδιασπᾶστως συνεργαζόμενα Σώματα, Ἱερά Σύνοδος καὶ Συμβούλιον, οὐχὶ μόνον οὐκ ἐσμὲν οἱ παράιτιοι τῆς ἐλλεινῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐκ ταύτης προβλεπομένων σοβαρωτάτων συνεπειῶν, ἀλλὰ καὶ διεμαρτυρήθην διὰ τοῦτο κατὰ τῶν παραιτίων, οἵτινες εἰσὶν οἱ προκαλέσαντες καὶ ἀντεχόμενοι ταύτης καὶ αὐτοὶ μόνοι εἰσὶν οἱ ὑπεύθυνοι ἄλλως τε τὸ Ἔθνος μου, ὅπως πάντοτε προσηνέχθη φρονίμως καὶ νομοταγῶς, οὕτως καὶ νῦν ἐξακολουθεῖ μεθ' ὑπομονῆς, ἀλλ' ἐναγωνίως ἀπεκδεχόμενον τὴν ταχεῖαν τῶν ζωτικωκάτων αὐτοῦ ζητημάτων αἰσίαν λύσιν, τὴν μόνην δυναμένην εὐθύναν ἀφελεῖν δι' ἧς προσκομίζει εἰρήνης.

Διονύσιος Τῆ 8 Σεπτεμβρίου 1890» 1

Τὸ ἀπτόητον τοῦτο τοῦ πατριαρχοῦ ἐνεποίησεν, ὡς ἦτο ἐπόμενον τὴν δέουσαν ἐντύπωσιν εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ὅθεν καὶ ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ εἰς αὐτὸν τὸ πόρισμα τῆς ἐξεταστικῆς ἐπιτροπῆς ἔχον ὅδε :

«Ἐπιφυλακτικὸν Δικαιοσύνης καὶ Θρησκευμάτων» 2

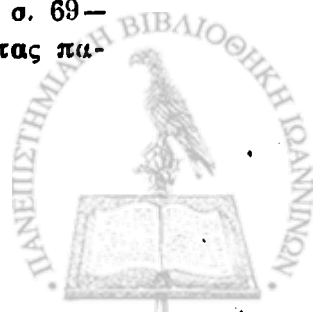
«Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Πατριάρχην τῶν Ῥωμαίων»

«Ἐἶχον γράφει ὑμῖν προηγουμένως τὴν ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ γενομένην διάσκεψιν περὶ τῶν αἰτημάτων τῶν ὑμετέρων Πατριαρχείων ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ προνόμια.

«Εἰς ἀπάντησιν ἔλαβον καὶ ὑπέβαλον τῇ Ὑ. Πύλῃ τακτικὸν ὑμῶν διαλαμβάνον, ὅτι μεταξὺ τῶν αἰτημάτων τῶν Πατριαρχείων καὶ

1. Αὐτ. σ. 29. Αὐτὸ εἶναι τὸ τελευταῖον (ΙΕ') ἔγγραφον εἰς τὸ ἐν λόγῳ φυλλάδιον.

2. Τὸ κείμενον τοῦτο ὑτάρχει εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσιν (1891) σ. 69—73, ἀλλὰ προτιμήσατο τὸ ἐκ τοῦ ἡμετέρου ἀρχείου, ὅπερ ἔχει ἐλαχίστας παραλλαγὰς καὶ ἐδημοσιεύθη οὕτως καὶ εἰς τὴν Βυζαντιδα.

τῶν ληφθεισῶν ἀποφάσεων ὑπάρχουσιν οὐσιώδεις διαφοραί. Καθ' ἃ δὲ ἐξάγεται ἐκ τῶν ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων γενομένων προφορικῶν ἐξηγήσεων, αἱ διαφοραὶ αὗται συνίσταντο εἰς τὰ ἐπόμενα. Ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν τελειωτικῶν ἀποφάσεων (καράρι νιχαγὲ) τῶν περὶ διατροφῆς ἐκδιδομένων ὑπὸ τῶν πατριαρχείων ἀποφάσεων νὰ μὴ λαμβάνωνται παρὰ τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων ἔξοδα τροφοδοτήσεως διὰ τοὺς ὀφειλέτας, οἵτινες δέον νὰ φυλακίζονται.

Ἐν τῷ ζητήματι τῶν διαθηκῶν ἢ κινητῆ περιουσία καὶ τὰ ἀκίνητα μούλκια τὰ διατιθέμενα ὑπὸ χριστιανῶν ἔχοντων ἐνηλίκους καὶ ἀνηλίκους κληρονόμους νὰ ὧσιν ἀπηλλαγμένα δικαστικῆς ἀπογραφῆς.

Ἐν τῷ ζητήματι τῶν σχολείων τὰ τῶν μαθημάτων προγράμματα καὶ τὰ διπλώματα τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν νὰ ἐπικυρῶνται ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ἢ τῶν Μητροπόλεων. Καὶ τέλος ἡ μεταβολὴ τῆς ἐνδύμασις τῶν Βουλγάρων ἐπισκόπων καὶ ἡ εἰς τὰ βεράτια αὐτῶν προσθήκη φράσεων τινῶν.

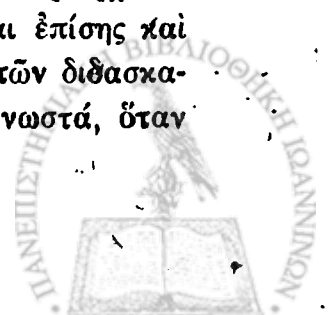
Τὰ ζητήματα ταῦτα ἐμελετήθησαν ἐν ὑπουργικῷ συμβουλίῳ, ἀπεφασίσθησαν δὲ τὰ ἑξῆς :

Ἐπειδὴ δίκαιον εἶναι νὰ μὴ λαμβάνωνται παρὰ τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων ἔξοδα τροφοδοτήσεως διὰ τοὺς ὀφειλέτας, ὧν ἀπαιτεῖται ἡ φυλάκισις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν περὶ διατροφῆς ἐκδιδομένων τελειωτικῶν ἀποφάσεων (καράρι νιχαγὲ) προσετέθησαν εἰς τὸν περὶ ἐκτελέσεως κανονισμὸν ἰδιαίτερον περὶ τούτου ἄρθρον.

Ἐν δὲ τῷ ζητήματι τῶν διαθηκῶν ἢ παρουσιαζομένη διαθήκη τῆς περιουσίας χριστιανοῦ ἀποθανόντος καὶ ἔχοντος κληρονόμους ἐνηλίκους ἢ ἀνηλίκους ἔσται ἔγκυρος δικαστικῶς (μεχκεμέτζε), ὅταν ἢ ἐπικυρωμένη παρὰ Πατριάρχου, Μητροπολίτου ἢ Ἐπισκόπου. Τὰ τε δὲ κινητὰ (μάλ) καὶ τὰ ἀκίνητα (μούλκια), ἅτινα ἤθελε περιέχει ἡ διαθήκη πλὴν τῶν δημοσίων γαιῶν (ἐραζι-μιοιγὲ) καὶ τῶν βακουφίων θέλουσιν ἀφίεσθαι τῷ ὑπὲρ οὗ διατίθενται ἄνευ ἀναμίξεως.

Αἱ ἐκ τῶν διαθηκῶν τούτων μεταξὺ τῶν κληρονόμων ἀναφυόμεναι διαφοραὶ θὰ θεωρῶνται κατὰ τὸ βον ἄρθρον τοῦ περὶ Μ. Συμβουλίου κεφαλαίου τοῦ κανονισμοῦ τῶν Πατριαρχείων ἐν Κων)πόλει μὲν, ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ἐν τοῖς μητροπολιτικοῖς συμβουλίοις, αἱ δὲ ἀποφάσεις (ίλιαμάτ) αἱ ὑπὸ τῶν συμβουλίων τούτων ἐκδιδόμεναι θὰ ἐκτελῶνται ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων.

Ἐν δὲ τῷ ζητήματι τῶν σχολείων τὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων θὰ συντάσσωνται ἢ θὰ ἐπικυρῶνται ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων καὶ τῶν Μητροπόλεων, ὑπὸ τῶν ἰδίων δὲ θὰ ἐπικυρῶνται ἐπίσης καὶ τὰ διπλώματα καὶ τὰ ἀποδεικτικὰ τῶν διδασκάλων καὶ τῶν διδασκαλισσῶν. Ἐπειδὴ δὲ πρέπει νὰ ὧσι καὶ κυβερνητικῶς γνωστά, ὅταν

ὁ ἐπόπτης (μουφετίς) ἢ διευθυντής (μουδίο) τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως ἐξετάζων τὴν διδασκαλίαν τῶν σχολείων ἤθελε παρατηρήσει μάλιστα τὴν ἀπᾶδον ἢ διδάσκαλον καὶ διδασκάλισσαν μὴ κεκτημένους τοιοῦτον δίπλωμα καὶ ἐνδεικτικόν, θὰ γίνηται συνεννόησις μετὰ τῶν Πατριαρχείων καὶ δι' αὐτῶν θὰ ἐμποδίζονται τὰ τοιαῦτα μαθήματα, θ' ἀντικαθίστανται δὲ οἱ ἄνευ διπλώματος διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι.

«Ὡς καὶ προηγουμένως οὕτω καὶ πάλιν συστηθήσεται τῷ ἐξάρχω ἡ ἀλλαγὴ τοῦ ἐνδύματος τῶν Βουλγάρων μητροπολιτῶν.

«Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὰ εἰρημένα ζητήματα. Ἐπειδὴ δὲ παράπονα κατ' αὐτὰς διαβιβάζονται κατὰ τῶν πατριαρχείων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων καὶ Ρωμαίων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας (Ροῦμελη) ἐπὶ τῇ διακοπῇ ἀπὸ τινος τῆς λειτουργίας ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις. Ἐπειδὴ εἶναι πασίγνωστος ἡ προστατευτικὴ καὶ φιλοδικαίως πολιτεία, ἣν ἡ αὐτοκρατορικὴ κυβέρνησις ἔκπαλαι τηρεῖ ὡς πρὸς τὰ θρησκευτικὰ προνόμια καὶ ἐπειδὴ, καθὰ κατὰ πλάτος ἀνεπτύχθη ἐν τοῖς προλαβόντως κοινοποιηθεῖσιν, ἐκτὸς ὅτι τὰ προνόμια ταῦτα περιφρουροῦνται ἐντελῶς καὶ μένουσιν ἐν ἰσχυρῷ ἀρκούντως διευκολύνθη ἡ ἐνέργεια τῶν ὑποθέσεων τῶν ὑπαγομένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πνευματικῶν ἀρχηγῶν, 1 ἐπομένως δέον νὰ ἔχητε τὴν βεβαιότητα καὶ νὰ ἤσθε ἡσυχοὶ περὶ τούτου, νὰ εὐχαριστῆτε δὲ καὶ εὐγνωμονῆτε ἐκτιμῶντες τὰς ὑπὸ τοῦ ὑψηλοῦ Κράτους τῷ Πατριαρχεῖω ἐπιβραβεύεισας, ὑπὸ δὲ τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος ἐπικυρωθείσας ὑψηλὰς παραχωρήσεις. Διὰ ταῦτα ἀπεφασίσθη ὅπως κοινοποιηθῇ τῇ ὑμ. Παναγιότητι νὰ ἐπαναλάβη τὰ καθήκοντα αὐτῆς καὶ δείγματα ἀφοσιώσεως παρέχουσα νὰ ἀπέχη πράξεων προκαλουσῶν τὴν ἀγανάκτησιν τῆς ρωμαϊκῆς κοινότητος, οἷα ἡ διακοπὴ τῆς λειτουργίας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, καὶ ἄλλων διοβημάτων ἀντικειμένων εἰς τὰ τῆς ὑπηκόου καθήκοντα καὶ προκαλούντων εὐθύνην.

«Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνώτερον καθυποβληθέντα τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι καὶ κυρωθέντα δι' ὑψηλοῦ αὐτοκρ. διατάγματος ἡ Α. Υ. ὁ πρωθυπουργὸς ἀνακοινῶν εἰς τὸ ἡμέτερον ὑπουργεῖον διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομ. 12 Φεβριουὰ Ἀγῆρ 1308, 13 9, βρίου 1306 (1890) ὑψηλοῦ αὐτοῦ τε-

(1) Ἀποφεύγω νὰ σημειώσω τὰς διαφορὰς, ὡς μὴ μεταβαλούσας τὴν ἐννοιαν, πλὴν μιᾶς, ἣτις εἶναι ὅπως ἀκατανόητος· δηλ. ἐνταῦθα τὸ βιβλίον (σ. 72) ἔχει : «ἀρκούντως διευκολύνθη ἡ ἐνέργεια τῶν ἀντικειμένων τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Πατριαρχείου» ὅπερ εἶναι ἀκατανόητον· ὅθεν τὸ ἡμέτερον κείμενον προτιμητέον. Ἐννοεῖται ὅτι αἱ διαφοραὶ προέρχονται διότι τὸ ἑλλην. κείμενον προέρχεται ἐκ μεταφράσεως ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ. Παρ' ἐμοὶ εὐρίσκονται καὶ τὰ τουρκικὰ πρωτότυπα κείμενα, δημοσιευθέντα τότε εἰς τὰς τουρκιστὶ ἐκδομένας ἐφημερίδας.

σκερέ, προάγομαι να κοινοποιήσω ταῦτα ἡμῖν διὰ τοῦ παρόντος φιλικοῦ τεσκερέ».

12 Ρεβιούλ Ἀγῆρ 1308.

13 9)βρίου 1306 (1890).

Ὁ Ὑπουργὸς
PIZA

Ἐν τῷ ἐγγράφῳ τούτῳ βλέπομεν, ὅτι μετὰ ἓν περίπου μῆνα ἡ κυβέρνησις πρὸ τῆς σταθερᾶς ἐπιμονῆς τοῦ Πατριάρχου προβλέπουσα πὺν τείνουσι τὰ πράγματα ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ καὶ νὰ παραχωρῇ, κατὰ δόσεις ὅμως καὶ μὲ τὸ σταγονόμετρον τὰ προνόμια. Ἔχομεν ὅμως ἀρκετὴν πρόοδον. Εἰς τὸν περὶ διαζυγίων νόμον διὰ τὴν διατροφήν τῶν τέκνων θὰ προστεθῇ ἰδιαιτέρον ἄρθρον, τὸ ἐξῆς :

ΝΟΜΟΣ ΠΕΡΙ ΕΚΤΕΛΕΣΕΩΣ ΔΙΚΑΣΤΙΚΩΝ ΑΠΟΦΑΣΕΩΝ.— Δι' αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος ἡ ἐπομένη παράγραφος προσετέθη εἰς τὸ τέλος τῆς πρό τινος ἔτι προστεθείσης ὁμοίας εἰς τὸ ἄρθρον 39 τοῦ περὶ ἐκτελέσεως τῶν δικαστικῶν ἀποφάσεων νόμου :

«Ἐπίσης κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὀριστικῶν ἀποφάσεων (καρρα-ι-ιντιχαῖέ) τῶν ἐκδιδομένων ἐκ τῶν συμβουλίων τῶν πατριαρχείων καὶ τῶν μητροπόλεων τῶν τε ὀρθοδόξων καὶ τῶν Ἀρμενίων ἀναφερομένων δὲ εἰς δίκας περὶ διατροφῆς πηγαζούσας ἐκ τῆς συνάψεως ἢ τῆς διαλύσεως συνοικεσίου, ἐὰν οἱ χρεῶσται καταδικάζωνται εἰς φυλάκισιν, οἱ ἔχοντες λαμβάνειν οὐδὲν θὰ πληρώνωσι πρὸ διατροφήν αὐτῶν.

8 Δζεμαζήλ Ἀρχῆρ 1308.

6 Ἰανουαρίου 1306».

Δὲν ἐξετελέσθη ὅμως ἡ προτεινομένη, ὡς γενομένη ἀποδεκτὴ ἐνταῦθα, ἀλλαγὴ τοῦ ἐνδύματος τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων κληρικῶν. Τὰ ἔγγραφα ἀποτείνονται εἰς τὸν Πατριάρχην, καίτοι παραιτηθέντα, ἀλλ' ἡ παραίτησις τότε μόνον γίνεται παρὰ τοῦ Σουλτάνου ἀποδεκτὴ, ὅταν ἐπικυρωθῇ καὶ ὑπὸ τῶν δύο σωματίων τῶν Πατριαρχείων, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἀλληλεγγύως ἤδη, εἶναι παρητημένα. Ἡ σύνοδος ὅμως δὲν συνεδριάζει.

Καὶ ὅπως ὁ Πατριάρχης ἐθεώρει καθῆκον νὰ ἀπαντᾷ, οὕτως καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Συνόδου εὐρίσκονται εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις συναδέλφων. Εἰς τὰ ἄτακτα χαρτιά μου εὗρον μίαν σπουδαιοτάτην ἐκθεσιν ἐν εἴδει ἐγκυκλίου, διαβιβασθεῖσαν αὐτοῖς πρὸς γνῶσιν τῶν εἰλημμένων μεγάλων ἀποφάσεων. Οὕτως ὡς στρατηγοὶ ἔμπειροι οἱ ἀεὶμνηστοὶ ἐκεῖνοὶ ἀρχιερεῖς, ἄγρυπνοὶ φρουροὶ ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων τοῦ ἔρμυνοῦ φρουρίου τοῦ Φαναρίου, κατήρτιζον τὸ στρατόπεδον καὶ κατηύθυνον πρὸς τὸ νέον μέτωπον, ὅπερ ἠνοίγετο ἤδη

μετὰ τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ ἔκθεσις τῶν γεγονότων εἶναι λεπτομερεστάτη καὶ λίαν ἐμπεριστατωμένη καὶ θεωρεῖται ὡς ἐπίσημος διαταγὴ διὰ τὸ κλείσιμον τῶν ναῶν διαβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου.

«Πανιερώτατε καὶ θεοπρόβλητε Μητροπολίτα . . . τὴν Ὑμετέ-
τέραν Πανιερότητα ἐν Χῷ τῷ Θεῷ κατασπαζόμενοι ἥδιστα προσαγο-
ρεύομεν.

Δύο συνεπληρώθησαν ἤδη ἔτη, ἀφ' οὗ ἀναξοσθείσης καὶ αὐ-
θις τῆς πρὸ πολλοῦ ἐπουλωθείσης πληγῆς τοῦ λεγομένου προνομιακοῦ
ζητήματος, ἡ Ἐκκλησία εἰς σοβαρὰς προέβη σκέψεις καὶ ἐνεργείας
πρὸς ἀποσόβησιν τῶν προβλεπομένων δεινῶν ἀποτελεσμάτων, διότι
οὐκ ἐπρόκειτο ἀπλῶς περὶ ἀμφισβητήσεως τῆς δικαστικῆς τῶν Πα-
τριαρχείων ἀρμοδιότητος ἐπὶ δίκης διαθήκης ἢ διατροφῆς, οὔτε περί-
ἀντικαταστάσεως ἐν τισιν ἐκπαιδευτηρίοις βιβλίου τινος ἐπιληψίμου
θεωρουμένου, ἀλλὰ περὶ παντελοῦς ἀρνήσεως τῆ Ἐκκλησίᾳ τοῦ
δικαστικοῦ χαρακτήρος καὶ ἀφαιρέσεως ἀπ' αὐτῆς πάσης ἐπο-
πτείας ἐπὶ τῶν ἡμετέρων σχολείων. Γνωσταὶ δέ' εἰσιν ὅσαι κατ'
ἐπαρχίας συνέβησαν ἀνελπίστως ἐπεμβάσεις ἐπὶ τῶν σχολιακῶν ὑπὸ
τῶν κατὰ τόπους πολιτικῶν ἀρχῶν ἀπαιτουσῶν τὴν ἐξέλεξιν τῶν
προγραμμάτων καὶ τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων, ὧν τινες μὴ
συμμορφωθέντες τῇ ἐπιταγῇ, εἰς στρατοδικεῖον παρεπέμφθησαν
καταδικασθέντες εἰς πολύμηνον φυλάκισιν. Ἄλλων δὲ ὁμογενῶν
συζυγικαὶ διαφοραὶ οὐ μόνον ἐν ταῖς ἐπαρχίαις, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ
βασιλευούσῃ πρὸς διαδικασίαν εἰς Μεγκεμέδες παρεπέμφθησαν καὶ
τόσα ἄλλα ἔκνομα χῶραν ἔλαβον. Ὡσεὶ δὲ μὴ ἦρκει ταῦτα, ἕτερον
ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεφύη ζήτημα, τὸ περὶ ὄρκομωσίας τῶν ἱερέων, τοὺς
ἱερεῖς δηλονότι λαμβάνειν ὄρκον ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἐπὶ τοῦ ἱεροῦ
εὐαγγελίου, καὶ τοῦτο ὅπως συμπληρωθῇ τὸ περὶ διαδικασίας ἐκκρεμὲς
ζήτημα, τῶν ἱερέων ὑποχρεουμένων ὡς ἀπλῶν λαϊκῶν ἐναντίον τῶν ἱ-
ερῶν κανόνων καὶ τῶν αὐτοκρ. Βερατίων δικάζεσθαι μονομερῶς ἐν
τοῖς κυβερνητικοῖς δικαστηρίοις καὶ κρατεῖσθαι ἐν ταῖς κοιναῖς φυ-
λακαῖς πρὸς ἀπότισιν τῆς ποινῆς αὐτῶν.

«Ἡ Ἐκκλησία ὀδυνηρῶς καθορῶσα τὴν ἀπογύμνωσιν ταύτην τῶν
ἀναλλοιώτων αὐτῆς δικαίων, ἀπερ αἰῶνες ὅλοι ἐσεβάσθησαν καὶ ἀπὸ
τοῦ ἐνδόξου Πορθητοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' μέχρι σήμερον ὑπὸ πάντων
τῶν Σουλτάνων ἐπεκυρώθησαν καὶ ὑπὸ διεθνῶν συνθηκῶν ἐκρατύ-
θησαν, πᾶσαν αὐτῆς δύναμιν ἐξήντησε καὶ προφορικῶς καὶ γραπτῶς
παραστήσασα τῇ τε Σ. Κυβερνήσει καὶ τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι ἐπα-
νείλημμένως, ὅτι ἀδύνατον αὐτὴν ὑφίστασθαι ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κρά-
τει. ἐνῶ δὲ ἀπεξεδέχετο τὴν ἀνάκτησιν τῶν δικαίων αὐτῆς, τῆς Α. Υ.
τοῦ πρωθυπουργοῦ διαβεβαιώσαντος, ὅτι ἡ Σ. Κυβέρνησις ἐπισταμέ-

ως μελετήσασα ἀνεγνώρισε τὰ δίκαια ἡμῶν, αἴφνης ἀνεκοινώθη λίαν ἀπροσδοκῆτως τὸ περὶ ἀποστολῆς ἐπισκόπων τῆς σχισματικῆς βουλγαρικῆς ἑξαρχίας εἰς τὰς ἐπαρχίας Σκοπίων καὶ Πρεσπῶν. ἡ ἐκκλησία μετὰ ἐμβριθῆ μελέτην καὶ ἀπόφασιν ἔσπευσεν, ἵνα παραστήσῃ τῇ Σ. Κυβερνήσει, ὅτι ὁ διορισμὸς αὐτῶν διισχυριζομένων, ὅτι εἰσὶν ὀρθόδοξοι οὐ μόνον ἀντιβαίνει τοῖς αὐτοκρατορικοῖς Βερατίοις καὶ Χατίοις, διότι πᾶσα ἀποστολὴ Ἀρχιερέων γίνεται συνεπείᾳ ἐκθέσεως τῆς Ι. Συνόδου πρὸς τὴν Υ. Πύλην, ἀλλὰ καὶ καιρῶς προσβάλλει αὐτὴν τὴν ὀρθόδοξον θρησκείαν οὐδαμῶς οὐδέποτε ἐπιτρέπουσαν εἶναι δύο ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπους (Καν. Α'. Οἰκουμ. Συνόδ. κ'.—Δ, ι', ιβ',—Ζ, ιε'), ἀπήτησε δὲ τὴν μεταβολὴν τοῦ σχήματος αὐτῶν ὡς σχισματικῶν καὶ τὴν ἐν τοῖς Αὐτοκρατορικοῖς Βερατίοις σημείωσιν, ὅτι εἰσὶ σχισματικοὶ ἐπίσκοποι, καὶ ὧν, εἰ καὶ ἀπεδέχθη ἡ Σ. Κυβέρνησις τὸ πρῶτον, ἐν τούτοις ἐναντίον τῆς ρητῆς διαβεβαιώσεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ περὶ μεταβολῆς τοῦ σχήματος, παρ' ἐλπίδα ἐγνώσθη, ὅτι δύο τοιοῦτοι ἐφοδιασθέντες τοῖς συνήθεσιν Αὐτοκρατ. Βερατίοις καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐνδείξεως τῆς διαφορᾶς αὐτῶν ἀπὸ τῶν ἡμετέρων ἀπεστάλησαν εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐπαρχίας. Ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ Α. Θ. Π., ἡ θαυμασίαν στάσιν ἐν πᾶσιν ἐπιδειξαμένη κατιδοῦσα τὴν ἀνάγκην τῆς ἀπὸ τοῦ Οἴκουμ. Θρόνου παραιτήσεως ὑπέβαλεν αὐτὴν τῇ Ι. Συνόδῳ καὶ τῷ Δ.Ε.Μ. Συμβουλίῳ συνεδριάζουσιν ὑπὸ τὴν προεδρίαν Αὐτῆς, ἐγνώρισε δὲ καὶ τῇ Σ. Κυβερνήσει ἐκθεῖσα τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως καὶ διαμαρτυρομένη κατὰ τῶν προκαλεσάντων αὐτήν. Ἡ Ι. Σύνοδος καὶ τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον διὰ κοινῆς ἐκθέσεως πρὸς τὴν Υ. Πανιερότητα ἐδήλωσαν, ὅτι συμμερίζονται πληρέστατα τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως τῆς Α. Θ. Π., ἀδυνατοῦσιν ὅμως ἀποδέξασθαι ταύτην, ἕξαιτοῦνται, ὅπως καὶ ἡ Σ. Κυβέρνησις μὴ ἀποδέξηται τὴν παραιτήσιν, ἀλλ' εὐαρεστηθῆ, ἵνα ἄρῃ τὰ αἷα τὰ προκαλέσαντα ταύτην καὶ οὕτω ἐπαναγάγῃ τὴν γαλήνην τῇ Ἐκκλησίᾳ. Εἰς ἀπάντησιν ἡ Σ. Κυβέρνησις ἐδήλωσεν, ὅτι ἀναγνωρίζει δίκαστικὸν χαρακτῆρα τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐπιτρέπουσά τὴν διαδικασίαν συζυγικῶν διαφορῶν, προικός, τραχώματος, διατροφῆς καὶ οὐδὲν ἕτερον. Τὴν ἔκδοσιν δὲ Αὐτοκρ. Βερατίων τοῖς σχισματικοῖς ἐπισκόποις διὰ τὰς ἐπαρχίας Σκοπείων καὶ Ἀγρίδος παρέστησεν ὡς μὴ ὑφιστάμενον ζήτημα, ἅτε δῆθεν καὶ ἄλλοτε ἐκδοθέντων, καὶ προσεκάλει τὴν Α. Θ. Π. ὅπως ἀναλάβῃ τὰ τῆς Πατριαρχείας καθήκοντα ὡς ἀρθέντων τῶν λόγων τῆς παραιτήσεως. Ἡ Α. Θ. Π. ἀνέπτυξε καὶ αὐθις λίαν κεπαρρησιασμένως τοὺς λόγους τῆς παραιτήσεως, τοὺς ἀφορῶντας οὐ μόνον εἰς τὸ δικαστικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπέμβασιν αὐτῆς ἐν τοῖς σχολείοις, ὧν ἡ ἐποπτεία καὶ διεύθυνσις

ἔστιν ἐμπέπιστευμένη τοῖς μόνοις ὑπευθύνουις πνευματικοῖς ἀρχηγοῖς, ὡς ἀναφέρουσι οἱ κανονισμοὶ καὶ διατρανοῦσιν ἐπίσημοι διακοινώσεις καὶ ἐγκύκλιοι τῆς Σ. Κυβερνήσεως, εἰς τὴν κανονικὴν λύσιν τοῦ περι διαδικασίας ἱερέων ζητήματος καὶ τὴν τῆς ὀρκωμοσίας αὐτῶν, εἰς τὴν κατὰ τὰ θέσμια ἡμῶν σύνταξιν διαθήκης καὶ ἀναγνώρισιν τῆς ἀρμοδιότητος τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων ἐπὶ τοῦ ἐγκύρου ἢ μὴ αὐτῆς, καὶ τελευταῖον εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ σχήματος τῶν σχισματικῶν ἐπισκόπων μετὰ προηγουμένην συνεννόησιν τῶν Πατριαρχείων, καὶ τὴν σημείωσιν ἐν τοῖς αὐτοκρ. Βερατίοις τῆς φράσεως «**Σχισματικοὶ ἐπίσκοποι**», ὧν ἄνευ ἀδυνατεῖ οὐ μόνον αὐτὸς ἀλλὰ καὶ πᾶς ἄλλος Πατριαρχεῦειν ἐν συναισθήσει τῆς μεγίστης, ἣν φέρει, εὐθύνης ἐνώπιον τῆς Ὁρθοδοξίας.

«Πρὸς ταῦτα ἡ Σ. Κυβέρνησις ἀπαντῶσα οὐ μόνον ἠρνήθη τὴν ἀποδοχὴν τῶν ἀνωτέρω, ἀλλ' ἀντιφάσκουσα πρὸς ἑαυτὴν καὶ τὸν δικαστικὸν χαρακτήρα διημφισβήτησεν εἰποῦσα, ὅτι ἐπὶ τῶν συζυγικῶν διαφορῶν καὶ τῶν ἐκ τούτων ἀπορροούντων τὰ Πατριαρχεῖα ἔχουσι δικαίωμα ἐκδίδειν γνωμοδοτήσεις (καρραναμέ) καὶ οὐχὶ δικαστικὰς ἀποφάσεις ἐπιδεκτικὰς ἀναθεωρήσεως, ἀφορμὴν λαβοῦσα ἐκ τῆς γενομένης ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων ἐν ἄλλοις παρατηρήσεως τῶν ἐπὶ τῆς διατροφῆς ἀποφάσεων, ὅτι δηλαδὴ ὡς ἀποφάσεις δικαστικαὶ ἀνεπίδεκτοὶ εἰσιν ἀναθεωρήσεως ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων.

«Ἡ Α. Θ. Π., πρὸς ἣν ἀπηυθύνετο ὁ ἀναλυτικὸς τεσκερὲς τοῦ ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης, ἀπαντῶσα ἔδωκε τὰς δεούσας ἐφ' ὄλων διασαφήσεις, ἐπειποῦσα τελευταῖον, ὅτι ἀδυνατεῖ ἀνακαλέσαι τὴν παραίτησιν Αὐτῆς, ἐὰν μὴ πρότερον ἡ Σ. Κυβέρνησις ἀναγνωρίσῃ τὰ τοσοῦτον σαφῶς διατρανωθέντα δίκαια τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπόσχη ἐπεμβαίνουσα εἰς καθαρῶς κανονικὰ ζητήματα, ἡ δὲ Ι. Σύνοδος καὶ τὸ Δ. Ε. Μ. Συμβούλιον διὰ κοινῆς ἐκθέσεως πρὸς τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν ὑπουργὸν τῆς Δικαιοσύνης παρεκάλεσαν καὶ αὐθις θερμῶς τὴν Σ. Κυβέρνησιν, ὅπως ἐπισπεύσασα ἄρῃ τὰ αἷτια τὰ προκαλέσαντα τὴν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου παραίτησιν τῆς Α. Θ. Π. καὶ οὕτως ἐπιπρυτανεύσῃ τὴν γαλήνην τῇ ἐκκλησίᾳ, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἀναγκασθήσονται ἀποχωρῆσαι τῶν Πατριαρχείων καταλιμπάνοντες τὴν τύχην τῆς ὡς ἐν διωγμῷ διατελούσης ἐν τῇ Ἀνατολῇ Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῇ μερίμνη πασῶν τῶν αὐτοκεφάλων ἐκκλησιῶν, πρὸς ἃς δηλωθήσεται ἀρμοδίως ἢ ἐπισπεύδουσα ἀνάγκη τῆς ἀπὸ κοινοῦ συναντιλήψεως αὐτῶν πρὸς σωτηρίαν ἐκείνης.

«Μετὰ τινὰς ἡμέρας ἡ Α. Ἐξοχότης ἀναγγέλλουσα διὰ τεσκερὲ τὴν ἀύκοκρατορικῶ διατάγματι σύστασιν Κυβερνητικῆς

Ἐπιτροπῆς ξένης ὄλως τυγχανούσης τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων, περί τῆς ἐξετάσεως τῶν ὁποίων διωρίσθη, ἐζήτησε παρά τῆς Α. Θ. Π. τὴν ἀποστολὴν ἐνὸς ἢ δύο Συνοδικῶν πρὸς διαφώτισιν τῆς ἐπιτροπῆς. ἡ Α. Θ. Π. ἀπήντησεν, ὅτι ὡς παρητημένη οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν ἐπίσημον πρὸς τὴν Ἱ. Σύνοδον, ὅπως συνεννοηθῆ μετ' αὐτῆς περί τῆς ἀποστολῆς τῆ Σ. Κυβερνήσει Συνοδικῶν, συνέστησε δὲ ταύτη τὴν μελέτην τῶν σταλέντων ἐγγράφων τοσοῦτω σαφῶς ἀναπτυσσόντων τὰ ἐν λόγῳ ζητήματα. Δεύτερος κατόπιν ὑπουργικὸς τεσκερὲς ἐστάλη ἀνακοινῶν, ὅτι ἤρξατο ἡ Ἐπιτροπὴ τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς καί, ὅπως πᾶσα ἐνέργεια τῆς ἐκκλησίας δεσμευθῆ, διέταττεν, ἵνα ἀναμένωσι Πατριάρχης, Σύνοδος καὶ Συμβούλιον τὴν συνεπείᾳ τῆς γνωμοδοτήσεως τῆς ἐπιτροπῆς ἐκδοθησομένην ἐτυμηγορίαν τῆς Σ. Κυβερνήσεως, ὡσεὶ ἐπρόκειτο περί πολιτικῶν ζητημάτων, καὶ καθίστα ὑπευθύνους πάντας ὁμοῦ ἐπὶ τοῦ τυχόν συμβησομένου ἀτοπήματος πρὸς ὃν ἀπαντῶσα ἡ Α. Θ. Π. ὑπέμνησεν ὅσα ἐγκαιρῶς διεβίβασεν, ὅτι δηλαδὴ παραίτιοι τῆς ἐλλεινῆς τῆς ἐκκλησίας καταστάσεως καὶ τῶν ἐκ ταύτης προβλεπομένων σοβαρωτάτων συνεπειῶν εἰσὶν οἱ προκαλέσαντες καὶ ἀνεχόμενοι ταύτην καὶ αὐτοὶ μόνοι εἰσὶν ὑπεύθυνοι.

«Κατόπιν τῶν τοιούτων ἱστορικῶν ἀναπτύξεων, διασαφήσεων, ζωηρῶν παραστάσεων καὶ θερμῶν παρακλήσεων, τὴν ἀκατανόητον ἐπιμονὴν τῆς Σ. Κυβερνήσεως ἐφ' ἧς ἀπεφάσισεν οὐ μόνον ἀνατροπῆς προαιωνίου καθεστῶτος, ἀλλὰ καὶ πολιτικῆς ἐπεμβάσεως ἐπὶ καθαρῶς θρησκευτικῶν ζητημάτων, μὴ κατανοούσης ἴσως, ὅτι ἐπισπεύδει τὴν ἐκ θεμελιῶν διάσεισιν τῆς Ἐκκλησίας ἢ Ἱ. Σ. καὶ τὸ Δ. Σ. Μ. Σ. μετὰ ψυχικοῦ ἄλγους καθορῶντες ἀφ' ἐνός, ἀφ' ἑτέρου μὴ δυνάμενοι φέρειν δωρεὰν καὶ τόσῳ βαρεῖαν εὐθύνην ὡς κωλυόμενοι πάσης νομίμου ἐνεργείας ἄνευ δηλ. κανονικοῦ Πατριάρχου δικαίως παραιτηθέντος, ὡς ἀδυνατοῦντες προασπίσαι τὰ δίκαια τῆς Ἐκκλησίας οὕτω σκληρῶς διωκομένης, περιῆλθον εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην τοῦ ἀποχωρῆσαι τῶν Πατριαρχείων. Οὕτω τὰ μὲν Πατριαρχεῖα κατελείφθησαν κενά, ἐστερημένα πάσης λειτουργίας πρὸς κοινὴν ἀπάντων θλίψιν, ὁ δὲ ἱερός κλῆρος συνωδᾷ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν ἐπαύσατο τῶν ἱεροτελεστιῶν.

«Τὴν ὡς μὴ ὠφέλε ἀλγεινὴν ταύτην κατάστασιν τῆς Ἐκκλησίας ἢ Ἱ. Σύνοδος ἐπιφυλάσσει ἀναγγεῖλαι ταῖς αὐτοκεφάλαις ἀδελφαῖς Ἐκκλησίαις καὶ ἐξαιτήσασθαι τὴν ἀπὸ κοινοῦ συνάντιληψιν.

«Ταῦτα ἀνακοινοῦσα καὶ τῇ Υ. Πανιερότητι εὐελπιστεῖ, ὅτι ἀδιστακτικῶς ὁμοφρονοῦσα συντελέσει διὰ τῆς ἐγνωσμένης αὐτῆς συνέσεως εἰς τὴν εὐστάθειαν τῆς ἐκκλησίας, πεποιθυῖα ὅτι ὅσοι τῷ κανόνι τούτῳ στοιχήσουσιν εἰρήνη ἐπ' αὐτοὺς καὶ ἐπὶ τὸν Ἰσραὴλ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς πίστεως καὶ θεμελιωτοῦ Ἰησοῦ, εἰς δὲ ἀφορῶντες ἐνώσωμεν τὰς εὐχάς, ὅπως ἐμβάλη βουλὰς ἀγαθὰς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῷ φιλολάῳ καὶ φιλοδικαίῳ ἡμῶν Ἄνακτι. — Ἐπὶ τούτοις διατελοῦμεν

τῇ 28 Σεπτεμβρίου 1890
τῆς περισπουδάστου ἡμῖν αὐτῆς Πανιερότητος
ἀγαπητοὶ ἐν Χῷ ἀδελφοί».

† Ἡρακλείας Γερμανός, † Δέρδιον Καλλίνικος, † Βερροίας καὶ Ναούσης Προκόπιος, † Σηλυβρίας Γερμανός, † Σωζουαγαθοπόλεως Παρθένιος, † Σισανίου Ἀθανάσιος, † Μογλενῶν Καλλίνικος, † Προικονήσου Νικόδημος. 1

Τὸ σύστημα τῆς τουρκ. διπλωματίας ἦν παροιμιῶδες. «ὁ Τοῦρκος μὲ τὸν ἀραιπᾶ πιάνει τὸν λαγόν», δὲν ἐβιάζοντο, «γιαβὰς, γιοβὰς». ἦσαν καιροσκόποι, καὶ ἐὰν ἔβλεπον τὰ δεινὰ δὲν ὑπεχώρουν ἀμέσως, ἀλλὰ ἔδιδον τὰ δικαιώματα εἰς τοὺς ὑπηκόους των κατὰ δόσεις. Ἀπὸ τοῦ Ἰουνίου εὗρισκόμεθα εἰς τὸν Ὀκτώβιον, ὅτε διεβιβάσθη κατὰ τὰς 2 τοῦ μηνὸς ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν θρησκευμάτων ὁ πρῶτος Τεσκερὲς μετὰ τὴν παραίτησιν, δι' οὗ ἠγγέλλετο εἰς τὸν πατριάρχη, ὅτι ἐν ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ἐξετάσθησαν αἱ αἰτήσεις περὶ τῶν θρησκευτικῶν προνομίων :

«Αἱ ἐκ τοῦ συνάψεως καὶ διαλύσεως τοῦ γάμου ἀπορρέουσαι ἀγωγαὶ τῆς διατροφῆς τοῦ τραχώματος καὶ τῆς προικὸς ἀνέκαθεν θεωροῦνται ἐνταῦθα μὲν ἐν τῷ πατριαρχείῳ, ἔξω δὲ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν, ἢ ἀρχαῖα αὕτη τάξις καὶ τοῦ λοιποῦ θέλει τηρεῖσθαι» ἐπίσης καὶ αἱ ἐνστάσεις καὶ αἱ διαθῆκαι θεωροῦνται ὡς ἀναφερόμεναι εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν μητροπόλεων· μικραὶ μόνον παρατηρήσεις γίνονται περὶ ἀνωμαλιῶν. Ὡς πρὸς τὰ σχολεῖα ἐπιμένει νὰ ἐξελέγη ἢ κυβέρνησις τὰ διπλώματα τῶν διδασκάλων καὶ τὰ προγράμματα ὡς καὶ τοὺς τίτλους τῆς ἱκανότητος αὐτῶν, οὔτινες ἐδόθησαν αὐτοῖς παρὰ τῶν μητροπολιτῶν καὶ τῆς καλῆς διαγωγῆς. Διὰ τὴν ὀρκώμοσίαν καὶ τὴν προσωποκράτησιν τῶν κληρικῶν τηρεῖται τὸ καθεστὼς, ὅπως καὶ ὅταν δικάζονται. καὶ ὁ ἐπίλογος : «Ἐπειδὴ ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἐξάγεται, ὅτι δὲν ἐθίχθησαν τὰ προνόμια τοῦ πατριαρχείου καὶ ἐπειδὴ διωρθώθησαν

1 Ἐγγραφα μετὰξὺ τῆς Ὑψ. Πύλης καὶ τοῦ οἰκ. Πατριαρχείου ἀφορώντα εἰς τὴν λύσιν κτλ. 1891, σ. 52.

καί τινα λάθη γενόμενα μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ, ἐννοεῖται, ὅτι αἱ ἀποφάσεις αὗται θὰ εὐχαριστήσωσι τὸ ὑμέτερον Πατριαρχεῖον» (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 60—67). Ὁ πατριάρχης μετὰ δύο ἡμέρας, ἀπήντησεν, ὅτι εὐρίσκει εἰς τὴν δοθεισαν λύσιν τῶν θεμάτων οὐσιώδη διαφορὰν ἀπὸ τῆς λύσεως τῶν πατριαρχείων, καὶ ὅτι περὶ τῆς ἀποστολῆς τῶν βουλγάρων σχισματικῶν ἐπισκόπων ὑπὸ τῆς ἐξαρχίας εἰς Σκόπεια καὶ Ἀχρίδα οὐδεὶς λόγος γίνεται «διὰ ταῦτα μετὰ λύπης πληροφορῶ, ὅτι ἀδυνατῶ ν' ἀνακαλέσω τὴν ἀπὸ τοῦ οἴκου μενικοῦ θρόνου παραίτησίν μου» (αὐτ. σ. 68).

Ἄλλ' ὁ μέγας κυβερνήτης καὶ οἰακοστρόφος τῆς πνευματικῆς ὀλκάδος δὲν ἠρκέσθη εἰς τὴν παθητικὴν αὐτὴν τῆς ἀπάντησεως, στάσιν, ὑπέβαλε τακρίσιον εἰς τὴν Ὑψ. Πύλιν παρουσιάζων τὰς μεγάλας διαφορὰς καὶ ἀντιθέσεις τῶν δοθεισῶν λύσεων. Εἰς ἀπάντησιν ἔχομεν νέον Τεσκερὲν τοῦ αὐτοῦ ὑπουργείου τῆς 13 Νοεμβρίου, ὅπερ ὡς ἐνδεικτικὸν τῆς τρομοκρατήσεως τῶν κυβερνητικῶν ἀρχῶν δημοσιεύομεν ἐνταῦθα. Τὸ κλείσιμον τῶν ναῶν ἦτο «σῆμα θανάτου» διὰ τὴν τότε Τουρκίαν, καὶ πᾶσαν ὑποχώρησιν θὰ ἦτο διατεθειμένη νὰ κάμῃ πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ κινδύνου. Ποιεῖται ὑπαινιγμόν, ὅτι δῆθεν ἔδυσανασχέτουν Βούλγαροι καὶ Ρωμαῖοι διὰ τὴν τῆς λειτουργίας διακοπήν. Οἱ πρῶτοι βεβαίως θὰ διεμαρτύροντο, ἵν' εὐαρεστήσωσι τῷ μεγαλοδῶρῳ ἄνακτι : Οἱ Ἕλληνες ὁμως οὐδέποτε, καὶ ἐκτοξεύει πλαγίως πῶς καὶ ἀπειλήν. Εἶναι ἡ πρώτη μνεῖα εἰς ὑπουργικὸν ἔγγραφο τοῦ γεγονότος τούτου, ἄνευ τοῦ ὁποίου, εἶναι ζήτημα, ἂν θὰ ἐκερδίζομεν τὸ ζήτημα. Τὸ στρατήγημα ὅσον ἀπλοῦν καὶ πρόχειρόν τόσον λυσιτελὲς καὶ ὀνησιφόρον ὑπῆρξε 1 καὶ διὰ τοῦτο ἡ πατριαρχεία τοῦ Διονυσίου θὰ φέρῃ αἰώνιον τὸ κλέος ἐπὶ τῷ θαυματουργῷ τούτῳ ἐπινοήματι. Αὕτη εἶναι ἡ λεγομένη εἰρηνικὴ ἐπανάστασις ἢ ὁ ψυχρὸς πόλεμος, ὡς κακῶς λέγεται νῦν, ὡσεὶ ὑπῆρχε καὶ θερμὸς πόλεμος. 2

Ὁ πατριάρχης ἀπήντησε καὶ εἰς τὸν τεσκερὲν αὐτὸν τὴν 29 τοῦ

---

1 Καὶ ὁμως ὁ τοῦ Ἀθωνος τότε ἐρημίτης, Ἰωακείμ Γ', πικροχόλως κατέκρινε τὸ μέτρον περιφρονητικῶς ἀπεργίαν ἀποκαλέσας τὴν παῦσιν τῆς λειτουργίας καὶ τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, λέξιν, ἣν μετεχειρίσθη μετὰ ταῦτα καὶ ἡ Κυβέρνησις.

2 Ἐνθυμοῦμαι τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονὸς παῖς ὢν καὶ φοιτῶν εἰς τὴν τελευταίαν τάξιν τοῦ δημοτικοῦ. Ὁ διδάσκαλος μᾶς ᾤδηγει πρὸ τοῦ ναοῦ καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων ἐσταυροκοπούμεθα ἔξωθεν καὶ ἐν σιωπῇ ἅμα καὶ κατηφειᾷ ἐπεστρέφαμεν τοῦ διδασκάλου μου μουρμουρίζοντες τὸ «Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός, γνῶτε ἔθνη καὶ ἠτῆσθε, ὅτι μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός» καὶ τὰ ἄκακα παιδιὰ ἐννοοῦσαμεν, ὅτι ὁ Θεός εἶναι θυμωμένος δι' αὐτὸ μᾶς ἐκλείου τὸν οἶκόν του! Ποῖος ἐτόλμα νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὸν λόγον τοῦ κλεισίματος;

ιδίου μηνός ἐκτεταμένως, (αὐτ. σ. 74—82) καὶ συμφωνεῖ ἀπολύτως εἰς τὴν διατύπωσιν περὶ τῶν σχολῶν καὶ τῆς ὀρκωμοσίας καὶ διαδικασίας τῶν κληρικῶν, καὶ πρὸς ἰσχυροτέραν τοῦ πράγματος βεβαίωσιν ἐπαναλαμβάνει ἀναλυτικώτερον τὴν διατύπωσιν. Εἰς τὸ περὶ διαθήκης ὑπάρχει ἡ φράσις, ἡ ἐξῆς εἰς τὸν τεσκερὲν : « ἡ παρουσιασθησομένη διαθήκη... θέλει εἶναι ἔγκυρος δικαστικῶς » καὶ ἐρωτᾷ : « ἡ λέξις δικαστικῶς ποῦ ἀνήκει; τοῖς κυβερνητικοῖς δικαστηρίοις ἢ τοῖς τῶν πατριαρχείων; ἐὰν ἐν τοῖς πρώτοις τότε... δύο δικαστήρια ἄλλοῖα καὶ ξένα πρὸς ἄλληλα δικάζουσι τὸ μὲν ἐν τὰ περὶ κύρους τῆς διαθήκης, τὸ δὲ ἄλλο τὰς μεταξὺ κληρονόμων ἄλλας αὐτῆς διαφορὰς, ὡς λέγει ὁ τεσκερὲς· ἐὰν ὁμοῦς ἀνήκη τοῖς τῶν πατριαρχείων, τότε ἀνάγκη, ὅπως διασαφηνιοθῆ εὐκρινῶς ὁ δικαστικὸς αὐτῶν χαρακτήρ » διὰ νὰ μὴ θεωρῆται τὸ Μ. Συμβούλιον συμβουλευτικὸν σῶμα καὶ οὐχὶ δικαστικὸν (σ. 77—78) καὶ προτείνει νὰ σημειωθῆ ἐν τῷ τεσκερῆ : « αἱ ἐκ τῶν διαθηκῶν τούτων μεταξὺ ἀναφυόμεναι ἀγωγαὶ περὶ κύρους καὶ λοιπῶν θέλουσι δικάζεσθαι κατὰ τὸ 3 ἄρθρον τοῦ περὶ Μ. Συμβουλίου Κανονισμοῦ εἰς τὰ εἰδικὰ δικαστήρια τῶν πατριαρχείων, μητροπόλεων καὶ ἐπισκοπῶν » (σ. 78). Τοιαύτην διασάφην ἀξιοῖ ὁ πατριάρχης καὶ εἰς τὸ περὶ γάμου κεφάλαιον : « Αἱ ἐκ τῆς συνάψεως καὶ διαλύσεως τοῦ γάμου ἀπορρέουσαι διαφοραὶ τῆς διατροφῆς, τραχώματος καὶ προικὸς ἀνέκαθεν καὶ ἀποκλειστικῶς δικάζονται εἰς τὰ εἰδικὰ δικαστήρια ἐνταῦθα μὲν τοῦ πατριαρχείου... Ἡ ἀρχαία αὕτη τάξις καὶ τοῦ λοιποῦ θέλει τηρεῖσθαι. εἰς δὲ τὰς περὶ διατροφῆς ἀποφάσεις πᾶσα ἐνστάσις... θέλει ἀνατιθεσθαι τοῖς εἰρημένοις δικαστηρίοις πρὸς ἀναψηλάφησιν κατὰ τὴν δικονομίαν τῆς Σ. Κυβερνήσεως, τὴν δὲ συνεπέια ταύτης ἐκδοθησομένην ἀπόφασιν ... τὰ ἐκτελεστικά σῶματα θέλουσιν ἐκτελεῖ μὴ λαμβάνοντα ὑπ' ὄψιν οὐδεμίαν ἐνστάσιν καὶ οὐδένα δισχυρισμόν· ἐπειδὴ δὲ εἶναι δίκαιον νὰ μὴ λαμβάνηται ἀπὸ τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων ἔξοδον τροφοδοτήσεως διὰ τοὺς ὀφειλέτας, ὧν ἀπαιτεῖται ἡ φυλάκισις κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀποφάσεως, εἰς τὸν περὶ ἐκτέλεσεως τῶν ἀποφάσεων κανονισμόν θέλει προστεθῆ ἰδιαίτερον περὶ τούτου ἄρθρον » (σ. 79).

Ἐπενθυμίζει τέλος καὶ τὴν μεταβολὴν τοῦ σχήματος τῶν σχισματικῶν βουλγάρων κληρικῶν, καὶ διαπιστοῖ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ ἔθνους καὶ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὡς μαρτυρεῖ ὄλος ὁ βίος του, καὶ διὰ τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν :

» Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ἔθνους μου, τοῦτο θλίβεται μὲν ἐπὶ τῆ βραδύτητι τῆς λύσεως τῶν ζητημάτων.

των, οὐδέποτε ὁμως ἠγανάκτησε κατ' ἑμοῦ ἢ τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, καὶ ἀπόδειξις τὰ παρὰ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὰ πατριαρχεῖα ἴσως καὶ τῆ Σ. Κυβερνήσει διαβιβασθέντα ἔγγραφα, δι' ὧν προσεπιβεβαίωσεν, ὅτι, οὐκ ἔλαθον ἐν τῇ ὑπὸ ἡμερομ. 23 Ἰουλίου 1890 δηλώσει περὶ τῆς παραιτήσεώς μου εἰπὼν, ὅτι ἡ φωνή μου, ὡς φωνή τῆς ἐμπεπιστευμένης μοι Ἐκκλησίας, οὐκ εἰσηκούσθη ἐπ' ἀγαθῷ αὐτῆς καὶ τῆς Σ. Κυβερνήσεως· οὐδ' ἀπέσχε καὶ αὐτοπροσώπως, φρονίμως καὶ νομοταγῶς, πολλὰ ἄλλοτε ἐν σώματι νὰ ἐκφράσῃ, ἣν αἰσθάνεται λύπην, καὶ ἐξαιτήσῃ τὴν εὐμένειαν τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος πρὸς ταχεῖαν ἐπιβράβεισιν τῶν προαιωνίων αὐτοῦ δικαίων...». Ἐπιτυχεστέρα ἅμα καὶ διπλωματικώτερα ἀπάντησις δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ. «Ἡ τῆς τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας δύναμις ἀήττητος καὶ ἀνάλωτος ἐν ἅπασιν πέφυκεν· οὔτε γὰρ χρόνος ὁ παντ' ἀλλάττων καὶ μετατεθεὶς κατακαυχᾶται ταύτης καὶ περιγίγνεται, οὔτε ἐπηρεάζοντες ἄλλως ἄνθρωποι καὶ λυμάνεσθαι τοῖς δόγμασι προθυμούμενοι· διανύουσα δὲ αὕτη καὶ περῶσα τὸν αἰῶνα ἄσειστος... καὶ παντὸς δλέθρου ἀνωτέρα... καθίσταται· τῶν γὰρ καθ' ἡμᾶς πραγμάτων ἄλλοτε ἄλλως κινουμένων καὶ φερομένων μόνῃς ταύτης τὸ ἀξιωματικὸν καὶ ἀτελεύτητον... διαμένει».

Ταῦτα πρὸ ἕξ αἰώνων διεκήρυσσεν ἀπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἰωάννης ὁ Γλυκὺς καὶ ἐπικυροῖ μέχρις ἡμῶν ἡ ἀλάθητος ἱστορία. Διὰ τοιούτων ἀγωνισμάτων καὶ διπλωματικῆς περινοίας τῶν προκαθημένων ἐπὶ τοῦ ἀσαλεύτου βράχου τοῦ Βοσπόρου διετηρήθησαν οἱ θεσμοὶ ἀπαράτρεπτοι καὶ ἡ πίστις ἀλύμαντος, κρῖκοι μιᾶς ὄντως ἀλύσεως ἀχειροπλόκου πρὸς τοὺς προγόνους καὶ τοὺς αἰῶνας συνδέοντες ἡμᾶς. Ἐν μέσῳ συστροφῶν ράγδην ἀνακυκλουμένων διέμειναν ἀμετακίνητοι ἀπὸ τῆς στερεᾶς βάσεως χάρις εἰς τὴν ἀκατάβλητον ἀφοσίωσιν καὶ τὴν βαθεῖαν σύνεσιν τῶν ταγῶν τοῦ γένους καὶ διδασκάλων (βλ. Ἐκκλ. Ἀληθ. Γ', 1882, σ. 544 ἔ.).

Τοῖς πατροπαράδοτοις τούτοις στοιχείων καὶ ὁ κλεινὸς Διονύσιος διεκήρυσσεν εἰς ἀπάντησιν στεντορεῖα τῇ φωνῇ καὶ μετὰ παρησίας ἅμα καὶ πολλῆς συνέσεως τὰ δικαιώματα τῆς ἐκκλησίας, ἅπερ δι' ἀμφισβητουμένων λέξεων καὶ φράσεων ἡ Κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ καταστρατηγήσῃ περιπλέκουσα αὐτὸν διὰ δικολαβίας, ἀλλ' οἱ ταγοὶ τῆς ἐκκλησίας οὐδέποτε ἔπαυσαν νὰ ὑπενθυμίζωσιν τὰς ἐπαγγελίας καὶ συνθήκας τοῦ μεγάλοφρονος Πορθητοῦ : «Πατριάρχευε ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν, ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ σὰ προνό-

μια, ὡς και οἱ πρὸ σοῦ πατριάρχαι εἶχον...»¹ διότι και τὸ ὑπουργεῖον δὲν ἠδυνήθη νὰ σιγήσῃ και ἠναγκάσθη νὰ ὁμιλήσῃ καθαρῶς και ἀπεριφράστως και νὰ ἐξηγήσῃται τὴν ἔννοιαν τῶν ἐν τῷ προηγουμένῳ Τεσκερὲ ὡς ἐξῆς :

«Υπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης και τῶν Θρησκευτικῶν.

«Πρὸς τὸν Πατριάρχην τῶν Ρωμαίων

«Ἐλαβον και τῇ Ὑψ. Πύλῃ ὑπέβαλον τὸ τακρίριον τῆς Ὑμ. Παναγιότητος τὸ ἀφορῶν τὰς ἐσχάτως κοινοποιηθείσας πρὸς τὰ Ὑμέτερα Πατριαρχεῖα ἀποφάσεις.

«Καθὰ ἐκ τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ἐξάγεται, ἡ Ὑμ. Παναγιότης ἐκφράζει μὲν εὐχαριστίας ἐπὶ ταῖς ἀποφάσει ταύταις, παρέστησεν δμως ὡς ἀμφίβολον τὴν ἐν αὐταῖς ἔκφρασιν «δικαστικῶς θέλει εἶναι ἔγκυρος». Ἡ ἔκφρασις αὕτη, ὡς περιττὸν εἰπεῖν, ἐννοεῖ τὰ δικαστήρια τοῦ Κράτους. ἄλλως τε ἐν τοῖς Πατριαρχείοις και ἐν ταῖς Μητροπόλεσι δικαστήρια δὲν ὑπάρχουσι, τὸ δὲ Συμβούλιον τῶν Πατριαρχείων δικαιοῦται νὰ θεωρῇ τὰς ἐν τῷ σχετικῷ τοῦ Κανονισμοῦ αὐτοῦ ἄρθρω ὀρισμένας ὑποθέσεις και ἀνεκάθεν ὑπὸ τὴν ἰδιότητα ταύτην ἐξακολουθεῖ λειτουργοῦν, ἐπομένως εἶναι περιττὸν νὰ παρερμηνεύητε τὸ ἐδάφιον τοῦ Κανονισμοῦ τοῦ περὶ Διοργανισμοῦ και καθηκόντων τῶν πολιτικῶν και ποινικῶν Δικαστηρίων Κωνσταντινουπόλεως πραγματευομένου, και μὴ ἀφορῶντος ποσῶς τὰ ἀρχαῖα τοῦ Πατριαρχείου προνόμια, ὅπερ ἐδάφιον, ὡς σαφηνίζεται και ἐρμηνεύεται ἐν τῷ δευτέρῳ ἄρθρω τοῦ Κανονισμοῦ περὶ ἀκυρωτικοῦ (Διβάνι-Ἀγκιὰμ-Ἀδλιὲ Νιζὰμ-Ναμεσῆ) ἀποβλέπει εἰς τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις και νὰ ζητήτε ἐξ αὐτοῦ νὰ ὠφελῆθητε.

Τὰ θρησκευτικὰ προνόμια δὲν στηρίζονται ἢ ἐπὶ τῶν ἱερῶν βερατίων και τῶν ὑψηλῶν φερμανίων τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐκδεδομένων ὡς και ἐπὶ τῶν Κανονισμῶν τῶν Πατριαρχείων, ἐπομένως τὰς ὑψηλὰς αὐτῶν διατάξεις δεόν νὰ ἐπικαλῆται τις. Ὡστε ἐπόμενον εἶναι, ὅτι τηρουμένης τῆς βάσεως ταύτης, θὰ δοθῶσιν ὁδηγίαι (ταλιμάτ) συνωδὰ ταῖς ληφθείσαις ἀποφάσεσιν εἰς τὰς κατὰ τόπους νομαρχίας.

«Τὸ Ὑμέτερον τακρίριον θεωρεῖ τὴν ἐκ τῶν ἐπαρχι-

1. Πολιτικὴ ἱστορία ἐκδ. Βόννης σ. 27. Ὁ δὲ Κριτόβουλος γράφει : «τιμῆ δὲ και δώροις αὐτὸν (τὸν Γεννάδιον) φιλοτίμοις τε και ἐντίμοις και τέλος, πατριάρχην καθίστησι... πολλὰς ἀξιώσας και ἀνάγκαις χαρισάμενος αὐτῷ ξὺν πολλοῖς και τὸ τῆς ἐκκλησίας κράτος και τὴν ἄλλην δύναμιν και ἀρχὴν οὐδὲν ἤττον, ἧς εἶχε πρόσθεν παρὰ τῶν βασιλέων» σ. 58 Ἱστοριῶν βιβ. Β', 2 ἐν Didot Fragmenta historic. graecorum. Τομ. V, Παρίσιοι.

ὡν πρὸς τὴν αὐτοκρατορικὴν Κυβέρνησιν καὶ τὰ Πατριαρχεῖα ἀλλεπάλληλον ἀποστολὴν γενικῶν ἀναφορῶν (ματζάρ) ὡς ὑπόδειξιν τῆς ἔνεκα τῶν θρησκευτικῶν προνομίων θλίψεως καὶ συγκινήσεως τῆς Ρωμαϊκῆς Κοινότητος.— Ἀλλὰ πασίγνωστον τυγχάνει, ὅτι οὐδαμῶς ἐθίγησαν τὰ ἀρχαῖα τοῦ Πατριαρχείου πρόνομια, αἱ δὲ αἰτήσεις, ἅς ἔν τισι μέρεσιν αἱ ρωμαϊκαὶ Κοινότητες ἀπὸ κοινοῦ ὑπέβαλον ταῖς ἐπιτοπίας ἀρχαῖς, συνετάχθησαν ὑπὸ τῶν Μητροπόλεων καὶ αἱ διαδηλώσεις δέ, αἱ ἐπὶ τούτῳ γινόμεναι, εἶναι ἀποτέλεσμα ὑποκινήσεων πρὸς τὸν λαὸν ἐκ μέρους τῶν μητροπολιτῶν ἀμέσως τε καὶ ἐμμέσως, ὡς ἐγνώσθη ἐξ ἐπισήμων ἐξετάσεων. Διὸ καὶ περὶ τούτων ἀκολούθως ἐνεργηθήσονται τὰ δέοντα ἐν συνεννοήσει μετὰ τῆς Ὑμετέρας Παναγιότητος.

«Διὰ ταῦτα ἡ Α. Υ. ὁ Πρωθυπουργὸς διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν, 2 Δεκεμβρίου-οὐλ-ἐβέλ 1308—καὶ 2 Δεκεμβρίου 1306 (1890) ὑψηλοῦ αὐτοῦ τεσκερὲ ἀξιοῖ νὰ κοινοποιήσω τῇ Ὑμ. Παναγιότητι, ἵνα κατὰ μέρος τι θέντες τὴν ἀπεργίαν τῶν Ἑκκλησιῶν, κατακριθεῖσαν ὑφ' ὄλων τῶν Χριστιανικῶν ἐθνῶν, ἐπιληφθῆτε, ὡς καὶ προλαβόντως συνεστήθη ὑμῖν, τῆς ἐκπληρώσεως τῶν ὑμετέρων καθηκόντων καὶ παράσχητε δείγματα ἀφοσιώσεως.

«Ἐφ' ᾧ προάγομαι νὰ φέρω τὰ ἀνωτέρω εἰς γνῶσιν ὑμῶν.— Τῇ τρίτῃ Τζεμαζίλ-ἐβέλ 1308 καὶ 3 Δεκεμβρίου 1306 (1890).

Ὁ ὑπουργὸς (ὑπογρ.) PIZA

(ἐνθ' ἄνωτ. σ. 83—85).

Εἶδομεν ὅτι εἰς ἀμφοτέρω τὰ τουρκικὰ ἔγγραφα γίνεται λόγος «περὶ διακοπῆς τῆς λειτουργίας ἐν ταῖς ἐκκλησίαις» καὶ δὴ εἰς τοῦτο τὸ τελευταῖον, λέγεται, ὅτι αὕτη «ἡ ἀπεργία τῶν ἐκκλησιῶν» κατεκρίθη ὑφ' ὄλων τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν, (ἴσως ἤθελε νὰ εἶπῃ ἐσχολιάσθη) ὅπερ σημαίνει, ὅτι τὸ στρατήγημα ἐπέτυχε καὶ ὁ Σουλτάνος ἤρχισε νὰ τρέμῃ, στρατήγημα εὐφυὲς ἅμα καὶ τολμηρόν.

Θαυμάζομεν ὄντως τὸν ἐφευρέτην τοῦ ἀπονενομημένου τούτου μέτρου. διὰ δύο λόγους δὲ ὠνομάσαμεν ἀπονενομημένον 1) ὡς αὐτοκαταδίκην καὶ αὐτοκτονίαν τῆς ἐκκλησίας (κατὰ Καρολίδην). αὐτὸ συμβαίνει πράγματι ἐκ πρώτης ὄψεως, διότι τὴν ἀπεργίαν θὰ ἐξεμεταλλεύετο ἡ θρησκεία τοῦ κράτους, ὁ μωαμεθανισμὸς καὶ ἡ ξενικὴ προπαγάνδα, ἥτις τοιαύτην εὐκαιρίαν ἀνέμενε νὰ προσελκύσῃ εἰς τοὺς ναοὺς τῆς τοῦ ἀπεργοῦντας ὀρθοδόξους, 2) ὡς ἐπικίνδυνον, διότι δὲν ἠδύνατό τις νὰ σφιγμομετρήσῃ τὸν φύσει θρησκευτικὸν ἑλληνικὸν λαόν, ἕως ποῦ θὰ ἔφθανεν ἡ ὑπομονή του. Τὸ γεγονός εἶναι, ὅτι διήλ-

θεν ἀνιώμενος τὸ τεσσαρακονθήμερον, ὅτε συμπίπτουσι νὰ εἶναι καὶ μεγάλαι δημοφιλεῖς ἔορταί. Ἄλλ' ἐπὶ τῇ ἐπι θύραις τοῦ Χριστοῦ γεννήσει καταλαμβάνεται ὑπὸ ἀπεριγράπτου μελαγχολίας καὶ ἤρχισε νὰ δυσφορῇ διὰ τὴν στέρησιν τῆς χαρᾶς ἐκεῖνης, τῆς τε πνευματικῆς καὶ κοσμικῆς, διότι δὲν θὰ ἤκουε τὸ χαρμόσουνον «Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε» καὶ τοὺς λοιποὺς γλυκιθύμους καὶ μελιφθόγγους ὕμνους. Ἡ Πύλη κατ' ἀρχὰς ἐθορυβήθη, ἀλλ' ἔπειτα ἐξωκειώθη πρὸς τὸ νέον ἀναίμακτον ἐπαναστατικὸν καθεστῶς καὶ διενοεῖτο νὰ κάμη καὶ αὐτὴ στρατήγημα, ἴσως τῇ εἰσηγήσει τῶν καθολικῶν πρεσβευτῶν, νὰ διακόψῃ πᾶσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου συζήτησιν· καὶ πράγματι ἐπὶ δύο μῆνας Σεπτέμβριον καὶ Ὀκτώβριον δύο τεσκερέδες μόνον διεβιβάσθησαν πρὸς τὸν πατριάρχην, ἀλλ' ἔπειτα ἀνεθεώρησε τὴν τοιαύτην πολιτικὴν, ἀφοῦ εἶδεν, ὅτι τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα ἐπιμένει ἀγογγύστως καὶ ἐπικροτεῖ τὰ σκληρὰ μέτρα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἤρχισεν ἤδη νὰ ἐπιρρίπτῃ τὴν εὐθύνην εἰς τὸ πατριαρχεῖον καὶ τοὺς μητροπολίτας, ὅτι αὐτοὶ ἀναγκάζουσι τοὺς χριστιανοὺς νὰ τηρῶσι τὴν στάσιν αὐτὴν· συγχρόνως παρελκύει τὸ ζήτημα, ὥστε νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπιφέρῃ ρήγμα εἰς τὸ ἐνιαῖον μέτωπον, καὶ δι' αὐτὸ θίγει εἰς αὐτὸ τὸ ἔγγραφο, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ χριστιανικὰ ἔθνη ἐν τῷ συνόλω κατακρίνουσι τὴν τοιαύτην στάσιν, δηλ. ὡσὰ νὰ ἔλεγε: μὴ περιμένετε τίποτε ἀπὸ τὴν Ρωσίαν. Ὁ πατριάρχης μετὰ 10ήμερον σχεδὸν σκέψιν ἀπῆντησε τὴν 12 Δεκεμβρίου, καὶ πρῶτον ἀνατρέπει τὴν «βαρεῖαν μομφὴν» κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν μητροπολιτῶν ὡς μὴ νομοταγῶν καὶ δημεγερωτῶν, καίτοι προσπαθούτων διὰ τῶν ἐπεξηγήσεων νὰ ἄρῃσι τὴν κακὴν τῶν προνομίων ἐρμηνείαν ὑπὸ τῆς Πύλης· ἐπομένως ἢ πρὸς λαοφιλή ἀνακτα ἀφοσίωσις μένει ἀπεριόριστος. ὑπὸ τὸ κατευναστικὸν τοῦτο πνεῦμα παρουσιάζεται ὁ πατριάρχης εἰς τὴν προταθεῖσαν περὶ τῶν διαθηκῶν λύσιν νὰ θεωρῶνται αἱ ἀποφάσεις τῶν πνευματικῶν δικαστηρίων ὑπὸ τῶν ὀρθομ. δικαστηρίων τελεσίδικαι (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 86—88).

Τὴν ἐπομένην ἀπεστάλη «κοινὴ ἀναφορὰ τῶν δύο σωμάτων πρὸς τὴν Α. Α. Μ. τὸν Σουλτάνον» διὰ τὴν μὴ ἀνάμειξιν παντὸς δικαστηρίου ἐπὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀνωτέρω θρησκευτικῶν διαφορῶν ἐν τοῖς εἰρημένοις πνευματικοῖς ἡμῶν συμβουλίοις καὶ τὴν ἀνεπηρέαστον ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρμοδίων» (σ. 89—90). Ἐπομένως εἰς τοῦτο δὴ τὸ σημεῖον, τὸ καὶ σπουδαιότερον, τὸ ζήτημα μένει ἄλυτον. Καὶ ἰδοὺ ἡ τελευταία ἀπάντησις τοῦ ὑπουργοῦ (μετὰ τὴν καὶ πρὸς Σουλτάνον ἀναφορὰν), ἣτις διεβιβάσθη πρὸς τὸν Πατριάρχην τῇ 19 Δεκ. 1890 μετ' ἐμπεριστατωμένην ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ συζήτησιν: «αἱ διαθῆκαι αἱ ἐπικεκυρωμέναι ὑπὸ πατριάρχου ἢ μητροπολίτου ἢ ἐπισκόπου εἶναι μὲν ἔγκυ-

ροι ένώπιον τών δικαστηρίων του κράτους, ή δέ διαίτησις τών έξ αύτών άναφουμένων διαφωρών άνατίθεται εις τά πατριαρχικά και μητροπολιτικά συμβούλια, άλλ' ύπό τόν όρον του να δώσι σύμφωνα πρός τούς νόμους και κανονισμούς του κράτους... ή έκδίκασις έξαρτάται έκ τής κατά νόμον άρμοδιότητος (και) δέν δύναται ν' άφεθῆ τοίς πνευματικοίς άρχηγοίς έκτός τής άρμοδιότητος και άπολύτως. Έάν ή διαθήκη του άποθανόντος χριστιανου περιέχη βακούφια ή δημοσίους γαιάς ή ύπό άλλου διαφιλονικουμένην κινητήν περιουσίαν ή μούλκιον, ή διαθήκη αύτη δέν επιτρέπεται να γένηται άνευ ένστάσεως παραδεκτή άπλως και μόνον διότι είναι επικεκυρωμένη ύπό πατριάρχου.. Επίσης και αί έξ αύτης άπορρέουσai άστικάι άγωγαί, είτε περιορίζονται μεταξύ ύπηκόων του κράτους, είτε ό έτερος τών διαδίκων είναι ύπήκοος ξένος, δέον να θεωρώνται έν τοίς δικαστηρίοις του κράτους.. Έν περιπτώσει δέ καθ' ήν αί τοιαύται διαθήκαι άφορῶσι κληρονομίαν, ή έκδίκασις... δύναται συνωδά τῆ ύψηλῆ διατάξει του έν έτει 1272 έκδοθέντος ύψηλου περι μεταρρυνθίσεων φερμανίου ν' άνατεθῆ εις τά πατριαρχεία και μητροπολ. δικαστήρια τῆ σύγκαταθέσει τών διαδίκων...» (αύτ. σ. 93—94). Άλλ' ή διαθήκη ως πρῶξις θρησκευτική δέν ήτο δυνατόν να ύποβληθῆ εις τούς νόμους του κράτους, άφου και δέν ήδύνατο τουτο ν' άξιώση σύμπραξιν κατά τήν σύνταξιν, διότι τότε αποκλείεται ή ίσχυς τών ιδιωτικῶν διαθηκῶν. Η άξιώσις τῆς ύψ. Πύλης προδήλως ήτοι καινοτομία, διότι άναρίθμητοι διαθήκαι άπ' αίωνων έκυρώθησαν ύπό τῆς έκκλησίας και έξετελέσθησαν άναγκαστικῶς ύπό τῆς πολιτείας. Τουτο άλλως ίσχυεν εις πάντα τά χριστιανικά κράτη, τουλάχιστογ δια τήν έποχήν του προνομιακου ζητήματος. «πάντα τά κράτη ταύτα παραδέχονται και άναγνωρίζουσι τās ιδιωτικάς διαθήκας, άνευ συμπράξεως μάλιστα μαρτύρων κατά τήν σύνταξιν ή ύπογραφῆν αυτών και έν παντελεϊ άγνοία του περιεχομένου αυτών, ύπό παντός άλλου προσώπου έκτός του διαθέτου». 1

Και ένῶ ουδεμία ξένη νομοθεσία απαιτεῖ τήν σύμπραξιν μαρτύρων, ή έκκλησία συντάσσει τήν διαθήκην παρουσία αυτών, όπως και δια τὸ μετα θάνατον του διαθέτου, άποσφράγισμα αυτῆς, ή έκκλησία έχει πλείονας διατυπώσεις πρός περιφρούρησιν τών δικαιωμάτων τών δικαιούχων, διὸ και δέν δύναται να σταθῆ ή άξιώσις, ίνα αποκλεισθῶσιν αί διαθήκαι, αί μη κυρωθεῖσαι ύπε τῆς έκκλησίας ζώντος του δι-

1 Μ. Γ. Τσελεπίδου, «Τά προνόμια τῆς έκκλησίας έν Τουρκία ή εισαγωγή εις τὸ παρά τῶ οίκουμ.: πατριαρχεία ίσχυον κληρονομικόν δικαίον...» Ἀθήναι 1906, σ. 67.

αθέτου. 1

Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα μίαν πρὸ τῆς Χριστοῦ γεννήσεως ἑβ-
δομάδα. Δύο γεγονότα ὁμως ἠνάγκασαν τὴν κυβέρνησιν νὰ ἀποστῇ
τῆς τοιαύτης νοοτροπίας. Μία διπλωματικὴ ἐνέργεια πρώτης τάξεως
τοῦ Ἑλληνοσ πρεσβευτοῦ Νικ. Μαυροκορδάτου. Οὗτος προέβη εἰς δή-
λωσιν πρὸς τὴν Πύλην καὶ τὸν Σουλτάνον, ὅτι, ἐπειδὴ ἐφοβεῖτο ἡ
πρεσβεία καὶ ἡ κυβέρνησις τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος μὴ αἰ μυριά-
δες τῶν Ἑλλήλων πολιτῶν τῆς Κ)πόλεως καὶ τῶν μεγάλων πόλεων στε-
ρούμεναι ἱερέων ἐν ταῖς προσεγγιζούσαις ἑορταῖς προβῶσιν εἰς ἀπονε-
νοημένα κινήματα, εἶναι τῆς γνώμης νὰ ἔλθωσιν ἐξ Ἑλλάδος ἱερεῖς
μὴ ἀκολουθοῦντες ταῖς τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ἀποφάσεσιν. 2 Ἄλλὰ τὸ
βαρὺ πυροβολικὸν ἠκούσθη ἐκ τῆς παντοδυνάμου αὐτοκρατορίας τοῦ
Βορρᾶ. Ἐφώναζε κραυγὴν ζωηρᾶς διαμαρτυρίας ὁ «Ἀγγελιοφόρος»
τῆς Πετροπόλεως, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἡμιπέσημον ὄργανον τῆς αὐτῆς
τοῦ Τσάρου, ὅτι ἡ Πύλη πρὸς βλάβην τῆς δημιουργεῖ ζητήματα,
ταράττει τοὺς χριστιανοὺς ὑπηκόους καὶ ἐργάζεται πρὸς κατάργησιν
τοῦ προνομιακοῦ καθεστῶτος τῆς Ἐκκλησίας. Τοῦτο ἐνεποίησε βαθυ-
τάτην εἰς τοὺς πολιτικούς μωαμεθανικούς κύκλους τῆς Κ)πόλεως ἐν-
τύπωσιν, διότι ἔκρουε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, καὶ τὸ γεγονὸς ὑ-
πενθυμίζει τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 287)
διότι καὶ οὗτος ἕνεκα τῶν ἐκκλησιαστικῶν προνομίων προεκλήθη.
Ζωηραὶ διαδηλώσεις ἐγένοντο ἐν Σμύρῃ, Μυτιλήνῃ, Ἰωαννίνοις καὶ
ἄλλαχοῦ.. τὸ αὐτὸ ἐπρομηνύετο καὶ ἐν Κ)πόλει ἕνεκα τῆς ἐπικειμένης
ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον, ὅτι ἐν Αἰγαίῳ
ἐνεφανίζοντο τὰ πολεμικὰ τῶν χριστιανικῶν κρατῶν. Ταῦτα συνέτει-
ναν νὰ ἐπιτείνωσι τοὺς φόβους τοῦ Σουλτάνου—ἄλλως μετὰ τὸν Ρω-

---

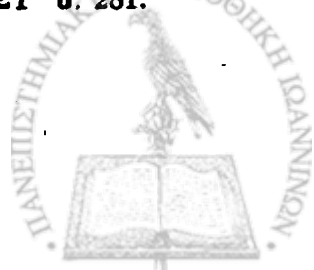
1 Αὐτ. σ. 70. Ἀπὸ τοῦ 1883 ἠμφισβητήθη ὁ χαρακτήρ τῆς διαθήκης
ὡς θεροσκευτικῆς πράξεως, καίτοι κατὰ τὸ βεράτιον τὸ τε πατριαρχικὸν καὶ
τὸ ἀρχιερατικὸν ἢ μητροπολιτικὸν «πᾶν κληροδότημα γινόμενον κατὰ τοὺς
κανόνας τῆς θεροσκευσίας (τῶν Ρωμαίων)» εἶναι ἔγκυρος καὶ ἐκτελεστικὴ ὑπὸ
τῶν κρατικῶν δικαστηρίων πράξις. Ἡ ἀμφισβήτησις ἐνέκειτο ἐν τούτῳ, τίς
ὁ κρίνων ἂν ἡ διαθήκη ἦτο συντεταγμένη κατὰ τοὺς θεροσκευτικούς ἡμῶν
κανόνας. Ἄλλ' ἀφοῦ αὕτη ἐθεωρεῖτο θεροσκευτικοῦ περιεχομένου εὐνόητον
εἶναι, ὅτι ἀρμοδία δικαστικὴ ἀρχὴ ἦτο ἡ γνωρίζουσα τοὺς κανόνας τῆς θερο-
σκευσίας, ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἦτοι τὸ Ε.Δ.Μ. Συμβούλιον καὶ τὰ μητροπολιτικὰ
δικαστήρια. Ἐννοεῖται, ὅτι εἶχε γίνεαι ἀποδεκτὸν τὸ προτεινόμενον νὰ πα-
ρίσταται τύπου ἕνεκεν καὶ ὁ καθὴς ὡς παρατηρητής.

2 Ἄλλ' αὐτὸ θὰ ἀπετέλει φαῦλον κύκλον, διότι τὸ πατριαρχεῖον δὲν
θὰ ἐπέτρπεεν εἰς τοὺς παρ' ἐνορίαν ἱερεῖς νὰ λειτουργῶσι. (Βλ. Καρολί-
δου, Ἱστορ. τῶν συγχο. Ἑλλήνων Ζ', σ. 288—9). Ὅπωςδὴποτε τὸ στρατή-
γημα ἐπέτυχεν· διότι ἕως ἐκεῖ «δὲν τοὺς ἐκόψε» τοὺς Τούρκους.

σοτουρκικὸν πόλεμον, ἡ ὑπόληψις τῆς ἄλλοτε θωπευομένης ὑπὸ τῶν εὐρωπ. κρατῶν Τουρκίας εἶχεν ὑποστῆ μεγάλην μείωσιν—διὸ καὶ αὐτὸς προσωπικῶς πλεόν ἠναγκάζετο ν' ἀναλάβῃ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος διὰ τοῦ μάλα παρ' αὐτοῦ ἐκτιμωμένου Μαυρογένους πασσᾶ. Ἡ Ρωσία διετήρει εἰσέτι κατὰ τύπους τοῦλάχιστον τὴν φιλόδοξον πολιτικὴν νὰ ἡγήται τῆς ἀνατολικῆς ὀρθοδόξου τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας διὰ τῶν ἐν Κ)πόλει πατριαρχείων, ἵνα οὕτως ἀσκῆ ἐπιρροὴν ἐφ' ὄλων τῶν πατριαρχῶν. Κατὰ τὴν ἀνακίνησιν τοῦ ζητήματος τῶν ἁγίων τόπων εἶχεν ἀξιώσει διὰ τοῦ πρίγκηπος Μεντζικῶφ σύμβασιν, δι' ἧς θὰ ἐτίθεντο ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτῆς τὰ προνόμια τοῦ ἑλλ. κλήρου καὶ τῆς Ὀρθοδόξου ἐκκλησίας. Ἡ Τουρκία ἀπέκρουσε τὴν ἀξίωσιν καὶ διὰ διακοινώσεως (26 Μαΐου 1853) τοῦ Ρεσίτ πασσᾶ διεκήρυττεν, ὅτι «ἡ τιμὴ τῆς Τουρκίας ἐπιτάσσει τὴν περιφρούρησιν... τῶν θρησκευτικῶν ἀτελειῶν... καὶ τῶν δικαιωμάτων καὶ προνομίων τῶν ὑπὸ τῶν προηγ. βασιλέων χορηγηθέντων καὶ ὑπὸ... τοῦ ἀνάσσοντος Σουλτάνου ἐπικυρωθέντων εἰς τὸν κλῆρον, εἰς τὰς ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ μοναστήρια... τὰ πρεσβευόμενα τὴν ἑλληνικὴν θρησκείαν (religion grecque, βλ. Testa, Traité de la Porte ottoman, τόμ. Δ', σ. 225). Μετ' ὀλίγον (27 Ἰουλ. 1853) εἰς τὸ μαριφέστον τῆς Ὑψ. Πύλης πρὸς τὸν λαὸν, ὑπογεγραμμένον παρ' ὄλων τῶν τότε Βεζυρῶν, ὑπουργῶν καὶ μεγιστάνων, ὁμολογεῖται: «τὰ προνόμια ταῦτα παραχωρηθέντα ὑπὸ τοῦ... σουλτάνου Μεχμέτ τοῦ Πορθητοῦ διετηρήθησαν καὶ ἐπεκυρώθησαν καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ... Ἡ Α. Α. Μ. ὁ νῦν σουλτάνος ἐπόμενος τοῖς ἴχνεσι τῶν ἐνδόξων προγόνων του παρῆσχε νέαν εἰς ταῦτα ἐπικύρωσιν. Δὲν δύναται λοιπὸν νὰ διέλθῃ τῆς διανοίας οὐδενός, ὅτι προνόμια τόσῳ ἀρχαῖα, αὐθορμήτως χορηγηθέντα ὑπὸ τῆς αὐτοκρ. ἀρχῆς, εἶναι ποσῶς δυνατὸν ν' ἀνακληθῶσιν ἢ νὰ περιορισθῶσιν» (αὐτ. σ. 311). Ἀλλὰ πᾶσαι αἱ Μεγ. Δυν. Δυνάμεις ἐπέισθησαν ὑπὸ τοῦ βαυκαλισμοῦ τούτου πλὴν τῆς Ρωσίας, ἣτις καὶ ἐκήρυξε τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον. Πρὸ δύο ἐτῶν εἶχε ζητήσει νὰ συγκροτήσῃ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον ἐν Μόσχᾳ, ἀλλ' ἀντεστάθη ὁ Σουλτάνος, εἰπὼν, ὅτι ὅπως τὸ Σερί ἀπαγορεύει εἰς αὐτὸν ὡς καλίφην νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τοῦ κράτους, οὕτω καὶ εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην ὁ ἄγραφος νόμος. Ὅλαι αἱ Οἰκουμενικοὶ σύνοδοι ἐγένοντο ἐντὸς τοῦ βυζ. κράτους. ¹

1 Ἐλησμόνησαν οἱ διέποντες τὰ τῆς ἐκκλησίας ν' ἀντιτάξωσιν αὐτὸ τὸ ἀπλοῦν ἐπιχείρημα πρὸς τὰς ἐπὶ τάπητος ἀξιώσεις τοῦ Πατριάρχου Μόσχας Ἀλεξίου. Ἴσως προβάλλῃ, ὅτι ὁ Ἱερεμίας Α' ἐταξίδευσεν εἰς Μόσχαν, ἀλλ' ἕως τότε ἡ ρωσ. ἐκκλησία ὑπήγατο εἰς τὸν οἰκουμ. πατριάρχην, ὅστις καὶ διῶριζε τοὺς μητροπολίτας. (βλ. Γ. Χόλλενμπαχ, «Τὸ οἰκουμ. Πατριαρχεῖον καὶ ἡ ἰδρυσις τῆς ρωσ. ἐκκλησίας» ἐν Ὀρθοδοξία, ΙΣΤ' σ. 281.

Τέλος τὰ πράγματα οὕτως ἐπεδεινοῦντο καὶ ὁ Μαυρογένης πασσαῶς ἰδιαιτέρος τοῦ Σουλτάνου ἰατρὸς ἐκτελῶν ἐντολὴν τοῦ κυριάρχου του ἐπηγαινο-ήρχετο εἰς τὸ Φανάριον. Οἱ συνοδικοὶ συνεδρίαζον ἄνωθεν τοῦ Πατριαρχείου εἰς Μουγλίον, ὅπου κατῶκει ὁ Ἡρακλείας Γερμανός, ὅστις τότε ἐθεωρεῖτο ἡ κινητήριος δύναμις τοῦ Πατριαρχείου, ὁ «ὑπηρέτης τοῦ θαύματος». Ἦτο ἑσπέρα καὶ ἡ ὥρα ἦτο ἀρκετὰ προκεχωρημένη, καὶ τὴν ἀτέρμονα ἐκείνην ἡσυχίαν τῆς χειμερινῆς νυκτὸς διαταράσσει ὁ κτύπος τῆς θύρας ζωηρῶς ἐπαναλαμβανόμενος. Οἱ λογάδες συνοδικοὶ, οἱ ὅποιοι εὗρισκοντο εἰς μυστικὴν ἐκεῖ συνεδρίαν, ἠτοιμάζοντο νὰ διαλυθοῦν καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ καταφύγιον τῆς οἰκίας (καταπακτὴ), ὅτε αὐθωρεὶ ἐμφανίζεται ὁ Μαυρογένης! Εἰς αὐστηρὸν ὕφος, ὡς ἐκπληρῶν ἐντολὴν, ἐπετίμησεν αὐτοῖς διὰ τὴν παρασυναγωγὴν· ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν ἐπέδωκαν αὐτῷ τὸ ἐξῆς πατριαρχικὸν ἔγγραφον μηδὲν λογιζόμενοι τὰς ἀπειλάς· καὶ εἶναι ἡ τελευταία πατριαρχικὴ προᾶξις, ἣτις καὶ ἐπήνεγκε ραγδαίαν μεταστροφὴν εἰς τὰς ἀντιλήψεις τῶν κυβερνώντων. Ἔχει δὲ ὧδε :

«Ἐξοχώτατε,

«Ἔλαβον καὶ διῆλθον ἐπισταμένως τὸν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 19 δζεμαζιουλ-ούλιᾶ 1308 καὶ 19 Δεκεμβρίου 1890 ἐπίσημον τεσκερὲν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος τὸν ἔχοντα διασαφήσεις ἰδίως τοῦ αὐτοκρατορικῶ διατάγματι περιβεβλημένου τεσκερὲ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 ρεβιούλ-ἄχῆρ (13 Νοεμβρίου) καὶ ἀφορῶντος εἰς τὸ περὶ διαθήκης ζήτημα.

«Καὶ τὰ μὲν ἄλλα θέματα τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῶν πατριαρχείων, εἰσὶν ἀποδεκτὰ ὡς διευτυπώθησαν εἰς τοὺς ἐξῆς τεσκερέδες, ἦτοι αἱ μὲν συζυγικαὶ διαφοραὶ καὶ αἱ περὶ προικός, τραχώματος καὶ διατροφῆς εἰς τοὺς ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29 Σαφέρ καὶ 12 Ρεβιούλ-ἄχῆρ, τὸ δὲ περὶ Σχολῶν εἰς τὸν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 Ρεβιούλ-ἄχῆρ καὶ τὸ περὶ διαδικασίας τῶν ἱερέων εἰς τὸν ὑπὸ ἡμερομηνίαν 29 Σαφέρ, μετὰ βαθείας εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν Σ. Α. Κυβέρνησιν, ἣτις εὐηρεστήθη νὰ εἰσακούσῃ τῆς δεήσεως τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς Ἐκκλησίας μου. Περὶ δὲ τοῦ τῆς διαθήκης αἱ διασαφήσεις τοῦ τελευταίου τεσκερὲ ἠστόχησαν, διότι α') τὸ ἀναφερόμενον 12 ἄρθρον τοῦ Πατριαρχικοῦ κανονισμοῦ μένει ἀνεφάρμοστον, καθόσον περιέχει τὴν ὑψηλὴν ἐγκύκλιον τῆς 7 Σαφέρ 1278, ἡ ὁποία ἔχει τύπον μᾶλλον δωρεᾶς ἢ διαθήκης, ἣτις ὡς ἀνεπτύχθη ἐν τοῖς τακριλοῖς τῆς 2 καὶ 21 Αὐγούστου 1890 εἶναι πράξις ἐκκλησιαστικὴ μετὰ θάνατον ἐνεργουμένη, ὅπερ ἡ σεβαστὴ κυβέρνησις ἀναγνωρίσασα παρελείψεν ἐν τῷ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12

Ρεβιούλ-άχέρ τεσκερέ· 2) ἡ ὑψηλὴ διάταξις τοῦ τῷ 1272 ἐκδοθέντος ὑψηλοῦ περὶ μετάρρυθμίσεως φερμανίου διαλαμβάνει τὰς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικὰς διαφορὰς καὶ οὐχὶ τὰς ἐκ διαθήκης, εἰδεμὴ τὰ ἐκκλησιαστικὰ συμβούλια ἀποξενοῦνται ὁλοτελῶς. Θεωρῶ λοιπὸν ἀναγκαῖον, ὅπως διορθωθῶσι ταῦτα καὶ ἂν μοι ἐπιτρέπῃται, παρατηρῶ, ὅτι διορθοῦνται διὰ μιᾶς διασαφήσεως ἐπὶ τοῦ τεσκερέ 12 Ρεβιούλ-άχέρ, ὅτι ἡ φράσις τὰ δικαστήρια τοῦ κράτους θὰ θεωρῶσιν ἔγκυρον τὴν ἐπικεκυρωμένην κτλ. διαθήκην» σημαίνει, ὅτι θὰ ἀποδέχωνται αὐτὴν ἀπλῶς ὡς τοιαύτην, ὅτι ἂν ἐγερθῇ φιλονικία μεταξὺ τῶν κληρονόμων περὶ κύρους καὶ λοιπῶν διαθήκης τὰ Ἐκκλησιαστικὰ Συμβούλια θὰ ἐπιλαμβάνωνται τῆς διεξαγωγῆς αὐτῆς, ἐκτὸς τῶν περὶ δημοσίων γαιῶν βακουφίων καὶ πολιτικῶν ἀγωγῶν ἐπὶ διατεθειμένων κινητῶν καὶ ἀκινήτων, ἀλλὰ διαφιλονεικουμένων παρὰ τρίτου τινός, εἴτε ὀθωμανοῦ, εἴτε ξένου ὑπηκόου, ἅτινα ὑπάγονται εἰς τὰ ἀρμόδια δικαστήρια τοῦ κράτους.

«Μεγίστη θὰ μοι γένηται χάρις, ἐάν εὐτυχῆσω τάχιστα νὰ ἔχω τὴν εὐκταίαν ἀπάντησιν πρὸ τῆς μεγάλης ἑορτῆς τῶν γενεθλίων τοῦ Σωτήρος ἡμῶν, ἐν οἷς μιᾶ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ θὰ ἀναπέμψωμεν, ὅπως καὶ πάντοτε, εὐχὰς καὶ δεήσεις ὑπὲρ τῆς ἀμεταπτώτου ὑγείας καὶ ἐνδόξου μακροημερεύσεως τοῦ τρισεβάστου ἡμῶν ἄνακτος ἐπὶ τοῦ πανευκλεοῦς τῶν Ὀσμανιδῶν Αὐτοῦ θρόνου». 1

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Τῆ 22 Δεκεμβρίου 1890

Ὁ σουλτανικὸς θεράπων ματαίως προσεπάθησε νὰ πείσῃ τοὺς Συνοδικοὺς νὰ ὀμιλήσωσι πρὸς τὸν πατριάρχη νὰ μὴ ἐπιμείνῃ περὶ πλέον, διότι ὑπερέβη τὰ ὅρια, καὶ αὐτὸς δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου—ἦτο δὲ ὁ ἐρουθρὸς Χαμίτ. — Ἄλλ' ἡ ρητορικὴ τοῦ Ἀσκληπιάδου δὲν εἴρισκεν ἡγῶ εἰς τὸν Ἡρακλείας Γερμανόν, ὃ ἠκολούθει παρὰ πόδας καὶ ὁ Δέρκων Καλλίνικος, εἰς τῶν

1 Τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὴν Βυζαντιδα τῆς Κ)πόλεως ἀπαραλλάκτως ὡς ἔχει καὶ ἐν ἐγγράφοις τοῦ 1891, σ. 95—7. Ἐνταῦθα ἐξομολογοῦμαι τὰς δυσκολίας, ἃς συνήντησα γράφων τὰς ὀλίγας αὐτὰς σελίδας περὶ τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος. Πρῶτον, διότι, καὶ πάλιν τὸ λέγω, δὲν ἔχω τὴν βιβλιοθήκην μου. Ἐκεῖ ἔχω καὶ τοῦ Μ. Γεδεῶν τὰς «Φάσεις» τοῦ ἐκκλησ. ζητ. (1910). δὲν ἠρώτησα ἐὰν τὰς ἔχει ἡ Ἐθν. βιβλιοθήκη, διότι ἐζήτησα ἄλλα τοῦ Γεδεῶν καὶ δὲν εὔρον. Ἡ Ἐκκλ. Ἀλήθεια οὐδὲν ἀναγράφει περὶ τῆς ρήξεως ταύτης δι' εὐνοήτους λόγους. Ὁ Γεώργ. Παπαδόπουλος εἰς τὴν «Σύγχρονον Ἱεραρχίαν» ἐλάχιστα ἔχει περὶ τοῦ Διονυσίου καὶ Γερμανοῦ Ἡρακλείας, ὅπως καὶ ὁ Γεδεῶν ὡς ἐχθρῶν τοῦ Ἰωακείμ.

πρώτων ἀδιλλάκτων καὶ οὗτος. 1 Ἀπῆλθεν ἐπομένως ἄπρακτος καὶ ἀνεκοίνωσε ταῦτα πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅστις ἔξαλλος γενόμενος ἐκάλεσεν ἀμέσως τοὺς δύο εἰρημένους ἀρχιερεῖς καὶ τὸν ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Δ. Ε. Μ. συμβουλίου Δημητράκη ἐφένδην Γενίδουιαν. Ὁ ἀείμνηστος Γερμανὸς εἰς τὰς ἀπειλὰς ἀπήντα, ὅτι «ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι θύραι ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ἵνα ὑποστῇ τὴν ποινὴν Γρηγορίου τοῦ Ε'». Ὁλόκληρον τὸ Φανάριον ἐθορυβήθη, διότι ἐγνώριζεν, ὅτι «ὄργη Χαμίτ, ὄργη λέοντος». Ἀτάραχοι διέμειναν οἱ μελλοθάνατοι ἔχοντες βαθυτάτην τοῦ ἱεροῦ καθήκοντος ἐπίγνωσιν καὶ ἔλεγον εἰς τοὺς βαρυθυμοῦντας καὶ δακρυρροοῦντας συναδέλφους των· «πρὸς τὸν Γολγοθᾶν, ἀδελφοί, βιάδιζομεν, ἐπὶ τὰ ἴχνη τοῦ κρεμασθέντος εἰς τὴν πύλην ἔθνομάρτυρος πατριάρχου, ἀλλ' ὅπως ἡ θυσία ἐκείνου ἔσωσε τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν, οὕτω καὶ ἡ ἡμετέρα θὰ σώσῃ τὴν ἐκκλησίαν!» καὶ ἀλληλοσπασθέντες ἐν μέσῳ λυγμῶν τῶν παρισταμένων ἐβάδισαν πρὸς τὸ μαρτύριον ὑψηλὰ ἔχοντες τὸ μέτωπον καὶ ἀγέρωχον τὸ φρόνημα, ὅτι φέρουσι τὸν σταυρὸν τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῶν ὤμων.

Ἦδηγήθησαν ἐνώπιον τοῦ ἐξηγριωμένου ἀνακτος, ὅστις ὡς λυσσαλέα τίγρις ὑπεδέξατο αὐτοὺς μεθ' ὕβρεων καὶ ἀπειλῶν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀτάραχοι εἶχον πρὸς τὰ ἄνω ἐστραμμένον τὸ βλέμμα. τοῦτο ἠρέθισε ἔτι πλέον τὸν Χαμίτ καὶ ὡς βρυχώμενος λέων ἐκραύγασεν: «καρὰ κιοπέκ (=μαῦρε σκῦλε) τί κυττάζεις ἐπάνω, θὰ σὲ κρεμάσω!» ἄ-

---

1 Δυστυχῶς περὶ τῆς δυάδος, εἰς ἣν δέον νὰ προστεθῇ καὶ ὁ Σισανίου Ἀθανάσιος, τῶν ἀρχιερέων τούτων ἐλαχίστας ἔχομεν εἰδήσεις ὡς καὶ περὶ τοῦ Πατριάρχου Διονυσίου, πρῶτον ἕνεκα τῆς αὐστηρᾶς τουρκ. λογοκρισίας καὶ δεύτερον διότι ἔπειτα οἱ γράψαντες τὰ ἐκκλησιαστικά ἦσαν πάντες Ἰωακειμικοὶ καὶ ἐλιβάνιζον τὸν πάτρωνά των. Οὔτε μνημονεύουσι κἀν τοῦ γεγονότος τούτου, ὅπερ ἀληθῶς προσέθετο ἓνα ἀδάμαντα εἰς τὸ πατριαρχικὸν στέμμα καὶ εἰς τὴν ἐκκλησ. ἱστορίαν χρυσοῦν σελίδα, διότι ὁ Ἰωακεῖμ ἐφησυχάζων εἰς τὸν Μυλοπόταμον τῆς Λαύρας εἶχε κηρυχθῆ ἑναντίον του. Δὲν εὐκαιρῶ νὰ φυλλομετρήσω τὰς Ἀθηναϊκὰς τοῦ τότε καιροῦ ἐφημερίδας. Περὶ τοῦ Δέρκων Καλλινίκου, τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης, ὁ τὸν κατάλογον τῶν μητροπολιτῶν τῆς περιφήμου ταύτης ἐπαρχίας γράψας μακ. Ξενοφῶν Σιδερίδης—οὗτος ἐγράφετο πρὶν Σιδερόπουλος, ἀλλ' ὅταν ἦλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας ἔκοψε τὴν οὐρᾶν—σημειοῦται: «Τῷ 1890 εἰς τὸ προνομιακὸν ζήτημα συνειργάσθη μετὰ τοῦ Ἡρακλείου Γερμανοῦ πολλὰς δόκιμασίας συνυποστάς» βλ. Μητροπολιτὰ Δέρκων ἐκδιδόμενοι ὑπὸ Διακόνου Ἀδαμαντίου Κασαπίδου (νῦν μητροπ. Περγάμου) σ. 30 (Ανάτ. ἐκ τῆς Ὁρθοδοξίας 1932). Τὰ τελευταῖα δραματικά γεγονότα ἔχω ἀκούσει παρὰ τοῦ ἀειμνήστου Κερυτσᾶς Γερμανοῦ, ὅστις τότε ἦτο ἀρχιδιάκονος τοῦ Χαλκηδόνος Γερμανοῦ καὶ πεπροικισμένος δι' ἰσχυρᾶς μνήμης, μᾶς διηγήθη τὴν σκηνὴν, ὅτ' ἐπεσκέψατο τὸ Ἅγιον Ὄρος τῷ 1924 εἰς τὸ Συνοδικὸν τῆς Μεγίστης Λαύρας. Ἦτο τόσοον παραστατικὸς, ὥστε μετὰ παρέλευσιν 25ετίας νομίζω ὅτι τὸν ἀκούω.

πτόητος ὁ ἦρωσ τῆς Χαλκηδόνος ποιμὴν ἀπῆντησεν : « εἶμαι ἔτοιμος νὰ μαρτυρῆσω ὑπὲρ τῶν προνομίων, τὰ ὁποῖα εἶναι ἡ ζωὴ τῆς ἐκκλησίας, λάβε τὸ σχοινὶ καὶ τὸ σαποῦνι (ἅπερ ἐξήγαγεν ἐκ τῶν θυλακίων), ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθην ἐπὶ τῆς στεγῆς νὰ ἀνακαλύψω τὸ ξύλον πού θὰ μᾶς κρεμάσῃς ». Τότε ὡς μαινόμενός ὁ παδισαῶ πῦξ-λάξ ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἔξω. Ἡ δραματικὴ αὕτη σκηνὴ ἠκούσθη ἔξω τῶν ἀνακτόρων καὶ ἦτο τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας. φόβος δὲ καὶ τρόμος συνείχε πάντας καὶ διεδίκετο, ὅτι οὐδεὶς ἐκ τῶν ἀρχιερέων θὰ σωθῆ, ἐλάμβανον δὲ καὶ οἱ λογάδες τοῦ γένους μέτρα πρὸς σωτηρίαν. Μετὰ πάροδον 2—3 ἡμερῶν κατὰ τὰς μεταμεσονυκτίους ὥρας ὁ Σουλτᾶνος, ἵνα διασκεδάσῃ τὴν μεγάλην του στενοχωρίαν, ἔπαιζε μετὰ τοῦ θεράποντός του χαρτιά, ὅτε ὁ ἀυλάρχης ἐπὶ χρυσοῦ δίσκου παρουσιάζει αὐτῷ τὸ τελεσίγραφον τοῦ Τσάρου. Τὸ πρόσωπόν του πάραυτα ἠλλοιώθη καὶ ὁ πρὸ ὀλίγου γαλήνιος, ἐξηγριωμένος καὶ γνωσιμαχῶν ἠγέρθη. ἀμέσως ὁ Μαυρογένης, ἐστάθη εἰς προσοχὴν καὶ περιφρόντις προσεπάθει νὰ μαντεύσῃ τὸ αἴτιον τῆς ταραχῆς. « Ἀχι αὐτός ὁ καρὰ κιοπέκ μου τὰ κάνει ὄλα, θὰ τοῦ δείξω αὐτὸ πού ἐπιδιώκει νὰ γείνη πατριάρχης, δὲν θὰ ἀξιωθῆ, ὅσον ζῶ ἐγώ ». Ὁ Μαυρογένης μὴ γνωρίζων τὸ περιεχόμενον τοῦ τηλεγραφήματος προσεπάθει νὰ τὸν κατευνάσῃ, ἀλλ' ἀπότόμως διακόπτει αὐτόν : « πῆγαινε γρήγορα καὶ εἰπέ εἰς τὸν πατρικ ἐφένδην νὰ ἀνοίξῃ τοὺς ναοὺς νὰ κάμουν οἱ χριστιανοὶ τὰ Χριστούγεννα καὶ τοῦ ὑπόσχομαι « ἐπὶ λόγῳ τιμῆς » ὅτι θὰ ἐξασφαλισθοῦν ἀμέσως μετὰ τὰς ἑορτὰς ὄλα τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας ». Χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος ὁ ὁμόγενῆς ἱατρὸς σπεύδει εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἀνήγγειλε τὸ χαρμόσυνον γεγονός εἰς τοὺς τρομοκρατημένους ἀντιπροσώπους τῆς Ἐκκλησίας.

Τὰ δύο σώματα τότε συνεδρίασαντα μακρὰν τοῦ κέντρον (διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον) τρίωρον ἔξω τῆς Κ)πόλεως, εἰς Μακροχώριον, συνέταξαν τῇ 24 Δεκ. 1890 ἐν νυκτὶ πρακτικόν, ὅτι μετὰ τὴν πρόσκλησιν τῶν τριῶν εἰρημένων μελῶν τοῦ Δ. Ε. Μ. Συμβουλίου, δι' αὐτοκρατ. Ἰραδὲ ἀνετέθη εἰς τὸν ὑπουργόν τῆς δικαιοσύνης ἢ μετὰ τῶν πατριαρχείων συνεννόησις πρὸς λύσιν τελείαν τοῦ προνομακοῦ ζητήματος. Τότε οὗτος ἐκάλεσε καὶ τοὺς ἐξῆς Ἑλληνας πασσάδες : Κ. Ἀδοσίδην, Κ. Ἀνθόπουλον, Ν. Σαρδίνσκη, Κ. Φωτιάδην βέην, 1 πρῶην ἡγεμόνα

1 Οἱ ὁμογενεῖς ὑπάλληλοι καὶ ἀξιωματοῦχοι τοῦ κράτους ἐθεωροῦντο οἱ μόνοι κατάλληλοι εἰς τοιαύτας κρίσιμους ρήσεις τοῦ πατριαρχείου πρὸς τὴν κυβέρνησιν ὡς σύμβουλοι αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπεροπίετο ἡ εὐθύνη, ἐὰν δὲν ἔπειθον τὸν πατριάρχην. Ἐκ τούτων ὁ Ἀδοσίδης καὶ Φωτιάδης συνεδέοντο μετ' αὐτοῦ ὡς χρηματίσαντες γενικοὶ διοικηταὶ Κρήτης, μητροπολίτου ὄντος, καὶ ὁ Ἀνθόπουλος ὡς

Σάμου και Κ. Καραθεοδωρῆν ἐφένδην (ἔπειτα ἡγεμόνα Σάμου).

Πρὶν δὲ ὁ ὑπουργὸς ὑποβάλη τὸ ὑπογραφὲν πρακτικὸν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον, συνέστησε εἰς αὐτούς, «ὅτι ἐπιθυμία τοῦ Ἄνακτος εἶναι νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἱεροτελεστῖαι κατὰ τοιαύτην ἐπίσημον ἡμέραν τῶν γενεθλιῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν»· καὶ ἐπιλέγει: «ἡ ἱερά σύνοδος καὶ τὸ Δ. Ε. Μ. συμβούλιόν πεπεισμένοι, ὅτι λυθέντος τοῦ ζητήματος θὰ ἔχωμεν ὅσον τάχος καὶ τὸ αὐτοκρ. διάταγμα, παρακαλοῦσι τὴν Α. Θ. Παναγιότητα, ὅπως εὐαρεστομένη ἀνακαλέσῃ τὴν ἀπὸ τοῦ οἴκουμ. θρόνου παραίτησιν Αὐτῆς καὶ ἐνεργηθῶσι τὰ δέοντα πρὸς ἐπανάληψιν τῶν ἱεροτελεστιῶν» καὶ ὑπογράφονται:

† ὁ Ἡρακλείας Γερμανός—† ὁ Δέρκων Καλλίνικος—† ὁ Βερροίας Προκόπιος—† ὁ Σηλυβρίας Γερμανός—† ὁ Σωζουαγαθουπόλεως Παρθένιος—† ὁ Σισανίου Ἀθανάσιος—† ὁ Μογλενῶν Καλλίνικος—† ὁ Προικονήσου Νικόδημος.

Δ. Γενίδουνας—Ξ. Ζωγράφος—Γ. Γαρουφαλίδης—Β. Ἐλευθεριάδης (αὐτ. σ. 98—9).

Ὁ οἰκουενικὸς πατριάρχης ἀπήντησεν αὐθημερόν, τὴν παραμονὴν δηλ. τῶν Χριστουγέννων, ἐκ Μακροχωρίου, τὸ μεσονύκτιον ὡς ἑξῆς:

«Σεβάσμιοι ἐν Χριστῷ ἀδελφοὶ καὶ εὐγενέστατοι κύριοι»

«Εὐχαρίστως ἀνέγνωμεν τὴν χαρμόσουν ἀγγελίαν τῆς λύσεως τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος ἐν τῷ ἀποσταλέντι ἡμῖν πρακτικῷ, δι' οὗ ἀνακοινοῦται, ὅτι ὁ τρισέβαστος ἡμῶν μονάρ-

Σαραντακλησιώτης.

Ὁ μητροπ. Θεσσαλιώτιδος κ. Ἰεζεκιήλ ἐν «Καθημερινῇ» 20—2—49 παρουσιάζει ὡς φιλότουρκον τὸν Κ. Φωτιάδην, διότι ὅτε μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Θεσσαλίας ὁ ἀρχηγὸς τῶν σωμάτων Δ. Τερτίπης τιμῶν τὸν πεσόντα συνάδελφόν του λοχίαν Γεωργ. Λάϊον ἠθέλησε νὰ στήσῃ ἐπὶ τοῦ τάφου, κειμένου εἰς τὸ κτῆμα τοῦ Φωτιάδου, τὴν προτομὴν τοῦ ἥρωος, οὗτος δὲν ἐπέτρεψεν· ἀλλ' ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως;

Ὁ Κυριακίδης (Ἱστορία τοῦ σῶγχρονου Ἑλληνισμοῦ 1892, Β', σ. 650) τονίζων τὸ σθένος καὶ τὴν ἀκαμψίαν τοῦ ὑποδούλου ἔθνους τὴν ἐπιδειχθεῖσαν κατὰ τὴν δοκιμασίαν ταύτην, ἐξαιρεῖ δύο ἀνδρῶν λαϊκῶν τὴν εὐτολίμειαν καὶ τοιοῦτοι «ὁ ἐκ τῶν μελῶν τοῦ Συμβουλίου ἱατρὸς Ξενοφῶν Ζωγράφος, ὅστις... ἐπαύθη τῆς κυβερνητικῆς θέσεως καὶ ἠναγκάσθη ν' ἀναχωρήσῃ εἰς Παρισίους. Αὐτὸς ὁ φιλοτουρκώτατος ἐκ τῶν χριστιανῶν ὑπαλλήλων τῆς Πύλης θεωρούμενος, Σάββα πασᾶς ἀρνηθεὶς νὰ ὑποστηρίξῃ τὰς ἰδέας τῆς κυβερνήσεως νύκτωρ ἐδραπέτευσεν ἐκ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Αὐτοὶ ἦσαν καὶ τότε καὶ πάντοτε οἱ Φαναριῶται οὓς πολλοὶ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων μετὰ τοῦ Κοραῆ κατέταξαν «στοῦ διαβόλου τὸ κατ'ἀστίχον» συμφρονήσαντες τῷ δεινῷ κατηγόρῳ αὐτῶν Φραγκολεβαντίνῳ Ζαλλῶνῃ.

χης ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν Αὐτοῦ νὰ ἐπαναληφθῶσιν αἱ ἱερο-
τελεστίαι καὶ ἐκκλησιασθῶσιν οἱ χριστιανοὶ κατὰ τοιαύτην ἡ-
μέραν τῶν Γενεθλιῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Κατὰ συνέπειαν ἐ-
νεργήσατε τὰ δέοντα ἐν τῇ πρωτευούσῃ ἀποστέλλοντες καὶ τη-
λεγραφήματα εἰς τὰς ἐπαρχίας ὅσον τάχος.

† ὁ Κωνσταντινουπόλεως Διονύσιος

ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφὸς καὶ ἐνθερμος εὐχέτης (αὐτ. σ. 100).

Τηλεγραφικῶς ἐστάλη εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας διαταγὴ νὰ ἀνοίξω-
σιν οἱ ναοὶ καὶ νὰ πανηγυρίσωσι τὴν Χριστοῦ γέννησιν μετὰ τοῦ
θριάμβου τῆς ἐκκλησίας «Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν ἀπαντήσατε· Χριστὸς
ἐπὶ τῆς γῆς ὑψώθητε...» Καὶ ἐπιλέγει ὁ ἀείμνητος Καρολίδης ὅτι «ἡ-
σθάνετο ἐν. εἶται τῷ ὁ λαὸς νέαν ζωὴν πνευματικὴν καὶ νέαν δύναμιν
πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν πρὸς ἄμυναν τῆς πατρῴου θρησκείας καὶ
γλώσσης» (ἐνθ' ἄνωτ. σ. 288).

Μετὰ μείζονος δὲ χαρᾶς ἀσφαλῶς θὰ ἔψαλλον τὸ ἐπίκαιρον ἱαμ-
βικὸν τροπάριον :

«Τῷ παντάνακτος ἐξεφαύλισαν πόθῳ—ἄπλητα θυμαίνοντος ἡγ-
κιστρωμένοι—παῖδες τυράννου δύσθεον γλωσσαλγίαν—οἷς εἶκαθε πῦρ
ἄσπετον, τῷ Δεσπότῃ—λέγουσιν εἰς αἰῶνας εὐλογητὸς εἶ».

Τὸ ἀποσταλὲν εἰς τὰς ἐπαρχίας τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου τηλε-
γράφημα ἔχει ὅδε :

«Λυθέντος αἰσίως ζητήματος ὑμνήσατε Θεὸν ἐν Ἐκκλησί-
αις δοξολογοῦντες καὶ ὑπὲρ τρισεβάστου ἀνακτος.

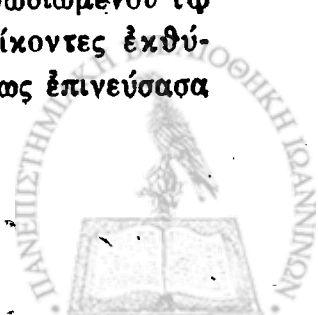
Τῇ 25 Δεκεμβρίου 1890, ὥρα 2 πρωίας εὐρωπαϊσί.

Ἐπιβλέπων ὁ Πατριάρχης Διονύσιος» (ἔγγραφα, σ. 101).

Ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐορτῶν ὁ Σουλτάνος πρὸς διατράνωσιν τῶν
πρὸς τὸν πατριάρχην φιλικῶν αἰσθημάτων ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρ-
χεῖα τὸν ἔμπιστόν του θεράποντα, Μαυρογένην πασσᾶν, ἵνα συνεν-
νοηθῇ μετ' αὐτοῦ προκειμένου νὰ ἐκδοθῶσι τὰ σχετικὰ πρὸς τὰ προ-
νόμια βασ. διατάγματα. Εἰς τὴν μεγαλειώδη αὐτὴν χειρονομίαν τοῦ
Πατισᾶ, ὁ Πατριάρχης ἀπέστειλεν αὐτῷ τὸ ἐξῆς εὐχαριστήριον γράμμα :

«Μεγαλειότατε,

Ἐν βαθείᾳ εὐλαβείᾳ ὑπεδεξάμεθα τὰς ὑψηλὰς διαταγὰς τῆς
ὑμετέρας εὐεργετικωτάτης ἡμῶν Μεγαλειότητος διὰ τῆς Α. Ἐξοχό-
τητος τοῦ Μαυρογένους πασσᾶ, ἀφορώσας ὄρους πᾶς σχετικῶς πρὸς
τὰ πνευματικὰ ἡμῶν συμβούλια, ἐν οἷς, ὡς ἠιδόκησεν ἡ Ἀνακτορικὴ
Αὐτῆς εὐμένεια προσεπικυρῶσαι, διεξάγονται αἱ περὶ γάμου, προικός,
τραχώματος, διατροφῆς καὶ διαθηκῶν ὑποθέσεις τοῦ ἀφωσιωμένου τῷ
θεοστηρίκῳ Αὐτῆς θρόνῳ ταπεινοῦ ἡμῶν ἔθνους. Ὑπέικοντες ἐκθύ-
μως τῷ Βασιλικῷ κελεύσματι, ἐκλιπαροῦμεν θερμῶς, ὅπως ἐπινεύσασα

εἰσακούσῃται τῆς ἐλαχίστης ἡμῶν δεήσεως, ἐν δὲ τῷ πλουσίῳ ἔλκει τῆς ἀνεξαντλήτου πηγῆς τῶν χαρίτων Αὐτῆς διατάξῃ πρὸς πρόληψιν τοῦ λοιποῦ πάσης συγχύσεως, τὴν μὴ ἀνάμειξιν παντὸς δικαστηρίου ἐπὶ τῆς διεξαγωγῆς τῶν ἀνωτέρω θρησκευτικῶν διαφορῶν ἐν τοῖς εἰρημένοις πνευματικοῖς ἡμῶν συμβουλίοις καὶ ἀνεπηρέαστον ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρμοδίων. Ἐφ' ᾧ ὑψοῦντες χεῖρας ἰκέτιδας πρὸς τὸν Ὑψιστον δεόμεθα νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ὅπως σκέπη καὶ περιφρουρῇ τὸν φιλόλαον καὶ δημοφιλέστατον ἡμῶν Ἀνακίαν ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ ἐπὶ τοῦ ἐνδόξου τῶν Ὀσμανιδῶν θρόνου.

† Πατριάρχης ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ»

Ὁ θρίαμβος τῆς Ἐκκλησίας ἦτο μέγας, διότι πολεμήσασα μετ' αὐταπαρνήσεως κατὰ τῶν ἀρχόντων τῆς βίας καὶ τῆς ἀπιστίας, ἐστερέωσεν ἐπὶ μᾶλλον τὰ ἱερά προνόμια, ἅπερ προσέδιδον εἰς τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχην τὸν τίτλον τοῦ ἐθνάρχου, δηλ. τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ποιμοινομένης ἱερᾶς τοῦ Χριστοῦ ποιμνῆς (ταύτην τὴν ἔννοιαν εἶχεν ἐπὶ τουρκοκρατίας ὁ τίτλος οὗτος· διὸ καὶ εἶχε τὴν ὑποστήριξιν ἀμέριστον πάντων τῶν χριστιανῶν). Τὰ προνόμια λοιπὸν ταῦτα δὲν ἀνεφέροντο μόνον εἰς τὰς θρησκευτικὰς ἐλευθερίας, ἅς εἶχον πάντες οἱ ἐν Τουρκίᾳ διαβιοῦντες λαοὶ καὶ αἱ παροικίαι τῶν Εὐρωπαϊῶν, ἀλλ' εἶχον καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς συγκυριαρχίας ἐπὶ τοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου. ἐπομένως ὁ πατριάρχης εἶχε πολιτικὴν ἅμα καὶ διοικητικὴν ἐξουσίαν. Συνίστατο δὲ ἡ τοιαύτη διφυὴς κοσμικὴ ἐξουσία εἰς τὴν ἀνεγνωρισμένην αὐτῷ ἐπίσημος συμπροστασίαν ἐπὶ τῶν χριστιανῶν, ὑπὲρ ὧν ὡς κυρίαρχος παρουσιάζετο ἑκάστοτε ἐνώπιον τῆς καθεστηκυίας ἀρχῆς, καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐποπτείαν καὶ ἀνεξέλεγκτον διοικητικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινοτικῶν σχολῶν, τῶν μονῶν καὶ εὐαγῶν ἰδρυμάτων καὶ ναῶν, τῶν νεκροταφείων καὶ τῆς ἐν γένει περιουσίας αὐτῶν. Ἐπὶ πλέον δὲ τὰ πνευματικὰ τῆς ἐκκλησίας δικαστήρια εἶχον δικαιοδοσίαν ἐπὶ τῆς συστάσεως καὶ διαλύσεως τοῦ γάμου, ἀπένεμον τὸ κληρονομικὸν δίκαιον εἰς τὸ ζήτημα τῶν διαθηκῶν, καὶ ἔλυον τὰς προικώας διαφορὰς καὶ ἐγκλήσεις, καὶ παρ' ὅλον, ὅτι ἐν τῇ Λωζάννῃ ἀπεγυμνώθη τῆς διοικητικῆς καὶ πολιτικῆς δικαιοδοσίας, διετήρησεν ὅμως τὸ Πατριαρχεῖον ἀκεραίας τὰς πνευματικῆς φύσεως προνομίας του. Πνευματικῆς φύσεως δὲ εἶναι ὁ γάμος, καθ' ὃ μυστήριον. Καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ὁ κληρὸς καὶ τὸ ἱερατεῖον δὲν ἦτο τελείως ἀποστερημένον τῆς τοιαύτης δικαιοδοσίας. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι μάλιστα οἱ ἱερεῖς τῶν μιντείων ἦσαν οἱ μεγαλείτεροι πολιτικοὶ ἄνδρες, ὡς μαρτυροῦσιν οἱ διασωθέντες χρησμοί, ἀλλὰ καὶ οἱ προστάται τῶν νόμων καὶ τῆς πολιτείας· διότι οἱ νομοθέται εἰς αὐτοὺς ὑπέβαλλον πρὸς ἐπικύρωσιν τοὺς νόμους. Ὁ Ι. Λαυρέντιος Λυδὸς

προοιμιάζε ἐν τῷ «Περὶ ἀρχῶν» οὕτως: «Ἱερέας γενέσθαι τὸ πρὶν τοὺς ὑστερον ἀρχοντας τοῦ Ρωμαίων πολιτεύματος». οἱ δὲ ἀρχοντες καὶ βασιλεῖς συνεβουλεύοντο περὶ πολέμου καὶ ἀνακωχῆς. Αἱ συνθῆκαι ὁμοίως ἐλάμβανον μόνιμον κῦρος, ὅτε κατετίθεντο ἐν τοῖς ἱεροῖς καὶ καθιεροῦντο ὑπὸ τῶν ἱερέων. Ἀλλὰ καὶ οἱ κριταὶ τῆς Π. Διαθήκης, καὶ οἱ ποντίφηκες ἐν Ρώμῃ εἶχον εὐρυτάτην κοσμικὴν δικαιοδοσίαν. Τοιαύτην ἀνεγνώριζον καὶ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες εἰς τοὺς πατριάρχας ὡς ἀρχοντας τῆς πατριᾶς. Εἶναι σημειῶδες, ὅτι τὰ χρυσόβουλλα, τὰ ὑπὲρ τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων ἐκδιδόμενα, συνωδεύοντο καὶ ὑπὸ ἱερῶν σιγίλλων. Ἐν Ἀθῶν δὲν θεωρεῖται μόνιμου κύρους χρυσόβουλλον τὸμῆ ἔχον πατριαρχικὸν σιγίλλιον. Κατὰ ταῦτα τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας, θεσμοὶ αἰώνιοι, δὲν ἀνατρέπουσι, ἀλλ' ἐνισχύουσι τὸ κοσμικὸν κράτος, εἶναι δικαιώματα, ὧν ἄνευ αὐτῆ δὲν δύναται νὰ ἐκπληρῶσθαι τὸν προορισμὸν καὶ τὴν ἱεράν αὐτῆς ἀποστολήν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ σθεναρὸς πατριάρχης, ὅτε εἶδε ταῦτα ἀπειλούμενα, ἔριψε τὸν κῦβον καὶ ἀπεδύθη εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα ἔχον συμπαραστάτην καὶ Μαικίηναν τὸν Ἡρακλείας Γερμανόν, τὸν ἀτρόμητον αὐτὸν ἥρωα καὶ σωτῆρα τῆς Ἐκκλησίας.

Δὲν ἐμαίνεται λοιπὸν ὁ Χαμίτ τόσο κατὰ τοῦ πατριάρχου, οὐ ἐγνώρισε καὶ εἰς ἄλλην περιπέτειαν τὰ φιλόνομα αἰσθήματα, ὅσον κατὰ τοῦ Γερμανοῦ, καθ' οὗ εἰς ὅλον τὸν μετὰ ταῦτα χρόνον ἔτρεφεν ἄσπονδον μῖσος, καὶ οὐδέποτε κατέστειλε τὸ πάθος τῆς ἐκδικήσεως.¹

1 Πράγματι τὸν ἐξεδικήθη, διότι αὐτὸς, ὁ Κυζίκου Νικόδημος καὶ ὁ Ἀδριανουπόλεως Κύριλλος, οὓς εἶχεν ἐπίσης γράψει εἰς τὸν μαῦρον πίνακα, πάντοτε ἐγράφοντο ὑποψήφιοι ὑπὸ τῆς Συνόδου διὰ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, καὶ πάντοτε διεγράφοντο ὑπὸ τοῦ Χαμίτ. Ὁ ὑπασπιστὴς αὐτοῦ Φαζλή Τοπτάν πισσᾶς, ὅστις ἐχρημάτισε καὶ στρατιωτικὸς διοικητὴς ἐν Χαλκηδόνι, Ἀλβανὸς ἐκ Τιράνων, μοὶ ἐδιηγεῖτο πολλὰ ἀνέκδοτα περὶ αὐτοῦ, τὸν ἐγνώριζε καλῶς καὶ εἶχε συμφάγει μὲς τὴν μητρόπολιν του, μοὶ ἔλεγεν: «Ἐνας εἶναι διὰ πατριάρχης ἄξιός, ὁ Γερμανός, ἀλλὰ ὅσον εἶναι εἰς τὸν θρόνον ὁ Χαμίτ δὲν θὰ γείνη». Ὁ Ἐταμ. Κυριακίδης, δίδει τὸν ἐξῆς χαρακτηρισμὸν εἰς τὸν ἥρωα τῆς ἡμέρας: «Ἐν τῇ συνόδῳ ἐκείνῃ μέλος ὑπῆρχεν ὁ μητροπολίτης Ἡρακλείας Γερμανός, ὅστις ἀνεφάνη αἰφνης ὑπερόχου θελήσεως καὶ ἀποφασιστικότητος, ἀληθῆς πολιτικὸς ἀνὴρ, τολμηρὸς ἄκαμπτος. Ὁ μητροπολίτης οὕτως ἐπιβιλλόμενος εἰς τὸν Πατριάρχην Διονύσιον τὸν Ε', συνεκέντρωσεν εἰς ἑαυτὸν τὴν διεύθυνσιν τοῦ ὅλου ζητήματος, ἔχων δὲ τὴν συνεργασίαν δύο εὐτόλμων ἱεραρχῶν, τοῦ νεαροῦ μητροπολίτου Σισανίου Ἀθανασίου (ὁ Θεσσαλονίκης καὶ Κυζίκου ἔπειτα, ἄκρος Ἰωακειμικός), ἐπεβλήθη τοῖς πᾶσι καὶ διεξήγαγεν αὐτὸ μετ' εὐστροφίας, τόλμης καὶ συνέσεως. Ὁ Ἡρακλείας ὑπῆρξεν ἡ κεφαλή, ἡ ψυχὴ, τὸ κέτρον τῆς ὅλης δράσεως (αὐτ. σ. σ. 619). Ἐξελέγη δὲ ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, διαδεξάμενος τὸν ἄσπονδρον ἐχθρὸν, τὸν Ἰωακείμ Γ', τὴν 28 Ἰανουα-

Και ἐνῶ οἱ ἐν Κ)πόλει τοιοῦτους καλλινίκους ἀγῶνας κατὰ τυράννων διεξῆγον, τί ἔκαμνον οἱ ἐνταῦθα, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ χωρισθῶσιν ἀπὸ τοῦ κέντρου, ἵνα ἔχωσι ἐλευθέρως τὰς χεῖρας νὰ δράσωσιν ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους;

Μᾶς διδάσκει ὁ σύγχρονος προκαθήμενος, εἰς τῶν ἀρίστων ἱεραρχῶν τῆς Ἑλλαδικῆς ἐκκλησίας : «ἀλλ' ἐνῶ ἀφ' ἐνός ἢ πολιτεία τόσον ἀμελῶς, ἵνα μὴ εἴπω ἀστόργως, τῇ ἐκκλησίᾳ προσηνέχθη, ἀφ' ἑτέρου καὶ αὐτοὶ οἱ ἀμέσως τὰς τύχας τῆς ἐκκλησίας διέποντες, ἀνέπτυξαν τοιαύτην ἀδιαφορίαν, ὥστε οὐ μόνον τὰ τῆς ἐκκλησίας δικαιώματα δὲν ὑπερησπίσθησαν παραβλαπτόμενα, ἀλλὰ πολλάκις τινὲς τούτων συνηυδόκουν τοῖς ταῦτα σφετεριζομένοις, πρωτοστατοῦντες εἰς τὴν τῆς ἐκκλησίας ταπείνωσιν... ἀγνοεῖ τις, ἐὰν οἱ ταῦτα πράσσοντες ἐτάχθησαν φρουροὶ τῆς παρὰ τῶν ἀειμνήστων ἡμῶν πατέρων κληρο-

ρίου 1913, ἀλλ' ἦτο, πλέον ὑπέργηρος καὶ ἀτυχής. Μετὰ ἐν περίπου ἔτος ἐξεργάγη ὁ Εὐρωπαϊκὸς πόλεμος καὶ διήλθε μαρτυρικὸν πενταετῆ βίον ἐπὶ τοῦ θρόνου, καὶ τὸ δυστύχημα δι' αὐτὸν ἦτο, ὅτι ἐχαρκτηρίσθη ὡς φιλογερμανός! Διὰ τῆς διπλωματικῆς περινοίας του ἔσωσεν ἐκ τῆς καταστροφῆς τοὺς πληθυσμούς, οἵτινες ὡς βενιζελοπαθεῖς ἦσαν ὁ στόχος τῶν Τούρκων. Εἶχον ἐκτεθῆ τόσον εἰς ζωηρὰς ἐκδηλώσεις, ὥστε δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ζήσωσιν ἐν Τουρκίᾳ· καὶ οὕτως ἐπενοήθη ἡ καταστρεπτικὴ ἐφεύρεσις τῆς ἀνταλλαγῆς διὰ νὰ ἐκριζωθῆ τέλος ἡ ἑλληνικὴ φυλὴ ἐκ τῆς προαιωνίου ἐκείνης κοιτίδος τοῦ ἑλληνισμοῦ! Εἶχον πολλὰ ἐκ τῆς ἱστορίας παραδείγματα, ἵνα μὴ υἰοθετήσωσι τὸ ἐπάρατον τοῦτο σχέδιον. Ὁ ἡμέτερος Παπαρηγόπουλος περὶ τῆς Ἰωνικῆς ἐπαναστάσεως πραγματευόμενος γράφει : «ὡς πρὸς δὲ τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς (ἦτοι τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μ. Ἀσίας) πόλεις ἐδιχονόησαν οἱ Πελοποννήσιοι καὶ ἐδίσταζον νὰ ἐγγυηθῶσι τὴν αὐτονομίαν τῶν πόλεων τούτων, ὅπως ἔπραξαν ὡς πρὸς τὸς νήσους, διότι προέβλεπον, ὅτι ἐπὶ τούτῳ ἠθελον ἀναγκασθῆ νὰ διατηρῶσιν ἀδιακόπως περικλινὴ δύναμιν, ἱκανὴν ν' ἀποκρούῃ τοὺς Πέρσας· ὅθεν προέτειναν νὰ μεταφέρωσι τοὺς κατοίκους ἐκείνων τῶν πόλεων εἰς τὴν Ἑλλάδα... Οἱ Ἀθηναῖοι ὁμῶς ἀπέκρουσαν τὴν πρότασιν ταύτην ὡς ἀλλοτριαν εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἦθη τῶ ὄντι» (τόμ. Α'. σ. 497). Ὡς πατριάρχης ὁ Γερμανὸς ἀντέστη εἰς τὴν ἀνταλλαγὴν, ὅπως καὶ ὁ ἐθνομάρτυς Σμύρνης Χρυσόστομος Εἶχεν ἀρκούντως ἀγωνισθῆ χρησιμοποιῶν καὶ τοὺς στρατηγούς Γερμανοὺς πρὸς ἀναχαίτησιν τῶν ἐκτοπισμῶν τόσον, ὥστε προέβη καὶ εἰς τὸ κλείσιμον τῶν ναῶν τὴν 25 Μαΐου 1914. Ἀλλὰ τώρα ἡ ρωσ. πρεσβεία συνβούλευε ν' ἀνοιξῶσιν, ὁ δὲ πατριάρχης ἠτοίμαζεν ὀπόμνημα πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις καὶ ἐπεμψεν πρεσβείας εἰς τὰς αὐτοκεφάλους ἐκκλησίας ζητῶν ἀρωγὴν. Τότε ἐκρήννυται ὁ Εὐρωπ. πόλεμος καὶ τὰ δύο σώματα ἀπεφάσισαν τὸ ἀνοιγμα διὰ νὰ εὐχωνται «ὑπὲρ ἀποκαταστάσεως τῆς παγκοσμίου εἰρήνης», καὶ ἔκτοτε ὁ Γερμανὸς ἠκολούθει πολιτικὴν μετριοπαθῆ καὶ οὕτως ἀνεχαίτιστος τοὺς Τούρκους νὰ θέσωσιν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σχέδιον τῆς καταργήσεως τῶν προνομίων. Ὁ εἰρημένος Ἐμμανουηλίδης, ὅστις μᾶς δίδει τὸν πραγματικὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ πατριάρχου (βλ. ἐνθ' ἄνωτ. σ. 288) ἀποφαίνεται, καίτοι

δοτηθείσης Ιεράς παρακαταθήκης, ἢ ἐντολὴν κέκτηνται, ὅπως καταστρέψωσι τὸν ἀσύλητον τῶν πατέρων ἡμῶν θησαυρόν.¹

Ἄλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον :

Εἶναι σπουδαῖος ὁ τескерές ὁ διαρκουσῶν τῶν ἑορτῶν διαβιβασθεῖς πρὸς τὸν πατριάρχην καὶ ἔχει ἀξίαν, διότι ἐκ τῶν παραλλήλως καταχωρουμένων πατριαρχικῶν αἰτημάτων, βλέπομεν ὅτι ἀποδέχεται ἢ κυβέρνησις τὰς ἀξιώσεις τῆς ἐκκλησίας. Ὁ παραλληλισμὸς εἶναι πλήρης εἰς τὸν ἐπόμενον τескерέν συμπληρωματικὸν τοῦ παρόντος, ὅστις ἔχει ὡς ἑξῆς :

Ἐπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων

«Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Πατριάρχην τῶν Ρωμαίων.

«Διὰ φιλικοῦ μου τескерè τῆς 23 Δζεμαζ-οὐλ-ἔββέλ 1308 εἶχεν ἀποσταλῆ τῇ Υ. Πύλῃ τὸ τελευταῖον ἀπαντητικὸν τῆς Υ. Παναγιότητος τακρίριον.

«Διὰ τοῦ τακρίριου τούτου ἡ ὑ. Παναγιότης ἐκφράζουσα εὐχαριστίας ἐπὶ ταῖς ἀναφορικῶς τῆς συγκροτήσεως καὶ διαλύσεως τοῦ γάμου, τῆς προικός, τοῦ τραχώματος, τῶν σχολείων καὶ τῆς ὄρκωμοσίας καὶ διαδικασίας τῶν κληρικῶν ληφθείσαις καὶ κοινοποιηθείσαις ἀποφάσει λέγει, ὅτι ἡ διαθήκη εἶναι πρῶξις θρησκευτικῆ ἰσχύουσα μετὰ θάνατον, ὅτι δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς ἐν τῷ 12 ἄρθρῳ τοῦ περὶ καθηκόντων τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου κεφαλαίου τοῦ Πατριαρχικοῦ Κανονισμοῦ ἀναφερομένης ἐγκυκλίου τῆς 7 Σεφέρ 1278, ὡς καὶ ἡ

δὲν δικάειτο συμπαθῶς πρὸς αὐτόν, ὡς ἑξῆς : «Δὲν πρέπει νὰ φθάσῃ τις εἰς ὑπερβολὰς καὶ σήμερον ὅποτε ἔχομεν τὰ πράγματα πρὸ ἡμῶν (τῷ 1924), εἰάν ἐτίθετο τὸ δίλημμα τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ ἐνός «ἐθνομάρτυρος» φωνασκοῦ ἢ τοῦ Γερμανοῦ, ὀφείλομεν νὰ προτιμήσωμεν τὸν τελευταῖον... Τὸ ἐνεργητικόν, τὸ ὁποῖον δύναται τις νὰ παρουσιάσῃ ὑπὲρ τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ τοῦ Ε', εἶναι, ὅτι δὲν ἐπεδείνωσε τοὺς διωγμοὺς δι' ἰδίων ἀστόχων διαβημάτων καὶ κατώρθωσε νὰ ἔχῃ ἀνοικτὸν τὸ Πατριαρχεῖον κατὰ τοὺς δεινοὺς ἐκείνους καιροὺς» ἔχων τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παντοδυνάμου Ταλαάτ (σ. 297—298). Πρὸς αὐτόν συμβουλευόντα ν' ἀνοίξῃ τὰς ἐκκλησίας καὶ πρὸς τοὺς ἐντεταλμένους ὁμοδόξους βουλευτὰς ἐπανελάμβανε : «τὸ κλείσιμον τῶν ἐκκλησιῶν εἶναι ἐκδήλωσις πένθους καὶ τὸ πένθος θὰ λήξῃ, ὅταν παύσων οἱ διωγμοί» (σ. 310). Καὶ ἡ τελευταία πρῶξις τοῦ Γερμανοῦ ἦτο βαθυσατόχαστος. Μετὰ τὴν ἀνακωχὴν βλέπων, ὅτι ὁ ἐκβεβακχευμένος ὄχλος δὲν ἠδύνατο δι' οὐδεμιᾶς δυνάμεως νὰ συγκρατηθῆ, ὅπερ ἦτο πρόκλησις εἰς τοὺς Τούρκους νὰ ἐφαρμόσωσι τὰ σχέδιά των, παρητήθη τῇ 12 Ὀκτ. 1918, ἀπέθανε τὸν Δεκ. 1920 καὶ ἀφῆκε τὸν Μεταξάκη νὰ πληρῶσῃ τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ.

1 Γερμανοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ προέδρου τῆς Ιεράς συνόδου, προσφώνησις ρηθεῖσα ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς κατὰ τὴν ΜΑ' συνοδ. περίοδον, Ἀθῆναι 1893, σ. 6.

ύψηλὴ διάταξις τοῦ ἐν ἔτει 1272 ἐκδοθέντος περὶ μεταρρυθμίσεων (Ἰσλαχάτ) Φιρμανίου δὲν ἀφορῶσι τὰς διαθήκας· διὸ καὶ ἐξαιτεῖται τὴν διάσάφησιν καὶ διάκρισιν τῶν ἐξῆς, ὅτι δηλαδή, ἐὰν ἤθελε μεταξὺ τῶν κληρονόμων ἀναφυῆ ἀγωγή περὶ κύρους καὶ λοιπῶν τῆς διαθήκης, ἢ διάλυσις τῶν τοιούτων διαφορῶν ἀνήκει τοῖς πνευματικοῖς Συμβουλίαις· ἐὰν δὲ ἡ διαθήκη ἤθελε περιέχει βακούφια, ἢ δημοσίους γαίας ἢ ὑπὸ τρίτου εἶτε Ὀρθοδόξου (Ρουμ.) ὑπηκόου Ὀθωμανοῦ εἶτε ξένου διαφιλονεικουμένην κινητὴν περιουσίαν ἢ ἀκίνητα μούλκια, ὅτι τὰ σημεῖα ταῦτα ἀνήκουσι τοῖς ἀρμοδίαις δικαστηρίοις τοῦ Κράτους.

«Ἀφοῦ προκειμένου περὶ συνάψεως καὶ λύσεως γάμου, περὶ προικός, τραχώματος διατροφῆς, περὶ Σχολείων καὶ ὀρκωμοσίας καὶ διαδικασίας κληρικῶν ἐπέισθητε, ὅτι κατὰ τὰς διακοινώσεις τὰς περὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων διὰ τῶν τεσκερέδων τῆς 9 Σεφερ 1308 καὶ 12 Ρεβιούλ Ἀχῆρ 1308 γενομένης διετηρήθησαν αἱ περὶ αὐτῶν ἀρχαῖαι προνομίαι καὶ παραχωρήσεις, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν διαθηκῶν ἐξετάζοντες αὐτὸ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀπόψεως καὶ παραβάλλοντες πρὸς τὰ Πατριαρχικὰ καὶ Μητροπολιτικὰ Βεράτια καὶ πρὸς τὰ ὑψηλά, φερμάνια δέον νὰ ἦτε πεπεισμένοι, ὅτι κατεβλήθη προσοχὴ εἰς τὴν τήρησιν τῶν προνομίων, ἃς ἀνεκαθεν κέκτηται τὸ Πατριαρχεῖον. Καθ' ἃ δ' ἐπεξηγηματικῶς περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου ἐδηλώθη ἐν τῷ Τεσκερὲ τῆς 12 Ρεβιούλ Ἀχῆρ 1308 καὶ τελευταῖον συνεζητήθη, ἢ διαθήκη ἢ παρουσιαζομένη ἐν τῇ περιουσίᾳ χριστιανοῦ ἔχοντος κληρονόμους ἀνήλικας ἢ ἐνηλικους θέλει εἶναι ἔγκυροι δικαστικῶς (μεχκεμέτζε), ὅταν ἢ ἐπικεκυρωμένη ὑπὸ Πατριάρχου ἢ Μητροπολίτου ἢ ἐπισκόπου· ἢ διατιθεμένη κινητῇ ἢ ἀκίνητος (μούλκ) περιουσίᾳ, ἐκτὸς δημοσίων γαιῶν (ἐραζίι ἐμριγέ) καὶ βακουφίων, θέλει ἀνευ ἀναμίξεως ἀφίεσθαι εἰς τὸν κληροδόχον ἢτοι εἰς τὸν ὑπὲρ οὗ διετέθη, αἱ δὲ περὶ κύρους διαθήκης διαφοραί, αἱ μεταξὺ κληρονόμων ἢ ὑπὸ τοῦ κηδεμόνος τῶν ἀνηλίκων ἐγειρόμεναι, ὡς ἐν Κ)πόλει θεωροῦνται ἐν τῷ Μικτῷ Συμβουλίῳ τοῦ Πατριαρχείου κατὰ τὸ βον ἄρθρον τοῦ περὶ τοῦ Συμβουλίου τούτου Πατριαρχικοῦ Κανονισμοῦ, οὕτω καὶ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Κράτους θεωρηθήσονται ἐν τοῖς Μητροπολιτικοῖς Συμβουλίαις, αἱ δὲ παρὰ τῶν Συμβουλίῶν τούτων ἐκδοθησόμεναι ἀποφάσεις (ιλιάμ) θέλουσιν ἐκτελεῖσθαι κυβερνητικῶς ἐν τοῖς ἐκτελεστικοῖς τμήμασιν. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ μέτρον τοῦτο ἀφορᾷ τὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν (ρουμ) κοινότητα, ἐὰν δὲ τινὲς τῶν κληρονόμων ἀνήκωσιν εἰς ἑτέραν κοινότητα ἢ εἰς ξένον ἔθνος ἢ ἐὰν ἡ ἐπικεκυρωμένη διαθήκη περιέχη, ὡς ἐν τῇ τελευταίᾳ ἀπαντήσῃ διέσαφηνίσθη, βακούφια ἢ δημοσίους γαίας, ἢ ὑπὸ τρίτου εἶτε ὑπηκόου ὀθωμανοῦ εἶτε ξένου διαφιλονεικουμένην κινητὴν ἢ ἀκίνητον περιουσίαν (μούλκ), ἢ ἐξέτασις τῶν ἐκ τοιού-

των διαθηκῶν ἀπορρεουσῶν ἀγωγῶν θέλει ἀνήκει εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ Κράτους, διὰ τοῦτο τὸ Πατριαρχεῖον πρέπει νὰ προσέχη ἀναλόγως νὰ ἐνεργῇ.

«Τὰ ἀνωτέρω διέταξεν ἡ Α. Υ. ὁ πρωθυπουργὸς διὰ τοῦ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 27 Δεκεμβρίου Ἐββὲλ 1308 καὶ 27 Δεκεμβρίου 1306|1890 ὑψηλοῦ αὐτοῦ τεσκερὲ νὰ κοινοποιήσω τῇ ὑ. Παναγιότητι. Ἐφ' ᾧ καὶ προάγομαι νὰ πραγματοποιήσω ταῦτα.

Τῇ 27 Δεκεμβρίου Ἐββὲλ 1308. 27 Δεκεμβρίου 1306 (1890).

Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων

(ὑπ.) ΡΙΖΑ (Ἐγγραφα 1891, σ. 102—105)

Μετὰ δύο ἡμέρας διεβίβασεν εἰς τὸν Πατριάρχην τὸν παρὰ πόδας λεπτομερῆ Τεσκερέν, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ προσχέδιον ἢ εἰσήγησις τῆς μετ' ὀλίγον ἐκδοθησομένης Βεζυρικῆς ἐγκυκλίου, δι' ἧς τίθεται τέρμα εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἔγγραφον δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν ἐν λόγῳ συλλογὴν τοῦ 1891. Ἐχω λάβει αὐτὸ ἐκ τῆς ἐφημερίδος «Κωνσταντινούπολις». Δυστυχῶς δὲν ἔχω σημειώσει τὴν ἡμερομηνίαν, ἀλλ' ἀπελύθη περὶ τὸ τέλος τοῦ Δεκεμβρίου.

ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΣ ΤΕΣΚΕΡΕΣ

«Τὸ ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης ἐκοινοποίησε προχθὲς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὰς ὑπὸ τῆς Αὐτοκρ. Κυβερνήσεως ληφθείσας ἀποφάσεις σχετικῶς πρὸς τὸ ζήτημα τῶν προνομίων.

Αἱ ἐν λόγῳ ἀποφάσεις ἔχουσιν ἐν μεταφράσει ὡς ἑξῆς :

Α'. Περὶ τελέσεως ἀποφάσεων κληρικῶν δικαστηρίων.

Ἡ πρώτη ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου διατυπωθεῖσα αἴτησις εἶχεν ὡς ἔπεται :....

«Ἐπειδὴ τὰ περὶ γάμου καὶ διαζυγίου ὑπάγονται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριαρχείου, αἱ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις σχετικῶς πρὸς τὰς περὶ διατροφῆς καὶ προικὸς δίκας, τὰς ἐκ τοιούτων ὑποθέσεων ἀπορρεούσας, δεόν νὰ ἐκτελῶνται, ὡς ἐν τῷ παρελθόντι, παρὰ τῆς δικαστικῆς ἀρχῆς».

Ἴδου καὶ ἡ σχετικὴ ἀπόφασις τῆς Αὐτοκρ. Κυβερνήσεως :...

«Αἱ ἐξ ὑποθέσεων γάμου καὶ διαζυγίου ἀπορρέουσαι περὶ διατροφῆς καὶ προικὸς δίκαι διεξήγοντο ἀνέκαθεν, ἐν Κωνσταντινουπόλει μὲν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις ἐν ταῖς Μητροπόλεσι. Τὸ ἀρχαῖον τοῦτο ἔθιμον τηρηθήσεται καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, αἱ δὲ τὴν διατροφήν ὀρίζουσαι ἀποφάσεις, εἴτε παρὰ τοῦ Πατριαρχείου, εἴτε παρὰ τῶν Μητροπόλεων ἐκδιδόμεναι, θὰ ἐκτελῶνται, ὡς τὸ πάλαι, ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων, ἐφ' ὅσον οἱ εἰς τὴν ἀπότισιν τῆς διατροφῆς καταδικαζόμε-

νοι ούδεμίαν θέλουσι φέρει ἔνστασιν.

«Ἡ ἐξέτασις τῶν ἐνστάσεων ἐκείνων, ἃν τινες κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν προβάλλωσιν ἀντιρρήσεις σχετικῶς πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ὀρισθείσης διατροφῆς, διατεινόμενοι, ὅτι ἀδυνατοῦσι νὰ χορηγήσωσιν αὐτήν, τοῦθ' ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς διαφωνίας, παραπέμπεται ἐπίσης ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Αἱ τελικαὶ ἀποφάσεις αἱ ἐπὶ τούτῳ ὑπὸ τοῦ Πατριαρχείου ἐκδοθησόμεναι, τροποποιοῦσαι ἢ ἐπικυροῦσαι κατόπιν ἐξετάσεως τὰς πρώτας, θέλουσιν ἐκτελεῖσθαι ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων, χωρὶς νὰ λαμβάνηται ὑπ' ὄψιν οὔδεμίαν ἔνστασιν ἢ ἀντίρρησιν καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θέλει τηρηθῆ ἢ ἀπέναντι τῶν ἄλλων χρεωστῶν ἀκολουθουμένη διαδικασία.

Ἡ αὐτὴ διαδικασία θέλει ἰσχύει εἰς τὰς περὶ προικὸς δίκας τὰς διεξαγομένας συνωδὰ τῷ τρίτῳ ἄρθρῳ τῶν περὶ καθηκόντων τοῦ Μικτοῦ Συμβουλίου κανονισμοῦ.

Ἐπομένως ὁδηγίαι σταλήσονται εἰς τὰ πολιτικὰ δικαστήρια, ὅπως συμμορφῶνται τῇ διατάξει ταύτῃ, ἣτις κοινοποιηθῆσεται καὶ τοῖς ἱεροδικαστηρίοις».

Β'. ΠΕΡΙ ΔΙΑΘΗΚΩΝ

«Τῆς διαθήκης κηρυττομένης ὡς ἀνηκούσης εἰς τὰς θρησκευτικὰς ὑποθέσεις, ἢ σύνταξις αὐτῆς ὑπάγεται εἰς τοὺς νόμους τῆς θρησκείας καὶ ἐπομένως αἱ ἐξ αὐτῆς προκύπτουσαι δίκαι θὰ θεωρῶνται κατὰ τοὺς ρηθέντας νόμους ὑπὸ τῶν ἐν τῷ πατριαρχεῖῳ καὶ ταῖς μητροπόλεσι συμβουλίων. Οὐχ ἦττον κατὰ τὰς γενομένας ἐξετάσεις δὲν εὐρέθη κανὼν τις περὶ τούτου γενικός, ἀλλ' ἐν τισὶ μὲν τῶν κρατῶν ὁ ἔχων τούλάχιστον τέσσαρα τέκνα τὸ 1)2, ὁ δὲ ὑπὲρ τὰ τρία τέκνα ἔχων τὸ 1)3 τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας δύναται νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τρίτου. Οὕτω ἐν Γερμανίᾳ τὰ 3)4, ἐν Αὐστρίᾳ τὸ 1)2, ἐν Γαλλίᾳ δὲ καὶ Ρουμανίᾳ ὁ ἔχων ἐν τέκνον τὸ 1)2, ὁ δύο τέκνα ἔχων τὸ 1)3 καὶ ὁ τρία ἢ πλεονα τῶν τριῶν τέκνα ἔχων τὸ 1)4 τῆς ἑαυτοῦ περιουσίας δύναται νὰ διαθέσῃ ὑπὲρ τρίτου. Ἐν γένει τὰ τῆς διαθήκης συμμορφοῦνται μὲν πρὸς τοὺς νόμους ἐκάστου κράτους, ἐν δὲ τῷ ὀθωμανικῷ κράτει μόνον τοῦ 1)3 τῆς περιουσίας ἀφιεμένου πρὸς διάθεσιν ὑπὲρ ἀγαθοεργιῶν, λόγος πρὸς μεταβολὴν τῆς ἀρχῆς ταύτης δὲν ὑπάρχει ἢ δὲ τῆς ὑπὲρ τὸ 1)3 τοῦτο λοιπῆς περιουσίας κινητῶν τε καὶ μουλκίων διάθεσις τοῖς κληρονόμοις καὶ λοιποῖς ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν κληρονομιῶν τῶν χριστιανῶν, καθὰ διασαφεῖται ἐν τῷ περὶ αὐτῶν ἐπισήμῳ διατάγματι τοῦ

1278 καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ ἄρθρῳ τοῦ κανονισμοῦ τῶν πατριαρχείων.

Προκειμένου δὲ περὶ τῆς θεωρήσεως δικῶν περὶ κληρονομίας, ὅταν αὗται ὑπαρχόντων λόγων ἰσχυρῶν ἀναφέρονται εἰς κληρονομίαν, ἧς ἀναγκαῖα ἀποβαίνει ἢ κατὰ τὸν ἱερὸν νόμον ἀπογραφή, θὰ θεωρῶνται ἐν τοῖς ἱεροδικείοις, ὅταν δὲ ἀναφέρονται εἰς τοὺς περὶ βακουφίων καὶ γαιῶν νόμους καὶ τοὺς ἄλλους κοινούς κτηματικούς νόμους θὰ θεωρῶνται ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ κράτους ὀριζομένοις δικαστηρίοις. Αἱ τῶν δύο τούτων εἰδῶν περὶ κινητῶν καὶ μουλκίων καὶ ἐκβαφίων μακατεαλῆ δεόντως συντεταγμένοι καὶ ὑπὸ τῶν πατριαρχείων καὶ μητροπόλεων κατακεχωρισμένοι καὶ ἐπικεκυρωμένοι διαθῆκαι θὰ θεωρῶνται ἔγκυροι παρὰ πᾶσι τοῖς δικαστηρίοις, αἱ δὲ ἐκ τούτων προερχόμεναι δίκαι καὶ διαφοραὶ θὰ θεωρῶνται καὶ θὰ λύωνται ἐν τοῖς πατριαρχείοις.»

Γ' ΠΕΡΙ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

«Ἐν τῇ πατριαρχικῇ αἰτήσει δηλοῦται, ὅτι ἡ ἐπιθεώρησις καὶ ἡ διεύθυνσις τῶν ἰδιαιτέρων σχολῶν εἶναι ἀνατεθειμένη εἰς τοὺς θρησκευτικούς ἀρχηγούς καὶ ἐπομένως, ὅτι ἡ ἐκλογή καὶ ὁ διορισμὸς διδασκάλων τε καὶ διδασκαλισσῶν, καὶ ἡ σύνταξις προγράμματος τῶν μαθημάτων εἶναι ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῶν συμβουλίων, ἡ δὲ ἀνακοίνωσις τῶν ἐκ μέρους τῆς αὐτ. κυβερνήσεως ἐκδιδομένων σχετικῶν διαταγῶν πρέπει νὰ γίνηται διὰ τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν, παρ' ὧν δέον νὰ λαμβάνωνται καὶ αἱ περὶ αὐτῶν πληροφορίαι.

Ἐπειδὴ ὁμοῦς ἡ αὐτοκ. κυβέρνησις ἔχει καθῆκον νὰ ἐποπτεύῃ τὰ προγράμματα τῶν ἰδιαιτέρων σχολῶν καὶ τοὺς διδασκάλους, ἵνα ᾧσι διπλωματοῦχοι, ἡ δὲ διεύθυνσις τῶν Ἑλληνικῶν σχολείων καὶ ἡ ἐποπτεία αὐτῶν ἀνήκει εἰς τὰ πατριαρχεῖα καὶ τὰς μητροπόλεις, τὰ μὲν προγράμματα καὶ τὰ τῶν διδασκάλων διπλώματα θὰ θεωρῶνται ὑπὸ τῶν ἐλεγκτῶν τοῦ ὑπουργείου τῆς παιδείας, ἐν δὲ τοῖς νομοῖς, ἐνθα δὲν ὑπάρχουσι τοιοῦτοι, ὑπὸ τῶν διευθυντῶν τοῦ αὐτοῦ τμήματος. Οἱ διδασκαλοὶ ὀφείλουσι νὰ ᾧσι διπλωματοῦχοι ἢ νὰ φέρωσι πιστοποιητικὸν διδόμενον αὐτοῖς ὑπὸ τῶν πατριαρχείων καὶ τῶν μητροπόλεων περὶ τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς διαγωγῆς αὐτῶν, ἅτινα θὰ ἀναζητῶνται παρ' αὐτῶν. Ἐὰν δὲ ἤθελον φανῆ διδασκαλοὶ μὴ φέροντες διπλώματα καὶ τοιαῦτα συστατικά, καὶ ἐὰν ἤθελε διδασχθῆ μάθημα μὴ ἀγαγεγραμμένον ἐν τοῖς ἐπικυρωθεῖσι προγράμ-

μασιν, τὸ ὑπουργεῖον τῆς Παιδείας θὰ συνεννοῆται πρὸς τοῦτο μετὰ τοῦ Πατριαρχείου, ἔαν τὸ τοιοῦτον συμβῇ ἐν Κωνσταντινουπόλει· ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις αἱ ἐπιτόπιοι ἀρχαὶ θὰ ἀνταλλάσσωσι τὰς ἐπὶ τούτῳ σκέψεις μετὰ τῶν μητροπόλεων πρὸς ἀντικατάστασιν τῶν μὴ διπλωματούχων διδασκάλων καὶ διόρθωσιν τοῦ προγράμματος».

Δ'. ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΚΛΗΡΟΥ

«Ὁ ὄρκισμός τῶν κληρικῶν καὶ ἡ ἔνεκα ποινικῆς ὑποθέσεως σύλληψις καὶ διαδικασία αὐτῶν ὑπάγεται εἰς ἐξαιρετικὰς διατυπώσεις Ἐπιπέδου ἀπὸ τῆς εἰς ἐφαρμογὴν θέσεως τοῦ τῆς ποινικῆς δικονομίας ἡ ἀρνησίς τῶν κληρικῶν, οἵτινες, ἀναγκαῖοι ὄντες πρὸς μαρτυρίαν ἐπὶ ποινικῶν ὑποθέσεων, ἀποφεύγουσι νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ὄρκον, καθ' ὃν τρόπον οἱ ἄλλοι ἰδιῶται, δυσχεραίνει τὴν διαδικασίαν, ἐνῶ τυγχάνει ἀναγκαῖα ἡ ἐπίσπευσις αὐτῆς. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐν τῷ πατριαρχείῳ καὶ ταῖς μητροπόλεσιν, εἰς ἃς κατὰ τὴν θρησκείαν αὐτῶν ὑπάγονται οἱ κληρικοί, ὧν ἀπαιτεῖται εἴτε ἐπὶ πολιτικῶν εἴτε ἐπὶ ποινικῶν αἰτιῶν, ὁ ὄρκισμός θὰ γίνηται οὕτως κατὰ τὴν περὶ ὄρκίσεως συντεταγμένην παράγραφον τοῦ νόμου. Προκειμένου περὶ κρατήσεως καὶ διαδικασίας, ἐπὶ μὲν χρεῶν θὰ γίνηται κατὰ τὰ ἀνέκαθεν ὀριζόμενα, καθ' ὅς ἡ τάξις τῶν κληρικῶν ἐφυλακίζετο ἐν τῷ πατριαρχείῳ καὶ ταῖς μητροπόλεσιν, εἰς ἃς ἀνήκουσιν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐνεργουμένης ἐν τοῖς δικαστηρίοις ἔνεκα ποινικῶν ὑποθέσεων ἀνακρίσεως καὶ διαδικασίας ὀρίζονται τάδε : Ἡ παρὰ τῶν ἀνακριτικῶν τμημάτων καὶ τῶν δικαστηρίων ἐκδιδόμενη κλήσις θὰ διαβιβάζεται ἐν μὲν τῇ πρωτεύουσῃ διὰ τῶν πατριαρχείων, ἐν δὲ ταῖς ἐπαρχίαις διὰ τῶν μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων, οἵτινες ἅμα λαβόντες τὴν κλήσιν ὑποχρεοῦνται νὰ παραδώσωσι τῇ κυβερνήσει τὸν ἐναγόμενον κληρικόν. τοῦ καθήκοντος τούτου μὴ ἐκπληρουμένου ἢ τοῦ ἐναγομένου κληρικοῦ ἀπειθοῦντος εἰς τὴν κλήσιν, γίνεται ἡ προσαγωγή τοῦ ἐναγομένου ἐφαρμοζομένου ὡς τὸ εἶκός τοῦ σχετικοῦ νόμου.

Μέχρι τῆς ἐξακριβώσεως τῆς ἐνοχῆς καὶ τοῦ καθορισμοῦ τῆς ποινῆς οἱ μοναχοὶ δὲν θὰ κρατῶνται ἐν τοῖς τόποις, ἐν οἷς οἱ κοινοὶ ὑπόδοικοι καὶ περὺλακισμένοι, ἀλλ' ἐν τινι τῶν τοῦ διοικητηρίου δωματίων ὀρισμένῳ διὰ τοὺς εὐὑπολήπτους. Μετὰ τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς αὐτῶν, ἔαν ὧσιν ἔνοχοι πταίσματος ἢ πλημμελήματος, ἐπειδὴ ταῦτα δὲν συνεπάγονται τὴν ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος καθάρσιν αὐτῶν, θὰ ἐκτίωσι τὴν ποινὴν ἐν τῷ οἰκείῳ πατριαρχείῳ ἢ ἐν ταῖς μητροπόλεσιν. Ἐάν δὲ τὸ ἀποδιδόμενον αὐτοῖς ἔγκλημα τυγχάνῃ κακούργημα, μέχρι τῆς ἀποδείξεως τῆς ἐνοχῆς καὶ τῆς καταδίκης πάλιν θὰ κρατῶν-

ται ἐν ἰδιαιτέρῳ ἐκ τῶν τοῦ διοικητηρίου δωματίῳ μετὰ τὴν ἀποδείξιν δὲ τῆς ἐνοχῆς εἰς τὸ κακούργημα, καθαιρούμενοι ἀπὸ τοῦ ἀξιωματος αὐτῶν, θὰ ἐκτίωσι τὰς ποινὰς αὐτῶν ἐν ταῖς ὑπὸ τοῦ νόμου ὀριζομέναις κοιναῖς εἰρκταῖς τῶν ἐγκληματούντων. Ἐν ἡ περιπτώσει ἐν τινι χώρᾳ τοῦ ὄθωμ. κράτους, διαταραχθεῖσης ἐμπράκτως τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας, προκηρυχθῆ ὁ στρατιωτικὸς νόμος, μέχρι οὗ τὰ προκαλέσαντα αὐτῶν αἷτια ἀρθῶσι, θὰ ἐφαρμόζηται ἐπὶ πάντων ἀνεξαιρέτως τῶν ἐνόχων εἰς τὰ διαπραττόμενα ἐγκλήματα ἢ παρὰ τῷ στρατοδικεῖῳ διεξαγωγὴ τῆς δίκης καὶ ἐπομένως καὶ ἡ σύλληψις καὶ φυλάκισις τῶν μοναχῶν καὶ ἱερέων γενήσεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου.

Τὸ πατριαρχεῖον εἶχε κακὴν πεῖραν τῆς δυστροπίας καὶ κακοβουλίας τῶν κυβερνώντων τότε τὴν Τουρκίαν ὡς καὶ τῆς πονηρίας καὶ σοφιστείας τῆς Ἑψηλῆς Πύλης, ¹ διὰ τοῦτο ὀχυρούμενον εἰς τὴν αὐτοκρατορικὴν ὑπόσχεσιν, ἦν μετὰ τῆς ἐπισημότητος παρέσχεν ἐπέμενε νὰ περιληφθῶσιν ὅλα τὰ αἰτήματα, νὰ διαλευκανθῶσιν ὅλα τὰ σκοτεινὰ καὶ ἐνδεχόμενα παρεξηγήσεως, συγχρόνως δὲ νὰ ἐξασφαλισθῆ καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῶν οὕτω πανηγυρικῶς ἀποφασισθέντων μετὰ τετραετῆ κρατερὸν ἀγῶνα. Κατ' εὐτυχῆ σύμπτωσιν ἤδη ἐπανεφέρεν εἰς τὴν μεγάλην βεζιρεία ὁ Χαμίτ τὸν διακεκριμένον πολιτικὸν φίλαγγλον καὶ φιλέλληνα Κιαμίλ πασᾶ, γνωστὸν ἐν Ἑλλάδι ὡς πρωθυπουργέυσαντα κατὰ τοὺς δύο πολέμους τοῦ 1897 καὶ 1912 καὶ ἀντιτασσόμενον εἰς τοὺς Νεοτούρκους—ἀνῆκεν εἰς τὸ κόμμα τῆς «Φιλελευθέρως συνεννοήσεως», ὅπερ ἐπεδίωκε τὴν συνεννόησιν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ἀράβων καὶ πάντων τῶν μὴ τουρκικῶν φυλῶν.— Κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1891 αἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφημερίδες ἀνήγγελλον πομπωδῶς κεφαλαίως γράμμασι: «Λύσις τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος.—Ὁ ὑπουργικὸς Τεσκερὲς.—Ἡ Βεζυρική ἐγκύκλιος.—Ἡ χθεσινὴ ἐν τοῖς πατριαρχείοις συνεδρία». Ἦτο ἡ πρώτη ἐπίσημος μετὰ πολύμηνον «ἀπεργίαν» συνεδρίασιν, καθ' ἣν «ἀγαλλομένῳ ποδὶ» προσήρχοντο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα οἱ ἅγιοι συνοδικοί, ἵνα ψάλωσι τὸ «Σήμερον ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου πνεύματος ἡμᾶς συνήγαγε...» καὶ ἀναπέμψωσιν εὐχαριστηρίου πρὸς τὸν Ὑψιστον ὕμνους, ὅτι «οὐκ ἐγκατέλιπε τοὺς δούλους

¹ Εἶδομεν εἰς τὰς παρεπιθεμένας τουρκικὰς ἀπαντήσεις πρὸς τὰς διαμαρτυρίας τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχεῖου διὰ τίνων διαστρεβλώσεων τὸ ὑπουργεῖον προσεπάθει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι οὐδόλως ἐθίγησαν τὰ προνόμια, καὶ ὅτι ὁ πατριάρχης αὐταπατάται προβάλλων ἀβασίμους ἰσχυρισμούς! Καὶ ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποδεικνύεται, ὅτι δὴν ἠπατάτο ὁ πατριάρχης, ἀλλ' ἡπατῶντο οἱ κυβερνῶντες νομίσαντες διὰ τὰ ὑπεχώρει οὐτο;.

αὐτοῦ. ἰδεῖν διαφθοράν», ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ σταυροῦ κατὰ τῆς ἡμισελήνου ἐναβρυνόμενοι καὶ ἐπὶ τῷ θριάμβῳ τῆς Ἐκκλησίας. ἦν περιέπει ὁ θεῖος αὐτῆς νυμφίος μέχρι συντελείας τοῦ αἰῶνος καὶ «πύλαι ἁδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς». Ἐπὶ συνόδου τότε ἀνεγνώσθησαν αἱ ἀποκρυσταλλωθεῖσαι καὶ ἐπισήμως ἐπικυρώθεισαι ἀποφάσεις ἧτοι ἡ πλήρης εἰς τὸ ἀκέραιον ἀποκατάστασις τῶν προνομίων καὶ ἡ δίκαιωσις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριαρχείου.

Ἴδου τὰ ἐπίσημα κείμενα, ὁ ὑπουργικὸς τεσκερὲς καὶ ἡ βεζυρική ἐγκύκλιος, ἀναγνωσθέντα ἐν τῇ συνεδρίᾳ τῆς Ἱ. Συνόδου. 1

ΛΥΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΝΟΜΙΑΚΟῦ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ

Ἐπισημ. Ὑπουργικὸς Τεσκερὲς.— Ἡ Βεζυρική Ἐγκύκλιος.— Ἡ χθεσινή ἐν τοῖς Πατριαρχείοις Συνεδρία.

Ἐπισημ. Ὑπουργεῖον τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων.

Πρὸς τὴν Α. Παναγιότητα τὸν Πατριάρχην τῶν Ῥωμαίων.

Ἡ Αὐτοῦ Ἐπισημ. Ὑψηλότης ὁ Πρωθυπουργὸς δι' ὑψηλοῦ αὐτοῦ τεσκερὲ τῆς 23 Ἰανουαρίου 1306 (1891) ἀγγέλλει ὅτι, συνταχθείσης ἐγκυκλίου ἐκ τῆς συναρμολογήσεως τῶν διατάξεων τῶν περὶ τοῦ ζητήματος τῶν ὑμετέρων πατριαρχείων διὰ τοῦ Ἡμ. Ὑπουργείου γραφέντων τεσκερῶν, ἀπεφασίσθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἵνα κατὰ τὴν ἐγκύκλιον ταύτην γένωνται κοινοποιήσεις εἰς ἅς δεῖ νομαρχίας καὶ εἰς τὰς ἀπ' εὐθείας διοικουμένας τοπαρχίας (μουτεσαρηφλήκ), ἀποσταλῆ δὲ εἰς τὸ ἡμέτερον Ἐπισημ. Ὑπουργεῖον ἴσον τῆς ἐγκυκλίου ταύτης πρὸς γνωστοποίησιν τοῦ πράγματος εἰς τὰ ὑμέτερα Πατριαρχεῖα καὶ ἀποστολὴν τοῦ ἴσου τούτου, καὶ ὅτι ἐκδοθέντος Αὐτοκρατορικοῦ ἐπὶ τούτῳ διατάγματος ἐνηργήθησαν τὰ δέοντα.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ Α. Ἐπισημ. Ὑψηλότης διαβιβάζουσά μοι ἐπικεκυρωμένον ἀντίγραφον τῆς ἐγκυκλίου ταύτης ἀξιοῖ, ἵνα συμφδὰ τῷ αὐτοκρ. διατάγματι κοινοποιηθῇ τὸ πρᾶγμα εἰς τὰ ὑμέτερα πατριαρχεῖα, διὰ ταῦτα προάγομαι νὰ φέρω εἰς γνῶσιν τῆς Ὑ. Παναγιότητος τὰ ἀνωτέρω καὶ ἀποστέλω ἅμα Αὐτῇ ἐπισυνημμένως ἐν ἐπικεκυρωμένον ἀντίγραφον τοῦ ἀποσταλέντος ἴσου τῆς ἐγκυκλίου.

Τῆς 24 Δεμαζῆ-οὐλ-ἄχρη 1308, 22 Ἰανουαρίου 1306 (1891).

Ἐπισημ. Ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων: ΡΙΖΑ

1 Τὸ κείμενον λαμβάνω ἐνταῦθα μὲ τοὺς τίτλους ὡς ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν τύπον τῆς πρωτεύουσας. Βλ. Ἐγγραφα σ. 106-114. Εἰς τὸν τύπον τὸν τούρκικόν ἐδημοσιεύθη μόνον ἡ βεζυρική ἐγκύκλιος.

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΗ ΕΠΙΚΥΡΩΣΙΣ ΤΩΝ ΕΚΚΛ. ΠΡΟΝΟΜΙΩΝ

Ἐψηλὴ Βεζυρική ἐγκύκλιος διαβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς Α. Υ. τοῦ πρωθυπουργοῦ Κιαμήλ πασσᾶ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 23 Δεκεμβρίου 1308 καὶ 22 Ἰανουαρίου 1306 (1891) πρὸς τὰς νομαρχίας καὶ πρὸς τὰς ἀνεξαρτήτους τοπαρχίας (μουτεσαρηφλίκια).

«Τὸ Ρωμαϊκὸν Πατριαρχεῖον ἐπέδωκε τακτοῖρια περὶ τῶν ἑξῆς : ἦτοι περὶ ἐκτελέσεως ὡς καὶ πρότερον τῶν ἀποφάσεων τῶν ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου ἐκδιδόμενων ἐπὶ τῶν ἐκ τοῦ γάμου καὶ τοῦ διαζυγίου ἀπορρεουσῶν ἀγωγῶν διατροφῆς, τραχώματος καὶ προικός, περὶ τοῦ ζητήματος τῶν διαθηκῶν, περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐπιθεωρήσεως τῶν ρωμαϊκῶν σχολείων, περὶ τῆς ὀρκωμοσίας τῶν ἱερέων καὶ τοῦ τρόπου τῆς ἔνεκα ποινικῶν ἀντικειμένων προσωποκρατήσεως καὶ διαδικασίας αὐτῶν, ἔξαιτούμενον τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχαίων θρησκευτικῶν αὐτοῦ προνομίων.

«Συνεπεία τῶν τακτοῖριων τούτων, γενομένης προλαβόντως καὶ ἐσχάτως ἐξετάσεως καὶ σκέψεως ἐπὶ τῶν ἀντικειμένων τούτων, ἐκονοποιήθησαν συνφδὰ διὰ τοῦ Αὐτοκρ. Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης καὶ τῶν Θρησκευμάτων εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὑπὸ διαφόρους χρονολογίας ἀποφάσεις ἐμπεδοῦσαι τὴν διατήρησιν τῶν προνομίων, ἃς τὸ εἰρημένον Πατριαρχεῖον κέκτηται δυνάμει Ἐψηλοῦ Βερατίου.

«Κατὰ τὰς ἀποφάσεις ταύτας αἱ ἐκ τῆς συνάψεως τοῦ γάμου καὶ διαλύσεως αὐτοῦ ἀπορρέουσαι ἀγωγαὶ διατροφῆς, τραχώματος καὶ προικός ἀνεκάθεν θεωροῦνται ἐνταῦθα μὲν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, ἔξω δὲ ἐν ταῖς Μητροπόλεσιν, ἢ ἀρχαία αὕτη πρᾶξις καὶ τοῦ λοιποῦ θέλει τηρεῖσθαι. Ἐκτὸς τούτου αἱ περὶ προσδιορισμοῦ διατροφῆς, εἴτε ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου εἴτε ὑπὸ τῶν μητροπόλεων ἐν τῷ ἐξωτερικῷ ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις (καράρ ἢ ἰλιάμ) ἀνεκάθεν ἐξακολουθοῦσιν ἐκτελούμεναι ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων, ἐφ' ὅσον δὲν γίνεται ἐνστάσις ἐκ μέρους ἐκείνων, ἀφ' ὧν εἰσπραχθήσεται ἡ διατροφή. Τὸ κυρίως ζήτημα τῶν παραπόνων ἦτο ἡ ἐξέτασις τῶν ἐνστάσεων τῶν κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν προβαλλομένων, ὅτι δηλαδὴ ὠρίσθη πολλὴ διατροφή καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἀδυνατοῦσαι νὰ δίδωσιν αὐτήν· καὶ ἡ ἐξέτασις δὲ τῶν ἐνστάσεων τούτων ἀνατίθεται τοῦ λοιποῦ εἰς τὸ πατριαρχεῖον· τὰς δὲ τελειωτικὰς ἀποφάσεις (καράρι νιχαί), ἃς τὸ πατριαρχεῖον συνεπεία τῆς ἀναθέσεως ταύτης μετὰ ἐξέτασιν θέλει ἐκδίδει, εἴτε τροποποιητικὰς τῶν προηγουμένων, εἴτε ἐπικυρωτικὰς, θέλουσιν ἐκτελεῖ τὰ ἐκτελεστικὰ τμήματα, διὰ δὲ τοὺς ὀφειλέτας, οἵτινες, συνφδὰ τῇ περὶ τῶν λοιπῶν ὀφειλετῶν ἐπικρατούσῃ τάξει, δεόν νὰ φυλακίζωνται ἐν τῇ ἐκτελέσει τῶν περὶ διατροφῆς τελειωτικῶν ἀποφάσεων, δὲν θὰ λαμβά-

νηται παρὰ τοῦ ἐτέρου τῶν διαδίκων δαπάνη τροφοδοτήσεως.

«Ὅσον δὲ ἀφορᾷ εἰς τὸ ζήτημα τῶν διαθηκῶν, καίτοι τοῦτο εἶναι ἀστικῆς τάξεως, ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐξέτασις καὶ ἐξομάλυνσις τῶν εἰς αὐτὰς ἀναγομένων διαφορῶν εἶναι ἀνατεθειμένη, δυνάμει τοῦ βου ἄρθρου τοῦ περὶ καθηκόντων τοῦ Δ. Ἐθνικοῦ Συμβουλίου κεφαλαίου τοῦ πατριαρχικοῦ κανονισμοῦ, εἰς τὸ εἰρημένον συμβούλιον, διὰ τοῦτο ἡ διαθήκη ἢ παρουσιασθησομένη ἐν τῇ περιουσίᾳ χριστιανοῦ ἔχοντος κληρονόμους ἀνηλικούς ἢ ἐνήλικας, θέλει εἶναι ἔγκυρος δικαστικῶς, ὅταν ἡ ἐπικεκυρωμένη ὑπὸ πατριάρχου ἢ μητροπολίτου ἢ ἐπισκόπου· τόσον δὲ τὰ κινητὰ (μάλ) ὅσον καὶ τὰ ἀκίνητα (μούλκια), ἅτινα ἤθελε περιέχει ἢ διαθήκη, ἐκτὸς δημοσίων γαιῶν (ἐραζί ἐμργιέ) καὶ βακουφίων, θέλουσιν ἄνευ ἀναμίξεως ἀφίεσθαι εἰς τὸν κληροδόχον, ἥτοι εἰς τὸν ὑπὲρ οὗ διετέθησαν. Αἱ δὲ ἐκ τῶν διαθηκῶν τούτων μεταξὺ κληρονόμων, ἢ τοῦ κηδεμόνος τῶν ἀνηλίκων, ἀναφιησόμεναι, ἢ αἱ περὶ κύρους καὶ αὐθεντίας τῆς διαθήκης προκύψουσαι διαφοραὶ θεωροῦνται κατὰ τὸ βου ἄρθρον τοῦ περὶ Μικτοῦ Συμβουλίου κεφαλαίου τοῦ Πατριαρχικοῦ Κανονισμοῦ ἐν μὲν Κωνσταντινουπόλει ἐν τῷ Συμβουλίῳ τούτῳ, ἐν δὲ ταῖς νομαρχίαις ἐν τοῖς Μητροπολιτικοῖς Συμβουλίοις, καὶ αἱ ἀποφάσεις (ἰλιαμάτ) αἱ ὑπὸ τῶν συμβουλίων τούτων ἐκδοθησόμεναι θέλουσιν ἐκτελεῖσθαι κυβερνητικῶς ὑπὸ τῶν ἐκτελεστικῶν τμημάτων. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ μέτρον τοῦτο ἀφορᾷ τὴν δρθόδοξον ρωμαϊκὴν κοινότητα, ἐάν τινες τῶν κληρονόμων ἀνήκωσιν εἰς ἕτεραν κοινότητα, ἢ ὧσιν ὑπήκοι ξένοι, ἢ ἐὰν ἢ ἐπικεκυρωμένη διαθήκη περιλαμβάνη βακούφια ἢ δημοσίους γαίας, ἢ ὑπὸ τρίτου, εἴτε ὑπηκόου ὀθωμανοῦ εἴτε ξένου διαφιλονικουμένην κινήτην περιουσίαν ἢ ἀκίνητα μούλκια, ἢ ἐξέτασις τῶν ἐκ τοιούτων διαθηκῶν ἀπορρεουσῶν ἀγωγῶν ἀνήκει εἰς τὰ δικαστήρια τοῦ κράτους. 1

«Τὰ προγράμματα τῶν σχολείων θέλουσι συντάττεσθαι ἢ ἐπικυροῦσθαι ὑπὸ τοῦ πατριαρχείου καὶ τῶν μητροπόλεων· ἐπίσης καὶ τὰ διπλώματα καὶ ἐνδεικτικὰ τῶν διδασκάλων καὶ διδασκαλισσῶν ὑπὸ τῶν ἰδίων θέλουσιν ἐπικυροῦσθαι. Ἐπειδὴ δὲ πρέπει νὰ ὡσι καὶ κυβερνη-

1 Ἡ διαθήκη ἦτο ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων δικαιοδοσιῶν τῆς ἐκκλησίας. ἥτις ἀπέφερε καὶ οὐκ ὀλίγας ὑλικὰς εἰς τὰς μητροπόλεις καὶ χριστ. κοινότητας ὠφελείας, διὸ καὶ ἡ ἐκκλησία ἐπέμενε εἰς τὸν θρησκευτικὸν αὐτῆς χαρακτηρισμὸν καὶ εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς ἐπ' αὐτῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος. Κατὰ τὴν γνώμην τῶν ἡμετέρων νομολόγων, ἡ φράσις τῆς βεβ. ἐγκυκλίου, «ἀστικῆς τάξεως» ζήτημα ἐκφράζουσα μονομερῆ θεωρίαν περὶ τοῦ χαρακτηῆρος τῆς διαθήκης δὲν δύναται ἐν τῷ μέλλοντι νὰ δημιουργήσῃ ὑπὲρ τοῦ κράτους νομίμους ἰσχυρισμούς, ὥστε ν' ἀνακινήσῃ τὸ ζήτημα.

τικῶς γνωστά, ὅταν ὁ ἐπιθεωρητῆς (μουφτῆς) ἢ ὁ διευθυντῆς (μουδιρ) τῆς δημοσίας ἐκπαιδύσεως, ἐξετάζων τὴν ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίαν, ἤθελε παρατηρήσει μάθημά τι ἀπᾶδον ἢ διδάσκαλον καὶ διδασκάλισσαν μὴ ἔχοντας τοιοῦτον ἐνδεικτικόν, ἐν μὲν Κων)πόλει τὸ ὑπουργεῖον τῆς παιδείας θέλει συνεννοεῖσθαι μετὰ τοῦ πατριαρχείου, ἐν δὲ τῷ ἐξωτερικῷ ἢ τοπικῇ ἀρχῇ μετὰ τῶν μητροπόλεων, καὶ οὕτω δι' αὐτῶν θέλουσι κωλύεσθαι τὰ τοιαῦτα μαθήματα καὶ ἀντικαθίστασθαι οἱ τοιοῦτοι ἄνευ ἐνδεικτικοῦ διδάσκαλοι καὶ διδασκάλισσαι.

«Ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ποινικῆς δικονομίας, οἱ κληρικοὶ οἱ ἔνεκα ποινικῶν ὑποθέσεων ἐρχόμενοι ὡς μάρτυρες ἤρνούντο νὰ ὀρκισθῶσιν ὡς οἱ λαϊκοί, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐδυσχαίραινε τὴν διαδικασίαν, διὰ τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου δέον νὰ ἐφαρμόζηται τὸ κατ' αὐτὰς εἰς ἐνέργειαν τεθὲν ἄρθρον νόμου, καθ' ὃ οἱ ἱερεῖς, οἵτινες δέον νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς ὀρκωμοσίαν, εἴτε ἔνεκα ἀστικῶν εἴτε ἔνεκα ποινικῶν ἀγωγῶν, δέον νὰ ὀρκίζονται κατὰ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῶν τάξιν ἐν τῷ οἰκείῳ Πατριαρχεῖῳ ἢ τῇ Μητροπόλει.

«Ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν προσωποκράτησιν καὶ τὴν διαδικασίαν αὐτῶν, ὅταν μὲν πρόκηται περὶ χρέους, καθὼς ἀνέκαθεν οἱ κληρικοὶ κρατοῦνται ἐν τοῖς οἰκείοις Πατριαρχείοις καὶ ταῖς Μητροπόλεσι, τὸ αὐτὸ θέλει γίνεσθαι καὶ τοῦ λοιποῦ.

«Ἐν δὲ τῇ ἀνακρίσει καὶ τῇ διαδικασίᾳ τῶν κληρικῶν τῇ ἔνεκα ποινικῶν ὑποθέσεων ἐνώπιον τῶν ποινικῶν δικαστηρίων γινομένη θὰ ἰσχύη ἡ ἐπομένη τάξις. Ἡ κλῆσις (δὲλὲπ μουζακερεσῆ) ἢ ἐκδιδομένη ὑπὸ τοῦ ἀνακριτοῦ καὶ τοῦ δικαστηρίου κοινοποιεῖται ἐνταῦθα μὲν διὰ τοῦ Πατριαρχείου, ἐν δὲ τῷ ἐξωτερικῷ διὰ τοῦ μητροπολίτου καὶ ἐπισκόπου. Τὸ δὲ πατριαρχεῖον, οἱ μητροπολίται καὶ οἱ ἐπίσκοποι ἅμα λάβωσι τὴν κλῆσιν ταύτην, ὀφείλουσι νὰ παραδώσωσι τῇ ἀρχῇ τὸν κατηγορούμενον ἱερέα. Ἐὰν ἡ ὑποχρέωσις αὕτη δὲν ἐκπληρωθῇ, ἢ ἐὰν ὁ κληρικὸς, δι' ὃν ἐξεδόθη κλῆσις, δὲν συμμορφωθῇ πρὸς αὐτήν, φυσικῶς τῷ λόγῳ θέλει ἐνεργεῖσθαι ὅ,τι κελεύει ὁ νόμος.

«Οἱ κληρικοὶ μέχρι τῆς ἀποδείξως τῆς ἐνοχῆς καὶ τῆς ἐπιβολῆς ποινῆς δὲν θέλουσι προφυλακίζεσθαι καὶ κρατεῖσθαι ὅπου καὶ οἱ ἰδιῶται, ἀλλ' ἐν τῷ διοικητηρίῳ, ἐν δωματίῳ ἀναλόγῳ πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, δηλαδὴ ἐν δωματίῳ ἐξειδικιασμένῳ δι' εὐυπόληπτα πρόσωπα (μέρι-ουλ-χατήρ).

» Ἀποδειχθείσης δὲ τῆς ἐνοχῆς, ἐὰν μὲν αὕτη περιορίζηται εἰς πλημμέλημα καὶ πταῖσμα, ἐπειδὴ δὲν συνεπάγεται τὴν ἀφαίρεσιν τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος, διὰ τοῦτο τὴν ἐπιβληθησομένην ποινὴν τῆς φυλακίσεως θέλει ὑφίστασθαι ἐν τῷ οἰκείῳ πατριαρχεῖῳ ἢ ἐν τῇ μητροπόλει· ἐὰν δὲ ἡ προσαπτομένη πρᾶξις ἢ κακούργημα, μέχρις οὐ ἀ-

ποδειχθῆ και καταδικασθῆ, πάλιν κατά τήν προσωποκράτησιν και ἀνάκρισιν θέλει κρατεῖσθαι ἐν τῷ δωματίῳ τῷ ὀρισθησομένῳ ἐντὸς τοῦ διοικητηρίου, μετὰ δὲ τήν ἀπόδειξιν τῆς ἐνοχῆς και τήν ἐπιβολήν ποινῆς, και ἀφοῦ ἀφαιρεθῆ τὸ ἱερατικὸν αὐτοῦ ἀξίωμα, ἐκτίνει τήν ὀρισθησομένην κατά νόμον ποινήν ἐν ταῖς κοιναῖς φυλακαῖς. Ἐὰν δ' ἐν τινι μέρει τῆς Ὀθωμανικῆς ἐπικρατείας κηρυχθῆ ὁ στρατιωτικὸς νόμος ἔνεκα ἐμπράκτου διαταράξεως τῆς τάξεως και ἡσυχίας, μέχρι τῆς ἀποσοβῆσεως τῆς καταστάσεως και τῶν λόγων τῶν προκαλεσάντων τὸν στρατιωτικὸν νόμον, οἱ ἐγκληματῖαι τῶν ἐντὸς τοῦ μέρους ἐκείνου συμβησομένων ἐγκλημάτων δικάζονται μὲν ἀνεξαιρέτως ἐν τῷ στρατοδικεῖῳ, ἀλλὰ και ἐν τῇ διαδικασίᾳ ταύτῃ τὰ στρατοδικεῖα τηροῦσι τήν ἀνωτέρω περὶ προσωποκρατήσεως και φυλακίσεως τῶν κληρικῶν και ἱερέων ἐκτεθεῖσαν τάξιν.

«Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἀνωτέρω συζητηθέντα και ἐγκριθέντα ἐν τῷ ὑπουργικῷ συμβουλίῳ ὑπεβλήθησαν τῇ Α. Α. Μεγαλειότητι και ἐπεκυρώθησαν δυνάμει Ὑψηλοῦ Αὐτοκρατορικοῦ διατάγματος, διὰ ταῦτα ἀξιούται και ἡ Ὑμετέρα Ἐξοχότης, ἵνα ἐντὸς τῆς δικαιοδοσίας οὐτῆς ἐνεργῆ κατά τὰ ἀνωτέρω».

Ἐπισημαίνεται ὅτι ἀκριβὲς ἀντίγραφον

(Τ. Σ.) Ὁ τμηματάρχης τοῦ ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν τμήματος,

Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸ κερδηθὲν ζήτημα τῶν προνομίων ἦτο λίαν ἐλαστικόν, ὥστε και ἡ ἐλαχίστη ἀπ' αὐτῶν παρέκκλισις ἠδύνατο νὰ ἀνακινήσῃ αὐτὸ πάλιν—διότι κατ' οὐσίαν ἡ πληγὴ δὲν ἐπουλώθη, ὑπεπεχώρησαν ἐξ ἀνάγκης οἱ Ἰούρκοι, ἀλλὰ δὲν ἔπαυσαν ζητοῦντες ἀφορμὴν πρὸς καταστρατήγησιν—διὸ ἡ Ἱερά Σύνοδος ἐγκυκλιωδῶς ἔδωκε τὰς προσηκούσας ὁδηγίας και συμβουλὰς πρὸς ἀκριβῆ ἐφαρμογὴν τῶν ἀποφασισμένων.

«ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης
και Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης

Ἀριθ. Πρωτ. 322. Διεκπ. 212

«Ἱερῶτατε μῆτροπολιτα . . . . . ὑπέριμε και ἔξαρχε . . . . . ἐν ἀγίῳ Πνεύματι ἀγαπητὲ ἀδελφὲ και συλλειτουργῆ τῆς ἡμῶν Μετριότητος κύρ. . . . . χάρις εἴη τῇ αὐτῆς Ἱερότητι και εἰρήνη παρὰ Θεοῦ: Ἐγνώσθησαν και τῇ αὐτῆς Ἱερότητι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν πρωτοκόλλου 3900 και ἡμερομηνίαν 28 Σεπτεμβρίου π. ἔ. συνοδικῆς ἐγκυκλίου τὰ αἴτια, τὰ προκαλέσαντα τήν ἀπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου παραίτησιν ἡμῶν. Ἀσμένιοι ἦν ἀναγγέλλομεν ὅτι, ἐπελθούσης εὐδοκίᾳ τῆς Α. Α. Μεγαλειότητος τελείας και ὀριστικῆς τῆς λύσεως τοῦ

προνομιακοῦ ζητήματος, ὡς ἐκ τῆς ἐγκλειστοῦ βεζυρικῆς ἐγκυκλίου καταφαίνεται, ἀνελάβομεν τὰ ἱερά τῆς πατριαρχείας καθήκοντα, εὐλογοῦντες τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν ὅτι, ἐξέχεεν ἔτι καὶ νῦν τὸ ἔλεος αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς ἐπιλάμψας τῇ πατρικῇ καρδίᾳ τοῦ φιλολάου καὶ εὐεργετικωτάτου ἡμῶν Ἄνακτος, οὕτω μεγαθύμως ἐπιπρυτανεύσαντος τὴν εἰρήνην τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν ἣ δεήσεις καὶ εὐχὰς ἀναπέμπειν ὑπὲρ αὐτοῦ πᾶσιν ἐπιβάλλεται.

«Καὶ δὴ συνιστάντες συνοδικῇ διαγνώσει τῇ αὐτῆς Ἱερότητι τὴν μετὰ πολλῆς τῆς ἐπιστοασίας μελέτην τῆς αὐτοκρατορικῆ Ἰραδὲ κεκοσμημένης ὑψηλῆς ἀποφάσεως, προτρεπόμεθα καὶ παραγγέλλομεν, ὅπως αὐστηρὰν τηρήσῃ προσοχὴν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ ἐκάστου κεφαλαίου.

«Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν δικαστικῶν, τὰς μὲν μνηστείας καὶ γάμου ἀπορρεούσας (πνευματικὰς) διαφορὰς ὀφείλει διεξάγειν ἐν δικαστηρίῳ συγκροτουμένῳ κατὰ τὴν ἐν ἐνεργείᾳ δικονομίαν ἐξ ἱερέων καταλλήλων, ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτῆς ἢ τοῦ ἰδίου ἐπιτρόπου, τὰς δὲ ἐκ τῆς διαλύσεως μνηστείας καὶ τὰς περὶ προικός, τραχώματος, διατροφῆς καὶ διαθηκῶν διαφορὰς, ἐν δικαστηρίῳ, καταρτιζομένῳ ὡς ἀνωτέρῳ ἐκ πολιτῶν τιμίων, εὐὐπολήπτων καὶ διακεκριμένων ἐπὶ ἀκεραιότητι χαρακτῆρος, φροντίζουσα ἐγκαίρως τὴν καθ' ἅπασαν τὴν ἐπαρχίαν αὐτῆς ἐκδοσιν ὁμοιομόρφου τύπου προίχοσυμφώνου καὶ διαθήκης νομίμου καὶ συνάδοντος τοῖς ἐν τῇ ἐγκλειστῷ ὑψηλῇ ἀποφάσει καθωρισμένοις μετὰ τῶν ἀπαιτουμένων ὁδηγίων.

«Ἐπὶ δὲ τῶν σχολειακῶν ὀφείλει προσέχειν α') ἐν τῇ ἐκλογῇ τῆς ἐφορίας, γινομένη ὑπὸ τὴν προεδρίαν αὐτῆς, ὅπως καταρτίζεται ἐκ προσώπων τιμίων, ἀρμοδίων καὶ ἀπολαούντων τῆς ἀγαθῆς ὑπολήψεως τῆς κοινότητος καὶ μητροπόλεως, ὑποχρέων ὄντων ἐργάζεσθαι ὑπὸ τὴν προεδρείαν αὐτῆς, ἢ τοῦ ἰδίου ἐπιτρόπου β') ἐν τῇ ἐκλογῇ τοῦ προσωπικοῦ τῶν διδασκάλων, γινομένη ἐν συνεδριάσει τῆς ἐφορίας, ὅπως ὧσιν οὗτοι οὐ μόνον εὐπαίδευτοι καὶ δόκιμοι περὶ τὸ διδασκαλικὸν αὐτῶν ἐπάγγελμα, ἀλλὰ καὶ χρηστοί, φρόνιμοι, τύπον ἠθικότητος καὶ ὑπογραμμὸν ὑγιοῦς μορφώσεως ἐαυτοὺς παρέχοντες καὶ ἐγκρίνειν αὐτοὺς καὶ ἐφοδιάζειν κατ' ἔτος δι' ἰδίου αὐτῆς ἐνδεικτικοῦ γ') μελετᾶν ὀφείλει τὰ προγράμματα τῶν μαθημάτων λίαν προσεκτικῶς, ἵνα μὴ τι ὑπάρχη τὸ ἀπαῖδον οὐ μόνον τοῖς πολιτικοῖς καθεστῶσιν ἀλλὰ καὶ τῇ διανοητικῇ ἀναπτύξει καὶ ἠθικῇ καὶ θρησκευτικῇ διαπλάσει τῆς μαθητευούσης νεότητος, καὶ ἀκολού-

θως επικυροῦν ταῦτα, ἀναλογιζομένη τὰς εὐθύνας, ἃς μόνη φέρει ἐνώπιον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς σεβαστῆς κυβερνήσεως.

«Περὶ δὲ τῶν ἱερέων οὐ χρήζει ὀδηγιῶν, γινώσκουσα πῶς δεῖ καθοδηγεῖν τὸν κληρὸν, ὥστε οὐ μόνον ἀπέχειν τῶν αἰτίων, τῶν προκαλούντων δίκας καὶ ὄρκους, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους τῷ ἀγαθῷ αὐτοῦ παραδειγματι διδάσκειν ἀποχήν· ἐν ἧ δὲ περιπτώσει τυχὸν εὐρεθῆ τις τῶν ἱερέων ὑποχρεωθείς εἰς ὄρκωμοσίαν ἢ ἐναχθεὶς δίκην, ἢ αὐτῆς Ἱερότης ὀφείλει ἐνεργεῖν συμφῶνως τοῖς περὶ τούτου διαταττομένοις ἐν τῇ ὑψηλῇ ἀποφάσει μετὰ πάσης ἀκριβείας.

«Τὰ πάντα ἀπαρεγκλίτως τηρεῖν παραγγέλλεται, καὶ προτρέπεται, ὅπως ἀνακοινώσῃται καθ' ὄλην αὐτῆς τὴν ἐπαρχίαν τοὺς σωτηρίους τούτους θεσμούς, πρὸς οὓς ὀφείλουσιν ἀναντιρρήτως συμμορφωθῆναι πάντες, βέβαιοι ὄντες, ὅτι ὁ τάναντία φρονῶν λογισθήσεται ἀντιστρατευόμενος τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ σεβαστῇ κυβερνήσει τοῦ τρισεβάστου ἡμῶν ἄνακτος, οὗ τὰ ἔτη εἶσαν ἔνδοξα, ἄνοσα καὶ πανευδαίμονα. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ χάρις καὶ τὸ ἄπειρον ἔλεος εἶη μετὰ τῆς αὐτῆς Ἱερότητος».

1859, Ἰανουαρίου λα'.

† Ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Ἡρακλείας Γερμανὸς ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Δέρκων Καλλίνικος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Βερροίας Προκόπιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Σηλυβρίας Γερμανὸς ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Σωζοαγαθουπόλεως Παρθένιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Σισανίου Ἀθανάσιος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. † Ὁ Προικονήσου Νικόδημος ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός. (Αὐτ. 115—118).

Ὁ ἐκ τῶν ἐξοχωτέρων νομομαθῶν Κωνσταντινουπολιτῶν, ὁ Μ. Γ. Τσελεπίδης, εἰς τὸ λαμπρὸν βιβλίον: «Τὰ προνόμια τῆς ἐκκλησίας ἐν Τουρκίᾳ ἢ εἰσαγωγή εἰς τὸ παρὰ τῷ οἰκουμένικῷ πατριαρχεῖῳ ἰσχύον κληρονομικὸν δίκαιον κτλ.» (Ἀθήναι 1906) γράφει τὰ ἑξῆς: «Κρατερὸς ἀγὼν διὰ τῆς γραμμῆς συνήφθη ἐπὶ ἑξάμηνον (ἀπὸ 22 Ἰουνίου 1890 μέχρι 24 Δεκεμβρίου 1891 γρ. 31 Ἰανουαρίου καὶ εἶναι 7 μῆνες), ἔγγραφα δὲ ἐπιφανεστάτην καταλαβόντα σελίδα ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἔθνους ἀντηλλάγησαν μεταξύ τῶν πατριαρχείων καὶ τῆς Πολιτείας. Αἰώνιος εὐγνωμοσύνη ὀφείλεται εἰς τὸν ἀοίδιμον πατριάρχην Διονύσιον τὸν Ε' καὶ τὰ διαπρεπῆ μέλη τῶν δύο ἐθνικῶν σωμάτων διὰ τὴν εὐθαρσῆ, εὐσταθῆ καὶ ἐθνικὴν, ἀλλὰ καὶ νομοταγεστάτην αὐτῶν καθ' ὄλον τὸ διάστημα διαγωγῆν. Δι' ἐπιχειρημάτων ἀκαταγωνίστων ἄρρο-

μένων ἐκ τοῦ ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων καθεστῶτος τῆς ἐκκλησίας, ἐκ τῶν αὐτοκρατορικῶν δηλώσεων καὶ νόμων καὶ ἐκ τῶν διεθνῶν πράξεων, ἐκ τοῦ ἀδυνατοῦ τῆς ὑπάρξεως ἐκκλησίας ἀλοβήτου ἄνευ τῶν προνομίων τούτων καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ καλῶς ἐννοουμένου συμφέροντος τῆς πολιτείας ἐκτιθεμένων διὰ μακρῶν καὶ κατ' ἐπανάληψιν ἐν τοῖς ἀποσταλείσιν ἐγγράφοις προεμάχθησαν τῆς διατηρήσεως τῶν προνομίων τούτων» (σ. 62—63).

Τοῦτο πληρέστατα εἶχε κατανοήσει τὸ κράτος, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ κατακτητοῦ, ὅτ' ἐξέδιδε τὸ λεγόμενον Βεράτιον, ἦτοι τὸν συνταγματικὸν χάρτην τῆς ἐκκλησίας (βλ. σ. 142—146 τοῦ παρόντος βιβλίου).

Καὶ ἐκ τῶν ἄλλων πατριαρχείων ἔχομεν τοιαῦτα παραδείγματα αὐτοθυσίας τῶν πατριαρχῶν. Εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα π. χ. ὅτε μετὰ τὸν εὐρωπ. πόλεμον ἔλαβεν ἐντολὴν ἡ Ἀγγλία καὶ διώρισεν Ἀγγλον ἀρμοστήν τὸν Campbell, οἱ Ἀραβῶνες ἐξηγέρθησαν καὶ ἐζήτουν ἐπιμόνως τὴν ἀνατροπὴν τοῦ καθεστῶτος. Εὐνοοῦσα τὴν ἄποψιν ταύτην ἡ Βρεττ. κυβέρνησις καὶ ἐκμεταλλευθεῖσα τὰ σφάλματα τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀγῶνος. Ἀφορμὴν παρέσχεν τὸ ψήφισμα τοῦ πατριάρχου Δαμιανοῦ καὶ τῆς ἀδελφότητος ἐν ὑπερορίᾳ εὐρισκομένων, ὅπερ ἔλεγε: «Καταπιστεύεται ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ἀνεπιφυλάκτως τὰς ἑαυτῆς τύχας τῇ θεοφυλάκτῳ ἑλληνικῇ βασιλικῇ κυβερνήσει, ποθοῦσα ἐπανελθεῖν τοὺς εὐτυχεῖς καὶ εὐκλεεῖς ἐκείνους χρόνους, ὅτε κυβέρνησις χριστιανικὴ καὶ ὁμαιοὺς ἐφρόντιζε καὶ ἐπροστάτευε τοῦ Παναγίου Τάφου». Ἀκολουθοῦσι δύο ἔτερα ἀρθρα, περὶ τῶν ἐντολοδόχων δὲ Ἀγγλων καὶ συμμάχων οὐδὲ ὑπαινιγμὸς κἄν! Τοῦτο ἐξηρέθισεν αὐτοὺς καὶ ἀπεκήρυξαν τὸν πατριάρχην ἐκεῖνον τῇ 6 Σεπτεμ. 1918 καὶ διέλυσαν τὴν ἀποστάτιδα σύνοδον. Ὁ λόγος δηλοῖ, ὅτι συνέβησαν παρόμοια ἐκείνων, ἅπερ ἔτελεσιουργοῦντο μετὰ τὴν ἀνακωχὴν ἐν Κ)πόλει. Ἄλλ' ὁ Δαμιανὸς δὲν ἦτο Μεταξάκης, ἀφοῦ εἶχεν ὑποσκελίσει αὐτὸν καὶ ἐκδιώξει ἐξ Ἱεροσολύμων ἦτο ἀνώτερος. ἀπελογήθη καὶ ἐπέριψε τὴν εὐθύνην, οἷς ἀνῆκεν καὶ εὐθὺς ὑποκατεστάθη εἰς τὸν θρόνον. Ἄλλ' οἱ Ἀγγλοι δὲν συγχωροῦσιν, ἐκδικοῦνται μάλιστα. καίτοι ὁ πατριάρχης εἶχεν εἶπει, ὅτι «πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι αὐταὶ δὲν ἀντεπρόσώπευον τὸ γνήσιον ἀγιοταφικὸν πνεῦμα» (Ν. Σιών τόμ. ΙΣΤ', 1921, σ. 574). Τότε διωρίσθησαν δύο ἐπιτροπαί. ἡ α' Bertram—Luke (βλ. Report of commission appointed by the government of Palestine to inquire into the affairs of the orthodox patriarchate of Jerusalem.... Oxford 1921), ἣτις καίτοι ἐντεταλμένη διὰ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Ἁγίου Τάφου, πρώτη ἔσεισε τὸ καθεστῶς ἐκεῖνο. ἀλλὰ τὸν ἀπροσδόκητον τορπιλισμὸν ἔχαμεν ἡ β' Bertram—Young, δημοσιεύσασα χιλιοσέλιδον σχεδὸν ἑκθεσιν. (The Patri-

archate orthodox of Jerusalem 1926. ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν πιστὴν ὑπὸ τοῦ πατριαρχικοῦ τυπογραφείου μετάφρασιν). Οὐδεις μετὰ τοσαύτης πονηρίας καὶ διπλωματίας ὑπενόμεισε τὰ προνόμια τοῦ Ἁγίου Τάφου καὶ μετὰ πάθους ἔβαλε κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ καθεστῶτος. Ἐπεστρατεύθησαν ἔκτοτε ὅλοι οἱ Ἁγιοταφῖται ἀριστεῖς τοῦ καλάμου καὶ γινῶσται τῆς ἱστορίας. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, καίτοι αἱ ἐργασίαι αὐταί, ἐν αἷς ἐξέχουσιν αἱ πραγματεῖαι τοῦ νῦν εὐκλεῶς πατριαρχεύοντος κ. Τιμοθέου Θέμελη καὶ δὴ τὸ κολοσσαῖον ἔργον τοῦ κορυφαίου τῶν ἐπιζώντων λογιωτάτων Ἁγιοταφῖτῶν ἀρχιμανδρίτου κ. Καλλίστου Μηλιαρᾶ: «Οἱ Ἁγιοὶ Τόποι ἐν Παλαιστίνῃ καὶ τὰ ἐπ' αὐτῶν δίκαια τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τόμ. Α', Ἱεροσόλυμα 1928, σ. 332, τόμ. Β', 1933, σ. ιβ' 901, 8ον), οὐδόλως ἱκανοποιοῦσι τοὺς παρακολουθοῦντας τὸ ζήτημα φίλους τῶν ἁγίων Τόπων· διότι ἐφ' ὅσον τὰ σπουδαιότερα αὐτῶν ἐπιχειρήματα στηρίζονται ἐπὶ τῆς καθαρῶς ἱστορικῆς ἐξελίξεως, καὶ μένουσιν σχεδὸν ἀναπάντητοι αἱ ἐνστάσεις τοῦ Bertram, ὅτι ἡ πλειονότης τῶν πατριαρχῶν δὲν ἦσαν Ἕλληνες καὶ δὴ εἰς ὠρισμένην μακρὰν περίοδον. Οὕτως ὁ Ἄγγλος οὗτος δικαστικὸς καὶ οἱ Ἀραβόφωνοι στηρίζουσι τὰ ἐπιχειρήματά τῶν, ὅτι ἀπὸ τῶν σταυροφοριῶν μέχρι τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ (1099—1543) οἱ πατριάρχαι ἦσαν Ἀραβες, κατὰ τὰς ὁμολογίας τοῦ πατριάρχου Δοσιθέου, Μαξίμου Συμαίου, Προκοπίου Ναζιανζηνοῦ καὶ Διομήδους Κυριακοῦ (βλ. Bertram ἐνθ' ἄνωτ. σ. 21). Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο μεγάλως ἐκακοπάθησεν ἡ ἁγιοταφίτικὴ ἀδελφότης· «καὶ αὐτοὶ γὰρ οἱ πατριάρχαι ἰδίαις χερσὶν ἐργαζόμενοι τὸν ἐπιούσιον ἄρτον μὴ ἔχοντες οὐδὲ σκεύη ἱερὰ, οὐδέ ἄμφια προσήκοντα καὶ εὐπρεπῆ ἔνθεν τοὶ καὶ τὰς ἱερὰς ἀναιμάκτους ἀγιστείας βαμβακίνοις τε ἀμφοῖς καὶ σιδηροῖς τρικηρίοις ἐπετέλουν ... δύο ξύλινοι ἀρχιερατικαὶ ράβδοι ἀπόκεινται ἐν τῷ τοῦ πατριαρχείου σκευοφυλακείῳ διατηρούμεναι». (Ἱεροσολυμιάς Γρηγορίου Παλαμᾶ, σ. υοδ'). Τὴν περίοδον ταύτην ὁ κλεινὸς οὗτος Ἁγιοταφίτης, καθηγητὴς ἐν τῇ Θεολογ. σχολῇ τοῦ Σταυροῦ, χαρακτηρίζει ὡς παρακμὴν καὶ θεομηνίαν διὰ τοὺς Ἕλληνας.

Τότε ἀναφαίνονται δύο Πελοποννήσιοι ἐξ Ἀραχώβης ἀσκητεύοντες ἐν τῇ τοῦ Ἁγίου Σάββα μονῇ, οἵτινες ἐγκαινιάζουσι νέαν περίοδον· «ὁ μὲν γὰρ θεῖος Ἰωακείμ (ὁ Χρυσ. Παπαδόπουλος ἔγραψεν ἐν Ἐπετ. Ἐταιρ. βυζ. σπουδῶν Ζ', σ. 159: «Ἰωακείμ ὁ πάνυ ἐξ Ἀθηνῶν πάπας καὶ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας (1487—1567). ἐν τῇ τῶν Ἀλεξανδρέων ἐκκλησίᾳ πατριάρχης ἐγένετο· ὁ δ' αὖ ἱερὸς Γερμανός, ... ἀναβιβάζεται κανονικῶς τῷ 1534... ἐπὶ τοῦ ἀποστολικοῦ τῆς μητρὸς τῶν ἐκκλησιῶν θρόνου· καὶ οὕτως ἀμφότεροι κατέρχονται τῆς λαμπρᾶς καὶ ἐς δεῦρο ἀδιαρ-

ρήκτου ἐπὶ τούτων τῶν θρόνων διαδοχῆς τῶν Ἑλλήνων πατριαρχῶν» (σ. υοθ'—υπ'). Διὰ τὰ συμπληρώσει τὸ ἑλληνικὸν δημιούργημα δύο ἕτεροι Πελοπονήσιοι ἀριπρεπεῖς καὶ ἐν τοῖς γράμμασι καὶ ἐν φιλογενεῖα καὶ εὐσεβεία γίνονται πατριάρχαι, οἱ Κορίνθιοι Νοταράδες, Δοσίθεος καὶ Χρῦσανθος ὁ ἀνεψιὸς του, ὅπως ὁ Γερμανὸς ἀφῆκε διάδοχον τὸν ἀνεψιὸν του Σωφρόνιον καὶ οὗτος τὸν κλεινὸν Θεοφάνην. Δύο λοιπὸν ζεύγη ἐκλεκτῶν ἀγνῶν Ἑλλήνων καὶ μεγάλων πατριαρχῶν. ἔπεται τρίτον ἐν συνεχείᾳ ζεῦγος ὁ ἀπὸ Καισαρείας Φιλίππου Παρθένιος 1737-1766, ὅστις ἦν εἰς ἄκρον μεμουςωμένος (ἔχων ἱστορίαν αὐτοῦ ἀνέκδοτον ἐν ἀρχαῖζουσῃ ἑλληνικῇ γεγραμμένην) καὶ ὁ Ἐφραίμ ἀπὸ Βηθλεέμ, 1766—1761. Ἦσαν δὲ οὗτοι Ἀθηναῖοι, ὁ μὲν πρῶτος ἐξηκολούθησε τὴν ἀνακαίνισιν τῶν Ἁγ. Τόπων καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν προνομίων, καὶ ὁ δεῦτερος ἐπίσης. ¹

Οὕτω καὶ πάλιν οἱ Ἕλληνες εἶναι οἱ σωτῆρες τῶν παντίμων ἁγίων Τόπων, οἵτινες ἀνοικοδομήσαντες διὰ πανελληνίων ἐράνων τὰ προσκυνήματα κατώρθωσαν νὰ ἀποκαταστήσωσι τὸ ἀρχαῖον αὐτῶν κάλλος καὶ νὰ συνεχίσωσι τὰς ὑψηλὰς παραδόσεις οἱ νεώτεροι, οἵτινες μετὰ πάσης αὐτυπαρνήσεως ἀγωνίζονται σθεναρῶς πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῶν μηχανορραφῶν τῶν Ἀραβοφώνων προστατευομένων ἀπὸ ἰσχυρῶν ὑπὸ

¹ Μετὰ τὸν ἀπαγχονισμὸν Γρηγορίου τοῦ Ε' οἱ Τοῦρκοι ἐθρασύνθηκαί ἐπετέθησαν ἐναντίον καὶ τῶν ἄλλων Πατριαρχείων τυραννοῦντες καὶ διαρπάζοντες. Ἄλλ' ἢ πίσεις βεβαίως εἶχεν ἀρχίσαι προηγουμένως ἰδίως μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Πελοποννήσου (1770). Ὁ πατριάρχης Ἱεροσολύμων ἐν μέσῳ Ἀράβων καὶ Ἑβραίων ὑψίστατο τὰ πάνδεινα. Εἰς ἔγγραφον τοῦ 1821, ὃπερ εἶδε τὸ φῶς ἐσχάτως, ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Βερναρδάκη προερχόμενον, ὁ φιλόπατρις ὁμογενὴς γράφει τὴν ἐξῆς σκηνὴν, ἐν ἣ βλέπει ὁ ἀναγνώστης πῶς ἔσωζον τὰ προνόμια καὶ τὰς κτήσεις οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐκκλησιῶν: «Πρὸ ἔνδεκα ἐτῶν δι' ἀναγκαίαν ὑπόθεσιν κτηματικὴν τοῦ Ἁγ. Τάφου ἐπαρρησιάζθη (sic) εἰς τὸν Σεῖχουλισλάμην ὁ πατριάρχης τῶν Ἱεροσολύμων μὲ ἄλλους ἐγκρίτους τῆς ἰσῶς Συνόδου καὶ μὲ λαϊκοὺς προκρίτους τῆς Κιπρόλεως, παρῆσαν ἐκεῖ οἱ δύο Καξιασκέριδες (στρατοδίκαι), πολλοὶ τοῦ οὐλεμαντικοῦ σώματος (θεολόγοι καὶ νομομαθεῖς), ὁ βεζύρης μὲ ὄλους τοὺς ἀξιωματικοὺς τῆς βουλῆς. Αὐτῆς τῆς ἰκετηρίας (ὄρος παρὰ Πλουτάρχῳ Πομπ. 28: πέμπαντες ἰκετηρίας) μέλος ἦμην καὶ ἐγώ. Τότε ὁ πατριάρχης κρατῶν κοινὴν ἀναφορὰν πλησιάζει, πίπτει εἰς τοὺς... πόδας, ἀλλ' ὁ βεζύρης τὸν ἀποβάλλει: «τίς ἀναγινώσκει, λέγει, τὰς φλυαρίας; διατί, ἐπιλέγει, ἰκετεῦτε ματαίως; δὲν ἤξεύρετε, ὅτι σεῖς οἱ δοῦλοι δὲν ἔχετε ἰδιοκτησίαν»; Ἰδὼν τοιαύτην ὑβρίν πρὸς τὸ ἱερὸν καὶ λαϊκὸν σῶμα, παρυστάνον ὄλον τὸ ἔθνος, δὲν ἠμπόρῃσα πλέον νὰ κρατήσω ἑμαυτὸν, ἀλλ' ἀνεχώρησα ἀπὸ τὸν μαρὸν ἐκεῖνον τόπον τῆς τυραννίας καὶ βαρβαρότητος, εὐχρηθεὶς νὰ τυραννήσουν, εἰ δυνατόν, τοὺς Γραικοὺς σκληρότερον καὶ αἰσχροτέρον οἱ βάρβαροι διὰ τὰ τοὺς φέρουν εἰς τὴν ὑστερινὴν ἀπελπισίαν» (Νέα Ἑστία Θ', 1931, σ. 626).

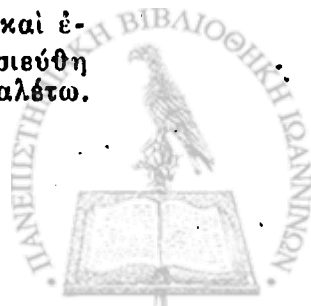
τῆς Ἀγγλικῆς πολιτικῆς. «Ἐάν ἐφαρμοσθῶσι, ὅλα τὰ σημεῖα ταῦτα, ἔλεγεν ὁ πατριάρχης Τιμόθεος πρὸς τὸν Ἀγγλον διοικητὴν, τότε τὸ Πατριαρχεῖον θὰ μεταβληθῆ εἰς πολιτικὸν ἐξάρτημα τῆς ἐν Παλαιστίνῃ πολιτ. κυβερνήσεως· καὶ διὰ ταῦτα... νὰ διαφυλάξωμεν καὶ προστατεύσωμεν τὰ προνόμια τοῦ πατριαρχείου προτιμῶμεν νὰ θυσιασθῶμεν καὶ οὐχὶ νὰ θυσιάσωμεν τὰς ἀρχὰς τοῦ Πατριαρχείου» (Ν. Σιών ΛΔ', 735).

Τὰς τοιαύτας δικαιπραγίας καὶ προνομίας εἶχον καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν οἱ πατριάρχαι, ὡς εἶπομεν, καὶ διὰ τοῦτο περιελήφθησαν συνολικῶς ἐν τοῖς ὑπὸ τοῦ Πορθητοῦ ἀπονεμηθεῖσι προνομίοις. Εἰς ἀπόδειξιν ἐνταῦθα παραλαμβάνω ἐκ Νομοκάνονος ἀποκειμένου παρ' ἐμοὶ ἀναφορὰν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ἣτις ἐπιγράφεται ἐν φ. 179α—180α ὧδε μετὰ προοιμίου δυσξυμβλήτου πως.

«Νεαρὰ τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως κύρ Ἀθανασίου καὶ τῶν ἐν αὐτῇ γεγραμμένων ἀρχιερέων τῆς ἱερᾶς συνόδου αὐτῆς. 1

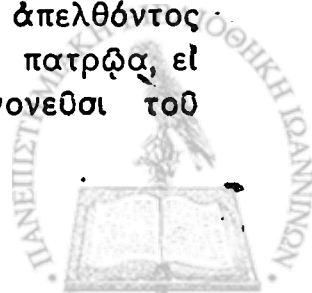
«Εἰ καὶ τινι τῶν δικαιωθέντων παρὰ Χριστοῦ ἰθύνειν τὰ σκῆπτρα τῆς βασιλείας, ἧς ἔλαβε. τῶν ἐθνῶν πρὸς τοῦ θεοῦ καὶ πατρός κληρονομίαν ποτὲ μόνη, εἴπερ τι ἄλλο τῶν ὄσα ταύτην κατακοσμεῖ ἀσυγκρίτως ὑπερκεῖσθαι· πάντων ὀρθῶς καὶ φρονεῖν καὶ κρίνειν καὶ ἐγκολποῦσθαι καὶ ἐκδικεῖν καὶ αὔξειν εἰς δύναμιν μετὰ θεοῦ ἐξεγένετο, τὴν εὐσέβειαν ἐξόχως οἶμαι τοῦτο καταπλουτίσαι καὶ ταύτην μόνην ἡγεῖσθαι ἐντρύφημα καὶ γαυρίαμα καὶ δόξαν καὶ βασιλείαν τὴν ἐκ θεοῦ βασιλείαν σου· καὶ γένοιτο ταύτη πρὸς τοῦ παμβασιλέως ἡμῶν θεοῦ (τῶν) ὄσοι ταύτης ἤξιωνται ὑπεραρθῆναι μειζόνως, δι' ἧς αὐτῇ μὲν οἰκειωσις πρὸς θεοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ δόξα καὶ παντός ἀγαθοῦ τῷ ὑπηκόῳ ἐπίδοσις, ὡς λελογίσμεθα καὶ ἡμεῖς καὶ εὐχόμεθα καὶ ἐλπίζομεν. οἷς καὶ θαρροῦσα ἢ σήμερον ὧδε εὐρισκομένη πληθὺς σὺν ἡμῖν τῶν ἱερωτάτων ἀρχιερέων, ὁ Ἡρα-

1 Ἡ Νεαρὰ ἔνεκα τῆς σπουδαιότητος ὡς ἀποδεικνύουσα τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐκκλησίας ἐκ τῆς τοῦ Ἀρμενοπούλου Ἐξαβίβλου (Heibach) ἀνετυπόθη ἐν τῷ «Συντάγματι» Ράλλη-Ποτλῆ, τόμ. Ε', σ. 120—121. Οἱ ἐκδότηαι ἀνεκάλυψαν «πολλὰς κρεῖττονας γραφάς» (σ. η') ἐν τῷ ἡμετέρῳ χῶδικι, ὄσους ἀνήκεν εἰς τὸν Ἀργολίδος Γεράσιμον, καὶ ἐδιώρθωσαν τὸ κείμενον. Ὁ Ἄνσελμος Banduri ἔχει ἐν τῷ Β' τόμῳ τῆς Βυζαντιδος σ. 670 οὕτως: Νεαρὰ. Ζήτησις τοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς συνόδου πρὸς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα κύρον (sic) Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον περὶ τινων κεφαλαίων νομίμων, τύπον ἔχουσα νεαρᾶς, ἣτις καὶ ἐστέρχθη τότε παρὰ τοῦ [αὐτοῦ εὐσεβέστατου βασιλέως]. Ἀνεδημοσιεύθη παρὰ Ράλλη καὶ Ποτλῆ Σύνταγμα, Ε', σ. 121. καὶ ὁ βουλόμενος ἀντιβαλέτω.

κλείας (sic) φημί, ὁ Ἀγκύρας, ὁ Σάρδεων, ὁ Χαλκηδόνος, ὁ Πισσιδίας, ὁ Ἀπαμείας, ὁ Κρήτης, ὁ Διδυμοτείχου, ὁ Φιλιππουπόλεως, ὁ Χερσῶνος, ὁ Προικονήσου, ὁ Κίου, ὁ Βερροίας, ὁ Ἀχεράου, ὁ Περγάμου, ὁ Βιζύης, ὁ Μεσσήνης, ὁ Δέρκων, ὁ Καρπάθου, οἱ ὑποψήφιοι Δυρραχίου καὶ Λουπαδίου, ταύτην αὐτῇ ποιούμεθα τὴν ἀναφορὰν, τῇ μὲν πολιτεία ἀδιστακτικῶς ἐπωφελῆ, τῇ δὲ ζήλω τῆς ἀγαθῆς σου καὶ βασιλικωτάτης ψυχῆς περὶ τὰ καλά πρεπωδεστάτην καὶ συνετὴν καὶ εὐνομίαν τοῦ ὑπηκόου, καὶ δὴ καὶ αὐτοῖς τοῖς ἀποικομένοις ἀπονέμῃσιν πρόσφορον, ἐξ ὧν ἀποκείσεται πλουτισμὸς θεϊκῆς μισθαποδοσίας καὶ οὕτως ὑπερφεροῦς τῇ ἐκ θεοῦ βασιλείᾳ σου καὶ τὸ μνημόσυνον ταύτης ὑπάρξει αἰώνιον. ἔχει δὲ οὕτως:

Τοὺς μὲν ἐπὶ παιδί τελευτῶντας ἄνδρας ἢ γυναῖκας μὴ ἀρπαγὴν ὑπομένειν τῶν ὑπαρχόντων, τὸ ἐναπολειφθὲν παντελῶς μέρος ἀβίωτον, οὕτως καὶ διπλὴν συμφορὰν, καθὰ καὶ ἀβιωτικίον ἀρμοζόντως ἐκάλεσαν, οὐ παρὰ τῶν τὰ δημόσια διενεργούντων, οὐ παρὰ τῶν εἰς παροικίαν ἐχόντων αὐτοὺς ἢ καὶ ἐκκλησιῶν ἢ καὶ μονῶν, ἀλλ' ἔχειν ἢ δεσποτεία τοῦ βίου τὸ τρίτον, τὸ τρίτον ὁ ἀπελθὼν καὶ τὸ τρίτον ὁ ζῶν· εἰ δὲ οὕτως (γρ. οὕτως) ἀπέλθῃ, ἐπὶ πατρὶ ἢ μητρὶ ἢ ἀδελφῷ ἀνήκειν αὐτοῖς ταῦτα. εἰ δὲ μὴ ἔξει τινὰ τῶν ρηθέντων, ὑπάγειν τότε τῇ τε δεσποτεία τὸ ἡμισυ καὶ μνημοσύνοις χάριν ἐκείνου τὸ ἡμισυ. Ἔτερον. Καὶ ἵνα πάσαις ταῖς πόλεσι κηρυχθῆ, ἀτιμωρήτους μὴ ἂν τοὺς ἀλόντας πορνεία, μοιχεία, αἰμομιξία, ἀρρενομανία, γοητεία ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν ὅσα εἰς χόλον θεοῦ καὶ βλάβην ψυχῆς ἀναίδην προβαίνουσιν, ἀλλ' ἐκδικεῖσθαι νομίμως καὶ φιλανθρώπως. ἐπεὶ καὶ τῷ μακαρίῳ Παύλῳ ἠξίωται θεοῦ διάκονος διὰ ταῦτα ὁ ἄρχων ὀνομασθῆναι, ὡς μήτε εἰκῆ φορεῖν τὴν μάχαιραν, τό τε ἔκδικον εἰς δικαίαν ὀργὴν τοῖς τολμῶσι παρανομεῖν καὶ τὰ χεῖριστα διαπράττεσθαι. Ἔτερον. Καὶ ἵνα προκηρυχθῆ γυναῖκα μὴ ἐπιρρίπτειν καὶ μᾶλλον παρθένον τῷ βουλομένῳ αὐτῇ· ἀλλ' εἰ μὲν πάθοι βίαν ἐν ἐρήμῃ ὡς τοῖς νόμοις δοκεῖ ἐκδικεῖσθαι αὐτήν. εἰ δὲ τὴν ταύτης τιμὴν ἀβιάστως ἐκδῶ, κουρᾶ καὶ πομπῇ σωφρονίζεσθαι, ὅτι μὴ τὴν νικῶσαν τῇ σωφροσύνῃ ἀπεχαρίσατο, τῷ δὲ γε φθορεῖ μὴ τὸ ἀζήμιον ἢ, ἀλλὰ μᾶλλον δικαίως ἀποπληροῦν τῷ δημοσίῳ τὸ ἔννομον· εἰ δὲ γε, μὴ ἔχη καὶ πάλιν τὸ ἔννομον. Ἔτερον. Καὶ νόμος ἀκυρωθῆ ὁ διοριζόμενος τῇ ἀπελθούσῃ ἐπὶ παιδί γυναικί ἢ ἀνδρὶ, εἴτα τοῦ παιδὸς ἀπελθόντος κληροῦσθαι τῷ ζῶντι τὰ τοῦ παιδὸς πάντα πατρῶα, εἰ τύχοι, ἢ μητρικά, καὶ τοῖς ταλαιπώροις γονεῦσι τοῦ

τεθνεώτος πρὸς τῇ ἀποβολῇ τοῦ φιλτάτου καὶ τὴν περιουσίαν οὐκ ὀρθῇ διακρίσει στερίσκεσθαι, ἀλλὰ τηρεῖσθαι τὸ τρίτον αὐτῆς τῆς προικὸς εἰς μνημόσυνα τοῦ ἀποιχομένου, καὶ τοῖς γονεῦσι τὸ τρίτον καὶ τῷ μνηστῆρι τὸ τρίτον ἢ τῇ μνηστῆ. Ἴνα καὶ ὁ φόνου ἀλοὺς τιμωρῆται δικαίως εἰς ἑαυτόν, ἀλλὰ μὴ δημεύηται παντελῶς μεριζομένης κατὰ ψυχὴν καὶ τῆς περιουσίας αὐτοῦ, παρ' ἧς καὶ τῷ φονευθέντι μερίδα τηρεῖν καὶ προσκληροῦν τοῦ φονέως τῷ δημοσίῳ· πῶς γὰρ δίκαιον μὴ λαμβάνειν τὸν φονευθέντα μηδέν; Ἔτερον. Πρὸς τούτοις εἰ καὶ δοκεῖ μοναχοὶ καὶ μονάστριαι μὴ διάγειν ἀτάκτως ἐν πόλεσι, καθὰ καὶ κανόσι καὶ νόμοις περὶ τούτων τεθέσπισται. εἶδ' οὖν κἄν τοὺς εἰς πάθη κειμένους, εἰ μὴ βούλονται ἀποσπασθῆναι καὶ γενέσθαι τῆς μετανοίας καὶ ἄκοντας ἀποκλείεσθαι πρὸς τὸ ἐστενωμένη ζωῇ διαζῆν, εὐρισκόμενον τοῦτο πραχθὲν καὶ παρὰ τῶν θεοφορουμένων πατέρων τισί· ὡς γὰρ διὰ τὴν εὐταξίαν τῶν πόλεων καὶ οἶδαμεν καὶ πιστεύομεν παντὸς ἀγαθοῦ χορηγίαν ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὕτω καὶ οἶδαμεν καὶ πιστεύομεν πάλιν δι' ἀταξίαν τὰ ἀντικείμενα. Ὁ καὶ ἀναγνωσθὲν καὶ ἐγκριθὲν 1 τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραφῇ ἐρυθρᾷ σημανθὲν παρὰ τῆς ἐκ θεοῦ βασιλείας σου ὑποχρέους ἡμᾶς πάντας τοὺς πιστοὺς χριστιανοὺς κἄν τοῦτω κατέστησε διηνεκῶς καὶ ἀγρύπνως αὐτῆς ὑπερεύχεσθαι τοῦ εὐθυμον καὶ μακραίωνα καὶ νικηφόρον ζωὴν πρὸς τοῦ παμβασιλέως ἡμῶν καὶ θεοῦ ταύτην πλουτίζεσθαι κατὰ τῶν ὀρωμένων καὶ ἀοράτων ἐχθρῶν καὶ πρὸς τῷ κράτει τῷ ἐπιγείῳ καὶ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». καίφ. 180β.

«Τὸ ψήφισμα τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Ἀθανασίου, ὃ γέγονεν ὀρισμῶ τοῦ ἀοιδίμου βασιλέως Ἀνδρονίκου τοῦ Παλαιολόγου ἀκυρωθῆναι φησι κελεύομεν τὸν νόμον, ὃς διορίζεται τοὺς ἐπὶ τέκνῳ χηρεύσαντας ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας, εἰτὰ καὶ τοῦ τέκνου κατὰ πόδας ἀποιχομένου τὸ ζῶν μέρος τὰ τοῦ παιδὸς πατρῶα πάντα ἢ μερικὰ κλη-

1 Ὁ κώδιξ ἔχει : καὶ δέον κριθὲν. καὶ ἄλλας συντακτικὰς ἀνωμαλίας, ὡς βλέπει πᾶς τις. Τῆς Νεαρᾶς ταύτης ὑπάρχουσι διάφοροι γραφαὶ ὡς καὶ ἐπιγραφαί : ἐν κώδικι Παρισίων 1356, ὅθεν καὶ ὁ Βανδρι ἐξέδοτο ἐκ τοῦ Βατικ. 817 : «ἡ γεγονυῖα νεαρὰ ἐπὶ βασιλείας τῶν ὀρθοδοξοτάτων βασιλέων τοῦ κυροῦ Ἀνδρονίκου καὶ τοῦ κυροῦ Μιχαὴλ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ...» Vin-dob 3 : «Νεαρὰ ἐκτεθεῖσα παρὰ τοῦ παναγιωτάτου καὶ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κυροῦ Ἀθανασίου κατὰ μῆνα Ὀκτώβριον τῆς γ'. Ἰνδικτ. τοῦ στωιγ' ἔτους». Κατὰ Τσελεπίδην (σ. 22) ὁ κώδ. Παρισ. 1307 ἔχει διὰ νεωτέρας χειρὸς : «ἐκυρώθη μηνὶ Μαίῳ, Ἰνδ. δ', ἔτους στωιδ'» παρὰ Zachariae von Lingenthal, *Ius graecor'* τόμ. III. σ. 528. Τὰς διαφορὰς τοῦ Βιενν. κώδ. βλέπε παρὰ Ράλλη—Ποτλῆ.

ρονομεῖν, τοὺς δὲ τοῦ τεθνεῶτος γονεῖς πρὸς τῇ τοῦ τέκνου ἀποβολῇ ἀδικώτατα καὶ τῆς περιουσίας στερίσκεσθαι, ἀλλὰ τηρεῖσθαι τὸ μὲν ζῶν τῆς προικὸς εἰς μνημόσυνον τοῦ ἀποικομένου, τὸ δε ζῶν τοῖς γονεῦσι καὶ τῷ ζῶν τῷ καταλειφθέντι μέρει».

«Δοσιθέου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων περὶ κληρονομίας γυναικὸς κληρονομίας ἀτέκνου.

Ἐρωτ. Γυνὴ τις ἔχουσα ἄνδρα, καὶ ἀποθανόντος αὐτοῦ ἀτέκνου, καὶ ἔχοντος ἀδελφὸν κληρονόμον, ἢ γυνὴ αὕτη τί παίρνει κληρονομίαν;

Ἀποκρ. Ἄν τῆς ἀφῆκεν εἰς τὴν διαθήκην του τίποτα, τὰ παίρνει. ἀκόμη παίρνει τὴν προικὰ της σωστὴν καὶ ἀκόμη τὴν προγαμιαίαν της δωρεάν καὶ τέταρτον, εἴτι τῆς ἔφθιασεν, ἢ τῆς ἐχάρισε νὰ φορῇ καὶ νὰ στολίζεται. (ταῦτα γὰρ εἰσὶ τὰ ἐκ φιλοτιμίας) εἴτι ἄρα καὶ ἂν εἶναι, τὰ παίρνει· εἰ δὲ καὶ εἰς τὴν διαθήκην του δὲν τῆς ἀφῆκε τίποτα, παίρνει τὰ τρία μόνα, τὴν προικὰ της, τὴν προγαμιαίαν της δωρεάν, καὶ εἴτι τῆς ἔφθιασεν, ἢ τῆς ἐχάρισε νὰ φορῇ, ἢ νὰ στολίζεται, καὶ οὐδὲν ἕτερον.

Ἐρωτ. Ἀμὴ ἐπειδὴ ὁ νόμος τὴν δευτερογαμοῦσαν γυναῖκα ὑστερεῖ τῆς προγαμιαίας δωρεᾶς, ἢ γυνὴ ταύτη ἐπειδὴ ὑπανδρεύεται χάνει τὴν προγαμιαίαν της δωρεάν, ὥστε νὰ τὴν παίρνουν οἱ ἀδελφοί, ἢ οἱ γονεῖς τοῦ ἀποθανόντος αὐτῆς ἀνδρός, ἐπειδὴ ὑπανδρεύεται;

Ἀποκρ. Τοῦτο ἔχει χώραν, ὅταν ἡ γυναῖκα ἔχη παιδιὰ καὶ θελήσῃ νὰ πάρῃ δεύτερον ἄνδρα, ὁ νόμος βοηθῶν τῶν παιδίων νὰ μὴ μείνουν ὑστερημένα τῆς κληρονομίας τῆς μητρὸς των, ἅμα δὲ καὶ διὰ ἀτιμίαν τῆς γυναικὸς, ὅπου ἔχουσα παιδιὰ ὑπανδρεύεται, τὸ ὀρίζει τοῦτο. ¹ Ὅταν ὅμως ἡ γυναῖκα εἶναι ἄτεκνος, καὶ δευτεροῦπανδρευθῆ, οὐδὲν ζημιοῦται, ἀλλὰ παίρνει καὶ τὴν προικὰ, καὶ προγαμιαίαν της δωρεάν, καὶ τὰς τοῦ ἀνδρός αὐτῆς εἰς αὐτὴν γενομένας φιλοτιμίας, καὶ καλῶς δευτεροῦπανδρεύεται.

Ἐρωτ. Ἀμὴ ἂν δὲν φυλάξῃ τὸν πένθιμον χρόνον;

Ἀποκρ. Ἐπειδὴ κατεφρόνησε τὸν ἄνδρα της, οἱ κληρονόμοι του τῆς παίρνουν τὴν προγαμιαίαν δωρεάν καὶ τὰ χαρίσματα, ὅπου τῆς

¹ Ἐνταῦθα δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν τὰ διὰ «κατηνίου» (βλ. κατωτ.) ἢ ἐλευθέρου γάμου. Ὁ ἀδελφὸς κ. Γεννάδιος Φωτ. βιβλ. Β', 34 ἀναφέρει ὅτι εἰς τὴν ἐν Βατικανῷ πωληθεῖσαν συλλογὴν τοῦ Ἀριστάρχου βέη ὑπάρχει ἀπόφασις: «... Εἰτα τελευτήσαντος ἐκείνου ἢ γυνή, ἢν ἐβάσταξε διὰ «κατηνίου» καὶ δι' ἣν ἐξαπόλωλε, κληρονόμος κατασταῖσα διὰ τῶν μικρῶν τέκνων ἐκείνου». οὗτος ἦν ἐκ Κρήτης καὶ ὁ ἡγούμενος τῆς Χρυσοπηγῆς ἐξέδωκε τὸ ἐν λόγῳ ἀφοριστικόν, ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται, ὅτι καὶ τὰ ἐξ ἀθεμίτου γάμου τέκνα εἶχον δικαίωμα οὐχὶ διατροφῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ κληρονομίας κατὰ τὸ μουσουλμαν δίκαιον (σεφί).

ἔκαμε καὶ τῆς ἀφήνουν μόνην τὴν προῖκα.

* Ἄν εἶναι ὁμῶς ἄτεκνος, καὶ φυλάξῃ καὶ τὸν πένθιμον χρόνον, τίποτα δὲν ζημιώνεται, ἀλλὰ παίρνει καὶ προῖκα καὶ προγάμου δωρεάν καὶ τὰ ἐκ φιλοτιμίας, καὶ ἂν τῆς ἀφῆκε καὶ εἰς τὴν διαθήκην του τίποτα, καὶ καλῶς δευτεροῦπανδρεύεται.

Σημείωσαι ὅτι ἂν δὲν τῆς ἀφῆκε τίποτα εἰς τὴν διαθήκην καὶ εἰς τὸν θάνατόν του τὰ ἐχάρισε καὶ ὑποστατικόν, ἢ ἄλλο εἴτι ἠθέλησε, καὶ ἐκεῖνο τὸ παίρνει, ἐπειδὴ ἡ τοῦ ἀνδρὸς πρὸς τὴν γυναῖκα δωρεὰ ἐν ὄρα θανάτου καλῶς ἔχει.

αγπη', Μαρτίου τῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει

† 'Ο 'Ιεροσολύμων Δοσίθεος ἀποφαινόμεθα». 1

Πολλὴν σπουδαιότητα ἔσχε τὸ ζήτημα τοῦτο εἰς τὴν μεταβυζαντινὴν περίοδον, διὸ καὶ οἱ πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς ἐκκλησίας καὶ δὴ οἱ ὀφφικιάλιοι ἠσχολήθησαν καὶ διεσάφησαν πλήρως τὰ δυσνόητα, 2 ἀπὸ τοῦ ὀνομαστοῦ νομοκάνονος Μανουὴλ Μαλαξοῦ, οὔτινος τὸ λεγόμενον «Νόμιμον» περιέχει (κατὰ τὸν ἀνὰ χειρας κώδικα) κεφάλαια ἐν ὄλφ 288, ἅπερ κατεστρώθησαν ἐν τῇ μητροπόλει Θηβῶν ἐπὶ μητροπολίτου 'Ιωάσαφ, τὸν τόπον ἐπέχοντος τοῦ Σίδης, τοῦ ἐκ Ζακύνθου, ἐν ἔτει 1562.

* Ἀλλὰ ποῦ ἔστηρίζοντο τὰ ἀναφαίρετα τῆς ἐκκλησίας προνόμια, ὅθεν ἀπέρρεε τὸ ἀναμφισβήτητον αὐτῆς δίκαιον, ὑπὲρ οὗ μετὰ τῆς ἐπιμονῆς καὶ γενναιότητος ἠγωνίζετο αὕτη πάντοτε ὡσάκις ἐνεφανίζετο ἐπιβουλή κρατική; Εἶναι πασίγνωστόν πλέον, ὅτι τὰ προνόμια προῦπῆρχον. Κατὰ Κουροπαλάτην περὶ ὀφφικιάλων, ἔκδ. Φραγκοφούρτης 1588, σ. 177 πᾶς βασιλεὺς κατὰ τὴν στέψιν ἐδήλου ἐπισημῶς καὶ ἐγγράφως : «στέρῳ, ὁμολογῶ καὶ βεβαιοῦμαι τὰ προνόμια καὶ ἔθιμα τῆς ἀγιοτάτης μεγάλης τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας». Ἡ ἐκκλησιαστικὴ νομοθεσία ἐτέθη «πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατροίαν παιδῶν», ὡς ἡ ἀγία Πενθέκτη ἀποφαίνεται σύνοδος ἐν τῷ Β' κανόνι. Ὁρθῶς αἱ ἀποστολικαὶ Διαταγαὶ διαγορεύουσιν, ὅτι «ἐμμένοντες αὐταῖς σωθήσεσθε καὶ εἰρήνην ἔξετε, ἀπειθοῦντες δὲ κολασθήσεσθε». Διὰ τὴν σύστασιν τῆς κοινωνίας καὶ τὴν παγίωσιν τῆς πολιτείας ἀπητεῖτο ἡ πί-

1 Ἐκ τοῦ ἡμετ. Νομοκάνονος φ. 180 α-β.

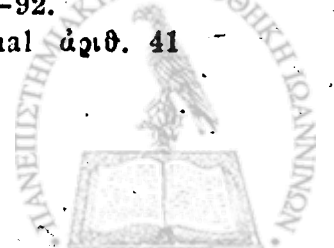
2 Ὑπὸ Μ. Γεδεῶν ἐξεδόθησαν ἐν Κανον. διατ. σ. 148 : «ἐκ τοῦ κώδικος τῶν πατριαρχικῶν γραμμάτων τοῦ σοφολογιώτατου μεγάλου ἐκκλησιαρχου καὶ διδασκάλου κυρίου Κριτίου ζητήματα περὶ κληρονομίας καὶ διορισμός ἐκκλησιαστικὸς εἰς πρῶτα μετὰ θάνατον γυναικός, εἰς δωρεὰς εἰς τέκνα, εἰς ἀνδρόγυνον, εἰς τριμηρίαν καὶ λοιπά». βλ. καὶ ἄλλα τοιαῦτα περὶ κληρονομίας προικός σ. 146, 214. Ἐκκλ. Ἀληθ. Γ', 172. Ἐκκλ. Φάρον Ἀλεξ. στ', 33-4 Ε', 359-361. Πάνταινον Α' 118δ. 393-97.

στις και η υποταγή εις τους κανόνες και το καθεστώς της εκκλησίας. Ο μέγας Ίουστινιανός εις επιστολήν «πρός τινες εκδικήσαντας Θεόδωρον τὸν δυσσεβῆ και τὰ αὐτοῦ πονηρὰ δόγματα» ὀρίζει, ὅτι πρέπει ν' ἀναθεματίζονται οὕτως οἱ «εἴτε εις πίστιν, εἴτε εις κανόνες ἀμαρτήσαντες», και ὁ κατακτητῆς ἀνεγνώρισε μόνον και ἀνενώσεν αὐτά· διότι διέγνω ὁ μεγαλονούστατος ἐκεῖνος πολιτικός ἀνὴρ, ὅτι ἄνευ τούτων ἡ ἐκκλησία δὲν ἠδύνατο νὰ σταθῆ και νὰ ἐπιτελέσῃ τὸν σπουδαῖον αὐτῆς προορισμόν, τὴν ἠθικὴν τῶν ὑπηκόων ἀνάπλασιν, και νὰ εἰρηνοποιήσῃ τὰς τότε ἀνάστατωμένας συνειδήσεις. Ἔχομεν πολλὰς ἐνδείξεις και ἐπὶ Βυζαντινῶν, ὅτι ἀπὸ κοινοῦ ἡ ἐκκλησία μετὰ τῆς πολιτείας ἐξήσκουν τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν ὑποθέσεων, Ἐκ τῶν τεσσάρων καθολικῶν κριτῶν και εἰς αὐτὰ τὰ ὀρκωτικὰ δικαστήρια οἱ δύο ἦσαν ἀνώτεροι κληρικοί. και γνωρίζομεν κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖν τοῦ ΙΔ' αἰῶνος τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰωσήφ μητροπολίτου τῆς θρακικῆς πόλεως Ἄπρω¹ και τὸ τοῦ δικαιοφύλακος και ἀρχιδιακόνου Κλειδᾶ. Τούτους μεθ' ὀρκου ὑπόσχεται νὰ προστατεύσῃ ὁ Ἀνδρόνικος κατὰ πάσης ἐπιθέσεως ἢ προσβολῆς τῶν διαδίκων ἢ ἄλλων ἰσχυρῶν τῆς ἡμέρας : «ἐπεὶ οἱ ἐκλεγέντες και ἀποταχθέντες παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ θεοῦ ἐκκλησίας και τῆς βασιλείας μου καθολικοὶ κριταί...». Ἐπὶ Καντακουζηνοῦ παρὰ τὸν Ἀρμενόπουλον, καθολικὸν κριτὴν Θεσπυρίκης, ἀπαντῶμεν ὡς τοιοῦτον και τὸν ἐπίσκοπον Ἀρσένιον προεδρεύοντα τοῦ ἐν Πάφῳ ἐπαρχιακοῦ δικαστηρίου, και τὸν μητροπολίτην Φιλαδελφίας «ὑπέριμον και ἔξαρχον πάσης Λυδίας και καθολικὸν κριτὴν τῶν Ρωμαίων», ὡς τοιοῦτον προσέτι και τὸν Μελενίκου Μητροφάνην και Θεοφύλακτον Δερμοκαίτην. ² Σπουδαῖαι δίκαι και δὴ ἀφορῶσαι αὐλικά πρόσωπα και μέλη τῆς βασ. οἰκογενείας ἀνετίθεντο εἰς τὸν πατριάρχην διὰ τὸν λόγον, ὅτι οἱ βασιλεῖς ἐφρόνουν, ὅτι ἡ δικαστικὴ ἐξουσία αὐτοῦ δὲν ὑπέκειτο εἰς ἀνάκλησιν ὡς και αἱ ἀποφάσεις, διότι ἦν δικαίωμα ἀνωθεν δεδομένον και συνυπάρχον με-

¹ Παρὰ Νικ. Γρηγορᾶ βιβ. ΙΧ,5; σ. 437 Βόνν. Τὸ ὄνομα εἰς Ἀθωνικὸν κρισιμόγραφον τοῦ 1334, ὅπου ὑπογράφεται καθολικὸς κριτῆς τῶν Ρωμαίων, συνυπογράφουσι δὲ και δύο λαϊκοὶ (βλ. Actes de l' Athos III. Actes de l' Esphigmenou 1908, σ. 24 49 (Παραρτ. Βυζ. Χρον.Π] πόλεως; τομ. ΙΒ', VIII) εἰς πρᾶξιν διαφορᾶς μετὰ τοῦ κάστρου Ρεντίνης ἐν τῇ Χαλκιδικῇ παρὰ τὸν στρυμον. κόλπον. Βλ. περὶ αὐτοῦ εἰς πρόσταγμα Ἀνδρόνικου Β', τοῦ 1318, «εὗρεν ἡ βασιλεία μου ἀνδρα λόγῳ και ἀρετῇ κεκοσμηνον... και τῷ τῆς καθέδρας προβιβασμῷ ἀμείβεσθαι δίκαιον ἢ βασιλεία μου κρίνει... και διορίζεται ἐπέχειν... τὸν τόπον τοῦ Εὐχαίτων...» συγχρόνως ἐκδίδεται και τὸ ἱερὸν σιγίλλιον (Acta et diplom. patr. I, σ. 89-92.

² Παρὰ Ἀνδρ. πρεσβυτέρου παρὰ Ζαχαρίας von Lingenthal ἀριθ. 41 (βλ. Τσολεπίδην ἀνωτ. σ. 18-19).

τὰ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος. 1 Ὁ Καντακουζηνὸς ἔγραφε εἰς τὸν Πατρι-
άρχην Ἰωάννην ἐκ Δίδυμοτείχου «καταλύσαντα τὸν πόλεμον καὶ δια-
λακτὴν γεγενημένον βασιλίδος (Ἄννης) καὶ αὐτοῦ, ὅπερ μάλιστα αὐ-
τῷ προσήκει πατρὶ κοινῷ καὶ διδασκάλῳ δικαιοσύνης ὑπὸ τοῦ θεοῦ
κεχειροτονημένῳ. Πάντως οὐδὲν ἔργον ἔσται, οὐδὲ πολλῶν δεήσεται
λόγων πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἄρκεῖ μόνον ὀφθῆναι καὶ πᾶσα ἀπόφασις πο-
λέμου περιαφεθήσεται, εἰδ' ἄρα τούτων μηδενὸς μελήσει.... ἐκ τῶν αὐ-
τοῦ χειρῶν τὰ ἐκχυθησόμενα τῶν ἀνθρώπων αἵματα θεὸς ὁ δίκαιος
ἐκζητήσει κριτῆς. 2

Τὰ τοιαῦτα δικαιώματα πάση μηχανῇ ἠγωνίζετο τὸ πατριαρχεῖ-
ον νὰ διατηρήσῃ ἀπαράτρεπτα—καίτοι ἐδικαιοῦτο καὶ νὰ ἐπαυξήσῃ
λόγῳ τῆς θρησκευτικῆς διαφορᾶς τοῦ κράτους—ἀπὸ πάσης ἐκτροπῆς
τῶν χριστιανῶν καὶ ἐπιβουλῆς τῶν κυβερνόντων, καὶ ἐντέλλεται :
«νὰ πηγαίνωσιν εἰς τὸν ἀρχιερέα καὶ ἐκεῖ νὰ θεωρῶσι τὰς κρί-
σεις καὶ τὰς διαφορὰς καὶ τὰς μοιρασίας, ὅπου ἔχουσι, κατὰ
τούς χριστιανικοὺς ἐκκλησιαστικοὺς νόμους, ὡσάν ἀληθινοὶ καὶ
εὐσεβεῖς χριστιανοὶ καὶ ὄχι ἐξωτερικῶς καὶ ἀλλοτρίως», κατὰ
δὲ τῶν δυστροπούντων ἐκτοξεύει τὸν ἀφορισμὸν (Γεδεῶν Καν. διατ.
Α', 191-192).

Τοῦτο ἄλλως εἶναι καὶ ὁμολογον τῇ τοῦ Παύλου διδασκαλίᾳ :
«τολμᾷ τις ὑμῶν πρῶγμα ἔχων πρὸς τὸν ἕτερον κρίνεσθαι ἐπὶ τῶν ἀ-
δίκων καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν ἀγίων; οὐκ οἴδατε, ὅτι οἱ ἅγιοι κρινοῦσι τὸν
κόσμον;... ἀδελφὸς μετὰ ἀδελφοῦ κρίνεται καὶ τοῦτο ἐπὶ ἀπίστων» (Α',
Κορ. στ', 1, 6). «Ἄγιους δὲ τοὺς πιστοὺς καλεῖ πάντας... πᾶς πιστὸς
ἅγιος, καθὼ πιστὸς ἔστι, κἂν κοσμικὸς ἢ τις...» (Χρυσοστ. ὁμιλ. Α'
εἰς τὴν πρὸς Ρωμ. καὶ Ζ' πρὸς Ἑβρ.). Ἴνα δὲ ἄρῃ πᾶσαν παρεξήγη-
σιν καὶ δισταγμὸν ἄλλη «πατριαρχικὴ καὶ συνοδικὴ ἐγκύκλιος» ἐπιφέ-
ρει : «οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ σήμερον ἐφ' ἡμᾶς ἡ κραταιὰ βασιλεῖα διὰ βα-
σιλικῶν μπερατίων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν τάξιγ ἐπικρατύνει
διὰ βασιλικῆς προσταγῆς, ἀπὸ περάτων ἕως περάτων τῆς οἰκουμέ-
νης ἢ ἐκκλησία τῶν χριστιανῶν τὴν αὐτὴν (ὅπως καὶ τὸ πάλαι) δεῖ-
κνυσι δύναμιν καὶ ἐξουσίαν καὶ πάντες οἱ χριστιανοὶ ὑποτάσσονται
ταύτῃ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ θεοῦ καὶ τοὺς βασιλικοὺς ὁρισμοὺς, οἱ
δὲ ἐναντιούμενοι καὶ αὐθαδιάζοντες οὐ μόνον ὑπὸ τὴν τοῦ θεοῦ ἀγα-
νάκτησιν πίπτουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκκλησιαστικῶς καταδικάζονται καὶ διὰ
τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας διεκδικοῦνται», (Καν. διατ. Β', 412).

Ὅταν δὲ τὸ πατριαρχεῖον ἀναφέρεται εἰς «βασιλικοὺς ὁρισμοὺς»

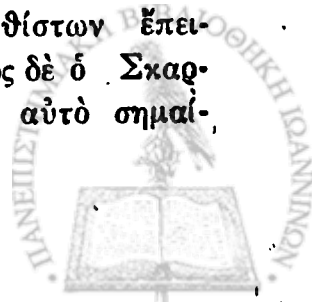
1 Βλ. παραδείγματα παρὰ Τσελεπίδη σ. 19-23.

2 Ἱστοριῶν, τόμ. III, σ. 200 Βόνν.

ἔχει βεβαίως ὑπ' ὄψιν τὰ βεράτια, εἰς ἃ κατὰ δόσεις ἐν ἐκάστη ἀλλαξοπατριαρχείᾳ ἐπεξετείνετο καὶ ἐθεμελιούτο ἡ ἐξουσία αὐτοῦ. Αὐτὴν δὲ τὴν ἐξήγησιν ἔχει καὶ ἡ αὔξησις τοῦ πεσκέσιου παρὰ τοῦ νέου πατριάρχου δηλ. ἦτο ἐξαγορὰ τῆς ἐξουσίας, ἕως κατέληξεν ἐπαχθῆς φορολογία, διότι ἐπανελαμβάνετο καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατριάρχου, ἐὰν συνέβαινεν ἐν τῷ μεταξὺ ἀνάρρησις νέου Σουλτάνου. Ὁ πατριάρχης Ἱερεμίας, ἐνῶ εἶχε πληρώσει τῷ 1572 τὸ πεσκέσι εἰς Σελῆμ Β', 2.000 φλωρία, ἄλλα τόσα προσέφερον εἰς Μουράτ Γ' τῷ 1574, ὅστις ὅμως «ᾤρισεν, ὅτι κατὰ τὴν κρίσιν του (ὁ πατριάρχης) νὰ ὀρίζη καὶ νὰ κρίνη μητροπολίτας, ἀρχιεπισκόπους, ἱερεῖς καὶ πᾶσαν (sic) ἄνθρωπον, Ρωμαίους καὶ ἐκκλησίας καὶ μοναστήρια, καὶ ὅποιος φανῆ ἔναντιος τοῦ μπερατίου αὐτοῦ νὰ παιδεύεται μεγάλως παρὰ τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Λαβὼν δὲ τὸ βασιλικὸν μπεράτιον ὁ πατριάρχης καθέζεται εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς κύριος καὶ δεσπότης τῆς οἰκουμένης καὶ κρίνει καὶ ἀποφάσεις ποιεῖ» (Πατριαρχ. ἱστορία, Βονν. σ. 200 παρ' Ἀμάντω, Οἱ προνομιακοὶ ὀρισμοὶ τοῦ μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, ἐν Ἑλληνικοῖς τόμ. Θ', 1936, σ. 146 ἐπιθι ὄλην τὴν πραγματείαν ἰδίᾳ ἀπὸ σ. 140—166, Γεδεών, Ἱστορ. τῶν τοῦ Χριστοῦ Πενήτων σ. 342-350).

Πολλοὶ βεβαίως λόγοι ὑπῆρχον προσφυγῆς τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ τουρκικὰ δικαστήρια, τὰ λειτουργοῦντα μάλιστα δι' ἱεροδικῶν (καδῆδων), ὧν ἡ δωροδοκία κατέστη παροιμιώδης ἀπαθανατισθεῖσα ὑπὸ τοῦ λαοῦ διὰ πολυαριθμῶν ἀνεκδότων· ἀλλὰ καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι μάλιστα δικασταὶ δὲν ἦσαν ἀνώτεροι χρημάτων καὶ τὸ πρᾶγμα ἀπεκάλυψεν ὁ περίφημος Κακαβέλας, μέγας διδάσκαλος τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ἐδῶ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς τὸ ζήτημα τοῦ γάμου καὶ τῶν διαζυγίων. Ἐξ ὧν μεγάλας ὀφελείας εἶχον καὶ τὰ δικαστήρια καὶ τὸ κράτος καὶ δὴ ἐκ τῶν προικῶν καὶ τῶν διαθηκῶν. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο βεβαίως τὰ πνευματικὰ δικαστήρια ἦσαν αὐστηρά, ὅπως εἶναι αὐστηροὶ καὶ οἱ θεῖοι κανόνες. Περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ ὀλίγα ἔτη πρὶν τῆς ἐκδόσεως τῶν ὡς ἄνω «πατριαρχικῶν καὶ συνοδικῶν ἐγκυκλίων» ἔχομεν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ πατριαρχ. κλίματος τὰ πρῶτα συμπτώματα τοῦ πολιτικοῦ γάμου παρὰ χριστιανοῖς. Εἶναι ὁ διὰ «καπηνίου» ἢ «κεπηνίου» γάμος, ὃν πρῶτος ἀναφέρει ὁ Γαλάτης Thévenot (Relation d' un voyage au Levant. Paris 1664, σ. 104). Αὐτός, ὁ ἐπὶ χρήμασι δι' ἀμοιβαίας συμφωνίας, ἐνώπιον τοῦ καδῆ ἐγίνετο ὑπὸ τῶν μωαμεθανῶν, ὡσάκις ἤθελον νὰ πολλαπλασιάσωσι τὸ χαρέμι, τότε ἐπλήρωνον γυναῖκας ἐπὶ ὠρισμένον χρόν. διάστημα καὶ ἀντικαθίστων ἐπειτα, ἀναλαμβάνοντες τὴν διατροφήν τῶν τέκνων. Ὁρθῶς δὲ ὁ Σκαρλάτος ὠνόμασε τοῦτον «γάμον δι' ἐκμισθώσεως» καὶ αὐτὸ σημαί-

νει ἡ περσ. λέξις κιαμπίν (=εἶδος προικός), ἐξ ἧς οἱ διάφοροι τύποι καὶ «κεσπῆνι», ὥστε ἡ σημερινὴ ἀντίληψις πολλῶν περὶ γάμου, ὅτι εἶναι ἀπλοῦν «ἀστικὸν συμβόλαιον», ἐντεῦθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν παρ' ἡμῶν. Ὁ σεβ. Ἡλιουπόλεως Γεννάδιος πρῶτος ἐπισταμένως ἐξήτασε τὸ ζήτημα. 1 Ὁ κῶδιξ Ε' τοῦ ἁγιοταφ. μετοχλοῦ ἐν Φαναρίῳ περιέχει 10 γάμους χριστιανῶν γενομένους διὰ «καπηνίου» ὑπὸ τοῦ ἱεροδικαστοῦ καὶ ἔλαβον διὰ καπηνίων ὁ μὲν ἄλλας γυναῖκας, ἡ δὲ ἄλλους ἄνδρας» γράφει ἡ 71 πράξις. Ἐν ὄλῳ 27 πράξεις δημοσιεύονται, καθ' ἃς ὁ καθὴς ἐπεκύρου τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου τῶν χριστιανῶν, καὶ λέγονται «χοτζέτια τῆς βασιλικῆς κρίσεως». Πολλοὶ ἀληθῶς χριστιανοὶ κατέφευγον εἰς αὐτόν, διότι εἰς τὰ πνευματικὰ κέντρα συνήντων ἀνυπέβλητα ἐμπόδια γάμου, καὶ ἄλλοι ποθοῦντες τὴν πολυγαμίαν τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ ὁ θεσμὸς τῶν «καπηνίων» ἐκάλυπτε καὶ τὰς πραγματικὰς τῶν ἀλλοπίστων προθέσεις, ὡσάκις διὰ τῆς ἀλλαξοπιστίας τῶν χριστιανῶν γυναικῶν δὲν εὐωδοῦντο (ὅπως ἐν Ἀλβανίᾳ συμβαίνει, ἀφ' οὗτου εἰσήχθη ὁ πολιτικὸς γάμος, λαμβάνουσι μὲν οἱ μουσουλμάνοι ἐλευθέρως τὰς χριστιανὰς, ἀλλὰ σπανιώτατα ἐπιτρέπουσι τοῖς χριστιανοῖς τὰς μουσουλμανίδας). Τὰ διαζύγια ἐπολλαπλασιάσθησαν οὕτως εἰς ὑπερβολὴν. ἀπὸ τοῦ 1662—1685 ἦτοι ἐντὸς 23 ἐτῶν ἐξεδόθησαν 93 διαζύγια μόνον ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Κ)πόλεως, ὅσα δηλ. εἶναι καταγεγραμμένα εἰς τὸν διασωθέντα κώδικα. (Μετὰ πάροδον ἡμιολίου περίπου ἑκατονταετηρίδος ἔχομεν τὴν ἐξῆς ἀριθμ. πρόοδον τῷ 1863, 6 ἀποφάσεις διαζυγίων, τῷ 1864, 16. τῷ 1865, 13, τῷ 1866, 12. τῷ 1867, 13. τῷ 1868, 13. τῷ 1869, 8. τῷ 1870, 8. τῷ 1871, 7. τῷ 1872 19. τῷ 1873, 11 καὶ τῷ 1874, 7. 2 βλ. Γεδεὼν Μνεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ, σ. 273).

Δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ δικαιολογήσωμεν ἐν μέρει καὶ τὴν γυναῖκα, ἣτις ἐγκαταλελειμμένη ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὑπὸ τοῦ ξενιτευομένου ἀνδρός (θεία μου μετὰ τὴν πρώτην γένναν ἐστερήθη τοῦ ἀνδρός, ὅστις ἐπανῆλθεν ἐκ Κ)πόλεως εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν πρὸς γηροκόμησιν) πῶς ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ εἰς τὸν πειρασμὸν τῆς σαρκὸς καὶ τὸν τῆς πείνης ἄμα, ὅταν ὁ χρυσοφόρος ἀγῶς παρουσιάζετο ἐνώπιόν τῆς γεμάτος ἀπὸ ἀγαθῶν; διὸ ἐπὶ Νεοφύτου Β', εἰς ἐγκύκλιον περὶ τινῶν γαμικῶν κεφαλαίων τῷ 1609 ὑπάρχει καὶ τὸ ἐξῆς: «ἀπὸ τοῦ νόου καὶ εἰς τὸ ἐξῆς, εἴ τις γυνή, ἔχουσα ἄνδρα νόμιμον ἀποδημοῦντα καὶ οὐ

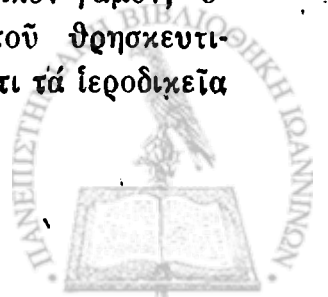
1 Ἐν τῇ «Ὁρθοδοξίᾳ», τόμ. Γ', 1929, σ. 162—164. ἐν τῇ Ἑλλ. Μεγ. Ἐγκυκλ. τόμος ΙΓ', σ. 742γ καὶ εἴτα πλείονα ἐν τῇ Φωτ. βιβλιοθ. μερ. Α', σ. 62δ. Μέρ. Β', σ. 32δ. καὶ δημοσιεῖται πλάσας πράξεις διαλύσεως γάμου ἐνώπιον τοῦ καθῆ καὶ ἐνώπιον τοῦ πατριάρχου.

2 Ἐνθ' ἀνωτ. Β', σ. 32 βλ. καὶ ἄλλας χρονολογίας μέχρι τοῦ 1901, μὴ ὑψημένα τὰ διαζύγια, φθάσαντα κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο εἰς 281 ἐν μόνῃ τῇ Κ)λει.

φροντίζοντα επαναστραφῆναι πρὸς αὐτὴν ἐντὸς τριετίας καὶ μόνης καὶ συνοικῆσαι μετ' αὐτῆς, καὶ αὕτη ὑπὸ ἐνδείας στενοχωρουμένη καὶ κινδυνεύουσα ψυχικῶς, θελήσῃ τὴν ἀπ' αὐτοῦ διάζευξιν, εἴη διεζευγμένη καὶ κεχωρισμένη ἀπ' αὐτοῦ . . διὰ τε τὸ ἀνώμαλον τοῦ καιροῦ καὶ τὴν τοῦ γένους δουλείαν» (αὐτ. σ. 33). Ἐπὶ περὶ τοῦ ἀνδρὸς ὡς κοινὴ μήτηρ φιλόστοργος ἢ ἐκκλησία λαμβάνει ἀνάλογα μέτρα. Ἦτο εὐτύχημα ἀπὸ πολλῶν ἀποψεῶν ἢ μὴ στρατολογία τῶν χριστιανῶν. Ἐπὶ ὑπῆρχε τὸ σύστημα τῆς δουλοπαροικίας. Οἱ τιμαριοῦχοι ἱππεῖς ἢ σπαῆδες, ἐκστρατεύοντες εἰς τὰ ἀπόκεντρα τοῦ κράτους σημεῖα καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἕνεκα πολέμων διατρίβοντες, ἐλάμβανον νέους ὑπηρέτας καὶ ἱπποκόμους, «διὰ βασιλικῆς ἀποφάσεως» ἀναγκαζούσης «ἐπιβῆναι ἀλλοδαπῆς καὶ μακροδιάστατον ὁδὸν ἀνοῦσαι». Θὰ ἀκολοθῆσιν λοιπὸν καὶ ἡ γυνὴ τὸν ἄνδρα; «λόγους οἰκονομίας ἐγνώμεν χρῆσασθαι κατὰ τὰς τοῦ καιροῦ ἀναγκαίας περιστάσεις, ἀποφαίνεται ἡ ἐκκλησία, . . . καὶ ἔχει τὴν ἄδειαν λαβεῖν ἑτέραν γυναῖκα, ἐὰν δυναστευθῇ ὑπὸ τοῦ ἐξουσιάζοντος αὐτὸν σπαχῆ πρὸς τὸ ὑπανδρευθῆναι ἐκείνην ἐκκλησιαστικῶς» (σ. 34). Ἐχομεν λοιπὸν καὶ ἐπεμβάσεις τῶν κρατικῶν ἀρχῶν.

Πολλὰ τῶν ἀθεμίτων τούτων συνοικεσιῶν διέλυε καὶ ἡ ἐκκλησία «ἐσωτερικῶς», ἀφοῦ βεβαίως διελύοντο καὶ «ἐξωτερικῶς», ὑπὸ τοῦ ἱεροδίκου (καδῆ). Χάριν τοῦ τύπου ἀναφέρω μίαν πρᾶξιν ἐνταῦθα : «Ἐπειδὴ ὁ Ἰωάννης τοῦ Γιοβάνη ἀπὸ τοῦ Καρλόβου τῆς ἐπαρχίας Φιλιππουπόλεως μετὰ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ Λαμπρινῆς . . . ἔδειξε καὶ χοτζέτιον τῆς βασιλικῆς κρίσεως διαλαμβάνον ὡς ἐχώρισεν αὐτὴν ἐξωτερικῶς καὶ ἀπόσατο. Τούτου χάριν μὴ δυναμένων ἔτι συνοικεῖν κατὰ λόγον ἀνδρογύνου διεχωρίσαμεν αὐτοὺς καὶ ἐκκλησιαστικῶς» . . . (σ. 146). Ἡ πρᾶξις, ὅπως καὶ σειρὰ ὅλη τοιούτων, δὲν φέρει χρονολογίαν, ἀλλὰ μόνον τὴν ὑπογραφήν «Διονύσιος». Οὗτος εἶναι ὁ Δ', ὅστις πεντάκις ἀνῆλθεν εἰς τὸν πατριαρχ. θρόνον ἀπὸ τοῦ 1671 μέχρι τοῦ 1694. Διὰ τοὺς ἀθέτους τούτους γάμους, οἵτινες διέλυον τὴν οἰκογένειαν καὶ ἀπέκλειον πᾶσαν ἔννοιαν μυστηριακῆν, ἡ ἐκκλησία ἐξέδοτο ἀφοριστικόν. Ἐπὶ ἦτο δύσκολον νὰ σταματήσῃ αὐτοὺς, ἐφ' ὅσον ἐπενέβαινον αἱ τουρκικαὶ δικαστικαὶ ἀρχαὶ καὶ ἄλλοι παράγοντες ἰσχυροί. Τούτων οὕτως ἔχόντων διερωτᾶται τις; πῶς ἐπέτρεπε τοιαύτας πράξεις γαμικὰς ἢ κυβερνησις, ἀφοῦ ἀνεγνώριζε τὸν θρησκευτικὸν γάμον τῶν χριστιανῶν; ἀκριβῶς ὅπως καὶ σήμερον συμβαίνει ὡς πρὸς τὸν πολιτικὸν γάμον, ὅστις τελεῖται δυστυχῶς καὶ ἀναγνωρίζεται καὶ ἄνευ τοῦ θρησκευτικοῦ. Ἐπὶ συνέβαινε καὶ ἕτερον τούτου ἀτοπώτερον, ὅτι τὰ ἱεροδικεῖα

διέλυνον γάμους συναφθέντας ἱερῶς καὶ νομίμως ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας αὕτη δέ, εἰ καὶ ἐθεώρει «ὡς ἐθνικούς καὶ τῆς χριστιανωσύνης ἀλλοτρίους τοὺς διὰ «καπηλίου» συναφθέντας, ἐν τούτοις ὑπὸ τῆς ἀδηρίτου τῶν περιστάσεων ἀνάγκης βιαζομένη, καθ' ἃς ἡ δύναμις τῶν σουλτάνων ἦτο ἀπεριόριστος καὶ ἡ θέσις αὐτῆς λίαν προβληματικὴ ἔναντι τοῦ γενιτσαρισμοῦ, ἀνεγνώριζε καὶ αὕτη ὡς διαλελειμένον τὸν νόμιμον γάμον, πρὸ τῆς τελέσεως παρὰ τοῦ καθῆ τοῦ ἀθέσμου καὶ ἀνιέρου ἐκείνου. Περιηγηταὶ τοῦ τότε καιροῦ ἀναφέρουσι συνήθως τὸν μεταξὺ τούρκων καὶ χριστιανῶν γυναικῶν συναπτόμενον γάμον ὡς λίαν διαδεδομένον μάλιστα εἰς τὴν Ρούμελην, ὅπου ἡ δυναστεία τῶν γκιουρτζαλίδων καὶ βασιμπουτζούκων ἦν μεγάλη, ὡς ὁ Rysault π.χ. περὶ δὲ τοῦ μεταξὺ χριστιανῶν διὰ «καπηλίου» συναπτομένου σιωπᾶ. ¹ Τὸ κακὸν ὄντως εἶχε προχωρήσει, τὰ δὲ ἐκ τούτου ἄτοπα ἤρχισαν νὰ ἐμβάλλωσιν εἰς σκέψιν καὶ αὐτὸ τὸ κράτος — ἐνὸς κακοῦ γὰρ προηγουμένου μύρια ἔπονται.— Ὁ θεσμὸς τῆς ἱερότητος τοῦ γάμου ἀνταποκρινόμενος πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τοῦ κράτους παρελύετο καὶ ἡ Μεγ. Ἐκκλησία διὰ δύο ἀναφορῶν πρὸς αὐτὸν τὸν Σουλτάνον ἔκρουε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου ἐπὶ τῆς πατριαρχείας οὐχὶ τοῦ Παρθενίου Δ', ὡς γράφεται, ἀλλὰ Διονυσίου Γ' (1662—1665). Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ ἐκδοθεὶς ὀρισμὸς δὲν ἐμποδίζει τὸν ἐλεύθερον καὶ ἄθεσμον τοῦτον γάμον, ὡς κακῶς ἐκλαμβάνεται, ἀλλὰ «τὰ δόλια μέσα» καὶ τὰς ψευδομαρτυρίας περὶ τέκνων τε καὶ συζύγων· ἐκ τούτου ἐξάγεται ὅτι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχον τέκνα κττ. ἠδύνατό τις νὰ συνάψῃ τὸν διὰ «καπηλίου» γάμον· ὥστε οὐχὶ εἰς τὸ ἔκθεσμον τοῦ γάμου ἐφιστᾶται ἡ προσοχὴ τῶν δικαστῶν, ἀλλ' εἰς τὰ ἐπακόλουθα· διὸ δικαίως ἀπορεῖ ὁ ἐκδότης τοῦ ὀρισμοῦ: «πῶς δμως μετὰ τὴν ἐπὶ Παρθενίου τοῦ Δ', κατάργησιν τοῦ πολιτικοῦ ἐκείνου γάμου ἐσυνεχίζετο ἡ κατάστασις αὕτη;» (Α', σ. 62). Παρενόησε δὲ τελείως τὸ κείμενον, ὅτε γράφει: «βεβαίως εἰς τὴν πε-

¹ Βλ. ἐνθ' ἄνωτ. Α', σ. 62. Ἡ σιωπὴ εἶναι εὐνόητος, διότι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δὲν εἶχεν εἰσέτι μεταδοθῆ τὸ κακὸν ἐκ τοῦ κέντρο, πιθανὸν δὲ καὶ νὰ μὴ περιηγήθῃ οὗτος, παρ' οὗ λαμβάνει καὶ ὁ Χάμμερ, τὴν ὑπαιθρον· Κατὰ τὸ βεράτιον τοῦ πατριάρχου Ἀλεξανδρείας: «Ὅσοι ἔχουν συνοικέσια παράνομα ἐπειδὴ κατὰ τὴν πίστιν· τους δὲν πρέπει νὰ ἔμβουν εἰς τὰς ἐκκλησίας τους, οἱ τοιοῦτοι μετὰ ταῦτα, ὅταν ἀποθνήσκωσι μετ' αὐτὴν παρνομίαν, οἱ κριταὶ καὶ οἱ ναῖπηδες καὶ πάντες οἱ δυνατοὶ τῶν ζαπτιέδων νὰ μὴν ἐνοχλήσωσι τοὺς παπάδες λέγοντες: σηκώσετε τὸ λείψανον» (παρ'. Ἀμάντφ, ἐνθ' ἄνωτ. σ. 158).

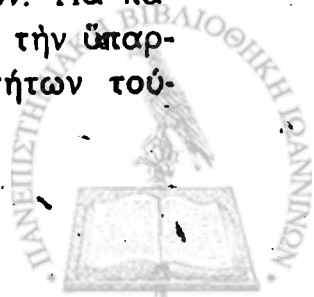

ρίστασιν αὐτὴν δὲν ἐπρόκειτο περὶ γάμου μεταξὺ μουσουλμά-
νου καὶ χριστιανοῦ, ἀλλὰ περὶ γάμου..... μὴ μουσουλμάνων»·
Ἄλλ· ὁ πρῶτος ἀθέμιτος γάμος, χριστιανῆς μετὰ μουσουλμάνου, ἐνδιέ-
φερε περισσότερο τὸ πατριαρχεῖον, διότι ἀπέβλεπε καὶ εἰς ἐξωμοσίαν
προσχεδιασμένην. Ὅτι δὲ ὁ ὄρισμός δὲν ἀπηγόρευσε τὰ κατήνια δια-
πιστοῦται καὶ ἐκ τῶν ἐν συνεχείᾳ γραφομένων ὑπὸ τοῦ ἐκδότου :
« Δυστυχῶς ὁ μεταξὺ μὴ μουσουλμάνων πολιτικὸς αὐτὸς γάμος
ἐξηκολούθησε κπὶ κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος καὶ βραδύτερον.
Δηλωτικὰ τούτου εἶναι ἐν μέρει πολλὰ ἔγγραφα τοῦ κώδικος
Ε' τοῦ Ἀγ. Μετοχίου» (αὐτ). Ἀλλαχοῦ δὲ λέγει, ὅτι οἱ Τοῦρκοι μέ-
χρι τῆς εἰσαγωγῆς τοῦ ἀστικοῦ κώδικος ἐπὶ Κεμάλ ἦσαν συνοικοῦντες
μετὰ χριστιανῶν διὰ μισθώματος. Ἴδου ὁ ὄρισμός :

« Διαταγὴ πρὸς τὸν Καζασκέρην τῆς Ρούμελης ».

(ἦτοι σουλτανικὸς ὀρισμὸς)

« Ἀπατεῶνές τινες ἐκ τῶν ἐν Κ)πόλει καὶ τοῖς πέριξ Ρωμη-
ῶν μὴ ἀσχολούμενοι μὲ νόμιμα κέρδη ὀρμώμενοι δ' ἐκ διαθέσε-
ως δολίας κέκτηνται τὴν συνήθειαν, ὅπως διὰ διαφόρων δολίων μέ-
σων ἐμφανιζόμενοι ἄλλοι μὲν ὡς ἐνάγοντες ἄλλοι δὲ ὡς μάρτυρες,
ἐγείρωσι ψευδεῖς δίκας καὶ προξενῶσιν ἀδικίας εἰς ὄρφανὰ καὶ
χήρας καὶ ἄλλους ἀπόρους, Ἐκτὸς δὲ τοῦ ὅτι ὑπάρχει φόβος
διαρκοῦς ἀυξήσεως τῶν τοιούτων πράξεων τινὲς τῶν ἀπατεώ-
νων τούτων λαμβάνουσιν φαύλων τινῶν γυναῖκας διὰ μισθώμα-
τος (ücret ile kendülerin sahib edüb), αἵτινες παρουσιαζόμεναι εἰς
τὸ αὐτοκρατορικὸν δικαστήριον μετὰ πλαστῶν τέκνων ἰσχυρί-
ζονται, ἄλλαι μὲν ὅτι ὁ ἀνὴρ εἶναι σύζυγος, ἄλλαι δὲ ὅτι εἶναι
ἀδελφός των· καταφεύγουσιν εἰς ποικίλα ψεύδη καὶ συκοφαντί-
ας καὶ ἐνοχλοῦσι διαρκῶς τὸ αὐτοκρατορικὸν μου Διβάνιον.
Πλὴν τούτου οἱ εὐυπόληπτοι ἄνθρωποι διατελοῦντες ὑπὸ τὸ
κράτος διαρκοῦς φόβου ἐκ μέρους τῶν τοιούτων ἀπατεῶνων
παρεπονέθησαν πρὸς τὸ Διβάνιον μου ζητήσαντες τὴν τιμωρίαν
τῶν τοιούτων διὰ δύο ἐνσφραγίστων ἀναφορῶν τοῦ Πατριάρ-
χου τῶν Ρωμαίων καὶ τῆς ὀμηγύρεως τῶν ἐν Κων)πόλει κατοι-
κούντων μητροπολιτῶν. Ἐζητήθη δ' ὅπως ἐκδοθῆ αὐτοκρατορι-
κὸς ὀρισμὸς ἰδιόχειρος (χάτι-χουμαϊούν) κατὰ τὸν ὅποιον οἱ
φαῦλοι οὗτοι, οἱ τοιαύτας ψευδεῖς καὶ πλαστὰς ἐγείροντες ἀ-
γωγὰς, νὰ τιμωρῶνται διὰ τοῦ πατριάρχου τῶν Ρωμαίων. Ὅ-
σάκις λοιπὸν ἐμφανίζονται τοιοῦτοι νὰ εἰδοποιηταὶ ὁ Πατριάρ-
χης τῶν Ρωμαίων πρὸς ἐπιβολὴν τῶν δεουσῶν ποινῶν. Νὰ κα-
ταβληθῆ δὲ πᾶσα προσπάθεια, ὅπως τεθῆ τέρμα εἰς τὴν ὑπαρ-
ξιν τῶν τοιούτων ἀπατεῶνων, εἰς τὰς ἐκ τῶν δολιοτήτων τού-

των προκυπτούσας ζημίας και εις τὰς τοιαύτας πλαστάς ἀγωγάς, νὰ ἀποπέμπωνται δέ αἱ μετὰ ψευδολογιῶν, συκοφαντιῶν καὶ πλαστῶν τέκνων καταφεύγουσαι εἰς τὸ ἱερόν δικαστήριον γυναῖκες. Ἴνα δὲ γένηται ἡ τοιαύτη ὑπόθεσις γνωστὴ παρὰ τῶν προκατόχων δικαστῶν εἰς τοὺς διαδόχους διατάσσω νὰ καταχωρηθῇ τὸ παρόν ἐν τοῖς Ἀρχείοις.

30 Σεπτεμβρίου 1764.

«Ἀνὰ ἐν ἀντίγραφον ἐστάλη εἰς τοὺς καθῆδες πόλεως, Γαλατᾶ, Σκουτάρεως καὶ Χασίων (τὰ πέραν τοῦ Σταμπούλ).

«Πρὸς τὸν αὐτὸν Καζασκέρην ἐγράφη ἡ αὐτὴ διαταγὴ καὶ διὰ τοὺς Ἀρμενίους ἕνα μῆνα περίπου βραδύτερον.

30 Ὀκτωβρίου 1764»¹.

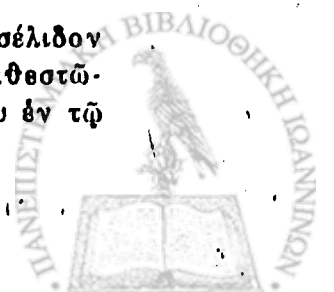
Ἄνεσύραμεν μίαν μόνην πτυχήν τῶν ἀντιξῶν ἐκείνων περιστάσεων, καθ' ὧς ἀγωνιωδῶς ἠμύνετο τὸ οἰκουμενικὸν πατριαρχεῖον, ὅπως σόση αἰώνιους κοσμοπολιτικούς θεσμούς τοῦ Γένους, παλαιῶν πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς, πρὸς τοὺς ἀνθρώπους τοῦ σκότους καὶ τῆς βαρβαρότητος, πρὸς τὰς κακὰς καὶ αὐτῶν τῶν χριστιανῶν συνηθείας: «ἀεὶ γὰρ ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὰ πονηρὰ ρέπει». Πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι καὶ τὸ κράτος δὲν ἔκλειε τὰ ὦτα.

Τέλος καὶ ἐν τῶν ἐσχάτοις χρόνοις τὰς τοιαύτας δικαστικὰς προνομίας, τὰς διὰ τῶν αἰώνων παγιωθείσας, ὑποστηρίζει καὶ ἐμπεδοῖ καὶ ὁ μέγας τῆς Τουρκίας πολιτικὸς τοῦ τότε καιροῦ Ἀαλή πασσᾶς γράφων ἐν τῷ πρὸς τὸν λόρδον Κλάρεντον ὑπομνήματι (13 Μαΐου 1855), ἄλλα τε ἀξιοπρόσεκτα καὶ τοῦτο, ὅτι «οἱ πατριάρχαι... συνενοοῖσι τοιαύτην δέσμην ἀστικῶν καὶ θρησκευτικῶν δικαίων, ὥστε δύναται τις ἀληθῶς νὰ εἴπῃ ὅτι ἐξαιρέσει τῆς πολιτικῆς ἀρχῆς, ἣν μόνη ἡ μουσουλμανικὴ κυβέρνησις ἀσκεῖ, οἱ χριστιανοὶ διοικοῦνται, δικάζονται καὶ διευθύνονται ὑπὸ χριστιανικῆς μᾶλλον ἢ ὑπὸ τουρκικῆς ἀρχῆς». 2 Κατὰ τὴν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν τῆς τουρκ. αὐτοκρατορίας ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως τῶν Παρισίων τοῦ 1856, ἐπιταγῇ τῆς Ὑψ. Πύλης συνετάχθησαν οἱ «Γενικοὶ κανονισμοὶ» τῶν Πατριαρχείων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περιλαλήτου Χάτι-χουμαγιούν, ὅστις ἐθεωρήθη ὡς ὁ πρῶτος Χάρτης ἐν Τουρκίᾳ τῶν ἐλευθεριῶν τῶν ἐθνοτήτων τῆς ἐπικρατείας. 3 Τὴν πλήρη ἐφαρμογὴν τοῦ Χάρτου τούτου με-

1 Φωτ. βιβλιοθήκη Α', 66—67 κατὰ μετάφρασιν ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ.

2 Recueil des traités de la Porte ottomane par I. Testa, V, σ. 158—159.

3 Περὶ τούτου πολλὰ ἐγράφησαν, ὀλίγα δὲ μὴς ὅπως τὸ μικρὸν, ὀκτασέλιδον φυλλάδιον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πατριαρχείων καὶ τοῦ ἀρχαίου καθεστώτος τῆς ἐκκλησίας, ὅπερ ἐδημοσίευσεν τότε ὁ καθηγητὴς τοῦ Δικαίου ἐν τῷ

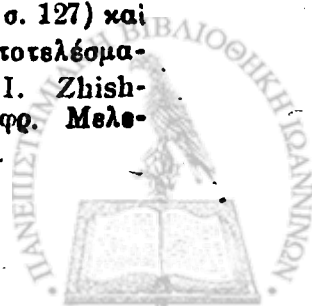
τὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν «Γ. Κανονισμῶν» ἀναγγέλλων πρὸς τὰς Μεγ. Δυνάμεις δι' ὑπομνήματος (15 Μαΐου 1867) ὁ Φουὰτ πασσᾶς ἀναφέρει τὰς ἐπισήμους δηλώσεις τῆς ὀθωμ. κυβερνήσεως περὶ τῶν προνομίων τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἐρμηνεύει αὐθεντικῶς τὴν διὰ τῶν Κανονισμῶν ἐπιδαψιλευθεῖσαν δικαστικὴν ἰδίαν δικαιοδοσίαν : «Τὰ προνόμια καὶ αἱ ἀτέλειαι, αἱ χορηγηθεῖσαι ἔκπαλαι εἰς τὰς μὴ μουσουλμανικὰς κοινότητας, ὑπῆρξαν ἀείποτε σεβασταὶ καὶ οὐδὲν παράπονον ἠγέθη διὰ τὴν δηλώσιν οἰανδήποτε προσβολὴν, εἰς τὰ δικαιώματα τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν τῶν κοινοτήτων τούτων. Ἡ κυβέρνησις ἐνήργησε πλέον τούτου . . . καὶ ἠνύνησε τὴν παραδοχὴν μέτρων καὶ κανονισμῶν τῶν μᾶλλον καταλλήλων εἰς τὸ νὰ τεθῆ ἓν ἄρμονίᾳ πρὸς τὰ ἦθη τοῦς θεσμοῦς καὶ τὰς νέας ἀνάγκας . . . Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δίκας, τὰς ἐξαρτωμένας ἐκ θρησκευτικῶν νόμων, αἵτινες ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των δὲν εἰδιαφέρονσι . . . χριστιανούς, αὐταὶ θὰ ὑπάγουνται ὡς πρότερον εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Σερχῆ διὰ τοῦς μουσουλμάνους, ὅσαι δὲ ἐνδιαφέρουσι μόνους τοῦς χριστιανούς θὰ ὑπάγουνται εἰς τὴν ἐκκλησιαστ. δικαιοδοσίαν τῶν κοινοτήτων (Jurisdiction communal ecclesiastique, ἐνθ' ἄνωτ. VII, σ. 461-464). Συνωδᾷ τούτοις συνετάχθη ἡ «Κρητικὴ δικονομία» τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1880 καὶ κηρυχθεῖσα ἐκτελεστὴ τὴν 25 Μαΐου ἀπονέμει εἰς τὰ δημογεροντιακὰ δικαστήρια κατὰ τὰ ἄρθρα 3 καὶ 5 τὰς δικαιοδοσίας, αἵτινες εἶναι : «Αἱ περὶ μνηστείας καὶ προικός. Περὶ πολιτικῶν τοῦ γάμου καὶ τῆς διαλύσεως αὐτοῦ ἀποτελεσμάτων, ἀφορῶντων εἰς τὴν περιουσίαν καὶ τὰ ἀστικά δίκαια τῶν συζύγων. Περὶ υἰότητος καὶ πατρότητος. Περὶ ἀναγνωρίσεως φυσικῶν τέκνων. Περὶ υἰοθεσίας. Περὶ ἐπιτροπείας τῶν ἀνηλίκων καὶ ἀνικάνων. Περὶ τῶν ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομιῶν. Περὶ τῶν ἐκ διαθήκης κληρονομιῶν καὶ δωρεῶν».

Ὅτι δὲ αἱ αὐταὶ δικαιοδοσίαι ἰσχύουσι καὶ ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἀποδεικνύει τὸ 8 καὶ 32 ἄρθρον ὀρίζον, ὅτι τὸ ἀνώτατον πατριαρχικὸν δικαστήριον ἐν Κ)πόλει ἦτοι τὸ Δ. Μ. Ε. ἐπέχει θέσιν ἀκυρωτικοῦ διὰ τὰς ἀναιρέσεις ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τούτων.¹

ἔθνικῳ Πανεπιστημίῳ Γ. Α. Μαυροκορδάτος ὑπὸ τὸν τίτλον : «Les premisses du Hatti—Houmaïoun». Δὲν ἐμελέτησα τὴν τοῦ πρώην ἀρχιεπισκόπου Χρυσάνθου ἀνακοίνωσιν περὶ τῶν Γεν. κανονισμῶν, διότι δὲν μοι ἐδόθη.

¹ Βλ. τὰς περαιτέρω διασαφήσεις τοῦ Τσελεπίδου ἐν τῷ εἰρημ. συγγράμμ. σ. 42. Ἐπιθετὴ ἐπὶ πλέον καὶ τοῦ δεινοῦ μελετητοῦ τῆς πατρῴου ἐκκλησι. ιστορίας Ι. Σοκόλωφ : «Ἡ υἰοθεσία καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὸν γάμον ἐν τῇ συγχρόνῳ ἄλλ. Ἀνατολίῃ, Πετρούπολις 1910 (Ρωσιστὶ σ. 127) καὶ τὰ κύρια ἔργα : Σεργ. Γρηγορόβσκη, Περὶ διαζυγίου αἰτίαι καὶ ἀποτελέσματα τοῦ δ. καὶ ἡ διαζευκτικὴ διαδικασία. Π)πολις 1911, σ. 341. Ι. Zhishmann. Τὸ δίκαιον τοῦ γάμου τῆς Ἀνατ. Ὀρθ. Ἐκκλησίας, μεταφρ. Μελε-

Πρὸς ἐπίρρωσιν πάντων τῶν εἰρημένων παραλαμβάνομεν ὧδε ἐκ τοῦ Μπερατίου τοῦ Ἰωακείμ Γ' τὸ σχετικὸν πρὸς τὰ διαζύγια καὶ τὰς προνομίας τῆς ἐκκλησίας μέρος. Ἐκτενέστερόν πως ὑπάρχει τοῦτο εἰς τὸ τοῦ Γρηγορίου Ε' (Τὰ κατὰ τὸν Πατρ. Κ)πόλεως Γρηγ. Ε', Α', σ. 265—6) ἀλλὰ τὸ τοῦ Ἰωακείμ προτιμῶμεν διότι δὲν, ἔχει τουρκ. ὄρους.

«Μηδεις ἄλλος ἐκτός τοῦ Πατριάρχου ἢ τῶν διωρισμένων ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτρόπων ἀναμιγνυέσθω εἰς τὰς συμφῶνας τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν ἐθίμοις συζεύξεις καὶ διαζεύξεις τῶν Ρωμαίων. Μηδεις ἐπεμβαινέτω, ὅταν ὁ πατριάρχης ἐπιβάλη τὴν . . . κατὰ τοὺς θρησκευτικούς αὐτῶν νόμους ποινήν εἰς τοὺς ἱερεῖς ἢ τοὺς ἐπιτρόπους αὐτοῦ, τοὺς ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ ἀδείας αὐτοῦ τελέσαντας παράνομα συνοικέσια. Ἐν ταῖς συζεύξεσι καὶ διαζεύξεσι καὶ λοιπαῖς μεταξὺ τῶν δύο χριστιανῶν ἀναφυόμεναις θρησκευτ. διαφοραῖς ἀναμιγνυέσθω μόνον ὁ πατριάρχης ἢ οἱ ὑπ' αὐτοῦ δι' ὑψηλοῦ μου βερατίου διοριζόμενοι μητροπολίται, ἀρχιεπίσκοποι, ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἐπίτροποι αὐτῶν· μηδεις δὲ τῶν καθήδων, τῶν ναῖπηδων (=ἀντιπροέδρων) καὶ ἄλλος παρὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος ἐπεμβαινέτω καὶ παρενοχλείτω καὶ ὑποβαλλέτω εἰς πρόστιμον, ὅταν οὗτοι συμβιβάζωσι τοὺς διαφορομένους καὶ ὅταν πρὸς ἐξακρίβωσιν τοῦ πράγματος ἐπιβάλλωσιν ὄρκον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ παιδεύωσι διὰ τοῦ καλουμένου ἀφορισμοῦ. Οἱ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πατριάρχου καὶ τῶν μητροπολιτικῶν καὶ τῶν ἐπιτρόπων αὐτῶν ἱερεῖς ἄνευ τῆς γνώσεως καὶ ἀδείας αὐτῶν μὴ τελέτωσαν παρανόμους γάμους. Ἐπειδὴ τοῖς θρησκευτικοῖς αὐτῶν κανόσι τὸ διαζευγθῆναι γυναῖκα, τὸ λαμβάνειν καὶ δευτέραν γυναῖκα ἔχοντα μίαν, τὸ τετράκις συζεύγνυσθαι, καθότι τρίς μόνον ἐπιτρέπεται ὁ γάμος μετὰ θάνατον τῆς γυναικὸς καὶ τὸ συζῆν ἄνευ γάμου μετὰ γυναικὸς, μὴ διδῶσθαι ἄδεια τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ παιδευέσθωσαν καὶ σωφρονιζέσθωσαν. Ἐπειδὴ ἀντιβαίνει τῇ θρησκείᾳ αὐτῶν τὸ ἐκκλησιαστέσθαι τοὺς παραβάτας τῶν θρησκευτ. αὐτῶν κανόνων, ἐν περιπτώσει θανάτου ἑνὸς τῶν τοιούτων, μηδεις τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων, καθήδων, ναῖπηδων καὶ λοιπῶν ἢ ἰσχυρὸς παραβιάζέτω τοὺς ἱερεῖς λέγων: «ἐνταφιάσατε αὐτόν». (Μαν. Γεδεών, Ἐπίσημα γράμματα τουρκικὰ ἀναφερόμενα εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἡμῶν δίκαια, Κ)πολις 1910, σ. 69—70).

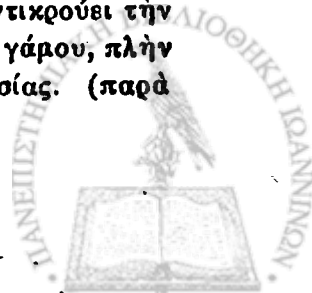
τίου Ἀποστόλοπούλου, Ἀθήναι 1912—1913. Τομ. Α'—Β', (Das Eherecht 1864) A. Cotoire, Le divorce d'après catholique et l'eglise orthodoxe Evdomadaie, Mai 1911, 167—170.

Ἄλλὰ διατι τοσοῦτος ἀγὼν καὶ τοσαύτη ἐπιμονὴ τῆς ἐκκλησίας νὰ διασώσῃ τὰ δικαιώματα ἐπὶ τῶν κωλυμάτων τοῦ γάμου καὶ τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ἐπακολούθων τοῦ συζυγικοῦ βίου ὡς καὶ ἐπὶ τῶν διαθηκῶν, ἀφοῦ καὶ αὐτῶν ἀπεδείχθη ὁ θρησκευτικὸς χαρακτήρ; Ἀνωτέρω (σ. 220—224) ἀπεδείξαμεν, ὅτι ὁ γάμος θεωρεῖται πλέον καὶ εἶναι μυστήριον, ἐπομένως ὡς τοιοῦτος πρέπει νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς ἐκκλησίας. Συμπληρωματικῶς ἀναφέρομεν τὴν γνώμην ἐγκρίτου νομομαθοῦς, τοῦ προέδρου τοῦ Συμβουλίου τῆς ἐπικρατείας κ. Παν. Πουλίτσα, καθ' ἣν «ὁ γάμος τελεῖται δι' ἱερολογίας ἐχούσης μυστηριακὸν χαρακτήρα, ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν εἶναι ἀπλῶς ἄκυρος, ἀλλ' ὄλως ἀνύπαρκτος». 1 Ἐπὶ Βυζαντινῶν κατόπιν πολυχρονίων ἀγώνων κατωρθώθη εἰς τοῦτο νὰ ὑποχωρήσῃ ἡ πολιτεία καὶ ὁ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας εὐλογηθεὶς γάμος νὰ θεωρῆται πολιτικῶς τε καὶ θρησκευτικῶς ἐν πλήρει τάξει κατ' ἀκολουθίαν καὶ οἱ Σουλτάνοι, οἵτινες ἔναντι τῆς ἐκκλησίας ἴστανται ἐφ' ἧς καὶ οἱ αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου βαθμίδος, ἐδέχοντο ὡς μυστήριον τὸν γάμον καὶ περιεχομένου θρησκευτικοῦ, εἰς ὃ δὲν ἠδύνατο τὸ κυρίαρχον κράτος νὰ ἐμβατεύσῃ. Περιλαμβάνεται ἄρα μεταξὺ τῶν προνομίων τοῦ πατριαρχείου. Δυστυχῶς ἐν Ἑλλάδι νεωτερίζοντες τινες πολιτικοί, ἀρνούμενοι τὴν ἱερότητα τοῦ γάμοι κατώρθωσαν ἐπὶ κυβερνήσεως Δεμερτζῆ νὰ σχηματίσωσιν ἀτμόσφαιραν ὑπὲρ τῆς καθιερώσεως τοῦ πολιτικοῦ γάμου. Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία καὶ ἡ κοινὴ γνώμη διαρρήδην ἀπέκρουσαν τὸν ἀποτρόπαιον αὐτὸν νεωτερισμόν, δν ἀνέκαθεν τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν ἡμῶν κέντρον κατεπολέμησεν. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος δὲν ἐξέλιπεν, ἐφ' ὅσον καθηγηταὶ Πανεπιστημίου διδάσκουσιν «ὅτι ἡ πολιτεία εἶναι ἐλευθέρη νὰ κανονίσῃ ὡς βούλεται τὰς ἰδιωτικὰς σχέσεις τῶν ἀτόμων ἐν τῷ γάμῳ, καὶ ἂν ἀκόμη ἐν τούτῳ προσκρούῃ εἰς κανόνας τῆς ἐκκλησίας». 2 Ἄλλ' οἱ πολιτικοὶ νόμοι (ἔξαιρέσει τῶν νόμων τοῦ παρὰ Λοκροῖς Ζαλεύκου),

1. «Σχέσεις Πολιτείας καὶ Ἐκκλησίας κ.τ.λ.» Ἀθήναι 1946, σ. 344. βλ. καὶ τὰς ἐκεῖ παραπομπάς, καθ' ἃς «εἶναι μυστήριον, ἐν ᾧ ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν συζυγικὴν ἔνωσιν καὶ ἐνισχύει... πρὸς τὴν ἐν Κυρίῳ ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τοῦ γάμου» (Δυόβουνιώτης). «ὁ γάμος ἀγιάζει τὴν φυσικὴν ἀύξιν καὶ διαιώνισιν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅπως καὶ ἡ ἱερωσύνη τὴν ὑπερφυσικὴν ζωὴν». (Hergenröther).

2. Ταῦτα γράφει ὁ κ. Γ. Μπαλῆς ἐν τῇ «Ἐφημερίδι τῆς ἑλλ. καὶ γαλλ. νομολογίας», τόμ. 40, 1920, σ. 73 καὶ ἐν ταῖς «Μελέταις αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἰ. σχύοντος ἀστικοῦ δικαίου», νέα ἐκδ. 1938, σ. 379-380, ἐνθα ἀντικρούει τὴν γνώμην, ὅτι πᾶν νομοθέτημα εἰσάγον ἄλλας αἰτίας λύσεως τοῦ γάμου, πλὴν τῆς μοιχείας, ἀπτεται τοῦ δογματικοῦ συστήματος τῆς ἐκκλησίας. (παρὰ Πουλίτσα ἐνθ' ἄνωτ. σ. 245).

δὲν δικάζουσι τὰ ἠθικὰ ἐγκλήματα καὶ δικαίως ἐθαύμαζεν ὁ Ξενοφῶν γράφων περὶ Περσῶν «ὅτι δικάζουσαι καὶ ἀχαριστίας». καίτοι δὲ κολάζουσι τοὺς προσβάλλοντας δημοσίᾳ τὰ φυσικὰ καὶ πολιτικὰ δίκαια, εἰσὶ πάμπαν ἀνίσχυροι ὡς πρὸς καταλύοντας ἐν κρυπτῷ τὰ δίκαια ταῦτα ἐν τῷ οἰκογενειακῷ βίῳ, ἔνθα ἡ δικαστικὴ ἐξουσία δὲν δύναται νὰ διεισδύσῃ. Εἰθισται δὲ καὶ ἡ κοινωνία νὰ συγκαλύπτῃ τὰ τοιαῦτα ἐγκλήματα δογματίζουσα τὸ «τὰ ἐν οἴκῳ μὴ ἐν δήμῳ», ἐναντίον τοῦ κανονικοῦ τῆς ἐκκλησίας δικαίου, καθ' ὃ : «τὰ μὲν ἀνατρεπτικὰ κωλύματα δὲν δύνανται νὰ ἀρθῶσιν (εἰμὴ δι' οἰκουμενικῆς συνόδου), ὁ δὲ ὑπάρχωντος τοιούτου κωλύματος συναφθεὶς γάμος ἐστὶ διαλυτέος» (Μίλας 888).

Ἐν οἰκουμενικαῖς συνόδοις ἀποκρυσταλλοῦται ἡ προσήκουσα καὶ ὀρθὴ γνώμη ἐπὶ τοιούτων ἠθικῶν ζητημάτων, καὶ οὕτω ἡ ἐκκλησία κοινωνοῦσα ἀμέσως πρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα, ὅπερ κυβερνᾷ τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν, ποδηγετεῖ αὐτὸ ἀσφαλῶς εἰς τὸν τελικὸν προορισμὸν, καθιστᾷ εὐχερῆ τοῖς πᾶσι τὸν πρὸς σωτηρίαν πλοῦτον τῆς θείας χάριτος καὶ δίδωσιν ἐκάστῳ προορισμὸν καὶ κλήσιν ἐν τῷ κοινῷ τοῦ ὄλου τελικῷ σκοπῷ, διὰ τοιούτων μέσων ἡ ἐκκλησία προσάγει τὰ ἐαυτῆς μέλη εἰς ἄμεσον, πρὸς τὸ θεῖον σχέσιν καὶ ἐσωτερικὴν κοινωνίαν καὶ τελεῖ οὕτω πάσας τὰς ἐπὶ γῆς ὑπερφυσικὰς αὐτῆς ἐνεργείας. Ἔχει δὲ εἰς χεῖρας τὸ μυστήριον τῆς ἐξομολογήσεως, (οὔτινος στερεῖται ἡ πολιτεία), δι' οὗ βεβαιοῦται ἐκ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ μετανοοῦντος καταλογισμοῦ, ἐὰν διὰ τῶν πράξεων αὐτοῦ δὲν κατέστη ἀνάξιον τῆς ἐσωτερικῆς πρὸς τὸ θεῖον κοινωνίας, μεταδιδομένης διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς εὐχαριστίας. Ὁ γάμος ἔχει θεῖαν τὴν προέλευσιν «ἄρσεν καὶ θῆλυ ἔπλασεν ὁ θεός» εἶναι θεσμὸς τόσον ἀρχαῖος, ὅσον καὶ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Καὶ ὄντως οἱ νόμοι τῆς συζυγίας ὑπῆρχον καὶ πρὸ τοῦ χριστιανισμοῦ, ὡς ἀποτελοῦντες τὴν βᾶσιν τῆς οἰκογενείας καὶ τὴν ἀδιατάρακτον τῆς κοινωνίας ἀρμονίαν, καὶ ὡς τοιοῦτοι ἐνισχύθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν ἐν αὐτῷ. Ἐὰν αἱ ἀρχαῖαι πολιτεῖαι τελευταίως παρήκμασαν καὶ ἐξώκειλαν εἰς τὴν ἐκλυσιν τῶν ἠθῶν, αἰτία εἶναι ἡ διεστραμμένη ἀντίληψις περὶ τῆς ἠθικῆς ἐννοίας τοῦ γάμου, ἥτις ἐκ φύσεως εἶναι ἐμπεφυτευμένη ἐν τοῖς λογικοῖς (πολλάκις δὲ καὶ ἐν τοῖς ἀλόγοις) οὔσιν. Τὸ περίφημον ῥωμαϊκὸν δίκαιον ἐστάθη ἀνίκανον νὰ ἀναστείλῃ τὴν ἀποχαλίνωσιν τῶν συζύγων πρὸς διάλυσιν τοῦ γάμου· ὅσον ἐπολλαπλασιάζοντο οἱ αὐστηροὶ νόμοι, τόσον καὶ τὰ διαζύγια ηὔξάνοντο (*summum jus summa iniuria*). αἱ δὲ ἑλληνικαὶ πολιτεῖαι, ἀφοῦ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προστατεύσωσι τοὺς οἰκογενειακοὺς θεσμούς, ἀνεκήρυξαν κατὰ τοὺς ἐπὶ Χριστοῦ καὶ ὀλίγον πρότερον χρόνους τὸν γάμον ἐλεύθερον καὶ ἀνεγνώρισαν ὡς νόμιμον τὴν

πορνείαν ἑξασκουμένην μάλιστα ὑπὸ τῶν ἱεροδούλων ἐν τοῖς ἱεροῖς τῆς Ἀφροδίτης! Ἔρχεται ἡ ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ τίθησιν φραγμὸν εἰς τὸν κατήφορον αὐτόν, ὅπου ἑκατρακύλλα ἡ κοινωνία καὶ θεωρεῖ τὸν γάμον ἀδιάλυτον «οὕς ὁ θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω». Ἡ ἐκκλησία ὡς πρὸς τὸ θεῖον αὐτὸ ἐπίταγμα δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἄλλως, εἴμῃ νὰ συμμορφωθῇ, καὶ ἡ μὲν δυτικὴ στοιχοῦσα τούτῳ κατὰ γράμμα ἀπηγόρευσε ἀπολύτως τὸ διαζύγιον, ἡ δὲ ἀνατολικὴ εἰς τὸ πνεῦμα μᾶλλον ἐμβαθύνουσα ἐνβουθέτησεν, ὅτι «ὁ θάνατος μόνος, εἴτε φυσικὸς ἐστὶν οὗτος, εἴτε ἠθικὸς, εἴτε θρησκευτικὸς, δύναται νὰ διαλύσῃ τὸν συζυγικὸν δεσμόν» (Μίλας 900) καὶ ἀπέδωκε τὴν πρέπουσαν τῷ γάμῳ φυσικὴν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ.¹ Ἄλλ' αἱ νεώτεροι ἐξελιγμένοι δῆθεν κοινῶν ἀπεφάσισαν, ἐκτραχηλισθεῖσαι νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν προχριστιανικὴν ἠθικὴν παραλυσίαν ὑπονομεύουσαι τὴν ἱερότητα τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου ὡς καὶ τὴν ὑπόστασιν τοῦ γένους διὰ τῆς ὁμαδικῆς ἄρσεως τῶν γαμικῶν κωλυμάτων. Οὕτω δὲ σὺν τῷ χρόνῳ καταργηθείσης τῆς θρησκευτικῆς ἐν τῷ γάμῳ ἠθικῆς ὡς καταθλιπτικῆς συγκατηρηθή καὶ ὁ σπουδαῖος, ὃν ἐπιδιώκει, σκοπός. «μόνος ὁ χριστιανισμὸς εἶχε τὴν δύναμιν μετὰ πολλὰς ἑκατονταετηρίδας τοῦ βίου καὶ τῆς ἐπιρροῆς αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου ν' ἀποδώσῃ τῷ γάμῳ τὴν πρέπουσαν αὐτῷ φυσικὴν θέσιν ἐν τῇ κοινωνίᾳ» (σ. 828).

Παρ' ἡμῖν τὸ κράτος ἐσφετερίσθη τὸ δικαίωμα ἐπὶ πάσης ὑποθέσεως ὡς πρὸς τὴν περιουσίαν καὶ τὰς γαμικὰς συμβάσεις τῆς προικὸς καὶ συντηρήσεως τῶν συζύγων καὶ τῶν τέκνων κττ. Τὸ μόνον ἀναφαίρετον εἰσέτι προνόμιον τῆς ἐκκλησίας εἶναι, ὅτι τὸ κράτος εἶναι ὑποχρεωμένον, ὅπως ἀποδέχῃται τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς περὶ τοῦ ἐγκύρου καὶ ἀκύρου τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου. Περὶ τῶν κωλυμάτων γίνεται συνεννόησις. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ δὲν συνεβιβάσθησαν καὶ δταν τὸ κράτος δὲν ἠδυνήθη νὰ διαμφισβητήσῃ καὶ νὰ παρακάμ-

¹ Εἰς συνοδικὸν τόμον ἐκδοθέντα ἐπὶ Γρηγορίου Ε', κατὰ Νοεμβρ. τοῦ 1806 ὑπάρχει ἡ ἐξῆς αὐστηρὰ ἀπαγόρευσις: «Μήτε τολμήσῃ τις ἀρχιερεὺς ἢ ἐπίτροπος αὐτοῦ δίδοσθαι διαζύγια ἐπ' οὐδεμιᾷ αἰτίᾳ ἢ προφάσει τοῖς νομίμως συναπτομένοις ἀνδρογύνοις παρεκτὸς ἐνὸς καὶ μόνου ἀποδειχθέντος ἐγκλήματος, ὡς καὶ τοῦτο... ἐναντίον καὶ αὐτῇ τῇ δεσποτικῇ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐντολῇ. . . καὶ τῇ ἀποστολικῇ. . . «γυναῖκα ἀπ' ἀνδρός μὴ χωρισθῆναι, ἐὰν δὲ χωρισθῇ μενέτω ἄγαμος ἢ τῷ ἀνδρὶ καταλλαγῆτω. . .» καὶ τῷ ἰγ' ἱερῷ κανόνι τῆς ἐν Καρθαγένῃ ἁγίας συνόδου παραπλησίως θεοπίζοντι: «Τὸ συνοικέσιον μένειν ἀδιάλυκτον διαφερόμενον καὶ ἡ καταλλαγῆναι ἢ οὕτω μεῖναι κατὰ τὴν ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις τοῦ Κυρίου ἐντολήν καὶ τὴν ἀποστολικὴν διακέλευσιν». Τὰ κατὰ τὸν αἰόδιμον. . . πατριάρχην Κ)πόλεως Γρηγόριον τὸν Ε'. . . Τόμος Α', Ἀθῆναι 1865, σ. 65.

ψη τὰ ἀνυπέρβλητα ἀπὸ κανονικῆς ἀπόψεως κωλύματα τοῦ γάμου, ἐπενόησε τὸν πολιτικὸν γάμον, ὃν προκρινουσιν αἰεὶ οἱ ἀθεμίτους ἐπισυνάπτοντες γάμους καὶ συμφεροντολογικούς, εἶναι ἡ κατηγορία τοῦ «κατ' ἀνάγκην πολιτικοῦ γάμου» προσέχουσι μόνον τὰ πολιτικὰ κωλύματα (αὐτ. σ. 923). Ὁ τοιοῦτος γάμος ὡς μὴ προσδεόμενος ἱερολογίας ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας οὐδ' ἀναγνωρίζεται τὸ σύνολον. ἀλλ' αἱ ἀνήθικοι αἵται σκοπιμότητες ἀντὶ νὰ ἐλαττώσωσιν ἐπηύξησαν ἀφαντάστως τὰ διαζύγια. ἀναφέρω ὡς παράδειγμα τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ἡ συντηρητικότης εἶναι δόγμα καθιερωμένον. Τὸ 1948 ἐνταῦθα τὰ διαζύγια ἔφθασαν εἰς τὸν ἄνευ προηγουμένου ἀριθμὸν τῶν 50.000, ὡς διεκήρυξεν ὁ σεβ. Κύριλλος Γκάρμπετ, ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ὑόρκης. Οὗτος κρούων τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, ὅστις ἀπειλεῖ τὸ μέλλον τοῦ βρετανικοῦ λαοῦ, τονίζει ὅτι πρέπει ἡ κοινὴ γνώμη νὰ θεωρῇ τὴν μοιχείαν ὡς κάτι πολὺ σοβαρότερον παρ' ὅ τι θεωρεῖται σήμερον.¹ Τὰ αἷτια δὲ τῶν ἀθρόων τούτων διαζυγίων εἶναι: 1) ἡ ταχύτης τῆς συνάψεως τοῦ γάμου, ὅστις θεωρεῖται μία ρομαντικὴ ἢ αἰσθηματικὴ περιπέτεια μᾶλλον παρὰ μυστήριον καὶ δεσμὸς ἰσόβιος ἀπαιτοῦν ὑπομονὴν καὶ αὐταπάρνησιν. 2) ἡ ἔλλειψις στέγης καὶ 3) ἡ ἐκτὸς τῆς οἰκογενείας ἐργασία τῶν γυναικῶν (βλ. «Καθημερινή» 6-1-49).

Ἰδωμεν ποῖα καθεστῶτα καὶ τίνες ἀντιλήψεις ὡς πρὸς τὰς γαμικὰς τῶν συζύγων σχέσεις ἰσχύουν καὶ ἐν Ἀμερικῇ:

«Πότε ἓνας ἄνδρας μπορεῖ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν σύζυγόν του...»

Ἡ ἀπόφασις τοῦ Δικαστηρίου Οἰκογενειακῶν Σχέσεων:

ΝΕΑ ΥΟΡΚΗ Ἰούλιος.— »Ἐνα εἰδικὸν δικάστηριον «οἰκογενειακῶν σχέσεων», ἀπεφάνθη ὅτι ὁ σύζυγος ἔχει δικαίωμα νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν σύζυγόν του, ὅταν διαπιστώσῃ, ὅτι αὕτη εἶχε συνάψει πλήρεις ἐρωτικὰς σχέσεις πρὸ τοῦ γάμου των.

«Ὁ πρόεδρος τοῦ δικαστηρίου κ. Μόντφορ Λέβυ ὑπεστήριξεν ἀκόμη, ὅτι ἡ διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐγκαταλειφθεῖσα σύζυγος δὲν δικαιούται νὰ ζητήσῃ ἀποζημίωσιν. Ἡ κοινωνία, εἶπεν ὁ κ. Λέβυ, συγχωρεῖ τοὺς ἄνδρας ποὺ εἶχαν ἐρωτικὰς σχέσεις πρὸ τοῦ γάμου των, ἀλλὰ δὲν ἐπιτρέπει τοῦτο εἰς τὰς γυναῖκας.

«Καὶ ὁ Ἀμερικανὸς δικαστὴς συνέχισεν: «Ἐτι ἐθέσαμεν ἐπὶ τάπητος ἓνα πρόβλημα τὸ ὁποῖόν ἔχει ἐπηρεάσει ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς παλαιότερας ἐπο-

¹ Τοιοῦτό τι εἶχε προταθῆ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου ἐπὶ Βυζαντινῶν (βλ. ἄνωτ. σ. 339).

χὰς ὑπῆρχον διπλὰ κριτήρια διὰ τὴν ἠθικὴν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ σήμερον εἰς πολλὰς χώρας τοῦ κόσμου. Εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας ἀπὸ ἀπόψεως προσωπικῶν καὶ περιουσιακῶν δικαιωμάτων ἄνδρες καὶ γυναῖκες εἶναι ἰσότιμοι. Συνήθως οἱ νόμοι βασίζονται ἐπὶ τῶν ἐθίμων, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἰσχύει εἰς τὸ πεδῖον τῶν ἐρωτικῶν σχέσεων. Ὁ νόμος δὲν βλέπει καμμίαν διαφορὰν εἰς τὸ ἂν μία προᾶξις διαπράττηται ἀπὸ ἀνδρα ἢ ἀπὸ γυναῖκα. Ἡ κοινωνία ὅμως βλέπει τὴν διαφορὰν αὐτὴν.

Ἡ κοινωνία θεωρεῖ ὡς δεδομένον ὅτι πλεῖστοι τῶν ἀνδρῶν ἔχουν συνάψει ἐρωτικούς δεσμούς πρὸ τοῦ γάμου των. Ἐνῶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς γυναῖκας θεωρεῖ ὡς δεδομένον ὅτι πλεῖσται αὐτῶν δὲν εἶχαν γνωρίσει τὸν ἔρωτα πρὸ τοῦ γάμου των.

Ἐἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἡ ὁποία ἐδικάσθη πρὸ ἡμερῶν ἐνώπιον τοῦ «δικαστηρίου οἰκογενειακῶν σχέσεων», οἱ ἀντίδικοι σύζυγοι ὠμολόγησαν καὶ οἱ δύο ὅτι εἶχαν συνάψει ἐρωτικούς δεσμούς πρὸ τοῦ γάμου των. Ὁ κ. Λέβυ ἀπεφάνθη ὅτι ἡ ἀγνότης τῆς γυναικὸς δὲν εἶναι ἀπὸ τ' ἀπαραίτητα προσόντα διὰ τὸν γάμον της, ἀλλὰ καθίσταται ἀπαραίτητὸν προσόν, ἂν ἐπιμείνη ὁ σύζυγος. Οἱ ἄνδρες θεωροῦν κατὰ κανόνα τὰς γυναῖκας ὡς πλάσματα λεπτοφυέστερα αὐτῶν.

Ἐἰς τὴν προκειμένην ὑπόθεσιν ἐπέρανε ὁ κ. Λέβυ, ὁ σύζυγος διεκήρυξεν ὅτι δὲν θὰ ὑπανδρεύετο τὴν ἐνάγουσαν, ἂν ἐγνώριζε τὰς προγαμιαίας ἐρωτικὰς της σχέσεις. Ἐπέμεινε δὲ, ὅτι ἡ σύζυγός του παρέβη ἓνα κοινωνικὸν συμβόλαιον. Συμπέρασμα: «Ἡ ἀγνότης τῆς γυναικὸς ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς βάσεις τοῦ θεσμοῦ τοῦ γάμου, εἶπεν ὁ κ. Λέβυ». «Καθημερινή» 3-7-49.

Εἰς τὰς Ἑνωμένας Πολιτείας ὁποῦ συμβαίνουν τὰ ἀνωτέρω τὰ διαζύγια ἠϋξήθησαν ὑπερμέτρως, εἰς 7 γάμους ἐν διαζύγιον, δηλαδὴ πρωτοστατοῦσιν ἐν τούτῳ ἔναντι τῶν ἄλλων κρατῶν καὶ αὐτῆς τῆς Ἰαπωνίας, ἣτις ἔχει εἰς 8 γάμους ἐν διαζύγιον. Τὸ φαινόμενον τοῦτο ταράσσει ὅλους τοὺς κοινωνιολόγους, ὥστε εἰς τούτων προλέγει, ὅτι ἐντὸς ὀλίγου ὁ κόσμος θὰ καταντήσῃ «κόσμος διεζευγμένων»! Καὶ ἐν Ἑλλάδι ὅπου πυκνοῦνται τὰ διαζύγια λίαν ἐπικινδύνως, θὰ βαίνωμεν ἐπὶ τὰ χεῖρω· ἐφ' ὅσον δὲν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν οἱ οὐσιώδεις παράγοντες, ἀλλὰ μεσολαβοῦσι ξένοι πρὸς τὴν ἠθικὴν καὶ θρησκευτικὴν θέσιν τοῦ γάμου· καὶ καταντᾷ οὗτος νὰ εἶναι «ἐμπορικὸν συμβόλαιον» ἢ προῖον παραφόρου ἔρωτος, ὅστις ἐξατμίζεται μετὰ τὸν λεγόμενον «μῆνα τοῦ μέλιτος», ὑποχωροῦντος τοῦ τυφλοῦ αἰσθήματος. Ὁ εὐρωπαϊσμός καὶ ἐν Ἑλλάδι ἐθαυματούργησε καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο καὶ δὴ μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Ἀστικοῦ κώδικος διὰ νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ διαζύγια. Κατὰ τὸ 5 ἄρθρον τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τὸ 1442

τοῦ κώδικος, δικαιούται ἕκαστος τῶν συζύγων νὰ ζητήσῃ διαζύγιον ἂν συμβῆ τι σοβαρὸν καὶ κλονίσῃ τὰς σχέσεις τοῦ γάμου, ὅπερ προχείρως δύναται νὰ ἀνακαλύψῃ πᾶς ὅστις θέλει νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν σύντροφον τοῦ βίου, διὰ νὰ κρύψῃ τὰ πραγματικὰ αἷτια, ἐφ' ὅσον ἡ ὑπαιτιότης τοῦ κλονισμοῦ δὲν ἐξετάζεται, ἢ μᾶλλον ὁ ἀντικειμενικὸς κλονισμός. Ἄλλ' εἰς τὸ τέως παρ' ἡμῖν ἰσχύον καθεστώς, δὲν εἶχομεν διὰ τὸν γάμον ἀνάγκην νομοθέτου, ἐφ' ὅσον οὗτος ἐθεωρεῖτο «συγκλήρωσις τοῦ βίου παντὸς θείου τε καὶ ἀνθρωπίνου δικαίου κοινωνίας», ὡς θεία ἐπιταγή «οὗς ὁ θεὸς συνέζευξεν ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω». καὶ ὁμοῦς ὁ Ἑλλήν νομοδιδάσκαλος ἀποφαίνεται : «Ἡ ἀντίληψις τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου δὲν δικαιολογεῖ οὐδέ πόρρωθεν (1) τὸ μὴ ἐπιτρεπτὸν τῆς λύσεως αὐτοῦ διὰ κοινῆς τῶν συζύγων συναινέσεως. Τὸ ἀδιάλυτον τοῦ γάμου οὐδέποτε συνεδέθη πρὸς τὴν φύσιν τοῦ γάμου ὡς μυστηρίου, τοῦλάχιστον ὑπὸ τῆς ὀρθοδόξου ἀνατ. ἐκκλησίας...» καὶ κατόπιν τούτου οὐδὲν ἀπαιτεῖται πλὴν τῆς δικονομικῆς σκηνοθεσίας καὶ ἡ κατάθεσις ὑπὸ τῶν συζύγων (οὐχὶ δὲ ἐπ' ἀκροατηρίῳ, ἀφοῦ καὶ οἱ δικασταὶ αὐτοὶ δὲν ἀντικρούζουν τοὺς διαδίκους), τῶν κατὰ συνθήκην ψευδῶν περιβαλλομένων καὶ διὰ ψευδορκίας καὶ τὰ 90 ο)ο τῶν διαζυγίων στηρίζονται εἰς τοιαύτην κωμωδίαν, χωρὶς ἀντιδικίαν οὐσιαστικὴν. Τούτο ἐλέγχθη ὀλίγον πρὸ τοῦ πολέμου ἐν Γερμανίᾳ, ἀλλ' ἐφαρμόζεται καὶ ἐν Ἑλλάδι, οἱ δὲ δικασταὶ εἶναι ἀνίκανοι ν' ἀντιδράσωσι διὰ λόγους πάλιν δικονομικούς, διότι π. γ. πρέπει ν' ἀποκαλύψουν τὴν ψευδορκίαν, ὅπερ δὲν εἶναι εὐχέρές. Τούτων οὕτως ἐχόντων οἱ νομομαθεῖς μας προτείνουν τὴν παύσιν τῆς ἐπίφανειακῆς ταύτης νομιμοφροσύνης, διότι κατ' αὐτοὺς ἰὸν «γάμον ὡς κοινωνικὸν θεσμὸν σώζει μόνον ὁ ἠθικὸς καταναγκασμὸς ὁ ἐπιβαλλόμενος ἐκ τῶν ἠθῶν καὶ τοῦ κοινωνικοῦ περιβάλλοντος, οὐχὶ δὲ τὰ ἐμπόδια, τὰ ὅποια πάντοτε δύναται νὰ ὑπερπηδήσωσιν οἱ σύζυγοι μετὰ πάσης ἰσφαλείας». Ἐδῶ ἀκριβῶς ἀληθεύει τὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου : «νόμος παρεσιήλθεν, ἵνα πλεονάσῃ τὸ κατάκριμα» ! Εἰς τὴν λειτουργίαν πρὸ παντὸς τοῦ Ἀστικοῦ κώδικος, ὅστις εἰσῆχθη τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1946, ὀφείλεται ὁ διπλασιασμός τῶν διαζυγίων ἐν Ἑλλάδι :

Ἔτος	γάμοι	διαζύγια	Ἔτος	γάμοι	διαζύγια
1939	6961	737	1944	5795	926
1940	4952	690	1945	8930	843
1941	5598	668	1946	8905	1270
1942	5641	729	1947	9599	1660
1943	8111	928	1948	5979	1256

Ἡ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος μείωσις τῶν γάμων καὶ αὔξησις τῶν διαζυγίων εἶναι καταπληκτικὴ λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν, ὅτι πολλοὶ 25 ο)ο τῶν νυμφευομένων εἶναι δευτερόγαμοι καὶ τινες τριτόγαμοι. Καὶ εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτὸ ἐφθάσαμεν χάριτι θεῆα τὴν Γαλλίαν, ὅπου βλέπομεν εἰς τὰ τελευταῖα χρόνια ἐπὶ 100 γάμων 21 διαζύγια. Ἄλλ' ἐκεῖ ὑπάρχει ὁ πολιτικὸς γάμος, ἐνῶ παρ' ἡμῖν δὲν δικαιολογεῖται τὸ πρᾶγμα. Ἡ στατιστικὴ αὕτη ἐξηγμένη ἐκ τῶν βιβλίων τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἀποδεικνύει, ὅτι βαίνομεν εἰς διάλυσιν τῆς οἰκογενείας, καὶ τοῦτο ὀφείλεται διότι ἡ πολιτεία ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὸν γάμον ὡς θεσμὸν ἱερόν.

Ἡ ἐκκλησία σήμερον ἀπεγυμνώθη καὶ τῶν ἐπὶ τῶν διαζυγίων δικαιωμάτων, ἔξασκεῖ μίαν συμβουλευτικὴν μόνον ἐξουσίαν, καὶ κἂν τούτῳ εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ τὸ ἔργον αὐτῆς: «Ἐτυχε νὰ παρακολουθήσω κατ' ἐπανάληψιν τὸν τρόπον αὐτὸν κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ ἐκκλησία μας με ὄργανόν τῆς τὸν ἀρχιμανδρίτην κ. Γρηγόριον Πετρόπουλον ἐπεμβαίνει καὶ ἀναλαμβάνει τὸ συμφιλωτικὸν ἔργον. Πρέπει νὰ πῶ τὰ ἐξῆς: "Ὅσον δήποτε ἀμετάτρεπτον ἀπόφασιν περὶ διαζυγίου καὶ ἂν ἔχουν λάβει οἱ σύζυγοι, οἱ λόγοι τοῦ ἀρχιμανδρίτου κ. Πετροπούλου τοὺς κάνουν πάντοτε βαθυτάτην αἴσθησιν». Ταῦτα γράφει ὁ κ. Νικ. Σταθάτος εἰς τὸ «Ἔθνος» 15-9-49 καὶ συνιστῶ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν 3 ἀρθρῶν τοῦ «ὁ γάμος καὶ τὸ διαζύγιον». Λοιπὸν κύριοι νομοθέται, ἀφήσατε τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τὸ «Ἱερόν Πηδάλιον» εἰς χεῖρας, ἂν θέλητε τὴν διάσωσιν τῆς οἰκογενείας.

Ἄλλ' ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία τί πράττει πρὸς ἀναχαίτισιν τοῦ κακοῦ; Χειροτονεῖ διαρκῶς νεαροὺς διακόνους καὶ προάγει αὐτοὺς εἰς τὸν ἐπισκοπικὸν βαθμὸν καὶ ἐπιφορτίζει τὸ βαρὺ τοῦ πνευματ. ποιμένος φορτίον εἰς ὤμους ἀσθενεῖς. Ἄλλοτε ἀπηρεῖτο ἡ νόμιμος κατὰ τοὺς κανόνας ἡλικία τῶν 45 ἐτῶν, ἡ ἀρτία μόρῃσιν καὶ εὐδόκιμος ὑπηρεσία εἰς τὴν ἐκκλησίαν. καὶ ὑπάρχουσιν εὐτυχῶς οὐκ ὀλίγοι τοιοῦτοι, ἀλλὰ παραγκωνίζονται καὶ προτιμῶνται οἱ νεαροὶ αὐλοκόλακες, οἱ γραφεῖς τῶν μητροπόλεων, (οὐχὶ γραμματεῦς, ἀλλὰ γραφεὺς ἢ το ὁ πρὸ ἡμερῶν χειροτονηθεῖς, οὐ ὡς μόνον προσὸν διὰ νὰ καταλάβῃ τὴν ἐξέχουσαν μητρόπολιν τῆς Ἡλείρου, τονίζεται τὸ ὅτι ἔλαβε μέρος εἰς τὴν ἀντίστασιν, πλαγία ὁμολογία καὶ ἀκούσια, ὅτι ὁ κληρὸς μας δὲν ἔπραξε τὸ καθήκον καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κρίσιμον διὰ τὸ ἔθνος καὶ τὴν ἐκκλησίαν περιστάσιν αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ μόνον προσόν, ἡ μοναδικὴ δρᾶσις τοῦ ὑποψηφίου. ἀλλὰ καὶ αὐτὸ συζητήσιμον, διότι ἐπὶ πενταετίαν γράφων τὴν ἱστορίαν τῆς ἀντιστάσεως οὐδαμοῦ συνήντησα τοιοῦτον ὄνομα). Ἡλπίζομεν ὅλοι, ὅτι μετὰ τὴν ἀνοδὸν εἰς τὸν τοῦ ἀρχιε-

πισκόπου θρόνον τοῦ γηραιοῦ ἱεράρχου καὶ παλαιμάχου ἀνδρός, δὴ ἑσταμάτα ἢ φάμπρικα αὐτῆ, δυστυχῶς ἠπατήθημεν. Τὸ κακὸν κατήντησεν ἀνίατον. Ἐπειδὴ ἡ ἔννοια τῶν προνομίων τοῦ οἴκουμ. θρόνου εἶναι πολὺ περιορισμένη εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ κόσμου καὶ πολλοὶ νομίζουσιν, ὅτι τὰ προνόμια ἔχουσιν ἔθνικὴν καὶ τελετουργικὴν μόνον σημασίαν, ἠναγκάσθημεν νὰ ἐπεκταθῶμεν εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο τῶν γάμων, ἵν' ἀποδείξωμεν, ὅτι ἡ ἐκκλησιὰ κατὰ τοὺς χαλεποὺς ἐκείνους καιροὺς ἦτο ὁ στυλοβάτης τοῦ οἰκογενειακοῦ θεομοῦ, τῆς χρυσῆς ταύτης βάσεως τοῦ κοινωνικοῦ βίου 'καὶ ὅτι ἀφ' οὗ μετεποίσθη τὸ δικαίωμα τοῦτο εἰς τὴν πολιτείαν κινδυνεύει ν' ἀνατραπῆ ἡ βᾶσις αὕτη καὶ τὸ θεμέλιον τοῦ θρησκευτικοῦ βίου. Διὰ τοιούτων σκληρῶν ἀγόνων ἐσώθησαν καὶ κατὰ τὴν φορὰν ταύτην τὰ προνόμια καὶ ἡ ἑλληνικότης καὶ αὐτοτέλεια τῶν πατριαρχείων διὰ νὰ ἐπιβιώσωσιν ἐπὶ μίαν ἔτι γενεάν, νὰ ἐπιπλεύσωσι καὶ τῆς νεοτουρκικῆς τρικυμίας καὶ νὰ παραδοθῶσι κατὰ τὸ πλεῖστον ἀκέραια εἰς τοὺς Ἑλλαδικοὺς εἰσελθόντας μετὰ τῶν Συμμάχων εἰς τὴν πόλιν τῶν ὀνείρων καὶ ὑψώσαντας μετὰ τοῦ Μελετίου Μεταξάκη τὴν κυανόλευκον ἐπὶ τοῦ ἴστοῦ τῶν Πατριαρχείων διὰ νὰ ἀνατραπῆ μετ' οὗ πολὺ ὁμοῦ μετὰ τῶν προνομίων. 1

1. Περιοριζόμεθα μόνον εἰς τὸ παράδειγμα αὐτὸ τὸ τῆς αὐτοθυσίας τῶν πατριαρχῶν. Ἄλλ' ὁ διερχόμενος τὴν «Πατριαρχικὴν ἱστορίαν» τοῦ Μαν. Μαλαξοῦ, ἣν περιέλαβε εἰς τὴν Τουρκογραφίαν ὁ Κρούσιος, συναντᾷ οἱκ ὀλίγους πατριάρχας θυσιασθέντας ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων, ὑπὲρ τῆς ὀρθότητος τῆς πίστεως, ὑπὲρ τῆς ὑποστάσεως τέλος τῆς ἐκκλησίας. Ἐχω πρόχειρον σπουδαιότατον ἱστορικὸν κώδικα, ὃν ἐκτησάμεθα ἐκ τῶν ἀθηναϊκῶν παλαιοπωλείων ἐπὶ κατοχῆς. ἐκ τούτου προσκομίζω ἓνα ἱερομάρτυρα πατριάρχην. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἔνεκα τῶν συνεχῶν πολέμων εἰς Πύλην εὔγλυε καὶ τὸ τριῶν λογίων χαράττι εἰς χριστιανούς, ἐλίᾳ, ἐφῶται καὶ ἐνά. Τὸ πρῶτον ἐννέα γρόσια (τὸ γρόσιον τότε εἶχε ἀξίαν λίρας), τὸ δεύτερον τέσσαρα καὶ μισθ καὶ τὸ τρίτον δύο γρόσια καὶ ρούπι. Τότε οἱ κολύβιοι καὶ οἱ παπῖδες δὲν εἶδαν χαράττι. . . αὐτοὺς δὲ εἶραλε νὰ δάσοιν... ὅλοι (φ. 270 ι). Μ. βεζύρης ἦν τότε ὁ Μουσταφᾶς Κιουλιουλίης, ὅστις ἐτιμωρήθη ὑπὸ τῆς θείας δίκης, διότι πολέμων κατὰ τῶν Γερμανῶν, ἐνῶ ἐνίκη, τυχαίως ἐφορεύθη καὶ φρικτοῦ πολέμου γενομένου πολλοὶ γκονεράλοι (γερανοὶ ἀξιωματικοὶ) ἔπεσαν...λέγεται δὲ νὰ ἦταν εἰς τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα ὡς, τριάντα χιλιάδες Ἀλβανῖται καὶ αὐτοὶ εἶδειξαν τὴν περισσοτέραν ἀδραγαθίαν εἰς τὸν πόλεμον καὶ ἀγκαλὰ ἡ νίκη ἐφάνη νὰ ἦταν τῶν Τούρκων, ἐκεῖ ὁμως ἦλθεν ἓνα βόλι καὶ ἐκτύπησεν τὸν Βεζυρζέμην καὶ ἔπεσε στήθη; (= μᾶρτυς). Οἱ δὲ Τούκοι κατὰ τὴν συνήθειάν του, ὡς εἶδον, οὐκ ἔπεσαν ὁ πρῶτος τὸν εἶδον καὶ ἀφῆσαν τὰ ἱσθία τους μὲ τὸν χαζνὲ (= τραπεζόν) καὶ ὄλον τὸ ὄρδι (= τὰ πολέμοφό-

Ὡς εἶδομεν, ὁ ὑπερπατριώτης οὗτος πατριάρχης, ἐπολιτογράφησε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἰς τὴν Ἑλλαδικὴν δημογραφίαν, πρὶν ἢ ἡ Ἑλλὰς στερεώσῃ τὸν πόδα τῆς εἰς τὴν Θράκην καὶ Σμύρνην ἐπίστευσεν εἰς τὸν θάνατον τῆς Τουρκίας, μὴ φανταζόμενος ὅτι ἦτο νεκροφάνεια. Ἐπραξε δηλ. τὴν μεγάλην αὐτὴν χειρονομίαν προτοῦ ὑπογραφῆ ἢ εἰρήνῃ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ἐκείνου πολέμου. Ὅτε δὲ ἐπέστη ἡ ὥρα τῆς ὑπογραφῆς, ἡ Ἑλλὰς εὐρέθη ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Λω-

δια. φ. 2703). Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κιουπρουλή τότε εὐρίσκειτο ἐπὶ τοῦ οἴκου. θρόνου Παρθένιος Γ' (1656—1657) ὁ ἀπὸ Χίου ὁ καὶ Παρθενάκης ἐπιλεγόμενος πρὸς διάκρισιν τοῦ γέροντος Παρθενίου τοῦ πεντάκις πατριαρχεύσαντος. Ἴνα ὁ δυστυχὴς ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰ ὑπέρογκα τῆς ἐκκλησίας χρῆθ' ἀπέστειλεν ἔμπιστον πατριαρχικὸν κληρικὸν εἰς τοὺς ἡγεμόνας τῆς Μολδοβλαχίας μετ' ἐγκυκλίου γράμματος—οὕτω γράφει ἡ ἱστορία ἢ γνωστή—τὸ τοιοῦτον ἐθεωρήθη συνωμοσία, διότι τότε εἰς τὰς ἡγεμονίας εἶχε πόλεμον ὁ Κιουπροῦλης. Ἐφοῦ ὑπέταξε αὐτοὺς τοὺς δύο τόπους ἔκαμε μεγάλην ἐτοιμασίαν κατὰ τοῦ Ραζότζκη καὶ στρατεύοντας κατ' αὐτοῦ τὸν ἐνίκησε καὶ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Ἐρθελίαν (Τρανσυλβανίαν) καὶ ἔβαλεν ἄλλον Κράλην Μπόρτζα-γιάνους καὶ ἐπέστρεψε νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Τότε ἄρχισα πάλιν καὶ ἐσκότωσε πολλοὺς πασᾶδες καὶ μεγιστάνας. Προετάξαμεν ταῦτα, ἵνα κατατοπισθῇ ὁ ἀναγνώστης. Ἐκρέμασε καὶ ἓνα οἰκουμενικὸν πατριάρχην, κάποιον Παρθενάκη Χιον ἀνήμερα τοῦ ἀγίου Λαζάρου, ὁ ὁποῖος ἐστάθη σοφὸς ἄνθρωπος, εὐρίσκωντάς τον αἰτίαν δι' ἓνα καλόγηρον, ὅπου ἐπῆγεν εἰς τὴν Μοσχοβίαν μὲ μίαν ἀπανταχοῦσαν περὶ ἄλεημοσύνης καὶ περνώντας ἀπὸ τὴν Καζακίαν (γρ. Κοζακία), ἐπῆγεν εἰς τὸν χάτμανον τῆς Καζακίας. καὶ ἐκεῖ κατὰ τύχην εὐρέθη ἓνας μωζᾶς ἀπὸ μέρους τοῦ Χάνη. καὶ μὲ τὸ νὰ ἐτίμησεν ὁ Χάτμανος τὸν καλόγηρον ἀπὸ τὸν μωζᾶν μὲ τὴν προεδρίαν, ἐφθόνησεν ὁ μωζᾶς καὶ ἐρχόμενος εἰς τὸν Χάνην εἶπε τὴν κατασχύνην, ὅπου τὸν ἔκαμεν ὁ Χάτμανος τιμῶντας τὸν καλόγηρον περισσότερον ἀπὸ λόγου του. καὶ εἰς τὸ γύρισμα ἔπιασεν ὁ Χάνης ἐκείνον τὸν καλόγηρον καὶ ἔστειλε τὸ γράμμα εἰς τὸν Βεζιραζέμην (οὕτω λέγεται ὁ μέγας βεζύρης), ὁ ὁποῖος εὐθύς ἐπρόσταξε καὶ ἐκρέμασαν τὸν πατριάρχην, διὰ τὴν ὁποίαν αἰτίαν ἐγύρευε νὰ χαλάσῃ καὶ μερικὸς ἄρχοντας τῆς πόλεως· καὶ διὰ τοῦτο ὁ τζελεμπή (τίτλος τιμητικὸς) Κωνσταντῖνος Ἰουλιανός, ὁ μέγας λογοθέτης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας, ἦτον κρυμμένος ὡς πέντε χρόνους ἀπὸ τὸν φόβον. Εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ τοῦ Παρθενάκη ἐγίνε πατριάρχης ὁ Παρθένιος Χουμχούμης ἀπὸ Προῦσης μητροπολίτης». (εἶναι ὁ Παρθένιος Δ' ὁ γέρον, ὅστις ὡς μογίλαλος ἐλέγετο χουμχούμης. Ἡ λέξις ἐν χρήσει καὶ νῦν ἐν Ἀθῶ χαμχούμης). Ἐκρέμασε καὶ ἓνα ἀρχιεπίσκοπον Πεκίου ὄντας εἰς τὴν Προῦσαν). φ. 211α-β. Ἐπὶ τῆς ὥας: «αχζ' μαρτίου κα', ἡμέρα τοῦ ἀγ. Λαζάρου ἐκρέμασε τὸν Παρθένιον τὸν πατριάρχην ὁ Κιουπρουλής εἰς τοῦ Σουλτάν Μεχμέτ τὸν καιρόν». Τὴν αὐτὴν τύχην εἶχεν ὑπόστῃ καὶ Παρθένιος Β'. ὁ «Ἀρβανίτης» στραγγαλισθεὶς καὶ ριφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν (βλ. τὰ ἐκτιθέμενα ἐν Φωτ. βιβλιοθήκῃ, τόμ. Α', σ. 102-106 ὑπὸ τοῦ σεβ. Ἡλιουπόλεως Γενναδίου).

ζάννης εἰς τὴν τάξιν τῶν ἡττημένων, καὶ ὀφείλεται χάρις εἰς τὸν Κούρζων, ἀντιπρόσωπον τῆς Ἀγγλίας καὶ εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Σερβίας καὶ Ρουμανίας, διότι ἀπεγυμνώθη μὲν τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον πάσης πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς ἐξουσίας, ἔσωσεν ὅμως τὴν ἐν Κων)πόλει ἔδραν αὐτοῦ καὶ σκιὰν τινὰ ἐξουσίας, ἀμυδράν. Ὁ Πατριάρχης δὲν εἶναι πλέον οὔτε ἐθνάρχης οὔτε ὁ προνομιούχος κυρίαρχος καὶ ἐπόπτης τῶν σχολῶν καὶ τῶν ἱερῶν καὶ εὐαγῶν καθιδρυμάτων, οὔτε καὶ κυβερνήτης τῶν ναῶν καὶ νεκροταφείων, οὔτε δὲ καὶ τῆς περιουσίας αὐτῶν· διατηρεῖ μόνον ἀκεραίας τὰς πνευματικῆς καὶ ἐκκλησιαστ. φύσεως προνομίας (Σπαθάρης ἐνθ' ἄνωτ. σ. 52—53). Ὅτε ὁ Βενιζέλος ἔλεγεν ἐν τῷ συνεδρίῳ «ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον εἶναι ἴδρυμα Τουρκικὸν καὶ ὄχι ποσῶς Ἑλληνικὸν» (βλ. σ. 4 τοῦ βιβλίου), ἀπῆντα εἰς ἐπίθεσιν τοῦ Ἰσμέτ κατὰ τοῦ Μελετίου. Ἦθελε τρόπον τινὰ νὰ εἶπῃ, ὅτι δὲν ἤλλαξε φύσιν, ἐπειδὴ ὁ Πατριάρχης οὗτος ἠθέλησε νὰ ἑλληνοποιήσῃ αὐτό, ἐπομένως δὲν δύναται ἡ Τουρκία νὰ τάξῃ τὸ Πατριαρχεῖον εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ ἡττημένου. Ἐν ἀρχῇ τοῦ βιβλίου παρεξηγήθη μὲν πως σχετλιάζοντες ἐπὶ τῇ καταστάσει, εἰς ἣν περιῆλθεν τὸ Πατριαρχεῖον ἐν τῷ συνεδρίῳ τῆς Λωζάννης. Εἰς τὸν ἐκδηλωθέντα πόνον ἀντιπροσωπεύω ἐλάχιστον πολλοστημόριον ἀλγούντων πανορθοδόξων. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος ἀντιμετώπιζεν ἐκεῖ τὴν τραγικωτέραν στιγμὴν τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τῆς μεγάλης καμπῆς τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, εἰς ἣν ἡ Ἑλλάς, καίτοι καταστραφεῖσα εὐρέθη εἰς μοῖραν ἡττημένου! Ἦθέλησεν ἐν τῇ ἀμηχανίᾳ του νὰ ἐξαίρεσῃ τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπερ συγκατεδικάζετο μετὰ τῆς Ἑλλάδος, χάριν εἰς τὴν ἀσύνητον πολιτικὴν τοῦ Πατριάρχου ἐκείνου, καὶ δι' αὐτὸ ἐξήνηγκε τὴν ρήτραν ἐκείνην, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον δὲν εἶναι Ἑλληνικὸν ἴδρυμα. Ὡσεὶ, ἔλεγεν, εἴναι κράτος ἐν κράτει, καὶ εἴαν ἔλαβε μορφὴν ἑλληνικὴν, ὑμεῖς, Ἰσμέτ μπέη, οἱ Σουλτάνοι σας, τὸ ἐδημιούργησαν, ὅτ' ἀνεγνώριζον ὡς ἀρχηγὸν τῶν ὁμοεθνῶν καὶ ἀπένεμον εἰς τὸν Πατριάρχην τιμὰς καὶ προνομίας ἀνωτέρας ἐκείνων, ὡς ἀπέδιδον οἱ Βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες. Ἡ «Πολιτικὴ Ἱστορία» (Βόννης σ. 27) ἀναφέρει, ὅτι ὁ Μεχμέτ Β' ἐκάλεσε τὸν Γεννάδιον, ἀφοῦ ἀνεκάλυψεν αὐτὸν φυγάδα εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ὑπεδέξατο μετὰ τιμῶν ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων «ἰδίαις χερσὶν δέδωκεν αὐτῷ δεκανίκιον πολλοῦ ἄξιον, ἥτοι ράβδον ἀργυρᾶν περικεχρυσωμένην, ὠραίαν ἵππον καὶ ἀγαθὸν καὶ μέρος χρυσίνων ἐπειπῶν αὐτῷ: «πατριάρχευε ἐπ' εὐτυχίᾳ καὶ ἔχε τὴν φιλίαν ἡμῶν ἐν οἷς θέλεις, ἔχων πάντα τὰ σὰ προνόμια, ὡς καὶ οἱ πρόσοο πατριάρχαι εἶχον». Τοῦρκοι δὲ ἱστορικοὶ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν

ἐξ ἀνεκδότων τουρκικῶν πηγῶν προσθέτουσαν, ὅτι καὶ προέπεμψεν αὐτὸν μέχρι τῆς αὐλῆς καὶ ἐκάθισεν τὸν Ἑλληνα πατριάρχη ἐπὶ τοῦ Ἰππου κρατῶν τὸ ἐφίππιον· καὶ ὁ Γεννάδιος ἐφάνη ἀντάξιός τῶν τιμῶν. Καὶ ὄντως οἱ πατριάρχαι ἦσαν πολιτικώτεροι καὶ βαθυνότεροι τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξαγακτήριζον τὸ πατριαρχεῖον ἐναντι τῆς Τουρκίας ὡς «διεθνὲς ἴδρυμα.» Ἐπὶ Ἰωακείμ Γ' κατὰ τὴν ρῆξιν τὴν προσημειωθεῖσαν τὰ δύο σώματα ἐν διεξοδικῷ πρὸς τὸ ὑπουργεῖον ὑπομνήματι ἐνεθύμιζον τὴν ὑπὸ τοῦ πορθητοῦ κατοχύρωσιν τῶν προνομίων, ἀναγνωρισθεῖσαν καὶ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ καὶ ἔγραψον : «ὁ ἔνδοξος πατὴρ τοῦ νῦν εὐκλεῶς αὐτοκρατορευόντος ἐτι μᾶλλον ἐξησφάλισε, βάσιν μὲν τὰ προνόμια ταῦτα τοῦ δημοσίου δικαίου καὶ τῆς ἰσότητος τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ ἀδιακρίτως φυλῆς καὶ θρησκείας βαλὼν, αὐτοβούλως δὲ ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ διεθνοῦς δικαίου ὑποβαλὼν καὶ ἐπεκτείνας γενναίως ταῦτα πρὸς ἐξασφάλισιν νέας θέσεως εἰς τὰς χριστιανικὰς κοινότητας, θέσεως συμφώνως πρὸς τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς αὐτοκρατορίας αὐτοῦ». 1 Ὡς τοιοῦτον δὲν κατωρθώθη ἐν Λωζάννῃ καὶ ἀναγνωρισθῆ, ἀφοῦ ὁ Ἰσμετ ἐπέμενε νὰ θεωρῆ τὸ πατριαρχεῖον ὡς τουρκικὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸν οἰκουμενικὸν πατριάρχη μπάς παπᾶν (=πρωτόπαπαν). Εὐτυχῶς τὸ τοιοῦτον προκάλεσε ζήτησιν τὰς διαμαρτυρίας ὄλων ἐν γένει τῶν συνέδρων καὶ ὁ πατριάρχης διέσωσε κύποις τοῦλάχιστον τὸ ἀξίωμα «καθεστηκυίας ἀρχῆς», τὸ μόνον λείψανον τῆς προνομακῆς ἐξουσίας. Κατὰ τοὺς γενικοὺς κανονισμοὺς ὁ πατριάρχης εἶναι καὶ πολιτικῶς μέσον τῆς ὑψηλῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸ νὰ ἐκτελῆ τὰς ἀποφάσεις τῆς ὡς πρὸς τὰς κοσμικὰς τινὰς ὑποθέσεις τῶν ἐν τῷ κλίματι τοῦ χριστιανῶν». Ὅτι ἀνεγνώριζεν ὡς ἀρχὴν τοιαύτην καὶ αὐτὴ ἡ κυβέρνησις ἀποδεικνύεται κακὸν τούτου. Μετὰ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων (1856) αὕτη διεβίβαζε κατὰ Νοέμβριον πρὸς τὸν πατριάρχη τὰς ὁδηγίας πρὸς ἐκπόνησιν τῶν Κανονισμῶν, ὅπου τονίζεται ἡ ὑπὸ τῶν Σουλτάνων «πρὸς τοὺς χριστιανοὺς πατριάρχας καὶ ἐπισκόπους διαπιστωθεῖσα ἐξουσία καὶ δύναμις» (ἐδαφ. α'). Αὐτὸς ὁ Ἰωακείμ Γ' ὑπεραμυνόμενος τῶν δικαίων τῆς Ἐκκλησίας διεβίβαζε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῶν θρησκευμάτων διαμαρτυρίαν δι' ἐπιβουλήν τῶν προνομίων (12 Νοεμβρίου 1883) καὶ παρουσιαζόμενος ὡς «καθεστηκυῖα ἀρχὴ» καὶ κυρίαρχος τοῦ διαπεπιστευμένου λαοῦ ἔγραφε : «διατηροῦμεν τὸν σύνδεσμον ἐκεῖνον, τὸν ἱερὸν καὶ ἐπωφελεῖ, τὸν συνδέοντα τοὺς

1. Τὰ κατὰ τὸ ἐκκλ. ζήτημα τῶν προνομίων σ. 129.

ὀρθοδόξους χριστιανούς μετὰ τῶν πατριαρχείων καὶ ταῦτα μετὰ τῆς Σ. Α. κυβερνήσεως». 1

Πῶς κατώρθωσαν οἱ δύο οὔτοι γίγαντες πατριάρχαι, ὧν ἡ μνήμη ἀγῆρως διατηρεῖται παρ' Ἑλλήσιν, νὰ διασώσωσι τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας; Εἶναι λίαν ἐπίκαιρον νὰ ἐξετάσωμεν δι' ὀλίγων τὸ σοβαρὸν τοῦτο ζήτημα, καθ' ὃν χρόνον οἱ μὲν τῶν προκαθημένων σπεύδουσι γοργῶ τῷ βήματι νὰ ἐλληνοποιήσωσι τὸ Πατριαρχεῖον, οἱ δὲ πολὺν τὸν λιβανωτὸν καίουσι πρὸς τοὺς κυβερνῶντας τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καὶ ἀπεμπολοῦσι λίαν ἀταλαιπώρως τὰ τοῦ γένους δίκαια, ἵνα στερεώσωσι τὴν θέσιν των. Οἱ οὕτω πολιτευόμενοι ἀδικοῦσιν ἑαυτοὺς καὶ ὑπονομεύουσι τὰ θεμέλια τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ κέντρου. Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πρῶτον ἔλαβε τὴν παρακαταθήκην τοῦ εὐαγγελίου ἀμέσως παρὰ τῶν ἀποστόλων, ἀνέπτυξε τὰ δόγματα καὶ μετέδωκε τὴν νέαν θρησκείαν εἰς τὸ πλεῖστον τῷ τότε κόσμῳ. Ἐπομένως ἡ ἑλληνικὴ ἐκκλησία, ἥτις γενικώτερον ἐκλήθη Ἀνατολική, εἶναι μήτηρ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν. Ἡ τοιαύτη σχέσις αὐτῆς πρὸς ὅλας τὰς λοιπὰς ἀνυψοῖ αὐτὴν εἰς τὴν ὑπερέχουσαν ἐκείνην βαθμίδα τῆς θρησκευτικῆς ἱεραρχίας, εἰς ἣν κατ' ἀκολουθίαν ἀνήκει τὸ κῦρος τῆς αὐθεντίας, ὁ σεβασμὸς καὶ τὰ πρεσβεῖα. Μετὰ τὰς ὑπὸ Ἑλλήνων οἰκουμένας πόλεις τῆς Ἀνατολῆς, ἡ κυρίως Ἑλλὰς δεξαμένη τὸν λόγον τῆς χάριτος καὶ συνεχίζουσα τὴν παράδοσιν ἀποτελεῖ ἀδιάσπαστον σύμπλεγμα πόλεων ἑλληνικῶν, ἐν αἷς ἐβλάστησεν ἀμέσως ὁ ἀγλαὸς τοῦ εὐαγγελίου καρπός. Κύπρος, Κρήτη, Βυζάντιον, Ἀθῆναι, Κόρινθος, Πάτραι, Θῆβαι, Φίλιπποι, Θεσσαλονίκη, Βέρροια, Νικόπολις, Δυρράχιον, Τράλλεις, Ἰκόνιον, Κολοσσαί, αἱ ἑπτὰ τῆς Ἀποκαλύψεως πόλεις Σμύρνη, Ἐφεσος, Θυάτειρα, Πέργαμος, Σάρδεις, Φιλαδέλφεια, Λαοδίκεια.

Ἀλλὰ μήπως καὶ πρὸ Χριστοῦ Ἕλληνες φιλόσοφοι δὲν ἐπῆρξαν πρόδρομοι τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ ἑλλην. φιλοσοφία παιδαγωγία ὡς

1. Τὰ κατὰ τὸ ἐκκλ. ζήτημα σ. 62. Καὶ τὰ δύο σώματα εἰς ὑπόμνημα τῆς 21 Φεβρ. 1884 ὑποσημαρίζοντα τὴν ἐπὶ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐκκλησ. ἐποπτεῖαν ὡς ἐνεχούσης καὶ θρησκευτ. ἔννοιαν ἔγραφον: «Οὐδεὶς ἄλλος ἀνώτατος ἐπόπτης ἐκτὸς τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου, ὅπερ ἀνεγνωρισμένον ὡς καθοριστικὴ ἀρχὴ τοῦ κράτους καὶ ὡς τοιοῦτον ὑπέχον εὐθύνας... ἅμα μὲν ἐξασφαλίζει τὴν κυβέρνησιν κατὰ πάσης διδασκαλίας ἀντιβαινούσας, εἰς τὰ καθοριστῶτα καὶ τοὺς κειμένους νόμους...» σ. 127. Ἐὰν τὸ κράτος δὲν ἐθεώρει ὡς τοιαύτην ἀρχὴν τὸ πατριαρχεῖον, τὸ ὑπόμνημα θὰ ἐπεστρέφετο ἀμέσως, ἄρα ἐθεώρει αὐτὸ ὡς τὸν συνδετικὸν κρίκον μετὰ τῶν ὑποταταγμένων Ἑλληνοορθόδοξων καὶ τοῦ κυριάρχου κράτους» καθ' ἁθρ. θῶς παρατηρεῖ ὁ κ. Σπαθάρης (αὐτ. σ. 62).

διδάσκει Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς; «Ἦν μὲν οὖν πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας εἰς δικαιοσύνην Ἑλλησιν ἀναγκαῖα φιλοσοφίας, νυνὶ δὲ χρησίμη πρὸς θεογνωσίαν γίνεται προπαιδεία τις οὖσα τοῖς τὴν πίστιν δι' ἀποδείξεως καρπουμένοις. . . Τάχα δὲ καὶ προηγουμένως τοῖς Ἑλλησιν ἐδόθη τότε, πρὶν ἢ τὸν Κύριον καλέσαι τοὺς Ἑλληνας· ἐπαιδαγωγεῖ γὰρ πῶς αὕτη τὸ ἐλληνικὸν εἰς Χριστόν, ὡς ὁ νόμος τοὺς Ἑβραίους. προπαρασκευάζει τοίνυν ἡ φιλοσοφία προοδοποιήσασα τὸν ὑπὸ Χριστοῦ τελειοποιούμενον» (Στρωμματεῖς, βιβ. Α'). Θεοῦ δὲ οἰκονομία ἦτο ἡ διάδοσις τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης οὐ μόνον εἰς τὴν Ἀσίαν, Αἴγυπτον, Συρίαν καὶ Παλαιστίνην, ἀλλὰ καὶ ἀρκτικώτερον εἰς τὰς ἐλληνίδας πόλεις τῶν παραλίων τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ τῆς Μαιώτιδος, εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν, εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Ἀδρια, εἰς τὰ παράλια τοῦ Τυρρητικοῦ καὶ εἰς τὰς ἐν τῇ Μεσογείῳ ἐπισημοτέρας πόλεις τῆς Γαλλίας καὶ Ἰσπανίας. Βεβαίως ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως εἶναι Ἕλλην κατὰ πολιὰν παράδοσιν μονιμοποιηθεῖσαν διὰ τοῦ χρόνου καὶ ἦν περ σιωπηρῶς ἀνεγνώρισαν σύνοδοι οἰκουμενικαὶ καὶ τοπικαὶ καὶ αὐτὸ τὸ Τουρκικὸν Κράτος ἐστερέωσεν. Εἶναι περιττὸν νὰ ἐκθέσωμεν ἐνταῦθα τοὺς προνομιακοὺς τίτλους τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τοῦ καθεστῶτος τούτου, οἵτινες κυρίως προέρχονται ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων διαδόσεως καὶ θεμελιώσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ. καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι πᾶσαι αἱ οἰκουμενικαὶ καὶ τοπικαὶ σύνοδοι (πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων) ἐπὶ ἐλληνικοῦ συνῆλθον ἐδάφους, καὶ ἐλληνιστὶ συνεζήτουν καὶ εἰς τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν διετύπωσαν τὰ τε πρακτικὰ καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας. οὐ μὴν δ' ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον ἐλληνιστὶ ἐγράφη ὡς καὶ πᾶσα ἡ διδασκαλία τῶν πατέρων τῆς ἐκκλησίας.

Ταῦτα πάντα καὶ ἄλλα τινὰ ἐδημιούργησαν τίτλους καὶ δικαιώματα εἰς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος νὰ ἀναβιβάζη ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ οἰκουμενικοῦ Ἑλληνα πατριάρχην, καὶ τὸ δικαίωμα τοῦτο ὅπερ τιμητικὸν καὶ οὐχὶ κανονικὸν δύναται νὰ θεωρηθῆ, ἀναφαίρετον θὰ κέκτηται τὸ κύρος μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως οἰκουμενικῆς συνόδου. Ὁ Ἕλλην πατριάρχης πατριαρχεῶν ἐν μέσῳ τῶν Ἑλληνορθοδόξων Τούρκων ὑπηκόων, ἔχων ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τὴν ἐλληνικὴν, ἐν μέσῳ ἐλληνικοῦ περιβάλλοντος, ἐλληνικοῦ ἐναντι τοῦ ἱεροῦ Παλλαδίου τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας, ὅπου τὰ σπουδαιότερα ἐξετυλίχθησαν κοσμοϊστορικὰ γεγονότα τοῦ Χριστιανισμοῦ, καὶ ὅθεν ἔλαβον τὴν χάριν τῆς ἀναγεννήσεως οἱ Ρῶσοι, τὸ διὰ τῶν αἰώνων μεγαλύτερον στήριγμα τοῦ

οίκουμενικοῦ θρόνου καὶ ἐν γένει οἱ θερμότεροι προοπισταὶ τῆς ὀρθοδοξίας καὶ τῶν Ἀγίων τόπων, ὑπὲρ ὧν καὶ πολέμους ἀνέλαβον αἱματηροὺς καὶ χρυσὸν κατηνάλωσαν οὐκ ὀλίγον. συνεχίζει τὴν ἀποστολὴν παράδοσιν ἐδρεύων ἐν μέσῳ τριῶν ἠπείρων καὶ ἐν τῷ ὀμφαλῷ τῆς Χριστιανωσύνης. 1 Ἀλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸν Διονύσιον καὶ Ἰωακείμ. Ἀμφότεροι οἱ πατριάρχαι οὗτοι ἀφῆκαν ἐποχὴν ἐν τῇ ὀρθοδόξῳ ἐκκλησίᾳ καὶ διαιώνισαν παρ' Ἑλλησι τὴν μνήμην των. Ἀλλὰ οὐδόλως ἦσαν ἐθνικόφρονες, ὡς εἶπομεν, ὑφ' ἣν ἔννοιαν νοοῦμεν τὴν σήμερον, ἦσαν ὁμῶς καλοὶ πατριῶται καὶ εἰς ἄκρον φιλογενεῖς, δι' αὐτὸ καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἔκυπτεν ὑπὸ τὰ νεύματά των ἠκολούθει αὐτοὺς εἰς ὅλους τοὺς κινδύνους, μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ ἐλάτρευεν αὐτούς, πρὸ πάντων τὸν Ἰωακείμ, Διὰ τοῦτο παρεξηγοῦντο παρὰ τῶν Ἑλλήνων πολιτικῶν, καὶ αὐτὸς ὁ περικλεῆς πολιτικὸς τῆς Ἑλλάδος Χαρ. Τρικούπης ἀμφιταλαντεύετο, καὶ ἂν ὅτε τὸν μὲν ὅτε τὸν δὲ ὑπεστήριζεν, ἔπραττε τοῦτο μᾶλλον ἐκ τῶν περιστάσεων κινούμενος. Ὁ Ἀθηναϊκὸς τύπος, τὸν Βυζαντινὸν μιμούμενος ἦν διηρημένος.

Δύο σημαίνοντες ἄνδρες, ὁ Ἀριστείδης Οἰκονόμου καὶ ὁ Νεοκλῆς Καζάζης κατὰ τὸ 1880 ὁ μὲν τὰς «Νέας Ἰδέας», ὁ δὲ τὴν «Νέαν Ἑλλάδα» διευθύνοντες, μέγα δὲ καὶ ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἔχοντες κῦρος, ἐκη-

1. Εἰς τὴν «Φωνὴν τῆς Ἐκκλησίας» 30 Νοεμβρίου 1948 ἀναγινώσκω : «Γερμανὸς ὁ Ε', ὁ ἡρωϊκὸς Πατριάρχης μας, ὁ ὁποῖος μὲ τὸ περὶ ὁμηρον κλειόμενον τῶν ἐκκλησιῶν . . . συνεκλόνησε τὴν Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίαν καὶ ὁ ὁποῖος ἐγένε διὰ τὴν ἑλληνικὴν μας ψυχὴν θρῦλος καὶ ἀνέσπερον φῶς, ὑπῆρξεν ἄρα γε ἀντάρτης ἀπλῶς καὶ ἀσεβῆς πρὸς τὴν καθεστηκυῖαν τάξιν;» Τὴν ἐπὶ τοῦ Διονυσίου Ε' ἐπιρροὴν τοῦ Γερμανοῦ ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Γεδεὼν, διότι αὐτὸς ἀνεγαίτισεν αὐτὸν ἀποφασίσαντα νὰ καταργήσῃ καὶ τὴν «Ἐκκλ. Ἀλήθειαν» καὶ τὸ «Ἰωακειμίου Παρθεναγωγεῖον» ἐργασθεῖς συνετῶς περὶ τὸ φθινόπωρον τοῦ 1887. Ὁ Διονύσιος παρεπείθετο εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ προέδρου καὶ τοῦ Ἰωακειμίου καὶ τῆς «Ἀληθείας» Κων. Βαλλιᾶδου Μυτιλήνης μητροπολίτου. Ἀλλ' ἐσώθη καὶ ἡ «Κεντρικὴ Ἱερατ. Σχολή» τῶν Πατριαρχεῖων καὶ ὠμίλησεν εἰς τὸν Γεδεὼν περὶ τοῦ κινδύνου αὐτὸς ὁ Γερμανὸς καὶ τὸν προέτρψε νὰ πείσῃ τὸν Ἰωακείμ Φορδούπουλον, ἄρτι ἐπανελθόντα ἐκ Γερμανίας ν' ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν (ἀφοῦ ὁ Βασ. Γεωργιάδης, ὁ ἔπειτα Πατριάρχης ἀποθανὼν, τὰ εἶχε κάμει θάλασσα) εἰπὼν εἰς αὐτόν : «Ξεύρεις ὅτι δὲν εἶμαι Ἰωακειμικός, ὅποιοι εἰσθε σὺ καὶ ὁ Φορδούπουλος, ἀλλὰ δὲν εἶναι πρέπον οὔτε φρόνιμον νὰ χαλάσωμεν κάθε καλὸν ἔργον τοῦ Ἰωακείμ . . . ἢ Ἱερατικὴ σχολὴ εἶναι ἔργον χρήσιμον, πὸ ὁποῖον ὑπεστήριξα πέρουσιν ἐγώ, ὅταν ὁ Δωρόθεος καὶ ὁ Γερβάσιος ἐπέμενον νὰ κλεισθῇ . . .» Μνεῖα 259.

ρούθησαν πολέμοι, και ἐξ ανταποκρίσεων ἐκ Κηπόλεως ἐξεστράτευσαν διὰ δριμείας κατὰ τοῦ Ἰωακείμ ἀρθρογραφίας. Ἡ «Θρησκευτικὴ Φωνή» ἐκδιδομένη ὑπὸ τῶν καθηγητῶν τῆς Θεολογίας Ἀν. Διομήδους Κυριακοῦ και Ἰγνατίου Μοσχάκη ἐτήρουν μέσην ὁδὸν (βλ. τομ. Α', σ. 154). Ἀλλ' οἱ ἀδυσώπητοι τοῦ Ἰωακείμ πολέμοι ἦσαν ὁ Σταῦρος Βουτυρᾶς ἐκδιδὼν τὸν «Νεολόγον» τῆς Κωνσταντινουπόλεως και ὁ Π. Καρολίδης ἐν Ἀθήναις. Τέλος ἐνίκησαν οἱ Ἰωακειμικοὶ και ἐν Ἀθήναις, και ἐβάπτισαν εἰς ὄνομά του μικρὰν πάροδον ἄνωθεν τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Πευκακίων. Ἀλλ' ἐπῆλθον τὰ τελευταῖα κοσμοϊστορικὰ ἐν Τουρκίᾳ γεγονότα, ἅπερ εὔρον ἐπὶ τοῦ θρόνου τὸν Ἰωακείμ. Ἦτο ὁ μόνος, ὅστις εἶχε τὴν προοπτικὴν νὰ θεωρήσῃ τὸ Νεοτουρκικὸν σύνταγμα ὡς τὸν ὄλεθρον τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐνῶ οἱ Ἑλλαδικοὶ ἡγουμένον τοῦ Καρολίδου μετέβαινον νὰ συμπανηγυρίσωσι μετὰ τῶν Τούρκων εἰς Κωνπολιν, και ἔμειναν ἄναυδοὶ ἀκούσαντες τὴν βροντώδη λαλίαν τοῦ πρωθιεράρχου. Κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον ἐτήρησε στάσις ἀξιοπρεπῆ και βλέπων τὴν προσέγγισιν τῶν Βουλγάρων εἰς Τσατάλτζαν, ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς τουρκ. κυβερνήσεως τὰς κλεῖς τῆς Ἀγ. Σοφίας. Ἀλλ' ἀκούσωμεν τὸν Γεδεὼν εὐρισκόμενον, ὡς νομίζω, παρ' αὐτῶ τὰς τελευταίας αὐτὰς ἡμέρας: «Ἦτο πατριάρχης οἰκουμενικός, ἦτο πατριάρχης Ἑλλην (σπανίως ἀνέφερον ὁ χρονογράφος τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας τὴν λέξιν Ἑλλην).. και ὅτε ἐγνώσθη, ὅτι οἱ σύμμαχοι.. ἦλθον εἰς τὰς Μέτρας, ὁ Ἰωακείμ ἀπώλεσε τὸν ὕπνον. Ἐνίοτε ἴστατο μέχρι μεσονυκτίου εἰς τι παράθυρον τοῦ κοιτῶνος αὐτοῦ, ὅπως εὐδίας οὔσης ἀκούῃ τὸν μηκυθμὸν τῶν τηλεβόλων προσδόκιμον ἔχων τὴν νίκην και τὴν ἐν Ἀγίᾳ Σοφίᾳ λειτουργίαν. Εὐρίσκονται δὲ τινες ἐνθουμούμενοι τὰς ἀπὸ τέλους Ὀκτωβρίου 1912 δεήσεις αὐτοῦ κατὰ τὸ ἀπόδειπνον εἰς τὸν ναῖσκον τῶν πατριαρχικῶν κελλίων: «Ἐτι δεόμεθα και ὑπὲρ τοῦ καταξιῶσαι ἡμᾶς κύριον τὸν θεὸν ἡμῶν λειτουργῆσαι ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ». Κατὰ τὰς τελευταίας... λέξεις διέκοπτον (αὐτὸν) τὰ δάκρυα, καθὼς ἔβλεπον και ἤκουον οἱ διάκονοι. Εὐλογήθη δ' ὁ Ἰωακείμ ὑπὸ θεοῦ ἀποθανὼν ἐπὶ τοῦ θριάμβου τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, τῇ 13 Νοεμβρίου 1912 γενόμενος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν «ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων» φιλῶν τὸ ποίμνιον αὐτοῦ τὸ ὀρθόδοξον και ὑπὸ τοῦ ποιμνίου δικαίως αἰλούμενος. Ἐπανελαμβάνετο δὲ περὶ Ἰωακείμ Γ' τὸ περὶ Χρυσοστόμου γραφὲν ὑπὸ Ζωσίμου: «ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος ἄλογον ὄχλον ὑπαγαγέσθαι. δεινός». (Μνήσις σ.

263). 1 Οὕτως ἠξιώθη ν' ἀπαθανάτιση τὴν μνήμην αὐτοῦ, καὶ ἤδη νὰ μετονομασθῇ ἡ κεντρικὴ ὁδὸς τοῦ Κολωνακίου, τῆς ἀριστοκρατικῆς συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ, ὅστις κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἔλαβε δωρεὰν τὴν εὐθανασίαν. Ὄταν δημοσιευθῇ ἡ ἐν Λαύρᾳ ἀποκειμένη παλαιὰ ἀλληλογραφία καὶ γραφῇ ἐπίσημος βιογραφία (καὶ οὐχὶ ὡς ἡ σπανοῦδιος) τότε θὰ ἀναθεωρηθῶσι πολλὰ τῶν δημοσιευθέντων εἰς μνήμην τοῦ ἀνδρός. Καὶ ὁ Ἰωακείμ καὶ ὁ Διονύσιος εἶχον κοινόν τι, δὲν ἦσαν πατριδοκάπηλοι, καὶ ἐγνώριζον νὰ πολιτεύωνται ὡς πατριάρχαι ἐν Τουρκίᾳ συνετῶς, ἦσαν πραγματικοὶ Ἑλληγες χωρὶς νὰ φαίνωνται. Περὶ τῆς στάσεως τοῦ τελευταίου ὡς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἑλλην. κράτους, ἐκτὸς τοῦ μνημονευθέντος

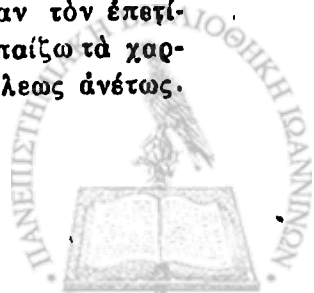
1. Ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἀναγνώσῃ τις τὸ ἀνέκδοτον περὶ τῆς ὑποθέσεως αὐτῆς, ὅπερ εἶναι καὶ τὸ κύκνειον ἄσμα τοῦ Ἰωακείμ, διότι μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν: «Ἀρχομένου τοῦ Νοεμβρίου 1912 ὁ ἀείμνηστος Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' εὗρισκετο ἐπὶ τῆς κλίνης τῆς τελευταίας ἀσθενείας του. ὀπότεν ἤκουσε τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων τῆς παρὰ τὴν Τσατάλτζαν διεξαγομένης μάχης μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Μία σκέψις τὸν ἀπησχόλει καὶ κατ' αὐτὰς τὰς τελευταίας του στιγμὰς: Μὴ τυχόν, εἰσερχομένων τῶν Συμμάχων εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ Βούλγαροι, οἵτινες ἀπέτελουν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Συμμαχικῆς Δυνάμεως, καταλάβωσι τὸν θρυλικὸν Ναὸν τῆς Ἀγ. Σοφίας, ὅποτε ἡ ἔξωσις αὐτῶν θὰ ἦτο δύσκολος. Καλεῖ λοιπὸν παρ' ἑαυτοῦ τὸν Καποῦ Κεχαγιάν Ἀντ. Οἰκιάδην καὶ τὸν διατάσσει νὰ μεταβῇ παρὰ τῷ Μ. Βεζύρη καὶ νὰ ζητήσῃ τὰ κλειδιά τῆς Ἀγ. Σοφίας μὲ τὸ ἔξης δικαιολογητικόν: «Γνωρίζει ἡ Ὑψηλότης του ποσην σημασίαν ἀποδίδει ὄλος ὁ Ὀρθόδοξος Χριστιανικὸς κόσμος εἰς τὸ ἱερόν τοῦτο Καθίδρυμα. Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ Βούλγαροι, οἵτινες ἀποτελοῦν τὴν μεγάλην πλειονότητα τοῦ ἐν Τσατάλτζα Συμμαχικοῦ στρατοῦ, ἐὰν κερδηθῇ ὑπ' αὐτῶν ἡ μάχη τῆς Τσατάλτζας, θὰ ὀδεύσωσι κατ' εὐθείαν καὶ θὰ καταλάβωσι τὸν Ναὸν τοῦτον, ὅποτε καὶ μετὰ τὴν εἰρήνην δὲν θὰ θελήσωσι νὰ ἐγκαταλείψωσι αὐτόν. βῆθούμενοι εἰς τοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν Ρώσων, ἐνῶ ἂν ὁ Ναὸς οὕτως εὐρεθῇ κατεχόμενος ὑπὸ Ὀρθοδόξου Θρησκευτικῆς Ἀρχῆς καὶ μάλιστα τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ νὰ διατυπώσῃ παρομοίαν ἀξιώσεις. Πρὸς τοῦτο θεωρῶ σκόπιμον νὰ μοι δοθῶσι αἱ κλειδες μόνον διὰ τὴν περίπτωσιν ἐξόδου τῶν Συμμάχων εἰς Κ)πολιν». Ὁ Κ. Κεχαγιᾶς ἀνέφερε τὸ πρᾶγμα ὡς εἰκὸς εἰς τοὺς Συνοδικούς, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐθεώρησαν τὸ διάβημα ὡς παράτολμον. Καὶ ὁμως ἐκ τῆς δοθείσης ἀπαντήσεως τοῦ Μ. Βεζύρη φαίνεται, ὅτι ἐξετιμήθη δεόντως τὸ διάβημα τοῦτου. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Μ. Βεζύρου ἦτο περίπου ἡ ἔξης: «Ἐχομεν πεποιθήσιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τὸν Στρατὸν μας, ὅτι θὰ κερδίσωμεν τὴν μάχην τῆς Τσατάλτζας. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει ἔχομεν ἤδη προτάσεις τῶν Μ. Δυνάμεων νὰ ἐπέμβουν καὶ μὴ ἐπιτρέψουν τὴν κατάληψιν τῆς Κ)πόλως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει εὐχαριστῶ τὸν Πατριάρχην καὶ θὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν τὴν εὐγενῆ πρότασίν του». (Φωνὴ τῆς Ἐκκλησίας, 11 Μαΐου 1910).

ἐν Ἀδριανουπόλει ἐπεισοδίου, ἀναφέρεται καὶ ἡ ἀσυγχώρητος διαγωγὴ τοῦ ἐν Κ)πόλει πρεσβευτοῦ ἔναντι αὐτοῦ, ὅπερ δὲν ἤρμοζεν εἰς τὴν ἀξιοπρόπειαν ὁμογενοῦς ὀρθοδόξου κράτους, φιλοδοξοῦντος νὰ παρέχῃ τὴν προστασίαν εἰς τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ τὸ πρότυπον σεβασμοῦ. 1

Ἴνα πεισθῇ τις πόσον ἀδικεῖται ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὁ μέγας πατριάρχης παραλαμβάνομεν ἀπὸ τοῦ Μ. Γεδεών τὴν ἐξιτόρησιν τοῦ περιλαλήτου «κλεισίματος τῶν ναῶν». Ἐν προοιμίῳις καυτηριάζει τὸν Διονύσιον διότι ἦτο κατὰ τῶν «μικτῶν γάμων». Πόσον δίκαιον εἶχεν ὅμως ὅταν ἐφώναζε πρὸς τὸν Σταυροδρομίου ἐπίσκοπον: «συχνὰ πυκνὰ ὑπανδρεύεις τὰ κορίτσια μας μὲ κατόλικους... Ἐρρίκους, Λορέντζους, Γιουζέπους... αὐτὰ θὰ χάσουν καὶ πίστιν καὶ ἔθνος· πόσα ἑκατομμύρια εἴμεθα νὰ ἀρπάζουν οἱ φράγκοι κατ' ἔτος ἑκατόν, διακοσίας ἑλληνίδας ὀρθοδόξους;» Καὶ ἔρχεται εἰς τὸ ζήτημα τῆς ρήξεως πρὸς τὰ ἀνάκτορα, καὶ παρουσιάζει ὡς αἰτίαν οὐχὶ τὰ προνόμια, ἀλλὰ τὴν καθαίρεσιν ἱερέως τινος Ἀνθίμου Ρυσίου, ὅστις ἔχων κυβερνητικὰ μέσα ἐξηκολούθει ἱερουργῶν εἰς Ἀρετζοῦν (Ρύσιον) καὶ ἐπιφέρει ὁ «μέγας χρονογράφος τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας» ταῦτα: «ἢ ἀπὸ τοῦ παλατιοῦ ἀξίωσις ἐπεβλήθη, καὶ μεθ' ὄλον τὸ κλεισίμον τῶν ναῶν ἢ ἀνακτορικὴ ἀξίωσις ἦχθη εἰς πέρας». Ἄλλ' εἶναι πλήρη ἀνακολουθίας τὰ λεγόμενα, διότι ἐνῶ εἶπεν, ὅτι διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Ἀνθίμου ἔκλεισεν ὁ

1. Δὲν γνωρίζω ἐπακριβῶς τὰ τοῦ ἐπεισοδίου, ἀνέγνων ὅμως καὶ ἤκουσα παρὰ τοῦ ἰδίου Γεδεών, ὅτι ὑπάλληλοι τῆς πρεσβείας ἐσυνείθισον ἐπισκεπτόμενοι τὸν οἶκ. Πατριάρχην νὰ καβαλικεύωσι τὸν πόδα ἀνάπτοντες τὸ σιγάρον. Ἄλλ' ὁ πατριάρχης ἔδωκεν ἅς ἕνα ἐξ αὐτῶν τὸ πρέπον μάθημα τὸν διέταξε νὰ ἐξέλθῃ παρευθύς. Ἐν Κ)πόλει εἴθισται πάντοτε (ἐνταῦθα σπανιότατα) ὁ θέλων πρὸ ἀρχιερέως νὰ καπνίσῃ παρακαλεῖ νὰ τοῦ ἐπιτρέψῃ ἢ ζητεῖ τυπικῶς τὴν ἄδειαν ὥστε παρὰ τῶν Ἑλλαδικῶν ἔμαθον αὐτὴν τὴν ἀπρέπειαν οἱ ἐν Κ)πόλει, αὐτὸ διδάσκει ὁ Γεδεών. Ἐνταῦθα συμβαίνει καὶ τι χεῖρον. Πρωθιερεὺς ἐπισκεψάμενός με ἤναψεν ἄνευ διατυπώσεων τὸ σιγάρον του εἰς τὴν αἴθουσαν ἐνώπιόν μου καὶ τῶν παρισταμένων, τὸν διέταξα νὰ τὸ σβύσῃ, εἰπών, ὅτι ἡμεῖς δὲν ἔχομεν ψωμί νὰ τρώγωμεν καὶ σὺ καίεις τὰ λεπτά σου! (ἦτο ἡ ἐπάρατος κατοχὴ) Ιατρός τις συμπαριστάμενος, Ἐπίτροπος τῆς Ἀγ. Εἰρήνης, μοὶ λέγει: «σεβασμιώτατε, αὐτὸς καπνίζει ἐνώπιον τοῦ ἀρχιεπισκόπου!» Ἴσως λέγω, ἀλλ' ἐγὼ εἶμαι Ἀγιορείτης καὶ τηρῶ τὸ τυπικόν. οἱ καλόγεροι τὸν καπνὸν ὀνομάζουσι «λιβάνι τοῦ διαβόλου», διὰ τοῦτο ἀποστρέφομαι τοὺς καπνιστάς. Εἰς τὸν γέροντα ἐφημέριον τῆς ἁγίας Βαρθάρας φίλον μου ἄλλοτε καὶ γείτονά μου ἐν Ψυχικῷ, ἔκλεισα τὴν θύραν, διότι ὁσάκις ἤρχετο ἤναπτε τὸ τσιμποῦκι. Μοὶ ἀπήντησεν, ὅταν τὸν ἐπετίμησα, ὅτι ὄχι μόνον καπνίζω ἐνώπιον ἱεράρχου, ἀλλὰ καὶ συμπαίζω τὰ χαρτιά (καὶ ἐπαίξω)! Οἱ ἱερεῖς καπνίζουν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως ἀνέτως.

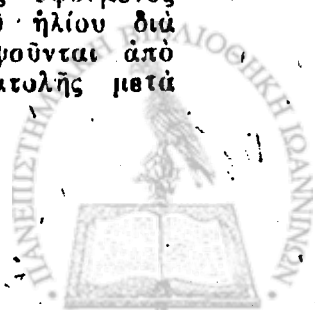

πατριάρχης τούς ναούς, δηλ. διότι καθηρημένον ὄντα ὑπεστήριζεν ἡ αὐλή, προστίθῃσιν : «Οὕτω κατ' ἀπαίτησιν τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐν διαρκείᾳ τοῦ κλεισίματος τῶν ναῶν μὴ συνεδριαζούσης τῆς συνόδου ὁ Ἄνθιμος ἀποκατεστάθη εἰς τὸν βαθμὸν αὐτοῦ καὶ ἐστάλη προϊστάμενος... ἐν Ρουσοῦκ... ἀλλ' ὁ Διονύσιος ἔπραττεν εἴτι ἂν ἤθελεν...» Ὁ ἀνάγνωστος ἐκ τούτων συνάγει, ὅτι ὁ πατριάρχης, διότι τὰ ἀνάκτορα ὑπεστήριζον τὸν καθηρημένον Ἄνθιμον, ἔκλεισε τούς ναούς, διὰ νὰ ἐξευμενίσῃ αὐτὰ (πρὸς τι; νὰ ἀνοίξουν τούς ναούς!) ἤρε τὴν καθαίρεσιν, ἀλλὰ τὸ ζήτημα δὲν ἔληξεν αὐτὸ ἦτο ὅλον! (σ. 232-235). Μετὰ τὰ γλίσχρα ταῦτα περὶ Διονυσίου ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ μνημονεύσῃ εἰς ἄλλην ὅμως σελίδα καὶ τὸ πολύκροτον προνομιακὸν ζήτημα, καὶ πῶς ἠδύνατο νὰ τὸ ἀποσιωπήσῃ! «Ζήτημα προνομίων διεξαγόμενον δι' ὑπομνημάτων καὶ ντοκουμέντων (!) ἐδημιουργεῖτο ἀπὸ τὸ 1882 μέχρι τέλους 1883, ὅτε κατάρθωσεν ἡ «τριπλῆ συμμαχία» δύο λαϊκῶν καὶ ἑνὸς μητροπολίτου νὰ ἐμπλέξῃ εἰς τὰ δίκτυα αὐτῆς τὸν Ἰωακείμ Γ', καὶ ν' ἀναγκάσῃ αὐτὸν ν' ἀποσυρθῇ τῆς τῶν κοινῶν διοικήσεως. Μετὰ τὴν ραδιουργηθεῖσαν παραίτησιν αὐτοῦ (30 Μαρτίου 1884) ἡ ἐκλογικὴ συνέλευσις ἀνέλαβεν ἐντολῇ τῆς Ὑψ. Πύλης τὴν συγγραφὴν νόμων καὶ θεσμῶν περὶ δίκης ἱερέων. ἀλλὰ πρὶν τῆς λήξεως τοῦ νομοθετικοῦ τῆς συνελεύσεως ἔργου γράμμα τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δικαιοσύνης ἐπεβεβαίωσε τὴν διοικοῦσαν ἐκκλησίαν, ὅτι τὰ προνόμια μένουσι σεβαστὰ καὶ τὸ δεύτερον ἢ τρίτον ἐντὸς 40 ἐτῶν ὁ ἐμβρόντητος Ἡσαῦ ἐκέρδισε πινάκιον νέας φακῆς. Ἐπὶ Διονυσίου Ε' ἐξεργάγη τῷ 1890 ἡ ἐφεύρεσις (!) τοῦ προνομιακοῦ ζητήματος, ἄλλοθεν ἐμπνευσθεῖσα καὶ ἐζητήσαμεν σὺν ἄλλοις νὰ μὴ δοθῶσιν εἰς τρεῖς ἢ δύο βουλγάρους ἀρχιερεῖς βεράτια. Ἐπεκαλέσθημεν τὴν βοήθειαν τῆς ἐν Κ)πόλει ρωσικῆς πρεσβείας. Ὁ τότε πρεσβευτὴς ἐφάνη πρόθυμος εἰς ὑποστήριξιν παρὰ τῇ Τουρκ. κυβερνήσει, ἀλλ' ἀπήτησε ν' ἀφαιρεθῇ τὸ περὶ βουλγαρ. βερατίων μέρος καὶ ἐνεδώκαμεν. καὶ διήθεν ἐκερδίσαμεν τὴν εὖνοιαν τοῦ πρεσβευτοῦ Νελίδωφ καὶ χάρτινα (!) προνόμια» (Μνεῖα σ. 268-269). Αὐτὸ εἶναι ὅλον τὸ ἱστορικὸν ἦτο δηλ. μία μπλόφα κατὰ Γεδεῶν καὶ οὐδὲν ἕτερον, τὸ ζήτημα εἶχε λήξει μὲ τὴν παραίτησιν τοῦ πατρωνός του Ἰωακείμ, ἐπὶ Διονυσίου ἐχάσαμεν καὶ τὴν φακὴν! Οὕτω γράφεται ἡ ἱστορία! Ἐπανέρχεται ἴν' ἀναιρέση ἑαυτὸν : «Ἐξέγεροσίς τις τοῦ πατριαρχείου ἦτο δεδικαιολογημένη κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1890, ὅτ' ἐγνώσθη ἡ ὑπὸ τοῦ ἱεροδίκου ἢ καθῆ τοῦ Γαλατᾶ χορήγησις διαζυγίου εἰς τὸν 8—10—12, ὡς ἔλεγεν, ἔτη δικαζόμενον ἐν τῷ πατριαρχείῳ Ψιακὴν!!! Ἐβεβαιώθημεν

ὅμως καὶ πάλιν ὅτι τὰ προνόμια εἰσι πολὺ σεβαστά (!). Πόσον ἴσχυσαν αἱ ὑπουργικαὶ βεβαιώσεις τοῦ 1891 (ἐπὶ Διονυσίου) θ' ἀποδείξωσιν ὅσα πατριαρχικὰ τακίρια σώζονται καὶ δύνανται νὰ μελετηθῶσιν ὑπὸ τῶν περιέργων. Ἐφυλακίζοντο ἢ περιορίζοντο ἱερεῖς ὑπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 1891, προσεβάλλοντο διαθῆκαι, παρεκωλύοντο διδασκαλία καὶ διδακτικὰ βιβλία γεωγραφίας καὶ ἱστορίας ἑλληνικῆς, ἐλαμβάνομεν γραπτὰς διαβεβαιώσεις τηρήσεως ἱερῶν καθεστώτων καὶ ἀνεπανόμεθα...» Τὶ εἶναι αὐτά; τὰ προνόμια ἐξησφαλίσθησαν ἐπὶ Ἰωακείμ, ἦσαν ἐπὶ Διονυσίου σεβαστά, καὶ μετ' ὀλίγον «ἐφυλακίζοντο ἱερεῖς, προσεβάλλοντο διαθῆκαι κτλ.» ὦ τλήμον ἱστορία πῶς λακπατεῖσαι ὑπὸ Γεδεῶνων! Τὰ πάντα ὅμως συντρέχουσι καὶ εὐοδοῦνται εἰς τὸν κατὰ μῆκος καὶ πλάτος ἐξυμνούμενον Ἰωακείμ Γ', ὃν ἔφερον εἰς τὸν θρόνον τὰ δύο σώματα, «διότι ἔπρεπε νὰ ἀρθῆ ὁ ἐν τῷ ἔθνει διχασμός, ὁ λυμαινόμενος τὴν ἐθνικὴν ζωὴν. Ἐξελέγη τὸ δεύτερον... ἀπολαύων τῆς ἀγάπης καὶ τιμῆς τῶν κυβερνήσεων ρωσικῆς, ἑλληνικῆς, σερβικῆς, μαυροβουνιωτικῆς, αὐστριακῆς...». Ἀλλὰ ὁ ἀνύπαρκτος τότε ἐπὶ Κωνσταντίνου Ε' διχασμός, ἠδρύνθη ἐπὶ Ἰωακείμ εἰς λίαν ἐπικίνδυνον βαθμόν, καὶ οὐχὶ ὡς ἐξιστορεῖ ὁ Γεδεῶν (Μνεία 239έ.). Περὶ αὐτοῦ ὅμως ὑπάρχουσι πάμπολλα ἀνέκδοτα, ὅτι ἐκολάκευε τοὺς ἰσχυροὺς τῆς γῆς διὰ νὰ καταλάβῃ καὶ ἔπειτα διὰ νὰ μείνῃ εἰς τὸν θρόνον. καὶ περὶ τῆς χαλαρότητος τῆς ἐθνικῆς πίστεως αὐτοῦ ἐγράφησαν οὐκ ὀλίγα. Ὁ μνημονευθεὶς Ἀναστασόπουλος ὁ Ἀθηναῖος διακηρύττει στεντορεῖα τῇ φωνῇ «μετὰ γρανιτῶδους πεποιθήσεως», ὅτι ὁ Ἰωακείμ Γ' δὲν ἦτο ἐθνικιστής, πολλοῦ γε καὶ δεῖ! (ἐνθ' ἀνωτ. σ. 180). Οἱ Ἀγιορεῖται διαδίδουσι πολλὰ εἰς βάρος αὐτοῦ ὡς φιλορρώσου. Τὸ ἀληθές εἶναι, ὅτι ἔκαμε τὰ ἐγκαίνια τοῦ πελωρίου ρωσικοῦ ναοῦ τοῦ Σεραγίου εἰς τὰς Καρεάς, ἀφοῦ πρῶτον εἶχε βάλει τὸν θεμέλιον λίθον ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ μεγάλου, δουκὸς Νικολάου (ἔπειτα αὐτοκράτορος τῆς Ρωσίας). 1

Ὁ Γεδεῶν ἐξαίρων τὰς ἀνεπιτυχθεῖσας ἰδίᾳ ἐν, Ἀθῶν ἀδελφικὰς σχέσεις ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ πρὸς τοὺς Ρώσους προστίθησιν: «ἠκούσαμεν δὲ πῶς ἐγκωμίασεν αὐτὸν κατὰ τὴν ἱερὰν πανήγυριν τῶν ἐγκαίνιων τοῦ ναοῦ τῆς Σκήτης τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου τοῦ Σεραγίου ὁ προσελθὼν εἰς αὐτὰ ναύαρχος Σκρίδλωφ. Ὁμοίαν ἰδέαν εἶχον περὶ τοῦ Ἰωακείμ καὶ οἱ λοιποὶ πατρίκιοι Ρῶσοι καὶ οἱ πληβεῖοι» (αὐτ. σ. 297, Ἐπιθ. κ, σ. 306-7).

1 Ὁ περίβλεπτος ναὸς εἰς τὸ κέντρον τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑψούμενος καὶ θαμβῶνων τὸ βλέμμα τοῦ θεατοῦ κατὰ τὴν ἀνατολήν τοῦ ἡλίου διὰ τῆς ἀνταυγείας τοῦ πλήθους τῶν χρυσῶν σταυρῶν, οἵτινες ὑψοῦνται ἀπὸ τοῦ δάσου τῶν τρούλλων, εἶναι ὁ μεγαλύτερος ναὸς τῆς Ἀνατολῆς μετὰ

Ἄλλ' ἐπὶ πᾶσι τοῖς εἰρημένοις ὑπάρχει καὶ μία ἄλλη ἱερὰ καὶ βαρεῖα μάλιστα ὑποχρέωσις τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου κεφαλαιώδης μάλιστα νὰ ἔχη μεμερισμένην τὴν καθῆκον πρὸς ὅλα τὰ ὁμόδοξα κράτη ὧν εἶναι πνευματικὸς ὁρμηγός. Ὡς τοιοῦτος ὁ πατριάρχης δὲν ἀνήκει πλέον εἰς ἑαυτόν, δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἰς τὴν πανορθοδοξίαν. Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ ὁ Χριστὸς διέρρηξε τὸ μεσότειχον τῶν ἔθνων καὶ ἤνωσε τὸν κόσμον εἰς μίαν ἔθνην ποιήσας πάντας ἀδελφούς μεταξὺ των, ὡς τέκνα τοῦ οὐρανίου πατρός. «Οὐκ ἔνι Ἑλ-

τὴν ἁγίαν Σοφίαν. Σημειωτέον ὅτι ὁ τετραπέρατος Γεδεὼν διαρκῶς μᾶς ἐμφανίζει τὸν φιλορρωσισμόν τοῦ Ἰωακείμ, βεβαίως διὰ νὰ συγκαλύψῃ τὸν ἰδικόν του, ὅστις ἀτέρρξεν ἐκ ταπεινοτάτων ἐλατηρίων καὶ ὅταν ἐγνώσθη ὅτι ἐλάμβανε γενναῖα χρηματικά ποσά παρὰ τῶν Ρώσων (πρόσθετες καὶ Βουλγάρων) θέλων νὰ δικαιολογηθῇ εἰς τὸ τελευταῖον σχεδὸν βιβλίον του, ἀποκαλύπτει ἑαυτόν ἐν ὅλῃ τῇ γυμνότητι. Γράφει περὶ τοῦ «Ἀθῶνος»: «Εἰς τὴν εὐδόωσιν τῆς ἐκτυπώσεως τοῦ βιβλίου μου τούτου συνετέλεσεν ἀσυνειδήτως ἡ ποταπότης δύο καλογῆρων Ἀγιορειτῶν, ἀληθινῶν ἀνεμιδιωκτῶν (πράγματι ἀνυπάρκτων), οἵτινες ἀνήγγειλαν εἰς ἐμὰ διὰ τοῦ παρ' αὐτοῖς φίλου μου (ἀνύπαρκτος καὶ οὗτος, διότι ἂν ὑπῆρξε τοιοῦτος φίλος τοῦ Ἀγιορειτῆς, θὰ τὸν ὠνόμαζεν, ἀφοῦ ἔζη πρὸ τοῦ 1885, ὅτε ἐτυπώθη ὁ Ἄθως ἐπομένως ἐν τοῖς ζῶσι δὲν θὰ ὑπῆρχε τῷ 1931) ὅτι αἱ μοναὶ Βατοπεδίου Ἰβήρων καὶ Παντοκράτορος ἐνεγράφησαν μὲν διὰ 350 ἀντίτυπα συνδρομήτριαι, ἀλλὰ θὰ δώσωσι τάντιμιον, ἀφοῦ γράψω, ὅτι «οἱ Ρῶσοι κατὰ πρῶτον εἰσέδυσαν εἰς τὸ Ἅγιον Ὄρος μετὰ τὸ 1849». Καὶ ἡ μὲν μονὴ τῶν Ἰβήρων οὐδεμίαν εἶχεν εἶδησιν τῆς τοιαύτης ραδιουργίας (ὅπως καὶ αἱ ἄλλαι δύο, μὴ φιλικῶς ἄλλως τε προσκείμεναι τῷ συγγραφεῖ), εἰς δὲ τοὺς ἀνοήτους «πατριώτας» (!) ἀπήντησα διὰ τοῦ ἀνταποκριτοῦ μου, ὅτι «οὔτε ἔγραψα ποτε οὔτε θὰ γράψω ψεύματα». Αὐτὸς εἶναι τρόπος ἐκφράσεως διὰ τὸν ἀνειλικρινῆ συγγραφέα. Τὸ ψεῦδος, ὅπως ἔγραψε καὶ ὁ Ἡσίοδος, δύναται νὰ παρασταθῇ ὑπὸ τύπον ἀληθείας καὶ νὰ παρασύρῃ τὸν ἀναγνώστην, ὅπως κατώρθωσεν ὁ τε Γεδεὼν καὶ ὁ «Φιλαλήθης». ἀμφότεροι ἀκολουθοῦσι τοὺς συλλογισμοὺς τοῦ δεινοῦ Ἑλληνιστοῦ Οὐσπένσκη. Ὁ Γεδεὼν συνιστᾷ (σ. 456) ὡς τὸν μόνον σοβαρὸν ἱστορικόν τοῦ Ἄθω τὸν Κοσμᾶν Βλάχον. εἰς αὐτόν (Ἡ Χερσον. τοῦ Ἁγίου Ὄρους σ. 311—326) παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην. Ἐὰν ἄσταμάτα ἐδῶ, θὰ ἦτο συνεπὴς πρὸς τὰ γραφόμενά του, ἀλλὰ τὰ ἀκόλουθα τὸν ἀποκαλύπτουσι καὶ ἐξηγοῦσι τὸν σκοπὸν τοῦ ταχνάσματος. Συγχρόνως ὁμοῦ ἀνήγγειλα τὴν ἀχρεΐαν ἀπαίτησιν καὶ τὴν βεβαίαν ὑλικὴν μου ζημίαν εἰς τὸν φίλιτόν μου Μακάριον, τὸν ἠγούμενον τῆς ρωσικῆς μονῆς τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος (εἰς ὃν ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Β' τῷ 1873 παρέδωκε τὴν ἑλληνικὴν μονήν), ἥτις ἀπεζημίωσέ με λαβοῦσα τὰ 350 σῶματα. Εἰς τὴν κτῆς μονῆς ταύτης συναντίληψιν ὀφείλεται ἡ ἐκδοσις τῶν «Πατριαρχικῶν Πινάκων» (Μνεΐα τῶν πρὸ ἐμοῦ σ. 443). Ἐπὶ πολὺν χρόνον διηπόρουν περὶ τοῦ φιλοβουλγάρου ἐκείνου, ὅστις τῷ 1874 ἐξέδoto ἐν Ἀθήναις, «ἐκ τοῦ τυπογραφείου Εὐαγγελιστρίας» φυλλάδιον: «Μία σελὶς ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς συγχρόνου ἐκκλησίας. Σκέψεις ἑνὸς Ὁρθοδόξου». Ὁ μακαρίτης ἐσχάτως ἐπὶ κατοχῆς ἠναγκάσθη νὰ πωλῇ βιβλία. Μεταξὺ ἄλλων

λην, οὐκ ἔνι Ἰουδαῖος, οὐκ ἔνι δοῦλος καὶ ἐλεύθερος, ἐν ἑσμέν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ».

Κατὰ τοὺς ὀρθοφρονοῦντας ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἢ ὀρθόδοξος ἐκκλησία εἶναι ἑλληνικὴ μετὰ τῶν Ἑλλήνων, βουλγαρικὴ μετὰ τῶν Βουλγάρων, ρωσικὴ μετὰ τῶν Ρώσων κ. ο. κ. διότι ἂν οἱ Ἕλληνες κατακαυχῶνται, ὅτι αὕτη εἶναι ἀρρήκτως συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ἐθνικοῦ βίου, ὁμοίως σκέπτονται καὶ οἱ Ρῶσοι, οἵτινες ἔχουσιν ἐπίσης ἐθνικὰς ἐορτὰς τελουμένας καὶ ὡς θρησκευτικαὶ πανηγύρεις. Εἰς τὴν θρησκείαν οὗτοι ἀνάγουσιν τὸν τερματισμὸν τῶν πολυετῶν ἀγώνων καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ μογγολικοῦ ζυγοῦ, ὡς καὶ ἀπὸ τῆς πολωνικῆς κυριαρχίας. Οἱ Πολωνοὶ κατέλαβον τότε τὴν Μόσχαν καὶ εἰσήγαγον τὴν λατινικὴν λειτουργίαν εἰς τὸ Κρεμλίον. Κατὰ δὲ

μοὶ ἔδωκε καὶ τὸ ἐν λόγῳ φυλλάδιον, ὅπερ φαίνεται εἶχε κρατήσει διὰ τὴν βιβλιοθήκην του. Ἐν ἀρχῇ μετὰ τὰ δύο ἐξώφυλλα γράφει ὁ ἴδιος: «Ἐμπνευσμένη πραγματεία τοῦ Κ. Μανουὴλ Γεδεών, ἂν καὶ διὰ ταύτης ἀπῆρξε τοῖς πολλοῖς καὶ ἐπὶ ἔτος ἠπειλεῖτο ἐν Κηπόλει ἀπὸ τοῦς ὑπερπατριώτας». Βούλγαρος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γράψῃ μετὰ τοσοῦτου κατὰ τῶν Πατριαρχείων πάθους: τὸν πατριάρχην Ἀνθιμον τὸν Στ' τὸν ὀνομάζει «θεήλατον καὶ γυμνὸν τῆς θείας χάριτος» σ. 16. Ἄλλος ἐμπειστευμένος τὴν διεύθυνσιν τῶν πατριαρχικῶν γραφείων, ὁ Ἰωάννης Τανταλίδης, ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Φιλαλήθης» εἰς τόμον ὀλόκληρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἐν Ἀθῶν ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος», ἐν Κηπόλει 1874, 8ον, μέγα, σ. 208, ὑπεστήριξεν ἐρρωμένως τὰς ρωσικὰς ἀπόψεις. . . Αἰδῶς Ἀργεῖοι! ἀπεμπολημένοι Πτωχοπρόδρομοι ἀνάλαβον ἀπὸ τοῦ βράχου τοῦ Βοσπόρου καὶ ἐντὸς τοῦ ἀνωτάτου ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου νὰ προδίδωσι τὰ ἐκκλησ. καὶ ἐθνικὰ συμφέροντα, χωρὶς φόβον θεοῦ καὶ χωρὶς ἐντροπὴν νὰ πωλῶσι τὰ πρωτοτόκια ἀντὶ πινακίου φακῆς, διακηρύττει δὲ ὁ Γεδεών (σ. 307) εἰς τὸ κατώφλιον τοῦ θανάτου εὐρισκόμενος, τὸ πῶς ἐκτῆσατο τὴν τόσῃν συμπάθειαν καὶ ἐκτίμησιν τῶν Ρώσων: «διότι οὐδέποτε ἔγραφα κατὰ Ρώσων καὶ τῆς Ρωσίας. Τοῦτο δὲ ἐκέρδιον ἀπὸ τῆς εἰς αὐτὴν καὶ αὐτοῦς ἀφοσιώσεως.» σ. 307 ἴσως ἐκ τούτου καὶ ἡ κόρη του ὑψηλῆς τοῦ Πανεπιστημίου εἶναι φοβερὰ κομμουνίστρια. Καὶ ὁμως ὁ Γεδεών μετ' ὀλίγα ἔτη ἐνετάλη ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ τοῦ Γ', νὰ ἐκδώσῃ τῷ 1908 τὰ ἔγγραφα τὰ σχετικὰ πρὸς τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα. Εἰς τὰ Προλεγόμενα ἐν ἐκτάσει γράφει κατὰ τῶν Βουλγάρων καὶ ὑπεραμύνεται τῶν ἐκκλησ. δικαίων! Ποῖον ἐκ τῶν δύο Γεδεώνων νὰ πιστεύσωμεν; τὸν πρῶτον ἢ τὸν δεύτερον; Ἦν δὲ ὁ Γεδεών οὗτος ὑπαλληλος τῶν Πατριαρχείων μισθοδοτούμενος ἐπὶ ἕθετιαν σχεδὸν ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου, ἐκτὸς τῶν πολλῶν καὶ συνεχῶν ἀφαιμάξεων, ἃς ἔκαμναν εἰς ὅλους μικροὺς καὶ μεγάλους καὶ δὴ ἐκ τοῦ Ἐθνικοῦ ταμείου καὶ τῶν μονῶν πρὸς ἐκδοσιν τῶν βιβλίων του ὡς διηγεῖται ὁ ἴδιος (σ. 443—445). Ἄλλ' ἢ μεγάλη ἀνοχὴ καὶ μακροθυμία τῆς Μεγ. τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας κατὰ τῶν τοιούτων ἀξιοκατακρίτων πράξεων, τί μαρτυρεῖ; τί ἄλλο, εἰμὴ τὴν ἀνεξιθρησκείαν καὶ τὸ ἀπρόσφυλον πρὸς τὰς φυλετικὰς διακρίσεις.

τήν ἔξωσιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ρωσ. ἐδάφους οἱ ρῶσοι μοναχοὶ καὶ τὰ μοναστήρια ἐπρωταγωνίστησαν, αὐτοὶ οἱ «ἀνόητοι Ρῶσοι», ὡς ἔλέγοντο οἱ ἀγνοοῦντες τὴν λατ. γλῶσσαν. Ἐκ τῆς ἀφορμῆς ταύτης μετέφρασε καὶ ὁ Εὐγένιος τὸ δοκίμιον «Περὶ τῶν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις τῆς Πολωνίας διχονοιῶν» ὅπερ προσηρτήθη καὶ τὸ «Σχεδίασμα περὶ ἀνεξιθρησκείας» ἐκτοξευθὲν κατὰ τῆς ἀθέου βολταιρικής ἀδιαφορίας, ἦν ἐπειρᾶτο ὁ Γαλάτης «ἀνθρωπιστής» νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὴν Μ. Αἰκατερίναν (βλ. ἔκδοσιν Αἰνιάνος). Καὶ αὐτὴν τὴν πανωλεθρίαν τῆς στρατιᾶς τοῦ Μ. Ναπολέοντος εἰς τὰ θαύματα τῆς Ὁρθοδοξίας ἀποδίδουσιν οἱ Ρῶσοι, καὶ συνέδεσαν τὴν ἐν Κρεμλίῳ διατριβὴν αὐτοῦ πρὸς παντοῖα θρησκ. ἀνέκδοτα καὶ πρὸς ἀνάμνησιν ἡγειραν τὸν περιώνυμον καθεδρικὸν ναόν, ὅστις στεγάζει νῦν τὴν ἐρυθρὰν κυβέρνησιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ πολυθρύλητος Λαύρα τῆς Ἀγ. Τριάδος ὑπῆρξεν ἐπ' αἰῶνας ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκ. τῶν Ρώσων βίου.

Ἴδου τὸ γνήσιον φρόνημα τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλῃς Ἐκκλησίας :

«Τὸ πατριαρχεῖον σεμνύνεται, ὅτι οὐδεμίαν ποιεῖται διάκρισιν μεταξὺ φυλῶν καὶ οὐ μόνον σέβεται τὸν ἐθνισμὸν παντὸς ὑπὸ τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν ὑποκειμένου λαοῦ, ἀλλὰ καὶ διεφύλαξεν αὐτῷ πάντα τὰ στοιχεῖα, δι' ὧν ἐκάστη ἐθνότης συντηρεῖται. οὐ μόνον ἐσεβάσθη τὴν γλῶσσαν πάσης ἐθνότητος, ἀλλὰ καὶ διεφύλαξε καὶ περιεφρούρησεν αὐτήν, παρέσχε δὲ τοῖς ὑστεροῦσιν ἐν τῷ πολιτισμῷ καὶ τῇ πνευματικῇ ἀναπτύξει τὰ μέσα τῆς προόδου καὶ τῆς πρὸς ἐθνικὴν ἀύθυπαρξίαν συγκρατήσεως αὐτῶν. Ἀναλαμβάνον τὴν πνευμ. κυβέρνησιν ἀλλογλώσσου λαοῦ, πρῶτιστα ἐνέκυπτεν εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς γλώσσης αὐτοῦ, τηλικούτον δὲ ἀείποτε ἦν τὸ κοσμοπολιτικὸν τῆς ἀγιωτάτης ἐκκλησίας τῆς Κ)πόλεως πνεῦμα καὶ τοσοῦτος ὁ πρὸς πάσας τὰς ἐθνότητας σεβασμὸς τῶν λειτουργῶν αὐτῆς, ὥστε οὐδέποτε ἐσκέφθη νὰ ἐπιβάλῃ, ὡς ἐν τῇ Δύσει ἐποίησαν, μίαν τινὰ γλῶσσαν ὡς ἀποκλειστικῶς ἰδιάζουσαν εἰς λατρείαν τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀπάσας ἐξ ἴσου καταλλήλους ἔκρινε πρὸς τοῦτο· τὴν δὲ πτωχεῖαν τινῶν ἐξ αὐτῶν θεραπεύουσα κατέγιγε περὶ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ διαμόρφωσιν αὐτῶν, ἵνα μὴ ὑστερῶσιν αὐταὶ ἐν τῇ σαφηνείᾳ τῆς τῶν δογματικῶν ἐννοιῶν διερμηνεύσεως. Εὐχερέστερον πάσης ἄλλης ἐκκλησίας ἠδύνατο αὕτη νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἑλληνίδα γλῶσσαν ὡς ὄργανον ἐρμηνεύσεως τῶν πρὸς τὸν θεὸν ἱκεσιῶν καὶ ἐντεύξεων, καθότι ἐν τῇ γλώσσει ταύτῃ τὰ ἱερά... συνεγράφησαν βιβλία. δι' αὐτῆς ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου ἐδιδάχθη τοῖς ἔθνεσι... καὶ τὰ πρὸς σωτηρίαν ἐθεσμοθετήθησαν... εἰ καὶ εἶχεν εὐνοϊκὰς τὰς πολιτικὰς περιστάσεις, οὐδὲ κἂν ἐσκέφθη τοῦτο,

διότι ἔβλεπε τὴν προτίμησιν... ἀντικειμένην πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ χριστιανισμοῦ...» Κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦτο εἶναι κοσμοπολιτικὴ μᾶλλον ἢ ἑλληνικὴ, ὡς ἀποφαίνεται σχετλιαστικῶς ὁ Θερεσιανός, ὁ Ἄδαμ. Κοραῆς, τόμ. Α', σ. 32-33).

Κατακρίνων οὗτος δοξιμῶς τὸ πατριαρχικὸν ὄργανον, τὸ ταῦτα λίαν ἐπικαίρως διασαλπίζον, ὅτε Βούλγαροι καὶ Ἄλβανοι καὶ Ἀραβες ὑπὸ οἴστρου φυλετικῆς ἑλαυνόμενοι, ἐζήτουν ἀνεξαρτησίαν (αὐτὸς ἦτο ὁ σκοπὸς), ἐκκλησιαστικὴν ἐνῶ διετέλουν ὑπὸ τὴν τουρκ. ἐπικράτειαν... ἐπιφέρει: «Ἀλλὰ τὸ πατριαρχεῖον, ὅσον ἄλλως ἢ ἀγωνίζεται πρὸς διάσφαισιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος, δὲν δύναται ν' ἀνατρέψῃ τὴν φορὰν τῆς ἱστορίας καὶ νὰ ἀπεκδυθῇ τὸν ἑλληνικὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα· ἂν δὲ ἀπ' ἀρχῆς ἐνέμενε πιστὸν εἰς τὴν ἑλληνικὴν καὶ διὰ τοιούτων ἐκπρεπῶν παραδόσεων καὶ ἄθλων καθιερωμένην αὐτοῦ ἐντολήν, ἂν ἐφρόντιζεν ὀλιγώτερον περὶ κοσμοπολιτισμοῦ πλεῖον δὲ καὶ μείζον περὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ, θὰ εἶχεν ἴσως νῦν εὐρυτέραν αὐθεντίαν καὶ εὐπαγεστέραν συνοχήν» (αὐτ. σ. 33-34). Ἄλλ' ἀκριβῶς ἐπειδὴ ἐνέμενε εἰς τὰς ἀρχὰς ταύτας ὑπαγορευομένας ὑπὸ τῶν Ἑλλαδικῶν συνετριβῆ ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων, ἀφοῦ εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ἀπὸ πολλοῦ ἡδὴ ὑπὸ τῶν ἄλλων ὀρθοδόξων ἐθνοτήτων. 1

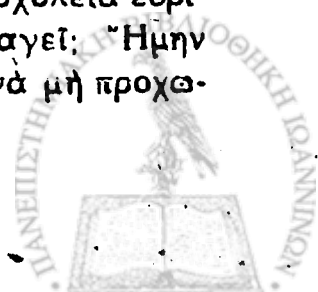
1. Τὸ ἐπίσημον τῶν Ἑλληνορρῦθμων ὄργανον *Roma e l' Orient*, δημοσιεύει ἐν τῷ II τόμῳ, 1911, σ. 129ῆ. ἄρθρον ἄξιον προσοχῆς· γράφει δ' ἐν ἀρχῇ, ὅτι ὁ Καθολικισμὸς διαβάλλεται, ὡς ἀντιμαχόμενος πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἐθνικότητα· καὶ ἐπιφέρει: «καὶ εἶναι μὲν ἀληθές, ὅτι παρὰ τῷ Ἑλληνισμῷ ἐν γένει ὑπάρχει πολὺς ἀριθμὸς ἀνθρώπων, οἵτινες συναισθάνονται τὸ μὴ πρακτικὸν καὶ τὸ ἀνάρμοστον τῆς τριαύτης ἀρχῆς. ὑπάρχουσιν ὁμοίως καὶ (οἱ) σιηρῶντες τὴν ταυτότητα τοῦ θρησκαιματος πρὸς τὸν ἐθνισμόν, καὶ τοῦτο δὲν συμβαδίζει πρὸς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τὴν ἐθνικὴν αὐτοῦ ἀξιοπρέπειαν, διότι ὑποβιάζει τὸ γόητρόν του καὶ παριστᾷ τὸ ἔθνος ἑμῶν εἰς τὰ ὄματα τῶν ξένων ὑποδεδεότερον τοῦ μεγάλου προορισμοῦ του». Ἀλλαχοῦ δὲ τὴν στασιμότητα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἐξηγεῖται ἐκ τῆς τριαύτης τῶν Ἑλλήνων διαστροφῆς: «Ἀναμίξαντες οἱ σημερινοὶ θρησκευτικοὶ ὁδηγοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ γένους καὶ συγχύσαντες τὴν θρησκείαν μὲ τὴν πατρίδα καὶ τὴν πολιτείαν ἐκμεταλλεύονται τὴν μίαν διὰ τῆς ἄλλης, ὑποκρινόμενοι, ὅτι ἡ θρησκεία περιέσωσε τὴν ἑλλην. φυλὴν (πῶς γὰρ οὐ); ὑβρίζοντες οὕτω τὴν ἀθάνατον ἑλληνικὴν φύσιν (!), ἢ ὅποια ἐνεφύσησε κατ' ἐξοχὴν εἰς τοὺς Ἑλληνας τὴν πνοὴν τῆς ἐλευθερίας» (σ. 74). Ἐξ ὧν ἐγράψαμεν ἀνωτέρω, ὁ γράφων ταῦτα—καὶ εἶναι ὁ ἐν Κ)πόλει διευθυντὴς τῆς «Καθολ. Ἐπιθεωρήσεως» Φ. Σαλάχας, ἀποδεικνύεται ἀδικος κριτῆς, διότι γνωρίζει καὶ αὐτὸς καὶ ὅλος ὁ κόσμος, ὅτι ἡ Μεγ. Ἐκκλησία διὰ τὴν σωσθὴν ἀμίαντον τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων, προετίμησε τὴν θυσιάσθαι τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, καὶ οὕτω πράξασα ἔσωσε τὴν ἀληθείαν καὶ τὸν ἐθνισμόν. Ὡστε οὐχὶ «οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοὶ» ἀλλὰ τινες τῶν ἐπιπολαίων πολιτικῶν ἀνδρῶν ἴσως νὰ ὑπάξωνται τὴν στρεβλὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ ἐθνι-

Είμαι ήναγκασμένος νά φέρω εις φῶς τὸ ἐξῆς ἀπόρητον, ὅπερ ἀπὸ 40ετίας ἀνοφελῶς ἀπεσιώπησα, νομίσας ὅτι τὰ πράγματα θὰ διορθωθῶσιν, χάριν τῆς ἀδεκάστου ἱστορίας πρέπει νά γραφῇ. Ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Καίῳ Ἑλληνοαλβανικοῦ Κομιτάτου, ὁ μακ. Μιχαὴλ Τούρουλης βένης, διακεκομμένος ὁμογενῆς Κορυτσαῖος καὶ ἰδιαίτερος ἰα-

σμός δέον νά προτιμηθῇ τῆς ὀρθοδοξίας. Τὸ θέμα τοῦτο ἐξετάζομεν διεξοδικῶς εἰς τὸ ἡμετέρας βιβλίον ἡμῶν «Ἑλληνισμός καὶ Χριστιανισμός κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας. Ἡ συναδέλφωσις...» Ἀθῆναι 1944, ὅτε εὐρίσχομεν τὰ πρώτα σπέρματα. Ψηφισθεὶς ὡς ἀρχιεπίσκοπος τῆς νεοουσιάτου Ἀλβανικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας τῇ 1926 πρὶν ἢ χειροτονηθῶ καὶ μεταβῶ εἰς Ἀλβανίαν ἔχρινα ἀναγκαῖον διαμένων ἐν Ἀγίῳ Ὄρει καὶ ἀσχολούμενος εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ ἱεροῦ Τόπου (ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Μεγίστης Λαύρας παρὰ τῇ Ἱερᾷ Κοινότητι), ἐξέδωκα δύο πολυσέλιδα ἔργα. ἵνα προλεάνω τὸ ἔδαφος καὶ ἐξηγηθῶ, πρὶν ἢ ἀναλάβω τὸ βαρὺ ἔργον, τῆς ἀναδιοργανώσεως τῆς ἐν λόγῳ ἐκκλησίας, μετὰ τῶν ἐκλεξάντων με καὶ τοῦ ἁλβανικοῦ χριστιανικοῦ πληρώματος. Τὸ πρῶτον ἐπιγράφεται: «Ἀλβανικαὶ μελέται. Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἡ τε τοῦ Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου καὶ ἡ τοῦ Κων. Χριστοφορίδου, ἐξεταζομένη ἀπὸ γλωσσικῆς, ἐρμηνευτικῆς καὶ δογματικῆς ἀπόψεως καὶ περὶ τῆς ἑλληνοαλβανικῆς διαλέκτου», Θ)νίκη 1933. Ἀπορρίπτων ἀμφοτέρως τὰς μεταφράσεις προτείνω τὴν διατήρησιν τῆς ἑλληνικῆς λειτουργικῆς γλώσσης μέχρις οὗ καταρτισθῇ ἁλβανικὴ φιλολογία καὶ διαμορφωθῇ καὶ πλουτισθῇ ἡ γλῶσσα. (βλ. «Ἡ ἑλλην. γλῶσσα διαβαλκαν. στοιχεῖον...» σ. 27-29 καὶ «Τὰ λειτουργικὰ βιβλία μεταφρασθέντα εἰς τὴν Ἀλβανικὴν ὑπὸ Φανόλη (=ἐπισκόπου Θεοφάνους Μαυρομμάτου) τέλειος τῶν «τυπικῶν» ἑλλην. ὀνομάτων καὶ ὄρων ἐξοβελισμός... «Ὁ μακροουσιμένος Κρυπτοφερράτης Νεῖλος Borgia καὶ Ὁράτιος ὑποδεικνύοντες τὴν ὁδὸν τοῦ πλουτισμοῦ τῆς γλώσσης. Ὅποια δέον νά ἦ ἡ ἐκκλησ. ἁλβαν. γλῶσσα» (σ. 198—204). Τὸ δεῦτερον: «Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης, ὁ μεταφραστὴς τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἤτοι αἱ βίβλαι τῆς ἁλβ. φιλολογίας καὶ γλώσσης, ἡ Ἀκαδημία τῆς Μοσχοπέλεως. Ἐπίμετρον. Ἡ ἱστορικὴ τῆς Μοσχοπέλεως καὶ ὁ πολιτισμὸς αὐτῆς». Ἀθῆναι 1935. Ἐνταῦθα, πρὸς τοὺς φιλολογ. δέμασιν, ἀποδεικνύω, ὅτι ἡ Μεγ. Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε ἀπηγόρευσε τὰς μεταφράσεις. (βλ. Αἱ μεταφράσεις ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐκκλησίᾳ. Ἡ ἐπίκαιρος γνώμη τοῦ Ὀριγένους καὶ Εὐσεβίου» σ. 39-40 (προηγούμενος εὐρὺς λόγος περὶ τῶν νεολλ. μεταφράσεων). Καὶ εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἀνωτέρου Ἑλληνογενεῖο καθολικοῦ βλ. «Ὁ πόλεμος τῆς Δυτ. Ἐκκλησίας κατὰ τῶν μεταφράσεων. Τὸ ἔργον τῶν ἰσαποστόλων τῶν Σλαβῶν . . . Ὁ Παπισμὸς καὶ ἡ Οὐνία...» (σ. 40-51). Αἱ ἐκτιθέμεναι ἰδέαι ἀπήρσαν τότε εἰς τοὺς σωβινιστὰς τῶν ἐθνικῶν κύκλων, καὶ περὶ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ Πατριαρχείου ὑπὲρ ἐμοῦ, ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος ὁ περίφημος Βερατίου Χριστόφορος Κίσης. Πῶς ἐγένεν ἡ διαβολικὴ αὕτη πρῆξις, θὰ γράψω ἄλλοτε καὶ εἰς ἡν εὐθύνεται καὶ τὸ ἡπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, καὶ ὁ τότε πατριαρχικὸς ἀποκριστὴρ, καὶ πῶς διεβουκολήθη τὸ ἀνώτατον ἐκκλησ. κέντρον, εἰς ὃ παρουσιάσθη ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὁ Κίσης, ἐνῶ διελθὼν ἐξ Ἀθηνῶν ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ ἐποποιήτορος.

τρός τοῦ Χεδίβου (ἔπειτα δὲ ἀντιβασιλεύς ἐν Ἀλβανίᾳ), ἀνέλαβε τὴν θέσιν ταύτην πιεσθεὶς πολὺ παρὰ τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως, ἧς ἔνεκα ἀπώλεσε τὴν δημοτικότητα ἐν Αἴγυπτῳ καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τὴν θέσιν του. Σκοπὸς τοῦ κομιτάτου ἦτο ἡ συνεννόησις τῆς Ἑλλάδος μετὰ τῶν Ἀλβανῶν, ὧν ἡ πυρετώδης δρασίς εἶχεν ἀναταράξει τοὺς διπλωματικούς κύκλους καὶ ἀνησυχῆσαι πολὺ τὴν ἑλλην. κυβέρνησιν. Γνωρίζω καλῶς τὰ πράγματα αὐτά, διότι ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τῶν κυβερνήσεων Θεοτόκη, Ράλλη καὶ Δραγούμη, ὅστις μάλιστα τῷ 1910 μοὶ ἐνεπιστεύθη σπουδαιότατην ἀποστολὴν εἰς Αἴγυπτον. Ὁ Τούρτουλης κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1910 μετέβη εἰς Κόπολιν, ὅπως συνεννοηθῆ μετὰ τῶν προκρίτων ἐκεῖνων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἀπετέλουν τὴν περιφημον «Ἀλβανικὴν Λέσχην» τοῦ Πέραν. Μοὶ ἔστειλεν ἔκτεταμένην ἔκθεσιν τῶν πεπραγμένων καὶ ἐθαύμασα τὴν παρηρησίαν καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ἅπερ ἀντέταξεν εἰς τὰς διαφόρους συζητήσεις ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου τῆς Κορυτσᾶς. Εἶναι αὐτός, ὅστις τῷ 1887 ἦτο ἔφορος τῶν σχολείων ἐνταῦθα, ὅτε ὁ συμπολίτης Ἀβραμούσης προσέφερε 20.000 χρυσᾶς λίρας, ἵνα εἰσαχθῆ ἡ ἀλβανικὴ εἰς τὸ Γυμνάσιον τῆς Κορυτσᾶς ὡς ξένη γλῶσσα. Ὅτε ἀντελήφθη, ὅτι ἡ δημογεροντία δελεασθεῖσα ἐκ τοῦ ποσοῦ τῆς δωρεᾶς ἦτο ἐτοίμη νὰ ὑπογράψῃ, εἰσέβαλεν μετὰ τοῦ λαοῦ εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν συνεδριάσεων καὶ διέλυσε τὴν συνεδρίαν. Ἀλλ' ἡ ζωὴ του ἐκινδύνευε πλέον καὶ τότε ἡ αὐτοῦ κυβέρνησις ἐκτιμῶσα αὐτόν, διὰ νὰ τὸν προστατεύσῃ τὸν διώρισε πρόξενον αὐτῆς, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ Ἑλλὰς τὸν ἀπέτρεψεν ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῆ καὶ ἔκτοτε ἔμεινε εἰς Αἴγυπτον. Καὶ ὡς ἰατρός ἦτο ἐξοχότης. Κατὰ τὸ ἐν Παρισίοις διεθνὲς ἰατρικὸν συνέδριον οἱ Ἕλληνας καὶ οἱ Ἀνατολίται ἐξέλεξαν αὐτὸν πρόεδρον. Ὁ δὲ Τρικούπης, ὁ Δραγούμης καὶ ὁ Ν. Μανροκορδάτος ἐξετίμων αὐτὸν μεγάλως. Ἐν τῇ εἰρημένῃ ἐκθέσει γράφει μοι τὰ ἑξῆς ἰδιοπροσέκτα: «Δὲν μὲ μένει ἀμφιβολία, ὅτι οἱ ἰσχύοντες ὅλοι εἶναι μισότουρκοι καὶ ὅτι τὸ ἔδαφος πρὸς συνεννόησιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος λίαν πρόσφορον, ἀλλ' ἀπαιτεῖται πρὸς τοῦτο φρόνιμος, λίαν φρόνιμος ἐργασία, καὶ δυστυχῶς νομίζω, ὅτι ἡ φρόνησις αὕτη δὲν ἀπεφάσισε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ἐγκέφαλον τῶν ἐκεῖ πολιτευομένων... (μεγάλῃ ἀλήθειᾳ ἔχουσα τὸ κῦρος καὶ σήμερον). Ἀκουσον, συνεχίζει, ὕπηγα εἰς τὸν πατριάρχην (Ἰωακείμ Γ') μοὶ ἐφάνη λίαν σοβαρὸς ἀνὴρ, τῷ εἶπον τάδε: «Κατὰ τί θὰ ἔβλαπτε τὸ ἑλληνικὸν γένος καὶ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, ἐάν ἀπεφασίζετο νὰ εἰσαχθῆ ἡ ὀδασκαλία τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης εἰς μερικά σχολεῖα εὐρισκόμενα ἐν πλήρει ἀλβανικῷ πληθυσμῷ καὶ συμπαγεί; Ἡμῖν ἄλλοτε κατὰ τῆς τοιαύτης εἰσαγωγῆς. Ἐπεθύμουν νὰ μὴ προχω-

ρήση ἢ γλῶσσα αὕτη, καθόσον τὰ βιβλία των ἐμπεριέχουσιν ἀνθελληνικὰς ἰδέας, ἀλλὰ νῦν, ὅτε παρατηροῦμεν, ὅτι θὰ προχωρήσῃ, ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ σταματήσῃ, φόβος ὑπάρχει μήπως οἱ χριστιανοὶ νομίζοντες, ὅτι τὸ πατριαρχεῖον κωλύει τὴν γλῶσσάν των, γείνωσιν καὶ οἱ Ἄλβανοι ὡς τοὺς Βουλγάρους, ἀντιπατριαρχικοί. Ἐνῶ, ἐὰν εἰσῆγετο ἡ γλῶσσα, τὸ κακὸν θὰ ἦτο ἐλάχιστον ἢ μᾶλλον δὲν θὰ ὑπάρχῃ, ὅταν θὰ ληφθῆ φροντίς πᾶσα μισελληνικὴ φράσις νὰ μεταβληθῆ, ἢ νὰ ἐξηγηθῆ δεόντως ὡς γράφεῖσα ὑπὸ Τούρκου, μὴ γνωρίζοντος ἱστορίαν καὶ γλωσσολογίαν. Διὰ τὴν μάθησιν τῆς γλώσσης αὐτῆς καὶ τῶν ἐν αὐτῇ καταλλήλων βιβλίων, δὲν θὰ ἐξοδευθῆ ἢ μίαν μόνον ἡμέραν τὴν ἐβδομάδα (φαίνεται ὅτι ἤθελε νὰ γράψῃ ὥραν), αἱ δὲ λοιπαὶ ὥραι θὰ ἐξοδευθοῦν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Οὕτω οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ ἀλλόθρησκοι δὲν θὰ δύνανται νὰ λέγουν, ὅτι ὁ πατριάρχης καὶ ἡ Ἑλλάς μισοῦν τὴν γλῶσσάν των. Διερωτῶμαι, τῷ λέγω, ἐὰν πρέπει νὰ ἐμμένωμεν εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀποκλειστικὴν πορείαν, ἢ ἐὰν πρέπη νὰ ἀλλάξωμεν σύστημα ἀναλόγως τῶν περιστάσεων». Σὺς βεβαιῶ, ὅτι μὲ ἐπανελάβε πολλάκις, ὅτι οἱ ἐν Ἑλλάδι εἶναι πολὺ ἀποκλειστικοί (ὑπογραμμίζεται). Αὐτὴν τὴν λέξιν τὴν ἤκουσα ἐκ τοῦ στόματός του δεκάκις. «Καλὰ, τῷ εἶπον, ὑμεῖς μετὰ τῆς Συνόδου δὲν ἐσκέφθητε ποτὲ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου»; «μάλιστα ἐσκέφθημεν. ἡμεῖς δὲν τὴν αἰσάγομεν εἰς τὰ σχολεῖα μήτε εἰς τὰς ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἐὰν μὲς ζητήσῃ κοινότης τις ἱερέα θὰ τὸ ἐπιτρέψωμεν». Ταῦτα μοὶ ἔγραφε τότε ὁ ἀείμνητος ὁμογενής, ἀλλ' ἀμφέβαλλεν, ἐὰν τοῦτο ἦτο καὶ γνώμη τῆς συνόδου, διώτι, ἐὰν ἦτο, δὲν θὰ ἐπέτρεπεν εἰς τὸν μητροπολίτην Καστορίας τῷ 1905 νὰ ἐκτοξεύῃ δομὴν ἀφορισμὸν κατὰ τοῦ διδασκάλου Πέτρου Λουαράση, ὅστις ἐν Κολωνίᾳ, ἠνοιξεν ἄλβανικὸν σχολεῖον (1887) 1 Τοῦτο ἐξεμεταλλεύθησαν ὑπερμέτρως οἱ Ἄλβανι-

1. Οὕτως τῷ 1911 ἐξέδωκεν τὸν ἀφορισμὸν ἐν Μοναστηρίῳ ὑπὸ τὸν τίτλον: «Ἐπιτίμιον τῶν Ἀλβανικῶν γραμμῶτων καὶ ἡ ἀπολογία τοῦ Ἀλβανοῦ Ἑλληνιστῆ καὶ ἄλβανιστῆ.

Ἐδίδαξε καὶ ἐν Κορυθῷ εἰς τὸ ἀλβ. σχολεῖον διαδοξάμενος τὸν πρῶτον διδάσκαλον Παντελῆ Σωτηρίου (1889—1890). Ἀμα τῇ ἐκδόσει τοῦ ἀφορισμοῦ ἐδημοσίωσεν εἰς τὸ *Calendar Komblar* τοῦ 1905 δομὴν κατηγορητήριον: «Διάλογος Ἀλβανιστοῦ καὶ Γραικομάνου» (σ. 122—136). Ἐπίσης τὸ ἀπόμενον ἔτος 1906 εἰς τὸ αὐτὸ ἀλβανικὸν ἡμερολόγιον ἐκδιδόμενον ἐν Σόφειᾳ ὁ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον P. Kaulasi (καὶ νομίζω εἶναι ὁ ἴδιος ἔγραψε λίβελλον εἰς 1300 στίχους κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Πατριαρχείου. Ὁ δὲ γνωστός ποιητὴς Ἀλβανὸς Dine ἐν *Dituria* τοῦ *Midhat Frashëri* (I, σ. 38 ἔτ. 1908) ποίημα καιστικώτατον.

πται εἰς βάρος τῆς Ἑλλάδος, ἀποκαλοῦντες τὸν Ἰωακείμ «Γραικὸν Πατριάρχην». Μεταφράζω ἐκ τῆς «Ἱστορίας» τοῦ Κωνστ. Τσεκρέζη (Historia e Shqipërisë. Boston 1916 σ. 195) διδάσκοντος αὐτὴν ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ Οὐασινγκτῶνος τὰ ἑξῆς: «Ἄλλ' ἢ ἀφύπνισις αὕτη τοῦ ἁλβαν. λαοῦ εὔρε δύο μεγάλους ἐχθρούς, τὸν Τοῦρκον Σουλτάνον καὶ τὸν Γραικὸν Πατριάρχην... διότι διὰ τῶν σχολείων οἱ μὲν Ἄλβανοὶ μουσουλμάνοι θὰ μάθωσιν, ὅτι δὲν εἶναι Τοῦρκοι... καὶ οἱ χριστιανοὶ Ἄλβανοὶ θὰ ἐννοήσωσι τὴν πονηρίαν τοῦ Γραικοῦ πατριάρχου, ὅστις ἔλεγεν εἰς αὐτούς, ὅτι εἶναι Γραικοί... Ὁ σουλτᾶνος διέταξε νὰ κλείσωσι τὰ ἁλβανικὰ σχολεῖα καὶ νὰ καῶσι τὰ βιβλία. Ἐξ ἄλλου ὁ Πατριάρχης ἀπέλυσεν ἀφορισμόν, δι' οὗ κατεδίκαζε πάντας τοὺς καταγινομένους μὲ τὴν «ἀφωρισμένην» ἁλβανικὴν γλῶσσαν».

Πλὴν τούτων οἱ «Καιροὶ» τοῦ Λονδίνου ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἄλβανοὶ καὶ Ἕλληνες» τὴν 25ην Νοεμβρίου 1909 ἐδημοσίευσαν ἄρθρον τοῦ ἐν Κ)πόλει ἀνταποκριτοῦ των. Οὗτος σφοδρῶς καθάπτεται τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου ὡς ὑπαιτίου κατὰ μέγα μέρος διὰ τὴν παρατηρουμένην ἔντασιν τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἄλβανῶν κατὰ τοὺς τελευταίους τρεῖς μῆνας καὶ δὴ ὠρισμένως, ὅτι τὸ Πατρ. (τὸ ὅπ. τείνει νὰ μεταβληθῇ εἰς ἀπλήν μηχανὴν πρὸς ἐπιβολὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπὶ τῶν μὴ Ἑλλήνων) διὰ καταγγελιῶν, ἀφορισμῶν καὶ ἀπειλῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου ὁ Χαμίτ διὰ καταδιωγμῶν καὶ φυλακίσεων, κατώρθωσαν νὰ κλείσωσι σχεδὸν πάντα τὰ Ἄλβ. σχολεῖα καὶ τέλος ἐν ἀπειλητικῇ κατακλείδι ἐπάγεται ὅτι, ἐὰν τὸ Πατρ. δὲν ἐπιτρέψῃ τὴν χρῆσιν τῆς ἁλβανικῆς γλώσσης εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τοὺς ναοὺς, «τὰ γεγονότα θὰ καταλήξουν ἡμέραν τινά, καὶ ἤτις δὲν ἀπέχει πολὺ, εἰς τὸν σχηματισμὸν αὐτοκεφάλου ἁλβ. ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν ἀνάπτυξιν ἰσχυρᾶς μουσουλμ. καὶ χριστ. ἀντιδράσεως οὐ μόνον ἐναντίον τοῦ Πατριαρχείου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον πάσης ἐν γένει ἑλλην. ἐπιρροῆς ὑπὸ οἰανδήποτε μορφὴν ἐκφαινομένης» (Ἐκκλ. Ἀλήθ. ΚΘ' 1909, σ. 380) καὶ ἀπαντᾷ ὁ Χ. Κ. τὰ συνήθη ἐν ὀνόματι τῆς Ἐκκλησίας, ποιεῖται ὁμοῦς τὴν ἐπίσημον δήλωσιν, ὅτι «δὲν παρακωλύει τὴν ἴδρυσιν σχολῶν, ἐν αἷς νὰ διδάσκηται ἡ ἁλβανικὴ μετὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης» σ. 382. Ἡ δήλωσις αὕτη αἶρει τὴν ἀνωτέρω ἀμφιβολίαν τοῦ Τούρτουλη, αὕτη δὲ καὶ ἄλλα γεγονότα ὑποστηρίζουσι τὸν τοιαύτην στάσιν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ὡς πρὸς τὸ παφλάζον τότε φυλετικὸν ζήτημα.

Ὁ τὴν μεταβυζαντινὴν ἱστορίαν ἐν τῇ Ἀθήνησι Πανεπιστημίῳ διδάσκων πρὸς τῶν μητροπολιτῶν τῆς Μακεδονίας καὶ Θρακίας, μετὰ δυσφορίας γράφει: «Ἐστερημένοι ἐνίοτε ἐθνουσιασμοῦ καὶ πί-

στεως ἐπὶ τὴν ζωτικότητα καὶ τὰ δικαιώματα τῆς φυλῆς ἢ . . . ἀφοσιωμένοι εἰς τὴν οἰκουμ. ἰδέαν τῆς Μ. Ἐκκλησίας ἀπεδείχθησαν ἀνίκανοι, ἵνα ἐκπληρώσωσι τὴν ἐθνικὴν ἀποστολὴν μετὰ τὴν ὁποίαν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἦσαν ἐπιφορτισμένοι», καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρχείου τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ποιεῖται τὴν ἀποκάλυψιν, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον, παρελθούσης τῆς ἔνεκα τοῦ βουλγ. σχίσματος ἐξάψεως, ἤρχισε νὰ σκέπτηται ἠπιώτερον καὶ νὰ ἐντέλληται τοῖς μητροπολίταις, ἵνα ἐπιτραπῇ ἢ χρῆσις τῆς σλαβικῆς γλώσσης ἐν τοῖς ναοῖς καὶ τοῖς σχολείοις (σ. 127) καὶ προσθέτει : « ἡ πρῶξις αὕτη ἐσκανδάλισε τοὺς ἐν Ἀθήναις κυβερν. κύκλους καὶ ἡ πρεσβεία ἔγραψε πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον : « ἡ ἑλληνικὴ κυβέρνησις θὰ λάβῃ πλέον τὸ ἐνδόσιμον νὰ σκεφθῇ, ἂν ἡ ἀδιαφορία τοῦ Πατριαρχείου εἰς ἰκανῶς σπουδαίας ἐννοίας αἰτήματά της δέον νὰ ἐπιβάλλῃ αὐτῇ διαρρῦθμιν ἀλλοίων πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον σχέσεων ». (σ. 128). Ν. Βλάχου. « Τὸ μακεδονικὸν ὡς γράσις τοῦ ἀνατ. ζητήματος » 1935.

Περὶ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἡ ἀνατολικὴ ἐκκλησία παροῖχεν ἀνέκμητον τοῖς ἐκχριστιανιζομένοις λαοῖς, ἐγράψαμεν ἐν ἐκτάσει εἰς τὰ δύο εἰρημμένα συγγράμματα, συμπληρωματικῶς νῦν γράφομεν, ὅτι εἰς τοὺς εὐκλειεῖς χρόνους ἡ ἐλευθερία περὶ τὴν χρῆσιν τῶν ἐθνικῶν γλωσσῶν ἦτο μεγαλητέρα, διότι τότε ἡ προτίμησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἦτο αὐθόρμητον αἴσθημα τῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς, προῖον καὶ καρπὸς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ. Ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ μεγάλου ἐκείνου καὶ ὑπερανθρώπου ἀποστόλου τῆς ἑλληνικῆς ἰδέας, ἡ προπαγάνδα ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ ἦτο πάμπαν λέξις ἄγνωστος, ἀφοῦ δὲν εἴρηται ἐν τῷ Θησαυρῷ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ὅτε ὁ φαεσφόρος τῆς τῆς ἑλληνικῆς σοφίας ἥλιος ἐμεσουράνει, βίαιος ἐξελληνισμὸς ἰσοδυναμει πρὸς νέφη ἐπισκιάζοντα τὴν οὐράνοδρομον αὐτοῦ πορείαν, τὸ τοιοῦτον θὰ ἐσήμαινε χρεωκοπίαν τοῦ ἑλλην. πολιτισμοῦ. Ὅστις ἀναγινώσκει τὸν Ἀρριανὸν οὐδαμοῦ θὰ εἴρῃ τὸν Ἀλέξανδρον προπαγανδίζοντα ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἐπροπαγανδίζον αἰ γενναῖαι πράξεις αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐπὶ τὸ προκείμενον. Ὅτ' ἐγκατεστάθησαν μονίμως οἱ Γότθοι ἐν τῷ βυζ. καὶ ἤρχισε νὰ διαδίδηται παρ' αὐτοῖς ὁ χριστιανισμὸς, ὁ θεῖος Χρυσόστομος ὁ εἶπερ τις καὶ ἄλλος μοχθήσας εἰς τοῦτο, συνέστησεν ἐκκλησίαν γοτθικὴν ἐν αὐτῇ τῇ βασιλευούσῃ, ἵν' ἀκοθῶσι τὸ εὐαγγέλιον καὶ τὸ κήρυγμα εἰς τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν γλῶσσαν. Ἐμειναν κατάπληκτοι, γράφει ἡ ἐκκλησ. ἱστορία, οἱ μεγιστάνες, οἱ ἀπυστρεφόμενοι τοὺς Γότθους ὡς βαρβάρους, ὅτε ἐν τινι κοινῇ συνάξει, ἣν συνεκέντρωσεν ὁ πατριάρχης πρὸς ἐπίδειξιν τῆς ἀναπλαστικῆς τοῦ χριστιανισμοῦ δυνάμεως, ἤκουσαν Γότθους ἀναγινώσκοντας τὰς θείας Γραφὰς καὶ Γότθον πρεσβύτερον ὁμιλοῦντα εἰς γοτθικὴν γλῶσ-

σαν. Ἐπί τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ὁ οἰκουμένικὸς διδάσκαλος ὠμίλησε περὶ πραγμάτων, ἅπερ καὶ νῦν ἔπρεπε νὰ ἀκουσθῶσι παρὰ τῶν Ἑλλήνων: «Μὴ τοίνυν αἰσχύνην τις ἠγέσθω τῆς ἐκκλησίας, ὅτι βαρβάρους ἀναστῆναι καὶ εἰπεῖν παρεσκευάσαμεν τοῦτο γὰρ τῆς ἐκκλησίας κόσμος, τοῦτο καλλῶπισμα, τοῦτο τῆς ἐν τῇ πίστει δυνάμεως ἀπόδειξις, τοῦτο καὶ ὁ προφήτης ἄνωθεν προαναφωνῶν ἔλεγεν: « οὐκ εἰσὶ λαλιαί, οὐδέ λόγοι, ὧν οὐχὶ ἀκούονται αἱ φωναὶ αὐτῶν, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ρήματα αὐτῶν...» «λύκοι καὶ ἄρνες ἅμα βοσκηθήσονται καὶ πάρδαλις συναναπαύσεται ἐρίφῳ καὶ λέων ὡς βοῦς φάγεται ἄχυρα», οὐ περὶ λεόντων καὶ ἄρνιων καὶ παρδάλεων καὶ ἐρίφων διηγούμενος (ὁ Ἡσαΐας, ξε', 25), ἀλλὰ προαναφωνῶν ἡμῖν καὶ δείκνυς, ὅτι δὴ τὸ θηριῶδες τῶν ἀνθρώπων εἰς τσαύτην ἤξει ἡμερότητα τῇ φιλοσοφίᾳ τοῦ κηρύγματος κεραισθέν, ὥστε μετὰ τῶν ἡμέρων καὶ προαιτάτων ἀνδρῶν συναγελάζεσθαι. Καὶ τοῦτο σήμερον φοράκατε, τοὺς πάντων ἀνθρώπων βαρβαρικωτέρους μετὰ τῶν τῆς ἐκκλησίας προβάτων ἐσιτώτας καὶ κοινὴν οὖσαν τὴν νομὴν καὶ τὸν σηκὸν ἓνα καὶ μίαν ἄσασι τραπέζαν προκειμένην». 1 Τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν ἔπαιθε καὶ ὁ πατὴρ τῆς λατ. ἐκκλησίας Ἰερώνυμος, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ διατρέψων ἔλαβε παρὰ Γότθων ἐπιστολὴν ἐρωτῶντων περὶ διαφορῶν τῶν ψαλμῶν ἐν ταῖς μεταφράσεσι, τῇ τε ἑλληνικῇ καὶ λατινικῇ. Ἀπαντῶν πρὸς αὐτοὺς γράφει: «Τίς ἠθέλε πιστεῦσαι, ὅτι ἡ βάρβαρος γλῶσσα τῶν Γετῶν θὰ ἐξηρεῦνα τὴν ἑβραϊκὴν ἀλήθειαν καὶ τῶν Ἑλλήνων καθευδόντων ἢ μάλλον πρὸς ἀλλήλους ἐριζόντων αὐτοὶ θὰ συνέζήτουν τοῦ ἀγίου πνεύματος τὰ ρήματα» (ἐπιστ. 98 ἢ 106).

Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐφήρμοσε μέχρι τῆς Ἑλληνο-Ἐπαναστάσεως ἡ Ὁρθοδοξία ὡς κληρονομίαν τοῦ Βυζαντίου «ἢ ὅποια κατὰ τοὺς μαύρους καιροὺς τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ διετήρησεν ἐν τοῖς βαλκανικοῖς λαοῖς τὴν φυλετικὴν τῶν συνειδησὶν καὶ οὕτως ἔσωσε τὴν ἐθνικὴν τῶν ψυχῶν» καὶ σήμερον ἀκόμη δι' ὄλους αὐτοὺς τοὺς λαοὺς ἡ Ἁγία Σοφία παρουσιάζεται ὡς κοινὴ μητρόπολις τῆς Ὁρθοδοξίας, ὅλοι δὲ ὑψώνουν τὸ βλέμμα πρὸς τὸν θόλον τῆς με ἐλπίδα καὶ ρῖγος». (2) Εἰς διηνεκῇ ἀνάμνησιν τῆς ὑπὸ τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας δημιουργίας τῶν ἐθνικῶν γλωσσῶν

1 «Ὁμιλία λεχθεῖσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῇ ἐπὶ Παύλου Γότθων ἀναγνόντων καὶ πρεσβυτέρου Γότθου προσομιλήσαντος». βλ. Κοντογ. Ἑκκλ. ἱστορ. Α', σ. 451—452.

2. Κάρολος Diehl εἰς τὸ περιοδικόν. «Ἡ νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη», Ἰούλιος 1931.

καὶ τῆς δι' αὐτῶν κηρύξεως τοῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὴν δευτέραν Ἀνάστασιν ἀναγινώσκειται τὸ πασχαλινὸν Εὐαγγέλιον εἰς τὰς σπουδαιότερας τῶν γλωσσῶν, καὶ μάλιστα ἐν τοῖς Πατριαρχείοις, παρισταμένων καὶ τῶν πρεσβευτῶν τῶν ὁρθοδόξων καὶ χριστιαν. κρατῶν, καὶ ὅπου τὸ διεθνὲς στοιχεῖόν πάντοτε ἀντιπροσωπεύεται. Αὐτὴν νομίζω τὴν ἔννοιαν ἔχει τὸ ἔθος τοῦτο, καὶ οὐχὶ τὴν τῶν γλωσσῶν σύγγχυσιν, ἥτις κατ' ἀλήθειαν τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ἐγένετο. Ὁπόσῃν χαρὰν ἠσθάνετο τις ἀκούων ἐν τοῖς ναοῖς ἔστω καὶ ἅπαξ τοῦ ἔτους τὸ Εὐαγγέλιον «τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ διαλέκτῳ»; Λέγω ἠσθάνετο, διότι τώρα σχεδὸν κατηργήθη ἡ τάξις αὕτη, καὶ ἐν ταῖς «Συνόψεσι» παραλείπεται ἢ εἰς διαφόρους γλώσσας ἀναγραφὴ τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ σύστημα δὲ ἐν Ἑλλάδι καὶ δὴ ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν Ἀθηνῶν μητροπόλει ἢ εἰς ἀλβανικὴν ἀνάγνωσις, καίτοι ἀκούει τις καὶ τὴν Ἀραβικὴν.(1)

Ἄλλ' ἐπανερχεται ὁ μακ. Γεδεώμ εἰς τὸν Διονύσιον, παρ' οὗ μανθάνω, ὅτι ἐλέγετο Χαριτωνίδης (ἔχει καὶ εἰκόνα) καὶ ἐχειροτονήθη Κρήτης τῷ 1858, διὰ τὰ εἶπη πλείω, οὐχὶ βέβαια πρὸς ἔπαινον πάντα: «διεκοίθη κατὰ τὴν ἱερατείαν τοῦ Σωφρονίου Γ', καὶ τὴν δευτέραν τοῦ Γρηγορίου ὡς δραστήριος καὶ νοήμων ἀρχιερεὺς, Ἀδριανουπολίτης . . . γεννηθεὶς τῷ 1819, διδάξας εἰς χωριανὰ τινὰ σχολεῖα ἀπὸ τοῦ 1839—51, διάκονος καὶ πρωτοσύγκελος τοῦ Πατριαρχείου, διεφημίσθη κατὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν (1866—68) ὡς φίλος τῶν Τούρκων, φήμην ἀσχημον εἰς ἑαυτὸν ἐφελκύσας, ἀφ' οὗτου μάλιστα κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ 1866 ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ὥρισεν αὐτῷ κατὰ μῆνα σύνταξιν . . . 45 χρυσῶν λιρῶν, ἣν ἐξηκολούθησεν ἡ Ὑπ. Πύλη τὰ χορηγῆ πολλὰ ἔτη μετὰ τὴν Κρητικὴν ἐπανάστασιν, ἕως σχεδὸν τῆς εἰς τὸν Πατρ. θρόνον ἀναρρήσεως. Ἡ φήμη ὡς ὑπεράγαν φίλου τῶν Τούρκων διήρκεσε καὶ χρόνον ἀρκετὸν μετὰ τὴν ἐκ Κρήτης ἀναχώρησιν, σκηναὶς ἀστείας εἰς αὐτὸν παρασκευάζουσα (καὶ ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ τοῦ πατρ. θρόνου ὑπάρχων τῷ 1888 ἔλαβε δῶρον καλπᾶκι τούρκικον Χότζα, σαρῖκι καὶ παντούφλας κιτρίνας, οἷας ἐφόρουν οἱ Χοτζάδες). Ἐδείχθη ὁ Διονύσιος ἀσχηρὸς πατριάρχης, οὔτε σύνοδον ὑπ' ὅμιν λαμβάνων, οὔτε συμβούλιον, ἐπαναλαμβάνων πάντοτε, ὅτι

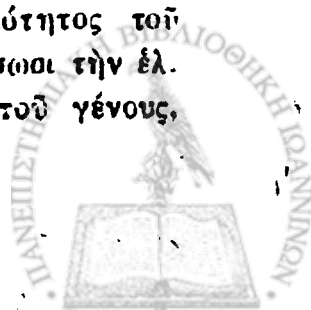
1. Ἀλβανοὶ πρόσφυγες μοὶ ἔκαιαν τὸ παράπονον, καὶ ὁμως πανταχοῦ ἀκούει τις τὴν ἀλβανικὴν. Ἐν Λαύρᾳ ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ, ὅστις πάντοτε ἐπίβραζε τοὺς Ἀλβανούς, ἠρῆθησε τὴν Πεντηκοστὴν, κατὰ τὸ κέραςμα εἰς τὸ Συνοδικόν, τὸν Ἀρβανίτην παπᾶ Ἐλευθέριον, πῶς δὲν ἀναφέρουν καὶ τοὺς Ἀλβανίτας αἱ ἱεράξεις; «δὲν ἔχετε δίκαιον, παναγιώτατο, ἀπήνητησεν ὡ ἀγράμματος μὲν, ἀλλ' ἑτοιμόλογος Κολωνιάρης, δὲν εἶναι οἱ Ἑλαμίται Ἀλβανίται; καὶ ὄντως ὑπῆρχαν εἰς τὴν περιοχὴν Κορυθαῖς—Καστορίτσας ἢ ἀρχαῖα Ἑλαμεία καὶ Ἑλ.μαῖα, (βλ. προοίμιον; Λεξικὸν Βυζ. Σκαρλάτου).

είχε τὸ veto... ἀλλὰ ἐφαρμοζῶν τὸ veto πολὺ συνεχῶς. Ἀπεβίωσε τῇ 13 Αὐγούστου 1891, καὶ οὐδὲν ἕτερον περὶ τῆς δράσεως (Ἀποσημειώματα Χρονογράφου σ. 247-8). Σκαπίμως δὲ τὸ τοῦ πατρωνος αὐτοῦ Ἰωακείμ πολυτάραχον ζήτημα τῶν ὀκτῶ ἀναγράφει ἀπλῶς: «1903, κατὰ Σεπτ. ἐμφανίζεται τύποις ἐκδεδομένη εἰς ἑλληνικὴν καὶ γαλλικὴν διάλεκτον Διαμαρτυρία τῶν ὑπὸ τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον μητροπολιτῶν, ἐν ὄνόματι τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν τῶν ἐπαρχιῶν Θράκης καὶ Μακεδονίας. Προτάττεται ταύτης τακτικὸν πρὸς τὸν μέγαν βεζιρην. Ἡ διαμαρτυρία ἦν ἐν γνώσει τῶν οἰκείων ἀρχιερέων, ὧν τὰ ὀνόματα ἔθηκεν ὑπὸ τὸ κοινὸν τοῦτο γράμμα ὁ πατριάρχης· τοῦτο δ' ἔλαβον ἀφορμὴν οἱ ἐναντίοι τοῦ Ἰωακείμ Γ' κατασκευάσαντες τὸ ἀσύνητον «κίνημα» τῶν 8 συνοδικῶν, 4. Ὀκτωβρίου 1904», (Πατριαρχ. ἐφημερίδες σ. 481—2). Ἀλλὰ περὶ τούτου ἐλέγχθησαν τὰ δέοντα ἀνωτέρω. Τὰ ἀξιωματιμώμενα τοῦ Γεδεῶν ἔργα ἡδὲ ἦσαν πράγματι τὰ ἰδόντα τὸ φῶς ἐν Ἀθῆναις κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸ τοῦ θανάτου του εἰκοσαετίαν, ὅτ' ἔγραφεν ἐλεύθερος τοῦ φαναριωτικοῦ κλοιοῦ, ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἦτο ἐλεύθερος τῶν παλαιῶν καὶ ἐρριζωμένων κακῶν, ἦτο, ὡς εἶπέ τις, γνήσιος φαναριώτης καὶ αὐτός. Ἐν τῇ «Μνείᾳ» ἐν συνεχείᾳ (πλὴν τῶν ἐσκορπισμένων) ἀφιεροῖ πέντε φύλλα περὶ τοῦ Διονυσίου (σ. 227-236) καὶ λέγει μὲν προσημαζόμενος ὅτι οὗτος «οὐδένα λόγον εἶχε κατ' ἑμοῦ δυσαρεσκείας, εἶχε δ' εὔνοιαν εἰς ἐμέ, καθὸ φίλος πατρικός· εἰργάσθη ὑπὸ τὸν Διονύσιον μετ' ἀφοσιώσεώς καὶ εἰλικρινείας, πιστεύων ὅτι τοιοῦτος ἦτο καὶ αὐτός». Ἐν τούτοις τὸ ἴνδαλμα τοῦ Ἰωακείμ, ὅπερ ἐπιπροσθεῖ ἀεὶ πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ χρονογράφου, σκιάζει τὸν Διονύσιον καὶ ἀδικεῖ αὐτὸν μεγάλως ὁ Γεδεῶν. Παρουσιάζει αὐτὸν ὡς «Γενίτσαρον» καὶ ἐκδιηγεῖται τὰ γενιτσαρλίκια του, ἀλλὰ λησμονεῖ τὸ τρώπαιόν του, τὸ πρὸς τὸν Σουλτάνον γενιτσαλίκι, ὅπερ τοποῦτον ἐτάραξεν αὐτόν, ὥστε νὰ παρακαλέσῃ τὸν πατριάρχην ν' ἀρροίξῃ τὰς ἐκκλησίας, καὶ ὅμως θέλει νὰ παρουσιάσῃ αὐτὸν ἀνωτέρω ὡς αὐλοκόλακα . . .

Τὶ νὰ εἴπη; ἔξ ἰδίων κρίνει τὰ ἀλλότρια. Ὁ χρονογράφος τέως «κάλαμος ὑπ' ἀνέμου σειόμενος» καὶ παρηγκωνισμένος «γραμματιζούμενος», ἀνέθορεν ἐκ τῆς ἀφανείας ἐπὶ Ἰωακείμ, ὅλα τὰ πονήματα ἐξέδοτο ἐπὶ τῆς εὐκλεοῦς πατριαρχείας του.

Παρ' ὅλα ταῦτα οἱ ἀνωτέρω διαπρεπεῖς οὗτοι ἱεράρχαι ἀνεληθόντες ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τοῦ Φωτίου ἀπέδειξαν, ὅτι εἶχον πλήρη συναίσθησιν τῆς θέσεως καὶ τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ πατριαρχείου. Βεβαίως ἐπιτακτικὸν καθήκον εἶχον νὰ σώσωσι τὴν ἑλληνικότητα τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ τὰς παραδόσεις τοῦ γένους,

αἵτινες τόσῳ πυκνῶς ἔχουσι συνυφανθῆ μετὰ τῆς ὀρθοδοξίας, ἀλλ' ἐπιτακτικώτερον καθῆκον εἶχον νὰ σώσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς ἐκκλησίας καὶ τὴν ἐλευθέραν κίνησιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἱερᾶς καὶ μεγάλης αὐτῆς ἀποστολῆς. Τοῦ ἱεροῦ τούτου σκοποῦ ἐπέτυχον διὰ τῆς διατηρήσεως τῶν προνομίων, ἅτινα οὐδὲν ἄλλο ἦσαν, εἰμὴ τὰ δίκαια τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ σεβαστὰ ὄντα παρὰ τοῖς μωαμεθανοῖς καὶ τοῖς σουλτάνοις, οἵτινες ἀφῆκαν αὐτὰ ἀνεπηρέαστα ἐν καιρῷ βεβαίως πολιτικῆς ὀμαλότητος καὶ γαλήνης.

Οἱ χριστιανοὶ πάντες ἡγιαζόντο διὰ τῶν μυστηρίων, εἶχον τὸ πρεσβυτέριον, τοὺς ἐπισκόπους καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τοὺς ὀφφικιάλους, τοὺς ἱεροψάλτας, τὰ ἱερὰ μοναστήρια, τὰ ἀγιάσματα, εἰς ἃ προσήγοντο ἐλευθέρως οὐ μόνον αὐτοὶ, ἀλλὰ καὶ Τοῦρκοι, διετήρουν τὰ σχολεῖα καὶ τὰ φιλανθρωπικὰ καθιδρύματα. Οἱ ἀρχιερεῖς διώριζον ἐλευθέρως τοὺς ἱερεῖς, ἐδίκαζον καὶ κατεδίκαζον εἰς ἀργίαν, ἐξέδιδον διαζύγια καὶ ἐπεκύρουν προικοσύμφωνα καὶ διαθήκας. ἀφώριζον καὶ ἐξεκκλησίαζον τοὺς ἀπειθεῖς, οὐδενὸς κωλύοντος αὐτοὺς εἰς τὰ κυριαρχικὰ αὐτῶν δικαιώματα, ὡς καὶ τὸν πατριάρχην ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων καὶ δικαίων, καὶ τοῦ συγκαλεῖν συνόδους τοπικὰς πρὸς ἐπίλυσιν ἐπειγόντων ζητημάτων. Οἱ χριστιανοὶ ἐτέλουν τοὺς γάμους ἐν χαρᾷ καὶ μετ' εὐλαβείας τὰς ἑορτὰς καὶ ἱερὰς πανηγύρεις· εἰς τὰς ὀνομαστικὰς αὐτῶν ἑορτὰς καὶ τὰς τῶν ἑφεστίων ἀγίων ἐδέχοντο τὰς ἐπισκίψεις καὶ αὐτῶν τῶν φίλων μωαμεθανῶν καὶ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους. Οἱ μητροπολίται μετεῖχον τῶν διοικητ. συμβουλίων καὶ κατὰ τὰς περιουσίας τῶν εἶχον στρατιωτικὰς συνοδοὺς.

Ἐν γένει ἡ πολιτεία τοῦ Ἰωακείμ καλῶς ἐξεταζομένη ἦτο ἐκκλησιαστικὴ μᾶλλον ἢ ἐθνικὴ, ἦτο ἡ πατρισαράδοτος, ἡτις διετήρουν εἰς τοὺς κόλπους τῆς μητρὸς ἐκκλησίας στοργικῶς τὰ τέκνα. Ὡς μητροπολίτης Βάρνης ἠναγκάσθη ὡς ἐκ τῆς πείσμονος στάσεως τῶν σχισματικῶν Βουλγάρων νὰ παραβῆ ἐνίοτε τὰς ἀρχάς του. Ἐν τούτοις πάντοτε συνίστα εἰς τὸ κέντρον μετριοπάθειαν, καὶ ἀντέστη πάσῃ δυνάμει νὰ μὴ πραγματοποιηθῆ τὸ ἀνόητον ἐκεῖνο σχίσμα, ὅπερ ἐπδίωξε τὸ ἑλλ. κράτος. Ἡ ἐσχάτως δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ βουλγάρου καθηγητοῦ Πέτρου Νικῶφ ἀλληλογραφία αὐτοῦ ὡς μητροπολίτου Βάρνης εἶναι ὑπὸ πολλὰς ἀλόφεις ἀξιοσπούδαστος καὶ δὴ διὰ τὴν περιέργον καὶ σθεναρὰν στάσιν αὐτοῦ ὡς πρὸς τὸ βουλγαρικὸν σχίσμα. Ἐξάμηνον σχεδὸν πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς «Μεγάλης συνόδου» γράφει (21-2-72) πρὸς τὸν πατριάρχην Ἀνθιμον ἐξ ἀφορμῆς τῆς δ.α. νομῆς εἰς τὸν λαὸν τῆς πατριαρχικῆς ἐγκυκλίου: «Ἡ μερὶς αὕτη (τῶν ἀδιαλλάκτων) ἔχουσιν τοὺς ἱερεῖς αὐτῆς καὶ διδασκάλους ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως ὑπὸ τὰ νεύματα αὐτῆς ἐπὶ τοσοῦτον ἐξηχρεί-

ωσαν τὸν λαόν, ὥστε πᾶν τὸ προερχόμενον ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας χλευάζεται, ὅσῳ ἱερὸν καὶ σεβάσιμον, οἱ δὲ ἀφορισμοὶ καὶ αἰ καθαιρέσεις οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ποιοῦσιν αὐτῷ ἐντύπωσιν. Τῶν ὀνομάτων τῶν ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ κυροῦ Ἰωακείμ καθαιρέθენტων πανταχοῦ ἐν ταῖς ἱεροτελεσίαις. μνημονεύουσι, τὰς δ' εἰκόνας αὐτῶν ἀνήρτησαν ἐν τοῖς ναοῖς ἐπὶ τε τοῦ ἀρχιερατικοῦ καὶ ἱεροῦ συνθρόνου... οἱ τοὺς παῖδας αὐτοῦ βαπτίζοντες ἱερεῖς δὲν ἐπιχρίουσι δι' ἁγίου μύρου... ὅτι: «εἴτε ἔλαιον ἐκ τοῦ κανδηλίου εἴτε ἅγιον μύρον ταῦτόν ἐστιν!» καὶ μετὰ καὶ ἄλλας καταγγελλομένας παρανομίας ἐπιλέγει: «Ἐπιτρεψάτω μοι ἐν ἀπέλω ἐπικείρα ἡ θειοτάτη αὐτῆς Παναγιότης νὰ εἶπω μετὰ πάσης ὑϊκῆς ταπεινότητος, ὅτι ἐφ' ὅσον παρατείνεται τὸ ζήτημα ἐπὶ τοσοῦτῳ ζημιούται ἡ ἐκκλησία. Ἀρίστη θὰ ἦτο ἡ εὐκαιρία τῆς λύσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἐπινοηθέντος ὑπὸ τῆς ὑψίστης αὐτῆς περινοίας σχεδίου ἅμα τῇ καθαιρέσει καὶ ἀποπομπῇ τῶν ἀνιέρων ἐκείνων ἀρχιερέων· ἐπεὶ τὸ γ' ἐπ' ἐμοὶ οὐδόλως ἀποδέχομαι, ὅτι ὁ λαὸς μετανοῶν προσελεύσεται τῇ Μητρὶ αὐτοῦ, ἡ δὲ ἐπίτασις εὐρύνει τὸ χάσμα» (La renaissance bulgare à Varna κτλ. Sofia 1934, σ. 412—414). Ἐκ τῆς ἐκρῦθμον ταύτης ὄντως καὶ ἀνυποφόρου καταστάσεως ὁ αἰμίμητος ἱεράρχης εἶχεν ἀποκάμει, διότι οὐ μόνον δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσπράττη τὴν ἐπιχορήγησιν καὶ διετηρεῖτο διὰ δανείων, ἀλλὰ καὶ τὸ χειριστὸν ὁσάκις ἐτόλμα νὰ ἐμφανισθῇ εἰς τὰ βουλγαρικὰ χωρία ἐχλευάζετο καὶ ἀποδιεπομπεύετο, οὐδ' εὗρισκε κατάλυμα νὰ ἀναπαυθῇ, καὶ διεκτραγωδεῖ εἰς πολλὰ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν γράμματα τὴν φρικώδη κατάστασιν. Ἐν τούτοις μετὰ 15ήμερον γράφει τῷ ἁγίῳ Διδυμοτείχου: 1 «Ἐξ ἐπαρχίας οὐσης τῆς μεγάλης πύλης τοῦ βουλγ. χερσάρρου» ἀποδοκιμάζων τὰ βίαια μέτρα, οἷονεὶ διασαφηνίζων καὶ συμπληρῶν ὅσα ἀνωτέρω πρὸς τὸν πατριάρχην ἔγραφεν. «Δις ἐπέστελλον, λέγει, ἐν ἐσχάτοις (καιροῖς) τῇ ἐκκλησίᾳ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην, πρῶτον ἐν ὀλίγαις λέξεσιν εἶτα ἐκτενέστερον προσκληθεὶς. ἀλλ' οὔτε τὸ πρῶτον οὔτε τὸ δεύτερον, αἰδοῦς καὶ συστολῆς ἔνεκεν, ἔγραψα ὅτι ἀκούω καὶ βλέπω καὶ αἰσθάνομαι. Ἄν δὲ μοὶ ἦν δυνατόν, ἤθελον μεταβῆ αὐτόθι κραυγάζων πανταχοῦ ἢ διαρηγνυόμενος, ὅτι οἱ σφόδρα ζηλωταὶ καὶ τῆς οἰκουμένης συνόδου ὁπαδοὶ δὲν

1 Τότε Διδυμοτείχου ἦτο ὁ ἔπειτα Ἀδριανουπόλεως καὶ εἶτα διάδοχός του ὡς πατριάρχης Διονύσιος, ὃν προσαγορεύει περιπούδαστον καὶ εὐκρινέστατον ἀδελφόν. Ἦτο δὲ καὶ αὐτὸς «:ῆς παλαιᾶς σχολῆς» οὐχὶ ὑπὲρ τῶν βιαιῶν καὶ στασμοδικῶν μέτρων. ἐν τούτοις παρεστάθη εἰς τὴν «Μεγάλην σύνοδον» καὶ ἀπεκήρυξε τοὺς Βουλγάρους ὡς σχισματικούς.

ώφελοσσι τὴν ἐκκλησίαν· διότι σαφῶς γινώσκω, ὅτι ἂν τε σχισματικὸς κηρυχθῆ, ἂν τε ἀναθεματισθῆ, ἂν τε μυρία ἕτερα κακὰ βίαια ἐπιβληθῶσι τῷ βουλγαρικῷ λαῷ, ἀδύνατον νὰ προσέλθῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ μὴ προκειμένου περὶ τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ βουλγ. ζήτημα εἶναι ζήτημα κοινωνικόν (= ἔθνικόν, φυλετικόν) τὸ ὁποῖον οὔτε τὰ σασεπῶ, οὔτε τὰ μυδραλιοβόλα θέλουσι καταβάλλει. Ἡ οἰκ. σύνοδος ματαίως θέλει εὐρύνει τὸ χάσμα... οἱ πιστεύοντες, ὅτι διὰ τῶν δύο τούτων μέσων ἐπιτευχθήσεται καλὸν τι ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ἔθνους κρῖνονται ἀφελεῖς...» (αὐτ. σ. 418—420). Ὅτε δὲ εὐρέθη πρὸς τὸν πρώην πατριάρχην Ἰωακείμ Β΄: 1 «ἀπεδοκίμασα καὶ ἀποδοκιμάζω τὴν τῶν ἐνεργειῶν πορείαν τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ πολυδαιδάλου βουλγ. ζητήματος. Ἀφ' ἧς αὕτη ἀμέσως ἢ ἐμμέσως... ἐδήλωσε τῷ τότε πολυμηγάνῳ πρωθυπουργῷ καὶ συνεζήτησε μετ' αὐτοῦ τὸ δυνατόν τοῦ σχηματισμοῦ ἐκκλησίας βουλγαρικῆς ἡμιανεξαρτήτου ἐχούσης ἀρχηγὸν τιτλοφορούμενον ἔξαρχον μετὰ συνόδου διοικητικῆς εἶπον μετὰ πόνου ψυχῆς: «ἡ ἐκκλησία ἀπώλετο» καὶ ἀπαριθμεῖ τὴν παλιωδίαν καὶ τὰ ἄλλεπάλληλα τῆς ἐκκλησίας σφάλματα. «Τούτων ὄλων ἕνεκα, φρονῶ, ὅτι ἡ Ἐκκλησία σφάλουσα ἐν τῇ ἐνεργείᾳ αὐτῆς ἐνίσχυσε τοὺς ἐχθροὺς αὐτῆς οὗς κατέστησεν ἀκαταμαχῆτους. . . . » (αὐτ. σ. 432).

Κατόπιν τούτων τυχὸν ἀδείας ἕνεκεν ἀσθενείας τῆς μητρὸς του ἦλθεν εἰς Κ)πολιν, καὶ ἐξελέγη Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὰ γραφόμενα τοῦ Ἰωακείμ ὑπάρχει ἀνακολουθία τις, ὡς θὰ ἀντελήφθῃ ὁ ἀναγνώστης, διὸ καὶ καταχωρίζομεν ἄλλην ἐπιστολὴν αὐτοῦ, ἧς μέρος ἐφωτογράφησεν ὁ Γεδεὼν ἐν τοῖς Ἀποσημειώμασι χρονογράφου σ. 216-217. Ἐγγραφή δὲ αὕτη ἐν τέλει τοῦ 1890 πρὸς αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἐκδόσει τῶν «Πατριαρχ. πινάκων». Συντελουμένου τοῦ σχίσματος ὁ Ἰωακείμ ἦν μητροπολίτης Βάρνης, καὶ «οὔτε ἀνεμίχθη εἰς τὸ ζήτημα» ὡς ὁ χρονογράφος φθίγγεται, καὶ ἐπιφέρει «οὔτινος τὴν λύσιν ἀγνοῶν πῶς ἐννόει, διότι οὐδέποτε μοὶ εἶπέ τι» (σ. 220). Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ρίπτει ἀρκετὸν φῶς· ἔχει δὲ ὡς ἐξῆς: «Τὰ μεγαλῆτερα ὁμῶς τραύματα τὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν πανωλεθρίαν τῶν ἡμετέρων ἐπενεγκόντα, κατηνέχθησαν ὑπὸ τῶν τριῶν τελευταίων, τοῦ κυροῦ Γρηγορίου, τοῦ κυροῦ Ἀνθίμου καὶ

1. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη τιμῆ τοῦ Ἰωακείμ τὴν προοπτικὴν, εἶναι γεγραμμένη μετὰ πολλῆς παρησίας καὶ οικειότητος, διότι, ὡς εἶπομεν, ὁ Ἰωακείμ Β΄ ἦτο πνευματικὸς τοῦ πατῆρ ἀλλὰ καὶ ὁμόφρων σχεδόν, ὅστις μόλις μετὰ πάροdon ἔτους ἀνελθὼν τὸ β' ἐπὶ τοῦ θρόνου προυβίβασε τὸν ὑποτακτικὸν του εἰς μητροπολίτην τῆς ἐνδόξου πρωτεύουσας τῆς Μακεδονίας.

τοῦ κυροῦ Ἰωακείμ. Ὁ Γρηγόριος πρῶτος ἔδωκε τῇ Πύλῃ ἀνεπίσημον σχέδιον περὶ συστάσεως ἐξαρχίας Βουλγαρικῆς ἐντὸς ὁρίων! 1 Τὸ σύνθημα τοῦ χωρισμοῦ τῶν Βουλγάρων, ἀρχὴν, τὴν ὁποίαν ἀσμενέστατα ἀπεδέχθησαν Ρῶσοι καὶ Βούλγαροι καὶ Τοῦρκοι, καὶ εὐγνωμονέστατα ἕκαστος σὺν τῇ ἀποδοχῇ τῆς ἀρχῆς ἐδήλωσε τὰς ἐπιφυλάξεις αὐτοῦ εἰς τὰς λεπτομερείας. Ἐπὶ τῇ βάσει δ' αὐτοῦ ἐξεδόθη ὑπὸ ἐπιτροπῆς μικτῆς ἐξ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, προεδρευομένης ὑπὸ τοῦ Ἀαλῆ πασᾶ, τὸ γνωστὸν καὶ πολυλάλητον φερμάνιον. 2

«Ὅταν, μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ φερμανίου, πρὸς ὑπερπήδησιν τοῦ μεγάλου τούτου σκοπέλου, ἐζητήθη ἡ ἄδεια τῆς συγκροτήσεως οἰκουμενικῆς Συνόδου, ὁ πανίσχυρος Ἀαλῆ πασᾶς εἶπε τῷ Γρηγορίῳ ἐν συνδιαλέξει μετ' αὐτοῦ. Ἴδου ἐγὼ ἔσχισα τὸ φερμάνι τῆς Ἐξαρχίας, παραιτήσου τῆς αἰτήσεως πρὸς συγκαλέσειν οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἀνακάλεσον τὴν παραίτησίν σου, καὶ οἱ δύο μας νὰ λύσωμεν τὸ ζήτημα. 3 Ἀτυχῶς ὅμως ὁ Γρηγόριος ἐκώφευσεν εἰς ὅλας τὰς παρακλήσεις τοῦ Ἀαλῆ, τοῦ Ἀνδρικοῦ διερμηνεύοντος. Ἐρωτηθεὶς δὲ μετὰ παρέλευσιν ἐτῶν περὶ τῆς ἀληθείας τοῦ πράγματος, ἐβεβαίωσεν αὐτό, καὶ ἐδικαιολογήθη, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν Ἀαλῆν! Ἐκείνη ἡ στιγμή ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὴν Ἐκκλησίαν, ἦν ἐφ' ὅσον διευθύνουσι λογιώτατοι θὰ βαίνη εἰς τὸν κρημνόν».

Καταφέρεται ὁ Ἰωακείμ κατὰ τοῦ γέροντός του Ἰωακείμ τοῦ Β', διότι ναὶ μὲν παρητήθη καὶ ἄφησε τὴν σύγκλησιν τῆς Συνόδου εἰς τὸν Ἀνθιμον, ἀλλὰ παρέστη εἰς αὐτὴν καὶ ὑπέγραψε τὸν Ὅρον. Εἰς μάτην ἔπειτα καταλαβὼν τὴν ἀρχὴν ἐξέδοτο «Νέον σχέδιον περὶ τοῦ βουλγ. ζητήματος» (25-4-76 βλ. τευχ. Ε', 67-8), ἐσημάτισε δὲ καὶ τὴν ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ Γ' μνημονευομένην Ἐπιτροπὴν περὶ ἧς τὸ ἐν Ἀθήναις φύλλον τοῦ Δεληγεώργη κατ' ἔμπνευσιν τοῦ καθηγ. τῆς θεολογίας Δαμαλᾶ γράφει: «τὸ δὲ πάντων χεῖριστον καὶ

1. Τὸ σχέδιον τοῦτο ἐδημοσιεύθη (δοθὲν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου τῷ 1869) ὑπὸ Δημ. Ἀριστάρχου βέη «Τὸ βουλγ. ζήτημα καὶ αἱ νέα πλεκτάναι τοῦ πανσλαυϊσμοῦ ἐν Ἀνατολῇ», τευχ. Γ' 1875, σ. 17-19.

2. Τὸ περιλάλητον τοῦτο φερμάνιον βλ. ἀνωτέρω ἐν σ. 59-63 καὶ ἀπάντησιν τοῦ Πατριαρχείου, σ. 63-65.

3. Τοῦτο εἶναι ἀπόρητον πρᾶγματι, διότι ἐν τῷ Τεσκερῆ τοῦ Ἀαλῆ (3-11-70), ὅστις ὡς ἀπάντησις ἐστάλη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ἐπὶ τῇ αἰτήσει ἀδειᾶς τῆς συγκλήσεως οἰκουμ. συνόδου τοιοῦτόν τι δὲν λέγεται (αὐτ. τευχ. Δ', 1876, σ. 98). Ὁ Ἀαλῆς ὅμως δὲν ἐσταμάτησεν, ὑπέβαλε ἀντὶ τοῦ πρώτου δύο ἕτερα σχέδια συμβιβασμοῦ πρὸς τὰ πατριαρχεῖα, ἀπερ' ὡς ἀδικανονικὰ ἀπερρίφθησαν (τευχ. Γ', 21-34).

τῶν ἱερῶν κανόνων, ἐφ' ὧν στηριχθεῖσα ἡ ἐκκλησία ἀνεκήρυξέ τὸ οἰσμομα, ἀνστρεπτικωτάτην παρεδέξατο πρότασιν διὰ τεσκε- ρέ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης... γενομένην αὐτῷ περὶ σουτάσεως μι- κτῆς ἐπιτροπῆς πρὸς ἐφαρμογὴν τοῦ 10 ἄρθρου τοῦ φερμανίου καὶ πρὸς διανομὴν τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τῶν σχολείων ἡμῶν με- ταξὺ Γραικῶν καὶ Βουλγάρων». Εἶτα δριμύτατι ἐπιτίθεται κατ' αὐτοῦ ὡς ἀπεμπολήσαντος «ἀντὶ τριάκοντα δηναρίων» τὴν μονὴν τοῦ Ἁγ. Παντελεήμονος εἰς τοὺς Φώσους τοῦ Ἀθῶνος καὶ ἐπὶ πλεον συ- ναλλασσομένου νὰ παραχωρήσῃ αὐτοῖς καὶ τὴν τοῦ Σταυρονικήτα «καίρια, ἀντικανονικὰ καὶ καταστρεπτικὰ διὰ τὸ κράτος ἐγκλήματα»¹.

Ἦδη ἀπὸ Ἰωακείμ τοῦ Β' τὸ πατριαρχεῖον εἶχε στραφῆ πλέεν πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ Βορρά. Ὁ κλεινὸς οὗτος πατριάρχης ἀποδοκι- μάζων τὰς ἀκρότητας, αἵτινες ἐξώθησαν τὴν ἐκκλησίαν πρὸς τὸ Βουλ- γαρικὸν οἰσμομα «ἐπέτυχε τοῦ εὐτυχήματος», κατὰ Γεδεῶν, «τῆς ἀνα- θερμάνσεως τῶν μεταξὺ τῆς ἐκκλησίας Κ)πόλεως καὶ τῆς ρωσικῆς σχέ- σεων. Ἐψύχρανεν αὐτὰς ὁ Ἀνθιμος δι' ἄλλοπροσάλλου πολιτείας, ἐ- ψύχρανον δι' ἀντιεθνικῆς ἀπερισκεψίας οἱ Ἁγιοταφῖται (ἐννοεῖ τὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ πατριάρχου Κυρίλλου ὡς φιλοβουλγάρου). Δι' ὅλης τῆς σχεδὸν πενταετίας (1873—1878) τοῦ γέροντος Ἰωακείμ ὡς πρὸς τὴν ἀναθέρμανσιν ταύτην, ἐτάχθην θεράπων τῆς τοιαύτης ἰδέας, ὡς ἐτάχθησαν ἐν Ἀθήναις ὁ Σοφοκλῆς ἐξ Οἰκονόμων, ὁ Κωνσταντῖνος Κροκιδᾶς, ὁ Τιμολέων Φιλήμων, ὑπὲρ πάντας δ' ὁ ἀλησμόνητος πο- λιτευτῆς Ἀλέξανδρος Κουμουνδοῦρος». Ἐκ τοῦ λόγου τοῦ Κουμουν- δούρου, μεγάλου πολιτικοῦ καὶ πατριώτου τοῦ παρελθόντος αἵωτος, ἐκφωνηθέντος ἐν τῇ Βουλῇ τὴν 22 Φεβρ. τοῦ 1874 μετὰ τὴν παραί- τησιν τοῦ Δεληγεώργη ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς: «Διαφωνοῦμεν μὲ τὸ πε- σὸν ὑπουργεῖον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐξωτ. πολιτικὴν... ἀπεμόνωσε τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Εὐρώπην... Δὲν ἐγκρίνω ὅσα ἐλέχθησαν καὶ ὅσα ἐ- πράχθησαν κατὰ τῆς Ρωσίας, καθὼς ἐὰν ἐπράττοντο τοιαῦτα κατὰ τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, ὅλοι δέ, πιστεύω, συμμερίζονται τὴν γνώ- μην μου. Τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος εἶναι εὐγνώμων καὶ φρόνιμον. Αἱ ἄ- καιροι δὲ καὶ ἄδικοι ὕβρεις καὶ προσβολαὶ δὲν ὠφελοῦν, ἀλλὰ βλά- πτουν πρὸ πάντων τὰ συμφέροντα τῶν μικρῶν ἐθνῶν, τὰ ὅποια ἔ- χουν ἀνάγκην προστασίας καὶ ὑποστηρίξεως, Ἡ Ρωσία, μὴ λησμονῶ- μεν, καὶ μᾶς ἐβοήθησε καὶ μᾶς ἐπροστάτευσε, δύναται δὲ ἤδη περισ- σότερον. Διατὶ νὰ μὴ ἀναγνωρίζωμεν, ὅτι ὅλος ὁ κόσμος ἀναγνωρί- ζει; Συμβουλεύω νὰ ἐπιζητῶμεν τὴν φιλίαν καὶ οὐχὶ τὴν ἀπέχθειαν

1. «Ἐφημερίς τῶν συζητήσεων» 2-11-74, δύο καυστικώτατα ἄρθρα ἀνα- δημοσιευθέντα ὑπὸ Ἀριστάρχου (τευχ. Β', σ. 79-91).

τῶν ἰσχυρῶν, ἀφοῦ δὲν πρόκειται οὐδὲν νὰ θυσιάσωμεν συμφέρον, οὐδεμίαν πεποίθησίν μας. Δὲν ἐγκρίνω βιαίαν καὶ φίλεριν πολιτικὴν ἐν τῇ Ἀνατολῇ...».

Τοιαύτη πολιτικὴ στοιχῶν καὶ ὁ ἀείμνηστος Ἰωακείμ, καὶ βλέπων κλονιζόμενον τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον διὰ τῆς ἐν Τουρκίᾳ μεταπολιτεύσεως, ἵνα κερδίση τὴν ἀμέριστον εὐνοίαν τοῦ Τσάρου, τῷ 1911 κατὰ τὸ θέρος ἀπέστειλεν εἰς τὸν Ἀθῶ τὸν ἀρχιδιάκονον (νομίζω) Ἀπόστολον Τρύφωνα, τὸν νῦν ἀναξιοπαθοῦντα τέως μητροπολίτην Ρόδου, νὰ προτείνῃ πρὸς κατάπληξιν τῶν Ἀγιορειτῶν τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βατοπεδινῆς Σκήτης τοῦ Σεραγίου εἰς Μονὴν — ἠθέλησε νὰ συνεχίση τὸ ἔργον τοῦ γέροντός του Ἰωακείμ Β', ὁστις παρέδωκεν εἰς τοὺς Ρώσους τὴν ἑλληνικὴν μονὴν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος. — Συγχρόνως ὁ Τσάρος ἀπέστειλε τὸν γραμματέα τῆς ἐν Κ)πόλει ρωσ. πρεσβείας. Ὁ Σεραφίμωφ ἐγκατασταθεὶς εἰς τὸ Σεράγιον, εἰς τὰ πρόθυρα τῶν Καρεῶν, ἔρριπτε τοὺς πλοκάμους εἰς τὴν Ἰ. Κοινότητα σκορπίζων, ὅπου εὔρισκεν ἀνοικτὴν παλάμην, τὰ ρωσ. ρούβλια. Ἦμην τότε ἐκεῖ ἀντιπρόσωπος μιᾶς μυστικῆς ἑλληνικῆς ὀργανώσεως, ἣτις ὡς ἔθνικὸν σύμβολον εἶχε τὴν ἀμυναν τῶν πατρίων, καὶ εἶχε συγκεντρώσει τὴν προσοχὴν τότε ἐν Ἀθῶ καὶ τοῖς πέριξ. Δύναμαι ἐπομένως νὰ γνωρίζω καλῶς τὰ τεκταινόμενα τότε εἰς βάρος τῆς ἔθνικῆς τοῦ ἱεροῦ Τόπου συνθέσεως, ἀλλ' ἢ μετ' ὀλίγον ἔκρηξις τοῦ βαλκ. πολέμου, ὡς ἀπὸ μηχανῆς θεός, ἀνέτρεψε τὰ ρωσ. σχέδια, διὰ νὰ ἀντικρούσωμεν κατὰ τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης τὴν πρότασιν περὶ διεθνοποιήσεως τοῦ ἁγίου Ὄρους. . . Ἀλλ' ἐπλήρωσα πολὺ ἀκριβὰ τὴν ἀντίστασιν κατὰ τοῦ σχεδίου τούτου ὑποστὰς τὰ πάνδεινα καὶ ἔξορισθεὶς ἐκ τοῦ ἁγίου Ὄρους ἐπὶ 10 ἔτη κατ' ἀπαίτησιν τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ Ντεμίντωφ.

Ἐν Ρουμανίᾳ ὁ Χατζῆ Γεώργιος Κωνσταντινίδης, ἐν Ἀγίῳ Ὄρει Νεῖλος ὁ Πενταπόλεως ἐπροπαγάνδιζον. Εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἀδελφικῶν πρὸς τὰς σλαυϊκὰς ἐκκλησίας σχέσεων φαίνεται πως συντελέσασα ἢ ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ δοθεῖσα λύσις εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὄρει ρωσικῆς μονῆς ἁγίου Παντελεήμονος (ἦττον «ρωσικὴ» ἀλλ' ἐγένετο διὰ τῆς ἐγκαθιδρύσεως ρώσου ἡγουμένου τῷ 1873) οὐδ' ἦν δυνατὸν ἄλλοίᾳ νὰ δοθῇ. καὶ ἐξομολογεῖται ὁ ἀνὴρ μετὰ πάσης παρρησίας, αὐτός ὁ γαλακτοτραφεὶς ἐν τοῖς Πατριαρχείοις καὶ ἐπιδαφιλευθεὶς πολλὰ ὀφάρκια ὡς ἐξῆς: «Διετέλεσα δὲ φίλος ἐν γένει τῶν Ρώσων, οἷος ἦν καὶ ὁ Ἰωακείμ ὁ Β' καὶ ὁ Γ', περὶ οὗ κατωτέρω. Ἀνέλαβον νὰ γράφω ἐπίσης ὑπὸ πνεῦμα φιλορθόδοξον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν «Μικρὰν Ἀσίαν», ἐργαζόμενος πρὸς θεραπέειαν τοῦ βουλγαρικοῦ σχίσματος, συνεργαζόμενος

μετὰ τοῦ νομομαθοῦς Μάρκου Μπαλαμπάνωφ...» (Μνεία τῶν πρὸ ἐμοῦ σ. 223—4). Κατὰ ταῦτα ἡ θέσις τοῦ Ἰωακείμ Γ', διαδεξαμένου τὸν γέροντά του Ἰωακείμ τὸν Β' ἦτο ἤδη καθωρισμένη, καὶ τὸ ἐθνικὸν πρόγραμμα προδιαγεγραμμένον.

Καὶ πράγματι εἶναι ἀποδεδειγμένον, ὅτι ἐλλιμενίσθη εἰς τὴν ρωσικὴν πολιτικὴν καὶ τὸν φιλορρωσισμόν αὐτοῦ ἀνομολογοῦσι πάντες οἱ θιασῶται. Παρηγκώνισεν ἀπὸ τῆς πρώτης πατριαρχείας τὸ ζήτημα τῆς ἐν Κ)πόλει βουλγαρικῆς ἐξαρχίας, ὃ ἠκολούθησεν ἔπειτα καὶ ὁ Διονύσιος, δηλ. ἔκαμε καὶ οὗτος ἀβυρίαν, καὶ οὕτως ἐκέρδισεν ἀμέριστον, ὡς εἶδομεν, τὴν ὑποστήριξιν τοῦ παντοδυνάμου Τσάρου εἰς τὸ προνομιακὸν ζήτημα. Ἄλλ' ὁ Ἰωακείμ ἐπέτυχεν νὰ ἐξευμενίσῃ καὶ τὴν Αὐστρίαν, ἀντίζηλον τῆς Ρωσίας. Εἶχε σπουδάσει καλῶς τὴν μετερνίχειον πολιτικὴν χρηματίσας διάκονος εἰς τὸν ἅγιον Γεώργιον τῆς Βιέννης. Ὅτι περὶ τοῦ Ἰωσήφ, ὅστις δις ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐπὶ Μιχαὴλ Παλαιολόγου καὶ παντὶ σθένει ἀπέκρουσε τὰς περὶ ἐνώσεως μετὰ τοῦ Πάπα τάσεις αὐτοῦ, ἔγραψεν ὁ Παχυμέρης, δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν καὶ διὰ τὸν νεώτερον πατριάρχην, ὄντως πολυπράγμονα καὶ ρηξικέλευθον τὸν Ἰωακείμ Γ'. : «ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος καὶ τῷ κόσμῳ σύντροφος καὶ δευῶς ὑπελθεῖν ἄρχουσι καὶ πείσαι, ὅτε καιρὸς, καὶ θυμὸν μαλάξαι καὶ ἀγριάναι· εἶχε δὲ σὺν τῇ γνώμῃ καὶ τοῦ σώματος ἰσχυρῶς, ὡς πολλάκις τοῦ μηνὸς ἦ καὶ τῆς ἐβδομάδος ἐνίστε πρόσοδον ποιεῖσθαι πρὸς βασιλέα, τοῦτο μὲν καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, τοῦτο δὲ καὶ καλούμενος...» ὅθεν καὶ ὁ αὐτοκράτωρ : «μεγάλαις ἤγαλλε ταῖς τιμαῖς καὶ ταῖς εἰς τὴν ἐκκλησίαν προσόδοις ἐτίμα» III, Α', σ. 172. Δὲν ἦτο εὐκόλον ὅμως νὰ προσαρμοσθῇ πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὰς ὑπερφιάλους ἀξιώσεις τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως, ἥτις πρὸ παντὸς παρὰ τοῦ Ἰωακείμ, ὅστις εἶχεν ἀναπτύξει ἀξιόζηλον ἐθνικὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων ὡς μητροπολίτης Βάρνης καὶ Θεσσαλονίκης, ἀνέμενε τὴν περιστολὴν καὶ καταδίκην τῶν παρανομούντων σχισματικῶν ἀρχιερέων. Τὸ νευραλγικὸν τοῦτο σημεῖον ἐξεμεταλλεύθη τότε ἡ ἀντιπολίτευσις καὶ ἔπλεξε κατ' αὐτοῦ τὴν εἰρημένην πλεκτάνην, ἐνῶ κατ' οὐσίαν εἶχε κερδίσει τὸ ζήτημα τῶν προνομίων. Ἄλλ' ἀκούσωμεν τὸν εἰρημένον Κυριακίδη, ὅστις ἦτο τότε ἐν Φαναρίῳ συμπαραστάτης τοῦ Ἰωακείμ. Οὗτος δικαιολογῶν αὐτὸν διὰ τὰς ἀποκαλυφθείσας ἰδιαιτέρας πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην Σαῖτ πασσᾶν συνεννοήσεις, ὑποστηρίζει ὅτι ὄντως εἶχε καταλήξει εἰς εὐάρεστον ἀποτέλεσμα καὶ ἦτο συκοφαντία, λέγει, ὁ διίσχυρισμός τῶν ἐχθρῶν του, ὅτι ὑπεχώρησεν. Μετὰ πολλὰς συζητήσεις ἡ Πύλη ἀπέστειλεν εἰς τὰ πατριαρχεῖα τῇ 13 Μαρτίου 1884 τεσκερὲν ἀγγέλλοντα, ὅτι ἀναστέλλονται αἱ περὶ διαθηκῶν ἐγκύκλιοι αὐτῆς καὶ

ὅτι ἐφεξῆς «θέλουσιν ἐρραμόζεσθαι αἱ διατάξεις τοῦ ὕψηλοῦ πατριαρχικοῦ βεραιτίου» ὡς καὶ περὶ τῶν κληρικῶν. Ὁ Ἰωακείμ τότε ἐπρότεινε τὰ γεινή ἀποδεκτὸς ὁ τε σκερὲς ὡς ἀποκαθιστῶν τὸ πρῶην καθεστῶς, μετὰ τινῶν ὅμως διασφιήσεων, ἀλλὰ μὴ εἰσακουσθεὶς ὑπέβαλεν, ὡς ἐλέχθη, τὴν παραίτησιν. 1

Πάντοτε βαρέως θὰ γέρονσιν οἱ Ἑλλαδικοὶ τὴν τοιαύτην νοστροπίαν τῆς πατριαρχ. ἀποστολῆς, ὅσον ὕψηλὴ καὶ ἂν εἶναι, ὑφ' οἷα δῆποτε προσγήματα καὶ ἂν παρουσιάζηται. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν οὔτε διπλωματία ἐμφαίνεται οὔτε κἂν εὐφυΐα κατ' Ἀναστασόπουλον. «Μέσα εἰς τὴν κεφαλὴν Ἰωακείμ τοῦ Γ' γεννᾶται νέος κόσμος, Ἰωῶς ἐκεῖνος, ὅστις τὸν ἀναγκάζει νὰ πιστεύῃ τὴν ὀρθοδοξίαν μίαν καὶ ἐνιαίαν καὶ ἀδιαίρετον, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν, ἀποστολικώτατα, οὔτε Σκύθας, οὔτε Βουλγάρους, οὔτε Ἑλληνας, τίποτε...» (αὐτ. σ. 121).

Αἱ ἀποκαλύψεις αὗται τοῦ ἀκριτομύθου χρονογράφου τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ρίπτουσιν ἄπλετον φῶς εἰς σκάνδαλον, ὅπερ ἔφερον εἰς ρῆξιν τὸν Ἰωακείμ πρὸς τὸν προκάτοχόν του Κωνσταντῖνον Ε'. Κατὰ συνεδρίασίν τινα τοῦ κρισίμου διὰ τὸν πατριάρχην ἔτους 1904, (τέλη Σεπτεμβρίου) γενομένης ἐπερωτήσεως, καὶ δὴ καὶ παρατηρήσεως ὑπὸ μέλους τῆς I. Συνόδου, ὅτι προσβαίνει εἰς συνδιασκέψεις μετὰ τῆς κυβερνήσεως ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς καὶ τοῦ Καποῦ-κεχαγιᾶ τῶν πατριαρχείων, καὶ καταγγέλλει τοὺς ἀντιφρονοῦντας συνοδικούς, ἀπήντησεν: «οὐδὲ λέξιν εἶπον, ἀπεναντίας δὲ ἀπέκρουσα πᾶσαν σχετικὴν πρότασιν γενομένην μοι καὶ παρ' ὁμογενῶν καὶ παρὰ τῆς κυβερνήσεως, ὅπως ἐνεργήσω, καὶ οὐδὲν οὐδέποτε διεβίβασα, οὔτε διὰ τοῦ ἐξοχωτάτου Γιάγκο-βέη οὔτε δι' ἄλλου τινός. ἐφιστῶ δὲ τὴν προσοχὴν τῆς ἱερᾶς συνόδου ἐπὶ τοῦ ἐξῆς, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι σκοπίμως ταῦτα διαδίδοντες». Ταῦτα εἰπὼν ἐστράφη πρὸς τὸν Καποῦ-κεχαγιᾶν καὶ ἐξώρκισεν αὐτὸν νὰ εἴπῃ τί ὄντως ἐγένετο ἐπὶ τῶν προκατόχων του, ὅστις εὐθύς ἐδήλωσεν ὅτι οὐδεμία καταγγελία ἐγένετο, ἤκουσεν ὅμως καὶ οὗτος, ὅτι ἐγένοντο τοι-

1. Βλ. Ἐπαμ. Κυριακίδου, Ἱστορίαν τοῦ συγχρόνου Ἑλληνισμοῦ; (Ἀθήναι 1892, Β', σ. 616—643. Βαρῶς γέρον τὴν δουλοπλοσίαν τῆς Κυβερνήσεως ὁ Ἰωακείμ ἀνεθᾶτο εἰς τὸν Ἰππ. Ταυλόριον, ἐμπερὸς τὰ νομικά ὡς σπουδάσαντα ἐν Γερμανίᾳ, τὴν συμπλήρωσιν φυλλαδίου, ὅπερ αὐτὸς ἐσχεδιαγράφησεν καὶ περὶ οὗ ἀνεκοίνου εἰς τὸν Γεδ. ὄν: «Θα ἐξδώσω αὐτὸ ἑλληνιστὶ καὶ γαλλιστὶ. θὰ κοιτίσῃ ἢ ἐκδοσὶς εἰς τοὺς ὑλοουργούς; τί λέγεις»; αὐτὸς τὸν ἀπέτρεψεν, ἀλλ' ἐκεῖνος τὸ ἐξέδωκε κατὰ Δεκέμ. 1883. διὰ νὰ τὸ καταστρέψῃ πρὶν τελειώσῃ τὸ 1883. Ὁ Γεδεὼν γράφει (Μνεῖα σ. 226) ὅτι εἶρε μίαν 20 ἔτη ἀντίτυπον εἰς τὰ βιβλία ἀποθανόντος ἀρχιερέως. (βλ. Νέος Ποιμὴν, Β', σ. 748).

αὐται. Μητροπολίτης τις ἀντεῖπεν, ὅτι ἐγένετο ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἀνθίμου Ζ' τοῦ Τσαΐτσου καταγγελία κατ' ἀρχιερέων, ἀλλὰ ἐστοίχισε τὴν παῦσιν αὐτοῦ ὡς ἐγνώσθη. Τότε ὁ πατριάρχης συνεπλήρωσεν : « Ἐγένοντο καταγγελίαι καὶ ἐπὶ τῆς πατριαρχείας τοῦ κ. Νεοφύτου καὶ τοῦ κ. Κωνσταντίνου καὶ μετὰ τὴν ἐκ τῶν πραγμάτων δὲ ἀποχώρησίν μου κατὰ τὴν πρώτην πατριαρχεῖάν μου ἐγένετο ὑπὸ τοῦ τότε τοποτηρητοῦ μητροπολίτου Ἐφέσου Ἀγαθαγγέλου καταγγελία κατὰ 15 προσώπων » 1 Ὁ ἐφησυχάζων τότε πρώην Κων)λεως Κωνσταντῖνος ἐζήτησε δι' ἀδελφικῆς ἐπιστολῆς ἐξηγήσεις παρὰ τοῦ Ἰωακείμ καὶ « πληροφορίας διαπιστούσας τὴν κατηγορίαν καὶ ἀποδεικνυούσας τὸ τοιοῦτον σοβαρὸν δι' ἡμᾶς θέμα, τό, εὐπαρησιαστόως λέγομεν, καὶ πρὸς τὸν φυσικὸν ἡμῶν χαρακτῆρα καὶ πρὸς τὰς ἠθικὰς ἡμῶν ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις ὅλως ἀσυμβίβαστον » ἐπίσης καὶ τὸ Πρακτικὸν (σ. 12-13). Ἐκεῖνος ἀπαντᾷ : « οὐδὲν γὰρ οὐδὲν, Παναγιώτατε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ, κατ' αὐτῆς τι ἐξ ἡμῶν ποτε εἶπομεν. Τοῦναντίον μέμνηται... ἡ γερασμία αὐτῆς παναγιότης, ὅτι οὐδεμίαν εὐκαιρίαν ἀρμόζουσαν παρελίπομεν μὴ διὰ τοῦ προσήκοντος εὐφήμου λόγου τὸ γεραρὸν αὐτῆς πρόσωπον καὶ τὰ ἔργα αὐτῆς μετὰ χρηστῆς τῆς διαθέσεως καταστέψαι.... Τὰ δὲ ἐν τῇ συνοδικῇ ἐκείνῃ συνεδρίᾳ ὑφ' ἡμῶν λεχθέντα... ἦσαν οὐδὲν ἄλλο ἢ θρύλων ἐκ δοθείσης ἀφορμῆς ἐπανάληψις... Βεβαίως ἅγιον ἦν καὶ ποθητόν, εἶγε μηδωπωστιοῦν τὰ τοιαῦτα εὔρισκόν ποτε χῶρον καὶ εἴσοδον ἐν τῷ ἱερῷ τῆς Ἀγίας Συνόδου περιβόλῳ, ἐνῶ τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον καὶ ὁ τίμιος Σταυρὸς προΐστανται καὶ ἐφορῶσι τοὺς λόγους καὶ τὰς κρίσεις ἡμῶν, ἀλλ' ἡ ἀσθένεια καὶ ἡ τῶν πειραζόντων ἐπήρεια φθάνει πολλάκις ἀτυχῶς καὶ ἐν τῷ ἱερῷ τούτῳ χώρῳ, ὡς μὴ ὄφειλε, κατισχύουσα » (σ. 16-17). Ὁ πρώην ἐν τῷ αὐτῷ μηνὶ Αὐγούστῳ ἀνταπαντᾷ : « Ὅθεν ἀπορία καὶ ἐκπληξίς συνέσχεν ἡμᾶς ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἀπαντήσεως, ὅτι ἔνθεν μὲν ἀρνεῖται ἡ ὑμετέρα θειοτάτη Παναγιότης τὴν καταγγελίαν, ἔνθεν δὲ στρεβλοῦται αὕτη καὶ ἐτέρωθεν ἐπιβεβαιοῦται, ἀλλ' ἀποδιδόμενη νῦν εἰς θρύλους ».

« Ναί, παναγιώτατε ἀδελφέ, ἐνῶ ἀπλοῦς ὁ τῆς ἀληθείας μῦθος ἔφω, τοῦναντίον ἐν ταῖς πολλαῖς καὶ ἐκάστοτε ἀνακριβέσιν ἐπαναλήψεις καὶ δῆθεν ἐπεξηγήσεις τῆς ἀπαντήσεως ἐξηρωθῶθη καὶ πα-

1 Ἀλληλογραφία δύο Παναγιωτάτων πατριαρχῶν Ἰωακείμ τοῦ Γ' καὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ε' προβληθεῖσα ἀπλῶς τῇ ἀγίᾳ καὶ ἱερᾷ συνόδῳ, ἐκδίδοντος Α. Ζ. ἐν Λαϊσίᾳ 1905, σ. 27-28. Ἐν σ. 4 ἀναγινώσκω : περὶ τοῦ πατρ. Ἰωακείμ εἶχον δημοσιευθῆ ἐν τῇ α' πατριαρχείᾳ του ἰδιαίτεραι συγγενοήσεις ἐπὶ τῶν... προνομίων, γενόμεναι μὲν καλῇ τῇ πίστει, ἀλλ' ἐλέγχουσα πολὺ ὀλίγην πολιτικὴν δεξιότητα ».

ρεμορφώθη ἐν βαθμῶ οἰκτρότητος καὶ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἡμετέρας καὶ παριστάμεθα ἐν αὐτῇ ἀφελῶς πως ἐρωτῶντες περὶ τοῦ ἀληθοῦς ἢ μὴ τῆς κατηγορίας, ὅτε ἡμεῖς ἀποκρούσαντες αὐτὴν ἐπισήμως ἐπεζήτησαμεν δοθῆναι τῇ ἡμῶν μετριότητι τὰς ἀπαιτούμενας διασαφήσεις καὶ ἀποδείξεις διαβιβαζομένας δι' ἀντιγράφου Πρακτικοῦ τῆς ἱερᾶς Συνόδου.... Ἡ γενομένη δ' ἐσχάτως καθ' ἡμῶν ἐξ αὐτῆς τῆς πατριαρχικῆς ἔδρας ἄνευ τινὸς ἐπείγοντος λόγου καταγγελία, ¹ εὐαρεστοῦσά τισι καὶ δικαιοῦσα ἄλλους, οὓς ἀποφεύγομεν ὀνομάσαι, διακυβεύουσα δὲ πάντοτε τὴν πατριαρχικὴν ἡμῶν ὑπόληψιν καὶ ὄνειδος ἀμαυρὸν καὶ δυσεξάλειπτον ἐπιρρίπτουσα τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἡμῶν βίῳ, χρήζει διὰ ταῦτα ἐξελέγξεως κατὰ πάντα αὐτῆς τὰ σημεῖα καὶ μάλιστα διότι ἐξηνέχθη ὡς παρὰ δημοσίου τινὸς κατηγοροῦ ἐκ τοῦ πατριαρχικοῦ αὐτῆς στόματος· γνωστὸν δὲ ὅτι «λόγος ἐκ τ' ἀδοξούντων ἴων κἂκ τῶν δοκούντων αὐτὸς οὐ ταῦτὸν σθένει». ἐπιμένει δ' ἐν τέλει ὅπως ὁ πατριάρχης καὶ ἡ σύνοδος «δώσῃ τὸ αἴτημα, μηδὲ ὅπως ἀφιεμένης.... ὑπερισχύσαι τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας καὶ τῆς τῶν πειραζόντων ἐπηρείας». Οὐ καὶ ἔτυχεν ἀμέσως (σ. 21-22 καὶ 24). Μετὰ τοῦτο ὁ Κωνσταντῖνος διὰ μακρῶν ἐπιστέλλει τῷ Ἰωακείμ καὶ λέγει, ὅτι «ἐπεμείναμεν ἐπ' ἐλπίσι χρησταῖς λαβεῖν πάντα τὰ... τῆς καταγγελίας ἔγγραφα καὶ δὴ καὶ τὰς... διασαφήσεις πρὸς ταχεῖαν καὶ τελείαν ἐξάντλησιν τοῦ... λυπηροῦ τούτου ἐπεισοδίου καὶ πρὸς φανέρωσιν τῆς ἀληθείας· διότι ὁ κρύπτων τὴν ἀλήθειαν κρύπτει Χριστὸν ἐν τάφῳ, εἶπεν ἱερογράφος τις, καὶ διότι... λόγος λυπηρὸς ἐγείρει ὀργάς, ἀλλὰ καὶ «ἀπόκρισις ὑποπίπτουσα ἀποστρέφει θυμὸν» (παροιμ. Σὺλ. ΙΕ' 2). Τοιοῦτος δὲ πικρὸς ὄνειδιστικὸς καὶ τοῦτ' αὐτὸ λυπηρὸς λόγος ἐγένετο ἡμῖν ὁ τῆς ἐξαγγελθείσης καταγγελίας, τῆς ἐξουδενούσης τὸ πατριαρχικὸν ἀξίωμα... ὑποπίπτουσα δὲ ἀπόκρισις ἐλογίζετο ὑφ' ἡμῶν ἢ τοῦ πρακτικοῦ ἀποστολῆ μετὰ τῶν ἐπιζητηθεισῶν διασαφήσεων πρὸς καθυσύχασιν τῆς ἀγανακτούσης καρδίας ἡμῶν. Καθὰ ὅμως δίδοται ἡμῖν εἰκάσαι εὐλόγως, οὔτε ἡ ὑμετ. παναγιότης εἶχε προσθεῖναι διασάφησιν τινα... καὶ ἡ ἀποφνημαμένη... συνοδικὴ πλειονοψία τοιοῦτό τι κατανοήσασα βεβαίως ἠρκέσθη ὥπερ δὴ καὶ ἐγένετο ἤδη» (σ. 29-30) εἶθ' οὕτως ἐπιφέρει : «Ναί, παναγιώτατε, ταῦτα πάντα δυστυχῶς βοᾷ λέγουσα περιτράνως ἢ καταγγελία τῆς ὑμετ. παναγιότητος ἢ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς καταχωρηθεῖσα εἰς αἶδιον μνήμην... καὶ ἀπομίμησιν τῶν μεταγενεστέρων, ὅπως ἂν μάθωσι καὶ αὐ-

¹ Ὁ λόγος ἦτο ἐπείγων, διότι γνωσθείσης, ὡς ἐξιστορήθη ἀνωτέρω, τῆς καταγγελίας κατὰ μέλῶν τῆς συνόδου εἰς τὴν Ὑ. Πύλην, ἐγένετο μέγα σκάνδαλον καὶ ἀνεστώθη, ὡς ἐνθυμοῦμαι, τὸ Φανάριον, ἔδει λοιπὸν νὰ προ-
παρασκευασθῇ τὸ ἔδαφος.

τοί, ὑποσκάπτει ὅτε μὲν παθητικῶς, ὅτε δὲ ἐνεργητικῶς τὰ σεμνὰ τῆς ἀληθείας θέμεθλα καὶ χραίνειν τὰς τῶν πατριαρχῶν ὑπολήψεις ἐν εὐστόμοις ρήμασιν» (σ. 32). Ἐξαιτεῖται ἐν τέλει τὴν συγκρότησιν αἵρετοῦ δικαστηρίου. Χάριν τῆς πατριαρχικῆς ἱστορίας παρελάβομεν παρὰ τοῦ σπανίζοντος φυλλαδίου τινὰ πρὸς χαρακτηρισμὸν τῶν τελευταίων πατριαρχῶν.

Διακεκριμένος ἱεράρχης ὁπαδὸς τῆς ἰδεολογίας ταύτης καὶ βαθύς γνώστης τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, ἦν καὶ ἐδίδαξεν ἐπὶ πολὺ, γράφει: «Ἡ πτώσις Ἰωακείμ τοῦ Γ' κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ πατριαρχεῖαν, ἐσήμανε τὴν θυσίαν τῆς οἰκουμενικότητος τοῦ α' τῆς ὀρθοδοξίας θρόνου ὑπὲρ τοῦ ἑλληνισμοῦ». Καὶ κάμνει τὰς ἐξῆς ἀποκαλύψεις, ὡς ἡδύνατο οἴκοθεν νὰ γνωρίζῃ ὡς διδάσκων τότε ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ σχολῇ. «Μάτην ὁ μέγας ἐκεῖνος πατριάρχης ἐβροντοφώνει πρὸς τὸν μέγαν ἰ πολιτικόν Χαρ. Τρικούπην πρωθυπουργὸν ὄντα: «εἶμαι Ἕλλην, ἀλλ' εἶμαι καὶ οἰκουμενικὸς πατριάρχης καὶ ἀνήκω διὰ τοῦτο εἰς τὴν ὄλην ὀρθόδοξον ἐκκλησίαν, ἅτε κανονικὸς πρόεδρος αὐτῆς». Ὁ Ἕλλην πρωθυπουργὸς ἀντέλεγε: «Θέλω ἐπὶ τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου Ἕλληνα πατριάρχην ἀφωσιωμένον εἰς τὰ ἑλλαδικὰ ἔθνικα συμφέροντα». Μάτην ὁ μέγας πατριάρχης ἀντέτασεν: «ἡ οἰκουμενικότης τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου ὑπὸ ἑλληνικὴν ἱεραρχίαν κάλλιον καὶ ἔθνωφελέστερον ἐξυπηρετεῖ καὶ τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνισμοῦ» 1. Ἀλλὰ: δὲν κατώρθωσε νὰ πείσῃ τὸν Ἕλληνα πολιτικὸν καὶ κατεβιβάσθη, ὡς εἶδομεν, ἐκ τοῦ θρόνου ὑπὸ τῶν δύο σωμάτων καὶ ἐπάγεται ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ: «Ἀπὸ τῆς ἀτυχοῦς πτώσεως ἐκείνης τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ ταυτίζονται πλέον αἱ τύχαι τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου πρὸς τὰς τύχας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὸ ὁποῖον ἀνυψοῖ αὐτὸν ἀνυψούμενον καὶ συμπαρασύρει αὐτὸν καταπίπτον» καὶ ὡς ἄλλος Ἰεζεκιὴλ διεκτραγωδεῖ τὰ δεινά, ἅπερ τὸ ἔθνος ὑφίσταται ἕνεκα τοῦ καταντήματος τούτου: «Ἡ ὀρθόδοξος ἑλληνικὴ ἱεραρχία τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐθυσίασε τὸ θεῖον εἰς τὸ ἀνθρώπινον, τὸ αἰώνιον εἰς τὸ πρόσκαιρον, τὰ συμφέροντα τοῦ χριστιανισμοῦ εἰς τὰ συμφέροντα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τούτου ἕνεκα αὕτη τιμωρεῖται σήμερον δικαίως ὑπὸ τῆς θείας δι-

---

1. Μητροπολίτου Κασσανδρείας Εἰρηναίου, Ὑπόμνημα εἰς τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς ἱεραρχίας τῆς Ἑλλάδος συγκληθεῖσαν τῇ 14 Ἰουνίου 1929, Ἀθήναι 1929, σ. 15—16. Κατακρίνει μητροπολίτας, οἵτινες κατὰ τὸν Μακεδ. ἀγῶνα ἦσαν πολιτικοὶ μᾶλλον ἢ ἐκκλησ. ἄρχοντες. Συνιστῶμεν δὲ πᾶσι τοῖς φιλοθερήσοις τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ περισπουδάστου τούτου ὑπομνήματος.

καιοσύνης» 1. Εἰς αὐτὰ ἔχει δίκαιον κατὰ θεωρίαν ὁ Εἰρηναῖος, διότι ἐν τῇ πράξει οὐδέποτε ὁ Ἑλληὴν κληρικὸς ἠδυνήθη νὰ περιορισθῇ εἰς τὰ ἱερατικά του καθήκοντα καὶ ν' ἀδιαφορῇ εἰς τὰς περιπετείας τοῦ ἔθνους. Ὁ πάπας εἶχε λύσει κατὰ τὸν μεσαίωνα τὸ ζήτημα ἀναλαβὼν καὶ τὴν κοσμικὴν ἐξουσίαν (καισαροπαπισμὸς) καὶ διορίσας ὑπουργὸν τοῦ πολέμου καὶ στρατηγούς καρδινάλιους Ἐν τῷ Βυζαντίῳ αἱ σχέσεις ἐκκλησίας καὶ πολιτείας ἐβασίζοντο ἐπὶ τῆς συναλληλίας, ἀλλ' ὑπῆρχε τόση διασταύρωσις τῶν ἐξουσιῶν ἕνεκα τῶν ἀκαθορίστων ὁρίων, ὥστε ὁ Ἡράκλειος ἀναχωρῶν, ὅπως μεταφέρει τὸν πόλεμον εἰς τὴν Περσίαν, ἀνέθετο τὴν ἐξουσίαν εἰς τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ οὐ μόνον ἡ ἐκκλησία ἠυλόγει τὰ ὄπλα, καὶ ἠύχето «ὑπὲρ εὐδοώσεως τοῦ φιλοχρίστου στρατοῦ», «ὑπὲρ τοῦ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον» κττ. ἀλλὰ καὶ ἔτι πλέον ὁ πατριάρχης Πολύευκτος ὤρισεν, ὅπως οἱ ἐν πολέμῳ πεσόντες θεωρῶνται ὡς μάρτυρες τῆς πίστεως.

Ἡ ἰσχυρὰ αὕτη παράδοσις ἐπέδωκεν τὰ μάλιστα, ὅτε μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ πατριάρχης ἐγένετο καὶ ἔθναρχης καὶ ἀνελάμβανον οἱ ἀρχιερεῖς καὶ τὰς δύο ἐξουσίας. Ἐκορυφώθη δὲ τὸ πρᾶγμα εἰς τὴν ἑλλην. ἐπανάστασιν μὲ τὸν Παπαφλέσσαν ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ καὶ ὁ Ἀθανάσιος Διάκος ἐπίσης καὶ ἄλλοι οὐκ ὀλίγοι συμμετεῖχον ἐνεργῶς τῶν μαχῶν. Εἰς τοιαύτας κρίσιμους διὰ τὸ ἔθνος περιστάσεις ὁ ἱερεὺς δικαιολογούμενος ἀπαντᾷ τὸ ἐπίταγμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ «καὶ ὁ μὴ ἔχων πωλήσει τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ καὶ ἀγοράσει μάχαιραν». 2 Ὡς καὶ αὐτὸς ὁ πατριάρχης Ἰωακείμ οὐχὶ σπανίως ἔκαμνε καὶ τὸν πατριώτην. Εἰς τὸ περιλάλητον κυπριακὸν ζήτημα συνεβούλευε τοῖς Κύπριοις τάδε : «Πρέπει νὰ ὑποταχθῆτε εἰς τὴν Μεγ. Ἐκκλησί-

---

1. Σημειοῦμεθα, ὅτι τὰς ἀξιολόγους ταύτας γνώμας, αἰτινας τὸ πρῶτον ἐξηγῆθησαν ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ εὐρυμαθοῦς ἱεράρχου, γηράσαντος ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ λάτρου τῆς ἱερᾶς Θεολογίας ἐντριβεστάτου δὲ καὶ περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν, ἐπικαλεῖται ὁ Πέτρος Νικῶφ ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἀλληλογραφίᾳ τοῦ Ἰωακείμ (ἧς ἀφίνω ἀσχολίαστον τὸ πῶς ἐγένοντο κάτοχοι οἱ Βούλγαροι) ἐν σ. 186 τοῦ ἱαν. σχοινοτενοῦς προλόγου.

2. Λουκ. κβ', 36. καὶ κατωτ. 38. «οἱ δὲ εἶπον, κύριε, ἰδοὺ μάχαιρα, δύο ὧδε· ὁ δὲ εἶπεν αὐτοῖς ἱκανὸν ἔστι». ἔλεγε δὲ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς μικρὸν πρὸ τῆς συλλήψεως, ὅτε καὶ ὁ Πέτρος ἔκαμε χρῆσιν καὶ ἔκοψε τὸ ὠτίον τοῦ δούλου τοῦ ἀρχιερέως. Ἐκ τοῦ Λουκᾶ (48) φαίνεται, ὅτι ἐζήτησε τὴν ἀδειαν, καὶ μετὰ τὴν ἐκκοπὴν ὁ Χριστὸς εἶπεν : «ἐᾶτε ἕως τούτου, καὶ ἀψάμενος τοῦ ὠτίου αὐτοῦ ἴασατο αὐτόν» (51). Ἄλλ' ὁ Ματθαῖος φέρει τὸν Ἰησοῦν ἐπιτιμήσαντα τῷ δράστη (κστ', 52). Βλ. Νικ. Παπαδόπουλου πρωτοπρεσβυτέρου, «Ἡ ὄπλοφορία τῶν κληρικῶν κατὰ τὴν ἑλλην. ἐπανάστασιν» ἐν Ἐκκλησ. τύπῳ 15 Ἰανουαρίου 1940.

αν· διότι ἂν λυθῆ τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν ζήτημα δι' ἡμῶν, θὰ ἐπέμβω-
μεν, ὅπως λύσωμεν καὶ τὸ ἀντιοχικὸν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἂν
ἐπιτραπῆ εἰς τὸν λαὸν νὰ ἐκλέγη τοὺς ἀρχηγοὺς τῆς ἐκκλησίας του,
ποῖος θὰ ἐμποδίσῃ αὐτοὺς ἄραβας νὰ μᾶς πάρουν καὶ τὸ πα-
τριαρχεῖον Ἱεροσολύμων»; Οὕτως ἐπὶ τῇ βάσει τοιαύτης πολιτικῆς πᾶ-
σα ἡ δικαιοσύνη τοῦ οἰκουμενικοῦ πατριάρχου ἀποβαίνει «ὡς ῥάκος
ἀποκαθημένης» (Ἡσαΐου ξδ', 6). Ἐπίσης καὶ ἐπὶ τοῦ Βουλγ. ζητήμα-
τος εἰργάσθη πατριωτικῶς. Λαμπρὰν διατριβὴν ἐδημοσίευσεν ὁ ἀρχιμ.
Ἐμμ. Καρπάθιος (νῦν μητροπολίτης Κῶ) «Ἰωακείμ ὁ Β' καὶ τὸ βουλ-
γαρικὸν ζήτημα» ἐν Ἑκκλῆσ. Φάρω Ἀλεξανδρείας, τόμ. ΛΑ', 1932,
σ. 321-366, βλ. 337 ἔ. ὅστις καταδικάζει αὐτὸν καὶ ἐξαίρει τὸν Γ', ἀ-
ποδείξαντα μεγάλην προοπτικὴν.

Ὁ Ἰωακείμ εἶχεν μὲν πολλοὺς φίλους, ἰδίᾳ τῆς τῶν λαϊκῶν τά-
ξεως, ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶχε καὶ μεγάλους ἐχθροὺς, τοὺς ἀρχιερεῖς, τοὺς
πλείστους. Τὰ ἀδιάσειστα αὐτοῦ ἑρείσματα ἐκ τῶν διανοουμένων τῆς
ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν ὁ Νικομηδείας Φιλόθεος Βρυέννιος καὶ ὁ ἀδελ-
φιδοῦς αὐτοῦ Διδυμοτείχου Φιλάρετος Βαφείδης, κραταιοὶ ἐπιστήμονες.
Πρὸς τούτοις ἀντεπαρατάσσοντο ὁ Κωνσταντῖνος Ε' Βαλλιιάδης, ὁ
Ἰωακείμ Φορόπουλος, ὁ Πελαγωνίας, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὁ Ἀγγιάλου
Βασίλειος, ὁ πατριαρχεύσας ἔπειτα. Τοῦ τελευταίου ἐδημοσίευσεν ὀκτώ
λίαν διαφωτιστικὰς περὶ τῆς πολιτείας τοῦ Ἰωακείμ ἐπιστολάς ὁ λό-
γιος Κύπριος Γ. Σ. Φραγκούλης, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τῶν δηλώσεων
αὐτοῦ, «αὐτὰ ὅμως ὅλα εἶναι σοφίσματα, γράφει, τὰ ὅποια... λέγον-
ται διὰ νὰ ἐμπαίξεται ὁ κόσμος»¹.

Ὁ δὲ Βασίλειος, ὃν τοσοῦτον περιεποιεῖτο ὁ Πατριάρχης, ἐπιτί-
θεται κατ' αὐτοῦ, διότι ὑποβαλὼν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ὑπόμνημα
περὶ τοῦ Μακεδονοθρακικοῦ ζητήματος ἄνευ εἰδήσεως τῆς ἱερᾶς συ-
νόδου, ἠνάγκασε τοὺς ὀκτὼ ἐκείνους συνοδικούς, νὰ ἐξεγερωθῶσι κατ'
αὐτοῦ πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, ἅτινα κατ' αὐ-
τοὺς κατεβαράθρωνεν. Τούτους, ὅτε μετὰ διημέριον ἀγῶνα δὲν ἠδυνήθη
νὰ μαλάξῃ, διὰ τῆς ἐξουσίας ἀπέπεμψεν εἰς τὰς ἐπαρχίας των. Ἀπὸ
1-12-904 γράφει ταῦτα πρὸς Φραγκούλην: «Ἡ πολιτεία Ἰωακείμ
τοῦ Γ' καθ' ἅπασαν τὴν δευτέραν αὐτοῦ Πατριαρχεῖαν ἦτο με-

1. «Ἱστορία τοῦ Ἀρχιεπισκοπικοῦ ζητήματος Κύπρου, Ἀλεξάνδρεια
1908, αἱ δηλώσεις ἐν σ. 8. Τὸν Βασίλειον ἅμα τῇ ἐπανόδῳ ἐκ Γερμανίας
προσέλαβεν ὁ Ἰωακείμ ὡς διευθυντὴν τῆς Ἑκκλ. Ἀληθείας» εἶτα καὶ τῆς
ἐν Μπαλατῇ Ἱερατικῆς Σχολῆς. Ἀπεδείχθη χειριστὴς ἀριστος τοῦ καλάμου
καὶ γονιμώτατος συγγραφεὺς ἐκτείνας τὰς «Σκέψεις καὶ μελέτας» (ἐκ Μ-
αρσαλῆ 1906) καὶ εἰς κοινωνικά θέματα. Πρῶτος δὲ μετὰ τὸν Βρυέννιον ἐ-
νέσχυεν εἰς τὴν ἐρευναν χειρογράφων.

στη σφαλμάτων και παραβάσεων... Ἄνθρωπος ἐστερημένος κοινῆς τινος μορφώσεως, ἐξαγριωθείς δὲ καὶ ἐξαχρειωθείς ἐπὶ πλεῖον, ἢ ὅσον πρότερον ἦτο, καὶ μεθυσθείς ἐκ τῆς μεγίστης τοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐκκλησίας πρὸς αὐτὸν ἀφοσιώσεως, τετυφλωμένος δὲ ὑπὸ ἀγρίου καὶ βαναύσου ἐγωΐσμοῦ οὐδὲν ἐσκέπτετο, οὐδὲν ἔπραττεν ἐκ τῶν συντελούντων εἰς κοινὸν ἀγαθόν... σύνταξις ὀλεθριωτάτου . . . ὑπομνήματος . . . » (σ. 28)) Ἡμεῖς ἐκ τοῦ σύνεγγυς γνωρίσαντες αὐτὸν ἐν Λαύρα, ἔνθα ἐπὶ 12ετίαν ἐμόνασεν μετὰ τὴν πρώτην πατριαρχίαν, δὲν συμφωνοῦμεν ἀπολύτως πρὸς τὴν αὐστηρὰν αὐτὴν κρίσιν. Ἐὰν ἐξαίρεσωμεν τὰς ἐρωτοτροπίας του πρὸς Ρώσους—πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἐστάθη ἀδιάλλακτος, οὐδέποτε ἐπεσκέφατο τὴν μονὴν αὐτῶν—κατὰ τὰ ἄλλα ὡς πατριάρχης ἦν ἀξιοπρεπέστατος καὶ ἐπιβλητικώτατος, φιλόμουσος καὶ εἰς ἄκρον φιλελεήμων, τύπος καὶ ὑπογραμμὸς διὰ τὸν ἀσκητικὸν βίον αὐτοῦ, πεζοπορῶν εἰς μεγάλας ἀποστάσεις καὶ αὐθυπηροτούμενος, ὁσάκις ὁ πιστὸς καὶ ἰσόβιος μάγειρός του Νικολὸς μετέβαινεν εἰς Κ)πολιν, ἰστάμενος ἀλύγιστος ἐπὶ τοῦ θρόνου κατὰ τὰς πανηγύρεις τῶν μονῶν εἰς ὀλονύκτιον ἀγρυπνίαν, 15—17 ὥρας! πρὸς κατάπληξιν καὶ αὐτῶν τῶν μάλα ἀγωνιστῶν μοναχῶν, καθ' ἃς ὁσάκις δὲν ἐλειτούργει, ἔλεγεν αὐτὸς τὸν Ἀπόστολον, ἦτο καταδεκτικώτατος, ὠμίλει πρὸς πάντας καὶ ἡσταιεύετο πολλάκις μὲ τοὺς παραμικροὺς, ἠγάπα δὲ περιπαθῶς τοὺς Ἀλβανούς, οἵτινες πολυπληθεῖς ἦσαν τότε ἐν Ἀθῶ ὡς κτῖσται καὶ ὑλοτόμοι. 1 Ἐν τῷ Μυλοποτάμῳ ἦτο λίαν φιλακόλουθος, πολλάκις ἐλειτούργει μόνος του εἰς τὸ παρεκκλήσιον ὡς ἱερεὺς. Δι' ὅλα αὐτὰ γενικῶς οἱ Ἀγιορεῖται ἐσέβοντο καὶ ἐλάτρευον αὐτόν. Οἰκειότατος ἦτο πρὸς τοὺς Ἰωσαφαίους ἀγιογράφους τῶν Καυσοκαλυβίων, οἵτινες τόμον ὀλόκληρον ἔχουσι περὶ τοῦ «Παναγιωτάτου». Περὶ τοῦ Βασιλείου ὡς πατριάρχου, ἀσπασαμένου τὸ νέον ἡμερολόγιον, πολλὰ ἔγρα-

1. Δωδεκαετῆς ὄν παρὰ τῷ αὐταδέλφῳ μου Θεοφίλῳ, ὅστις ἐμόναζεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Φιλοθέου (κελλίον «Ἅγιος Δημήτριος») ἄνωθεν τοῦ Μυλοποτάμου, μετέβαινον εἰς τὰς Καρέας ἐπὶ ἡμίονου διέκρινα ἐμπροσθέν μου ἔφιππον ἀσπρογένην μὲ καλογερικὸν σκοῦφον τὸν ἔφθασα καὶ ἠκολούθουν μὴ γνωρίζων, ὅτι εἶναι ὁ πατριάρχης. «νὰ περάσης μπροστὰ παιδί μου, διότι ἐγὼ εἶμαι γέρος καὶ τὸ μουλάρι αὐτὸ γέρικο καὶ δὲν περπατᾷ, ἐσὺ θέλεις νὰ τρέχῃς», ὑπήκουσα ἀμέσως, ἀφοῦ τὸν ἐχαιρέτησα «ἀγιορευτικῶς»: εὐλόγησον γέροντα. Καὶ ἄλλοτε τὸν συνέντησα — ἐγνώριζον πλεόν αὐτόν, ἤμην μαθητῆς τῆς Ἀθωνιάδος—μετέβαινεν ἀποστολικῶς εἰς Λαύραν, τετράωρον ἀπέχουσαν τοῦ Μυλοποτάμου, ἐν καιρῷ χειμῶνος, ἀφίππευσα ἀμέσως καὶ ἐφίλησα τὸ χέρι βαλὼν ἐδαφιαίαν μέσ' στήν λάσπη μετάνοιαν. Τοῦ παρεχώρησα τὸν ἡμίονον. «Ἄ, ὄχι καλογέρι μου, πήγαινε, ἐγὼ θὰ περπατῶ, θὰ γείνω παλληκάρι».

ψαν οἱ Ζηλωταὶ Ἀθωνῖται ἀλλ' οὐδεὶς ἔδωκε προσοχὴν. Ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀρτίως κυκλοφοροῦσαν «Ἐγκυκλοπαιδείαν τῶν ἐλευθέρων τεκτόνων» τόμ. Α', Ἀθῆναι 1934, σ. 246 ἀναγινώσκω τὴν βιογραφίαν του ὡς μασώνου.

Πάντοτε ἡ ἐμφάνισις καπνοῦ εἶναι σημεῖον πυρός. Εἰς τὸ ἀρχιεπισκοπικὸν ζήτημα ὁ Κιτίου Μελέτιος Μεταξάκης εἶχε καταγγελθῆ εἰς τὰ πατριαρχεῖα ὡς τέκτων καὶ ἐζητήθη παρ' αὐτοῦ λίβελλος, τότε ὁ Ἀγγιᾶλου Βασίλειος γράφει ἀπὸ 10 Μαρτ. 1903 πρὸς τὸν Φραγκούλην : «Πρὸς Θεοῦ, ἐσκέφθησαν οἱ τὰ τοιαῦτα ἀποφασίζοντες, ὅτι προκαλοῦσι μέγα σκάνδαλον καὶ ἀνοίγουσι πληγὴν δυναμένην νὰ ἐξαπλωθῆ ἐφ' ὄλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἡμῶν σώματος; ἢ μήπως ἐκλιποῦσα πλέον ἐξ Ἀθηνῶν ἢ κατὰ τοῦ μασωνισμοῦ μονομανία Ἀποστόλου τινὸς Μακράκη ἐνεφώλευσεν ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐν τοῖς ἀνακαινιζομένοις πατριαρχείοις Κωνσταντινουπόλεως...; Καὶ ἀγωνιζόμενος νὰ σώσῃ τὴν πλειάδα τοῦ Φαναρίου καὶ ἑαυτὸν οὐχὶ δὲ τὸν Μεταξάκη, ὅστις θὰ ἔλεγεν ἀπλούστατα : «ὁ ἀναμάρτητος πρῶτος βαλέτω τὸν λίθον». ἐπιφέρει : «ἡ ἡμετέρα ἀνατολικὴ ὀρθόδοξος ἐκκλησία καλῶς καὶ σωφρόνως πολιτευομένη οὐδέποτε ἐξήνεγκεν ἐπίσημον καταδικαστικὴν γνώμην κατὰ ἐταιρίας οὐσιωδῶς ἀγνώστου ὡς ἐκ τοῦ μυστηριώτους αὐτῆς τύπου... (σημειοῦται τὰ διαδιδόμενα). Πάντα ταῦτα καὶ ἄλλα παρόμοια διασπείρονται περὶ τῆς μασωνίας, ἡμεῖς δὲ εὐσυνειδήτως καὶ ἀπαθῶς κρίνοντες δὲν δυνάμεθα οὐδὲν ὀριστικῶς περὶ αὐτῆς ν' ἀποφανθῶμεν» (καταδικάζει πᾶσαν ἀντίδρασιν) σ. 23—25.

Δὲν εἶχε φαίνεται εἰσέτι πολιτογραφηθῆ ὁ Βασίλειος εἰς τὴν Στοάν, ὅτε συνέθετε τὰς «Ἐντυπώσεις Δημητρίου Περιεργίδου» λίβελλον, κατὰ Γεδεῶν ἀκριβέστατα παριστῶντα διδασκάλους τινὰς ἀγύρτας (πρόσθετες καὶ φραμμασώνους) ὑπὲρ οὗ, ἵνα ἴδῃ τὸ φῶς διὰ τοῦ τύπου, ἔδαπάνησεν ὁ ὡς «Ἐξηνταβελώνης» γνωριζόμενος Βασ. Πυλάδης, διότι κατὰ τὸν ἐπώνυμον τῆς θεολογίας «οὐδὲν οὕτως ἡδύ τοῖς ἀνθρώποις ὡς τὸ κρίνειν τὰ ἀλλότρια». Τὴν σπουδαίαν ταύτην εἴδησιν λαμβάνω παρὰ τοῦ εἰς ἄκρον φιλοσόφου Γεδεῶν (Μνεία τῶν πρὸ ἐμοῦ σ. 74-75), ὅστις ἀνέμενε ν' ἀπέλθωσι πάντες εἰς τὰς αἰωνίους μονὰς διὰ νὰ καταμαρτυρήσῃ κατ' ἐκείνων, ὧν ὑπῆρξε συνευωχούμενος καὶ πολλάκις ἔλειχε χεῖρας καὶ πόδας, καὶ ὁ ἅγιος Θεός, κρίμασιν οἷς αὐτὸς μόνος οἶδε, παρέτεινε τὰ ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνδρός, ὡς τοῦ Ἐζεκίου ἐκείνου, ἵνα διδαχθῶμεν οὐκ ὀλίγα ἐκ τῶν ἀνεκδότων τοῦ νέου Καππάδοκος Προκοπίου. Ἐν τούτοις ὁ μα-

καρίτης είχε τὴν πρόνοιαν καὶ ταῦτα νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὸ κριτήριον τῆς ἀληθείας τοῦ Μώμου τὴν καυστικὴν ἀποτροπιαζόμενος γλώσσαν. «Τῶν ἐν τοῖς τύποις σήμερον ὑπ' ἐμοῦ διασωζομένων ἱστορημάτων τούτων, τὰ μὲν ἐκ πηγῶν ἐντύπων ἀθροίσας τὰ δὲ μαθῶν ἐκ παραδόσεως ὑποβάλλω (τὸ κόμμα παρέλκει ἐνταῦθα) κατὰ καθῆκον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, δυνάμενος αὐτὴν νὰ ἐξακριβώσω καὶ καταστήσω γνωστὴν νῦν, ἣν ἀδύνατον ἦν νὰ γράψω πρὸ τεσσαράκοντα πέντε ἐτῶν, νεώτερος ὢν καὶ στερούμενος θάρρους, ὅπερ νῦν ἔχω περὶ τὸ δειλινόν, δυστυχῶς, τοῦ βίου μου». Ταῦτα εἰς τὴν ἐν τῇ Ἀθηναίᾳ Ἀκαδημίᾳ ἀνακοίνωσιν : «Ἀρχιερέων Ἡρακλείας ἀσύστατα προνόμια» 1930.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ Βασιλείου, πράγματα μεμαρτυρημένα, οὐδεὶς ὅμως θὰ ἐπίστευεν ὅτι καὶ ὁ Ἰωακείμ ἀνῆκεν εἰς τὴν τεκτονικὴν στοάν· ἤκουσά ποτε, ὅτι ἐμυήθη ὑπὸ τοῦ στενοῦ φίλου του, τοῦ δ.ασήμου μαθηματικοῦ τῆς Μεγ. τοῦ Γένους σχολῆς, Ἀνδρέου Σπαθάρη. Κατ' αὐτὰς ἐπὶ τῇ συστάσει τοῦ «Τεκτονικοῦ ἰδρύματος τῆς Ἑλλάδος», ἣτις ἐσκανδάλισε μεγάλως τοὺς εὐσεβόφρονας καὶ πατριωτικὸς κύκλους καὶ ἀνεσιάτωσε τοὺς Παλαιοημερολογίτας» διότι παραδίδεται ἡ ἐκκλησ. καὶ μοναστηριακὴ περιουσία εἰς τοὺς Μασόνους καὶ δίσκοι θὰ περιφέρωνται εἰς τοὺς ναοὺς καὶ εἰσφοραὶ θὰ γίνωνται ὑπὲρ αὐτῶν, ὁ ἐπίσημος μὲν ἐκκλησ. τύπος ἐσίγησεν ἀσυγγνώστως, ἔγραψε δὲ ἡ «Καθολικὴ», εἰς ἣν ἀπήντησεν ὁ καθηγητὴς Ν. Λούβαρις ὑπερασπιζόμενος τὰς μασ. ἀρχὰς ἐν τῇ «Βραδυνῇ» τῆς 16-11-49, καὶ πρῶτον μὲν λέγει ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν εἰσφορῶν εἶναι φιλανθρωπικός, ὡσεὶ μὴ ἡδύνατο ἡ ἐκκλησία, αὐτὴ ἡ ἰδία, νὰ ἐξασκήσῃ αὐτόν. «Δεύτερον : ὁ συντάκτης τῆς «Καθολικῆς», μὴ ὢν Τέκτων, δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ γράφῃ ὅτι ὁ Τεκτονισμὸς εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἐχθρὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Διότι δικαιούται πᾶς τις νὰ τὸν ἐρωτήσῃ : «Πῶς τότε ὄλοι οἱ Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Ἐπίσκοποι τῆς Ἀγγλικανικῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐν Ἀμερικῇ ἐκκλησιῶν συμβαίνει νὰ εἶναι συγχρόνως καὶ Τέκτονες; Μήπως δὲν εἶναι χριστιανοὶ καίτοι κατέχουν τὰς ἀνωτάτας βαθμίδας τῆς ἱερωσύνης; Καὶ πῶς συμβαίνει, ἐὰν περὶ ἀντιχριστιανικῆς ὀργανώσεως πρόκειται, νὰ εἶναι Τέκτονες Ἕλληνες ὀρθόδοξοι Πατριάρχαι, ὅπως ὁ Ἰωακείμ ὁ Γ' Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσης Κωνσταντῖνος Ε' καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Μελέτιος Μεταξάκης, ἵνα μόνον τοὺς τεθνεῶτας ἀναφέρω.

Ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἔχει ἀπόλυτον δικαίωμα νὰ ἀπαγορεύῃ εἰς τοὺς πιστοὺς της τὴν ἰδιότητα τοῦ Τέκτονος καίτοι ἀ-

πειροι εἶναι εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὴν Γαλλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἰσπανίαν καὶ τὴν Ἀμερικὴν οἱ καθολικοὶ Τέκτονες, τῶν ὁποίων κατ' οὐδὲν ἔχει κλονισθῆ ἡ χριστιανικὴ πίστις. Ἄλλ' ἀπὸ τοῦ σημείου αὐτοῦ μέχρι τῆς κατασυκοφαντήσεως ἐνὸς παγκοσμίου θεσμοῦ ἡ ἀπόστασις εἶναι πολὺ μεγάλη».

Καὶ ὅμως ὁ οἰκτρὸς οὗτος θεολόγος τῷ 1933 κατεδίκαζε μετὰ τῶν ἄλλων τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς συναδέλφων του τὸν τεκτονισμὸν καὶ ἐθεώρει αὐτὸν ὡς τελείως ἀσυμβίβαστον πρὸς τὸ ἀξίωμα τοῦ κληρικοῦ. φαίνεται εἰς τὰς φυλακάς, ὅπου ἐπὶ πενταετίαν ἀπέτιε τὴν ποινὴν ὡς δοσίλογος, ἐφωτίσθη καὶ διέγνω τὴν ἀλήθειαν. Τὰ περὶ Ἰωακείμ βεβαίως ἔμαθεν ἐκ τῆς εἰρημένης «Ἐγκυκλοπαιδείας», ἔνθα ἐν τόμῳ Β', σ. 185 λέγεται, ὅτι «μυηθεὶς εἰς τὸν τεκτονισμὸν ἐφήρμοσεν ἐμπράκτως τὰς ἀρχὰς του, ἐπιδειξας ψυχικὴν ρώμην ἀξιοθαύμαστον». Ἄλλ' ἡ μαρτυρία τοῦ μασ. ὄργανου δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ἀσφαλῆς καὶ ἀπρόσβλητος, καὶ διερωτῶμαι, διατί δὲν ἀναφέρουσι ζῶντας ἀρχιερεῖς, ἀλλὰ τεθνεῶτας μόνον; Προσεκτικώτερον δέον νὰ ἐξετάσωμεν τὰ περὶ Ἰωακείμ ὑπὸ τοῦ Εἰρηναίου γραφέντα: «Καὶ περὶ μὲν τοῦ μοιραίου πατριάρχου Μεταξάκη, λέγει, ὅτι ἀνήκεν εἰς «μυστικὰς ἐταιρείας» εἰς τὰς ὁποίας ὁ φιλοδοξία τυφλούμενος καὶ εἰς τὴν διαφῆμισιν τοῦ ἐγὼ θυσιάζων τὰ πάντα ὤφειλε τὴν διαδοχικὴν εἰς τὰ ὕπατα τῶν ἐπὶ μέρος ὀρθοδόξων ἐκκλησιῶν ἀξιώματα ἄνοδον αὐτοῦ» (Ἐπομν. σ. 19)— τοῦτο καὶ τὸ μυστικὸν γνωρίζει καὶ ὁ ἐνταῦθα «Προκαθήμενος» κατέχων τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, οὗ χάριν καὶ ἐσώθη ἀπὸ τὴν καταδίωξιν ὡς βασιλόφρων τῷ 1918—1919—καὶ ποιεῖται ὁ ζηλωτῆς ἱεράρχης καὶ μίαν ἀποκάλυψιν: «εἰς τὴν κατάργησιν τοῦ Γεροντισμοῦ δὲν ἦτο ἀμέτοχος ὁ σιωνισμὸς καὶ ὁ μασονισμὸς, ὡς καταδεικνυτα ἐκ τῆς σφραγίδος τοῦ σήματος αὐτοῦ, ὅπερ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν μεγάλων ἐπισκευῶν τῶν πατριαρχείων ἐπὶ Ἰωακείμ τοῦ Γ' βεβηλώνει τὸ κέντρον τοῦ ἱεροῦ πατριαρχικοῦ ναοῦ τοῦ ἀγίου Γεωργίου ναοῦ» (σ. 15). Τὶ εἶναι τὸ σῆμα τοῦτο, δὲν γνωρίζω, ἴσως ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν οἱ τέκτονες περικλείουσιν ἐντὸς τριγώνου, ἐκπέμπων πέριξ τὰς ἀκτῖνας. Ἄλλὰ καὶ ἄλλη πέτρα σκανδάλου ἀναφέρεται εἰς τὸν πατριάρχην Ἰωακείμ, ὁ δικέφαλος αἰετὸς ὡς ἐγκόλπιον. Ὁ προκατόχος αὐτοῦ Διονύσιος Ε' πρῶτος, ὡς ἐγὼ οἶδα, ἐκρέμασεν εἰς τὸ στήθος τὸν δικεφ. αἰετόν, ἀλλὰ φέροντα ἐκατέρωθεν τὸν Χριστὸν καὶ τὴν Θεοτόκον, (εἶδον τοῦτο ἐν τῷ πατριαρχ. σκευοφυλακίῳ). Τὸ τοῦ Ἰωακείμ ὅμως οὐδέτερον τούτων φέρει καὶ εἶναι αὐτὸ τοῦτο τὸ μασονικὸν ἔμβλημα, (καθιερωθὲν ἀπὸ

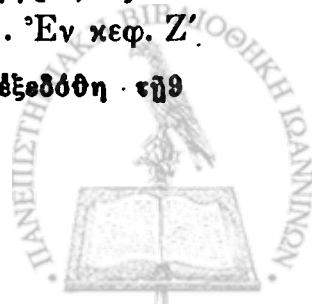
τοῦ 1758 βλ. Ἐγκυκλ. Ἐλευθ. Τεκτ. Α', σ. 48). Ποῖος παρέσυρεν εἰς τοῦτο τὸν ἀείμνηστον Πατριάρχην, ἀγνοῶ. Ὁ Ἰωακείμ παρ' ὅτι ἦτο μᾶλλον λαϊκόφρων ἢ κληρικόφρων—ἴσως τὸ μόνον σκιερὸν σημεῖον—ἀνύψωσε τὴν πατριαρχικὴν μεγαλειότητα εἰς τὸ ὑπεργειότατον τῆς δόξης σημεῖον. Ἦτο πατριάρχης οὐχὶ μόνον τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ πάντων τῶν ὀρθοδόξων, κατεπολέμει τὸν φανατισμὸν καὶ τοὺς πατριδοκαπήλους, δὲν ἦτο μὲν κοσμοπολίτης, ἀλλ' ἠθελε κἀν τούτῳ νὰ συστήσῃ τὴν ἀποστολικὴν ἀνεξίθρησκείαν. Ὡς ἐθνάρχης περιεθρίγκου τὰ ἐθνικὰ δίκαια ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἰδεῶν (Kirche über Alles). Οὕτως οἱ ταγοὶ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἔσωζον τὸ ἔθνος.

Διὰ τῶν διατυπουμένων τούτων ὑψηλῶν ἀρχῶν ὑπὸ τοῦ μεγάλου πατριάρχου τίθεται τὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου εἰς τὸ ἐμπρέπον ὕψος.

Ὁ Ἄγγλος πρωτοπρεσβύτερος, γνωστὸς φιλέλληνας καὶ τῆς ὀρθοδόξιας θιασώτης, ἀνέλαβεν ἐσχάτως νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἁγίων τόπων ἔναντι τῶν ἀξιώσεων τοῦ ἀραβικοῦ χριστιανικοῦ στοιχείου, καὶ ἔγραψεν ἐμπνευσμένον ἄρθρον ἐν Christian east (Δεκ. 1926). Εἶναι ὁ J. A. Douglas, ὅστις ἐν ἐπιλόγῳ συμβουλεύει τὰ ἑξῆς: «Ἄν πρόκηται ἡ Ὀρθόδοξος ἐκκλησία νὰ μὴ ἀποσυντεθῇ, καθὼς ἡ Λατινικὴ ἐκκλησία μετερρύθμισε τὸ σύστημα αὐτῆς, καθ' ὅμοιον τρόπον πρέπει καὶ τὸ σύστημα τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας νὰ μεταρρυθμισθῇ, ἕως ὅτου μόνον ἵχνη τινὰ διαμείνωσι τῆς προηγουμένης αὐτοκρατορικῆς καταστάσεως αὐτῆς. Παραλλήλως πρὸς τὴν Λατ. ἐκκλησίαν ἡ Ὀρθόδοξος ἐκκλησία πρέπει νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι οὐσιωδῶς νὸν εἶναι πνευματικὴ καὶ ὄχι πολιτικὴ κοινότης, καὶ πρέπει νὰ λησμονήσῃ τὴν προηγουμένην αὐτῆς πραγματικὴν συνταύτισιν τοῦ ἀνατολικοῦ χριστιανισμοῦ μετὰ τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καὶ ἐπειδὴ αἱ νεώτεραι αὐτοκέφαλοι ἐκκλησίαι εἶναι ἐν εἶδος βυζαντινῆς σχέσεως πρὸς τὰς σχετικὰς αὐτῶν κυβερνήσεις, εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνακτῆθῃ οὐχὶ ἡ ὑπερεθνικὴ ὀρθόδοξος συνείδησις, διότι τοῦτο προφανῶς ὑφίσταται, ἀλλ' ὁ ὑπερεθνικὸς τρόπος τῆς διοικήσεως τοῦ Ὀρθοδόξου συστήματος, δηλ. ἡ ἰσοβάθμιος ὑπερεθνικὴ ἐνέργεια τῆς ἱεραρχίας αὐτῆς». (Βλ. ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου ὑπὸ τοῦ Ἰορδάνου Τιμοθέου, τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων ἐν ἐκκλ. Φάρῳ Ἀλεξανδρείας, τόμ. ΚΣΤ', 1927, σ. 233-238).

Ὁ ταῦτα συνιστῶν φιλελεύθερος Ἄγγλος εἶναι ὁ συγγραφεὺς τοῦ θαυμασίου βιβλίου: «Ἡ ἀπολύτρωσις τῆς Ἁγίας Σοφίας 1. Ἐν κεφ. Ζ'.

1. Ἡ κυκλοφορία τοῦ βιβλίου ὑπῆρξε καταπληκτικὴ. ἐξεδόθη τῆθ

«τὸ φρόνημα τῆς Ἀγγλίας», καυτηριάξει τὴν ἄλλοπρόσαλλον αὐτῆς πολιτικὴν ἀρχόμενος οὕτως : «Εἰς ἡμᾶς, ἀπλοῦς πολίτας τῆς Ἀγγλίας, ἀποβαίνει ἀδύνατον νὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἡ περὶ εἰρήνης συνδιάσκεψις ἐνδέχεται ἔστω καὶ ἐπὶ μίαν στιγμὴν νὰ θεωρήσῃ ὡς ἐπιδεκτικὴν ἀναβολῆς τὴν κατάργησιν τῆς ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου... Ἀφ' ἧς λοιπὸν ἡμέρας ὑπεγράφη ἡ ἀνακωχὴ οὐδεμίαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἠσθάνθημεν πλέον ἀνησυχίαν. Ἐβλέπομεν μόνον καθ' ἑκάστην εἰς τὰς ἐφημερίδας, ἐὰν περιεῖχον τὴν εἴδησιν τῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀποδόσεως τῆς Ἀγίας Σοφίας... Ἡ ἐκκλησία τῆς Ἀγ. Σοφίας εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ μεγίστη τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ἡμεῖς ἀξιοῦμεν ἄνευ δισταγμῶν, ὅτι πρέπει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀρχαῖόν της προορισμόν» 1. Ὁ φλογερὸς λοιπὸν αὐτὸς ὑπερασπιστὴς τῆς Ἑλλάδος γράφει ἐν τῷ προλόγῳ : «Θὰ ἦτο ἴσως καλὸν νὰ ἐξαλείψω πᾶσαν δυνατὴν παρεξήγησιν ὡς πρὸς τὰς φιλοδοξίας τῶν Ἑλλήνων λέγων, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι περισσότερον ξένον πρὸς τὸ σημερινὸν ἑλληνικὸν πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἀναζωπύρωσιν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Ἕλλην ἐπιθυμεῖ — καὶ τὸ ἐπιθυμεῖ διακαῶς — τὴν ἔνωσιν τοῦ ἔθνους του καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἑλληνικῶν χωρῶν. Ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἔπρεπε νὰ τύχῃ ἐπιδοκιμασίας ἐκ μέρους ὄλων... Καὶ ὁ πλέον εὐφάνταστος Ἕλλην δὲν ἔχει καμμίαν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὸ ζήτημα τῶν Συρίων ἢ τῶν Ἀρμενίων, δὲν ζητεῖ δὲ διὰ τὸν ἑαυτὸν του τίποτε τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι ἔτοιμος νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοὺς ἄλλους» 2.

Φεβρ. 1919, ἐντὸς τριῶν εβδομάδων ἐξηγητήθη καὶ τὴν 28 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐνεφανίσθη εἰς δευτέραν ἔκδοσιν. Ἡ ἑλληνικὴ ἔκδοσις ἐγένετο ἐν Ἀθῆναις 1934.

1. Σελ. 71. Οἱ Κυριακάτικοι Τάμις τοῦ Λονδίνου, ἐξ ἀφορμῆς τοῦ ἐμποδιοθέντος ἐν Λονδίῳ συλλαλητηρίου περὶ ἀπολυτρώσεως τῆς Ἀγ. Σοφίας ἔγραφον τὴν 31 Ἰαν. ταῦτα : «Δὲν εἶναι μυστικὸν τῶρα, ὅτι αἱ ἀρχαὶ σφοδρῶς ἀποδοκιμάζουσι διὰ πολιτικούς λόγους πάντα ἐν τῇ δημοσιογραφίᾳ λόγον περὶ ἀποκαταστάσεως τῆς Ἀγ. Σοφίας, ἀλλ' ἡμεῖς ἐθεωρήσαμεν καθήκον μας νὰ ἐκτεθῶμεν εἰς οἷονδήποτε κίνδυνον ἐκ τῆς παρακοῆς ἐπαπειλούμενον». Τὸ ἐν λόγῳ περιοδικὸν εἶχε δημοσιεύσει τὸν Δεκ. τοῦ 1918 ἀξιολογώτατον ἀρθρον ἰσχυριζόμενον, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἑλληνικὴ καὶ πρέπει νὰ τεθῇ ὑπὸ ἑλληνικὴν διοίκησιν.

2. Τὸ 1937 ἔγνωρίσα καλῶς τὸν σεβασμὸν αὐτὸν κληρικὸν εἰς τὸ ἐν Ἐδιμβούργῳ Παγγρησιανικὸν συνέδριον. μοὶ ἐπλησίασεν ἐπανειλημμένως, ὅπως καὶ ἄλλοι, ὅσους εἶχον γνωρίσει ἐπισκεψαμένους τὸν Ἀθῶν, ἀλλ' αὐτὸς διαρκῶς μοὶ ὠμίλει περὶ Κορυτσᾶς καὶ ἦτο εὐχαριστημένος διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀλβανικῆς ἐκκλησίας.

ΕΠΙΣΗΜΕΙΩΣΙΣ ΠΕΡΙ ΦΑΡΜΑΚΙΔΟΥ.—ΘΑΥΜΑΣΤΑΙ
ΚΑΙ ΚΑΤΗΓΟΡΟΙ

Γράμμα Γρηγορίου ΣΤ' πατριάρχου πρώην Κωνσταντινουπόλεως
πρὸς τὸν πατριάρχην Γερμανὸν Δ' περὶ Φαρμακίδου.

« Ἀνέγγνων μετ' ἐπιστάσις ἅμα καὶ ἀπαθείας τὰ ἐν τῷ πρώτῳ
τῶν δύο ἐκδοθέντων παρὰ τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου τόμων τῆς
Καινῆς Διαθήκης μετὰ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ Εὐθυμίου Ζυγαβηνοῦ
προλεγόμενα εἰς ἃ καὶ εὐηρεστήθην οὐ μικρὸν, κατιδὼν καὶ τὴν ἔν-
νοιαν τῶν λεγομένων ἐπὶ τὴν ἀληθῆ τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ὠ-
φέλειαν ἀφορῶσαν καὶ τὸν εὐφημον τρόπον τῆς αὐτῶν ἐκφράσεως
ἀρμόζοντα τῷ ὄντι εἰς κληρικόν, ἐκδιδόντα τοιοῦτο ἱερὸν σύγγραμμα.
Ὁ εὐφημος οὗτος καὶ ἐπαινετὸς τῆς ἐκφράσεως τρόπος μοὶ εὐηρέστη-
σε πολλῷ πλέον, ὡς φαινόμενος ἐκ διαμέτρου ἐναντίος πρὸς τὸν ἄλ-
λοτε ὑπεροπτικῶς τε καὶ περιφρονητικῶς ἐκφρασθέντα κατὰ τῶν
θείων τῆς ἐκκλησίας Πατέρων ἐν τῷ περὶ Ζαχαρίου υἱοῦ Βαραχίου
συγγράμματι, ὡς μὴ ὄφειλε, καὶ ἐν ἄλλοις τισὶ πρότερον ὑπ' αὐτοῦ
ἐκδοθεῖσι μηδὲ ἄνῃκοντα εἰς ἄνδρα ἐκ τῶν τοῦ κλήρου, ἐπάγγελ-
λόμενον μάλιστα τῶν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας καὶ τῆς κοινῆς τῶν ὀρθοδό-
ξων ὠφελείας κατὰ τε τὸ πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν ζῆλον καὶ μέλος
γνήσιον τῆς ἐκκλησίας ἐγκαινιζόμενον».

Ἐν τοῖς προλεγόμενοις τούτοις ὁ ἐκδότης ἤδη ἀπονέμων τὸ ἀ-
νῆκον σέβας πρὸς τοὺς θείους πατέρας διὰ τῶν ἀναλόγων ὡς
πρὸς τὰ κατ' αὐτοὺς ἐκφράσεων καὶ ἀνακηρύττων τὴν ἐπιγενο-
μένην καὶ ἐπιγιγνομένην καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἅπαντα ἐπιγε-
νησομένην ἐκ τῶν θείων αὐτῶν εἰς τὰς θείας γραφὰς ὑπομνη-
ματικῶν συγγραμμάτων ὠφέλειαν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλη-
σίᾳ καὶ ἀποδεχόμενος ἤδη τὸ ὀρθὸν τῆς ἐκκλησίας φρόνημα
τοῦ προτιθέναι τοῖς ὀρθοδόξοις τὰς ἱεράς γραφὰς μετὰ τῶν
ἑρμηνειῶν τῶν θείων πατέρων εἰς ἀληθῆ καὶ ἀκριβῆ αὐτῶν κα-
τανόησιν... δεικνυσὶν ἑαυτὸν οἶονεὶ μετὰ μελὸν ἀλλαλήχοις φω-
ναῖς ἄδοντα ἐφ' οἷς πρότερον οὐκ ὀρθῶς ἐνενόησε καὶ ἐλάλη-
σεν, ἐξ ἀλλοκότου πάντως παραφορᾶς ἐπὶ τοσοῦτον προαχθεὶς
ἀηδίας βαθμόν, μομφῆς ἅμα καὶ κατακρίσεως ἄξιον. ¹ Χαίρω
τοίνυν ἀληθῶς ἐπὶ τῇ ἀναφαινομένῃ ταύτῃ τοῦ ἀνδρός σωτηρίῳ
μεταβολῇ καὶ εὐχομαι ὀλοψύχως, ὅπως ἀμετατρεπτὴ προβαί-

1. Ὁ ἀγαπητὸς ἐν Χριστῷ ἀδελφὸς σεβασμ. Ὑδρας καὶ Αἰγίνης κ.
Προκόπιος τοῦ Νεοφύτου Δούκα ἐνθυμῆται ἀπὸ στήθους τὰ εἰρηστικὰ : « Ὡς ἐν
ἀποφράδι ἡμέρα ἔοικεν ἡ μήτηρ τεκομένη τὸν ἄνδρα, αὐτόχρομα φερόνυ-
μον δηλατῆριον πολλοὺς γὰρ πάλαι καὶ νῦν δηλητήριον ἐπότισεν».

των επί τῷ πρῶτον . . . εὐλακρινῶς τούντευθεν τῇ ἐκκλησίᾳ συμ-
φροτῇ ἐπαρήγγει αὐτῇ πρὸς τὸ κοινῇ τοῖ τῶν ὀρθοδόξων πλη-
ρόματος συμφέρον ἐν τοῖς παρούσαις δαινοῖς αὐτῆς περιστάσε-
σι, τοῖς δογματικοῖς παρὰ τῶν ἐναντίων διαφορῶς κατ' αὐτῆς ἐπε-
νεργουμέναις τε καὶ ἐπιφερομέναις (ἐφεξῆς περί τῆς προσγενη-
σομένης ἀφελείας τοῦ βιβλίου) ἐφ' ᾧ καὶ θερρούντως χορηγηθή-
τω ἡ ἐκκλησιαστικὴ τῆς διαδόσεως ὁδὸς. Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐμὴ πε-
ρὶ τούτου σκέψις καὶ γνώμη, ἣν καὶ ἐν ἀδελφικῇ εὐλακρινεῖα κοι-
νοποιῶν πρὸς τὴν θεσιότητην καὶ σεβασματοτάτην αὐτῆς παναγι-
ότητα, πάλιν ἀνατίθημι εἰς τὴν κριτικωτάτην αὐτῆς σύνεσιν, ἵν'
ἀποφασίσῃ, ὅπου ἂν αὐτῇ δόξῃ μέγα δέ, αἰμαβ', Ὀκτω-
βρίου κτ'. » 1

Φαίνεται, ὅτι ὁ Γερμανὸς εἶχεν ἀποστείλει τῷ Γρηγορίῳ τὸν Α' πῶμα, ὅπως καὶ ἐπετυχεῖν, ὡς γράφει, «διὰ τὸ βίαιον», διελθὼν ἐργάζεσθαι, ὅτι «δὲν εἶναι δυνατὸν τὰ εἰσχωρήσει, τσοκίτη καὶ τσοκίτη διακοφειτέλοισι πάλιν». Τσοκίτη, φάτεροισι, ἔποισι εἶχεν ἐκφράσει ὁ ἐπιστολῆς. Ὁ αὐτὸς Ἡλιουπόλιος Γερμανὸς ἀποφασίζεται: «τὸ μέ-
γα κίρος τὸ ἔποισι εἶχε κατὰ τὴν ἐποισὴν ἐκείτην καὶ ἐξήσκει ὁ πα-
τριάρχης Γρηγορίῳς ὁ Στ' λαμβαντομένης ἔποισι σφοδρῶν ἐποισι τῆς γνό-
μας αὐτοῦ ἐπὶ διαφορῶν σποισι ἐκκλησιαστικῶν καὶ τσοκικῶν (σποισι . . .) (α. 71). Πρὸς αὐτὸν ἱουλοῦν ἀπατάθη ὁ Γερμανὸς, ὅ-
πως καὶ ὅσοι ἄλλοι, ὅτι τὰ ὀνόματα βλέπει τις ἐν τῇ αὐτῇ σείδι.
ὁ αὐτὸς αὐτοῦ κατὰ τὴν πρώτην πατριαρχειάν (1835—1840) εἰς τὰς δια-
φορῶν ἐργασίῳ κατὰ τῆς ἔτης πατριαρχειῶν καὶ τῶν ἐταροῦδα-
σοικῶν τῶν ἱεροποισίῳ, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, διὰ τῆς ἱέξωσ ἐ-
ποισι» ἀπέλειπεν εἰς τὸν Φαρμακίτην, ὡς ὀρθῶς γράφει ὁ ἐκδό-
της, (πρὸς τὸς ὅμοις καὶ τὸν Νεόφυτον Βάμβαν, τὸν Θεοφίλου Καί-
ρηι κ. ἄ.) αὐτὸς ἐπιβουλοῦμενος τὴν ὀρθοδοξίαν ἐκ σποισι μετὰ
τῶν ἐταροῦδῶν ἱεροποισίῳ» διὸ καὶ ὁ Φαρμακίτης ἐν τῇ Ἀπολο-
γῇ τῆς κειμένησ αὐτοῦ ἱεροποισίῳ ἐπιπρόμενος. Ἄλλοις ἦν ὁ μό-
νος ἐπέλιν τὴν ἀπρὸς τὴν γνώμην περὶ τῆς ἁγίας τοῦ νέου ἔργου,
ὅπου πρῶτον ἐκ κειμένησ ἐκείτησ, καὶ ἐκτελεσθῆναι μάλιστα

1 Γερμανὸς Μ. Ἀρμακίτην μητροπ. Ἡλιουπόλιος καὶ Θεῶν
Φοισίῳ, Βελουότησ καὶ. Ἐν Κηλοῖσι 1855, Μέρος Β', σ. 190—192. Ἐκ
πρὸς ἄλλοις σποισι, σποισι Σποισίῳ Ἀρμακίτησ. Πῶς παρὶ τὸ
ὁ κείδι τῆς πρῶτον ἐκκλησιαστικῆσ, αὐτὸ Γρηγορίῳ μετὰ τὸν θάνατον
αὐτοῦ εἰς τὸν Ἀρμακίτην ἔστη, διὰ τὸ καίρη μετὰ τῶν ἄλλων κειμένων,
ὁ μέγας αὐτοῦ ἱεροποισίῳ τῆς Μετ. Ἐκκλησίας, ὁ ἐκείτης τῆς ἐν ἱερο-
ποισίῳ δὲν γράφει. Ἐκ τῶν ἐγγράφων πρῶτον ἄλλοις κείδι ἱεροποισίῳ σποισι
ὁ Hoffmann ἐν τῇ Orientalia christiana καὶ αὐτοῦ μαρτυρεῖ ὅπως ἄλλοις
σποισι εἰς τὸν πατριάρχην ὁ κείδι, (!) Φαρμακίτησ.

«κυκλοφορήσαν ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην καὶ καταντῆσαν ἀνά χει-
ρας ἀπείρων ὀρθοδόξων καὶ ζηλωτῶν λογίων» ὡς γράφει ὁ Γρηγό-
ριος. 1 Ταῦτα εἰς συμπλήρωσιν, ὅσα ἐγράψαμεν περὶ τοῦ Θεοκλήτου
ἐν σ. 233.

Ὁ ἀρχιμ. Βελανιδιώτης καταδικάζων τὸ αὐτοκέφαλον καὶ ὑποστηρίζων
τὸν ἀδιάρρηκτον μετὰ τοῦ ἀνωτάτου πνευμ. κέντρου σύνδεσμον τῆς
Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἐπραξαν καὶ οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν ἀνε-
ξαρτησίαν των διατηρήσαντες τὸν Ἐξαρχον ἐν Κ)πόλει ἐπάγεται :
«Ἄλλ' ἀντὶ τούτου κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος πολι-
τικοὶ ἄνδρες ἐπίλεκτοι μὲν, ἀλλ' οὐχὶ περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά ἐντριβεῖς,
ἐπηρεασθέντες ἐκ τῆς ἀλλοδόξου ἀντιβασιλείας καὶ ἐξ ἐσφαλμένων εἰ-
σηγήσεων ἀνδρὸς περιουστάτου μὲν καὶ φιλοπάτριδος, ἀλλ' ἐλευθε-
ρίως ἔχοντος περὶ τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις τῆς ὀρθοδόξου ἐκ-
κλησίας, γειτνιάσαντος εἰς τὰς θύρας τοῦ ὀρθολογισμοῦ ἐκ μακρᾶς
ἐν Εὐρώπῃ διαμονῆς, τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου, σφαλερὰν ἔθεσαν
τὴν ὀργάνωσιν τῆς νεοπαγοῦς ἐκκλησίας, ἐξ οὗ μεγίστη ἔπειτα ἀνεφά-
νη ἡ ἔθν. ζημία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν βουλγαρικῶν. Δὲν ἠθέλησαν οἱ
ἄνδρες ἐκεῖνοι νὰ συμφωνήσωσι πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Ρέοντος Διο-

1. Τὴν περιλάλητον ἐγκύκλιον, περὶ ἧς ἀνωτέρω, ὁ θερμοεργὸς τῶν πατρίων
προασπιστῆς Ἁγιορείτης Γερμανὸς ἀντύπωσεν ὀλόκληρον ἀναγκασθεὶς
εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ κυβερνητικοῦ τύπου, ὅστις ἐγράψεν ἐναντίον διὰ νὰ ἐμ-
ποδίσῃ τὸν λαόν, ὅστις ἐλάμβανε τὰ λαθραίως περιφερόμενα φυλλάδια, ἐνα-
χοῦ δὲ ἀναγνωσθέντα καὶ ἐπ' ἐκκλησίαις καὶ ἐν ἀπαλλαχθῆ ἀπὸ τὰ ψεύ-
δη καὶ συκοφαντίας τῆς «Ἀθηνᾶς». Ἐνῶ δὲ ἠμπόδιζον τὰ πατριαρχικά
φυλλάδια ταῦτα, τὰ συμβουλευόντα ἐν ἀπέχῳ ἀπὸ τὰ . . . κακόδοξα
βιβλιάρια τὰ ὅποια διεσκορπίσθησαν πανταχοῦ. ἀπ' αὐτὰ . . . πλῆθος πολὺ
ἤλθον ἔξωθεν καὶ χωρὶς ἀδείας εἰς τὴν Ἑλλάδα . . . καὶ πολλὰ εἰσήχθησαν
εἰς τὰ σχολεῖα ὡς δημόσιον ἀνάγνωσμα» (Εὐαγγ. Σίλπιγξ, Περιοδ. Γ', τό-
μος Α', 1838, σ. 327). Ὁ πλήρης τίτλος : «Ἐγκύκλιος ἐκκλησιαστ. καὶ
συνοδ. ἐπιστολή, παρξινετικὴ πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Ὀρθοδόξους εἰς
ἀποφυγὴν τῶν ἐπιπολαζουσῶν ἑτεροδιδασκαλιῶν, ἐκδοθεῖσα καὶ δια-
κηρυχθεῖσα παρὰ τοῦ παναγιωτάτου καὶ θειοτάτου οἴκουμ. πατριάρ-
χου κ. Γρηγορίου ΣΤ' καὶ τῆς περὶ αὐτὸν ἱερᾶς συνόδου, ἐν Κ)πόλει
κατὰ τὰ Πατριαρχεῖα 1836». Ἀναδημοσιεύεται ἀπαραλλάκτως (αὐτ. σ.
328—363). Περὶ τῆς χρηστομαθείας ἀντέγραψα τὸν τίτλον ἐκ τοῦ Μπαλά-
νου. Ἄλλ' αὐτὸς δὲν εἶδε τὸ βιβλίον καὶ σφάλλεται, ἡ ἐπιγραφή ἔχει : «Στοιχεῖα
τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ Φ. Ἰακωβοῦ, μεθαρμοσθέντα μὲν ὑπὸ Θ. Φαρμα-
κίδου κτλ, νῦν δὲ μετατυπωθέντα δαπάνῃ τοῦ Ἰουνίου Κράτους» κτλ. Κέρκυ-
ρα, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς Κυβερνήσεως, τόμ. Α'—Δ', 1851—1858 (κατὰ τὸ
παρ' ἐμοὶ ἀντίτυπον). Ἡ α' ἔκδοσις ἐγένετο ἐπίσης αὐτόθι τῷ 1829 καὶ ἀ-
ναφέρεται ὑπὸ Legrand (Bibliogr. Ioniene I, Paris 1910, σελ. 303. Ἡμεῖς
δὲ οἱ μεμαθηκότες τὴν Χρηστομάθειαν Βυζαντίου—Ραγκαβῆ, ἦτις ἀρχεται :
«Πασῶν τῶν ἀρετῶν ἡγεμὼν ἐστὶν ἡ εὐσέβεια», ἐξιστάμεθα, διότι ὁ μεθαρ-
μόςας Φαρμακίδης προτάσσει : «Ἡ μέθη μικρὰ μανία ἐστὶ» παιδαγωγικώτατα !

νυσιου, ὃν ὁ ἀοίδιμος Κυβερνήτης δὲν προέλαβεν, ἵνα ἀποστείλῃ εἰς Κ)πολιν πρὸς συνεννόησιν, δὲν ἠθέλησαν, λέγω, τὴν νέαν ἐκκλησίαν νὰ συμπήξωσιν ἐπὶ τῶν εὐχῶν καὶ εὐλογιῶν τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας, ἥτις ὡς ὄρνις ὑπὸ τὰς πτέρυγας αὐτῆς τὸ γένος ὀλόκληρον διεθέρμανε, ἀλλ' ἐδραίωσαν ἀντάρτιδα ἐκκλησίαν παραλείψαντες πᾶσαν μετ' αὐτῆς συνεννόησιν . . . καταπατήσαντες πασιδῆλως τῶν ἱερῶν κανόνων τὰς διατάξεις, ὄργανα ἔχοντες πρόσφυγας καὶ ἀπόρους ἀρχιερεῖς. . . Πρὸ τοιαύτης βδελυρᾶς ἀνταρσίας ἀσυνειδήτων ἀρχιερέων ἡ Μεγ. τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία διὰ περιουσιότητος καὶ ἐθνικῆς τακτικῆς ἀπέφυγε πᾶσαν πρᾶξιν τείνουσαν εἰς διχασμὸν τοῦ γένους. . . Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἡ πρὸς τὸν προσκυνητὸν τοῦτον τόμον λιβελλογραφικὴ τοῦ Φαρμακίδου ἀπάντησις ἐπηρεάσασαν τὴν κυβέρνησιν εἰς τὸ περὶ τῆς ἐκκλησίας νομοθετικὸν αὐτῆς ἔργον, ἀλλὰ τοῦτο καταδηλοῖ μόνον τὴν κακὴν πίστιν τῆς ἑλλην. κυβερνήσεως, ἥτις καταρτίσασα ἀμφοτεροῦ βαρῆ σύμβασιν καὶ πανηγυρίσασα τὸ γεγονός διὰ πανδήμου εἰς ὄλον τὸ Κράτος ἐορτῆς, ἀσυστόλωσε ἵτα παρέβη αὐτήν. . . ἐπιβάλλεται ἵνα σύμπας ὁ ἑλληνισμὸς ἐνισχύσῃ τὸ φθίνον μεγαλεῖον τοῦ γένους διὰ τῆς ἐνώσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὄλων τῶν κατατετμημένων νῦν ἐθνικῶν δυνάμεων ἐν ταῖς διαφόροις ἑλλ. αὐτοκεφάλοις ἐκκλησίαις. Ἐν πρέπει νὰ εἶναι κέντρον καὶ μία διεύθυνσις, ἵνα οὕτω περισώσωμεν τὰ δικαιώματα ἡμῶν . . . ».

Ἐν Τεργέστη, Μην. (Παραρτ. τῆς ἑφημερ. Ἀθῆναι, τόμ. Δ', 1911, σ. 3486 - 8).

Ἄλλ οἶονεὶ παλινωδῶν ὁ νομοκάνων τῆς νεωτέρας Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας γράφει μετὰ δεκαετίαν τὰ ἐξῆς ἀξιόλογα περὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου : «Εἶναι εὐχὴ πάσης ἑλλην. ψυχῆς, εἰ δυνατὸν καὶ ἡ μικρασιῶτις χώρα καὶ ἡ Ἰοντικὴ ν' ἀποσπασθοῦν, νὰ προσέλθουν καὶ αὐταὶ εἰς τὰς φιλοστόργους τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, ἀποξενούμεναι τέλεον (!) τοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου, παραμένοντος τούτου μὲ τὰ ὄρια μόνον τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Κωνσταντινουπόλεως, μέχρις οὔτου ἡ πόλις μένει μακρὰν ἡμῶν». Ἡ εὐχὴ τοῦ τότε στρατιωτικοῦ ἱερέως εἰς τὸ μικρασιατικὸν στρατόπεδον εἰσηκούσθη, φεῦ ! ὁ τρομερὸς Κεμάλ ἔτριβε τὰ χεῖρας ἐκ χαρᾶς, ὅταν ὑπέδειξαν τὸ ἄρθρον, καὶ ὄντως μετὰ ἕν ἔτος ἠξίωσεν εἰς τὸ συνέδριον τῆς Λωζάννης ὁ πολὺς Ἰσμέτ νὰ περιορισθῇ τὸ πατριαρχεῖον ἐντὸς τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου ! Ἴδου πῶς συμβιβάζει τὰ ἀσυμβίβαστα ὁ γνωσιμαχῶν διατριβογράφος : «Ἄλλ' ἡ φαινομένη αὕτη ἀτονία καὶ μείωσις τοῦ ἐπηρμένου θρόνου θὰ εἶναι ἡ μεγαλητέρα τόνωσις (!). Ὅταν μείνῃ μόνον μὲ πραγματικὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς βασιλευούσης, τότε ὁ οἰκουμ. θρόνος θὰ ἔχη πνευματικὴν ἰδιάζουσαν ἐξουσίαν ἐφ' ὄλων τῶν ὀρθοδόξων ἐκ-

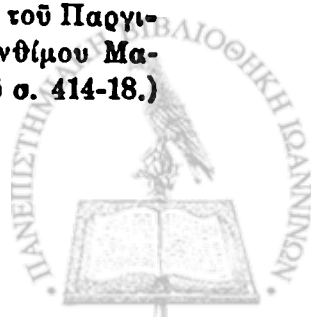

κλησιῶν, θὰ εἶναι ὄντως οἰκουμενικός (111), ὁ τηλαυγῆς φάρος τῆς ὀρθοδοξίας ὅλης καὶ ὁ ἐπ' αὐτοῦ παροικῶν θὰ εἶναι ὁ ἔνδοξος πρῶτος. Πλανῶνται οἱ νομίζοντες, ὅτι 10 ἢ 20 μητροπολιτικοὶ θρόνοι, ὑπαγόμενοι ὑπὸ τὸν οἰκουμ. πατριάρχην θὰ προσδώσωσιν ἰσχὺν καὶ αἴγλην εἰς αὐτόν. Ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἔγκειται εἰς τὸ ὅτι ἦτο καὶ εἶναι καὶ θὰ εἶναι ὁ πρῶτος ἐν τῇ κατ' ἀνατολᾶς ἐκκλησίᾳ. Ἄλ' ὁ κρύφιος πόθος τοῦ γράφοντος ἀποκαλύπτεται ἐξ ὅσων ἐπάγεται : «Ἡ μὲν Μεγ. ἐκκλησία οὐδένα ποτὲ ἐκ τῶν κληρικῶν τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τοῦλάχιστον κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους ἀπεκατέστησεν, μηδὲ εἰς ἀρχιερατικὴν, μήτε εἰς κατωτέραν τινὰ θέσιν» (Νέα Σιών τομ. ΙΖ 1922, σ. 460).

Πρὸς ἐπιτυχίαν δὲ τοῦ σκοποῦ τούτου προτρέπει καὶ εἰς ἀνταρσίαν τὰς ἐν λόγῳ ἐπαρχίας καὶ ὑποδεικνύει καὶ τὴν βίαν, ἐὰν δὲν ὑπερισχύσῃ ἢ πειθῶ (σ. 462). Οὐδόλως ὅμως εὐρίσκεται ἐν τῷ δικαίῳ, ὅτι «οὐδένα ποτὲ ἐκ τῶν κληρικῶν τῆς Ἑλλάδος» ἐχρησιμοποίησεν ἡ Μεγάλη ἐκκλησία. Ἀφῆνων τοὺς προγενεστέρους ἀναφέρω δύο διαπρεπεῖς τοῦ τέλους τῆς ληξιάσης ἑκατονταετηρίδος, τὸν Γεράσιμον Δωριζαν καὶ τὸν Δωρόθεον Εὐελπίδην, (ὅστις ἀνεκλήθη ἀπὸ ἐφημερίου ἐν Πειραιεῖ) κλείσαντας τὴν μεγάλην πρωτοσυγκελίαν, καὶ εἶτα ἀναδειχθέντας, ὁ μὲν Κεφαλληνίας, ὁ δὲ Κορυτσᾶς. 1 Ἀλλὰ λησμονεῖ καὶ ἑαυτὸν ὁ τὴν κατηγορίαν ταύτην ἐκτοξεύσας κατὰ τοῦ οἰκ. θρόνου, λησμονεῖ, λέγω, ὅτι αὐτὸς ὁ Καλαματιανὸς καὶ μοναχὸς τῆς ὑπερκειμένης τῆς γενετείρας πόλεως μονῆς τῆς Βελανιδιᾶς, διωρίσθη ὑπὸ Ἰωακείμ Γ' ὡς προϋστάμενος τῆς ἐν Τεργέστη ἑλλην. ὀρθοδόξου Κοινότητος, ὡς ὁ ἴδιος μαρτυρεῖ καὶ ἐναβρύνεται, διότι εἶχεν ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ εὐκλεοῦς ἐκείνου πρωθιεράρχου (βλ. Ἐκκλ. Βῆμα ἀριθ. 141, Μάρτιος 1948).

Ἄξιος θαυμασμοῦ εἶναι ὅτι καὶ ὁ μακ. Μ. Γεδεών, ὅστις ἐνῶ πάντοτε ὑπεραμύνθη τῆς πολιτικῆς τῶν λαϊκῶν ἐν τῇ διοικήσει τῶν πατριαρχείων καταδικάζει αὐτοὺς ἐπιζητοῦντας τὴν ἄρσιν τοῦ αὐτοκεφάλου γράφων : «Τὸν Ἄνθιμον Γ' διέκριγεν ἡ εὐλαβῆς τήρησις τῶν καθεστῶτων (!) καθὼς δὲ ὁ Εὐγένιος (1821—22) ἀντέστη εἰς τὴν ἐπιθυμίαν καὶ τὴν τάσιν τῶν νεοδημάτων «λογάδων τοῦ εὐσεβοῦς ἡμῶν Γένους» καὶ τινῶν ἀρχιερέων πρὸς τὴν κατάλυσιν τοῦ αὐ-

1. Δὲν ἀναφέρω Ἑπτανησίους ἄλλους, οἵτινες ἐξυπηρέτησαν εἰς ὑψηλὰς θέσεις τὸν οἰκουμενικὸν θρόνον καὶ ἀφήκαν μνήμην ἀληστον, διὰ τὴν πολύμορφον καὶ ὑπέροχον δρασίαν. Εἶναι πασίγνωστα, τὰ δνόματα τοῦ Παργινοῦ Ἄνδρ. Ἰδρωμένου, τοῦ Κων. Τυπάλδου Ἰακωβάτου, τοῦ Ἄνθιμου Μαζαράκη, τοῦ Σπυρ. Βρετοῦ κ..ἄ (βλ. Γεδεών, Μνηεῖα τῶν πρὸ ἐμοῦ σ. 414-18.)

τοκεφάλου τῆς ἐκκλησίας Κύπρου καὶ συγχώνευσιν μετὰ τοῦ ἡμετέρου πατριαρχείου, οὕτως ἀντετάχθη καὶ (ὁ διάδοχος) Ἄνθιμος Γ' κατ' ἄλλης προτάσεως... περὶ τῆς μετὰ τοῦ πατριαρχείου συνενώσεως τῶν μητροπόλεων Οὐγκροβλαχίας καὶ Μολδοβλαχίας καὶ τῶν ἐπισκόπων Βλαχίας καὶ Μολδαβίας, ὅπως ψηφίζονται καὶ χειροτονῶνται ὑπὸ τοῦ πατριάρχου καὶ παρακάθηνται καὶ ἐν τῇ ἱερᾷ συνόδῳ ὡς σύνοδρον» (Ἀποσημειώματα χρονολογίου, Ἀθήναι 1932, σ. 302—3).

Ἄλλ' ἐπὶ τέλους μᾶς ἀπεκάλυψε μίαν οὐσιώδη ἀλήθειαν, διατὶ τὸ ἐλληνικὸν Πατριαρχεῖον ἐκηρύχθη ὑπὲρ τοῦ αὐτοκεφάλου, ὅπως τὴν ἀλήθειαν λέγει καὶ περὶ τοῦ ἥρωος τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἐλληνικῆς ἐκκλησίας, «ἢ εἰς διάστημα ἐκράτει ἐπὶ 20 ἔτη ἢ δολερὰ ἀγχινοια τοῦ Θεοκλήτου Φαρμακίδου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνεργαζομένων ἀλλοδόξων» αὐτ. σ. 304.

Περὶ τῆς αὐταπαρνήσεως τῶν Πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων ἀνεφέραμένον τινα (βλέπ. σ. 335-337) ὑπολείπεται νῦν ἀνασκόπησις τις περὶ τῶν ὑπὲρ προνομίων συνεχῶν καὶ ζωηρῶν ἀγώνων καὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀμερίστου καὶ τελεσφόρου συναγωγῆς. Λίαν ἐπιτυχῶς ἐν τῇ Δ' οἰκ. συνόδῳ εἶπεν ὁ Λαοδικεῖας Νουνέχιος, ὅτι «ἢ δόξα τῆς Κων)πόλεως δόξα ἡμῶν ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ τὰς μερίμνας ἡμῶν ἀναδέχεται»· καὶ ὄντως ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης ῥγάζετο καὶ ἐμόχθη λέπειτε ὑπὲρ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας, καὶ πρὸ παντὸς ὑπὲρ τῶν Ἁγίων Τόπων κατὰ τοὺς σκληροὺς ἀγῶνας, οὐ διεξῆγον οἱ Ἁγιοταφῖται ἐναντίον τῶν κρατούντων ἀλλοθρήσκων καὶ ἐναντίον ἐτεροδόξων, οἵτινες ἀπεδείχθησαν χείρονες καὶ αὐτῶν, οὓς συνήθως ἢ ἱστορία ὀνομάζει βαρβάρους. Πράγματι ἀνεδείχθη ὁ οἰκουμενικὸς πατριάρχης στυλοβάτης καὶ φρουρὸς ἀκοίμητος εἰς τὰς δυσχερεῖς περιστάσεις. Ἦτο ἔμπνευσις θεία ἢ σύστασις ἐν Φαναρίῳ τοῦ Ἁγιοταφικοῦ μετοχίου, διότι ἐνταῦθα κατέφυγε ὁ Ἱεροσολύμων, ἵνα διαλύσῃ τὰς σκευωρίας καὶ πλεκτάνας τῶν ὑπεναντίων, τὰς ραδιουργίας καὶ συκοφαντίας πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν καὶ αὐτὸν τὸν Σουλτᾶνον. Τὸ Μετόχιον οὕτως ἀπέβη τὸ πολιτικὸν κέντρον τοῦ Ἁγίου Τάφου, καὶ τὸ οἰκουμ. Πατριαρχεῖον ἢ φωτοβόλος ἐστὶν πάσης κινήσεως, φητίζουσα ἅμα καὶ διαθερμαίνουσα τοὺς πρωταγωνιστάς, ἦτο τὸ στρατηγεῖον, ὅπερ ἐκ τοῦ σύεγγος διηύθυνεν ὁ ἀήττητος Ἐθναρχης. Τὸ αὐτὸ συνέβαινε εἰς ὠρισμένας περιστάσεις καὶ διὰ τὰ πατριαρχεῖα Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας. καὶ εἰς ταῦτα καὶ πανταχοῦ ὑπέρομαχος στρατηγὸς καὶ ἀντιλήπτωρ ἦτο ὁ Κων)πόλεως, ἀναδεικνυόμενος οὕτως ὄντως νῆς ἐκκλησίας κεφαλὴ, κοινὸς πνευματικὸς πατήρ καὶ τροφεύς. Εἰς ἀνωμάλους χρόνους—καὶ τοιοῦτοι ἦσαν συ-

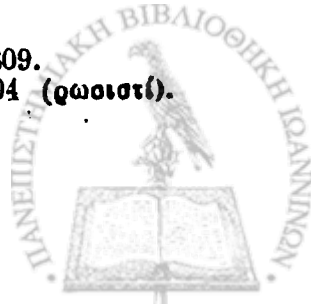

χνοί—καί τὴν ἐκλογὴν καὶ χειροτονίαν ἐντεῦθεν ἐλάμβανον οἱ πατριάρχαι καὶ ἀληθεύει ἐκεῖνο, ὅπερ περὶ τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας ἀποφαίνεται ὁ θεορρήμων Γρηγόριος εἰς τὸν ΛΒ' λόγον, «εἰς ἦν τὰ πανταχόθεν ἄκρα συντρέχει καὶ ὄθεν ἄρχεται ὡς ἐμπορίου κοινοῦ τῆς πίστεως». Πρὸς πίστωσιν ἔχομεν τοὺς τόμους τοῦ Δεληκάνη, ἐν οἷς περιέχεται ἡ ἀπέραντος ἀλληλογραφία τοῦ οἰκουμενικοῦ πρὸς τὰ ἐν λόγῳ πατριαρχεῖα.

Κατὰ τοὺς χρόνους λοιπὸν ἐκείνους τὸ οἶκουμ. πατριαρχεῖον ἦν ἡ βασιλικὴ αὐλὴ τοῦ ἀποιχομένου Βυζαντίου· διὸ καὶ ὁ πρωτόθρονος προσηγορεύετο «πατριαρχικὴ μεγαλειότης». Τοιαύτην κεκτημένος πολιτικὴν ὁ οἰκουμενικὸς ἐξουσίαν μέχρι τοῦ 1878 ἐπεκρινώνει, ἀντιπροσωπεύοντος αὐτὸν τοῦ Μεγ. Λογοθέτου, πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν κυβέρνησιν διὰ τοῦ Ρεῖζ ἐφένδη ἥτοι τοῦ ὑπουργοῦ τῶν ἐξωτερικῶν, ὅπως οἱ πρέσβεις τῶν ξένων δυνάμεων. Τὰ ὀχλοῦντα τότε τοὺς Ἀγιοταφίτας ζητήματα ἦσαν : Α'. Ἄγνες ὑπὲρ τῆς ἀνεγέρσεως καὶ διατηρήσεως τῶν ἱερῶν προσκυνημάτων καὶ τῆς ἀδελφότητος, ἐφ' ὅσον μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔπαυσεν ὁ ἐκ τῶν προσκυνητῶν εἰσρέων πλοῦτος. Αἱ καταστροφαὶ καὶ διαρπαγαὶ ἦσαν συνεχεῖς ἐκ τῶν βαρβαρικῶν στιφῶν καὶ ἐκ τῶν διεκδικούντων δικαιώματα κατοχῆς ξένων ἐθνικοτήτων καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀρμενίων καὶ Λατίνων, οἵτινες εἰς τοῦτο ὑπερέβησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀλλοπίστους. Ὅταν ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἐπυρπολήθη ὁ μέγας ναὸς τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἡ ἐκκλησία Ἱεροσολύμων διέτρεχε τὸν ἔσχατον κίνδυνον ὁ οἶκ. Πατριαρχῆς Καλλίνικος ἔγραφε πρὸς τὸν Πολύκαρπον Ἱεροσολύμων : «Ἀνάλαβε, μακαριώτατε δέσποτα, τὸν ἀγῶνα τῆς ἀνοικοδομήσεως καὶ ὅλοι μας συντρέχομεν, ὅλοι μας βοηθοῦμεν. δὲν ἀνεχόμεθα παντελῶς τὴν στέρησιν ἐκείνου τοῦ θείου ναοῦ, δὲν παραχωροῦμεν διόλου τὴν δόξαν τοῦ γένους ἡμῶν εἰς ἄλλα ἔθνη. μὴ δειλιάσης, μὴ, δυνατὸς ὁ Κύριος καὶ σωτὴρ ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, εἰς ὃν ἐλπίζομεν. βάλε καλὴν ἀρχὴν ἀμέσως χωρὶς ἀναβολῆς καιροῦ καὶ συγκίνησον τὰ πρὸς οἰκοδομήν». ¹ Οἱ πατριαρχικοὶ λόγοι ὑπῆρξαν τὸ ἔναυσμα διὰ νὰ ἀνάψῃ τὸ πῆρ εἰς τὰς καρδίας τῶν πιστῶν καὶ τῶν βαθυπλούτων ὁμογενῶν καὶ τὸ κυλοσσιαῖον κατόρθωμα ὠνόμασεν ὁ μετ' ὀλίγον σταλεῖς εἰς Ἱεροσόλυμα ὡς Πρόξενος τῆς Ρωσίας Κων. Βασιλῆς «θαύμα τῆς πίστεως τῶν Ἑλλήνων». ² Ἄλλο θαῦμα ἀκολοῦθεῖ τῷ 1830. Ἐνεκα τῆς ἐλλ. ἐπαναστάσεως τὸ πατριαρχεῖον ἐβυθίσθη εἰς χρέος ἀπροσμέρητον. ἐπὶ τοῦ Ἀθανασίου (1827—1845) ἀνῆρχετο εἰς 15.000.000 γροσίων! Ἐπὶ τοῦ

1. Ἀνάλεκτα Ἱεροσ. σταχυολογ. Α', σ. 177. Ταῦτα τὸ 1809.

2. «Συρία καὶ Παλαιστίνη», Ὁδησός 1862, Μέρ. Β', σ. 204 (ρωοιστί).

οίκ. θρόνου τότε ἴστατο ὁ ἀπὸ Σιναίου Κωνσταντῖνος Α΄. Τίς θὰ ἐπί-
στευεν, ὅτι οὗτος ἔπεισε Μαχμούτ τὸν Β΄ νὰ εἰσφέρει ἐκ τοῦ βασιλ.
ταμείου 500.000 γρ. ἰ και νὰ ὑποστηρίξη ἐρρωμένως τοὺς Ὀρθοδό-
ξους κατὰ τῶν κακοποιῶν Ἀρμενίων; Ἡ γενναία τοῦ σουλτάνου χει-
ρονομία ἔδωκε τὸ σύνθημα καὶ τὸ χρέος ἐντὸς ὀλίγου ἐξωφλήθη.β Δέ-
ον νὰ σημειωθῆ, ὅτι οἱ Σουλτάνοι διὰ πολλοὺς λόγους πάντοτε ὑπε-
στήριξαν τὰ προνόμια καὶ τὰ δίκαια τῶν Ἀγιοταφιτῶν Ἑλλήνων. Εἰς
τοῦτο συνετέλεσαν οὐκ ὀλίγον καὶ Ἀλβανοὶ βεζύρηδες, μεσιτεῖα τῶν
πολυπληθῶν ἐν Κων)πόλει συμπατριωτῶν των χριστιανῶν. Ὁ Δοσί-
θεος μᾶς ἐξιστορεῖ πῶς ὁ Κιουπρουλῆς ἔσωσεν ἐκ τῆς ἀγχόνης τὸν πα-
τριάρχην Παῖσιον (Δωδεκάβ. σ. 1195-7).

Ἐνωτέρω εἰς τὴν σελίδα 406έ. ἐγράψαμεν τὰς γνώμας τοῦ ἐγκρί-
του κανονολόγου τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου
διαγνόντες παλινφθίαν, ὅστις ἔσπευσε νὰ ἀπευθύνη ἡμῖν τὴν κάτωθι
ἐπιστολήν. Ἄλλ' ἐν ταύτῃ δικαιολογεῖ ὁ σεβασμιώτατος τὴν ὄψιμον
παράδοξον γνώμην, ἀλλὰ δὲν ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν πρώτην, ὅπου ἔγραψεν,
ἀφοῦ ψάλλει τὸν ἀναβαλλόμενον κατὰ τοῦ Φαρμακίδου καὶ τῶν ὀπα-
δῶν : «Ἐπιβάλλεται, ἵνα σύμπας ὁ Ἑλληνισμὸς ἐνισχύσῃ τὸ φθι-
νον μεγαλεῖον του γένους διὰ τῆς ἐνώσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ ὄλων
τῶν κατατετημημένων νῦν ἐθνικῶν δυνάμεων ἐν ταῖς διαφόροις
ἐλλην. αὐτοκεφάλοις ἐκκλησίαις...» Πρέπει νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ πῶς
ἐπῆλθεν αὐτῷ ν' ἀναιρέσῃ ὅσα προηγουμένως εὔτε καὶ καλῶς ἐφθέγγ-
ξατο; Ἐκ τῶν ν τῆ τότε Ἐθνοσυνελεύσει συζητήσεων; Ἄλλ' ἐκεῖ ὑ-
περίσχυσαν οἱ ἐνωτικοί, καὶ ἐτέθη, ὡς ἄλλοτε θὰ γράψωμεν, ἐν τῷ
συντάγματι, ὅτι δύναται καὶ ἀπλή βουλή νὰ ἄρῃ τὸ αὐτοκέφα-
λον. Τὸ τελευταῖον ἐπίσης μέρος τῆς ἐπιστολῆς δεῖται ἐξηγήσεως δι-
ότι καθιεροῖ τὴν διαρχίαν.

Ἐν Καρδίτῃ τῇ 8ῃ Ἀπριλίου 1950

«Ἄγιε ἀδελφέ,

Ἀνέγγων εἰς τὸν «Προσφυγικὸν Κόσμον» ἀπὸ τὸ φύλλον 1ης
Ἀπριλίου 1950 καὶ ἐξῆς. Νομίζω ὅτι ἡ προσπάθειά σας νὰ μὲ ἀνα-
δείξητε ὡς παλινφδοῦντα δὲν πετεύχθη, ἐφόσον ἡ κυριαρχοῦσα ἰδέα
εἰς τὰ γραφόμενά μου εἶναι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.
Ἐγὼ ἐπεθύμουν ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος νὰ ἔχῃ ἐξουσίαν ἐφ' ὄλων
τῶν Ὀρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, διότι τότε θὰ ἦτο ὄντως Οἰκουμενικός,
ὅπως σχεδὸν κατήντησε σήμερον, διότι ὅταν οὐδεμίαν ὁ Οἰκουμενι-

---

β. «Διατριβὴ περὶ . . . τῆς κορυφώσεως τῶν χρεῶν τοῦ Κοινοῦ τοῦ Παν-
τάφου καὶ περὶ . . . τῆς γενομένης ἀναμορφώσεως ἐπὶ τοῦ πατριάρχου κ. κ'
Ἀθανασίου» ὑπὸ Γ. Κ[ωνσταντινίδου], 1884.

κός Θρόνος ἔχει πραγματικὴν ἐξουσίαν τότε ἔχει τὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὅλων τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῆς πραγματικῆς ὑπαγωγῆς εἰς αὐτῶν τῶν 33 Ἐπισκοπικῶν Θρόνων καὶ τῆς πραγματικῆς ὑπαγωγῆς εἰς αὐτὸν τῶν τεσσάρων Ἐπισκοπικῶν Θρόνων, ἦτοι 1) Ἰμβρου καὶ Τενέδου, 2) Πριγκηπονήσων, 3) Δέρκων καὶ 4) Χαλκηδόνος κατ' οὐδὲν ἐμειώθη ὁ ἐπηρμένος Οἰκουμενικὸς Θρόνος. Διὰ τοῦ Νόμου 671)⁴³ ἀφηρέθησαν αἱ 33 Μητροπόλεις, ὥστε εἰς οὐδὲν ἐπαλινώδησε ὁ νομοκάνων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, διότι ἡ διέπουσα γραμμὴ εἶναι τὸ μεγαλεῖον τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ εἰς τὰ δύο δημοσεύματα.

Οὔτε εἶναι παραδεκτὸν, ὅτι ὁ Κεμάλ ἔλαβε γνῶσιν τῆς εὐχῆς τοῦ στρατιωτικοῦ ἱερέως, ὥστε νὰ τρίβῃ τὰς χεῖρας του ἐκ χαρᾶς. Οὐδὲ ἠσχολήθη ποτὲ μὲ τὸν Κιλαματιανὸν μοναχὸν τῆς Βελανιδιάς Ἰωακεῖμ ὁ Γ'. (Σημ. Πῶς γὰρ οὔ; ἀφοῦ ἀνέθηκεν αὐτῷ τὴν διεξαγωγὴν ἐκκρεμῶν εἰς Βενετίαν κ. ἄ. ὑποθέσεων, καὶ κατόπιν τῆς ἀρίστης λύσεως αὐτῶν ἀπένειμε ὁ Ἰωακεῖμ ὁ Γ' τὸ ὄφρικιον τοῦ «Πατριαρχικοῦ ἀρχιμαδριτοῦ;») Ὅντως δὲ ἀναβρούμεν ὅτι εἶχον ἀλληλογραφίαν, μετὰ τοῦ εὐκλεοῦς ἐκείνου Πρωθιεράρχου Ἰωακεῖμ τοῦ Γ'. διότι πιθανὸν ὁ Ἅγιος Κορυτσᾶς νὰ μὴ εἶχεν τοιαύτην ἀλληλογραφία τις εἶδε διὰ ποίους λόγους, Ἐγὼ ἐξελέγην ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κοινότητα Τεργέσης ὡς ἱερεὺς καὶ μὲ διώρισε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος χωρὶς ἀλάβρη γνῶσιν τὸ Πατριαρχεῖον. Ἐφάνη μάλιστα περιεργὸν ἐν Τεργέσῃ, ἐνῶ εἴμεθα δύο ἱερεῖς, ὁ εἰς προήρχετο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, ὁ δὲ ἕτερος ὁ μακαρίτης Μητροπολίτης πρώην Ἀρδαμερίου Καλλίνικος Κρεατσούλης προήρχετο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως, διατὶ τὸ Πατριαρχεῖον ἐτηλεγράφησε εἰς ἐμὲ νὰ μεταβῶ εἰς Βενετίαν νὰ ἐνεργήσω ἀνακρίσεις καὶ οὐχὶ εἰς τὸν ἰδικὸν του ἱερέα;*

Μετ' ἀδελφικῶν μου ἀσπασμῶν,

† Ὁ Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφερσάλων ΙΕΖΕΚΙΗΛ

* ΥΠΟΣΗΜ.: Παράδοξος ἐφάνη μοι ἡ ἰδέα αὕτη, διότι κατὰ πρῶτον συνήντησα ταύτην διὸ καὶ μείζονα ἀνάπτυξιν ἀναμένω παρὰ τοῦ Τριβωνιανοῦ τῆς ἐκκλησίας μας. Ὁ σεβασμιώτατος θεωρεῖται τὸ καύχημα εἰς τὸν κύκλον τῶν ἀρχιερέων, διότι ἴσως εἶναι ὁ μόνος θύων ἀπὸ 50ετίας ταῖς Μούσαις καὶ ἀδιακόπως πλουεῖζων τὴν ἐκκλησιαστικὴν φιλολογίαν, παρακολουθῶν αὐτὴν καὶ κρίνων καὶ ἐλέγχων τὰ κακῶς ἐκφερόμενα ὑπὸ καινοτόμων καὶ ἀμάθειαν τῆς ἐκκλησ. παραδόσεως ὀφλισκανόντων. Κατὰ τὴν μακρὰν ταύτην περιόδον θὰ εὖρη τις νὰ ἐκφέρῃ γνῶμην ἐφ' ὅλων τῶν σπουδαίων ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν ζητημάτων, χωρὶς νὰ παραμελήτῃ καὶ τὰ ποιμαντορικά του καθήκοντα. Κήρυκες διαπρύσιοι τῆς καταπληκτικῆς φιλοπονίας καὶ ἐνημερότητος εἶναι οἱ δύο τόμοι (Kleine Schriften) ἀκριῶς ἐκδοθέντες.

Β'. Ἀγῶνες ὑπὲρ τῶν προσκυνημάτων. Μεγαλειώδης κἀντούτῳ ἡ αὐταπάρνησις καὶ ὁ ἱερὸς τῶν Ἱεροσολυμιτῶν ἐνθουσιασμός τυγχάνει καὶ ἀκατάβλητον τὸ σθένος καὶ ἡ ἄμυνα κατὰ τῶν ἔλλοχευόντων βαναύσων καὶ ἀνοσίων καὶ πολυμηχάνων ἀντιπροσώπων τῶν ἑτεροδόξων. Σελήμ ὁ Α' (1512-28) ἀπελευθέρωσας ἐκ τῶν σουλτάνων τῆς Αἰγύπτου τὴν Ἱερουσαλήμ προσηνέχθη εὖνους πρὸς τοὺς Ἕλληνας μοναχοὺς ἀναγνωρίσας πλήρως τὰ προνόμια αὐτῶν, καὶ οἱ διάδοχοι αὐτοῦ, παρὰ τὰς προσωρινὰς ὑποχωρήσεις πρὸς τὰς ἰσχυρὰς τῆς Δύσεως Δυνάμεις, ἀνεγνώριζον πάντοτε τὸ δίκαιον τῶν ὀρθοδόξων. Ὡστε ἡ χαριστήριος τοῦ Μωάμεθ καὶ Ὁμάρ διαθήκη ἐγένετο ἐπίσημος χάρτης ἐλευθεριῶν διὰ τοὺς Ἀγίους τόπους. Τὰ ἐκάστοτε σουλτανικὰ διατάγματα ἐπαναλαμβάνουσι, ὅτι διατηροῦσι τὰ ab antiquo ὑπὸ τῶν προκατόχων ἀπονεμηθέντα τοῖς ὀρθοδόξοις προνόμια, νὰ διέπωνται κατὰ τὸ διὰ τῶν αἰῶνων ἰσχύον βυζ. δίκαιον καὶ τοὺς ἱεροὺς κανόνας, καθορίζουσι δὲ οὐ μόνον τὰς ἐθνότητας, τὰ κεκτημένας δικαιώματα ἐπὶ τῶν προσκυνημάτων, ἀλλὰ καὶ τὰ νομικὰ πρόσωπα, οἷα εἶναι αἱ ἀδελφότητες, ὡς φορεῖς τῶν δικαιωμάτων τούτων.¹ Ὁ πατριάρχης δὲ τῶν Ἱεροσολύμων, συνφδὰ τοῖς φερμανίοις καὶ τῷ ἰσχύοντι Κανονισμῷ τοῦ 1875, τυγχάνει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀρχηγὸς τῶν προσκυνημάτων, τῶν ναῶν καὶ τῶν μονῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ πνευ-

τούτοις ἀκολουθοῦσιν, ὡς ἤκουσα, ἔτε οἱ τρεῖς, πέντε ἐν ὄλῳ ὀγκῶδεις τόμοι! Πλούσιος ὁ ἀμητὸς καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ὑψίστου. Ὁ σεβ. Ἰσζεκιήλ ὄντως ἀποτελεῖ σπάνιον φαινόμενον καὶ ὑπόδειγμα πρὸς μίμησιν εἰς τὸν αἰῶνα τοῦτον τῆς ἀπαθλιώσεως καὶ ὑλοφροσύνης. Ἀπὸ ἔτους, ὡς μανθάνω, ἐργάζεται κληρῆς ἢ μᾶλλον ὑπαγορεύει. Ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν χρόνων διατηροῦμεν ἀμείωτον τὴν φιλίαν καὶ εἴαν ποτε συνεκρούσθημεν, ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐξέπεσεν. Ἐν προκειμένῳ οὐδεὶς ἄλλος λόγος ὄθησεν ἡμᾶς πρὸς ἔλεγχον (καὶ τοῦτον ἐγράψαμεν πρὸ διετίας), εἰμὴ ἡ ἔρευνα καὶ ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἵνα μὴ λυπήσωμεν τὸν φίλον ἱεράρχην, τὸν γηραιὸν μὲν τῷ σώματι, ἀλλ' ἀνθηρὸν τῷ πνεύματι καὶ μαχητὴν ἀκατάβλητον, ἐγράψαμεν ὡς περὶ ἀγνώστου Βελανιδιώτου (ἀνευ ὀνόματος) μόνον καὶ μόνον ἵνα δώσωμεν αὐτῷ τοῦνδῶσιμον ν' ἀναθεωρήσῃ τὰ γραφέντα ἢ νὰ ἄρῃ τὴν ἀντιγνομίαν. Θὰ εἴμεθα εὐευχεῖ; εἰς τὸν Β' τόμον, ἐν ᾧ πραγματευόμεθα «Περὶ τοῦ αὐτοκεφάλου τῆς ἄλλ. ἐκκλησίας καὶ τῶν σχέσεων ἐκκλησίας καὶ πολιτείας», περὶ ὧν ἀδρομερῶς ἐγράψαμεν, νὰ καταχωρίσωμεν τὴν ἀπάντησιν τοῦ σεβασμιωτάτου. Ὁ τόμος οὗτος θὰ ἐξεδίδετο πρὸ πολλοῦ, εἴαν κατ' ἐλάχιστον περὶ τοιούτων ἐργῶν ἐνδιαφέρετο ἡ ἐκκλησία, καὶ ἴσως πάλιν ἀναγκασθῶμεν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον, ὅπως τὸν μετὰ χεῖρας, νὰ ἐκδώσωμεν αὐτὸν ἀφοῦ παρέλθῃ τριετία ὄλη.

Ψυχικὸν 13)4)50

† Ὁ Κορυθαῖος ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΑΑΣ

1. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἀνέπτυξεν ὁ Ἐλευθεριάδης (Τὰ προνόμια τοῦ οἴκ. Πατριαρχείου. Σμύρνη 1909, σ. 71 2. 91), Βλ. Καλλίστου, Οἱ Ἅγιοι Τόποι, Α', σ. 184 185.

ματικὸς ἄμα ἀρχηγὸς τῆς ὀρθοδόξου κοινότητος ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Υπεριορδανίᾳ. Κατὰ τὸ Σερὶ ὁ κατακτητὴς μόνον μετ' ἐκκλησίας ἠδύνατο νὰ συνθηκολογήσῃ, διότι καὶ τὸ Ἰσλάμ εἶναι ἐκκλησία. «κατ' αὐτὸ ὁ πατριάρχης ὡς ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ἐπομένως ὁ πραγματικὸς καὶ φύσει ἐθνάρχης τῆς φυλῆς τῶν χριστιανῶν εἶναι ὁ μόνος ἀντιπροσωπεύων αὐτοὺς καὶ δυνάμενός νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἰδικῆς του ἐκκλησίας...» Ἄλλ' ἡ ἐκκλησία παρ' ἡμῖν σημαίνει τὸ ἄθροισμα τῶν πιστῶν, ἄλλως ὁ πατριάρχης θὰ ἦτο ποιμὴν ἄνευ προβάτων. Τὸ πατριαρχεῖον εἶναι κατὰ ταῦτα μοναστήριον, ἀλλ' οἱ μοναχοὶ εἶναι ἐντὸς τῆς μάνδρας, ἐκτὸς δὲ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ εἶναι οἱ παροικούντες ὀρθόδοξοι χριστιανοί. Τὸ καθεστῶς τοῦτο συναντῶμεν κατὰ τὸν μεσαῖωνα εἰς πολλοὺς τόπους τῆς Ἰουρώπης. Ἐντεῦθεν προῆλθε τὸ Μόναχον ἐν Γερμανίᾳ καὶ δὴ ἡ δημοκρατία τοῦ ἁγίου Μαρίνου ἐν Ἰταλίᾳ (ἐν Ρίμνι)· διότι ἐὰν ἦτο μόνον μοναστήριον τὸ πατριαρχεῖον, εἶναι ζήτημα, ἂν θὰ ὑπῆρχον σήμερον ὀρθόδοξοι ἐν Παλαιστίνῃ. Δὲν ἐννοῶ τί τὸ ἀντικανονικὸν εὕρισκει ὁ Μπέρτραμ ἐν τῷ συστήματι τούτῳ, ἢ διατι δὲν ἀποδέχεται τὸ κανονικῶς δεδομένον καὶ διακηρύττει, ὅτι δὲν ἔχει παράλληλον καὶ «καθόσον δικαιοῦται σεβασμοῦ, ὁ σεβασμὸς οὗτος δέον νὰ στηριχθῇ ἐπὶ ἱστορικῶν καὶ οὐχὶ κανονικῶν βάσεων» (Ἐκθεσις 47). Ἀλλὰ τὸ Ἐκκλησιαστ. δίκαιον καὶ ἡ ἐξέλιξις αὐτοῦ δὲν εἶναι ἡ ἐσωτερικὴ ἱστορία τῆς ἐκκλησίας; δὲν εἶναι πραγματικὴ ἱστορικὴ, ἵνα εἶπω κατὰ Πολύβιον; 1.

1. Ἐχομεν ὑλ' ὄψιν τὰ κατὰ τῆς γνησιότητος τῆς Διαθήκης τοῦ Μωάμεθ ἐπιχειρήματα τοῦ B. Moritz (Beiträge zur Geschichte des Klosters in Mittelalter... 1918) καὶ τῆς τοῦ Ὁμάρ τοῦ L. Caetani (Annali dell' Islam, τόμ. IV, 1911, σ. 319), ἀλλὰ παρρησιῶς τὸν Θεοφάνη μαρτυροῦντα, ὅτι ὁ Ὁμάρ «παρακαθίσας τὴν ἁγίαν πόλιν διετὴ χρόνον παρέλαβεν αὐτὴν λόγῳ Σωφρόνιου γὰρ ὁ Ἰεροσολύμων ἀρχιερεὺς λόγον ἔλαβε πάσης Παλαιστίνης ἀσφαλείας» (De Boor I, 339, 15). Αἱ ἐνοστάσεις ἐπανελήφθησαν καὶ ὑπὸ τοῦ Μπέρτραμ καὶ δὲν γνωρίζω, εἰ ἐδόθη ἡ ἀπάντησις, ἣτις ἀνεσέθη εἰς τὸν λόγιον Καραπιέρην ὑπὸ τοῦ πατριάρχου. Ὑπὲρ τῆς γνησιότητος ἔχομεν καὶ τὰς πλείστας τῶν ἀραβικῶν πηγῶν καὶ τὴν κραταιὰν παράδοσιν, ὅτι οἱ σουλτάνοι οὐδέποτε ἠμφισβήτησαν, καὶ εἰς τὸ ἔγκυρον αὐτῶν στηριζόμενοι ἐπεκύρουν τὰ προνόμια καὶ ἀνεγνώριζον τὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων Ἀγιοταφιδῶν Ἀλλὰ τὸ πλέον παράδοξον εἶναι, ὅτι τῷ 1630 Λατῖνοι καὶ Ἀρμένιοι διέβαλον αὐτούς, ὅτι ἔχουσι πλαστοὺς τοὺς τίτλους, καὶ ἀφοῦ ἀπέτυχον ἐπλαστογράφησαν οἱ τελευταῖοι ὑπὲρ θραυτῶν μεταποιήσαντες τὸ Σωφρόνιος εἰς Σαρκίς καὶ τὸ Ρουμιάν εἰς Ἀρμενιάν (Ἐκκλησία Ἰεροσ. 1900, σ. 287). Τὸ κῆρος τῶν ἐγγράφων παρουσιάζεται οὕτως ἀπαράτρωτον. Διὰ τὴν γνησιότητα τοιούτων τίτλων νομίζω, ὅτι δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαπερῶμεν αὐτοὺς διὰ τοῦ ἠθμοῦ τῆς κριτικῆς. Τὴν πίστιν ἡμῶν ἐμπεδοῖ ἡ πολιὰ παράδοσις καὶ ὁ μακρὸς χρόνος καθ' ὃν ἀντέσχον εἰς τὰς ἀκαθέκτους τῶν ἀντιπάλων ραδιουργίας καὶ διατηρήθησαν ἀνεπηρέαστοι καὶ ἀλύμαντοι· καὶ ὡς ἀρμόζουσιν οἱ λόγοι τοῦ Σωτήρος: «καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ νίκη, ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν». Ἀλλ' ἡ νίκη ἀπαιτεῖ καὶ θυσίας καὶ εὐφυΐαν. Διηγοῦνται περὶ πατριάρχου, ὅστις ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ παρουσιάζεται πρὸ τοῦ σουλτάνου κρατῶν σχοινίον καὶ λέγει: «Λάβε καὶ κρέμασόν με ἢ μεγαλειότης σου καὶ ὄχι οἱ Ἀρμένιοι», καὶ ἐσώθη, ἐκέρδι-
σε καὶ τὸ ζήτημα.

ΕΝΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Η ΕΚΛΑΪΚΕΥΞΙΣ ΤΩΝ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΩΝ

ΠΟΤΕ ΕΝΕΦΑΝΙΣΘΗΣΑΝ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΟΙ ΟΦΦΙΚΙΑΛΟΙ ΛΑΪΚΟΙ
ΑΝΟΙΚΤΗ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Ἀξιότιμε κ. Διευθυντά,

Ὁ συμπατριώτης μου κ. Βασ. Αἰμιλιάδης, ἄρχων Μυρεψός τῶν Πατριαρχείων, ἀσχολούμενος περὶ τῆς κατὰ πρότον ἐμφανίσεως τῶν ἀρχόντων (ὄφφικιάλων) λαϊκῶν ἐν τοῖς Πατριαρχείοις ἐσχάτως μοι γράφει (12 παρελθόντος μηνός): «Παρακολουθῶ τακτικὰ τὰ γραφόμενά Σας (εἰς τὸν «Προσφ. Κόσμον») τὰ σχετικά μὲ τὸ ἐκκλησιαστικὸ καὶ ἐθνικὸ μας κέντρο. Καυχῶμαι διότι τυγχάνω πατριώτης σὺς καὶ Σὰς συγχαίρω γιὰ τὴν πρωτοβουλία αὐτή.

Ἐίμαι 47 χρόνια στὸ σημερινὸ σβυσμένο Φανάρι καὶ ἐγνώρισα πατριάρχας καὶ περὶ τοὺς 90—100 ἀρχιερεῖς... Τὸ ἄρθρον Σας ἐξαίσιον καὶ πιστεύω πῶς θὰ ἔκαμε πάταγον στοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κύκλους καὶ μόνον οἱ δικοὶ μας ἐδῶ ἀγρὸν ἠγόρασαν (ἔχει πολὺ δίκαιον) ἔγραψα πρὸ μηνῶν εἰς φίλον μου ἀρχιερέα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα νὰ μοι σταλῆ τὸν τελευταῖον τόμον τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἐνῶ μοι ἀπήντησε καὶ μοι ὑπεσχέθη, μέχρι τοῦδε δὲν τὸν ἔλαβον)... Αὐτὸ ὅμως δὲν ἀρκεῖ, πρέπει νὰ κτυπηθῆ ἀλύπητα ἡ Λερναία Ὑδρα (ὄφφικιάλιοι καὶ νομικὸ συμβούλιο) αὐτὲς οἱ βδέλλες πού ἀπομυζοῦν τὸ πτωχὸ ἐθνικὸ μας ταμεῖον, αὐτὲς οἱ ἐχιδνες, πού δηλητηριάζουν τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα, νὰ γκρεμισθοῦν, αὐτοὶ οἱ ὅποιοι ἀπὸ τὸ βῆμα τῆς ἑλληνικῆς δικαιοσύνης διὰ τὸ κληροδόχημα (Σιδερίδη) ἀπεκαλέσθησαν κλέπται, κακοῦργοι καὶ ραδιοῦργοι. Πρὸ καιροῦ ἔγραψα στὰ ἐδῶ φύλλά μας «Μία γνώμη», τὴν ὁποῖαν καὶ σὰς τὴν ἐσωκλείω, ἂν κ' ἐσεῖς τὴν ἐγκρίνετε ὑπ' αὐτὸ τὸ πνεῦμα γράψτε **δυσὸ λόγια, ὅπου θέλετε**. Ἴδου τὸ ἄρθρον:

Ἀξ. κύριε Διευθυντά τῆς ἐφημερίδος «Χρόνος»

Ἐπειδὴ κατ' αὐτὰς γίνεται πολὺς λόγος περὶ τῶν Ὁφφικιάλων τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, καὶ ἐπειδὴ ἔχετε τὴν καλωσύνη νὰ κτυπᾶτε κάθε τι ἄτοπον καὶ ξεχαρβαλωμένο, διὰ νὰ παύσῃ αὐτὴ ἡ ὀχλαγωγία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματῶν θὰ σὰς ὑποβάλω μίαν τοπεινὴν γνώμην.

Δὲν εἶναι βέβαια σήμερον ἐποχὴ γιὰ νὰ ἐξετάσουμε τὸ κατὰ πόσον δικαίως ἢ ἀδίκως ἐχειροθετήθησαν οἱ κύριοι Ὁφφικιάλιοι, ἓνα πρᾶγμα ὅμως μοῦ κάμνει ἐντύπωσιν, τὸ γιὰ τὸς ἐποχὰς τῶν μεγάλων ἀοιδίμων Πατριαρχῶν Ἰωακείμ τοῦ Γ' καὶ Γερμανοῦ τοῦ Ε' ἡ βιομηχανία τῶν Ὁφφικιάλων ἦταν τόσο φειδωλή; Γιατί ἄραγε; Τὸ ζήτημα αὐτὸ μὲ φέρνει στὴ θύμησιν μίαν ἐποχὴν στὴν Ἑλλάδα πού οἱ ἱερεῖς βρέθησαν πολὺ μὲν μορφωμένοι, ὀλίγοι ὅμως τὸν ἀριθμόν. Γι' αὐτὸ ἢ τότε Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, ἔβγαλε μίαν διαταγὴν χωρὶς πολλὰς διατυπώσεις καὶ κοινωνικά προσόντα νὰ γίνῃ ὅποιος θέλει ἱερεὺς, κ' ἔτσι σὲ πολὺ λίγο διάστημα γέμισαν τὰ στελέχη τῶν Ἐκκλησιῶν μὲ τοὺς ἱερεῖς των.

Ἐὰν ταῦτα ἐπειδὴ ἀρκετὰ ἐξετέθη τὸ Ἐκκλησιαστικὸ αὐτὸ ἀξίωμα, καὶ νὰ περιφρουρίσουμε κατὰ τὸ δυνατόν τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Μ.Ε.Σ. προτείνω τὴν κατάργησιν τῶν τίτλων Ὁφφικιάλων. Καὶ ὅταν σὺν Θεῷ ἀγίῳ βελτιωθῆ ἡ ὑγεία τῆς Α.Θ.Π. νὰ γίνῃ μίαν σοβαρὰ σκέψις, ἂν πράγματι ἡ Μ.Ε.Σ. ἔχει ἀνάγκην ὄφφικιάλων ἢ ὄχι. Ἄν ναί, τότε οἱ τοιοῦτοι οἱ ἔχοντες ἐκδουλείσεις πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, πρὸς τὸ πλήρωμα καὶ ἐν γένει πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα νὰ προτείνονται ἀπὸ τοὺς διανοομένους ὁμογενεῖς μας, νὰ ἐγκρίνονται ἀπὸ τὴν Ἱερὰν καὶ Ἀγίαν Σύνοδον καὶ νὰ χειροθετοῦνται ὑπὸ τῆς Α.Θ.Π. (Κάθε ἐποχὴ ἐπιβάλλει νέους νόμους καὶ νέους κανονισμούς).

Εὐελπιστῶν κύριε διευθυντά, ὅτι θέλετε φιλοξενήσῃ τις δυσὸ μου αὐτὲς γραμμὲς σὰς εὐχαριστῶ θερμῶς.

16-2-47

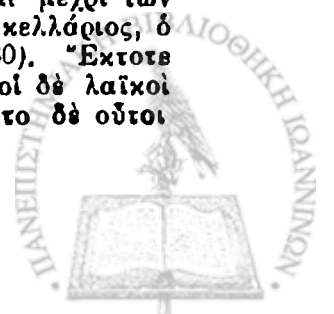
Χημικὸς
Β. ΑἰΜΙΛΙΑΔΗΣ

Καὶ ἐξακολουθεῖ ἐν τῇ ἐπιστολῇ: «Γιὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὄφφικιάλων καὶ νομικῶν συμβούλων ξεσκόνισα βιβλιοθήκας Πατριαρχείου, Θεολογικῆς σχο-

λῆς καὶ Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς. Δυστυχῶς δὲν ἦτο τίποτα τὸ συγκεκριμένον. Μόνον ὁ Πασπάτης ἀναφέρει στὰς Βυζαντινὰς μελέτας, ὅτι οἱ κατὰ καιρὸν ὄφφικιάλοι ἐχειροτονοῦντο ἀπὸ τοὺς κατὰ καιρὸν πατριάρχας καὶ ἦσαν προύχοντες μὲ διάφορα ἀξιώματα ἐκκλησιαστικά: Μ. Λογοθέτης, Μ. Ρήτωρ ἐν ὄλφ 5 καὶ μὲ τὸν Μυροποῖον 6. Ἡ ὑμετέρα Σεβασμιότης ὡς γνώστης τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἂν εἶχατε τὴν καλωσύνην νὰ μὲ διαφωτίσθε τίνι τρόπῳ ἐξελέγοντο οἱ ὄφφικιάλοι καὶ ἀπὸ ποίους, θὰ σᾶς εὐγνωμονοῦσα...» Ἐν πρώτοις συγγαίρω τὸν κ. Αἰμιλιάδην διότι αὐτὸς ὄφφικιάλιος καταφέρεται λίαν ἀνιδιοτελῶς κατὰ τοῦ θεσμοῦ τούτου, ὅστις κινδυνεύει νὰ ἐκλαϊκῆσθῃ τὰ πατριαρχεῖα, ἅπερ οὐδὲν ἄλλο κατ' ἀλήθειαν ἦσαν ἐν ἀρχῇ, εἰμὴ μοναστήριον. Μετὰ λύπης μου εἶδον, ὅτε κατὰ τὴν χειροτονίαν μου τῷ 1937 ἠξιώθη τιμῆς φιλοξενούμενος ἐν τοῖς πατριαρχείοις, ὅτι οἱ ὄφφικιάλιοι ἢ τινες αὐτῶν ἐνδιητῶντο ἐντὸς αὐτῶν. Ἡ γνώμη μου αὕτη συμφωνεῖ πρὸς ὅλους ἐκείνους, οἵτινες ὄνειροπολοῦσι τὴν ἀνόρθωσιν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Γερμανὸς ἀποστ. λείς ὑπὸ τῆς Görres-Gesellschaft τῷ 1909 πρὸς ἐπιστημονικοὺς σκοποὺς εἰς τὴν Ἀνατ. ἐκκλησίαν καὶ φιλοξενηθεὶς μάλιστα εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς ἱερεὺς γράφει: «Ἐκ τῆς ἀναμίξεως λαϊκῶν μελῶν καὶ ἄλλων στοιχείων εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ θρόνου ὁ πατριάρχης οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ τὸ γενναῖον, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ κατάπτωσις καὶ παρακμὴ τῆς Ὁρθόδοξου ἐκκλησίας εἶναι ἀσφαλῆς καὶ βεβαία». (Konrad Lubek, Die christlichen Kirchen des Orients. Kempten—München 1911, σ. 69 βλ. ἰδίᾳ τὸ κεφάλαιον «ὁ Οἶκουμ. Πατριάρχης, ἡ ἅγια Σύνοδος καὶ τὸ Μικτὸν συμβούλιον, τὰ μέλη τῆς πατριαρχ. ἐνορίας»). Οἱ Ἀραβόφωνοι κατὰ τὸ φλέγον Παλαιστινιακὸν ζήτημα, παραδειγματιζόμενοι ἐκ τῶν ἐν Κ) πόλει ἐξήτησαν καὶ αὐτὸ Μικτὸν συμβούλιον, (βλ. Bertram—Lutke. Τὸ Ὁρθόδοξον Πατριαρχεῖον Ἱεροσολύμων, (ἑλλην. μετάφρασις) Ἱεροσόλυμα 1926, σ. 143, 153) καὶ πρὸ τῆς ἀδριεῖτου ἀνάγκης τὸ Πατριαρχεῖον ὑπεχώρησεν (Νέα Σιών, τόμ. ΛΔ', 1939, σ. 696). Βεβαίως ὁ ὀλέθριος πλεονασμὸς εἰσήχθη πολὺ μετὰ τὴν ἄλωσιν· διότι ὅλαι σχεδὸν αἱ πεντάδες (πλὴν τῆς τῶν ψαλτῶν καὶ νεωκόρων, οἵτινες ἐλέγοντο ἐπίσης κληρικοί), ἀπετελοῦντο ἐξ ἱερωμένων, ἐπομένως ὄφφικιάλιοι λαϊκοὶ σπανίως ὑπῆρχον ἐν τοῖς πατριαρχείοις. Συνέπιπτον βεβαίως τὰ ὀνόματα, καὶ ὁ κλεινὸς Χρῦσανθος σημειοῦται τοῦτο ἐν πολλοῖς, ὡς περὶ τοῦ «Νομικοῦ» λέγων: «Διπλοῦν τὸ ὄφφικίον εἶναι καὶ τοῦτο, ἐκκλησιαστικὸν καὶ βασιλικόν» (Συνταγματικόν, σ. μ, Βλ. «περὶ ὄφφικίων τινῶν βασιλικῶν εἰς ἐκκλησιαστικά μετὰ τὴν ἄλωσιν εἰσαχθέντων» καὶ «Περὶ τῶν κοσμικῶν ἐκ πάντων, ὧν εἶπομεν ἀνωτέρω, διδομένων ὄφφικίων», σ. ξε'). Ὅτε λοιπὸν ἔγραψεν ὁ Χρῦσανθος (1715) εἶχον εἰσοῦσαι οἱ ἐξῆς κοσμικοὶ ἄρχοντες ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἐκ τῶν μεγάλων: Λογοθέτης, χαρτοφύλαξ, ἐκκλησιαρχὴς (!) πριμικήριος, διερχμηνεῦτης σκευοφύλαξ, ρήτωρ, καὶ ἐκ τῶν ἄλλων ἀπλῶς ἐμφερομένων: Πρωτονοτάριος, ρεφρενδάριος, νοτάριος, πρωτέκδικος, δικαιοφύλαξ, λογοθέτης, ὑπομνηματογράφος, μικρὸς ρήτωρ, πρωταποστολάριος, πρωτοψάλτης, λαμπαδάριος, δομέστικος καὶ πρωτοκανόναρχος.

Ἐπιφέρει δὲ οὗτος: «Πρέπει δὲ νὰ ἠξεύρωμεν, ὅτι ἀφοῦ ἐγένεν ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, κάποια ὄφφικία, ὄντα πρότερον βασιλικά, ἐτάχθησαν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά» ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι ὄχι μόνον 4—5, ἀλλ' ὅλα σχεδὸν ἐλήφθησαν ἐκ τῆς «βασιλείου τάξεως» καὶ εἰσήχθησαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅτε οἱ πατριάρχαι ὄνειροπόλησαν ἴσως νὰ συστήσωσι τὸν Καισαροπαπισμὸν καὶ κατὰ τὸ σύστημα τῆς βασιλ. αὐλῆς νὰ κάμωσι τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν (καὶ ὁ ὄρος ἔκτοτε γενεαλογεῖται). ἀλλ' ὅπως ἐν τῇ Φυσικῇ ἢ μεταβολῇ τῶν εἰδῶν εἶναι ἀδύνατος—καὶ ἦτο τελεία ἡ ἀπογοήτευσις τοῦ Δαρβίνου, ὅτε εἶδε τὴν ποικιλίαν τῶν περιστερῶν μετὰ 2—3 γεννήσεις νὰ ἐπανερχοῦνται εἰς τὸ πρῶτον εἶδος, τὸ θεοσύστατον—οὕτω καὶ οἱ φέροντες τοὺς κοσμικοὺς αὐτοὺς τίτλους, ἱερωμένοι τὸ πρῶτον ἅπαντες ὀλίγον, κατ' ὀλίγον ἐγένοντο κοσμικοί, δηλ. τὰ ἀξιώματα. Ἦσαν πάντες ἱερωμένοι, τοῦλάχιστον μέχρι τέλους τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος καὶ μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΖ' μόνον ἔμειναν ἱερωμένοι ὁ μ. οἰκονόμος, ὁ μ. σακελλάριος, ὁ ἱερομνήμων, ὁ καστρήσιος (Γεδεών, Μνεῖα τοῦ πρὸ ἐμοῦ σ. 180). Ἐκτοτε ἐπεκράτησε νὰ ὀνομάζωνται οἱ μὲν ἱερωμένοι «ὁ ἱερός κληρικός» οἱ δὲ λαϊκοὶ ὄφφικιάλιοι ἀπλῶς «κληρικοί» τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς, διαρίζοντες δὲ οὗτοι

κυρίως εἰς τὰ γραφεῖα. Ὁ σεβ. Ἡλιουπόλεως κ. Γεννάδιος ἀναφέρει, ὅτι τῷ 1642 ἐξ ἀφορμῆς τῆς πολυκρότου ὁμολογίας τοῦ Κυρίλλου Λουκάρεως συμμετέχον (τῆς συνόδου) σὺν ἄλλοις καὶ ὁ μ. λογοθέτης, μ. οἰκονόμος, μ. σακελλάριος, μ. χαρτοφύλαξ, μ. ἐκκλησιάρχης, ὁ νομοφύλαξ, ὁ σακέλλιος, ὁ πρωτέκδικος, ὁ πρωτονοτάριος, ὁ δικαιοφύλαξ, ὁ μ. διερμηγεῖς, ὁ λογοθέτης, ὁ ὑπομνηματογράφος, ὁ πρωταποστοειλάριος (γρ. πρωταποστολάριος), ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ καὶ ὁ νοτάριος». Ἀλλὰ δὲν μᾶς λέγει, ἂν οὗτοι πάντες ἦσαν καὶ ἱερωμένοι (ὅπερ ἐγὼ πιστεύω, ἐξ ὧν ἐν συνεχείᾳ γράφει) : «Οἱ κληρικοὶ οὗτοι . . . ἀποτελοῦν καὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸ ἰδιαίτερον συμβούλιον τοῦ Πατριάρχου, κυρίως διὰ τὰς ὑποθέσεις τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς . . . Τὸ κῆρος τῶν κληρικῶν τούτων μετὰ τὴν ἄλωσιν ἦτο μέγιστον. . . Βραδύτερον ὁμως ἤρχισε νὰ καταπίπτῃ» (Μεγ. Ἑλλ. Ἐγκυκλ. τόμ. ΙΗ', σ. 771). Πότε ; Ὅταν τὰ ἀξιώματα ἐγένοντο λαϊκά. Καὶ τότε, ἐπειδὴ εἰς τὰς πρὸς τὴν Ὑψ. Πύλιν ὑποθέσεις ἐνδεικνύοντο μᾶλλον οἱ ὀφφικιοῦχοι λαϊκοὶ παρά τοὺς ἱερωμένους, κατίσχυσαν οὗτοι (καὶ τὰ ἐναπομείναντα ἀξιώματα ἐδίδοντο εἰς ἱερωμένους τῆς ἐσωτερικῆς ὑπηρεσίας, κυρίως τοῦ ναοῦ) καὶ τεταγμένοι ὑπὸ τὸν ἄρχοντα μέγαν λογοθέτην ἀπετέλουν τὴν πατριαρχικὴν αὐλὴν καὶ «τὴν πρώτην μετὰ τὴν ἄλωσιν λαϊκὴν πνευματικὴν ἀριστοκρατικὴν λογίων ἀνδρῶν» (Καρολίδης, Ἱστορ. τῆς Ἑλλάδος 1925, σελ. 234). Ὅταν ἐν τοῖς πρακτικοῖς τῶν ἐνδημιουσῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει συνόδων ἀπαντῶμεν «οἱ ἐντιμότεροι κληρικοὶ» οὗτοι ἦσαν μᾶλλον λαϊκοί, οἱ ἐξωκατάκελλοι (ὡς θέλει ὁ μακ. Ποραμυθίας καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ Ἡλιουπόλεως. ἀντὶ τοῦ ἐξωκατάκοιλοι, βλ. Ἀρχιμ. Χρυσοστόμου Δημητρίου (νῦν μητρ. Ζακύνθου) τὴν ἐξαιρετικὴν «Ἀπάντησιν» εἰς τὴν κρίσιν τὴν ὑπὸ τοῦ Παραμυθίας Ἀθηναγόρα γενομένη ἐπὶ τοῦ συγγράμματος : «Οἱ ἐξωκατάκοιλοι ἄρχοντες» σοβὰρὰ κριτικῆ, Ἀθῆναι 1928, σ. 12-20, ὅπερ καὶ τὸ ὀρθόν, ἀλλ' ἐνταῦθα δεκτὸν ἔστω, ἐφ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς λαϊκοὺς τοὺς κατοικοῦντας ἐκτὸς τοῦ πατριαρχ. οἴκου), ὅλοι «μεγάλοι» καὶ τρανοί, ὁ οἰκονόμος (ὁ μόνος ἱερωμένος), ὁ σκευοφύλαξ, ὁ σακελλάριος, ὁ σακελλίων, ὁ χαρτοφύλαξ καὶ ὁ πρωτέκδικος, οἵτινες ἐθεωροῦντο ἀπαραίτητοι ἐπὶ σπουδαίων ζητημάτων. Συνεδιάσθη μάλιστα τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Λογοθέτου (ὅπερ ἀληθῶς ἐτίμησαν διαπρεπεῖς Φαναριῶται) μετὰ τοῦ παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ Μ. Διερμηγέως ἢ δραγουμάνου καὶ τοιοῦτος πρῶτος ἐξ ὁμογενῶν ὁ περικλεῆς Ἀλέξ. Μαυροκορδάτος. Τῶν δραγουμάνων τούτων πολλοὶ εἶχον προγυμνασθῆ εἰς τὸ τοῦ μ. λογοθέτου ἀξίωμα τῶν Πατριαρχείων (βλ. «Τὸ ἀξίωμα τοῦ Μ. Λογοθέτου ἐν τῷ Οἴκῳ Πατριαρχείῳ» ὑπὸ Ἡλιουπόλεως Γενναδίου ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ, τόμ. ΙΖ', σ. 234 ἔ. ΙΗ', σ. 178 ἔ.). Ὁ αὐτὸς ἀκαταπόνητος ἱεράρχης ἔγραψεν ἐν τῷ ΙΘ' τόμῳ, (σ. 245-8) περὶ τοῦ ὀφφικίου τ ὁ μ. ρεφερενδάρου. Οἱ ὀφφικιάλιοι οὗτοι κατὰ τὴν «Βασιλεῖον τάξιν» ἦσαν πάντοτε διάκονοι καὶ ὑπηρετοῦν κατὰ τὰς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς ὡς τελετάρχαι, συνώδενον τοὺς ἐπισήμους πρὸς τοὺς βασιλεῖς καὶ εὐρίσκοντο ἀεὶ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Πατριάρχου ὡς ἀποκρισάριοι καὶ ἐισηγηταὶ (οἷαν θεοὶν ἔχει νῦν ὁ δευτερεύων). Ἐσώζετο μέχρι τοῦ τέλους τοῦ ΙΙ' αἰῶνος ἡ τάξις ν' ἀπονέμηναι καὶ ὡς τιμητικὸν ὀφφικίον εἰς ἐξέχοντα πρόσωπα. Ὁ Πατριάρχης Σαμουὴλ διώρισεν τὸν Εὐγένιον Βούλγαρη ν, διάκονον ὄντα καὶ ἐργαζόμενον ἐν Γερμανίᾳ λυσιτελῶς καὶ προκαλοῦντα τὸν θαυμασμόν καὶ αὐτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος, «ρεφερενδάρου καὶ παλατίνου τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου». Ἦτο ἱκανοποιητικὴ ἀμοιβὴ διὰ τὴν προσβολήν, ἣν εἶχε κάμει εἰς αὐτὸν Σεραφεῖμ Β', ὅτ' ἐξεφώνησεν ἐν τῷ ἱερῷ πατριαρχικῷ ναῷ λόγον τινὰ ὑπὲρ τῆς θανούσης μητρὸς τοῦ ἡγεμόνος Γρηγ. Γκίκα. Εἶναι περίεργον ὁμως πόσον εἶχεν ἐκπέσει ὁ ἄρχων ρεφερενδάριος, διότι ὡς λέγει ὁ Σέργιος Μακραιός, ὁ Εὐγένιος ἀπεποιήθη τὴν τιμὴν αὐτὴν δι' εὐφροσύνην λογοπαιγνίου. Καταστρατήγησις τοῦ θεσμοῦ ὑπὲρ τῶν λαϊκῶν ἐγένετο, ἀφ' οἷου τὸ ἄρχοντελίκιον ἤρχισε ν' ἀπονέμηναι καὶ ὡς τίτλος τιμητικὸς εἰς κοσμικοὺς ἐκτὸς τῶν Πατριαρχείων, εἰς τὸ «ἄθροισμα τῶν λογίων», ὅπως π. γ. τὸ τοῦ ρήτορος, ὅπερ ἐνωρὶς ἐσχετίσθη πρὸς τὰ γράμματα καὶ τὴν εὐγλωττίαν. Τοῦτο παρατηρεῖται ἐν τῷ συνοδικῷ γράμματι Ἱερεμίου Β' τοῦ 1591 πρὸς τὸν μ. ρήτορα Γεώργιον, προβιβασθέντα εἰς τὴν πρώτην πεντάδα τῶν πατριαρχικῶν ὀφφικιοῦχων. ὅθεν ἐφεξῆς λέγεται καὶ ὁ ἱεροκέρυξ ρήτωρ (βλ. Ὁρθοδοξία ΙΘ', 174) διὸ καὶ σημειοῦται παρὰ Ράλλη

καὶ Ποτλῆ «ρήτωρ ὁ καὶ μαίτωρ τῶν ρητόρων λεγόμενος καὶ οὗτος ἐκκλησιαστικὸς διδάσκαλος ἦν» (Συντ. τόμ. Ε', σ.36). Ὁ Σχολάριος πρὶν ἀνέλθῃ εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἦτο «καθολικὸς τῆς τῶν ὀρθοδόξων ἐκκλησίας διδάσκαλος, ταπεινὸς μοναχὸς Γεννάδιος». οὕτως ὑπογράφεται ἐν τῇ πρὸς τοὺς Βοεμοὺς ἐπιστολῇ τοῦ Πατριαρχείου Κ)πόλεως. Ἐνταῦθα συναντῶμεν καὶ τὸν διάκονον Θεόδωρον τὸν Ἀγαλλιανόν, τὸν γνωστὸν μουσουργὸν καὶ ὕμνογράφον, ὅστις ὑπογράφεται «δικαιοφύλαξ καὶ ἱερομνήμων» (Ν. Ποιμὴν Ε', σ. 104). Ἔτι καὶ ὁ σύγκελλος ἔφερεν ἐπίστε δύο ὄφφικια (βλ. Παραμυθίας Ἀθηναγόρα, «Ἡ θέσις τῶν συγκέλλων ἐν τῷ Οἴκῳμ. Πατριαρχείῳ» ἐν' Ἐπετ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν Ε', σ. 171). Πῶς ἐξηγεῖται τοῦτο; κατ' ἐμὴν τπεινὴν γνώμην, οὐχὶ ἄλλως, εἰ μὴ ὅτι οἱ τοιοῦτοι ἐδωροφοροῦντο παρὰ τῶν δύο ἐπισήμων ἀρχῶν, τοῦ Βασιλέως καὶ Πατριάρχου, ἐφ' ὅσον κοινά, ὡς εἶπομεν, ἦσαν τὰ εἰρημένα ὄφφικια. Καὶ (ὁ θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ), αὐτὸς ὁ γνωστὸς χρονογράφος εἶχε λάβει τὸ κοσμικὸν ὄφφικιον κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ εἰσήγετο εἰς τὰ Πατριαρχεῖα ὡς Γεώργιος Σύγκελλος, εἰς καὶ αὐτὸς «τῶν ἐξ ἀπορρήτων» ἐπευφημούμενος διὰ νὰ ἀπέλθῃ ἔπειτα εἰς μονὴν καὶ νὰ καθῆ μοναχός, διὸ καὶ ὁ Θεοφάνης; ἐν ἀρχῇ τῆς χρονογραφίας λέγει αὐτὸν «ββᾶν» διότι ἄλλως δὲν συμβιβάζεται ἡ ὑπόθεσις. Ὁ σύγκελλος εἶχεν ἀξίωμα «τὸ ἀνώτατον μετὰ τοῦ τῷ πατριάρχου» κατ' Ἀθηναγόραν (Ε'. 180), καὶ ἐθεωρεῖτο πάντοτε ὡς διάδοχος αὐτοῦ διὸ καὶ μητροπολίτας ἔχομεν τιμωμένους τῷ ἀξιώματι τούτῳ καὶ δὴ καὶ βασιλόπαιδας, τὸν Στέφανον καὶ Θεοφύλακτον, οἵτινες ἀπὸ συγκέλλων ἐγένοντο πατριάρχαι. ὁ σύγκελλος (= σύννευος κατ' ἐπέκτασιν) ἦν ὁ οἰκόσιτος καὶ οἰκοδίατος τοῦ πατριάρχου, ὡς οὐ ὅμως τὴν ἐκλογὴν συμμετεῖχε καὶ ὁ βασιλεὺς καὶ εἰς τὰς ἐνδημούσας συνόδους ἐκάθητο εἰς τὰ ἀριστερὰ τοῦ πατριάρχου, ἦτο σύμβουλος αἴμα καὶ πνευματικὸς πατὴρ αὐτοῦ, ὅπως καὶ τοῦ βασιλέως (βλ. Βασ.Στεφανίδου. «Οἱ σύγκελλοι ἐν τῷ διοικητικῷ συστήματι τοῦ οἴκουμ. πατριαρχείου», ἐν Ν. Ποιμένι Β', 481—489. Περὶ συγκέλλων καὶ πρωτοσυγκέλλων πρῶτος ἔγραψεν ὁ Διομ. Κυριακὸς ἐν Εὐαγγ. κήρυκι Α', σ. 318-323, ὅπερ ἠγνόησαν πάντες οἱ γράψαντες. Ἐν γένει περὶ τῶν τίτλων τούτων βλ. R. Koch, Die byzantinischen Beamtentitel, Jena 1903).

Μετὰ τὴν ἄλωσιν ἔπειτα ἐν τῷ ἠθικῷ κατακλυσμῷ τῆς δουλείας ἀνετράπησαν τὰ πάντα. «Οἱ λαϊκοί, οἵτινες μέχρι τοῦδε δὲν ἐτόλμων νὰ ἐπέμβωσιν εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας καὶ νὰ διεκδικήσωσιν ἐκκλησι. ἀξιώματα, ἤδη, στερηθέντες τῶν κοσμικῶν τοιούτων καὶ ὑπὸ τῆς τῶν κρατούντων αὐθαιρεσίας θρασυνόμενοι, περιεκύκλωσαν τὴν Μ. Ἐκκλησίαν καὶ ἐξεπόρθησαν αὐτήν, ἐκτοπίσαντες τοὺς ἱερωμένους αὐτοὶ ἀνέλαβον δὲ ἴδια τέλη τὰ ἀξιώματά των» (Ἀθηναγόρας ζ' σ. 108).¹ Ὅτε τὸ πρῶτον ἡ ἱεροσουλία αὕτη ἐνεφανίσθη ἐν Τραπεζοῦντι ἀπεδοκιμάσθη, ἐκακίσθη καὶ κατεκρίθη ὑπὸ τῆς καθόλου Ἐκκλησίας διὸ καὶ ὁ ἱερός Συμεὼν Θεσσαλονίκης ἔγραψεν: «Ὅτι τὰ τῶν ὄφφικίων τῆς ἐκκλησίας ἱερωμένοι ὀφείλουσιν ἐνεργεῖν καὶ οὐχ ὡς ἐν τισὶ τόποις ὡς καὶ τῇ Τραπεζοῦντι λαϊκοί. Ταῦτα δὲ τὰ ἱερά λειτουργήματα ἐν ἱερωμένοις ὀφείλουσιν εἶναι, διακόνους τε καὶ πρεσβυτέρους καὶ οὐκ ἀνδράσι κοσμικοῖς καὶ μὴ ἱερωσύνην ἔχουσιν, ὅτι ἱερά ταῦτα καὶ διὰ σφραγίδος ἀρχιερατικῆς καὶ χάριτος πνευματικῆς ἐνεργούμενα καὶ τοὺς μὴ κεκτημένους χειροτονίαν οὐ δεῖ λαμβάνειν αὐτά . . . παρὰ τάξιν γὰρ τοῦτο, καὶ μᾶλλον ὅτι πλείστα τῶν ὄφφικίων τούτων καὶ πολλῶν ἱερέων προΐστανται καὶ οὐδέως χρὴ ἱερωμένου τινὸς ἀχειροτόνητον προεστάναι». (Περὶ τῶν ἱερῶν χειροτονιῶν κεφ. σμῆ', σ. 180, ἐκδ. Ἰασιῶν). Πρῶτος ἐγὼ ἐπραγματεύθην περὶ τοῦ ζητήματος τῶν «χαριστικαρίων» ἐν τῷ «Προσφ. Κόσμῳ» διὰ νὰ ἀποδείξω, ὅτι αἱ πλοῦσαι μοναὶ τῆς Κ)πόλεως παρήκμασαν, ἀφ' οὗ διὰ τοῦ ἐπινοήματος τῆς τοιαύτης δωρεᾶς, ἦν ἐποίηε δυστυχῶς ἡ Ἐκκλησία πρὸς λαϊκοὺς, οἱ μοναχοὶ ἐγένοντο δοῦλοι τῶν λαϊκῶν ἀρχόντων, καὶ τότε ἔχομεν καὶ τοὺς «λαϊκοὺς μοναχοὺς» καὶ ἔχομεν καὶ εὐχὴν ἐν τῷ χειρογράφῳ Εὐχολογίῳ τῆς μονῆς

1. Ἐφεξῆς ὁ μακαρίτης καὶ φιλόπονος ἱεράρχης, ὅστις ὡς χρηματίας Μ. Πρωτοσύγκελλος Ἰωακείμ Γ' ἐγνώριζε καλῶς τὰ πράγματα ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πατριαρχ. κωδίκων, περιγράφει «τὰ οἰκτρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀτασθαλίας τῶν κοσμικῶν τούτων κληρικῶν, ἕρμαιον τῶν ὁποίων ἀπέβησαν πρῶτοι αὐτοὶ οἱ Πατριάρχαι» (σ. 109 ἔ.).

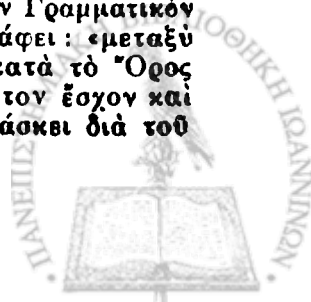

Κουτλομπουσίου περί του άμφιβίου τούτου συστήματος (βλ. 'Εκκλ. 'Αλήθ. ΙΘ', 1899. σ. 492-3). Είναι άξιοπρόσεκτος ή όμολογία του Κων. Μ. Οικονόμου, ότι περί τά τέλη του ΙΗ' αιώνος πλὴν του Μηγ. Οικονόμου, του πρωτόπαπα, του σακελλαρίου και του σακελλίου, οι λοιποι πάντες άξιωματοχοι της πατριαρχικής αίλης ήσαν λαϊκοί κληρικοί, ώστε το κληρικοί ένταύθα έσήμαινεν «εύγενεις», διότι ούτοι έλαμβάνοντο εκ των προκρίτων οικογενειών του Φαναρίου. Ούτοι ως άρτίως μεμορφωμένοι και γλωσσομαθείς, άφου προσλαμβάνοντο ως διερμηνεϊς της Πύλης, έξυπηρέτουν ούτω και τά γενικά της εκκλησίας συμφέροντα και ούτως άντικατέστησαν τους «έντιμοτάτους κληρικούς» οι άριστοκράται Φαναριώται, διαμένοντες δε έν Κ'πόλιν έλάμβανον μέρος ως «ναξίρηδες», ήτοι άνώτατοι επόπται, εις την διοίκηση των ένοριακών πραγμάτων της άρχιεπισκοπής (Μεγ. 'Εγκυκλ. ΙΗ', σ. 771). 'Η μεταβολή αυτή και ό νοσηρισμός των θέσεων υπό των λαϊκών ήρξατο από των όφφικίων των σχετιζομένων προς ύπηρεσίαν του Πατριαρχ. γραφείου; π. γ. από του χαρτοφύλακος, όστις έπίσης άνήκεν εις τον «ιερόν κληρον» (βλ. Γεδεών, Μνεία των πρό έμου σ. 1—53 και διη του Χρυσ. Δημητρίου την «Μελέτην περί του χαρτοφύλακος της έν Κωνσταντινουπόλει Μ. του Χριστου 'Εκκλησίας», 'Αθήναι 1924, κεφ. Β', σ. 96. Περί του ιερατικού βαθμου του χαρτοφύλακος). Κατά τους τελευταίους χρόνους επέδωκεν επί πλέον ό κακόν. Κατά την σύνταξιν των «Γενικών κανονισμών του Πατριαρχείου» έν τω γ' κεφαλαίω «Περί καθηκόντων της 'Ιερās Συνόδου», έγένητο πολλή συζήτησις περί του προσωπικού του Γραφείου, τινών φρονούντων ότι ό αρχιγραμματεύς πρέπει να είναι εκ των λαϊκών όφφικιούχων του Πατριαρχείου ως ήτο π.γ. ό χαρτοφύλαξ· άλλ' οι άλλοι, οίτινες δι' αυτόν τον λόγον ουτε χαρτοφύλακα, ουτε πρωτονοτάριον ώνόμασαν αυτόν, άντειτάχθησαν ισχυρώς, και έγράφη, ότι οι γραμματεϊς πρέπει να είναι ιερωμένοι, και ούτω διευτώθη τό βον άρθρον (βλ. Ν. Ποιμένα Δ', 717-718). 'Επί 'Ιωακείμ Γ' κατά την πρώτην πατριαρχίαν διορίσθη επιτροπή προς άναθεώρησιν αυτών, δε προσετέθη έν τω ειρημένω άρθρω, ότι ό αρχιγραμματεύς έν ανάγκη δύναται να είναι και λαϊκός (βλ. 'Αρχιμ. Γερμανου 'Αθανασιάδου (του μετέπειτα Σάρδων) αρχιγραμματέως της ιερās Συνόδου, «Τό Γραφείον της 'Ιερās Συνόδου, σύστασις και λειτουργία», Ν. Ποιμη Δ', 726-727). Εύτυχώς τό σχεδιον εκείνο ουδέποτε έφηρμώσθη. 'Αλλά τό ρεύμα ήτο άσυγκράτητον. 'Ο λαϊκώτατος και του ράσου δώκτης 'Ιωακείμ πρώτος άπένευε τό όφφικιον του ιερομνήμονος εις λαϊκόν, ως και ό Κωνσταντίνος Ε' τό του καστρησιου, ένω Σωφρόνιος ό Γ' άφαιρέσας τό του μ. εκκλησιάρχου από λαϊκού, απέδωκεν εις κληρικόν (Γεδεών ένθ' άνωτ. σ. 180). Θέλομεν να έπιμείνωμεν όλίγον εις τον θεσμόν της πατριαρχικής γραμματεϊας, εις ήν μεγίστη σημασία έδίδετο εις τό Βυζάντιον και ειθε να έτηρείτο ό όρος γραμματικός, όν περ ως επώνυμιον έφερον ό Πατριάρχης Νικόλαος Γ' «γραμματικός ών και μοναχός έν τω Λοπαδίω» (γρ. Λοπαδίω, Πηδάλιον 1908, σ. 702) και ό χρονογράφος Λέων ό Διάκονος (βλ. περι της σημασίας παρα Carl Neumann, Griechische Geschichtschreiber und Geschichtsquellen im 12 Jarshundert. Λειψία 1888, σ. 94 και τον Μ. Treu έν Byzant. Zeitschr. 4, 1895, σ. 3). και έπίσημοι άνδρες υπήρξαν γραμματικοί, δύο χρονογράφοι μάλιστα. Μιγ. ό Γλυκάς και ό 'Ιωάννης Κίνναμος (ούτιος του Μαν. Κομνηνου). 'Εκ της δημοσιεύσεως των επισήμων έγγραφων επί πατριαρχικού άρχε'ου θέλομεν αναδιδαχθή τά της όργανώσεως και θαυμασίας λειτουργίας του γραφείου τούτου εναντι της άμυδράς ιδέας, ήν άποκομίζομεν εκ των έσπαρμένων εις τους χρονογράφους ειδήσεων, ως και περι του πλήθους του προσωπικού. **Απόδειξις έστωσαν ταύτα :** «'Η έν πράγμασι πᾶσιν εφαρμόζουσα τάξις συνέχειν ειώθεν αυτά και εις τά βελτίω επιδιδόναι παρασκευάζει, διό και κολῶς έλεγεν ό ειλών : «τάξις συνέχει τά ούράνια και τά επίγεια». ει ούν συνέχει τάξις, τούναντίον άρα παραιτιον λύσεως ή άταξία δηλ., ήτις έν μὲν άέρι τους σκηπτούς άπεργάζεται, έν δε θαλάσση τους κλύδωνάς τε και τας των χωρών επικλύσεις, έν γῆ δε τους σεισμούς, έν σώματι δε τά νοσήματα κινεϊν ειώθεν και τους πυρετούς, έν ψυχαϊς δε τους μολυσμούς τε εις τας άμαρτίας, έξ ων ό θάνατος, ωστε έν πᾶσιν ή άταξία συγχύσεως αίτια και άνατροπής, ή δε τάξις συνοχής τε καλῶς και συναρμολογήσεως και ειρήνης και ζωής» (Σιγίλλιον Παχωμίου

(1504) τῆ Πάτμῳ, Act. et Dipl. VI σ. 261). Πολλάκις συναντῶμεν τὴν πρόσωπιαν «ὑπάτος τῶν φιλοσόφων» ἀποδιδομένην εἰς πρόσωπα μὴ ἔχοντα πολλὴν σχέσιν πρὸς τὴν φιλοσοφίαν (ὡς π. γ. Παῦλος ὁ Ξηροποταμηνὸς τοῦ Ι' αἰῶνος). Ἐπειδὴ ὁμοῦ οὗτος φέρει ἐνιαχοῦ καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ μ. χαρτοφύλακος, πειθόμεθα ὅτι ἦτο γραμματεὺς. «Ἡρωτάτο παρὰ τοῦ μεγάλου χαρτοφύλακος καὶ ὑπάτου, τῶν φιλοσόφων τῶν ἀρχιερέων ἕκαστος περὶ καὶ τῶν συγκλητικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων, τίνα γνώμην ἔχει περὶ τῶν λαληθέντων» (εἰς μεγάλην ἐν Κ)πόλει σύνοδον περὶ τῶν ἡσυχαστῶν τῷ 1351. Παρ' Οὐσπένσκη, Χριστ. Ἀνατολή II, σ. 775). Οὗτος ἀναφέρει χρυσόβουλλον τοῦ 1104, ἀντιβληθὲν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὑπὸ τοῦ ὑπάτου τῶν φιλοσόφων». Ὁ περιέργος τίτλος ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1754 (βλ. Καλλ. Δελι-κάνη ἔγγραφα Πατριαρχ. Γ', σ. 883). Ἐν κώδικι τῆς ἐνταῦθα ἐθν. βιβλιο-θήκης τοῦ 1781 εὑρηται: «Παραίτησις ἀρχοντός τινος ὑπάτου τῶν φιλοσό-φων τῆς τοῦ Χριστοῦ Μ. Ἐκκλησίας Μιχαήλ Φωτεινοῦ τοῦ ἐκ Χίου.» (ἀριθ. (1184, σ. 215 Καταλ. Σακελλ.) Ἀλλὰ καὶ ὁ μ. χαρτοφύλαξ τοιαύτην ὑψη-λὴν θέσιν εἶχεν εἰς τὴν πατριαρχικὴν Καγκελλαρίαν. Ὁ ἐπὶ Πατριάρχου Ἡσαίου (1327) μ. Χαρτοφύλαξ Γρηγόριος ὁ Κούταλης ἐξεδίδου καὶ ὑπέ-γραφε μόνον ἐπίσημα ἔγγραφα. Ταῦτα παρεκβληθέντα ἀπὸ τῶν ἡμερη-σίων συνοδικῶν παρασημειώσεων καὶ τῆ ὑπογραφῆ καὶ σφραγίδι τοῦ τιμω-τάτου χαρτοφύλακος βεβαιωθέντα, πιστωθέντα ἐπεδόθη κτλ.» (Act. et Dipl. I, 96, 144 ἐ.).

Τὸν τίτλον τοῦτον ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς σημασίας διέσωσεν ἡ Ἰόνιος Ἀκα-δημία, ἧς ὁ γραμματεὺς ὑπεγράφετο χαρτοφύλαξ (Δελτίον ἱστορ. καὶ ἐθνολ. (ἔταιρ. ἔτος Α', σελ. 266). Τὸ γραφεῖον τοῦ χαρτοφύλακος ἐλέγετο Χαρτο-φυλάκιον «πρᾶξις συνοδικῆ ... ἐν τῷ σεκρέτῳ τοῦ ἱεροῦ χαρτοφυλακίου κατε-στρώθη σημεῖωμα οὕτως ἔχον ἐπὶ λέξεως: Μηνὶ μαίῳ ις', ἡμέρα β', Ἰνδ. ΙΕθς, προκαθημένου Νικολάου τοῦ ἀγιωτάτου καὶ οἰκουμ. Πατριάρχου ἐν τῷ Θωμαίτῳ, συνεδριαζόντων συγκλητικῶν ἀρχόντων καὶ πολιτικῶν δικα-στῶν τοῦ δεῖνος καὶ τοῦ δεῖνος καὶ θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν τοῦ δεῖ-νος καὶ τοῦ δεῖνος ὁ πανεντιμώτατος ὑπέρτιμος Γρηγόριος ὁ Ξηρός, διά-γραμμα προσκομίσας τὴν σήμερον συνοδικῶς οὕτως ἔχον: Ἡ Μαρία ἔχουσα υἱὸν γνήσιον τὸν Κωνσταντῖνον γέγονεν ἀνάδοχος» (Νουοκανῶν, φ. 112α ἀποκείμενος παρ' ἐμοί). Ἐνταῦθα καὶ: «Πιττάκιον πατριαρχικὸν ἐκτεθὲν παρ' Ἰωάννου χαρτοφύλακος τοῦ Ἰωνοπούλου περὶ τοῦ τῆ δισηξαδέλφῃ τῆς ἰδίας μητρὸς συναφθέντος καὶ τῶν ὀφειλόντων δοθῆναι αὐτῷ ἐπιτιμίων» φ. 109 α. Ἀρχαιοτέρα ὀνομασία ἦτο πρωτονοτάριος καὶ νοτάριος (βλ. Κ. Ράλλη, «Περὶ τῶν ἀξιωματῶν τῆς Β' καὶ Γ' πεντάδος κατὰ τὸ δίκαιον τῆς Ἀνατ. Ὄρθ. ἐκκλησίας», ἐν Ἐπετ. Πανεπιστ. ΙΕ'—ΙΖ' (1921) σ. 83ἐ.). Οὗτοι συνέταττον ἔγγραφα διαθηκῶν καὶ πράσεων, τὰ τοῦ ἐπισκόπου γράμματα καὶ τὰ προοίμια τῶν συνοδικῶν πράξεων, εἰς τὰ τελευταῖα ἔτη ὀνομαστὸς ἦτο διὰ τὰ προοίμια τῶν σιγιλλίων ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΔ' αἰῶνος ἀκμάσας Δ. Πεπαγωμένος (βλ. Acta et Dipl. I, 450 ἐ.) «πρωτονοτάριος τῆς Μεγ. ἐκ-κλησίας». Εἰς τὴν ἐπὶ Φωτίου σύνοδον τοῦ 879 ἀναγινώσκομεν: «καὶ λαβῶν Πέτρος ὁ θεοφιλέστατος διάκονος καὶ πρωτονοτάριος ἀνέγνω κεφάλαιον Α' ὥστε μηκέτι εἰς Βουλγαρίαν χειροτονεῖν τὸν Κωνσταντινουπόλεως» (Πρακτ. συνόδων Β', σ. 203). Ἐνίοτε φέρει καὶ οὗτος διπλοτυπίαν: «Δημή-τριος νοτάριος καὶ γραμματικὸς» (ἐν κώδικι μονῆς Φιλοθέου 161), ὁ δὲ δη-μόσιος νοτάριος ἐλέγετο καὶ ταβουλλάριος (Δελτ. ἱστ. καὶ ἐθν. ἐτ. Ε', σ. 160). Κατὰ τὸν Bury (σ. 98) ὑπὸ τὸν πρωτονοτάριον ἐλειτούργει καὶ σχολῆ ἐν Κ)πόλει, ἐν ἧ ἔμορφοῦντο οἱ νοτάριοι (βλ. Ἀνδρεάδου, Ἱστορ. τῆς ἑλλ. οἰκονομίας (1918) σ. 443). Σλαβιώτερον τοῦ γραμματέως ὄνομα ἦτο καὶ τὸ σεκρέτος καὶ σεκρετάριος (τοῦτο ἔχουσι σήμερον οἱ Ἀλβανοί). Ὁ Γεννάδιος Σχολάριος ὑπεγράφετο «σεκρετάριος καθολικὸς» τοῦ βασιλέως Ἰω. Παλαι-ολόγου (βλ. Βυζαντίου, Κωνσταντινουπόλις Γ' σ. 63, 1608. Νέος Ἑλληνομν. Λάμπρου, τόμ. Ζ', 168, 185). Ἀλλὰ ἐπικρατέστατον ὑπάρχει τὸ γραμματι-κός. ὁ Εὐγένιος ὡς ἀρχιεπίσκοπος ἀπαντᾷ πρὸς τὸν μέγαν Γραμματικὸν κῶν Γεώργιον Ζαγοραῖον, ὃν εἶχε μαθητὴν, ὡς ἐν ἀρχῇ γράφει: «μεταξὺ τῶν οὐκ ὀλίγων, ὅσους ὀμιλητὰς καὶ γνωρίμους εἶχον ἐν τῇ κατὰ τὸ Ὄρος διατριβῇ μου ἐκείνῃ, ὅτε τὴν ὑμετέραν λογίωτητα προσφιλέστατον ἔσχον καὶ ὁ τότε χρόνος σαφῶς παρέστησε καὶ ὁ νῦν οὐχ ἥκιστα ἀναδιδάσκει διὰ τοῦ

καλοῦ ὕμῶν γραμματός» (Συλλογὴ ἀνεκδότων τοῦ ἀοιδίου Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρου ὑπὸ Αἰνιάνου Α', Ἀθήναι 1839 σ. 52). Τελευταῖον μνημονεύω τὸν ἐπὶ Γρηγορίου τοῦ Ε' Γεώργιον Ἀφθονίδην «πρωτέκδικον καὶ μέγαν γραμματέα» (Τὰ κατὰ τὸν ἀοιδίμον πατριάρχην... τόμ. Α' σ. 112-113). Διπλοῦς τίτλους πολλοὶ ἐλάμβανον, ὁ Γεώργιος Σοφιανὸς χαρτοφύλαξ καὶ πρωτέκδικος (Φωτ βιβλ. Α', 86), ὁ διάσημος Ἰωάννης Θαλασσινός, ὁ συνάψας ἀλληλογραφίαν μετὰ τοῦ δεινοῦ ἑλληνοιστοῦ Ἀγγλου Covel (Ἰωάννης Κωβελίδης ὑπεγράφετο) ἦτο ρεφερενδάριος καὶ λογοθέτης τῆς Μ. Ἐκκλησίας (αὐτ. 180, 187). Ὁ ἀρχιδιάκονος Κλειδᾶς ἦτο «δικαιοφύλαξ καὶ καθολικὸς κριτὴς τῆς ἐκκλησίας» διορισθεὶς τῷ 1334 διὰ Νεαρᾶς Ἀνδρονίκου Β', (βλ. Ζαχαρία von Lingenthal. ἀριθ. 41, Actes de l' Eshigmenou, σ. 24, 50). Τέλος τόσῳ πολυἀριθμοὶ εἶχον καταστήσει οἱ κληρικοὶ ἤτοι λαϊκοὶ γραφεῖς, ὥστε ἀπετέλεσαν σύστημα (=σύλλογος, ἀδελφότης). Ὁ Πατριάρχης Μελέτιος, γράφει ἀπόφαισις τοῦ 1845, «ἐπέστησε τὴν πρόνοιαν ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ δικαστηρίου καὶ ἐπὶ τοῦ συστήματος τῶν ἐντιμολογιωτάτων κληρικῶν γραφέων, ἅτε δὴ ἀμφοτέρων συνοδῶν καὶ ὡς εἰπεῖν συμφυῶν συστατικῶν τῆς πατριαρχικῆς μεγαλειότητος» 1. Ὅθεν καὶ ὁ λαὸς οὕτως ὀνομάζει καὶ ρῆμα «γραμματικεῖμαι» (παρὰ Φωτῶ I, 557A)² ὅπως ἐκ τοῦ γραμματεὺς τὸ «γραμματεῖω» (βλ. A. Kornitzer, De scribis publicis Atheniensium, Wien 1883). Ἀντὶ τοῦ νῦν ἐν χρήσει ἀρχιγραμματεῖς τῆς Συνόδου (ἐν Ἑλλάδι πρῶτος γραμματεὺς) ὑπῆρχε μέχρι τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος τὸ «γραμματικὸς μέγας», τίτλος σπουδαῖος ζήσας ἐπὶ χίλια περίπου εἴη καὶ διακοσμήσας ἐκκλησίαν καὶ ἔθνος, ὥστε νὰ θεωρῆται ἔπειτα εὐγενείας διακριτικὸν γνώρισμα παρ' Ἑλλήσι ζῶν καὶ μέχρι σήμερον παρὰ τῷ λαῷ καὶ μετεκομίσθη, ὅπως καὶ πάντες οἱ Φαναριωτικοὶ τίτλοι, καὶ ἐν Βλαχίᾳ· διὸ γράφει ὁ Ἰώσηπος Μοισιόδαξ «γραμματικὸς μέγας λογίζεται ὁ ἐπὶ τῶν γραμμάτων τῶν ἀπορρήτων τῆς ἡγεμονίας, ἀξία λαμπροτάτη καὶ ἐπικερδής, ἣτις δίδεται ἀεὶ ὑποκειμένοις πεπαιδευμένοις καὶ ἣτις ἰσθυναμεῖ, καθὼς φαίνεται, τῇ ἀξίᾳ τοῦ Secretaire d'Etat τοῦ παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις» (Ἀπολογία, Βιέννη 1780, σ. 132, σημ. 1). Τοιαύτην σπουδαιότητα, ἀπέδιδον οἱ Βυζαντινοὶ καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες εἰς τὸν θεσμόν τῆς γραμματείας, ὃν λαϊκόφρονες καὶ ἀμαθεῖς τῆς ἐκκλησίας ταγοὶ ἐβουλεύσαντο ν' ἀνατρέψωσι—καὶ εἶναι ἡ μόνη ἐπίσημος θέσις εὐρισκομένη εἰσέτι εἰς χεῖρας ἱερωμένων.— Πῶς δὲ ἐνεφυλοχώρησαν καὶ οἱ νομικοὶ σύμβουλοι ἐν τοῖς πατριαρχείοις; Οἱ τοὺς «Γεν. κανονισμοὺς» συντάξαντες ὑπῆρξαν ἐν μέρει συντηρητικοὶ καὶ δὲν προσέλαβον τούτους ἐν τῷ νεωτεριστικῷ ὀργανισμῷ τῶν Πατριαρχείων. Νομίζω τὸ γεγονὸς βαρύνει καὶ πάλιν Ἰωακείμ τὸν Γ', ὅστις ἔνεκα τῶν πολλαπλῶν ἐργασιῶν τοῦ ἀρχιγραμματεῖος ἐπρότεινε τὴν πρόσληψιν λαϊκοῦ νομικοῦ συμβούλου», ὅστις παρακαθήμενος τῷ ἀρχιγραμματεῖ κατὰ τὰς δικαστικὰς συνεδριάσεις τῆς ἱερᾶς συνόδου γνωμοδοτεῖ ἐρωτώμενος ἐπὶ νομικῶν ἀποριῶν καὶ συντάσσει τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις». ἀφοῦ οὕτως ἠνοιχθῆ ἡ θύρα εἶτα διωρίσθη καὶ ἄλλος λαϊκός, ὁ κωδικογράφος, ἀντικαταστήσας τὸν ἱερωμένον «ὑπομνηματογράφον», ἔπειτα καὶ ἄλλοι καὶ ἄλλοι, καὶ καταντῶ τὸ οἶκουμ. πατριαρχεῖον εἰς τὰ γραφεῖα νὰ διευθύνηται ὑπὸ λαϊκῶν, τοῦθ' ὅπερ ἐν Ἀθήναις ἐπε-

1) Φωτ. βιβλιοθ. Β', σ. 116. Ὅτε τῇ 1837 ἐχειροτονήθη ἀρχιερεὺς ἐν τῷ πατριαρχεῷ ἀπήνησα κατὰ τὸ εἰωθὸς εἰς τὸν προεξάρχοντα τῆς τελετῆς, καὶ ἀνέφερον τὴν φράσιν «πατριαρχικὴ μεγαλειότης». Μετὰ τὴν λειτουργίαν ἐν τῷ συνοδικῷ ὁ τότε μέγας πρωτοσύγκελλος καὶ νῦν μητροπολίτης Περγᾶμου σεβ. Ἀδαμάντιος ἐξενίσθη, ἐπὶ τῷ προσήματι, ἀλλὰ φαίνεται δὲν εἶχεν ἀναγνώσει τὴν Φώτειον Βιβλιοθήκην. Ἐγὼ ὅμως διεξῆλθον αὐτὴν, διότι ἤμην συνδρομητὴς καὶ ἐπλήρωσα. Ἀδίκως ἔπομένως μὲ κατέκριναν εἰς τὸν «Προσφ. Κόσμον» καὶ ὁ ἐκδότης, διὲν ἔχω τὸ βιβλίον του καὶ δὲν γνωρίζω τί γράφω. Τώρα εἰς πείσμα ἠγόρασα καὶ ἄλλο ἀντίτυπον, ἀφοῦ τὸ πρῶτον εὐρίσκειται εἰς τὴν ἐν Λαύρα βιβλιοθήκην μου.

2) Ὁ Μιχ. Παλαιολόγος ἴδρυσεν εὐθὺς ὡς ἀποκατέστησε τὸ κράτος ἐν Κιωνταντινουπόλει κατὰ τὸν τοῦ μεγάλου Παύλου νεῶν ἐν τοῖς ἀρχαίοις ὀρφανοτροφείοις, «γραμματικευσόμενων σχολῆν», ἐν ἣ ἔδιδασκε καὶ ὁ μέγας λογοθέτης Γεώργιος Ἀκηροπολίτης καὶ Μανουὴλ ὁ Ὀλόβολος (Παχυμέρης τόμ. Α', 281, ἔκδοσις Βόννης). ἐν ταύτῃ ἐδιδάσκοντο καὶ φιλοσοφίαν μετὰ τῆς ρητορικῆς. Πρὸς τὴν τῆς γραμματικῆς ἐκμάθησιν συνέστησεν ἐν τῇ βασιλευσούσῃ Ἀλέξιῳ ὁ Κομνηνός κατὰ τὸν Ξαναρᾶν (τ. II, σ. 301, ἔκδ. Παρισίων) διδασκαλεῖον «ἐν' ἐν αὐτῷ διδάσκοντο παῖδες ὀρφανοὶ ἢ γονέων ἀπόρων, διδασκάλους ἐντάξας καὶ παιδαγωγούς καὶ οἰτήσεις ἀποτάξας τοῖς διδασκασί τε καὶ τοῖς μαθησασί».

κράτησε καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ ἐντὸς τῆς ἀρχιεπισκοπῆς, ὅπου καὶ εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ἀρχιεπισκόπου, προτίσεται λαϊκὸς καὶ ἐκτὸς εἰς τοὺς ταμιακοὺς ὀργανισμοὺς ΟΔΕΠ καὶ ΤΑΚΕ. Τελεία λαοκρατία διὰ τὴν ἀναξιοδότητα βεβαίως, ἅς τὸ ὁμολογήσωμεν, ἡμῶν τῶν κληρικῶν.

Ὁ Μελέτιος οὗτος ὤρισεν ἀκριβέστερον καὶ τὰ καθήκοντα τοῦ νοταρίου ἀντιγράφοντος πᾶν δικαστικὸν ἔγγραφον καὶ τὰς ἀποφάσεις εἰς τὸν κώδικα. Ὅσαίς δὲ συνέπιπτε πολλὴ ἔργασία ἐπεκούρουν αὐτῷ ὁ πρωτονοτάριος, ὁ πρωτέχδικος καὶ ὁ πριμηκῆριος. Ἄλλ' εἶχε καὶ δύο «ὑπογραμματικούς» καὶ τὸν ρεφερενδάριον Γεώργιον. Πάντες οὗτοι ἦσαν λαϊκοὶ καὶ ἐμμισθοὶ ἐννοεῖται, ἀποφασίζεται δέ: «νὰ παρευρίσκωνται ἐν τῷ κριτηρίῳ πάντοτε τρεῖς τῶν ὀφφικιάλων ἱερέων καὶ ἐκ τῶν πατριαρχικῶν ἐφημερίων οἱ μᾶλλον προέχοντες· ἐκτὸς δὲ τῶν ἐχόντων ὀφφίκια κληρικῶν (=λαϊκῶν) καὶ τῶν ἐφημερίων, οἱ νοτάριοι οἱ μὴ ἔχοντες ὀφφίκια καὶ οἱ λοιποὶ ἴστανται ἐν τῷ κριτηρίῳ «μὴ ἐξὸν αὐτοῖς παρακαθῆσθαι». Τὸ δὲ κριτήριο συνεδρίαζεν εἰς τὴν μεγ. πρωτοσυγκελλίαν (αὐτ. 116—119). Καὶ εἰς τὰς συνόδους συμμετεῖχον καὶ δὴ ἐπὶ σπουδαίων ὑποθέσεων οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς πατρ. αὐλῆς καὶ ἄλλοι πολλοὶ μάλιστα εἰς τὰς ὑπερτελεῖς (=τὰ δύο σώματα) ὡς συνέβη περὶ τὸ 1740: «συνόδου ὑπερτελοῦς συγκροτηθείσης, συνεδριαζόντων τῇ αὐτοῦ παναγιότητι ἀπαξασάντων τῶν συμπαραυρεθέντων καὶ ἐνδημούντων ἤδη ἐνταῦθα ἐν τῇ βασιλευούσῃ (αὐτοὶ ἀπετέλουν τότε τὴν σύνοδον) τῶν πανιερωτάτων ἀρχιερέων καὶ συμπαρόντος καὶ τοῦ πανευγενοστάτου καὶ ἐνδοξοτάτου ἀρχόντος μεγάλου λογοθέτου τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγ. Ἐκκλησίας» καὶ γενικοῦ ἀρμηγῆως τῆς κραταιᾶς βασιλείας κυρίου Ἀλεξάνδρου: ἐτι δὲ συμπαρόντων καὶ τῶν τιμωτάτων κληρικῶν καὶ τῶν εὐγενεστάτων ἀρχόντων καὶ καπουκιχαγιάδων τῶν ἐκλαμπροτάτων αὐθεντῶν Οὐγγροβλαχίας καὶ Μολδοβλαχίας καὶ λοιπῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως ταύτης..» (αὐτ. Α', σ. 147). Αὐτὸ συνέβαινε, διότι αἱ ἀνάγκαι τῆς ἐπαρχίας δὲν ἐπέτρεπον εἰς τοὺς ἀρχιερεῖς νὰ παραμένωσιν ἐν Κ)πόλει, καὶ ἂν ἤρχοντο, ἐπέστρεφον ἀμέσως, ἵν' ἀποφεύγωσι καὶ τὰς δαπάνας· ὅθεν τὸ πατριαρχεῖον ἦτον εἰς χεῖρας τῶν κληρικῶν (=λαϊκῶν), οἱ ὁποῖοι διοικούντες μὲ πολλὴν ἀταξίαν τὰ κοινὰ πράγματα ἔγιναν κατὰ καιροὺς αἴτιοι πολλῶν κακῶν καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πατριάρχας» αὐτὰ φθέγγεται ὁ πρῶτος Ἄρτης Ἰγνάτιος, ὅστις ὡς ἄδεται ἔγραψε τὴν ὑπὸ τὸ στοιχεῖον Κ. φερομένην «Ἀπολογίαν ἱστορικὴν καὶ κριτικὴν ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου» (κατὰ Νεοφύτου Δούκα) 1815 (Πίτσα) σ. 30.

Τὰ ὀφφίκια βεβαίως ἐθεσπίσθησαν ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων διὰ νὰ συμμετέχη πῶς καὶ ὁ λαὸς εἰς τὴν διοίκησιν τῆς ἐκκλησίας· «αὕτη ἐστὶν ἡ τάξις τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας, ἣν περ οἱ ἀγιώτατοι πατριάρχαι μετὰ τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων ἐνομοθέτησαν καὶ διώρισαν τὰ ὀφφίκια καὶ ἀρχοντικία καὶ τὴν αὐτῶν ἐνέργειαν» (Goar 225)· κατὰ δὲ τὴν Νεαράν Μιχαὴλ τοῦ Ἡ' Παλαιολόγου «πρὸς τὸν τύπον δὲ τῶν βασιλικῶν καὶ τὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὀφφικίων παρὰ τῶν αἰοδίδμων φιλευσεβῶν βασιλέων ἐτάχθησαν (ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. ἐκδοσις Ζέπου Α', 503)· διὸ καὶ ὁ τῶν ἀνωτέρων ὀφφικιοῦχων διορισμὸς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ βασιλέως προτάσει τοῦ πατριάρχου». Κατὰ Ζωναράν XVIII, 4, τόμ. Α'. σ. 268 Dind.) «μέχρι τότε τοῦ μεγάλου οἰκονόμου προχειριζομένου παρὰ τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ τοῦ σκευοφύλακος». Ὅτι δὲν ἦσαν ταῦτα κοσμικὰ ὀφφικία ἔχομεν τὴν ρητὴν τοῦ Γρηγοῦ μαρτυρίαν, ὅστις περὶ τοῦ Ἀνδρονίκου Β. Παλαιολόγου τῷ 1328 λέγει: «ὥστε καὶ εἰς τὰς τῶν ἱερατικῶν μετὰ τῆς ἐκκλησίας πρώτας τιμὰς ἀνάγων ἐσκέπτετο, Ἡδὴ δὲ καὶ ὡσερ ἀρραβῶνά τινα τὴν τοῦ χαρτοφύλακος ἀξίαν ἐν γὰρ τῷ παρόντι ἠνάγκαζε δέξασθαι με» (Ρωμαϊκὴ Ἴστορ.

1. Οἱ τίτλοι οὗτοι ἦσαν καθιερωμένοι ἀπὸ κολλοῦ. Εἰς τὸ Σύνταγμα τῶν ἱερῶν κανόνων Ράλλη-Ποτλῆ τόμ. Ε', σ. 504 ε. ἀναγράφονται οὗτοι: «ὅπως γράφουσιν οἱ μητροπολίται τοῖς ἀρχόνσι τῆς Μ. Ἐκκλησίας».

2. Εἶναι ὁ Γρίκας, ὅστις ἐκαρτομήθη μετὰ ἐν ἔτος. Ἀπὸ τοῦ Ἀλεξ. Μαυροκοοδάτου καὶ ἄλλοι μεγ. διερμηνεῖς ἦσαν καὶ μεγ. λογοθέται τῆς ἐκκλησίας. Ἐντεῦθεν ἔπειτα ἐδίδοντο διπλὰ καὶ τριπλὰ ὀφφίκια εἰς τοὺς ἀρχοντας, ὅρα καὶ ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς τὸν μακ. Γεδεών, ὅστις ἀπὸ χρονογράφου ἐγένετο χαρτοφύλαξ καὶ μέγας ἀρχων.

3. Ἐπιθεὶ εἰς τὸ περισπούδαστον ἔργον τοῦ κ. Π. Πουλιστα, Σχῆσις Πολιτείας καὶ ἐκκλησίας κτλ. σ. 342 πολλὰ παραδείγματα.

τόμ. I, σ. 340 Βόννης). Ἦτο δὲ μέγιστον τὸ ἀξίωμα τοῦτο, ὡς γράφει ὁ Βαλαμῶν ἐν τῷ ιη' καν. τῆς Α' οἰκ. συνόδου, ἐν ταῖς συνάξεσιν οὗτος προὐκάθητο καὶ τῶν ἀρχιερέων, καὶ πρὸς ἀντιλέγοντας ὁ Ἀλέξιος Κομνηνὸς ἀπήντα: «...τινὲς τῶν ἀρχιερέων ἀντιφιλοτιμούμενοι πειρῶνται τὸ τοῦ χαρτοφύλακος ὑποβιβάζειν προνόμιον... μὴ προκαθῆσθαι αὐτὸν τῶν ἀρχιερέων, ὅποτε δεῖοι τούτους συνέρχεσθαι... οὐκ ἀνασχετὸν τῇ βασιλείᾳ ἔδοξε πρῶγμα διὰ τοσοῦτου χρόνου βασανισθῆναι καὶ τοῖς πρὶν πατριάρχαις καὶ τοῖς ἄλλοις ἀρχιερεῦσιν... ἀθετηθῆναι...» καὶ ἐν τῷ θ' τῆς Ζ', περὶ τῶν καθηκόντων: «ἰδικῶς δὲ ἀφωρίσθησαν τῷ σεκρέτῳ τοῦ χαρτοφυλακείου τὰ ἐπισκοπικὰ δίκαια καὶ ὁ κατὰ καιροὺς χαρτοφύλαξ ἐνεργεῖ δικαίῳ τοῦ κατὰ καιροὺς ἀγιωτάτου πατριάρχου πάντα τὰ τούτῳ ἀνήκοντα ὡς ἐπισκόπῳ· ἀφορίζεται γὰρ καὶ διορθοῦνται τὰ ψυχικὰ σφάλματα, διακόνους καὶ ἱερεῖς ἐπιτρέπει χειροτονεῖσθαι, τὰ τῶν ἱεροτελεστιῶν πιττάκια ἐκτίθεται...» 1 πού δὲ κατήντησε τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὅταν ἐξελαϊκεύθη εἶναι τοῖς πᾶσι γνωστόν, ὅπως καὶ τὰ λοιπὰ πλὴν 2—3². Μεγάλα δὲ καὶ ἀλησμόνητα εἶναι τὰ κακά, ἅπερ προῆλθον ἐκ τῆς τοιαύτης διαμορφώσεως τῆς πατριαρχ. αὐλῆς καὶ δὴ τὸ πρῶτον αἱ συνεχεῖς ἀλλαξοπατριαρχεῖαι. Ἀπὸ τοῦ 1512 δὲν φαίνεται εἰς τὰς ἱστορίας πλέον τὸ ὄνομα τῶν κληρικῶν, οὐς ἡ δυστυχία καὶ ἡ ἀμάθεια συνετέλεσε νὰ παραγκωνισθῶσι τελείως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἐκλογὴν τοῦ πατριάρχου (Φωτ. Βιβλ. Β' 21 μαρτυρία τοῦ Ὑψηλάντου, Τὰ μετὰ τὴν ἄλωσιν σ. 193-4). Χεῖρω συνέβαινον κατὰ τὴν μητροπολιτῶν. Ἐπὶ Πατριάρχου Ματθαίου τῷ 1600 ἀποφασίζεται νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὸ κακόν: «ὅστις ἀπὸ τῶν ἀρχόντων καὶ ἀπὸ τῶν ἐτέρων χειροτεχνῶν καὶ καπήλων προσερχόμενος τῇ συνόδῳ καὶ τῷ οἰκουμένικῳ Πατριάρχῳ οὐκ ἔρχονται ἐρωτήσοντες, εἰ ἄρα εὐλογόν ἐστι τὸ ζήτημα αὐτοῦ, ἀλλὰ ἀπαραιτήτως δι' ἐξωτερικῆς δυναστείας βιάσονται καὶ ζητήσουσι παράλογά τινα καὶ ἄθεσμα, ὥστε ἐκβαλεῖν καὶ εἰσάξει μητροπολίτας ἀπὸ τῶν θρόνων αὐτῶν καὶ ἱερεῖς ἀπὸ τῶν ἐκκλησιῶν... καὶ ἐπηρεάσαι τὸν οἰκ. πατριάρχῳ ὅτι τοιοῦτοι σὺν τῇ τελείᾳ καθαιρέσει καὶ ἀφωρισμένῳ παρὰ Θεοῦ παντοκράτορος ἔστωσαν» (Φωτ. β. Α', 136). Ἡ κακὴ αὕτη κληρονομία «ράκος ἐπικαθημένης» προξενεῖ ἀλγηδόνας τῇ Ὁρθοδοσίᾳ. Ὁ Ἄγγλος διοικητὴς ἐν Ἱεροσολύμοις ἐν ὀνόματι τῶν Ἀραβοφάνων ἐζήτησε τοιαύτας παραχωρήσεις, ἀλλ' ὁ πατριάρχης ἀπήντησεν: «οὐκ ἀποδέχεται οὐδὲ συζήτησιν, ὅπως τὰ λαϊκὰ μέλη τοῦ Μικτοῦ συμβουλίου παρευρίσκονται ἐν τῇ συνεδρίᾳ» (πρὸς ἐκλογὴν πατριάρχου Ν. Σιών ΛΑ', σ. 736).

Νῦν πρῶτον νὰ εἰπῶμεν βραχέα τινὰ καὶ περὶ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ἧς ἡ μεγάλη ἐκκλησιαστικὴ ἀκμὴ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ μοναδικοῦ εἰς τὸ εἶδος βιβλίου, ὅπερ ἀπηθανάτισε τὸ ὄνομα τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης. Οὗτος διδάσκει, ὅτι κατὰ τὸν ΙΑ' αἰῶνα ἐν Κ)πόλει ἡ ἐκκλησιαστικὴ τάξις παρουσιάζεται χαλαρομένη, ἐνταῦθα δὲ μετὰ φανατισμοῦ διετηρεῖτο τὸ ἀρχαῖον τυπικόν. Τὴν ὑψηλὴν ἀκμὴν ὁφείλει κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ μεγαλόπολις αὕτη εἰς τὸν ἅγιον Δημήτριον. Ἀπὸ τῶν τεσσάρων σημείων τοῦ κόσμου συνέρρεον ἐνιαῦθα χιλιάδες προσκυνητῶν, ἵνα προσκυνήσωσι τὸν κατ' ἐξοχὴν θαυματουργόν καὶ φιλοπόλιδα ἥρωα τῆς χριστιανωσύνης. Τούτου τὸ ὄνομα παρὰ Μακεδόσι συνεχέετο πρὸς τὴν θεό-

1. Κατὰ Βαλαμῶνα, ἐν τῇ ἐσμ. τοῦ β' τῆς Α' ἐν Χαλκηδόνι συνόδου οἱ διάκονοι καὶ ὑποδιάκονοι χειροτονοῦντο, οἱ ψάλται, ἀναγνώσται, οἱ ἀρχοντες καὶ ἕτεροι ἄσφαγί ζοντο, οἱ δὲ οἰκονόμοι χαρτοφύλακοι παραμονάριοι καὶ ἕτεροι ἐπροβάλλοντο. Πῶς δὲ ἀγίνετο ἡ «πρόβλησις» τούτων, μαρτυροῦμεν ἐκ τῆς παρὰ Πάλλη-Ποτλῆ Συντ. Α', σ. 535 Μελέτης τοῦ Βαλαμῶνος περὶ χαρτοφύλακος καὶ πρωτεκδικίου: «τὸ πατριαρχικὸν βουλλιστήριον, τὸ παρὰ τῷ στήθει τοῦ χαρτοφύλακος ἀνηρωμένον (ἢ πατριαρχ. σφραγίς), δι' οὗ καὶ τοὺς ἀξιόους τῷ πνεύματι χαρισμάτων ἱερατικῶν ἀξιοί, τοὺς μὲν ἐκτός τοῦ βήματος κληρικοποιῶν, τοὺς δ' ἐντός τελειοποιῶν».

2. Ὃπου κατήντησαν νῦν καὶ ἐν Ἀθήναις τὰ ὑψηλὰ καθήκοντα τῆς Ἱεραρχίας, μεταβιβασθέντα εἰς λαϊκοὺς ἔστω καὶ καθηγητὰς Πανεπιστημίου. Εἰς τὴν ἰδρυθεῖσαν σχολὴν παρὰ τῇ ἀρχιεπισκοπῇ πρὸς καταρτισμὸν κατηχητῶν καὶ ἐξομολόγων πνευματικῶν πλὴν τοῦ μητροπ. Σάμου κ. Εἰρηναίου οἱ λοιποὶ εἶναι λαϊκοί. Ὁ εἰς μάλιστα ἐξ αὐτῶν ἔγραψεν ἐναντίον τῆς ὑπάρξεως Θεοῦ καὶ τῆς ἀθανάσιος τῆς ψυχῆς! καὶ ἐγράφησαν τόσα κατ' αὐτοῦ, ἔλαβε δὲ γνῶσιν καὶ ὁ ἐν λόγῳ μητροπολίτης καὶ ἄλλοις περιμένονσι τὴν ἀναγέννησιν καὶ ἀναμόρφωσιν τοῦ κλήρου παρὰ τοιοῦτων διδασκάλων. Ἀπὸ πῶς δὲν προσέλαβον καὶ τὸν περιφωμένον Ἐλευθερόπουλον, ὅστις εἶναι προτιμητέος τοῦ ἐν λόγῳ μαλλιαρωτάτου καθηγητοῦ.

τητα. Πανταχόθεν οί ἔμποροι μετεκόμιζον τὰ ἐμπορεύματα εἰς τὴν μεγαλοπρεπῆ πανήγυριν τοῦ πολιούχου. Καί ἡ ἑορτὴ ἐκείνη μόνον πρὸς τὰ Παναθήναια ἠδύνατο νὰ συγκριθῆ. Ἀπεριγραπτος ἦτο ἡ πολυτέλεια τῶν ἐνδυμάτων καὶ ἡ ἀκολουθία τῶν δρυκῶν, οἱ ὀφφικιάλιοι καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν μητροπολίτην 1, παρελαύνοντες ἐν τῷ ἀλαλαγμῷ τῶν εἰς ποικίλος γλώσσας ἐπευφημιῶν, προσέδιδον ἰδιαιτέραν αἴγλην εἰς πόλιν, ἣτις πρεπόντως ἐθεωρεῖτο ἡ δευτέρα πρωτεύουσα τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους. Εἰς μίαν τῆσδε πανήγυριν ὁ γνωστός Νικόλαος Καβάσιλας κατ' ἐντολὴν τοῦ αὐτοκράτορος Καντακουζηνοῦ, ἐξεφώνησε τὸν διασωθέντα πανηγυρικόν, ὅστις δύναται νὰ θεωρηθῆ ἐφ' ἀμίλλῃ πρὸς τὸν τοῦ Ἰσοκράτους ἀπαγγελθέντα κατὰ τὰ Ὀλύμπια. Ὁ κλῆρος ἀποτελεῖ τὴν προνομιοῦχον τάξιν· οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου ἔφιερωνμένοι ἐκέκτηντο μεγάλα προνόμια καὶ ὑψηλὰ ἀξιώματα· ἀνήκον δὲ πάντως οἱ λειτουργοὶ οὗτοι εἰς παλαιούς οἴκους νημομένους τὰς προσόδους τοῦ ναοῦ. Ὁ αὐτοκράτωρ Βασίλειος Β' θέλων νὰ τιμήσῃ Βούλγαρον ἄρχοντα ἐνύμφευσεν αὐτὸν μετὰ θυγατρὸς ἀξιοματικοῦ τοῦ ναοῦ. Ὁ ἱερός κλῆρος διηρημένος εἰς τάγματα ἐκυβερνᾶτο κατὰ νόμιμα καὶ δίκαιον τοπικόν. Εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ φέρωσιν ἐνδύμα καὶ πῖλον διάφορον πρὸς τὰ τῶν ἄλλων κληρικῶν τῆς αὐτοκρατορίας. Οἱ χριστιανοὶ τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς διδάσκει ὁ μεγαλῶνυμος ἀρχιεπίσκοπος Εὐστάθιος, ἠβουλήθησαν κατ' ἀπομίμησιν τῶν παλαιῶν, οἵτινες ἐξεχριστιάνισαν ὅλα σχεδὸν τὰ ἑλληνικὰ πράγματα, νὰ μεταμορφώσωσι καὶ αὐτὰς τὰς δυσωνύμους ἱεροδούλους, εἰς ἄρρενας ἱεροδούλους, ξένης ὁμως καταγωγῆς, ἦτοι οἱ νεωκόροι, τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, ἀπετέλουν τὸ «κομιτᾶτον τῶν ἱεροδούλων». Μόνον οὕτως οἱ δούλοι εὗρισκον ἀσυλίαν εἰς τὸν ἅγιον, ὅστις διὰ τοῦτο ὠνομάζετο «Ἐλευθέριος». «Ξένιος» μᾶλλον ἔπρεπε νὰ λέγηται, διότι οἱ Ἰθαγενεῖς δούλοι δὲν ἦσαν καθόλου ἀσφαλεῖς καταφεύγοντες εἰς τὸν ναόν, οἱ πολῖται ἠδύναντο ν' ἀποσπάσωσιν αὐτούς. Ἐν τοῖς δημοσιευθεῖσιν ἐπισήμοις ἐγγράφοις τῶν Ἀθωαιτῶν μονῶν, εἰς τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ συγκροτούμενα κριτήρια καὶ εἰς τὰς κτηματικὰς «διαγνώσεις» καὶ τὰ «πρακτικὰ» φαίνονται μετὰ τοῦ κριτοῦ, τῶν ἐπισκόπων καὶ ὀφφικιάλιοι τῆς ἐκκλησίας: οἱ «ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες», ὡς καλοῦνται ἐνταῦθα οἱ τῆς Θεσσαλονίκης, «συμπαρόντων καὶ θεοφιλεστάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τοῦ μεγάλου οἰκονόμου...» οἵτινες καὶ ὑπογράφονται. εἶναι καὶ κατὰ τοῦτο σπουδαῖον τὸ ἐγγράφον ἢ τὰ ἐγγράφα διότι παρουσιάζονται οἱ «ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες» ὁμοῦ μετὰ τῶν ὑπαλλήλων τοῦ κράτους ὡς κριταὶ 2. Ἴδου τὰ κείμενα: «συνελθόντων εἰς δικαστήριον τῶν θεοφιλεστάτων ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, τοῦ τε μεγάλου οἰκονόμου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Καβασιλά, τοῦ μεγάλου σακελλαρίου κυροῦ Ἰωάννου Πόθου, τοῦ πρωτεκδίκου κυροῦ Δημητρίου τοῦ Γ... καὶ τοῦ ἱερομνήμονος κυροῦ Πέτρου τοῦ Τζίσκου, συμπαρόντων παρακελεύσει τοῦ πρωτασηκρήτη καὶ λογοθέτου τῶν οἰκειακῶν κυροῦ Δημητρίου τοῦ Ἱατροπούλου ἐν τῷ πρῶτῳ τοῦ μεγαλομάρτυρος καὶ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ καὶ προκαυημένου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σπαρτητοῦ, τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Δημητρίου... τοῦ δρυκῆς τῆς δὲ τῆς πόλεως κυροῦ Μανουὴλ τοῦ Τρεξάνου, τῶν μεγαλενδοξοτάτων ἀρχόντων τοῦ Φιλαρέτου κυροῦ Καλοῦ τοῦ... μενοῦ κυροῦ Κωνσταντίνου» (καὶ ἄλλα ὀνόματα). Ἐπειτα πρὸς μείζονα πίστῳσιν ἀκολουθεῖ καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐκκλησίας: «Μηνὶ Ἰανουαρίῳ ἐνδ. ὀγδόης. Ἀξιοθέντος παρ' ἡμῶν καὶ παρουσιασαμένου τοῦ Παναγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης ὑπερ-

1. Κατὰ τὸν Τιμαρίωνα, ὅστις θαυμασίως ἐξιστορεῖ τὰ τῆς τριημέρου ταύτης πανηγύρεως ἐξαισία «ὁ ἀρχιερεὺς ἵσταται ἀρχιερέως, ὁ δὲ τις τὴν ἑορτὴν καθιστῶν ὡς εἰκόσ καὶ περὶ τῶν πρακτικῶν διατασσόμενος» (Ellissen, Analekta der mittel-und neugriechischen Literatur IV, Leipzig 1860, σ. 48).

2. Τὸ σπουδαῖον τοῦτο ἐγγράφον, συνταχθὲν πρὸς ἐπικύρωσιν τῆς ἰδιοκτησίας τῆς ἐν Ἀθῶν μονῆς τῶν Ἰβήρων, ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ μακ. Ἰωακείμ Ἰβηρίτου ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμῶ» Β', 1918, σ. 252-254. ἤδη συμπληροῦται καὶ μετὰ φωτοτυπίας ὑπὸ τοῦ Φραγκίσκου Dölger, ἐν «Aus den Schatzkammern des Heiligen Berges. München 1948, σ. 106-109, ἀρθ. 59-60. εἶναι δὲ δύο ἀποφάσεις ἐκδοθεῖσαι περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΓ' καὶ ἀρχῆς τοῦ ΙΔ' αἰῶνος. Δὲν ἔχω τὸν Παλαμᾶν πρόχειρον καὶ λαμβάνω ἐκ τοῦ Dölger, ὅστις ἔχει μόνον ἀποσπάσματα συμπληρωμένα.

τίμου και ἐξάρχου πάσης Θετταλίας κυροῦ Ἰακώβου, συνεδρευόντων τῶν θεοφιλεστῶν ἐπισκόπων τοῦ τε πανιερωτάτου Κίτρους και πρωτοθρόνου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Σηκοντηνοῦ, τοῦ Πέτρου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Περατικοῦ, τοῦ Βαρδαρίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Κοντοπετρη¹ και τοῦ Λιττιῆς και Ρεντίνης κυροῦ Λέοντος, συμπαρόντων και θεοφιλεστῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχόντων τοῦ μεγάλου οἰκονόμου κυροῦ Δημητρίου τοῦ Βεάσκου, τοῦ μεγάλου σκευοφύλακος κυροῦ Πέτρου τοῦ Βουλεξάνου, τοῦ σακελλίου κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Περδικαρίου, τοῦ πρωτεκδικου κυροῦ Πέτρου τοῦ Τζίσκου και τοῦ πρωτονοταρίου κυροῦ Δημητρίου τοῦ Ἐρμογένους». Μέχρις ὧδε τὸ ἐκκλησιαστικὸν σῶμα, ὅπερ μετὰ τῶν ἐφεξῆς ἐν συνεχείᾳ ἀκολουθούτων λαϊκῶν τιτουλῶν και ἀρχόντων ἀποτελεῖ τὸ πρωτόπλασμα τῶν Δύο σωμάτων τοῦ οἴκου πατρισεχίου. «παρουσία τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ κυροῦ Ἰαάννου τοῦ Σλοριτηνοῦ και τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ τοῦ πανσεβάστου σεβαστοῦ και κυροῦ Πόθου, τοῦ Φιλορέτου κυροῦ Καλοῦ, τοῦ λογιωτάτου κυροῦ Γεωργίου τοῦ Φοβηνοῦ, τοῦ Ἀγγέλου κυροῦ Θεοδώρου, τοῦ Μελαγχρηνοῦ κυροῦ Λέοντος και τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ Θεοδώρου, τοῦ Ὑπερπύρη κυροῦ., τοῦ Ξυλινᾶ κυροῦ Γεωργίου, τοῦ Στραβοξωνάρη κυροῦ Ἰωάννου και τοῦ αὐταδέλφου αὐτοῦ κυροῦ Νικηφόρου και ἐτέρων οὐκ ὀλίγων ὑπερμνηματίσθη τὰ ρηθησόμενα». Ἐν τέλει:

† Ὁ δοῦλος τοῦ κραταιοῦ και ἀγίου οὐθέντου ἡμῶν και βασιλέως ὁ πρωτοσηκρήτης ἐπὶ τῶν οἰκειακῶν Δημήτριος ὁ Ἰατρόπουλος». και ἐπὶ τῆς ὀπισθίας ὄψεως:

«Ἢ ἐμπεριειλημμένη ἀκριβεστάτη και ἀσφαλεστάτη ἐξέτασις διάγνωσις τε και ἀπόφασις και τῆς ἡμῶν ἐνώπιον γέγονε μετριότητος· διὸ και ἐνταυθοῖ ἐπιγέγραπται δι' ἀσφάλειαν...

† Ὁ ταπεινὸς μητροπολίτης τῆς Θεσσαλονίκης ὑπέριμος και ἔξαρχος πάσης Θετταλίας Ἰακώβος ἐφ' ὃ παρῆν και αὐτὸς ἐπὶ τῇ ἔνδον ἐξετάσει και ἀποφάσει και ὁμογνωμῆσας τοῖς ἐντὸς ἀναγεγραμμένοις ἐνταῦθα ἐπιγέγραφα.

† Ὁ εὐτελής ἐπίσκοπος τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Κίτρους και πρωτόθρονος Ἰωάννης.

† Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Πέτρου και Λαγυδανείας Ἰωάννης.

† Ὁ ταπεινὸς ἐπίσκοπος Βαρδαρίου Ἰωάννης.

† Ὁ εὐτελής ἐπίσκοπος τῆς ἀγιωτάτης ἐπισκοπῆς Λιττιῆς και Ρεντίνης Λέων.

† Ὁ μέγας οἰκονόμος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος διάκονος ὁ Βεάσκος.

† Ὁ μέγας σκευοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Πέτρος διάκονος ὁ Βουλεξάνος.

† Ὁ [τοῖ] σακελλίου τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης διάκονος ὁ Περδικάριος.

† Ὁ πρωτεκδικος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Πέτρος διάκονος ὁ Τζίσκος.

† Ὁ πρωτονοτάριος τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Δημήτριος διάκονος ὁ Ἐρμογένης».

Ἐπογραφαὶ ὀφρικιοῦχων τῆς Μεγ. Ἐκκλησίας συμμετεχόντων κριτηρίων ἐν «Πρακτικοῖς» συναντῶνται και παλαιότερον. Π.χ, τῷ 1085 διὰ διαφορὰν Λαύρας και Ἰβήρων.

† Ἰωάννης ἐλέφ θεοῦ πρεσβύτερος παρῆμην ἐπὶ τὸ παρὸν πρακτικόν... και μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

† Ἰωάννης ἱερεὺς και ἱερομνήμων παρῆμην ἐπὶ τὸ παρὸν πρακτικόν... και μαρτυρῶν ὑπέγραψα.

1. Σπάνιον τὸ φαινόμενον, οἱ ἐπίσκοποι νῆ φέρωσι τὰ οἰκογενειακὰ ἐπωνύμια.

2. «πανσεβαστος σεβαστός» Ὁ Dölger παρατηρεῖ (σ. 169) ὅτι τὸ σεβαστός ἐπὶ τῆς σημασίας κείται ἐνταῦθα τοῦ augustus, δηλ. θέλει νὰ εἴπῃ, ὅτι οὐσιαστικοποιεῖται. Οὐχ οὕτως ὅμως, ἀλλὰ τὸ μὲν ἐπιτελεῖ τὴν σημασίαν τοῦ δὲ, ὡς τὸ κύριος κύριος, βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, κύριος τῶν κυριευόντων.

† Γεώργιος κουβουκλήσιος τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ νομικός.
† Γρηγοῤῃς... κριτῆς καὶ νοτάριος τοῦ κραταιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν βασι-
λέως ὁ Ξηρίτης».

Καὶ ἄλλους ὀφφικιάλους συναντῶμεν Θεσσαλονικεῖς εἰς ἀγιορειτικά
ἔγγραφα. Εἰς παλαιγενέστατον πωλητήριον τοῦ ἔτους 897 συνταχθέν ἐν
αὐτῇ τῇ λαμπρῇ κα περιφανεῖ μεγαλονύμφῳ Θεσσαλονικέων πόλει... διὰ
χειρὸς Νικολάου κληρικοῦ λιβελλισίου καὶ συμβολαιογράφου ταύτης
τῆς θεοφυλάκτου ἡμῶν πόλεως, ὑπογράφονται :

† «Δημήτριος Πρωτόπαπας τοῦ ναοῦ τῆς Παναγίας Θεοτόκου παρῶν
ἦν τῆδε τῇ διαπράσει ὑπὸ Γεωργίας... εἰς Εὐθύμιον μοναχὸν καὶ ἡγούμε-
νον... τοῦ ἀγίου Ἀνδρέου...

† Ἐπιφάνιος πρεσβύτερος τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου παρῶν καὶ μαρτυ-
ρῶν ὑπέγραψα.

† Βασίλειος ἁμαρτωλὸς καὶ κουβουκλήσιος καὶ διάκονος τῆς ἀγίας
Θεοτόκου κτλ.» (σ. 3) 1.

Τῆς αὐτῆς περιπέου ἐποχῆς εἶναι καὶ ἔγγραφον περὶ διαχωρισμοῦ συνό-
ρων μεταξὺ Ἀθωνιτῶν καὶ Ἱερισσιωτῶν, ὅπερ ἐγράφη «διὰ χειρὸς Δημητρίου
κληρικοῦ κουβουκλίων καὶ ὀρφανοτρόφου» ἐνθα πρῶτος ὑπογράφεται :

† «Γρηγόριος ἐλάχιστος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης...» καὶ ἔπειτα οἱ
κριταὶ 2.

Ἐν τοῖς Actes de Lavra σ. 163, εἰς ὁροθέσιον συνταχθέν διαταγὴ τοῦ
δουκὸς Θεσ)νίκης Ἰωάννου Κοινοστεφάνου.

† «Ἐ χαρτοφύλαξ τῆς ἀγιωτάτης μητροπόλεως Θεσσαλονίκης Βασι-
λειος ὁ Μασιάκος.

† Ὁ ὑπομνηματογράφος τῆς ἀγ. μητρ. Θεσσαλονίκης Δημήτριος ὁ...
(ἔτους 1162). Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν τῆς πόλεως ἦτο ὁ ἐπίσκο-
πος, οἱ πρωτεύοντες καὶ οἱ κτήτορες (possessores). Κατ' ἔτος οὗτος μετὰ τῆς
πεντάδος τῶν πρωτευόντων ἐξήλεγχον τοὺς λογαριασμοὺς καὶ τοὺς φορολογ.
πίνακας, ἄνευ τῆς ἀναμίξεως τῶν ἀπαιτητῶν τοῦ δημοσίου, συνέπραττον
μόνον εἰς δικαστικὰς καὶ δὴ ὀροθετικὰς ὑποθέσεις, ὡς δεικνύει τὸ παρὰ πό-
δας πρακτικὸν ἐν τῷ ἀρχεῖῳ τῆς Μεγίστης Λαύρας διασωθὲν τοῦ ἔτους 943 :

«Τῶν βασιλέων ἡμῶν τῶν ἀγίων ἐδεξάμεθα πρόσταγμα, ἵνα ἅμα Γρη-
γορίῳ τῷ ἀγίῳ ἀρχιεπισκόπῳ Θεσσαλονίκης καὶ Ζωήτῳ βασιλικῷ πρωτο-
σπαθαρίῳ ἐπὶ τοῦ οἰκείου καὶ κριτοῦ τοῦ θέματος ἐξέλθωμεν ἐπιτοπίως ἐν
τῇ ἐνορίᾳ τοῦ Ἱερισσοῦ καὶ διαχωρίσωμεν τὴν γῆν τῶν τε μοναχῶν, τῶν
ἐν τῷ Ἀθωνι προσκαρτερούντων καὶ τῶν οἰκητῶρων τοῦ κάστρου Ἱερισσοῦ
κατὰ τὴν πρᾶξιν Θωμᾶ βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ ἐπόπτου τοῦ Μοι-
ροκουβούλου καὶ ἔνδον ἀποσταλείσης πρὸς ἡμᾶς ψήφου Κοσμά τοῦ πανευ-
φήμου μαγίστρου· τοῦτο δὴ καὶ πεποιήκαμεν καὶ γενόμενοι κατὰ τὸν τό-
πον ἅμα τοῖς εἰρημένοις... συμπαρόντων ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ ὀσιωτάτου
ἐπισκόπου Ἐρκευλων, Παρίλου βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ ἐπὶ τῶν
οἰκειακῶν, Στεφάνου (λείπ. λέξις) καὶ ἔγγιστα τῆς οἰκειακῆς τραπέζης,
Ἀναστασίου βασιλικοῦ πρωτοσπαθαρίου καὶ χαρτουλαρίου τοῦ θέματος,
Κωνσταντίνου κληρικοῦ καὶ κουβουκλήσιου, Θεοδώρου κληρικοῦ καὶ
οἰκονόμου τῆς ἀγιωτάτης ἀρχιεπισκοπῆς Θεσσαλονίκης Εὐθυμίου μο-

1. Κατὰ τὸν Ἰωάννην Καμενιάτην «κληρικὸν καὶ κουβουκλήσιον» (σικ) εἰς τὴν
ἀλυσιν τῆς Θεσσαλονίκης (ὑπὸ τῶν Νορμανδῶν) γράφοντα πρὸς τὸν Καππαδοκίας Γρηγό-
ριον: «Πατρίδος ἐσμὲν Θεσσαλονίκης... πόλεως μεγάλης καὶ πρώτης τῶν Μακεδόνων,
ἀλλὰ μὲν περιφανοῦς, οἷς σεμνύνεται πόλις, καὶ μηδεμιᾷ τῶν ἐγγιστα παραχωρούσης μὴ
δι' αὐτὴν ὀφθῆναι, περιφανεστέρας δὲ τὴν εὐσέβειαν, ἣν ἐξ ἀρχῆς ἐδέξατο καὶ δεξα-
μένη μέχρι τοῦ νῦν διεσώσατο... Ναοὶ γάρ τινες παμμεγέθεις καὶ περικαλλεῖς τῇ ποικίλῃ
διακοσμήσει διὰ μέσου περιβεβλημένοι τῆς πόλεως... καὶ τούτων μάλιστα ὁ τῆς παντουρ-
γοῦ καὶ θαίας τοῦ ὑπερουσίου λόγου Σοφίας οἶκος καὶ ὁ τῆς ἀειπαρθένου, πανάγου καὶ
Θεομήτορος, ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ τοῦ... πανενδόξου καὶ καλλινίκου μάρτυρος Δημητρίου...
ἀνεκλάλητον εὐφροσύνην καὶ πνευματικὴν χαρμονὴν τοῖς συνιούσιν ἐβράβευον· ἐκκληήσατο
γὰρ ἐν ἐκάστῳ τούτων τάγματα ἱερέων... καὶ ἀναγνωστῶν συστήματα, δι' ὧν ἡ τῶν ἀσμά-
των σπουδάζεται ὑμνήλια ἀμοιβῶδον τοὺς στίχους ἀλλαλάζοντες καὶ ταῖς χειρονομίαις τῶν
μελῶν τὸν φθόγγον διατεθέντες καὶ μεγάλην τινὰ καὶ δεξιότατον χορείαν συνιστῶντες
τῷ τε εἶδῳ τῆς ἀστραπτούσης στολῆς τὰς τῶν ὀρώντων θάλλοντες ὄψεις καὶ τῇ τεχνωμένῃ
τῶν ψαλμῶν λύρᾳ τὴν ἀκοὴν κατατέρποντες» Migne Patr. gr. τόμ. 109, στ. 528 βλ.
καὶ 540.

2. Παρὰ Πορφ. Οὐασπένσκη, Χριστιανικὴ Ἀνατολή, Ἀθῶν III, Κίεβον 1877, σ. 320.

ναχοῦ καὶ ἡγουμένου τῆς μονῆς τῶν Περιστερῶν (ἐν Θεσσαλονίκῃ), Γρηγορίου μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου μονῆς Ὀρφανοῦ (ἐν τῷ στρυμον. κόλπῳ), Ἀνδρέου μοναχοῦ καὶ ἡγουμένου μονῆς τοῦ Σπηλαιώτου, Στεφάνου Κάσπακος τοῦ Βαρδανοπούλου, Νίκου Ἀμανδύτου... τῶν βεστιάριων... διεχωρίσαμεν τὴν γῆν ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἤτοι τῶν Ἀθωνιτῶν καὶ τῶν οἰκητῶν τοῦ Ἱερισσοῦ... σφραγίσαντες διὰ μολύβδου τῇ συνήθει σφραγίδι ἡμῶν μηνὶ Αὐγούστῳ...

† Κατακαλῶν βασιλικὸς πρωτοσπαθᾶριος στρατηλάτης Θεσσαλονίκης,

† Γρηγόριος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης.

† Εὐθύμιος μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῶν Περιστερῶν κλπ.· σὺτ. σ. 6,13).

Ἐν τοῖς δημοσιευθεῖσιν ἐπισήμοις τῶν μονῶν τοῦ Ἄθω ἐγγράφοις τοιαύτην σύνθεσιν δικαστῶν καὶ πραγματογνωμόνων συναντῶμεν συχνότατα· διότι διὰ τῆς Νεαρᾶς 46, 47 ὁ Λέων εἶχε καταργήσει τὴν δημοτικὴν διοίκησιν· οἱ «βουλευταὶ» ἤτοι οἱ δημοτικοὶ σύμβουλοι, ἦσαν οἱ ἐντεταλμένοι νὰ ἐξελέγξωσι τὴν καιὸν· εἴσπραξιν τῶν φόρων, ἀλλ' ἠδυνάτουσαν καὶ οὗτοι νὰ εἶναι ὑπεύθυνοι δι' ὅλας τὰς καθυστερήσεις.

Εἰς «πρακτικὸν» περὶ διαφορᾶς ἐριακῆς μεταξὺ Λαύρας καὶ Ἰβήρων τοῦ ἔτους 1085 ὑπογράφεται : «Γεώργιος κομβουκλήσιος τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης ἐκκλησίας καὶ νομικός» (Actes de Lavra 40, 55) καὶ εἰς τὸ πρῶτον κατ' ἀρχαιότητα (τοῦ 897) τῶν τοιούτων κρῖσιμογράφων περὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐν Θεσ)νίκη μονῆς τῶν Περιστερῶν, προσαρτηθείσης τῇ Λαύρᾳ : «Βασίλειος ἀμσρωτῶλος καὶ κομβουκλήσιος καὶ διάκονος τῆς ἁγίας Θεοτόκου» (αὐτ. I, σ. 3). Καὶ εἰς τὸ περὶ «διαχωρισμοῦ» τῶν ὁρίων τῶν πρώτων ἄθωνιτῶν ἀσκητῶν καὶ Ἱερισσιωτῶν, ὅπερ ἐγράφη «διὰ χειρὸς Δημητρίου κληρικοῦ κομβουκλίων καὶ ὀφρανοτρόφου». Μετὰ ταῦτα δὲ καὶ «Ἰωάννης Καμενιάτης καὶ κομβουκλήσιος τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης»¹.

Τὸν τίτλον τοῦτον ἔφερον καὶ διαπρῆπεις θεολόγοι, οἱ κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγ. πνεύματος γράψαντες Ἰωάννης καὶ Δανιήλ, ἐπομένως δὲν εἶναι ὁ κομβουκλής, ὁ ἐν τῇ Μεγ. ἐκκλησίᾳ κρατῶν κατὰ τὰς ἐξόδους τὸ δεκανίκιον τοῦ ἀρχιερέως, ὁσάκις περιπάτει ἀνά τὴν πόλιν, προπορευόμενος καὶ ἀνοίγων τὸν δρόμον, καὶ αὐτὸς ἔχει σχέσιν πρὸς τὸν κομβικουλᾶριον δοῦλον ἢ ἀπελεύθερον παρὰ Ρωμαίους ὑπηρέτην τοῦ κοιτῶνος τῶν ἀρχόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ βασιλέως. Ἐν Βυζαντίῳ ὁμως οὗτος εἶχε σπουδαίαν αἰλικὴν θέσιν ἤτοι ὁ «ἐπὶ τοῦ κοιτῶνος», «θεῖος», «φιλόχριστος» καὶ «μεγαλοπρεπέστατος» ἐπικαλούμενος «Νικήτας πανεύφημος καὶ περιβλεπτος καὶ πατριχίος ἐπὶ τοῦ θεοφυλάκτου κοιτῶνος καὶ ἀνθρωπος τῶν κραταιῶν καὶ θεοστέπτων καὶ ὀρθοδόξων ἡμῶν βασιλέων Μιχαὴλ τοῦ φιλοχρίστου δεσπότη τοῦ Ζωῆς...» Κώδ. Ἰβηρ. 16, τοῦ 1042. Τοιοῦτος περιπου ἦτο καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Θεσσαλονίκης ὁ «κομβουκλήσιος», ὅπως ὁ ἐν τοῖς πατριαρχείοις σύγκελλος· διότι καὶ ταυτόσημοι αἱ λέξεις εἰσὶν· ἐντεῦθεν καὶ ὁ Βαλσαμών ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ζ' κανόνος τῆς στ' οἰκουμ. συνόδου μετὰ τὸν ἐπίσκοπον τάσσει τὸν κομβουκλήσιον. Καὶ αὐτό, ὡς φαίνεται, τὸ ὀφφίκιον, ὅπως καὶ τὰ πλεῖστα, ἐκ τῶν αὐλικῶν εἰσηλθεν καὶ εἰς τὰ τῆς ἐκκλησίας. Οὕτω καὶ τὸ τοῦ πρωτονοταρίου, ὅστις ἦν ὁ πρῶτος τοῦ θέματος γραμματεὺς, ὁ καὶ κριτὴς καὶ δικαστὴς τοῦ θέματος ἀνώτατος καλούμενος, ἔχων καὶ τὴν οἶκον· διαχείρισιν καὶ ἀναπληρῶν ἐνίοτε τὸν στρατηγόν· ἔπειτα ἔχομεν τὸν ἱερωμένον Θεοδόσιον Ζυγομαλᾶν (1585) πρωτονοτᾶριον τῆς Μ. Ἐκκλησίας. Ὁ σακελλάριος (μέγας καὶ μικρὸς) ὡς κρατικὸς ὑπάλληλος εἶχε μετὰ τοῦ «λογαριαστοῦ», ἤτοι τοῦ νῦν λογιστοῦ, τὴν ἐποπτεῖαν τῶν φόρων, ἀλλ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ «τῶν ἱερῶν μονῶν ἐπιμέλεια καὶ τοὺς ἐν αὐταῖς εὐτακτεῖ καὶ τὰ τούτων ὡς δυνατὸν ἐξετάζει» (Συμ. Θ)νίκης σ. 178)· ἀλλὰ παρῖστατο καὶ ἐν συνόδοις, ἔχων καὶ τὰς γνώμης ἀρχιερέων ἀπόντων.² Ἐνεκα τῆς τῶν ὀνομάτων συμφωνίας, νομίζω, ἀντιθέμεντο καὶ εἰς ἱερωμένους κρατικαὶ ὑπηρεσίαι, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς παραδειγμάτων : «Ἀναστάσιος βασιλεὺς Ρωμαίων αἰσθόμενος στόλον Σαρακηνῶν ἐρχεσθαι κατὰ τῆς πόλεως Ἰωάννην ἐπίστησιν ἡγεμόνα τοῦ πολέμου, διάκονον τῆς

1 Mingie Patr. gr. 109, στ. 520^δ καὶ Οὐσπ. ἐνθ' ἄνωτ.

2. Βλ. Κεραμῖος Ἀνάλεκτα Ἱεροσ. βιβλιοθ. τόμ. Α', σ. 92.

Μεγ. ἐκκλησίας καὶ λογιστὴν τῶν φόρων, ὃν Γενικὸν καλοῦσιν» (Σουῖδ. ἐν λ. Γενικός). «Θεόδοτὸν τινα ἐγκλειστον κατὰ τὰ Θρακῶα (ἐξώθεν τῆς Κ)πόλεως) τοῦ στενοῦ, τῶν δημοσίων λογιστὴν, ὃν τὸ δημῶδες γενικὸν λογοθέτην ἐποίησεν» (ἐν λ. Ἰουστινιανὸς Ρινότμητος). Οὕτως ἐξηγεῖται καὶ τὸ ἄξιωμα τῶν καθολικῶν κριτῶν, ὅπερ ἐδίδετο εἰς κληρικούς καὶ δὴ διακόνους¹. Βραδύτερον δὲ ἡ ἐκκλησία διεχειρίζετο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς πολιτείας τὴν δικαστικὴν ἐξουσίαν ἐφ' ὧν τῶν ὑποθέσεων τῶν λαϊκῶν κατὰ Γρηγοράν (βιβ. ΙΧ, 5, σ. 437 Βόνν.) καὶ Παχυμέρην (III, σ. 235-7 Β.), ὅπερ ἄλλως ἀποδείκνυται καὶ ἐκ τῶν λεγομένων ὀρκωτικῶν προσταγμάτων, ἐξ ὧν μανθάνομεν, ὅτι ἐκ τῶν τεσσάρων «καθολικῶν κριτῶν» οἱ δύο ἦσαν κληρικοί. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος ὀρκιζόμενος νὰ προστατεύσῃ τούτους κατὰ πάσης τῶν διαδικῶν ἢ ἄλλων ἰσχυρῶν προσβολῆς διατυπῶν τὸν ὄρκον: «ἐπεὶ οἱ ἐκλεγέντες καὶ ἀποταχθέντες παρὰ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας καὶ τῆς βασιλείας μου καθολικοί κριταὶ κτλ.»². Δὲν γνωρίζομεν τίς ἢ σχέσις τοῦ «ἐπὶ τῶν κρίσεων» μετὰ τῶν κριτῶν τούτων καὶ ἦν τοιοῦτος Ἰωάννης ὁ Αὐτῶρειανὸς πρὸς ὃν ὁ Βαλσαμῶν ἔγραψεν «ἐπιστολὴν... χάριν τῶν διδομένων θυμιμάτων ἐτησίως παρὰ τοῦ πατριάρχου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Κατηγήσεως» (Συντ. τόμ. Δ', σ. 523). Συνφδὰ τοῖς βασιλικαῖς τούτοις ὀφφικαῖς ὀργανώθησαν καὶ γραφεῖα ἐν τοῖς πατριαρχείοις: «Ἀδὰμ πατριαρχικὸς νοτάριος καὶ δομέστικος τοῦ σεκρέτου τοῦ οἰκονόμου», εἰς Πρακτικὸν κτηματολογίου τῆς ἐν Μιλήτῳ μονῆς τῆς Παναγράντου ἐπὶ Μιχ. Δούκα ἐκδομένου 1073 (Πανδώρα ΙΘ', σ. 374). Οὕτως ἔπειτα ἔχομεν καὶ τὸ διβάνιον ἢ δικαστήριον τῆς Μ. Πρωτοσυγκελλίας, οὗ οἱ διασωθέντες εὐτυχῶς κώδικες περιέχουσιν ἀφθονοὺς ὑλικόν. Ἡ διασταύρωσις αὕτη καὶ ἀνάμειξις τῶν ἐξουσιῶν ἔφερε προῖόντι τῷ χρόνῳ καὶ τὴν ἐν τοῖς πατριαρχείοις ἐισβολὴν τοῦ λαικοῦ στοιχείου καὶ τὴν συγκρότησιν εἰτα ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς τῶν δύο σωμάτων, ὧν τὴν πρώτην μνείαν εὐρίσκω τὸ 1628, εἰς τὸν ἡμέτερον Νομοκανόνα, φ. 264β: «ἔγινε πατριάρχης ὁ κύριος Καλλίνικος ἀπὸ Προύσης μὲ τὴν ἐκλογὴν ὅλης τῆς συνόδου καὶ τῆς συγκλήτου», εἶναι ὁ τύπος τῆς «ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας» ἢ σύγκλητος. Καὶ ταῦτα ἐπὶ τοῦ παρόντος, ἄλλοτε δὲ Θεοῦ συναιρομένου πλείονα.

Ἐν Ψυχικῷ τῇ 20 Μαρτίου 1949

† Ὁ Κορυθαῖς ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΑΔΑΣ

1. Μηδεὶς σκανδαλιζέσθω. ὅτι μεγάλα ἀξιώματα καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ ὑπὸ τῆς πολιτείας ἀνετίθεντο εἰς διακόνους (καὶ ἔχομεν κατὰ πρότον τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ὡς διὰ κωνον ἐν τῇ Α' οἰκ. συνόδῳ), ἴσως τοῖς τοῖς διέτι ἦσαν πλέον ἐκκλησίου καὶ προσηλωμένοι εἰς τὸ ἔργον τῆς διακονίας, ἅμα καὶ ἀφωσιωμένοι εἰς τοὺς γέροντας ἀρχιερεῖς καὶ πατριάρχας διὰ καὶ ζήτημα ἐν τῇ 5' οἰκουμένῃ ἢ ἀνεψύη περὶ πρωτοκαθεδρίας, ὡς λέγει ὁ 7' κανὼν: «Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν ἐν τισὶ τῶν ἐκκλησιῶν διακόνους τυγχάνειν ὀφφικῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔχοντας, ἐντεῦθεν τὰ τινὰς αὐτῶν ἀπέδειξα καὶ αὐτονομία κερρημένους πρὸ τῶν πρεσβυτέρων καθέξεσθαι, ὀρίζομεν, ὅστε τὸν διάκονον κἂν ἐν ἀξίωματι τοῦ ἐστιν ἐν ὀφφικῶ τῷ οἰκονομῶν ἐκκλησιαστικῷ τυγχάνη, τὸν τοιοῦτον μὴ πρὸ τοῦ πρεσβυτέρου καθέξεσθαι, ἀκτὸς εἰμὴ τὸ πρόσωπον ἐπέχων τοῦ οἰκείου πατριάρχου ἢ μητροπολίτου ἐν ἑτέρῳ κλίμα παραγίνηται»...
2. Νεαρὰ Ἀνδρ. τοῦ πρεσβυτέρου, ἐκδ. Ζαχαρία, ἀρ. 41 παρὰ Τσαλεκίδη, τὰ πρόνομια τῆς ἐκκλησίας σ. 18.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΠΑΝΟΡΘΩΣΕΙΣ

σ. 17. Ὁ τοποτηρητὴς τοῦ οἴκου. Θεόδωρου Δωρόθεος κατὰ τὰ τέλη Μαΐου 1919 ἐπισκεψόμενος εἰς Ἀθήνας εἰς μὲν τὸν τῆς «Πατριδος» συντάκτην ἀνεκκίνου ταῦτα : «Καίτοι περὶ τῶν ἐθνικῶν μας ζητημάτων οὐδὲν ὑπάρχει ὀριστικῶς τετελεσμένον, δύναμοι ἐν τούτοις μετὰ πεποιθήσεως νὰ εἶπω, διὲ ἢ θεοῖς τῶν ἐθνικῶν μας ὑποθέσεων εἶναι λομπρὰ καὶ ἐξαισία (!). Τοῦτο δὲ ὀφείλῃται πρὸ παιδὸς εἰς τὸν ἐξοίσιον καὶ μεγαλεπήβολον πολιτικὸν ἀρχηγὸν τῆς ἡμετέρας μας πατρίδος (;) Εἶμαι ἀπολύτως αἰσιόδοξος διὰ τὰ ἐθνικά μας ζητήματα» (Πατρις 25 5-19). Περὶ τοῦ Σουλτάνου εἶπεν ἀπεριφράστως : «ἡ γνώμη μου εἶναι, ὅτι ὑπὸ εἰρηδῆποτε πολίτευμα καὶ ἂν μείνῃ ἢ Κων. πολις, ὁ Σουλτάνος πρέπει νὰ φύγῃ ἐξ αὐτῆς. Ἡ Κωνσταντινούπολις εἶναι ἐλληνική» (αὐτ.) Πρὸς δὲ τὸν ὑπευγὸν τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ἀλεξ. Διομήδην ἐδήλου ἐπισημῶς : «Μὴ τὴν Τουρκίαν εἰς οὐδεμίαν εὐρισκόμεθα σχέσιν. Τὸ πατριρχεῖον ἔχει διακόμεθαι πᾶσαν σχέσιν μετὰ τῆς τουρκ. κυβερνήσεως, εὐρισκόμεθα ἐν ἐκκαθαρίσει (liquidation)» αὐτ.

σ. 20 Περὶ τῆς ἀριότητος καὶ γλασιτικῆς πολιτικῆς τοῦ Μετοξῆ καὶ τῶν ἄλλων ἱερορχῶν θαιμάσια γράφει ὁ ἀνάγνωμος τοῦ Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἐν «Πανταίῳ» (ΜΑ', 1949, σ. 103 104) καὶ διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ πατρῴου ἡμερολογίου (σ. 191 162).

σ. 44 Ὅτι καὶ εἰ ψάλλται εἰς κληρικοὶ ὑπὸ τὸν οἰκεῖον τελοῦντες ἐπίσκοπον διαπιστοῦσι καὶ οἱ ἐγκύκλιοι τῆς Ἱερῆς Συνόδου 10·3 86, 15 11 91, 13 4 9 1 κ. ἐ. (Βλ. Γιαννιόπουλον σ. 633 634). Κατὰ τοῦ Βοζίκη ἐγραψε καὶ ὁ Κ. Δυοβουνιώτης ἐν «Ι. Συνδέσμῳ» 1·5 908, σ. 72 74.

σ. 74, σημ. 1 γράφει : Ἑλληνικὸς Τηλέγραφος.

σ. 74 Περὶ τῆς συνθηκολογήσεως τῶν Ἀγιορειτῶν πρὸς τὸν Ὁρχᾶν εἰς Προῦσαν βλ. Γεδιῶν «Ἐπίσημα τουρκικὰ γράμματα» σ. 116 118.

σ. 75 μέσ. ἀνοσπαστοῦ τὰ ἐκκλησιαστικά. Νεορ. 7 Ἰουστινιανοῦ (ἐκδ. Μάτεσι, σ. 30) «Περὶ τοῦ μὴ ἐκποιεῖσθαι ἢ ἀνταλλάττεσθαι τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα ἢ εἰς ἰδικὴν ὑποθήκην δίδεσθαι τῷ δανειστῇ, ἀλλ' ἀρκεῖσθαι αὐτὸν ταῖς γενικαῖς ὑποθήκαις. ... τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ... καὶ οἴκου. Πατριάρχῃ». Παρὰ ταῦτα διὰ τῆς 40 ἰσαρᾶς ἐπιτρέπει τὴν ἐκποίησιν οἰκημάτων εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα «εἰ γὰρ ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀγιωτάτων ἐκκλησιῶν τοῦτον (τὸν νόμον) ἐγράψαμεν, ὁρῶμεν δὲ τηλικαύτην ἐν τῷ πράγματι τὴν ὠφέλειαν εἶσαν πῶς οὐκ ἂν διὰ τοῦ παρόντος νόμου τοῦτο αὐτοῖς ἐγῆσομεν πᾶσαν διδόντες καὶ τοῖς πιπράσκουσιν ἀδελφίαν καὶ τοῖς εὐνοῦμένοις ἀσφάλειαν σ. 137, ὅπως καὶ διὰ τῆς 46 γραφῆς ἐπέτρεψε τὴν ἐκποίησιν κτημάτων διὰ πτωχῶν βασ. φέρων (Μάτεσι. σ. 147—149) καὶ ὑπὲρ «ἀνοσπασεως» αἰχμαλώτων ἢ διαιτητικῆς πτωχῶν Νεορ. 65, σ. 485 καὶ συντηρήσεως καὶ διὰ τῆς 120 «περὶ ἐκποιήσεως καὶ ἐμφυτεύσεως ἐκκλησ. πραγμάτων», σ. 290.

σ. 99 Περὶ τῆς ἐκκλησ. πολιτικῆς τοῦ Ἀλεξίου Α' βλ. N. Grossou, L'oeuvre ecclesiastique et religieuse de l'empereur byzantin Alexis Ier Comnène 1081—1118. L. Oeconomos, La vie religieuse dans l'empire byzantin au temps des Comnènes et des Anges. Paris 1918.

σ. 103. Περὶ χριστιανοῦ βλ. Ἀλ. Διομήδην ἐν «Ν. Ἐστία», ΛΓ', 1943, σ. 275 ἐ. «διαφορὰ κλήρου καὶ μοναχῶν», ἀπὸ σ. 417 : «ἀγαθαὶ πλευραὶ τοῦ θεομοῦ τῶν μονῶν».

σ. 125. Πρεσβυτεριανοὶ ἐν τῇ ἐλλ. ἐκκλησίᾳ ὑπὸ Γερμανοῦ ἱεροκέρυκος ἐν Εὐαγγ. σάλπιγγι 253, Α' 1835, σ. 273 276, 297 303, 305 310, 313 320 καὶ περὶ τῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης 321-370, ὅπου ἐπονοεῖται, ὅτι γράφει ὁ Οἰκονόμος.

σ. 142. Μετὰ τὴν μετὰ τοῦ πατριάρχου Γενναδίου συνδιάλεξιν κατὰ Φραντζῆν ὁ Σουλτάνος «ἔδωκε καὶ προστάγματα ἐγγράφως τῷ πατριάρχῃ μετ' ἐξουσίας βασιλικῆς ὑπογεγραμμένα κήρωθεν, ἵνα μηδεὶς αὐτὸν ἐνοχλήσῃ ἢ ἀντιτείνῃ, ἀλλ' εἶναι αὐτὸν ἀναίτητον καὶ ἀφορολόγητον καὶ ἀδιαισθητοῦ ἀπὸ παντὸς ἐνονίου καὶ τέλους καὶ δόσεως ἐλεύθερος ἔσται αὐτὸς καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι εἰς τὸν αἰῶνα» (σ. 303 Βονν.). Τὴν ἀνεξιθρησκείαν ταύτην ὑπαγορευομένην καὶ ὑπὸ τοῦ Κορανίου καθιστᾷ νῦν ἐπιτακτικὴν ἢ θαρραλέα καὶ πειστικὴ διάλεξις τοῦ Γενναδίου. Βλέπε «Ἑλληνι-

κὴν» 12 3 31 πῶς οἱ Τούρκοι ἱστορικοὶ ὑπερθεματίζουσι ἡμᾶς εἰς τὸ ζήτημα τῶν προνομίων τῶν προσγεθειῶν ὑπὸ τοῦ Παρθηνοῦ.

σ. 151 βλ. Κάλτερεφ, Σχέσεις τῶν πατριαρχῶν Ἱεροσολύμων πρὸς τὴν Ρωσίαν, Π)πολις (ρωοισι).

σ. 164 Τῆς «Μεσσηνίας» τὴν ἰδέαν ὑπεστήριξεν ἀνώνυμος τις «Νύξεις πρὸς λύσιν τοῦ ἀνατ. ζητήματος». Ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ, Λονδίνον 1853. Εἰς τὸ α' μέρος θέλει τὴν διάλυσιν τοῦ τουρκ. κρατοῦς ἢ τὸν περιορισμὸν ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἀπὸ σελ. 30 «περὶ τῆς ἀνεγέρσεως χριστιαν. ἑλλην. θρόνου ἐν Κ)πόλει» καὶ πρὸς τοῦτο παρουσιάζει ὄριμον τὴν Ἑλλάδα.

σ. 167. Δια τῶν ἐπιχειρῶν τοῦ πρίγκηρος Μεντζικῶφ παρεστάθησαν εἰς τὴν Πύλην τὰ δίκαια τῆς ἐκκλησίας. Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τούτου εἰς τὰς παραμονὰς τοῦ Κριμ. πολέμου, τῇ ἐπιμονῇ τοῦ Στρατηγῶδ Κάνιγκ, παρεχωρήθησαν διὰ φιρμάνιου, ἀλλὰ τύποις μόνον· διότι διὰ τοῦ ἐπινοηθέντος ὁρου «πνευματικὰ δίκαια» ἢ Πύλη κατ' εὐσίαν κατήργει τὰ προνόμια καὶ ἐξέτεινε τὸ ἀσικὸν δίκαιον ἐπὶ πάντων τῶν ὑληκῶν καὶ ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν χριστιανῶν μεταξὺ αὐτῶν. (Καρσλ. Σύγγρ. Ἱστορ. Ἑλλην. Ε', σ. 25).

σ. 170 σημ. Εἰς τὸ πρωτόκολλον τοῦ Ναυπλίου 1833, ὅπου διὰ τὰ σχηματισθῆ πλειονοψηφία ἀπεθῆσαν πολλαὶ ἀδέσποτοι ὑπογραφαί, ὑπογράφεται ὁ τέως τοποτηρητὴς Ἀθηνῶν Ἀνθιμος (ἐν ᾧ ἦτο ἡδῆ ἐπίσκοπος Εὐβοίας) ὑπάρχοντος κανονικοῦ μητροπολίτου Ἀθηνῶν, τοῦ Νεοφύτου (βλ. Ἀτ-σην σ. 10-56).

σ. 178 Διὰ τὸν βίον τοῦ Σταυροπόλεως Τυπάλδου βλ. τὸν «ἐπικήδειον λόγον ἐκφωνηθέντα ὑπὸ τοῦ ἱερομ. Γρηγορίου Γώγου τοῦ Λεσβίου» ἐν IB' τόμῳ Εὐαγγ. κήρυκος 1868, σ. 113.

σ. 203 μέσ. γράφ. τέμου ἀντι νόμου.

σ. 221 Ὅτι ὁ γάμος ἀπαγορεύεται ἀνευ ἐπισκοπῆς ἀδείας βλ. Ἑλλ. κώδ. Δυοβουλιώτου, Ἑ κληροστικά σ. 102, 195.

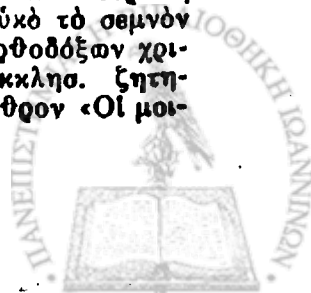
σ. 232 στ. 3 ἄνω γράφ. καὶ ἡγήθη ἀντι κατήνησαν.

σ. 239 σημ. 1. «Ὁ Οὐγγροβλαχίσις Ἱγνάτιος ὁ Λεσβίος» Λόγος πανεπιστημιακὸς ὑπὸ τοῦ ἀρχ. Βασ. Στεφανίδου, Ἀθῆναι 1934. σ. 13 λέγει ὅτι τὴν «Ἀπολογία» ἔγραψαν ὁ Ἱγνάτιος ἐντολῇ πατριαρχικῇ, ὅθεν καὶ ἐτέθη τὸ ὄνομα «Κυρίλλου Κ.» (=Κωνσταντινουπόλεως).

σ. 252 σημ. Ὁ Γεώργιος Μαυροκορδάτος, καθηγητὴς τοῦ Δικαίου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, εἶναι ὁ γράψας τὴν «Ἐπιστημονικὴν ἀναίρεσιν τοῦ κακοήθους Ἀνιτιόμου» κατὰ τοῦ Φαρμακίδου. Εἶχεν ἀδελφὸν μοναχὸν ἐν τῇ τοῦ Ξενοφώντος Ἀθωνικῇ μονῇ, τὸν λόγιον Γρηγόριον, οὗ σῶζονται ἐπιστολαί.

σ. 256 Ἐπαναστάσις κατὰ τῆς Διακηρύξεως εἰς Ἀκαρνανίαν. Ἀρχηγοὶ αὐτοῦ ἐκηρύχθησαν κατ' ἀρχὴς ὁ Μαλάμος καὶ ὁ Ζέρβις, ὁ δὲ Φοῖνιξ καὶ ἡ Ἀθηνᾶ, τὰ δύο ταῦτα ἐχθρικά σύμβολα, ἐφάνησαν ἐπὶ τῶν σημαιῶν των φίλα καὶ ἀδελφά. Ἐπὶ τέλους ἀνεδείχθη ἐπὶ κεφαλῆς ὁ Σωτήρης Στράτος. Αἱ προκηρύξεις των τοξεύουσι τοὺς φλογερωτέρους των κεραυνοὺς κατὰ τῆς Συνόδου καὶ τῶν καταλυσάντων τὰ μοναστήρια... « Ἀλλὰ ποία κεφαλὴ ἄνου; διέταξεν οὕτω τὰ τῆς ἡμετ. ἐκκλησίας. Εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν οἱ ἀδελφοί μας Ἕλληνας δὲν θάπτουσι ἡμᾶς ἀποθανόντας, ἐπειδὴ μᾶς θεωροῦν ὡς αἰρετικούς. κατηργήθησαν αἱ Μοναὶ καὶ ἡ κατάργησις των ἐνεργηθεῖσα μὲ τὴν βιαιότητα καὶ σκάνδαλον ἐλάφους τοῦλάχιστον καμμίαν ὠφέλειαν εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ ἔθνους; Ἴδού ὕλη μετανοίας εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν γραμματείαν...» Ἑλλ. Πλάστιγξ, Φυλλάδ. Α', Φεβρ. 1836, σ. 16.

σ. 269 δ. Περὶ μεταθέσεως ἐπισκόπων ἐγένετο ζωηρὰ καὶ τὸ πάλαι συζητήσις ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐξενεχθειῶν μάλιστα καὶ γνωμῶν ἀντιθέτων (βλ. I. Συκουτῆ: «Συνοδικὸς τόμος τῆς ἐκλογῆς τοῦ Πατριάρχου Γερμανοῦ Γ'» ἐν Ἑπετ. ἑταιρ. βυζ, σπουδῶν, τόμ. Θ', σ. 178δ, 195, I', σ. 435). Βαρῶς δὲ ἐπὶ τῶν ἡμερῶν μας φέρει ὁ λαὸς τὴν κατάχρησιν τῶν μεταθέσεων, εἰς αἷ μάλιστα πελαγοδρομοῦσιν οἱ νεαροὶ ἐπίσκοποι γλιχόμενοι καὶ σπυδοντες ἀμέσως ἀπὸ τῶν ἀσημάντων ν' ἀνέλθωσιν εἰς τὰς πλέον σημαντικὰς καὶ πλουτοφόρους ἐπισκοπὰς. Ἡ ὑπομονὴ τοῦ λαοῦ ἐξηντλήθη καὶ ἐγράφη κατ' αὐτὰς εἰς διαλόμπευσιν. Κυκλοφορεῖ ἀπὸ τινος ἐντυπον ὑπὸ τὸ σεμνὸν ὄνομα «Θεόδωρος Στουδίτης», ἐκδιδόμενον «ὑπὸ δνώσεως ὀρθοδόξων χριστιανῶν πρὸς διαφώτισιν τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ σπουδαίων ἐκκλησι. ζητημάτων». Εἰς τὸ Β' φυλλάδιον δημοσιεύεται καυστικώτατον ἄρθρον «Οἱ μοι-

χο!»! ἔνθα παρουσιάζεται χωρικός ζητῶν παρὰ τοῦ ἀρχιερέως διαζύγιον· Οὗτος δὲ διαρρηθὴν ἀρνείται· ὁ δὲ χωρικός ἀντιτείνει: «Σεῖς ἀφήσατε τὴν πρώτην σας γυναῖκα καὶ ἐλήρατε δευτέραν καὶ τρίτην . . .». Ἐντεῦθεν ὁ ἀρθρογράφος ἐπιτίθεται δριμύτως καὶ ἐν τέλει ἐπισημαίνει κατάλογον τῶν «διγάμων» καὶ «τριγάμων» ἀρχιερέων τῆς Ἑλλαδικῆς Ἐκκλησίας! Αἰδῶς Ἀργεῖοι! οἱ διαπραξάντες τὸ ἔγκλημα τῆς «πνευματικῆς μοιχείας», ὄρος, ὅστις μετ' ὀλίγον θὰ στολίξῃ τὸ ἑλληνικὸν λεξικὸν πρὸς ἔλεγχον τῶν Δαμασκοηνικῶν, οἵτινες πρώτη ἐποίησαντο χρῆσιν καὶ κατάχρησιν τῶν λέξεων «νυμφίος» διὰ τὸν ἐπίσκοπον καὶ «νύμφην» διὰ τὴν ἐπισκοπὴν, καὶ ἔδωκαν τὸ δικαίωμα εἰς τὸν λαὸν ἤδη νὰ σατυρίζῃ αὐτούς. Ἡμεῖς ἐγνωρίζομεν τέως ὡς «νυμφίον» τὸν Χριστὸν μόνον.

σ. 283 σημ. εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Σπαθάρη ἡ ἄγνωστος σελὶς εἶναι ἡ σ. 100.

σ. 304. Ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς «ἐκκλησίας ἐν διωγμῷ». Ὁ ἐν ἀγίοις Πατριάρχης Κων/πόλεως Εὐθύμιος Β' (1410—1416), ἐκ τῶν σθεναρωτέρων ἱεραρχῶν, ὅσοι ἀνέβησαν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ἀντίστη κατὰ τῶν καινοτομιῶν τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ Παλαιολόγου εἰπὼν, ὅτι «ἀργήσῃ τὴν ἐκκλησίαν», ὅπερ ἔρμηνεύον ὁ Συρόπουλος λέγει, ὅτι ἠπειλήσῃ νὰ κηρύξῃ τὴν ἐκκλησίαν ἐν διωγμῷ ἀπαγορεύων πᾶσαν ἱεροπραξίαν. Ὅσοι φρονοῦν, ὅτι Διονύσιος ὁ Ε' δὲν ἐμιμήθη τὸν Εὐθύμιον, ἀλλὰ τὴν παπικὴν συνήθειαν, σφάλονται ἀγνοοῦντες, ὅτι ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία διὰ τοῦ interdictio ἀπηγόρευε τὴν θεῖαν λατρείαν πρὸς τιμωρίαν τῶν κοσμικῶν ἡγεμόνων καὶ τοῦ λαοῦ αὐτῶν διὰ τῆς στέρησεως τῆς εὐλογίας καὶ τῶν μυστηρίων· τοῦτο δὲ ἦτο ὄπλον τῆς ἐκκλησίας ἐπιθετικὸν καὶ οὐχὶ ὡς παρ' ἡμῖν ἀμυντικὸν τῆς διωκομένης ἐκκλησίας, εἰ καὶ ὑπὸ τῶν σαφρονεστέρων ἱεραρχῶν ἡγουμένου τοῦ σοφοῦ μητροπολίτου Σμύρνης Βασιλείου κατεκρίθη τότε. Ἀλλὰ τὰ πράγματα κρίνονται ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων.

σ. 396. Καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας ἐν Βυζαντίῳ οἱ μοναχοὶ ὑπερήσπιζον ἑαυτούς κατὰ τὰς μονὰς τῶν διὰ τῶν ὄπλων ἀμυνόμενοι κατὰ βαρβ. ἐπιδρομῶν· διὸ καὶ αἱ μοναὶ ἀνυγείροντο ἐν εἴδει φρουρίων. Ἐν Ἱεροσολύμοις κατὰ τῶν Ἀράβων, ὀδηγουμένον ὑπὸ τοῦ Ὁμάρ, ἐπολέμησεν ἀνδρείως ὁ ἡγούμενος τοῦ κοινοβίου τοῦ ἀγίου Θεοδοσίου καὶ εἴτα Πατριάρχης Μόδεστος. Ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Συρίᾳ, ὅπου οἱ μοναχοὶ δὲν ἦσαν ὠχυρωμένοι, κατὰ τὴν πρώτην ἐπιδρομὴν διελυθησαν. Καὶ ὅμως οἱ μοναχοὶ ἐν τῷ συνόλω καταδικάζονται ὡς ἀπόλεμοι καὶ ὑπίπτιοι τῆς ἀλώσεως τῆς Βασιλευσῆς! Ὁ καθηγητὴς κ. Ι. Παπαδόπουλος, σφῆς Βυζαντινολόγος, ἀποφαίνεται: «ἀντὶ νὰ καταφερόμεθα ἐναντίον τοῦ μοναχισμοῦ κατὰ τὴν βυζαντινὴν περιόδον, θὰ ἦτο ἀποφασιστικὸν νὰ μελετήσωμεν τὰ κείμενα μετὰ μεγαλυτέρας προσοχῆς καὶ νὰ μὴ περιλαμβάνομεν ἀβασανίστως πᾶν ὅ τι μᾶς λέγουσιν οἱ ξένοι ἱστορικοὶ» («Ἐθνος» 21-1 49 καὶ 8-2 43). Τονίζει δὲ οὖν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους ὑπῆρχον φρούρια φυλακισμένα ὑπὸ πολιτοφυλακῆς, ἧς τὸ κυριώτερον στοιχεῖον ἦσαν οἱ μοναχοί. Ὁ μητροπολίτης Κρήτης, ὁ ἐν ἀγίοις Ἀνδρέας, τὸ 725 ἐπολέμησεν ἐπὶ κεφαλῆς Κρητῶν κατὰ τῶν Ἀράβων (βλ. τὸ νεότερον βιβλίον, Περὶ τ. 43 Byz. Neugr. Jahrbücher 1950. «Ἡ Κρήτη ὑπὸ τοῦ Σαρακηνοῦς» σ. 51. Ἰδίως οἱ Ἀγιορείται ἔσωσαν τὰς μονὰς ἀπὸ τῶν πειρατῶν καὶ τῶν Καταλανῶν πειραυμένων ἄγρυπνοι ἀπὸ τῶν ἐπάξεων καὶ δὴ τὰ τρία μεγάλα μοναστήρια (βλ. Ἱστορίαν τοῦ Ἀσκητισμοῦ, ὑπὸ Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου, Α' 1929, σ. 133—136). Ἐν Λαύρῃ σώζεται χρυσόβουλλον Ἀνδρονίκου Β' Παλαιολόγου ὡς ἀπάντησις πρὸς τοὺς Λαυριώτας αἰτησάμενους στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν κατὰ τῶν ἀγρίων Καταλανῶν, ἐν ᾧ λέγει, ὅτι οὐδὲ ἓνα στρατιώτην ἔχει νὰ στείλῃ! καὶ ἀφῆνει αὐτούς εἰς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ (μέρος ἐδημοσιεύθη ὑπὸ Οὐσπένσκη). Κατὰ τὸ 1821 τίς δὲν ἐθαύμασα τὸν Σαμουὴλ τοῦ Σουλίου, τὸν Ἀρσένιον Κρέστιαν τοῦ Κρανιδίου καὶ ἄλλους ἡρώας μοναχοὺς καὶ κληρικούς; Εἰς παλαιὸν Μηναῖον τοῦ παρὰ τὴν Ἐλευσίνα μονυδρίου τοῦ ἁγ. Ἱεροθέου ὑπάρχει τὸ σύγγρανον σημείωμα: «1822, Ἰουλίου 1. Θύμησις. Γράφω ἐγὼ ὁ ἱεροδιάκονος, ὅπου ἐπεράσανε οἱ πασιδάδες καὶ πύγανε εἰς Μορέα καὶ ἦσαν χιλιάδες εἴκοσι· καὶ ἐπήγαμε ἐμεῖς οἱ καλόγεροι τοῦ Κυπαρισίου καὶ ἐκάμαμε τὸν πόλεμον ἐπὶ Παλιόπυργο καὶ ἐσκοτώσαμε Περσιάνους (οὗτοις ἔλεγον τοὺς Τούρκους) δώδεκα καὶ ἐπήγαμε πρὸς τὸ καθένας γρόσια πενήντα, ἦγουν 50, καὶ εἴμασθε νοματαῖοι δεκάξη, ὅκτω καλός

γηροι και ὀκτώ λαϊκοί και ἐπάσαμε και δύο σκλάβους . . . ». (Ἐκδρομικός συνέκδημος, Μαῖος 1950, ἀριθ. 5, σ. 36). Εἰς τὸν Μακεδονικὸν ἀγῶνα πολλοὶ κληρικοὶ ἔλαβον τὰ ὅπλα, ὡς ἐφημοσθη ὁ ἐξ Ἡρακλείτσας τῆς Θράκης Παπᾶ Χρυσόστομος τοῦ πίκλην Παπαδράκος, πρὸ ὀλίγου ἀποθανὼν ὡς ἐφημέριος τοῦ Α΄ Νεκροταφείου. Εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1912 μοιχὸς τῆς Λαύρας, τελειόφοιτος τῆς Φιλολογίας, συγκροτήσας λόχον ὀλοκλήριον ἐκ μοναχῶν και λαϊκῶν τοῦ Ἁθῶνος ὑψωσε πρῶτος τὴν ἑλλην. σημαίαν και ἐξελεθῶν εἰς τὰ ὄρη τῆς Χαλκιδικῆς ἠνώθη μετὰ τῶν ἐκ ἰάνταρτικῶν σωμάτων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Β. Παπακωνσταντίνου. Ὁ Λαυσιώτης εἶχεν ὡς νωπὸν παράδειγμα τὸν Οἰκ. Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Β΄, ὅστις ὡς Ἰωαννίνων βλέπων τὸν στρατὸν καμπτόμενον ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν λησιανταρτῶν, περιέζωσεν τὸ ξίφος, ὤρμησε κατ' αὐτῶν και τοὺς ἔτρεψεν εἰς φυγὴν κράζοντας «ἀπὸ σέ, δεσπότη, τὴν παθαίνομεν» (Λαμπρίδου, Ἡπειρωτ. μελετήματα, Πογωνιακά 1889, σ. 77—78).

Ὁ Προτεσταντισμὸς και μισοιογονισμὸς εἰς τὰς Ἀνατολάς ἤτοι διαγωγὴ τῶν προτεσταντικῶν μισοιογονισμῶν εἰς τὰ μέρη μας, εἰς τινὰ τε ἄλλα τῆς γῆς μέρη και σχέσεις τοῦ προτεσταντισμοῦ πρὸς τὴν μητέρα πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν και τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος ὑπὸ Κυριακοῦ Λαμπρόλου.
Σμύρνη 1886.

